Ομήρου

ΙΛΙΑΔΑ

Θ.Γ. ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ομήρου
ΙΛΙΑΔΑ

Εισαγωγικά στον Όμηρο,
ευρεία περίληψη του έπους, μετάφραση, σχόλια,
αναλύσεις και διδακτική επεξεργασία
κατά ραψωδίες

Εκδόσεις ΖΗΤΡΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

Διεύθυνση σειράς: Θεόδ. Μαυρόπουλος, Κων. Ζήτρος

Σκίτσα: Λάζαρος Πάντος

Φιλμ-μοντάζ: Multimedia A.E.
Εκτύπωση: IRIS A.E.

ISBN: 960-442-439-4 SET: 960-442-438-6

Ειδική έκδοση, προσφορά για την εκπαίδευση,
της εφημερίδας ΤΟ ΒΗΜΑ & των Εκδόσεων Ζήτρος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ

Στη σειρά των εκδόσεών μας κειμένων αρχαίων Ελλήνων και Βυζαντινών συγγραφέων, στοχαστικών συγγραφέων της σύγχρονής μας Ελλάδας και διαπρεπών συγγραφέων της νεότερης και της σύγχρονής μας Ευρώπης παρουσιάζουμε στο ευρύ κοινό, που έχει αναγνωρίσει και στηρίξει την προσπάθειά μας, τα δύο παλαιότερα κείμενα της ελληνικής γραμματείας, την Ιλιάδα και την Οδύσσεια του Ομήρου.

Φέρνουμε στο φως της δημοσιότητας ένα τμήμα από τα δημιουργήματα της πολύχρονης προσπάθειας του φιλολόγου Θεοδώρου Μαυροπούλου, που ασχολήθηκε με όλα τα είδη της αρχαίας ελληνικής γραμματείας (επική ποίηση, λυρική ποίηση, δραματική ποίηση, ιστορία, ρητορική, φιλοσοφία).

Με σεβασμό στην προσωπική επιθυμία του δεν εντάσσουμε τα δύο μεγάλα κείμενα στη σειρά των εξήντα περίπου έργων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας που έχουμε ήδη εκδώσει και άλλων που έχουμε προγραμματίσει την έκδοσή τους. Για την εκτός της σειράς αυτής έκδοση των ομηρικών επών δίνονται οι δικαιολογητικοί λόγοι στον πρόλογο που ακολουθεί.

Οπωσδήποτε η διαφοροποίηση αυτή, που κυρίως στηρίζεται στη γνωριμία των έργων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας από δόκιμες μεταφράσεις, δηλαδή όχι με παράλληλη παράθεση του αρχαίου ελληνικού κειμένου και της αντίστοιχης νεοελληνικής μεταφραστικής απόδοσής του, στο μέτρο που θα κερδίσει την ευρεία αποδοχή της θα μας οδηγήσει σε γόνιμη συνέχεια. Θα μπορέσουμε έτσι να αξιοποιήσουμε τον αναξιοποίητο ως τώρα πλούτο εργασιών του συνεργάτη μας αυτού και άλλων συνεργατών μας ή με αυτοτελείς εκδόσεις έργων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας ή με προσεγμένες ανθολογήσεις της.

Κωνσταντίνος Ζήτρος

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η έκδοση που κρατάτε στα χέρια σας έχει την ιδιοτυπία της, όχι πάντως πρωτοτυπία· άλλοι συγγραφείς έχουν πρωτοτυπήσει και μας έχουν δώσει στη διάρκεια του 20ου αιώνα τους καρπούς των μεταφραστικών εργασιών τους.

Η μετάφραση είναι μια ρεαλιστική ανταπόκριση σ' ένα καθολικό αίτημα ενημέρωσης σε χώρους μη προσβάσιμους σε ευρύ αναγνωστικό κοινό εξαιτίας άγνοιας ξένων γλωσσών (οπότε η μετάφραση είναι κυρίως μεταγλώττιση) ή εξαιτίας δυσχέρειας ευχερούς μελέτης κειμένων που έχουν γραφτεί πριν από πολλούς αιώνες (οπότε κυριολεκτούνται οι όροι μετάφραση ή μεταφραστική απόδοση). Και στις δυο περιπτώσεις πάντως ισχύει ο συμβολισμός της σκληρής για τους μεταφραστές ιταλόφωνης φράσης produttore proditore (= ο μεταφραστής είναι προδότης)· κάθε πρωτότυπο κείμενο με όλα τα θετικά και τα αρνητικά στοιχεία του, με όλες τις χάρες και τις αναπόφευκτες ατέλειές του, έχει τη δική του φυσιογνωμία· και βέβαια ο μεταφραστής δεν έχει το ηθικό δικαίωμα ούτε να χαλάσει με αδεξιότητες τα αξιόλογα στοιχεία των πρωτότυπων κειμένων ούτε να εξωραΐσει από πρόθεση τα υποκειμενικά ή αντικειμενικά αμφισβητούμενα στοιχεία τους. Φυσικά η μετάφραση είναι απόπειρα εκσυγχρονισμού· δεν απευθύνεται οπωσδήποτε στους λίγους σε κάθε περίπτωση που έχουν τη δυνατότητα να μελετήσουν το πρωτότυπο κείμενο στη γλωσσική μορφή που ήταν προσιτή κατά τους χρόνους της συγγραφής του· έρχεται, για να εξυπηρετήσει μεταγενέστερες από τη συγγραφή του γενιές, που σε όχι λίγες περιπτώσεις έχουν μια απόσταση πολλών αιώνων από αυτήν, όπως συμβαίνει με τα κείμενα της αρχαίας ελληνικής και της βυζαντινής γραμματείας.

Ο μεταφραστικός εκσυγχρονισμός αντιμετωπίζει κάποιες αντικειμενικές δυσκολίες. Τα έργα του γραπτού λόγου ως κείμενα έχουν στερεότυπη μορφή, που αποτυπώνει τη γλωσσική εικόνα των χρόνων της δημιουργίας τους. Αλλ', όπως είναι γνωστό, οι γλώσσες είναι ζωντανοί οργανισμοί· εξελίσσονται -και αυτό σημαίνει ότι εμπλουτίζονται με νέα στοιχεία, διαφορο-

ποιούνται με ποικιλίες νοηματικών αποχρώσεων και με δομικές ή μορφολογικές αλλοιώσεις- και αντικατοπτρίζουν τις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες, που μεταβάλλονται στο πέρασμα των αιώνων. Οι μεταφραστές σ' αυτή την αναπόφευκτη προσαρμογή της μεταφραστικής απόδοσής τους στο γράμμα και στο πνεύμα των παλιότερων κειμένων με τη γλωσσική μορφή της εποχής τους πρέπει να διαθέτουν δύο απαραίτητα στοιχεία: να κατέχουν με επάρκεια μεγάλου βαθμού και τη μεταφραζόμενη και τη μεταφραστική γλώσσα από τη μια και δυνατότητα ερμηνευτική από την άλλη, ώστε με σχόλια και με ερμηνευτικές προσεγγίσεις να διευκολύνουν στο μέτρο του δυνατού το αναγνωστικό κοινό να παρακολουθεί ένα παλιό έργο mutatis mutandis -ο γνωστός λατινικός όρος με την επίκληση των αναλογιών βολεύει την αδυναμία που ενυπάρχει στην ταυτοποίηση μιας μεταφραστικής απόδοσης με το πρωτότυπο- στην εκσυγχρονιστική παρουσίασή του.

Στο μεταφραστικό αυτό έργο, που το διακόνησαν πολλοί προγενέστεροι και σύγχρονοί μου συγγραφείς, ενέταξα και τον εαυτό μου αξιοποιώντας τις φιλολογικές σπουδές μου, την εκπαιδευτική διαδρομή μου και τον πέρα από επαγγελματικές, οικογενειακές και κοινωνικές υποχρεώσεις διαθέσιμο χρόνο μου στη χρονική διάσταση μιας πενηκονταετίας σχεδόν.

Η μεταφραστική εργασία μου, που καλύπτει όλα σχεδόν τα είδη του αρχαίου ελληνικού γραπτού λόγου και όλα τα σωζόμενα έργα κάθε συγγραφέα, αναπτύχθηκε με ενσυνείδητη επιλογή. Οι βασικές σπουδές μου και η βιωματική και πνευματική εμπειρία μου με οδήγησαν στην επιλογή αυτή. Είχα το προνόμιο με την καθοδήγηση δασκάλων μου και με προσωπική εντρύφηση να διαπιστώσω πόσο μεγάλο θησαυρό έχουμε αποτυπωμένο στα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. Ο θησαυρός αυτός ούτε από τους σχολικούς χώρους περνά επαρκώς ούτε, πολύ περισσότερο, απασχολεί τους επιγόνους των αρχαίων προγόνων. Βέβαια η γενιά μου δεν είναι, ελπίζω, ο τελευταίος θεματοφύλακας της προγονικής κληρονομιάς. Αλλά έχω την ανησυχία ότι η αναπόφευκτη συρρίκνωση της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών οδηγεί σε ολοένα δυσκολότερη συσχέτισή μας με τα πρωτότυπα κείμενα. Γι' αυτό έκανα, όπως και άλλοι, την προσπάθειά μου να παρουσιάσω το θησαυρό αυτό με μετάφραση των κειμένων· δεν τα παραθέτω παράλληλα (αυτό θα διπλασίαζε την έκταση των σχετικών βιβλίων), αλλά δεν τα εγκαταλείπω· στις ερμηνευτικές σημειώσεις κρατώ ζωντανές τις εύστοχες διατυπώσεις του πρωτοτύπου.

Και μια τελευταία σημείωση: Η μετάφρασή μου της ομηρικής Ιλιάδας και Οδύσσειας γίνεται με τη χρήση του δεκαπεντασύλλαβου στίχου των δημοτικών τραγουδιών μας και σε πλήρη αντιστοίχηση με τους στίχους των δύο ομηρικών επών.

Θ.Γ. Μαυρόπουλος

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΜΗΡΟ

1. Βιογραφικά και εργογραφικά στοιχεία

Ο Όμηρος είναι ο γενάρχης της ελληνικής λογοτεχνίας και ένας από τους μεγαλύτερους ποιητές όλου του κόσμου. Ο πρώτος από τους δύο χαρακτηρισμούς στηρίζεται στο γεγονός ότι τα ομηρικά έπη είναι τα παλαιότερα γραπτά λογοτεχνικά κείμενα της ελληνικής γλώσσας που μας έχουν διασωθεί, ενώ θεωρείται βέβαιο ότι είχε αναπτυχθεί πλούσια επική ποίηση πριν από τη διαμόρφωση των ομηρικών επών, ο λεγόμενος *«επικός κύκλος»* ή τα *«κύκλια έπη»*.

Τα *«κύκλια έπη»*, στα οποία οπωσδήποτε περιλαμβάνονται *η Ιλιάδα* και η *Οδύσσεια*, από πληροφορίες που έχουμε από πηγές μεταγενέστερες από τη σύνθεσή τους, ήταν τα ακόλουθα:

1. *Τιτανομαχία.* Ποιητής της αναφέρεται ο Μιλήσιος Αρκτίνος ή ο Κορίνθιος Εύμηλος και θέματά της ήταν η θεογονία και η ενδοθεϊκή σύγκρουση ως την ανάληψη της θεϊκής εξουσίας από το Δία.
2. *Οιδιπόδεια.* Ποιητής της αναφέρεται ο Λακεδαιμόνιος Κιναίθωνας και θέμα της ο Θηβαίος Οιδίποδας, που χωρίς να ξέρει τι κάνει σκότωσε τον πατέρα του Λάιο και παντρεύτηκε τη μητέρα του Ιοκάστη.
3. *Θηβαΐδα.* Το έπος αποδιδόταν στον Όμηρο και θέμα του ήταν η διαμάχη των δύο αδερφών, γιων του Οιδίποδα, Ετεοκλή και Πολυνείκη για τη βασιλεία στη Θήβα, που προκαλεί την αποτυχημένη εκστρατεία των «Επτά επί Θήβας».
4. *Επίγονοι.* Το έπος αποδιδόταν στον Όμηρο ή στον Κολοφώνιο Αντίμαχο και θέμα του ήταν η εκστρατεία εναντίον της Θήβας και η κατάληψη της πόλης από τους γιους των εφτά αρχηγών που είχαν σκοτωθεί κατά την προηγούμενη εκστρατεία.
5. *Κύπρια έπη.* Ποιητής τους αναφέρεται ο Ηγησίας ή Ηγησίνος ή ο Στασίνος από τη Σαλαμίνα της Κύπρου και θέμα τους η προϊστορία της Τρωικής εκστρατείας και τα εννέα χρόνια του πολέμου αυτού ως την αρχή της Ιλιάδας.

6. *Αιθιοπίδα.* Ποιητής της θεωρείται ο Μιλήσιος Αρκτίνος και θέμα της η συνέχεια του Τρωικού πολέμου από το σημείο όπου τελειώνει η Ιλιάδα, δηλαδή μετά από την ταφή του τρωαδίτη ήρωα Έκτορα.
7. *Μικρή Ιλιάδα.* Ποιητής της θεωρείται ο Μυτιληναίος Λέσχης και θέμα της είναι όσα έγιναν από την απόδοση των όπλων του Αχιλλέα μετά το θάνατο του ήρωα στον Οδυσσέα ως την εισαγωγή από τους Τρώες στην πόλη τους του «δούρειου ίππου».
8. *Ιλίου πέρσις.* Ποιητής της θεωρείται ο Μιλήσιος Αρκτίνος και θέμα της είναι όσα έγιναν μετά την εισαγωγή του «δούρειου ίππου» στην Τροία ως την κατάληψη και καταστροφή της πόλης από τους Έλληνες.
9. *Νόστοι.* Ποιητής της αναφέρεται ο Τροιζήνιος Αγίας και θέμα τους οι περιπέτειες διάφορων ηρώων του Τρωικού πολέμου κατά την επιστροφή τους στις πατρίδες τους και οι κατοπινές τύχες τους.
10. *Τηλεγόνεια ή Τηλεγονία ή Θεσπρωτίδα.* Ποιητής της αναφέρεται ο Κυρηναίος Ευγάμμωνας ή ο Λακεδαιμόνιος Κιναίθωνας και θέμα της οι περιπέτειες του Οδυσσέα μετά το φόνο των μνηστήρων της γυναίκας του Πηνελόπης.

Ο κατάλογος των *«κύκλιων επών»* που έχει αναφερθεί παραπάνω δείχνει ότι πριν από τα ομηρικά έπη είχε καλλιεργηθεί το επικό είδος, δηλαδή η πλατιά αφήγηση μυθικών θεμάτων με ομοιόμορφους στίχους, με τους δακτυλικούς εξάμετρους όπως τους έχουμε στην Ιλιάδα και στην Οδύσσεια. Σήμερα είναι παραδεκτό ότι πολλά στοιχεία τεχνικής των ομηρικών επών, στοιχεία και μορφής και περιεχομένου, πρέπει να είχαν διαμορφωθεί στην προομηρική περίοδο. Τα κυριότερα από τα στοιχεία αυτά είναι τα ακόλουθα:

1. Ο δακτυλικός εξάμετρος. Έχει τόση τελειότητα στα ομηρικά έπη, ώστε μπορεί εύλογα να υποστηριχτεί η άποψη ότι προηγήθηκε μακροχρόνια καλλιέργεια του τυπικού αυτού στίχου.
2. Η γλωσσική μορφή. Φαίνεται ότι η γλώσσα των έργων του «επικού κύκλου» δεν ήταν μια αμιγής διάλεκτος· αντίθετα ήταν μίγμα αρχαϊκών ιωνικών κυρίως και αιολικών στοιχείων.
3. Τα κυρίαρχα τυπικά στοιχεία. Αυτά είναι πολλά: τα σταθερά επίθετα που συνοδεύουν πρόσωπα και πράγματα, οι εκτεταμένες στερεότυπες διατυπώσεις που επαναλαμβάνονται, οι τυπικές σκηνές φιλοξενίας, οπλισμού, συγκρούσεων, γάμων, κηδειών κ.ά., η χρήση του ευθέος αντί του πλάγιου λόγου στην αφήγηση.

Τα βιογραφικά στοιχεία του Ομήρου, στον οποίο εκτός από άλλα η αρχαιότητα απέδιδε τη σύνθεση των δύο μεγάλων επών, της Ιλιάδας και της Οδύσσειας, είναι ελάχιστα και αβέβαια. Οι μεταγενέστερες πηγές που έχουμε στη διάθεσή μας δε συμφωνούν ούτε για την καταγωγή του ούτε για τη χρονική περίοδο της ζωής του. Χαρακτηριστικά ένα αρχαίο επίγραμμα μιλά για την αντιδικία που είχαν στο θέμα της καταγωγής του ποιητή εφτά ελληνικές πόλεις:

«Ἑπτὰ πόλεις μάρνανται σοφὴν διὰ ῥίζαν Ὁμήρου:
Σμύρνη, Χίος, Κολοφῶν, Ἰθάκη, Πύλος, Ἄργος, Ἀθῆναι»

Και άλλες πόλεις διεκδικούσαν τον Όμηρο (η Σαλαμίνα της Κύπρου, η Ρόδος, η Κύμη), αλλά είναι μάλλον γενικά παραδεκτό ότι τα περισσότερα δικαιώματα έχουν οι δύο πρώτες πόλεις του επιγράμματος. Σχετικά με τη χρονολόγηση της περιόδου της ζωής του υποστηρίζονται τρεις εκδοχές: α) ότι ήταν σύγχρονος του Τρωικού πολέμου (1193-1184 π.Χ.), β) ότι ήταν νεότερος κατά δύο γενιές (60-80 χρόνια) από αυτόν και γ) ότι έζησε όχι περισσότερο από 400 χρόνια πριν από τον Ηρόδοτο (που άκμασε γύρω στο 450 π.Χ.) και ότι ήταν σύγχρονος με τον ποιητή Ησίοδο - αυτή η τελευταία εκδοχή, που είναι ίσως πιο κοντά στα πράγματα, τοποθετεί τη ζωή του Ομήρου γύρω στο 850 π.Χ. Πιο σταθερή είναι η πληροφορία που μας δίνουν οι «βίοι» του Ομήρου για το θάνατο του ποιητή: πέθανε στο νησί Ίο, όπου στάθμευσε το πλοίο που τον πήγαινε στην Αθήνα, από στενοχώρια, επειδή δεν μπόρεσε να λύσει το αίνιγμα με το οποίο του απάντησαν κάποιοι ψαράδες, όταν τους ρώτησε αν έπιασαν ψάρια· του είπαν: «ὅσσ' ἕλομεν λιπόμεσθ', ὅσα δ' οὐχ ἕλομεν φερόμεσθα» (=όσα πιάσαμε - δηλαδή όσες ψείρες έπιασαν - τ' αφήσαμε, όσα δεν τα πιάσαμε τα κουβαλούμε πάνω μας).

Τα εργογραφικά στοιχεία για τον Όμηρο είναι, επίσης, αβέβαια. Η αρχαιότητα του απέδιδε χωρίς αμφισβήτηση την *Ιλιάδα*, την *Οδύσσεια*, τη *Θηβαΐδα*, τους *Επιγόνους* και με πιθανότητα 34 *«ύμνους»* ή *«προοίμια»*, που ο καθένας τους είναι ύμνος σ' ένα θεό, την «Οἰχαλίας ἅλωσιν» με θέμα από το μύθο του Ηρακλή και διάφορα «παίγνια», δηλαδή παρωδίες επών: τον Μαργίτη, με θέμα έναν αφελή νέο, τους *Κέκρωπες* με θέμα δύο μεγαλοαπατεώνες αδερφούς και τη *Βατραχομυομαχία*, δηλαδή μάχη ανάμεσα σε βατράχους και ποντικούς.

2. Το ομηρικό πρόβλημα

«Ομηρικό πρόβλημα» χαρακτηρίστηκε ένα πλήθος από ζητήματα γύρω από τον Όμηρο· άρχισε στα χρόνια της ελληνικής αρχαιότητας, πήρε διάφορες διαστάσεις στους νεότερους χρόνους και απασχολεί ως σήμερα τους ομηριστές σ' όλο σχεδόν τον κόσμο.

Κατά την *«αρχαϊκή»* (7ος-6ος αι.) και κατά την *«κλασική»* (5ος-4ος αι.) περίοδο της ελληνικής αρχαιότητας τα ομηρικά έπη συζητήθηκαν πολύ από ηθική άποψη μόνο. Η γενική εκτίμηση γι' αυτά του ελληνικού κόσμου ήταν μεγάλη, ωστόσο ακούστηκαν τότε και σφοδρές επικρίσεις. Πρώτοι επικριτές του Ομήρου ήταν οι ορθολογιστές του 6ου αιώνα: ο Ξενοφάνης κατηγόρησε τον Όμηρο (και τον Ησίοδο), επειδή απέδωσαν στους θεούς ανθρώπινες ατέλειες, ο Ηράκλειτος έλεγε ότι άξιζε να βγάζουν από τους αγώνες και να δέρνουν τον Όμηρο (και τον Αρχίλοχο), επειδή κατ' αυτόν η «πολυμαθίη» δε διδάσκει στους ανθρώπους να έχουν μυαλό. Λίγο αργότερα, τον 5ο αιώνα, ο Πλάτωνας δε δίστασε να αποβάλει τα ομηρικά έπη από την ιδανική πολιτεία του, επειδή πολλοί μύθοι τους δε συντελούν θετικά στη διαπαιδαγώγηση των νέων, ο Δημόκριτος κατέκρινε τον Όμηρο για απρέπεια μερικών λόγων του και τον 4ο αιώνα ο Ζωίλος άσκησε πολεμική κατά του Ομήρου (και του Ισοκράτη και του Πλάτωνα), επειδή κατά την άποψή του παραβίαζε τους κανόνες της καλής συμπεριφοράς, και για την οξύτητα των επικρίσεών του ονομάστηκε «ομηρομάστιξ».

Κατά την *«ελληνιστική»* περίοδο της ελληνικής αρχαιότητας (3ος-1ος αι.) δημιουργήθηκε μια πρώτη αντιδικία μέσα στους φιλολογικούς κύκλους της ελληνιστικής Αλεξάνδρειας, αν ο ίδιος ποιητής σύνθεσε την Ιλιάδα και την Οδύσσεια, και από τότε ανέκυψε το *«ομηρικό πρόβλημα»*. Πρώτοι ο Ξένωνας και ο Ελλάνικος υποστήριξαν ότι δύο διαφορετικοί ποιητές σύνθεσαν τα δύο έπη - για το λόγο αυτό ονομάστηκαν *«χωρίζοντες»* -, ενώ ο σύγχρονός τους Αρίσταρχος ο Σαμοθρακιώτης και άλλοι, που ονομάστηκαν *«ενίζοντες»*, απέδιδαν τη σύνθεση της Ιλιάδας και της Οδύσσειας στον ίδιο ποιητή.

Στην παραπάνω αντιδικία περιορίστηκε το «ομηρικό πρόβλημα» στην αρχαιότητα. Το πρόβλημα αυτό αναζωπυρώθηκε στους νεότερους χρόνους με την ανάπτυξη των ομηρικών σπουδών σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες.

Κατά το 17ο αιώνα ο γάλλος αβάς *Ντ' Ομπινιάκ* (d'Aubignac) υποστήριξε ότι η Ιλιάδα και η Οδύσσεια δεν είναι ενιαία δημιουργήματα ενός ποιητή, αλλά συμπιλήματα, δηλαδή συνενώσεις διάφορων ανεξάρτητων μεταξύ

τους αφηγηματικών τμημάτων, ενός άγνωστου ποιητή που πέτυχε να δώσει ενότητα σ' ένα ετερόκλητο υλικό.

Στο τέλος του 18ου αιώνα ο γερμανός *Βολφ* (Wolf) στο έργο του, «Προλεγόμενα στον Όμηρο» υποστήριξε ότι κατά την ομηρική εποχή δεν είχε διαμορφωθεί η γραφή και ότι, επομένως, δεν ήταν δυνατό να είχε συνθέσει ένας ποιητής δυο τόσο μεγάλα έπη, αλλ' ότι έπρεπε να γίνει δεκτή η άποψη, ότι προηγήθηκε μακρόχρονη προφορική παράδοση διάφορων επικών ασμάτων, που αργότερα (ίσως στην περίοδο που οι Πεισιστρατίδες είχαν την εξουσία στην Αθήνα) πήραν κάποια σταθερή μορφή από κάποιον εκδότη ή διασκευαστή. Η αναλυτική αυτή θεωρία αποτέλεσε τη βάση για όλη τη μεταγενέστερη εξέλιξη του «ομηρικού προβλήματος», αλλά το κύριο επιχείρημά της έχει ανατραπεί, αφού με τις επιστημονικές έρευνες που έγιναν στα μέσα του 20ού αιώνα έχει αποδειχτεί ότι πολύ πριν από την ομηρική εποχή ήταν γνωστή η γραφή στον ελληνικό χώρο, η λεγόμενη «Γραμμική Α΄» από το 1800 π.Χ. και η λεγόμενη «Γραμμική Β΄», που έχει αποκρυπτογραφηθεί, από το 1400 π.Χ.

Η αναλυτική αυτή θεωρία του Wolf είχε τη συνέχειά της το 19ο αιώνα με επιμέρους τροποποιήσεις, που διαμόρφωσαν άλλες αναλυτικές θεωρίες, οι κυριότερες από τις οποίες είναι οι ακόλουθες: α) *η θεωρία της συγκόλλησης ή των μικρών επών* του γερμανού *Λάχμαν* (Lachmann), που υποστήριξε ότι η Ιλιάδα αποτελεί συναρμολόγηση 18 ανεξάρτητων αρχικά ενοτήτων από ραψωδούς και ότι αυτή η συγκόλληση εξηγεί ανωμαλίες και αντιφάσεις που διαπιστώνονται στο έπος αυτό· β) *η θεωρία της συμπίλησης* του γερμανού *Κίρχοφ* (Kirchhoff), που υποστήριξε ότι κάποιοι άλλοι ποιητές επεξεργάστηκαν και τροποποίησαν τις αρχικές ενότητες στην ενοποιητική προσπάθειά τους, που δεν ήταν πάντοτε πετυχημένη - ο ομηριστής αυτός ξεχώριζε τρία αρχικά έπη που με οργανική ένωσή τους από τον Όμηρο έδωσαν την Οδύσσεια: την Τηλεμάχεια (ραψωδίες α-δ), το νόστο του Οδυσσέα (ραψωδίες ι-ν) και τη μνηστηροφονία (ραψωδίες ρ-ω)· γ) *η θεωρία της διεύρυνσης ή της επέκτασης* του γερμανού *Χέρμαν* (Hermann), που υποστήριξε ότι σ' έναν αρχικό επικό μικρό και σφιχτοδεμένο επικό πυρήνα με επεμβάσεις ραψωδών γινόταν πρόσθεση καινούριων στοιχείων κατώτερης συνήθως ποιότητας, που προκαλούν ατέλειες, ασυνέχειες, αντιφάσεις κ.ά.

Στον 20ο αιώνα διατυπώθηκαν δύο ακόμη θεωρίες: α) *η νεοαναλυτική θεωρία* και β) *η ενωτική θεωρία.* Η πρώτη με πολλούς εκπροσώπους ομηριστές

ξεκινά από τη θέση, ότι όλα τα έργα τέχνης χρωστούν κάτι σε προηγούμενά τους, και αναζητεί τις πηγές ή τα πρότυπα των ομηρικών επών. Η δεύτερη θεωρεί τον Όμηρο ποιητή και της Ιλιάδας και της Οδύσσειας και τα δύο έπη ξεχωριστές ενότητες που σύνθεσε ο ίδιος ποιητής με συγκεκριμένο σχέδιο.

Η παραπάνω παρουσίαση του «ομηρικού προβλήματος» είναι συνοπτική και δεν περιλαμβάνει τη συμβολή πλήθους ομηριστών, του 20ου αιώνα ιδιαίτερα, που με τις μελέτες τους διαφοροποιήθηκαν λίγο ή πολύ από τις θεωρίες που διατυπώθηκαν παραπάνω. Οπωσδήποτε, παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις, οι ομηριστές στο σύνολό τους σχεδόν σήμερα θεωρούν την Οδύσσεια έπος νεότερο από την Ιλιάδα -χρονολογούν τη δεύτερη στο δεύτερο μισό του 8ου αιώνα π.Χ. και την πρώτη στο δεύτερο μισό του 7ου αιώνα π.Χ.-, δεν αμφισβητούν έντονα την αυτοτέλεια των δύο επών και, αν δεν έχουν την άνεση να αποδώσουν και τα δύο έπη στον ίδιο ποιητή, προσγράφουν την Οδύσσεια σε κάποιον, που βέβαια δεν μπορεί να κατονομασθεί, που υπήρξε με την ευρεία έννοια του όρου μαθητής του ποιητή της Ιλιάδας.

3. Η γλωσσική μορφή των ομηρικών επών

Τα ομηρικά έπη από την άποψη της γλωσσικής μορφής τους μπορούμε να πούμε ότι είναι συνθεμένα σε μια «ομηρική διάλεκτο», που είναι ανάμεικτη με στοιχεία της ιωνικής και της αιολικής διαλέκτου της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Η γλωσσική μορφή των δύο ομηρικών επών δίνει την εντύπωση μιας τεχνητής γλώσσας, μιας γλώσσας που δεν απεικονίζει το ζωντανό προφορικό λόγο μιας συγκεκριμένης εποχής· η ανάμεικτη σύστασή της από διάφορα διαλεκτικά στοιχεία (όχι μόνο ιωνικά και αιολικά) δείχνει τη γενετική εξέλιξη των ομηρικών επών· είναι μια ποιητική διάλεκτος, που ίσως δε μιλήθηκε ποτέ έτσι, αν και κατανοήθηκε πάντα με άνεση, που χρησιμοποίησε το γλωσσικό υλικό με ποιητική άδεια και όχι με γλωσσική ορθοδοξία.

Η «ομηρική διάλεκτος» λοιπόν είναι μια συνένωση διάφορων γλωσσικών στοιχείων που έχουν δύο διαστάσεις, μια οριζόντια και μια κάθετη: περιέχει συμπορευόμενα διαλεκτικά στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν ταυτόχρονα σε διάφορες περιοχές του ελληνικού χώρου και παράλληλη χρήση παλιών και νεότερων τύπων (για παράδειγμα, ιωνικούς, αιολικούς και άλλους διαλεκτικούς τύπους τον ένα δίπλα στον άλλο ή παράλληλη χρήση ασυναίρετων και συνηρημένων τύπων).

Φαίνεται ότι η «ομηρική διάλεκτος» είναι έντονα χαρακτηρισμένη από τυπικά στοιχεία που είχαν διαμορφωθεί από την προομηρική προφορική ποίηση· αυτό σημαίνει ότι περιέχει πολύ παραδοσιακό γλωσσικό υλικό. Σημαντικό μέρος του επικού γλωσσικού πλούτου αντιπροσωπεύουν τα λεγόμενα τυπικά στοιχεία, δηλαδή σταθερά επαναλαμβανόμενες φραστικές διατυπώσεις ή λέξεις. Ανάμεσα σ' αυτά ιδιαίτερα αξιοσημείωτα είναι τα μόνιμα (ή κοσμητικά) επίθετα που συνοδεύουν πρόσωπα ή πράγματα, τυπικοί τρόποι με τους οποίους αρχίζει και τελειώνει μια αγόρευση, μια κίνηση, μια μάχη κ.ά., στερεότυπες σκηνές με τις οποίες περιγράφονται γεγονότα που επαναλαμβάνονται με συχνότητα (γεύματα, θυσίες, φιλοξενίες, εκκινήσεις πλοίων, εξοπλισμοί κ.ά.), οι παρομοιώσεις -για την περίπτωσή τους πρέπει να επισημανθεί η συχνότερη χρήση τους στην Ιλιάδα απ' όσο στην Οδύσσεια και η θεματική συσχέτισή τους στην πρώτη με τη φύση και τις ενδοφυσικές δυνάμεις, ενώ στη δεύτερη με το μικρόκοσμο και με τον κόσμο της καθημερινής κοινωνικής ζωής-, που εισάγουν στο χώρο της επικής αφήγησης, δηλαδή στο παρελθόν, τον πλούτο ζωής που περικλείει το παρόν μέσα στο οποίο κινείται ο ποιητής και οι αποδέκτες της επικής αφήγησής του, οι αρχαϊκές, δυσνόητες ή αλλοιωμένες λέξεις (για παράδειγμα, οι δύο κεντρικοί ήρωες στην Ιλιάδα και στην Οδύσσεια εμφανίζονται διαφοροποιημένοι, δηλαδή ο πρώτος με ένα και δύο λ και ο δεύτερος με ένα και δύο σ).

Η γλώσσα των ομηρικών επών είναι ποιητική. Αυτό σημαίνει ότι το γλωσσικό υλικό υποτάσσεται σε μεγάλο βαθμό στις ποιητικές ανάγκες, που δεν αποστέργουν ούτε την πολυτυπία ούτε τις παραβιάσεις «ορθόδοξων« τύπων, κυρίως όταν μ' αυτές μπορεί να εξυπηρετηθεί ο ποιητικός στίχος.

4. Ο στίχος των ομηρικών επών

Από μορφολογική άποψη τα ομηρικά έπη είναι συνθεμένα με στιχηρό τρόπο, δηλαδή με ομοιόμορφη επανάληψη ενός τυπικού στίχου, του λεγόμενου *δακτυλικού εξαμέτρου*. Ο στίχος αυτός αποτελείται από έξι «πόδες», δηλαδή μετρικές μονάδες που έχουν μια μακρόχρονη συλλαβή και δύο βραχύχρονες και τότε λέγονται *δάκτυλοι* (—υυ) ή δυο μακρόχρονες συλλαβές και τότε λέγονται *σπονδείοι* (——). Ο τελευταίος από τους «πόδες» του δακτυλικού εξαμέτρου είναι ελλιπής κατά μία συλλαβή, δηλαδή η τελευταία συλλαβή είναι «αδιάφορη» (μακρόχρονη ή βραχύχρονη), και γι' αυτό ο δακτυλικός εξάμετρος χαρακτηρίζεται *«καταληκτικός»*.

Κατά την ανάγνωση ο τόνος πέφτει στη μακρόχρονη συλλαβή του δακτύλου ή στην πρώτη συλλαβή του σπονδείου (δηλαδή –́υυ ή –́–́)· η τονιζόμενη συλλαβή ονομάζεται «*θέση*», ενώ οι δύο βραχύχρονες συλλαβές του δακτύλου ή η δεύτερη του σπονδείου ονομάζονται «*άρση*».

Από τη φύση της ελληνικής γλώσσας, που έχει μονοσύλλαβες και πολυσύλλαβες λέξεις, δεν είναι δυνατό ο δακτυλικός εξάμετρος να είναι στις πιο πολλές περιπτώσεις ολοδάκτυλος, δηλαδή –́υυ–́υυ–́υυ–́υυ–́υυ–́υ, ή ολοσπόνδειος, δηλαδή –́––́––́––́––́––́–. Οι αμιγείς αυτές μορφές είναι σπάνιες, ενώ αντίθετα είναι συχνές οι μορφές με έναν ως τέσσερις δακτύλους ή σπονδείους· έτσι ο τυπικός αυτός στίχος των επών μπορεί να σχηματιστεί κατά 32 είδη.

Κάθε δακτυλικός εξάμετρος έχει *τομές* και *διαιρέσεις*. Τομή είναι η θέση στην οποία τελειώνει μια λέξη, αλλά δεν τελειώνει (απλώς τέμνεται) η μετρική ενότητα, δηλαδή ένας δάκτυλος ή ένας σπονδείας· διαίρεση είναι η θέση στην οποία τελειώνει και η λέξη και η μετρική ενότητα.

Από τις τομές *κύριες* είναι η *πενθημιμερής*, που γίνεται μετά την τρίτη μακρόχρονη συλλαβή, δηλαδή –́υυ–́υυ–́/υυ–́υυ–́υυ–́υ, και *η κατά τρίτον τροχαίον*, που γίνεται ύστερα από την πρώτη βραχύχρονη συλλαβή του τρίτου ποδός, δηλαδή –́υυ–́υυ–́υ/υ–́υυ–́υυ–́υ. *Δευτερεύουσες* τομές είναι η *εφθημιμερής*, που γίνεται μετά την τέταρτη μακρόχρονη συλλαβή, δηλαδή –́υυ–́υυ–́υυ–́/υυ–́υυ–́υ, και η *τριημιμερής*, που γίνεται μετά τη δεύτερη μακρόχρονη συλλαβή, δηλαδή –́υυ–́/υυ–́υυ–́υυ–́υυ–́υ.

Από τις διαιρέσεις η πιο συχνή είναι αυτή που γίνεται στο τέλος του τέταρτου ποδός, όταν αυτός συνήθως είναι δάκτυλος, και χαρακτηρίζεται *βουκολική*, επειδή τη χρησιμοποίησαν πολύ οι μεταγενέστεροι βουκολικοί ποιητές. Σ' έναν στίχο μπορεί να υπάρχει παράλληλα και τομή και διαίρεση.

Στο δακτυλικό εξάμετρο υπάρχουν κάποιες θέσεις στις οποίες δεν είναι δυνατό ή είναι σπάνιο να γίνεται τομή ή διαίρεση· αυτές οι θέσεις λέγονται *ζεύγματα* και η παράβασή τους λέγεται *παράβαση του ζεύγματος*· τέτοια σπάνια παράβαση γίνεται μετά την πρώτη βραχύχρονη συλλαβή του τέταρτου δακτύλου, δηλαδή –́υυ–́υυ–́υυ–́υ/υ–́υυ–́υ, στο λεγόμενο *ζεύγμα του Hermann* (από το όνομα του γερμανού φιλολόγου που το ανακάλυψε).

Η συνοπτική αυτή αναφορά δείχνει πόση καλλιέργεια του δακτυλικού εξαμέτρου είχε γίνει και αποτυπώθηκε στα ομηρικά έπη.

5. Τα πολιτιστικά στοιχεία των ομηρικών επών

Τα ομηρικά έπη είναι, αναμφισβήτητα, δημιουργήματα ποιητικής φαντασίας και από την άποψη αυτή δεν απεικονίζουν τη συγκεκριμένη εποχή της σύνθεσής τους. Το μυθικό πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται η επική αφήγηση είναι οπωσδήποτε προομηρικό και σε γενικές γραμμές παραπέμπει στην περίοδο του Μυκηναϊκού πολιτισμού, του πολιτισμού δηλαδή που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα κατά την τρίτη φάση της εποχής του χαλκού, στη λεγόμενη Υστεροελλαδική περίοδο (1650-1100 π.Χ.). Η σύνθεση όμως των ομηρικών επών γίνεται, όποια εκδοχή χρονολογική κι αν δεχτούμε ως επικρατέστερη, στη μεταμυκηναϊκή περίοδο, μετά την κάθοδο στην Ελλάδα του δωρικού στοιχείου (1100 π.Χ.). Έχει επομένως πίσω της ένα λαμπρό παρελθόν, που η χρονική απόσταση το εξιδανικεύει. Όπως όμως όλα τα δημιουργήματα του ανθρώπινου πνεύματος ανταναχλούν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό κατά περιπτώσεις την εποχή της δημιουργίας τους, έτσι και τα ομηρικά έπη με αθέλητες ίσως αναφορές προδίδουν την εποχή της σύνθεσής τους· για παράδειγμα, ενώ η επική αφήγηση αναφέρεται σε περίοδο χαλκού, στα ομηρικά έπη γίνονται κυριολεκτικές ή μεταφορικές χρήσεις της έννοιας του σιδήρου, που βέβαια δε χρησιμοποιούνταν στη Μυκηναϊκή περίοδο. Συνοψίζοντας τις παραπάνω επισημάνσεις οδηγούμαστε στο συμπέρασμα, ότι τα πολιτιστικά στοιχεία που είναι διάσπαρτα στα ομηρικά έπη δεν είναι ένας συμψηφισμός παλιότερων και σύγχρονων με τη σύνθεσή τους στοιχείων, ότι μέσα στο παρελθόν εντάσσονται οι κοινωνικές συνθήκες της εποχής του ποιητή· με τη διευκρίνιση αυτή θα παρατεθούν τα εμφανέστερα πολιτιστικά στοιχεία των ομηρικών επών.

Η ομηρική κοινωνία είναι κοινωνία ειρήνης και πολέμου· παράγει αντικείμενα για τις ανάγκες και της μιας και του άλλου· επεξεργάζεται μέταλλα και πολύτιμους λίθους, γεωργικά εργαλεία, πολεμικά αντικείμενα, είδη διακόσμησης οικιακών χώρων· κατασκευάζει πλοία που μπορούν να κάνουν μακρινά ταξίδια· χτίζει πόλεις και ακροπόλεις με ψηλά κάστρα, χτίζει σπίτια και παλάτια, χτίζει βωμούς και ναούς για τους θεούς της· αναπτύσσει διάφορες τέχνες: οπλοκατασκευαστική, εργαλειοκατασκευαστική, αγγειοπλαστική, υφαντική· καλλιεργεί δημητριακά, τρέφει ζώα, ψαρεύει· η διατροφή της είναι λιτή και η κρεοφαγία συνδέεται είτε με γιορτές, καθώς συνδυάζεται με θυσίες στους θεούς, είτε με τις ανάγκες του πολέμου.

Από άποψη ιδιωτικής ζωής η ομηρική κοινωνία έχει θεμέλιό της την

πυρηνική οικογένεια: είναι οργανωμένη πατριαρχικά με αρχηγό της τον πρεσβύτερο πρόγονο, οι γάμοι γίνονται με συνοικέσια, η θέση της γυναίκας είναι μειονεκτική, οι επιγαμίες ανάμεσα σε συγγενείς είναι συχνές και παράλληλα με τη νόμιμη σύζυγο ο άντρας μπορεί να έχει μια ή περισσότερες παλλακίδες, με τις οποίες αποκτά νόθα παιδιά· η οικογένεια έχει δούλους και δούλες ανάλογα με τις ανάγκες της και τις δυνατότητες που έχει για την αγορά και τη συντήρησή τους.

Από την άποψη της δημόσιας ζωής η ομηρική κοινωνία έχει κορυφή της τη βασιλική εξουσία, που βρίσκεται σε κάποια μεταβατική περίοδο προς την αριστοκρατία (συμβούλια κοινωνικά ισχυρών, πλούσιων κατά κανόνα, που πλαισιώνουν το βασιλιά) και προς κάποιες υποτυπώδεις μορφές λαϊκής συμμετοχής: ο λαός, κυρίως όσοι είναι στρατευμένοι, συμμετέχει σε συνελεύσεις, σε θυσίες και σε αγώνες, χωρίς πάντως να έχει βάρος στη λήψη οποιωνδήποτε αποφάσεων.

Ιδιότυπες είναι οι θρησκευτικές αντιλήψεις της ομηρικής κοινωνίας. Οι θεοί της βρίσκονται σε διαρκή συσχέτιση με τους ανθρώπους· συχνά μεταμορφωμένοι σε ανθρώπους, σπανιότερα σε πουλιά ή ζώα, παρεμβάλλονται στην ανθρώπινη ζωή, για να ωφελήσουν ή να βλάψουν· οι ομηρικοί θεοί, είτε ανήκουν στην υψηλότερη κατηγορία (οι ολύμπιοι κυρίως θεοί) είτε στη δευτερότερη (νύμφες, νηρηίδες κ.ά.), ενεργούν σαν άνθρωποι, έχουν τις αδυναμίες των ανθρώπων και δεν είναι σπάνιες οι φορές που συγκρούονται και μεταξύ τους ή για τη διεκδίκηση της εξουσίας στο δικό τους χώρο ή για θέματα της ζωής των ανθρώπων - οι ομηρικοί θεοί διακρίνονται για τον ανθρωπομορφισμό τους, δε διαφέρουν σε άλλα από τους ανθρώπους παρά μόνο στο ότι έχουν αθανασία και υπερφυσικές δυνατότητες κινητικότητας (πετούν πάνω από στεριές και θάλασσες, θαυματοποιούν, εμφανίζονται ή εξαφανίζονται απροσδόκητα). Οι άνθρωποι σέβονται τους θεούς τους και με σχέση ανταποδοτική τους προσφέρουν θυσίες· πιστεύουν στις «διοσημίες», δηλαδή σε διάφορες ενδείξεις της βούλησης των θεών, και σέβονται τους ιερείς και τους μάντεις· ιδιαίτερα η μαντική, ως ερμηνευτική των θεϊκών προθέσεων, έχει πολλούς τρόπους να συντηρεί τη θεοληψία της ομηρικής κοινωνίας (οι μάντεις βγάζουν «συμπεράσματα» από τα σπλάχνα ζώων που θυσιάζονται, από τη διεύθυνση πετάγματος ή από τις κρωξιές πουλιών, από όνειρα κ.ά.)· οπωσδήποτε η σχέση των ανθρώπων με τους θεούς είναι ρευστή και έχει ως κύριο γνώρισμά της μια μορφή ψυχικής εξάρτησης. Η

εξάρτηση αυτή συνεχίζεται και μετά το θάνατο του ανθρώπου, αφού η ομηρική κοινωνία πιστεύει στη μεταθανάτια συνέχεια της ατομικής ψυχής, που με κάποιο είδος κρίσης μονιμοποιείται σε κάποιους χώρους του κάτω κόσμου, που πέρα από τις εξαιρετικές περιπτώσεις κάποιων επώνυμων τιμωρημένων δεν είναι ευχάριστες για κανέναν και για καμιά.

Συναφή με τις θρησκευτικές αντιλήψεις της ομηρικής κοινωνίας είναι τα ταφικά έθιμά της και η λατρεία των νεκρών· λειτουργεί μια τελετουργία κηδείας των νεκρών, αλλά το θέμα της ταφής τους δημιουργεί πρόβλημα, που ίσως λύνεται, αν δεχτούμε ότι τα ομηρικά έπη προεκτείνουν τις ταφικές συνήθειες της εποχής της σύνθεσής τους στην παλιότερη εποχή που περιγράφουν: η ταφή στη Μυκηναϊκή εποχή γινόταν με ενταφιασμό του νεκρού σώματος, ενώ στα ομηρικά έπη γίνεται λόγος για καύση των νεκρών, κάτι που είναι τακτική των μεταγενέστερών τους υστερομυκηναϊκών και πρωτογεωμετρικών χρόνων.

Μια ιδιοτυπία, τέλος, της ομηρικής εποχής είναι η φιλοξενία: ο ξένος είναι ευπρόσδεκτος από τον «ξενοδόχο» του, όποιο κι αν ήταν το παρελθόν του· του παρέχεται άσυλο ακόμη και για εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου - είναι άλλωστε μια εποχή που νομιμοποιεί την πειρατεία στη θάλασσα και τη ληστεία στη στεριά.

6. Προεισαγωγικές παρατηρήσεις για την Ιλιάδα

Η ομηρική Ιλιάδα είναι, αναμφισβήτητα, ένα μεγάλο έπος με τους 15.693 στίχους της. Ο τίτλος και η έκτασή της υποβάλλουν εύλογα την ιδέα ότι ο ποιητής εξιστορεί πολεμικά γεγονότα που καλύπτουν πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα. Στην πραγματικότητα το έπος αυτό είναι ένα μικρό επεισόδιο του δέκατου χρόνου του Τρωικού πολέμου με συνολική διάρκεια 52 ημερών, από τις οποίες εκείνες που με δραματική ένταση καθορίζουν την εξέλιξη της δράσης είναι τέσσερις ημέρες και τρεις νύχτες. Εξάλλου ο θεματικός πυρήνας της Ιλιάδας είναι απλός: αρχίζει με τη φιλονικία του αρχιστρατήγου της εκστρατείας Αγαμέμνονα με τον ανδρειότερο από τους συναρχηγούς της Αχιλλέα, που θυμωμένος αποσύρεται από το πεδίο της μάχης δίνοντας έτσι τη δυνατότητα στους Τρώες να νικήσουν τους Έλληνες, αλλά στην κρίσιμη στιγμή ξαναμπαίνει στη μάχη, απωθεί τους Τρώες στο τείχος τους και σκοτώνει έξω από αυτό τον ανδρειότερό τους Έκτορα, το γιο του βασιλιά της Τροίας

Πριάμου. Αυτό το θεματικό πλαίσιο, που θα ευνοούσε περισσότερο να αποδεχτούμε ως υποθετικό τίτλο του έπους μιαν Αχιλληίδα, αφού όλα περικλείονται ανάμεσα στην αφετηρία και στη λήξη της «μήνιος» του Αχιλλέα, έχει εύλογα τον τίτλο Ιλιάδα, καθώς με την ενεργητική συμμετοχή και άλλων προσώπων από τις δυο αντιμαχόμενες πλευρές και με επίκεντρο την Τροία (το Ίλιον) δίνεται μέσα στις λίγες αυτές ημέρες πολεμικής δράσης συνοπτικά η φυσιογνωμία του δεκάχρονου αυτού μυθικού πολέμου.

Το κεντρικό θέμα της Ιλιάδας, που δίνεται από τον πρώτο στίχο του έπους «μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληιάδεω Ἀχιλῆος», από τη φύση του δεν προσφερόταν για τόσο πλατιά ανάπτυξη. Κι όμως ο ποιητής με την τεχνική των επιβραδύνσεων και με την παρεμβολή της δραστηριότητας άλλων προσώπων των δύο εμπόλεμων παρατάξεων στο μεταίχμιο της οργής του Αχιλλέα και του κατευνασμού της κατορθώνει να δώσει αβίαστα την αφηγηματική σύνθεση του μεγάλου αυτού έπους.

Στην ομηρική Ιλιάδα υπάρχουν εύγλωττες αναφορές που δείχνουν ότι ο ποιητής ξέρει και όσα προηγήθηκαν και όσα ακολούθησαν τη δική του σύνθεση· για παράδειγμα, δίνονται (στη ραψωδία Β) στοιχεία που ανάγονται στην αρχή της Τρωικής εκστρατείας και προοικονομείται με επαναλαμβανόμενες αναφορές ο θάνατος του Αχιλλέα και η τελική καταστροφή της Τροίας, που δίνονταν σε έπη που δε μας έχουν διασωθεί. Ο ποιητής της Ιλιάδας αγκαλιάζει έτσι όλον τον δεκάχρονο αυτό πόλεμο, αλλ' εγκαταλείποντας την ευκολότερη χρονογραφική αφήγηση προτιμά να δώσει με περίτεχνη δραματική ένταση ένα περιστατικό που με τις προεκτάσεις του δίνει ανάγλυφη τη μυθική αυτή σύγκρουση.

Οι μεγάλοι θεματικοί πυρήνες που διαπλάθουν και ενοποιούν το συνολικό έπος είναι δύο: η «μῆνις» του Αχιλλέα εναντίον του Αγαμέμνονα εξαιτίας της προσβολής της τιμής του και η φιλία του προς τον Πάτροκλο, που οδηγεί με τη διάθεση να εκδικηθεί το θάνατο του φίλου στον κατευνασμό της οργής του. Η κεντρική αντίληψη που προσδιορίζει τις εξελίξεις στην επική αφήγηση της Ιλιάδας είναι οι συνέπειες της υπέρβασης του *«μέτρου»* στη συμπεριφορά των ανθρώπων: ο Αγαμέμνονας φτάνει στα όρια της *«ύβρης»*, σε αλαζονεία, που έχει την *«τίση»* της, την αναπόφευκτη τιμωρία της με τη μορφή κάποιας υστερότερης ταπείνωσής του, ο Αχιλλέας φτάνει κι αυτός σε αντίστοιχα όρια και συνέπειες, αφού ο κατευνασμός της «μήνιός» του περνά από το θάνατο του επιστήθιου φίλου του.

Η δομή της Ιλιάδας χαρακτηρίζεται από μια ιδιότυπη συμπόρευση ανθρώπων και θεών. Οι θεοί συμμετέχουν στα δρώμενα των ανθρώπων, το φυσικό και το υπερφυσικό στοιχείο εναλλάσσονται στην επική αφήγηση, θαυμαστές ενέργειες ανθρώπων και θαύματα των θεών βρίσκονται σε σχέση παραλληλίας, καθώς οι πρώτες σε πολλές περιπτώσεις πραγματοποιούνται με παρώθηση ή συνδρομή θεών. Η επική δράση στην Ιλιάδα εξουδετερώνει τις επιφυλάξεις που θα πρόβαλλε η ορθολογιστική θεώρηση των πραγμάτων· ο ακροατής ή ο αναγνώστης παρασύρεται από τη ροή της αφήγησης και βρίσκει αληθοφανή την ποιητική έμπνευση· ο ποιητής παραπέμπει σ' ένα μακρινό παρελθόν, στο οποίο η απόσταση θεών και ανθρώπων ήταν μικρότερη - για παράδειγμα, ο Αχιλλέας μερίζεται από άποψη καταγωγής ανάμεσα στο αθάνατο και στο θνητό γένος.

Ο ποιητής της ομηρικής Ιλιάδας είναι ένας αξιοθαύμαστος δημιουργός. Το έργο μας γυρίζει σ' ένα χρονικά απροσδιόριστο μυθικό παρελθόν κι όμως το δίνει μ' έναν ιδιότυπο εκσυγχρονισμό, με τις πλατιές παρομοιώσεις του, που έρχονται να εμφυσήσουν στο παλιό τη δροσερή πνοή της ζωής που αέναη εκτυλίσσεται στο φυσικό χώρο. Ο ποιητής αυτός είναι ένας μεγάλος άνθρωπος, αφού είχε ξεπεράσει προκαταλήψεις που κυριάρχησαν στους αιώνες που ακολούθησαν και, δυστυχώς, κυριαρχούν ως σήμερα: ο «ιδανικός» ήρωας του έπους του δεν είναι ένας ομοεθνής, αλλ' ένας αλλοεθνής, ο Έκτορας, και οι Τρώες αντίπαλοι των Ελλήνων αντιμετωπίζονται από τον ποιητή με συμπάθεια ως άνθρωποι που αγωνίζονται να υπερασπίσουν τον πάτριο χώρο τους από μια ξενική επιβουλή.

Η Ιλιάδα είναι μια απαράμιλλη στο είδος της σύνθεση· είναι ένα έργο πολεμικό με αντιπολεμική διάθεση συνθεμένο· είναι ένας πολυπρόσωπος πίνακας που ακολουθεί κάποιον «κώδικα τιμής»: η νίκη δεν κλέβεται, οι μονομαχίες των ηρώων έχουν τους κανόνες τους, υπάρχει αμοιβαία μεταξύ αντιπάλων αναγνώριση αξίας. Το σχέδιο της σύνθεσής της και η τεχνική της προβάλλουν έναν ποιητή που ανακάλυψε τα στοιχεία της ποιητικής τέχνης.

Οι προεισαγωγικές αυτές παρατηρήσεις θα συμπληρωθούν με την ανάλυση καθεμιάς από τις 24 ραψωδίες της Ιλιάδας στη συνέχεια.

ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΔΑ

Ευρεία περίληψη του έπους,
μετάφραση, σχόλια, ανάλυση,
διδακτική επεξεργασία κατά ραψωδίες

ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΔΑ
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Ραψωδία Α

Η πρώτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αρχίζει με προοίμιο (στ. 1-7), στο οποίο ο ποιητής επικαλείται τη βοήθεια της μούσας, για να τραγουδήσει την οργή του Αχιλλέα εναντίον του Αγαμέμνονα. Και το έπος αρχίζει με την ικεσία του ιερέα Χρύση (στ. 8-42), που έρχεται με λύτρα, για να ελευθερώσει την αιχμαλωτισμένη κόρη του· ο Αγαμέμνονας τον διώχνει με σκληρό τρόπο· ο ιερέας του Απόλλωνα απομακρύνεται και παρακαλεί το θεό του Απόλλωνα να εκδικηθεί τους Έλληνες. Η οργή του θεού εκδηλώνεται αμέσως με τα θανατηφόρα βέλη του (στ. 43-53). Τότε με καθοδηγημένη από τη θεά Ήρα πρωτοβουλία του Αχιλλέα γίνεται συνέλευση του στρατού (στ. 54-303). Ο Αχιλλέας ζητά εκεί από το μάντη Κάλχα να τους φανερώσει την αιτία της οργής του θεού και τον διαβεβαιώνει ότι θα τον προστατέψει από κάθε εναντίον του ενέργεια οποιουδήποτε θιγεί από την αποκάλυψη που θα κάνει. Ο Κάλχας λέει ότι ο θεός είναι θυμωμένος, επειδή ο Αγαμέμνονας δεν τίμησε τον ιερέα του. Ο Αγαμέμνονας οργίζεται εναντίον του μάντη και ο Αχιλλέας, κρατώντας την υπόσχεσή του, τον υπερασπίζεται και προχωρεί σε έντονη αντιδικία με τον Αγαμέμνονα. Η αντιδικία αυτή φέρνει τον Αχιλλέα στο σημείο να είναι έτοιμος να ξιφουλκήσει, για να σκοτώσει τον Αγαμέμνονα, αλλά τον συγκρατεί η αποτρεπτική συμβουλή της θεάς Αθηνάς (στ. 188-222). Στην αντιδικία των δυο αρχηγών παρεμβαίνει ο γεροντότερος της Τρωικής εκστρατείας, ο βασιλιάς της Πύλου Νέστορας (στ. 254-284). Ο Αχιλλέας αποσύρεται από τη συνέλευση λέγοντας ότι θα δώσει στον Αγαμέμνονα, αφού εκείνος δώσει στον πατέρα της Χρύση τη Χρυσηίδα, τη δική του αιχμαλωτισμένη Βρισηίδα, αλλά δε θα του επιτρέψει να πάρει τίποτε άλλο απ' όσα κέρδισε στον πόλεμο. Στη συνέχεια γίνεται προετοιμασία επιστροφής της Χρυσηίδας, ακολουθούν εξαγνισμοί του στρατοπέδου και σε λίγο μια αποστολή παίρνει και φέρνει στον Αγαμέμνονα τη Βρισηίδα (στ. 304-348). Τον στενοχωρημένο Αχιλλέα συναντά στην ακτή της

θάλασσας η νηρηίδα μητέρα του Θέτιδα, που του υπόσχεται να κάνει ό,τι του ζητά, δηλαδή να ζητήσει από το Δία τιμωρία του Αγαμέμνονα (στ. 348-427). Ακολουθεί η επιστροφή της Χρυσηίδας στον πατέρα της και στην πόλη τους Χρύσα γίνονται θυσίες και γλέντι (στ. 430-474). Στο μεταξύ η Θέτιδα ανεβαίνει στον Όλυμπο και συνομιλεί με το Δία για το αίτημα του γιου της (στ. 493-530). Μετά την αναχώρηση της Θέτιδας από τον Όλυμπο γίνεται φιλονικία ανάμεσα στο Δία και στην Ήρα, που προσπαθεί να την παρηγορήσει ο γιος τους Ήφαιστος (στ. 531-600). Και η πρώτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας κλείνει με ευωχία βραδινή των θεών στον Όλυμπο με το τέλος της πρώτης ημέρας της επικής αφήγησης.

Ραψωδία Β

Η δεύτερη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αρχίζει μέσα στη νύχτα. Όλοι κοιμούνται, αλλ' ο Δίας μένει άγρυπνος και, για να πραγματοποιήσει την υπόσχεση που έδωσε στη Θέτιδα, εξαπατώντας τον στέλνει το θεϊκό υπηρέτη του Όνειρο να υποκινήσει τον Αγαμέμνονα σε επίθεση εναντίον των Τρωαδιτών, επειδή τάχα όλοι οι θεοί είναι εναντίον τους (στ. 1-15). Ο Όνειρος μεταφέρει το μήνυμα στον κοιμισμένο Αγαμέμνονα, που ξεγελιέται και συγκαλεί σε σύνοδο τους γεροντότερους της εκστρατείας, όπου με παρεμβολή του Νέστορα αποφασίζεται να γίνει σύναξη των στρατιωτών (στ. 16-83). Στη σύναξη αυτή (στ. 84-154) ο Αγαμέμνονας μιλώντας κάνει μια δοκιμή των στρατιωτών: λέει ότι ο Δίας τον πρόσταξε να λύσει την πολιορκία της Τροίας και να γυρίσει με το στρατό στην Ελλάδα. Οι στρατιώτες, ενθουσιασμένοι με την ιδέα της επιστροφής, τρέχουν αμέσως στα πλοία τους. Στο σημείο αυτό με προτροπή της Ήρας η Αθηνά πηγαίνει στο στρατόπεδο των Ελλήνων και συμβουλεύει τον Οδυσσέα να σταματήσει την κίνηση των στρατιωτών (στ. 155-181). Ο Οδυσσέας αναπτύσσοντας δραστηριότητα οδηγεί σε νέα συνέλευση των στρατιωτών (στ. 182-210). Στην αρχή της συνέλευσης ο ποιητής βάζει το επεισόδιο του Θερσίτη (στ. 211-277), που καταφέρεται κατά του Αγαμέμνονα και αντιμετωπίζεται από τον Οδυσσέα με απειλές και με ραβδισμούς. Στη συνέχεια μιλά πρώτος ο Οδυσσέας (στ. 278-335), που αναγνωρίζει την κούραση των στρατιωτών από τον πολύχρονο αγώνα, αλλά τους συστήνει να έχουν λίγη ακόμη υπομονή, για να χαρούν την επαλήθευση παλιάς μαντείας του Κάλχα για κατάληψη της Τροίας το

δέκατο χρόνο του πολέμου· ακολουθεί ο Νέστορας (στ. 336-368), που επιτιμά τους Έλληνες, γιατί είναι έτοιμοι να αφήσουν ατέλειωτο το έργο τους, και προτρέπει τον Αγαμέμνονα να αναλάβει πρωτοβουλία, για να φανεί ποιοι έχουν σταθερή μαχητικότητα και ποιοι είναι δειλοί· τελευταίος μιλά ο Αγαμέμνονας (στ. 369-393), που εγκωμιάζει το Νέστορα, αναγνωρίζει το μερίδιο της ευθύνης του για τη φιλονικία του με τον Αχιλλέα και καλεί τους στρατιώτες να ετοιμαστούν για επίθεση εναντίον της Τροίας. Γίνονται οι προετοιμασίες για τη μάχη (στ. 394-483) με θυσίες και προσευχές. Εδώ παρεμβάλλεται (στ. 484-779) ένας «κατάλογος νεῶν», μια καταρίθμηση των πλοίων που πήραν μέρος στην Τρωική εκστρατεία με κατονομασία των κυβερνητών τους. Καθώς οι ελληνικές δυνάμεις προχωρούν για επίθεση, σταλμένη από το Δία η θεά Ίριδα πηγαίνει στον Πρίαμο και στον Έκτορα (στ. 786-815), που ήταν σε σύναξη των Τρωαδιτών, και μεταμορφωμένη συμβουλεύει να λύσουν τη σύναξη και να ετοιμαστούν για μάχη. Εδώ παρεμβάλλεται (στ. 816-877) κατάλογος Τρωαδιτών και συμμάχων τους ηγετών και τελειώνει η δεύτερη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας.

Ραψωδία Γ

Η τρίτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αρχίζει με παράλληλη κίνηση των τρωικών και των ελληνικών στρατευμάτων. Όταν πλησιάζουν οι δύο στρατοί και ο Πάρης αντικρίζει το Μενέλαο, τρομάζει και χώνεται μέσα στο στρατό του (στ. 15-37). Ο Έκτορας επιτιμά τον αδερφό του για τη δειλία του (στ. 39-57). Ο Πάρης δέχεται την κατάκριση του αδερφού του και ζητά να γίνει πρόταση στους Έλληνες για μονομαχία του με το Μενέλαο, από την έκβαση της οποίας να κριθεί η τύχη της αρπαγμένης Ελένης και όλου του πολέμου (στ. 59-75). Ο Έκτορας αναλαμβάνει πρωτοβουλία για τη διεξαγωγή της μονομαχίας αυτής, ο Μενέλαος τη δέχεται (στ. 97-110) και ετοιμάζονται θυσίες και όρκοι. Η θεά Ίριδα αναγγέλλει στην Ελένη την επικείμενη μονομαχία (στ. 130-138) κι εκείνη βγαίνει αμέσως από τον οικιακό χώρο της και βιαστικά φτάνει στις Σκαιές πύλες του τρωικού τείχους, για να παρακολουθήσει τη μονομαχία ανάμεσα στον παλιό και στο νέο άντρα της. Ο Πρίαμος και οι γέροντες, που βρίσκονται από πρωτύτερα εκεί, βλέπουν την Ελένη και τη ρωτούν για τα ονόματα των Ελλήνων αρχηγών που βλέπουν στο πεδίο της μάχης· εκείνη τους ενημερώνει σχετικά (στ. 146-

244). Γίνονται οι θυσίες και δίνονται όρκοι (στ. 245-313). Ακολουθεί η μονομαχία Μενέλαου-Πάρη (στ. 314-382), στην οποία υπερισχύει ο Μενέλαος κι αρχίζει να σέρνει προς τους δικούς του τον Πάρη, αλλ' η Αφροδίτη τον σώζει με την παρεμβολή της και τον πηγαίνει στο σπίτι του· στη συνέχεια η θεά μεταμορφωμένη σε γερόντισσα κάνει την Ελένη να γυρίσει στο σπίτι· ανάμεσα στη θνητή, που αναγνωρίζει πίσω από τη μεταμόρφωσή της την Αφροδίτη, και στη θεά γίνεται οξύς διάλογος (στ. 390-418). Στο γυρισμό της στο σπίτι η Ελένη συναντά τον Πάρη, του μιλά περιφρονητικά, αλλ' εκείνος δικαιολογείται, ότι η ήττα του οφείλεται σε παρεμβολή της Αθηνάς, και την πείθει να πλαγιάσουν (στ. 421-447). Ο Μενέλαος στο μεταξύ μάταια αναζητά τον Πάρη, που του τον άρπαξε από τα χέρια η προστάτισσά του θεά· και ο αδερφός του Αγαμέμνονας ζητά από τους Τρώες να τηρήσουν την ένορκη συμφωνία τους και να αποδεχθούν τη νίκη του Μενέλαου.

Ραψωδία Δ

Η τέταρτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αρχίζει με σύναξη των θεών στον Όλυμπο (στ. 1-72). Σ' αυτή σημειώνεται διένεξη ανάμεσα στο Δία και στην Ήρα, που κλείνει τελικά με απόφαση να σταλεί η Αθηνά στην Τροία, για να προκαλέσει παραβίαση της ένορκης συμφωνίας από τους Τρωαδίτες. Η Αθηνά μεταμορφωμένη φτάνει στην Τροία και πείθει τον τρωαδίτη Πάνδαρο να ρίξει βέλος και να τραυματίσει ελαφρά το Μενέλαο παραβιάζοντας έτσι την ένορκη συμφωνία (στ. 73-147). Τον τραυματισμένο Μενέλαο φροντίζει με τις ιατρικές γνώσεις του ο Μαχάονας (στ. 148-219). Στο μεταξύ αρχίζει να εκδηλώνεται η επίθεση των Τρωαδιτών και ο Αγαμέμνονας προχωρεί σε επιθεώρηση του ελληνικού στρατοπέδου· συναντά διάφορους ηγέτες (τον Ιδομενέα, τους δύο Αίαντες, το Νέστορα, το Μενεσθέα, τον Οδυσσέα, το Διομήδη) και ανάλογα με την πολεμική ετοιμότητα ή την αδράνειά τους εκστομίζει κολακευτικούς ή επιτιμητικούς λόγους (στ. 220-421). Σε λίγο φουντώνει η μάχη. Τους Έλληνες τους συμπαραστέκεται η Αθηνά, τους Τρωαδίτες ο Άρης, η Έριδα και ο Απόλλωνας. Υπάρχουν απώλειες και από τις δυο πλευρές. Σε κάποιο σημείο, όπου φαίνεται να υποχωρούν οι Τρωαδίτες, ακούγεται η φωνή του Απόλλωνα, που τους ενθαρρύνει λέγοντάς τους ότι ο Αχιλλέας απέχει από τη μάχη. Η συμπλοκή ανανεώνεται με νέες απώλειες και από τις δυο πλευρές και έτσι κλείνει η ραψωδία.

Ραψωδία Ε

Η πέμπτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας δίνει τη συνέχεια της περιγραφής της σύγκρουσης Ελλήνων και Τρωαδιτών που έχει αρχίσει στην προηγούμενη ραψωδία μετά την παραβίαση της ένορκης συμφωνίας από τους δεύτερους. Ο Διομήδης, ενθαρρυμένος από την Αθηνά, συγκρούεται με τα δυο αδέρφια Φηγέα και Ιδαίο· σκοτώνει τον πρώτο και τρέπει σε φυγή το δεύτερο. Η Αθηνά προτείνει στον Άρη και τον πείθει να αποσυρθούν στις όχθες του Σκάμανδρου και ν' αφήσουν να εξελιχτεί η μάχη, που σε λίγο προκαλεί απώλειες και στις δυο πλευρές (στ. 1-83). Ο Διομήδης τραυματίζεται από τον Πάνδαρο, αλλά με την ενθάρρυνση της Αθηνάς κερδίζει και άλλες νίκες (στ. 84-165). Ο Τρωαδίτης Αινείας κάνει τότε ένα διάλογο με τον Πάνδαρο (στ. 166-238), τον παίρνει στο αμάξι του και κινούνται να αντιμετωπίσουν το Διομήδη. Παράλληλο διάλογο κάνει και ο Διομήδης με το συμμαχητή του Σθένελο (στ. 239-274) και σε λίγο αρχίζει η μονομαχία του με τον Αινεία και τον Πάνδαρο (στ. 275-330), που λήγει με το φόνο του Πάνδαρου και το βαρύ τραυματισμό του Αινεία, που σώζεται με την παρέμβαση της μητέρας του, της θεάς Αφροδίτης. Ο Διομήδης κυνηγάει τη θεά και την τραυματίζει στο χέρι· για τον Αινεία φροντίζει ο Απόλλωνας, και η Αφροδίτη μεταφέρεται με το αμάξι του Άρη από την Ίριδα στον Όλυμπο, όπου γίνεται θεραπεία του τραύματός της (στ. 330-431). Στο μεταξύ ο Διομήδης κάνει νέα επίθεση κατά του Αινεία, που τον προστατεύει ο Απόλλωνας και τελικά τον πηγαίνει στην Πέργαμο, όπου τον θεραπεύουν η Λητώ και η Άρτεμη, ενώ αφήνει στη θέση του ένα όμοιό του σκιάχτρο, με το οποίο χτυπιούνται οι Έλληνες (στ. 432-453). Ο Άρης, στον οποίο ο Απόλλωνας αναθέτει την αντιμετώπιση του Διομήδη, ξεσηκώνει τους Τρωαδίτες. Ο Λύκιος Σαρπηδόνας κατηγορεί για αδράνεια το γιο του Τρωαδίτη βασιλιά, τον Έκτορα (στ. 472-492). Ο Έκτορας μπαίνει σε δραστηριότητα και σε λίγο, αποθεραπευμένος, ξαναγυρνά ο Αινείας (στ. 493-518). Η μάχη ανανεώνεται και σημειώνονται απώλειες και στα δυο στρατόπεδα (στ. 519-626). Σε μια μονομαχία μεταξύ τους (στ. 627-698) τραυματίζονται θανάσιμα ο Τληπόλεμος και βαριά ο Σαρπηδόνας. Ακολουθεί έντονη δράση του Έκτορα και του Άρη, που προκαλεί την παρέμβαση της Ήρας και της Αθηνάς, που αρματώνονται και συναντούν το Δία. Κερδίζοντας τη συγκατάθεση του Δία φτάνουν στην Τροία. Εκεί η Αθηνά εμψυχώνει το Διομήδη, ανεβαίνει μαζί του σε πολεμικό αμάξι, τον προστατεύει από χτύ-

πημα του Άρη και του επιτρέπει να τον τραυματίσει. Ο Άρης στενάζοντας δυνατά από τον πόνο του πηγαίνει στον Όλυμπο και παραπονείται στο Δία για τη βοήθεια που έδωσε η Αθηνά στο Διομήδη. Ο Δίας του μιλάει σκληρά, αποδίδει την ταλαιπωρία του Άρη στην Ήρα και τελικά αναθέτει στον Παιήονα την άμεση θεραπεία του. Σε λίγο επιστρέφουν στον Όλυμπο και οι δυο θεές (στ. 699-845).

Ραψωδία Ζ

Η έκτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας συνεχίζει τη μάχη που ξεκινώντας από την τέταρτη ραψωδία κάλυψε ολόκληρη την πέμπτη ραψωδία. Μετά την αποχώρηση των θεών από το πεδίο της μάχης οι Έλληνες προξενούν μεγάλες απώλειες στους Τρωαδίτες. Τότε ο γιος του βασιλιά Πρίαμου Έλενος απευθύνεται στον Έκτορα και στον Αινεία και συμβουλεύει τον πρώτο να πάει μέσα στην πόλη της Τροίας και να ζητήσει από τη μητέρα τους Εκάβη να κάνει δέηση στο ναό της Αθηνάς για αναχαίτιση των Ελλήνων. Ο Έκτορας ενδυναμώνει το στρατό του κι αμέσως φεύγει για την Τροία (στ. 1-118). Όσο ο Έκτορας βρίσκεται στο δρόμο προς την Τροία συναντώνται, για να μονομαχήσουν, ο Διομήδης και ο σύμμαχος των Τρωαδιτών, ο Λύκιος Γλαύκος· αλλ' αντί μονομαχίας έχουμε ένα διάλογο και ανταλλαγή δώρων μεταξύ τους, καθώς ανακαλύπτουν ότι τους συνδέει παλιά πατρική φιλία. Ο Έκτορας μπαίνει στην Τροία και συναντιέται με τη μητέρα του. Κάνει ένα διάλογο μαζί της (στ. 250-285) και η Εκάβη, χωρίς να χάσει χρόνο, οργανώνει τη δέηση των Τρωαδιτισσών στο ναό της Αθηνάς. Ο Έκτορας στη συνέχεια συναντιέται με τον αδερφό του Πάρη και τη γυναίκα εκείνου Ελένη· μιλά επιτιμητικά για τον Πάρη (στ. 326-331), που αντιμετωπίζει απολογητικά την επίκριση του αδερφού του (στ. 333-341), και αρνείται διακριτικά (στ. 360-367) την πρόταση της Ελένης να τον περιποιηθεί (στ. 344-358). Βιαστικά πηγαίνει στο σπίτι του, αλλά δε βρίσκει εκεί τη γυναίκα του Ανδρομάχη, που έχοντας πάρει μαζί της το μικρό παιδί τους έχει πάει στο τείχος της Τροίας γεμάτη αγωνία για την τύχη των Τρωαδιτών. Στη συνάντησή των δυο συζύγων (στ. 390-493) αναπτύσσεται ένας θερμός διάλογος. Η Ανδρομάχη (στ. 407-439) τον μαλώνει ευγενικά και τονίζει τι αντιπροσωπεύει γι' αυτήν η παρουσία του στη ζωή. Ο Έκτορας (στ. 441-465) ανταποκρίνεται με την ίδια θέρμη στα συναισθήματα της γυναίκας του, αλλά υπο-

γραμμίζει το καθήκον του ως υπερασπιστή της πατρίδας. Παίρνει για λίγο στα χέρια του το παιδί του, του εύχεται καλοτυχία στη ζωή του και προσπαθεί να παρηγορήσει τη λυπημένη γυναίκα του. Ύστερα από λίγο, καθώς η Ανδρομάχη γυρίζει στο σπίτι της, φεύγει ο Έκτορας· στο δρόμο συναντά τον Πάρη, ανταλλάσσουν κάποια λόγια μεταξύ τους και φεύγουν μαζί για το πεδίο της μάχης (στ. 494-529).

Ραψωδία Η

Η έβδομη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας συνεχίζει τη μάχη που άρχισε στην τέταρτη ραψωδία. Μετά την επίσκεψή του της Τροίας ο Έκτορας έχοντας μαζί του τον Πάρη ανανεώνει τη μάχη και οι Τρωαδίτες προκαλούν απώλειες στους Έλληνες. Η Αθηνά σπεύδει από τον Όλυμπο, συναντά στην Τροία τον Απόλλωνα και συμφωνεί μαζί του να οδηγήσουν σε μονομαχία τον Έκτορα με κάποιον Έλληνα ήρωα (στ. 1-43). Ο Έλενος, ερμηνεύοντας τη θέληση των θεών, υποδεικνύει στον αδερφό του Έκτορα να προτείνει στους Έλληνες μια μονομαχία μαζί του· κι εκείνος αποδέχεται την υπόδειξη του Έλενου και εξαγγέλλει την πρόθεσή του στους Έλληνες (στ. 44-91). Για λίγο οι Έλληνες διστάζουν να ανταποκριθούν στην πρόκληση. Ο Μενέλαος δείχνει έτοιμος να αναμετρηθεί με τον Έκτορα, αλλά τον εμποδίζει ο Αγαμέμνονας (στ. 92-122). Στους Έλληνες μιλά τότε ο βασιλιάς της Πύλου Νέστορας (στ. 124-160) κι αμέσως φιλοτιμούνται να αντιμετωπίσουν τον Έκτορα εννέα ήρωες. Ο Νέστορας κάνει κλήρωση και ο κλήρος πέφτει στον Αίαντα τον Τελαμώνιο (στ. 161-205). Η μονομαχία διεξάγεται με κοντάρια και με πέτρες, αλλά δεν αναδεικνύεται νικητής (στ. 206-272). Τότε δυο κήρυκες, από την πλευρά των Τρωαδιτών ο Ιδαίος και από την πλευρά των Ελλήνων ο Ταλθύβιος, καθώς πλησιάζει η νύχτα, επιβάλλουν τερματισμό της μονομαχίας, που κλείνει με ανταλλαγή δώρων μεταξύ των δύο μονομάχων (στ. 273-312). Στο ελληνικό στρατόπεδο γίνεται θυσία και στο γεύμα ο Νέστορας προτείνει να γίνει εκεχειρία για την περισυλλογή και ταφή των νεκρών και να χτιστούν προστατευτικοί πύργοι (στ. 313-344). Εξάλλου γίνεται σύναξη των Τρωαδιτών. Σ' αυτήν ο Αντήνορας προτείνει να δώσουν πίσω την Ελένη, αλλά στην πρότασή του εναντιώνεται ο Πάρης, και τελικά ο Πρίαμος κλείνει τη σύναξη με την υπόδειξη να ζητηθεί από τους Έλληνες εκεχειρία για περισυλλογή και ταφή των νεκρών (στ. 345-378). Την

άλλη μέρα ο Ιδαίος πηγαίνει και σε σύναξη των Ελλήνων αρχηγών μεταφέρει πρόταση του Πάρη να τους δώσει όσα πήρε παίρνοντας την Ελένη, όχι όμως και την ίδια, κι άλλα περισσότερα· με λόγο του Διομήδη η πρόταση δε γίνεται δεκτή, αλλ' ο Αγαμέμνονας δέχεται την εκεχειρία για τους νεκρούς (στ. 379-411). Ακολουθεί η περισυλλογή των νεκρών και από τις δυο πλευρές και το χτίσιμο τείχους από τους Έλληνες (στ. 412-441). Ο Ποσειδώνας αντιδρά για την ενέργεια αυτή των Ελλήνων, αλλ' ο Δίας τον καθησυχάζει (στ. 442-463). Η έβδομη ραψωδία τελειώνει με δείπνο στα δυο στρατόπεδα (στ. 464-482).

Ραψωδία Θ

Η όγδοη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αρχίζει με σύναξη των θεών στον Όλυμπο. Ο Δίας με κατηγορηματικές απειλές ζητά από τους θεούς να σταματήσουν να βοηθούν τα δυο αντίμαχα στρατόπεδα (στ. 5-27). Παρεμβαίνει η Αθηνά δείχνοντας το ενδιαφέρον της για τους Έλληνες και μαλακώνει το Δία (στ. 28-40), που αμέσως φεύγει για την περιοχή της Τροίας. Η μάχη ανανεώνεται και η νίκη γέρνει προς την πλευρά των Τρωαδιτών (στ. 53-197). Αρχίζει η φυγή των Ελλήνων. Ο Διομήδης βοηθά το Νέστορα και αναλαμβάνουν κοινή δράση κατά των Τρωαδιτών (στ. 78-123), αλλά παρεμβαίνει ο Δίας με κεραυνό που ρίχνει μπροστά στα άλογα του Διομήδη, που φεύγει μαζί με το Νέστορα (στ. 130-156). Ο Έκτορας μιλάει με έπαρση και παρακινεί τους συμπολεμιστές του για τελική επίθεση (στ. 157-197). Στο μεταξύ στον Όλυμπο η Ήρα συνομιλεί χωρίς αποτέλεσμα με τον Ποσειδώνα (στ. 198-211). Ο Αγαμέμνονας επιτιμά τους Έλληνες και παρακαλεί το Δία να γλιτώσει τους Έλληνες από τον αφανισμό τους από τους Τρωαδίτες (στ. 212-244). Ο Δίας ευσπλαχνίζεται τους Έλληνες, που περνούν σε αντεπίθεση. Στη διάρκειά της δρα ιδιαίτερα και τραυματίζεται ο Τεύκρος, αδερφός του Τελαμώνιου Αίαντα (στ. 245-334). Ο Δίας ξαναδίνει δύναμη στους Τρωαδίτες και οι Έλληνες υποχωρούν (στ. 335-349). Τότε, βλέποντας τη νέα τροπή της μάχης, συνομιλούν μεταξύ τους και αποφασίζουν να παν στην Τροία η Ήρα και η Αθηνά (στ. 350-396). Ο Δίας ματαιώνει την παρέμβασή τους με εντολή που δίνει στην Ίριδα (στ. 397-436) και σε λίγο επιστρέφει στον Όλυμπο. Εκεί διαπληκτίζεται με την Ήρα, ενώ η Αθηνά, αγανακτισμένη, μένει βουβή (στ. 437-484). Το τέλος της ημέρας δίνει ευχαρίστηση στους

Έλληνες, όχι όμως στους Τρωαδίτες. Σε συγκέντρωση των Τρωαδιτών πολεμιστών ο Έκτορας μιλά, εμψυχώνει και συμβουλεύει τους συμπολεμιστές του (στ. 485-541). Οι Τρωαδίτες αλαλάζουν από χαρά, κάνουν θυσίες, βάζουν σκοπιές· και η σκοτεινή νύχτα φωτίζεται από τις φωτιές που ανάβουν στο στρατόπεδό τους (στ. 542-565).

Ραφωδία Ι

Η ένατη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αρχίζει με σύναξη των Ελλήνων, στην οποία μιλούν ο Αγαμέμνονας, ο Διομήδης και ο Νέστορας (στ. 1-88). Ο πρώτος εκφράζεται με απογοήτευση για την έκβαση του πολέμου, ο δεύτερος κατηγορώντας τον τονίζει τη δική του διάθεση να συνεχίσει τον πόλεμο και ο τρίτος προτείνει να γίνει κάποια ευρύτερη σύσκεψη των Ελλήνων ηγετών, για να υιοθετηθεί η σωστότερη άποψη. Στη συγκέντρωση που ακολουθεί μιλά πρώτος ο Νέστορας (στ. 96-113) και προτείνει να επιχειρηθεί εξευμενισμός του θυμωμένου Αχιλλέα. Απαντώντας του ο Αγαμέμνονας (στ. 115-161) με αυτοκριτική παραδέχεται το σφάλμα που έκανε, αποδέχεται την πρόταση του Νέστορα και δείχνει έτοιμος να επανορθώσει ό,τι έκανε προσφέροντας πολλά δώρα και εκδηλώνοντας την πρόθεσή του να τον κάνει γαμπρό του. Ο Νέστορας προτείνει τα ονόματα εκείνων που θα αποτελέσουν την αποστολή εξευμενισμού του Αχιλλέα (στ. 163-172). Όταν σε λίγο η αποστολή συναντά τον Αχιλλέα στη σκηνή του, εκείνος τους υποδέχεται ευγενικά και τους περιποιείται με συμπόσιο. Μιλώντας τότε ο Οδυσσέας (στ. 225-306) αναφέρεται στις δυσκολίες των Ελλήνων και ζητά τη βοήθειά του για την αντιμετώπισή τους μεταφέροντας τις προτάσεις του Αγαμέμνονα. Απαντώντας του ο Αχιλλέας (στ. 307-429) επιμένει στην αποχή του από τον πόλεμο μιλώντας για την αχάριστη ανταπόδοση από τον Αγαμέμνονα της μεγάλης συμβολής του στον πόλεμο και δε δέχεται όσα εκείνος τώρα του προσφέρει· μιλά για την προοπτική της δικής του μοίρας και δείχνει έτοιμος να γυρίσει στην πατρίδα του. Τότε μιλά ο «παιδαγωγός» του Φοίνικας (στ. 434-605), που του θυμίζει τη σχέση τους, αναφέρεται στην προσωπική ζωή του και του ζητά να χαλαρώσει το θυμό του· επιστρατεύει παλιότερα μυθικά δεδομένα και κλείνει το λόγο του με την επανάληψη της παράκλησής του. Η απάντηση του Αχιλλέα (στ. 607-619) είναι αρνητική. Τότε παίρνει το λόγο ο Αίαντας (στ. 624-642), που λέει στον

Οδυσσέα να γυρίσουν πίσω και κάνει μια τελευταία έκκληση στον Αχιλλέα. Απαντώντας ο Αχιλλέας (στ. 644-655) δείχνει την αδιαφορία του για την τύχη των Ελλήνων και απλώς σημειώνει ότι θα δραστηριοποιηθεί, μόνο όταν ο Έκτορας φτάσει μπροστά στην σκηνή του. Η αποστολή επιστρέφοντας ανακοινώνει με λόγο του Οδυσσέα (στ. 677-692) τη θέση του Αχιλλέα και με τελικό λόγο του Διομήδη (στ. 697-709) η ένατη ραψωδία κλείνει με σπονδές και ύπνο στο ελληνικό στρατόπεδο.

Ραψωδία Κ

Η δέκατη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αρχίζει με μια συνομιλία ανάμεσα στους δυο Ατρείδες μέσα στη νύχτα· είναι άγρυπνοι και οι δυο τους. Συζητούν για το ενδεχόμενο να στείλουν κάποιο κατάσκοπο στο τρωικό στρατόπεδο και συμφωνούν να καλέσουν για συζήτηση για το θέμα αυτό διάφορους Έλληνες ηγέτες (στ. 1-71). Ο Αγαμέμνονας βρίσκει ξυπνητό το Νέστορα και του ζητά να επιθεωρήσουν μαζί τις νυχτερινές βάρδιες του ελληνικού στρατοπέδου. Ο Νέστορας δείχνει πρόθυμος να το κάνει και κατηγορεί το Μενέλαο, επειδή εικάζει ότι κοιμάται, αλλ' ο Αγαμέμνονας συνηγορεί υπέρ του αδερφού του (στ. 72-130). Στη συνέχεια ξυπνούν από τον ύπνο τον Οδυσσέα και το Διομήδη (στ. 131-179) και γίνεται συνέλευση των Ελλήνων αρχηγών (στ. 194-253). Σ' αυτήν ο Νέστορας προτείνει να σταλούν κατάσκοποι στο τρωικό στρατόπεδο, για να πάρουν πληροφορίες για τις προθέσεις των Τρωαδιτών· πρώτος βάζει υποψηφιότητα ο Διομήδης και στη συνέχεια δείχνουν προθυμία συμμετοχής πολλοί ήρωες· ο Νέστορας προτείνει στο Διομήδη να διαλέξει ένα σύντροφο κι εκείνος διαλέγει τον Οδυσσέα. Οι δυο ήρωες ξεκινούν· στο δρόμο τους βλέπουν ένα νυχτοκόρακα που τους έστειλε η Αθηνά, δέονται στη θεά και προχωρούν (στ. 254-298). Εξάλλου με πρωτοβουλία του άγρυπνου Έκτορα γίνεται συνέλευση των Τρωαδιτών και σε σχετική πρότασή του για αποστολή κατασκόπου στο ελληνικό στρατόπεδο δείχνει πρόθυμη ανταπόκριση ο Δόλωνας (στ. 299-331). Στο δρόμο οι δυο Έλληνες συλλαμβάνουν τον Τρωαδίτη, τον ανακρίνουν και παρά τις παρακλήσεις του τον θανατώνουν (στ. 332-464). Στη συνέχεια, έχοντας πάρει σχετική πληροφορία από το Δόλωνα, ο Διομήδης και ο Οδυσσέας πιάνουν στον ύπνο το νεοφερμένο βοηθό των Τρωαδιτών βασιλιά των Θρακών Ρήσο, τον σκοτώνουν και αρπάζουν τα άλογά του (στ.

465-514). Ο Απόλλωνας, βλέποντας την Αθηνά να βοηθάει τους δυο προστατευόμενούς της, ξεσηκώνει τους Τρωαδίτες (στ. 515-525). Οι δυο Έλληνες επιστρέφουν στο στρατόπεδό τους και αφηγούνται τη δράση τους. Η δέκατη ραψωδία κλείνει με φαγητό και σπονδή στη θεά Αθηνά.

Ραψωδία Λ

Η ενδέκατη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αρχίζει με νέα μάχη, που την υποκινεί η θεά Ίριδα σταλμένη από το Δία. Γίνονται προετοιμασίες και από τις δυο πλευρές και η μάχη αναπτύσσεται αμφίρροπη (στ. 1-83). Με «διοσημία» της Ήρας και της Αθηνάς ξεκινά την «αριστεία» του ο Αγαμέμνονας (στ. 84-217)· σκοτώνει πολλούς Τρωαδίτες και απωθεί τον τρωικό στρατό ως τις Σκαιές πύλες του τρωικού τείχους. Ο Δίας τότε στέλνει με τη θεά Ίριδα μήνυμα στον Έκτορα να ενθαρρύνει τους συμπολεμιστές του και να αναλάβει πρωτοβουλία αντεπίθεσης, όταν δει να τραυματίζεται ο Αγαμέμνονας. Ο Έλληνας αρχιστράτηγος σκοτώνει πολλούς, τραυματίζεται, αλλά συνεχίζει τη μάχη και αποτραβιέται, μόνο όταν ξεραίνεται η πληγή του, και υποφέρει από δυνατούς πόνους. Τότε ο Έκτορας αναλαμβάνει δράση και σκοτώνει πολλούς Έλληνες (στ. 284-309). Αντίστοιχα κινείται και ο Διομήδης με τον Οδυσσέα· ο πρώτος τραυματίζει τον Έκτορα (στ. 345-367), αλλά και τραυματίζεται από τον Πάρη (στ. 369-395). Ο Διομήδης αποτραβιέται και ο Οδυσσέας συνεχίζει να πολεμά και να σκοτώνει εχθρούς (στ. 401-460). Ο Οδυσσέας ζητά βοήθεια από τους συντρόφους του και σπεύδουν να τον βοηθήσουν ο Αίαντας και ο Μενέλαος· ο πρώτος προστατεύει τον Οδυσσέα από ένα πλήθος Τρωαδιτών που του έχουν κάνει κλοιό, ο δεύτερος τον βοηθεί ν' ανεβεί σ' ένα αμάξι (στ. 461-488). Ο Αίαντας σκοτώνει πολλούς εχθρούς (στ. 489-497). Παράλληλα σ' άλλο σημείο του πεδίου της μάχης αντίστοιχη είναι και η δράση του Έκτορα (στ. 497-503). Τότε ο Πάρης τραυματίζει το Μαχάονα, το γιατρό του ελληνικού στρατοπέδου (στ. 504-520). Κι ενώ ο Έκτορας παροτρύνεται από σύντροφό του να σπεύσει, για να ανακουφίσει τους Τρωαδίτες από την πίεση του Αίαντα, ο Δίας βάζει φόβο στην ψυχή του Αίαντα, που αρχίζει να υποχωρεί, αλλά και κατά διαστήματα να αντιμετωπίζει τους επιτιθέμενους Τρωαδίτες (στ. 544-574). Κι ενώ ο Αίαντας γυρίζει πίσω, σημειώνεται μια παρέμβαση του Αχιλλέα, καθώς βλέπει το Νέστορα να μεταφέρει τον τραυματισμένο Μαχάονα· στέλ-

νει τον Πάτροκλο στο Νέστορα, για να επιβεβαιώσει ό,τι είδε (στ. 599-617). Στη συνάντηση Πατρόκλου-Νέστορα ο γέροντας βασιλιάς (στ. 656-803) αναφέρει ποιοι Έλληνες αρχηγοί έχουν τραυματιστεί, παραπονείται για την αδιαφορία του Αχιλλέα και θυμάται τα δικά του κατορθώματα, όταν ήταν νέος, και το πέρασμά του από το παλάτι του Πηλέα, του πατέρα του Αχιλλέα· τελειώνοντας το μακρόσυρτο λόγο του τον παρακαλεί να ευαισθητοποιήσει ως φίλος τον Αχιλλέα ή τουλάχιστον να του επιτρέψει να φορέσει ο ίδιος ο Πάτροκλος τα όπλα του φίλου του και να βγει στη μάχη. Στην επιστροφή του ο Πάτροκλος περιποιείται τον τραυματισμένο από τον Πάρη Ευρύπυλο (στ. 804-848).

Ραψωδία Μ

Η δωδέκατη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας συνεχίζει τη μάχη που έχει αρχίσει στην προηγούμενη ραψωδία. Οι Έλληνες υποχωρούν κάτω από την πίεση του Έκτορα και οι Τρωαδίτες φτάνουν στο χαντάκι που περιέβαλλε το τείχος που είχαν χτίσει οι Έλληνες (στ. 1-59). Ο Τρωαδίτης Πολυδάμας δίνει συμβουλές (στ. 61-79), που τις αποδέχεται ο Έκτορας. Κι ενώ όλοι οι Τρωαδίτες ακολουθούν τον Έκτορα και τον Πολυδάμα στην επίθεση εναντίον του ελληνικού τείχους, ο Τρωαδίτης Άσιος χάνει τη ζωή του, καθώς επιχειρεί να δράσει μεμονωμένα. Μπροστά στο ελληνικό τείχος συμβαίνει μια «διοσημία» (στ. 210-250)· ο δεύτερος αντιδικεί με τον πρώτο για την ερμηνεία της «διοσημίας» και προχωρεί μπροστά, καθώς τον ακολουθούν όλοι· νέα «διοσημία» ενθαρρύνει τους Τρωαδίτες. Οι δυο Αίαντες από την άλλη πλευρά ενθαρρύνουν τους Έλληνες (στ. 269-276). Τότε αναπτύσσεται πρωτοβουλία από το σύμμαχο των Τρωαδιτών, το Λύκιο Σαρπηδόνα, που προτρέπει το συμπατριώτη του Γλαύκο να φανούν αντάξιοι της φήμης που έχουν στη χώρα τους (στ. 310-328). Όταν κάνουν επίθεση στον πύργο που φύλαγε ο Μενεσθέας, αυτός ζητά με μαντατοφόρο τη βοήθεια των δυο Αιάντων (στ. 343-350)· στο κάλεσμά του ανταποκρίνονται ο Τελαμώνιος Αίαντας και ο αδερφός του Τεύκρος. Τα δύο αδέρφια προσφέρουν αποτελεσματική βοήθεια· ο Τεύκρος τραυματίζει τον Γλαύκο, αλλ' ο Σαρπηδόνας γκρεμίζει μια έπαλξη του τείχους και ανοίγει κάποιο δρόμο εισβολής στο ελληνικό στρατόπεδο· ωστόσο τα δυο αδέρφια αντιστέκονται. Σε λίγο όμως ο Δίας χαρίζει τη νίκη στον Έκτορα, που πηδά πρώτος μέσα στο ελληνικό

τείχος, σπάζει τις πύλες και προτρέπει τους Τρωαδίτες να τον ακολουθήσουν. Και η δωδέκατη ραψωδία τελειώνει με πέρασμα του ελληνικού τείχους από τους Τρωαδίτες και με φυγή των Ελλήνων προς τα πλοία τους (στ. 436-471).

Ραψωδία Ν

Η δέκατη τρίτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αρχίζει με παρέμβαση του Ποσειδώνα στη μάχη που συνεχίζεται τώρα μπροστά στα πλοία των Ελλήνων. Ο θεός της θάλασσας, βλέποντας το Δία να στρέφει τη ματιά του στην περιοχή της Θράκης και να την αποστρέφει από την περιοχή της Τροίας και συμπονώντας τους Έλληνες, φτάνει στο ελληνικό στρατόπεδο και μεταμορφωμένος σε μάντη Κάλχα εμψυχώνει τους δυο Αίαντες και προσπαθεί να φιλοτιμήσει άλλους ηγέτες των Ελλήνων (στ. 1-124). Η μάχη ανανεώνεται με απώλειες και από τις δυο πλευρές. Ο Ποσειδώνας παρεμβαίνει πάλι, μεταμορφωμένος σε Αιτωλό Θόαντα, και εμψυχώνει το βασιλιά των Κρητών Ιδομενέα (στ. 125-238). Αυτός κάνει διάλογο με το σύντροφό του Μηριόνη (στ. 248-327), μπαίνουν στην αριστερή πλευρά της μάχης και δρουν σκοτώνοντας ή τραυματίζοντας πολλούς Τρωαδίτες. Η μάχη εκεί διεξάγεται με ηγέτες αντίστοιχα τον Ιδομενέα και τον Αινεία (στ. 455-559). Σε λίγο αναπτύσσει αξιόλογη δράση ο Μενέλαος (στ. 581-642). Η δύσκολη θέση των Τρωαδιτών σ' αυτό το σημείο της μάχης δε γίνεται αντιληπτή από τον Έκτορα. Ο Πολυδάμας προτείνει (στ. 726-747) στον Έκτορα να γίνει σύσκεψη, για να αποφασίσουν αν πρέπει να κάνουν τελική επίθεση εναντίον των ελληνικών πλοίων ή να υποχωρήσουν χωρίς άσκοπες απώλειες. Ο Έκτορας δέχεται την πρόταση του Πολυδάμα, τον παρακαλεί να επιμεληθεί για την πραγματοποίηση της πρότασής του και τρέχει στη μάχη· συναντιέται με τον αδερφό του Πάρη, παίρνει πληροφορίες για την τύχη συμπολεμιστών του και σε λίγο βρίσκεται αντιμέτωπος με τον Αίαντα. Η δέκατη τρίτη ραψωδία τελειώνει με φραστική αντιδικία ανάμεσα στους δυο ήρωες και με αλαλαγμούς και από τις δυο πλευρές των αντιμαχόμενων στρατών.

Ραψωδία Ξ

Η δέκατη τέταρτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας ξεκινά με δραστηριότητα του Νέστορα, που αφήνει στη σκηνή του τον τραυματισμένο Μαχάονα και συναντά τους τραυματισμένους Αγαμέμνονα, Διομήδη και Οδυσσέα. Στο διάλογο που αναπτύσσεται μεταξύ τους ο Αγαμέμνονας εκφράζεται απαισιόδοξα για την έκβαση του πολέμου (στ. 42-51). Ο Νέστορας παραδέχεται ότι η κατάσταση των Ελλήνων είναι πολύ δύσκολη, όμως προτείνει να σκεφτούν τι πρέπει να γίνει (στ. 53-63). Ο Αγαμέμνονας προτείνει να μπουν στα πλοία τη νύχτα και να φύγουν (στ. 65-81). Στην πρόταση αυτή αντιδρά έντονα ο Οδυσσέας (στ. 83-102). Ο Αγαμέμνονας προσπαθεί να δικαιολογήσει την πρότασή του (στ. 110-132). Ο Διομήδης προβάλλοντας το προγονικό του «κλέος» προτείνει να ξαναμπούν στη μάχη, για να δώσουν θάρρος στους αποθαρρυμένους (στ. 110-132). Η πρόταση του Διομήδη γίνεται δεκτή. Τη στιγμή αυτή παρεμβαίνει ο Ποσειδώνας μεταμορφωμένος σε γέρο· μιλά στον Αγαμέμνονα (στ. 139-146), του εμπνέει αισιοδοξία και φεύγει με θαυμαστό τρόπο εμψυχώνοντας τους Έλληνες πολεμιστές. Η Ήρα από τον Όλυμπο χαίρεται βλέποντας τη βοήθεια του Ποσειδώνα στους Έλληνες και δυσανασχετεί με την παραμονή του Δία στην τρωική Ίδη· σχεδιάζει να εξαπατήσει το Δία· στολίζεται και συνομιλώντας με την Αφροδίτη της ζητά και παίρνει κάποια ερωτικά θέλγητρα, για να σαγηνεύσει το Δία (στ. 153-223). Φεύγει και φτάνοντας στη Λήμνο συναντά το θεό Ύπνο, τον δελεάζει με υποσχέσεις και πετυχαίνει τη συγκατάθεσή του, παρά τις αρχικές αντιρρήσεις του, να κοιμίσει το Δία (στ. 224-276). Φτάνουν μαζί στην Τροία (στ. 277-291). Εκεί η Ήρα συναντά το Δία, τον εξαπατά για το σκοπό της άφιξής της και τελικά ανταποκρίνεται στην ερωτική επιθυμία του (στ. 292-351). Ο Ύπνος βυθίζει σε ύπνο το Δία και πληροφορεί σχετικά τον Ποσειδώνα (στ. 352-362). Εκείνος παροτρύνει σε δράση τους Έλληνες (στ. 364-377) και τους ανοίγει το δρόμο της μάχης. Από την άλλη πλευρά ετοιμάζονται οι Τρωαδίτες. Όταν αρχίζει η σύγκρουση, ο Αίαντας τραυματίζει τον Έκτορα· οι σύντροφοί του τον μεταφέρουν στην πόλη (στ. 402-439). Οι συγκρούσεις ανάμεσα στους αντιπάλους συνεχίζονται με απώλειες και από τις δυο πλευρές. Η δέκατη τέταρτη ραψωδία κλείνει με καταγραφή Τρωαδιτών που σκότωσαν οι Έλληνες.

Ραφωδία Ο

Η δέκατη πέμπτη ραφωδία της ομηρικής Ιλιάδας αρχίζει με το ξύπνημα του Δία, που συζητώντας με την Ήρα τη μαλώνει για την εξαπάτησή του και της επιβάλλει να γυρίσει στον Όλυμπο και να σταματήσει την παρέμβαση του Ποσειδώνα (στ. 1-83). Η Ήρα συζητά εκεί με τη Θέτιδα, συμβουλεύει τους συγκεντρωμένους εκεί θεούς να μην αντιτάσσονται στη βούληση του Δία και στέλνει την Ίριδα και τον Απόλλωνα στην τρωική Ίδη· μια στιγμιαία έξαψη του Άρη την καταλαγιάζει η Αθηνά (στ. 84-150). Με εντολή του Δία η Ίριδα συναντά τον Ποσειδώνα και του μεταφέρει την εντολή του Δία· εκείνος δυσανασχετεί, αλλά τελικά υποκύπτει (στ. 151-219). Εξάλλου με εντολή του Δία πάλι ο Απόλλωνας συναντά τον Έκτορα, που έχει συνέλθει κάπως από τον τραυματισμό του, και τον ενδυναμώνει (στ. 220-261). Ο Έκτορας ξαναμπαίνει στη μάχη με τη συμπαράσταση του Απόλλωνα και οι Έλληνες υποχωρούν με απώλειες (στ. 262-342). Σε λίγο η παλίνδρομη φορά της μάχης φέρνει τους Τρώες πάλι μπροστά στο ναυτικό στρατόπεδο των Ελλήνων (στ. 343-389). Στο σημείο αυτό ο Πάτροκλος αναλαμβάνει την πρωτοβουλία, που πάντως δεν έχει συνέχεια στη ραφωδία αυτή, να ξεσηκώσει τον Αχιλλέα να μπει στη μάχη (στ. 390-404). Η μάχη συνεχίζεται με κύριους πρωταγωνιστές τον Έκτορα από την πλευρά των Τρώων και τους αδερφούς Αίαντα και Τεύκρο από την πλευρά των Ελλήνων. Ο Έκτορας ενδυναμώνεται από το Δία και η μάχη γίνεται πια μπροστά στα πλοία των Ελλήνων (στ. 405-746), καθώς ο Έκτορας αδράχνει από την πρύμνη του ένα πλοίο ελληνικό και προτρέπει τους δικούς του να βάλουν φωτιά στα εχθρικά πλοία. Η δέκατη πέμπτη ραφωδία κλείνει με ηρωική δράση του Αίαντα, που είτε μιλώντας στους συμπολεμιστές του είτε προβάλλοντας απεγνωσμένη αντίσταση στους εχθρούς προσπαθεί να αποσοβήσει την ανεπανόρθωτη καταστροφή με την πυρπόληση των ελληνικών πλοίων από τους ορμητικούς Τρώες.

Ραφωδία Π

Η δέκατη έκτη ραφωδία της ομηρικής Ιλιάδας αποτελεί συνέχεια της μάχης, που στο πλαίσιο των παλίνδρομων κινήσεων απομακρύνει τους Τρώες από τα πλοία των Ελλήνων και τους απωθεί ως τα τείχη τους· πρωταγωνιστές της ανατροπής είναι τη φορά αυτή ο Πάτροκλος.

Ο Πάτροκλος ολοκληρώνοντας τη σκέψη που είχε διατυπώσει στην προηγούμενη ραψωδία (στ. 395-404) συναντά τον Αχιλλέα, που τον ρωτά γιατί είναι δακρυσμένος (στ. 7-19). Στην απάντησή του (στ. 21-45) ο Πάτροκλος επιτιμά το φίλο του για την αναλγησία που δείχνει και του ζητά, αν δε θέλει να βγει στη μάχη ο ίδιος, να του δώσει τα όπλα του, για να έχουν οι Τρώες την ψευδαίσθηση ότι βγήκε στη μάχη ο Αχιλλέας. Εκείνος μιλώντας του (στ. 49-100) του δίνει τα όπλα του και τον συμβουλεύει να περιοριστεί στην απώθηση των εχθρών και να μην επιδιώξει την καταδίωξή τους ως τα τείχη τους.

Ενώ η δύναμη του Αίαντα έχει φτάσει στα όρια της εξάντλησής της και το πλοίο του πυρπολείται, ο Πάτροκλος, ύστερα από συστηματική προετοιμασία, αρχίζει την επίθεσή του εναντίον των Τρώων. Ο Αχιλλέας μιλά στους στρατιώτες του (στ. 200-209) και προσεύχεται στο Δία ζητώντας του να δώσει νίκες στο φίλο του και άβλαβη επιστροφή του στο στρατόπεδο (στ. 233-248). Η δράση του Πάτροκλου ξεκινά με μια σύντομη προτροπή (στ. 269-274) στους στρατιώτες του και πλαισιώνεται από τη δράση και άλλων στρατιωτικών ηγετών, που εμψυχώνονται από τη δική του παρουσία (στ. 306-418). Ενώ αναπτύσσεται η «Πατρόκλεια», η δράση του Πάτροκλου, προδιαγράφεται ο θάνατος του ισχυρού συμμάχου των Τρώων και γιου του Δία, του λυκιώτη Σαρπηδόνα. Προηγείται μια συζήτηση ανάμεσα στο Δία και στην Ήρα (στ. 431-457) και η θεά τον πείθει να στέρξει το θάνατο του Σαρπηδόνα. Ακολουθεί η σύγκρουση και ο Πάτροκλος τραυματίζει θανάσιμα το Σαρπηδόνα, που μόλις που προφταίνει να ζητήσει από το σύντροφό του Γλαύκο να μη μείνει το σώμα του στα χέρια των εχθρών (στ. 492-501). Ο τραυματισμένος Γλαύκος θεραπεύεται από την πληγή του με προσευχή που κάνει στον Απόλλωνα (στ. 514-526) κι ύστερα τρέχει και ζητά βοήθεια από τον Έκτορα (στ. 538-547). Ο Έκτορας ανταποκρίνεται και σε λίγο γύρω από το νεκρό Σαρπηδόνα γίνεται μεγάλη μάχη με τελική επικράτηση των Ελλήνων, και παίρνουν τα όπλα του νεκρού (στ. 562-665). Εκεί σημειώνεται παρέμβαση του Δία, που βάζει τον Απόλλωνα να μεταφέρει το νεκρό Σαρπηδόνα στην πατρίδα του (στ. 666-683). Στη συνέχεια ο Πάτροκλος προχωρεί απειλητικά προς τα τείχη της Τροίας, όπου επιχειρεί να τον αποτρέψει από τελική επίθεση ο Απόλλωνας (στ. 698-711), που παράλληλα ενθαρρύνει (στ. 721-725) τον Έκτορα. Αυτός ξαναμπαίνει στη μάχη· σκοτώνεται ο ηνίοχός του Κεβριόνης από τον Πάτροκλο (στ. 733-750) και διεξάγεται σφοδρή μάχη γύρω από το νεκρό του, που τελικά τον σέρνουν οι Έλληνες (στ. 755-776). Σε λίγο με επέμ-

βαση του Απόλλωνα τραυματίζεται θανάσιμα ο Πάτροκλος και ο Έκτορας τον αποτελειώνει χλευάζοντάς τον (στ. 830-842). Η δέκατη έκτη ραψωδία κλείνει με τα προφητικά για τον Έκτορα λόγια του ετοιμοθάνατου Πάτροκλου (στ. 844-854), που εκείνος αμφισβητεί (στ. 859-861).

Ραψωδία Ρ

Η δέκατη έβδομη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας δίνει τη συνέχεια της μάχης γύρω από το νεκρό Πάτροκλο· πρωταγωνιστής στη μάχη αυτή είναι ο Μενέλαος.

Ο Μενέλαος προστρέχει για βοήθεια του βαριά τραυματισμένου Πάτροκλου και σκοτώνει τον Τρωαδίτη Εύφοβο, που καυχιέται πως πρώτος χτύπησε τον Πάτροκλο (στ. 1-69). Ειδοποιημένος σε λίγο από τον Απόλλωνα φτάνει ο Έκτορας, και ο Μενέλαος προσφεύγει στον Αίαντα, που την τελευταία στιγμή αποσπά από τον Έκτορα το νεκρό Πάτροκλο· ο Έκτορας αποσύρεται έχοντας πάρει από το νεκρό τα όπλα του Αχιλλέα (στ. 70-139). Ο Λυκιώτης Γλαύκος, που νομίζει ότι ο νεκρός Σαρπηδόνας βρίσκεται στα χέρια των Ελλήνων, κατακρίνει τον Έκτορα για τη μη αποτελεσματική προστασία του φίλου του και δηλώνει ότι θα αποσυρθεί με τις δυνάμεις του από τον πόλεμο (στ. 142-168). Στην απάντησή του (στ. 170-182) ο Έκτορας δικαιολογείται και σε λίγο φορά τα όπλα του Αχιλλέα, για να ξαναμπεί στη μάχη. Στο σημείο αυτό (στ. 198-211) ο Δίας βλέποντας τον Έκτορα να φορά τα όπλα του Αχιλλέα μιλά απερίφραστα για τον επικείμενο θάνατο του Τρωαδίτη ηγέτη. Ο Έκτορας παρακινεί τους συμμάχους του να πάρουν το νεκρό Πάτροκλο και δίνει υποσχέσεις· κι εκείνοι προχωρούν μαζί του (στ. 211-236). Διεξάγεται τότε σκληρή μάχη γύρω από το νεκρό Πάτροκλο (στ. 262-318). Ο Απόλλωνας, μεταμορφωμένος, μιλά στον Αινεία (στ. 327-332) κι εκείνος, υποψιασμένος για θεϊκή παρότρυνση, μιλά στον Έκτορα (στ. 335-341). Η μάχη συνεχίζεται (στ. 342-480). Στο πλαίσιο της αναμέτρησης αυτής τα ζεμένα στο αμάξι άλογα του Αχιλλέα κλαιν για το χαμό του Πάτροκλου και ο Δίας τα συμπονεί (στ. 443-455), ενώ οι Τρώες κάνουν μάταιη απόπειρα να τα πάρουν. Στο σημείο αυτό γίνονται παρεμβάσεις της Αθηνάς (στ. 544-545) και του Απόλλωνα (στ. 582-590). Τελικά οι Έλληνες παίρνουν και τ' άλογα του Αχιλλέα και το νεκρό Πάτροκλο. Η δέκατη έβδομη ραψωδία κλείνει με τη μεταφορά του Πάτροκλου στο στρατόπεδο των Ελλήνων, που το προστατεύουν αποτελεσματικά οι δυο Αίαντες.

Ραψωδία Σ

Στη δέκατη όγδοη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας ο Αχιλλέας θρηνεί το νεκρό φίλο του και ο Ήφαιστος κατασκευάζει μια πανοπλία για τον Αχιλλέα.

Ενώ ο Αχιλλέας, βλέποντας τους Έλληνες να φεύγουν προς τα πλοία, μονολογεί και υποψιάζεται το θάνατο του Πάτροκλου (στ. 6-14), ο Αντίλοχος έρχεται να του δώσει συνοπτικά (στ. 18-21) το μήνυμα του κακού. Ο Αχιλλέας νιώθει φοβερό πόνο. Στη θάλασσα η μάνα του η Θέτιδα ελεεινολογεί στις αδερφές της Νηρηίδες (στ. 52-64) την τύχη της και τρέχει να συναντήσει το παιδί της. Ρωτά τον Αχιλλέα γιατί είναι στενοχωρημένος (στ. 73-77) και στο διάλογο που έτσι αρχίζει ανάμεσα σε μάνα και γιο ο Αχιλλέας της μιλά για το θάνατο του Πάτροκλου και δηλώνει ότι δε θέλει να ζει, αν δεν εκδικηθεί τον Έκτορα (στ. 79-93)· η Θέτιδα τον προειδοποιεί ότι ο θάνατος του Έκτορα θα φέρει και το δικό του θάνατο (στ. 95-96)· ο Αχιλλέας τονίζει κατηγορηματικά ότι δεν τον νοιάζει ο θάνατός του (στ. 98-126)· η Θέτιδα κλείνει το διάλογό της ζητώντας του να μη βγει στη μάχη, προτού του φέρει νέα πανοπλία κατασκευασμένη από τον Ήφαιστο (στ. 128-137). Η Θέτιδα, ζητώντας από τις αδερφές της να πληροφορήσουν για τα καθέκαστα τον πατέρα τους Νηρέα, φεύγει για τον Όλυμπο. Στο μεταξύ διαμορφώνεται κίνδυνος να πέσει στα χέρια των Τρώων ο νεκρός Πάτροκλος από ορμητική επίθεση του Έκτορα. Στο σημείο αυτό γίνεται παρέμβαση της Ήρας και της Αθηνάς. Η πρώτη στέλνει την Ίριδα να ξεσηκώσει τον Αχιλλέα (στ. 165-201), ενώ η δεύτερη τον εξοπλίζει και του προσδίδει λάμψη στο πρόσωπο, που προκαλεί τρόμο στους Τρώες· η Ήρα επισπεύδει τη δύση του ήλιου και η μάχη σταματά. Τη νύχτα οι Τρώες κάνουν σύναξη. Σ' αυτήν ο Πολυδάμας προτείνει να φύγουν από την πεδιάδα και να κλειστούν στα τείχη τους, που δε θα μπορεί να τα κυριέψει ο Αχιλλέας, αφού οπωσδήποτε θα βγει στη μάχη (στ. 254-283). Ο Έκτορας απορρίπτει την πρόταση του Πολυδάμα και ζητά από τους Τρώες να εξοπλιστούν και, μόλις ξημερώσει, να κάνουν επίθεση στα πλοία των Ελλήνων (στ. 285-309). Οι Τρώες δέχονται με ενθουσιασμό την πρόταση του Έκτορα. Στο μεταξύ ο Αχιλλέας μαζί με τους Αργείους θρηνεί το φίλο του και κάνει όλα όσα έκαναν στην εποχή του για τους νεκρούς (στ. 314-355). Στον Όλυμπο, όπου έχουν μια μικρή συνομιλία ο Δίας με την Ήρα (στ. 356-367), η Θέτιδα συνα-

ντά τον Ήφαιστο, που θυμάται παλιότερη ευεργεσία της (στ. 394-409) και την καλωσορίζει (στ. 424-427). Η Θέτιδα του μιλά για το σκοπό της άφιξής της και του ζητά να ετοιμάσει μια πανοπλία για τον Αχιλλέα (στ. 429-461). Η δέκατη όγδοη ραψωδία κλείνει με την κατασκευή από τον Ήφαιστο ασπίδας και άλλων όπλων για τον Αχιλλέα.

Ραψωδία Τ

Η δέκατη ένατη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αρχίζει με την τελευταία συνάντηση Θέτιδας-Αχιλλέα. Η Νηρηίδα μητέρα του ήρωα του δίνει τα όπλα που κατασκεύασε ο Ήφαιστος, προκαλεί δέος στους Μυρμιδόνες, ανταποκρινόμενη σε έμμεσο αίτημα του Αχιλλέα δημιουργεί με αμβροσία αντισηψία στο πτώμα του Πάτροκλου και συμβουλεύει το γιο της να καλέσει συνέλευση των Ελλήνων (στ. 1-39). Στη συνέλευση ο Αχιλλέας μιλώντας πρώτος (στ. 56-73) απευθύνεται στον Αγαμέμνονα και, τονίζοντας ότι η μεταξύ τους διένεξη προκάλεσε πολλά κακά στους Έλληνες, δηλώνει ότι σταματά το θυμό του και ζητά ν' αρχίσει αμέσως μάχη. Μιλώντας δεύτερος ο Αγαμέμνονας (στ. 78-144) απευθύνεται άμεσα στους Έλληνες: αποδίδει τη διένεξή του με τον Αχιλλέα σε τύφλωση του μυαλού του από θεϊκή επενέργεια και, για να δείξει τη μεγάλη δύναμη της Άτης, αναφέρεται σε περιστατικό στο οποίο έπαθε το ίδιο και ο Δίας· και κλείνει το λόγο του με υποσχέσεις για δώρα στον Αχιλλέα. Ο Αχιλλέας ζητά να μην καθυστερήσουν (στ. 146-153), αλλά παρεμβαίνοντας ο Οδυσσέας προτείνει να γευματίσουν πρώτα οι στρατιώτες κι ύστερα να βγουν για μάχη (στ. 155-183). Ο Αγαμέμνονας βρίσκει συνετή την πρόταση του Οδυσσέα (στ. 185-197). Ο Αχιλλέας επιμένει για άμεση έναρξη της μάχης δηλώνοντας ότι του είναι αδύνατο στην κατάσταση που βρίσκεται να γευματίσει (στ. 199-214). Με νέα παρέμβασή του (στ. 216-237) ο Οδυσσέας επιχειρεί να κερδίσει λίγο χρόνο και σε λίγο μαζί με άλλους φέρνει από τη σκηνή του Αγαμέμνονα πλούσια δώρα για τον Αχιλλέα και τη Βρισηίδα. Ο Αγαμέμνονας κάνοντας θυσία ορκίζεται ότι δεν άγγιξε τη Βρισηίδα. Ο Αχιλλέας κλείνει τη συνέλευση αναγνωρίζοντας με τη σειρά του την τύφλωση του μυαλού του και λέγοντας σ' όλους να γευματίσουν και να είναι έτοιμοι για μάχη (στ. 270-275). Όταν γυρίζει στη σκηνή του ο Αχιλλέας, θρηνούν τον Πάτροκλο πρώτη η Βρισηίδα (στ. 287-300) και δεύτερος ο Αχιλλέας (στ. 315-337). Ακολουθεί ο

εξοπλισμός των Ελλήνων και του Αχιλλέα, που τον έχει ενδυναμώσει η Αθηνά σταλμένη από το Δία (στ. 340-355). Και η δέκατη ένατη ραψωδία κλείνει με συνομιλία του Αχιλλέα με το άλογό του Ξάνθο, που προμαντεύει το θάνατο του ήρωα (στ. 400-424).

Ραψωδία Υ

Η εικοστή ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αρχίζει με συνέλευση των θεών στον Όλυμπο. Σ' αυτήν ο Δίας ανακοινώνει στους θεούς την έξοδο του Αχιλλέα στη μάχη και τους επιτρέπει να βοηθήσουν όποια από τις δυο παρατάξεις θέλουν (στ. 4-30). Πλήθος από θεούς και θεές κατεβαίνουν στο πεδίο της μάχης και αντιπαρατάσσονται. Ο Αχιλλέας βιάζεται να χτυπηθεί με τον Έκτορα. Ο Απόλλωνας ξεσηκώνει τον Αινεία να ορμήσει εναντίον του Αχιλλέα παρά τις επιφυλάξεις που εκείνος έχει (στ. 79-111). Η Ήρα βλέποντας την ενέργεια του Απόλλωνα ζητά από την Αθηνά και από τον Ποσειδώνα να βοηθήσουν τον Αχιλλέα (στ. 115-131). Απαντώντας της ο δεύτερος (στ. 133-143) δηλώνει ότι αποστέργει τη θεομαχία, αλλά ότι, αν προκληθεί από τον Άρη και από τον Απόλλωνα, θα απαντήσει ανάλογα. Στο μεταξύ συμπλησιάζουν ο Αχιλλέας και ο Αινείας. Μιλώντας του ο πρώτος (στ. 178-198) προκλητικά του θυμίζει ότι άλλοτε με δυσκολία τον έσωσαν οι θεοί από το κυνήγημα που του είχε κάνει. Απαντώντας του ο δεύτερος (στ. 200-258) αναφέρεται με καμάρι στην καταγωγή του και τον καλεί να σταματήσουν τα λόγια και να χτυπηθούν. Αρχίζει αμέσως μονομαχία ανάμεσα στους δυο άντρες και, καθώς αυτή φτάνει σε κρίσιμο σημείο, παρεμβαίνει ο Ποσειδώνας και μιλώντας στους θεούς (στ. 293-308) εκφράζει φόβους για την τύχη του Αινεία. Η Ήρα αφήνει το ζήτημα στην εκλογή εκείνου (στ. 310-317) και ο Ποσειδώνας απομακρύνει τον Αινεία από τον τόπο της μονομαχίας και τον αποτρέπει να συγκρουστεί με τον Αχιλλέα, αλλ' όταν εκείνος σκοτωθεί, να μη φοβηθεί πια κανένα Έλληνα (στ. 332-339). Όταν σκορπάει η ομίχλη που είχε απλώσει ο Ποσειδώνας, ο Αχιλλέας βλέπει να έχει εξαφανιστεί ο Αινείας και υποπτεύεται παρέμβαση των θεών (στ. 344-352). Κι αμέσως προτρέπει τους Έλληνες (στ. 354-363) να προχωρήσουν θαρρετά μαζί του εναντίον των Τρώων (στ. 354-363). Από την άλλη πλευρά ο Έκτορας ενθαρρύνει τους συμπολεμιστές του (στ. 366-372). Με παρέμβασή του (στ. 376-378) ο Απόλλωνας αποτρέπει τον Έκτορα να μονομαχήσει με τον Αχιλλέα και τον προτρέπει να βρίσκεται μέσα στο στρατό. Ο Αχιλλέας

αναπτύσσει τη δράση του, σκοτώνει πολλούς, σαρκάζει (στ. 381-418) και, όταν ο Έκτορας, βλέποντας ότι σκοτώθηκε ένας αδερφός του, βγαίνει να τον αντιμετωπίσει, γίνεται ένας σύντομος διάλογος (στ. 428-437) ανάμεσα στους δυο άντρες. Οι θεοί Αθηνά και Απόλλωνας σώζουν αντίστοιχα τον Αχιλλέα και τον Έκτορα από καίρια πλήγματα. Και η εικοστή ραψωδία κλείνει με επιθέσεις του Αχιλλέα και σκοτωμούς άλλων Τρώων.

Ραψωδία Φ

Η εικοστή πρώτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας συνεχίζει τη μάχη που ξεκίνησε η επανεμφάνιση του Αχιλλέα. Ο ήρωας σκορπίζει το θάνατο. Η περιγραφή της δράσης του κοντά στον τρωικό ποταμό Ξάνθο ή Σκάμαντρο με τη συνδρομή της Ήρας γίνεται από τον ποιητή με πολύ παραστατικό τρόπο και με τη χρήση παρομοιώσεων από δεδομένα του φυσικού χώρου (στ. 1-32). Μετά από μια μικρή ανάπαυλα, κατά την οποία ο Αχιλλέας ξεχωρίζει δώδεκα παλικάρια της Τροίας, για να τα σφάξει στον τάφο του σκοτωμένου φίλου του, πιάνει και παρά την ικεσία του (στ. 74-96) σκοτώνει το γιο του Πρίαμου Λυκάονα σαρκάζοντας σε βάρος του και μιλώντας περιφρονητικά για τον ποταμό (στ. 122-135). Σε λίγο σκοτώνει και τον σύμμαχο των Τρώων τον Παίονα Αστεροπαίο, που εμψυχώνεται από τον ποταμό (στ. 136-204). Σαρκάζει και για το θάνατο αυτού και μιλά με μεγαλύτερη περιφρόνηση για τον ποταμό (στ. 184-199). Τότε ο θεοποιημένος ποταμός έχει ένα σύντομο διάλογο με τον Αχιλλέα (στ. 214-226), στον οποίο παραπονείται για την αφόρητη συσσώρευση πτωμάτων στα νερά του. Σε λίγο αρχίζει μια πάλη του Αχιλλέα με τον ποταμό, που καταδιώκει με τα κύματά του τον ήρωα μέσα στην πεδιάδα (στ. 233-271). Ο Αχιλλέας επικαλείται θεϊκή βοήθεια (στ. 273-283) κι αμέσως προστρέχουν ο Ποσειδώνας και η Αθηνά. Ο πρώτος μιλώντας του μεταμορφωμένος (στ. 288-297) τον ενθαρρύνει. Ο Σκάμαντρος συνεχίζοντας το θυμό του ζητά τη συνδρομή του αδερφού του ποταμού Σιμόεντα (στ. 308-323) και ο Αχιλλέας αντιμετωπίζει νέο σοβαρό κίνδυνο, από τον οποίο τον σώζει η παρέμβαση της Ήρας, που ζητά από τον Ήφαιστο να ρίξει φλόγα στο ποτάμι (στ. 328-341). Ο Ήφαιστος κατακαίει την περιοχή και αναγκάζει τον ποταμό να ξαναγυρίσει στην κοίτη του (στ. 342-382). Ακολουθούν θεομαχίες, που παρακολουθεί ευχαριστημένος ο Δίας (στ. 388-390). Η Αθηνά χτυπά τον Άρη και την Αφροδίτη (στ. 391-433), ο Ποσειδώνας απομακρύνει

τον Απόλλωνα (στ. 435-467), η Ήρα χτυπά την Άρτεμη (στ. 479-496), ο Ερμής υποχωρεί μπροστά στη Λητώ (στ. 497-501). Τελικά οι θεοί αποσύρονται από το πεδίο της μάχης. Τότε με παρέμβασή του ο βασιλιάς της Τροίας Πρίαμος και με τη συνδρομή του Απόλλωνα κλείνει τον τρωικό στρατό μέσα στα τείχη. Πρόμαχος των Τρώων ο Αγήνορας μονομαχεί με τον Αχιλλέα και σώζεται από τον Απόλλωνα (στ. 544-598). Και η εικοστή πρώτη ραψωδία κλείνει με τους Τρώες κλεισμένους στα τείχη τους και τον Αχιλλέα έξω από αυτά.

Ραψωδία Χ

Η εικοστή δεύτερη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας συνεχίζει την επίθεση του Αχιλλέα και των Ελλήνων εναντίον των Τρώων. Ο Αχιλλέας έχει μια συνομιλία με τον Απόλλωνα (στ. 7-20) και προχωρεί ακάθεκτος προς το τείχος της Τροίας. Ο Πρίαμος, βλέποντας τον Έκτορα να περιμένει μπροστά στις Σκαιές πύλες, για να αντιμετωπίσει τον Αχιλλέα, του μιλά (στ. 38-76): τον συμβουλεύει να μην αντιμετωπίσει μόνος του τον Αχιλλέα, για τον οποίο μιλά με μίσος, και προοιωνίζει μεγάλη συμφορά για την πόλη του και για τον εαυτό του, αν ο Έκτορας χάσει τη ζωή του. Η βασίλισσα Εκάβη του μιλά με λιγότερα λόγια, αλλά στον ίδιο τόνο (στ. 82-89). Ο Έκτορας δεν κάμπτεται από τα λόγια των γονιών του και μονολογεί (στ. 99-130): μετανοεί που δε δέχτηκε την πρόταση του Πολυδάμα, αναρωτιέται αν θα ήταν προτιμότερο να προχωρήσουν οι Τρώες σ' ένα συμβιβασμό με τους Έλληνες, για να τερματιστεί ο πόλεμος, και τελικά αποφασίζει να μείνει εκεί που είναι και να αναμετρηθεί με τον Αχιλλέα. Σε λίγο αρχίζει το κυνηγητό του Έκτορα από τον ακάθεκτο Αχιλλέα (στ. 131-166). Την πάλη των δυο ηρώων βλέπουν οι θεοί και κάνουν μια μικρή σύσκεψη (στ. 167-185)· ο Δίας εξουσιοδοτεί την Αθηνά να ενεργήσει όπως νομίζει για την τύχη του Έκτορα. Η παρέμβαση της θεάς γίνεται και στους δυο: ενθαρρύνει τον Αχιλλέα (στ. 216-223) και μεταμορφωμένη εξαπατά τον Έκτορα (στ. 226-246). Όταν ζυγώνουν οι δυο αντίπαλοι, γίνεται ανταλλαγή λόγων μεταξύ τους (στ. 248-272) κι αμέσως ανταλλάσσονται χτυπήματα. Η Αθηνά βοηθά τον Αχιλλέα και ο Έκτορας αντιλαμβάνεται ότι έχει εξαπατηθεί. Τελικά ο Αχιλλέας επιφέρει θανάσιμο πλήγμα στον Έκτορα, που ετοιμοθάνατος παρακαλεί μάταια τον Αχιλλέα για την τύχη του νεκρού σώματός του (στ. 337-363). Ο Αχιλλέας μιλώντας στους Έλληνες ηγέτες (στ. 378-394) αρχικά τους προ-

τρέπει να κάνουν έφοδο εναντίον της Τροίας, αλλά τελικά ζητά να γυρίσουν στο νεκρό Πάτροκλο σέρνοντας εκεί το νεκρό Έκτορα. Και γίνεται ό,τι ζήτησε. Η εικοστή δεύτερη ραψωδία κλείνει με τον πρώτο θρήνο στην Τροΐα για τον Έκτορα (στ. 406-515): Εκάβη, Πρίαμος και Ανδρομάχη θρηνούν.

Ραψωδία Ψ

Η εικοστή τρίτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αρχίζει με θρήνο που στήνουν ο Αχιλλέας και οι Μυρμιδόνες του για τον Πάτροκλο και με μακαριά που τους παραθέτει ο Αχιλλέας (στ. 1-34). Ακολούθως ο Αχιλλέας οδηγείται στον Αγαμέμνονα, που του παραθέτει δείπνο (στ. 35-53). Όταν πέφτουν να κοιμηθούν, εμφανίζεται στον ύπνο του Αχιλλέα είδωλο του Πάτροκλου και του μιλά (στ. 69-92): ζητά να επισπευσθεί η ταφή του, πληροφορεί τον Αχιλλέα για τον επικείμενο θάνατό του και θέλει να βάλουν σε κοινό τάφο τα κόκαλά τους. Ο Αχιλλέας του το υπόσχεται, προσπαθεί μάταια να τον αγκαλιάσει και μένει παραξενεμένος (στ. 93-107). Το πρωί της άλλης ημέρας αρχίζει η προετοιμασία της πυράς του Πάτροκλου, στην οποία ο Αχιλλέας κόβει και αποθέτει την κόμη του (στ. 108-153). Γίνονται προσφορές στην πυρά του Πάτροκλου, ενώ με φροντίδες της Αφροδίτης και του Απόλλωνα μένει άθικτος ο νεκρός Έκτορας (στ. 154-191). Με παράκληση του Αχιλλέα έρχονται οι άνεμοι Βοριάς και Ζέφυρος και δημιουργούν τεράστια φλόγα, που όταν μαραίνεται, ο Αχιλλέας κοιμάται (στ. 192-232). Την επόμενη ημέρα σβήνεται η πυρά του Πάτροκλου. Ο Αχιλλέας, για να τιμήσει το φίλο του, αθλοθετεί έπαθλα ιππικών αγώνων (στ. 262-286) πρώτα. Διεξάγεται με συμμετοχή πολλών επώνυμων ηγετών το αγώνισμα της αρματοδρομίας και απονέμονται πέντε βραβεία με το πέμπτο από αυτά τιμητικό για το γεροντότερο από τους ηγέτες, το βασιλιά της Πύλου Νέστορα (στ. 287-652). Δεύτερο διεξάγεται το αγώνισμα της πυγμαχίας (στ. 653-699). Τρίτο στη σειρά είναι το αγώνισμα της πάλης (στ. 700-739). Τέταρτο είναι το αγώνισμα του δρόμου (στ. 740-797). Πέμπτο είναι το αγώνισμα της οπλομαχίας (στ. 798-825). Έκτο είναι το αγώνισμα του δίσκου (στ. 826-849). Έβδομο είναι το αγώνισμα του τόξου (στ. 850-883). Και όγδοο είναι το αγώνισμα του ακοντισμού (στ. 884-897). Με το τελευταίο αυτό αγώνισμα, στο οποίο χωρίς αγώνα ο Αχιλλέας δίνει το πρώτο βραβείο στον Αγαμέμνονα, τελειώνει η εικοστή τρίτη ραψωδία.

Ραψωδία Ω

Η εικοστή τέταρτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αρχίζει με το τέλος των αγωνισμάτων που έγιναν στην προηγούμενη ραψωδία. Ο Αχιλλέας ταλαιπωρεί το νεκρό Έκτορα γύρω από τον τάφο του Πάτροκλου (στ. 14-18). Ο Απόλλωνας όμως προστατεύει το νεκρό Έκτορα· και τη δωδέκατη ημέρα θέτει το θέμα στη συνέλευση των θεών ο Απόλλωνας (στ. 33-54) και παρά την αντίρρηση της Ήρας (στ. 56-63) ο Δίας στέλνει την Ίριδα να καλέσει στον Όλυμπο τη Θέτιδα (στ. 65-76). Η Θέτιδα ανταποκρίνεται στο κάλεσμα του Δία (στ. 87-102), που της ζητά να πείσει τον Αχιλλέα να αποδώσει στους δικούς του το νεκρό Έκτορα παίρνοντας λύτρα (στ. 104-119). Η Θέτιδα πηγαίνει αμέσως στο στρατόπεδο των Ελλήνων και πείθει τον Αχιλλέα (στ. 120-140). Εξάλλου ο Δίας στέλνει την Ίριδα, που ενθαρρύνει τον Πρίαμο να συναντήσει τον Αχιλλέα (στ. 143-188). Ο Τρωαδίτης βασιλιάς συζητά το μήνυμα του Δία με τη βασίλισσα Εκάβη, που δεν μπορεί να τον αποτρέψει από την απόφασή του να συναντήσει τον Αχιλλέα (στ. 193-227). Ετοιμάζεται και αναχωρεί από την Τροία με ένα συνοδό και με πλούσια λύτρα, αφού με πρωτοβουλία της Εκάβης έχει γίνει σπονδή (στ. 247-321). Στο δρόμο του προς το ναυτικό στρατόπεδο των Ελλήνων τον συναντά, σταλμένος από το Δία, ο Ερμής μεταμορφωμένος και τον ενθαρρύνει (στ. 331-439) και, αφού κοιμίζει τους Έλληνες φρουρούς, φέρνει τον Πρίαμο μπροστά στη σκηνή του Αχιλλέα και του αποκαλύπτει τελικά την ταυτότητά του (στ. 440-467). Φτάνοντας μπροστά στον Αχιλλέα ο Πρίαμος κάνει όλους, ακόμη και τον Αχιλλέα, να τα χάσουν και ύστερα κάνει ένα μακρύ διάλογο με τον Αχιλλέα (στ. 485-670): ο Πρίαμος πείθει τον Αχιλλέα να του παραδώσει το νεκρό Έκτορα και να κάνει μαζί του πολυήμερη εκεχειρία, για να γίνει με άνεση ο ενταφιασμός του Έκτορα. Τελικά ο Πρίαμος γυρίζει στην Τροία και εκεί στήνεται θρήνος με εναλλαγή τριών γυναικών, της γυναίκας του νεκρού ήρωα Ανδρομάχης (στ. 725-745), της μητέρας του Εκάβης (στ. 748-759) και της νύφης του Ελένης (στ. 762-775). Η εικοστή τέταρτη και τελευταία ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας κλείνει με την πυρά και την ταφή του Έκτορα (στ. 777-804).

ΙΛΙΑΔΑΣ Α

(στ. 1-7)

Τραγούδησέ μου το θυμό, θεά, του Αχιλλέα
εκείνον τον ολέθριο, που πίκρες στους Αργείους
πολλές προκάλεσε, ψυχές ξαπόστειλε στον Άδη
αντρειωμένων άπειρες, σε σκύλους τα κορμιά τους,
σ' όρνια έριξε - του Δία το θέλημα γινόταν -,
αφότου πρωτομάλωσαν και χώρισαν οι δυο τους,
ο γιος του Ατρέα, στρατηγός, κι ο άξιος Αχιλλέας.

(στ. 8-42)

Ποιος τάχα από τους θεούς τους άναψε την έχθρα;
Ο γιος του Δία, της Λητώς· θύμωσε με το ρήγα
κι αρρώστια στο στρατό κακή έριξε· και χανόταν
στρατός πολύς· ο Ατρείδης τον ιερέα Χρύση
δε σεβάστηκε, σαν πήγε στα γρήγορα καράβια
των Αχαιών, την κόρη του με λύτρα να λυτρώσει
άπειρα· του Απόλλωνα του μακροσαγιτάρη
στεφάνια σε χρυσό ραβδί είχε· παρακαλούσε
όλους και πιο πολύ τους δυο πολέμαρχους Ατρείδες.

«Γιοι του Ατρέα κι Αχαιοί αντρειωμένοι όλοι,
του Όλυμπου κάτοικοι θεοί την πόλη ας σας δώσουν
του Πρίαμου να πάρετε, στον τόπο σας να πάτε.
Λυτρώστε μου την κόρη μου, τα λύτρα της δεχθείτε,
το μακροσαγιτάρη γιο του Δία σεβαστείτε.»

Συμφώνησαν οι Αχαιοί όλοι τον ιερέα
να σεβαστούν και να δεχτούν τα λαμπρά λύτρα τότε·
όμως στον Αγαμέμνονα δεν άρεζε καθόλου·
άσχημα τον απόδιωχνε, λόγο βαρύ του είπε:

« Γέροντα, μη σε ξαναϊδώ κοντά στα κοίλα πλοία
ή τώρα να αργοπορείς ή να γυρίζεις πάλι,
ραβδί, στεφάνια του θεού μήπως δε σ' ωφελήσουν.
Δε λυτρώνω την κόρη σου, πριν πρώτα αυτή γεράσει

στο Άργος, στο παλάτι μου, μακριά από τη γη της,
δουλεύοντας στον αργαλειό, στην κλίνη βλέποντάς με.
Μη μ' ερεθίζεις, πήγαινε, γερός αν θες να φύγεις.»
Είπε· κι ο γέρος τρόμαξε κι υπάκουσε στο λόγο·
στου πολυτάραχου γιαλού βουβός τον άμμο πήγε·
αφού απομακρύνθηκε, ο γέρος προσευχόταν
στης ομορφόμαλλης Λητώς το γιο, το ρήγα Φοίβο:
«Άκου με, αργυρότοξε, που κυβερνάς τη Χρύσα,
που αφεντεύεις δυνατά Τένεδο κι άγια Κίλλα,
ποντικοθεέ· αν ναό στη χάρη σου έχω χτίσει,
αν κάποτε παχιά μεριά σ' εσένα έχω προσφέρει
βοδιών, γιδιών, ό,τι ζητώ κάνε να γίνει πράξη:
οι Δαναοί τα δάκρυα μου με βέλη σου ας πληρώσουν!»

Η οργή του Απόλλωνα (στ. 43-53)

Έτσι αυτός προσευχήθηκε. Τον άκουσε ο Φοίβος
κι απ' του Ολύμπου τις κορφές χύθηκε οργισμένος
τόξο στον ώμο έχοντας και σκεπαστή φαρέτρα·
τα βέλη αντιβρόντησαν στον ώμο του οργισμένου,
καθώς μπήκε σε κίνηση· και έμοιαζε με νύχτα.
Απ' τα καράβια μακριά έριξε ένα βέλος·
ακούστηκε ήχος τρομερός απ' τ' ασημένιο βέλος.
Μουλάρια και γοργά σκυλιά χτυπούσε πρώτα πρώτα
κι ύστερα βέλη μυτερά έριχνε στους ανθρώπους·
κι άναβαν διαρκώς πυρές, να θάψουν τους νεκρούς τους.

Συνέλευση των Ελλήνων με πρωτοβουλία του Αχιλλέα (στ. 53-307)

Μέρες εννιά βέλη θεού μες στο στρατό χτυπούσαν·
τη δέκατη σε σύναξη καλούσε ο Αχιλλέας·
τη σκέψη αυτή του έβαλε η ασπροχέρα Ήρα·
νοιαζόταν για τους Δαναούς βλέποντας να πεθαίνουν.
Όταν λοιπόν μαζεύτηκαν κι ήρθαν στον ίδιο τόπο,
σηκώθηκε ο γοργοπόδαρος ο Αχιλλέας κι είπε:

Λόγος του Αχιλλέα (στ. 59-67)

«Ατρείδη, θα γυρίσουμε έτσι που πάει, νομίζω,
άπρακτοι στις πατρίδες μας, το θάνατο αν ίσως
ξεφύγουμε, αν πόλεμος κι αρρώστια μας ρημάζουν.
Μα έλα ας ρωτήσουμε μάντη ή ιερέα
ή ονειροκρίτη έστω -τ' όνειρο δίνει ο Δίας-
να πει γιατί έχει οργιστεί τόσο με μας ο Φοίβος,

αν προσφορά μας του 'λειψε, κάποια τρανή θυσία,
μήπως θελήσει να δεχτεί αρνιών, γιδιών την κνίσα
και το θανατικό αυτό από εμάς να διώξει.»

Έτσι είπε αυτός και κάθισε. Σηκώθηκε μπροστά τους
ο Κάλχας, γιος του Θέστορα, πρώτος από τους μάντεις,
που ήξερε τα τωρινά, τα πριν και τα κατόπι
κι οδήγησε στο Ίλιο των Αχαιών τα πλοία
χάρη στη μαντοσύνη του, που του 'δωσε ο Φοίβος.

Λόγος του μάντη Κάλχα (στ. 74-83)

Καλόγνωμος τότε γι' αυτούς μίλησε κι είπε εκείνος:
«Αχιλλέα αρχοντικέ, προστάζεις να μιλήσω
για την οργή του Απόλλωνα του μακροσαγιτάρη.
Λοιπόν θα σου μιλήσω εγώ· μα σκέψου και ορκίσου
να με συντρέξεις πρόθυμα με λόγια και με έργα.
Θ' ανάψω, λέω, την οργή άντρα που είναι πρώτος
μες στους Αργείους και αυτοί τα λόγια του ακούουν·
ρήγας νικά, κατώτερο άντρα αν πολεμήσει·
κι αν την οργή του καταπιεί την ίδια μέρα κιόλας,
όμως κρατάει το θυμό βαθιά στα στήθη μέσα,
ώσπου να τον εκδικηθεί· σκέψου αν θα με σώσεις.»

Γύρισε ο γοργοπόδαρος ο Αχιλλέας κι είπε:

Ενθάρρυνση του Κάλχα από τον Αχιλλέα (στ. 85-91)

«Τη θεία βουλή με θάρρος πες μας την, ό,τι ξέρεις·
Κάλχα, μα τον Απόλλωνα, που τις ευχές σου ακούει
και τις βουλές στους Δαναούς τις θείες φανερώνεις,
όσο έχω τα μάτια μου και ζω σ' αυτόν τον κόσμο,
κανείς βαρύ επάνω σου χέρι δε θα σηκώσει,
και αν τον Αγαμέμνονα μες σ' όλους περιλάβεις,
που πρώτος απ' τους Αχαιούς πως είναι μας καυχιέται.»

Ξεθάρρεψε ο άψογος ο μάντης κι είπε τότε:

Δεύτερος λόγος του μάντη Κάλχα (στ. 93-100)

«Προσφορά μας δεν του 'λειψε ούτε καμιά θυσία·
ο ιερέας αφορμή, που αψήφησε ο Ατρείδης,
δε λύτρωσε την κόρη του, δε δέχτηκε τα λύτρα·
ο μακρορίχτης να γιατί δίνει, θα δώσει πίκρες
και τ' άπρεπο θανατικό δε θα μας ξεμακρύνει,
πριν στον πατέρα δώσουμε τη λαμπρομάτα κόρη
χωρίς λύτρα κι εξαγορά και στείλουμε στη Χρύσα

τρανή θυσία ιερή· έτσι ίσως αλλάξει.»
Έτσι είπε αυτός και κάθισε. Σηκώθηκε μπροστά τους
ο Αγαμέμνονας, ο γιος του Ατρέα, ο αφέντης
θυμώνοντας· από πάθος τα σκοτεινά του σπλάχνα
ξεχείλιζαν· τα μάτια του άστραφταν σαν τις φλόγες.
Τον Κάλχα αγριοκοίταξε πρώτα κι ύστερα είπε:

Λόγος του Αγαμέμνονα (στ. 106-120)

«Μάντη κακών, λόγο καλό ποτέ σου δε μου είπες·
πάντα σου αρέσει στην ψυχή κακά να προφητεύεις·
καλό ούτε ξεστόμισες ούτ' έκαμες ποτέ σου.
Τώρα μπροστά στους Δαναούς χρησμολογώντας λέγεις
πως εξαιτίας μου κακά δίνει ο μακρορίχτης,
γιατί τα λύτρα τα λαμπρά της κόρης Χρυσηίδας
αρνήθηκα να τα δεχτώ, αφού πολύ τη θέλω
να την κρατώ στο σπίτι μου· την προτιμώ αλήθεια
και από τη γυναίκα μου, από την Κλυταιμνήστρα·
σώμα, μορφή, σκέψη και νου κατώτερα δεν έχει.
Ωστόσο, αν συμφέρει αυτό, πίσω τη δίνω αμέσως·
γερός ας είναι ο στρατός, να μου χαθεί δε θέλω.
Όμως να ετοιμάσετε για μένα άλλο δώρο,
μη χωρίς δώρο μείνω εγώ μονάχα· δεν ταιριάζει·
Βλέπετε με τα μάτια σας το δώρο μου να φεύγει.»
Γύρισε ο γοργοπόδαρος ο Αχιλλέας κι είπε:

Λόγος του Αχιλλέα στον Αγαμέμνονα (στ. 122-129)

«Ατρείδη ενδοξότατε, πιο πλεονέκτη απ' όλους,
πώς οι αντρείοι Αχαιοί δώρο θα σου προσφέρουν;
Λάφυρα αμοίραστα πολλά δεν ξέρουμε πού είναι·
όσα από πόλεις πήραμε τα έχουμε μοιράσει
και δεν ταιριάζει ο στρατός να τα ξαναμαζέψει.
Την κόρη τώρα λύτρωσε για του θεού τη χάρη·
και συ τριπλή και τετραπλή ανταμοιβή θα έχεις,
την Τροία την καλόχτιστη ο Δίας αν μας δώσει.»
Γύρισε ο Αγαμέμνονας, ο άρχοντας, και είπε:

Απάντηση του Αγαμέμνονα στον Αχιλλέα (στ. 131-147)

«Μ' όλη την αντρειοσύνη σου, θεόμορφε Αχιλλέα,
μη με γελάς· δε με πλανάς, δε μου αλλάζεις γνώμη.
Να έχεις συ το δώρο σου το θέλεις στα καλά σου,
ενώ να το στερούμαι εγώ, και λες να τη λυτρώσω;

Αν οι αντρείοι Αχαιοί βρουν και μου δώσουν δώρο,
που θα μου είναι αρεστό κι αντάξιο του άλλου...
Αν δε μου δώσουν, ο ίδιος θα πάω και θα πάρω
το δώρο σου, του Αίαντα ή και του Οδυσσέα·
και σ' όποιον φτάσω σίγουρα πολύ θα μου θυμώσει.
Ωστόσο, αυτά και άλλοτε μπορούμε να τα πούμε·
τώρα στην άγια θάλασσα ας ρίξουμε καράβι
και κωπηλάτες διαλεχτούς ας βάλουμε σ' εκείνο·
τρανή θυσία ας βάλουμε, τη Χρυσηίδα ακόμη·
κι ένας ας είναι αρχηγός απ' τους ρηγάδες όλους,
Αίαντας ή Οδυσσέας ή και Ιδομενέας
ή του Πηλέα γιε εσύ, πιο τρομερέ απ' όλους,
να μαλακώσεις με ευχές το μακροσαγιτάρη.»

Δεύτερος λόγος του Αχιλλέα στον Αγαμέμνονα (στ. 149-171)

Άγρια ο γοργοπόδαρος ο Αχιλλέας είπε:
«Αλίμονο, ξεδιάντροπε και συμφεροντολόγε,
πώς κάποιος απ' τους Αχαιούς πρόθυμα θα σ' ακούσει
να κάνει δρόμο ή γερά μ' άντρες να πολεμήσει;
Οι Τρώες οι πολεμιστές δεν ήταν αφορμή μου
να 'ρθω ν' αγωνιστώ εδώ· ναι, δε μου έχουν φταίξει·
δεν άρπαξαν τα βόδια μου ούτε τα άλογά μου
κι ούτε ποτέ στην εύφορη, την αντροθρέφτρα Φθία
ρήμαξαν τα χωράφια μου, γιατί ανάμεσά μας
βρίσκονται σκιερά βουνά, θάλασσα αγριεμένη.
Για σένα αδιάντροπε, ήρθαμε, για χαρά σου
τους Τρώες να χτυπήσουμε, για σένα, σκυλομούρη,
και το Μενέλαο· γι' αυτά δε νοιάζεσαι, δε νιώθεις·
να πάρεις και το δώρο μου με φοβερίζεις τώρα·
μα κόπιασα γι' αυτό πολύ, για να μου το χαρίσουν.
Δεν έχω δώρο όμοιο εγώ ποτέ μ' εσένα,
όταν πόλη καλόχτιστη κουρσέψουμε των Τρώων·
απ' το σφοδρό τον πόλεμο το πιο μεγάλο μέρος
στους ώμους μου φορτώνεται· και μοιρασιά σαν γίνει,
παίρνεις δώρο τρανότερο κι εγώ γυρνώ στα πλοία
έχοντας λίγο κι αρεστό, σαν κουραστώ στη μάχη.
Στη Φθία τώρα αναχωρώ· καλύτερα στη γη μου

να πάω με τα πλοία μου· νομίζω, δε θα μείνω
χωρίς τιμή να σωριάζω πλούτη, αγαθά για σένα.»
Γύρισε ο Αγαμέμνονας, ο άρχοντας, και είπε:

Δεύτερη απάντηση του Αγαμέμνονα στον Αχιλλέα (στ. 173-187)

«Φύγε γοργά, αν το ποθεί τόσο πολύ η ψυχή σου·
δε σε παρακαλώ εγώ για χάρη μου να μείνεις·
κι άλλοι εμένα θα τιμούν και πιο πολύ ο Δίας.
Μου είσαι ο πιο μισητός απ' όλους τους ρηγάδες·
εσύ ποθείς τον πόλεμο, τις έριδες, τις μάχες·
κι αν είσαι δυνατός πολύ, θεού σου είναι δώρο.
Πάνε στο τόπο σου λοιπόν με πλοία, με συντρόφους,
τους Μυρμιδόνες όριζε· για σένα δε με νοιάζει
και το θυμό σου αψηφώ. Κι άκου τι φοβερίζω:
Αφού τώρα ο Απόλλωνας παίρνει τη Χρυσηίδα,
με πλοία και συντρόφους μου εκείνη θα τη στείλω,
μα στη σκηνή σου εγώ θα 'ρθω, τη Βρισηίδα τότε
την ωριομάγουλη, δώρο δικό σου να αρπάξω,
να ξέρεις πόσο ανώτερος εγώ είμαι από σένα
και να διστάζει να δειχτεί όμοιος κάποιος κοντά μου.»

Διαλογισμοί του Αχιλλέα Εμφάνιση της Αθηνάς (στ. 188-222)

Έτσι είπε. Και συγχύστηκε ο Αχιλλέας τότε·
στα δασιά στήθη του η ψυχή διπλά διαλογιζόταν,
το κοφτερό του το σπαθί να σύρει απ' το μερί του,
να τους σκορπίσει όλους τους, να σφάξει τον Ατρείδη
ή να κρατήσει την οργή και το θυμό να πνίξει.
Καθώς στο νου και στην ψυχή αυτά διαλογιζόταν
κι από τη θήκη έσερνε το μακρουλό σπαθί του,
η Αθηνά απ' τον ουρανό ήρθε· την είχε στείλει
η Ήρα, που αγαπούσε, νοιαζόταν και τους δύο·
στάθηκε πίσω κι έπιασε τ' ολόξανθα μαλλιά του·
μόνος αυτός την έβλεπε, κανένας απ' τους άλλους.
Ο Αχιλλέας τά 'χασε, γύρισε πίσω κι είδε

Διάλογος Αχιλλέα-Αθηνάς Αναχώρηση της θεάς (στ. 201-222)

την Αθηνά· τα μάτια της φριχτή έβγαζαν λάμψη.
Και λόγια ανεμάρπαστα μιλώντας τότε είπε:
«Να 'ρθεις τι σ' έκαμε, τέκνο του ασπιδοφόρου Δία;
Μήπως του Αγαμέμνονα να δεις την αδικία;
Μα κάτι τώρα θα σου πω κι ό,τι θα πω θα γίνει:

γι' αυτή την ξιπασιά γοργά θα χάσει τη ζωή του.»
Η γλαυκομάτα Αθηνά του είπε απαντώντας:
«Για να σου πάψω την οργή, αν ίσως με ακούσεις,
ήρθα από τον ουρανό· με έστειλε η Ήρα,
που και τους δυο σας αγαπά, σας νοιάζεται η ψυχή της.
Έλα και πάψε την οργή, μη σέρνεις το σπαθί σου.
Αλλά με λόγια βρίσε τον, όπως και θα το κάνεις.
Ωστόσο τώρα θα σου πω και σίγουρα θα γίνει:
Κάποτε τρίδιπλα λαμπρά δώρα θα σου χαρίσουν
γι' αυτήν εδώ την προσβολή. Κρατήσου, άκουσέ μας.»
Γύρισε ο γοργοπόδαρος ο Αχιλλέας κι είπε:
«Πρέπει να σεβαστώ, θεά, το λόγο και των δυο σας,
κι ας έχω τόση την οργή· πιο καλά έτσι είναι·
αυτόν που ακούει τους θεούς κι εκείνοι εισακούουν.»
Στην ασημένια τη λαβή βαριά το χέρι πήγε,
το μακρουλό το ξίφος του ξανάσπρωξε στη θήκη
κι υπάκουσε στην Αθηνά· στον Όλυμπο εκείνη
στου Δία τα ανάκτορα προς τους θεούς τραβούσε.
Με λόγια πια πειραχτικά ο Αχιλλέας πάλι
στο γιο του Ατρέα μίλησε, δεν έπαυε ο θυμός του:

***Προτελευταίος λόγος του Αχιλλέα στον Αγαμέμνονα** (στ. 225-244)*

«Μεθύστακα, σκυλόματε, μα με καρδιά λαφίνας,
ποτέ σου δεν το τόλμησες με το στρατό σε μάχη
ή με αντρείους Αχαιούς να πας για μια ενέδρα.
Αυτό βέβαια θάνατος σου φαίνεται πως είναι.
Αλήθεια, είναι πιο καλό μες στο στρατόπεδό μας
απ' όποιον σου αντιμιλά τα δώρα του ν' αρπάζεις.
Καθώς ανάξιους κυβερνάς, φαίνεσαι λαοφάγος.
Αλλιώς για ύστατη φορά, Ατρείδη, θ' αδικούσες.
Όμως θα πω και μεγάλο όρκο θα κάνω τώρα:
Μα τούτο το ραβδί εδώ, που πια κλαδιά και φύλλα
δε θα βγάλει, μια κι άφησε στα όρη τον κορμό του,
δε θα ξαναφυτρώσει πια· χαλκός έχει θερίσει
τα φύλλα και τη φλούδα του· πια το κρατούν στα χέρια
δικαιοκρίτες Αχαιοί, που απ' το Δία παίρνουν
δικαιοσύνης ορισμούς - να, ο τρανός μου όρκος!

Θ' αποζητήσουν κάποτε τον Αχιλλέα όλοι
οι Αχαιοί· δε θα μπορείς, με όλο σου τον πόνο,
ο ανδροφόνος Έκτορας όσο στη γη θα στρώνει
πολλούς, να τους παρασταθείς· θα σκίζεται η καρδιά σου
με λύπη, που δεν τίμησες των Αχαιών τον πρώτο.»
Έτσι είπε ο Αχιλλέας· πέταξε το ραβδί του
το χρυσοκάρφωτο στη γη και κάθισε ο ίδιος.
Από την άλλη ξέφρενος έστεκε ο Ατρείδης.
Πετάχτηκε ο Νέστορας, ομιλητής της Πύλου
γλυκός· γλώσσα γλυκύτερη από το μέλι είχε·
είδε να χάνονται πιο πριν δύο γενεές ανθρώπων
που έζησαν και έδρασαν στην ιερή την Πύλο
κι ήταν αυτός πια βασιλιάς στη γενεά την τρίτη.
Καλόγνωμος τότε γι' αυτούς μίλησε κι είπε εκείνος:

Παρέμβαση του Νέστορα (στ. 254-284)

«Ποπό, στων Αχαιών τη γη κακό μεγάλο φτάνει!
Πόση χαρά θα νιώσουν πια ο Πρίαμος κι οι γιοι του
και πόσο θα καταχαρούν οι άλλοι Τρωαδίτες,
αν πληροφορηθούν αυτά, οι δυο σας πως χτυπιέστε,
που απ' όλους είστε ανώτεροι στη σκέψη και στη μάχη!
Μα ακούστε με! Είστε κι οι δυο νεότεροι από μένα.
Εγώ παρέα έκαμα μ' άντρες καλύτερούς σας
παλιότερα· κι αυτοί ποτέ δε με περιφρονούσαν.
Δεν είδα ως τώρα, δε θα δω ποτέ πια τέτοιους άντρες,
Πειρίθοο και Δρύαντα, τον αρχηγό ανθρώπων,
Καινέα και Εξάδιο, Πολύφημο τον άξιο,
Θησέα, του Αιγέα γιο, μ' αθάνατους παρόμοιο.
Απ' όσους ζουν πάνω στη γη ήταν οι πιο αντρείοι·
ήταν αντρείοι, τα 'βαζαν με τους αντρειωμένους,
μ' άγρια του βουνού θεριά, κι αφάνισαν τα πάντα.
Μ' αυτούς συναπαντήθηκα φερμένος απ' την Πύλο,
απ' έναν τόπο μακρινό· με κάλεσαν οι ίδιοι·
μαχόμουν κι από μόνος μου· μ' αυτούς δε θα μπορούσε
να αντιμετρηθεί κανείς απ' τους θνητούς του κόσμου.
Μα έπαιρναν τη γνώμη μου, μου άκουγαν το λόγο.
Λοιπόν ακούστε με και σεις· συμφέρει και στους δυο σας.

Την κόρη συ μην αφαιρείς, κι αν έχεις την αντρεία,
αλλ' όπως του την έδωσαν άφησε να την έχει.
Και συ τώρα μη ρίχνεσαι στο ρήγα, Αχιλλέα,
σαν όμοιός του· γιατί ποτέ όμοια τιμή δεν έχει
ο σκηπτροφόρος βασιλιάς που τον δοξάζει ο Δίας.
Αν είσαι αντρείος, αν θεά σε γέννησε μητέρα,
αυτός είναι ανώτερος· πιο πολλούς κυβερνάει.
Ατρείδη, πάψε την οργή· μην κρατάς, σ' εξορκίζω,
θυμό για τον Αχιλλέα, για όλους μας που είναι
τους Αχαιούς προπύργιο στον πόλεμο τον άγριο.»
Γύρισε ο Αγαμέμνονας, ο άρχοντας, και είπε:

Τελευταίος λόγος του Αγαμέμνονα στη συνέλευση (στ. 286-291)

«Ναι, γέροντα, όλα αυτά πολύ σωστά τα είπες·
όμως αυτός επιθυμεί να είναι πάνω απ' όλους,
να είναι σ' όλους αρχηγός, όλους να κυβερνάει,
σ' όλους να δίνει εντολές· κανείς δε δέχεται όμως.
Αν οι αθάνατοι θεοί τον έκαμαν αντρείο,
γι' αυτό του δίνουν άδεια να λέει τις βρισιές του;»
Τον έκοψε και μίλησε ο άξιος Αχιλλέας:

Τελευταίος λόγος του Αχιλλέα στη συνέλευση (στ. 293-303)

«Στ' αλήθεια θα με έλεγαν δειλό και τιποτένιο,
αν σ' ό,τι κάνεις, σ' ό,τι πεις εγώ υποχωρούσα.
Σ' άλλους να δίνεις εντολές, όχι εντολές σε μένα!
Γιατί εγώ δε γίνεται τα λόγια σου ν' ακούσω.
Και κάτι άλλο θα σου πω και βάλε το στο νου σου:
Δε θα πιαστώ στα χέρια εγώ για χάρη αυτής της κόρης
με σένα ή με όποιον σας· δίνετε, παίρνετέ μου·
απ' όσα όμως στο γοργό μαύρο καράβι έχω
δε θα μου πάρεις τίποτε χωρίς εγώ να θέλω·
αν θέλεις, μπρος δοκίμασε, για να το μάθουν όλοι·
το μαύρο αίμα σου μεμιάς θα τρέξει στο κοντάρι.»

Διάλυση της συνέλευσης Αποστολή της Χρυσηίδας Εξαγνισμοί (στ. 304-317)

Λόγια αφού αντάλλαξαν βαριά ανάμεσά τους,
σηκώθηκαν και διάλυσαν τη σύναξη στα πλοία.
Στ' αρμονικά καράβια τους και στις σκηνές τραβούσαν
Αχιλλέας, Πάτροκλος κι οι σύντροφοι των δυο τους.
Πλοίο γοργό στη θάλασσα έσυρε ο Ατρείδης
και κωπηλάτες είκοσι ξεχώρισε· θυσίας

βόδια πολλά του φόρτωσε και έβαλε επάνω
τη Χρυσηίδα· αρχηγός ήταν ο Οδυσσέας.
Μπήκαν αυτοί κι αρμένιζαν στης θάλασσας τους δρόμους.
Και ο Ατρείδης πρόσταξε εξαγνισμό στα πλήθη:
πλύνονταν, τ' απονίμματα στη θάλασσα πετούσαν,
πρόσφεραν στον Απόλλωνα ταύρων, γιδιών θυσίες
στης άκαρπης της θάλασσας μπροστά το ακρογιάλι·
στον ουρανό ανέβαινε με τον καπνό η κνίσα.

Η αφαίρεση της Βρισηίδας (στ. 318-348)

Έτσι μοχθούσαν στο στρατό· ωστόσο ο Ατρείδης
δε σταματούσε την οργή, τι είχε φοβερίσει·
μίλησε στον Ταλθύβιο, μαζί στον Ευρυβάτη,
που κράχτες και ακόλουθοι πρόθυμοι πάντα ήταν:
«Στου Αχιλλέα τη σκηνή, γιου του Πηλέα, πάτε
και την ομορφομάγουλη τη Βρισηίδα φέρτε·
αν δεν τη δώσει με καλό, θα πάω να την πάρω
εγώ με περισσότερους, που πιο κακό θα είναι.»
Είπε και τους ξαπόστειλε με δυνατές φοβέρες·
στης άκαρπης της θάλασσας μπροστά το ακρογιάλι
άθελα βάδιζαν αυτοί· στων Μυρμιδόνων πήγαν
τα πλοία, τις σκηνές· αυτόν κοντά στο πλοίο είδαν
και στη σκηνή να κάθεται· χωρίς χαρά τους είδε.
Με φόβο στάθηκαν αυτοί και με ντροπή μπροστά του·
χαιρετισμό δεν έδιναν και δεν τον ερωτούσαν.
Αυτός όμως κατάλαβε τι ήθελαν και είπε:
«Γεια σας, κράχτες, μαντάτορες του Δία, των ανθρώπων,
ζυγώστε· δε μου φταίτε σεις, ο γιος του Ατρέα μόνο,
που σας ξαπόστειλε εδώ γι' αυτή τη Βρισηίδα.
Πάτροκλε αρχοντογέννητε, την κόρη βγάλε έξω
και δώσε τους να του την παν· ας είναι μάρτυρές μου
μπρος στους μακάριους θεούς και στους θνητούς ανθρώπους,
μπρος στο σκληρό το βασιλιά, τη μέρα που θα μ' έχουν
ανάγκη απ' αταίριαστο χαμό να τους γλιτώσω·
γιατί αυτός λυσσομανά με λογικά χαμένα
και ούτε πίσω ούτε μπρος να δει για κάτι ξέρει,
πώς Αχαιοί θα πολεμούν γεροί στα πλοία δίπλα.»

Έτσι είπε· και ο Πάτροκλος ακούγοντας το φίλο
τη Βρισηίδα έβγαλε κι έδωσε να την πάνε.
Στα πλοία πια των Αχαιών τραβούσαν πάλι εκείνοι·

Συνομιλία Αχιλλέα-Θέτιδας (στ. 348-430)

κι αθέλητά της πήγαινε αυτή. Ο Αχιλλέας
απ' τους συντρόφους μακριά κάθισε δακρυσμένος
στην ακτή, την απέραντη τη θάλασσα θωρώντας·
στη μάνα προσευχήθηκε απλώνοντας τα χέρια:
«Μάνα, αφού λιγόχρονο με γέννησες στον κόσμο,
ο Δίας ο Ολύμπιος, θεός αψηλοβρόντης,
τιμή καν ας μου έδινε· μα τώρα ούτε λίγο
μ' ετίμησε· κι ο Ατρείδης τόσο μ' έχει προσβάλει·
ήρθε ο ίδιος κι άρπαξε το δώρο που έχω πάρει.»
Έτσι έλεγε δακρύζοντας· η σεβαστή του μάνα
τον άκουσε· στο γέροντα πατέρα της καθόταν
πλάι, στης θάλασσας το βάθος· αμέσως σαν ομίχλη
από το κύμα πρόβαλε, του στάθηκε στο πλάι,
τα χέρια της τον χάιδεψαν, του μίλησε και είπε:
«Τι κλαις, παιδί μου, ποιος καημός σου τάραξε τη σκέψη;
Πες μου, μην τον κρατάς κρυφό, να ξέρουμε κι οι δυο μας.»
Στέναξε ο γοργοπόδαρος ο Αχιλλέας κι είπε:

Λόγος του Αχιλλέα στη Θέτιδα (στ. 365-412)

«Ξέρεις. Δε βλέπω τι να πω σε μια που καλοξέρει.
Λοιπόν, στον Ηετίωνα την άγια πόλη Θήβα
πήγαμε, την κουρσέψαμε και φέραμε τη λεία.
Τα μοίρασαν οι Αχαιοί καλά ανάμεσά τους
και στον Ατρείδη χάρισαν την κόρη Χρυσηίδα.
Μα του μακροσαγιτάρη ο ιερέας Χρύσης
στα γρήγορα των Αχαιών των χαλκοθωρακάτων
πλοία έφτασε, την κόρη με λύτρα να λυτρώσει
άπειρα· του Απόλλωνα του μακροσαγιτάρη
στεφάνια σε χρυσό ραβδί είχε· παρακαλούσε
όλους και πιο πολύ τους δυο πολέμαρχους Ατρείδες.
Συμφώνησαν οι Αχαιοί όλοι τον ιερέα
να σεβαστούν και να δεχτούν τα λαμπρά λύτρα τότε·
όμως στον Αγαμέμνονα δεν άρεζε καθόλου·
άσχημα τον απόδιωχνε, λόγο βαρύ του είπε.

Θύμωσε ο γέρος κι έφυγε· άκουσε την ευχή του
ο Απόλλωνας, έτσι που πολύ τον αγαπούσε.
Τα βέλη τα φαρμακερά έριχνε στους Αργείους·
σκοτώνονταν οι άνθρωποι ένας πάνω στον άλλο
και στο πλατύ στρατόπεδο ξεχύνονταν τα βέλη.
Χρησμολογώντας μίλησε του μακρορίχτη ο μάντης.
Τους είπα να γλυκάνουμε το θεό εγώ πρώτος·
μα ο Ατρείδης θύμωσε, σηκώθηκε αμέσως,
μια απειλή ξεστόμισε, που έχει γίνει κιόλας.
Οι λαμπρόματοι Αχαιοί με γοργό πλοίο τώρα
στη Χρύσα την ξεπροβοδούν και στο θεό παν δώρα·
κι απ' τη σκηνή μου λίγο πριν ήρθαν και πήραν κράχτες
τη Βρισηίδα, Αχαιοί που μου την είχαν δώσει.
Μα τώρα συ, αν το μπορείς, βοήθησε το γιο σου·
πηγαίνοντας στον Όλυμπο ικέτευσε το Δία,
αν κάποτε τον εύφρανες με λόγο ή με πράξη.
Στο σπίτι του πατέρα μου συχνά σ' έχω ακούσει
και να καυχιέσαι λέγοντας πως μόνη συ το Δία,
τον μαυροσύννεφο έσωσες απ' άπρεπη ζημιά του,
όταν οι άλλοι Ολύμπιοι ήθελαν να τον δέσουν,
η Ήρα, ο Ποσειδώνας κι η Αθηνά Παλλάδα·
μα πήγες συ, τον γλίτωσες, θεά, απ' τα δεσμά του·
πήρες τον εκατόχερο στις κορυφές του Ολύμπου,
που απ' τους θεούς Βριάρεως κι Αιγαίωνας απ' όλο
τον κόσμο ονομάζεται· η δύναμή του είναι
απ' τον πατέρα πιο τρανή· κάθισε με καμάρι,
τρόμαξαν οι αθάνατοι, δεν έδεσαν το Δία.
Θύμισε αυτά, πλάι κάθισε, πιάσε τα γόνατά του,
τους Τρώες αν θα ήθελε να βοηθήσει τώρα,
να σπρώξει προς τη θάλασσα τους Αχαιούς, στα πλοία
ματοκυλώντας τους, κι όλοι να καμαρώσουν ρήγα,
να νιώσει και την τύφλα του ο άρχοντας Ατρείδης,
που διόλου δε σεβάστηκε των Αχαιών τον πρώτο.»

Λόγος της Θέτιδας στον Αχιλλέα (στ. 414-427)

Δακρύζοντας η Θέτιδα γύρισε και του είπε:
«Παιδί μου, τι σ' ανάθρεφα, τον πικρογεννημένο!

Ας έμενες αδάκρυτος, γερός στα πλοία δίπλα,
μια κι απ' τη μοίρα σου ζωή λίγη, πολλή δεν έχεις.
Όμως και γοργοθάνατος και πιο δυστυχισμένος
γεννήθηκες· κακόμοιρο στο σπίτι σε γεννούσα.
Στο χιονοσκέπαστο Όλυμπο θα πάω να μιλήσω
στον κεραυνόχαρο Δία, μήπως και με ακούσει.
Τώρα συ πάνε, κάθισε στα γοργά πλοία πλάι,
κράτα θυμό στους Αχαιούς, μην πολεμάς καθόλου.
Στους άψογους Αιθίοπες, στον Ωκεανό πήγε
ο Δίας χτες για φαγητό, κι όλοι οι θεοί μαζί του.
Τη μέρα τη δωδέκατη στον Όλυμπο θα πάει·
τότε στο χαλκοκάτωφλο παλάτι του θα πάω,
θα πέσω μπρος στα πόδια του· νομίζω, θα μ' ακούσει.»

Μίλησε έτσι κι έφυγε· τον άφησε οργισμένο
εκεί για την ωριόζωστη την κόρη που του πήραν
αθέλητά του και με βία. Ωστόσο ο Οδυσσέας
πήγε στη Χρύσα φέρνοντας άγια τρανή θυσία.
Σαν μπήκαν στο πολύβαθο λιμάνι εκείνοι τότε,
μάζεψαν όλα τα πανιά, τ' απόθεσαν στο πλοίο,
έλυσαν ξάρτια, πλάγιασαν στη θήκη το κατάρτι
γρήγορα, κωπηλατώντας στ' αραξοβόλι πήγαν.
Έριξαν αγκυρόπετρες, έδεσαν την πρυμάτσα
και βγήκαν έξω στη στεριά οι ίδιοι από το πλοίο.
Έβγαλαν και την προσφορά στο μακρορίχτη Φοίβο.
Και απ' το θαλασσόδρομο το πλοίο βγήκε η κόρη.
Ο Οδυσσέας ο σοφός προς το βωμό την πήγε,
στα χέρια του πατέρα της την έδωσε και είπε:

Παράδοση της Χρυσηίδας και επιστροφή των συνοδών της (στ. 430-487)

«Χρύση, σ' εσένα μ' έστειλε ο άρχοντας Ατρείδης
να φέρω εδώ την κόρη σου, στο Φοίβο να προσφέρω
θυσία για τους Δαναούς, μήπως και μαλακώσει,
γιατί σε πολυστέναχτες μας έχει ρίξει πίκρες.»

Θυσίες και γλέντι στη Χρύσα (στ. 446-474)

Έτσι είπε και την έδωσε· τη δέχτηκε εκείνος
όλο χαρά· τότε γοργά άγια τρανή θυσία
κει στον καλόχτιστο βωμό έστησαν στην αράδα.
Καλόπλυναν τα χέρια τους και πήραν τα κριθάρια.

Ψηλά τα χέρια σήκωσε κι ευχήθηκε ο Χρύσης:
«Άκου με, αργυρότοξε, που κυβερνάς τη Χρύσα,
που αφεντεύεις δυνατά Τένεδο κι άγια Κίλλα,
λίγο πιο πριν τιμώντας με άκουσες την ευχή μου
και το στρατό των Αχαιών πολύ έχεις παιδέψει·
και τώρα πάλι άκουσε αυτή την πεθυμιά μου:
γλίτωσε πια τους Δαναούς απ' τον κακό χαμό τους.»
Έκαμε τέτοια δέηση· τον άκουσε ο Φοίβος.
Σαν έκαμαν τις προσευχές κι έριξαν τα κριθάρια,
έστρεψαν λαιμούς, έσφαξαν κι έγδαραν τα σφαχτά τους
και τα μεριά τους χώρισαν, τα σκέπασαν με λίπος,
τα δίπλωσαν και έβαλαν κομμάτια κρέας πάνω.
Τα έκαιγε ο γέροντας σε σκίζες και φλογάτο
έριχνε κρασί· δίπλα νιοι πεντόσουβλες κρατούσαν.
Αφού κάηκαν τα μεριά και γεύτηκαν τα σπλάχνα,
λιάνισαν τα υπόλοιπα, τα πέρασαν στις σούβλες,
τα έψησαν περίτεχνα κι απ' τη φωτιά τα πήραν.
Σαν τέλειωσαν τον κόπο τους κι ετοίμασαν το γεύμα,
έτρωγαν και δεν έλειπε μερίδα στον καθένα.
Σαν χόρτασαν του φαγητού και το ποτού τον πόθο,
νιοι γέμισαν με το κρασί κροντήρια ως επάνω
και σ' όλους τα εμοίρασαν, να κάνουν τη σπονδή τους.
Χορεύοντας ολημερίς κι ομορφοτραγουδώντας
να μαλακώσουν το θεό πάσχιζαν με παιάνα·
κι ο μακρορίχτης στην ψυχή χαιρόταν να ακούει.
Ο ήλιος σαν βασίλεψε και ήρθε το σκοτάδι,
στου πλοίου τις πρυμάτσες πλάι το έστρωσαν για ύπνο.
Η ροδοδάχτυλη Αυγή η πρωινή σαν βγήκε,
προς το πλατύ στρατόπεδο των Αχαιών κινούσαν·
πρίμο αέρα έστελνε σ' αυτούς ο μακρορίχτης·
όρθωσαν το κατάρτι αυτοί, σήκωσαν τα πανιά τους·
αέρας φούσκωνε πανιά, ηχούσε μαύρο κύμα
στην καρίνα του καραβιού, καθώς αυτό κινούσε·
έτρεχε αυτό στα κύματα και τέλειωνε το δρόμο.
Πια στο πλατύ στρατόπεδο των Αχαιών σαν πήγαν,

προς τη στεριά ανάσυραν τ' ολόμαυρό τους πλοίο
ψηλά στον άμμο κι έβαλαν κάτω του αντιστύλια·
κι ύστερα όλοι σκόρπισαν στα πλοία, στις σκηνές τους.

Στα γοργά πλοία έμενε ωστόσο θυμωμένος
ο αργοντογέννητος και γοργόποδος Πηλείδης·
δεν πήγαινε σε σύναξη, όπου δοξάζονται άντρες,
ούτε ποτέ στον πόλεμο, μα έλιωνε η ψυχή του,
κι ας λαχταρούσε τη βοή, την ταραχή της μάχης.

Άνοδος της Θέτιδας στον Όλυμπο Συνομιλία της με το Δία (στ. 493-530)

Όταν πια συμπληρώθηκαν οι δώδεκα ημέρες,
όλοι οι θεοί στον Όλυμπο ομαδικά γυρνούσαν
κι ο Δίας μπρος. Η Θέτιδα δεν ξέχασε του γιου της
την παράκληση· αμέσως από το κύμα βγήκε
κι ανέβηκε χαράματα στον Όλυμπο, στα ύψη.
Μόνος βρήκε να κάθεται ο βροντολάλος Δίας
στου πολύκορφου Όλυμπου την πιο ψηλή ραχούλα.
Μπροστά του πήγε, κάθισε, με το αριστερό της
τα γόνατά του έπιασε, με το δεξί τα γένια,
κι είπε, παρακαλώντας τον, στο γιο του Κρόνου Δία:

«Δία πατέρα, αν ποτέ με έργο ή με λόγο
σ' ωφέλησα μες στους θεούς, κάμε μου αυτή τη χάρη:
το γιο μου το λιγόχρονο εσύ να τον τιμήσεις·
αυτόν ο Αγαμέμνονας έχει περιφρονήσει·
ο ίδιος πήγε, άρπαξε το δώρο το δικό του.
Βαθύγνωμε Ολύμπιε Δία, συ τίμησέ τον·
στους Τρώες δίνε δύναμη, οι Αχαιοί ωσότου
πληρώσουν ό,τι έκαμαν, τιμήσουν το παιδί μου.»

Έτσι είπε· δεν απάντησε ο νεφελοστοιβάχτης,
αλλά καθόταν σιωπηλός· η Θέτιδα ακόμη
τα γόνατά του έπιανε και του ζητούσε πάλι:

«Αλάνθαστη υπόσχεση δώσε με ένα νεύμα
ή αρνήσου μου -κανένα δε φοβάσαι- να ξέρω
πόσο είμαι χωρίς τιμή ανάμεσα σε όλους.»

Μίλησε, συγχυσμένος πια, ο νεφελοστοιβάχτης:
«Ποπό κακό! Να τα βάλω με κάνεις με την Ήρα,
καθώς με τα χοντρόλογα αυτή θα μ' ερεθίζει·

κι αλλιώς μες στους θεούς αυτή μαζί μου όλο θυμώνει
και λέει πως τάχα βοηθώ στον πόλεμο τους Τρώες.
Μα τώρα φύγε συ ευθύς, η Ήρα μη σε νιώσει·
και για χάρη σου θα νοιαστώ, να γίνουν όπως θέλεις.
Και να, με το κεφάλι μου θα γνέψω, να πιστέψεις·
αυτό μες στους αθάνατους το πιο μεγάλο είναι
σημάδι μου· όποιο νεύμα με το κεφάλι κάνω
πίσω δεν πάει, δεν ξεγελά, δεν είναι να μη γίνει.»
Είπε, τα μαύρα φρύδια του χαμήλωσε ο Δίας·
οι χαίτες οι αθάνατες ταράχτηκαν του αφέντη
απ' το κεφάλι· τράνταξε τον Όλυμπο το μέγα.

Αναχώρηση της Θέτιδας Φιλονικία Δία-Ήρας (στ. 513-594)

Έτσι τα σκέφτηκαν οι δυο και χώρισαν· εκείνη
απ' το λαμπρό τον Όλυμπο στη θάλασσα πηδούσε
κι ο Δίας στο παλάτι του πήγε· οι θεοί όλοι
μπροστά του προσηκώθηκαν· δεν τόλμησε κανείς τους
να μείνει καθιστός· όλοι στάθηκαν αντίκρυ του.
Κάθισε αυτός στο θρόνο του. Μα είχε δει η Ήρα
ότι μαζί του μίλησε η Θέτιδα, η κόρη
η ασημοποδαράτη του γέρου του πελάγου·
και με λόγια πειραχτικά στο γιο του Κρόνου είπε:
«Θεός ποιος πάλι, δολερέ, τα ταίριαξε μαζί σου;
Σου αρέσει πάντα μακριά από εμένα όντας
να διαλογίζεσαι κρυφά κι απόφαση να παίρνεις·
δε θέλεις πρόθυμα ποτέ ό,τι σκεφτείς να ξέρω.»
Κι είπε ο πατέρας των θεών και των ανθρώπων όλων:
«Ήρα, όλες τις σκέψεις μου να μάθεις μην ελπίζεις·
για σένα θα είναι δύσκολο, γυναίκα μου κι ας είσαι·
ό,τι ταιριάζει ν' ακουστεί κανείς πριν από σένα
αθάνατος ή και θνητός σίγουρα δε θα μάθει·
μα ό,τι χώρια απ' τους θεούς στο νου να βάλω θέλω,
γι' αυτά μη με φιλορωτάς και μη ζητάς να μάθεις.»
Η μεγαλόματη θεά, αφέντρα Ήρα, είπε:
«Σκληρότατε του Κρόνου γιε, τι είναι αυτός ο λόγος;
Ούτε ποτέ φιλορωτώ ούτε ζητώ να μάθω,
μα σκέφτεσαι ανέγνοιαστος ό,τι εσύ θελήσεις.

Μα τρέμω μη σε ξεγελά η Θέτιδα, η κόρη
η ασημοποδαράτη του γέρου του πελάγου·
χαράματα ήρθε κοντά, σου έπιασε τα πόδια·
νομίζω πως της έταξες τιμή στον Αχιλλέα
να δώσεις κι απ' τους Αχαιούς πολλούς να αφανίσεις.»

Γύρισε και της μίλησε ο νεφελοστοιβάχτης:
«Πάντα με υποπτεύεσαι, άθλια, δεν ξεφεύγω!
Δεν κάνεις τίποτε μ' αυτά και μόνο που μακραίνεις
απ' την καρδιά μου· κι είναι αυτό χειρότερο για σένα.
Αν έτσι είναι όπως λες, έτσι σ' εμένα αρέσει!
Να κάθεσαι σιωπηλή, τα λόγια μου ν' ακούεις,
μη δε σε σώσουν οι θεοί, οι κάτοικοι του Ολύμπου,
αν έρθω, ρίξω πάνω σου τ' ανίκητά μου χέρια.»

Είπε· και τρόμαξε η θεά, η μεγαλόματη Ήρα·
κάθισε κει σιωπηλή σφίγγοντας την καρδιά της.
Όλοι οι θεοί πικράθηκαν στου Δία το παλάτι.

Η παρέμβαση του Ήφαιστου (στ. 571-600)

Τότε ο τεχνίτης Ήφαιστος άρχισε να μιλάει
για χάρη της μητέρας του, της ασπροχέρας Ήρας:

«Ποπό, κακό θα έχουμε κι αβάσταχτο θα είναι,
αν για θνητούς θα πιάνεστε οι δυο σας εδώ πέρα,
αν ταραχή σηκώνετε μες στους θεούς· θα φύγει
η νοστιμιά του φαγητού, αν το κακό κερδίζει.
Στη μάνα μου θα έλεγα, αν και το νιώθει μόνη,
το Δία να καλόπιανε, τον πατέρα μας, μήπως
δε σταματήσει το θυμό, το φαγητό χαλάσει.
Αν θέλει ο Ολύμπιος που κεραυνούς πετάει
να μας πετάξει απ' εδώ... Τρανότερός μας είναι.
Μα έλα γλυκομιλώντας καλόπιασέ τον τώρα·
κι ο Ολύμπιος καλόβολος με μας θα είναι τότε.»

Έτσι είπε· πήδησε μεμιάς και δίκουπο ποτήρι
στα χέρια της μητέρας του έβαλε και της είπε:

«Κάμε, μητέρα, υπομονή· αν κι έχεις πίκρα, βάστα,
μήπως, μόλο που σ' αγαπώ, να δέρνεσαι μπροστά μου
δω και δεν μπορέσω διόλου, κι ας σε πονεί η ψυχή μου,
να σε συντρέξω· δύσκολο με Δία να τα βάλεις!

Άλλη φορά που θέλησα βοήθεια να σου δώσω,
από το πόδι μ' άρπαξε κι απ' το θείο κατώφλι
με πέταξε· ολημερίς, ώσπου να δύσει ο ήλιος,
γυρνώντας τέλος έπεσα στη Λήμνο πεθαμένος
σχεδόν· οι Σίντιες τότε με φρόντισαν πεσμένο.»

Έτσι είπε· γέλασε η θεά, η ασπροχέρα Ήρα,
κι απ' το παιδί της δέχτηκε στα χέρια της την κούπα·
αρχίζοντας από δεξιά νέκταρ γλυκό κερνούσε
από κροντήρι παίρνοντας σ' όλους εκείνος τότε.
Γέλιο άσβηστο σηκώθηκε στους αθάνατους όλους,
που έβλεπαν τον Ήφαιστο τα πόδια του να σέρνει.

Το τέλος της πρώτης ημέρας (στ. 601-611)

Έτσι έτρωγαν ολημερίς, ώσπου να δύσει ο ήλιος·
κανένας δε στερήθηκε του φαγητού μερίδιο
ούτε και του Απόλλωνα την όμορφη κιθάρα
ούτε τις Μούσες· με σειρά όμορφα τραγουδούσαν.

Μα όταν πια βασίλεψε το λαμπρό φως του ήλιου,
ξεκίνησε να κοιμηθεί στο σπίτι του καθένας,
που είχε χτίσει ο Ήφαιστος χώρια για τον καθένα,
ο κουτσοπόδαρος θεός, με τη σοφή του τέχνη.
Πήγαινε κι ο Ολύμπιος που κεραυνούς πετάει
στην κλίνη του, όπως και πριν, ο ύπνος σαν ερχόταν·
κι η Ήρα η χρυσόθρονη δίπλα του κει κοιμόταν.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Α

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής, που έχει δοθεί από τους αλεξανδρινούς σχολιαστές των ομηρικών επών, είναι: Λοιμός, μῆνις. Δίνει συνοπτικά τα κύρια σημεία της ραψωδίας, που είναι η καταστρεπτική για τους Έλληνες τοξοβολία του θεού Απόλλωνα *(=λοιμός)*, επειδή ανταποκρίθηκε στη δέηση του ιερέα του Χρύση, και ο θυμός *(=μῆνις)* του Αχιλλέα, που ύστερα από μια έντονη φιλονικία με τον Αγαμέμνονα αποσύρεται από τον πόλεμο.

Στην πρώτη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται η πρώτη ημέρα της επικής αφήγησης. Η δράση αναπτύσσεται σε δυο επίπεδα: ένα ανθρώπινο στο οποίο κυριαρχούν οι μορφές του Αχιλλέα, του Αγαμέμνονα και του Νέστορα, και ένα θεϊκό, στο οποίο συμμετέχουν ο Δίας, η Θέτιδα, η Ήρα και ο Ήφαιστος· ο θεός Απόλλωνας παρεμβάλλεται με τη δράση του στο γήινο χώρο. Δευτερεύοντα πρόσωπα της δράσης στη ραψωδία αυτή είναι ο ιερέας Χρύσης και δυο κοπέλες, η Χρυσηίδα, κόρη του ιερέα, και η Βρισηίδα· ο πρώτος και δρα και μιλά, ενώ οι δυο κοπέλες είναι βουβά πρόσωπα. Συνολικά πάντως στην πρώτη ραψωδία καλύπτονται εικοσιμία ημέρες, δηλαδή οι εννιά του θανατικού και οι δώδεκα που έκαναν να επιστρέψουν οι θεοί από τη χώρα των Αιθιόπων στον Όλυμπο.

στ. 1 — *Τραγούδησέ μου το θυμό, θεά, του Αχιλλέα.* Με τον πρώτο στίχο το ομηρικό έπος, που στο πρωτότυπο αρχίζει «μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληιάδεω Ἀχιλῆος», προβάλλει αμέσως *έναν* και δίνει το θέμα, την μῆνιν (= το θυμό) του Αχιλλέα· οι συνέπειες αυτού του γεγονότος θα καλύψουν τη μεγάλη επική αφήγηση - *θεά*· η ανώνυμη αναφορά είναι για τη Μούσα ή καλύτερα, για τις Μούσες, κόρες του Δία και της Μνημοσύνης, μιας από τις έξι Τιτανίδες· αναφέρονται εννιά Μούσες (Οδύσσειας ω59) ως προστάτριες πνευματικών ή καλλιτεχνικών εκδηλώσεων του ανθρώπου: Κλειώ (ιστορίας), Ευτέρπη (μουσικής), Θάλεια (κωμωδίας), Μελπομένη (τραγωδίας), Τερψιχόρη (χορού), Ερατώ (ερωτικής ποίησης), Πολύμνια (θρησκευτικής ποίησης), Ουρανία (αστρονομίας), Καλλιόπη (ηρωικής ποίησης)· τα ονόματά τους χρησιμοποιήθηκαν ως τίτλοι των ισάριθμων μερών της ιστορίας του Ηρόδοτου.

στ. 2 — *στους Αργείους*· στην Ιλιάδα (όπως και στην Οδύσσεια) οι Έλληνες αναφέρονται με διάφορα ονόματα: Αργείοι, Δαναοί, Αχαιοί.

στ. 7 — *ο γιος του Ατρέα*· εδώ ο Αγαμέμνονας, βασιλιάς των Μυκηνών, που είχε την αρχηγία του ελληνικού εκστρατευτικού σώματος στον τρωικό πόλεμο (σ' άλλες περιπτώσεις ο Μενέλαος, αδερφός του προηγούμενου και βασιλιάς της Σπάρτης) - *στρατηγός*· απόδοση του ἄναξ ἀνδρῶν - *άξιος*· απόδοση του δῖος.

στ. 9 *ο γιος του Δία, της Λητώς*· ο θεός Απόλλωνας, γεννημένος στη Δήλο μαζί με τη δίδυμη αδερφή του Άρτεμη. Κατά την αρχαία ελληνική μυθολογία ο Απόλλωνας ήταν θεός του φωτός (και με τα ευεργετικά και με τα καταστρεπτικά αποτελέσματά του)· η ετυμολογία του ονόματός του είναι αβέβαιη, ενώ τα επίθετα που τον συνοδεύουν Φοΐβος και Λύκιος δείχνουν τη σύνδεση με την έννοια του φωτός (το πρώτο σχετίζεται με τις λέξεις φάος, φόως, φως και το δεύτερο με τη ρίζα λυκ-, απ' όπου οι λέξεις λυκόφως, λυκαυγές, αμφιλύκη)· θεωρούνταν θεός θεραπευτής, χρησμοδότης και μουσικόφιλος· λατρευόταν ιδιαίτερα στη Δήλο και στους Δελφούς, όπου λειτουργούσε και το γνωστό μαντείο - *θύμωσε το ρήγα*· δηλαδή τον Αγαμέμνονα (η αιτία του θυμού του θεού αναπτύσσεται παρακάτω, στ. 11-53).

στ. 11 *Ατρείδης*· ο γιος του Ατρέα (βλ. σχόλιο στο στ.7) - *Χρύσης*· ιερέας του Απόλλωνα στη Χρύσα, μικρή παραλιακή πόλη της περιοχής της Τροίας, απέναντι από την Τένεδο, που είχαν κυριεύσει οι Έλληνες· την κόρη του είχε πάρει ως «γέρας» (=δώρο) ο Αγαμέμνονας.

στ. 14 *του μακροσαγιτάρη*· απόδοση του πρωτότυπου ἑκηβόλος (από το επίρρημα ἑκάς = μακριά και από το ρήμα βάλλω = ρίχνω βέλη, χτυπώ).

στ. 16 *τους δυο πολέμαρχους*· απόδοση του πρωτότυπου κοσμήτορες λαῶν.

στ. 36 *το ρήγα Φοίβο*· τον Απόλλωνα (βλ. σχόλιο στο στ. 9).

στ. 38 *Τένεδος* είναι το γνωστό νησί, απέναντι από την Τρωάδα (σήμερα ανήκει στο τουρκικό κράτος) - *Κίλλα* ήταν μια μικρασιατική πόλη της Τρωάδας στο μυχό του Αδραμυττικού κόλπου.

στ. 39 *ποντικοθεός*· απόδοση του πρωτότυπου Σμινθεύς· η επωνυμία αυτή του Απόλλωνα έχει διπλή ετυμολογία, δηλαδή προέρχεται από τη μικρασιατική πόλη, της περιοχής της Τρωάδας, Σμίνθη ή Σμίνθο ή από του ουσιαστικό σμίνθος (=ποντικός), άρα ο θεός που σκοτώνει ποντικούς (ιδιαίτερα αρουραίους)· ο γεωγράφος Στράβωνας (που έγραψε το έργο του γύρω στα χρόνια του Χριστού) αναφέρει ότι στη Χρύσα υπήρχε ιερό του Σμινθέα Απόλλωνα και ξόανο (δηλαδή ξύλινο άγαλμα) του θεού μ' ένα ποντικό μπρος στα πόδια του, έργο του Σκόπα.

στ. 45 *φαρέτρα*· η θήκη των βελών.

στ. 55 *ασπροχέρα*· απόδοση του πρωτότυπου λευκώλενος (δηλαδή με λευκές ωλένες, μ' άσπρους βραχίονες), που συνοδεύει συχνά το όνομα της θεάς Ήρας. Κατά την αρχαία ελληνική μυθολογία η

Ήρα ήταν κόρη του Κρόνου και της Ρέας, αδερφή και γυναίκα του Δία, βασίλισσα του ουρανού και πρώτη ανάμεσα στις θεές· είναι περήφανη, φίλαρχη, εριστική και πανούργα· στον τρωικό πόλεμο είναι (μαζί με τον Ποσειδώνα και την Αθηνά) με το μέρος των Ελλήνων· ετυμολογικά το όνομά της σχετίζεται με το σανσκριτικό svar και το ζενδικό Ruar (=ουρανός) και παριστάνει επομένως τη γυναικεία όψη του ουρανού, την ατμόσφαιρα, ή με το λατινικό Hera (=κυρία, αφέντρα).

στ. 58 *γοργόποδος*· απόδοση του πρωτότυπου πόδας ὠκύς (ή, αλλού, ὠκύπους), που συνοδεύει σταθερά το όνομα του κύριου προσώπου της Ιλιάδας· ο *Αχιλλέας*, γιος του Πηλέα και της θαλασσινής θεάς Θέτιδας, ήταν βασιλιάς των Μυρμιδόνων της Θεσσαλίας· στην τρωική εκστρατεία πήρε μέρος μαζί με τον παιδαγωγό του Φοίνικα· ήταν πολύ αντρείος, πολύ ευσυγκίνητος και φιλόδοξος (προτίμησε από την άδοξη μακροζωία την ένδοξη σύντομη ζωή)· κυρίεψε πολλές τρωικές πόλεις· η δράση του και οι αντιδράσεις του καλύπτουν όλη την Ιλιάδα· σκοτώθηκε κατά τον τρωικό πόλεμο πριν από την άλωση της Τροίας.

στ. 61 *αρρώστια*· απόδοση του πρωτότυπου λοιμός (= κάθε μολυσματική και, εδώ, θανατηφόρα αρρώστια).

στ. 65 *τρανή θυσία*· απόδοση του πρωτότυπου ἑκατόμβη (από το αριθμητικό ἑκατόν και του ουσιαστικό βοῦς, δηλαδή θυσία εκατό βοδιών και συνεκδοχικά, μεγάλη θυσία).

στ. 67 *θανατικό*· απόδοση του πρωτότυπου λοιγός (=καταστροφή, θάνατος).

στ. 68 Τυπικός στίχος· βλ. Α101.

στ. 71 *Ίλιον*· η ακρόπολη της Τροίας (από εδώ και το όνομα του έπους της Ιλιάδας).

στ. 73 Τυπικός στίχος· βλ. Α253, Β78 και αλλού.

στ. 74 *αρχοντικός*· απόδοση του πρωτότυπου διίφιλος.

στ. 96 *μακρορίχτης*· απόδοση του πρωτότυπου ἑκηβόλος (βλ. σχόλιο στο στ. 14).

στ. 98 *λαμπρομάτα*· απόδοση του πρωτότυπου ἑλικῶπις (=από τα ουσιαστικά ἕλιξ και ὢψ, αυτή που έχει εύστροφα μάτια, γοργό βλέμμα).

στ. 106 *μάντη κακών...* Ο Αγαμέμνονας έχει λόγους να εκφράζεται έτσι για τον Κάλχα: με δική του μαντεία είχε αναγκαστεί να θυσιάσει την κόρη του Ιφιγένεια στην Αυλίδα, για να δημιουργηθεί ευνοϊκό ξεκίνημα της τρωικής εκστρατείας.

στ. 114 — *...από τη γυναίκα μου·* στο ομηρικό κείμενο η νόμιμη γυναίκα ενός άντρα λέγεται κουριδίη ἄλοχος.

στ. 133 — *να έχεις συ το δώρο σου...* Δώρο (*«γέρας»*) του Αχιλλέα ήταν η Βρισηίδα (βλ. παρακάτω, στ. 184-185).

στ. 135-136 — Η φράση (όπως και στο πρωτότυπο) είναι ατέλειωτη - ένδειξη λόγου εκνευρισμένου ανθρώπου, περίτεχνα συνθεμένου από τον ποιητή με το λεγόμενο *ανανταπόδοτο σχήμα·* εξυπακούεται ως απόδοση μια φράση, όπως: πάει καλά.

στ. 138 — *Αίαντας·* με το όνομα αυτό είναι γνωστοί δυο ήρωες του τρωικού πολέμου: ο γιος του Οϊλέα, βασιλιάς των Λοκρών, και ο γιος του Τελαμώνα, βασιλιά του νησιού της Σαλαμίνας. Πιο αξιόλογος ήταν ο δεύτερος (και γι' αυτόν γίνεται λόγος στο στίχο αυτό)· η δράση του ήταν μεγάλη στον πόλεμο και το τέλος του ιδιαίτερα αξιοσημείωτο: μετά το θάνατο του Αχιλλέα, όταν οι Έλληνες με κρίση τους ανάδειξαν ως πιο άξιο πολεμιστή τον Οδυσσέα και του έδωσαν τα όπλα του Αχιλλέα, ο Αίαντας παθαίνοντας παράκρουση έσφαξε τα πρόβατα του ελληνικού στρατοπέδου, επειδή νόμιζε πως έτσι εκδικείται τους Έλληνες· όταν του πέρασε η παράκρουση και είδε τι έκανε, αυτοκτόνησε (την περιπέτειά του πραγματεύεται ο τραγικός ποιητής Σοφοκλής στην ομώνυμη τραγωδία του) - *Οδυσσέας·* ο βασιλιάς της Ιθάκης, ένας από τους ηγέτες της τρωικής εκστρατείας· οι περιπέτειες και η δράση του γεμίζουν το ομηρικό έπος της Οδύσσειας.

στ. 141 — *...στην άγια θάλασσα·* στο πρωτότυπο η θάλασσα (=ἅλς) χαρακτηρίζεται δῖα (=ιερή, σεβαστή).

στ. 143 — Παραλείπεται στη μετάφραση το επίθετο καλλιπάρῃος (=ομορφομάγουλη, από το επίθετο καλός και το ουσιαστικό παρειά ή παρῃά).

στ. 145 — *Ιδομενέας·* βασιλιάς της Κρήτης, ένας από τους πιο αξιόλογους ήρωες του τρωικού πολέμου.

στ. 155 — *αντροθρέφτρα·* απόδοση του πρωτότυπου βωτιάνειρα (από το ρήμα βόσκω = τρέφω και του ουσιαστικό ἀνήρ = άντρας) - ***Φθία·*** η πατρίδα του Αχιλλέα, περιοχή της Θεσσαλίας.

στ. 159 — *σκυλομούρη·* απόδοση του πρωτότυπου κυνώπης (από τα ουσιαστικά κύων = σκυλί και ὢψ = μάτι, βλέμμα, όψη).

στ. 175 — Παραλείπεται στη μετάφραση το επίθετο μητίετα (= σοφός, βαθύγνωμος· από το ουσιαστικό μῆτις = σκέψη) που συνοδεύει το όνομα του Δία.

στ. 176 Παραλείπεται στη μετάφραση το επίθετο διοτρεφής (= διόθρεφτος, θεόθρεφτος· από το όνομα του Δία και το ρήμα τρέφω).

στ. 185 *την ωριομάγουλη*· βλ. σχόλιο στο στ. 143.

στ. 201 *λόγια ανεμάρπαστα*· απόδοση της τυπικής ομηρικής φράσης ἔπεα πτερόεντα, δηλαδή λόγια που μόλις ξεστομιστούν κάνουν φτερά, τα παίρνει, τα αρπάζει ο άνεμος.

στ. 204 Τυπικός στίχος· βλ. Β257 και αλλού.

στ. 206 *γλαυκόματη*· απόδοση του πρωτότυπου γλαυκῶπις (από το επίθετο γλαυκός = αστραφτερός και το ουσιαστικό ὤψ = μάτια, μορφή, όψη).

στ. 212 Τυπικός στίχος· βλ. Β257 και αλλού.

στ. 213 Η κατηγορηματική διαβεβαίωση της Αθηνάς πραγματοποιείται (βλ. Τ74-248).

στ. 222 Παραλείπεται στη μετάφραση το επίθετο αἰγίοχος (= ασπιδοφόρος· από το ουσιαστικό αἰγίς = ασπίδα και το ρήμα ἔχω = κρατώ) που συνοδεύει συχνά το όνομα του Δία.

στ. 225 *μεθύστακα*· απόδοση του πρωτοτύπου οἰνοβαρής (από το ουσιαστικό οἶνος = κρασί και το ρήμα βαρύνω = βαρυφορτώνω).

στ. 231 *λαοφάγος*· απόδοση του πρωτότυπου δημηβόρος (από το ουσιαστικό δῆμος = λαός, στρατός και το ρήμα βιβρώσκω = κατατρώγω).

στ. 234 *μα τούτο το ραβδί εδώ*... Το ραβδί (σκῆπτρον στο ομηρικό κείμενο) ήταν σύμβολο εξουσίας και είχε επισημότητα ο όρκος που γινόταν με επίκλησή του.

στ. 238 *δικαιοκρίτες*· απόδοση του πρωτότυπου δικασπόλοι (από του ουσιαστικό δίκη και το ρήμα πολέω = περιφέρομαι.

στ. 238-239 *...που απ' το Δία παίρνουν δικαιοσύνης ορισμούς*· ο ομηρικός κόσμος δέχεται ότι μεταφυσική είναι η προέλευση του ανθρώπινου δικαίου.

στ. 244 Η εγωιστική αυτή προβολή, ενοχλητική για μας σήμερα, είναι φυσιολογικά ενταγμένη στα πλαίσια της «ηρωικής» εποχής.

στ. 248-252 *Νέστορας*· βασιλιάς της πελοποννησιακής Πύλου, ο γεροντότερος της τρωικής εκστρατείας· η ηλικία του, αφού είχε δει τρεις γενιές ανθρώπων (που αθροιστικά καλύπτουν περίοδο εκατό χρόνων περίπου), έκαμε το όνομά του τυπικό συμβατικό όρο, για να

δηλώνει το μεγαλύτερο σε ηλικία ανάμεσα σε ομότιμους (για παράδειγμα, ο πιο ηλικιωμένος ή ο πιο παλιός από τους διπλωματικούς εκπροσώπους ξένων κρατών σε μια πρωτεύουσα χαρακτηρίζεται «Νέστορας του διπλωματικού σώματος»)· ήταν ονομαστός για την ευφράδειά του, για την οποία στο πρωτότυπο διαβάζουμε: τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.

στ. 253 τυπικός στίχος· βλ. Α73, Β283 και αλλού.

στ. 255 *Πρίαμος*· ο βασιλιάς της Τροίας κατά τον τρωικό πόλεμο. Κατά τη μυθολογία, το αρχικό όνομά του ήταν *Ποδάρκης* (=γρηγορόποδος)· το όνομα με το οποίο είναι γνωστός (Πρίαμος = εξαγορασμένος, από τον αόριστο ἐ-πριάμ-ην του ρήματος ὠνοῦμαι = αγοράζω) το πήρε μετά την πρώτη κατάληψη της Τροίας από τον Ηρακλή· ο ημίθεος εκείνος, λέει, επέτρεψε στην Ησιόνη να διαλέξει έναν από τους αιχμαλώτους κι εκείνη προτίμησε το μόνο αδερφό της που είχε επιζήσει, τον Πρίαμο. Η μυθολογική παράδοση τον θέλει πλούσιο και πατέρα εκατό παιδιών (ισάριθμων αγοριών και κοριτσιών) από διάφορες γυναίκες. Στον τρωικό πόλεμο εξαιτίας των γερατιών του δεν έχει πολεμική δράση· μόνο δυο φορές εμφανίζεται στην Ιλιάδα, μια για να παρακολουθήσει τη μονομαχία Πάρη-Μενέλαου και μια για να ζητήσει από τον Αχιλλέα το νεκρό γιο του Έκτορα. Κατά τη μυθολογική παράδοση, όταν έγινε η άλωση της Τροίας, τον σκότωσε στο βωμό του παλατιού ο γιος του Αχιλλέα Νεοπτόλεμος.

στ. 263 *Πειρίθοος*· βασιλιάς των Λαπιθών της Θεσσαλίας· κατά τη μυθολογική παράδοση, στο γάμο του με την Ιπποδάμεια κάλεσε τους πιο ονομαστούς Κενταύρους, λαό ιππικό που τους θεώρησαν συνδυασμό ανθρώπων και αλόγου (άλογα από τη μέση και κάτω, άντρες από τη μέση και πάνω)· επειδή όμως μεθυσμένοι οι Κένταυροι επιτέθηκαν εναντίον των γυναικών των Λαπιθών, έγινε μάχη (η ονομαστή *Κενταυρομαχία*), στην οποία νίκησε ο Πειρίθοος με τη βοήθεια του Θησέα· αργότερα ο ίδιος βοήθησε τον αττικό ήρωα - *Δρύαντας*· ένας από τους Λαπίθες.

στ. 264 *Καινέας*· Λαπίθης, φίλος του Πειρίθοου· κατά την παράδοση ήταν «άτρωτος σιδήρου»· στην Κενταυρομαχία σκότωσε πολλούς Κενταύρους· για να τον σκοτώσουν, τον καταχώνιασαν μέσα στη γη κι έριξαν πάνω του σωρούς από πέτρες και κορμούς δέντρων - *Εξάδιος*· Λαπίθης αρχηγός - *Πολύφημος*· Λαπίθης, αδερφός του Καινέα (απλώς συνώνυμος με το γνωστό από την Οδύσσεια Κύκλωπα).

στ. 265 *Θησέας*· γιος του αθηναίου βασιλιά Αιγέα και της Αίθρας, το αντίστοιχο στην ιωνοαττική μυθολογία του δωρικού ήρωα Ηρακλή· έκαμε πολλούς «άθλους» και λατρεύτηκε ιδιαίτερα στην Αττική· σ' αυτόν αποδιδόταν ο «συνοικισμός», δηλαδή η συνένωση των διασπαρμένων πρωτύτερα κατοίκων της Αττικής, και η θεμελίωση της Αθήνας.

στ. 275 *την κόρη*· εννοεί τη Βρισηίδα, το «γέρας» του Αχιλλέα.

στ. 280 *αν θεά σε γέννησε μητέρα*· ο Αχιλλέας ήταν γιος της θαλασσινής θεάς Θέτιδας, μιας από τις 50 κόρες, τις Νηρηίδες, (απ' όπου ίσως προέρχεται και το όνομα των Νεράιδων της νεοελληνικής μυθολογίας) του θαλασσινού θεού Νηρέα.

στ. 285 τυπικός στίχος· βλ. Β369.

στ. 307 *Πάτροκλος*· γιος του Μενοίτιου (στο ομηρικό κείμενο: Μενοιτιάδης), επιστήθιος φίλος του Αχιλλέα, από την Οπούντα· σε νεαρή ηλικία, επειδή είχε κάμει φόνο στον τόπο του, κατέφυγε στον Πηλέα (Λ765 και 484), μεγάλωσε μαζί με τον Αχιλλέα και τον ακολούθησε στην Τροία· εκεί σκοτώθηκε φορώντας τα όπλα του Αχιλλέα, όταν εκείνος θυμωμένος με τον Αγαμέμνονα εξακολουθούσε να απέχει από τον πόλεμο και οι Τρώες έβαζαν νικώντας φωτιά στα πλοία των Ελλήνων· στη ραψωδία Ψ ο Αχιλλέας, για να τον τιμήσει νεκρό, οργάνωσε επιτάφιους αγώνες με έπαθλα.

στ. 311 Παραλείπεται στη μετάφραση το επίθετο πολύμητις (=πολύσοφος, από το επίθετο πολύς και το ουσιαστικό μῆτις = σκέψη) που στο πρωτότυπο συνοδεύει το όνομα του Οδυσσέα.

στ. 366 *Θήβα*· μικρασιατική πόλη (απλώς συνώνυμη της ελληνικής και της αιγυπτιακής).

στ. 372-375 Επανάληψη των στ. 13-16.

στ. 376-379 Επανάληψη των στ. 22-25.

στ. 385 *τον μακρορίχτη*· απόδοση του πρωτότυπου ἕκατος (από το επίρρημα ἑκάς = μακριά), παράλληλου τύπου του ἑκηβόλος (βλ. Α14).

στ. 398 *το μαυροσύννεφο*· απόδοση του πρωτότυπου κελαινεφής (από το επίθετο κελαινός = μαύρος και του ουσιαστικό νέφος = σύννεφο).

στ. 410 *να καμαρώσουν ρήγα*· εννοεί τον Αγαμέμνονα.

στ. 419 *στο χιονοσκέπαστο*· απόδοση του πρωτότυπου ἀγάννιφος (από το επίρρημα ἄγαν = πολύ και το ουσιαστικό νιφάς = χιόνι, νιφάδα).

στ. 420 *στον κεραυνόχαρο*· απόδοση του πρωτότυπου τερπικέραυνος (από το ρήμα τέρπω = δίνω ευχαρίστηση, χαρά, και το ουσιαστικό κεραυνός).

στ. 449 *...πήραν τα κριθάρια*· το κριθάρι χρησιμοποιούνταν συμβολικά στις θυσίες.

στ. 451-452 Επανάληψη των στ. 37-38.

στ. 459 τυπικός στίχος· βλ. 192 και αλλού· το πρωτότυπό του είναι: αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο.

στ. 473 Ο παιάνας (στο πρωτότυπο παιήων ή παιάν) ήταν τραγούδι χορού· μ' αυτό τιμούσαν τον Απόλλωνα και συνήθως τον ευχαριστούσαν για τη λύτρωσή τους από κάποιο κακό.

στ. 475 τυπικός στίχος· το πρωτότυπό του είναι: ἦμος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἠώς.

στ. 489 *Πηλείδης*· ο γιος του Πηλέα, ο Αχιλλέας (πβ. *Ατρείδης*· ο γιος του Ατρέα, ο Αγαμέμνονας ή ο Μενέλαος).

στ. 490 *...όπου δοξάζονται άντρες*· απόδοση του πρωτότυπου κυδιάνειρα (από τα ουσιαστικά κῦδος = δόξα και ἀνήρ = άντρας)· στη σύναξη (=ἀγορά) αναδεικνυόταν η ικανότητα των αντρών.

στ. 500-501 Στους στίχους αυτούς δίνονται τα τυπικά εξωτερικά στοιχεία ικεσίας της ομηρικής εποχής.

στ. 507 *...το δώρο το δικό του*· εννοεί τη Βρισηίδα, το «γέρας» του Αχιλλέα.

στ. 511 *ο νεφελοστοιβάχτης* (εννοεί Δίας)· απόδοση του πρωτότυπου νεφεληγερέτα (από το ουσιαστικό νεφέλη = σύννεφο και το ρήμα ἀγείρω = μαζεύω).

στ. 528-530 Κατά την παράδοση ο μεγάλος καλλιτέχνης του 5ου αιώνα π.Χ. *Φειδίας* απ' αυτούς τους στίχους εμπνεύστηκε και φιλοτέχνησε τη μορφή του Δία στο χρυσελεφάντινο άγαλμα που στήθηκε σε λατρευτικό χώρο της αρχαίας Ολυμπίας.

στ. 531 *οι δυο*· δηλαδή Δίας και Θέτιδα.

στ. 538 *η ασημοποδαράτη*· απόδοση του πρωτότυπου ἀργυρόπεζα (από το επίθετο ἀργυροῦς = ασημένιος, άσπρος, και το θέμα πεδ, ετεροιωμένο θέμα του ουσιαστικού πούς, ποδός = πόδι - πβ. το ουσιαστικό τετράπεζα>τράπεζα-) - *του γέρου του πελάγου*· του Νηρέα.

στ. 551 *η μεγαλόματη*· απόδοση του πρωτότυπου βοῶπις (=γελαδομάτα· από το ουσιαστικό βοῦς = βόδι ή γελάδα και ὤψ = μάτι, μορφή, όψη) - *αφέντρα*· απόδοση του πρωτότυπου πότνια (του οποίου το αρσενικό είναι πόσις = αφέντης, άντρας).

στ. 580 *που κεραυνούς πετάει*· απόδοση του πρωτότυπου ἀστεροπητής.

στ. 580-581 Η φράση (όπως και στο πρωτότυπο) είνα ατέλειωτη (*ανανταπόδοτο σχήμα*)· εξυπακούεται ως απόδοση μια φράση, όπως: τι γινόμαστε; πβ. σχόλιο στους στ. 135-136.

στ. 591 *θείο*· απόδοση του πρωτοτύπου θεσπέσιος (από τα ουσιαστικά θεός και ἔπος = λόγος).

στ. 608 *κουτσοπόδαρος*· απόδοση του πρωτότυπου ἀμφιγυήεις (από την πρόθεση ἀμφί = γύρω, κοντά, και από το επίθετο γυιός = κουτσός).

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Α

Το προοίμιο της ομηρικής Ιλιάδας (στ. 1-7), πέρα από την τυπική επίκληση του ποιητή στην πηγή της έμπνευσής του, περιέχει το κεντρικό θέμα του έπους, που αρχίζει με την οργή του Αχιλλέα και τελειώνει με το τέλος της, και προβάλλει τα δυο κύρια πρόσωπα της επικής αφήγησης. Ο ποιητής κρατά μια ίση περίπου απόσταση στον καταλογισμό της ευθύνης για το χαμό πολλών Ελλήνων έξω από την Τροία και παρεμβάλλει το ρόλο της ύψιστης θεότητας, του Δία, στην εξέλιξη των γεγονότων της μυθικής δράσης.

Με την έναρξη της επικής αφήγησης παρεμβάλλεται η υποκινημένη από την ανθρώπινη δέηση δράση ενός άλλου θεού, του Απόλλωνα, που θα λειτουργήσει ανταποδοτικά προς τις υπηρεσίες ενός ιερέα του. Το θέμα προεξαγγέλλεται ως απάντηση σε τιθέμενο ερώτημα (στ. 8-11) και δίνεται στη συνέχεια ως πρώτη αυτοτελής σκηνή (στ. 11-42). Ο λόγος του ιερέα Χρύση (στ. 17-21) είναι μεθοδευμένος μέσα στη συντομία του: εύχεται για ό,τι είναι ευκταίο για τους ξένους επιδρομείς στην περιοχή του, προβάλλει το συνοδευμένο από προσφορές αίτημά του και υπαινίσσεται την ειδική σχέση του με το θεό Απόλλωνα.

Στο σημείο αυτό ο ποιητής τονίζει την παραφωνία του Αγαμέμνονα μέσα στην ομοφωνία για αποδοχή του αιτήματος του ιερέα· και βάζοντας στο στόμα του λόγια σκληρά (στ. 26-32) δίνει ένα πρώτο σκίτσο, διόλου κολακευτικό, του Έλληνα αρχιστρατήγου, που δε σέβεται τον πατρικό πόνο του σεβάσμιου γέροντα και κλείνει τ' αυτιά του στην προειδοποίηση εκείνου να τον δει ως ειδικά προστατευόμενο από το θεό Απόλλωνα. Η σκηνή κλείνει με αποχώρηση του τρομαγμένου από τα λόγια του Αγαμέμνονα ιερέα, που, αφού δεν πέτυχε ό,τι ποθούσε, καταφεύγει στο υποκατάστατο της εκδίκησης. Εδώ είναι αξιοσημείωτη η σχέση του ανθρώπου με τη θεότητα, που απλώνεται μπροστά μας ως σχέση αμοιβαιότητας: ο ιερέας θυμίζει στον Απόλλωνα τις παροχές του και ζητεί ισότιμα την ανταπόδοσή τους (στ. 37-42).

Η αμοιβαιότητα αυτή τονίζεται ως αποδεκτή από τη θεότητα: η αντίδραση του Απόλλωνα είναι ακαριαία. Η εικόνα του οργισμένου θεού δίνεται με θαυμαστή παραστατικότητα· η κίνηση του θεού, ο ήχος των όπλων του, η σκοτεινή όψη του φωτοδότη θεού, η προειδοποιητική βολή του, η εξόντωση πρώτα ζώων του στρατοπέδου κι ύστερα στρατιωτών δίνονται με διαστάσεις θεϊκής παρουσίας· και η αποτελεσματικότητα της δράσης του θεού δίνεται με επιγραμματική περιεκτικότητα (στ. 52).

Η ανθρώπινη αντίδραση έρχεται καθυστερημένη (στ. 53) και έρχεται με θεϊκή υποκίνηση, που βάζει σε κίνηση το δεύτερο από τα δύο πρόσωπα που προβλήθηκαν στο προοίμιο του έπους, τον Αχιλλέα· αυτός παίρνει την πρωτοβουλία για μια έξοδο από την πολυήμερη αμηχανία που έχει προκαλέσει το θανατικό που σκορπά ο Απόλλωνας.

Η συνέλευση παρακολουθεί λόγους τεσσάρων προσώπων: του Αχιλλέα, του Κάλχα, του Αγαμέμνονα και του Νέστορα - όλοι οι άλλοι, οι επώνυμοι και οι ανώνυμοι, ήρωες της ομηρικής Ιλιάδας αποτελούν το ακροατήριο της συνέλευσης.

Σε πρώτο στάδιο (στ. 59-100) κυριαρχεί η μορφή του Αχιλλέα. Αυτός ξεκινά τη συνέλευση με εύλογες παρατηρήσεις και με χρήσιμη για τα δεδομένα της εποχής υπόδειξη. Η ημιθεϊκή ιδιότητά του τον διευκολύνει να βλέπει -ή η επική συμβατικότητα νομιμοποιεί το δεδομένο αυτό- πίσω από τη ζημιογόνα δραστηριότητα το θεό Απόλλωνα. Ο εναρκτήριος λόγος του (στ. 59-67) δεν εμπεριέχει ερεθιστικά στοιχεία και είναι διατυπωμένος με διακριτικότητα και με κάποιο σεβασμό προς τον αρχιστράτηγο, αφού τον ονοματίζει με επική μεγαλοπρέπεια πατρωνυμικά. Ο αποδέκτης της πρότασης του Αχιλλέα ανταποκρίνεται με ενδεικτική σιωπή, και για να ωριμάσει μέσα του η διεργασία της αντίδρασης και για να δοθεί η δυνατότητα, με το στόμα του «αρμόδιου» μάντη, διευκρίνισης της αιτίας του κακού. Ο Κάλχας, αντίθετα, ανταποκρίνεται στην έμμεση υπόδειξη που του κάνει ο Αχιλλέας και με τη βιοτική σοφία του (στ. 80-83) προοικοδομεί τα εχέγγυα της προσωπικής ασφάλειάς του. Ο μάντης έχει βέβαια εκτοξεύσει υπαινιγμό σε βάρος του Αγαμέμνονα (στ. 78-79), αλλ' η επική οικονομία παρεμβάλλει, αποτρεπτική για μια στιγμή της αντίδρασης του αρχιστρατήγου, τη διαβεβαίωση του Αχιλλέα (στ. 85-91), που είναι παράλληλα μια ανοιχτή πρόκληση για τον Αγαμέμνονα, στην οποία δεν αντιδρά και πάλι αυτός, για να δοθεί η δυνατότητα στο μάντη να αποκαλύψει την αλήθεια.

Ο ρόλος του μάντη έχει τελειώσει και περνούμε στο δεύτερο στάδιο της συνέλευσης (στ. 101-187). Στο στάδιο αυτό κυριαρχούν οι δυο αντίδικοι, ο Αγαμέμνονας και ο Αχιλλέας, που μπροστά σ' ένα άφωνο ακροατήριο, κάνουν έναν «αγώνα λόγων». Η σκηνή αυτή της αντιδικίας ξεκινά με μια περιγραφή (στ. 101-104), όπου δίνεται με θαυμαστή παραστατικότητα η οργή που συσσωρεύτηκε ως εδώ και δονεί την ψυχή και εκφράζεται στην όψη του Αγαμέμνονα, και συνεχίζεται με το διάλογο των αντιδίκων. Ο εναρκτήριος λόγος του Αγαμέμνονα (στ. 106-120) είναι άμεσα επιτιμητικός για το μάντη (που παραμένει βουβός μετά την έναρξη της αντιδικίας των δυο ηγετών), απολογητικός σε κάποιο βαθμό, με κάποια ηγετική έξαρση προς το τέλος και υπαινικτικός στο κλείσιμό του σε βάρος του Αχιλλέα, που βέβαια δεν τον κατονομάζει. Η αντίδραση του Αχιλλέα (στ. 122-129) ξεκινά με χαρακτηρισμούς αντιθετικούς μεταξύ τους για τον Αγαμέμνονα, συνεχίζει με την υπόδειξη ρεαλιστικής αντιμετώπισης του θέματος και κλείνει με γενναιόδωρη υπόσχεση. Η αντίστοιχη αντίδραση του Αγαμέμνονα (στ. 131-147) ξεκινά πεισματικά και επικίνδυνα ερεθιστικά όχι μόνο για τον αντίδικό του, αλλά κλείνει συγκαταβατικά αφήνοντας πάντως αιχμή για την επιδείνωση των πραγμάτων στη συνέχεια. Η δευτερολογία του Αχιλλέα (στ. 149-171) είναι λόγια θιγμένου, μη αυτοκυριαρχημένου ανθρώπου· η αμετροέπειά του με τους υβριστικούς χαρακτηρισμούς που χρησιμοποιεί (στ. 149 και 158-159) και η απειλή του (στ. 169) δείχνουν ότι ο δυνατός ήρωας έχει αδύναμη ψυχή, που δεν είναι πιο ώριμη από την ψυχή ενός πεισματωμένου παιδιού. Αλλά και η δεύτερη απάντηση του Αγαμέμνονα (στ. 173-187) δε μας παρουσιάζει έναν καλύτερο τύπο ανθρώπου· ο Αγαμέμνονας δε λειτουργεί εδώ με ηγετικές ικανότητες και με τη συμπεριφορά του οδηγεί σε συμπεριφορές βλαπτικές για το γενικό συμφέρον, που θα έπρεπε να είναι το κύριο μέλημά του· και η εκτοξευμένη απειλή στο τέλος φέρνει τη σύγκρουση σε οριακό σημείο.

Το τρίτο και τελευταίο στάδιο της συνέλευσης (στ. 188-303) σημαδεύεται

από την παρέμβαση μιας θεάς κι ενός θνητού. Το στάδιο αυτό αρχίζει με μια αντίστοιχη μ' εκείνη του Αγαμέμνονα στο πρώτο στάδιο (στ. 101-104) περιγραφή της κορυφωμένης ψυχικής έντασης του Αχιλλέα (στ. 188-192). Σ' ένα οριακό σημείο, όπου η φονική διάθεση θα τερμάτιζε το διάλογο, η θεοφάνεια περισώζει τη δραματική εξέλιξη. Ενώ βρισκόμαστε στην αναγκαία συνέπεια της έμπρακτης ακολουθίας μιας προφορικής αντιδικίας, στο πέρασμα από τη λογομαχία στη χειροδικία, στο φυσικό επακολούθημα της ανθρώπινης πρακτικής, ξαφνικά, σαν να μην έχουμε διόλου απομακρυνθεί από το φυσικό επίπεδο, έχουμε ένα σύντομο, αλλά καθοριστικό για τη συνέχεια μεταφυσικό διάλειμμα. Ο Αχιλλέας διαλέγεται με τη θεά με φυσική οικειότητα, με έπαρση στην αρχή, με σύνεση στο τέλος· η θεά με ήρεμη αυτοπεποίθηση εξηρεμεί τον οργισμένο ήρωα και προδιαγράφει την άμεση και την έμμεση εξέλιξη της αντιδικίας. Η Αθηνά, βέβαιη για την αποτελεσματικότητα της παρεμβολής της, γυρνά στον Όλυμπο και ο Αχιλλέας, έχοντας αναστείλει τις προθέσεις του, επιστρέφει δριμύτερος φραστικά στην αντιδικία με τον Αγαμέμνονα. Ο προτελευταίος λόγος του (στ. 225-244) είναι πολύ προσβλητικός για τον Αγαμέμνονα και αυτοδεσμευτικός για την παραπέρα στάση του οργισμένου ήρωα. Φυσική συνέπεια θα ήταν μια ανάλογη ανταπάντηση του Αγαμέμνονα, αλλ' ο ποιητής οικονομεί μια νέα παρεμβολή, αυτή τη φορά ενός θνητού, του Νέστορα, που πριν μιλήσει περιγράφεται με προεισαγωγικό φωτοστέφανο (στ. 248-252). Ο λόγος του Νέστορα (στ. 254-284) δικαιώνει το προεισαγωγικό εγκώμιο του ποιητή: προβάλλει τη χαιρεκακία των εχθρών ως συναισθηματικό ερέθισμα, την ηλικία, την πείρα και την αναγνώρισή του ως υποχρέωση σοβαρού υπολογισμού της γνώμης του, δίνει συμβουλές και στους δυο αντίδικους. Ο λόγος αυτός λειτουργεί κατευναστικά. Πρώτος ο Αγαμέμνονας (στ. 286-291) στον τελευταίο λόγο του στη συνέλευση αναγνωρίζει την αξία των λόγων του γέροντα και περιορίζεται στη διατύπωση παραπόνων. Δεύτερος ο Αχιλλέας (στ. 293-303) στον τελευταίο του κι αυτός λόγο στη συνέλευση κάνει απλώς «αγώνα οπισθοφυλακής»: χρησιμοποιεί ακόμη επαρμένο λόγο, όμως ήδη δείχνει πρόθυμος να δώσει ό,τι ως τώρα αρνούνταν και με κάποιο τρόπο διατυπώνει κι αυτός τα παράπονά του.

Η συνέλευση έχει κρίνει την τύχη δυο γυναικών, της Χρυσηίδας και της Βρισηίδας. Η πρώτη παίρνει το δρόμο της επιστροφής στον τόπο της - ικανοποίηση για τον ιερέα Χρύση και τον προστάτη του θεό Απόλλωνα· η δεύτερη αλλάζει αφέντη- ικανοποίηση για τον Αγαμέμνονα, αφού ήδη ο Αχιλλέας έχει προδηλώσει ότι δεν επιμένει να κρατήσει το προσωπικό «γέρας» του. Η Χρυσηίδα δε δίνεται από τον ποιητή σαν πρόσωπο, λειτουργεί σαν αντικείμενο -ο ποιητής δεν της χαρίζει ούτε μια λέξη, για να δείξει τη χαρά που θα ένιωθε για το λυτρωμό της· η Βρισηίδα έχει ανθρώπινη υπόσταση- η μεταβίβασή της από τον ένα αφέντη στον άλλο γίνεται με την υποδήλωση της συναισθηματικής κατάστασής της έστω και μ' ένα επίρρημα (στ. 348), που θα του δώσει διεύρυνση με συγκινητικά παράπονα της ηρωίδας στον Αχιλλέα πολλούς αιώνες αργότερα η γραφίδα του Λατίνου ποιητή Οβίδιου.

Κι ενώ οι δυο γυναίκες εικονίζουν την αντιθετική πορεία της ζωής, ο ποιητής μας παρουσιάζει έναν Αχιλλέα στα μέτρα ενός παραπονεμένου παιδιού, που μακριά από φίλους εκφράζει στη θεότητα - μητέρα του το πικρό παράπονό του για το ριζικό του: θα είναι βραχύβιος και είναι χωρίς τιμή από το Δία (στ. 348-356). Η Θέτιδα λειτουργεί άμεσα ως μητέρα και στο πλαίσιο του γνωστού στίχου του Δ. Σολωμού: «στου τέκνου σύριζα το νου θεού της μάνας μάτι». Το ερώ-

τημά της (στ. 312-363) ανοίγει το δρόμο για τη μακρόσυρτη αναφορά και την παράκληση του Αχιλλέα (στ. 365-412). Η δομή του λόγου του Αχιλλέα έχει το προοίμιό της (στ. 365), το πρώτο μέρος της, όπου γίνεται λόγος για τις περιπτώσεις της Χρυσηίδας και της Βρισηίδας, και το δεύτερο μέρος της, όπου ο Αχιλλέας ζητά από τη μητέρα του να εξαργυρώσει για χάρη του την αποτελεσματική βοήθεια που εκείνη έδωσε στο Δία σε κάποια δύσκολη στιγμή της ζωής του. Αξιοσημείωτο στο σημείο αυτό είναι ότι ο Αχιλλέας επιθυμεί να εκδικηθεί τον Αγαμέμνονα με ήττα και συμφορά των συμπατριωτών του. Η Θέτιδα έχει αφορμή για θρήνο: ο γιος της δεν είναι αθάνατος. Αλλ' ό,τι μπορεί να κάνει θα το κάνει· υπόσχεται να συναντήσει ύστερα από κάποιες ημέρες το Δία και διαβεβαιώνει τον Αχιλλέα ότι η επιθυμία του θα εκπληρωθεί - προεξαγγέλλονται έτσι νέα δεινά για τους Έλληνες.

Στο μεταξύ ο ποιητής δίνει μια εικόνα χαράς σε αντιπαράθεση προς την προηγούμενη εικόνα λύπης. Ένας πατέρας, ο ιερέας Χρύσης, κάνει ευχαριστήριο γλέντι στον τόπο του, όπου συμμετέχουν οι συνοδοί της Χρυσηίδας υπό τον Οδυσσέα, και κάνει τώρα (στ. 451-456) αντίστροφη από την προηγούμενη (στ. 37-42) δέηση στο θεό που υπηρετεί. Η επιστροφή των συνοδών της Χρυσηίδας βρίσκει ένα ελληνικό στρατόπεδο ανακουφισμένο· μόνη εξαίρεση στη γενική αυτή ικανοποίηση είναι η ψυχοσύνθεση του Αχιλλέα (στ. 488-492), που επιλέγει την αποχή από συνελεύσεις και πολεμική δραστηριότητα.

Σε λίγο, με την άνεση που έχει ο ποιητής να περνά από το φυσικό στο μεταφυσικό χώρο, η Θέτιδα ανηφορίζει στον Όλυμπο και συναντά το Δία· του μεταφέρει, με διακριτική υπόμνηση προηγούμενων υπηρεσιών της, το αίτημα του γιου της. Εκείνος προβληματίζεται κι αναγκάζει τη Θέτιδα σε συμπληρωματικό λόγο. Και τότε συγκατανεύει στο αίτημα, αλλ' επείγεται να κλείσει η συνάντηση αυτή, για να μην κατηγορηθεί για φιλοτρωισμό από την Ήρα, που συμπαθεί τους Έλληνες. Η Θέτιδα παίρνει το δρόμο της επιστροφής ικανοποιημένη και ο Δίας, ελπίζοντας ότι η συνάντησή του με τη Θέτιδα δεν έγινε αντιληπτή, πηγαίνει στο παλάτι του και δέχεται την τιμή να προσηκωθούν στο πέρασμά του όλοι οι θεοί.

Όμως ο ποιητής έχει την έμπνευση να παρεμβάλει στο σημείο αυτό ένα συζυγικό καβγά. Η Ήρα έχει αντιληφθεί τη συνάντηση Δία-Θέτιδας και στο πρώτο σχόλιό της (στ. 540-543) επιτιμά το σύζυγό της, αλλά χωρίς να κάνει συγκεκριμένη αναφορά σε ό,τι έχει αντιληφθεί. Η απάντηση του Δία (στ. 545-550) είναι σταθερή: ξεχωρίζει τιμητικά την Ήρα από την ομήγυρη των θεών, αλλά διατηρεί για τον εαυτό του αποκλειστικά κάποιες δραστηριότητές του. Στο δεύτερο σχόλιό της η Ήρα, προσπαθώντας να περισώσει την αξιοπρέπειά της, είναι τώρα αποκαλυπτική και σίγουρη για το περιεχόμενο της συνάντησης Δία-Θέτιδας. Ο συζυγικός καβγάς κλείνει με τα σκληρά λόγια του Δία (στ. 561-567): στήνει επιδέξια ένα «άλλοθι» για τις γνωστές από τη μυθολογία συζυγικές απιστίες του, μιλά αυθαίρετα και επισείει απειλές.

Η Ήρα, ηττημένη του καβγά, λουφάζει, όπως άλλωστε και η ομήγυρη των θεών. Καμιά αντίδραση δε διατυπώνεται. Εξαίρεση αποτελεί ο Ήφαιστος, που επιχειρεί και επιτυγχάνει (στ. 573-583 και στ. 586-594) να απαλύνει τον πόνο της μάνας του Ήρας. Ο λόγος και οι κινήσεις του κουτσοπόδαρου θεού σκορπούν ιλαρότητα και η προς στιγμή διαταραγμένη μακαριότητα των θεών ξαναβρίσκει το ρυθμό της. Η ευωχία είναι ολοήμερη και μόνο η νύχτα έρχεται να την τερματίσει. Όλοι πηγαίνουν για ύπνο και το πρώτο θεϊκό ζευγάρι στην κλίνη του - ο καβγάς έχει ήδη ξεχαστεί.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Α*

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Α της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 6 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-100, β) στ. 101-187, γ) στ. 188-303, δ) στ. 304-427, ε) στ. 428-530 και στ) στ. 531-611. Κάθε διδακτική ενότητα πρέπει να απασχολήσει μια διδακτική περίοδο, αλλ' οπωσδήποτε ιδιαίτερες διδακτικές συνθήκες μπορεί να οδηγήσουν σε μετάθεση μέρους της επεξεργασίας σε επόμενη διδακτική περίοδο· πρέπει πάντως να αποφευχθούν «προκρούστειες» λύσεις.

Βοηθητικά (όχι οπωσδήποτε δεσμευτικά) η επεξεργασία κάθε διδακτικής ενότητας θα μπορούσε να εξυπηρετηθεί με την προβολή ερωτημάτων ή ασκήσεων. Ακολουθούν ενδεικτικά τετράδες ερωτημάτων και ασκήσεων, που μπορούν να γίνουν προφορικά ή γραπτά, για κάθε διδακτική ενότητα.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Α, στ. 1-100): Το προοίμιο, η ικεσία του Χρύση, ο οργή του Αγαμέμνονα, η συνέλευση των Ελλήνων με πρωτοβουλία του Αχιλλέα.

1. Αξιολογήστε το προοίμιο της Ιλιάδας (στ. 1-7).
2. Χαρακτηρίστε τον Αγαμέμνονα απ' όσα λέγει στους στ. 26-32.
3. Αξιολογήστε την περιγραφική ικανότητα του Ομήρου στους στ. 43-52.
4. Αξιολογήστε την πρωτοβουλία του Αχιλλέα (στ. 54-67), δικαιολογήστε την άμεση αντίδραση του Κάλχα και χαρακτηρίστε τον Αχιλλέα απ' όσα λέγει στους στ. 85-91. Τι προμηνύει ο λόγος του;

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Α, στ. 101-187): Φιλονικία Αχιλλέα και Αγαμέμνονα στη συνέλευση των Ελλήνων.

1. Αξιολογήστε το χαρακτήρα του Αγαμέμνονα από την περιγραφή των στ. 101-105 και από το λόγο του (στ. 106-120).
2. Ποια είναι τα θετικά και ποια τα αρνητικά στοιχεία σ' όσα λέει ο Αχιλλέας στους στ. 122-129;
3. Απ' όσα λέει ο Αχιλλέας στους στ. 149-171 τι είναι δικαιολογημένο και τι αδικαιολόγητο;
4. Ο τελευταίος λόγος της ενότητας αυτής (στ. 173-187) σε ποιο σημείο έχει φέρει την αντιδικία ανάμεσα στους δυο ηγέτες;

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Α, στ. 188-303): Συνέχεια της συνέλευσης των Ελλήνων, εμφάνιση της Αθηνάς και διάλογός της με τον Αχιλλέα, παρέμβαση του Νέστορα.

1. Αξιολογήστε τη σκηνή των στ. 188-200.

---

* *Ελπίζω να μην ενοχλήσει το ευρύ αναγνωστικό κοινό το τμήμα αυτό της διδακτικής επεξεργασίας· είναι μια οφειλόμενη προσθήκη για τους ομοτέχνους μου.*

2. Αναλύστε τη συνομιλία Αχιλλέα-Αθηνάς (στ. 201-218).
3. Αναλύστε το λόγο του Αχιλλέα στους στ. 225-244. Ανεβαίνει ή κατεβαίνει σταδιακά ο τόνος του θυμωμένου ήρωα;
4. Αναλύστε το λόγο του Νέστορα (στ. 254-284). Δικαιώνεται από αυτόν η φήμη που είχε, ότι ήταν καλός ρήτορας;

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Α, στ. 304-427): Διάλυση της συνέλευσης των Ελλήνων, αποστολή της Χρυσηίδας, αφαίρεση της Βρισηίδας, συνομιλία Αχιλλέα-Θέτιδας.

1. Αξιολογήστε τη σκηνή της συνάντησης του Αχιλλέα με τους κράχτες του Αγαμέμνονα (στ. 326-344).
2. Χαρακτηρίστε τον Αχιλλέα από τη στάση του μετά την παράδοση της Βρισηίδας (στ. 348-350) και από την επίκλησή του στη μητέρα του (στ. 352-356).
3. Αναλύστε το λόγο του Αχιλλέα στη μητέρα του (στ. 365-412).
4. Στο λόγο της Θέτιδας (στ. 414-427) υπάρχουν πολλά στοιχεία ανθρωπομορφισμού των θεών. Σημειώστε τα.

Πέμπτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Α, στ. 428-530): Παράδοση της Χρυσηίδας στον πατέρα της και επιστροφή των συνοδών της, άνοδος της Θέτιδας στον Όλυμπο και συνομιλία της με το Δία.

1. Αξιολογήστε την εικόνα των στ. 533-535.
2. Ποια συμπεράσματα βγάζετε από τους διαξιφισμούς ανάμεσα στην Ήρα και στο Δία (στ. 539-570).
3. Ποιο ρόλο παίζει η παρεμβολή του Ήφαιστου στο επεισόδιο ανάμεσα στο Δία και στην Ήρα (στ. 571-597).
4. Αξιολογήστε το τέλος της πρώτης ραψωδίας της Ιλιάδας.

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Γιατί ο ποιητής βάζει τους Έλληνες να δέχονται την ικεσία του Χρύση;
2. Γιατί ο ιερέας επικαλείται τις προσφορές του στο θεό Απόλλωνα;
3. Γιατί ο Αχιλλέας αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να γίνει συνέλευση των Ελλήνων του εκστρατευτικού σώματος;
4. Γιατί ο Κάλχας νομίζει ότι είναι υποχρεωμένος να μιλήσει; Τι διακρίνει το λόγο του;
5. Είναι δικαιολογημένοι οι χαρακτηρισμοί και οι κατηγορίες που διατυπώνει ο Αγαμέμνονας σε βάρος του Κάλχα;
6. Ποιο είναι το νόημα της τρωικής εκστρατείας για τον Αχιλλέα;
7. Γιατί η Αθηνά παρεμβαίνει σ' ένα κρίσιμο σημείο;
8. Γιατί στην κατηγορηματική άποψη του Αχιλλέα, που διατυπώνει στην Αθηνά, αντιπαρατίθεται μια εντονότερα κατηγορηματική άποψη από τη θεά;
9. Γιατί παρεμβαίνει ο Νέστορας κι όχι άλλος από τους ηγέτες της τρωικής εκστρατείας στη φιλονικία Αχιλλέα-Αγαμέμνονα;

10. Γιατί μετά το τέλος της φιλονικίας ο Αγαμέμνονας προστάζει εξαγνισμό;
11. Γιατί ο Αγαμέμνονας δεν πραγματοποιεί την απειλή του να πάει ο ίδιος, για να πάρει την Βρισηίδα, αλλά στέλνει τους Ταλθύβιο και Ευρυβάτη;
12. Γιατί η Θέτιδα παρουσιάζεται από τη μια να αντιλαμβάνεται στα βάθη της θάλασσας την ψυχική κατάσταση και τα λόγια του γιου της και από την άλλη να τον ρωτά για την αιτία της στενοχώριας του;
13. Γιατί ο Αχιλλέας, μιλώντας στη μητέρα του, ενώ της λέει ότι περιττεύει να εκθέσει σε μια θεά, όπως είναι αυτή, τον πόνο του, ωστόσο στη συνέχεια τον αναλύει διεξοδικά;
14. Γιατί η παράδοση της Χρυσηίδας στον πατέρα της ακολουθείται από γλέντι;
15. Γιατί ο ποιητής παρουσιάζει το Δία να κάθεται μόνος, όταν πάει να τον συναντήσει η Θέτιδα στον Όλυμπο;
16. Γιατί πικράθηκαν οι θεοί από το διαπληκτισμό Δία-Ήρας;
17. Γιατί ο Ήφαιστος, μιλώντας στην Ήρα, αναφέρεται στην προσωπική περιπέτειά του;
18. Γιατί γέλασε η Ήρα μετά τα λόγια του Ήφαιστου;
19. Γιατί γέλασαν οι θεοί μετά τα λόγια του Ήφαιστου;
20. Γιατί ο ποιητής κλείνει το τέλος της πρώτης ημέρας της επικής αφήγησης με τον ύπνο των θεών;

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Α της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Σκιαγραφία του Αχιλλέα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
4. Σκιαγραφία του Αγαμέμνονα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
5. Η παρουσία των θεών στη ραψωδία αυτή.
6. Σχέσεις ανθρώπων και θεών όπως βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή.
7. Σύγκριση προοιμίων της Ιλιάδας και της Οδύσσειας (ομοιότητες-διαφορές).
8. Συνελεύσεις ομηρικές (σύγκριση ανάμεσα στη συνέλευση της ραψωδίας Α της Ιλιάδας και στη συνέλευση της ραψωδίας β της Οδύσσειας).
9. Δραστηριοποιήσεις ηρώων (σύγκριση ανάμεσα στις δραστηριοποιήσεις με παρέμβαση θεών του Αχιλλέα στη ραψωδία Α της Ιλιάδας και του Τηλέμαχου στη ραψωδία α της Οδύσσειας - ομοιότητες και διαφορές).
10. Συσχετισμός λαογραφικών στοιχείων της ραψωδίας αυτής με στοιχεία νεοελληνικής λαογραφίας.

ΙΛΙΑΔΑΣ Β

Ο Δίας στέλνει τον Όνειρο στον Αγαμέμνονα (στ. 1-47)

Οι άλλοι πια θεοί, θνητοί πολέμαρχοι κοιμόταν
ολονυχτίς· ύπνος γλυκός δεν έπιανε ωστόσο
το Δία· σκεφτόταν όλο πώς να καλοτιμήσει
τον Αχιλλέα κι Αχαιούς πολλούς να καταστρέψει.
Κι αυτή η σκέψη πιο καλή του φάνηκε στο νου του,
τον πλάνο Όνειρο ευθύς να στείλει στον Ατρείδη.
Και λόγια ανεμάρπαστα του μίλησε και είπε:

«Μπρος τράβα, πλάνε Όνειρε, στων Αχαιών τα πλοία·
στου Ατρείδη Αγαμέμνονα τη σκηνή μόλις φτάσεις,
πες του τα απαράλλαχτα όλα, καθώς προστάζω·
τους μακρόμαλλους Αχαιούς σπρώξε τον ν' αρματώσει
γρήγορα· την πλατύδρομη των Τρωαδιτών πόλη
να την κουρσέψει πια μπορεί· δεν έχουν πια δυο γνώμες
του Ολύμπου οι αθάνατοι· παρακαλώντας όλους
η Ήρα τους ελύγισε για συμφορά της Τροίας.»

Έτσι είπε και ο Όνειρος, σαν άκουσε το λόγο,
κίνησε κι έφτασε γοργά στων Αχαιών τα πλοία·
προς τον Ατρείδη τράβηξε· τον βρήκε να κοιμάται
στη σκηνή· θεϊκός ύπνος είχε σκορπίσει γύρω.
Στάθηκε στο κεφάλι του του Νέστορα παρόμοιος,
του γέροντα που πιο πολύ τιμούσε ο Ατρείδης·
όμοιος μ' αυτόν ο Όνειρος σ' αυτόν τότε μιλούσε:

«Κοιμάσαι, του Ατρέα γιε του αντρειωμένου ιππότη.
Δεν πρέπει όμως άρχοντας στον ύπνο να το στρώνει
ολονυχτίς που έχει δα ευθύνες κι έγνοιες τόσες.
Μα τώρα άκουσε γοργά· μαντάτορας του Δία,
που σε φροντίζει, σε πονά κι από μακριά σου, είμαι.
Τους μακρόμαλλους Αχαιούς λέει να αρματώσεις
γρήγορα· την πλατύδρομη των Τρωαδιτών πόλη

να την κουρσέψεις πια μπορείς· δεν έχουν πια δυο γνώμες
του Όλυμπου οι αθάνατοι· παρακαλώντας όλους
η Ήρα τους ελύγισε για συμφορά της Τροίας.
Κράτα τα λόγια μου στο νου, μη ξεχασιά σε πιάσει,
έτσι και ο ολόγλυκος ο ύπνος σε αφήσει.»

Μίλησε έτσι κι έφυγε εκεί αφήνοντάς τον
να σκέφτεσαι όσα ποτέ να γίνουν δεν μπορούσαν·
αυτή τη μέρα, έλεγε, την Τροία θα κουρσέψει·
ο άμυαλος δε γνώριζε ο Δίας τι σκεφτόταν·
και πόνους κι αναστεναγμούς ήταν αυτός να δώσει
σε Τρώες και σε Δαναούς μέσα σε άγριες μάχες.
Ξύπνησε· τα θεία λόγια τριγύρω του ηχούσαν·
στάθηκε ορθός και φόρεσε ένα όμορφο χιτώνα,
καινούριο, μαλακό· πάνω τυλίχτηκε με κάπα·
καλόδεσε στα πόδια του τα όμορφα σαντάλια
κι ασημοκάρφωτο σπαθί κρέμασε απ' τον ώμο·
και το ραβδί το πατρικό, το άφθαρτο, κρατώντας
τράβηξε προς τους Αχαιούς τους χαλκοθωρακάτους.

Ο Αγαμέμνονας καλεί σε σύνοδο τους γέρους (στ. 48-83)

Η θεά Αυγή στον ψηλό Όλυμπο είχε πάει,
στο Δία, στους αθάνατους το φως να προμηνύσει·
στους κράχτες τους βροντόφωνους πρόσταξε τότε εκείνος
τους μακρόμαλλους Αχαιούς σε σύναξη να κράξουν.
Οι κράχτες φώναζαν· γοργά μαζεύονταν εκείνοι.

Σύνοδο πρώτα έκαμε αντρειωμένων γέρων
στο πλοίο πλάι του Νέστορα, του βασιλιά της Πύλου.
Τη σοφή σκέψη του σ' αυτούς συγκεντρωμένους είπε:

«Ακούστε, φίλοι! Μου ήρθε ο Όνειρος στον ύπνο
μες στην αθάνατη νυχτιά· του Νέστορα παρόμοιος
σ' ανάστημα και σε μορφή και σ' όψη όλος ήταν·
στάθηκε στο κεφάλι μου κι είπε αυτά τα λόγια:

— Κοιμάσαι, του Ατρέα γιε του αντρειωμένου ιππότη.
Δεν πρέπει όμως άρχοντας στον ύπνο να το στρώνει
ολονυχτίς που έχει δα ευθύνες κι έγνοιες τόσες.
Μα τώρα άκουσε γοργά· μαντάτορας του Δία,
που σε φροντίζει, σε πονά κι από μακριά σου, είμαι.

Τους μακρόμαλλους Αχαιούς λέει να αρματώσεις
γρήγορα· την πλατύδρομη των Τρωαδιτών πόλη
να την κουρσέψεις πια μπορείς· δεν έχουν πια δυο γνώ-
μες του Ολύμπου οι αθάνατοι· παρακαλώντας όλους
η Ήρα τους ελύγισε για συμφορά της Τροίας.
Τα λόγια μου μην τα ξεχνάς. — Χάθηκε, σαν τα είπε,
κι εμένα ο ολόγλυκος με άφησε ο ύπνος.
Ελάτε, ας φωνάξουμε τους Αχαιούς στα όπλα.
Πρώτα θα κάνω δοκιμή, όπως ταιριάζει κιόλας·
θα πω με τα πλατύσκαρμα τα πλοία τους να φύγουν·
και εμποδίζετέ τους σεις με λόγια απ' τ' άλλο μέρος.»
Είπε αυτά και κάθισε· σηκώθηκε μπροστά τους
ο Νέστορας, ο βασιλιάς της αμμουδάτης Πύλου.
Καλόγνωμος τότε γι' αυτούς μίλησε κι είπε εκείνος:
«Φίλοι, Αργείων αρχηγοί και πρώτοι, πολεμάρχοι,
αν άλλος για το όνειρο εδώ μπροστά μιλούσε,
θα λέγαμε πως ψέματα μας είπε, μη νοιαστούμε·
όμως το είδε ο άριστος που ανάμεσά μας είναι.
Μπρος όμως, ν' αρματώσουμε τους Αχαιούς, ελάτε.»

Η σύναξη των στρατιωτών (στ. 84-154)

Έτσι είπε κι απ' τη σύναξη ξεκίνησε να φύγει·
σηκώθηκαν κι υπάκουσαν ρηγάδες σκηπτροφόροι
στο ρήγα· κι όλος ο στρατός ωστόσο μαζευόταν.
Όπως τα σμάρια τα πυκνά των μελισσών πηγαίνουν
κι όλο καινούριες έρχονται από τον τρύπιο βράχο,
στους ανοιξιάτικους ανθούς τσαμπιά τσαμπιά πετάνε
κι άλλες εδώ κι άλλες εκεί πλήθος μεγάλο σμίγουν,
έτσι πλήθος στρατιωτών από σκηνές και πλοία
στη χαμηλή ακρογιαλιά μπροστά όλο τραβούσαν
μυρμηγκιαστά στη σύναξη· τους άναβε η Φήμη,
μηνύτρα του Δία, να παν· μαζεύονταν εκείνοι.
Ταραζόταν η σύναξη, κάτω η γη βογγούσε,
καθώς καθόταν ο στρατός· και ταραχή μεγάλη
ήταν· να πάψουν πάσχιζαν τις φωνές εννιά κράχτες,
με προσοχή θεόθρεφτους ρηγάδες να ακούσουν.
Με κόπο κάθισε ο στρατός κι εκάθισαν τριγύρω

και κόπασε η ταραχή. Σηκώθηκε ο Ατρείδης
ραβδί κρατώντας, που έργο του Ήφαιστου λεγόταν.
Ο Ήφαιστος το έδωσε στο γιο του Κρόνου Δία·
ο Δίας στον ψυχοπομπό αργοφονιά, κι εκείνος
στον ιππότη τον Πέλοπα, κι αυτός με τη σειρά του
στον Ατρέα το χάρισε, μεγάλο στρατηλάτη·
ο Ατρέας πεθαίνοντας τ' άφησε στο Θυέστη,
που κοπάδια είχε πολλά, ο Θυέστης στον Ατρείδη,
να κυβερνά πολλά νησιά κι ολόκληρο το Άργος.
Σ' αυτό τότε ακούμπησε και στους Αργείους είπε:
«Αντρειωμένοι φίλοι μου, του Άρη υπηρέτες,
σε μια μεγάλη συμφορά με έμπλεξε ο Δίας
ο άσπλαχνος, που έταξε και δέχτηκε της Τροίας
το καλοτείχιστο κάστρο να πάρω και να φύγω·
τώρα με εξαπάτησε, να φύγω με προστάζει,
αφού μου χάθηκε στρατός, στο Άργος ντροπιασμένος.
Έτσι του παντοδύναμου του Δία του αρέσει,
που έχοντας κάστρα πολλά ως τώρα ξεκληρίσει
θα ξεκληρίζει συνεχώς - μεγάλη η δύναμή του!
Ντροπή θα είναι οι γενιές οι ύστερες να μάθουν
τόσο πολύς, τέτοιος στρατός των Αχαιών να κάνει
ανώφελα τον πόλεμο, να δίνει τόσες μάχες
μ' άντρες πιο λίγους απ' αυτόν, χωρίς να έχει τέλος·
αν θέλαμε οι Αχαιοί και ήθελαν κι οι Τρώες
όρκους πιστούς να δίναμε κι οι δυο να μετρηθούμε,
να μετρηθούν οι ντόπιοι, πόσοι είναι οι Τρωαδίτες,
κι αν απ' την άλλη οι Αχαιοί σμίγαμε σε δεκάδες,
κάθε δεκάδα αν έπαιρνε έναν τους να κερνάει,
δεκάδες θα 'μεναν πολλές χωρίς τον κεραστή τους.
Νομίζω τόσο πιο πολλοί οι Αχαιοί πως είναι
απ' όσους τώρα κατοικούν στην πόλη Τρωαδίτες·
μα σύμμαχοί τους μαχητές είναι από πλήθος πόλεις,
που μ' οδηγούν να ξαστοχώ, να πάρω δεν αφήνουν
την καλοκατοικούμενη την πόλη του Ιλίου.
Εννιά χρόνια επέρασαν του τρισμεγάλου Δία·

ξύλα των πλοίων σάπισαν, έλιωσαν παλαμάρια·
γυναίκες και μικρά παιδιά κάθονται, περιμένουν
το γυρισμό στα σπίτια μας· όμως δεν έχει τέλος
το έργο που μας έφερε σ' αυτούς εδώ τους χώρους.
Ελάτε ωστόσο, όπως θα πω, να με ακούσετε όλοι·
ας πάμε με τα πλοία μας στην πατρική μας χώρα·
την Τροία την πλατύδρομη να πάρουμε δεν είναι!»
Έτσι είπε κι ανατάραξε στα στήθη την ψυχή τους,
του κόσμου που δεν άκουσε τι είχε πει πριν λίγο.
Κινήθηκαν στη σύναξη σαν κύματα μεγάλα
μες στο Ικάριο πέλαγο, που γαρμπής και σιρόκος
σηκώνουν απ' τα σύννεφα του Δία ξεκινώντας.
Σαν τον πουνέντε που κινά τ' αθέριστο χωράφι,
με λύσσα σαν ξεχύνεται κι όλα τα στάχυα γέρνουν,
η σύναξη έτσι σάλεψε· μ' αλαλητό μεγάλο
προς τα καράβια χύθηκαν· η σκόνη υψωνόταν
κάτω από τα πόδια τους· να σύρουν τα καράβια
ένας τον άλλο έσπρωχναν στη θάλασσα την άγια
και τις συρμές καθάριζαν· έφτανε η φωνή τους
στον ουρανό, να φύγουν πια· τα έρματα τραβούσαν.

Παρέμβαση της Αθηνάς (στ. 155-181)

Θα έφευγαν οι Αργείοι πια, γραφτό κι ας μη τους ήταν,
αν, για να πει στην Αθηνά, η Ήρα δε γυρνούσε:
«Ποπό, κόρη αδάμαστη του ασπιδοφόρου Δία!
Λοιπόν για τις πατρίδες τους πια θα ξαναγυρίσουν
οι Αργείοι διασχίζοντας της θάλασσας τη ράχη
αφήνοντας στον Πρίαμο, στους Τρώες για καμάρι
την αργίτισσα Ελένη, που απ' αφορμή δική της
τόσοι Αργείοι χάθηκαν μακριά από τη γη τους;
Μα μπρος, τράβα στους Αχαιούς τους χαλκοθωρακάτους·
με τα γλυκά τα λόγια σου κράτησε τον καθένα,
τα πλοία τους στη θάλασσα να ρίξουν μην αφήσεις.»
Έτσι είπε· η γλαυκόματη της άκουσε το λόγο
κι απ' την κορφή του Όλυμπου πήδησε, για να πάει·
μεμιάς έφτασε στα γοργά των Αχαιών καράβια.
Τον Οδυσσέα βρήκε εκεί, όμοιο στη σκέψη Δία,

να στέκεται· δεν άγγιζε το καλόσκαρμο πλοίο,
έτσι που καρδιά και ψυχή του πλάκωνε ο πόνος.
Πλάι του η γλαυκόματη στάθηκε και του είπε:
«Θεόθρεφτε Λαέρτη γιε, πολύσοφε Οδυσσέα,
έτσι λοιπόν θα φύγετε στη γη την πατρική σας
μπαίνοντας στα πολύσκαρμα τα πλοία σας πια τώρα,
θ' αφήσετε στον Πρίαμο, στους Τρώες για καμάρι
την αργίτισσα Ελένη, που απ' αφορμή δική της
τόσοι Αργείοι χάθηκαν μακριά από τη γη τους;
Μα στων Αργείων το στρατό πάνε τώρα· μη στέκεις·
με τα γλυκά τα λόγια σου κράτησε τον καθένα,
τα πλοία τους στη θάλασσα να ρίξουν μην αφήσεις.»

Η δραστηριότητα του Οδυσσέα (στ. 182-210)

Έτσι είπε· κι αυτός γνώρισε ότι η θεά μιλούσε·
πήρε να τρέχει· κι έπεσε η κάπα του· ο κράχτης
Ευρυβάτης τη σήκωσε, που τον ακολουθούσε.
Τον Ατρείδη πλησίασε, του πήρε απ' τα χέρια
το πατρικό του το ραβδί, ποτέ που δε χαλάει·
τράβηξε προς τους Αχαιούς τους χαλκοθωρακάτους.
Όποιο ρήγα και άρχοντα στο δρόμο συναντούσε
στεκόταν δίπλα, με γλυκά τον συγκρατούσε λόγια:
«Δε σου ταιριάζει, δύστυχε, σαν το δειλό να τρέμεις·
μα κάθισε και το στρατό βάλε τον να καθίσει·
δεν ένιωσες τι κρύβει ο νους ακόμη του Ατρείδη·
μας δοκιμάζει· γρήγορα τους Αχαιούς θα βλάψει.
Μην όλοι δεν ακούσαμε στη σύναξη τι είπε;
Προσέχετε μην οργιστεί και σε κακό μας ρίξει·
μεγάλη οι θεόθρεφτοι ρηγάδες οργή έχουν·
ο Δίας ο πολύσοφος τους αγαπάει τιμώντας.»
Κι όποιον απ' τον πολύ λαό έπιανε να φωνάζει
του 'δινε μια με το ραβδί και τον απόπαιρνε έτσι:
«Φρόνιμα στάσου, δύστυχε, κι άκου το λόγο άλλων,
που ανώτεροί σου είναι· συ τη δειλία έχεις,
σε μάχη και σε σύναξη σένα δε λογαριάζουν.
Όλοι εδώ οι Αχαιοί ρηγάδες θα σταθούμε;
Σαν είναι άρχοντες πολλοί, καλό αυτό δε φέρνει·

ένας ας είναι ο ρήγας μας, ένας ο άρχοντάς μας,
σ' όποιον να ορίζει ραβδί, νόμους έδωσε ο Δίας.»

Έτσι περνούσε απ' το στρατό προστάζοντας· εκείνοι
ξανάτρεχαν στη σύναξη από σκηνές και πλοία
με θόρυβο, όπως κύμα από τρικυμισμένη
θάλασσα στο γιαλό βροντά και πέλαγος μουγκρίζει.

Το επεισόδιο με το Θερσίτη (στ. 211-277)

Όλοι κάθονταν· καθένας τη θέση του κρατούσε·
μόνο ο αθυρόστομος Θερσίτης φωνασκούσε,
που λόγια άπρεπα πολλά στο νου του όλο είχε
και μάλωνε χωρίς ντροπή κι άσκοπα με ρηγάδες,
φτάνει που θα ξεσήκωνε το γέλιο στους Αργείους.
Άνθρωπος ασχημότερος δεν έφτασε στην Τροία·
ήταν αλλήθωρος, κουτσός στο ένα πόδι· είχε
ολόκυρτους τους ώμους του, του σκέπαζαν το στήθος·
είχε κεφάλι μυτερό μ' ανάριο χνούδι πάνω.
Αχιλλέας κι Οδυσσέας αυτόν πολύ μισούσαν·
μαζί τους όλο μάλωνε· τώρα τα είχε βάλει
με τον Ατρείδη το λαμπρό με λόγια βρίζοντάς τον·
οι Αχαιοί οργίζονταν, θύμωνε η ψυχή τους.
Αυτός με άγριες φωνές μιλούσε στον Ατρείδη:

«Ατρείδη, τι σου έλειψε, γιατί παραπονιέσαι;
Χαλκό γεμάτες οι σκηνές και μέσα τους γυναίκες
έχεις πολλές και διαλεχτές, που δίνουμε σ' εσένα
πρώτο, όταν κουρσέψουμε πάντοτε κάποια πόλη.
Χρυσάφι μη σου έλειψε, που απ' τους Τρώες κάποιος
τους αλογάρηδες λύτρα θα φέρει για το γιο του
που δένοντας φέρνω εδώ εγώ ή κάποιος άλλος,
ή κοπέλα κάποια νέα, να είναι συντροφιά σου
και μόνος να τη χαίρεσαι; Αυτό σωστό δεν είναι,
άρχοντας συ τους Αχαιούς σε συμφορές να ρίχνεις.
Είστε δειλοί κι ασήμαντοι, γυναίκες κι όχι άντρες!
Ας πάμε στις πατρίδες μας κι ας μείνει αυτός στην Τροία
να χαίρεται τα δώρα του, να καταλάβει τότε
αν έχει την ανάγκη μας ή όχι μες στην Τροία·
αυτός δα δε σεβάστηκε ούτε τον Αχιλλέα,

άντρα ανώτερο απ' αυτόν· του άρπαξε το δώρο.
Μα σου τα συγχώρεσε, χολή δεν έχει εκείνος·
αλλιώς για ύστατη φορά θα έβλαπτες, Ατρείδη.»
Τέτοιες βρισιές ξεστόμιζε στον στρατηλάτη Ατρείδη
ο Θερσίτης· σηκώθηκε μεμιάς ο Οδυσσέας
μπροστά του, λοξοκοίταξε, λόγια βαριά του είπε:
«Θερσίτη αθυρόστομε, καλός στο λόγο αν είσαι,
σταμάτησε, μην πιάνεσαι μόνος σου με ρηγάδες·
χειρότερός σου άνθρωπος λέω πως δεν υπάρχει
απ' όσους έφτασαν εδώ μαζί με τον Ατρείδη.
Λοιπόν μιλώντας άρχοντες στο στόμα σου μην πιάνεις,
το γυρισμό ελπίζοντας βρισιές μην ξεστομίζεις.
Ακόμη δεν το ξέρουμε πως όλα αυτά θα γίνουν,
αν ένδοξα ή άδοξα θα πάμε στην πατρίδα.
Τώρα τον Αγαμέμνονα το στρατηλάτη βρίζεις,
πως οι αντρείοι Δαναοί δώρα πολλά του δίνουν,
και κάθεσαι κι όλο μιλάς αυτόν κακολογώντας.
Ωστόσο τώρα θα σου πω και σίγουρα θα γίνει:
Αν όπως τώρα αστόχαστα να φλυαρείς σε πιάσω,
μη μείνει πια η κεφαλή στους ώμους του Οδυσσέα,
του γιου μου του Τηλέμαχου να μη με λεν πατέρα,
αν δε σ' αρπάξω μονομιάς, αμέσως δε σου βγάλω
χλαίνη, χιτώνα κι αυτό που σκεπάζει τ' αχαμνά σου,
αν δίνοντας χτυπήματα βαριά απ' τη σύναξή μας
στα γρήγορα καράβια μας κλαμένο δε σε στείλω.»
Έτσι είπε και με το ραβδί στην πλάτη και στους ώμους
τον χτύπησε· λύγισε αυτός κι αρχίνησε να κλαίει·
στην πλάτη η σάρκα μάτωσε και πρήστηκε αμέσως
απ' το ολόχρυσο ραβδί· ζάρωσε τότε εκείνος·
ένιωσε πόνο, τα 'χασε και σφούγγιξε το δάκρυ·
Στα γέλια ξεκαρδίστηκαν, κι ας ήταν λυπημένοι,
κι έτσι μιλούσαν, βλέποντας ο ένας τον άλλο, τότε:
«Ποπό, αλήθεια τα καλά πολλά του Οδυσσέα:
γνώμες καλά στη σύναξη, πρώτος μες στους πολέμους·
όμως αυτό μας έκανε καλύτερο απ' όλα,

που του αχρείου φωνακλά το στόμα έχει κλείσει.
Δύναμη δε θα έχει πια η δυνατή ψυχή του
να βρίζει τους ρηγάδες μου με τ' άπρεπά του λόγια.»

Λόγος του Οδυσσέα στη σύναξη των στρατιωτών (στ. 278-332)

Έτσι έλεγαν· ο κουρσευτής ο Οδυσσέας τότε
σηκώθηκε με το ραβδί· πλάι του η Παλλάδα
με ένα κράχτη μοιάζοντας φώναζε να σωπάσουν,
οι πρώτοι απ' τους Αχαιούς, μα και οι τελευταίοι
ν' ακούσουν ό,τι θα τους πει, τη γνώμη του να πάρουν.
Καλόγνωμος τότε γι' αυτούς μίλησε κι είπε εκείνος:
«Ατρείδη άρχοντα, ποθούν οι Αχαιοί πια τώρα
να σε ντροπιάσουν άσχημα μπρος στους θνητούς ανθρώπους·
το λόγο τους δεν τον κρατούν, που έδωσαν στο Άργος
το αλογότροφο, εκεί, καθώς για εδώ κινούσαν,
την Τροία την καλόχτιστη παίρνοντας να γυρίσουν.
Λες κι είναι ανήλικα παιδιά ή και γυναίκες χήρες,
βάλθηκαν όλοι να θρηνούν και θέλουν να γυρίσουν.
Σωστά, μπορείς να βαρεθείς και θέλεις να γυρίσεις·
απ' τη γυναίκα σου μακριά αν είσαι κι ένα μήνα
στο πλοίο το πολύκουπο, βαρυγκομάς, αν κλείνουν
το γυρισμό σου θύελλες, θάλασσα αγριεμένη.
Χρόνια γυρίσματα εννιά για μας έχουν περάσει,
κι ακόμη εδώ είμαστε! Γι' αυτό και δε θυμώνω,
που αγανακτούν οι Αχαιοί μπρος στα κυρτά καράβια.
Πάλι ντροπή, που χάσαμε καιρό και πάμε άδειοι.
Κάμετε, φίλοι, υπομονή, μείνετε λίγο ακόμη,
να δούμε αν μάντεψε σωστά για μας ο Κάλχας τότε·
γιατί το ξέρουμε καλά, μάρτυρες είστε όλοι,
όσους δεν πήραν κι έφυγαν οι μοίρες του θανάτου,
λες κι ήταν χτες: Στην Αυλίδα των Αχαιών τα πλοία
μαζεύτηκαν για συμφορά του Πρίαμου, των Τρώων·
γύρω απ' την κρήνη, τους βωμούς ήμασταν καθισμένοι·
θυσίες στους αθάνατους προσφέραμε μεγάλες
πλάι σε πλατάνι όμορφο, όπου νερό κυλούσε.
Τρανό σημάδι φάνηκε τότε: φοβερό φίδι
με ράχη κατακόκκινη, που έστειλε ο Δίας,

πετάχτηκε απ' το βωμό, χύθηκε στο πλατάνι.
Ήταν εκεί κλωσόπουλα, νιογέννητα σπουργίτια,
στην άκρη άκρη του κλαδιού, στα φύλλα ζαρωμένα,
οκτώ και με τη μάνα εννιά που τα είχε γεννήσει.
Τα έτρωγε, κι ας τσίριζαν σπαραχτικά εκείνα·
πετούσε γύρω η μάνα τους θρηνώντας τα μικρά της·
καθώς θρηνούσε, λύγισε, κι άρπαξε το φτερό της.
Το φίδι σαν κατάφαγε τη μάνα, τα σπουργίτια,
τρανό σημάδι έκαμε όποιος το έχει φέρει:
του πονηρού Κρόνου ο γιος το πέτρωσε κει πέρα.
Στεκόμασταν, θαυμάζαμε αυτό που είχε γίνει.
Όταν το άγριο θεριό μες στη θυσία μπήκε,
ο Κάλχας προφητεύοντας μας μίλησε αμέσως:
— Μακρόμαλλοί μου Αχαιοί, τι κόπηκε η λαλιά σας;
Ο σοφός Δίας έστειλε για μας τρανό σημάδι,
αργό και αργοτέλειωτο, μα να χαθεί δεν είναι.
Όπως αυτό κατάφαγε τη μάνα, τα σπουργίτια
οκτώ και με τη μάνα εννιά που τα είχε γεννήσει,
έτσι θα πολεμήσουμε κει πέρα τόσα χρόνια,
στα δέκα θα κουρσέψουμε την πλατύδρομη πόλη.
Αυτός τότε έτσι μίλησε· τώρα τελειώνουν όλα.
Αντρειωμένοι Αχαιοί, ελάτε, μείνετε όλοι,
ωσότου να κουρσέψουμε του Πρίαμου το κάστρο.»
Έτσι είπε· βροντοφώνησαν οι Αχαιοί· τα πλοία
άγρια αντιλάλησαν απ' τις τρανές φωνές τους,
καθώς επιδοκίμασαν τον έξοχο Οδυσσέα.
Και ο ιππότης Νέστορας είπε σ' εκείνους τότε:

Λόγος του Νέστορα στη σύναξη των στρατιωτών (στ. 336-368)

«Ποπό, μιλάτε με παιδιά ανήλικα ακόμη,
που για τον πόλεμο εδώ καθόλου δεν τους νοιάζει.
Οι όρκοι κι οι συμβάσεις μας μου λέτε πού θα πάνε;
Γνώμες και αποφάσεις μας, για να καούν, πηγαίνουν,
οι άδολές μας οι σπονδές, η πίστη των χεριών μας·
λογομαχούμε άσκοπα, να βρούμε δεν μπορούμε
τρόπο για να γλιτώσουμε μένοντας τόσα χρόνια.
Εσύ με την αλύγιστη τη σκέψη σου, Ατρείδη,

οδήγησε τους Δαναούς στις δυνατές τις μάχες·
άφησε αυτούς να τρώγονται, έναν ή δυο που χώρια
σκέπτονται απ' τους Αχαιούς -και κέρδος δε θα έχουν-
στο Άργος να γυρίσουν πια, πριν μάθουμε αν αλήθεια
ή ψέμα αν είναι ο λόγος του ασπιδοφόρου Δία.
Ο Δίας, λέω, ο δυνατός αυτό μας έχει τάξει
τη μέρα που ανέβαιναν στα γρήγορα τα πλοία
οι Αργείοι, φόνο, χαμό στους Τρώες για να φέρουν,
αστράφτοντας από δεξιά, καλότυχα σημάδια.
Γι' αυτό κανείς ας μη βιαστεί να πάει στην πατρίδα,
προτού με Τρωαδίτισσα ξαπλώσει να πλαγιάσει,
να εκδικηθεί τους στεναγμούς, τους πόνους της Ελένης.
Αν πάλι κάποιος λαχταρά στη γη του να γυρίσει,
στο μαύρο, το καλόσκαρμο το πλοίο του ας πάει,
χάρο και μοίρα για να βρει πιο πρώτα από τους άλλους!
Μα τώρα σκέψου, ρήγα μου, άκουσε και τους άλλους.
Αυτό που τώρα θα σου πω για να χαθεί δεν είναι:
Χώρισε, Αγαμέμνονα, σε φυλές, φάρες όλους,
φυλή να βοηθάει φυλή, φάρα την άλλη φάρα.
Έτσι αν κάμεις κι οι Αχαιοί το λόγο σου ακούσουν,
ποιος στρατιώτης κι άρχοντας δειλός είναι θα μάθεις
και ποιος τους είναι ατρόμητος· θα δίνουν μάχες χώρια·
θα μάθεις αν από θεού την πόλη δε θα πάρεις
ή από τη δειλία τους κι άγνοια του πολέμου.»

Λόγος του Αγαμέμνονα στη σύναξη των στρατιωτών (στ. 369-393)

Γύρισε ο Αγαμέμνονας, ο άρχοντας, και είπε:
«Τους Αχαιούς σε σύναξη νικάς, γέροντα, πάλι.
Δία πατέρα, Αθηνά, Απόλλωνα ας είχα
δέκα συμβούλους σαν αυτόν πάντοτε στο πλευρό μου.
Η πόλη θα γονάτιζε του Πρίαμου του ρήγα,
θα έπεφτε στα χέρια μας, θα ήταν κουρσεμένη.
Πόνους όμως μου έδωσε Δίας ασπιδοφόρος,
που μ' έριξε σ' ανώφελα μαλώματα και έχθρες.
Να, ο Αχιλλέας κι εγώ για μια κοπέλα τώρα
άσχημα λόγια είπαμε κι έχω θυμώσει πρώτος·
αν κάποτε μονοιάσουμε, δε θα μπορέσουν τότε

να του ξεφύγουν το χαμό ούτε για λίγο οι Τρώες.
Μα τώρα γευματίσετε, να μπούμε πια στη μάχη.
Σιάξετε τις ασπίδες σας, τροχίστε τα κοντάρια,
στα γρήγορα τα άλογα δώσετε την τροφή τους,
φροντίστε τα αμάξια σας, για πόλεμο νοιαστείτε,
ν' αγωνιστούμε ολημερίς σε φονικόν αγώνα.
Γιατί δε θ' ανασάνουμε ούτε για λίγη ώρα
αν των αντρείων την ορμή η νύχτα δε χωρίσει.
Της ασπίδας μας το λουρί, το στήθος που σκεπάζει,
θα ιδρώσει· στο κοντάρι θα κουραστούν τα χέρια·
στα τορνευτά αμάξια τους τ' άλογα θα ιδρώσουν.
Αλλ' όποιον τον αντιληφτώ μακριά από τη μάχη
στα κυρτά πλοία μας αργό, αυτός καλά ας ξέρει:
από σκυλιά και απ' όρνεα κανείς δεν τον γλιτώνει!»

Οι προετοιμασίες των Ελλήνων για μάχη (στ. 394-483)

Έτσι είπε· έβγαλαν βοή μεγάλη οι Αργείοι
σαν κύμα σε ψηλό γιαλό που ο νοτιάς σηκώνει
σε ακρωτήρι ξάγναντο, όπου ποτέ δε λείπουν
με κάθε αέρα κύματα που από παντού φυσάει.
Σηκώθηκαν, πετάχτηκαν, σκόρπισαν προς τα πλοία,
στις σκηνές άναψαν φωτιές κι ετοίμαζαν το γεύμα.
Θυσίαζαν καθένας τους απ' τους θεούς σε κάποιον
παρακαλώντας θάνατο, κίνδυνο να ξεφύγουν.
Ο ρήγας Αγαμέμνονας στο δυνατό το Δία
πενταχρονίτικο, παχύ πρόσφερε ένα βόδι
και κάλεσε τους πιο τρανούς γέροντες των Αργείων,
το ρήγα Ιδομενέα, το Νέστορα πιο πρώτα,
έπειτα τους δυο Αίαντες και το γιο του Τυδέα
και έκτο τον Οδυσσέα, όμοιο στη σκέψη Δία.
Μόνος του ο Μενέλαος ο βροντολάλος πήγε·
καλά γνώριζε ποιες έγνοιες ο αδερφός του είχε.
Γύρω απ' το βόδι στάθηκαν και πήραν τα κριθάρια·
μπροστά τους προσευχήθηκε και είπε ο Ατρείδης:

«Ουράνιε, ένδοξε, τρανέ, μαυροσύννεφε Δία,
ο ήλιος ας μη βυθιστεί, μην πέσει το σκοτάδι,
προτού γκρεμίσω καταγής πια κάνοντάς το στάχτη

τ' ανάκτορο του Πρίαμου, τις πόρτες του πριν κάψω,
προτού με το κοντάρι μου στου Έκτορα τα στήθη
ξεσχίσω το χιτώνα του· το χώμα ας δαγκώσουν
γύρω του σύντροφοι πολλοί μπρούμυτα μες στη σκόνη.»
Έτσι είπε, μα δεν έκαμε του Κρόνου ο γιος τη χάρη·
την προσφορά του δέχτηκε, αλλ' ετοίμαζε πόνους.
Αφού έκαμαν προσευχές κι έριξαν τα κριθάρια,
λαιμούς έστρεψαν, έσφαξαν κι έγδαραν τα σφαχτά τους
και τα μεριά τους χώρισαν, τα σκέπασαν με λίπος,
τα δίπλωσαν και έβαλαν κομμάτια κρέας πάνω.
Έβαλαν και τα έψηναν σε κλαδιά μαδημένα·
κρατούσαν πάνω στη φωτιά τα σουβλισμένα σπλάχνα.
Αφού κάηκαν τα μεριά και γεύτηκαν τα σπλάχνα,
λιάνισαν τα υπόλοιπα, τα πέρασαν στις σούβλες,
τα έψησαν περίτεχνα κι απ' τη φωτιά τα πήραν.
Σαν τέλειωσαν τον κόπο τους κι ετοίμασαν το γεύμα,
έφαγαν και δεν έλειπε μερίδα από κανένα.
Σαν χόρτασαν του φαγητού και του ποτού τον πόθο,
τότε ο ιππότης Νέστορας άρχισε να τους λέει:
«Γιε του Ατρέα ένδοξε, Αγαμέμνονα ρήγα,
μην κουβεντιάζουμε πολύ και μην αργοπορούμε
στο έργο που μας έβαλε κάποιος θεός στο χέρι.
Μπρος, κράχτες μας τους Αχαιούς τους χαλκοθωρακάτους
ας τους μαζέψουν όλους τους φωνάζοντας στα πλοία
και στο πλατύ στρατόπεδο όλοι μαζί ας πάμε
κι ας ξεσηκώσουμε γοργά την όρεξη για μάχη.»
Είπε· κι ο Αγαμέμνονας του άκουσε το λόγο.
Πρόσταξε στους βροντόφωνους τους κράχτες του αμέσως
τους μακρόμαλλους Αχαιούς σε μάχη να καλέσουν.
Αυτοί φώναζαν και γοργά μαζεύονταν εκείνοι.
Οι θεόθρεφτοι άρχοντες γύρω απ' τον Ατρείδη
γρήγορα τους διαχώριζαν κι η Αθηνά μαζί τους
μ' ατίμητη, αγέραστη, αθάνατη ασπίδα,
που γύρω της ολόχρυσα εκατό κρόσσια έχει
καλοπλεγμένα όλα τους κι αξίζουν το καθένα

εκατό βόδια· φλογερή απ' το στρατό περνούσε
και τους ξεσήκωνε να παν· στο στήθος του καθένα
ξεσήκωνε την όρεξη γι' ατέλειωτον αγώνα.
Τους έγινε ο πόλεμος πιο ποθητός απ' ό,τι
με τα κυρτά τα πλοία τους να φύγουν στην πατρίδα.

Όπως χαλάστρα πυρκαγιά μεγάλο δάσος καίει
στην κορυφή ενός βουνού και φαίνεται η λάμψη
από μακριά, τα όπλα τους έτσι αστραποβολούσαν
κι έφταναν ως τον ουρανό σχίζοντας τον αιθέρα.

Κι αυτοί σαν των πετούμενων πουλιών τα πολλά σμήνη,
από κύκνους μακρόλαιμους ή γερανούς ή χήνες,
στις ρεματιές του Κάυστρου, σ' ασιανό λιβάδι,
που όλο χαρά πετούν παντού, όλο φτεροκοπώντας,
χαλνούν τον κόσμο με κραξιές κι ο κάμπος αντηχάει,
όμοια πλήθη αυτών πολλά από σκηνές και πλοία
ξεχύνονταν στου Σκάμαντρου τον κάμπο· από κάτω
βροντούσε άγρια η γη απ' άλογα και άντρες.
Στάθηκαν στο ανθόσπαρτο του Σκάμαντρου λιβάδι
άπειροι σαν της άνοιξης τα άνθη και τα φύλλα.

Όπως οι μύγες σύννεφο σωριάζονται σε στάνη
σε ώρα ανοιξιάτικη, τότε που ξεχειλίζει
το γάλα μέσα στα αγγειά, τόσοι μέσα στον κάμπο
μακρόμαλλοι ξεχύθηκαν απέναντι στους Τρώες
Αχαιοί λαχταρίζοντας να τους κατασπαράξουν.

Και όπως οι γιδάρηδες τα γίδια ξεχωρίζουν
εύκολα, που είχαν μπλεχτεί την ώρα που βοσκούσαν,
έτσι εκείνους χώριζαν και έσπρωχναν για μάχη
οι αρχηγοί κι ανάμεσα ο άρχοντας Ατρείδης,
όμοιος του κεραυνόχαρου του Δία στο κεφάλι,
στα μάτια, στη μέση Άρης, στο στήθος Ποσειδώνας.

Ο «κατάλογος νεών» Οι ελληνικές δυνάμεις στην τρωική εκστρατεία ***(στ. 484-779)***

Όπως σ' αγέλη έξοχος προβάλλει ένας ταύρος
και στις γελάδες που βοσκούν ολόπρωτος φαντάζει,
ο Δίας έτσι έκαμε το γιο του Ατρέα τότε,
να ξεχωρίζει στους πολλούς, να είναι ο πιο αντρείος.

Στον Όλυμπο που μένετε, Μούσες, πέστε μου τώρα

-είστε θεές, είστε παντού κι εσείς τα ξέρετε όλα,
ενώ εμείς δεν ξέρουμε, ακούμε μόνο φήμες-
των Δαναών οι αρχηγοί, οι άρχοντες ποιοι ήταν·
το πλήθος όλο δεν μπορώ να πω, να ονομάσω,
κι αν είχα δέκα στόματα, κι αν είχα δέκα γλώσσες,
αν είχα ασύντριφτη φωνή και χάλκινα τα στήθη,
αν δε μου λέγατε εσείς, του Όλυμπου οι Μούσες,
του Δία οι θυγατέρες, πόσοι στην Τροία πήγαν·
όμως θα πω τους αρχηγούς και όλα τα καράβια.

Αρκεσίλαος, Λήιτος, Πηνέλεως, Κλονίος,
Προθοήνορας αρχηγοί στους Βοιωτούς υπήρχαν,
που στην Υρία έμεναν, στην όλο βράχια Αυλίδα,
στη Σχοίνο, στον πολύλοφο Ετεωνό, στη Σκώλο,
στη Θέσπεια, στην ανοιχτή Μυκαλησσό, στη Γραία,
στο Άρμα, στο Ειλέσιο, στις Ερυθρές, στην Ύλη,
στον Ελαιώνα, κι ακόμη όσοι στον Πετεώνα,
στην Ωκαλέη, στη γερή την πόλη Μεδεώνα,
στην πολυτρύγονη Θίσβη, στην Εύτρηση, στις Κώπες,
στον χλοερό Αλίαρτο, ακόμη στην Κορώνεια,
στο Γλισάντα, στην Πλάταια, κι όσοι ακόμη είχαν
την πόλη την καλόχτιστη που λέγεται Υποθήβες,
την Όγχηστο, το έξοχο άλσος του Ποσειδώνα,
την αμπελοφόρα Άρνη, τη Μίδεια, τη Νίσα,
την πόλη την πανίερη, τη μακρινή Ανθηδόνα.
Πενήντα τα καράβια τους και στο καθένα πάνω
ήταν εκατόν είκοσι των Βοιωτών λεβέντες.

Σ' Ορχομενό Μινύειο, σ' όλη την Ασπληδόνα
αρχήγευαν Ασκάλαφος κι Ιάλμενος, γιος Άρη,
που γέννησε στου Άκτορα το σπίτι η Αστυόχη,
κοπέλα αγνή· με τον Άρη ανέβηκε στ' ανώγι,
που παντοδύναμος κρυφά κοιμήθηκε μαζί της.
Τριάντα είχαν βαθουλά καράβια αυτοί μαζί τους.

Σχεδίος και Επίστροφος τους Φωκείς διοικούσαν,
του Ναυβουλίδη Ίφιτου γιοι, του αντρειωμένου,
που ήταν στην Κυπάρισσο και στην τραχιά Πυθώνα,

στην Κρίσα την πανίερη, Δαυλίδα, Πανοπέα,
κι όσοι στην Ανεμώρεια, στην Υάμπολη ήταν,
κι όσοι έμεναν στον Κηφισό, τον ποταμό τον άγιο,
και στις πηγές του Κηφισού στη Λίλαια την πόλη.
Σαράντα μαυροκάραβα αυτούς ακολουθούσαν.
Των Φωκέων οι αρχηγοί οργάνωναν τα πλήθη
κι αριστερά απ' τους Βοιωτούς τους σύντασσαν στο πλάι.

Ο γοργός Αίαντας ήταν μες στους Λοκρούς ηγέτης·
του Τελαμώνιου Αίαντα τ' ανάστημα δεν είχε·
αυτός ήταν μικρόσωμος, λινοθωρακωμένος,
μα σ' Αχαιούς, Πανέλληνες έξοχος στο κοντάρι·
έμεναν στην Καλλίαρο, στην Κύνο, στην Οπούντα,
στις όλο χάρη Αυγειές, στη Βήσσα και στη Σκάρφη,
στην Τάρφη και στο Θρόνιο, στα ρείθρα του Βοάγριου.
Σαράντα μαυροκάραβα αυτόν ακολουθούσαν
αυτών που απ' την Εύβοια αντίκρυ κατοικούσαν.

Την Εύβοια οι Άβαντες οι δυνατοί κρατούσαν,
Χαλκίδα και Ερέτρια, Ιστίαια μ' αμπέλια,
Κήρινθο παραλιακή, πόλη ψηλή του Δίου,
κι όσοι είχαν για τόπο τους την Κάρυστο, τη Στύρα·
ο Ελαφήνορας σ' αυτούς αρχήγευε ο αντρείος
που στους αντρείους Άβαντες είχε τον πρώτο λόγο.
Ήταν μαζί του Άβαντες με τα μαλλιά ριχμένα
στις πλάτες τους, πολεμιστές με μακριά κοντάρια,
που να ξεσχίζουν θώρακες εχθρών επιθυμούσαν.
Σαράντα μαυροκάραβα αυτόν ακολουθούσαν.

Κι απ' την Αθήνα έφτασαν, καλοχτισμένη πόλη,
του αντρείου Ερεχθέα γη· η γη η ζωοδότρα
τον γέννησε, τον έθρεψε η Αθηνά Παλλάδα
και πήγε και τον έβαλε μες στο λαμπρό ναό της·
εκεί με ταύρους και αρνιά αυτόν εξευμενίζουν
σε κάθε χρόνο που περνά τ' αγόρια της Αθήνας.
Μενεσθέας, γιος Πετεού, ήταν ο αρχηγός τους·
κανείς δεν ήταν όμοιος του απ' όλους τους ανθρώπους
να παρατάσσει άλογα κι άντρες ασπιδοφόρους·

τον ξεπερνούσε ο Νέστορας, παλιότερος που ήταν.
Πενήντα μαυροκάραβα αυτόν ακολουθούσαν.
Δώδεκα πλοία έφερε από τη Σαλαμίνα
ο Αίαντας και τα 'βαλε δίπλα στους Αθηναίους.
Σ' όσους Άργος και Τίρυνθα καλόχτιστη κρατούσαν,
Ερμιόνη και Ασίνη με τα βαθιά λιμάνια,
Τροιζήνα και Ηιόνες, Επίδαυρο μ' αμπέλια,
σ' όσους Αχαιούς Αίγινα, Μάσητα κρατούσαν,
σε όλους ο βροντόφωνος αρχήγευε Διομήδης
κι ο Σθένελος, του ξακουστού του Καπανέα τέκνο,
με τρίτο τον Ευρύαλο, θεού ισάξιο άντρα,
του ρήγα Μηκιστέα γιο, του Ταλαού εγγόνι.
Μα όλων ο βροντόφωνος αρχήγευε Διομήδης.
Ογδόντα μαυροκάραβα αυτούς ακολουθούσαν.
Σε όσους την καλόχτιστη πόλη Μυκήνες είχαν,
την πλούσια την Κόρινθο, των Ορνειών τα μέρη,
τις καλόχτιστες Κλεωνές και την Αραιθυρέη,
τη Σικυώνα, του Άδραστου το πρώτο το βασίλειο,
την υψηλή Τονόεσσα και την Υπερησία,
σ' όσους, ακόμη, έμεναν σε Αίγιο και Πελλήνη,
σε όλο τον Αιγιαλό, στην απλωμένη Ελίκη,
ο Αγαμέμνονας σ' αυτούς, σε εκατό καράβια,
ήταν αρχηγός· μαζί του άντρες ακολουθούσαν
οι πιο πολλοί κι οι πιο καλοί· χάλκινα όπλα είχε,
καμάρωνε, ξεχώριζε μες στους αντρειωμένους,
γιατί ήταν ο καλύτερος, με πιο πολλούς μαζί του.
Σ' όσους τη Λακεδαίμονα είχαν με τις χαράδρες,
την πολυτρύγονη Μέσση, τη Φάρη και τη Σπάρτη,
τις Βρυσειές, τις Αυγειές τις τερπνές, τις Αμύκλες,
την πόλη την παραλιακή το Έλος και το Λοία,
ακόμη και το Οίτυλο, σ' εξήντα τους καράβια,
ο βροντερός Μενέλαος αρχήγευε σ' εκείνους·
συντάσσονταν απόμερα· αυτός ανάμεσά τους
περνούσε και στον πόλεμο με κάθε προθυμία
τους έσπρωχνε· λαχταρούσε πολύ μες στην ψυχή σου

τους πόνους να εκδικηθεί, τους θρήνους της Ελένης.

Σ' όσους στην Πύλο έμεναν και στην τερπνή Αρήνη,
στο Θρύο, στο γερό Αιπύ, στου Αλφειού τον πόρο,
και στον Κυπαρισσήεντα και στην Αμφιγενεία,
στον Πτελεό, στο Δώριο, στο Έλος, όπου οι Μούσες
βρήκαν το θράκα Θάμυρη, του πήραν τη φωνή του,
σαν γύριζε απ' τον Εύρυτο, ρήγα της Οιχαλίας,
-καμάρωνε πως ξεπερνά τις Μούσες στο τραγούδι,
τις ίδιες τις θυγατέρες του ασπιδοφόρου Δία·
θύμωσαν και τον τύφλωσαν, του τραγουδιού τη χάρη
του πήραν και του στέρησαν την τέχνη της κιθάρας-,
σ' όλους αυτούς αρχήγευε ο Νέστορας ιππότης.
Είχε μαζί του βαθουλά καράβια ενενήντα.

Σε όσους στην Αρκαδία, κάτω από της Κυλλήνης
έμεναν το ψηλό βουνό, στον τύμβο τον Αιπύτιο,
σε τόπο αντρειωμένων, στο Φενεό, στη Ρίπη,
σε Στρατία κι Ορχομενό, στην όλο αέρα Ενίσπη,
στη Μαντινέα την τερπνή, ακόμη στην Τεγέα,
και σ' όσους στην Παρρασία, στη Στύμφαλο εζούσαν,
Αγαπήνορας, Αγκαίου γιος, ηγέτης τους ήταν·
καράβια εξήντα είχαν και μέσα στο καθένα
πολλοί Αρκάδες βρίσκονταν τεχνίτες του πολέμου.
Κι επειδή για τη θάλασσα διόλου δεν είχαν έγνοια,
ο Αγαμέμνονας σ' αυτούς καράβια είχε δώσει
καλόστρωτα, τη θάλασσα τη μαύρη να διασχίζουν.

Σ' όσους είχαν την Ήλιδα και σ' όσους το Βουπράσιο,
σ' όσο χώρο η Υρμίνη, η Ωλενία πέτρα,
η Μύρσινος, τ' Αλήσιο μέσα τους περικλείουν,
τέσσερις ήταν αρχηγοί, κι είχε καθένας δέκα
καράβια, που τα γέμιζαν των Επειών τα πλήθη.
Αμφίμαχος και Θάλπιος οι δυο ηγέτες ήταν,
γιοι ο ένας του Κτέατου, του Εύρυτου ο άλλος·
και τρίτος ήταν αρχηγός ο δυνατός Διώρης,
τέταρτος ο Πολύξεινος ο θεόμορφος ήταν,
το τέκνο του Αγασθένη, εγγόνι του Αυγεία.

Απέναντι απ' την Ήλιδα, στις άγιες Εχινάες
κι όσοι στο Δουλίχιο μένουν στο πέλαγο κει πέρα
το Μέγη, όμοιο του Άρη, για αρχηγό τους είχαν,
που ο Φυλέας γέννησε, αγαπητός του Δία,
που στο Δουλίχιο πέρασε μ' οργή για τον πατέρα.
Σαράντα μαυροκάραβα αυτόν ακολουθούσαν.

Ο Οδυσσέας σύντασσε αντρείους Κεφαλλήνες·
στο σεισόφυλλο Νήριτο έμεναν, στην Ιθάκη,
στα Κροκύλεια, στην τραχιά Αιγίλιπα, στη Σάμη
και στη Ζάκυνθο, κι ακόμη στ' απέναντι τα μέρη
της στεριάς της αντικρινής· σ' αυτούς ο Οδυσσέας
ήταν αρχηγός, παρόμοιος στη σκέψη με το Δία.
Δώδεκα κοκκινόπλωρα πλοία μαζί του είχε.

Στους Αιτωλούς αρχήγευε του Ανδραίμονα ο Θόας,
που στον Πλευρώνα έμεναν, σ' Ώλενο και Πυλλήνη,
στη θαλασσινή Χαλκίδα, στην τραχιά Καλυδώνα·
γιατί δε ζούσαν πια οι γιοι του αντρειωμένου Οινέα
και ο ξανθός Μελέαγρος είχε κι αυτός πεθάνει·
γι' αυτό σ' όλους τους Αιτωλούς βασίλευε ο Θόας.
Σαράντα μαυροκάραβα αυτόν ακολουθούσαν

Ο ξακουστός στον πόλεμο Ιδομενέας είχε
την αρχηγία των Κρητών· στην Κνωσό αυτοί ζούσαν,
στην τειχισμένη Γόρτυνα, στη Μίλητο, στη Λύκτο,
στον κάτασπρο το Λύκαστο, στη Φαιστό και στο Ρύτιο,
πόλεις καλοκατοίκητες, σ' άλλα της Κρήτης μέρη,
που έχει πόλεις εκατό· κι ήταν οι αρχηγοί τους
ο Ιδομενέας κι ίδιος Άρης ο Μηριόνης.
Όγδοντα μαυροκάραβα αυτούς ακολουθούσαν.

Όμορφος ο Τληπόλεμος και τρανός Ηρακλείδης
εννιά καράβια έφερνε Ροδίων αντρειωμένων,
που κατοικούσαν στο νησί στα τρία μοιρασμένοι,
στη Λίνδο, στην Ιαλυσό, στην Κάμειρο την άσπρη.
Ο ξακουστός Τληπόλεμος αρχήγευε σ' εκείνους
που με τον Ηρακλή μαζί γέννησε η Αστυόχη·
απ' τον Σελλήη ποταμό, απ' την Εφύρα πήρε,

σαν κούρσεψε πόλεις πολλές θνητών αντρειωμένων.
Αντρώθηκε ο Τληπόλεμος μες στο γερό παλάτι·
το θείο του πατέρα του, το γέρο το Λικύμνιο,
το δυνατό πολεμιστή, σκότωσε· τότε αμέσως
καράβια κατασκεύασε, μάζεψε πολλά πλήθη
και ρίχτηκε στις θάλασσες, γιατί τον απειλούσαν
οι άλλοι γιοι κι οι έγγονοι του δυνατού Ηρακλέα.
Παράδειρε και έφτασε στη Ρόδο πονεμένος·
και έζησαν κατά φυλές στα τρία χωρισμένοι
κι ο Δίας τους αγάπησε που σ' όλους βασιλεύει
κι άφθονο πλούτο χάρισε σ' αυτούς ο γιος του Κρόνου.

Απ' τη Σύμη ο Νηρέας ήρθε με τρία πλοία,
του ρήγα του Χαρόποιου γιος και της Αγλαΐας,
που ήταν ο πιο όμορφος μετά τον Αχιλλέα
από τους άλλους Δαναούς στο Ίλιο όσοι πήγαν·
όμως ήταν αδύνατος και είχε λίγους άντρες.

Όσοι έμεναν στη Νίσυρο, στην Κάρπαθο, στην Κάσο
και στις Καλύδνες και στην Κω, του Ευρύπυλου την πόλη,
τους Φείδιππο και Άντιφο είχαν για αρχηγούς τους,
γιους και τους δυο του Θεσσαλού, τον Ηρακλείδη ρήγα.
Τριάντα είχαν βαθουλά καράβια αυτοί μαζί τους.

Στο Άργος το πελασγικό πάλι όσοι κατοικούσαν,
στην Άλο και στην Αλόπη και όσοι στην Τρηχίνα,
στη Φθία και στην Ελλάδα με τις τερπνές γυναίκες
κι είχαν όνομα Έλληνες, Αχαιοί, Μυρμιδόνες,
αρχήγευε ο Αχιλλέας σε πλοία τους πενήντα.
Μα το φριχτό τον πόλεμο δεν ήθελαν εκείνοι,
γιατί δεν είχαν αρχηγό στη μάχη να τους πάει·
ο Αχιλλέας ο γοργός έμενε στα καράβια
μ' οργή για την ωριόμαλλη τη Βρισηίδα κόρη,
που πήρε απ' τη Λυρνησσό σε δύσκολο αγώνα
την πόλη αυτή κουρσεύοντας, τα τείχη και της Θήβης,
σκοτώνοντας το Μύνητα κι Επίστροφο, τα τέκνα
τα αντρεία του Εύηνου του Σεληπιάδη ρήγα·
γι' αυτήν πονώντας έμεινε - γοργά θα σηκωνόταν.

Στον ανθισμένο Πύρασο, της Δήμητρας το άλσος,
στην πολύαρνη Ίτωνα και όσοι στη Φυλάκη,
στην Αντρώνα, στην Πτελεό τη χλοερή εζούσαν,
τον τρανό Πρωτεσίλαο είχαν για αρχηγό τους,
όσο βρισκόταν στη ζωή· μα είχε πια πεθάνει.
Η χήρα απαρηγόρητη έμενε στη Φυλάκη
και άκληρο το σπίτι του· αυτόν είχε σκοτώσει
Δάρδανος, καθώς πήδησε από το πλοίο πρώτος.
Δεν ήταν δίχως αρχηγό, αυτόν ποθούσαν όμως·
τους σύναξε ο δυνατός Ποδάρκης, γιος του ρήγα
που είχε τα πολλά αρνιά Ίφικλου Φυλακίδη,
του αντρείου Πρωτεσίλαου αδερφός πιο μεγάλος·
πάντως ο Πρωτεσίλαος πρώτος και πιο αντρείος
ήταν. Δεν τους έλειπε κάποιος να τους συντάσσει,
ωστόσο τον νοσταλγούσαν, γιατί καλός τους ήταν.
Σαράντα μαυροκάραβα αυτόν ακολουθούσαν.

Όσοι έμεναν στις Φερές, στη Βοιβηίδα λίμνη,
στην Ιαωλκό τη γερή, στη Βοίβη, στις Γλαφύρες
έντεκα πλοία έστειλαν κι είχαν για αρχηγό τους
τον Εύμηλο, Αδμήτου γιο· η πιο όμορφη κόρη
του Πελία, η Άλκηστη, αυτόν είχε γεννήσει.

Όσοι ζούσαν στη Μηθώνη κι όσοι στη Θαυμακία,
όσοι είχαν τη Μελίβοια, την τραχιά Ολιζώνα
το Φιλοκτήτη αρχηγό, τον έξοχο τοξότη,
είχαν κι ήρθαν μ' εφτά πλοία· και στο καθένα πάνω
πενήντα κωπηλάτες του, καλοί τοξότες, ήταν.
Όμως αυτός με πόνους του σ' ένα νησί βρισκόταν,
στη Λήμνο την πανίερη, όπου απ' την πληγή του
έμενε που του έκαμε ολέθρια νεροφίδα·
θλιμμένος έμενε εκεί· μα γρήγορα το ρήγα
στη μνήμη τους θα έφερναν στα πλοία οι Αργείοι.
Δεν ήταν δίχως αρχηγό, αυτόν ποθούσαν όμως·
τους σύνταξε ο Μέδοντας, που με τον Οϊλέα
νόθο η Ρήνη γέννησε, τον πορθητή το ρήγα.

Όσοι στην Τρίκκη έμεναν και στην πλατιά Ιθώμη

κι όσοι είχαν την Οιχαλία, του Εύρυτου την πόλη,
του Ασκληπιού τους δυο γιους είχαν για αρχηγούς τους,
Μαχάονα, Ποδαλείριο, καλοί γιατροί που ήταν.
Τριάντα είχαν βαθουλά καράβια αυτοί μαζί τους.

Όσοι είχαν το Ορμένιο, την κρήνη Υπερεία,
του Τίτανου τις κορυφές τις άσπρες, το Αστέριο
τον έξοχο Ευρύπυλο είχαν για αρχηγό τους.
Σαράντα μαυροκάραβα αυτόν ακολουθούσαν.

Όσοι έμεναν στην Άργισσα, στην Όρθη, στη Γυρτώνη,
στη λευκή Ολοοσσόνα και όσοι στην Ηλώνη
τον Πολυποίτη μαχητή είχαν για αρχηγό τους,
το τέκνο του Πειρίθοου και έγγονο του Δία·
η ξακουστή Ιπποδάμεια τον γέννησε εκείνο,
σαν πάταξε ο Πειρίθοος τα μαλλιαρά θηρία
κι έδιωξε απ' το Πήλιο στη χώρα των Αιθίκων.
Δεν ήταν μόνος αρχηγός· ήταν κι ο Λεοντέας,
ο δυνατός πολεμιστής, γιος του αντρείου Κορώνου.
Σαράντα μαυροκάραβα αυτούς ακολουθούσαν.

Κύφου πλοία εικοσιδυό έφερνε ο Γουνέας·
Ενιήνες και Περαιβούς αντρείους μαζί του είχε,
όσοι στην κακοχείμωνη Δωδώνη κατοικούσαν
κι όσοι απ' τον Τιταρησσό πότιζαν τους αγρούς τους,
που χύνει μες στον Πηνειό τα όμορφα νερά του,
μα με τις αργυρές στροφές αυτού διόλου δε σμίγει,
αλλά σαν λάδι καθαρός επάνω του κυλάει·
γιατί απ' τη Στύγα βγαίνει, όρκος τρανός που είναι.

Στους Μάγνητες ο Πρόθοος, ο γιος του Τενθρηδόνα,
αρχήγευε· στον Πηνειό, στο σύδεντρο το Πήλιο
κατοικούσαν κι ο Πρόθοος ήταν ο αρχηγός τους.
Σαράντα μαυροκάραβα αυτόν ακολουθούσαν.

Περιπτώσεις ξεχωριστές (στ. 760-779)

Των Δαναών οι άρχοντες, ηγέτες αυτοί ήταν.
Ποιος ήταν ο καλύτερος συ πες μου τώρα, Μούσα,
απ' όλους κι από τ' άλογα που είχαν οι Ατρείδες.

Απ' τις φοράδες πιο καλές του Φηρητιάδη ήταν·
σαν γρηγορόποδα πουλιά ο Εύμηλος τις είχε,

μ' ανάστημα, με τρίχωμα, με ηλικία όμοια·
αυτές ο Φοίβος έθρεψε στην Πηρεία και ήταν
κι οι δυο πουλάρια θηλυκά που φόβο προξενούσαν.
Ο Τελαμώνιος Αίαντας πιο καλός απ' τους άντρες
ήταν, όσο είχε θυμό ο Αχιλλέας· εκείνος
ήταν πιο τρανός, το ίδιο τ' άλογα που κρατούσε.
Όμως εκείνος έμενε στα ποντοπόρα πλοία
αργός με όλο το θυμό που είχε στον Ατρείδη·
οι άντρες στην ακρογιαλιά διασκέδαζαν με δίσκους,
μ' ακόντια που έριχναν, με τόξα· τ' άλογά τους
στ' αμάξια δίπλα στέκονταν κι έτρωγε το καθένα
εκεί το βαλτοσέλινο, το τρυφερό τριφύλλι·
τ' αμάξια καλοσκέπαστα στις σκηνές των ρηγάδων
βρίσκονταν· αυτοί ποθούσαν το μαχητή ηγέτη,
τριγύριζαν μες στο στρατό, δεν έμπαιναν σε μάχη.
Οι στρατιώτες πήγαιναν, στη γη λες κι απλωνόταν
φωτιά· κάτω στέναζε η γη σαν όταν θυμωμένος
ο κεραυνόχαρος Δίας στη χώρα των Αρίμων,
όπου είναι ο Τυφωέας, πολύ τη γη παιδεύει·
έτσι κάτω απ' τα πόδια τους η γη βαριά βογγούσε·
εκείνοι πολύ γρήγορα περνούσαν την πεδιάδα.

Η θεά Ίριδα πηγαίνει στον Πρίαμο και στον Έκτορα (στ. 786-815)

Η ανεμόποδη Ίριδα πήγε στους Τρωαδίτες
πικρό να φέρει μήνυμα του ασπιδοφόρου Δία.
Είχαν εκείνοι σύναξη στου Πρίαμου την πόρτα
συναθροισμένοι όλοι τους, και γέροντες και νέοι·
η γοργόποδη Ίριδα πήγε, στάθηκε δίπλα
στη φωνή όμοια με το γιο του Πρίαμου Πολίτη,
που ήταν γρηγορόποδος και σε σκοπιά βρισκόταν
στου τάφου πάνω την κορφή του γέροντα Αισυήτη
βλέποντας πότε οι Αχαιοί θα βγουν από τα πλοία·
η γρηγορόποδη Ίριδα, όμοια μ' αυτόν, τους είπε:
«Γέροντα, λόγια ατέλειωτα είναι αρεστά σε σένα,
λες και ειρήνη έχουμε· σκληρού πολέμου ώρα
έφτασε. Μπήκα σε μάχες πολλές φορές ως τώρα,
όμως τόσο, τέτοιο στρατό δεν έχω δει ποτέ μου·

στ' αλήθεια μοιάζοντας πολύ σαν φύλλα, σαν την άμμο
στην πεδιάδα χύνονται την πόλη να χτυπήσουν.
Έτσι να κάνεις, Έκτορα, εσένα συμβουλεύω:
Πολλοί είναι οι βοηθοί στου Πρίαμου την πόλη
κι ως είναι άνθρωποι πολλοί μιλούν ποικίλες γλώσσες·
καθένας τους ας διοικεί όσους εξουσιάζει
κι ας οδηγεί στον πόλεμο με τάξη τους στρατιώτες.»

Έτσι είπε· και ο Έκτορας κατάλαβε το λόγο
της θεάς· μεμιάς έλυσε τη σύναξη· τα όπλα
πήραν· οι πύλες άνοιξαν όλες· πλήθη ορμούσαν,
πεζοί κι ιππείς· αλαλαγμός μεγάλος ακουόταν.

Μπροστά στην πόλη βρίσκεται, ελεύθερος τριγύρω,
στην πεδιάδα ανάμεσα μεγάλος κάποιος λόφος·
Βατίεια οι άνθρωποι τον έχουν ονομάσει
και τάφο οι αθάνατοι της γρήγορης Μυρίνας·
εκεί τότε ξεχώρισαν Τρώες και βοηθοί τους.

Οι τρωικές δυνάμεις στον τρωικό πόλεμο (στ. 816-877)

Ο λοφοσείστης Έκτορας αρχήγευε στους Τρώες,
γιος του Πρίαμου· μαζί του πολλοί κι αντρείοι άντρες
συντάσσονταν γοργά να μπουν σε μάχη λαχταρώντας.

Των Δαρδανίων αρχηγός ήταν ο γιος του Αγχίση
Αινείας· η Αφροδίτη τον γέννησε στης Ίδης
τις πλαγιές, αφού ξάπλωσε με το θνητό Αγχίση.
Οι δυο γιοι του Αντήνορα ήταν με τον Αινεία,
Αρχέλοχος κι Ακάμαντας, τεχνίτες του πολέμου.

Όσοι έμεναν στην Ζέλεια στους πρόποδες της Ίδης,
πλούσιοι Τρώες, τα νερά που πίνουν του Αισήπου,
το τέκνο του Λυκάονα είχαν για αρχηγό τους,
τον Πάνδαρο, που ο Φοίβος τόξο του είχε δώσει.

Όσοι είχαν την Αδράστεια, Απαισό, Πιτυεία,
της Τήρειας το ψηλό βουνό, είχαν για αρχηγούς τους
τον Άδραστο, τον Άμφιο το λινοθωρακάτο,
γιους του Περκώσιου Μέροπα, πρώτου στη μαντοσύνη·
στον ανδροφθόρο πόλεμο δεν ήθελε εκείνος
να του συρθούν τα τέκνα του· δεν τον άκουσαν όμως,
γιατί οι μοίρες τα έσπρωχναν του θάνατου του μαύρου.

Όσοι έμεναν στο Πράκτιο και όσοι στην Περκώτη,
στην Άβυδο και στη Σηστό, στην έξοχη Αρίσβη
τον Υρτακίδη Άσιο είχαν για αρχηγό τους,
το στρατηγό που άλογα αστραφτερά, μεγάλα
απ' την Αρίσβη έφεραν, τον ποταμό Σελλήη.

Των Πελασγών πολεμιστών τα γένη που εζούσαν
στην εύφορη τη Λάρισα είχαν για αρχηγούς τους
Ιππόθοο και Πύλαιο, πολεμιστή αντρείο,
τέκνα τα δυο του Πελασγού Λήθου του Τευταμίδη.

Πείροος και Ακάμαντας τους Θράκες οδηγούσαν,
όσους ζουν στον Ελλήσποντο τον ορμητικό γύρω.

Οι Κίκονες πολεμιστές είχαν για αρχηγό τους
τον Εύφημο, του Τροίζηνου λαμπρού Κεάδη τέκνο.

Τους τοξοφόρους Παίονες έφερνε ο Πυραίχμης
απ' την Αμυδώνα μακριά, απ' τον Αξιό, ποτάμι
που έχει το καλύτερο νερό σ' όλο τον κόσμο.

Ο αντρείος Πυλαιμένης έφερνε Παφλαγόνες
από τη γη των Ενετών, που άγρια μουλάρια τρέφει,
όσοι έμεναν στην Κύτωρο, στη Σήσαμο, και όσοι
στον ποταμό Παρθένιο έξοχα σπίτια είχαν,
στην Κρώμνα, στον Αιγιαλό, στους ψηλούς Ερυθίνους.

Οδίος και Επίστροφος έφερναν Αλιζώνες
απ' την Αλύβη μακριά, του ασημιού τη φλέβα.

Χρόμις και μάντης Έννομος τους Μυσούς οδηγούσαν·
μα μ' όλη του τη μαντική δεν ξέφυγε του χάρου·
τα χέρια τον εξόντωσαν του γοργού Αιακίδη
στον ποταμό, όπου έσφαξε και άλλους Τρωαδίτες.

Φόρκυνας και Ασκάνιος τους Φρύγες οδηγούσαν
μακριά απ' την Ασκανία· τη μάχη αυτοί ποθούσαν.

Αρχήγευαν στους Μήονες ο Άντιφος, ο Μέσθλης,
του Ταλαιμένη τα παιδιά, γιοι της Γυγαίας λίμνης,
στους Μήονες που κατοικούν στους πρόποδες του Τμώλου.

Των βαρβαρόφωνων Καρών, στη Μίλητο που ζούσαν,
στων Φθιρών το πολύδεντρο βουνό και στου Μαιάνδρου
τις ροές και στης Μυκάλης τα ψηλά κορφοβούνια,

ο Νάστης κι ο Αμφίμαχος είχαν την αρχηγία,
τα τέκνα του Νομίονα, παιδιά λαμπρά κι οι δυο τους·
ο Νάστης χρυσοστόλιστος στον πόλεμο τραβούσε
σαν κόρη ο ανόητος· δε γλίτωσε το χάρο·
τα χέρια τον εξόντωσαν του γοργού Αιακίδη
στον ποταμό, που, τρομερός, του πήρε το χρυσάφι.

Ο Γλαύκος κι ο Σαρπηδόνας τους Λύκιους οδηγούσαν
απ' τη Λυκία μακριά, τον Ξάνθο με τις δίνες.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Β

Ο υπότιτλος της ραψωδίας είναι: Ὄνειρος. Διάπειρα. Βοιωτία ἢ κατάλογος νεῶν. Αρχικά ο Δίας στέλνει στον Αγαμέμνονα την προσωποποιημένη μορφή του Ονείρου και τον εξαπατά, ότι οι θεοί έχουν αποφασίσει να κυριευτεί η Τροία. Στη συνέχεια στη σύναξη ο Αγαμέμνονας δοκιμάζει με πλαστή πρόταση *(διάπειρα)* τη διάθεση των στρατιωτών για τερματισμό του πολέμου. Εκείνοι είναι έτοιμοι να φύγουν, αλλ' η παρέμβαση του Οδυσσέα και του Νέστορα αποτρέπει το σχέδιο για άμεση αποχώρηση, ενώ ο Αγαμέμνονας δείχνει συμφιλιωτική διάθεση απέναντι στον Αχιλλέα. Ακολουθεί ο κατάλογος των ελληνικών και των τρωικών δυνάμεων.

Στη δεύτερη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται η εικοστή δεύτερη ημέρα της επικής αφήγησης· όλα οδηγούν σε μια αποφασιστική σύγκρουση και προοικονομείται ήττα των Ελλήνων, για να πραγματοποιηθεί η υπόσχεση που είχε δώσει στη Θέτιδα στην πρώτη ραψωδία ο Δίας.

στ. 1 *πολέμαρχος*· απόδοση του πρωτότυπου ἱπποκορυστής (από το ουσιαστικό ἵππος = άλογο, και το ρήμα κορύσσω = εφοδιάζω, εξοπλίζω - δηλαδή έφιππος πολεμιστής).

στ. 6 Ο *Όνειρος* είναι προσωποποιημένη θεότητα που υπηρετεί το Δία· είναι θεότητα των ονείρων· χαρακτηρίζεται πλάνος, γιατί θα παραπλανήσει τον Αγαμέμνονα. Στην ομηρική Οδύσσεια (τ 562) η Πηνελόπη λέγει στον «ξένο», τον Οδυσσέα με τον οποίο θα γίνει η αναγνώριση ύστερα από λίγο, ότι τα όνειρα έχουν δυο πόρτες, μια από κέρατο και μια από φίλντισι· όσα όνειρα περνούν από την πρώτη είναι σωστά, όσα από τη δεύτερη απατηλά.

στ. 7 *λόγια ανεμάρπαστα*· βλ. σχόλιο στο Α201.

στ. 11 *τους μακρόμαλλους Αχαιούς.* Οι Έλληνες της ομηρικής εποχής άφηναν μακριά μαλλιά· ήταν κατά την ομηρική διατύπωση κάρη κομόωντες.

στ. 12 *πλατύδρομη*· απόδοση του πρωτότυπου εὐρυάγυια (από το επίθετο εὐρύς = πλατύς και το ουσιαστικό ἀγυιά = δρόμος).

στ. 13 *δεν έχουν πια δυο γνώμες*· δηλαδή δεν είναι άλλοι με τους Έλληνες και άλλοι με τους Τρώες.

στ. 23 *του αντρειωμένου ιππότη*· απόδοση του πρωτότυπου δαΐφρων ἱππόδαμος (το πρώτο από το ουσιαστικό δαΐς = μάχη και φρήν = σκέψη, δηλαδή αυτός που έχει μαχητικό φρόνημα· το δεύτερο από το ουσιαστικό ἵππος = άλογο και το ρήμα δαμάω = δαμάζω, δηλαδή αυτός που δαμάζει τα άλογα).

στ. 24 *άρχοντας*· απόδοση του πρωτότυπου βουληφόρος = αυτός που διατυπώνει γνώμη (από το ουσιαστικό βουλή = σκέψη, γνώμη και το ρήμα φέρω).

στ. 38 *άμυαλος*· απόδοση του πρωτότυπου νήπιος (από το στερητικό νη και το ουσιαστικό ἔπος = λόγος).

στ. 57 *αθάνατη νυχτιά*· απόδοση του πρωτότυπου ἀμβροσίη νύξ (επειδή τη νύχτα τη στέλνουν, κατά την αντίληψη του ομηρικού κόσμου, οι αθάνατοι θεοί).

στ. 78 τυπικός στίχος· βλ. Α73 και αλλού.

στ. 87-93 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 93 Η *Φήμη* (στο πρωτότυπο Ὄσσα) είναι προσωποποιημένη θεότητα.

στ. 101 Ο *Ήφαιστος* ήταν θεός της φωτιάς και των τεχνών που για την άσκησή τους χρειάζεται η φωτιά· επειδή ήταν άσχημος και κουτσός, η μητέρα του Ήρα τον πέταξε από τον Όλυμπο στον Ωκεανό, όπου τον περιμάζεψαν η Ευρυνόμη και η Θέτιδα· εκεί, σε μια υποθαλάσσια σπηλιά, δούλεψε εννιά χρόνια και έκανε σπουδαία έργα· ανάμεσα σ' αυτά έκαμε και έστειλε στην Ήρα ένα χρυσό θρόνο με αθέατες αλυσίδες· εκείνη κάθισε, δεν μπόρεσε να σηκωθεί και αναγκάστηκε να μετακαλέσει τον Ήφαιστο στον Όλυμπο. Στη συνέχεια, επειδή σε μια φιλονικία Δία-Ήρας πήρε το μέρος της μητέρας του, ο Δίας τον έριξε από τον Όλυμπο στο νησί της Λήμνου, όπου τον φιλοξένησαν οι Σίντιες. Οι μύθοι που σχετίζονται με την υποθαλάσσια ζωή του και με την παραμονή του στη Λήμνο ίσως βασίζονται σε ηφαιστειογενή φαινόμενα που έγινε προσπάθεια να ερμηνευτούν.

στ. 103 *στον ψυχοπομπό αργοφονιά*· δηλαδή στο θεό Ερμή· απόδοση του επιθέτου διάκτορος ἀργεϊφόντης· το πρώτο είναι από το ρήμα διάγω = μεταφέρω (εννοεί τις ψυχές των πεθαμένων στον Άδη)· το δεύτερο δεν έχει σίγουρη ετυμολογία - ίσως είναι αντί *Αργοφονευτής*, δηλαδή φονιάς του Άργου, μπορεί όμως πρώτο συνθετικό να είναι η ρίζα *αργ-* που σημαίνει λάμψη, δηλαδή αυτός που σκοτώνει με λάμψη.

στ. 104 *στον ιππότη τον Πέλοπα*· το επίθετο απόδοση του πρωτότυπου πλήξιππος (από το ρήμα πλήττω = χτυπώ, μαστιγώνω, και το

ουσιαστικό ἵππος = άλογο). Ο *Πέλοπας* ήταν, κατά τη μυθολογία, γιος του Λυδού ή Φρύγα βασιλιά Τάνταλου και της Διώνης, κόρης του Άτλαντα. Όταν ήταν παιδί, ο πατέρας του τον έσφαξε, τον κομμάτιασε και τον παράθεσε γεύμα στους καλεσμένους του θεούς, για να δοκιμάσει τη γνωστική ικανότητά τους· όλοι οι θεοί αντιλήφθηκαν τι είχε γίνει εκτός από τη Δήμητρα, που λυπημένη από την αρπαγή της κόρης της Περσεφόνης από τον Πλούτωνα αποξεχάστηκε κι έφαγε τον ένα ώμο· ο Δίας ξανάφερε στη ζωή τον Πέλοπα και ο φαγωμένος ώμος του αντικαταστάθηκε από ελεφαντόδοντο. Όταν μεγάλωσε, ο Πέλοπας πήγε στην Πίσα της Ήλιδας και νικώντας σε αρματοδρομία το βασιλιά Οινόμαο πήρε την κόρη του Ιπποδάμεια και το βασίλειό του· αργότερα θεμελίωσε τους ολυμπιακούς αγώνες και επεκτείνοντας την κυριαρχία του στην Αρκαδία και σ' άλλες περιοχές έδωσε το όνομά του σ' όλη τη χερσόνησο (Πελοπόννησος).

στ. 105-106 — *Ο Ατρέας* και *ο Θυέστης* ήταν παιδιά του Πέλοπα και, αντίστοιχα, πατέρας και θείος του Αγαμέμνονα.

στ. 110 — *του Άρη υπηρέτες*· δηλαδή πολεμιστές, μαχητές (αφού ο Άρης ήταν θεός του πολέμου, της μάχης).

στ. 127 — Δηλαδή αν καθεμιά δεκάδα έπαιρνε ως υπηρέτη για διανομή κρασιού, ως *οινοχόο* (όπως λέγεται στο ομηρικό κείμενο) έναν Τρωαδίτη· κατά τον υπολογισμό αυτό οι Έλληνες ήταν δέκα φορές περισσότεροι από τους Τρώες - ο Θουκυδίδης (1, 10) υπολογίζει τους Έλληνες σε εκατό περίπου χιλιάδες με βάση το μέσο όρο των ανδρών που είχε κάθε πλοίο.

στ. 131 — *μαχητές*· απόδοση του πρωτότυπου ἐγχέσπαλοι (από το ουσιαστικό ἔγχος = δόρυ και το ρήμα πάλλω).

στ. 153 — *συρμές* ήταν ορύγματα, με τα οποία έσερναν τα πλοία στη στεριά ή από τη στεριά στη θάλασσα· με το πέρασμα του χρόνου τα ορύγματα αυτά γέμιζαν χώματα, που έπρεπε να καθαριστούν, πριν επιχειρήσουν να κατεβάσουν τα πλοία στη θάλασσα.

στ. 154 — *έρματα* ήταν τα υποστηρίγματα των πλοίων, δοκάρια, όταν τα τραβούσαν στη στεριά.

στ. 157 — *αδάμαστη*· απόδοση του πρωτότυπου ἀτρυτώνη (που είναι άλλος τύπος του επιθέτου ἄτρυτος από το στερητικό α- και το ρήμα τρύω = καταβάλλω, καταπονώ).

στ. 206 — Ο *Δίας*· στο πρωτότυπο: του πονηρού του Κρόνου ο γιος (ο Κρόνος στο ομηρικό κείμενο χαρακτηρίζεται ως ἀγκυλομήτης = πανούργος - από το επίθετο ἀγκύλος = πλάγιος, πονηρός, και το ουσιαστικό μῆτις = σκέψη).

στ. 212 *ο αθυρόστομος Θερσίτης*· το επίθετο είναι απόδοση του πρωτότυπου ἀμετροεπής (από το στερητικό α-, το ουσιαστικό μέτρον και το ουσιαστικό ἔπος, δηλαδή αυτός που δεν έχει μέτρο στο λόγο του, αυτός που δεν μπορεί να κλείσει το στόμα του την ώρα που πρέπει) - για την καταγωγή και τη ζωή του Θερσίτη δεν υπάρχει καμιά πληροφορία, απλώς λέγεται ότι τον σκότωσε ο Αχιλλέας (Αχιλλεύς Θερσιτοκτόνος).

στ. 235 *γυναίκες κι όχι άντρες*· απόδοση του πρωτότυπου Ἀχαιΐδες, οὐκέτ' Ἀχαιοί.

στ. 246 *αθυρόστομε*· απόδοση του πρωτότυπου ἀκριτόμυθε (από το επίθετο ἄκριτος και το ουσιαστικό μύθος).

στ. 257 τυπικός στίχος· βλ. Α212.

στ. 283 τυπικός στίχος· βλ. Α253.

στ. 326-329 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 341 *η πίστη των χεριών μας*· δηλαδή οι συμφωνίες που κάναμε με χειραψίες.

στ. 369 τυπικός στίχος· βλ. Α285.

στ. 394-397 ομηρική παρομοίωση.

στ. 405 Για τον *Ιδομενέα* βλ. σχόλιο στο Α145. Για το *Νέστορα* βλ. σχόλιο στο Α248-252.

στ. 406 Για τους δυο *Αίαντες* βλ. σχόλιο στο Α138. *Γιος του Τυδέα* ήταν ο *Διομήδης*, βασιλιάς του Άργους, που πήρε μέρος στην τρωική εκστρατεία με 80 πλοία (βλ. στ. 559-568)· η «αριστεία» του, δηλαδή η αποτελεσματική ανδρειοσύνη του, καλύπτει τη ραψωδία Ε της Ιλιάδας.

στ. 407 Για τον *Οδυσσέα* βλ. σχόλιο στο Α138.

στ. 408 Για το *Μενέλαο* βλ. σχόλιο στο Α7.

στ. 410 Τα κριθάρια ήταν απαραίτητα προκαταρκτικά για τις θυσίες (βλ. στ. 421).

στ. 421-424 Στίχοι που επαναλαμβάνουν τυπικά τους στ. 458-461 της ραψωδίας Α.

στ. 427-431 Στίχοι που επαναλαμβάνουν τυπικά τους στ. 464-468 της ραψωδίας Α.

στ. 432 τυπικός στίχος· βλ. Α459.

στ. 455-458 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 459-465 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 461 Ο *Κάυστρος* ήταν ποταμός της Ιωνίας και της Φρυγίας· χυνόταν δίπλα στην Έφεσο και, επειδή στις εκβολές του ήταν πηλώδης, υπήρχε εκεί άφθονη βλάστηση και έβρισκαν τροφή πολλά πουλιά.

στ. 465 Ο *Σκάμαντρος* ήταν ποταμός της περιοχής της Τροίας και έκοβε στη μέση την πεδιάδα της.

στ. 469-473 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 474-479 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 480-483 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 484 Οι *Μούσες* της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας, κόρες του Δία και της Μνημοσύνης, μιας από τις έξι Τιτανίδες, ήταν οι ακόλουθες: Κλειώ, Ευτέρπη, Θάλεια, Μελπομένη, Τερψιχόρη, Έρατώ, Πολύμνια, Ουρανία, Καλλιόπη.

στ. 494-510 Ο «κατάλογος νεῶν» αρχίζει με τους Βοιωτούς ή για να τιμηθούν οι Μούσες, που κατοικούσαν στο βοιωτικό Ελικώνα, ή γιατί η εκστρατεία κατά της Τροίας ξεκίνησε από τη βοιωτική Αυλίδα.

στ. 550-551 Γίνεται αναφορά στην αθηναϊκή γιορτή των Παναθηναίων.

στ. 557-558 Υποστηρίζεται ότι οι στίχοι αυτοί προστέθηκαν στην Ιλιάδα από το Σόλωνα, για να τεκμηριωθεί προγονικό δικαίωμα για κατοχή της Σαλαμίνας από τους Αθηναίους και όχι από τους αντίδικούς τους Μεγαρείς.

στ. 564 Ο *Καπανέας* ήταν ένας από τους «επτά επί Θήβας».

στ. 572 Ο *Άδραστος* ήταν αρχηγός των «επτά επί Θήβας».

στ. 575 Η *Ελίκη* καταποντίστηκε από σεισμό μέσα στον Κορινθιακό κόλπο.

στ. 595-600 Ο *Θάμυρης* ήταν αοιδός από τη Θράκη, που αλαζονεύτηκε ότι ήταν στο τραγούδι καλύτερος από τις Μούσες· κι εκείνες τον τιμώρησαν.

στ. 624 Ο *Αυγείας* είναι γνωστός από τη μυθολογία τη σχετική με τον Ηρακλή· ο δωρικός ήρωας, ανάμεσα στους άλλους άθλους του, υποχρεώθηκε να του καθαρίσει τους σταύλους.

στ. 640 Η *Χαλκίδα* (απλώς συνώνυμη με την ευβοϊκή) ήταν κοντά στις εκβολές του Εύηνου, στην περιοχή του Αντίρριου. Η *Καλυδώνα* είναι γνωστή πόλη της Αιτωλίας από τα μυθολογικά για τη θήρα του καλυδώνιου ταύρου.

στ. 650 Η «εκατόμπολη» Κρήτη αναφέρεται στην Οδύσσεια (τ174) ότι είχε ενενήντα πόλεις.

στ. 662 Ο *Λικύμνιος* ήταν αδερφός της Αλκμήνης, μητέρας του Ηρακλή.

στ. 670 Είχε πλαστεί ο μύθος, ότι ο Δίας έβρεχε τους Ροδίους με χρυσάφι.

στ. 681 *Άργος πελασγικό* ήταν η Θεσσαλία.

στ. 683 *Ελλάδα* ήταν η περιοχή του Σπερχειού ποταμού.

στ. 686-694 Αναφορά στη «μῆνιν» του Αχιλλέα, που είδαμε στη ραψωδία Α, και προεξαγγελία όσων θα ακολουθήσουν, δηλαδή την έξοδο στη μάχη του Αχιλλέα μετά το θάνατο του φίλου του Πάτροκλου από τον Έκτορα.

στ. 698 Ο *Πρωτεσίλαος* ήταν ο πρώτος από το ελληνικό εκστρατευτικό σώμα που σκοτώθηκε στην Τροία. Ο Αρριανός αναφέρει ότι αργότερα ο Μ. Αλέξανδρος στην εκστρατεία του κατά των Περσών έκαμε στον τάφο του ήρωα θυσία συνδέοντας συμβολικά την εκστρατεία του μ' εκείνη της ομηρικής εποχής.

στ. 702 Οι *Δάρδανοι*, σύμμαχοι των Τρώων, είχαν αρχηγό τους τον Αινεία (βλ. στ. 819-823).

στ. 703 τυπικός στίχος· βλ. Β726.

στ. 715 Η *Άλκηστη*, γυναίκα του βασιλιά Άδμητου, είναι γνωστή από τη μυθολογία για την εθελοθυσία της να πεθάνει, για να γλιτώσει από το θάνατο ο άντρας της· την περίπτωσή της δραματοποίησε στην ομώνυμη τραγωδία του ο Ευριπίδης. - Ο *Πελίας*, βασιλιάς της Ιαωλκού, είναι γνωστός από την αφορμή που έδωσε να γίνει η αργοναυτική εκστρατεία από τον αρχηγό της Ιάσονα, για να μεταφέρει από την Κολχίδα το «χρυσόμαλλον δέρας».

στ. 718 Ο *Φιλοκτήτης* είχε τα τόξα του Ηρακλή, με τα οποία μόνο θα κυριευόταν η Τροία· γι' αυτό και αναγκάστηκαν (όπως λέγεται στο στ. 725) οι Έλληνες να τον μεταφέρουν στο στρατόπεδό τους στην Τροία· εκεί γιατρεύτηκε από το Μαχάονα, πήρε μέρος στον πόλεμο, σκότωσε τον Πάρη και συνέβαλε στην άλωση της Τροίας.

στ. 741 Για τον *Πειρίθοο* βλ. σχόλιο στο Α263.

στ. 755 Στο όνομα της *Στύγας* έδιναν όρκο οι θεοί.

στ. 761 Είναι αξιοσημείωτο ότι εδώ ο ποιητής επικαλείται τη βοήθεια μιας Μούσας, ενώ στο Β484 επικαλέστηκε όλες τις Μούσες.

στ. 786 Η *Ίριδα* ήταν μαντατοφόρος των θεών· το επίθετο που τη συνοδεύει είναι απόδοση του πρωτότυπου ποδήνεμος (από τα ουσιαστικά ποῦς = πόδι και ἄνεμος) - μένει αμετάφραστο το δεύτερο επίθετο ὠκέα (=γρήγορη) που συνοδεύει το όνομα της θεάς. Η Ίριδα έπαιζε τον ίδιο ρόλο με τον Ερμή, αλλ' ενώ εκείνος έφερνε συνήθως ειρηνικά μηνύματα, αυτή έφερνε συνήθως πολεμικά μηνύματα.

στ. 814 Η *Μύρινα* ήταν μια από τις Αμαζόνες, που κάποτε εξεστράτευσαν εναντίον της Τροίας· βλ. και Ζ186.

στ. 820 Ο *Αινείας*, γνωστός από τη δράση του στην Ιλιάδα, είναι περισσότερο γνωστός από το έργο του Λατίνου επικού ποιητή Βιργίλιου «Αινειάδα»· σ' αυτό το έπος (που αποτελείται από δώδεκα «βιβλία», δηλαδή κεφάλαια ή ραψωδίες) ο Βιργίλιος στα πρώτα έξι μιμείται την ομηρική Οδύσσεια και στα επόμενα έξι την ομηρική Ιλιάδα· παρουσιάζει τον Αινεία, αρχηγό των Τρώων που διασώθηκαν μετά την άλωση της Τροίας, να ταλαιπωρείται στη θάλασσα και να διεξάγει πολεμικούς αγώνες, για να εγκατασταθεί με τους συντρόφους του στην περιοχή της Ρώμης - βλ. και Υ306 και κάτω. Βλ. και σχόλιο στο Ε166.

στ. 840 *Πελασγοί* λέγονταν οι κάτοικοι και της Ελλάδας και της Μικρασίας.

στ. 846 Οι *Κίκονες* κατοικούσαν στη Θράκη· η πόλη τους καταστράφηκε από τον Οδυσσέα (όπως γίνεται λόγος στην Οδύσσεια, στο ι39 και κάτω), όταν αυτός επέστρεφε από την Τροία.

στ. 860 *Αιακίδης*· ο Αχιλλέας (από το όνομα του παππού του Αιακού).

στ. 864 *Μήονες* ή *Μαίονες* είναι οι Λυδοί.

στ. 876 Ο *Σαρπηδόνας* ήταν δεύτερος στη δύναμη μετά τον Έκτορα· σκοτώθηκε από τον Πάτροκλο - βλ. Π480 και κάτω. Ο *Γλαύκος* ήταν εγγονός του Βελλερεφόντη, γιος του Ιππόλοχου, άρχοντας των Λυκίων· σκοτώθηκε από τον Αίαντα.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Β

Η δεύτερη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αρχίζει μ' έναν άγρυπνο Δία μέσα σε ένα συμπαντικό ύπνο: θεοί και άνθρωποι έχουν τον ολονύχτιο ύπνο τους, ο Δίας μέσα στις συζυγική κλίνη διαλογίζεται πώς θα φανεί συνεπής στην υπόσχεση που έδωσε στη Θέτιδα. Και καταφεύγει σε μια απάτη, που βέβαια δε βρίσκεται διόλου σε αντιστοιχία με την ιδεατή αντίληψη περί θεού, αλλά λειτουργεί στο πλαίσιο του ανθρωπομορφισμού των θεών της αρχαίας ελληνικής θρησκείας. Για να εξαπατήσει τον Αγαμέμνονα και να τον οδηγήσει σε μια καταστρεπτική για τους Έλληνες επιχείρηση, πρέπει να εξαπατήσει την υπηρετική του θεότητα, τον Όνειρο. Η επιστημονικά εξηγημένη σήμερα λειτουργία του ονείρου στη ζωή των ανθρώπων για την εποχή αυτή ερμηνεύεται μεταφυσικά και, ως ιδιαίτερα ανεξήγητη λειτουργία, εντάσσεται στις αρμοδιότητες του Δία. Ο Όνειρος, παίζοντας απλώς το ρόλο του μαντατοφόρου, μεταφέρει αυτούσια την εντολή του Δία (στ. 28-32 = στ. 11-15) και οδηγεί τον κοιμισμένο Αγαμέμνονα σε εξαπάτηση (στ. 1-47).

Ανυποψίαστος και βιαστικός ο Αγαμέμνονας κρατά τις διαδικασίες που επιβάλλουν τα δεδομένα της εποχής: καλεί τους πρωτόγερους, για να τους ανακοινώσει το όνειρο που είδε, και εισηγείται να γίνει συνέλευση των στρατιωτών, όπου με τη σειρά του θα χρησιμοποιήσει απάτη, για να δοκιμάσει τις διαθέσεις τους, προτείνοντάς τους άμεση αποχώρηση από την Τροία. Η παρεμβολή του Νέστορα (στ. 79-83) δεν καλύπτει το σκέλος της δοκιμαστικής απάτης που θα χρησιμοποιήσει ο Αγαμέμνονας, αλλά δεν αφήνει περιθώρια επιφυλάξεων για την «αλήθεια» του ονείρου.

Η σύναξη των στρατιωτών (στ. 84-154) δίνεται παραστατικά με μια πλατιά παρομοίωση (στ. 87-93) και με μια χαρακτηριστική εικόνα άτακτα συγκεντρωμένου πλήθους (στ. 95-100). Όταν το πλήθος ηρεμεί, σηκώνεται με μεγαλοπρέπεια ο Αγαμέμνονας· αυτή την αίσθηση θέλει να προκαλέσει ο ποιητής με την «ιστορία» του σκήπτρου του, ενός θεοκατασκεύαστου και πατροπαράδοτου συμβόλου εξουσίας. Ο λόγος του Αγαμέμνονα (στ. 110-141) ξεκινά μισός αλήθεια, μισός ψέμα: η αλήθεια υποδηλώνεται με την αντικειμενικά δεδομένη εξαπάτηση που έστησε ο Δίας, το ψέμα με την αντιστροφή από τον Αγαμέμνονα του μηνύματος του Δία. Συνεχίζεται με την προβολή της παντοδυναμίας του Δία ως έμμεσου δικαιολογητικού για την αναποτελεσματικότητα των αγώνων που εννιά χρόνια ως τότε έχουν διεξαγάγει οι Έλληνες μπροστά στην Τροία παρά τη δεκαπλάσια δύναμη που διαθέτουν έναντι των πολιορκημένων· η αριθμητική υπεροχή των Ελλήνων εξουδετερώνεται από την αποτελεσματική ενίσχυση που δίνουν στους Τρωαδίτες οι σύμμαχοί τους και αυτό αποτελεί ένα βολικό «άλλοθι», για να περισωθεί η φιλοτιμία των μαχητών· ο λόγος έχει ως κατακλείδα του το «αληθινό» μήνυμα του Δία, την απάτη του απατημένου Αγαμέμνονα.

Ο λόγος του Αγαμέμνονα βρίσκει το πλήθος των στρατιωτών έτοιμο να εξαπατηθεί· στα αυτιά τους σβήνουν οι τριάντα στίχοι του λόγου του και τους βάζουν σε κίνηση οι δυο τελευταίοι. Το φευγιό τους δίνεται παραστατικά με απανωτές παρομοιώσεις (στ. 144-149) και έντονα χρωματισμένη περιγραφή της βιασύνης και της αδημονίας των στρατιωτών.

Η κατάσταση έχει περιέλθει σε οριακό σημείο. Στο σημείο αυτό ο ποιητής επιστρατεύει τη θεϊκή παρέμβαση. Η Ήρα, που στο πλαίσιο του διχασμού των θεών στον Τρωικό πόλεμο είναι με το μέρος της Ελλήνων, χρησιμοποιεί την Αθηνά, για να αποτρέψει τη φυγή τους από την Τροία· κι αυτή σπεύδει να συναντήσει τον προστατευόμενό της Οδυσσέα, που παρά την εξύμνηση της πνευματικής ικανότητάς του δίνεται από τον ποιητή αμήχανος μπροστά στη στάση των Ελλήνων (στ. 169-171), του μιλά σαν να είναι εντελώς προσωπική η πρωτοβουλία της και χάνεται από το προσκήνιο. Η μεταφυσική παρένθεση κλείνει, αφού δίνει το έναυσμα στην υποκινημένη ψυχολογικά ανθρώπινη δράση.

Η δραστηριότητα του Οδυσσέα (στ. 182-210) αναστρέφει την κατάσταση. Υποβάλλεται η εικόνα μιας έντονης κινητικότητας ύστερα από την πριν λίγο αμήχανη παθητικότητα του ήρωα. Κινείται, με ανώνυμους τους αποδέκτες των λόγων του, σε δυο επίπεδα, ένα των αρχηγών κι ένα των στρατιωτών· στο πρώτο επίπεδο υποβάλλει την ιδέα ενδεχόμενης απάτης από την πλευρά του Αγαμέμνονα, στο δεύτερο επίπεδο υποβάλλει την ιδέα της αριστοκρατικής εξουσίας, που εδώ με υπερθεματισμό φτάνει ως την εξύμνηση της μονοκρατορίας με τη διατύπωση της περιώνυμης φράσης «οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς».

Η δραστηριότητα του Οδυσσέα είναι αποτελεσματική: οδηγεί σε νέα συνέλευση, που δίνεται στην αρχή της με παραστατική παρομοίωση (στ. 207-210). Στη συνέλευση αυτή, που καλύπτεται από τους λόγους τριών ηγετών, του Οδυσσέα, του Νέστορα και του Αγαμέμνονα, ο ποιητής βάζει στο ξεκίνημά της το επεισόδιο με το Θερσίτη (στ. 211-277). Ήδη η περιγραφή του προσώπου αυτού (στ. 212-219) προδιαθέτει τον αναγνώστη. Ο λόγος του (στ. 225-242) δεν είναι άμοιρος από πραγματικά δεδομένα, αλλά διακρίνεται για προκλητικότητα, που δίνει στον Οδυσσέα τη δυνατότητα και του αντίλογου (στ. 246-264) και της χειροδικίας. Η αυθαιρεσία του ιθακήσιου βασιλιά προκαλεί θυμηδία στο συγκεντρωμένο πλήθος και θαυμασμό. Και οπωσδήποτε επενεργεί ως ανασταλτικό στοιχείο για κάθε ενδεχόμενη αντίδραση στη σαφή επιθυμία του να επιβάλει την παραμονή των στρατιωτών στην Τροία και τη συνέχιση του πολέμου· το επεισόδιο με το Θερσίτη λειτουργεί ως μέσο εκφοβισμού, ως ψυχολογικός εκβιασμός. Ο κύριος λόγος του Οδυσσέα στη σύναξη (στ. 278-332) είναι περίτεχνα δομημένος: αποτελεί και ψόγο και δικαιολογία των Ελλήνων για την πρόσφατη στάση τους και, προπάντων, ψυχική ενδυνάμωσή τους, καθώς ο δικαιωμένος στην πρώτη ραφωδία Κάλχας επιστρατεύεται αναδρομικά, για να επιτευχθεί η εγκαρτέρηση του στρατού για ένα ακόμη χρόνο ως τη μη επιδεχόμενη ματαίωση κατάληψη της Τροίας. Η επιδοκιμασία των συναγμένων (στ. 333-335) αποτελεί σαφέστατη απόδειξη του ψυχολογικού επηρεασμού που ασκούσε την εποχή αυτή μια «διοσημία».

Ο λόγος του Νέστορα (στ. 336-368) έρχεται να ενισχύσει τον προηγούμενο λόγο και είναι με τη σειρά του περίτεχνα δομημένος: αποτελεί κι αυτός ψόγο των Ελλήνων για την ασυνεπή στάση τους, αλλά δεν τον φορτώνει στο σύνολό τους, παρά μόνο σ' έναν ή δυο, όπως λέει, για να φιλοτιμήσει το μεγάλο σύνο-

λο, και κλείνει με πρόταση που δεν αφήνει περιθώρια να καλύψει κάποιος ενδοιασμούς και λιποψυχίες μέσα στην ανωνυμία του εκστρατευτικού σώματος. Η επική αφήγηση δεν κάνει λόγο για την απήχηση του λόγου του Νέστορα, για να ακολουθήσει τρίτος ο Αγαμέμνονας.

Ο λόγος του Αγαμέμνονα (στ. 370-393) ξεκινά με εγκωμιασμό του Νέστορα -ο αρχιστράτηγος δεν κάνει διόλου λόγο για τον Οδυσσέα- και με κάποιο τρόπο υφαρπάζει ή εκφράζει τη γνώμη του συναγμένου πλήθους για την ορθότητά του. Και παίζει τον αρχηγικό ρόλο του: δίνει εντολές, διανοίγει ελπιδοφόρα προοπτική και εκτοξεύει απειλές σε βάρος κάθε ενδεχόμενου φυγόμαχου.

Έτσι το θέμα κλείνει. Ο Αγαμέμνονας δε μένει έκθετος για την εξαπάτηση των Ελλήνων, που μέσα σε λίγο χρόνο εμφανίζονται παλίμβουλοι και φιλοτιμημένοι πια, έτοιμοι για μάχη. Η δική τους εξαπάτηση έχει τελειώσει με μια παλίνδρομη κίνηση. Εξαπατημένος παραμένει ο Αγαμέμνονας, ακόμη κι όταν τηρεί την ευλαβική διαδικασία των θυσιών και προσευχών. Ωστόσο υπάρχει σταθερή η συμπαράσταση της ανυποψίαστης για την απάτη του Δία Αθηνάς και ο στρατός σε λίγο προχωρεί για μάχη. Την κινητικότητα αυτή του στρατού ο ποιητής τη δίνει με αλλεπάλληλες παραστατικές παρομοιώσεις (στ. 455-458, στ. 459-465, στ. 469-473, στ. 474-479, στ. 480-483)· η συσσώρευση αυτή των παρομοιώσεων με αναφορές σε εικόνες από το φυσικό κόσμο δίνει την ισχυρή εντύπωση του μεγάλου πλήθους και του μεγάλου πάθους.

Ο ποιητής στο σημείο αυτό επικαλείται τη βοήθεια των Μουσών, για να δώσει ακριβολογημένα τη δύναμη του ελληνικού εκστρατευτικού σώματος· μας αφήνει έτσι την εντύπωση ότι η ανθρώπινη εποπτεία μόνη της δεν έχει τη δύναμη της καταγραφής τόσου πλήθους. Μετά την προοιμιακή επίκληση (στ. 484-493) ακολουθεί ο «κατάλογος νεῶν» (στ. 494-779), η απαρίθμηση ηγετών και δυνάμεων ελληνικών που πήραν μέρος στην τρωική εκστρατεία. Το εκτεταμένο αυτό τμήμα έχει λογιστικό και γεωγραφικό ενδιαφέρον, όχι όμως και ποιητική χάρη. Συμβάλλει οπωσδήποτε στην προβολή των διάφορων ελληνικών τόπων και οπωσδήποτε έχει από δομική άποψη τη θέση του εδώ. Επίλογος του «καταλόγου νεῶν» είναι η μνεία κάποιων ξεχωριστών περιπτώσεων (στ. 760-779).

Κι ενώ οι Έλληνες προχωρούν, ο φακός της αφήγησης στρέφεται προς την πλευρά των Τρώων· μεταμορφωμένη η Ίριδα θα καλέσει σε ετοιμότητα τους Τρώες για τη μεγάλη αναμέτρηση, καθώς βρίσκονται σε σύναξη μπροστά στο παλάτι του Πρίαμου. Εδώ για πρώτη φορά προβάλλεται ο μεγάλος ήρωας των Τρώων, ο Έκτορας. Και εδώ ο ποιητής δίνει το αντίπαλο στρατόπεδο (στ. 816-877), με τις δυνάμεις των Τρώων και των συμμάχων τους.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Β

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Β της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 6 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-100, β) στ. 100-206, γ) στ. 207-277, δ) στ. 278-393, ε) στ. 394-493 και στ) στ. 494-877. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Β, στ. 1-100): Ο Δίας στέλνει τον Όνειρο στον Αγαμέμνονα, που καλεί σε σύνοδο τους γέρους και στη συνέχεια σε σύναξη τους στρατιώτες.

1. Αξιολογήστε το σχέδιο του Δία (στ. 1-34).
2. Αξιολογήστε τον τρόπο με τον οποίο αντέδρασε ο Αγαμέμνονας στο όνειρο που είδε (στ. 35-54).
3. Ποιο νόημα έχει η πρόθεση του Αγαμέμνονα να προτείνει στους Έλληνες αναχώρηση από την Τροία (στ. 72-75);
4. Αξιολογήστε την παρομοίωση των στ. 87-93.

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Β, στ. 100-206): Η σύναξη των στρατιωτών και η δραστηριότητα του Οδυσσέα.

1. Πώς μπορούμε να δικαιολογήσουμε τη μακρόσυρτη αναφορά (στ. 100-108) στη διαδοχή της κατοχής ενός ραβδιού (=σκήπτρου);
2. Ποια στοιχεία κάνουν πειστικό το λόγο του Αγαμέμνονα (στ. 110-141);
3. Αξιολογήστε την περιγραφή της αντίδρασης του στρατού στο λόγο του Αγαμέμνονα (στ. 142-154).
4. Αξιολογήστε τις προσλαλιές του Οδυσσέα στους στ. 190-197 και 200-206.

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Β, στ. 207-277): Το επεισόδιο με το Θερσίτη.

1. Η περίπτωση του Θερσίτη περιγράφεται αναλυτικά (στ. 212-219). Εξυπηρετεί αυτό κάποιο σκοπό;
2. Τα λόγια του Θερσίτη (στ. 225-242) συμφωνούν με την περιγραφή που του γίνεται στους στ. 212-219;
3. Αναλύστε τα λόγια του Οδυσσέα στο Θερσίτη (στ. 246-264).
4. Χαρακτηρίστε την αντίδραση των στρατιωτών στο επεισόδιο του Θερσίτη (στ. 270-277).

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Β, στ. 278-393): Λόγοι του Οδυσσέα, του Νέστορα και του Αγαμέμνονα στη σύναξη των στρατιωτών.

1. Αναλύστε το λόγο του Οδυσσέα (στ. 284-332).
2. Αναλύστε το λόγο του Νέστορα (στ. 337-368).
3. Αναλύστε το λόγο του Αγαμέμνονα (στ. 370-393).
4. Τι πετυχαίνει ο καθένας από τους τρεις ομιλητές της ενότητας αυτής με όσα λέγει;

Πέμπτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Β, στ. 394-493): Προετοιμασίες των Ελλήνων για μάχη, επίκληση του ποιητή στις Μούσες να του δώσουν «κατάλογο των νεών».

1. Χαρακτηρίστε την αντίδραση των στρατιωτών (στ. 394-401) στο λόγο του Αγαμέμνονα που έχει προηγηθεί (στ. 370-393).
2. Αξιολογήστε το ρόλο της Αθηνάς στην ενότητα αυτή.
3. Στο τμήμα των στίχων 455-483 οι παρομοιώσεις διαδέχονται η μια την άλλη. Αξιολογήστε τες και δικαιολογήστε τη συσσώρευση αυτή.
4. Στους στίχους 484-493 ο ποιητής επικαλείται τις Μούσες, σταματώντας έτσι την αφήγηση. Η παρέκκλιση αυτή μπορεί να δικαιολογηθεί;

Έκτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Β, στ. 494-877): Ο «κατάλογος νεών»: οι ελληνικές δυνάμεις στην τρωική εκστρατεία, η θεά Ίριδα πηγαίνει στον Πρίαμο και στον Έκτορα, οι τρωικές δυνάμεις στον τρωικό πόλεμο.

1. Αθροίστε το σύνολο των ελληνικών πλοίων που λέγεται ότι πήραν μέρος στην τρωική εκστρατεία. Κρίνετε το άθροισμά τους.
2. Ποιοι ελληνικοί τόποι φαίνεται ότι αντιπροσωπεύτηκαν στην τρωική εκστρατεία;
3. Ποια είναι η δομή της ενότητας αυτής;
4. Ποιες παρατηρήσεις θα είχατε να κάνετε για τη σύναξη των Τρωαδιτών (στ. 786-810);

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Ο Όνειρος πηγαίνοντας στον Αγαμέμνονα λέει με τις ίδιες λέξεις (στ. 28-32) την προσταγή του Δία (στ. 11-15). Ο ίδιος δεν έχει καμία πρωτοβουλία;
2. Ο Αγαμέμνονας μεταφέρει με τις ίδιες λέξεις (στ. 60-69) όσα του είπε ο Όνειρος (στ. 23-32). Τι συμπεραίνουμε απ' αυτό;
3. Γιατί οι Έλληνες αρχηγοί με πρώτο το Νέστορα δεν έχουν αντίρρηση για τη «διάπειρα» που τους πρότεινε ο Αγαμέμνονας;
4. Ποια εικόνα μας δίνεται με τη σύναξη των στρατιωτών (στ. 87-98);
5. Γιατί ο ποιητής επιστρατεύει από στο στ. 155 και κάτω την παρέμβαση της Ήρας και της Αθηνάς;
6. Γιατί η Αθηνά απ' όλους τους Έλληνες ηγέτες συναντά μόνο τον Οδυσσέα;
7. Ποιο νόημα έχουν τα λόγια του Οδυσσέα στους στ. 204-205, όπου εξυμνεί τη μοναρχία;
8. Ποιο νόημα έχει η παρεμβολή του επεισοδίου με το Θερσίτη;
9. Γιατί ο Οδυσσέας μιλώντας στη σύναξη των στρατιωτών αναφέρεται στο περιστατικό για το οποίο ο μάντης Κάλχας έκαμε τη μαντεία του;
10. Ποια είναι η αξία της πρότασης που κάνει ο Νέστορας στο τέλος του λόγου του στη σύναξη των στρατιωτών;
11. Δικαιολογεί ο Αγαμέμνονας τη «μεταστροφή» του μετά το λόγο του Νέστορα;
12. Η επίκληση των Μουσών στους στ. 484-493 τι θυμίζει και γιατί γίνεται πριν από την παράθεση του «καταλόγου νεών»;

13. Ποιοι ελληνικοί τόποι φαίνεται ότι απουσιάζουν από την τρωική εκστρατεία;
14. Ποιοι ελληνικοί τόποι φαίνεται ότι είναι με το μέρος των Τρωαδιτών;
15. Ποιοι φαίνεται ότι είναι σύμμαχοι των Τρωαδιτών στον τρωικό πόλεμο;

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Β της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Σκιαγραφία του Αγαμέμνονα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
4. Σκιαγραφία του Νέστορα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
5. Σκιαγραφία του Οδυσσέα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
6. Σκιαγραφία του Θερσίτη απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
7. Η παρουσία των θεών στη ραψωδία αυτή.
8. Συνελεύσεις ομηρικές (σύγκριση ανάμεσα στις συνελεύσεις της ραψωδίας αυτής με τη συνέλευση που γίνεται στη ραψωδία Α).
9. Μελέτη των αντιπάλων (περιοχές-αρχηγοί).
10. Συσχετισμός λαογραφικών στοιχείων της ραψωδίας αυτής με στοιχεία νεοελληνικής λαογραφίας.

ΙΛΙΑΔΑΣ Γ

Το προοίμιο της μάχης Το δείλιασμα του Πάρη μπροστά στο Μενέλαο. η επιτίμησή του από τον Έκτορα (στ. 1-75)

Όταν όλοι συνάχτηκαν δίπλα στους αρχηγούς τους,
οι Τρώες με φωνές, κραυγές σαν τα πουλιά κινούνταν,
καθώς κράζουν οι γερανοί στον ουρανό πετώντας,
που ξέφυγαν νεροποντή μεγάλη και χειμώνα
και στις ροές του Ωκεανού πετούν με τις φωνές τους
ζητώντας θάνατο, χαμό να φέρουν στους Πυγμαίους
κι αρχίζουν πόλεμο κακό, μόλις προβάλει η μέρα.
Γεμάτοι ορμή οι Αχαιοί, σιωπηλοί κινούσαν
κι ήθελαν συμπαράσταση να δίνουν στους δικούς τους.
Όπως σε κορυφή βουνού νοτιάς ξεχύνει ομίχλη
για βοσκούς κακή, για κλέφτες καλύτερη από νύχτα,
κι η ματιά απλώνεται όσο μια πέτρα που τη ρίχνεις,
έτσι κάτω απ' τα πόδια τους η σκόνη σηκωνόταν
πυκνή, και πολύ γρήγορα δρασκέλιζαν τον κάμπο.

Κι όταν πια κοντοζύγωσαν ανάμεσά τους τότε,
ο όμορφος Αλέξανδρος πρώτος στους Τρώες ήταν
δέρμα από λιοπάρδαλη στους ώμους του φορώντας,
σπαθί και τόξα· στα χέρια δυο δόρατα κρατούσε
χαλκόμυτα· τους αντρείους Αργείους προκαλούσε
σε μια σκληρή να συγκρουστούν μ' αυτούς μονομαχία.

Ο μαχητής Μενέλαος να έρχεται σαν είδε
μπροστά απ' τους συντρόφους του με δρασκελιές μεγάλες,
σαν το λιοντάρι χάρηκε που τρανή λεία βρίσκει,
ελάφι μακροκέρατο ή άγριο κατσίκι,
καθώς πεινά· δε νοιάζεται, καθώς το κατατρώει,
σκυλιά γοργά αν τον κυνηγούν και κυνηγοί λεβέντες·
χάρηκε αντικρίζοντας ο Μενέλαος μπρος του
τον όμορφο Αλέξανδρο· εκδίκηση θα πάρει,
νόμιζε· απ' το αμάξι του πήδησε με τα όπλα.

Ο όμορφος Αλέξανδρος σαν είδε αυτόν να βγαίνει
από τους πρόμαχους μπροστά, ταράχτηκε η ψυχή του
και στους συντρόφους γύρισε, του χάρου να ξεφύγει.
Όπως, σαν ξάφνου φίδι δει, πίσω τραβιέται κάποιος
σε φαράγγι κάποιου βουνού και τρόμος τον κατέχει,
πίσω γυρνά κι ολόχλωμα είναι τα μάγουλά του,
έτσι στο πλήθος χάθηκε των Τρώων των αντρείων
ο όμορφος Αλέξανδρος· τρόμαξε απ' τον Ατρείδη.

Τον αποπήρε ο Έκτορας με βαριά λόγια τότε:
«Κακόπαρη, πανέμορφε και γυναικά και πλάνε,
ας μη γεννιόσουν συ ποτέ, άγαμος να χανόσουν!
Αυτό θα ήθελα πολύ, καλύτερο θα ήταν,
παρά να σε περιφρονούν, να σε ντροπιάζουν όλοι.
Οι μακρόμαλλοι Αχαιοί γελούν στ' αλήθεια τώρα,
που πρόμαχο σε νόμιζαν· μορφή ωραία έχεις,
ωστόσο διόλου δύναμη, διόλου καρδιά δεν έχεις.
Τέτοιος που ήσουν τόλμησες με ποντοπόρα πλοία
και με συντρόφους διαλεχτούς τα πέλαγα να σχίσεις,
να πας σε ξένους, γι' αρπαγή της όμορφης γυναίκας
από μια χώρα μακρινή, αντρών αντρείων νύφης,
για τον πατέρα συμφορά, την πόλη, το λαό της,
χαρά μεγάλη στους εχθρούς, ντροπή στον ίδιο εσένα;
Το μαχητή Μενέλαο δε στέκεις ν' αντικρίσεις;
Τότε μόνο θα έβλεπες ποιανού κρατάς γυναίκα!
Της Αφροδίτης τα καλά, μαλλιά, μορφή κι η λύρα
δε θα σου ήταν χρήσιμα, σαν κυλιστείς στο χώμα.
Μα είναι δειλοί οι Τρώες· αλλιώς θα είχαν βάλει
για ό,τι έκανες πέτρινο χιτώνα στο κορμί σου.»

Ο όμορφος Αλέξανδρος γύρισε και του είπε:
«Έκτορα, δίκια κι όχι αλλιώς τα έβαλες μαζί μου·
είναι η καρδιά σου αλύγιστη όπως ένα τσεκούρι
που σχίζει δέντρο δυνατό στου ξυλουργού το χέρι
τη δύναμή του αυξάνοντας, καράβι να σκαρώσει.
Όμοια είναι ατρόμητος ο νους σου μες στα στήθη.
Της Αφροδίτης της χρυσής μη μου χτυπάς τα δώρα·

τα λαμπρά δώρα των θεών δεν τα πετάει κανένας,
όσα μας δώσουν· μόνος του αυτά κανείς δεν παίρνει.
Μα αν επιθυμείς να μπω σε μάχη, σε αγώνα,
τους Τρώες και τους Αχαιούς να σταματήσουν κάμε·
το μαχητή Μενέλαο και μένα βάλτε τότε
για της Ελένης τ' αγαθά, γι' αυτήν ν' αγωνιστούμε·
όποιος φανεί πιο δυνατός, τον άλλο όποιος νικήσει
ας πάει στο σπίτι τ' αγαθά όλα και τη γυναίκα.
Οι άλλοι ας συμφιλιωθούν, όρκους πιστούς ας κάμουν,
να ζείτε εσείς στην εύφορη την Τροία, κι ας γυρίσουν
στ' Άργος αυτοί, στη χώρα τους, που ωραίες κόρες έχει.»

Ο Έκτορας προτείνει μονομαχία Πάρη-Μενέλαου Ετοιμάζονται θυσίες και όρκοι ***(στ. 76-120)***

Έτσι είπε· και ο Έκτορας χάρηκε αυτό το λόγο,
έτρεχε και τις φάλαγγες των Τρώων συγκρατούσε
κρατώντας το κοντάρι του· στάθηκαν όλοι εκείνοι.
Οι μακρόμαλλοι Αχαιοί του έριχναν σαγίτες
πάνω του σημαδεύοντας και τον πετροβολούσαν.
Τότε ο Αγαμέμνονας φωνή έβγαλε μεγάλη:
«Σταθείτε και μη ρίχνετε, των Αχαιών λεβέντες!
Ο λοφοσείστης Έκτορας να μας πει κάτι θέλει.»
Έτσι είπε· και σταμάτησαν και σώπασαν αμέσως.
Ανάμεσά τους στάθηκε ο Έκτορας και είπε:
«Τρώες, αντρείοι Αχαιοί, ακούσετε από μένα
τι είπε ο Αλέξανδρος, της έχθρας μας αιτία.
Οι Τρώες κι όλοι οι Αχαιοί να αποθέσουν λέει
τα όμορφα τα όπλα τους στη γη την πολυθρόφα
κι ο μαχητής Μενέλαος κι ο ίδιος πια στη μέση
για της Ελένης τ' αγαθά, για εκείνη να παλέψουν·
κι όποιος φανεί πιο δυνατός, τον άλλο όποιος νικήσει
ας πάει στο σπίτι τ' αγαθά όλα και τη γυναίκα·
οι άλλοι ας συμφιλιωθούν, όρκους πιστούς ας κάμουν.»
Έτσι είπε· όλοι σώπασαν δεν έβγαινε η φωνή τους·
ο βροντερός Μενέλαος ανάμεσά τους είπε:
«Και μένα τώρα ακούσετε· πιο πολύ πόνο έχω.
Λέω να χωριστείτε πια Αργείοι, Τρωαδίτες,
γιατί πολλά τραβήξατε, καθώς έχω θυμώσει

για ό,τι πρωταρχίνησε του Αλέξανδρου η πράξη.
Για όποιου μας το θάνατο έχει ορίσει η μοίρα
ας σκοτωθεί· οι άλλοι γρήγορα χωρισθείτε.
Φέρτε εδώ σεις δυο αρνιά, ένα άσπρο κι ένα μαύρο,
για τη Γη, για τον Ήλιο· φέρνουμε εμείς στο Δία.
Ο Πρίαμος ο δυνατός ας έρθει για τους όρκους,
γιατί είναι αλαζονικά κι άπιστα τα παιδιά του,
μήπως χαλάσει κάποιος τους τους όρκους προς το Δία.
Ο νους των νέων πάντοτε παίρνει εύκολα αέρα·
μα όπου γέρος βρίσκεται, αυτός μπρος-πίσω βλέπει
κι ό,τι συμφέρει προνοεί και για τα δυο τα μέρη.»

Έτσι είπε· κι ένιωσαν χαρά και Αχαιοί και Τρώες
τέλος ο φριχτός πόλεμος ελπίζοντας να έχει.
Έστησαν τ' άλογα σειρές, κατέβηκαν κι εκείνοι,
ξεντύθηκαν τα όπλα τους· τα άφησαν στο χώμα
κοντά κι οι δυο· λίγη έκταση ανάμεσά τους ήταν.
Δυο κράχτες τότε έστειλε ο Έκτορας στην πόλη,
τ' αρνιά να φέρουν γρήγορα κι ο Πρίαμος να έρθει.
Κι έλεγε ο Αγαμέμνονας στα βαθουλά καράβια
να πάει ο Ταλθύβιος, ένα αρνί να φέρει·
κι αυτός το λόγο άκουσε του έξοχου Ατρείδη.

Η Ίριδα αναγγέλλει στην Ελένη τη μονομαχία Πάρη-Μενέλαου
Η Ελένη πάει στις Σκαιές πύλες (στ. 121-145)

Πήγε τότε η Ίριδα στην ασπροχέρα Ελένη
όμοια με την κουνιάδα της, του Ελικάονα ταίρι,
του τέκνου του Αντήνορα, την άξια Λαοδίκη,
την κόρη την πιο όμορφη του Πρίαμου του ρήγα.
Τη βρήκε μες στ' ανάκτορο στον αργαλειό της δίπλα·
ύφαινε κόκκινο, διπλό μαλλί κι έβαζε μέσα
αγώνες Τρώων ιπποτών και Αχαιών αντρείων,
που άντεχαν για χάρη της στου Άρη τις παλάμες.
Η γρηγορόποδη Ίριδα στάθηκε δίπλα κι είπε:

«Μπρος, έλα τώρα, νύφη μου, να δεις και να θαυμάσεις
τα έργα Τρώων ιπποτών και Αχαιών αντρείων.
Πόλεμο πολυδάκρυτο πιο πριν ανάμεσά τους
στην πεδιάδα έκαναν, να χτυπηθούν ποθούσαν·
και τώρα στέκουν σιωπηλοί, πόλεμος δεν υπάρχει·

έγειραν στις ασπίδες τους κι έμπηξαν τα κοντάρια
στο χώμα· ο Αλέξανδρος και ο αντρειωμένος
Μενέλαος θα χτυπηθούν για σένα με κοντάρια·
όποιος νικήσει απ' τους δυο, γυναίκα αυτού θα είσαι.»

Έτσι είπε και πόθο γλυκό έβαλε στην ψυχή της
να δει τον πρώτο άντρα της, την πόλη, τους γονείς της.
Μ' άσπρη καλύπτρα σκέπασε την κεφαλή της τότε
κι όρμησε δάκρυα χύνοντας από την κάμαρά της,
όχι μόνη της· δυο βάγιες αυτήν ακολουθούσαν,
Κλυμένη η βοϊδόματη κι Αίθρη, Πηθέα κόρη·
γρήγορα έφτασαν αυτές προς τις Σκαιές τις πύλες.

Ο Πρίαμος και οι γέροντες βλέπουν την Ελένη και τη ρωτούν για τους Έλληνες αρχηγούς ***(στ. 146-244)***

Γύρω από τον Πρίαμο Πάνθοος και Θυμοίτης,
Ικετάονας μαχητής, Ουκαλέγοντας, Λάμπος,
Κλυτίος και Αντήνορας, άνθρωποι μυαλωμένοι,
κάθονταν οι πρωτόγεροι κει στις Σκαιές τις πύλες,
από τον πόλεμο μακριά σαν γέροντες που ήταν,
μα άξιοι ομιλητές, όμοιοι με τα τζιτζίκια,
που απ' τα δέντρα όμορφη λαλιά ξεχύνουν γύρω.
Τέτοιοι των Τρώων αρχηγοί πάνω στον πύργο ήταν.
Σαν είδαν την Ελένη αυτοί να έρχεται στον πύργο,
ένας του άλλου σιγανά έλεγαν τέτοια λόγια:

«Δεν είναι να οργίζεσαι, αν Αχαιοί και Τρώες
τόσον καιρό πάσχουν πολλά για μια γυναίκα τέτοια·
με τις αθάνατες θεές στην όψη τόσο μοιάζει.
Όμως μ' όλα τα κάλλη της ας φύγει με τα πλοία,
για μας και για τα τέκνα μας μη γίνει συμφορά μας.»

Έτσι έλεγαν· κι ο Πρίαμος κάλεσε την Ελένη:
«Παιδί μου, έλα δίπλα μου και κάθισε κοντά μου,
να δεις τον πρώτο άντρα σου, τους φίλους, τους δικούς σου-
δε φταις εσύ, μα οι θεοί είναι αυτοί που φταίγουν,
γιατί σε πολυδάκρυτο πόλεμο μ' έχουν ρίξει-
και να μου πεις για τον τρανό τον άντρα πώς τον λένε
που όμορφος και δυνατός στους Αχαιούς προβάλλει.
Άλλοι βλέπω στ' ανάστημα πως πιο ψηλοί του είναι,
μα τόσο όμορφο ποτέ τα μάτια μου δεν είδαν

ούτε και τόσο σεβαστό· θα είναι, λέω, ρήγας.»
Η Ελένη απάντησε, η έξοχη γυναίκα:
«Για σένα έχω σεβασμό και φόβο, πεθερέ μου.
Ο θάνατος ας μ' έβρισκε, όταν ακολουθούσα
το γιο σου κι άφηνα πίσω όσους γνωστούς κι αν είχα
και τη μικρούλα κόρη μου και τις καλές μου φίλες.
Όμως αυτό δεν έγινε· γι' αυτό θρηνώ και λιώνω.
Μα θα σου πω ό,τι ρωτάς και θέλεις να το μάθεις:
Αυτός ο Αγαμέμνονας, γιος του Ατρέα, είναι,
ρήγας καλός παράλληλα και μαχητής αντρείος·
η σκύλα εγώ, αν έζησα, κουνιάδο μου τον είχα.»
Έτσι είπε· και ο γέροντας τον θαύμασε και είπε:
«Καλότυχε, καλόμοιρε, μακάριε Ατρείδη,
πολλούς λεβέντες Αχαιούς εσύ εξουσιάζεις.
Πήγα στην αμπελόφυτη κάποτε τη Φρυγία
κι είδα εκεί Φρύγες πολλούς με τα γοργά άλογά τους,
του Οτρέα, του Μύγδονα του άξιου στρατιώτες·
στις όχθες του Σαγγάριου είχαν στρατοπεδεύσει·
πήγα σ' εκείνους βοηθός, μαζί τους τότε ήμουν,
όταν οι αντροδύναμες όρμησαν Αμαζόνες.
Μα όσοι οι λαμπρόματοι οι Αχαιοί δεν ήταν.»
Τον Οδυσσέα βλέποντας ο γέροντας ρωτούσε:
«Και τώρα πες μου, κόρη μου, ποιος είναι πάλι εκείνος·
του Ατρείδη Αγαμέμνονα τ' ανάστημα δεν έχει,
όμως είναι φαρδύτερος στους ώμους και στα στήθη.
Τα όπλα του απόθεσε στη γη την πολυθρόφα
κι αυτός μες στο στρατόπεδο γυρίζει σαν κριάρι·
φαντάζει μπρος στα μάτια μου δασύμαλλο κριάρι
που σε κοπάδι ασπρόμαλλων προβάτων τριγυρίζει.»
Η διογέννητη Ελένη του απαντούσε τότε:
«Ο Οδυσσέας ο σοφός, γιος του Λαέρτη, είναι
που στο νησί μεγάλωσε της πέτρινης Ιθάκης
και δόλους ποικιλόμορφους και πονηριές γνωρίζει.»
Κι ο συνετός Αντήνορας αυτό της είπε τότε:
«Είναι σωστός ο λόγος σου αυτός εδώ, κυρά μου.

Κάποτε έφτασε εδώ ο άξιος Οδυσσέας
κι ο μαχητής Μενέλαος απ' αφορμή δική σου.
Τους φιλοξένησα εγώ, στο σπίτι μου τους πήρα
και γνώρισα το σώμα τους, το γνωστικό μυαλό τους.
Μα όταν μες στη σύναξη όλων των Τρώων πήγαν,
ξεχώριζε ο Μενέλαος με τους μεγάλους ώμους·
σαν κάθισαν, πιο σεβαστός φάνηκε ο Οδυσσέας.
Μα όταν άρχισαν να λεν λόγια, σκέψεις μπροστά μας,
βέβαια ο Μενέλαος ασκόνταφτα μιλούσε,
με λίγα λόγια χτυπητά· δεν του άρεζαν καθόλου
λόγια πολλά κι αστοχασιές, νεότερος κι ας ήταν.
Μα όταν ο πολύσοφος πηδούσε Οδυσσέας,
ορθός στεκόταν κι έμπηγε τα μάτια του στο χώμα,
το σκήπτρο του δε σάλευε ή μπρος ή πίσω διόλου,
μα το κρατούσε ασάλευτο, μ' άπραγο άντρα όμοιος,
οργισμένο θα έλεγες κι ανόητο πως βλέπεις·
μα όταν δυνατή φωνή έβγαζε από τα στήθη
και με τις χειμωνιάτικες νιφάδες όμοια λόγια,
μ' αυτόν να αντιμετρηθεί άνθρωπος δεν μπορούσε·
μα τότε δε θαυμάσαμε βλέποντας τη μορφή του.»
    Τρίτον είδε τον Αίαντα ο γέροντας και είπε:
«Κι αυτός ποιος είναι ο όμορφος και ο τρανός ο άντρας
που ξεπερνά τους Αχαιούς στην κεφαλή, στους ώμους;»
    Απάντησε η μακρόπεπλη η έξοχη Ελένη:
«Ο πελώριος Αίαντας, των Αχαιών ο στύλος·
κοντά του στέκει, όμοιος θεός, ανάμεσα στους Κρήτες
ο Ιδομενέας· γύρω άρχοντες απ' την Κρήτη.
Ο μαχητής Μενέλαος στ' αρχοντικό μας μέσα
συχνά τον φιλοξένησε, σαν έφτανε απ' την Κρήτη.
Τους λαμπρόματους Αχαιούς τους άλλους βλέπω τώρα·
τους γνωρίζω, θα έλεγα, όλους με τ' όνομά τους·
δυο μόνο δεν μπορώ να δω πολέμαρχους μεγάλους,
τον Πολυδεύκη πυγμάχο, τον Κάστορα ιππότη,
τα δυο μου αδέρφια· μια μάνα γέννησε αυτούς κι εμένα.
Ή απ' τη Λακεδαίμονα την ποθητή δεν ήρθαν

ή ακολούθησαν εδώ με ποντοπόρα πλοία,
αλλά δεν έχουν όρεξη να μπουν στη μάχη μέσα
καθώς φοβούνται την ντροπή, τα άσχημά μου έργα.»
Έτσι είπε· η πολύκαρπη η γη αυτούς κρατούσε
ήδη στη Λακεδαίμονα, στην πατρική τους χώρα.

Οι θυσίες πριν από τη μονομαχία Μενέλαου-Έκτορα (στ. 245-313)

Από την πόλη έφερναν τις προσφορές οι κράχτες,
δυο πρόβατα, γλυκόπιοτο κρασί, της γης το δώρο,
μέσα σε γιδίσιο ασκί· κι ένα λαμπρό κροντήρι,
και χρυσές κούπες έφερνε ο κράχτης ο Ιδαίος·
δίπλα στο γέρο στάθηκε και τον παρακινούσε:
«Τέκνο του Λαομέδοντα, σήκω, εσένα θέλουν
οι Τρώες και οι Αχαιοί οι χαλκοθωρακάτοι
στον κάμπο πια να κατεβείς, να δώσετε τους όρκους.
Ο μαχητής Μενέλαος κι ο Αλέξανδρος πάντως
για τη γυναίκα θα πιαστούν με μακριά κοντάρια·
όποιος νικήσει κτήματα θα πάρει και γυναίκα·
θα συμφιλιωθούμε εμείς, θα ορκιστούμε τότε
και πια στην εύφορη Τροία θα ζούμε· θα γυρίσουν
αυτοί στο Άργος, σε χώρα με όμορφες γυναίκες.»
Είπε· κι ο γέρος πάγωσε και στους συντρόφους είπε
μεμιάς να ζέψουν τ' άλογα· έδειξαν προθυμία.
Ανέβηκε ο Πρίαμος, τέντωσε τα λουριά τους·
πλάι ήταν ο Αντήνορας στο όμορφο αμάξι·
στον κάμπο πήγαν τ' άλογα απ' τις Σκαιές τις πύλες.
Σαν πήγαν και συνάντησαν τους Αχαιούς και Τρώες,
από τ' αμάξι πέζεψαν στη γη την πολυθρόφα
κι ανάμεσα εβάδιζαν απ' Αχαιούς και Τρώες.
Ο ρήγας Αγαμέμνονας κι ο σοφός Οδυσσέας
τότε μεμιάς σηκώθηκαν· και οι λαμπροί οι κράχτες
έφερναν κει τις προσφορές· κρασί μες στα κροντήρια
έσμιγαν κι έχυναν νερό στα χέρια των ρηγάδων.
Μεμιάς μαχαίρι έβγαλε ο γιος του Ατρέα τότε
που πλάι στη θήκη του σπαθιού πάντοτε του κρεμόταν
κι απ' τα κεφάλια των αρνιών έκοψε πολλές τρίχες
κι αυτές οι κράχτες μοίρασαν σε Αχαιούς και Τρώες.

Τότε τα χέρια ύψωσε κι ευχήθηκε ο Ατρείδης:
«Πατέρα Δία, δοξαστέ, μεγάλε, που αφεντεύεις
στην Ίδη, κι Ήλιε που όλα τα βλέπεις, τα ακούεις,
και ποταμοί και γη και σεις θεοί του κάτω κόσμου,
που εκδικιέστε τους νεκρούς, αν πάτησαν τους όρκους,
γίνετε τώρα μάρτυρες και φύλακες των όρκων:
Αν τώρα το Μενέλαο ο Πάρης θανατώσει,
με όλα της τα αγαθά ας έχει την Ελένη
κι εμείς στα ποντοπόρα μας ας φύγουμε καράβια.
Μα αν ο ξανθός Μενέλαος τον Πάρη θανατώσει,
εκείνη και τους θησαυρούς οι Τρώες ν' αποδώσουν
και να πληρώσουν πρόστιμο που πρέπει στους Αργείους,
που όσοι άνθρωποι θα 'ρθουν στον κόσμο να θυμούνται.
Αν να πληρώσουν πρόστιμο ο Πρίαμος κι οι γιοι του
δεν το θελήσουν, σαν χάσει ο Πάρης τη ζωή του,
θα μείνω εδώ να πολεμώ να πάρω ό,τι πρέπει
και μένοντας τον πόλεμο να φέρω ως την άκρη.»
Είπε και μ' άσπλαχνο χαλκό έκοψε τα λαρύγγια
των αρνιών· τα παράτησε να σπαρταρούν στο χώμα
δίχως πνοή· τη δύναμη τούς πήρε το μαχαίρι.
Απ' το κροντήρι έβγαζαν, έβαζαν σε ποτήρια
και στους αιώνιους θεούς έκαναν τις ευχές τους
κι έτσι καθένας έλεγε απ' Αχαιούς και Τρώες:
«Δία μεγάλε, δοξαστέ, κι όλοι οι θεοί οι άλλοι,
όποιοι απ' τους δυο τους όρκους μας παραβιάσουν πρώτοι
σαν το κρασί κατάχαμα να τρέξει το μυαλό τους
και των παιδιών· οι χήρες τους να πέσουν σ' άλλων χέρια.»
Έτσι έλεγαν, μα τις ευχές ο Δίας δε δεχόταν.
Ο Δαρδανίδης Πρίαμος τους μίλησε και είπε:
«Αντρειωμένοι Αχαιοί, Τρώες ακούσετέ με·
θα πάω στην ανεμόδαρτη την Τροία πίσω πάλι·
γιατί τα μάτια μου να δουν καθόλου δε θ' αντέξουν
το μαχητή Μενέλαο, το γιο μου να χτυπιούνται·
ο Δίας κι οι αθάνατοι οι άλλοι, αλήθεια, ξέρουν
για ποιον είναι ο θάνατος δοσμένος απ' τη μοίρα.»

Είπε και έβαλε τ' αρνιά στ' αμάξι ο άξιος άντρας·
κι ο ίδιος του ανέβηκε, πήρε τα χαλινάρια·
πλάι ήταν ο Αντήνορας στο όμορφο αμάξι.
Έτσι στην Τροία γύρισαν οι δυο εκείνοι πίσω.

Η μονομαχία Μενέλαου-Πάρη Η Αφροδίτη σώζει τον Πάρη (στ. 314-382)

Ο Έκτορας, γιος Πρίαμου, κι ο άξιος Οδυσσέας
τον τόπο πρώτα μέτρησαν, λαχνούς κατόπιν πήραν,
καλά τους ανατάραξαν σε χάλκινο ένα κράνος,
ποιος τους πρώτος θα έριχνε το χάλκινο κοντάρι.
Κι εύχονταν όλοι στους θεούς σηκώνοντας τα χέρια
κι έτσι καθένας έλεγε απ' Αχαιούς και Τρώες:

«Πατέρα Δία, δοξαστέ, μεγάλε, που αφεντεύεις
στην Ίδη, για την έχθρα αυτή όποιος ευθύνη έχει
δώσε να πέσει να χαθεί στον κάτω κόσμο μέσα
και ας συμφιλιωθούμε εμείς, πιστά ας ορκιστούμε.»

Ο λοφοσείστης Έκτορας εκούνησε το κράνος
πίσω γυρνώντας· κι ο λαχνός πετάχτηκε του Πάρη.
Κάθισαν τότε σε σειρές, όπου είχε ο καθένας
τ' ανάερά του άλογα, τα πλουμιστά του όπλα.
Όμορφα όπλα έβαλε στους ώμους του ο Πάρης
της ωριόμαλλης Ελένης ο έξοχος ο άντρας·
κνημίδες στ' αντικνήμια του περίζωσε ωραίες
σ' αστράγαλους εφαρμοστές με αργυρά θηλύκια·
στα στήθη του το θώρακα έβαλε του αδερφού του
του Λυκάονα, που ήταν καλός για το κορμί του.
Ξίφος ασημοκάρφωτο και χάλκινο στους ώμους
έβαλε κι έπιασε τρανή και δυνατή ασπίδα·
κι έβαλε στο κεφάλι του καλοφτιαγμένο κράνος
απ' όπου άγρια ανέμιζε μια φούντα αλογίσια·
γερό κοντάρι έπιασε εφαρμοστό στο χέρι.
Όμοια και ο Μενέλαος τα όπλα του φορούσε.

Κι αφού τα όπλα φόρεσαν στο χώρο του ο καθένας,
προχώρησαν ανάμεσα σε Αχαιούς και Τρώες
αγριοκοιτώντας· θαύμαζαν βλέποντας και τους δυο τους
αντρειωμένοι Αχαιοί, ιππότες Τρωαδίτες.
Σαν στάθηκαν σιμώνοντας στο μετρημένο χώρο,

έσειαν τα κοντάρια τους με λύσσα αμοιβαία.
Πρώτος το μακροΐσκιωτο κοντάρι του ο Πάρης
προς την ασπίδα έριξε την κυκλική του Ατρείδη,
ωστόσο δεν την τρύπησε· στη δυνατή ασπίδα
η άκρη του ελύγισε. Δεύτερος ο Ατρείδης,
με το κοντάρι όρμησε με προσευχή στο Δία:
«Αφέντη Δία, δώσε μου να τιμωρήσω τώρα
τον Πάρη που με έβλαψε, να τον δαμάσω κάμε,
απ' τους ανθρώπους που θα 'ρθουν στον κόσμο να διστάζει
κάποιος να βλάψει άνθρωπο που αγάπη του έχει δείξει.»
Είπε· το μακροΐσκιωτο του έριξε κοντάρι
και χτύπησε την κυκλική του Πάρη την ασπίδα·
μπήκε εκείνο, δυνατό, μες στη λαμπρή ασπίδα
και χώθηκε στο θώρακα τον πολυστολισμένο·
έσχισε το χιτώνα του προς το λαγγόνι δίπλα,
όμως αυτός ανάγειρε και γλίτωσε το χάρο.
Τ' ασημοκάρφωτο σπαθί έσυρε ο Ατρείδης,
τον χτύπησε στο μέτωπο της περικεφαλαίας·
τσακίστηκε όμως το σπαθί, του έπεσε απ' το χέρι.
Τον ουρανό κοιτάζοντας στέναξε ο Ατρείδης:
«Πατέρα Δία, πιο σκληρός κανένας από σένα!
Έλεγα να εκδικηθώ ό,τι έκαμε ο Πάρης·
τσακίστηκε όμως το σπαθί, μου έφυγε απ' τα χέρια
στ' άδικα το κοντάρι μου, χωρίς να τον πετύχω.»
Είπε, όρμησε, τον έπιασε απ' τ' όλο φούντες κράνος
και στους αντρείους Αχαιούς άρχισε να τον σέρνει.
Τον απαλό του το λαιμό έσφιγγε ο ιμάντας
που κάτω απ' το σαγόνι του του τέντωνε το κράνος.
Θα έσερνε κι ανείπωτη θα κέρδιζε τη δόξα,
αν δεν τους έβλεπε καλά τότε η Αφροδίτη,
που τον ιμάντα έσπασε από βοδίσιο δέρμα.
Άδειο το κράνος έμεινε στο δυνατό του χέρι.
Προς τους αντρείους Αχαιούς το πέταξε με φόρα
κι εκείνοι τότε τ' άρπαξαν, οι άξιοι σύντροφοί του.
Όρμησε πάλι πάνω του να πάρει τη ζωή του

με το χαλκό κοντάρι του· μα τότε η Αφροδίτη
εκείνον άρπαξε ως θεά, τον σκέπασε μ' ομίχλη
και τον πήγε στην κάμαρα τη μοσχοβολισμένη.

Η Αφροδίτη βρίσκει την Ελένη
Η Ελένη και ο Πάρης συναντιούνται
Ο Αγαμέμνονας διεκδικεί τη νίκη
(στ. 383-461)

Τράβηξε τότε η θεά να ψάξει την Ελένη·
βρισκόταν στον πύργο πάνω μ' άλλες πολλές γυναίκες·
την έπιασε απ' το φόρεμα το μοσχομυρισμένο
με τη μορφή γερόντισσας που γνέστρα της την είχε
κι όμορφα έγνεθε μαλλιά, στη Σπάρτη όσο ζούσε,
και την ξεχώριζε πολύ στις δούλες όλες μέσα.
Όμοια μ' αυτή, της μίλησε η έξοχη Αφροδίτη:
«Έλα, ο Πάρης σε καλεί στο σπίτι να γυρίσεις.
Στην κάμαρά σας βρίσκεται, στην τορνεμένη κλίνη·
αστράφτει από ομορφιά, απ' τα φορέματά του·
πως απ' τη μάχη γύρισε να πεις δε θα μπορούσες,
αλλά πως πάει σε χορό ή απ' αυτού γυρίζει.»
Έτσι είπε και ξεσήκωσε στα στήθη την ψυχή της.
Μα της θεάς σαν ένιωσε τα ποθητά τα στήθη,
τον όμορφό της το λαιμό, τ' αστραφτερά τα μάτια,
ξαφνιάστηκε, της μίλησε κι αυτά τα λόγια είπε:
«Γιατί το θέλεις, πονηρή, μ' αυτά να με γελάσεις;
Αλήθεια, ακόμη θα με πας και σ' άλλη πόλη τώρα
απ' τις καλοκατοίκητες Φρυγίας, Μαιονίας,
αν κάποιον έχεις και εκεί θνητό αγαπημένο;
Τον Πάρη ο Μενέλαος έχει νικήσει τώρα
και λέει να πάει στο σπίτι του τη σιχαμένη εμένα.
Γι' αυτό μου έφτασες εδώ με δολερό το νου σου;
Πάνε, κοντά του κάθισε, από το δρόμο φύγε
των θεών και στον Όλυμπο να μην ξαναγυρίσεις·
μα πάντα να μοχθείς γι' αυτόν, να τον φυλάγεις πάντα,
ωσότου ή γυναίκα του ή σκλάβα του σε κάμει.
Πάντως δε θα τραβήξω κει -πολύ θα το ντρεπόμουν-
για να νοιαστώ την κλίνη του· θα με κατηγορήσουν
όλες οι Τρωαδίτισσες· και έχω τόσες πίκρες!»
Οργίστηκε και μίλησε η έξοχη Αφροδίτη:
«Μη μ' ερεθίζεις, δύστυχη, μ' αυτά μη μ' αναγκάσεις,

όσο πολύ σ' αγάπησα, τόσο να σε μισήσω,
κι ανάψω έχθρα ανάμεσα σε Αχαιούς και Τρώες
και από θάνατο κακό και συ χαθείς μαζί τους.»

Έτσι είπε· η διογέννητη φοβήθηκε Ελένη·
τ' άσπρο της πέπλο έβαλε και σιωπηλά κινούσε,
χωρίς να την αντιληφτούν, με τη θεά μπροστά της.

Σαν έφτασαν στο όμορφο του Πάρη το παλάτι,
οι δούλες πήγαν γρήγορα η καθεμιά στα έργα
και πήγε προς την κάμαρα η έξοχη γυναίκα.
Πήρε η φιλόγελη θεά ένα σκαμνί και δίπλα
έφερε και το έστησε στου Πάρη του κρεβάτι.
Εκεί η κόρη κάθισε του ασπιδοφόρου Δία,
τα μάτια γύρισε αλλού, τον Πάρη αποπήρε:

«Γύρισες απ' τον πόλεμο! Μακάρι να χανόσουν,
από του πρώτου άντρα μου τα χέρια σκοτωμένος.
Το μαχητή Μενέλαο πως ξεπερνάς καυχιόσουν
πρωτύτερα στη δύναμη, στα χέρια, στο κοντάρι.
Το μαχητή Μενέλαο βγες και προκάλεσέ τον
να βγείτε αντιμέτωποι· όμως σε συμβουλεύω
με τον ξανθό Μενέλαο να μην πιαστείς στα χέρια
αστόχαστα, μη σκοτωθείς απ' το κοντάρι εκείνου.»

Γύρισε ο Πάρης, μίλησε κι αυτά τα λόγια είπε:
«Μη μου πικραίνεις την ψυχή με πικρά λόγια τώρα,
γυναίκα· ο Μενέλαος ήδη έχει νικήσει,
γιατί είχε τη βοήθεια εκείνος της Παλλάδας·
άλλοτε θα νικήσω εγώ· έχω θεούς μαζί μου.
Μα έλα την αγάπη μας οι δυο μας να χαρούμε·
τη σκέψη μου δε σκέπασε ποτέ ο πόθος τόσο,
ούτε όταν σε άρπαξα από τη Σπάρτη τότε
την ποθητή και έπλεα με ποντοπόρα πλοία
και στην Κρανάη το νησί μαζί σου είχα σμίξει,
όσο σε θέλω και γλυκός πόθος με κυριεύει.»

Πρώτος στην κλίνη τράβηξε κι ύστερα η γυναίκα.
Εκείνοι ξάπλωναν λοιπόν στην τορνεμένη κλίνη
κι ο γιος του Ατρέα γύριζε τριγύρω σαν αγρίμι

μήπως το θεόμορφο τον Πάρη αντικρίσει.
Οι σύμμαχοι οι ξακουστοί κι οι Τρώες δεν μπορούσαν
στο μαχητή Μενέλαο να πουν πού είναι ο Πάρης·
δε θα τον έκρυβε κανείς από αγάπη εκείνον
γιατί σαν μαύρο θάνατο όλοι τους τον μισούσαν.
Ο ρήγας Αγαμέμνονας τους μίλησε και είπε:
«Τρώες, Δάρδανοι, βοηθοί, όλοι ακούσετέ με:
Ο μαχητής Μενέλαος τη νίκη έχει πάρει.
Ελένη και τους θησαυρούς να δώσετε σεις τώρα
και να πληρώστε πρόστιμο, καθώς σε μας ταιριάζει,
που όσοι άνθρωποι θα 'ρθουν στον κόσμο να θυμούνται.»
Έτσι ο Ατρείδης μίλησε κι οι Αχαιοί ζητούσαν.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Γ

Ο υπότιτλος της ραψωδίας είναι: Ὅρκοι. Τειχοσκοπία. Ἀλεξάνδρου καὶ Μενελάου μονομαχία. Από τα τρία μέρη της ραψωδίας αυτής στο πρώτο ορκίζονται οι δυο αντίμαχες παρατάξεις να αποδεχτούν το αποτέλεσμα της μονομαχίας ανάμεσα στον Αλέξανδρο (=Πάρη) και στο Μενέλαο με πρόταση του Έκτορα· στο δεύτερο μέρος η Ελένη από τις Σκαιές πύλες του τρωικού τείχους, όπου συναντιέται με τον πεθερό της Πρίαμο και τους πρωτόγερους της Τροίας, παρακολουθεί τη μονομαχία· στο τρίτο μέρος περιγράφεται η μονομαχία των δυο συζύγων της Ελένης, που καταλήγει σε τραυματισμό του Πάρη, σε σωτηρία του από την Αφροδίτη και σε πρόσκληση του Αγαμέμνονα να αποδεχθούν οι Τρωαδίτες τη νίκη του Μενέλαου και να εκτελέσουν τους όρους της ένορκης συμφωνίας.

Στην τρίτη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται η συνέχεια της εικοστής δεύτερης ημέρας της επικής αφήγησης· προβάλλει σ' αυτήν η μορφή της Ελένης και η ικανότητα του Μενέλαου.

στ. 5 — Ο *Ωκεανός*, κατά την αρχαία ελληνική μυθολογία, ήταν ένας τεράστιος ποταμός που κυλούσε γύρω απ' όλη τη γη.

στ. 6 — Οι *Πυγμαίοι*, κατά τη μυθολογία, ήταν ένας θαυμάσιος λαός που κατοικούσε στις νότιες όχθες του Ωκεανού.

στ. 10-14 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 11 — *για κλέφτες καλύτερη από νύχτα*· επειδή ευκολότερα κλέβονται τα σκορπισμένα τη μέρα ζώα των κοπαδιών, ενώ τη νύχτα φυλάγονται στις μάντρες.

στ. 16 — *Αλέξανδρος* είναι ο πιο γνωστός ως *Πάρης*, γιος του Πρίαμου και απαγωγέας της Ελένης.

στ. 23-27 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 33-37 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 39 — *Κακόπαρης*· απόδοση του πρωτότυπου Δύσπαρις (στο τ260 της ομηρικής Οδύσσειας η Τροία χαρακτηρίζεται *Κακοτροία - στο πρωτότυπο* Κακοΐλιον).

στ. 56-57 — *...θα είχαν βάλει... πέτρινο χιτώνα στο κορμί σου*· δηλαδή θα σε είχαν σκοτώσει με λιθοβολισμό.

στ. 60-62 ομηρική παρομοίωση.

στ. 83 *λοφοσείστης*· απόδοση του πρωτότυπου κορυθαίολος (=αυτός που έχει αστραφτερή περικεφαλαία· από το ουσιαστικό κόρυς = περικεφαλαία και το επίθετο αἴολος = λαμπρός).

στ. 91 *για της Ελένης τ' αγαθά*· δηλαδή όσα με την αρπαγή της Ελένης πράγματα αφαίρεσε από το ανάκτορο του Μενέλαου ο Πάρης (βλ. Χ115-116).

στ. 108-110 Ο ομηρικός κόσμος δυσπιστεί για τη σύνεση των νέων και δέχεται τη σύνεση των γερόντων.

στ. 119 *Ταλθύβιος*· κήρυκας του Αγαμέμνονα (βλ. Α320).

στ. 121 Η *Ίριδα*, προσωποποίηση του ουράνιου τόξου, ήταν θεά στην υπηρεσία του Δία και της Ήρας· βλ. σχόλιο και στο Β786.

στ. 144 *βοϊδόματη*· απόδοση του πρωτότυπου βοῶπις (από τα ουσιαστικά βοῦς = βόδι και ὤψ = μάτι, όψη, μορφή - στο Α551 αποδόθηκε με το μεγαλόματη).

στ. 145 *Σκαιές πύλες* ήταν η πύλη στο αριστερό μέρος του τείχους, απ' όπου έβγαιναν οι Τρώες, για να επιτεθούν στο στρατόπεδο των Ελλήνων. Οι ανασκαφές έδειξαν ότι υπήρχαν και άλλες πύλες, αλλ' ο Όμηρος αναφέρει αυτές και τις *Δαρδάνιες*, που μάλλον συμπίπτουν.

στ. 149 *πρωτόγεροι*· απόδοση του πρωτότυπου δημογέροντες.

στ. 175 *και τη μικρούλα κόρη μου*· εννοεί την *Ερμιόνη*, που μετά το τέλος του τρωικού πολέμου και την επιστροφή της Ελένης στη Σπάρτη πήρε για άντρα της το Νεοπτόλεμο, γιο του Αχιλλέα (το σχετικό περιστατικό αναφέρεται στη ραφωδία δ της Οδύσσειας).

στ. 189 *αντροδύναμες*· απόδοση του πρωτότυπου ἀντιάνειραι (από την πρόθεση ἀντί και το ουσιαστικό ἀνήρ = άνδρας). Οι *Αμαζόνες* ήταν ένα μυθικό έθνος γυναικών πολεμιστριών που κατοικούσε στη νότια ακτή του Εύξεινου πόντου· δε δέχονταν να ζουν άντρες ανάμεσά τους· αν γεννούσαν παιδιά με ένωσή τους με γειτονικούς λαούς, ή τα σκότωναν ή τα έστελναν στους πατέρες τους· οι κοπέλες έκαιγαν το δεξιό μαστό τους, για να χειρίζονται με άνεση το τόξο· αναφέρονται πολλές επιδρομές τους στην Ασία (Λυκία, Φρυγία) και στην Ευρώπη (Αθήνα).

στ. 190 *λαμπρόματοι*· απόδοση του πρωτότυπου ἑλίκωπες· βλ. σχόλιο στο Α98.

στ. 199 Η *Ελένη* χαρακτηρίζεται *διογέννητη*, επειδή, κατά τη μυθολογία, ήταν κόρη του Δία και της Λήδας, της γυναίκας του βασιλιά της Σπάρτης Τυνδάρεου.

στ. 201 *πέτρινη*· απόδοση του πρωτοτύπου κραναή.

στ. 205-224 Η αποστολή αυτή απέτυχε, επειδή ο Πάρης τον δωροδόκησε κι εκείνος συμβούλευσε τους Τρώες να μη δώσουν την Ελένη στους Έλληνες (βλ. Λ138 και κάτω).

στ. 214 Αξιοσημείωτη η πρώτη αυτή μνεία της μεταγενέστερα περιώνυμης λεκτικής φειδωλότητας των Σπαρτιατών, που εξαίρεται με την πλατωνική διατύπωση «τὸ λακωνίζειν πολὺ μᾶλλόν ἐστι φιλοσοφεῖν ἢ φιλογυμναστεῖν».

στ. 237 Ο *Κάστορας* και ο *Πολυδεύκης*, οι δύο Διόσκουροι (δηλαδή γιοι του Δία), ήταν αδέρφια της Ελένης και της Κλυταιμνήστρας· πέθαναν στο διάστημα ανάμεσα στην αρπαγή της Ελένης και στην τρωική εκστρατεία και γι' αυτό δε βρίσκονται ανάμεσα στους Έλληνες μαχητές του τρωικού πολέμου· ο Δίας μετά το θάνατό τους τους τίμησε ιδιότυπα: μια μέρα ήταν πεθαμένοι και μια ζωντανοί.

στ. 248 Ο *Ιδαίος* είναι ο πιο σημαντικός κήρυκας του Πρίαμου· αυτόν θα πάρει αργότερα (Ω469 και κάτω) ο Πρίαμος μαζί του πηγαίνοντας στη σκηνή του Αχιλλέα, για να ζητήσει το νεκρό Έκτορα.

στ. 315 *τον τόπο πρώτα μέτρησαν*· για να ορίσουν την απόσταση βολής ανάμεσα στους μονομάχους.

στ. 346 *μακροΐσκιωτο*· απόδοση του πρωτότυπου δολιχόσκιον (από το επίθετο δόλιχος = μακρύς, και το ουσιαστικό σκιά).

στ. 424 *φιλόγελη*· απόδοση του πρωτότυπου φιλομμειδής (από το ουσιαστικό φίλος και το ρήμα μειδιῶ = γελώ) - επίθετο της θεάς Αφροδίτης.

στ. 426 *η κόρη του ασπιδοφόρου Δία*· η Ελένη (βλ. σχόλιο στο Γ237).

στ. 445 Η *Κρανάη* είναι μικρό νησί στον κόλπο του Γυθείου.

στ. 449 *ο γιος του Ατρέα*· εδώ ο Μενέλαος.

στ. 461 ο *Ατρείδης*· εδώ ο Αγαμέμνονας.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Γ

Η τρίτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας, φυσική συνέχεια της προετοιμασίας που γίνεται στη δεύτερη, αρχίζει με την αντιπαράθεση των δυο στρατών, που με ποιητική αμεροληψία δίνονται με ισοδύναμη ορμή και διάθεση για μάχη κι ο καθένας με μια παρομοίωση. Μέσα από τον τρωικό στρατό ξεπετιέται με έπαρση ο Πάρης, ανυποψίαστος για την άμεση και για την κατοπινή ταπείνωση που θα υποστεί (στ. 15-20). Αντιπαρατίθεται ο Μενέλαος, που παριστάνεται από τον ποιητή με άγρια χαρά, καθώς του δίνεται η ελπίδα ότι θα πάρει εκδίκηση από τον απαγωγέα της γυναίκας του (στ. 21-29). Η άμεση ταπείνωση του Πάρη (στ. 30-37) δίνεται πολύ παραστατικά από τον ποιητή με τη χρήση παρομοίωσης. Ο Πάρης προδίδει το ηρωικό ιδεώδες και εισπράττει την επίκριση του Έκτορα (στ. 39-57), που δε βλέπει μπροστά του έναν αδερφό, αλλά ένα δειλό αίτιο της μεγάλης ταλαιπωρίας των συμπατριωτών του. Ο κατηγορούμενος περισώζεται από την αναγνώριση της δειλίας του και από την προθυμία του να αντιμετωπίσει σε μονομαχία το Μενέλαο με όρο την κατοχή της Ελένης από το νικητή και τον τερματισμό του πολέμου (στ. 59-75) - η αρχική παραφωνία αίρεται με την επανόρθωση αυτή, που χαροποιεί τον κατήγορό του.

Οι αρχηγοί των αντίμαχων στρατών επιβάλλουν την αναγκαία σιγή και ο Έκτορας κάνει επίσημα την πρόταση να λυθεί η ελληνοτρωική διαφορά με μονομαχία (στ. 86-94). Ο ποιητής παρεμβάλλει μια στιγμιαία αμηχανία από την οποία βγάζει όλους η ηρωική στάση του Μενέλαου (στ. 95-110), που δε ζητά τίποτε περισσότερο από εγγύηση για τήρηση μιας ένορκης συμφωνίας ανάμεσα στα δύο μέρη.

Το έπαθλο της μονομαχίας, η Ελένη, με θεϊκή παρέμβαση θα παρακολουθήσει από την κοντινότερη δυνατή απόσταση τη μονομαχία που θα κρίνει την τύχη της, ίσως για να κρίνει και η ίδια ποια θα έπρεπε να είναι η τύχη της, αν μπορούσε να την προσδιορίσει η ίδια. Κι έτσι θ' αφήσει τον αργαλειό της, θα διασκελίσει με δυο ακόλουθές της την πόλη και θα βρεθεί στις Σκαιές πύλες του τρωικού τείχους (στ. 121-145). Εκεί θα γίνει το εγκώμιο της ομορφιάς της (στ. 156-160) από το συνετό λόγο της γεροντικής συντροφιάς του βασιλιά της Τροίας. Και ο καλομίλητος Πρίαμος, που η γεροντική πείρα του τον οδηγεί στην αντίληψη ότι πίσω από τις ενέργειες των ανθρώπων βρίσκεται η βούληση κάποιας θεότητας (στ. 162-170), ανοίγει διάλογο με την Ελένη, για να ικανοποιήσει την εύλογη περιέργειά του και για να δοθεί παράλληλα η δυνατότητα έξαρσης μερικών ηγετικών μορφών του ελληνικού στρατοπέδου. Οι απαντήσεις της Ελένης στις ερωτήσεις του Πρίαμου ξεκινούν μ' ένα «προοίμιο» (στ. 172-176), με το οποίο η Ελένη δείχνει μετανιωμένη για την εκούσια απαγωγή της από τον Πάρη και για την εγκατάλειψη της κόρης της και των φιλικών της προσώπων. Με ανταπόκριση στις ερωτήσεις του Πρίαμου προβάλλει τρεις, τον Αγαμέμνονα, τον Οδυσσέα

και τον Αίαντα, ενώ συμπληρωματικά, χωρίς να ερωτηθεί, προβάλλει έναν τέταρτο, τον Ιδομενέα. Πιο πολύ απ' όλους προβάλλεται ο Οδυσσέας, για τον οποίο μιλούν τρεις: ο Πρίαμος (στ. 196-198), η Ελένη (στ. 200-202) και ο Αγήνορας (στ. 204-224). Ο διάλογος της Ελένης με τον Πρίαμο και τους Τρωαδίτες πρωτόγερους κλείνει μ' έναν ιδιότυπο «επίλογο» (στ. 236-242), όπου τυπικά βέβαια γίνεται αναφορά στους Διόσκουρους αδερφούς της, στην πραγματικότητα όμως σαν με τη συμπλήρωση κάποιου κύκλου η Ελένη ξανακακίζει τον εαυτό της.

Το τέλος του διαλόγου φέρνει τον Πρίαμο σε απροσδόκητα δύσκολη θέση· το μήνυμα ότι πρέπει να κατεβεί στο πεδίο της μάχης, για να επισημοποιήσει με την παρουσία του τις δεσμεύσεις για το αποτέλεσμα της μονομαχίας των δυο συζύγων της Ελένης τον «παγώνει»· οι λόγοι του φόβου δε δηλώνονται, εικάζεται πάντως ότι θα οφείλονται στην κρισιμότητα της μονομαχίας και ίσως στην έλλειψη εμπιστοσύνης στην επιδεξιότητα του γιου του· οπωσδήποτε πάντως με το φόβο του Πρίαμου προοικονομείται η ήττα του Πάρη. Ωστόσο ο Πρίαμος στέκει ακλόνητος στα όρια του ηρωικού ήθους και δεν αφήνει το φόβο του να εξωτερικευθεί και να γίνει αντιληπτός από τον περίγυρό του.

Στις ένορκες δεσμεύσεις που γίνονται προβάλλεται ο Αγαμέμνονας· με μια σειρά από υποθέσεις και αποδόσεις δίνει το πλαίσιο της συμφωνίας και είναι κατηγορηματικός για τις συνέπειες που θα έχει ενδεχόμενη παρασπονδία των Τρωαδιτών. Ο Πρίαμος μιλά με ήρεμο τόνο και σαν να ζητά να του συγχωρεθεί, ότι δε θα παρακολουθήσει τη μονομαχία - ίσως έτσι προοικονομείται για δεύτερη φορά η σε βάρος του Πάρη έκβαση της μονομαχίας.

Επόπτες της μονομαχίας είναι ο Έκτορας και ο Οδυσσέας. Αξιοσημείωτη είναι η ομόθυμη στάση των δυο στρατών (στ. 320-323), που ζητούν από το Δία η μονομαχία να αποτελέσει μια δυνατότητα να ηττηθεί όχι μόνο ο λιγότερο δυνατός, αλλ' εκείνος που έχει την ευθύνη για την έχθρα και το μακροχρόνιο πόλεμο· οι κουρασμένοι στρατοί επιθυμούν την ειρήνη. Το περιστατικό της μονομαχίας έχει το προκαταρτικό τμήμα του (στ. 324-339), όπου δίνεται αναλυτικά στην περίπτωση του Πάρη και συνοπτικά στην περίπτωση του Μενέλαου ο εξοπλισμός τους. Η κυρίως μονομαχία είναι μια «αριστεία» του Μενέλαου και μια ήττα του Πάρη, που ωστόσο μ' ένα είδος θαύματος εξαφανίζεται από το χώρο της σύγκρουσης με αρπαγή του σχεδόν από τα χέρια του Μενέλαου, που ετοιμαζόταν να θριαμβολογήσει, από την προστάτισσα του Πάρη θεά Αφροδίτη.

Η θεά, μεταμορφωμένη στην αρχή (στ. 383-412) και απροκάλυπτη σε λίγο, όταν την προκαλεί ο λόγος της με σιγουριά υποψιασμένης Ελένης, (στ. 413-417) δίνει έναν ερωτικό επίλογο στη μονομαχία. Δίνει στην πληροφορημένη για την έκβαση της μονομαχίας Ελένη μια ελκυστική εικόνα του Πάρη (στ. 390-394). Όμως η Ελένη με όσα λέει (στ. 399-412) δημιουργεί στον ακροατή την εικόνα μιας ακούσια αρπαγμένης γυναίκας, ενός αθύρματος στα χέρια της θεάς του έρωτα· ιδιαίτερα χαρακτηριστική είναι η σκληρή γλώσσα της προς τη θεά, που στο πλαίσιο της ιδιότυπης σχέσης ανθρώπου-θεότητας ακούει την υπόδειξη της συνομιλήτριάς της να εγκαταλείψει το ρόλο του ερωτικού μεσάζοντα ή προαγωγού και να μεταβληθεί η ίδια σε ερωτικό αντικείμενο. Φυσικά ο συσχετισμός δυνάμεων στη σχέση ανθρώπου-θεότητας δεν ακυρώνεται και στην περίπτωση αυτή και η θεά, χρησιμοποιώντας με τη σειρά της γλώσσα αυστηρή (στ. 414-417), μεταβάλλει την πριν από λίγο εχρηκτική Ελένη σε πειθήνιο όργανό της.

Η υποτονισμένη από την αυστηρή προειδοποίηση της θεάς Ελένη εκτονώνεται στη συνάντησή της με τον Πάρη. Τα λόγια που του απευθύνει (στ. 428-435)

είναι γεμάτα μίσος, σαρκασμό και συνειδητή διάθεση υποτίμησής του. Ο προσβλημένος από τα λόγια της Πάρης μ' όσα λέει (στ. 437-446) δικαιολογεί την ήττα του και, προβάλλοντας την ερωτική διάθεσή του απέναντί της, κλείνει την απρόβλεπτη αντιδικία με αποτελεσματική πρόσκληση για συνέχεια των ερωτικών σχέσεων που είχαν αρχίσει πριν από χρόνια στη Σπάρτη.

Κι ενώ ο Πάρης και η Ελένη ηρεμούν τις μεταξύ τους σχέσεις, ο ποιητής μας δίνει την εικόνα ενός μανιασμένου Μενέλαου, που έχασε ξαφνικά το θύμα του, ενός κόσμου που μισεί τον Πάρη και ενός Αγαμέμνονα, που ζητά από τους Τρωαδίτες αναγνώριση της ήττας του Πάρη και τήρηση των ένορκων συμφωνιών.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Γ

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Γ της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 4 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-120, β) στ. 121-244, γ) στ. 245-382 και δ) στ. 383-461. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Γ, στ. 1-120): Προοίμιο της μάχης, ο Πάρης δειλιάζει μπροστά στο Μενέλαο και δέχεται την επιτίμηση του Έκτορα, που προτείνει μονομαχία Μενέλαου-Πάρη, ετοιμάζονται θυσίες και όρκοι.

1. Αξιολογήστε τις παρομοιώσεις των στ. 2-7, 10-14, 21-28 και 33-37. Πώς μπορεί να εξηγηθεί η συσσώρευσή τους;
2. Ποιο είναι το νόημα των λόγων του Έκτορα στους στ. 39-57;
3. Χαρακτηρίστε τον Πάρη απ' όσα λέει στους στ. 59-75.
4. Χαρακτηρίστε το Μενέλαο απ' όσα λέει στους στ. 97-110.

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Γ, στ. 121-244): Η Ίριδα αναγγέλλει στην Ελένη τη μονομαχία Πάρη-Μενέλαου, η Ελένη κατευθύνεται προς τις Σκαιές πύλες, ο Πρίαμος και οι γέροντες βλέπουν με θαυμασμό την Ελένη και τη ρωτούν για τους Έλληνες αρχηγούς.

1. Αξιολογήστε το σχόλιο των Τρώων για την Ελένη στους στ. 156-160.
2. Χαρακτηρίστε τον Πρίαμο από τη συμπεριφορά του προς την Ελένη (στ. 162-170).
3. Ποιοι Έλληνες αρχηγοί και πώς προβάλλονται στη συνάντηση της Ελένης με τους Τρωαδίτες πρωτόγερους στις Σκαιές πύλες;
4. Χαρακτηρίστε την Ελένη απ' όσα λέι στη συνάντηση με τους Τρωαδίτες πρωτόγερους.

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Γ, στ. 245-382): Γίνονται θυσίες και ακολουθεί μονομαχία Μενέλαου-Πάρη, ο δεύτερος σώζεται με παρέμβαση της Αφροδίτης.

1. Κρίνεται την αντίδραση του Πρίαμου στους στ. 259-261.
2. Γιατί φεύγει πίσω στην Τροία ο Πρίαμος (στ. 303-313);
3. Αξιολογήστε την περιγραφή των στ. 326-345.
4. Αξιολογήστε την περιγραφή της μονομαχίας Μενέλαου-Πάρη (στ. 346-382).

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Γ, στ. 383-461): Η Αφροδίτη βρίσκει την Ελένη, που συναντά και επιτιμά τον Πάρη, ο Αγαμέμνονας ζητεί από τους Τρώες να αναγνωρίσουν τη νίκη του Μενέλαου και να ανταποκριθούν στους όρους της συμφωνίας.

1. Κρίνετε το λόγο της Ελένης προς την Αφροδίτη (στ. 399-412).
2. Κρίνετε το λόγο της Ελένης προς τον Πάρη (στ. 428-435).

3. Κρίνετε το λόγο του Πάρη προς την Ελένη (στ. 437-446).
4. Αξιολογήστε το τέλος της ραψωδίας αυτής (στ. 448-461).

— — —

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Ποιοι και πώς φαίνεται ότι θα πρωταγωνιστήσουν στη ραψωδία αυτή;
2. Πώς εξηγούνται οι διαδοχικές μεταστροφές του Πάρη;
3. Είναι δικαιολογημένη η χαρά που δείχνουν στους στ. 111-112 Αχαιοί και Τρώες;
4. Είναι δικαιολογημένα τα συναισθήματα της Ελένης όπως εκφράζονται στους στ. 139-140;
5. Γιατί ο Πρίαμος καλοτυχίζει τον Αγαμέμνονα;
6. Ποια στοιχεία του Μενέλαου και του Οδυσσέα εξαίρει ο Αντήνορας;
7. Γιατί η Αφροδίτη, αφού έσωσε τον Πάρη, αναζητά την Ελένη;
8. Είναι δικαιολογημένος ο τόνος της Ελένης στο λόγο της προς την Αφροδίτη;
9. Είναι δικαιολογημένος ο ερεθισμός της Αφροδίτης από το λόγο της Ελένης;
10. Είναι δικαιολογημένη η απαίτηση που προβάλλει ο Αγαμέμνονας στο τέλος της ραψωδίας αυτής;

— — —

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Γ της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Σκιαγραφία του Μενέλαου απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
4. Σκιαγραφία του Πάρη απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
5. Σκιαγραφία της Ελένης απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
6. Η παρουσία των θεών στη ραψωδία αυτή.
7. Σχέσεις ανθρώπων και θεών όπως βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή.
8. Το θέμα της μονομαχίας (αναφορά ανάλογων μονομαχιών που είναι γνωστές από την ιστορία και τη λογοτεχνία, την ελληνική και την ξένη).
9. Το θέμα της μονομαχίας (τι εξυπηρετεί η επινόηση και η περιγραφή του στη ραψωδία αυτή).
10. Το θέμα του «από μηχανής θεού»: τι εξυπηρετεί η παρέμβαση της Αφροδίτης στο κρίσιμο σημείο της μονομαχίας Μενέλαου-Πάρη;

ΙΛΙΑΔΑΣ Δ

Σύναξη των θεών στον Όλυμπο
Φιλονικία Δία-Ήρας (στ. 1-72)

Σύναξη είχαν οι θεοί στου Δία το παλάτι
το χρυσόστρωτο· η Ήβη η σεβαστή κερνούσε
σ' όλους κρασί αθάνατο· με τις χρυσές τους κούπες
ευχές αντάλλασσαν αυτοί κοιτώντας προς την Τροία.
Τότε ο Κρονίδης θέλησε την Ήρα να πειράξει
με λόγια του πειραχτικά, ειρωνικά μιλώντας:
«Δυο είναι του Μενέλαου θεές προστάτισσές του,
η Ήρα η αργίτισσα κι η Αθηνά η σώστρα·
μα μακριά στέκουν αυτές, χαίρονται που τον βλέπουν.
Ωστόσο η φιλόγελη η Αφροδίτη πάντα
είναι κοντά στο φίλο της, το θάνατο του διώχνει·
να τώρα που τον γλίτωσε, κι ας νόμιζε πως πάει!
Ο μαχητής Μενέλαος έχει νικήσει πάντως·
και ας σκεφτούμε τώρα εμείς αυτό τι θ' απογίνει,
αν πάλι πόλεμο κακό και τρομερόν αγώνα
θ' ανάψουμε ή αγάπη θα βάλουμε σ' εκείνους.
Ευχάριστο και αρεστό, αν είναι αυτό σε όλους,
η πόλη ας μείνει άβλαβη του Πρίαμου του ρήγα
κι ας πάρει ο Μενέλαος μαζί του την Ελένη.»
Έτσι είπε· μα μουρμούρισαν κάτι Αθηνά και Ήρα·
κάθονταν δίπλα κι έκλωθαν κακό στους Τρωαδίτες.
Η Αθηνά είχε σιωπή και τίποτε δεν είπε,
κι ας θύμωνε κι ας είχε οργή αυτή με τον πατέρα·
ξεχείλισε όμως η οργή της Ήρας και του είπε:
«Ποιος είναι ο λόγος, τρομερέ του Κρόνου γιε, που είπες;
Οι κόποι μου ν' αφανιστούν, ατέλειωτοι να μείνουν,
ο ίδρωτας που έχυσα, ο κόπος των αλόγων
στρατό σαν σύναζα, κακό στον Πρίαμο, στους γιους του;
Κάμε ό,τι θέλεις. Οι άλλοι δε συμφωνούμε ωστόσο.»

Οργίστηκε κι απάντησε ο νεφελοστοιβάχτης:
«Άθλια, τι σου έφταιξαν ο Πρίαμος, οι γιοι του,
κι ασίγαστα λυσσομανάς, να καταστρέψεις θέλεις
αυτήν την καλοτείχιστη του Πρίαμου την πόλη;
Τα ψηλά τείχη αν διάβαινες και τις καστρόπορτές τους
κι αν έτρωγες τον Πρίαμο ωμό και τα παιδιά του,
τους Τρωαδίτες όλους τους, θα χόρταινε η οργή σου!
Κάμε όπως θες, μα πρόσεξε μήπως η διαφορά μας
κάποτε γίνει αφορμή μάχης ανάμεσά μας.
Και κάτι άλλο θα σου πω και βάλε το στο νου σου:
Αν το θελήσω κάποτε να καταστρέψω πόλη,
όπου τυχαίνει άνθρωποι να κατοικούν δικοί σου,
μη στην οργή μου αντισταθείς, μα άφησέ με τότε.
Όσο κι αν δεν το ήθελα, τη χάρη αυτή σου κάνω·
απ' όσες πόλεις βρίσκονται κάτω από τον ήλιο,
κάτω απ' τον έναστρο ουρανό, από αυτές καμιά τους
τόσο δεν την αγάπησα, όσο την άγια Τροία,
και τον αντρείο Πρίαμο και όλο το λαό του.
Δεν έλειψαν οι προσφορές ποτέ απ' το βωμό μου,
η κνίσα κι οι σπονδές, δώρα που έχουμε ως κλήρο.»
Η μεγαλόματη θεά, αφέντρα Ήρα, είπε:
«Μου είναι πολυαγάπητες οι τρεις εκείνες πόλεις:
Μυκήνα η πλατύδρομη, το Άργος και η Σπάρτη.
Κατάστρεψέ τες, αν ποτέ μισήσει η ψυχή σου·
γι' αυτές δε θα σταθώ μπροστά ούτε και θα θυμώσω·
ακόμη και αν αρνηθώ και πω πως δε σ' αφήνω,
δεν καταφέρνω τίποτε, γιατί είσαι ανώτερός μου.
Αλλά πρέπει κι ο κόπος μου να έχει κάποιο τέλος·
γιατί κι εγώ είμαι θεά κι έχουμε ίδιο γένος·
πιο σεβαστή με γέννησε ο πονηρός ο Κρόνος
και για τα δυο, για τη γενιά και για το ότι είμαι
γυναίκα σου και στους θεούς συ αφεντεύεις όλους.
Μα ας υποχωρήσουμε τώρα ανάμεσά μας,
σ' εσένα εγώ, σε μένα συ· θα μας ακολουθήσουν
οι άλλοι οι αθάνατοι. Την Αθηνά να στείλεις

γοργά να πάει στον πόλεμο των Αχαιών και Τρώων,
τρόπο να βρει να παραβούν τους όρκους τους οι Τρώες,
στους περήφανους Αχαιούς που έχουν πιο πριν δώσει.»
Είπε· και πείστηκε θεών κι ανθρώπων ο πατέρας·
και λόγια ανεμάρπαστα στην Αθηνά μιλούσε:
«Γρήγορα πάνε στο στρατό των Αχαιών και Τρώων
τρόπο να βρεις να παραβούν τους όρκους τους οι Τρώες,
στους περήφανους Αχαιούς που έχουν πιο πριν δώσει.»

Η Αθηνά ξεσηκώνει τους Τρώες (στ. 73-103)

Έτσι είπε και ξεσήκωσε την Αθηνά, που απ' ώρα
το περίμενε· πήδηξε απ' τις κορφές του Ολύμπου.
Όπως ρίχνει αστέρι ο γιος του πονηρού του Κρόνου
λαμπρό, για ναύτες σύμβολο ή για στρατούς μεγάλους,
κι άπειρες γύρω του παντού οι σπίθες του πετιούνται,
παρόμοια χύθηκε στη γη η Αθηνά Παλλάδα
κι ανάμεσά τους βρέθηκε· ξαφνιάστηκαν, σαν είδαν,
και οι αντρείοι Αχαιοί κι οι Τρώες οι ιππότες·
το διπλανό του βλέποντας έτσι έλεγε καθένας:
«Θα ξαναρχίσει πόλεμος και τρομερός αγώνας
ή την αγάπη και στους δυο θα βάλει ο Δίας τώρα,
που κυβερνάει τον πόλεμο μες στων θνητών τον κόσμο;»
Έτσι έλεγε καθένας τους απ' Αχαιούς και Τρώες.
Αυτή στους Τρώες χώθηκε παρόμοια μ' έναν άντρα,
το μαχητή Λαόδοκο, του Αντήνορα το τέκνο,
τον Πάνδαρο τον έξοχο να βρει αναζητώντας.
Το άφογο και δυνατό να στέκεται κει βρήκε
το τέκνο του Λυκάονα· τρανές φάλαγγες γύρω
κάθονταν, που ήρθαν μαζί απ' τις ροές του Αισήπου.
Και λόγια ανεμάρπαστα από κοντά του είπε:
«Τρανέ γιε του Λυκάονα, άραγε θα μ' ακούσεις;
Τολμάς προς το Μενέλαο βέλος γοργό να ρίξεις,
δόξα και χάρη να χαρείς από τους Τρώες όλους
κι απ' όλους περισσότερο από το ρήγα Πάρη;
Δώρα λαμπρά θα έδινε αυτός απ' όλους πρώτος,
το μαχητή Μενέλαο από δικό σου βέλος
αν χτυπημένο έβλεπε, καμένο στην πυρά του.

Στον ξακουστό Μενέλαο έλα, το βέλος ρίξε·
στο φωτογέννητο θεό Απόλλωνα τοξότη
μονοχρονίτικα αρνιά να σφάξεις πλήθος τάξε,
όταν στην άγια Ζέλεια, πατρίδα σου, γυρίσεις.»

Η καταπάτηση των όρκων
Ο τραυματισμός του Μενέλαου (στ. 104-147)

Έτσι η θεά του μίλησε και γύρισε τη σκέψη
του άμυαλου· ξεγύμνωσε το τορνεμένο τόξο·
από αγριοκάτσικο, που πέτυχε στο στήθος,
το έκαμε· σε καρτέρι να βγαίνει από βράχο
το είδε και ξαπλώθηκε ανάσκελα στο βράχο.
Δεκάξι χεροπάλαμα ήταν τα κέρατά του.
Τα έξυσε, τα δούλεψε, τα ένωσε τεχνίτης,
τα γυάλισε, τους πέρασε και χρυσαφένιες άκρες.
Τώρα τ' ακούμπησε στη γη, το λύγισε περνώντας
τη χορδή. Οι φίλοι μπρος του κρατούσαν τις ασπίδες,
μη οι αντρείοι Αχαιοί να πεταχτούν προλάβουν,
στο μαχητή Μενέλαο προτού το βέλος φτάσει.
Άνοιξε τη φαρέτρα του κι έβγαλε ένα βέλος,
άριχτο ακόμη, φτερωτό, πηγή για μαύρο πόνο·
το πικρό βέλος έσιαξε στη χορδή πάνω τότε,
μονοχρονίτικα αρνιά έταξε στον τοξότη,
το φωτογέννητο θεό πάρα πολλά να σφάξει,
όταν στην άγια Ζέλεια, πατρίδα του, γυρίσει.
Τράβηξε τότε τη χορδή και τις αιχμές του βέλους·
στο βυζί σίμωσε η χορδή, το σίδερο στο τόξο.
Όταν τέντωσε το τρανό και γυριστό του τόξο,
στριγγιά το τόξο έβγαλε, ήχο η χορδή· το βέλος
πέταξε γοργά στο πλήθος να φτάσει λαχταρώντας.

Όμως δεν ξέχασαν θεοί, Μενέλαε, εσένα,
η κουρσεύτρα η Αθηνά, του Δία κόρη, πρώτη,
που όντας μπρος του έδιωξε το μυτερό το βέλος.
Το έδιωξε από πάνω του, όπως μια μάνα διώχνει·
μια μύγα από το τέκνο της, καθώς γλυκοκοιμάται,
κι η ίδια της το έσπρωξε όπου χρυσά θηλύκια
κρατούν τη ζώνη και διπλός ο θώρακας σταυρώνει.
Το πικρό βέλος έπεσε στην αρμοστή του ζώνη·

πέρασε από την πλουμιστή τη ζώνη πέρα ως πέρα
και χώθηκε στο θώρακα τον πολυπλουμισμένο
και στο ζωστήρι που είχε και γλίτωνε απ' τα βέλη·
αυτό πολύ τον γλίτωσε, κι ας τρύπησε κι εκείνο.
Στην άκρη μόνο χάραξε το δέρμα του το βέλος
και μαύρο αίμα έτρεξε απ' την πληγή αμέσως.

Όπως ελεφαντόδοντο σαν με πορφύρα βάφει
Μαιονίδα ή Κάειρα, γι' αλόγου χαλινάρι,
και στο κελάρι μείνει αυτό και το ποθούν ιππότες,
όμως αυτό φυλάγεται για χάρη κάποιου ρήγα,
για τ' άλογό του στόλισμα, δόξα στον αναβάτη,
όμοια στο αίμα βάφτηκαν, Μενέλαε, οι κνήμες,
τα καλόφτιαχτα μεριά σου και οι αστράγαλοί σου.

Διάλογος Αγαμέμνονα-Μενέλαου Περιποιήσεις στο Μενέλαο (στ. 148-219)

Ο ρήγας Αγαμέμνονας πάγωσε απ' το φόβο,
σαν είδε από την πληγή να τρέχει μαύρο αίμα·
κι ο μαχητής Μενέλαος πάγωσε απ' το φόβο.
Όμως είδε πως έμειναν λουρί κι αγκίδες έξω·
πάλι στα στήθη του η ψυχή γύρισε απ' το φόβο.
Ο τρανός Αγαμέμνονας βαριά βογγώντας είπε,
το χέρι του αφού έπιασε κι εστέναζαν οι φίλοι:

«Για το χαμό σου, αδερφέ, οι όρκοι έχουν γίνει!
Μόνον μπροστά μας σ' έβαλα τους Τρώες να χτυπήσεις.
Όμως αυτοί σε χτύπησαν και πάτησαν τους όρκους.
Το αίμα ωστόσο των αρνιών, δεν παν χαμένοι οι όρκοι,
οι άδολές μας οι σπονδές, το χειροσφίξιμό μας.
Κι αν τώρα ο Ολύμπιος δεν έχει τιμωρήσει,
θα τιμωρήσει κάποτε, βαριά θα το πληρώσουν
με τα κεφάλια τους αυτοί, γυναίκες και παιδιά τους.
Ξέρω αυτό πολύ καλά στο νου και στην ψυχή μου:
Θα 'ρθει μια μέρα να χαθεί η άγια Τροία τότε,
ο αντρειωμένος Πρίαμος και όλος ο λαός του.
Ο Δίας ο ψηλόθρονος, που μένει στον αιθέρα,
τη μαύρη την ασπίδα του σε όλους θα τραντάξει
για την απάτη τους αυτή· θα γίνει ό,τι λέω.
Πίκρα όμως, Μενέλαε, βαριά για σε θα νιώσω,

αν τελειώσεις πεθαίνοντας το νήμα της ζωής σου.
Θα γύριζα όλος ντροπή στο διψασμένο Άργος·
οι Αχαιοί τους τόπους τους αμέσως θα θυμούνταν·
θ' αφήναμε για καυχησιά στον Πρίαμο, στους Τρώες
την αργίτισσα Ελένη· η γη τα κόκαλά σου
θα σάπιζε στην Τροία εδώ μ' ατέλειωτο το έργο.
Κάποιος απ' τους περήφανους θα έλεγε τους Τρώες,
του ένδοξου Μενέλαου σαν θα πατά το μνήμα:
— Έτσι ο Αγαμέμνονας να βγάζει το θυμό του,
όπως τώρα οδήγησε μάταια το στρατό του
και γύρισε στον τόπο του, στην πατρική του χώρα
μ' άδεια πλοία, τον αδερφό έχοντας παρατήσει.
Αυτά θα πει, κι ας άνοιγε η γη να με πλακώσει.»
Τότε ο ξανθός Μενέλαος δίνοντας θάρρος είπε:
«Δείξε θάρρος, των Αχαιών τον κόσμο μη φοβίζεις!
Βαθιά πολύ δε χώθηκε το μυτερό το βέλος,
μα με προφύλαξε μπροστά το πλουμιστό ζωνάρι,
το κάτω ζώμα κι η ζώνη που έκαμαν χαλκιάδες.»
Ο ρήγας Αγαμέμνονας γύρισε και του είπε:
«Μακάρι αυτά, Μενέλαε, να είναι όπως λέγεις.
Γιατρός το τραύμα σου θα δει, βοτάνια θα σου βάλει,
να δώσει ανακούφιση στους μαύρους σου τους πόνους.»
Είπε και στον Ταλθύβιο, τον κράχτη του, μιλούσε:
«Κάλεσε το Μαχάονα, Ταλθύβιε, να έρθει,
του άψογου του γιατρευτή, του Ασκληπιού, το τέκνο,
το μαχητή Μενέλαο Ατρείδη να κοιτάξει·
σημάδεψε και χτύπησε αυτόν κάποιος τοξότης
Τρωαδίτης ή Λύκιος, δόξα του και καημός μας.»
Έτσι είπε· και ο κράχτης του του άκουσε το λόγο
και πήγε προς τους Αχαιούς τους χαλκοθωρακάτους
ψάχνοντας το Μαχάονα. Τον πέτυχε να στέκει.
Τρανές φάλαγγες μαχητών ήταν ολόγυρά του
που απ' την αλογότροφη την Τρίκη είχαν έρθει.
Και λόγια ανεμάρπαστα από κοντά του είπε:
«Σήκω, γιε του Ασκληπιού, σε θέλει ο Ατρείδης,

το μαχητή Μενέλαο, το ρήγα να κοιτάξεις·
σημάδεψε και χτύπησε αυτόν κάποιος τοξότης
Τρωαδίτης ή Λύκιος, δόξα του και καημός μας.»

Έτσι είπε· του ξεσήκωσε στα στήθη την ψυχή του.
Κίνησαν μες απ' το στρατό των Αχαιών οι δυο τους.
Σαν έφτασαν όπου ο ξανθός Μενέλαος κειτόταν
πληγωμένος κι ήταν γύρω οι πιο τρανοί ρηγάδες,
στη μέση πήγε, στάθηκε ο άξιος ο άντρας,
το βέλος τράβηξε μεμιάς απ' το σφιχτό ζωνάρι,
και με το τράβηγμα έσπασαν οι μυτερές του άκρες.
Πήρε ύστερα και έλυσε το πλουμιστό ζωνάρι,
το κάτω ζώμα, τη ζώνη, που έκαμαν χαλκιάδες.
Σαν είδε τότε την πληγή το βέλος που είχε κάμει,
εβύζαξε το αίμα της και μαλακά βοτάνια
έβαλε απ' το Χείρωνα δοσμένα στον πατέρα.

Η έναρξη της τρωικής επίθεσης
Επιθεώρηση του ελληνικού στρατοπέδου από τον Αγαμέμνονα
(στ. 220-421)

Το βροντερό Μενέλαο φρόντιζαν έτσι εκείνοι·
ήρθαν ωστόσο πάνω τους οι φάλαγγες των Τρώων·
κι εκείνοι αρματώθηκαν, θυμήθηκαν τη μάχη.

Τότε τον Αγαμέμνονα να δεις δε θα μπορούσες
να αδρανεί, να σκιάζεται, τη μάχη ν' αποφεύγει,
μα είχε ορμή ν' αγωνιστεί, να δοξαστεί στη μάχη.
Παράτησε τα άλογα, τα χάλκινα αμάξια·
αυτά ο δούλος μακριά τα είχε να φρουμάζουν,
του Πτολεμαίου το παιδί, του Πείραιου το εγγόνι,
ο Ευρυμέδοντας· σ' αυτόν πρόσταξε πλάι να είναι,
μη νιώσει πως κουράστηκε τα πλήθη κυβερνώντας·
πεζός από τις φάλαγγες των μαχητών περνούσε.

Όσους ιππότες Δαναούς τους έβλεπε να σπεύδουν,
τους ζύγωνε, τους έδινε κουράγιο με τα λόγια:

«Την αντρική σας δύναμη μην παρατάτε, Αργείοι!
Στους ψεύτες βοηθός ποτέ ο Δίας δε θα είναι,
μα όσοι πρώτοι πάτησαν τους όρκους που έχουν γίνει,
αυτών τα τρυφερά κορμιά θα καταφάγουν γύπες
και τις γυναίκες τους εμείς και τα μικρά παιδιά τους
στα πλοία θα φορτώσουμε, σαν πάρουμε το κάστρο.»

Όσους εξάλλου έβλεπε τη μάχη ν' αποφεύγουν,
πολύ τους μάλωνε αυτούς με θυμωμένα λόγια:
«Φωνακλάδες και άναντροι, δεν ντρέπεστε, Αργείοι;
Γιατί σαν ελαφόπουλα στέκεστε σαστισμένοι,
που σαν κουραστούν τρέχοντας μέσα στην πεδιάδα
σταματούν πια και δύναμη δεν έχουν στην ψυχή τους.
Όμοια χαμένοι στέκεστε, δεν μπαίνετε στη μάχη.
Αλήθεια, περιμένετε κοντά να 'ρθουν οι Τρώες,
όπου τα πλοία στέκονται, στης θάλασσας την άκρη,
να δείτε αν το χέρι του για σας θ' απλώσει ο Δίας;»
Έτσι αυτός προστάζοντας τις φάλαγγες περνούσε·
περνώντας τότε έφτασε προς των Κρητών το τμήμα.
Ο τρανός Ιδομενέας εξόπλιζε εκείνους,
που ήταν μες στους πρόμαχους, στη δύναμη ίδιος κάπρος·
τους τελευταίους σε μάχη κινούσε ο Μηριόνης.
Ο ρήγας Αγαμέμνονας χάρηκε, σαν τους είδε·
στον Ιδομενέα λόγια γλυκά μιλώντας είπε:
«Πολύ τιμώ στον πόλεμο, σ' όλα τα άλλα έργα
μες στους ιππότες Δαναούς, σένα, Ιδομενέα,
και στο τραπέζι, διαλεχτό σαν πίνουν και φλογάτο
κρασί οι πρώτοι Αχαιοί βγαλμένο απ' τα κροντήρια.
Αν οι μακρόμαλλοι Αχαιοί καθένας το δικό του
πίνει, η δική σου κούπα ξέχειλη πάντα μένει,
όπως και η δική μου δα, να πίνεις όσο θέλεις.
Λοιπόν στη μάχη πήγαινε, όπως πριν ήσουν δείξε.»
Κι είπε ο Ιδομενέας, των Κρητικών ο ρήγας:
«Ατρείδη σύντροφος πιστός για πάντα θα σου είμαι,
όπως απαρχής έταξα κι έχω δεθεί με λόγο.
Σε μακρόμαλλους Αχαιούς άλλους πάνε, να σπρώξεις
γοργά ν' αρχίσει ο πόλεμος, αφού τον όρκο οι Τρώες
πάτησαν· γι' αυτούς θάνατος και συμφορά θα έρθει
γιατί πρώτοι αδίκησαν τους όρκους μας πατώντας.»
Έτσι είπε· και χαρούμενος προχώρησε ο Ατρείδης·
έφτασε στους δυο Αίαντες περνώντας μες στα πλήθη.
Κι οι δυο τους αρματώνονταν, πεζοί πίσω τους πλήθος.

Όπως όταν από σκοπιά βοσκός σύννεφο βλέπει
στη θάλασσα να προχωρεί σπρωγμένο απ' τον αέρα
κι όπως το βλέπει από ψηλά, του φαίνεται πιο μαύρο,
σαν πίσσα μες στη θάλασσα, να φέρνει ανεμοζάλη
και χώνει το κοπάδι του μες στη σπηλιά από τρόμο,
τέτοιες με τους δυο Αίαντες των έξοχων αντρείων
οι φάλαγγες στο φοβερό τον πόλεμο τραβούσαν·
μαύρες, πυκνές τρικύμιζαν ασπίδες και κοντάρια.
Τους είδε ο Αγαμέμνονας και χάρηκε η ψυχή του
και λόγια ανεμάρπαστα μιλώντας τους τους είπε:

«Αίαντες, που αφεντεύετε στους χαλκοθωρακάτους
Αργείους, να προστάζω σας διόλου δε μου ταιριάζει,
αφού κι οι δυο σας το στρατό στον πόλεμο κινάτε.
Δία πατέρα, Αθηνά, Απόλλωνα, μακάρι
τέτοια να ήταν η ψυχή στα στήθη όλων τώρα!
Η πόλη θα γονάτιζε του Πρίαμου του ρήγα
κυριευμένη ολότελα απ' τα δικά μας χέρια.»

Έτσι είπε και τους άφησε· πήγε να βρει τους άλλους.
Συνάντησε το Νέστορα, το ρήτορα της Πύλου,
που τους δικούς του σύνταζε και έσπρωχνε σε μάχη
γύρω απ' τον Πελάγοντα, Αλάστορα, Χρομίο
και τον τρανό τον Αίμονα, το Βίαντα στρατάρχη.
Έβαλε πρώτους τους ιππείς με τ' άλογα, τ' αμάξια,
πίσω απ' όλους τους πεζούς, πολλούς κι αντρειωμένους,
να είναι πολέμου πύργος· στο κέντρο είχε βάλει
τους κακούς, για να πολεμούν, ακόμη κι αν δε θέλουν.
Πρόσταξε πρώτα στους ιππείς να έχουν τ' άλογά τους
σταθερά, να μην κλονιστούν στην ταραχή της μάχης:

«Κανένας σας, με σιγουριά στην τέχνη των αλόγων
και στην αντρειοσύνη του, μπρος απ' τους άλλους μόνος
τους Τρώες να μην πολεμά, μα μήτε και να φεύγει.
Έτσι η δύναμή σας πάει! Μα όποιος φτάσει αμάξι
με το κοντάρι ας του χυθεί· καλύτερα έτσι είναι.
Έτσι και οι παλιότεροι κούρσευαν πόλεις, τείχη
έχοντας μες στα στήθη τους καρδιά και σκέψη τέτοια.»

Έτσι ο εμπειροπόλεμος ο γέρος τους μιλούσε·
τον είδε ο Αγαμέμνονας και χάρηκε η ψυχή του
και λόγια ανεμάρπαστα του μίλησε και είπε:
«Τα γόνατά σου, γέροντα, ας σε ακολουθούσαν,
όπως στα στήθη η ψυχή, και δύναμη ας είχες.
Μα τα βαριά τα γερατιά σε φθείρουν· ας τα είχε
άλλος κανείς κι ας ήσουν συ με τους πιο νέους τώρα!»
Τότε ο ιππότης Νέστορας γύρισε και του είπε:
«Ατρείδη, θα το ήθελα κι εγώ να είμαι ως ήμουν,
σαν τον Ερευθαλίωνα εσκότωσα τον άξιο.
Όμως δε δίνουν οι θεοί μαζί όλα στους ανθρώπους·
αν ήμουν νέος κάποτε, τώρα πια γέρος είμαι.
Ωστόσο με τους ιππείς μου θα πάω, τις βουλές μου,
τα λόγια μου για να τους πω - του γέρου αυτή η χάρη.
Θα πολεμούν οι νιότεροι, που είναι από μένα
πιο δυνατοί και σίγουροι για την αντρειοσύνη.»
Έτσι είπε· και χαρούμενος προχώρησε ο Ατρείδης.
Βρήκε του Πετεού το γιο, ιππότη Μενεσθέα,
να στέκεται· γεμάτοι οργή οι Αθηναίοι γύρω,
κι ο Οδυσσέας ο σοφός εκεί κοντά στεκόταν
και πλάι του οι αδείλιαστοι Κεφαλλονίτες όλοι.
Δεν είχε φτάσει η βοή σ' αυτούς της μάχης τότε,
μα μόλις ξεσηκώνονταν οι φάλαγγες των Τρώων
και των Αχαιών· στέκονταν εκείνοι καρτερώντας
πότε ένας πύργος Αχαιοί από αλλού θα ερχόταν,
στους Τρώες θα ορμούσε πια, θα άρχιζε η μάχη.
Θύμωσε ο Αγαμέμνονας, αυτούς σαν είδε τότε,
και λόγια ανεμάρπαστα μίλησε και τους είπε:
«Παιδί εσύ του Πετεού, του αρχοντικού του ρήγα,
μάστορα συ της πονηριάς, συ συμφεροντολόγε,
τι ζαρωμένοι στέκεστε προσμένοντας τους άλλους;
Ανάμεσα στους πρόμαχους να στέκεστε ταιριάζει,
της μάχης ν' αντικρίζετε την πυρωμένη φλόγα·
δέχεστε κάλεσμα εσείς κι οι δυο σας πρώτοι πρώτοι,
κάθε που στους πρωτόγερους στήνουμε το τραπέζι.

Εκεί σας είναι αρεστό κρέας ψητό να τρώτε,
κρασί γλυκό να πίνετε, όσο η ψυχή σας θέλει.
Τώρα θα το χαιρόσασταν, μπρος σας αν δέκα πύργοι
των Αχαιών με άσπλαχνο χαλκό χτυπιούνταν τώρα.»
Τον λοξοκοίταξε ο σοφός ο Οδυσσέας κι είπε:
«Ατρείδη, τι σου ξέφυγε το φράχτη των δοντιών σου;
Τη μάχη πως ξεφεύγουμε λες, όταν με τους Τρώες
σηκώνουμε οι Αχαιοί άγριο πολέμου αγώνα;
Θα δεις ωστόσο, αν νοιάζεσαι κι αν θέλεις, τον πατέρα
του Τηλέμαχου να μπαίνει ανάμεσα στους Τρώες
τους ιππότες. Κι όσα μιλάς στον άνεμο πηγαίνουν!»
Γέλασε ο Αγαμέμνονας, σαν είδε να θυμώνει,
πίσω πήρε το λόγο του, του μίλησε και είπε:
«Αρχοντικές Λαέρτη γιε, πολύτεχνε Οδυσσέα,
δε σε μαλώνω δα πολύ ούτε και σε προστάζω·
ξέρω πως μες στα στήθη σου σκέφτεσαι το καλό μου
και όσα σκέφτομαι εγώ είναι δικές σου σκέψεις.
Μα έλα και αργότερα τα φτιάνουμε οι δυο μας,
αν κάτι ειπώθηκε κακό. Θεοί ας μας τα σβήσουν!»
Έτσι είπε και τους άφησε· πήγε να βρει τους άλλους.
Βρήκε του Τυδέα το γιο, τον άτρομο Διομήδη,
να στέκει πίσω απ' τ' άλογα μες στο γερό αμάξι·
πλάι ήταν ο Σθένελος, ο γιος του Καπανέα.
Θύμωσε ο Αγαμέμνονας, αυτόν σαν είδε τότε,
και λόγια ανεμάρπαστα μίλησε και του είπε:
«Αλίμονο, Τυδέα γιε, του μαχητή κι ιππότη!
Γιατί ζαρώνεις και κοιτάς τις γέφυρες της μάχης;
Στον Τυδέα δεν άρεζε να στέκει ζαρωμένος,
μα ήθελε να πολεμά μαζί με τους συντρόφους.
Έτσι έλεγαν όσοι έβλεπαν στη μάχη να κοπιάζει
-δεν τον αντίκρισα ποτέ- πως ξεπερνούσε όλους.
Κάποτε χωρίς πόλεμο μπήκε μες στις Μυκήνες
με τον άξιο Πολυνείκη, στρατό για να μαζέψει·
τότε να πάρουν ήθελαν τ' άγια της Θήβας τείχη
και να τους δώσουν δέονταν βοήθεια οι Μυκηναίοι·

αυτοί να δώσουν ήθελαν, τους άκουαν τα λόγια.
Κι ο Δίας με σημάδια του τους άλλαξε τη γνώμη.
Σαν έφυγαν, προχώρησαν· στον Ασωπό σαν ήρθαν,
με τα πολλά τα βούρλα του, με τα παχιά λιβάδια,
οι Αχαιοί μαντάτορα έστειλαν τον Τυδέα.
Πήγε αυτός, συνάντησε τότε πολλούς Καδμείους,
που στου τρανού Ετεοκλή έτρωγαν το παλάτι.
Ούτε και τότε τρόμαξε ο ιππότης Τυδέας,
κι ας ήταν ξένος, μόνος του, μες σε πολλούς Καδμείους·
σ' αγώνες τους προκάλεσε και σ' όλα τους νικούσε
εύκολα· τέτοια βοηθός η Αθηνά του ήταν.
Τότε οι Καδμείοι θύμωσαν, που τ' άλογα κεντρίζουν,
και, καθώς πίσω γύριζε, του έστησαν καρτέρι,
πενήντα παλικάρια τους· δυο ήταν αρχηγοί τους,
ο Αιμονίδης Μαίονας, με τους θεούς παρόμοιος,
και του Αυτόφονου ο γιος, αντρείος Πολυφόντης.
Μα άσχημα θανάτωσε κι εκείνους ο Τυδέας·
σκότωσε όλους κι έναν τους άφησε να του φύγει·
το Μαίονα ξαπόστειλε από θεών σημάδια.
Έτσι ο αιτωλός Τυδέας στάθηκε· μα ο γιος του
σε μάχη είναι κατώτερος, καλύτερος στα λόγια.»

Έτσι είπε· δεν απάντησε ο τρανός Διομήδης·
του σεβαστού του βασιλιά τον ντρόπιασε ο λόγος.
Του απάντησε του ένδοξου ο γιος του Καπανέα:

«Ατρείδη, ψέματα μη λες, και τα σωστά τα ξέρεις!
Καυχιόμαστε πως πιο καλοί είμαστε απ' τους γονείς μας·
τη Θήβα την εφτάπυλη έχουμε εμείς κουρσέψει
στα τρανά τείχη της στρατό λιγότερο οδηγώντας
με τα σημάδια των θεών, του Δία τη βοήθεια.
Από δικά τους σφάλματα χάθηκαν τότε εκείνοι.
Εμάς με τους πατέρες μας σ' όμοια τιμή μην έχεις!»

Τον λοξοκοίταξε ο τρανός ο Διομήδης κι είπε:
«Σύντροφε, μείνε σιωπηλός, το λόγο μου ν' ακούσεις.
Του ρήγα Αγαμέμνονα δε με οργίζει ο λόγος,
που τους αντρείους Αχαιούς στη μάχη τώρα σπρώχνει.

Αυτός θα δοξαστεί πολύ, αν Αχαιοί τους Τρώες
νικήσουν και το κάστρο τους τα χέρια τους το πάρουν·
κι αν νικηθούν οι Αχαιοί, το πένθος του μεγάλο.
Μα έλα, την αδάμαστη αντρεία να σκεφτούμε.»

Έτσι είπε κι απ' τ' αμάξι του πήδησε κάτω τότε·
τα χάλκινα όπλα βρόντησαν στου βασιλιά τα στήθη,
σαν όρμησε· θα τρόμαζε κι αντρειωμένος τότε.

Το φούντωμα της μάχης (στ. 422-456)

Όπως στο βροντερό γιαλό της θάλασσας το κύμα,
που το σηκώνει ο Ζέφυρος, επανωτό κινιέται,
στο πέλαγο υψώνεται, μετά στην ξέρα σπάζει
μ' ορμή και μ' άγριο μούγκρισμα, στους κάβους κυρτωμένο
σηκώνεται και χύνεται ξερνώντας τον αφρό του,
των Δαναών οι φάλαγγες όμοια κινούσαν τότε
απανωτές κι αδιάκοπα στη μάχη· τους δικούς του
κάθε ηγέτης πρόσταζε· και σώπαιναν οι άλλοι·
τόσος στρατός χωρίς φωνή να πεις δε θα μπορούσες
πως είναι· τους αρχηγούς τους φοβούνταν βλέποντάς τους·
τα πλουμιστά τα όπλα τους έλαμπαν που φορούσαν.
Οι Τρώες σαν τα πρόβατα σε μάντρα κάποιου πλούσιου,
που μύρια στέκουν το λευκό να τους αρμέξουν γάλα
κι ακούοντας τ' αρνάκια τους αδιάκοπα βελάζουν,
έτσι μες στον πολύ στρατό αλάλαζαν οι Τρώες.
Ίδια δεν είχαν τη λαλιά, γλώσσα δεν είχαν μία·
η γλώσσα τους ήταν μεικτή και από τόσους τόπους.
Ο Άρης έσπρωχνε αυτούς, τους άλλους η Παλλάδα,
η λυσσασμένη Έριδα (μαζί Δείμος και Φόβος),
συντρόφισσα και αδερφή του αντροφόνου Άρη,
που είναι λίγη στην αρχή, μα ύστερα στυλώνει
στον ουρανό την κεφαλή και περπατάει στο χώμα.
Τριγύριζε μες στο στρατό και σε μια άγρια μάχη
όλους εκείνους κέντριζε αυξάνοντας το βόγγο.

Όταν πια ήρθαν τρέχοντας στον ίδιο τόπο όλοι,
κοντάρια, ασπίδες, δύναμη των χαλκοθωρακάτων
στρατιωτών χτυπήθηκαν· αφαλωτές ασπίδες
αντιχτυπούσαν και βροντή μεγάλη σηκωνόταν.

Θρήνος αντρών που χάνονταν, κραυγή χαράς εκείνων
που σκότωναν απλώνονταν, κι η γη πλημμύριζε αίμα.
Όπως οι ξεροπόταμοι που απ' τα όρη ρέουν
σμίγουν σε κάποια λαγκαδιά τα ξέχειλα νερά τους,
που από κρουνούς ξεχύνονται τρανούς μες σε χαράδρα,
κι ακούει μέσα σε βουνό βοσκός το θόρυβό τους,
έτσι έβγαζαν, σαν έσμιξαν, αλαλαγμό και βόγγο.

Απώλειες Τρώων και Ελλήνων (στ. 457-544)

Και πρώτος ο Αντίλοχος σκότωσε απ' τους Τρώες
αντρείο, τον Εχέπωλο, το γιο του Θαλυσίου·
τον χτύπησε το κέρατο στ' αλογουρίσιο κράνος,
του τρύπησε το μέτωπο· στο κόκαλο ως μέσα
πέρασε η χάλκινη αιχμή· σκέπασε το σκοτάδι
τα μάτια του· σωριάστηκε σαν πύργος μες στη μάχη.
Πεσμένο ο Ελεφήνορας τον άρπαξε απ' τα πόδια,
το τέκνο του Χαλκώδοντα, των Άβαντων ο ρήγας·
μεσ' απ' τα βέλη έσερνε ποθώντας να του πάρει
τα όπλα του, μα η ορμή κράτησε μόνο λίγο.
Ο αντρείος Αγήνορας σαν είδε να τον σέρνει
και φάνηκε, σαν έσκυψε, γυμνή πια η πλευρά του,
τον πλήγωσε μ' ακόντιο, του πήρε τη ζωή του.
Έτσι η ζωή του κόπηκε κι έγινε τότε γύρω
κακό τρανό σε Αχαιούς και Τρώες· σαν τους λύκους
ορμούσαν απ' τις δυο μεριές κι ο ένας σκότωνε άλλο.

Το γιο του Ανθεμίωνα σκότωσε, Σιμοείσιο,
ο Τελαμώνιος Αίαντας· η μάνα του μια μέρα
στις όχθες του Σιμόεντα γυρνώντας απ' την Ίδη
τον γέννησε, με τους γονείς τα πρόβατα κοιτώντας.
Πήρε από κει το όνομα· μα να γεροκομήσει
δεν το κατάφερε γονείς, λίγη ήταν η ζωή του·
με το κοντάρι ο Αίαντας τον σκότωσε ο αντρείος.
Πρώτος καθώς πρόβαινε αυτός, τον χτύπησε στο στήθος
προς το μαστό το δεξιό· το χάλκινο κοντάρι
πέρασε απ' τον ώμο του· κυλίστηκε στο χώμα
σαν λεύκα που ξεφύτρωσε σε τόπο βαλτωμένο
κι είναι ψηλή κι έχει κλαδιά στην κορυφή της μόνο

και ένας αμαξοποιός μ' αστραφτερό τσεκούρι
την έκοψε, τροχόγυρο στ' αμάξι του να κάνει,
κι όντας εκεί ξεραίνεται στου ποταμού τις όχθες·
όμοια το Σιμοείσιο άρχισε να τον γδύνει
ο Αίαντας. Ο Άντιφος ο λαμπροθωρακάτος,
γιος του Πρίαμου, έριξε πάνω του το κοντάρι·
δεν τον πέτυχε, μα βρήκε το Λεύκο στ' αχαμνά του,
του Οδυσσέα σύντροφο, που το νεκρό τραβούσε·
σωριάστηκε και του 'πεσε το πτώμα από τα χέρια.
Ο Οδυσσέας θύμωσε να πέφτει βλέποντάς τον·
απ' τους προμάχους πέρασε με το λαμπρό του κράνος,
κοντά του πήγε, στάθηκε και έριξε κοντάρι
καλά κοιτώντας γύρω του· τραβήχτηκαν οι Τρώες,
σαν ακόντισε· η ριξιά δεν πήγε όμως χαμένη·
το νόθο γιο του Πρίαμου Δημοκόωντα βρήκε,
που ήρθε από την Άβυδο, απ' τα γοργά άλογά του.
Πονώντας για το σύντροφο χτύπησε ο Οδυσσέας
αυτόν δίπλα στο μέτωπο· απ' τ' άλλο το μελίγγι
πέρασε η χάλκινη αιχμή· τον σκέπασε σκοτάδι·
με βρόντο κάτω έπεσε, βρόντησαν τ' άρματά του.
Τραβήχτηκαν ο Έκτορας κι οι πρόμαχοι οι Τρώες·
τότε οι Αργείοι φώναζαν και τους νεκρούς τραβούσαν
κι εμπρός πολύ προχώρησαν. Μα θύμωσε ο Φοίβος
κοιτώντας απ' τα Πέργαμα και φώναξε στους Τρώες:

«Τρώες αλογοδαμαστές, μη δείχνετε δειλία
μπρος στους Αργείους! Σίδερο ή πέτρα τα κορμιά τους
δεν είναι, ώστε το χαλκό τον αιχμηρό ν' αντέξουν·
κι ο γιος της ωριοπλέξουδης Θέτιδας Αχιλλέας
δεν πολεμά, μα το θυμό κοντά στα πλοία τρέφει.»

Έτσι είπε ο φοβερός θεός ψηλά από την πόλη·
τους Αχαιούς ξεσήκωνε πηγαίνοντας τριγύρω
η άξια του Δία κόρη, όπου έβλεπε να στέκουν.

Η μοίρα τότε αφάνισε το Διώρη Αμαρυγκείδη·
τον βρήκε στον αστράγαλο ανώμαλη μια πέτρα
στο δεξί πόδι, που έριξε των Θρακιωτών ο ρήγας,

ο Ιμβρασίδης Πείροος, που ήρθε απ' την Αίνο.
Του έσπασε τα κόκαλα και το διπλό το νεύρο
η πέτρα τότε η άπονη κι ανάσκελα στη σκόνη
έπεσε και ξεψυχώντας στους σύντροφους τα χέρια
άπλωνε· μα ο Πείροος που αυτόν είχε χτυπήσει
όρμησε και τον πλήγωσε στον αφαλό· στο χώμα
ξεχύθηκαν τα σπλάχνα του· τον σκέπασε σκοτάδι.

Σαν έφευγε, τον χτύπησε ο αιτωλός ο Θόας
μ' ακόντιο κάτω απ' το μαστό, που μπήκε στο πνεμόνι·
κοντά του ο Θόας έτρεξε, τράβηξε από το στήθος
το δυνατό τ' ακόντιο κι έσυρε το σπαθί του·
κάρφωσε αυτό μες στην κοιλιά, του πήρε την ψυχή του.
Δεν πήρε όμως τα όπλα του· είχαν στηθεί τριγύρω
Θρακιώτες φουντομάλληδες με μακριά κοντάρια·
τρανός κι ας ήταν και λαμπρός, πολύ αντρειωμένος,
πίσω τον έριξαν· κι αυτός σύρθηκε από φόβο.
Έτσι στο χώμα κείτονταν ο ένας πλάι στον άλλο,
των Θρακιωτών, των Επειών των χαλκοθωρακάτων
οι αρχηγοί· τριγύρω τους έπεφταν πολλοί άντρες.

Κάποιος αν έβλεπε εκεί δε θα παραπονιόταν,
αχτύπητος κι αλάβωτος από χαλκό αν ήταν
κι έτρεχε εκεί ανάμεσα κι η Αθηνά απ' το χέρι
τον οδηγούσε διώχνοντας τα βέλη από μπρος του·
Τρώες πολλοί και Αχαιοί εκείνη την ημέρα
στη σκόνη ήταν απλωτοί ο ένας πλάι στον άλλο.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Δ

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Ὅρκίων σύγχυσις. Ἀγαμέμνονος ἐπιπώλησις. Στο πρώτο μέρος μετά από σύσκεψη των θεών και μια λογομαχία Δία-Ήρας οι Τρώες εξωθούνται στην καταπάτηση των όρκων που είχαν κάμει (ὁρκίων σύγχυσις) και τραυματίζουν το Μενέλαο, που τον θεραπεύει ο γιατρός Μαχάονας. Στο δεύτερο μέρος (Ἀγαμέμνονος ἐπιπώλησις) ο μυκηναίος ηγέτης κάνει επιθεώρηση του ελληνικού στρατοπέδου. Και σε λίγο αρχίζει η μάχη.

Στην τέταρτη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται η συνέχεια της εικοστής δεύτερης ημέρας της επικής αφήγησης· βρίσκεται σε εξέλιξη η πραγματοποίηση της υπόσχεσης που είχε δώσει ο Δίας στη Θέτιδα στην πρώτη ραψωδία.

στ. 2 — *Η Ήβη* ήταν, κατά τη μυθολογία, θεά της νεότητας (πβ. τα σύνθετα: ἔφηβος, πρόσηβος, ἄνηβος) και υπηρετούσε τους θεούς στα συμπόσιά τους.

στ. 3 — *κρασί αθάνατο*· το ονομαστό *νέκταρ*.

στ. 5 — *Κρονίδης*· ο γιος του Κρόνου Δίας.

στ. 8 — *Η Ήρα* λατρευόταν ιδιαίτερα στο Άργος, όπου είχε ναό· με την ιέρεια του ναού αυτού της Ήρας και με τα δυο παιδιά της, τον Κλέοβη και το Βίτωνα, συνδέεται ο γνωστός μύθος που διηγήθηκε στον Κροίσο, το βασιλιά της Λυδίας, ο Σόλωνας ο Αθηναίος κατά τον ονομαστό διάλογό τους περί ευτυχίας, που μας δίνει ο Ηρόδοτος.
Σώστρα· απόδοση του πρωτότυπου ἀλαλκομενηίς (από το απαρέμφατο ἀλαλκεῖν = προστατεύειν, και από το ουσιαστικό μένος = επιθυμία) που συνοδεύει το όνομα της Αθηνάς.

στ. 30 — *νεφελοστοιβάχτης*· βλ. σχόλιο στο Α511.

στ. 39 — τυπικός στίχος· βλ. Ε259.

στ. 50 — Βλ. σχόλιο στο Α551.

στ. 52 — *η πλατύδρομη*· απόδοση του πρωτότυπου εὐρυάγυια (από το επίθετο εὐρύς = πλατύς, και το ουσιαστικό ἀγυιά = δρόμος).

στ. 58 — Η Ήρα και ο Δίας ήταν αδέρφια, παιδιά κι οι δυο του Κρόνου και της Ρέας.

στ. 75-79 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 78 *η Αθηνά Παλλάδα*· το επίθετο που συνοδεύει το όνομα της θεάς δεν έχει βέβαιη ετυμολογία· συνήθως ετυμολογείται από το ρήμα πάλλω (είτε δηλαδή ότι πάλλει το δόρυ είτε «ἐκ τοῦ ἀναπεπάλθαι ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός» = ότι πήδησε και βγήκε από το κεφάλι του Δία)· ίσως όμως η πανάρχαιη αυτή λέξη σημαίνει νεαρή γυναίκα, κόρη (πβ. πάλλας = νεανίας, και πάλλαξ = παλικάρι).

στ. 86 *αυτή*· δηλαδή η Αθηνά.

στ. 91 *Ο Αίσηπος* ήταν ποταμός της Μυσίας.

στ. 127 Είναι από τις σπάνιες φορές που η επική αφήγηση παραβιάζεται: ο ποιητής από τη χρησιμοποίηση του τρίτου προσώπου περνά στη χρησιμοποίηση του δεύτερου προσώπου (πβ. και στ. 146).

στ. 128 *κουρσεύτρα*· απόδοση του πρωτότυπου ἀγελείη (από το ρήμα ἄγω = οδηγώ στη σκλαβιά) που συνοδεύει το όνομα της θεάς Αθηνάς.

στ. 141-147 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 142 *Μαιονίδα*· η καταγόμενη από τη Μαιονία (=Λυδία) - *Κάειρα*· η καταγόμενη από την Καρία

στ. 171 *διψασμένο*· απόδοση του πρωτότυπου πολυδίψιον.

στ. 193 *Ο Μαχάονας* (όπως και ο *Ποδολείριος*) ήταν, κατά τη μυθολογία, γιος του Ασκληπιού και της Ηπιόνης· πήρε μέρος στην τρωική εκστρατεία με τριάντα θεσσαλικά πλοία (βλ. Β729-733) και παράλληλα με την πολεμική δραστηριότητά του υπήρξε γιατρός του ελληνικού στρατοπέδου.

στ. 219 *Ο Χείρωνας* ήταν κένταυρος, γιος του Κρόνου και της ωκεανίδας Φιλύρας· κατά τη μυθολογία, ήταν ο μόνος σοφός και δίκαιος από τους κενταύρους, που γενικά παρουσιάζονται άγριοι και απολίτιστοι· τον θεωρούσαν δάσκαλο ονομαστών ηρώων: Ακταίονα, Ιάσονα, Κάστορα, Πολυδεύκη, Αχιλλέα, Ασκληπιού· στον τελευταίο δίδαξε την ιατρική τέχνη.

στ. 273 *στους δυο Αίαντες*· δηλαδή τον Αίαντα, γιο του Τελαμώνα, από τη Σαλαμίνα, και τον Αίαντα, γιο του Οϊλέα, από τη Λοκρίδα· ο πρώτος λεγόταν «μεγάλος», επειδή ήταν ψηλότερος απ' όλους τους Έλληνες αρχηγούς· ο δεύτερος λεγόταν «μικρός», επειδή ήταν μικρόσωμος.

στ. 275-281 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 350 τυπικός στίχος· πβ. Ομήρου Οδύσσεια, α64.

στ. 371 *τις γέφυρες της μάχης*· δηλαδή τα περάσματα των φαλάγγων.

στ. 391 *που τ' άλογα κεντρίζουν*· απόδοση του πρωτότυπου κέντορες ἵππων.

στ. 409 Αξιοσημείωτη άποψη (που τη βρίσκουμε και στην ομηρική Οδύσσεια, α7) για την ευθύνη που έχει ο άνθρωπος για ό,τι παθαίνει στη ζωή - στο πρωτότυπο κεῖνοι δὲ σφετέρησιν ἀτασθαλίησιν ὄλοντο.

στ. 422-428 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 433-436 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 440 *Δείμος και Φόβος*· παιδιά του Άρη και της Αφροδίτης, προσωποποιήσεις τρομερών δυνάμεων και παθών· η πρώτη συσχετίζεται ετυμολογικά με το ρήμα δέδοικα = τρέμω (δηλαδή θα μπορούσε να αποδοθεί: *Τρομάρα*). *Η Έριδα* ήταν θεότητα, προσωποποίηση της φιλονικίας.

στ. 452-456 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 457 *Αντίλοχος*· γιος του Νέστορα.

στ. 464 *Άβαντες*· λαός της Θράκης.

στ. 475 *Σιμόεντας*· ποταμός της Τροίας - *Ίδη*· βουνό της Τροίας.

στ. 481-487 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 500 *Άβυδος*· πόλη στην ακτή του Ελλήσποντου.

στ. 504 τυπικός στίχος· βλ. Ε42, Ε540, Ε58 (με μικρή παραλλαγή).

στ. 508 *Πέργαμα*· ακρόπολη της Τροίας.

στ. 516 *η άξια του Δία κόρη*· η Αθηνά.

στ. 533 *φουντομάλληδες*· απόδοση του πρωτότυπου ἀκρόκομοι.

στ. 537 *Επειοί*· οι κάτοικοι της Ήλιδας.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Δ

Η τέταρτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αρχίζει με τυπική σύναξη των θεών στον Όλυμπο. Στην ουσία είναι ένας διάλογος ανάμεσα στο Δία και στην Ήρα, ενώ οι άλλοι θεοί, βουβοί, περιορίζονται στη συμμετοχή τους στο συμπόσιο. Ο λόγος του Δία (στ. 7-19) ξεκινά με φιλοπαίγμονη διάθεση και με προκλητική πρόθεση σε βάρος της Ήρας και της Αθηνάς και προχωρεί με σοβαρή τοποθέτηση μιας διλημματικής θέσης για τους θεούς στο θέμα του Τρωικού πολέμου. Η λαλίστατη στην πρώτη σύναξη των θεών στην πρώτη ραψωδία Αθηνά περιορίζεται σε μη ακουόμενο σχολιασμό του λόγου του Δία, ενώ η Ήρα διεκδικεί το «δικαίωμά» της να καταστρέψει την Τροία υφαρπάζοντας τη συγκατάθεση των υπόλοιπων θεών στη δική της θέση (στ. 25-29). Η αντίδραση του Δία (στ. 31-49) δείχνει τον ύπατο θεό να θέλει να αποτραπεί η άλωση της Τροίας, αλλ' ενώ τον παρουσιάζει απειλητικό απέναντι στην Ήρα, στο βάθος τον περιορίζει σε αυτοεκτόνωση και αφήνει κάπως αδιόρατα την τελική συγκατάθεσή του στο χαμό της μικρασιατικής πόλης με διεκδίκηση απλώς του δικού του «δικαιώματος» να καταστρέψει με τη σειρά του μια πόλη αρεστή στην Ήρα. Η Ήρα είναι έτοιμη να προσφέρει τα ανταλλάγματά της: οι Μυκήνες, το Άργος και η Σπάρτη μπορούν να αποτελέσουν εξιλαστήρια θύματα της οργής του Δία· επικαλείται την καταγωγή και τη θέση της στο ολυμπιακό πάνθεο και κλείνει το λόγο της με πρόταση να δραστηριοποιηθεί η Αθηνά, για να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για δικαιολογημένη τιμωρία των Τρωαδιτών (στ. 51-67), και ο Δίας αποδέχεται την πρότασή της - στην ουσία υποτάσσεται στη βούλησή της.

Η εκκίνηση της Αθηνάς από τον Όλυμπο δίνεται με παραστατική παρομοίωση (στ. 75-79), αλλά το ξάφνιασμα και η απορία των αντίπαλων στρατών (στ. 82-84) δεν είναι επαρκώς δικαιολογημένο, αφού δεν είναι έκπληξη η παρουσία της θεάς, που άλλωστε κινείται μεταμορφωμένη. Η εξαπάτηση του Πάνδαρου, που πετυχαίνει η θεά, είναι καλοστημένη: θα έχει το προσδοκώμενο αποτέλεσμα, εδώ να γίνει παραβίαση από τους Τρωαδίτες της ένορκης συμφωνίας, αλλά θα αποφευχθεί ο θανάσιμος τραυματισμός του ανυποψίαστου Μενέλαου, που ο ποιητής τον περιβάλλει με συμπάθεια με το τυπικό σπάσιμο της επικής αφήγησης με μια αποστροφή ευθέος λόγου (στ. 127-128), που σε σπάνιες περιπτώσεις γίνεται και αλλού στα ομηρικά έπη. Το ίδιο γίνεται αμέσως πιο κάτω στο αποδοτικό τμήμα της παρομοίωσης των στ. 141-147. Στο σημείο αυτό δίνεται με έξαρση η αδερφική αγάπη: ο Αγαμέμνονας με όσα κάνει (στ. 148-154) και με όσα λέγει (στ. 155-182) δείχνει τύψεις για την περιπέτεια του Μενέλαου, εκφράζει την αισιοδοξία του για την έκβαση του πολέμου και διατυπώνει την άποψη, ότι έσχατη καταισχύνη του θα ήταν να αφήσει, φεύγοντας από την Τροία κι αφήνοντας ανεκτέλεστο το σκοπό της εκστρατείας, τον αδερφό του. Ο Μενέλαος καθησυχάζει τον Αγαμέμνονα με τη δήλωση ότι το τραύμα του είναι επιπόλαιο

και του υποδεικνύει το καθήκον του ηγέτη να είναι απτόητος, για να μην αποθαρρύνει εκείνους που διοικεί. Τα λόγια των δυο αδερφών παραχωρούν τη θέση τους σε λίγο στην αντισηπτική και φαρμακευτική αγωγή που εφαρμόζει ο γιατρός του ελληνικού στρατοπέδου Μαχάονας.

Καθώς φαίνονται από κάποια απόσταση να κινούνται οι φάλαγγες των Τρωαδιτών ως φυσική συνέχεια της παραβίασης της ένορκης συμφωνίας, ο Αγαμέμνονας, υποκινημένος απ' ό,τι του έχει πει ο Μενέλαος και από την ανάγκη των πραγμάτων, προχωρεί σε επιθεώρηση του ελληνικού στρατοπέδου. Προοιμιακά (στ. 223-231) ο ποιητής παρουσιάζει μια επιβλητική εικόνα του. Στην αρχή έχουμε δυο λόγους του (στ. 234-239 και 242-249), που ενθαρρυντικά ή επιτιμητικά κατά τις αντίστοιχες περιπτώσεις απευθύνονται σε ετοιμοπόλεμους ή σε δειλιασμένους ανώνυμους αποδέκτες. Στη συνέχεια έχουμε μερικές συναντήσεις του Αγαμέμνονα με επώνυμους ηγέτες (στ. 250-421). Η πρώτη συνάντηση (στ. 250-271) είναι μια ενθαρρυντική επιβεβαίωση: ο κρητικός Ιδομενέας εισπράττει τον κολακευτικό λόγο του Αγαμέμνονα και τον βεβαιώνει για τη σταθερή προσήλωσή του στο σκοπό της εκστρατείας και τη δικαιολογημένη αισιοδοξία του για την έκβαση της μάχης. Η δεύτερη συνάντηση (στ. 272-291) είναι ακόμη περισσότερο ενθαρρυντική επιβεβαίωση: οι δυο Αίαντες, ο σαλαμίνιος και ο λοκρός, ήδη βρίσκονται σε πορεία για μάχη, ώστε να μην υπάρχουν περιθώρια διαλόγου· ο Αγαμέμνονας μόλις που προλαβαίνει να απευθύνει αφειδώλευτο το εγκώμιό του για τους δυο ηγέτες. Η τρίτη συνάντηση (στ. 292-325) είναι μια τρίτη ενθαρρυντική επιβεβαίωση: ο πυλιώτης Νέστορας έχει ήδη προετοιμάσει το τμήμα του και ο διάλογός του με τον Αγαμέμνονα είναι ένας ποιητικός τρόπος προβολής του γεροντότερου της τρωικής εκστρατείας. Η τέταρτη συνάντηση (στ. 326-363) στο ξεκίνημά της είναι αρνητική: ο αθηναίος Μενεσθέας και ο κεφαλλονίτης Οδυσσέας φαίνονται να αδρανούν και ο Αγαμέμνονας τους επιτιμά και χρησιμοποιεί γι' αυτούς υποτιμητικές διατυπώσεις, αλλ' αντιμετωπίζει σθεναρή την αντίδραση του Οδυσσέα· τότε επιστρατεύει την ευστροφία του ηγέτη, που βρίσκει διέξοδο στο αδιέξοδο και ανακαλεί περίτεχνα όσα δυσάρεστα είχαν λεχθεί λίγο πριν. Η πέμπτη συνάντηση (στ. 364-421) είναι κι αυτή στο ξεκίνημά της αρνητική, αλλά κλείνει με έμπρακτο θετικό τρόπο: ο αργείος Διομήδης εισπράττει για την αδράνειά του επιτιμητικά λόγια από τον Αγαμέμνονα, που με τα μέτρα της εποχής του τον προσβάλλει καίρια, αφού τον εκμηδενίζει ως ανάξιο γιο ενός δοξασμένου πατέρα. Ο ποιητής αφήνει για μια στιγμή αμίλητο το Διομήδη και η αντίδραση στα λόγια του Αγαμέμνονα γίνεται πλάγια, με το στόμα ενός συντρόφου του· και μόνο τότε μιλά ο Διομήδης, για να δώσει έμμεση απάντηση, μιλώντας στο σύντροφό του, στον Αγαμέμνονα, που κλείνει εδώ τον κύκλο της επιθεώρησής του και αποσύρεται από το προσκήνιο.

Η αφήγηση της μάχης (στ. 422-456) γίνεται πολύ παραστατικά με απανωτές παρομοιώσεις, που και με την ετεροβαρή έκτασή τους και με το διαφοροποιημένο περιεχόμενό τους προοικονομούν την υπερτέρηση των Ελλήνων (στ. 422-436). Η συμμετοχή των θεών στη σύγκρουση δίνει ευρύτερη διάσταση στο περιστατικό που μας αφηγείται ο ποιητής βάζοντάς τους να ενεργούν με παραταξιακή επιλογή. Η αφήγηση κορυφώνεται ιδιαίτερα στους στ. 446-456, όπου η άμεση περιγραφή και η έμμεση διέγερση του θυμικού με την παρομοίωση δίνουν μια δυνατή εικόνα σκληρής σύγκρουσης.

Η ραψωδία κλείνει με αναφορά απωλειών που σημειώνονται και από τις δυο πλευρές. Ρεαλιστικά ο ποιητής μοιράζει τη δράση και τις ζημιές στα δυο αντί-

παλα στρατόπεδα. Κι όταν κάπου οι Έλληνες φαίνεται να υπερτερούν «στα σημεία» (για να χρησιμοποιήσουμε το γνωστό όρο της πυγμαχίας), η φωνή του Απόλλωνα (στ. 509-213) δυναμώνει τους Τρωαδίτες, καθώς αποκαλύπτει ο θεός ότι ανάμεσα στους Έλληνες δεν είναι ο δυνατός Αχιλλέας, που η «μῆνις» του τον κρατά μακριά. Η ανανέωση της μάχης φέρνει νέες απώλειες. Η σύγκρουση μοιάζει αμφίρροπη και η ραψωδία κλείνει με την εικόνα ενός πεδίου μάχης με σκορπισμένα πτώματα, με μια τυπική εικόνα της φρίκης του πολέμου.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Δ

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Δ της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 4 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-85, β) στ. 86-197, γ) στ. 198-421 και δ) στ. 422-544. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Δ, στ. 1-85): Σύναξη των θεών στον Όλυμπο, φιλονικία Δία-Ήρας, η Αθηνά ξεσηκώνει τους Τρώες.

1. Κρίνετε το λόγο του Δία στη σύναξη των θεών (στ. 7-19).
2. Κρίνετε το λόγο του Δία προς την Ήρα (στ. 31-49).
3. Αξιολογήστε το λόγο της Ήρας προς το Δία (στ. 51-67).
4. Η υποχώρηση του Δία ποιες σκοπιμότητες έρχεται να εξυπηρετήσει (στ. 68-72);

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Δ, στ. 86-197): Η καταπάτηση των όρκων από τους Τρώες και ο τραυματισμός του Μενέλαου, διάλογος Αγαμέμνονα-Μενέλαου.

1. Αξιολογήστε την περιγραφή των στ. 105-126.
2. Από το στ. 127 ο ποιητής, αλλάζοντας την τριτοπρόσωπη περιγραφή, απευθύνεται στον τραυματισμένο Μενέλαο. Πώς δικαιολογείται η παρέκκλιση αυτή από την επική αφήγηση; Θυμάστε κάτι ανάλογο από την Οδύσσεια;
3. Αξιολογήστε το λόγο του Αγαμέμνονα (στ. 155-182).
4. Χαρακτηρίστε το Μενέλαο απ' όσα λέγει στον Αγαμέμνονα (στ. 184-187).

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Δ, στ. 198-421): Περιποιήσεις στον τραυματισμένο Μενέλαο, η έναρξη της τρωικής επίθεσης, η επιθεώρηση του ελληνικού στρατοπέδου από τον Αγαμέμνονα.

1. Κρίνετε τη συμπεριφορά του Αγαμέμνονα στους στ. 232-250.
2. Σε πόσα τμήματα θα μπορούσαμε να χωρίσουμε την «επιπώληση» του Αγαμέμνονα (στ. 251-421);
3. Ποιοι και πώς προβάλλονται κατά την «επιπώληση» αυτή του Αγαμέμνονα;
4. Πώς θα μπορούσαμε να δικαιολογήσουμε τη μακρόσυρτη (στ. 376-399) αναφορά στη δράση του Τυδέα που κάνει ο Αγαμέμνονας;

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Δ, στ. 422-544): Το φούντωμα της μάχης, απώλειες Τρώων και Ελλήνων.

1. Αξιολογήστε τις παρομοιώσεις που υπάρχουν στα πρόθυρα της μάχης Ελλήνων και Τρώων (στ. 422-456).
2. Ποιες παρατηρήσεις έχετε να κάνετε για την περιγραφή της μάχης (στ. 457-544);
3. Κρίνετε την παρεμβολή των θεών (Απόλλωνα και Αθηνάς) στους στ. 507-516.
4. Ποιες παρατηρήσεις έχετε να κάνετε για τον επίλογο της ραψωδίας αυτής (στ. 539-544);

* * *

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Πώς συμπεριφέρεται στην πρώτη αντίδρασή της στο πείραγμα του Δία η Ήρα (στ. 25-29);
2. Είναι δικαιολογημένη η απορία που εκφράζουν στους στ. 82-84 οι στρατιώτες των δυο αντίπαλων στρατοπέδων;
3. Πώς συμπεριφέρεται ο Αγαμέμνονας προς τον Ιδομενέα (στ. 257-264);
4. Πώς συμπεριφέρεται ο Αγαμέμνονας προς τους δυο Αίαντες (στ. 285-291);
5. Πώς συμπεριφέρεται ο Αγαμέμνονας προς το Νέστορα (στ. 313-316);
6. Πώς συμπεριφέρεται ο Αγαμέμνονας προς το Μενεσθέα (στ. 338-348);
7. Πώς συμπεριφέρεται ο Αγαμέμνονας προς τον Οδυσσέα (στ. 358-363);
8. Πώς συμπεριφέρεται ο Αγαμέμνονας προς το Διομήδη (στ. 370-400);
9. Ποια είναι η αντίδραση των Ελλήνων ηγετών στη συμπεριφορά του Αγαμέμνονα απέναντί τους;
10. Πώς αρχίζει και πώς τελειώνει η ραψωδία Δ;

* * *

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Δ της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Σκιαγραφία του Αγαμέμνονα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
4. Σκιαγραφία του Μενέλαου απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
5. Η παρουσία των θεών στη ραψωδία αυτή.
6. Το μοτίβο των μονομαχιών μέσα στη σύγκρουση των αντιπάλων: κοινά στοιχεία και διαφοροποιήσεις.
7. Η ιατρική στον ομηρικό κόσμο: συγκέντρωση υλικού και από άλλες πηγές.
8. Ο πόλεμος των «Επτά επί Θήβας»: αναφορά στο μυθολογικό γεγονός και στη λογοτεχνική επεξεργασία του.
9. Το θέμα της επιορκίας και οι αντιλήψεις γι' αυτό του ομηρικού κόσμου - συσχετισμός του θέματος με αντίστοιχα άλλων τόπων ή εποχών.
10. Το μοτίβο της επιβράδυνσης της δράσης στη ραψωδία αυτή - συσχετισμός με γνωστές άλλες περιπτώσεις.

ΙΛΙΑΔΑΣ Ε

Η σύγκρουση του Διομήδη με το Φηγέα και τον Ιδαίο ***(στ. 1-26)***

Τότε η Παλλάδα Αθηνά έδωσε στο Διομήδη,
γιο του Τυδέα, δύναμη, θάρρος, να ξεχωρίσει
ανάμεσα στους Αχαιούς, δόξα λαμπρή να πάρει·
έβγαινε αδάμαστη φωτιά απ' ασπίδα και κράνος
σαν άστρο φθινοπωρινό που λαμπερό προβαίνει,
πρωτύτερα αφού λούστηκε στου Ωκεανού το ρέμα·
τέτοια του άναβε φωτιά στην κεφαλή, στους ώμους·
στη μέση εκεί τον έσπρωξε, όπου πολλοί ορμούσαν.

Ήταν στους Τρώες πλούσιος κι άψογος κάποιος Δάρης,
ιερέας του Ήφαιστου, και είχε δυο τέκνα,
στη μάχη άξια και τα δυο, Φηγέα και Ιδαίο.
Ξεχώρισαν και όρμησαν επάνω του κι οι δυο τους,
εκείνοι με τ' αμάξι τους, αυτός πεζός ορμώντας.
Σαν τρέχοντας πλησίασαν και στάθηκαν αντίκρυ,
έριξε το κοντάρι του τότε ο Φηγέας πρώτος·
πέρασε πάνω απ' το ζερβό τον ώμο του Τυδείδη
εκείνο, δεν τον πέτυχε· μετά έριξε εκείνος
και το κοντάρι στ' άδικα δεν έφυγε απ' τα χέρια·
τον χτύπησε μεσόστηθα, τον έριξε απ' τ' αμάξι.
Απ' τ' όμορφο αμάξι του πήδησε ο Ιδαίος·
δεν τόλμησε τον αδερφό νεκρό να προστατέψει.
Ούτε κι αυτός θα ξέφευγε το μαύρο χάρο τότε,
αν δεν τον σκέπαζε καλά ο Ήφαιστος με νύχτα,
μη μείνει απαρηγόρητος ο γέρος τους πατέρας.
Έδωσε τότε τ' άλογα ο γιος του αντρειωμένου
Τυδέα στους συντρόφους του, για να τα παν στα πλοία.

Τροπή των Τρώων Νίκη των Ελλήνων *(στ. 27-83)*

Από τους γιους του Δάρητα σαν είδαν τότε οι Τρώες
να φεύγει ο ένας και νεκρός να κείτεται ο άλλος,
τρόμαξαν όλοι. Κι έπιασε η Αθηνά απ' το χέρι

τον Άρη τον πολέμαρχο κι αυτά τα λόγια είπε:
«Άρη, Άρη, θνητών φονιά και καστροπολεμίτη,
ν' αφήσουμε να χτυπηθούν οι Αχαιοί κι οι Τρώες,
και όποιους ο πατέρας μας να δοξαστούν θελήσει·
εμείς ας φύγουμε απ' εδώ κι απ' την οργή του Δία.»
Είπε αυτά και έβγαλε τον Άρη από τη μάχη·
τον έβαλε και κάθισε στου Σκάμαντρου τις όχθες.
Τσάκισαν τότε οι Δαναοί τους Τρώες· κι από έναν
κάθε αρχηγός εσκότωσε· και ο Ατρείδης πρώτος
των Αλιζώνων αρχηγό Οδίο απ' τ' αμάξι
έριξε· κει που γύριζε του κάρφωσε στη ράχη
το κοντάρι μεσοπλατίς, του τρύπησε το στήθος·
με βρόντο κάτω έπεσε, βρόντησαν τ' άρματά του.
Ο Ιδομενέας πάλι εξόντωσε το Φαίστο,
του Βώρου Μαίονα το γιο, απ' την εύφορη Τάρνη.
Τον χτύπησε στο δεξιό τον ώμο με κοντάρι
ο λαμπρός Ιδομενέας, στ' αμάξι σαν πηδούσε·
έπεσε κάτω και φριχτό τον σκέπασε σκοτάδι.
Αυτόν νεκρό ξεγύμνωσαν οι σύντροφοι εκείνου.
Ο Ατρείδης Μενέλαος με μυτερό κοντάρι
σκότωσε το Σκαμάντριο, του Στρόφιου το τέκνο,
τον ικανό τον κυνηγό· η Άρτεμη σ' εκείνον
όλα τ' αγρίμια του βουνού έμαθε να σκοτώνει·
μα τότε δεν τον έσωσε η Άρτεμη η τοξεύτρα,
ούτε οι καλές του οι ριξιές, όπου πριν ήταν πρώτος·
ο ξακουστός πολεμιστής Μενέλαος εκείνον
τον χτύπησε, σαν έφευγε, στη ράχη με κοντάρι
μεσοπλατίς και βγήκε αυτό από το στήθος πέρα·
μπρούμυτα εκείνος έπεσε, βρόντησαν τ' άρματά του.
Ο Μηριόνης σκότωσε το Φέρεκλο, το τέκνο
του Αρμονίδη Τέκτονα, τον άξιο τον τεχνίτη,
που η Παλλάδα Αθηνά ξέχωρα αγαπούσε.
Αυτός στον Πάρη έκαμε ισόβαρα καράβια,
αρχή αυτά της συμφοράς και για τους Τρώες όλους
και γι' αυτόν που δεν ήξερε τι οι θεοί ζητούσαν.

Ο Μηριόνης πρόλαβε, καθώς τον κυνηγούσε,
τον χτύπησε στο δεξιό γλουτό· και το κοντάρι
πέρασε απ' το κόκαλο και προς την κύστη βγήκε·
γονάτισε, αναστέναξε, τον σκέπασε ο χάρος.
Τον Πήδαιο ο Μέγης σκότωσε, του Αντήνορα το τέκνο,
που ήταν νόθο ως παιδί και είχε αναθρέψει
σαν δικό της η Θεανώ για του άντρα της τη χάρη.
Ο ξακουστός πολεμιστής, γιος του Φυλέα, τότε
τον χτύπησε στην κεφαλή, στο σβέρκο, με κοντάρι·
του πέρασε τα δόντια αυτό, του έκοψε τη γλώσσα·
έπεσε και τα δόντια του δάγκασαν χαλκό κρύο.
Σκότωσε κι ο Ευρύπυλος, του Ευαίμονα το τέκνο,
τον έξοχο Υψήνορα, γιο του αντρειωμένου
Δολοπίωνα, που ήταν του Σκάμαντρου ιερέας
και τον τιμούσε ο λαός, λες και θεός να ήταν·
μπροστά του καθώς έφευγε, τον θέρισε απ' τον ώμο
χτυπώντας τον με το σπαθί το δυνατό του χέρι·
γεμάτο αίματα αυτό έπεσε· και τα μάτια
σφάλισε η μοίρα η δυνατή κι ο σκοτεινός ο χάρος.

Τραυματισμός του Διομήδη από τον Πάνδαρο (στ. 84-113)

Εκείνοι έτσι πάλευαν στη δυνατή τη μάχη.
Μα τότε δε θα γνώριζες πού ήταν ο Τυδείδης,
αν ήταν μες στους Αχαιούς ή μες στους Τρωαδίτες.
Μέσα στον κάμπο έτρεχε σαν ξέχειλο ποτάμι,
που σπάει κάθε πρόχωμα στη γρήγορη ροή του,
που και γερά προχώματα δεν κόβουν την ορμή του,
που φράγμα δεν το σταματά στα πράσινα περβόλια,
σαν καταφτάσει ξαφνικά, πλημμύρα αν φέρει ο Δίας,
κι όμορφα έργα γεωργών μεμιάς τα καταστρέφει·
έτσι τις πυκνές φάλαγγες σκορπούσε ο Τυδείδης
των Τρώων, που δεν στέκονταν, όσο πολλοί κι αν ήταν.
Τον είδε του Λυκάονα το άξιο το τέκνο
να τρέχει και τις φάλαγγες στον κάμπο να σκορπίζει
και το κυρτό το τόξο του τέντωσε στον Τυδείδη·
τον πέτυχε στο δεξιό ώμο, καθώς ορμούσε,
προς τη γούβα του θώρακα· επέρασε το βέλος

αντίπερα κι ο θώρακας γέμισε από αίμα.
Το τέκνο του Λυκάονα φωνή έβγαλε μεγάλη:
«Τ' άλογα που κεντρίζετε, εμπρός, αντρείοι Τρώες!
Χτυπήθηκε ο καλύτερος απ' τους Αργείους· λέω
το δυνατό το βέλος μου πολύ δε θα τ' αντέξει,
ο Φοίβος αν με έσπρωξε να 'ρθω απ' τη Λυκία.»
Έτσι καυχήθηκε αυτός· δε δάμασε ωστόσο
το γοργό βέλος εκείνον· στάθηκε μπρος στ' αμάξι
και μίλησε στο Σθένελο, το γιο του Καπανέα:
«Έλα καλέ μου Σθένελε, κατέβα απ' τ' αμάξι,
από τον ώμο το πικρό το βέλος να τραβήξεις.»
Έτσι είπε· και ο Σθένελος πήδησε απ' τ' αμάξι,
πήγε κοντά του κι έβγαλε το γρήγορο το βέλος·
κι απ' τον πλεχτό χιτώνα του πετάχτηκε το αίμα.

Επικοινωνία Διομήδη-Αθηνάς (στ. 114-132)

Κι ο Διομήδης, στη φωνή ο βροντερός, ευχόταν:
«Άκου με, κόρη αδάμαστη του ασπιδοφόρου Δία,
αν κι άλλοτε βοήθησες, μ' αγάπη σ' άγριες μάχες
τον πατέρα μου, Αθηνά, βοήθησε κι εμένα·
δώσε να εξοντώσω αυτόν, να φάει την κονταριά μου,
που να χτυπήσει πρόφτασε και λέγοντας καυχιέται
πως δε θα βλέπω για πολύ το λαμπρό φως του ήλιου.»
Έτσι ευχόταν· κι άκουσε η Αθηνά Παλλάδα·
ελάφρωσε τα μέλη του, τα χέρια και τα πόδια·
και λόγια ανεμάρπαστα από κοντά του είπε:
«Διομήδη, τώρα θαρρετά πολέμησε τους Τρώες·
έβαλα μες στα στήθη σου την πατρική αντρεία
που είχε, την ατρόμητη, ο μαχητής Τυδέας·
την καταχνιά απ' τα μάτια σου που είχες πριν σου πήρα,
να ξεχωρίζεις για καλό είτε θεό είτε άντρα.
Έτσι, αν δοκιμάζοντας κάποιος θεός σου έρθει,
με τους αθάνατους θεούς τους άλλους μη χτυπιέσαι·
αλλά αν 'ρθει στον πόλεμο η Αφροδίτη, η κόρη
του Δία, τότε ρίξε της τον κοφτερό χαλκό σου.»

Νίκες του Διομήδη (στ. 133-165)

Έτσι είπε η γλαυκόματη κι έφυγε από κοντά του.
Τράβηξε προς τους πρόμαχους πάλι ο Διομήδης,

που το ποθούσε κι από πριν να χτυπηθεί με Τρώες.
Τότε τριπλάσια ορμή του ήρθε σαν λιοντάρι
που το πληγώνει ο βοσκός, όταν πηδάει το φράχτη,
γύρω στα μαλλιαρά αρνιά, δίχως να το σκοτώσει,
και του ανάβει την ορμή και πια δεν το κρατάει,
μα μπαίνει μέσα στο μαντρί, τα πρόβατα φοβούνται
και σκοτωμένα κείτονται το ένα πάνω στ' άλλο,
κι εκείνο φεύγει ορμητικό πηδώντας πια το φράχτη·
έτσι στους Τρώες χύθηκε ο δυνατός Διομήδης.

Αστύνοο κι Υπείρονα σκότωσε τότε, ηγέτες·
τον ένα κάτω απ' το μαστό με χάλκινο κοντάρι
χτύπησε, στην ωμοπλάτη μ' ένα σπαθί τον άλλο
και χώρισε τον ώμο του από λαιμό και πλάτη.
Άβαντα και Πολύιδο κυνήγησε κατόπι,
τους γιους του Ευρυδάμαντα, του ονειρομάντη γέρου·
όνειρα δεν ξεδιάλυνε, σαν έφευγαν, ο γέρος
κι εκεί νεκρούς τους έστρωσε ο δυνατός Διομήδης.
Τους γιους του Φαίνοπα μετά, το Θόωνα και Ξάνθο,
που ήταν νιοι κυνήγησε· βαριά γεράματα είχε
ο πατέρας τους· δεν είχε για κληρονόμο άλλον.
Τώρα αυτός τους σκότωσε, τους πήρε τη ζωή τους
κι άφησε στον πατέρα τους καημούς και μαύρους θρήνους,
που πίσω δεν τους δέχτηκε γερούς από τη μάχη
και μακρινοί του συγγενείς μοιράστηκαν ό,τι είχε.

Πρόλαβε κει τους δυο τους γιους του Πρίαμου του ρήγα
που σ' ένα αμάξι βρίσκονταν, Εχέμμονα, Χρομίο.
Όπως λιοντάρι πέφτοντας μες σε κοπάδι σπάζει
δαμάλας σβέρκο ή βοδιού, καθώς σε λόγγο βόσκουν,
έτσι απ' τ' αμάξι αθέλητα κατέβασε εκείνους
του Τυδέα ο γιος κι ευθύς τα όπλα τους τα πήρε
και τ' άλογα τα έδωσε στα πλοία να τα πάγουν.

Διάλογος Αινεία-Πάνδαρου (στ. 166-238)

Είδε ο Αινείας των αντρών τις τάξεις να ρημάζει
και μπήκε μες στην ταραχή των κονταριών, στη μάχη,
τον έξοχο τον Πάνδαρο ζητώντας πού να είναι·
το τέκνο του Λυκάονα το άψογο κι αντρείο

βρήκε, στάθηκε δίπλα του, του μίλησε και είπε:
«Πάνδαρε, πού το τόξο σου, τα φτερωτά σου βέλη,
πού η δόξα σου; Μαζί σου κανείς δεν παραβγαίνει
εδώ κι ούτε στη Λυκία δεν είναι ανώτερός σου.
Στο Δία χέρια ύψωσε και ρίξε αμέσως βέλος
σ' αυτόν που είναι δυνατός και έχει κάνει τόσα
στους Τρώες· πολλών αντρείων τα γόνατα έχει λύσει.
Εκτός κι αν είναι ένας θεός που έχει για θυσίες
θυμό στους Τρώες· ο θυμός βαρύς των αθανάτων.»
Και του Λυκάονα ο γιος ο έξοχος του είπε:
«Αινεία, Τρώων άρχοντα των χαλκοθωρακάτων,
μου μοιάζει σ' όλα του αυτός το μαχητή Τυδείδη·
την ξέρω την ασπίδα του και το στενό του κράνος
και βλέπω εκείνου τ' άλογα· είναι θεός, δεν ξέρω.
Αν είναι αυτός που έλεγα ο μαχητής Διομήδης,
χωρίς θεό στο πλάι του έτσι δεν ξεφρενιάζει·
είναι θεός με σύννεφο στους ώμους τυλιγμένος,
που του εγύρισε αλλού το γρήγορό μου βέλος.
Λίγο πριν βέλος έριξα, του τρύπησα τον ώμο
πέρα για πέρα το δεξιό, στου θώρακα τη γούβα·
κι έλεγα πως τον έστειλα στου Άδη τα παλάτια,
μα δεν τον πέτυχα· θεός είναι οργισμένος κάποιος!
Δεν έχω αμάξι κι άλογα, επάνω τους ν' ανέβω.
Κι έντεκα αμάξια έχουμε στο σπίτι μας ωραία,
νιόφτιαχτα κι ολοκαίνουργα! Τριγύρω τα σκεπάζουν
πέπλοι· δίπλα στο καθένα ένα ζευγάρι αλόγων
στέκεται· και όλο βίκο, λευκό κριθάρι τρώγουν.
Ο γέροντας Λυκάονας, ο μαχητής μου είπε
πολλά μέσα στο σπίτι μας, καθώς εδώ ερχόμουν.
Μου έλεγε στ' αμάξια μου, στ' άλογα ανεβασμένος
μέσα στις μάχες τις σκληρές να οδηγώ τους Τρώες.
Όμως εγώ δεν άκουσα -θα ήμουν κερδισμένος-
γιατί λυπόμουν τ' άλογα, μη λείψει η τροφή τους,
κλεισμένοι σαν θα ήμαστε - κι έτρωγαν τόσο πάντα!
Λοιπόν τα άφησα εκεί κι ήρθα πεζός στην Τροία·

στηρίχτηκα στα τόξα μου, μα όφελος δεν έχω.
Γιατί ως τώρα χτύπησα τους δυο αντρειωμένους,
Τυδέα και Ατρέα γιους, και έκαμα να τρέξει
το αίμα τους, μα πιο πολύ για να τους ξεσηκώσω.
Σ' ώρα κακή απ' τον πάσσαλο ξεκρέμασα το τόξο
τη μέρα που στην ποθητή την Τροία ξεκινούσα,
για χάρη του Έκτορα Τρώες να οδηγήσω.
Μα αν γυρίσω κάποτε κι αν αντικρίσω πάλι
τη χώρα, τη γυναίκα μου, το αψηλό μου σπίτι,
αμέσως το κεφάλι μου ένας εχθρός ας κόψει,
μέσα στη λαμπερή φωτιά σπάνοντας αν δε ρίξω
το τόξο αυτό, γιατί άδικα το κουβαλώ μαζί μου.»

Κι ο Αινείας απάντησε, πολέμαρχος των Τρώων:
«Μη μιλάς έτσι· δεν μπορεί αλλιώς τώρα να γίνει
παρά με το αμάξι μου σε τούτον να χυθούμε
και να σταθούμε αντίκρυ του με όλα μας τα όπλα.
Μπρος πήδησε στ' αμάξι μου να δεις πόσο αξίζουν
τα τρωικά τα άλογα, που ξέρουν μες στον κάμπο
γοργά μπροστά να χύνονται, γοργά να φεύγουν πίσω.
Αυτά στο κάστρο γρήγορα πίσω θα μας γυρίσουν,
στο Διομήδη ο Δίας αν πάλι χαρίσει δόξα.
Τα χαλινάρια τα λαμπρά και το μαστίγιο πάρε,
να βγω από τ' αμάξι μου, πεζός να πολεμήσω,
ή συ αυτόν αντίκρισε και τ' άλογα ας έχω.»

Και του Λυκάονα ο γιος ο έξοχος του είπε:
«Τα χαλινάρια κράτησε και τ' άλογά σου, Αινεία·
μ' έναν που ξέρουν οδηγό καλύτερα θα σύρουν
τ' αμάξι, αν μας κυνηγά ο Διομήδης τώρα·
αλλιώς μπορεί να φοβηθούν και πια να μη θελήσουν
έξω απ' τη μάχη να μας παν ποθώντας τη φωνή σου,
κι ορμώντας πάνω μας ο γιος του αντρείου του Τυδέα
να μας σκοτώσει και τους δυο και τ' άλογα να πάρει.
Κυβέρνα συ τ' αμάξι σου, λοιπόν, και τ' άλογά σου
κι αυτόν με το κοντάρι μου εγώ θα αντικρίσω.»

Διάλογος Σθένελου-Διομήδη (στ. 239-274)

Έτσι είπαν και στο πλουμιστό ανέβηκαν αμάξι

κι έστρεψαν τα γοργά άλογα μ' ορμή προς τον Τυδείδη.
Του Καπανέα γιος λαμπρός, ο Σθένελος, τους είδε
και λόγια ανεμάρπαστα έλεγε στον Τυδείδη:
«Διομήδη, του Τυδέα γιε, πολυαγαπημένε,
άντρες δυο βλέπω δυνατούς που ορμούν να σε χτυπήσουν
και έχουν δύναμη πολλή· ένας καλός τοξότης,
λέει του Λυκάονα ο γιος ο Πάνδαρος πως είναι·
ο άλλος λέει πως είναι γιος του έξοχου Αγχίση,
ο Αινείας, και μάνα του η Αφροδίτη είναι.
Μπρος, τ' άλογα ας στρίψουμε και μην τραβάς πια μέσα
στους πρόμαχους με τόση ορμή, μη τη ζωή σου χάσεις.»
Τον λοξοκοίταξε ο τρανός ο Διομήδης κι είπε:
«Μην κάνεις λόγο για φυγή, διόλου δε θα με πείσεις!
Της αρχοντιάς μου γνώρισμα δεν είναι να ξεφεύγω
τη μάχη ή να ζαρώνω· έχω καρδιά ακόμη.
Στ' αμάξι μου δε θ' ανεβώ, αλλ' έτσι όπως είμαι
θα τους ριχτώ· η Αθηνά να φοβηθώ δε θέλει.
Τα άλογά τους τα γοργά δε θα τους φέρουν πίσω
μακριά από μας, κι αν ένας τους μπορέσει να ξεφύγει.
Και κάτι άλλο θα σου πω και βάλε το στο νου σου:
Αν η πολύβουλη Αθηνά τη δόξα μου χαρίσει
να τους σκοτώσω και τους δυο, κράτα τα άλογά μας
τα χαλινάρια δένοντας στου αμαξιού το γύρο
και στου Αινεία τ' άλογα όρμα -μην το ξεχάσεις-
και στους αντρείους Αχαιούς πάνε τα απ' τους Τρώες.
Γιατί κρατούν απ' τη γενιά που χάρισε στον Τρώα
ο Δίας για ανταμοιβή του γιου του Γανυμήδη
σαν τα καλύτερα στη γη όση σκεπάζει ο ήλιος·
απ' τη γενιά τους έκλεψε κι έσμιξε με φοράδες
κρυφά απ' το Λαομέδοντα ο βασιλιάς Αγχίσης·
έξι πουλάρια γέννησαν στ' αρχοντικό του μέσα·
τα τέσσερα τ' ανάθρεψε μες στο παχνί δικά του·
χάρισε στον Αινεία δυο, εχθρούς για να τρομάζουν.
Θα είναι, αν τ' αρπάξουμε, η δόξα μας μεγάλη.»
Αυτά εκείνοι έλεγαν ο ένας προς τον άλλο.

Μονομαχία Πάνδαρου και Αινεία με Διομήδη (στ. 275-330)

Κι οι άλλοι έφτασαν κοντά με τα γοργά άλογά τους.
Το τέκνο του Λυκάονα μίλησε τότε πρώτο:
«Αντρειωμένε, μαχητή, γιε του λαμπρού Τυδέα,
το πικρό βέλος το γοργό δε σ' έριξε, αλήθεια·
τώρα με το κοντάρι μου θα δω να σε πετύχω.»
Είπε, με φόρα έριξε μακρόσκιο κοντάρι
και την ασπίδα πέτυχε· την τρύπησε η μύτη
του κονταριού κι ακούμπησε στο θώρακα επάνω.
Το τέκνο του Λυκάονα φωνή έβγαλε μεγάλη:
«Χτύπησα τα λαγγόνια σου πέρα για πέρα· τώρα
δε θα αντέξεις για πολύ· πήρα μεγάλη δόξα!»
Ατρόμητος ο δυνατός του μίλησε Διομήδης:
«Ξαστόχησες, δεν πέτυχες· ωστόσο δε νομίζω
πως σεις θα ησυχάσετε, πριν απ' τους δυο σας ένας
πέσει και τον ατρόμητο μ' αίμα χορτάσει Άρη.»
Είπε κι ακόντιο έριξε· τη ριξιά η Παλλάδα
στη μύτη, πλάι στα μάτια του, πήγε· βρήκε τα δόντια·
έκοψε ο άσπλαχνος χαλκός τη γλώσσα απ' τη ρίζα
και στο σαγόνι πρόβαλε του κονταριού η μύτη·
από τ' αμάξι έπεσε, βρόντησαν τ' άρματά του
τα ολόλαμπρα, τα όμορφα· τρόμαξαν τ' άλογά του
τα γοργά· του παράλυσαν ψυχή μεμιάς κι αντρεία.
Με την ασπίδα πήδησε και το μακρύ κοντάρι
ο Αινείας, μη το νεκρό οι Αχαιοί του πάρουν.
Γυρνούσε γύρω απ' το νεκρό σαν δυνατό λιοντάρι
μπροστά του πάντα έχοντας ασπίδα και κοντάρι
και να σκοτώσει θέλοντας όποιον του λάχει μπρος του
κι έβγαζε άγριες φωνές. Κοτρόνα πήρε τότε
απ' άντρες δυο ασήκωτη, θεόρατη, ο Τυδείδης·
τέτοιοι άντρες πια δε βρίσκονται· κι αυτός μπορούσε μόνος.
Τον χτύπησε προς το γοφό, το κόκαλο όπου μπαίνει
και στρίβει μέσα του μεριού, στην κλείδωση που λένε.
Του έσπασε την κλείδωση, του κόπηκαν τα νεύρα·
το δέρμα η πέτρα έσχισε· γονάτισε ο αντρείος,
πάνω στη γη στηρίχτηκε με το παχύ του χέρι·

τα μάτια του τα σκέπασε η μαύρη νύχτα τότε.

Και θα χανόταν σίγουρα ο ρήγας ο Αινείας,
αν τότε δεν τον έβλεπε η μάνα του Αφροδίτη,
που σε βοσκές τον έκανε μαζί με τον Αγχίση.
Γύρω απ' το γιο της άπλωσε τα άσπρα της τα χέρια
κι έβαλε μπρος του μια πτυχή απ' το λαμπρό της πέπλο,
να τον φυλάξει απ' τις ριξιές, στο στήθος μην του ρίξει
κάποιος ιππότης Δαναός και τη ζωή του πάρει.

Η Αφροδίτη έβγαζε το γιο της απ' τη μάχη.
Δεν ξέχασε την εντολή ο γιος του Καπανέα,
που είχε δώσει λίγο πριν ο βροντερός Διομήδης.
Τα άλογά τους κράτησε μακριά από τη μάχη
τα χαλινάρια δένοντας στου αμαξιού το γύρο,
όρμησε στα ωριότριχα άλογα του Αινεία,
και στους αντρείους Αχαιούς τα πήγε απ' τους Τρώες.
Στο φίλο του Δηίπυλο τα έδωσε, που απ' όλους
τιμούσε περισσότερο για τη σωστή του σκέψη,
στα βαθουλά τα πλοία τους εκείνος να τα πάει.
Στ' άλογα αυτός ανέβηκε, πήρε τα χαλινάρια
τ' αστραφτερά και βιαστικά έσπρωχνε τ' άλογά του

Τραυματισμός της Αφροδίτης από το Διομήδη (στ. 330-362)

προς τον Τυδείδη. Εκείνος την Κύπρη κυνηγούσε
μ' άσπλαχνο χαλκό, ξέροντας δειλή θεά πως είναι
κι όχι απ' εκείνες τις θεές σ' αντρών που μπαίνουν μάχες,
ούτ' Αθηνά ούτ' Ενυώ η καστροκαταλύτρα.
Τρέχοντας σαν την πρόφτασε μέσα στο μέγα πλήθος,
με φόρα πήδησε ο γιος του αντρείου του Τυδέα
και με τ' ακόντιο πλήγωσε το τρυφερό της χέρι·
χώθηκε το ακόντιο μες στης θεάς το δέρμα
μέσα από το πέπλο της, το έργο των Χαρίτων,
πάνω στον αρμό· χυνόταν τ' αθάνατό της αίμα,
ο ιχώρας, που στις φλέβες των αθανάτων τρέχει·
ποτέ ψωμί αυτοί δεν τρων, λαμπρό κρασί δεν πίνουν·
γι' αυτό είναι αναίματοι κι αθάνατους τους λέγουν.
Έβγαλε δυνατή φωνή, κάτω άφησε το γιο της.
Τον πήρε ευθύς στην αγκαλιά αυτόν ο Φοίβος τότε

με ένα μαύρο σύννεφο, στο στήθος μην του ρίξει
κάποιος ιππότης Δαναός και πάρει τη ζωή του.
Μεγάλη έβγαλε φωνή ο βροντερός Διομήδης:
«Κόρη του Δία, μακριά από σφαγές και μάχες!
Δε φτάνει που τις άβουλες γυναίκες ξελογιάζεις;
Αν μες στον πόλεμο γυρνάς, νομίζω πως θ' ακούεις
να γίνεται αλλού πόλεμος κι ολόκληρη θα τρέμεις.»
Είπε· έφυγε ξέφρενη εκείνη απ' τον πόνο·
η ανεμόποδη Ίριδα την έβγαλε απ' τη μάχη,
καθώς πονούσε αβάσταχτα· μελάνιασε το σώμα.
Βρήκε απ' τη μάχη αριστερά να κάθεται ο Άρης·
είχε κοντάρι κι άλογα μ' ομίχλη σκεπασμένα.
Στα γόνατα σωριάστηκε μπροστά στον αδερφό της·
του ζήτησε τα άλογα τα χρυσοχαλινάτα:
«Βοήθησέ με αδερφέ, δώσε μου τ' άλογά σου
να πάω προς τον Όλυμπο, των αθανάτων έδρα.
Πολύ πονώ από πληγή που έχω από άντρα,
του Τυδείδη, που και Δία θα πολεμούσε τώρα.»

Μεταφορά της Αφροδίτης στον Όλυμπο και θεραπεία της (στ. 363-436)

Έτσι είπε· και τα άλογα της έδωσε ο Άρης.
Στ' αμάξι ανέβηκε αυτή με πονεμένα σπλάχνα
και έπιασε η Ίριδα δίπλα τα χαλινάρια·
τα χτύπησε να κινηθούν και πρόθυμα εκείνα
έφτασαν στον Όλυμπο, των αθανάτων έδρα.
Η ανεμόποδη Ίριδα έλυσε απ' τ' αμάξι
τα άλογα και έβαλε τροφή να φάγουν θεία.
Η Αφροδίτη η έξοχη στα γόνατα της Διώνης
έπεσε, της μητέρας της, που αγκάλιασε την κόρη,
με το χέρι τη χάιδεψε, της μίλησε και είπε:
«Κόρη μου ποιος απ' τους θεούς τέτοια σου έχει κάμει
άδικα, μπροστά στον κόσμο κακό λες κι έχεις κάμει;»
Η Αφροδίτη η γελαστή σ' εκείνην απαντούσε:
«Με πλήγωσε ο δυνατός Τυδείδης Διομήδης,
γιατί το γιο μου έπαιρνα από τη μάχη μέσα,
τον Αινεία, που αγαπώ όσο κανέναν άλλο.
Μάχη μόνο δε γίνεται με Αχαιούς και Τρώες·

οι Δαναοί πια πολεμούν και με τους αθανάτους.»
Η Διώνη, έξοχη θεά, της απαντούσε τότε:
«Παιδί μου, κάμε υπομονή· αν και πονάς, κρατήσου.
Πολλά τραβήξαμε, οι θεοί, του Ολύμπου οι αφέντες,
απ' τους θνητούς, καθώς πολύ μαλώνουμε οι ίδιοι.
Ο Άρης πόσα τράβηξε, σαν Ώτος και Εφιάλτης,
του Αλωέα τα παιδιά, τον είχαν καλοδέσει;
Έμεινε μήνες δεκατρείς σε χάλκινο πιθάρι·
κι ο Άρης ο αχόρταγος στις μάχες θα χανόταν,
αν δε μηνούσε στον Ερμή η μητρυιά εκείνου,
η όμορφη Ηερίβοια· έκλεψε αυτός τον Άρη,
που απ' τις αλυσίδες του τόσο βασανιζόταν.
Κι η Ήρα βασανίστηκε στο στήθος χτυπημένη
απ' του Αμφιτρύωνα το γιο με τρίκοχο ένα βέλος·
και βρήκε τότε τη θεά αγιάτρευτος ο πόνος.
Κι ο Άδης βασανίστηκε ο δυνατός με βέλος
που έριξε ο ίδιος γιος του ασπιδοφόρου Δία
στην Πύλο μέσα στους νεκρούς· είχε μεγάλους πόνους·
ανέβηκε στον Όλυμπο στ' ανάκτορο του Δία
με πικραμένη την καρδιά, στενάζοντας στον πόνο,
γιατί στον ώμο τον τρανό τον είχε βρει το βέλος.
Τον γιάτρεψε ο Παιήονας, βοτάνια βάζοντάς του
παυσίπονα, γιατί θνητός αυτός δεν ήταν, βλέπεις,
ο άθλιος και άδικος, που το κακό να κάνει
χαιρόταν και Ολύμπιους χτυπούσε με τα βέλη.
Τώρα η γλαυκόματη Αθηνά έσπρωξε να χτυπήσει
εσένα ο ανέμυαλος· δεν ξέρει ο Τυδείδης
πως όποιος μάχεται θεούς ζωή πολλή δεν έχει,
από τη μάχη δε γυρνά, απ' τη σφαγή την άγρια,
και τα παιδιά του δεν ορμούν πατέρα να τον κράζουν.
Κι αν είναι πολύ δυνατός, ας σκέφτεται ο Τυδείδης
αντίμαχο στον πόλεμο μη βρει ανώτερό σου
κι η συνετή Αιγιάλεια, του Άδραστου η κόρη,
θρηνώντας μες στον ύπνο της το σπίτι ξεσηκώσει,
τον άριστο απ' τους Αχαιούς, τον άντρα της ποθώντας

η γυναίκα η δυνατή του ιππότη Διομήδη.»
Είπε και με τα χέρια της της σφούγγιξε το αίμα·
γιατρεύτηκε το χέρι της, μαλάκωσαν οι πόνοι.
Και τότε βλέποντας αυτές η Αθηνά κι η Ήρα
με λόγια πια πειραχτικά ερέθιζαν το Δία.
Η γλαυκομάτα Αθηνά άρχισε αυτά να λέει:
«Δία πατέρα, μ' ό,τι πω θα μου θυμώσεις τάχα;
Κάποιαν από τις Αχαιές ξελόγιαζε η Κύπρη
στους Τρώες που αγάπησε πρόσφατα να την πάει·
κάποια απ' αυτές χαϊδεύοντας το τρυφερό της χέρι
θα έσκισε και μάτωσε σε τρυφερή καρφίτσα.»
Είπε· και γέλασε θεών κι ανθρώπων ο πατέρας·
την Αφροδίτη τη χρυσή την κάλεσε και είπε:
«Τα έργα τα πολεμικά, κόρη, δε σου ανήκουν!
Εσύ τις τρυφερές δουλειές να γνοιάζεσαι του γάμου·
γι' αυτά ο Άρης ο γοργός κι η Αθηνά ας φροντίζουν.»
Αυτά εκείνοι έλεγαν ο ένας προς τον άλλο.

Γενίκευση της μάχης Παρεμβολή Απόλλωνα και Άρη ***(στ. 432-470)***

Και στον Αινεία όρμησε ο βροντερός Διομήδης,
αν κι ήξερε τα χέρια του πως άπλωνε ο Φοίβος·
τρανό θεό δεν έτρεμε, μα είχε πάντα πόθο
τον Αινεία σκοτώνοντας τα όπλα του να πάρει.
Χύθηκε τότε τρεις φορές μ' ορμή να τον σκοτώσει
και τρεις ο Φοίβος έσπρωξε τη λαμπερή ασπίδα·
μα όταν τέταρτη φορά, ίδιος θεός, ορμούσε,
έβγαλε άγρια φωνή ο μακρορίχτης Φοίβος:
«Σκέψου, Τυδείδη, κρατήσου· με τους θεούς μη θέλεις
να παραβγείς· γενιά θεών δε γίνεται να μοιάζει
με των θνητών που σέρνονται πάνω στης γης το χώμα!»
Έτσι είπε· και τραβήχτηκε λίγο εκείνος πίσω,
για ν' αποφύγει το θυμό του μακρορίχτη Φοίβου.
Από το πλήθος άρπαξε ο Φοίβος τον Αινεία·
στην Πέργαμο τον άφησε, όπου ναό του είχε.
Εκείνον τότε η Λητώ κι η Άρτεμη η τοξεύτρα
μες στο μεγάλο άδυτο φρόντιζαν να γιατρέψουν·
κι έκανε ο αργυρότοξος ο Φοίβος ένα σκιάχτρο

με τον Αινεία όμοιο ακόμη και στα όπλα·
Τρώες και έξοχοι Αχαιοί γύρω απ' αυτό το σκιάχτρο
άρχισαν πια να πολεμούν στα στήθη τους χτυπώντας
μ' ασπίδες ολοστρόγγυλες και μ' ελαφρά σκουτάρια.
Στον Άρη τον πολεμικό ο Φοίβος είπε τότε:
«Άρη, Άρη, θνητών φονιά και καστροπολεμίτη,
δε βγάζεις απ' τον πόλεμο εκείνο τον Τυδείδη,
που τώρα θα τα έβαζε με τον πατέρα Δία;
Πρώτα την Κύπρη πλήγωσε στο χέρι της επάνω
κι ύστερα πάνω μου όρμησε μ' ένα θεό παρόμοιος.»
Έτσι είπε και στην κορυφή κάθισε της Περγάμου·
πήγε ο Άρης ο τρανός στις φάλαγγες των Τρώων
όμοιος με τον Ακάμαντα, γοργό Θρακών ηγέτη,
και στους αρχοντικούς τους γιους του Πρίαμου μιλούσε:
«Ως πότε, γιοι του Πρίαμου, του αρχοντικού του ρήγα,
θ' αφήνετε τους Αχαιούς δικούς σας να σκοτώνουν;
Στις πύλες τις καλόχτιστες θ' αφήσετε να φτάσουν;
Κάποιος που σαν τον Έκτορα τιμούσαμε έχει πέσει,
του λιοντόκαρδου ο γιος Αγχίση, ο Αινείας.
Τον άξιό μας σύντροφο ας σώσουμε απ' τη μάχη!»
Έτσι είπε και ξεσήκωσε ορμή, ψυχή σε όλους.

Ο Σαρπηδόνας μιλά στον Έκτορα (στ. 471-492)

Ο Σαρπηδόνας μάλωσε τον Έκτορα τον άξιο:
«Έκτορα, το κουράγιο σου που είχες πριν πού πήγε;
Έλεγες πως την πόλη σου με τους γαμπρούς, μ' αδέρφια,
χωρίς στρατούς και βοηθούς μόνος σου θα κρατούσες.
Μα δεν μπορώ κανένα τους να δω, να ξεχωρίσω·
σαν σκύλοι τώρα ζάρωσαν τριγύρω από λιοντάρι.
Τώρα εμείς οι σύμμαχοι κρατούμε τον αγώνα.
Σύμμαχος είμαι και εγώ, από μακριά σας ήρθα·
είναι η Λυκία μακριά, στον όλο δίνες Ξάνθο,
γυναίκα όπου άφησα και το μωρό το γιο μου
και κτήματα που ένας φτωχός θα είχε να ζηλέψει.
Ωστόσο και παρακινώ τους Λύκιους σε μάχη
κι εγώ ποθώ να πολεμώ· κι όμως δεν έχω κάτι
να μου τ' αρπάξουν Αχαιοί, δικό τους να το κάνουν.

Μα συ μου στάθηκες εδώ, στους άλλους δεν προστάζεις
να μείνουν, τις γυναίκες τους εδώ να διαφεντέψουν.
Κοίτα, σε βρόχια αρπαχτικά διχτιού μη μου πιαστείτε
και των εχθρών σας γίνετε και λάφυρα και λεία,
που την καλοκατοίκητη την πόλη σας θα πάρουν.
Πρέπει γι' αυτά να νοιάζεσαι και νύχτα και ημέρα
των ξακουστών συμμάχων σας τους αρχηγούς ζητώντας
να κρατηθούν αλύγιστοι - σταμάτα τις φωνές σου!»

Δραστηριοποίηση του Έκτορα
Επιστροφή του Αινεία στη μάχη (στ. 493-518)

Ο Σαρπηδόνας είπε αυτά. Τον πλήγωσε ο λόγος
τον Έκτορα· απ' τ' αμάξι στη γη αρματωμένος
πήδησε κι έτρεξε παντού τα όπλα του κουνώντας·
στη μάχη όλους έσπρωχνε, ξανάναβε τη μάχη.
Γύρισαν, στάθηκαν αυτοί στους Αχαιούς αντίκρυ.
Πυκνοί εκείνοι, στάθηκαν, δεν κίνησαν να φύγουν.
Όπως αέρας τ' άχυρο μες στ' αγιασμένα αλώνια
σαρώνει μες στο λίχνισμα, κι απ' τ' άχερο το στάρι
χωρίζει η ξανθή Δήμητρα στο φύσημα του ανέμου
κι ασπρίζουν πια οι αχυριές, οι Αχαιοί τότε έτσι
από τη σκόνη άσπρισαν που σήκωναν τα πόδια
των αλόγων που έσμιξαν ως τα χαλκά ουράνια·
έστρεψαν τα αμάξια τους τότε οι αμαξολάτες
και χτυπιόνταν αντικριστά· ο άγριος Άρης νύχτα
στη μάχη πάνω άπλωσε τους Τρώες βοηθώντας
τρέχοντας σ' όλες τις μεριές· του χρυσοσπάθη Φοίβου
τις εντολές ξετέλειωνε, που είχε παραγγείλει
να ξεσηκώσει την ορμή των Τρώων, καθώς είδε
να έχει φύγει η Αθηνά, των Δαναών η σκέπη.
Από το πλούσιο ιερό έβγαλε τον Αινεία·
στου στρατηλάτη έβαλε θάρρος πολύ τα στήθη.
Ο Αινείας πήγε κοντά και χάρηκαν οι φίλοι,
σαν είδαν ζωντανός, γερός, κοντά τους να πηγαίνει,
να έχει δύναμη πολλή· δεν τον ρωτούσαν όμως.
Γιατί είχαν μόχθο περισσό, που σήκωναν ο Φοίβος,
η φρενιασμένη Έριδα κι ο αντροφόνος Άρης.

Απώλειες Τρώων-Ελλήνων (στ. 519-626)

Τους Δαναούς οι Αίαντες, Διομήδης, Οδυσσέας

να πολεμούν παρότρυναν· μα κι οι ίδιοι δε φοβόνταν
των Τρώων πια τη δύναμη ούτε τις επιθέσεις,
μα έμεναν ασάλευτοι σαν σύννεφα που ο Δίας
στήνει συχνά σ' απανεμιά πάνω στα κορφοβούνια
ατάραχα, όσο ο βοριάς ο δυνατός κοιμάται
κι οι άλλοι σφοδροί άνεμοι, που τα ισκιερά νέφη
με τις πνοές τις δυνατές γύρω σκορπούν φυσώντας·
έτσι έστεκαν, δεν έφευγαν στους Τρώες μπρος εκείνοι.
Στα πλήθη μέσα γύριζε, παρότρυνε ο Ατρείδης:
«Σταθείτε άντρες, φίλοι μου, καρδιά γενναία δείξτε,
ντραπείτε ένας τον άλλο μέσα στις άγριες μάχες·
οι πιο πολλοί που ντρέπονται δε χάνονται, γλιτώνουν·
σ' όσους υποχωρούν δόξα, δύναμη δε γεννιέται.»
Είπε κι ακόντισε γοργά· απ' τους προμάχους έναν,
το Δηικόωντα, φίλο σκότωσε του Αινεία,
γιο του Πέργασου· οι Τρώες αυτόν όμοια τιμούσαν
με τα παιδιά του Πρίαμου, γιατί γοργός μαχόταν
μες στους προμάχους· τ' ακόντιο τον βρήκε στην ασπίδα·
δεν άντεξε το χτύπημα· μπήκε ο χαλκός ως μέσα,
από τη ζώνη πέρασε, χώθηκε στη γαστέρα·
με βρόντο κάτω έπεσε, βρόντησαν τ' άρματά του.
Κι ο Αινείας δυο Δαναούς σκότωσε αντρειωμένους,
τον Κρήθωνα κι Ορσίλοχο, παιδιά του Διοκλέα,
που στην καλόχτιστη Φηρή πάμπλουτος κατοικούσε·
απ' το ποτάμι Αλφειό αυτού κρατούσε η ρίζα
που, πλατύ, στης Πύλου τη γη κυλάει τα νερά του·
γέννησε τον Ορτίλοχο, άρχοντα πολλού κόσμου·
ο Ορτίλοχος το γερό το Διοκλή γεννούσε
κι απ' το Διοκλή γεννήθηκαν τα δίδυμα παιδιά του,
Κρήθωνας και Ορσίλοχος, γνώστες καλοί της μάχης.
Αυτοί όταν αντρώθηκαν, πάνω σε μαύρα πλοία
στ' αλογοτρόφο Ίλιο με τους Αργείους πήγαν,
για χάρη των δυο Ατρειδών εκδίκηση να πάρουν·
όμως κι οι δυο στον τόπο αυτό το θάνατό τους βρήκαν.
Σαν δυο λιοντάρια που έθρεψε μια λιόντισσα μητέρα

επάνω σε βουνοκορφές σε δασωμένο λόγγο
κι αυτά βόδια αρπάζοντας κι αρνιά καλοθρεμμένα
σε μάντρες όλεθρο σκορπούν, ώσπου κι αυτά από χέρια
κάποιων ανθρώπων σκοτωθούν με σουβλερά κοντάρια,
έτσι κι αυτούς τους σκότωσαν τα χέρια του Αινεία
κι απλώθηκαν πάνω στη γη σαν τα ψηλά ελάτια.

Ο αντρείος Μενέλαος πόνεσε το χαμό τους
και βγήκε μες στους πρόμαχους με το λαμπρό του κράνος
κουνώντας το κοντάρι του· τον ξάναβε ο Άρης,
για να του δώσουν θάνατο τα χέρια του Αινεία.
Τον είδε ο Αντίλοχος, γιος Νέστορα του αντρείου,
και βγήκε μες στους πρόμαχους· ο βασιλιάς μην πάθει
νοιαζόταν και ο κόπος του πάει χαμένος όλος.
Χέρια, κοντάρια σουβλερά ύψωναν τότε εκείνοι
ο ένας τον άλλον αντικριστά ν' αγωνιστούν ποθώντας·
στο πλάι ο Αντίλοχος του βασιλιά στεκόταν.
Αν και δεινός πολεμιστής, δε στάθηκε ο Αινείας,
σαν είδε τους δυο μαχητές να στέκουν δίπλα δίπλα.
Αφού αυτοί τους δυο νεκρούς έσυραν στο στρατό τους
κι απόθεσαν τους δύστυχους στα χέρια των συντρόφων,
γύρισαν πίσω κι άρχισαν αγώνα μες στους πρώτους.

Τον Πυλαιμένη σκότωσαν, όμοιο του Άρη, τότε,
των Παφλαγόνων αρχηγό, πολεμιστών αντρείων.
Ο ξακουστός στον πόλεμο Μενέλαος μ' ακόντιο
βρήκε στο κλειδοκόκαλο αυτόν, καθώς στεκόταν·
το Μύδωνα ο Αντίλοχος, αμαξηλάτη, βρήκε,
τον άξιο γιο του Ατύμνιου -τ' άλογα αυτός γυρνούσε-
μεσάγκωνα τον χτύπησε με πέτρα· απ' τα χέρια
τ' άσπρα λουριά τα φιλντισιά χάμω έπεσαν στη σκόνη.
Όρμησε ο Αντίλοχος, του 'σχισε το μηλίγγι
με σπαθιά· απ' τ' αμάξι του έπεσε αυτός βογγώντας
όρθιος με τους ώμους του και το κεφάλι κάτω.
Στεκόταν έτσι για πολύ -του 'τυχε βαθιά άμμος-,
ώσπου σπρώχνοντας τ' άλογα τον έριξαν στις σκόνες·
μαστίγωσε ο Αντίλοχος, τα πήγε στο στρατό του.

Ο Έκτορας απ' τις γραμμές τους είδε και ορμούσε
κραυγάζοντας· οι φάλαγγες οι δυνατές των Τρώων
ακολουθούσαν· ο Άρης κι η Ενυώ αφέντρα
μπροστά τραβούσαν· είχε αυτή του αδιάντροπου πολέμου
τη βοή· στο χέρι ο Άρης πελώριο ακόντιο είχε
κι έτρεχε μπρος στον Έκτορα κι άλλοτε πάλι πίσω.

Ο βροντόλαλος Διομήδης ρίγησε, σαν τον είδε:
όπως άντρας αβοήθητος κάμπο πλατύ περνώντας
σε γοργό στέκει ποταμό, στη θάλασσα που τρέχει,
μ' αφρούς να τρέχει βλέποντας και κάνει προς τα πίσω,
έτσι ο Τυδείδης στράφηκε και είπε προς το πλήθος:

«Φίλοι, γιατί θαυμάζουμε τον Έκτορα τον άξιο
πως τάχα είναι μαχητής, πολεμιστής με θάρρος;
Κοντά του πάντα ένας θεός τον όλεθρο του διώχνει·
τώρα είναι ο Άρης πλάι του όμοιος με κάποιον άντρα.
Τους Τρώες πάντα βλέποντας τραβάτε προς τα πίσω
και μη ζητάτε με ορμή με τους θεούς πολέμους.»

Έτσι είπε· και στο μεταξύ κοντά οι Τρώες ήρθαν.
Σκότωσε τότε ο Έκτορας πολέμαρχους δυο άντρες,
Μενέσθη και Αγχίαλο, που ήταν σ' ένα αμάξι.
Ο Τελαμώνιος Αίαντας πόνεσε το χαμό τους·
κοντά τους πήγε κι έριξε αστραφτερό κοντάρι
και χτύπησε τον Άμφιο, Σέλαγου γιο, που είχε
κοπάδια, κτήματα πολλά στην Παισό· μα η μοίρα
τον έσπρωχνε τον Πρίαμο, τους γιους του να βοηθήσει.
Ο Τελαμώνιος Αίαντας τον χτύπησε στη ζώνη·
μες στην κοιλιά του χώθηκε το μακρουλό κοντάρι·
με βρόντο κάτω έπεσε· τα όπλα του να πάρει
όρμησε ο άξιος Αίαντας· λαμπρά κοντάρια τότε
και σουβλερά του έριχναν οι Τρώες στην ασπίδα.
Απ' το νεκρό πατώντας τον το χάλκινο κοντάρι
τράβηξε· μα τ' άλλα όπλα τα όμορφα να πάρει
δεν μπόρεσε απ' τους ώμους του· τον ζόριζαν τα βέλη.
Φοβήθηκε οι περήφανοι μην τον κυκλώσουν Τρώες,
που ήταν μπρος με όπλα τους πολλοί κι αντρειωμένοι·

όσο κι αν ήταν δυνατός, ψηλός και παλικάρι,
τον έσπρωξαν· τα έχασε κι έκανε προς τα πίσω.

Μονομαχία Τληπόλεμου-Σαρπηδόνα (στ. 626-698)

Έτσι εκείνοι κόπιαζαν μέσα στην άγρια μάχη·
κι έσπρωξε η μοίρα δυνατή τον άξιο Ηρακλείδη
Τληπόλεμο στο θεϊκό το Σαρπηδόνα πάνω.
Ορμώντας καθώς έφτασαν κοντά ο ένας τ' άλλου,
ο γιος κι εγγονός του Δία του νεφελοστοιβάχτη,
μίλησε ο Τληπόλεμος πρώτος κι αυτά του είπε:
«Ανάγκη ποια, Σαρπηδόνα, άρχοντα των Λυκίων,
μάχης ανίδεε, εδώ σ' έσπρωξε να ζαρώνεις;
Ψέματα λες πως είσαι γιος του ασπιδοφόρου Δία,
γιατί πολύ κατώτερος είσαι απ' εκείνους όλους
που απ' το Δία πρόβαλαν σε χρόνια περασμένα·
ποιος ήταν ο λιοντόκαρδος, ο δυνατός κι αντρείος
Ηρακλής, ο πατέρας μου, δεν άκουσες να λένε;
Εδώ του Λαομέδοντα τ' άλογα για να πάρει
ήρθε μ' έξι μόνο πλοία και λιγοστούς συντρόφους
κι όμως το Ίλιο κούρσεψε, ερήμωσε τους δρόμους·
όμως εσύ είσαι δειλός και χάνεται ο στρατός σου.
Νομίζω πως στους Τρώες συ βοήθεια δε θα δώσεις
απ' τη Λυκία φθάνοντας, και δυνατός αν είσαι,
μα σκοτωμένος από με στον Άδη θα περάσεις.»
Των Λυκίων ο άρχοντας, ο Σαρπηδόνας, είπε:
«Τληπόλεμε, ναι, κούρσεψε την άγια Τροία εκείνος,
γιατί ο Λαομέδοντας έδειξε αμυαλοσύνη·
αυτόν που του 'κανε καλό κακολογούσε εκείνος,
τ' άλογα δεν του έδωσε που είχε 'ρθει να πάρει.
Τώρα συ θάνατο εδώ και μαύρη μοίρα τώρα
θα έχεις απ' τα χέρια μου· νεκρός απ' το κοντάρι
σε μένα δόξα, την ψυχή στον Άδη θα χαρίσεις.»
Ο Σαρπηδόνας μίλησε· το φράξινο κοντάρι
σήκωσε ο Τληπόλεμος· τα μακριά κοντάρια
τίναξαν απ' τα χέρια τους μαζί· ο Σαρπηδόνας
τον βρήκε στο μεσόλαιμο· πικρή χώθηκε μέσα
η αιχμή· νύχτα σκοτεινή του σκέπασε τα μάτια.

Τον βρήκε κι ο Τληπόλεμος στ' αριστερό μερί του·
είχε περάσει η αιχμή στο κόκαλο με λύσσα,
μα απ' το χαμό του γλίτωσε για τότε ο πατέρας.
Από τη μάχη έβγαλαν το Σαρπηδόνα φίλοι·
καθώς σερνόταν, το μακρύ τον βάρυνε κοντάρι,
όμως κανείς δεν πρόσεξε, δε σκέφτηκε να βγάλει
απ' το μερί τ' ακόντιο, για να πατήσει εκείνος,
έτσι που βιάζονταν· τέτοια τους πίεζε ανάγκη.
Εξάλλου τον Τληπόλεμο οι αντρειωμένοι Αργείοι
από τη μάχη έβγαλαν· ο άξιος Οδυσσέας
ο δυνατός το ένιωσε κι οργίστηκε η ψυχή του·
μες στο μυαλό και στην καρδιά στοχάστηκε να διώξει
του Δία του βαρύβροντου το γιο ακόμη πέρα
και να σκοτώσει πιο πολλούς απ' τους Λυκίους τότε.
Όμως δεν είχε η μοίρα του του αντρείου Οδυσσέα
του Δία του αντρείου γιο να εξοντώσει τότε·
κι η Αθηνά τον έστρεφε στο πλήθος των Λυκίων.
Σκότωσε τον Αλάστορα, Κοίρανο και Χρομίο,
Άλκανδρο και Νοήμονα, τον Πρύτανη και Άλιο.
Και πιο πολλούς θα σκότωνε ο άξιος Οδυσσέας,
ο λοφοσείστης Έκτορας αν προσοχή δεν είχε·
πέρασε απ' τους πρόμαχους μ' αστραποβόλο κράνος
τρομάζοντας τους Δαναούς· χάρηκε που τον είδε
ο Σαρπηδόνας, Δία γιος, και θλιβερά του είπε:
«Γιε του Πρίαμου, λάφυρο των Δαναών να γίνω
μην αφήσεις· βοήθα με· καν στη δική σας πόλη
ας τελειώσω τη ζωή, αφού γραφτό δεν ήταν
γυρνώντας στην πατρίδα μου χαρά κι εγώ να δώσω
σ' αγαπημένη σύζυγο και στο μικρό παιδί μου.»
Έτσι είπε· μα ο λοφοσείστης Έκτορας δε μιλούσε·
τον προσπέρασε ποθώντας γοργότερα να διώξει
τους Αχαιούς από κοντά, πολλούς να τους σκοτώσει.
Οι φίλοι τότε απόθεσαν τον άξιο Σαρπηδόνα
κάτω απ' το δρυ το όμορφο του ασπιδοφόρου Δία·
απ' το μερί του έβγαλε το φράξινο κοντάρι

ο αντρείος Πελάγονας, αγαπημένος φίλος.
Λιγώθηκε, τα μάτια του τα σκέπασε ομίχλη·
μα γρήγορα ξανάνιωσε· πνοή βοριά τριγύρω
ζωή ξανάδινε σ' αυτόν στο χείλος του θανάτου.

Δράση Έκτορα-Άρη Παρέμβαση Ήρας-Αθηνάς ***(στ. 699-845)***

Στο λοφοσείστη Έκτορα κι Άρη μπρος οι Αργείοι
ούτε στα μαύρα πλοία τους υποχωρούσαν τότε
ούτε και αντιστέκονταν, αλλ' ολοένα πίσω
υποχωρούσαν βλέποντας τον Άρη με τους Τρώες.
Τότε ποιον πρώτο σκότωσαν οι δυο, ποιον τελευταίο,
ο Έκτορας, γιος Πρίαμου, κι ο χάλκινος ο Άρης;
Τον άξιο τον Τεύθραντα, τον αλογάρη Ορέστη,
τον Οινόμαο, τον Τρήχο τον καστροπολεμίτη,
τον Έλενο, Οίνοπου γιο, και το λαμπροζωσμένο
Ορέσβιο, πλούσιο πολύ που έμενε στην Ύλη,
στη λίμνη πλάι του Κηφισού· κοντά σ' εκείνον ζούσαν
όλοι οι άλλοι Βοιωτοί σε πλούσια χωράφια.
Μόλις τους είδε η θεά, η λευκοχέρα Ήρα,
να θανατώνουν Δαναούς μέσα σε άγρια μάχη,
με λόγια ανεμάρπαστα στην Αθηνά μιλούσε:
«Ποπό, κόρη αδάμαστη του ασπιδοφόρου Δία,
ψεύτικο στο Μενέλαο είπαμε λόγο, αλήθεια,
πίσω να πάει κουρσεύοντας την καλόχτιστη Τροία,
αν να μαίνεται αφήσουμε έτσι τον άγριο Άρη.
Μα έλα την αδάμαστη να θυμηθούμε αντρεία.»
Έτσι είπε· και η Αθηνά της άκουσε το λόγο.
Ετοίμαζε τα άλογα τα χρυσοχαλινάτα
η Ήρα, η πρώτη θεά, του τρανού Κρόνου κόρη·
η Ήβη έβαλε γοργά ρόδες στ' αμάξι τότε
χάλκινες και οκτάχτινες στο σιδερένιο αξόνι.
Γύρο είχαν αθάνατο, χρυσό, και χάλκινα από πάνω
στεφάνια που συνταίριαζαν, θαύμα για να τα βλέπεις·
είχε απ' ασήμι καθαρό στις άκρες κεφαλάρια·
με χρυσά κι αργυρά λουριά κρατιόταν το αμάξι
κι αυτό από ολόγυρα το έζωναν δυο γύροι.
Είχε τιμόνι αργυρό· του στέριωσε στην άκρη

χρυσό και όμορφο ζυγό· χρυσά λουριά ωραία
έδεσε· τα γοργά άλογα έζεψε μόνη η Ήρα
πόλεμο κι αναταραχή ολόψυχα ζητώντας.
Όμως κι η Αθηνά, κόρη του ασπιδοφόρου Δία,
το λεπτό πέπλο άφησε στο σπίτι του πατέρα
το πλουμιστό, που έφτιαξαν τα ίδια της τα χέρια·
με το χιτώνα του Δία του νεφελοστοιβάχτη
κι όπλα έχοντας στη μάχη την τρομερή τραβούσε.
Την κροσσωτή ασπίδα του στους ώμους της την πήρε
την τρομερή, που από παντού έχει το Φόβο γύρω·
είναι η Έριδα, η Αλκή, η Ιωκή τρομάρα,
κει είναι το ανήμερο κεφάλι της Γοργόνας,
σημάδι αυτό απαίσιο του ασπιδοφόρου Δία.
Στην κεφαλή της έβαλε δικέρατο ένα κράνος,
τετράφαλο, χρυσό· αυτό στρατό χωρούσε κάστρων
εκατό. Στ' αμάξι μπήκε κι άδραξε το κοντάρι
το δυνατό, βαρύ, γερό, που ήρωες δαμάζει
μ' όποιους του τρανοδύναμου η κόρη έχει θυμώσει.
Η Ήρα με μαστίγιο το άλογο χτυπούσε·
μόνες οι πύλες του ουρανού βρόντησαν, που απ' τις Ώρες
φυλάγονται· ο ουρανός κι ο Όλυμπος σ' εκείνες
έχει δοθεί με σύννεφο ν' ανοίγουν και να κλείνουν.
Μαστιγωμένα τ' άλογα πέρασαν απ' εκείνες·
μακριά απ' τους άλλους τους θεούς το γιο του Κρόνου βρήκαν
να στέκει στην ακροκορφή του πολυκόρφου Ολύμπου.
Έστησε κει τα άλογα η λευκοχέρα Ήρα,
τον ύψιστο του Κρόνου γιο τον ρώτησε και είπε:
«Δία πατέρα, δε μισείς τα έργα αυτά του Άρη,
και πόσους και ποιους Αχαιούς έχει σκοτώσει τώρα
αδιάντροπα· πονώ εγώ, χαίρονται δίχως έγνοια
η Κύπριδα κι ο Απόλλωνας με τ' αργυρά τα τόξα
τον άστοχο κεντρίζοντας που νόμους δε γνωρίζει.
Δία πατέρα, αλύπητα χτυπώντας αν τον διώξω
τον Άρη από τη μάχη πια, θα μου θυμώσεις τάχα;»
Γύρισε και της μίλησε ο νεφελοστοιβάχτης:

«Την αντρειωμένη Αθηνά σπρώξε σ' αυτόν επάνω,
που με οδύνες φοβερές συνήθως τον παιδεύει.»
Έτσι είπε· και τον άκουσε η λευκοχέρα Ήρα·
μαστίγωσε τα άλογα· πρόθυμα αυτά πετούσαν
τα δυο σε γη ανάμεσα και σ' ουρανό με τ' άστρα.
Καθισμένος σε μια σκοπιά όση θολούρα βλέπει
άντρας που ρίχνει τη ματιά προς τον κρασάτο πόντο,
τόσο πηδούν τα θεϊκά άλογα χλιμιντράτα.
Όταν στην Τροία έφτασαν, στους ποταμούς που ρέουν,
όπου συσμίγουν τις ροές Σκάμαντρος και Σιμόεις,
τ' άλογα κει σταμάτησε η λευκοχέρα Ήρα,
τα ξέζεψε απ' τ' αμάξι της, σκόρπισε γύρω ομίχλη·
κι ο Σιμόεις τους έβγαλε χορτάρι να βοσκήσουν.
Βάδιζαν όμοιες αυτές με δειλά περιστέρια
βοήθεια λαχταρίζοντας να φέρουν στους Αργείους·
αλλ' όταν έφτασαν εκεί όπου πολλοί κι αντρείοι
στέκονταν και στριμώχνονταν γύρω απ' το Διομήδη
τον ιπποδαμαστή, ίδιοι λιοντάρια ωμοφάγα
ή και αγριογούρουνα με δύναμη περίσσια,
στάθηκε κει και φώναξε η λευκοχέρα Ήρα
μοιάζοντας με το Στέντορα, βροντόφωνο κι αντρείο,
που έβγαζε τόση φωνή, όση πενήντα άλλοι:
«Ντροπή, Αργείοι, όμορφοι, μα τιποτένιοι αντάμα!
Όσο ήταν στον πόλεμο ο άξιος Αχιλλέας,
οι Τρώες δεν ξεμύτιζαν απ' τις Δαρδάνιες πύλες·
το δυνατό κοντάρι του αυτοί πολύ φοβόνταν·
τώρα μακριά απ' την πόλη τους χτυπιούνται μπρος στα πλοία.»
Έτσι είπε κι όλων των αντρών εμψύχωσε τα στήθη.
Η γλαυκομάτα Αθηνά έτρεξε στον Τυδείδη
κοντά στ' αμάξια, στ' άλογα· το ρήγα να δροσίζει
βρήκε την πληγή που άνοιξε του Πάνδαρου το βέλος.
Τον παίδευε ο ίδρωτας απ' τις πλατιάς ασπίδας
της ολόκυκλης το λουρί· του κούραζε το χέρι·
τραβούσε το λουρί κι αίμα σφούγγιζε όλο μαύρο.
Τ' αλογατίσιο το ζυγό άγγιξε η θεά κι είπε:

Διάλογος Αθηνάς-Διομήδη (στ. 800-834)

«Γιο ο Τυδέας έκαμε όμοιο του λίγο, αλήθεια.
Ήταν μικρός στ' ανάστημα, μα μαχητής αντρείος·
κάποτε δεν τον άφηνα να δείξει αντρεία, τόλμη,
όταν αγγελιαφόρος αυτός χωρίς συντρόφους
στη Θήβα πήγε ανάμεσα στο πλήθος των Καδμείων,
μα ήσυχος του πρόσταζα να τρώει στο παλάτι·
όμως αυτός με δυνατή καρδιά όπως και πρώτα
προκάλεσε και νίκησε τ' αγόρια των Καδμείων
σ' όλα εύκολα, γιατί εγώ παραστεκόμουν σ' όλα.
Τώρα σου παραστέκομαι κι εσένα σε φυλάγω
και σε προτρέπω φιλικά τους Τρώες να χτυπήσεις·
αλλ' ή ο κόπος ο βαρύς σου κούρασε τα μέλη
ή σε κρατά φόβος πολύς· απόγονος δεν είσαι
του Τυδέα, που ήταν γιος του αντρείου του Οινέα.»
Γύρισε και απάντησε ο δυνατός Διομήδης:
«Σε ένιωσα, θεά, κόρη του ασπιδοφόρου Δία·
θα σου μιλήσω ειλικρινά, τίποτε δε θα κρύψω.
Δε με κρατά φόβος πολύς και δισταγμός κανένας,
αλλά κρατώ τις εντολές που συ μου έχεις δώσει·
με τους μακάριους θεούς να χτυπηθώ τους άλλους
δε μ' άφηνες· μα του Δία η κόρη η Αφροδίτη
σε μάχη αν μπει, μου έλεγες, αυτή να την πληγώσω.
Γι' αυτό τώρα υποχωρώ και έχω πει στους άλλους
τους Αχαιούς να μαζευτούν όλοι εδώ τριγύρω·
γιατί τον Άρη ένιωσα να κυβερνά τη μάχη.»
Η γλαυκομάτα Αθηνά γύρισε και του είπε:
«Διομήδη, του Τυδέα γιε, αγάπη της ψυχής μου,
τον Άρη μη φοβάσαι συ μήτε απ' τους αθανάτους
κάποιον· εγώ, τέτοια θεά, στο πλάι σου θα είμαι·
τ' άλογα τα μονόνυχα στον Άρη στρέψε πρώτα,
χτύπησέ τον από κοντά και σεβασμό μη δείχνεις
στον αλλοπρόσαλλο, τρελό, για το κακό φτιαγμένο,
που άλλοτε μας έταζε, σε μένα και στην Ήρα,
τους Τρώες ν' αντιμάχεται, Αργείους να συντρέχει,
τώρα τους Τρώες βοηθά, τους άλλους τους ξεχνάει.»

Έτσι είπε και το Σθένελο κατέβασε απ' τ' αμάξι
απ' το χέρι τραβώντας τον· πήδησε ευθύς εκείνος.
Στ' αμάξι ανέβηκε η θεά δίπλα στο Διομήδη
γεμάτη ορμή· απ' το βάρος το ξύλινο αξόνι
έτριξε, γιατί είχε πάνω θεά κι αντρείο άντρα.
Άρπαξε τότε η θεά μαστίγιο, χαλινάρια·
τα μονόνυχα άλογα στον Άρη έσπρωξε πρώτα.
Το γιγάντιο Περίφαντα ξαρμάτωνε εκείνος,
τον έξοχο απ' τους Αιτωλούς, τον άξιο γιο του Οχήσιου·
ξαρμάτωνε ο μιαρός Άρης αυτόν· το κράνος
του Άδη φόρεσε η θεά, να μη τη νιώσει ο Άρης.

Ο τραυματισμός του Άρη από το Διομήδη και η μεταφορά του στον Όλυμπο (στ. 846-909)

Σαν είδε ο φονικός Άρης τον άξιο Διομήδη,
το γιγάντιο Περίφαντα άφησε ξαπλωμένο
εκεί όπου σκοτώνοντας του πήρε τη ζωή του
και κατεπάνω όρμησε στο Διομήδη ιππότη.
Κι όταν ορμώντας έφτασαν κοντά ο ένας του άλλου,
πάνω από γκέμια και ζυγό πέταξε ο Άρης πρώτος
χαλκό κοντάρι θέλοντας να πάρει τη ζωή του·
μα η γλαυκόματη θεά πιάνοντας με το χέρι
απ' τ' αμάξι το έσπρωξε, χαμένο αυτό να πάει.
Ο βροντόφωνος Διομήδης δεύτερος τότε ορμούσε·
το χάλκινο κοντάρι του το έσπρωξε η Παλλάδα
στου Άρη το κατωκοίλι που έζωνε με ζώνη·
τον πέτυχε, τον πλήγωσε, του ξέσκισε τη σάρκα
και το κοντάρι ανάσπασε· μούγκρισε τότε ο Άρης
μ' όση φωνή θα έβγαζαν εννιά, δέκα χιλιάδες
άντρες που σ' έναν πόλεμο θ' αρχίσουν να χτυπιούνται.
Τρόμος πολύς κυρίεψε και Αχαιούς και Τρώες·
τόσο εμούγκρισε ο θεός ο άπληστος για μάχη.
Όπως φαίνεται σκοτεινός από τα νέφη αέρας
μετά από ηλιόκαμα, κακό που προμηνύει,
ο χάλκινος Άρης έτσι φαινόταν στο Διομήδη,
καθώς μέσα στα σύννεφα στον ουρανό τραβούσε.
Γοργά πήγε στον Όλυμπο τον ψηλό, θεών έδρα,
και πικραμένος κάθισε στο γιο του Κρόνου δίπλα·

τ' αθάνατο του έδειξε αίμα απ' την πληγή του
και λόγια ανεμάρπαστα κλαίοντας σ' αυτόν είπε:
«Δία πατέρα, δε μισείς να βλέπεις τέτοια έργα;
Τραβούμε τα χειρότερα με μίσος μεταξύ μας
πάντοτε όλοι οι θεοί για των θνητών τη χάρη.
Μαζί σου οργιζόμαστε· καταραμένη κόρη,
άμυαλη γέννησες, κακό στο νου που πάντα έχει.
Όσοι άλλοι μες στον Όλυμπο θεοί είναι κοντά σου
στις προσταγές σου βρίσκονται, καθένας σ' υπακούει·
διόλου αυτή δεν τιμωρείς με λόγια ή με έργα,
μα την αφήνεις την κακή - τη γέννησες συ, βλέπεις·
τώρα του Τυδέα το γιο, περήφανο Διομήδη,
να πολεμήσει έσπρωξε και με τους αθανάτους.
Ζυγώνοντας την Κύπριδα την πλήγωσε στο χέρι
κι ύστερα πάνω μου όρμησε μ' ένα θεό προσόμοιος·
μα μ' έφεραν τα γρήγορα τα πόδια μου· ειδάλλως
θα πάθαινα κι άλλα πολλά μες στα φριχτά κουφάρια
ή ζωντανός, μα ξέψυχος, απ' τις χτυπιές θα ήμουν.»
Είπε λοξοκοιτώντας τον ο νεφελοστοιβάχτης:
«Μην κάθεσαι, αλλοπρόσαλλε, και σιγοκλαίς κοντά μου.
Απ' όλους τους Ολύμπιους πιο μισητός μου είσαι·
χαρά σου πάντα η έριδα, οι πόλεμοι κι οι μάχες.
Τ' αβάσταχτο κι αλύγιστο της μάνας σου έχεις πείσμα,
της Ήρας· αυτή δύσκολα τα λόγια μου δαμάζουν·
νομίζω αυτή πως σ' έσπρωξε, για να τραβήξεις τόσα.
Μα συ να βασανίζεσαι κι άλλο εγώ δε θέλω·
μου είσαι γιος, η μάνα σου σε γέννησε για μένα·
αν ήσουν γιος άλλου θεού, έτσι κακός που είσαι,
θα σ' έριχνα στα Τάρταρα, πιο κάτω απ' τους Τιτάνες.»
Έτσι είπε· στον Παιήονα πρόσταξε να τον γιάνει.
Βότανα αυτός παυσίπονα έβαλε στην πληγή του
και γρήγορα τον έγιανε· γιατί θνητός δεν ήταν.
Όπως το γάλα της συκιάς το άσπρο γάλα πήζει,
κι ας είναι αριό, και πήζει ευθύς, καθώς ανακατεύεις,
έτσι αυτός γιάτρεψε γοργά τον Άρη τον αντρείο.

Τον έλουσε, τον έντυσε χαριτωμένα ρούχα
η Ήβη· καμαρώνοντας κάθισε πλάι στο Δία.

Κι αυτές στο Δία γύρισαν τ' αρχοντικό το σπίτι,
η Ήρα η αργίτισσα κι η Αθηνά η σώστρα,
αφού τον Άρη έδιωξαν το φονικό απ' τους φόνους.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Ε

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Διομήδους ἀριστεία. Ο βασιλιάς του Άργους Διομήδης καλύπτει με τη δράση του όλη τη ραψωδία. Ένα βέλος του Πάνδαρου δεν τον αναχαιτίζει. Η Αθηνά τον ενδυναμώνει κι εκείνος δε διστάζει να τα βάλει και με θεούς. Πληγώνει στο χέρι την Αφροδίτη, που προστατεύει το γιο της Αινεία· η θεά φεύγει για τον Όλυμπο και δέχεται την παρηγοριά της μητέρας της Διώνης. Ο Απόλλωνας, που προστατεύει τον Αινεία, με την ηχηρή φωνή του αναχαιτίζει το Διομήδη. Οι Τρώες, εμψυχωμένοι από τον Άρη, προχωρούν με ορμή. Τότε παρεμβάλλονται η Ήρα και η Αθηνά· η δεύτερη γίνεται ηνιόχισσα του Διομήδη και τον βοηθεί να πληγώσει τον Άρη, που φεύγει για τον Όλυμπο· εκεί επιστρέφουν και οι δυο θεές.

Στην πέμπτη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται η συνέχεια της εικοστής δεύτερης ημέρας της επικής αφήγησης· συνεχίζεται η περιγραφή του αγώνα, που έχει αρχίσει στην τέταρτη ραψωδία και θα φτάσει ως την έβδομη ραψωδία.

στ. 4-5 ομηρική παρομοίωση.

στ. 16 *του Τυδείδη*· του γιου του Τυδέα, του Διομήδη, βασιλιά του Άργους (βλ. Β559-568).

στ. 31 τυπικός στίχος· βλ. και στ. 455.

στ. 36 *Σκάμαντρος*· ποταμός της Τροίας.

στ. 38 *Ατρείδης*· ο γιος του Ατρέα, εδώ ο Αγαμέμνονας.

στ. 42 τυπικός στίχος· βλ. Δ504, Ε540.

στ. 43 *Ιδομενέας*· βασιλιάς της Κρήτης· βλ. σχόλιο στο Α145.

στ. 58 τυπικός στίχος· βλ. Δ504, Ε540, Ε58 (με μικρή παραλλαγή).

στ. 59 *Μηριόνης*· φίλος του βασιλιά της Κρήτης Ιδομενέα (βλ. Β651).

στ. 69 *Μέγης*· ηγέτης στρατιωτών από το Δουλίχιο και από τα νησιά Εχινάες (βλ. Β625-630).

στ. 71 Η *Θεανώ* ήταν ιέρεια της Αθηνάς (βλ. Ζ298).

στ. 76 *Ευρύπυλος*· ηγέτης στρατιωτών από το Ορμένιο (βλ. Β734-737).

στ. 87-94 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 95 *του Λυκάονα το τέκνο*· ο Πάνδαρος, αρχηγός των Λυκίων, σύμμαχος των Τρώων (βλ. Ε168-169)· στο Δ115 και κάτω τραυματίζει το Μενέλαο.

στ. 134-143 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 161-165 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 166 *Ο Αινείας* ήταν γιος του Αγχίση και της θεάς Αφροδίτης· γεννήθηκε, κατά τη μυθολογία, στο βουνό Ίδη και έγινε βασιλιάς της Δαρδάνου· είχε συγγένεια με τη βασιλική οικογένεια της Τροίας, αλλά μπήκε στον πόλεμο, για να βοηθήσει τον Πρίαμο μόνο μετά την κατάληψη της πόλης του από τον Αχιλλέα· στον τρωικό πόλεμο είχε τη βοήθεια των θεών Απόλλωνα, Ποσειδώνα και Αφροδίτης. Για τη φυγή του μετά την κατάληψη της Τροίας αναφέρονται τρεις εκδοχές: ότι πέρασε γενναία μέσα από τους εχθρούς και πήγε στην Ίδη, ότι οι Έλληνες του χάρισαν τη ζωή, επειδή πάντοτε ήθελε να γίνει ειρήνη και να επιστραφεί η Ελένη, και ότι ξέφυγε μέσα στη γενική αναταραχή. Η παλιότερη παράδοση τον θέλει να οργανώνει ένα νέο κράτος στην περιοχή της Τροίας από τα υπολείμματα του τρωικού πολέμου. Η μεταομηρική παράδοση τον θέλει να φεύγει, να περιπλανιέται σε θάλασσες και στεριές (Θράκη, Δήλο, Κρήτη, Ήπειρο, Σικελία, Αφρική) και τελικά να οργανώνει νέο κράτος στην περιοχή της Ρώμης· την παράδοση αυτή αξιοποίησε στο έπος του «Αινειάδα» ο ρωμαίος ποιητής Βιργίλιος, όπου (σε δώδεκα κεφάλαια) προσπάθησε να συνταιριάσει με ίση αναλογία το θεματικό περιεχόμενο της Οδύσσειας και της Ιλιάδας, και να ενισχύσει ποιητικά την (πλαστή οπωσδήποτε) εκδοχή, ότι η Ρώμη είναι κληρονόμος της Τροίας (βλ. και σχόλιο στο Β820).

στ. 259 τυπικός στίχος· βλ. Δ39.

στ. 266 Ο *Γανυμήδης*, ήταν γιος του Τρώα, βασιλιά της Δαρδανίας· κατά την παλιότερη μυθολογική εκδοχή, εξαιτίας της ομορφιάς του μεταφέρθηκε από τους θεούς στον Όλυμπο, για να υπηρετεί το Δία ως οινοχόος του· κατά τη μεταγενέστερη εκδοχή τον άρπαξε ο ίδιος ο Δίας μεταμορφωμένος σε αετό ή ο αετός του Δία. Για παρηγοριά του θλιμμένου πατέρα ο Δίας του είχε δώσει άλογα από τα οποία κατάγονται αυτά που τώρα έχει ο Αινείας.

στ. 294 τυπικός στίχος· βλ. Ε58 (με μικρή παραλλαγή).

στ. 330 *Κύπρη ή Κύπριδα*· επωνυμία της θεάς Αφροδίτης, που λατρευόταν ιδιαίτερα στην Πάφο της Κύπρου.

στ. 333 *Ενυώ η καστροκαταλύτρα*· στο πρωτότυπο: Ἐνυώ πτολίπορθος (από το πτόλις = πόλη και το ρήμα πέρθω = κυριεύω). Η Ενυώ ήταν πολεμική θεά, σύντροφος του Άρη.

στ. 338 Οι *Χάριτες* ήταν θεές της χάρης και κάθε πράγματος που κάνει γοητευτική και όμορφη τη φύση και τη ζωή του ανθρώπου (τα ονόματά τους: Εὐφροσύνη, Θάλεια, Ἀγλαΐα)· συνδέονταν ιδιαίτερα με τους θεούς Απόλλωνα, Ερμή, Έρωτα και Διόνυσο, και με τις θεές Αθηνά και Αφροδίτη.

στ. 353 Για την *Ίριδα* βλ. σχόλιο στο Γ121.

στ. 370 Η *Διώνη*, κόρη του Ωκεανού, ήταν μητέρα της Αφροδίτης και λατρευόταν στη Δωδώνη σαν γυναίκα του Δία αντί της Ήρας· το όνομά της είναι το θηλυκό αντίστοιχο του Δία (πβ. την αντιστοιχία των ονομάτων Jupiter - Juno, Δία - Ήρας, στη λατινική μυθολογία).

στ. 383-384 Αξιοσημείωτη η άποψη ότι στο χώρο των θεών μεταφέρονται οι συνέπειες των διενέξεων μεταξύ των θνητών.

στ. 385 Ο *Ώτος* και ο *Εφιάλτης* ήταν δίδυμοι γίγαντες, είχαν την αγριότητα των Κενταύρων και την πελώρια δύναμη των Γιγάντων· προσπάθησαν να πάρουν την εξουσία των Ολύμπιων θεών και γι' αυτό έριξαν το Πήλιο πάνω στην Όσσα· δεν πέτυχαν το σκοπό τους, αλλά μπόρεσαν να αιχμαλωτίσουν τον Άρη. Αργότερα, κατά τη μυθολογική παράδοση, θέλησαν να προσβάλουν την τιμή της Ήρας και της Άρτεμης· η τελευταία έριξε μπροστά τους ένα ελάφι και στην προσπάθειά τους να το σκοτώσουν χτυπήθηκαν θανάσιμα μεταξύ τους· στον Άδη τιμωρήθηκαν να είναι δεμένοι πλάτη με πλάτη και φίδια να περιζώνουν το σώμα τους.

στ. 390 Η *Περίβοια* ήταν κόρη του Ευρύμαχου, γιου του Ερμή, δεύτερη γυναίκα του Αλωέα, επομένως μητρυιά του Ώτου και του Εφιάλτη.

στ. 393 *απ' του Αμφιτρύωνα το γιο*· δηλαδή τον Ηρακλή.

στ. 396 *ο ίδιος γιος*· ο Ηρακλής, που όταν διατάχθηκε από τον Ευρυσθέα να του φέρει τον Κέρβερο, τραυμάτισε τον Άδη· βλ. Θ366 και κάτω.

στ. 401 *Παιήονας*· γιατρός των θεών· βλ. και στ. 899.

στ. 446 Στην *Πέργαμο* υπήρχε ναός - κατοικία της Αρτέμιδας και της Λητώς.

στ. 499-504 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 522-527 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 540 τυπικός στίχος· βλ. Δ504.

στ. 543 *Φηρή*· πόλη της Μεσσηνίας.

στ. 554-560 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 592 *η Ενυώ η αφέντρα*· η προσωνυμία της πολεμικής θεάς (βλ. και στ. 333) απόδοση του πρωτότυπου πότνια (= δυνατή, σεβαστή).

στ. 593-594 *του αδιάντροπου πολέμου τη βοή*· απόδοση (με υπαλλαγή) της φράσης κυδοιμὸν ἀναιδέα δηϊοτῆτος - ὁ Κυδοιμός, παρατρεχάμενος της Ενυώς, ήταν η προσωποποίηση της ταραχής και του αλαλαγμού στη μάχη.

στ. 597-599 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 628-629 Ο *Τληπόλεμος* ήταν γιος του Ηρακλή και της Αστυόχης (ή Αστυδάμειας, κατά τον Πίνδαρο)· σκότωσε από λάθος θείο του και κατέφυγε στη Ρόδο· εκεί έγινε βασιλιάς και από εκεί πήρε μέρος στην τρωική εκστρατεία (βλ. Β653-670).

στ. 631 *ο γιος κι εγγονός του Δία. Ο Σαρπηδόνας* ήταν γιος του Δία και της Λαοδάμειας κι εγγονός του Βελλερεφόντη (βλ. Ζ196-199)· όπως και ο ξάδερφός του Γλαύκος, ήταν ηγεμόνας των Λυκίων και σύμμαχος των Τρώων· αργότερα σκοτώνεται από τον Πάτροκλο (βλ. Π419-505). Ο *Τληπόλεμος* ως γιος του Ηρακλή ήταν εγγονός του Δία· βλ. γι' αυτόν σχόλιο στους στ. 628-629.

στ. 640-642 Κατά τη μυθολογική παράδοση ο Ηρακλής κυρίευσε την Τροία (πριν από τον τρωικό πόλεμο), επειδή ο Λαομέδοντας αρνήθηκε να του δώσει το έπαθλό που του είχε υποσχεθεί για το φόνο ενός θαλασσινού τέρατος που ερήμωνε την περιοχή της ονομαστής μικρασιατικής πόλης. Συνέχεια της τρωικής εκστρατείας του Ηρακλή θεωρούνταν η μεγάλη διαδρομή που είχε κάμει στο μήκος των παραλίων της Ασίας και της Αφρικής και η τοποθέτηση των «ηράκλειων στηλών» στο Γιβραλτάρ.

στ. 677 *Αλάστορας, Χρομίος*· είναι απλά συνώνυμοι με τους ηγεμόνες της Πύλου που αναφέρονται στο Δ295.

στ. 705 *αλογάρης*· απόδοση του πρωτότυπου πλήξιππος (από το ρήμα πλήττω = χτυπώ και το ουσιαστικό ἵππος = άλογο).

στ. 706 *καστροπολεμίτης*· απόδοση του πρωτότυπου αἰχμητής (=πολεμιστής, παράγωγο από το ουσιαστικό αἰχμή = όπλο, συνεκδοχικά).

στ. 707 *λαμπροζωσμένος*· απόδοση του πρωτότυπου αἰολομίτρης (από το επίθετο αἰόλος = ακτινοβόλος, λαμπρός, και το ουσιαστικό μίτρη = μάλλινο περίζωμα οπλίτη που φοριόταν κατάσαρκα και σκέπαζε την κοιλιά του).

στ. 705-707 *Ορέστης, Οινόμαος, Έλενος*· συνώνυμοί τους είναι και Τρώες που αναφέρονται στο Μ139-140 και Ζ76.

στ. 739-741 Ο *Φόβος*, η *Έριδα*, η *Αλκή* και η *Ιωκή* είναι προσωποποιήσεις αφαιρεμένων εννοιών. Η *Γοργόνα* (στο πρωτότυπο Γοργείη κεφαλή) ήταν τρομερό τέρας του Άδη και αποτυπωμένη στην αιγίδα του Δία. Η κεφαλή της Γοργώς, το *γοργόνειον*, προκαλούσε φόβο στο θεατή· οι Έλληνες σκάλιζαν τη μορφή της στις ασπίδες τους, αλλά και σε τείχη και σε πύλες τειχών.

στ. 749 Οι *Ώρες* ήταν, κατά τη μυθολογία, θυρωροί του Ολύμπου, που ανοιγόκλειναν τις συννεφιασμένες πύλες του και έτσι ήταν έφοροι του καιρού, δηλαδή των ατμοσφαιρικών μεταβολών, φέρνοντας βροχή ή αιθρία· ήταν ακόμη θεότητες των εποχών του χρόνου και της εναλλαγής τους, επειδή οι τακτικές και περιοδικές μεταβολές του καιρού προσδιορίζουν τις εποχές (ή ώρες) του χρόνου· θεωρούνταν δωροδότριες των αγαθών (γι' αυτό στο Φ450 χαρακτηρίζονται πολυγηθέες = αυτές που δίνουν πολλή χαρά) και θεραπαινίδες της Ήρας. Με πιθανότητα το όνομά τους συσχετίζεται ή με το γοτθικό jer = χρόνος (στα γερμανικά Jahr, στα αγγλικά year) ή με το ελληνικό ἔαρ = άνοιξη.

στ. 771 *κρασάτος πόντος*· απόδοση του πρωτότυπου οἶνοψ πόντος.

στ. 785 *Στέντορας*· ο πολέμαρχος αυτός ήταν από τη Θράκη ή από την Αρκαδία· σκοτώθηκε, κατά την παράδοση, αργότερα σ' ένα συναγωνισμό με τον Ερμή· η υπερφυσική φωνή του έγινε σύμβολο κάθε δυνατής φωνής («στεντόρεια φωνή»).

στ. 787 τυπικός στίχος· βλ. Θ228.

στ. 801 Στίχος παροιμιακός, που αποτελεί τη βάση της μεταγενέστερης φράσης «οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ»· στο πρωτότυπο: Τυδεύς τοι μικρὸς μὲν ἔην δέμας, ἀλλὰ μαχητής.

στ. 804 *Καδμείοι*· οι Θηβαίοι (από το όνομα του μυθικού Κάδμου).

στ. 818-821 πβ. Ε129-132.

στ. 844 *μιαρός*· απόδοση του πρωτότυπου μιαιφόνος (= μολυσμένος από αίμα, από φόνους).

στ. 898 *Τάρταρα* θεωρούνταν χάσμα σκοτεινό κάτω από τη γη· το βάθος του μέσα στον Άδη ήταν τόσο, όση είναι η απόσταση ανάμεσα στη γη και στον ουρανό· είχε σιδερένιες πύλες και χάλκινο κατώφλι. Με πιθανότητα θεωρείται ηχοποίητη λέξη και συσχετίζεται με το ρήμα ταρταρίζω = τουρτουρίζω, επειδή τα ανήλια Τάρταρα θεωρούνταν ψυχρά.

στ. 902-904 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Ε

Η πέμπτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας συνεχίζει, χωρίς την παρεμβολή οποιασδήποτε μεταβατικής σκηνής, τη μάχη που βρίσκεται σε εξέλιξη από την προηγούμενη ραψωδία. Ωστόσο, παρά την εντύπωση που δημιουργείται ότι η ραψωδία αυτή είναι πρακτικής φύσης υποσύνολο του συνολικού ομηρικού έπους, μηχανικά ενταγμένο στην επική αφήγηση, έχει την αυτοτέλειά της, καθώς αποτελεί τη «Διομήδους ἀριστεία», αφού μέσα σ' αυτήν κυρίαρχη είναι η μορφή του μυθικού βασιλιά του Άργους. Η θεϊκή επενέργεια δημιουργεί μια προοιμιακή προσωπική ακτινοβολία του προετοιμαζόμενου να αριστεύσει ήρωα (στ. 1-8).

Το πρώτο κατόρθωμα του Διομήδη (στ. 9-26) δίνεται από τον ποιητή με διπλή προβολή της αξίας του: ο ήρωας πολεμάει μόνος με δυο, αυτός πεζός, εκείνοι πάνω σε αμάξι· και μόνο η «αμυντική» βοήθεια του θεού Ήφαιστου στερεί τον ήρωα από ένα είδος διπλής νίκης.

Έμμεση επισφράγιση της προσωπικής δράσης του Διομήδη είναι ένα είδος εκεχειρίας που συνάπτει με τον «αντίπαλό» της Άρη η Αθηνά (στ. 29-36)· ο πολεμικός θεός δίνει τη σιωπηλή συγκατάθεσή του στην πρόταση της αντίμαχής του θεάς για προσωρινή ουδετερότητα στη μεγάλη σύγκρουση που αναπτύσσεται με τη δράση του Διομήδη.

Το πρώτο κατόρθωμα του Διομήδη συμπαρασύρει τους συναγωνιστές του σε αποτελεσματική δράση και σε φυγή των Τρωαδιτών. Όμως παρά την παράλληλη δράση και άλλων Ελλήνων ηρώων ο ποιητής έχει στο κέντρο του ενδιαφέροντός του το Διομήδη. Η χειμαρρώδης ορμή του ήρωα δίνεται πολύ παραστατικά από τον ποιητή (στ. 85-94) με εξεικονίσεις ταχύτατης δράσης και αφανιστικής πορείας στο θολό πεδίο της μάχης.

Η έξαρση αυτή του Διομήδη περνάει σε λίγο από κρίση: ο ήρωας κινδυνεύει, αλλ' αναδεικνύεται και μέσα στον κίνδυνό του και με το προσωπικό σθένος του και με την άνετη επικοινωνία του με τη θεά Αθηνά, που του επιτρέπει να αντιπολεμήσει ακόμη και τη θεά Αφροδίτη (στ. 95-132). Η παρέμβαση της θεάς κάνει δυνατότερο τον ήρωα, που ο ποιητής τον παρουσιάζει σαν ένα ακαταπολέμητο τραυματισμένο λιοντάρι (στ. 136-143) που επιτίθεται σε στάνη ή σε λόγγο (στ. 161-165). Τότε ο Τρωαδίτης Αινείας κάνει διάλογο με τον Πάνδαρο, που λίγο πρωτύτερα είχε τραυματίσει το Διομήδη, και τον παίρνει στο αμάξι του, για να τον κυνηγήσουν. Ο διάλογος αυτός (στ. 166-238) αποτελεί βέβαια παρόρμηση του Αινεία στο συνομιλητή του για ανανέωση της σύγκρουσης με το Διομήδη, αλλ' αποτελεί συγχρόνως και έμμεσο εγκώμιο του Έλληνα ήρωα, που ή εικάζεται σαν θεός ή οπωσδήποτε πιθανολογείται ότι λειτουργεί κάτω από θεϊκή σκέπη· ο διάλογος αυτός δίνει τη δυνατότητα, ακόμη, να προβληθεί η αξία των αλόγων στους πολέμους της περιόδου αυτής και η συναισθηματική σχέση των ανθρώπων μ' αυτά, ιδιαίτερα εδώ της ευαισθησίας του Πάνδαρου (στ. 202-203).

Ο ποιητής αναπτύσσει και έναν παράλληλο διάλογο από την αντίπαλη όχθη. Η συνομιλία Διομήδη-Σθένελου (στ. 239-274) προβάλλει με άμεσο τρόπο την τόλμη του Έλληνα ήρωα, που σε λίγο θα έχει απανωτά τα τρόπαιά του, προβάλλει ειδικότερα το ηρωικό ήθος, που αποτελεί αναγκαία συνέπεια της καταγωγής (στ. 253-254). Η ανανεωμένη σύγκρουση του Διομήδη με τον Πάνδαρο δίνεται συνοπτικά με λιτό διάλογο (στ. 276-289) και με παραστατική περιγραφή (στ. 290-296).

Ο ποιητής δεν αδικεί τον Αινεία· ίσα ίσα (στ. 297-302) προβάλλει τη σθεναρή διάθεσή του να περισώσει από σκύλευση το πτώμα του νεκρού συντρόφου και το βαρύ τραυματισμό του από το Διομήδη, καθώς η φροντίδα του για τον Πάνδαρο τον αφήνει έκθετο στην ορμητική δράση του Έλληνα ήρωα, που για μια ακόμη φορά εγκωμιάζεται από τον ποιητή (στ. 302-304).

Η προβολή του Διομήδη μεταβάλλει τον Πάνδαρο σε αμελητέα ποσότητα, που σε λίγο χάνει την προστατευτική ασπίδα της, τον Αινεία, αφού αυτός έχοντας ήδη δείξει την αντρειοσύνη του αφήνεται στην προστατευτική παρέμβαση της θεάς μητέρας του. Ο Έλληνας ήρωας υπερβαίνει τα όρια του ανθρώπινου μέτρου και τραυματίζοντας τη θεά (στ. 334-336) και καυχησιολογώντας για το κατόρθωμά του (στ. 348-351), αλλά δεν του καταλογίζεται η «ύβρις» και δεν έχει τις συνέπειές της εξαιτίας της προκαταβολικής παραχώρησης του ατιμώρητου από την Αθηνά (στ. 131-132).

Η έξαρση του Διομήδη έχει τον αντίποδά της στην ταπείνωση της Αφροδίτης· ο ποιητής κλιμακωτά την ευτελίζει: αφήνει τον Αινεία στη φροντίδα του Απόλλωνα (στ. 343-346), ακούει αδιαμαρτύρητα το χλευασμό του Διομήδη (στ. 348-351), σωριάζεται μπροστά στον Άρη (στ. 357-362), αφήνεται στη φροντίδα της Ίριδας (στ. 364-365), παρηγοριέται με τα λόγια της μάνας της Διώνης (στ. 382-415), υφίσταται τα ερεθιστικά λόγια της Αθηνάς (στ. 421-425) και δέχεται το τελικό χτύπημα από τον ίδιο το Δία (στ. 428-430), που της αρνείται αρμοδιότητα στα έργα του πολέμου.

Όταν κλείνει η σωματική και ψυχική περιπέτεια της Αφροδίτης, ο φακός της επικής αφήγησης επικεντρώνεται πάλι στο Διομήδη, που στην πολεμική έξαψή του αδιαφορεί για το γεγονός ότι η προστασία του Αινεία έχει περάσει από τα χέρια της απόλεμης Αφροδίτης στα χέρια του τοξότη Απόλλωνα (στ. 432-435). Τελικά πάντως επιβάλλεται, κυρίαρχη πάνω από τις ανθρώπινες δυνατότητες και επιθυμίες, η φωνή του θεού (στ. 440-442), που ανακόπτει την πολεμική ορμή του Διομήδη. Ο Αινείας με τη φροντίδα του Απόλλωνα αποσύρεται για θεραπεία του τραύματός του· πίσω του μένει ένα σκιάχτρο-σωσίας του, που συντηρεί την παρουσία του στο πεδίο της μάχης, όπου θα επανέλθει σε λίγο αποθεραπευμένος. Από το σημείο αυτό πάντως ο ποιητής αποσύρει από την έντονη δραστηριότητα το Διομήδη, που μεταβάλλεται διακριτικά σε θεατή σχεδόν των γεγονότων.

Ο Άρης υποκινείται από τον Απόλλωνα και με τη σειρά του, μεταμορφωμένος, υποκινεί τους γιους του βασιλιά Πρίαμου. Ο λόγος του (στ. 464-469) είναι ερεθιστικός και δημιουργεί την προϋπόθεση για τον ερεθιστικότερο λόγο του Λύκιου Σαρπηδόνα (στ. 472-492), που εστιάζει την κριτική του στο πρόσωπο του Έκτορα. Ο επικριτικός λόγος του σύμμαχου δεν αφήνει στον Έκτορα περιθώρια «αγώνα λόγου»· ο τρωαδίτης στρατηλάτης βουβαίνεται από συναισθηματική αντίδραση και, αντί να αντιπαρατεθεί «λόγῳ» στο συνομιλητή του προχωρεί «ἔργῳ» στην αντίκρουση της διατυπωμένης επίκρισης (στ. 493-496). Η ανανεωμένη μάχη, που δίνεται με την παραστατική παρομοίωση των στ. 499-504,

γίνεται με την παρέμβαση του Άρη και με τη συμμετοχή του αποθεραπευμένου Αινεία - μέσα στο πλαίσιο της επικής άνεσης ο τρωαδίτης ήρωας επιστρέφει σχεδόν αμέσως στο πεδίο της μάχης σαν ύστερα από απλή επίδεση του τραύματός του.

Στην εξέλιξη της μάχης (στ. 519-626) δίνονται βέβαια οι εκατέρωθεν απώλειες, όχι πάντως με το ύφος της λογιστικής καταγραφής· αντίθετα, ο ποιητής περιγράφει τις επιμέρους περιπτώσεις, ώστε να δημιουργεί ποικιλία, παρεμβάλλει σύντομες προσλαλιές ηγητόρων (του Αγαμέμνονα, στ. 529-532, του Διομήδη, στ. 601-606) και χρησιμοποιεί παραστατικές παρομοιώσεις (στ. 520-527, 554-560). Κυρίαρχος του πεδίου της μάχης ο θεός Άρης, εξουδετερώνει το Διομήδη (στ. 596-606) χωρίς να χρειαστεί, όπως έγινε πρωτύτερα (στ. 440-442) από τον Απόλλωνα, να τον προειδοποιήσει για τις συνέπειες που μπορεί να έχει η δραστηριότητά του.

Στο πλαίσιο της ανανεωμένης μάχης ο ποιητής παρεμβάλλει τη μονομαχία του Τληπόλεμου με το Σαρπηδόνα (στ. 627-698). Κατά το τυπικό επικό σχήμα του έργου προηγείται ο λόγος: οι δυο μονομάχοι ανταλλάσσουν λόγους. Ο λόγος του γιου του Ηρακλή είναι γεμάτος έπαρση με προβολή της «πατραγαθίας», της δοξασμένης δράσης του δωρικού ήρωα, με προκλητική υποτίμηση του αντιπάλου, με σαφή διάπραξη «ύβρης» (στ. 633-646). Ο λόγος του Σαρπηδόνα είναι περισσότερο εκλογικευμένος: στρέφει τη συζήτηση από το αποτέλεσμα στην αιτία και υποτονίζει την έπαρση του αντιπάλου του υποβιβάζοντας στα όρια του φυσικού το υπερφυσικό κατόρθωμα του Ηρακλή· και ανταποδίδοντας την απειλή του αντιπάλου του την επαναλαμβάνει με σχεδόν αντίστοιχη έπαρση (στ. 648-654). Σε λίγο οι δυο μονομάχοι αλληλοεξουδετερώνονται.

Καθώς η συνέχεια των συγκρούσεων με την ενεργητική συμπαράσταση του Άρη στον Έκτορα οδηγεί τα πράγματα σε οριακό σημείο, ο ποιητής επιστρατεύει μια παρέμβαση της Ήρας και της Αθηνάς υπέρ των Ελλήνων. Οι δυο θεές αρματώνονται και αποφασιστικά επιχειρούν και επιτυγχάνουν τη συγκατάθεση του Δία για τη δράση που θα αναλάβουν. Η Ήρα με τα λόγια της (στ. 757-763) διεκδικεί για τον εαυτό της την αναστολή της δραστηριότητας του Άρη, όμως η συγκατάθεση του Δία (στ. 765-766) με εύσχημο τρόπο της αφαιρεί τον πρώτο ρόλο. Βέβαια η Ήρα δεν αυτοκαταργείται φτάνοντας στην Τροία· αντίθετα, μεταμορφωμένη ξεστομίζει λόγια ερεθιστικά (στ. 787-791), αλλ' ο πρώτος ρόλος ανήκει στην Αθηνά, που ανοίγει διάλογο με τον προστατευόμενό της Διομήδη. Ο πρώτος λόγος της (στ. 800-813) είναι ερεθιστικός: στην έξαρση της ηρωικής δράσης του πατέρα του συνομιλητή της αντιπαραθέτει την αμφιβολία για τις σωματικές και ψυχικές ικανότητες του Διομήδη. Αλλ' όταν ο ήρωας απαντώντας (στ. 815-824) εξανεμίζει τις αμφιβολίες της θεάς και δείχνει ότι η δράση του από ένα σημείο και πέρα είναι συγκρατημένη, επειδή ενεργεί στο πλαίσιο των εντολών της, η Αθηνά με το δεύτερο λόγο της (στ. 826-834) βρίσκει μέσα της τόνους συναισθηματικούς για τον ήρωα, διευρύνει τα όρια της δράσης του με την ελευθερία να κυνηγήσει αυτός ένα δεύτερο θεό, τον Άρη, και διατυπώνει σε βάρος του ομόθεού της δριμύ κατηγορητήριο. Έτσι ο τραυματισμός του Άρη από το Διομήδη έρχεται σαν φυσικό γεγονός.

Ο τραυματισμός του πολεμικού θεού δίνεται από τον ποιητή με έντονο τρόπο (στ. 855-863). Ο ταπεινωμένος από τη σύγκρουση με το θνητό ήρωα Άρης φτάνοντας στον Όλυμπο έχει μια συνέχεια όχι λιγότερο ταπεινωτική: κλαίει και παραπονείται στο Δία για την ενισχυμένη από την Αθηνά δράση του Διομήδη

(στ. 872-887), που τον παρουσιάζει σαν ακαταπολέμητο ανταγωνιστή του, και ακούει από το στόμα του Δία (στ. 889-898) λόγια σκληρά -ανάμεσα σ' αυτά είναι και όσα λέει με τα «συζυγικά απωθημένα» του για την Ήρα-, που έχουν βέβαια ως κατακλείδα τους την πατρική επιείκεια.

Ο Άρης θεραπεύεται από τον Παιήονα, οι θεές έχοντας πετύχει το σκοπό της αποστολής τους επιστρέφουν στην ολύμπια έδρα τους και η ραψωδία τελειώνει με το επιστέγασμα αυτό της «ἀριστείας» του Διομήδη, που θνητός αυτός τραυμάτισε δυο θεούς.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Ε

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Ε της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 8 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-94, β) στ. 95-165, γ) στ. 166-296, δ) στ. 297-431, ε) στ. 432-518, στ) στ. 519-626, ζ) στ. 627-766 και η) στ. 767-909. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ε, στ. 1-94): Η σύγκρουση του Διομήδη με το Φηγέα και τον Ιδαίο, τροπή των Τρώων, νίκες των Ελλήνων.

1. Στους στ. 1-8 προεξαγγέλλεται η «αριστεία» του Διομήδη. Ποια στοιχεία της προεξαγγελίας αυτής είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτα;
2. Στους στ. 29-36 η Αθηνά πείθει τον Άρη να αποσυρθεί από τη μάχη. Πώς το πετυχαίνει;
3. Στο στ. 84 συνοψίζεται η περιγραφή των στ. 37-83. Ποια σημασία έχει η συνόψιση αυτή;
4. Στους στ. 85-94 προβάλλεται ο Διομήδης με δυο τρόπους. Να αξιολογηθούν οι τρόποι αυτοί.

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ε, στ. 95-165): Τραυματισμός του Διομήδη από τον Πάνδαρο, επικοινωνία Διομήδη-Αθηνάς, νίκες του Διομήδη.

1. Στους στ. 115-120 ο Διομήδης επικαλείται τη βοήθεια της Αθηνάς στον πατέρα του Τυδέα. Γιατί αναφέρεται στη βοήθεια αυτή;
2. Στους στ. 121-132 η Αθηνά παρεμβαίνει στη μάχη, για να εμψυχώσει το Διομήδη. Παραβιάζει τη συμφωνία που είχε κάμει με τον Άρη στους στ. 29-36;
3. Αξιολογήστε την πλατιά παρομοίωση των στ. 136-143.
4. Αξιολογήστε την παρομοίωση των στ. 161-165.

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ε, στ. 166-296): Διάλογοι Αινεία-Πάνδαρου και Σθένελου-Διομήδη, μονομαχία Διομήδη-Πάνδαρου.

1. Αξιολογήστε το λόγο του Αινεία στον Πάνδαρο (στ. 171-178).
2. Αξιολογήστε την απάντηση του Πάνδαρου στον Αινεία (στ. 180-216).
3. Αξιολογήστε το διάλογο Σθένελου-Διομήδη (στ. 241-274).
4. Αξιολογήστε το ήθος του Πάνδαρου (στ. 284-285 σε παραβολή με στ. 102-105).

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ε, στ. 297-431): Μονομαχία Διομήδη-Αινεία, τραυματισμός της Αφροδίτης από το Διομήδη, μεταφορά της Αφροδίτης στον Όλυμπο και θεραπεία της.

1. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν από το επεισόδιο του τραυματισμού της Αφροδίτης (στ. 330-354);
2. Κρίνετε τη συνάντηση Αφροδίτης-Άρη (στ. 355-363).

3. Η Διώνη στους στ. 382-415, απαντώντας στην Αφροδίτη, αναφέρεται σε παθήματα θεών από θνητούς· τι εξυπηρετεί η αναφορά αυτή;
4. Αξιολογήστε τα λόγια της Αθηνάς και του Δία στους στ. 420-430.

Πέμπτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ε, στ. 432-518): Γενίκευση της μάχης, παρεμβολή του Απόλλωνα και του Άρη, δραστηριοποίηση του Έκτορα, επιστροφή του Αινεία στη μάχη.

1. Αξιολογήστε την προειδοποίηση του Απόλλωνα στο Διομήδη και τη στάση εκείνου στους στ. 440-444.
2. Αξιολογήστε τα λόγια του Απόλλωνα στον Άρη (στ. 455-459).
3. Αξιολογήστε τα λόγια του Σαρπηδόνα στον Έκτορα (στ. 472-492).
4. Κρίνετε τη δράση του Άρη σε συσχετισμό με τους στ. 29-36 και 121-132.

Έκτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ε, στ. 519-626): Απώλειες Τρώων και Ελλήνων.

1. Αξιολογήστε την παρομοίωση των στ. 522-527.
2. Πώς προβάλλεται η πολεμική δράση του Αινεία στους στ. 541-560;
3. Αξιολογήστε την εμφάνιση του Έκτορα στους στ. 590-595.
4. Αξιολογήστε τη στάση του Διομήδη απέναντι στον Έκτορα (στ. 596-606).

Έβδομη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ε, στ. 627-766): Μονομαχία Τληπόλεμου-Σαρπηδόνα, δράση Έκτορα-Άρη, ανάληψη πρωτοβουλίας από Ήρα και Αθηνά.

1. Αξιολογήστε το διάλογο Τληπόλεμου-Σαρπηδόνα (στ. 630-654).
2. Αξιολογήστε τα λόγια του Σαρπηδόνα στον Έκτορα (στ. 684-688).
3. Αξιολογήστε την πολεμική σκευή της Αθηνάς (στ. 736-745).
4. Αξιολογήστε το διάλογο Ήρας-Δία (στ. 755-766).

Όγδοη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ε, στ. 767-909): Δράση Ήρας και Αθηνάς, διάλογος Αθηνάς-Διομήδη, τραυματισμός του Άρη από το Διομήδη και μεταφορά του στον Όλυμπο.

1. Αξιολογήστε τα λόγια της μεταμορφωμένης σε Στέντορα Ήρας (στ. 787-791).
2. Αξιολογήστε τα λόγια της Αθηνάς στο Διομήδη (στ. 800-813 και 826-834).
3. Αξιολογήστε το διάλογο Άρη-Δία (στ. 872-898).
4. Αξιολογήστε το τέλος της ραψωδίας αυτής (στ. 899-909).

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Ποια θεότητα δυναμώνει τη δράση στην αρχή της ραψωδίας αυτής και με ποια μέσα;
2. Γιατί η Αθηνά επιτρέπει στο Διομήδη να χτυπήσει την Αφροδίτη;
3. Πώς προβάλλεται το ήθος του Αινεία στη σκηνή του τραυματισμού του;
4. Πώς προβάλλεται γενικότερα ο Αινείας στη ραψωδία αυτή;
5. Πώς παρουσιάζεται η Αφροδίτη στη ραψωδία αυτή;
6. Γιατί αναπτύσσεται στους στ. 544-549 η γενεαλογία των παιδιών του Διοκλέα;

7. Γιατί ο Τληπόλεμος αναφέρεται στη δράση του πατέρα του Ηρακλή στους στ. 640-642;
8. Πώς κερδίζει η Ήρα τη συγκατάθεση του Δία στην πρόθεσή της να εξουδετερώσει τη βοήθεια του Άρη προς τους Τρώες;
9. Πώς παρουσιάζεται από τον ποιητή ο τραυματισμός του Άρη;
10. Έχουν ολοκληρώσει η Ήρα και η Αθηνά την πρόθεσή τους, όταν στο τέλος της ραψωδίας επιστρέφουν στον Όλυμπο;

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Ε της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Σκιαγραφία του Διομήδη απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
4. Σκιαγραφία του Αινεία απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
5. Σκιαγραφία του Τληπόλεμου απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
6. Σκιαγραφία του Σαρπηδόνα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
7. Η παρουσία των θεών στη ραψωδία αυτή.
8. Σχέσεις ανθρώπων και θεών όπως βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή.
9. Επική άνεση ή επικός πλατειασμός: εντοπισμός και αξιολόγηση των σημείων στα οποία γίνεται πιο πλατιά η επική περιγραφή.
10. Η σκύλευση των νεκρών: παραλληλισμός του φαινομένου με άλλες γνωστές πηγές, κυρίως με το χώρο του δημοτικού τραγουδιού.

ΙΛΙΑΔΑΣ Ζ

Συνέχεια της μάχης μετά την αποχώρηση των θεών (στ. 1-72)

Απόμειναν να πολεμούν οι Αχαιοί κι οι Τρώες
μόνοι· η μάχη άπλωσε σ' όλη την πεδιάδα,
καθώς χτυπιούνταν και οι δυο με χάλκινα κοντάρια
ανάμεσα στα ρεύματα Σιμόεντα και Ξάνθου.
Ο Τελαμώνιος Αίαντας, των Αχαιών ο πύργος,
πρωτόσπασε τη φάλαγγα των Τρώων· στους συντρόφους
έδωσε φως σκοτώνοντας τον πρώτο απ' τους Θράκες,
τον Ακάμαντα, Εύσωρου μεγάλο γιο κι αντρείο.
Τον χτύπησε το κέρατο του αλογουρίσιου κράνους,
του τρύπησε το μέτωπο· το κόκαλο ως μέσα
πέρασε η χάλκινη αιχμή· τον σκέπασε σκοτάδι.
Κι ο βροντόφωνος Διομήδης σκότωσε γιο του Τεύθρα,
τον Άξυλο, που έμενε στην εύχτιστη Αρίσβη
κι ήταν πλούσιος και φίλος για τους ανθρώπους όλους·
φίλευε όλους έχοντας σπίτι στο δρόμο πάνω.
Κανείς τους δεν τον γλίτωσε απ' το χαμό ωστόσο
προτάσσοντας τα στήθη του· σκοτώθηκαν κι οι δυο τους,
κι αυτός και ο Καλήσιος, ακόλουθος που είχε
τα χαλινάρια· κι οι δυο τους κατέβηκαν στον Άδη.
Σκότωσε ο Ευρύαλος Οφέλτιο και Δρήσο·
στον Αίσηπο και Πήδασο όρμησε, που νεράιδα
Αβαρβαρέη γέννησε του Βουκολίωνα του άξιου.
Του αντρείου Λαομέδοντα γιος πιο μεγάλος ήταν
ο Βουκολίωνας, όμως απ' άγνωστη μητέρα.
Καθώς βοσκούσε πρόβατα, έσμιξε με εκείνη
και δυο παιδιά γεννήθηκαν από την ίδια γέννα.
Τη δύναμη, τα γόνατα παράλυσε εκείνος,
που ήταν Μηκιστέα γιος, τα όπλα τους τους πήρε.
Σκότωσε τον Αστύαλο ο άξιος Πολυποίτης·

τον Πιδύτη, Περκώσιο, σκότωσε ο Οδυσσέας,
Τεύκρος τον Αρετάονα, με χάλκινο κοντάρι.
Τον Άβληρο ο Αντίλοχος σκότωσε με κοντάρι,
Νέστορα γιος, τον Έλατο ο άρχοντας Ατρείδης·
ζούσε στου Σατνιόεντα του εύροου τις όχθες
στην υψηλή την Πήδασο. Λήιτος ζωή πήρε
Φύλαικου, καθώς έφευγε, Ευρύπυλος Μελάνθιου.

Τον Άδραστο ο Μενέλαος ο βροντόφωνος βρήκε,
ζωντανό· καθώς σκιάχτηκαν τ' άλογα μες στον κάμπο,
σ' αρμυριχιά μπερδεύτηκαν· σαν έσπασαν τ' αμάξι
στην άκρη του τιμονιού του, τράβηξαν για την πόλη,
όπου σκιαγμένα έτρεχαν τότε άλογα και άλλα·
κι από τ' αμάξι του αυτός κυλίστηκε στη σκόνη
πλάι στον τροχό και μπρούμυτα· στάθηκε μπρος του τότε
ο Ατρείδης Μενέλαος με το μακρύ κοντάρι.
Τα γόνατά του έπιασε και τον παρακαλούσε:

«Πιάσε με, του Ατρέα γιε, κι αντάξια πάρε λύτρα·
στου πλούσιου πατέρα μου μύρια αγαθά υπάρχουν,
χαλκός, χρυσός και σίδερο με κόπο δουλεμένο·
θα σου 'δινε άπειρα απ' αυτά για λύτρα ο πατέρας,
αν μάθει ότι είμαι ζωντανός στων Αχαιών τα πλοία.»

Έτσι είπε και μαλάκωσε στα στήθη η ψυχή του·
γρήγορα στον ακόλουθο πήγαινε να τον δώσει,
για να τον πάει στα πλοία τους· ο αδερφός του όμως
πήγε κοντά του τρέχοντας, τον μάλωσε και είπε:

«Καημένε μου Μενέλαε, νοιάζεσαι γι' αυτούς τόσο;
Καλά δε σου συγύρισαν το σπίτι σου οι Τρώες;
Κανένας τους το θάνατο το μαύρο μη γλιτώσει
και τα χέρια μας, κι ακόμη στης μάνας του τα σπλάχνα
όποιο αγόρι βρίσκεται, κι αυτό ας μη γλιτώσει,
μα άφαντοι και άκλαυτοι ας σβήσουν απ' την Τροία!»

Έτσι είπε και του αδερφού μετάστρεψε τη σκέψη
σωστά μιλώντας· έσπρωξε του Άδραστου το χέρι
κι ο ρήγας Αγαμέμνονας στο βάθος της λαπάρας
τον πλήγωσε· ανάσκελα έπεσε κι ο Ατρείδης

πατώντας τον ανάσπασε το φράξινο κοντάρι.
Ο Νέστορας φωνάζοντας πρότρεπε τους Αργείους:
«Αντρείοι Αργείοι φίλοι μου, σύντροφοι του πολέμου,
ας μη ριχτεί στα λάφυρα, κανείς μη μείνει πίσω,
για να γυρίσει με πολλά λάφυρα στο καράβι,
αλλ' άντρες ας σκοτώνουμε· μετά με τη βολή σας
ξεγδύνετε όλους τους νεκρούς μέσα στην πεδιάδα.»
Έτσι είπε και ξεσήκωνε ορμή, ψυχή σε όλους.

Ο Έλενος προτρέπει τον Έκτορα να πάει στην Τροία (στ. 73-118)

Οι Αχαιοί πολέμαρχοι θα μάντριζαν τους Τρώες,
κουράγιο που δεν είχαν πια, ξανά μέσα στην Τροία,
αν δε μιλούσε από κοντά σ' Έκτορα και Αινεία
ο Έλενος, Πρίαμου γιος, από τους μάντεις πρώτος:
«Από Τρώες και Λύκιους, Έκτορα και Αινεία,
το πιο πολύ βάρος σε σας έπεσε, γιατί είστε
σε κάθε έργο άριστοι, σ' αγώνα και σε σκέψη·
σταθείτε αυτού και το στρατό στις πύλες μπρος κρατήστε
παντού τρέχοντας, πριν πέσουν στων γυναικών τα χέρια
και των εχθρών ανάμπαιγμα κυνηγημένοι γίνουν.
Και όταν εμψυχώσετε τους στρατιώτες όλους,
θα μείνουμε, τους Δαναούς θα πολεμήσουμε όλοι,
κι ας είμαστε κατάκοποι· μας βιάζει η ανάγκη.
Πάνε στην πόλη, Έκτορα, στη μάνα να μιλήσεις
των δυο μας· τις γερόντισσες εκείνη να μαζέψει
στης γλαυκομάτας Αθηνάς το ιερό το κάστρο,
αφού ανοίξει με κλειδί τις πύλες του άγιου δόμου·
τον πέπλο που της φαίνεται στο σπίτι της πως έχει
σαν πιο μεγάλο, αγαπητό και πιο χαριτωμένο
στης ωριομάλλας Αθηνάς τα γόνατα να βάλει,
να θυσιάσει δώδεκα δαμάλες να της τάξει
μονόχρονες αδάμαστες, μήπως και συμπονέσει
την πόλη, τις γυναίκες μας και τα μωρά παιδιά μας,
μήπως του Τυδέα το γιο απ' τ' άγιο Ίλιο διώξει,
τον άγριο πολεμιστή που κάνει όλους να φεύγουν,
που απ' όλους τους Αχαιούς φάνηκε, λέω, πρώτος.
Τόσο δε φοβηθήκαμε ποτέ τον Αχιλλέα,

το ρήγα που γεννήθηκε από θεά μητέρα·
μα αυτός φρενιάζει, δεν μπορεί κανείς να τον νικήσει.»
Δεν παράκουσε ο Έκτορας το λόγο του αδερφού του·
αμέσως απ' τ' αμάξι του πήδησε με τα όπλα·
πάλλοντας τα κοντάρια του μες στο στρατό γυρνούσε,
παρότρυνε να πολεμούν, ξεσήκωνε άγρια μάχη.
Στράφηκαν και αντίκρισαν τους Αχαιούς εκείνοι·
τότε υποχώρησαν αυτοί, σταμάτησαν τους φόνους·
από τον έναστρο ουρανό θεός πως κάποιος ήρθε
είπαν στους Τρώες βοηθός να στέκουν βλέποντάς τους.
Φωνάζοντας παρότρυνε ο Έκτορας τους Τρώες:
«Τρώες μου γενναιότατοι, ξακουστοί σύμμαχοί μας,
σταθείτε άντρες, φίλοι μου, δειχθείτε αντρείοι τώρα,
ώσπου να πάω στο Ίλιο, να πω στους πρώτους γέρους,
να πω και στις γυναίκες μας τώρα προσπέφτοντάς τους
να τάξουν σ' όλους τους θεούς πολλών βοδιών θυσίες.»
Ο λοφοσείστης Έκτορας έτσι μιλώντας πήγε·
σ' αστράγαλους και σβέρκο του το δέρμα τού χτυπούσε
που γύρω την ομφαλωτή εκύκλωνε ασπίδα.

Η συνάντηση Γλαύκου-Διομήδη (στ. 119-236)

Ο Γλαύκος, γιος Ιππόλοχου, και ο γιος του Τυδέα
στη μέση οι δυο τους έσμιξαν να χτυπηθούν ποθώντας.
Κι όταν τρέχοντας έφτασαν κοντά ο ένας του άλλου,
ο βροντόφωνος Διομήδης μίλησε πρώτος έτσι:
«Ποιος είσαι, αρχοντογέννητε, απ' τους θνητούς ανθρώπους;
Δε σ' είδα ως τώρα καν ποτέ σε μάχη που δοξάζει·
μα όλους με το θάρρος σου τους έχεις ξεπεράσει,
αφού το μακροΐσκιωτο κοντάρι μου αντέχεις.
Μόνο των δύστυχων παιδιά τη λύσσα μου αντικρίζουν.
Αν πάλι απ' τον ουρανό είσαι θεός και ήρθες,
με τους ουράνιους θεούς να χτυπηθώ δε θέλω.
Γιατί κι ο γιος του Δρύαντα, ο δυνατός Λυκούργος,
φιλονικούσε με θεούς κι έζησε έτσι λίγο.
Του μανιακού Διόνυσου κάποτε αυτός τις βάγιες
απ' τ' άγιο βουνό της Νύσσας έδιωχνε· αυτές όλες
τους θύρσους κάτω σκόρπιζαν· ο φονικός Λυκούργος

με βουκέντρα τις κέντριζε· βυθίστηκε στο κύμα
σκιαγμένος ο Διόνυσος· τον δέχτηκε σκιαγμένο
στην αγκαλιά η Θέτιδα απ' τις φωνές του ανθρώπου.
Μα οι καλότυχοι θεοί οργίστηκαν μ' εκείνον
κι ο Δίας τον ετύφλωσε· μα δεν έζησε πάλι
για πολύ, καθώς το μίσος των θεών όλων είχε.
Γι' αυτό με τους καλότυχους θεούς δε θέλω μάχες.
Όμως αν είσαι απ' τους θνητούς που τρων καρπούς της γης μας,
έλα κοντά, γοργότερα το τέλος σου να έχεις.»
    Σ' αυτόν ο γιος του Ιππόλοχου ο αρχοντικός είπε:
«Για τη γενιά μου τι ρωτάς, αντρείε Διομήδη;
Όπως των φύλλων, όμοια κι η φύτρα των ανθρώπων·
άλλα φύλλα ο άνεμος στη γη σκορπίζει κι άλλα
βγάζει το δάσος θαλερό στης άνοιξης την ώρα·
έτσι φυτρώνει η μια γενιά, η άλλη τελειώνει.
Μα αν θες να ξέρεις και αυτά, να ξέρεις τη γενιά μου,
πολλοί είναι οι άνθρωποι που την καλογνωρίζουν.
Υπάρχει πόλη Έφυρα στ' αλογοτρόφο Άργος·
ζούσε εκεί ο Σίσυφος, ο πιο πανούργος άντρας,
γιος του Αιόλου· γέννησε παιδί αυτός το Γλαύκο·
το λαμπρό Βελλερεφόντη παιδί είχε ο Γλαύκος.
Ομορφιά χάρισαν σ' αυτόν, χαριτωμένη αντρεία
οι θεοί· όμως ο Προίτος είχε κακό στο νου του·
απ' τ' Άργος τον εξόρισε· ανώτερός του ήταν
κι ο Δίας σκήπτρο έδωσε σ' αυτόν να εξουσιάζει.
Μα ξετρελάθηκε μ' αυτόν του Προίτου η γυναίκα,
η Άντεια, να ενωθεί κρυφά μ' αυτόν· μα ήταν
ο Βελλερεφόντης αγνός, συνετός, δεν πειθόταν.
Με ψέματα στο βασιλιά τον Προίτο αυτή μιλούσε:
    — Το Βελλερεφόντη, Προίτε, σκότωσε· να πεθάνεις
αλλιώς· ζήτησε έρωτα με μένα άθελά μου.
Έτσι· και οργίστηκε ακούοντας ο ρήγας·
να τον σκοτώσει απόφυγε, δε βάσταξε η καρδιά του·
στη Λυκία τον έστειλε με σήματα θανάτου
λόγια χαμού χαράζοντας σε διπλωμένες πλάκες·

να δώσει αυτά στον πεθερό είπε για το χαμό του.
Με των θεών προβόδισμα πήγε αυτός στη Λυκία.
Στη Λυκία σαν έφτασε, στον ποταμό τον Ξάνθο,
με προθυμία τον δέχτηκε ο ρήγας της Λυκίας·
μέρες εννιά τον ξένισε, του 'σφαξε εννιά βόδια·
η ροδοδάκτυλη Αυγή η δέκατη σαν ήρθε,
τον ρωτούσε πια, ζητούσε σημάδι να του δείξει
που απ' το γαμπρό του έφερε, το βασιλιά τον Προίτο.
Σαν διάβασε το ολέθριο σημάδι του γαμπρού του,
πρώτα την άγρια Χίμαιρα πρόσταξε να σκοτώσει·
είχε τη φύτρα από θεούς και όχι απ' ανθρώπους·
λιοντάρι μπρος, φίδι πίσω, στη μέση γίδα ήταν
κι έβγαζε απ' το στόμα της φωτιές πολλές και φλόγες.
Τη σκότωσε υπακούοντας σε θεϊκά σημάδια.
Έπειτα με τους ξακουστούς χτυπήθηκε Σολύμους·
η πιο μεγάλη έλεγε μάχη αυτή πως ήταν.
Τρίτο, τις αντροδύναμες σκότωσε Αμαζόνες.
Καθώς γυρνούσε, του 'στησε και άλλο δόλο ακόμη·
αντρειωμένους διάλεξε απ' την πλατιά Λυκία
κι έστησε ενέδρα· μα κανείς δε γύρισε στο σπίτι·
όλοι αυτοί σκοτώθηκαν απ' το Βελλερεφόντη.
Ο ρήγας τότε ένιωσε πως θεού γόνος ήταν,
τον κράτησε, του έδωσε την κόρη του γυναίκα
και τις βασιλικές τιμές μοιράστηκε μαζί του.
Οι Λύκιοι του χάρισαν το πιο καλό μετόχι,
να χαίρεται, πανέμορφο μ' αμπέλια, με χωράφια.
Γέννησε αυτή τρία παιδιά για το Βελλερεφόντη,
Ίσανδρο και Ιππόλοχο και Λαοδάμεια κόρη.
Έπειτα έσμιξε μ' αυτήν ο πάνσοφος ο Δίας
και γέννησε το μαχητή τον άξιο Σαρπηδόνα.
Αλλ' όταν πια μισήθηκε απ' τους θεούς εκείνος,
στον κάμπο τον Αλήιο μόνος περιπλανιόταν·
τον κόσμο τον αρνήθηκε, έλιωνε η ψυχή του.
Τον Ίσανδρο του σκότωσε, αχόρταγος στη μάχη,
ο Άρης με τους ξακουστούς Σόλυμους πολεμώντας,

η χρυσοχάλινη Άρτεμη θυμώνοντας την κόρη.
Πατέρας μου ο Ιππόλοχος, έχω απ' αυτόν τη φύτρα·
στην Τροία μ' έστειλε αυτός εντολή δίνοντάς μου
να είμαι πρώτος πάντοτε, να ξεπερνώ τους άλλους,
να μην ντροπιάζω τη γενιά προγόνων που υπήρξαν
μες στην Εφύρα άριστοι και στην πλατιά Λυκία.
Αυτή η γενιά, η φύτρα μου καυχιέμαι εγώ πως είναι.»

Έτσι είπε· κι ο βροντόφωνος χάρηκε Διομήδης·
έμπηξε το κοντάρι του στη γη την πολυτρόφα
κι αμέσως στον πολέμαρχο γλυκά μιλούσε λόγια:

«Μου είσαι φίλος πατρικός από παλιά, αλήθεια!
Τον άξιο Βελλερεφόντη κάποτε ο Οινέας
ξένισε στο παλάτι του για είκοσι ημέρες
κι ένας στον άλλο έδωσαν δώρα φιλοξενίας·
μια ζώνη λαμπροπόρφυρη του έδωσε ο Οινέας,
σ' αυτόν ο Βελλερεφόντης χρυσή δίγουβη κούπα,
που φεύγοντας την άφησα στο πατρικό μου σπίτι.
Έτσι μικρό που μ' άφησε, Τυδέα δε θυμάμαι,
σαν ο στρατός των Αχαιών χάθηκε μες στη Θήβα.
Έτσι είμαι φίλος σου εγώ μέσα στο Άργος πάντα
και συ δικός μου, σαν βρεθώ κάποτε στη Λυκία.
Ας μη σμιχτούν τα όπλα μας, κι η μάχη ας ανάβει·
Τρώες πολλοί και σύμμαχοι υπάρχουν να σκοτώνω,
όποιους θεός στα χέρια μου, στα πόδια μου μου ρίξει,
και να σκοτώσεις, αν μπορείς, πολλούς Αργείους έχεις.
Όπλα ας ανταλλάξουμε, όλοι αυτοί να ξέρουν
πως μια φιλία πατρική ανάμεσά μας είναι.»

Είπαν αυτά και πήδησαν απ' τ' άλογα αμέσως·
τα χέρια έδωσαν κι οι δυο κι ορκίστηκαν φιλία·
του Γλαύκου τότε σάλεψε τη σκέψη ο γιος του Κρόνου
κι έδωσε αυτός όπλα χρυσά, χάλκινα για να πάρει,
που άξιζαν βόδια εκατό κι εννιά, του Διομήδη.

Η συνάντηση του Έκτορα με τη μητέρα του Εκάβη (στ. 237-285)

Ο Έκτορας σαν έφτασε στο δρυ, στις Σκαιές πύλες,
κόρες, γυναίκες έτρεχαν τριγύρω του ρωτώντας
για γιους, ξάδερφους, αδερφούς κι άντρες η καθεμία·

κι αυτός πρόσταζε στη σειρά παράκληση να κάμουν
στους θεούς· όμως για πολλές υπήρχαν πια οι θρήνοι.
Σαν έφτασε στου Πρίαμου το όμορφο παλάτι
που είχε στοές πελεκητές - χτισμένες δίπλα δίπλα
είχε πενήντα κάμαρες πετροπελεκημένες·
οι γιοι του Πρίαμου εκεί με ταίρια τους κοιμούνταν·
απ' τ' άλλο μέρος στην αυλή αντίκρυ στο ανώγι
δώδεκα ήταν κάμαρες πετροπελεκημένες
η μια δίπλα στην άλλη πάλι· μέσα εκεί κοιμούνταν
όλοι οι γαμπροί του Πρίαμου, το βράδυ σαν ερχόταν,
με τα σεβάσμια ταίρια τους - εκεί τότε τον βρήκε
η αγαθή μητέρα του, καθώς έμπαινε εκείνος,
τη Λαοδίκη έχοντας, την πιο όμορφη κόρη.
Το χέρι εκείνου έσφιξε, του μίλησε και είπε:
«Πώς άφησες τον πόλεμο, παιδί μου, κι έχεις έρθει;
Οι τρισκατάρατοι Αχαιοί πολύ μας βασανίζουν
κάτω από τα τείχη μας· μα η ψυχή σου θέλει
τα χέρια απ' την ακρόπολη του Δία να σηκώσεις.
Στάσου εδώ, γλυκόπιοτο κρασί για να σου φέρω,
στο Δία, στους αθάνατους να κάμεις τη σπονδή σου
πρώτα κι έπειτα να χαρείς και συ πίνοντας λίγο.
Στον κουρασμένο το κρασί δύναμη ξαναδίνει,
καθώς κι εσύ κουράστηκες βοηθώντας τους δικούς σου.»
Ο λοφοσείστης Έκτορας σ' εκείνην απαντούσε:
«Γλυκό κρασί μη με κερνάς, σεβάσμια μητέρα,
μη μου κοπούν τα γόνατα, ξεχάσω την αντρεία·
σπονδή να κάμω με κρασί με άνιφτα τα χέρια
στο Δία ντρέπομαι· μ' αίμα και λύθρο μολυσμένος
στο μαυροσύννεφο Δία να εύχεσαι δεν κάνει.
Πήγαινε συ προς το ναό της Αθηνάς κουρσεύτρας
παίρνοντας τις αρχόντισσες με δώρα σας στα χέρια·
τον πέπλο που σου φαίνεται στο σπίτι σου πως έχεις
σαν πιο μεγάλο, αγαπητό και πιο χαριτωμένο
στης ωριομάλλας Αθηνάς τα γόνατα να βάλεις,
να θυσιάσεις δώδεκα δαμάλες να της τάξεις,

μονόχρονες, αδάμαστες, μήπως και συμπονέσει
την πόλη, τις γυναίκες μας και τα μωρά παιδιά μας,
μήπως του Τυδέα το γιο απ' τ' άγιο Ίλιο διώξει,
τον άγριο πολεμιστή που κάνει όλους να φεύγουν.
Πάνε λοιπόν προς το ναό της Αθηνάς κουρσεύτρας
κι εγώ προς τον Αλέξανδρο θα πάω, να τον καλέσω,
αν να μ' ακούσει θα 'στεργε. Η γη μακάρι αμέσως
να τον κατάπινε! Κακό τον γέννησε μεγάλο
στους Τρώες και στον Πρίαμο και στα παιδιά του ο Δίας.
Ας ήταν να τον έβλεπα να κατεβεί στον Άδη,
και θα 'λεγα πως ξέχασα τα μαύρα βάσανά μας!»

Η δέηση των Τρωαδιτισσών στο ναό της Αθηνάς (στ. 286-311)

Έτσι είπε· αυτή φτάνοντας στο σπίτι της στις βάγιες
πρόσταξε· τις αρχόντισσες συγκέντρωσαν εκείνες.
Αυτή στο μοσχομύριστο κατέβηκε κελάρι,
όπου ήταν πέπλοι πλουμιστοί φτιαγμένοι από γυναίκες
σιδώνισσες, που ο Πάρης, έφερε απ' τη Σιδώνα,
τα πέλαγα όταν έσχιζε σ' εκείνο το ταξίδι
που την αρχοντογέννητη Ελένη είχε φέρει.
Πήρε η Εκάβη ένα τους στην Αθηνά για δώρο,
που ήταν ο πιο πλουμιστός, απ' όλους πιο μεγάλος,
που σαν αστέρι έλαμπε και πιο βαθιά βρισκόταν.
Κίνησε και αρχόντισσες πολλές ακολουθούσαν.

Όταν έφθασαν στο ναό της Αθηνάς στο κάστρο,
η όμορφη η Θεανώ τους άνοιξε τις πόρτες,
κόρη Κισσέα, γυναίκα Αντήνορα ιππότη·
αυτήν ιέρεια της θεάς οι Τρώες είχαν κάνει.
Με θρήνους όλες στη θεά ύψωσαν χέρια τότε·
η όμορφη η Θεανώ τον πέπλο παίρνοντάς της,
στης ομορφόμαλλης θεάς τα πόδια βάζοντάς τον
στου Δία του τρισμέγαλου την κόρη προσευχόταν:

«Αφέντρα Αθηνά, τρανή θεά, της πόλης σώστρα,
του Διομήδη το κοντάρι σπάσε κι αυτός να πέσει
μπρούμυτα κάμε ξέπνοος μπρος στις Σκαιές τις πύλες,
για να σφάξουμε δώδεκα δαμάλες στο ναό σου
μονόχρονες, αδάμαστες, μήπως και συμπονέσεις

την πόλη, τις γυναίκες μας και τα μωρά παιδιά μας.»

Συνάντηση Έκτορα-Πάρη-Ελένης (στ. 311-368)

Μα δε δεχόταν τις ευχές η Αθηνά Παλλάδα.
Στου Δία την κόρη έτσι προσεύχονταν εκείνες
κι ο Έκτορας στ' αρχοντικό του Πάρη είχε πάει·
το όμορφο, που έκαμε ο ίδιος με μαστόρους
τους πιο καλούς που βρίσκονταν στην εύφορη την Τροία·
αυτοί του έχτισαν αυλή και θάλαμο και δώμα
στον Πρίαμο και Έκτορα κοντά μέσα στο κάστρο.
Ο αγαπητός στο Δία Έκτορας μέσα μπήκε
μ' ενδεκάπηχο κοντάρι· μπροστά λαμποκοπούσε
του κονταριού του η αιχμή και η χρυσή του ζώνη.
Τον βρήκε μες στο θάλαμο να συγυρίζει όπλα,
ασπίδα, θώρακα, γυρτά ακτινοβόλα τόξα·
η αργίτισσα Ελένη καθόταν με τις σκλάβες
και όμορφες τους πρόσταζε δουλειές να κάνουν τότε.
Μόλις τον είδε ο Έκτορας, μ' αυτά τον αποπήρε:
«Ντροπή σου είναι, άμυαλε, τέτοιο θυμό να έχεις!
Στρατός στην πόλη χάνεται, στο ψηλό τείχος γύρω
πολεμώντας· για χάρη σου γύρω στην πόλη ανάβει
σφαγή και πόλεμος· εσύ θα θύμωνες με άλλον,
αν έβλεπες στην άγρια σφαγή να μη ζυγώνει.
Για σήκω, μην απ' τη φωτιά στάχτη η πόλη γίνει!»
Απάντησε ο θεόμορφος Αλέξανδρος και είπε:
«Έκτορα, μια που δίκαια κι όχι άδικα με ψέγεις,
θα σου μιλήσω και εσύ στοχάσου κι άκουσέ με.
Από οργή κι από θυμό στους Τρώες δεν καθόμουν
στο θάλαμο, μα ήθελα στον πόνο μου να μείνω.
Μα τώρα η γυναίκα μου με μαλακά της λόγια
στον πόλεμο με έσπρωξε· κι ο ίδιος μου νομίζω
πως έτσι είναι καλύτερα· αλλάζει η νίκη άντρες.
Μα στάσου λίγο τ' άρματα να βάλω του πολέμου
ή τράβα κι έρχομαι εγώ· θαρρώ, θα σε προφτάσω.»
Έτσι είπε· κι ο λοφοσείστης Έκτορας δε μιλούσε·
τότε με λόγια μαλακά του μίλησε η Ελένη:
«Κουνιάδε της κακόπρακτης, καταραμένης σκύλας,

τη μέρα που με γέννησε η μάνα μου ας χανόμουν,
ανεμοθύελλα κακή να ερχόταν να με ρίξει
σε βουνό ή σε θάλασσας πολύβοης το κύμα,
το κύμα να με έπνιγε, πριν όλα τούτα γίνουν.
Μα αφού όρισαν οι θεοί αυτά να γίνουν έτσι,
τουλάχιστον καλύτερου άντρα γυναίκα ας ήμουν,
να 'νιωθε την καταλαλιά και την ντροπή του κόσμου.
Αυτός δεν έχει σταθερές σκέψεις κι ούτε θα έχει·
μια μέρα, το φαντάζομαι, πολύ θα το πληρώσει.
Μα έλα, μπες και κάθισε στο κάθισμα, κουνιάδε·
γιατί εσένα πιο πολύ ο κόπος σε βαραίνει
για μένα τη σκυλόμορφη, του Πάρη τη μανία·
για μας ο Δίας όρισε κακό θάνατο κι έτσι
στις γενιές που είναι να 'ρθουν θα μείνει τ' όνομά μας!»

Ο λοφοσείστης Έκτορας σ' εκείνην απαντούσε:
«Ελένη, κι ας με αγαπάς, μη με κρατάς, δε μένω·
πια η ψυχή μου λαχταρά βοήθεια να δώσω
στους Τρώες που με λαχταρούν, καθώς μακριά τους είμαι.
Μα συ ξεσήκωσε αυτόν και ας βιαστεί κι ο ίδιος
μέσα στην πόλη να με βρει, όσο θα είμαι ακόμα.
Θα πεταχτώ στο σπίτι μου, να δω και τους δικούς μου,
αγαπημένη σύζυγο και το μωρό παιδί μου.
Από τη μάχη πια ξανά δεν ξέρω αν θα γυρίσω
ή με τα χέρια Αχαιών θεοί θα με δαμάσουν.»

Ο Έκτορας στο σπίτι του (στ. 369-389)

Ο λοφοσείστης Έκτορας έφυγε έτσι μιλώντας·
στο καλόχτιστο σπίτι του πήγε γοργά εκείνος,
μα τη λευκοχέρα εκεί δε βρήκε Ανδρομάχη·
με ωριόπεπλη βάγια της και το μικρό παιδί της
πάνω στον πύργο έμενε κλαίγοντας και βογγώντας.
Μόλις δε βρήκε ο Έκτορας την άψογη γυναίκα,
κει στο κατώφλι στάθηκε και ρώτησε τις δούλες:

«Ελάτε, σεις οι δούλες μου, πέστε μου την αλήθεια·
από το σπίτι και για πού πήγε η Ανδρομάχη;
Σε κάποια συννυφάδα της ή σε κουνιάδα πήγε
ή στο ναό της Αθηνάς, την τρανή θεά όπου

και άλλες ωριοπλέξουδες γυναίκες ικετεύουν;»
Η πρόθυμη κελάρισσα του μίλησε και είπε:
«Έκτορα, αφού με πρόσταξες να πω όλη την αλήθεια,
ούτε σε συννυφάδα της ή σε κουνιάδα πήγε
ή στο ναό της Αθηνάς, την τρανή θεά όπου
και άλλες ωριοπλέξουδες γυναίκες ικετεύουν·
στης Τροίας τον καστρόπυργο πήγε, σαν είχε ακούσει
τους Τρώες να παιδεύονται, να νικούν οι Αργείοι.
Έφτασε εκείνη βιαστικά σαν μια τρελή στο τείχος
κι η βάγια καταπίσω της το γιο σας κουβαλάει.»

Συνάντηση Έκτορα-Ανδρομάχης (στ. 390-493)

Έτσι είπε η κελάρισσα· κι αυτός γοργά απ' το σπίτι
τον ίδιο δρόμο τράβηξε στις καλόχτιστες στράτες.
Μέσα απ' την πόλη βγαίνοντας σαν έφτασε στις πύλες
τις Σκαιές, απ' όπου ήταν πια να βγει στην πεδιάδα,
εκεί μπροστά του τρέχοντας ήρθε η Ανδρομάχη,
του αντρείου Ηετίωνα η ακριβή η κόρη,
που ήταν Κιλίκων ρήγας στη δασωμένη Πλάκο
στην υποπλάκια Θήβα και είχε τότε δώσει
στον Έκτορα το δυνατό την κόρη του γυναίκα.
Στάθηκε αντίκρυ του λοιπόν κι η βάγια από κοντά της,
τ' αθώο μωρό παιδί τους στην αγκαλιά κρατώντας,
του Έκτορα ακριβό γιο, τον όμοιο μ' αστέρι·
Σκαμάντριο ο Έκτορας, Αστυάνακτα οι άλλοι
τον έλεγαν, γιατί έσωζε ο Έκτορας την Τροία.
Σιωπηλά αχνογέλασε βλέποντας το παιδί του·
η Ανδρομάχη στάθηκε κοντά του δακρυσμένη,
το χέρι του του έσφιξε, του μίλησε και είπε:
«Η ορμή σου το θάνατο, άμοιρε, θα σου φέρει·
το μωρό σου δε συμπονάς, την άμοιρη εμένα,
που χήρα γοργά θα μείνω· όλοι γοργά ορμώντας
πάνω σου θα σε σκοτώσουν· αν στερηθώ εσένα,
ν' ανοίξει η γη και να χωθώ καλύτερα για μένα.
Δε θα έχω άλλη ζεστασιά, αν τώρα συ πεθάνεις,
μα βάσανα· και δε μου ζουν πατέρας και μητέρα.
Σκότωσε τον πατέρα μου ο άξιος Αχιλλέας

και την καλόχτιστη πόλη κούρσεψε των Κιλίκων,
τη Θήβα την ψηλόπορτη· δεν έγδυσε εκείνον
ωστόσο, σαν τον σκότωσε, σεβάστηκε η ψυχή του·
με τα λαμπρά τα όπλα του του έκαψε το σώμα,
τάφο σ' εκείνον έστησε· φτελιές φύτεψαν γύρω
νύμφες των βουνών, οι κόρες του ασπιδοφόρου Δία.
Εφτά στο σπίτι αδερφούς είχα· την ίδια μέρα
όλοι στον Άδη τράβηξαν· ο άξιος Αχιλλέας
ο γρήγορος τους σκότωσε όλους, καθώς βοσκούσαν
τα βόδια τα στριφτόποδα και τ' άσπρα πρόβατά μας.
Τη μάνα που βασίλευε στη δασωμένη Πλάκο,
αφού την έφερε εδώ με τ' άλλα λάφυρά του,
τη λευτέρωσε παίρνοντας λύτρα πολλά για εκείνη,
μα η τοξεύτρα Άρτεμη τη σκότωσε στο σπίτι.
Για μένα είσαι, Έκτορα, και μάνα και πατέρας
και αδερφός και δυνατός της κλίνης σύντροφός μου.
Έλα τώρα, σπλαχνίσου μας και μείνε εδώ στον πύργο,
το γιο μην κάνεις ορφανό και χήρα τη γυναίκα.
Δίπλα στην άγρια συκιά το στρατό στήσε, όπου
η πόλη ευκολοπαίρνεται, το τείχος της πατιέται.
Τρεις φορές οι καλύτεροι δοκίμασαν ν' ανέβουν,
όσοι ήταν με τους Αίαντες, τον άξιο Ιδομενέα,
κι όσοι ήταν με τους Ατρείδες, το δυνατό Διομήδη·
ή κάποιος τους συμβούλεψε που από μαντείες ξέρει
ή και η ίδια τους ψυχή αυτούς κινεί και σπρώχνει.»
Ο λοφοσείστης Έκτορας της μίλησε έτσι τότε:
«Για όλα τούτα νοιάζομαι, γυναίκα, μα τους Τρώες,
τις μακρόπεπλες ντρέπομαι της χώρας μας γυναίκες
μακριά από τον πόλεμο σαν το δειλό να φύγω·
και δεν το θέλει η καρδιά, γιατί έμαθα να είμαι
αντρείος και να πολεμώ ανάμεσα στους πρώτους
τη φήμη του πατέρα μου κρατώντας, τη δική μου.
Μες στην ψυχή και μες στο νου αυτό το καλοξέρω:
Θα έρθει η μοίρα να χαθεί η ιερή μας Τροία
κι ο Πρίαμος ο δυνατός και όλος ο λαός του.

Κι όμως τόσο δε νοιάζομαι για τον καημό των Τρώων,
για της Εκάβης τον καημό, του Πρίαμου του ρήγα,
ούτε των αδερφών μου καν, που και πολλοί κι αντρείοι
από τα χέρια των εχθρών θα κυλιστούν στη σκόνη,
όσο για σένα, σαν κάποιος χαλκοαρματωμένος
σκλαβώνοντάς σε πίσω του σε σέρνει δακρυσμένη·
στο Άργος όντας σ' αργαλειό μιας ξένης θα υφαίνεις,
άθελα απ' την Υπέρεια ή απ' τη Μεσσηίδα
νερό θα φέρνεις, δυνατή θα σε βαραίνει ανάγκη·
και θα πει κάποιος βλέποντας να χύνεις μαύρο δάκρυ:
— Του Έκτορα η γυναίκα να, στον πόλεμο της Τροίας
που ήταν στη μάχη πρώτος ανάμεσα στους Τρώες.
Έτσι θα πει· και μέσα σου θα ξανανάψει ο πόνος,
που θα σου λείπει ο άντρας σου να διώξει τη σκλαβιά σου.
Μα ας πεθάνω, να μη ζω, η γη να με σκεπάσει,
το σύρσιμό σου κι οι φωνές πριν στα αυτιά μου φτάσουν!»
Είπε κι αμέσως άνοιξε τα χέρια στο παιδί του·
στης βάγιας της καλόζωστης τον κόρφο εκείνο όμως
ξανάγειρε με κλάματα· τρόμαξε απ' του πατέρα,
τα χάλκινα τα όπλα του, την αλογίσια φούντα,
σαν είδε πως του σάλευε κατάκορφα στο κράνος.
Με την καρδιά τους γέλασαν πατέρας και μητέρα·
τότε ο λαμπρός ο Έκτορας έβγαλε απ' το κεφάλι
το κράνος και ολόλαμπρο το άφησε στο χώμα.
Το γιο του πήρε, φίλησε, τον έπαιξε στα χέρια
κι έτσι τότε στους θεούς, στο Δία προσευχόταν:
«Δία κι οι υπόλοιποι θεοί, δώστε να γίνει ο γιος μου,
όπως κι εγώ, ξεχωριστός ανάμεσα στους Τρώες,
άντρας τρανός και δυνατά στην Τροία ν' αρχηγέψει·
και κάποτε κάποιος να πει: —Πιο καλός είναι τούτος
απ' το γονιό του-, σαν τον δει να γυρνά απ' τη μάχη
με κούρσα σκοτωμένου εχθρού, και να χαρεί η μάνα.»
Έδωσε στη γυναίκα του έπειτα το παιδί τους·
στο μυρωδάτο κόρφο της το δέχτηκε εκείνη
δακρυογελώντας· πόνεσε, καθώς την είδε εκείνος,

με το χέρι τη χάιδεψε, της μίλησε και είπε:
«Άμοιρη, μην πικραίνεσαι μες στην ψυχή σου τόσο·
κανείς, πέρα απ' τη μοίρα μου, στον Άδη δεν με στέλνει·
μα λέω πως τη μοίρα του κανείς μας δεν ξεφεύγει,
ούτε καλός ούτε κακός, σαν γεννηθεί στον κόσμο.
Πάνε τώρα στο σπίτι μας, κοίταξε τις δουλειές σου,
τη ρόκα και τον αργαλειό, και πρόσταζε τις βάγιες
να ασχολούνται με δουλειές· ο πόλεμος για όλους
τους Τρώες θα είναι έγνοια και πιο πολύ για μένα.»

Συνάντηση Έκτορα-Πάρη και αναχώρησή τους για τη μάχη (στ. 494-529)

Μίλησε έτσι ο Έκτορας και φόρεσε το κράνος
τ' αλογουρίσιο· κι εκείνη τραβούσε για το σπίτι
όλο γυρνώντας πίσω της με δάκρυα γεμάτη.
Στου αντροφονιά του Έκτορα γοργόφτασε το σπίτι
και βρήκε κει τις βάγιες της, που ήταν μαζεμένες,
και μ' όλες τους ξεσήκωσε θρηνητικό τραγούδι.
Έκλαιγαν ζωντανό αυτές τον Έκτορα στο σπίτι·
από τον πόλεμο να 'ρθει ελπίδα πια δεν είχαν
ξεφεύγοντας των Αχαιών τη δύναμη, τα χέρια.
Δεν καθυστέρησε πολύ στο σπίτι του κι ο Πάρης·
σαν ζώστηκε τα ξακουστά πολύχαλκα άρματά του,
την πόλη πέρασε γοργά με γρήγορα ποδάρια.
Όπως του στάβλου άλογο που χόρτασε στη φάτνη
σπώντας δεσμά και τρέχοντας βγαίνει στην πεδιάδα,
γιατί του αρέσει να λουστεί σε ποταμό καθάριο,
καμαρωτό, την κεφαλή ψηλά κρατεί κι οι χαίτες
στους ώμους του ανεμίζονται κι αυτό γεμάτο αντρεία
γοργά φέρνουν τα γόνατα στις γνώριμες βοσκές του,
έτσι του Πρίαμου ο γιος απ' τα Πέργαμα βγήκε
σαν ήλιος μέσα στ' άρματα λαμποκοπώντας όλος
χαρούμενος· και γρήγορα τον πήγαιναν τα πόδια.
Τον αδερφό του Έκτορα συνάντησε, σαν ήταν
να στρέψει απ' όπου λίγο πριν στο ταίρι του μιλούσε.
Πρώτος σ' εκείνον μίλησε ο θεόμορφος Πάρης:
«Καλέ μου, μήπως σ' άργησα στην τόση σου βιασύνη,
δεν έφτασα στην ώρα μου, καθώς έχεις προστάξει;»

Ο λοφοσείστης Έκτορας γύρισε και του είπε:
«Άμοιρε, άνθρωπος σωστός το έργο σου στη μάχη
να ψέξει είναι αδύνατο, γιατί αντρείος είσαι·
όμως δειλιάζεις θέλοντας, δε νοιάζεσαι καθόλου·
και νιώθω λύπη στην ψυχή, όταν ακούω Τρώες,
που πολεμούν για χάρη σου, πολλά να σου ξεσέρνουν.
Μα ας πάμε τώρα· άλλοτε τα φτιάχνουμε εκείνα,
αν δώσει ο Δίας κάποτε ελεύθερο κροντήρι
στους αιώνιους ουράνιους να στήσουμε στο σπίτι
τους οπλισμένους Αχαιούς διώχνοντας απ' την Τροία.»

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Ζ

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Ἕκτορος καὶ Ἀνδρομάχης ὁμιλία. Στην αρχή, καθώς οι δυσκολίες των Τρώων μεγαλώνουν, ο μάντης Έλενος προτρέπει τον αδερφό του Έκτορα και τον Αινεία να αποκαταστήσουν την ισορροπία της μάχης και στέλνει τον Έκτορα στην Τροία, για να υποδείξει στις Τρωαδίτισσες να κάμουν δέηση στην Αθηνά. Παρεμβάλλεται το ιπποτικό επεισόδιο της μάχης, στο οποίο Διομήδης και Γλαύκος αναγνωρίζουν ότι συνδέονται με φιλοξενία, ανταλλάσσουν δώρα και αποφεύγουν να χτυπηθούν μεταξύ τους. Ο Έκτορας, στη συνέχεια, μπαίνει στην Τροία και συναντιέται διαδοχικά με τη μητέρα του Εκάβη, τον Πάρη και την Ελένη, και τελικά με τη γυναίκα του Ανδρομάχη και το παιδί του. Έκτορας και Πάρης συναντιούνται και τρέχουν στο πεδίο της μάχης.

Στην έκτη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται η συνέχεια της εικοστής δεύτερης ημέρας της επικής αφήγησης.

στ. 4 Ο *Σιμόεντας* και ο *Ξάνθος* ήταν ποτάμια της Τρωάδας.

στ. 29 *άξιος*· απόδοση του πρωτότυπου *μενεπτόλεμος* (από τα ουσιαστικά μένος = ορμή και πτόλεμος = πόλεμος, δηλαδή ορμητικός πολεμιστής).

στ. 39 *αρμυριχιά*· είδος φυτού που ευδοκιμεί σε υφάλμυρες και ελώδεις περιοχές.

στ. 52 *ακόλουθος*· απόδοση του πρωτότυπου θεράπων.

στ. 65 *φράξινο*· από ξύλο φραξιάς.

στ. 67 *σύντροφοι του πολέμου*· απόδοση του πρωτότυπου θεράποντες Ἄρηος.

στ. 76 Ο *Έλενος* ήταν ένα από τα δυο παιδιά του Τρωαδίτη βασιλιά που είχαν μαντική ικανότητα· το άλλο ήταν η δίδυμη αδερφή του *Κασσάντρα*.

στ. 113 *πρώτοι γέροι*· απόδοση του πρωτότυπου γέροντες βουλευταί.

στ. 124 *μάχη που δοξάζει*· απόδοση του πρωτότυπου μάχη κυδιάνειρα (το επίθετο σύνθετο από τα ουσιαστικά κῦδος = δόξα, και ἀνήρ = άντρας).

στ. 130 Ο *Λυκούργος* ήταν βασιλιάς των Ηδωνών της Θράκης, που αντιτάχτηκε, κατά την παράδοση, στη διονυσιακή λατρεία. Για την ασέβειά του αυτή ο ίδιος τιμωρήθηκε με παραφροσύνη και η χώρα του (περιοχή του ποταμού Στρυμόνα) με ακαρπία· για να εξιλεωθεί η προσβλημένη θεότητα, οι κάτοικοι της περιοχής έδεσαν το Λυκούργο και τον πήγαν στο βουνό Παγγαίο, όπου τον κατασπάραξαν τα θηρία. Το σχετικό μύθο είχε διαπραγματευτεί στη χαμένη τριλογία του με τον τίτλο «Λυκούργεια» ο Αισχύλος.

στ. 132 *μανιακός*· απόδοση του πρωτότυπου μαινόμενος.

στ. 134 *Θύρσος* ήταν ένα ραβδί στολισμένο με κισό και αμπελόφυλλα, που κατέληγε σε κουκουνάρι· ήταν σύμβολο του Διονύσου και των ακολούθων του.

στ. 137 *απ' τις φωνές ανθρώπου*· δηλαδή του Λυκούργου.

στ. 152 *Έφυρα*· η Κόρινθος.

στ. 153 Ο *Σίσυφος*, γιος του Αιόλου, θεωρούνταν ιδρυτής της Έφυρας (της κατοπινής Κορίνθου) και θεμελιωτής των Ισθμιακών αγώνων. Τιμωρήθηκε για την πανουργία του από τους θεούς να προσπαθεί στον Άδη να φέρει μια μεγάλη πέτρα ως την κορυφή ενός λόφου· αυτή κατρακυλούσε προς τα κάτω, μόλις πλησίαζε στην κορυφή, κι ο Σίσυφος ξανάκαμνε την ίδια μάταιη προσπάθεια.

στ. 160 Ο *Προίτος*, αφού εκδιώχτηκε αρχικά από τον αδερφό του Ακρίσιο, πήγε στη Λυκία και παντρεύτηκε εκεί την κόρη του βασιλιά Ιοβάτη Άντεια· γυρνώντας εξανάγκασε τον αδερφό του να του παραχωρήσει το βασίλειο της Τίρυνθας.

στ. 168 *σήματα θανάτου*· απόδοση του πρωτότυπου σήματα λυγρά.

στ. 170 *στον πεθερό του*· δηλαδή τον Ιοβάτη.

στ. 179 Η *Χίμαιρα* ήταν τέρας (μισό λιοντάρι, μισή γίδα και με ουρά δράκοντα) με θεϊκή προέλευση· ο Ησίοδος λέει ότι ήταν κόρη του Τυφώνα και της Έχιδνας και μητέρα της Σφίγγας και του λιονταριού της Νεμέας.

στ. 184 Οι *Σόλυμοι* ήταν ντόπιο πολεμικό έθνος της μικρασιατικής Λυκίας.

στ. 186 Οι *Αμαζόνες* (από το στερητικό α- και το ουσιαστικό μαζός = μαστός, δηλαδή γυναίκες χωρίς μαστούς) ήταν μυθικό γένος γυναικών πολεμιστριών που ζούσε στις νότιες ακτές του Εύξεινου πόντου· δε δέχονταν να ζουν άντρες ανάμεσά τους· αν από τις σχέσεις τους με γείτονες άντρες αποκτούσαν αγόρια, ή τα σκότω-

ναν ή τα έστελναν στους πατέρες τους· τα κορίτσια που γεννιούνταν έκαιγαν το δεξιό μαστό τους, για να μπορούν να χρησιμοποιούν καλύτερα το τόξο, και εκπαιδεύονταν για στρατιωτική δράση. Οι Αμαζόνες έκαμναν συχνές επιδρομές σε διάφορες περιοχές της Ασίας, αλλά και στην Ελλάδα. Ονομαστές ανάμεσά τους ήταν η *Πενθεσίλεια*, που τη σκότωσε ο Αχιλλέας, η *Ιππολύτη*, που τη νίκησε ο Ηρακλής, και η *Αντιόπη*, που την απήγαγε ο Θησέας. Πολεμούσαν έφιππες και έτσι παριστάνονται στην τέχνη.

στ. 194 *μετόχι*· απόδοση του πρωτότυπου τέμενος (από το ρήμα τέμνω = κόβω, δηλαδή περιοχή χωρισμένη και δοσμένη σε κάποιο πρόσωπο).

στ. 201 *στον κάμπο τον Αλήιο*· στο πρωτότυπο πεδίον Ἀλήιον (το επίθετο από το ουσιαστικό ἄλη = πεδιάδα όπου περιπλανιέται κάποιος - ή από το στερητικό α- και το επίθετο λήιον = άσπαρτο, έρημο).

στ. 205 *χρυσοχάλινη*· απόδοση του πρωτότυπου χρυσήνιος (από το επίθετο χρυσοῦς = χρυσός, και το ουσιαστικό ἡνία = χαλινάρια).

στ. 208 ονομαστός στίχος, που στο πρωτότυπο είναι: αἰέν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

στ. 216 Ο *Οινέας* ήταν μυθικός βασιλιάς της Καλυδώνας στην Αιτωλία· κατά την παράδοση πρώτος φύτεψε αμπέλια στην περιοχή αυτή χαρισμένα από το Διόνυσο· παιδιά του ήταν ο Τυδέας, ο Μελέαγρος και η Διηάνειρα, και από τον πρώτο εγγονός του ο Διομήδης.

στ. 223 Εννοεί την εκστρατεία των «Επτά επί Θήβας», που δραματοποίησε ο Αισχύλος στην ομώνυμη τραγωδία του.

στ. 244 Οι κάμαρες αυτές ήταν αντίστοιχες προς τα πενήντα αγόρια του Πρίαμου.

στ. 247 Οι κάμαρες αυτές ήταν αντίστοιχες προς τα δώδεκα κορίτσια του Πρίαμου.

στ. 258 *γλυκόπιοτο κρασί*· απόδοση του πρωτότυπου μελιηδέα (=ευχάριστο σαν μέλι) οἶνον.

στ. 263 *λοφοσείστης*· βλ. σχόλιο στο Γ83.

στ. 268 *μαυροσύννεφος*· απόδοση του πρωτότυπου κελαινεφής (από το επίθετο κελαινός = μαύρος και το ουσιαστικό νέφος = σύννεφο).

στ. 269 *κουρσεύτρα*· απόδοση του πρωτότυπου ἀγελείη (από το ρήμα ἄγω = οδηγώ, σέρνω, και το ουσιαστικό λεία).

στ. 271-278 Επανάληψη των στ. 90-97 της ραψωδίας αυτής.

στ. 280 *Αλέξανδρος*· το άλλο όνομα του Πάρη.

στ. 290 Η *Σιδώνα* ήταν πόλη της αρχαίας Φοινίκης, όπου μετά την Αίγυπτο και πριν γυρίσει στην Τροία, αφού είχε αρπάξει την Ελένη, πήγε ο Πάρης, κατά την παράδοση.

στ. 292 *αρχοντογέννητη*· απόδοση του πρωτότυπου εὐπατέρεια (από το επίρρημα εὖ = καλά, και το ουσιαστικό πατήρ = πατέρας).

στ. 299 *Ο Κισσέας* ήταν βασιλιάς της Θράκης.

στ. 305 *σώστρα*· απόδοση του πρωτότυπου ῥυσίπτολις (από το ρήμα ῥύομαι = σώζω, και το ουσιαστικό πτόλις = πόλη).

στ. 315 *εύφορη*· απόδοση του πρωτότυπου ἐριβῶλαξ (από το επιτατικό μόριο ἔρι- = πολύ, και το ουσιαστικό βῶλος = σβώλος).

στ. 339 *αλλάζει η νίκη άντρες*· δηλαδή δίνει τη νίκη μια στον ένα, μια στον άλλο.

στ. 402 *Αστυάναξ* (από το ουσιαστικό ἄστυ = πόλη και ἄναξ = βασιλιάς) ήταν το δεύτερο όνομα που είχαν δώσει οι Τρώες στο γιο του Έκτορα εξαιτίας της σωτήριας για την πόλη τους δράσης του Έκτορα.

στ. 416 *ψηλόπορτη*· απόδοση του πρωτότυπου ὑψίπυλος.

στ. 418 Η καύση των νεκρών ήταν ένας τρόπος ταφής.

στ. 420 *νύμφες των βουνών*· απόδοση του πρωτότυπου νύμφαι ὀρεστιάδες.

στ. 436 *όσοι ήταν με τους Αίαντες*· δηλαδή το γιο του Τελαμώνα από τη Σαλαμίνα και το γιο του Οϊλέα από τη Λοκρίδα.

στ. 437 *κι όσοι ήταν με τους Ατρείδες*· δηλαδή τον Αγαμέμνονα και το Μενέλαο.

στ. 457 Η *Υπέρεια* ήταν κρήνη της θεσσαλικής πόλης Φεραί· η *Μεσσηίδα* ήταν, επίσης, κρήνη κοντά στη θεσσαλική πόλη Ελλάδα.

στ. 506-514 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 512 *Πέργαμα* λεγόταν η ακρόπολη της Τροίας.

στ. 529 *οπλισμένοι*· απόδοση του πρωτότυπου εὐκνήμιδες (από το επίρρημα εὖ = καλά, και το ουσιαστικό κνήμη, δηλαδή με καλά ή στολισμένα πόδια).

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Ζ

Η έκτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αποτελεί ένα επεισόδιο, με το οποίο ο ποιητής προβάλλει τη μορφή του Έκτορα μέσα στο πλαίσιο της μάχης που έχει αρχίσει από την τέταρτη ραψωδία και συνεχίζεται, αλλά που τώρα φαίνεται να φέρνει τη νίκη στους Έλληνες. Στην καταγραφή των νέων τρωικών απωλειών (στ. 1-65) προεξέχει ο σκληρός θάνατος του Τρωαδίτη Άδραστου (στ. 37-61), που αναδίδει όλη τη φρίκη του πολέμου: μια εναγώνια ικεσία (στ. 46-50) κάμπτει το Μενέλαο, αλλ' ατελεσφόρητα, καθώς σε λίγο ο Αγαμέμνονας με λόγια σκληρά (στ. 55-60) και ψυχρό φόνο δεν αφήνει περιθώρια ελέους στον αδερφό του.

Ενώ ακούγεται η συνετή φωνή του γέροντα βασιλιά των Πυλίων Νέστορα (στ. 67-71), ο Τρωαδίτης πρωτομάντης Έλενος, γιος του Πρίαμου, κάνει μια πρόταση για διέξοδο από το αδιέξοδο στο οποίο έχουν περιέλθει οι συμπατριώτες του με την εξέλιξη της μάχης. Ο λόγος του Έλενου (στ. 77-101) είναι περίτεχνα δομημένος: Ξεκινά με εγκώμιο των δυο ηρώων στους οποίους απευθύνεται, υποδεικνύει την ανάγκη μιας σθεναρής στάσης τους, για να αποτραπεί η άτακτη φυγή των Τρωαδιτών προς την πόλη τους, και συμβουλεύει τον Έκτορα να βάλει σε κινητικότητα τη μητέρα του για εξευμενισμό της εχθρικά διατεθειμένης απέναντι των Τρωαδιτών Αθηνάς· στο πλαίσιο του λόγου του προβάλλεται για άλλη μια φορά ο Διομήδης, που κερδίζει στη σύγκρισή του και από τον απόντα από τη μάχη Αχιλλέα. Η αποτελεσματικότητα του λόγου του Έλενου είναι άμεση, αφού ο Έκτορας ενδυναμώνοντας και παροτρύνοντας τους συμπολεμιστές του φεύγει ταχύτατα για την Τροία. Βέβαια το μήνυμα που κομίζει ο Έκτορας στην Τροία θα μπορούσε να μεταβιβασθεί από οποιοδήποτε μαντατοφόρο, όμως το ποιητικό σχέδιο εξυπηρετείται με την αυτοπρόσωπη παρουσία του μεγάλου Τρωαδίτη ήρωα στην πόλη του, που θα τη δει για μια τελευταία φορά.

Στο σημείο αυτό ο ποιητής παρεμβάλλει ένα επεισόδιο, που συντηρεί τη μορφή του Διομήδη και προβάλλει το ηρωικό ήθος. Δυο ήρωες, ο Διομήδης και ο Λύκιος σύμμαχος των Τρωαδιτών Γλαύκος, είναι έτοιμοι να χτυπηθούν, όμως ο διάλογος που κάνουν τους οδηγεί στην αναγνώριση της πατρικής τους φιλίας· αυτό αναστέλλει την πολεμική ορμή τους και οδηγεί σε ανταλλαγή δώρων μέσα στο πεδίο της μάχης (στ. 119-236). Με επική άνεση αναπτύσσεται ένας διάλογος ανάμεσα στους δυο άντρες, λες και οι αντίπαλοι έκαναν μια σιωπηρή εκεχειρία, για να παρακολουθήσουν μια ανθρώπινη σκηνή μέσα στη φρίκη του πολέμου. Ο λόγος του Διομήδη (στ. 123-143) είναι εγκωμιαστικός για τον αντίπαλό του· ο ήρωας ενεργεί προνοητικά και δείχνει ότι παθήματα άλλων γίνονται μαθήματα γι' αυτόν· ωστόσο δεν αρνείται την ηρωική φύση του και είναι έτοιμος, αν χρειαστεί, να μπει στη διαδικασία της μονομαχίας. Η μακρόσυρτη απάντηση του Γλαύκου (στ. 145-211) εγκιβωτίζει την «ιστορία» του Βελλερεφόντη (στ. 150-197), που είναι αναγκαίο στοιχείο για την αναγνώριση της πατρικής τους φιλίας,

αλλά γίνεται με μια εισαγωγική παρατήρηση, που εξισώνει την ανθρώπινη ζωή με εκείνη φυλλοβόλων δέντρων (στ. 146-149). Η δευτερολογία του Διομήδη (στ. 215-231) ξεκινά με ενθουσιαστική αναφώνηση, για να κλείσει με πρόταση που γίνεται αποδεκτή από το συνομιλητή του. Το αντιρεαλιστικό αυτό επεισόδιο με τα τελευταία λόγια του Διομήδη (στ. 227-229) κλείνει ρεαλιστικά, ίσως για να εξισορροπηθεί το απροσδόκητο αυτό γεγονός, που έρχεται να υπογραμμίσει τις ηθικές δεσμεύσεις που λειτουργούσαν στη ζωή των ομηρικών ανθρώπων.

Όταν τελειώνει το επεισόδιο Διομήδη-Γλαύκου, ο φακός της διηγηματικής αφήγησης στρέφεται αποκλειστικά στον Έκτορα, στην ουσιαστικά αποχαιρετιστήρια επίσκεψή του στην πόλη του. Εκεί, εκτός από την αρχική συνάντησή του με το ανώνυμο πλήθος των Τρωαδιτισσών (στ. 237-241), έχει τρεις συναντήσεις με επώνυμα πρόσωπα: με τη μητέρα του (στ. 250-285), με τον Πάρη και την Ελένη (στ. 318-368) και με τη γυναίκα του (στ. 392-496).

Στη συνάντησή του με το ανώνυμο πλήθος των Τρωαδιτισσών, που αδημονούν να έχουν κάποια πληροφορία για τους δικούς τους που πολεμούν στην πεδιάδα, ο Έκτορας δε δίνει απαντήσεις στις ερωτήσεις - το σχόλιο του ποιητή στο στ. 241 είναι εύγλωττο για τη μη ανταπόκριση του Έκτορα.

Στη συνάντηση Έκτορα-Εκάβης η Τρωαδίτισσα βασίλισσα λειτουργεί και ως αρχόντισσα και ως μητέρα· ο τόνος του λόγου της είναι ερωτηματικός και θερμός (στ. 254-262). Αντίστοιχα ο Έκτορας δείχνει υικό σεβασμό, αλλά δεν ξεχνά το σκοπό της άφιξής του και, φυσικά, απαντά έμμεσα στο ερώτημα της μητέρας του με την προτροπή του να λειτουργήσει με πρωτοβουλία της η διαδικασία για τον εξευμενισμό της Αθηνάς· η κατακλείδα του λόγου του με τις κατάρες του και τα αρνητικά συναισθήματα για τον αδερφό του Πάρη δεν μπορεί να μην πλήγωσαν τη μητρική καρδιά· όμως δεν παρακολουθούμε καμιά αντίδραση της βασίλισσας, έτσι που να τεκμαίρεται ότι η Εκάβη ή δεν ακούει τα τελευταία αυτά δυσάρεστα λόγια του Έκτορα ή δείχνει πολλή συγκατάβαση στον οργισμένο επίλογο του Έκτορα.

Στη συνάντηση Έκτορα-Πάρη και Ελένης ο Έκτορας είναι απροκάλυπτα επιθετικός προς τον αδερφό του. Η αντίδραση του Πάρη (στ. 333-341) είναι αποδοχή του ψόγου, αλλά και δικαιολόγηση της αποχής του από το χώρο των συγκρούσεων· περισώζει το ηρωικό ήθος του δείχνοντας ότι είναι ετοιμοπόλεμος. Εξάλλου ο λόγος της Ελένης (στ. 344-358), που τον εντάσσει ο ποιητής στη συνάντηση αυτή ίσως σαν μια διέξοδο στη βουβή αντίδραση του Έκτορα σ' ό,τι είπε ο αδερφός του, είναι ένα μίγμα μιας γυναίκας που σταθμίζει αρνητικά την πορεία της ζωής της και εκφράζεται με τον τύπο ανεκπλήρωτων ευχών και μιας ερωμένης-συζύγου που έχει μισήσει θανάσιμα όποιον είχει αγαπήσει· σίγουρα μπροστά στα μάτια της φαντάζει γοητευτική η μορφή του Έκτορα, που θέλει να τον περιποιηθεί. Η απάντηση του Έκτορα (στ. 360-368) είναι ευγενική για την Ελένη, αλλ' εξακολουθητικά υποτιμητική για τον Πάρη· και μέσα σ' αυτήν προοικονομείται ο θάνατος του ήρωα.

Στη συνάντηση Έκτορα-Ανδρομάχης έχουμε αξιοσημείωτη εισαγωγή στο θέμα. Παρακολουθούμε (στ. 369-389) μια αμφίδρομη κίνηση των δυο συζύγων να δουν ο ένας τον άλλο, που αντί να τους φέρνει κοντά τους απομακρύνει: ο Έκτορας γεμάτος λαχτάρα τρέχει στο σπίτι του - η Ανδρομάχη γεμάτη αδημονία τρέχει στις επάλξεις του τρωικού τείχους. Η συνάντησή τους στις Σκαιές πύλες της Τροίας ξεκινάει με την εικόνα ενός πολεμιστή που καταπνίγει τα συναισθήματά του με τη συναίσθηση του χρέους. Ο ποιητής περισώζει τη συνά-

ντηση αυτή εντάσσοντάς την στη σωματική και ψυχική κινητικότητα της Ανδρομάχης. Εκείνη άλλωστε κάνει «ἔργῳ καὶ λόγῳ» αξιοποιήσιμη τη συνάντηση αυτή. Η τρυφερότητα της γυναίκας εκδηλώνεται με την έκφραση και τη χειρονομία της (στ. 405-406) και με το λόγο της (στ. 407-439). Ο λόγος αυτός είναι γεμάτος από σεμνό ερωτισμό, που κορυφώνεται στην απόλυτη εξάρτηση της γυναίκας αυτής από τον άντρα της (στ. 429-430), και από την επίμονη προσπάθειά της να απομακρύνει από τον άντρα της το φάσμα του θανάτου, που είναι κυριαρχική στη σκέψη της (στ. 407) σαν μια ακόμη προοικονομία του θανάτου του ήρωα. Η απάντηση του Έκτορα (στ. 441-465) βρίσκεται σε αντιστοιχία με τα συναισθήματα της Ανδρομάχης, μόνο που το πατριωτικό καθήκον του προκαλεί αναστολές· πάντως δείχνει ότι κύριο μέλημά του είναι η γυναίκα του και, αν κάτι ενοχλεί, αυτό είναι η τύχη της Ανδρομάχης μετά το θάνατό του ίδιου· τα προαισθήματα του Έκτορα είναι ζοφερά και βαραίνουν την ατμόσφαιρα της συνάντησης. Ίσως σαν αντίδοτο στη δυσοίωνη προοπτική, που αφήνει βουβή την Ανδρομάχη, απλώνει ο Έκτορας τα χέρια του στο παιδί του. Η κίνηση αυτή και η αντίδραση του μικρού παιδιού δίνει μια διέξοδο. Και ο Έκτορας ξεχνά για λίγο τον πολεμιστή εαυτό του στη στιγμιαία απόλαυση της οικογενειακής σκηνής. Εύχεται ως πατέρας το καλύτερο για το παιδί του (στ. 476-481) και ανταποδίδει μόλις τώρα (στ. 485) τη θερμή χειρονομία της γυναίκας του· και προπάντων επιστρατεύει λόγια παρηγορητικά, λόγια ψυχικής ενδυνάμωσης της γυναίκας του στον αποχαιρετισμό του (στ. 486-493).

Ο Έκτορας ξαναντύνεται τον πολεμιστή και κινείται προς το πεδίο της μάχης, ενώ η Ανδρομάχη στήνει θρήνο για τον άντρα της στο σπίτι της - ο Έκτορας προχωρεί αποφασιστικά, η Ανδρομάχη, αβέβαιη για ό,τι κάνει, όλο κοιτάζει πίσω, καθώς επιστρέφει στο σπίτι της, για να ατενίσει φευγαλέα τη μορφή του αγαπημένου συζύγου.

Η ραψωδία αυτή κλείνει με την κοινή έξοδο από την πόλη. Στα μάτια του Έκτορα ο Πάρης έχει αποκατασταθεί αρκετά και ο πόλεμος μπορεί να συνεχιστεί χωρίς ψυχικά ρήγματα.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Ζ

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Ζ της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 4 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-118, β) στ. 119-236, γ) στ. 237-389 και δ) στ. 390-529. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ζ, στ. 1-118): Συνέχεια της μάχης μετά την αποχώρηση των θεών, ο Έλενος προτρέπει τον Έκτορα να πάει στην Τροία.

1. Σχολιάστε το περιστατικό που αναπτύσσεται στους στ. 45-65.
2. Αξιολογήστε την προτροπή του Νέστορα στους στ. 67-71.
3. Αξιολογήστε το λόγο του Έλενου (στ. 77-101).
4. Αξιολογήστε το λόγο του Έκτορα στους Τρώες και στους συμμάχους (στ. 111-115).

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ζ, στ. 119-236): Η συνάντηση Γλαύκου και Διομήδη.

1. Αξιολογήστε τον πρώτο λόγο του Διομήδη στο Γλαύκο (στ. 123-143).
2. Αξιολογήστε το λόγο του Γλαύκου στο Διομήδη (στ. 145-211).
3. Αξιολογήστε το δεύτερο λόγο του Διομήδη στο Γλαύκο (στ. 215-231).
4. Σχολιάστε το τέλος της συνομιλίας Διομήδη-Γλαύκου (στ. 232-236) και γενικότερα την ιδιότυπη αυτή συνομιλία ανάμεσα σε δυο αντίπαλους.

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ζ, στ. 237-389): Συνάντηση του Έκτορα με τη μητέρα του Εκάβη, με τον Πάρη και την Ελένη.

1. Σχολιάστε τη σκηνή της συνάντησης του Έκτορα με τις Τρωαδίτισσες (στ. 237-241).
2. Αξιολογήστε τη συνάντηση και το διάλογο Έκτορα-Εκάβης (στ. 242-285).
3. Αξιολογήστε το διάλογο Έκτορα-Πάρη (στ. 325-341).
4. Αξιολογήστε το διάλογο Έκτορα-Ελένης (στ. 343-368).

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ζ, στ. 390-529): Συνάντηση Έκτορα-Ανδρομάχης, αναχώρηση Έκτορα και Πάρη για τη μάχη.

1. Αξιολογήστε τα λόγια της Ανδρομάχης στον Έκτορα (στ. 407-439).
2. Αξιολογήστε τα λόγια του Έκτορα στην Ανδρομάχη (στ. 441-481).
3. Σχολιάστε τη σκηνή του αποχωρισμού Έκτορα-Ανδρομάχης (στ. 482-496).
4. Αξιολογήστε το τέλος της ραψωδίας (στ. 503-529).

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφή-

νει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Ποιο συμπέρασμα βγάζετε απ' όσα λέγονται στους στ. 14-17;
2. Ποιοι και πώς προβάλλονται στο λόγο του Έλενου (στ. 77-101);
3. Είναι εύλογη η υπόθεση που κάνουν στους στ. 108-109 οι Έλληνες;
4. Γιατί στο λόγο του ο Διομήδης παρεμβάλλει την περίπτωση του Λυκούργου;
5. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν από τη διήγηση του Γλαύκου για το Βελλεροφόντη;
6. Πώς θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε την Εκάβη ως μητέρα από τη συνάντησή της με τον Έκτορα;
7. Έχει και ποια σημασία η απασχόληση που έχει ο Πάρης τη στιγμή που τον συναντά στο σπίτι του ο Έκτορας;
8. Ποιο ρόλο παίζει η παρεμβολή της Ελένης στο διάλογο Έκτορα-Πάρη;
9. Ποια αξία έχει το γεγονός, ότι η συνάντηση Έκτορα-Ανδρομάχης δε γίνεται στο σπίτι τους, αλλά στον πύργο της Τροίας;
10. Ποια συναισθήματα μας γεννιούνται απ' όσα κάνει η Ανδρομάχη μετά την αποχώρησή της από τη συνάντηση με τον Έκτορα (στ. 497-502);

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Ζ της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Σκιαγραφία του Έκτορα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
4. Σκιαγραφία του Πάρη απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
5. Σκιαγραφία της Ανδρομάχης απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
6. Σκιαγραφία της Ελένης απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
7. Το θέμα της ανθρωπιάς μέσα στον πόλεμο: στοχασμοί με αφορμή το επεισόδιο Διομήδη-Γλαύκου.
8. Το θέμα της διαβολής: η περίπτωση του Βελλεροφόντη και συσχετισμός της με άλλες γνωστές περιπτώσεις από ευρύτερες εμπειρίες.
9. Το θέμα των άθλων: η περίπτωση του Βελλεροφόντη και συσχετισμός της με άλλες γνωστές περιπτώσεις από ευρύτερες εμπειρίες.
10. Το δράμα των αμάχων στον πόλεμο: ανάλυση των επιμέρους περιπτώσεων απ' όσους μένουν μέσα στην Τροία και παρακολουθούν την έκβαση του πολύχρονου πολέμου.

ΙΛΙΑΔΑΣ Η

Δράση Έκτορα και Πάρη
Συμφωνία Απόλλωνα-Αθηνάς (στ. 1-43)

Είπε ο λαμπρός Έκτορας και βγήκε από τις πύλες·
μαζί του και ο αδερφός ο Πάρης προχωρούσε·
να μπουν λαχτάρισαν κι οι δυο στη μάχη, στον αγώνα.
Όπως σε ναύτες που ποθούν πρίμο αέρα δίνει
κάποιος θεός, σαν κουραστούν τη θάλασσα χτυπώντας
με τα κουπιά τα τορνευτά, με γόνατα κομμένα,
όμοια οι δυο τους φάνηκαν στους Τρώες που ποθούσαν.

Του Αρηίθοου το γιο σκότωσε ο ένας τότε,
το Μενέσθιο, της Άρνης κάτοικο· γονείς είχε
την ώρια Φυλομέδουσα, ροπαλοφόρο ρήγα.
Τον Ηονέα χτύπησε ο Έκτορας στο σβέρκο
με κοντάρι στο κράνος πλάι· του λύθηκαν τα μέλη.
Ο Γλαύκος, γιος Ιππόλοχου, των Λυκιωτών ο ρήγας,
του Δέξιου γιο Ιφίνοο τον χτύπησε στον ώμο
με κοντάρι, σαν στο γοργό αμάξι του πηδούσε·
έπεσε κάτω απ' τ' άλογα, του λύθηκαν τα μέλη.

Η γλαυκομάτα Αθηνά μόλις εκείνους είδε
να θανατώνουν Αχαιούς μέσα στην άγρια μάχη,
απ' τις κορφές του Όλυμπου κατέφθασε πηδώντας
στην άγια Τροία· βλέποντας απ' τα Πέργαμα βγήκε
απέναντι ο Απόλλωνας για βοηθός στους Τρώες.
Τότε συναπαντήθηκαν κοντά στο δρυ οι δυο τους.
Ο βασιλιάς Απόλλωνας μίλησε πρώτος κι είπε:

«Του Δία του τρισμέγαλου κόρη, τι πάλι θέλεις
κι ήρθες από τον Όλυμπο, πού σ' έσπρωξε ο νους σου;
Μήπως μόνο στους Δαναούς τη νίκη θες να δώσεις;
Τους Τρώες που αφανίζονται δε συμπονάς καθόλου.
Θα ήταν πιο ωφέλιμο, αν θέλεις να μ' ακούσεις.
Τον πόλεμο ας πάψουμε και τη σφαγή για τώρα·

αύριο πάλι πολεμούν, ωσότου βρουν την άκρη
της Τροίας κάποτε· έτσι στις δυο σας έχει αρέσει
τις αθάνατες, να χαθεί η πόλη αυτή μια μέρα.»
Η γλαυκομάτα Αθηνά του είπε απαντώντας:
«Έτσι ας γίνει, μακρότοξε· για Αχαιούς και Τρώες
την ίδια σκέψη έχοντας από τον Όλυμπο ήρθα.
Μα έλα, πες, πώς σκέφτεσαι ο πόλεμος να λήξει;»
Ο βασιλιάς Απόλλωνας της είπε τότε πάλι:
«Του αλογομάχου Έκτορα τη δυνατή μανία
ας ξεσηκώσουμε, κάποιον να προκαλέσει Αργείο
αντικριστά να χτυπηθούν μέσα σε άγρια μάχη·
οι χαλκάρματοι Αχαιοί φιλότιμο θα δείξουν
να βγάλουν με τον Έκτορα έναν να πολεμήσει.»
Έτσι είπε· κι η γλαυκόματη του άκουσε το λόγο.

Πρόταση του Έκτορα στους Έλληνες για μονομαχία (στ. 44-91)

Ο Έλενος, γιος Πρίαμου, κατάλαβε τη σκέψη
που έκαμαν οι δυο θεοί μ' αυτή τη συμφωνία·
στάθηκε πλάι στον Έκτορα κι αυτά τα λόγια είπε:
«Έκτορα, γιε του Πρίαμου, ίδιε στη σκέψη Δία,
θα με ακούσεις τάχατε, που αδερφός σου είμαι;
Σταμάτησε τους Αχαιούς κι όλους τους Τρωαδίτες
κι ύστερα πια προκάλεσε τον πιο καλό Αργείο
αντικριστά να χτυπηθείς μέσα σε άγρια μάχη·
γραφτό δεν είναι να χαθείς, στη μάχη αυτή να πέσεις·
απ' τους αθάνατους θεούς έτσι έχω ακούσει.»
Έτσι είπε· και ο Έκτορας άκουσε με χαρά του·
παντού κινώντας, κράτησε τις φάλαγγες των Τρώων
κρατώντας το κοντάρι του· στάθηκαν όλοι εκείνοι.
Και ο Ατρείδης έβαλε να σταθούν οι Αργείοι·
Απόλλωνας και Αθηνά με γύπες όμοιοι τότε
στον ψηλό δρυ κάθονταν του ασπιδοφόρου Δία,
του πατέρα τους· χαίρονταν τους δυο στρατούς να βλέπουν·
οι δυο στρατοί εστέκονταν πυκνές πυκνές αράδες,
κουνούσαν τις ασπίδες τους, τα κράνη, τα κοντάρια.
Όπως του Ζέφυρου η πνοή στη θάλασσα σκορπιέται
και με το πρώτο φύσημα αυτή ανατριχιάζει,

έτσι των Τρώων κι Αχαιών οι φάλαγγες στον κάμπο
στέκονταν· και ο Έκτορας είπε στους δυο τους τότε:
«Ακούστε με, Τρωαδίτες και Αχαιοί αντρείοι,
να πω ό,τι στα στήθη μου με σπρώχνει η ψυχή μου.
Ο Δίας ο ψηλόθρονος δε στέριωσε τους όρκους,
μα το κακό στη σκέψη του και για τους δυο μας κλώθει,
ωσότου την καλοτείχιστη κουρσέψετε την Τροία
ή πλάι στα πελαγόδρομα καράβια σας χαθείτε.
Ανάμεσά σας έχετε αντρεία παλικάρια·
όποιον τον σπρώχνει η ψυχή να χτυπηθεί μαζί μου
ας έρθει εδώ ν' αντιταχτεί στον Έκτορα τον άξιο.
Έτσι μιλώ· κι ο Δίας ας είναι μάρτυράς μας.
Αν με το χάλκινο όπλο του εκείνος με σκοτώσει,
στα βαθουλά καράβια σας ας πάει τ' άρματά μου,
μα το νεκρό μου το κορμί ας δώσει, για να βάλουν
Τρώες και Τρωαδίτισσες φωτιά, για να με κάψουν.
Αν τον σκοτώσω κι ο Φοίβος νίκη σε μένα δώσει,
στην άγια Τροία τότε εγώ θα πάω τ' άρματά του,
να τα κρεμάσω στο ναό του μακρορίχτη Φοίβου,
το νεκρό στα καλόσκαρμα πλοία σας θα γυρίσω,
οι μακρόμαλλοι Αχαιοί εκείνον να τον θάψουν
και στον πλατύ Ελλήσποντο τον τάφο του να κάμουν.
Κι απ' τους ανθρώπους που θα 'ρθουν θα πει κάποτε κάποιος,
με πλοίο μες στη θάλασσα καθώς θα ταξιδεύει:
— Άντρα σκοτωμένου παλιά είναι αυτός ο τάφος,
που ο λαμπρός ο Έκτορας τον σκότωσε αντρείο.
Έτσι θα πει κι η δόξα μου αθάνατη θα μείνει.»

Δισταγμός των Ελλήνων Λόγοι Αγαμέμνονα-Νέστορα (στ. 92-160)

Έτσι είπε· και απόμειναν άφωνοι τότε όλοι·
ντρέπονταν και να αρνηθούν και να δεχτούν φοβόνταν.
Σηκώθηκε ο Μενέλαος αργά· κακολογούσε
μ' οργή και μέσα του βαριά πονούσε η ψυχή του:
«Αλί μου, καυχησιάρηδες, γυναίκες κι όχι άντρες!
Ντροπή βαριά θα έχουμε, αλήθεια, αν δεν πάει
κάποιος τώρα απ' τους Δαναούς στον Έκτορα αντίκρυ.
Να γίνετε όλοι σας νερό και χώμα καθισμένοι

αθάρρευτοι κι αδόξαστοι, όλοι σας ένας ένας.
Λοιπόν εγώ θα πεταχτώ· κι από τους αθανάτους
που είναι ψηλά ορίζεται η νίκη πού θα γείρει.»

Έτσι είπε κι ευθύς ντύθηκε τα όμορφά του όπλα.
Για σένα κει, Μενέλαε, τέλος ζωής θα ήταν
στα χέρια πια του Έκτορα, γιατί ήταν πιο αντρείος,
αν πηδώντας δε σ' έπιαναν των Αχαιών οι πρώτοι
και αν ο Αγαμέμνονας ο άρχοντας ο ίδιος
δε σ' έπιανε απ' το δεξί και δεν έλεγε τούτα:

«Αρχοντικέ Μενέλαε, τα έχασες· δεν πρέπει
να έχεις τέτοια αστοχασιά· αν και πονάς, ν' αντέξεις
και μη ζητάς να χτυπηθείς μ' έναν καλύτερό σου,
τον Πριαμίδη Έκτορα, που κι άλλοι τον φοβούνται.
Κι ο Αχιλλέας έτρεμε στη μάχη που δοξάζει
να αντιμετρηθεί μ' αυτόν - κι είναι καλύτερός σου.
Μα πάνε στους συντρόφους σου, μαζί τους να καθίσεις,
και άλλον θα σηκώσουμε, να μετρηθεί μαζί του.
Αυτός αν είναι ατρόμητος κι ακόρεστος για μάχη,
λέγω ότι χαρούμενος τα γόνατα θα κάμψει,
αν πόλεμο ανήλεο και τη σφαγή ξεφύγει.»

Έτσι είπε και μετάστρεψε τη γνώμη του αδερφού του
σωστά μιλώντας· εκείνος τον άκουσε· κι αμέσως
οι σύντροφοί του με χαρά του έβγαλαν τα όπλα.
Σηκώθηκε ο Νέστορας και είπε στους Αργείους:

«Ποπό, κακό που πλάκωσε των Αχαιών τη χώρα!
Θα αναστέναζε πολύ ο γέροντας Πηλέας,
ο άρχοντας κι αγορητής τρανός των Μυρμιδόνων,
που κάποτε ρωτώντας με χαιρόταν μες στο σπίτι,
να μάθει θέλοντας γενιά και φύτρα κάθε Αργείου.
Αν άκουγε πως ζάρωσαν μπροστά στον Έκτορα όλοι,
θα σήκωνε τα χέρια του συχνά στους αθανάτους
ζητώντας απ' το σώμα του να πάει η ψυχή στον Άδη.
Μακάρι, Δία κι Αθηνά, Φοίβε, να ήμουν νέος,
όπως στο γοργορέματο Κελάδοντα Αρκάδες
και Πύλιοι όταν μάχονταν, στρατιώτες μαζεμένοι

μπροστά στα τείχη της Φειάς, στο ρέμα του Ιαρδάνου.
Κει ο Ερευθαλίωνας μπρος σαν θεός στεκόταν·
του ρήγα Αρηίθοου τα άρματα φορούσε
του άξιου που επώνυμο είχε ροπαλοφόρος·
έτσι άντρες τον φώναζαν, καλόζωστες γυναίκες,
γιατί τόξα δεν έπαιρνε ούτε μακρύ κοντάρι·
με σιδερένιο ρόπαλο σκόρπιζε τους εχθρούς του.
Με δόλο κι όχι με ορμή τον σκότωσε ο Λυκούργος
σ' ένα στενό· το ρόπαλο το σιδερένιο τότε
δεν τον γλίτωσε· πρόφτασε, τον τρύπησε ο Λυκούργος
με κοντάρι· ανάσκελα ξαπλώθηκε εκείνος.
Του έβγαλε τα άρματα, του σκληρού Άρη δώρα.
Και τα φορούσε πια αυτός, σαν έμπαινε στη μάχη.
Σαν γέρασε στο σπίτι του, έδωσε ο Λυκούργος
πια στον Ερευθαλίωνα, φίλο του, να τα έχει.
Τους αντρείους όλους αυτός μ' εκείνα προκαλούσε·
μα αυτοί φοβούνταν, τρόμαζαν, κανείς τους δεν τολμούσε·
μόνο η ψυχή μου αφόβητη να χτυπηθώ ζητούσε,
γιατί είχα θάρρος, πιο μικρός κι ας ήμουν από όλους.
Τον πάλεψα και μου 'δωσε τη νίκη η Παλλάδα·
ο πιο ψηλός και δυνατός απ' όσους σκότωσα είναι·
φαρδύς μακρύς στο χώματα κειτόταν ξαπλωμένος.
Ας ήμουν νιος και σίγουρη τη δύναμη να είχα!
Ο λοφοσείστης Έκτορας αντίπαλο θα είχε.
Μα σεις απ' τους Παναχαιούς όσοι είστε παλικάρια
κανείς σας μπρος στον Έκτορα ν' αντισταθεί δε θέλει.»

Η κλήρωση για τη μονομαχία (στ. 161-205)

Έτσι ο γέρος τους έψεξε· πετάχτηκαν εννέα.
Ο ρήγας Αγαμέμνονας σηκώθηκε απ' τους πρώτους,
ύστερα του Τυδέα ο γιος, ο δυνατός Διομήδης,
κι αμέσως οι δυο Αίαντες, ζωσμένοι με αντρεία,
ο Ιδομενέας μετά κι ο φίλος του Μηριόνης,
ίσος στη δύναμη αυτός του αντροφόνου Άρη,
του Ευαίμονα ο άξιος γιος Ευρύπυλος κατόπι,
τέλος ο γιος του Ανδραίμονα Θόας κι ο Οδυσσέας·
όλοι τους με τον Έκτορα να χτυπηθούν ζητούσαν.

Τους είπε ο γερήνιος ο Νέστορας ιππότης:
«Τώρα όλοι κλήρο ρίξετε, να δούμε ποιος θα τύχει·
στους αντρειωμένους Αχαιούς αυτός χαρά θα δώσει
κι ο ίδιος θα καταχαρεί, αν ίσως και ξεφύγει
το φοβερό τον πόλεμο και τη σφαγή την άγρια.»
Έτσι είπε· και τον κλήρο του σημάδεψε ο καθένας
και όλοι τους τον έριξαν στο κράνος του Ατρείδη.
Ύψωσαν χέρια στους θεούς, ευχές έκαμαν όλοι
και βλέποντας τον ουρανό έλεγε ο καθένας:
«Δία πατέρα, ας λάχει Αίαντας ή Διομήδης
ή όποιος στις πολύχρυσες Μυκήνες βασιλεύει.»
Έτσι έλεγαν· κι ο Νέστορας κούνησε πια το κράνος·
ο κλήρος ξεπετάχτηκε, που ήθελαν οι ίδιοι,
του Αίαντα· ο κήρυκας έδειχνε φέρνοντάς τον
από δεξιά στων Αχαιών όλα τα παλικάρια·
όσοι δεν αναγνώρισαν αρνήθηκε ο καθένας.
Καθώς όμως γυρίζοντας πλησίασε σ' εκείνον
που σημάδεψε κι έβαλε τον κλήρο μες στο κράνος,
στον Αίαντα, κει στάθηκε· τα χέρια του εκείνος
τα άπλωσε και χάρηκε βλέποντας το σημάδι.
Και φώναξε στα πόδια του τον κλήρο ρίχνοντάς τον:
«Δικός μου ο κλήρος, σύντροφοι, και χαίρομαι ο ίδιος,
που να νικήσω προσδοκώ τον Έκτορα τον άξιο.
Ωστόσο ελάτε, όσο εγώ τα άρματα θα βάζω,
εσείς να προσευχόσαστε στο ρήγα γιο του Κρόνου
σιγανά από μέσα σας, οι Τρώες μην ακούσουν,
ή και φανερά· κανένα δε φοβόμαστε διόλου·
με βία δε θα μ' έδιωχνε κανένας άθελά μου
ούτε και με τεχνάσματα, γιατί δε βγήκα τόσο
στη Σαλαμίνα ανίδεος, δεν έζησα, νομίζω.»
Έτσι είπε· και προσεύχονταν στο ρήγα γιο του Κρόνου·
και βλέποντας τον ουρανό καθένας έλεγε έτσι:
«Πατέρα Δία, δοξαστέ, που κυβερνάς την Ίδη,
δώσε νίκη στον Αίαντα, να πάρει δόξα κάνε·
μα αν τον Έκτορα αγαπάς και νοιάζεσαι για εκείνον,

δύναμη, δόξα δώσε τους παρόμοια και στους δυο τους.»

Μονομαχία Έκτορα-Αίαντα (στ. 206-312)

Έτσι είπαν· και ο Αίαντας φορούσε τ' άρματά του·
τ' αστραφτερά του άρματα φορώντας στο κορμί του
όρμησε μπρος, όπως τρέχει ο πελώριος Άρης,
που πάει σε πόλεμο, θνητών σπρωγμένων απ' το Δία
να χτυπηθούν με δύναμη σε ψυχοφθόρα μάχη.
Θεόρατος ο Αίαντας, των Αχαιών ο πύργος,
χαμογελώντας βλοσυρά σηκώθηκε· μεγάλες
έκαμε μπρος τους δρασκελιές κουνώντας το κοντάρι.
Είχαν χαρά οι Αχαιοί, έτσι που τον θωρούσαν,
τρόμος μεγάλος έλυσε τα γόνατα των Τρώων.
Ακόμη και του Έκτορα χτυπούσε η καρδιά του,
μα δεν του ήταν δυνατό να φύγει ή και πάλι
μες στο στρατό του να χωθεί, γιατί είχε προκαλέσει.
Ο Αίαντας πήγε κοντά μ' ασπίδα όμοια πύργου,
χάλκινη μ' εφτά δέρματα, που του 'καμε ο Τυχίος,
ο έξοχος ο μάστορας που ζούσε μες στην Ύλη·
έκαμε ασπίδα πλουμιστή μ' εφτά τομάρια ταύρων
καλοθρεμμένων μ' όγδοη χάλκινη στρώση επάνω.
Ο Τελαμώνιος Αίαντας μ' αυτήν μπροστά στο στήθος
στάθηκε μπρος στον Έκτορα και είπε με φοβέρες:
«Καλά θα νιώσεις, Έκτορα, τώρα τι παλικάρια
έχουν ακόμη οι Δαναοί, κι ας μην είναι στη μάχη
μαζί ο λιονταρόκαρδος διώκτης Αχιλλέας.
Σε πλοία πελαγόδρομα βρίσκεται τώρα εκείνος,
γιατί του Αγαμέμνονα ρήγα θυμό κρατάει.
Να σ' αντιμετωπίσουμε είμαστε άξιοι ωστόσο
κι εμείς πολλοί. Αρχίνησε τον πόλεμο, τη μάχη!»
Ο λοφοσείστης Έκτορας του είπε απαντώντας:
«Αίαντα Τελαμώνιε, αρχοντικέ αφέντη,
σαν να ήμουν μικρό παιδί, μην πας να με τρομάξεις,
ή σαν γυναίκα άμαθη στα έργα του πολέμου.
Και απ' αντροσκοτώματα και από μάχες ξέρω·
ζερβά δεξιά να κυβερνώ την ασπίδα μου ξέρω,
που έχω σύνεργο γερό στην ώρα του πολέμου·

ξέρω να ορμώ στην ταραχή των γρήγορων αλόγων·
ξέρω να μπαίνω στο χορό του αντρειωμένου Άρη.
Όμως παραμονεύοντας δε θέλω να χτυπήσω
άντρα τρανό, μα φανερά, αν ίσως σε πετύχω!»
Είπε και το μακρόσκιο του έριξε κοντάρι
με φόρα και τον χτύπησε στη φοβερή ασπίδα
με τα εφτά της δέρματα στην όγδοη τη στρώση.
Τις έξι στρώσεις πέρασε ξεσκίζοντάς τες όλες,
σταμάτησε στην έβδομη η άσπλαχνη αιχμή του.
Δεύτερος πάλι ο Αίαντας του έριξε κοντάρι
και χτύπησε του Έκτορα την κυκλική ασπίδα.
Το φοβερό κοντάρι του ξέσχισε την ασπίδα
και χώθηκε στο θώρακα τον πολυστολισμένο·
πλάι στο λαγγόνι του 'σχισε σε βάθος το χιτώνα·
μα έσκυψε κι απόφυγε το θάνατο εκείνος.
Τα μακριά κοντάρια τους ανέσπασαν κι οι δυο τους,
σαν ωμοφάγα λιοντάρια όρμησαν ένας του άλλου
ή σαν αγριογούρουνα με δύναμη μεγάλη.
Ο Έκτορας τον χτύπησε στη μέση της ασπίδας·
δεν την έσχισε, στράβωσε του κονταριού η μύτη·
Την ασπίδα του τρύπησε ο Αίαντας πηδώντας·
αντίσκοψε τον Αίαντα, μ' όση ορμή κι αν είχε·
πήρε ξυστά το σβέρκο του, κι έτρεχε μαύρο αίμα.
Ο λοφοσείστης Έκτορας δεν έφυγε απ' τη μάχη·
μα λίγο πισωγύρισε και άρπαξε μια πέτρα
που κειτόταν στο έδαφος, μαύρη, τραχιά, μεγάλη·
την έριξε στου Αίαντα την τρομερή ασπίδα,
στον αφαλό· και βρόντησε ολόγυρα ο χαλκός της.
Τρανότερη κι ο Αίαντας αρπάζοντας μια πέτρα
στριφογυρνώντας του 'ριξε με φόρα γιγαντένια·
με τη μυλόπετρα αυτή του 'σπασε την ασπίδα
και του 'λυσε τα γόνατα· ξάπλωσε σκεπασμένος
απ' την ασπίδα ανάσκελα· τον όρθωσε ο Φοίβος.
Θα 'βγαζαν τότε τα σπαθιά να χτυπηθούν οι δυο τους,
αν κήρυκες δεν έφταναν, του Δία, των ανθρώπων

άγγελος, των Τρώων ένας, των Αχαιών ο άλλος,
Ιδαίος και Ταλθύβιος, κι οι δυο τους μυαλωμένοι·
στους δυο αυτούς ανάμεσα σήκωσαν τα ραβδιά τους
και ο Ιδαίος ο σοφός τους μίλησε και είπε:
«Παιδιά μου, μη χτυπιέστε πια, τη μάχη τώρα πάψτε·
όμοια ο Δίας αγαπά ο νεφελοστοιβάχτης
και τους δυο· κι οι δυο σας είστε μαχητές, γνωστό σ' όλους.
Νύχτωσε πια· κι είναι καλό στη νύχτα να υπακούμε.»
Ο Τελαμώνιος Αίαντας γύρισε και του είπε:
«Ιδαίε, στον Έκτορα πες να πει αυτό το λόγο·
γιατί αυτός προκάλεσε όλα τα παλικάρια.
Ας κάνει αρχή· και σ' ό,τι αυτός κι εγώ θα στέρξω αμέσως.»
Ο λοφοσείστης Έκτορας ο τρανός είπε τότε:
«Αίαντα, μια που σου 'δωσε θεός δύναμη, γνώση,
κορμοστασιά, κι είσαι πρώτος απ' όλους στο κοντάρι,
ας πάψουμε για σήμερα τη μάχη, τον αγώνα·
μετά χτυπιόμαστε ξανά, ωσότου μας χωρίσει
πια ο θεός χαρίζοντας σ' ένα απ' τους δυο τη νίκη.
Νύχτωσε πια· κι είναι καλό στη νύχτα να υπακούμε.
Πηγαίνοντας στα πλοία σας και συ χαρά θα δώσεις
στους Αχαιούς, στους σύντροφους, σε όσους φίλους έχεις·
κι εγώ πάλι πηγαίνοντας στου Πρίαμου την πόλη
σε γυναίκες μακρόπεπλες, σ' άντρες χαρά θα δώσω·
και θα δοξάσουν τους θεούς αυτές συγκεντρωμένες.
Έλα τώρα, να δώσουμε ένας του άλλου δώρα
ξακουστά, για να λεν για μας και Αχαιοί και Τρώες:
— Οι δυο εκείνοι πάλεψαν σε ψυχοφθόρα μάχη,
μα πάλι συμβιβάστηκαν κι έφυγαν φιλιωμένοι.»
Είπε κι ασημοκάρφωτο σπαθί με το θηκάρι
και με καλόφτιαχτο λουρί του έδωσε για δώρο.
Κι ο Αίαντας του χάρισε ζωνάρι πορφυρένιο.
Χώρισαν τότε· ο ένας στους Αχαιούς τραβούσε,
ο άλλος στους Τρωαδίτες· χάρηκαν σαν τον είδαν
αλάβωτος και ζωντανός να έρχεται κοντά τους
ξεφεύγοντας του Αίαντα τη λύσσα, τ' άγρια χέρια·

στην πόλη τον επήγαιναν, δεν πίστευαν πως ζούσε.
Τον Αίαντα οι Αχαιοί, εξάλλου, οι αντρείοι
στον Ατρείδη τον πήγαιναν, χαρούμενο απ' τη νίκη.

Γεύμα στο ελληνικό στρατόπεδο
Πρόταση του Νέστορα (στ. 313-344)

Σαν έφτασαν πια στη σκηνή του γιου του Ατρέα, τότε
μοσχάρι ο Αγαμέμνονας θυσίασε ο ρήγας
αρσενικό, πεντάχρονο στο δυνατό το Δία.
Το έγδαραν, το φρόντισαν, χώρισαν τα κομμάτια,
με γνώση τα ελιάνισαν, τα έβαλαν στις σούβλες,
περίτεχνα τα έψησαν κι απ' τη φωτιά τα πήραν.
Τον κόπο αυτό σαν τέλειωσαν κι ετοίμασαν τραπέζι,
έτρωγαν και καθένας τους είχε το μερτικό του.
Στον Αίαντα εχάριζε πλάτης κομμάτια πλήθος
τότε ο Αγαμέμνονας, ο αφέντης γιος του Ατρέα.
Του φαγητού και του πιοτού σαν χόρτασαν τον πόθο,
πρώτος ο γερο-Νέστορας αρχίνησε τις σκέψεις,
που και πιο πριν πως σκέφτεται καλύτερα λεγόταν·
καλόγνωμος τότε γι' αυτούς, τους μίλησε και είπε:
«Ατρείδη, των Παναχαιών πολέμαρχοι σεις άλλοι,
Αργείοι μακρομάλληδες πολλοί έχουν πεθάνει·
το αίμα τους το σκόρπισε στο ρέμα του Σκαμάντρου
ο τρανός Άρης· κι οι ψυχές κατέβηκαν στον Άδη.
Γι' αυτό πάψε τον πόλεμο των Αχαιών, σαν φέξει,
κι ας μεταφέρουμε εδώ με βόδια, με μουλάρια
μαζεύοντάς τους τους νεκρούς· ας κάψουμε εκείνους
πιο πέρα απ' τα πλοία μας· σαν πάμε στην πατρίδα,
τα κόκαλα ας δώσουμε καθένας στα παιδιά τους.
Ας στήσουμε τύμβο κοινό γύρω απ' την πυρά τους
χώμα απ' τον κάμπο βγάζοντας· ας χτίσουμε κοντά του
πύργους ψηλούς, τα πλοία μας κι εμάς να προστατεύουν·
και ας προσθέσουμε σ' αυτούς καλαρμοσμένες πόρτες,
για να περνάει απ' αυτές πλατύς γι' άλογα δρόμος·
απέξω ας ανοίξουμε ένα βαθύ χαντάκι,
που να φυλάει από παντού εμάς και τ' άλογά μας,
μη μας στριμώξουν κάποτε οι ένδοξοι οι Τρώες.»
Έτσι είπε· και συμφώνησαν όλοι οι βασιλιάδες

Σύναξη των Τρώων
Πρόταση του Αντήνορα και του Πριάμου (στ. 345-378)

Είχαν κι οι Τρώες σύναξη στην κορυφή του κάστρου
όλο βοή και ταραχή, στου Πρίαμου τις πόρτες·
ο γνωστικός Αντήνορας άρχισε να μιλάει:
«Δάρδανοι, Τρώες, σύμμαχοι, ακούσετέ με τώρα
τι η καρδιά στα στήθη μου με σπρώχνει να μιλήσω.
Την Ελένη ας δώσουμε κι όσα δικά της είναι
στους Ατρείδες· πολεμούμε όρκους πιστούς πατώντας·
αν τώρα δεν μ' ακούσετε, πολύ φοβάμαι, αλήθεια,
αυτό πως περισσότερο δε θα 'βγει για καλό μας.»
Μιλώντας έτσι κάθισε· σηκώθηκε μπροστά τους
ο άντρας της ωριόμαλλης Ελένης, άξιος Πάρης,
και λόγια ανεμάρπαστα αντιμιλώντας είπε:
«Αντήνορα, όσα μας λες καθόλου δε μ' αρέσουν·
λόγια καλύτερα απ' αυτά να στοχαστείς γνωρίζεις.
Αν όμως λες αληθινά και σοβαρά όσα είπες,
οι ίδιοι τότε οι θεοί σου πήραν το μυαλό σου.
Θα πω στους ιπποδαμαστές τους Τρώες ό,τι θέλω:
Το διαλαλώ σε όλους τους, δε δίνω τη γυναίκα·
μα όσα έφερα αγαθά εδώ από το Άργος,
όλα τα δίνω πρόθυμα και άλλα από πάνω.»
Μιλώντας έτσι κάθισε· σηκώθηκε μπροστά τους
ο Δαρδανίδης Πρίαμος, όμοιος θεός στη σκέψη·
καλόγνωμος τότε γι' αυτούς, τους μίλησε και είπε:
«Δάρδανοι, Τρώες, σύμμαχοι, ακούσετέ με τώρα
τι η καρδιά στα στήθη μου με σπρώχνει να μιλήσω.
Καθώς το συνηθίζετε, δειπνήσετε στην πόλη,
μην αμελείτε τις σκοπιές, ξύπνιοι να είστε πάντα.
Και ο Ιδαίος την αυγή στα πλοία τους ας πάει,
να πει του Αγαμέμνονα, να πει του Μενελάου
το λόγο του Αλέξανδρου, που είναι αφορμή της έχθρας·
κι αυτό το λόγο να τους πει το συνετό, αν θέλουν
να πάψουμε τον πόλεμο τον άθλιο, ωσότου
τους νεκρούς μας να θάψουμε· κι ας χτυπηθούμε πάλι,
ώσπου να μας διώξει θεός, στον ένα δώσει νίκη.»

Ο τρωαδίτης κήρυκας Ιδαίος στο στρατόπεδο των Ελλήνων (στ. 379-411)

Έτσι είπε· κι αυτοί άκουαν κι υπάκουαν στο λόγο·

δείπνησαν σε στρατόπεδο στο λόχο του καθένας.
Και ο Ιδαίος την αυγή στα πλοία τους τραβούσε·
τους μαχητές τους Δαναούς σε σύναξη τους βρήκε
δίπλα στου Αγαμέμνονα το πλοίο· τους μιλούσε
ο βροντόφωνος κήρυκας, σαν στάθηκε μπροστά τους:
«Ατρείδη, των Παναχαιών πολέμαρχοι σεις άλλοι,
με πρόσταξε ο Πρίαμος κι οι άλλοι πρώτοι Τρώες
να πω, αν είναι αρεστό σε σας επίσης όλους,
το λόγο του Αλέξαντρου, που είναι αφορμή της έχθρας·
όσα εκείνος αγαθά με βαθουλά καράβια
στην Τροία έφερε -πιο πριν μακάρι να χανόταν!-
όλα τα δίνει πρόθυμα και άλλα από πάνω·
του ένδοξου Μενέλαου ωστόσο τη γυναίκα
λέει πως δε θα σας τη δώσει, οι Τρώες κι ας τον σπρώχνουν.
Κι αυτό με πρόσταξαν να πω: αν είναι πεθυμιά σας,
να πάψουμε τον πόλεμο τον άθλιο, ωσότου
τους νεκρούς μας να θάψουμε· κι ας χτυπηθούμε πάλι,
ώσπου να μας διώξει θεός, σ' έναν τη νίκη δώσει.»
Έτσι είπε· κι όλοι σώπασαν, κανείς τους δε μιλούσε·
στο τέλος ο βροντόφωνος μίλησε Διομήδης:
«Να μη δεχτούμε τ' αγαθά του Αλέξαντρου κανείς μας
ούτε την Ελένη· βλέπει κι ανόητος ακόμη
ότι στο χείλος του γκρεμού οι Τρώες έχουν φτάσει.»
Έτσι είπε· και αλάλαξαν οι Αχαιοί τότε όλοι,
τα λόγια καθώς θαύμασαν του ιππότη Διομήδη·
τότε ο Αγαμέμνονας προς τον Ιδαίο είπε:
«Ακούς, Ιδαίε, μόνος σου των Αχαιών το λόγο
ποια απάντηση σου δίνουν· κι αρέσει και σε μένα.
Να κάψουμε όμως τους νεκρούς αντίρρηση δεν έχω·
στα σκοτωμένα τα κορμιά καθόλου δεν ταιριάζει
να αρνηθείς να βρουν γοργά και της πυράς τη χάρη.
Μάρτυρας ο βαρύβροντος της Ήρας άντρας Δίας.»

Περισυλλογή των νεκρών Χτίσιμο τείχους από τους Έλληνες (στ. 412-441)

Είπε και σ' όλους τους θεούς ύψωσε το ραβδί του·
τότε ο Ιδαίος τράβηξε ξανά στην άγια Τροία.
Ωστόσο Τρώες, Δάρδανοι κάθονταν συναγμένοι

όλοι τους και περίμεναν να έρθει ο Ιδαίος·
εκείνος ήρθε, στάθηκε στη μέση και τους είπε
το μήνυμα· και γρήγορα ετοιμάζονταν όλοι,
άλλοι να φέρουν τους νεκρούς κι άλλοι να φέρουν ξύλα.
Εξάλλου απ' τα καλόσκαρμα πλοία τους οι Αργείοι
έστελναν άλλους για νεκρούς κι άλλους να φέρουν ξύλα.

Ο ήλιος ξαναέριχνε αχτίδες στα χωράφια
απ' το βαθύ και ήρεμο Ωκεανό τραβώντας
στον ουρανό· και στον κάμπο αυτοί συναπαντιόνταν.
Δύσκολο ήταν τους νεκρούς να ξεχωρίσουν όλους·
μα τα πνιγμένα αίματα καλά ξεπλένοντάς τα
και δάκρυα μαύρα χύνοντας τα φόρτωναν στ' αμάξια.
Κλάματα δεν επέτρεπε ο Πρίαμος ο μέγας·
βουβοί τους σώριαζαν αυτοί με σπαραγμένα σπλάχνα·
όταν τέλειωσαν την πυρά, πήγαν στην άγια Τροία.
Οι αντρειωμένοι Αχαιοί εξάλλου τους νεκρούς τους
συγκέντρωναν για την πυρά με σπαραγμένα σπλάχνα·
όταν τέλειωσαν την πυρά, πήγαν στα κοίλα πλοία.

Δεν είχε έρθει η αυγή, ακόμη ήταν νύχτα,
όταν τριγύρω απ' την πυρά Αργείοι διαλεγμένοι
μαζεύτηκαν και έχτισαν γύρω της ένα τύμβο
χώμα απ' τον κάμπο βγάζοντας· και έχτισαν κοντά του
πύργους ψηλούς, τα πλοία τους κι αυτούς να προστατεύουν·
και σε εκείνους πρόσθεταν καλαρμοσμένες πόρτες,
για να περνάει απ' αυτές πλατύς γι' άλογα δρόμος·
κι απέξω επίσης άνοιξαν ένα βαθύ χαντάκι
πλατύ, μεγάλο, κι έμπηξαν παλούκια στις πλαγιές του.

Η αντίδραση του Ποσειδώνα (στ. 442-463)

Οι μακρόμαλλοι Αχαιοί κόπιαζαν τότε έτσι.
Δίπλα στον κεραυνόχαρο το Δία καθισμένοι
το μέγα έργο οι θεοί θαύμαζαν των Αργείων.
Ο Ποσειδώνας άρχισε λόγο ο κοσμοσείστης:

«Δία πατέρα, θα βρεθεί θνητός στον κόσμο πάνω,
που νου και σκέψη στους θεούς εμάς ν' αποκαλύψει;
Δε βλέπεις πως οι Αχαιοί οι μακρόμαλλοι τείχος
πάνω απ' τα πλοία έχτισαν και άνοιξαν χαντάκι

γύρω του, μα δεν πρόσφεραν σε μας τρανές θυσίες;
Θα δοξαστεί το τείχος τους ως κει που απλώνει η μέρα·
όποιο με κόπο στήσαμε τείχος εγώ κι ο Φοίβος
στον άξιο Λαομέδοντα, θα το ξεχάσει ο κόσμος.»
Όλος οργή του μίλησε ο νεφελοστοιβάχτης:
«Ποπό, τι μας ξεστόμισες, μεγάλε κοσμοσείστη!
Άλλος θεός απόφαση τέτοια θα τη φοβόταν
στα χέρια και στη δύναμη πολύ κατώτερός σου·
θα είναι όμως η δόξα σου ως κει που απλώνει η μέρα.
Σκέψου: σαν οι μακρόμαλλοι Αχαιοί με τα πλοία
στην πατρική τη χώρα τους κινήσουν για να φύγουν,
όλο το τείχος γκρέμισε, στο κύμα πέταξέ το,
και τη μεγάλη ακρογιαλιά με άμμο γέμισέ τη·
και θα χαθεί των Αχαιών το μέγα τείχος έτσι.»

Ο δείπνος στα δυο στρατόπεδα (στ. 464-482)

Ανάμεσά τους έλεγαν εκείνοι τέτοια τότε·
έδυσε ο ήλιος· το έργο τέλειωσαν οι Αργείοι·
ύστερα βόδια έσφαξαν κι έφαγαν στις σκηνές τους.
Ήταν εκεί πλοία πολλά με κρασί φορτωμένα
απ' τη Λήμνο· ο Εύηνος είχε αυτά σταλμένα,
γιος του ρήγα Ιάσονα από την Υψιπύλη.
Στους δυο Ατρείδες χωριστά να φέρουν είχε δώσει
ο Λήμνιος ο Εύηνος κρασί λαγήνια χίλια.
Οι μακρόμαλλοι Αχαιοί έπαιρναν το κρασί τους
απ' εκεί, άλλοι με χαλκό, με σίδερο κάποιοι άλλοι,
άλλοι με δέρματα βοδιών, άλλοι με βόδια πάλι
κι άλλοι με σκλάβους· χαίρονταν πλούσιο τραπέζι έτσι.
Οι μακρόμαλλοι Αχαιοί ολονυχτίς δειπνούσαν
κι οι Τρώες και οι σύμμαχοι στην πόλη τους το ίδιο.
Κι ο Δίας ο βαθύγνωμος κακά γι' αυτούς σκεφτόταν
ολονυχτίς με τις βροντές· τους χλώμιαζε ο τρόμος·
απ' τα ποτήρια τους κρασί έχυναν κάτω· ένας
δεν έπινε, πριν μια σπονδή στο γιο του Κρόνου κάνει.
Και πλάγιασαν να κοιμηθούν και χάρηκαν τον ύπνο.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Η

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Ἕκτορος καὶ Αἴαντος μονομαχία. Νεκρῶν ἀναίρεσις. Η μάχη ανανεώνεται, αλλ' Αθηνά και Απόλλωνας συμφωνούν να προκαλέσει ο Έκτορας σε μονομαχία κάποιον Έλληνα. Η κλήρωση ανάμεσα στους Έλληνες φέρνει αντίπαλό του τον Τελαμώνιο Αίαντα. Με τον αμφίρροπο αγώνα τους φτάνει η νύχτα και κήρυκες διαχωρίζουν τους δυο πολέμαρχους. Οι Έλληνες αποφασίζουν να θάψουν τους νεκρούς τους το άλλο πρωί και να προστατεύσουν το ναυτικό στρατόπεδό τους με κάστρο. Οι Τρώες προτείνουν να επιστρέψουν τους θησαυρούς που πήρε ο Πάρης, όχι όμως και την Ελένη. Οι Έλληνες αποκρούουν την πρόταση, αλλά δέχονται να συγκεντρώσουν οι Τρώες το άλλο πρωί τους νεκρούς τους, για να τους θάψουν. Στη διάρκεια της επόμενης ημέρας οι Έλληνες στήνουν τείχος γύρω από τα πλοία.

Στην έβδομη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται το τέλος της εικοστής δεύτερης ημέρας, η εικοστή τρίτη και η εικοστή τέταρτη ημέρα της επικής αφήγησης.

στ. 4-7 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 10 *ροπαλοφόρος*· απόδοση του πρωτότυπου κορυνήτης (από το ουσιαστικό κορύνη = ρόπαλο).

στ. 13 *Ο Γλαύκος*, εγγονός του Βελλερεφόντη, ήταν μαζί με το Σαρπηδόνα ηγέτης των Λυκίων, συμμάχων των Τρώων (βλ. Ζ119-236). Διακρίθηκε στην επίθεση κατά του ναυτικού στρατοπέδου των Ελλήνων, τραυματίστηκε από τον Τεύκρο, υπεράσπισε τον Έκτορα, αγωνίστηκε γύρω από το νεκρό του Πατρόκλου και τελικά σκοτώθηκε από τον Αίαντα.

στ. 31 *στις δυο σας*· δηλαδή στην Ήρα και στην Αθηνά.

στ. 34 *μακρότοξος*· απόδοση του πρωτότυπου ἑκάεργος (από το επίρρημα ἑκάς = μακριά και το ουσιαστικό ἔργον).

στ. 44 Για τον *Έλενο* βλ. σχόλιο στο Ζ76.

στ. 57 *Ατρείδης*· εδώ ο Αγαμέμνονας.

στ. 63-66 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 69 *ψηλόθρονος*· απόδοση του πρωτότυπου ὑψίζυγος. Στο στίχο αυτό ο Έκτορας εκφράζει τη θέση ότι η επιορκία δε βαρύνει τους

Τρώες, αλλά το Δία, που δεν αποδέχτηκε τις συμφωνίες που έγιναν στο Γ70 και κάτω.

στ. 75 Αξιοσημείωτο το απερίφραστο εγκώμιο που κάνει για τον εαυτό του ο Έκτορας.

στ. 96 Απόδοση του πρωτότυπου ὤ μοι, ἀπειλητῆρες, Ἀχαιΐδες, οὐκέτ' Ἀχαιοί. Για το δεύτερο ημιστίχιο αυτού του στίχου πβ. Β235.

στ. 104 πβ. Δ146 και Δ350.

στ. 113 *στη μάχη που δοξάζει*· απόδοση του πρωτότυπου κυδιάνειρα (από τα ουσιαστικά κῦδος = δόξα, και ἀνήρ = άντρας).

στ. 133-135 *Κελάδοντας, Ιάρδανος*· ποτάμια της Ηλείας, παραπόταμοι του Αλφειού.

στ. 136 *Ερευθαλίωνας*· για τον ήρωα αυτό έχει ξαναμιλήσει ο Νέστορας στο Δ319.

στ. 139 *καλόζωστες*· απόδοση του πρωτότυπου καλλίζωνοι.

στ. 142 *Λυκούργος*· βλ. Δ130-140.

στ. 170 *γερήνιος*· προσδιορισμός που συνοδεύει συχνά το όνομα του Νέστορα (ίσως από το τοπωνυμικό Γερηνία, πόλη ή περιοχή της Λακωνίας κοντά στο Μεσσηνιακό κόλπο).

στ. 175 Οι *κλήροι* ήταν λιθάρια, όστρακα ή κομμάτια ξύλου· πάνω σ' αυτά χάραζαν κάποιο σημάδι και όχι λέξη.

στ. 179 *Αίαντας*· εδώ, ο Τελαμώνιος.

στ. 180 Δηλαδή ο Αγαμέμνονας.

στ. 202 *δοξαστέ*· απόδοση του πρωτότυπου κύδιστε μέγιστε.

στ. 221 *Ύλη*· πόλη της Βοιωτίας.

στ. 228 *ο λιονταρόκαρδος διώκτης*· απόδοση του πρωτότυπου θυμολέων ῥηξήνωρ, (το πρώτο από τα ουσιαστικά θυμός = καρδιά, και λέων = λιοντάρι, - το δεύτερο από το θέμα του ρήματος ῥήγνυμι = σπάζω, διασπώ και το ουσιαστικό ἀνήρ = άντρας).

στ. 244 *μακρόσκιο*· απόδοση του πρωτότυπου δολιχόσκιον.

στ. 323 τυπικός στίχος· στο πρωτότυπο «αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο»· πβ. Α459, Ι92 και αλλού.

στ. 326 τυπικός στίχος· στο πρωτότυπο «ὁ σφιν ἐΰφρονέων ἀγορήσατο καὶ μετέειπεν»· πβ. και Η367.

στ. 347 Ο *Αντήνορας*, αντίστοιχος του Νέστορα, είναι ο συνετός σύμβουλος των Τρώων.

στ. 348-349 τυπικοί στίχοι· πβ. και Η368-369.

στ. 376 *τον άθλιο*· απόδοση του πρωτότυπου δυσηχής (από το μόριο δυσ- και το ουσιαστικό ἦχος).

στ. 398 τυπικός στίχος· βλ. και Θ28.

στ. 403 τυπικός στίχος· βλ. και Ι50.

στ. 411 *βαρύβροντος*· απόδοση του πρωτότυπου ἐρίγδουπος (από το επιτατικό μόριο ερι- και την ηχοποίητη λέξη γδοῦπος).

στ. 442 Για τον *Ωκεανό* βλ. σχόλιο στο Γ5.

στ. 445 *κοσμοσείστης*· απόδοση του πρωτότυπου ἐνοσίχθων (από τα ουσιαστικά ἔνοσις = τράνταγμα, και χθών = γη).

στ. 467-475 Οι Λήμνιοι είχαν καλές σχέσεις με τους ηγέτες του ελληνικού εκστρατευτικού σώματος που πολεμούσε στην Τροία· βασιλιάς τους ήταν ο Εύηνος, γιος του αργοναύτη Ιάσονα και της Υψιπύλης, κόρης του βασιλιά του νησιού Θόωντα.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Η

Η έβδομη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας μας ξαναφέρνει στον οικείο για το έπος χώρο του πεδίου της μάχης. Ο Έκτορας έχει αφήσει ξοπίσω του τη συζυγική και την πατρική ιδιότητα, έχει λησμονήσει τη διένεξή του με τον Πάρη και επανέρχεται στην πολεμική δράση (στ. 1-16).

Στο χώρο του πολέμου συναντιώνται οι δυο θεοί, Αθηνά και Απόλλωνας· η πρώτη κάνει το ταξίδι Όλυμπου-Τροίας, ο δεύτερος ξεπροβάλλει από τα Πέργαμα. Στη συνάντησή τους κυριαρχεί ο λόγος και η πρόταση του Απόλλωνα: ο φιλοτρωαδίτης θεός προοικονομεί την άλωση της Τροίας (στ. 31-32) ως εκτέλεση επιθυμίας της Ήρας και της Αθηνάς και προτείνει να γίνει μονομαχία του Έκτορα με κάποιον Έλληνα αρχηγό (στ. 38-42).

Τη θεϊκή συμφωνία ερμηνεύει και μεταφέρει σε ανθρώπινο επίπεδο ο αδερφός του Έκτορα μάντης Έλενος, που δε βλέπει κίνδυνο ζωής για τον Έκτορα από την προτεινόμενη μονομαχία του (στ. 47-54). Ο ποιητής παρουσιάζει τον Έκτορα ανεπιφύλακτα ριψοκίνδυνο. Ο λόγος του, που μεταβάλλει τα δυο στρατόπεδα σε αμφίπλευρο ακροατήριο, (στ. 67-91) έχει ρεαλισμό, ευγενική αναγνώριση ικανότητας στους αντιπάλους και πρόνοια για τη μεταθανάτια τύχη και υστεροφημία.

Η πρόταση του Έκτορα φέρνει σε δύσκολη θέση τους Έλληνες αρχηγούς. Έτσι προβάλλεται η αξία του Έκτορα. Η αντίδραση του Μενέλαου (στ. 96-102) είναι βέβαια συναισθηματικά δικαιολογημένη, αλλ' αντιμετωπίζεται διπλά ως παράλογα ριψοκίνδυνη ενέργεια, πρώτα από τον ποιητή (στ. 104-108), που σε μια από τις σπάνιες παρεκκλίσεις του από την ουδέτερη επική αφήγηση απευθύνεται προσωπικά στο βασιλιά της Σπάρτης, κι έπειτα από τον Αγαμέμνονα (στ. 109-119), που χωρίς δισταγμό χαρακτηρίζει τον αδερφό του υποδεέστερο του Έκτορα. Τέλος ακόμη και η χαρά των συντρόφων του Μενέλαου, καθώς του αφαιρούν τα όπλα, είναι μια έμμεση μείωσή του (στ. 121-122). Η φιλοτίμηση των Ελλήνων θα προκύψει από το λόγο του Νέστορα (στ. 124-160). Ο λόγος αυτός έχει ένα συναισθηματικό προοίμιο (στ. 124-131), μια αυτάρεσκη προσωπική παρελθοντολογία (στ. 132-156) και έναν ερεθιστικό επίλογο (στ. 132-160) με άμεση αποτελεσματικότητα: πριν από λίγο δεν προθυμοποιούνταν κανείς να αντιμετωπίσει τον Έκτορα, τώρα ξεπετιούνται εννιά και προκύπτει η ανάγκη κλήρωσης, που αναδεικνύει τον ένα από την τριάδα των επιθυμητών (στ. 179-180) προσώπων και τον κάνει να χαίρεται για την κλήρωσή του (στ. 191-199).

Η μονομαχία Έκτορα-Αίαντα έχει το προεξαγγελτικό προοίμιό της στην προσευχή του ανώνυμου πλήθους των στρατιωτών (στ. 202-205) και δίνεται κατά τα αντίστοιχα επικά πρότυπα: προηγείται διάλογος των αντιπάλων (στ. 224-243), ακολουθεί παραστατική περιγραφή (στ. 244-272), υπάρχει παρεμβολή στην αμφίρροπη σύγκρουση (στ. 273-302) και η μονομαχία κλείνει με ηρωικές φιλοφρονήσεις (στ. 303-305).

Μετά τη μονομαχία ο ποιητής περιφέρει το φακό της επικής αφήγησής του στα δυο στρατόπεδα. Ξεκινά από το ελληνικό στρατόπεδο (στ. 313-344). Εκεί τιμιέται ο μονομάχος της ελληνικής πλευράς με τις περιποιήσεις του αρχιστρατήγου (στ. 321-322) και προβάλλει η μορφή του Νέστορα. Ο λόγος του (στ. 327-343) διακρίνεται για το πρακτικό πνεύμα του, που αγκαλιάζει βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα προβλήματα: τα πρώτα καλύπτονται με την πρότασή του για εκεχειρία με σκοπό την περισυλλογή και ταφή των νεκρών, τα δεύτερα με την πρότασή του για κατασκευή ελληνικού τείχους στο στρατόπεδο, καθώς εννιά χρόνια πολέμου ως τότε δεν έχουν φέρει την άλωση της Τροίας και οι Έλληνες έχουν βρεθεί συχνά σε δύσκολη θέση από εφόδους των Τρωαδιτών.

Όταν ο φακός της επικής αφήγησης στρέφεται προς την πλευρά των Τρωαδιτών, ακούμε μια φωνή συνετή, του Αντήνορα (στ. 348-353), που πνίγεται από την εξοργισμένη αντίδραση του Πάρη (στ. 357-364)· ο λόγος του είναι προσβλητικός για τον Αντήνορα και για τους Τρωαδίτες· η μόνη παραχώρησή του είναι η απόδοση των κλοπιμαίων με συμπληρωματικές προσφορές· αρνείται πάντως την ουσία της πρότασης του Αντήνορα, την επιστροφή της Ελένης. Ο επίλογος της τρωικής σύναξης που γίνεται από τον Πρίαμο (στ. 368-378) είναι εκτονωτικός. Ο λόγος του υποδηλώνει την πεποίθησή του ότι η θέση του Πάρη δεν μπορεί να γίνει δεκτή από τους Έλληνες και αποσκοπεί πρώτα στη διατήρηση της πολεμικής επαγρύπνησης και έπειτα στην επίτευξη εκεχειρίας για την περισυλλογή και ταφή των νεκρών.

Η αποστολή του Ιδαίου είναι βέβαια διεκπεραιωτική ενός θέματος που ενδιαφέρει εξίσου και τις δυο πλευρές· ο λόγος του πάντως (στ. 385-397) είναι ψυχολογημένος: απευθύνεται τιμητικά στους Έλληνες πολέμαρχους με τήρηση της ιεραρχίας, καταριέται τον αίτιο του μακρόχρονου πολέμου, διαφοροποιεί τη θέση του συνόλου των Τρωαδιτών από εκείνην του Πάρη και σε κατακλείδα φέρνει την πρόταση για εκεχειρία. Όταν σε λίγο φεύγει ο Ιδαίος, ο σκοπός της αποστολής έχει επιτευχθεί.

Η περισυλλογή των νεκρών (στ. 417-432) δίνεται από τον ποιητή πολύ παραστατικά μέσα σε κλίμα βουβής δραστηριότητας και από τις δυο πλευρές. Παράλληλα υλοποιείται η υπόδειξη του Νέστορα για κατασκευή ελληνικού τείχους στην Τροία. Η λεπτομέρεια αυτή, που δίνει χαρακτήρα αμυντικό στην επιθετική τακτική των Ελλήνων, καθαυτή, παρά το μέγεθος του εγχειρήματος, είναι στα όρια του φυσικού, αλλά προσκόπτει στην αντίδραση του Ποσειδώνα (στ. 446-453), που την υποκινούν συναισθήματα φιλοτρωικά και εγωιστικά. Η μεταφορά από το γήινο στον υπεργήινο χώρο δίνει με το λόγο του Δία (στ. 455-463) τη ματαιότητα των ανθρώπινων ενεργειών: ο Δίας δείχνει τη δυνατότητα και παρέχει τη συγκατάθεσή του να κατεδαφισθεί το ανθρώπινο έργο, για να περισωθεί ο θεϊκός εγωισμός. Η ικανοποίηση του Ποσειδώνα δίνεται ex silentio, σιωπηρά.

Μετά την παρεμβολή του διαλόγου ανάμεσα στους δυο θεούς ο ποιητής επαναφέρει την αφήγηση στο φυσικό χώρο και επιστεγάζει το μόχθο της ημέρας με το βραδινό δείπνο. Η έβδομη ραφωδία της Ιλιάδας κλείνει βέβαια με ύπνο και στα δυο στρατόπεδα, αλλά μετεωρίζεται ένα κλίμα ανησυχίας για τη βουλή του βαθύγνωμου Δία.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Η

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Η της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 4 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-103, β) στ. 104-205 , γ) στ. 206-344 και δ) στ. 345-482. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Η, στ. 1-103): Δράση του Έκτορα και του Πάρη, συμφωνία Απόλλωνα-Αθηνάς για εκεχειρία των αντιπάλων και μονομαχία του Έκτορα με κάποιον Έλληνα, σχετική πρόταση του Έκτορα.

1. Αξιολογήστε την παρομοίωση που δίνεται στην αρχή της ραψωδίας (στ. 4-7).
2. Αξιολογήστε τη συνάντηση Αθηνάς-Απόλλωνα στο πεδίο της μάχης (στ. 17-42).
3. Αξιολογήστε τη στάση και το λόγο του Έκτορα (στ. 54-91).
4. Σχολιάστε την αντίδραση του Μενέλαου (στ. 92-103).

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Η, στ. 104-205): Δισταγμός των Ελλήνων να ανταποκριθούν στην πρόταση του Έκτορα, λόγοι Μενέλαου, Αγαμέμνονα και Νέστορα, η ανάδειξη ως αντιπάλου του Έκτορα με κλήρο του Τελαμώνιου Αίαντα.

1. Σχολιάστε τα λόγια του Αγαμέμνονα στο Μενέλαο (στ. 109-119).
2. Αξιολογήστε το λόγο του Νέστορα (στ. 124-160).
3. Αξιολογήστε τη σκηνή με την οποία δίνεται η κλήρωση του αντιπάλου του Έκτορα (στ. 175-185).
4. Σχολιάστε την αντίδραση του Αίαντα για την κλήρωσή του (στ. 186-199).

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Η, στ. 206-344): Μονομαχία Έκτορα-Αίαντα, γεύμα στο ελληνικό στρατόπεδο, πρόταση του Νέστορα να χτιστεί τείχος στο ναυτικό στρατόπεδο.

1. Αξιολογήστε την περιγραφή του εξοπλισμένου Αίαντα (στ. 206-223).
2. Σχολιάστε το διάλογο Αίαντα-Έκτορα (στ. 224-243).
3. Αξιολογήστε την περιγραφή της μονομαχίας Αίαντα-Έκτορα (στ. 244-272).
4. Αξιολογήστε το γεύμα που παραθέτει ο Αγαμέμνονας μετά το σταματημό της μονομαχίας Αίαντα-Έκτορα (στ. 313-322).

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Η, στ. 345-482): Ο τρωαδίτης κήρυκας Ιδαίος πηγαίνει στο στρατόπεδο των Ελλήνων και μεταφέρει προτάσεις των Τρώων, περισυλλογή των νεκρών, χτίσιμο τείχους από τους Έλληνες και η σχετική αντίδραση του Ποσειδώνα, ο δείπνος στα δυο στρατόπεδα.

1. Σχολιάστε τη συνέλευση των Τρώων (στ. 345-379).
2. Σχολιάστε την αποστολή του κήρυκα Ιδαίου (στ. 381-413).
3. Αξιολογήστε τη σκηνή της περισυλλογής των νεκρών (στ. 421-432).
4. Σχολιάστε το διάλογο Ποσειδώνα-Δία (στ. 445-463).

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Μιλώντας στους Έλληνες ο Έκτορας είναι απαισιόδοξος για την τύχη της Τροίας· που αλλού φάνηκε να έχει τα ίδια συναισθήματα;
2. Γιατί είχε τόσο μεγάλη απήχηση ο λόγος του Νέστορα;
3. Τι σημαίνει η ευχή που κάνουν οι Έλληνες λίγο πριν από την κλήρωση του αντίπαλου του Έκτορα;
4. Ποιο νόημα έχει η παρεμβολή των δυο κηρύκων στη μονομαχία Αίαντα-Έκτορα;
5. Γιατί στο τέλος της μονομαχίας τους ανταλλάσσουν δώρα Αίαντας και Έκτορας;
6. Γιατί ο Πρίαμος κλείνει τη συνέλευση των Τρώων με συμβιβαστική πρόταση;
7. Είναι δικαιολογημένη η άποψη που εκφράζει ο Διομήδης στους στ. 401-402;
8. Πώς προβάλλεται η αξία του τείχους που χτίζουν οι Έλληνες στο τέλος της ραψωδίας αυτής;
9. Πώς καθησυχάζει ο Δίας τον Ποσειδώνα στο τέλος της ραψωδίας αυτής;
10. Τι είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτο στο τέλος της ραψωδίας αυτής (στ. 476-482);

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Η της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Η παρουσία των θεών στη ραψωδία αυτή.
4. Το θέμα της κλήρωσης: το νόημά του και συσχετισμός του με άλλες γνωστές περιπτώσεις.
5. Συσχετισμός της μονομαχίας Αίαντα-Έκτορα με τη μονομαχία Μενέλαου-Πάρη στη ραψωδία Γ.
6. Το θέμα της εκεχειρίας: το νόημά του και συσχετισμός του με άλλες γνωστές περιπτώσεις.
7. Η επική επιβράδυνση: η σημασία της και συσχετισμός της με άλλες περιπτώσεις.
8. Γεύματα και δείπνα της ομηρικής εποχής - συσχετισμός από την άποψη αυτή Ιλιάδας και Οδύσσειας.
9. Ο ρόλος των κηρύκων στον ομηρικό κόσμο - συσχετισμός με στοιχεία από τον μεταομηρικό κόσμο.
10. Η φροντίδα για την ταφή των νεκρών - η σημασία της και συσχετισμός της με στοιχεία από τον μεταομηρικό κόσμο.

ΙΛΙΑΔΑΣ Θ

Ο Δίας συγκαλεί τους θεούς και φεύγει για την Τροία (στ. 1-52)

Πια η κροκόπεπλη Αυγή σ' όλη τη γη σκορπιόταν.
Ο Δίας κεραυνόχαρος σε σύναξη καλούσε
στην πιο ψηλή την κορυφή του πολυκόρφου Ολύμπου·
μιλούσε αυτός και πρόσεχαν όλοι οι θεοί το λόγο:
«Όλοι οι θεοί και οι θεές, με προσοχή ακούστε
τι μες στα στήθη μου η ψυχή με κάνει να μιλήσω.
Καμιά θεά, κανείς θεός μην προσπαθήσει τώρα
να αψηφήσει ό,τι πω, μα στέρξετέ το όλοι,
για να τελειώσω γρήγορα όλο αυτό το έργο.
Όποιον μακριά απ' τους θεούς αντιληφθώ πως θέλει
σε Τρώες ή σε Δαναούς βοήθεια να δώσει,
θα τον χτυπήσω κι άσχημα στον Όλυμπο θα φτάσει·
ή θα τον ρίξω αρπάζοντας στα Τάρταρα τα μαύρα,
πολύ μακριά, στα τρίσβαθα της γης τα καταχθόνια,
που έχουν σιδερόπορτες και χάλκινα κατώφλια
κι όσο απ' τον ουρανό η γη, τόσο στον Άδη μέσα
βρίσκονται· και θα νιώσετε ο πιο τρανός πως είμαι.
Θεοί, μπρος, δοκιμάσετε, για να το μάθετε όλοι.
Δέστε ολόχρυσο σκοινί απ' τον ουρανό κι όλοι,
αθάνατοι κι αθάνατες, εκείθε κρεμαστείτε·
μα πάλι δε θα σύρετε στη γη απ' τα ουράνια,
και να κοπιάσετε πολύ, τον κυβερνήτη Δία.
Όμως αν αποφάσιζα εγώ να σας τραβήξω,
με θάλασσα και με στεριά όλους θα σας τραβούσα·
θα 'δενα τότε το σκοινί σε μια κορφή του Ολύμπου
και έτσι πια θα κρέμονταν μετέωρα τα πάντα.
Τόσο είμαι ανώτερος από θεούς κι ανθρώπους.»
Έτσι είπε· κι όλοι σώπασαν, κανείς τους δε μιλούσε
θαυμάζοντας το λόγο του· σκληρά είχε μιλήσει.

Η γλαυκομάτα Αθηνά μίλησε, τέλος, έτσι:
«Πατέρα μας του Κρόνου γιε, απ' τους θεούς συ πρώτε,
ξέρουμε πως ανίκητη η δύναμή σου είναι·
μα κι έτσι για τους Δαναούς πολεμιστές θρηνούμε,
που κακό θάνατο θα βρουν και θα χαθούν πια όλοι.
Καθώς προστάζεις, μακριά θα μείνουμε απ' τη μάχη·
μα στους Αργείους συμβουλή, για να τους ωφελήσει,
θα δώσουμε, να μη χαθούν απ' το βαρύ σου μίσος.»
Είπε χαμογελώντας της ο νεφελοστοιβάχτης:
«Παιδί μου Τριτογένεια, θάρρεψε· δεν το είπα
με την ψυχή μου· να είμαι καλός μαζί σου θέλω.»
Έτσι είπε και χαλκόποδα δυο άλογα στ' αμάξι
έζεψε, γρηγορόποδα και με χρυσή τη χαίτη·
χρυσά κι ο ίδιος ντύθηκε, χρυσό μαστίγιο πήρε
καλοκάμωτο κι έπειτα πήδησε στο αμάξι
και τ' άλογα μαστίγωσε· πρόθυμα τότε εκείνα
γης κι αστεράτου ουρανού ανάμεσα πετούσαν.
Στην Ίδη την πολύπηγη, των αγριμιών τη μάνα,
στο Γάργαρο κατέφθασε, όπου μετόχι είχε
και ευωδάτο ένα βωμό· κράτησε κι απ' τ' αμάξι
τα άλογά του έλυσε και σκόρπισε ομίχλη.
Ο ίδιος καμαρώνοντας στις κορυφές καθόταν
στην Τροία ρίχνοντας ματιές, στων Αχαιών τα πλοία.

Ανανέωση της μάχης (στ. 53-197)

Οι μακρόμαλλοι Δαναοί το φαγητό τους πήραν
μες στις σκηνές τους βιαστικά κι έβαζαν τ' άρματά τους.
Οπλίζονταν στην πόλη τους οι Τρώες απ' την άλλη,
λιγότεροι· κι όμως να μπουν στη μάχη λαχταρούσαν
απ' ανάγκη, γυναίκες τους, παιδιά τους να γλιτώσουν.
Οι πύλες όλες άνοιγαν και ο στρατός ορμούσε,
πεζοί κι ιππείς, και θόρυβος μεγάλος σηκωνόταν.
Όταν πια ήρθαν τρέχοντας στον ίδιο τόπο όλοι,
κοντάρια, ασπίδες, δύναμη των χαλκοθωρακάτων
στρατιωτών χτυπήθηκαν· αφαλωτές ασπίδες
αντιχτυπούσαν και βροντή μεγάλη σηκωνόταν.
Θρήνος αντρών που χάνονταν, κραυγές χαράς εκείνων

που σκότωναν απλώνονταν, κι η γη πλημμύριζε αίμα.
Όσο βαστούσε η αυγή κι αύξαινε η άγια μέρα,
χτυπούσαν βέλη και τους δυο, σκοτώνονταν στρατιώτες.
Μόλις ο ήλιος έφτασε στου ουρανού τη μέση,
σήκωσε την ολόχρυση τη ζυγαριά του ο Δίας·
δυο μαύρους κλήρους έβαλε του άσπλαχνου θανάτου,
των χαλκάρματων Αχαιών, των ιπποτών των Τρώων,
κι απ' τη μέση την έπιασε· των Αχαιών η μοίρα
έγειρε· κάθισε στη γη την πολυθρόφα πάνω,
μα των Τρώων ανέβηκε ως τα ψηλά ουράνια.
Από την Ίδη βρόντησε· κι έφτασε πυρωμένο
αστροπελέκι στο στρατό των Αχαιών· σαν είδαν,
τρόμαξαν κι ολόχλωμη τους έκοψε τρομάρα.

Φυγή των Ελλήνων Ο Διομήδης βοηθά το Νέστορα (στ. 78-111)

Ούτε ο Αγαμέμνονας ούτε ο Ιδομενέας
ούτε κι οι δύο Αίαντες να κρατηθούν τολμούσαν.
Έμενε μόνο ο Νέστορας, των Αχαιών η σκέπη,
άθελα· ένα άλογό του βογγούσε χτυπημένο
απ' τον άξιο Αλέξαντρο, τον άντρα της Ελένης,
στην κορυφή του κεφαλιού, όπου οι πρώτες τρίχες
στ' άλογα βγαίνουν και όπου θανάσιμα χτυπιούνται.
Αυτό πονώντας πήδησε, μες στο μυαλό του μπήκε
το βέλος, και σπαράζοντας του αμαξιού τα άλλα
άλογα μπέρδεψε· κι όσο με το σπαθί ο γέρος
τα χαλινάρια έκοβε, γοργά τ' άλογα τόσο
του Έκτορα τον έφερναν χιμώντας μες στη μάχη·
τότε η ζωή του γέροντα σίγουρα θα χανόταν,
αν πάνω του δεν έπεφτε το βλέμμα του Διομήδη·
φώναξε εκείνος δυνατά στον Οδυσσέα κι είπε:
«Πού πας, αρχοντογέννητε, πολύτεχνε Οδυσσέα,
γιε του Λαέρτη, σαν δειλός με πλάτες γυρισμένες;
Κοίτα μη φεύγοντας δεχτείς πισώπλατα κοντάρι!
Στάσου, απ' τον άγριο άντρα να σώσουμε το γέρο!»
Έτσι είπε· ο πολύπαθος δεν άκουσε Οδυσσέας,
μα τρέχοντας προσπέρασε να φτάσει στα καράβια.
Τότε ο Διομήδης έτρεξε μόνος του μες στους πρώτους,

στάθηκε μπρος στα άλογα του Νέστορα του γέρου
και λόγια ανεμάρπαστα του μίλησε και είπε:
«Γέροντα, νιοι πολεμιστές πολύ σε βασανίζουν,
κι η δύναμή σου έχει κοπεί, τα γερατιά σε βρήκαν,
αλογολάτη αδύναμο κι αργά άλογα έχεις.
Ανέβα στο αμάξι μου, να δεις πόσο αξίζουν
του Τρώα τ' άλογα· ξέρουν στον κάμπο δώθε κείθε
γρήγορα και να κυνηγούν, μα και να φεύγουν πίσω·
απ' τον Αινεία τ' άρπαξα, να καταδιώκουν ξέρουν.
Για τ' άλογά σου ας νοιαστούν δικοί σου· και οι δυο μας
στους Τρώες ας ορμήσουμε, κι ο Έκτορας να νιώσει
το κοντάρι στα χέρια μου πολύ αν δε φρενιάζει.»

Κοινή δράση Διομήδη-Νέστορα (στ. 112-156)

Έτσι είπε· δεν παράκουσε ο Νέστορας ιππότης.
Τα άλογα του Νέστορα τα φρόντισαν δικοί του
αντρείοι, Ευρυμέδοντας και Σθένελος, συνάμα.
Κι οι δυο τους τότε ανέβηκαν στ' αμάξι του Διομήδη·
πήρε στα χέρια ο Νέστορας τα λαμπρά χαλινάρια
και τ' άλογα μαστίγωσε· τον Έκτορα, που ορμούσε,
κοντοζύγωσαν· κοντάρι του έριξε ο Διομήδης·
ωστόσο δεν τον πέτυχε, μα τον αλογολάτη,
τον Ηνιοπέα, το γιο του αντρείου του Θηβαίου,
καθώς κρατούσε τα λουριά τον χτύπησε στο στήθος.
Από τ' αμάξι έπεσε· τ' άλογα πήγαν πίσω
τα γοργά· και παράλυσαν αντρεία και ψυχή του.
Ο Έκτορας το σύντροφο πόνεσε στην ψυχή του,
όμως εκεί τον άφησε, μ' όση κι αν είχε λύπη,
κι αμαξηλάτη ατρόμητο άλλον αναζητούσε·
δεν έμειναν τα άλογα χωρίς οδηγό τότε
πολύ· τον Αρχεπτόλεμο, του Ιφίτου γιο, βρήκε,
στ' αμάξι τον ανέβασε, του 'δωσε τα λουριά του.
Θα είχαν τότε όλεθρο κι αφεύγατες ζημίες
και σαν αρνιά θα χώνονταν στο Ίλιο οι Τρώες,
αν δεν τους ένιωθε καλά τότε όλων ο πατέρας.
Βρόντησε και ξαπόλυσε φλογάτο αστροπελέκι
και κάτω το 'ριξε μπροστά στ' άλογα του Διομήδη·

φλόγα φριχτή υψώθηκε από καμένο θειάφι
και τρομαγμένα τ' άλογα ζάρωσαν στο αμάξι·
τα χαλινάρια ξέφυγαν του Νέστορα απ' τα χέρια·
μεσ' η ψυχή του τρόμαξε κι είπε στο Διομήδη:
«Τυδείδη, πια τα άλογα γύρνα τα για φευγάλα·
δε νιώθεις πως βοήθεια δεν έχεις απ' το Δία;
Ο γιος του Κρόνου σήμερα σ' αυτόν χαρίζει δόξα·
θα δώσει αργότερα σε μας, αν ίσως το θελήσει·
κανείς θνητός δεν το μπορεί, ας είναι και αντρείος,
ν' αντισταθεί στη σκέψη του, καθώς πιο τρανός είναι.»
Του είπε ο βροντόφωνος Διομήδης απαντώντας:
«Ναι, γέροντα, όλα αυτά τα είπες όπως πρέπει·
μα τρανός πόνος στην καρδιά και στην ψυχή μου φτάνει·
θα πει κάποτε ο Έκτορας μιλώντας μες στους Τρώες:
— Με φοβήθηκε ο Τυδείδης και χώθηκε στα πλοία.
Έτσι θα πει· κι η πλατιά γη τότε ας ανοίξει μπρος μου.»
Γύρισε και του μίλησε ο Νέστορας ιππότης:
«Ποπό, του πολεμόχαρου Τυδέα γιε, τι είπες;
Κι αν σ' έλεγε ο Έκτορας δειλό και φοβιτσιάρη,
όμως δε θα το πίστευαν και Δάρδανοι και Τρώες,
των αντρειωμένων αρχηγών των Τρώων οι γυναίκες,
που τους δυνατούς άντρες τους στη σκόνη έχεις ρίξει.»

Φυγή Διομήδη-Νέστορα

Έπαρση του Έκτορα (στ. 157-197)

Έτσι μιλώντας γύρισε τ' άλογα για φευγάλα
μες στη μάχη· μ' αλαλαγμούς ο Έκτορας κι οι Τρώες
έριχναν κατεπάνω τους φαρμακωμένα βέλη.
Ο λοφοσείστης Έκτορας φωνή έβγαλε μεγάλη:
«Τυδείδη, πριν οι Δαναοί περίσσια σε τιμούσαν
με πρώτη θέση, κρέατα και ξέχειλα ποτήρια·
τώρα θα σε περιφρονούν· κατάντησες γυναίκα!
Να μου χαθείς, παλιόμουτρο, μα δε θα κάνω πίσω,
για ν' ανεβείς στους πύργους μας, στα πλοία σας να φέρεις
τις γυναίκες μας· πιο μπροστά θάνατο θα σου δώσω!»
Έτσι είπε· και στοχάστηκε δίγνωμος ο Τυδείδης,
τα άλογά του στρέφοντας να χτυπηθεί μαζί του.
Τρεις το στοχάστηκε φορές στο νου και στην ψυχή του

και τρεις εβρόντησε φορές ο Δίας απ' την Ίδη
στους Τρώες σήμα κάνοντας, χαρίζοντας τη νίκη.
Φωνάζοντας εγκάρδιωνε ο Έκτορας τους Τρώες:
«Αντρειωμένοι Δάρδανοι, Λύκιοι, Τρώες, φίλοι,
σταθείτε άντρες, την ορμή στη μάχη μην ξεχνάτε!
Νιώθω πως ολοπρόθυμα ο Δίας μου χαρίζει
τη νίκη, δόξα αθάνατη και πίκρες στους Αργείους.
Άμυαλοι, που σοφίστηκαν αυτά εδώ τα τείχη,
τ' αδύναμα κι ασήμαντα· τη λύσσα μου δεν κόβουν·
το χαντάκι που άνοιξαν τ' άλογα θα περάσουν.
Μα όταν στα καράβια τους τα βαθουλά πια φτάσουν,
την καταστρεπτική φωτιά μη ξεχάσουμε τότε,
να κάψω τα καράβια τους, τους ίδιους να σκοτώσω
δίπλα στα πλοία τους, καθώς καπνός αυτούς θα πνίγει.»
Έτσι είπε κι εγκαρδίωνε μιλώντας τ' άλογά του:
«Ξάνθε μου συ και Πόδαργε, Αίθωνα κι άξιε Λάμπε,
τώρα ν' ανταποδώσετε ό,τι η Ανδρομάχη,
του αντρείου Ηετίωνα κόρη, σας έχει κάμει·
πρωτύτερα έβαζε σε σας στάρι γλυκό να φάτε
και πάλι όταν διψούσατε, κρασί σας συγκερνούσε
παρά σ' εμένα που άντρας της λεβέντης θεωρούμαι.
Ακολουθάτε, βιάζεστε, να κάνουμε δική μας
την ασπίδα του Νέστορα, που στα ουράνια φτάνει
η φήμη πως είναι χρυσή η ίδια κι οι λαβές της,
να βγάλουμε απ' τους ώμους του του ιππότη Διομήδη
τον πλουμιστό του θώρακα, του Ήφαιστου το έργο.
Αν τα αρπάζαμε αυτά, τους Αχαιούς, νομίζω,
απόψε θα φορτώναμε στα γρήγορα καράβια.»

Συνομιλία Ήρας-Ποσειδώνα (στ. 198-211)

Έτσι είπε καμαρώνοντας· κι οργίστηκε η Ήρα,
κουνήθηκε στο θρόνο της, τον Όλυμπο το μέγα
τον τράνταξε και στον τρανό τον Ποσειδώνα είπε:
«Ποπό, κοσμοσείστη τρανέ, δεν κλαίει η ψυχή σου
να βλέπεις ν' αφανίζονται οι Δαναοί στη μάχη.
Μα στην Ελίκη, στις Αιγές αυτοί σου φέρνουν δώρα
χαριτωμένα και πολλά· δώσ' τους και συ τη νίκη.

Γιατί, αν τώρα θέλουμε οι φίλοι των Αργείων
τους Τρώες ν' απωθήσουμε, να σφίξουμε το Δία,
στην Ίδη θα καθόταν πια και θα πονούσε μόνος.»
Όλος οργή της μίλησε τότε ο κοσμοσείστης:
«Στη γλώσσα αχαλίνωτη, ποιο λόγο είπες, Ήρα;
Να χτυπηθούμε με το γιο του Κρόνου δεν τον θέλω
οι άλλοι εμείς θεοί, γιατί τρανότερός μας είναι.»

Ο Αγαμέμνονας επιτιμά τους Έλληνες και παρακαλεί το Δία (στ. 212-244)

Τέτοια εκείνοι έλεγαν ανάμεσά τους τότε·
μα ο χώρος ανάμεσα σε πύργο και χαντάκι
ήταν γεμάτος άλογα κι άντρες ασπιδοφόρους
που στριμώχνονταν· έσπρωχνε, του γοργού Άρη όμοιος,
ο Έκτορας, γιατί σ' αυτόν χάριζε νίκη ο Δίας.
Μ' άγρια φωτιά θα έκαιγε τα ισόβαρα πλοία,
το νου του Αγαμέμνονα αν δε κινούσε η Ήρα
να δώσει ο ίδιος τρέχοντας βοήθεια στους Αργείους.
Ξεκίνησε για τις σκηνές να πάει και τα πλοία,
τον πορφυρό μαντύα του στα χέρια του κρατώντας·
στάθηκε πλάι στ' απλόχωρο καράβι του Οδυσσέα
στη μέση της παράταξης, να τον ακούουν γύρω,
κι ως τις σκηνές του Αίαντα, του γιου του Τελαμώνα,
και του Αχιλλέα πάλι· στις άκρες και οι δυο τους
τα πλοία είχαν, σίγουροι στη δύναμη κι αντρεία.
Και φώναξε με δύναμη, να τον ακούσουν όλοι:
«Ντροπή, Αργείοι, όμορφοι, μα τιποτένιοι αντάμα!
Οι καυχησιές τι έγιναν, πως ήμασταν οι πρώτοι,
που λέγατε αλαζονικοί έναν καιρό στη Λήμνο
τρώγοντας κρέατα πολλά βοδιών ορθοκεράτων
και πίνοντας γλυκό κρασί με ξέχειλα ποτήρια,
πως και με Τρώες εκατό, διακόσιους ο καθένας
θα τα 'βαζε στον πόλεμο· δεν είμαστε άξιοι τώρα
ούτ' όσο ένας Έκτορας, που γοργά θα μας κάψει.
Δία πατέρα, είναι άλλος απ' τους τρανούς ρηγάδες
συμφορά να τον χόρτασες, τη δόξα να του πήρες;
Κι όμως βωμό σου όμορφο δεν έχω προσπεράσει
με πλοίο μου πολύκουπο, καθώς περιπλανιόμουν

για εδώ, μα σ' όλους έκαψα βοδιών μεριά και ξίγκια
θέλοντας την ωριότειχη να κυριέψω Τροία.
Ωστόσο, Δία, άκουσε την πεθυμιά μου τούτη:
Άσε μας να ξεφύγουμε και λυτρωμό να βρούμε,
ν' αφανίζουν τους Αχαιούς τους Τρώες μην αφήνεις.»

Δράση και τραυματισμός του Τεύκρου (στ. 245-334)

Έτσι είπε· τον σπλαχνίστηκε βλέποντας να δακρύζει
ο Δίας κι έγνεψε σώος να μείνει ο στρατός του·
και αετό ξαπόλυσε, μαντατοφόρο τέλειο,
που μοσχάρι στα χέρια του κρατούσε ελαφίνας·
το ελαφάκι έριξε στον όμορφο βωμό του,
όπου θυσίες πρόσφεραν στο Δία, τέλειο μάντη.
Όταν είδαν οι Αχαιοί πουλί να στέλνει ο Δίας,
δίψα πολέμου ένιωσαν και χύθηκαν στους Τρώες.

Κανένας δεν καυχήθηκε, πολλοί αν κι ήταν τότε,
πως τ' άλογά του κράτησε πιο πριν απ' τον Τυδείδη,
πως το χαντάκι πέρασε και ρίχτηκε στη μάχη·
πρώτος έναν πολεμιστή σκότωσε απ' τους Τρώες,
το Φραδμονίδη Αγέλαο· σε φυγή τ' άλογά του
εκείνος έστρεψε· κι αυτός κάρφωσε το κοντάρι
μεσοπλατίς στη ράχη του, το πέρασε ως το στήθος·
από τ' αμάξι έπεσε, βρόντησαν τ' άρματά του.

Πίσω του ο Αγαμέμνονας κι ο Μενέλαος βγήκαν,
οι δυο Αίαντες, δύναμη πολεμική ζωσμένοι,
πίσω ο Ιδομενέας κι ο φίλος του Μηριόνης,
στη δύναμη παρόμοιος του αντροφόνου Άρη,
και πίσω ο Ευρύπυλος, του Ευαίμονα το τέκνο·
στερνός ο Τεύκρος έφτασε, τεντώνοντας τα τόξα,
και κάτω από του Αίαντα κρύφτηκε την ασπίδα.
Καθώς τραβούσε ο Αίαντας την ασπίδα, ο Τεύκρος
παραμόνευε, τόξευε και στο σωρό χτυπούσε·
όποιος χτυπιόταν έπεφτε κι έχανε τη ζωή του,
κι ο Τεύκρος σαν μικρό παιδί χωνόταν πάλι πίσω
στον Αίαντα· τον έκρυβε με την ασπίδα εκείνος.

Ποιον πρώτο Τρώα σκότωσε ο άψογος ο Τεύκρος;
Ορσίλοχο και Όρμενο πρώτα και Οφελέστη,

Λυκοφόντη ισόθεο, Δαίτορα και Χρομίο,
Μελάνιππο, Αμοπάονα, Πολυαίμονα τέκνο.
Έστρωσε όλους στη σειρά στη γη την πολυθρόφα.
Τον είδε ο Αγαμέμνονας και χάρηκε η καρδιά του,
τους Τρώες που αφάνιζε με το γερό του τόξο·
κοντά του πήγε, στάθηκε κι αυτά τα λόγια είπε:
«Τεύκρε, πολέμαρχε, ακριβέ, του Τελαμώνα τέκνο,
ρίχνε έτσι, κάποια ανάσαση στους Δαναούς να δώσεις
και στον πατέρα σου χαρά, που σ' έχει θρέψει βρέφος
και στο σπίτι σ' ανάστησε, μόλο που ήσουν νόθος.
Κι ας είναι τώρα μακριά, τη δόξα χάρισέ του!
Θα σου μιλήσω τώρα εγώ κι όπως θα πω θα γίνει:
Αν μου χαρίσουν Αθηνά κι ασπιδοφόρος Δίας
την πόλη την καλόχτιστη της Τροίας να κουρσέψω,
μετά από μένα ολόπρωτα δώρο θα σου χαρίσω,
ή τρίποδα ή άλογα στ' αμάξι τους ζεμένα
ή μια γυναίκα, σύντροφο του κρεβατιού σου πάντα.»
Γύρισε και του απάντησε ο άψογος ο Τεύκρος:
«Γιε του Ατρέα ένδοξε, αφού μ' ορμή με βλέπεις,
τι με κεντρίζεις; Δεν κόβω τη δύναμη που έχω·
απ' τη στιγμή που διώξαμε στο κάστρο τους εκείνους
στήνω καρτέρι κι άντρες τους σκοτώνω με τα τόξα.
Έριξα μακρομύτικα βέλη οκτώ ως τώρα
και μπήχτηκαν σε σώματα γοργόποδων αντρείων·
μόνο αυτόν δεν πέτυχα, το λυσσασμένο σκύλο!»
Είπε κι ευθύς απ' τη χορδή έριχνε άλλο βέλος
ενάντια στον Έκτορα· να τον βρει λαχταρούσε·
εκείνον δεν τον πέτυχε· του Πρίαμου το τέκνο
τον ώριο Γοργοθίωνα στο στήθος του τον βρήκε,
που νύφη απ' την Αισύμη τον γέννησε η μάνα
η ώρια Κωστιάνειρα, σαν μια θεά στο σώμα.
Σαν παπαρούνα που έγειρε την κεφαλή σε κήπο
απ' ανοιξιάτικη δροσιά ή καρπό φορτωμένη,
έγειρε το κεφάλι του βαρύ από το κράνος.
Ο Τεύκρος από τη χορδή έριχνε κι άλλο βέλος

ενάντια στον Έκτορα· να τον βρει λαχταρούσε·
ωστόσο δεν τον πέτυχε· το 'στριψε αλλού ο Φοίβος·
τον Αρχεπτόλεμο, γερό αμαξηλάτη εκείνου,
καθώς χυνόταν γι' αγώνα τον πέτυχε στο στήθος·
από τ' αμάξι έπεσε, τα γοργά άλογα πίσω
στράφηκαν· και παράλυσαν ψυχή του και αντρεία.
Ο Έκτορας το σύντροφο πόνεσε στην ψυχή του,
όμως εκεί τον άφησε, μ' όση κι αν είχε λύπη,
και πρόσταξε στον αδερφό τον Κεβριόνη δίπλα
ν' αδράξει τα χαλινάρια· υπάκουσε εκείνος.
Από τ' αμάξι το λαμπρό πήδησε κάτω ο ίδιος
βγάζοντας άγριες φωνές· στο χέρι πήρε πέτρα,
στον Τεύκρο πάνω χίμηξε ζητώντας να του ρίξει.
Ο Τεύκρος έβγαλε πικρό βέλος απ' τη φαρέτρα,
το 'βαλε πάνω στη χορδή· όμως ο λοφοσείστης
Έκτορας, καθώς έστρεφε, στην κλείδωση του ώμου,
που στήθος δένει και λαιμό και είναι καίριο μέρος,
εκεί, καθώς του έριχνε, με το σκληρό κοτρόνι
του έσπασε το τόξο του· του μούδιασε το χέρι,
σωριάστηκε στα γόνατα, του έφυγε το τόξο.
Ο Αίαντας δεν άφησε τον αδερφό πεσμένο,
μα έτρεξε, τον σκέπασε με την ασπίδα γύρω.
Έσκυψαν και τον σήκωσαν πιστοί δυο σύντροφοί του,
Μηκιστέας, Εχίου γιος, κι Αλάστορας ο άξιος,
κι ενώ βαριαναστέναζε, τον πήγαν στα καράβια.

Υποχώρηση των Ελλήνων (στ. 335-349)

Ξανάδωσε ο Ολύμπιος ορμή στους Τρωαδίτες
κι απώθησαν τους Αχαιούς προς το βαθύ χαντάκι·
πρώτος τραβούσε ο Έκτορας θρασύς στη δύναμή του.
Όπως αγριογούρουνο ή και λιοντάρι όλο
σκύλος ξοπίσω κυνηγά με γρήγορα ποδάρια
μεριά, καπούλια πιάνοντας, προσέχει σαν γυρίσουν,
τους μακρόμαλλους Αχαιούς έτσι τους κυνηγούσε
τον πιο στερνό σκοτώνοντας· κι αυτοί υποχωρούσαν.
Μα φεύγοντας σαν πέρασαν την τάφρο, τα παλούκια,
και πλήθος, καθώς έφευγαν, τους σκότωσαν οι Τρώες,

κρατιόνταν πλάι στα πλοία τους και έδιναν κουράγιο
ένας του άλλου πάντοτε και σήκωναν τα χέρια
σε όλους τους αθάνατους κι έκαναν τις ευχές τους.
Στριφογυρνούσε ο Έκτορας τα όμορφα άλογά του
κι είχε τα μάτια της Γοργώς, του αντροφόνου Άρη.

Παρέμβαση της Ήρας και της Αθηνάς (στ. 350-396)

Βλέποντας τους σπλαχνίστηκε η λευκοχέρα Ήρα
και λόγια ανεμάρπαστα στην Αθηνά μιλούσε:
«Ποπό, θα δείξουμε, κόρη του ασπιδοφόρου Δία
την έγνοια μας στους Δαναούς καν για στερνή φορά τους;
Μοίρα κακή θα βρει αυτούς, θα κακοθανατίσουν
από τη λύσσα ενός θνητού· η λύσσα δε βαστιέται
του Πριαμίδη Έκτορα, τόσο κακό που κάνει.»
Η γλαυκομάτα Αθηνά απάντησε σ' εκείνη:
«Μακάρι αυτός τη δύναμη και την ψυχή να χάσει
απ' τα χέρια των Δαναών στη γη την πατρική του!
Μα ο πατέρας μου λυσσά κακές έχοντας σκέψεις,
ο άθλιος, φταίχτης πάντα κι εμπόδιο σ' ό,τι θέλω.
Πόσες φορές του γλίτωσα το γιο του δε θυμάται,
τότε που απ' τις διαταγές φθειρόταν του Ευρυσθέα.
Έκλαιγε εκείνος βλέποντας τον ουρανό· κι ο Δίας
ξαπέστειλε απ' τον ουρανό για βοηθό του εμένα.
Αν ήξερα όλα αυτά μες στη βαθιά μου σκέψη,
όταν στον Άδη στάλθηκε τον κλειδαμπαρωμένο
να φέρει από το Έρεβος το σκύλο του άγριου Άδη,
δε θα γλίτωνε τα νερά τα κρεμαστά της Στύγας.
Εμένα τώρα με μισεί, τη Θέτιδα βολεύει,
που έπεσε στα πόδια του, του φούχτωσε τα γένια
να τιμήσει ζητώντας του το μαχητή Αχιλλέα.
Όμως τη γλαυκομάτα του θα 'ρθει καιρός να θέλει.
Τ' άλογα τα μονόνυχα ετοίμασε συ τώρα,
να μπω εγώ στ' αρχοντικό του ασπιδοφόρου Δία
και να ντυθώ τα όπλα μου, αν θα χαρεί να δούμε
ο λοφοσείστης Έκτορας, του Πρίαμου το τέκνο,
στης μάχης τα περάσματα όταν μας αντικρίσει.
Αλήθεια, με τις σάρκες του, με ξίγκια θα χορτάσει

σκυλιά κι όρνια κάποιος Τρώας πέφτοντας πλάι στα πλοία.»
Έτσι είπε· δεν παράκουσε η λευκοχέρα Ήρα.
Ετοίμασε τα άλογα τα χρυσοχαλινάτα
η πρώτη μέσα στις θεές του Κρόνου θυγατέρα.
Κι η Αθηνά πάλι, κόρη του ασπιδοφόρου Δία,
το λεπτό πέπλο άφησε στο σπίτι του πατέρα
το πλουμιστό, που έφτιαξαν τα ίδια της τα χέρια·
με το χιτώνα του Δία του νεφελοστοιβάχτη
και με όπλα στον τρομερό τον πόλεμο τραβούσε.
Στ' αμάξι μπήκε το λαμπρό κι άδραξε το κοντάρι
το δυνατό, βαρύ, γερό, που ήρωες δαμάζει
μ' όποιους του τρανοδύναμου η κόρη έχει θυμώσει.
Η Ήρα με μαστίγιο τα άλογα χτυπούσε·
μόνες οι πύλες του ουρανού βρόντησαν, που απ' τις Ώρες
φυλάγονται· ο ουρανός κι ο Όλυμπος σ' εκείνες
έχει δοθεί με σύννεφο ν' ανοίγουν και να κλείνουν.
Μαστιγωμένα τ' άλογα πέρασαν απ' εκείνες.

Ο Δίας ματαιώνει την παρέμβαση Ήρας-Αθηνάς (στ. 397-437)

Από την Ίδη βλέποντας οργίστηκε ο Δίας
και τη χρυσόφτερη Ίριδα έστειλε να μηνύσει:
«Ίριδα γρηγορόποδη, τρέξε και γύρισέ τες,
να μη σταθούν αντίκρυ μου· κακά θα χτυπηθούμε.
Γιατί αυτά έχω να πω κι ό,τι θα πω θα γίνει:
Τα γρήγορά τους άλογα θα τους τα σακατέψω,
θα τις ρίξω απ' τ' αμάξι, εκείνο θα το σπάσω·
δε θα μπορέσουν οι πληγές ούτε σε δέκα χρόνια
να βρουν τη θεραπεία τους που ο κεραυνός θ' ανοίξει,
να μάθει η γλαυκόματη μαζί μου να τα βάζει.
Ωστόσο οργή, τόσο θυμό δεν έχω με την Ήρα·
συνήθεια έχει ν' αντιδρά σ' ό,τι κι αν πω να κάνω.»
Είπε· κι η ανεμόποδη Ίριδα να μηνύσει
στον πολύκορφο Όλυμπο από την Ίδη πήγε.
Στις πρώτες πύλες του ψηλού του Όλυμπου τις βρήκε
και είπε συγκρατώντας τες την προσταγή του Δία:
«Για πού τραβάτε; Ο νους σας γιατί έχει λυσσάξει;
Αργείους να συντρέξετε ο Δίας δεν αφήνει.

Και έτσι σας απείλησε, όπως και θα το κάνει:
Τα γρήγορά σας άλογα θα σας τα σακατέψει,
θα σας ρίξει απ' τ' αμάξι, εκείνο θα το σπάσει·
δε θα μπορέσουν οι πληγές ούτε σε δέκα χρόνια
να βρουν τη θεραπεία τους που ο κεραυνός θ' ανοίξει,
να μάθεις συ, γλαυκόματη, μαζί του να τα βάζεις.
Ωστόσο οργή, τόσο θυμό δεν έχει με την Ήρα·
συνήθεια έχει ν' αντιδρά σ' ό,τι κι αν πει να κάνει.
Ανήλεη θα είσαι συ, αδιάντροπη μια σκύλα,
αν κοντάρι θεόρατο στο Δία συ σηκώσεις.»
Η ανεμόποδη Ίριδα, έφυγε, σαν τα είπε·
κι η Ήρα προς την Αθηνά μιλώντας τότε είπε:
«Ποπό, για τους θνητούς, κόρη του ασπιδοφόρου Δία,
δε θέλω πια να πολεμώ κατάντικρυ στο Δία·
απ' αυτούς άλλος ας χαθεί κι άλλος ζωή ας έχει,
όπως το φέρει η τύχη του· με τη σκέψη του εκείνος
τους Τρώες και τους Δαναούς ας κρίνει, όπως ταιριάζει.»
Είπε και τα μονόνυχα γύρνούσε άλογά τους.
Οι Ώρες τα ωριότριχα έλυσαν άλογά τους,
τα έδεσαν στ' αθάνατα παχνιά τους και τ' αμάξι
γερμένο το ακούμπησαν στους λαμπερούς τους τοίχους.
Οι θεές πήγαν, κάθισαν σε χρυσαφένιους θρόνους
μέσα στους άλλους τους θεούς με πικραμένα σπλάχνα.

Ο Δίας επιστρέφει από την Ίδη στον Όλυμπο και συζητά με την Ήρα (στ. 438-488)

Ο Δίας το καλότροχο τ' αμάξι του απ' την Ίδη
στον Όλυμπο τ' οδήγησε, στα θεϊκά παλάτια.
Ο κοσμοσείστης έλυσε τ' άλογά του, τ' αμάξι
στη θέση του το έστησε, το σκέπασε από πάνω.
Ο Δίας ο βροντόλαλος σε χρυσαφένιο θρόνο
κάθισε, και ο Όλυμπος τραντάχθηκε από κάτω.
Μακριά από Δία κάθισαν η Αθηνά κι η Ήρα
μόνες τους· δεν του μιλούσαν κι ούτε τον ερωτούσαν·
εκείνος ένιωσε γιατί το έκαμναν και είπε:
«Ήρα και Αθηνά, γιατί μου κάθεστε θλιμμένες;
Όχι πως κουραστήκατε στη μάχη που δοξάζει
Τρωαδίτες σκοτώνοντας, που τόσο τους μισείτε!

Όχι, γιατί είναι ανίκητα τα χέρια κι η ορμή μου
και δε θα με ανέτρεπαν όλοι οι θεοί του Ολύμπου.
Τρόμος πιο πριν κυρίεψε τα λαμπερά κορμιά σας,
πριν πόλεμο αντικρίσετε και τους φριχτούς αγώνες.
Γιατί αυτά έχω να πω κι ό,τι σας πω θα γίνει:
Στ' αμάξι κεραυνόπληκτες στον Όλυμπο πια πίσω
δε θα γυρνούσατε ποτέ, όπου οι θεοί μένουν.»
Έτσι είπε· και μουρμούρισαν η Αθηνά κι η Ήρα·
κοντά κάθονταν και κακά σκέφτονταν για τους Τρώες.
Η Αθηνά εσώπαινε και τίποτε δεν είπε,
αν και την έσφιγγε θυμός κι άγρια οργή στο Δία·
μα μη κρατώντας την οργή μέσα, η Ήρα είπε:
«Ποιο λόγο μας ξεστόμισες, γιε τρομερέ του Κρόνου;
Το ξέρουμε πως δύναμη ανίκητη συ έχεις·
ωστόσο για τους Δαναούς πολέμαρχους θρηνούμε,
που κακή μοίρα θα τους βρει, θα κακοθανατίσουν.
Θ' απέχουμε απ' τον πόλεμο, αφού μας το προστάζεις·
μα συμβουλή ας δώσουμε καλή για τους Αργείους,
όλοι τους μη αφανιστούν απ' τη δική σου έχθρα.»
Γύρισε και της μίλησε ο νεφελοστοιβάχτης:
«Το πρωί πιο πολύ θα δεις τον τρανό γιο του Κρόνου,
αν θέλεις, μεγαλόφθαλμη θεά αφέντρα Ήρα,
στρατό πολύ πολέμαρχων Αργείων ν' αφανίζει·
ο Έκτορας ο δυνατός τη μάχη δε θ' αφήσει,
πριν απ' τα πλοία σηκωθεί ο γρήγορος Πηλείδης,
τη μέρα που θα πολεμούν κοντά πια στα καράβια
γύρω απ' το νεκρό Πάτροκλο σε πολύ στενό τόπο.
Έτσι η μοίρα τ' όρισε· και διόλου δε με νοιάζει
που θύμωσες, στην τέλειωση της γης και του πελάγου
αν πας, όπου Ιαπετός και Κρόνος καθισμένος
του ήλιου το φως κι άνεμους δε χαίρονται καθόλου,
γιατί αυτούς ο Τάρταρος βαθύς τους περιζώνει·
κι αν πας εκεί γυρίζοντας, καθόλου δε με μέλει,
που οργίζεσαι· δε γνώρισα χειρότερη από σένα.»
Έτσι είπε· και δε μίλησε η λευκοχέρα Ήρα.

Χώθηκε στον Ωκεανό το λαμπρό φως του ήλιου
τη μαύρη νύχτα σέρνοντας στη γη τη ζωοδότρα.
Ήρθε η δύση άχαρα στους Τρώες· στους Αργείους
χαρούμενη, τρισπόθητη επλάκωσε η νύχτα.

Συγκέντρωση των Τρώων πολεμιστών
Λόγος του Έκτορα
(στ. 489-565)

Τότε ο λαμπρός Έκτορας συγκέντρωσε τους Τρώες
απ' τα καράβια μακριά στου ποταμού το ρέμα
σε ξάγναντο, όπου έλειπαν κουφάρια σκοτωμένων.
Κατέβηκαν απ' τ' άλογα και άκουγαν το λόγο
που έλεγε ο Έκτορας, αγαπητός στο Δία·
κοντάρι εντεκάπηχο κρατούσε· η αιχμή του
λαμποκοπούσε η χάλκινη και η χρυσή της ζώνη.
Σ' αυτό τότε στηρίχτηκε και έλεγε στους Τρώες:
«Δάρδανοι, Τρώες, σύμμαχοι, ακούσετέ με όλοι.
Έλεγα πως θ' αφάνιζα και Αχαιούς και πλοία
και πως στην ανεμόδαρτη την Τροία θα γυρνούσα.
Μα το σκοτάδι έφτασε· κι έσωσε αυτό τώρα
τους Δαναούς, τα πλοία τους κοντά στο ακρογιάλι.
Όμως ας υπακούσουμε στη μαύρη νύχτα τώρα,
το δείπνο ας ετοιμάσουμε· ξεζέψτε απ' τ' αμάξια
τα ωριότριχα άλογά σας και βάλτε τους να φάνε·
από την πόλη φέρετε παχιά πρόβατα, βόδια
γρήγορα και ολόγλυκο κρασί προμηθευτείτε,
ψωμιά από τα σπίτια σας· σωρό μαζέψτε ξύλα,
ολονυχτίς ν' ανάβουμε, ώσπου να ξημερώσει,
πολλές φωτιές, στον ουρανό η λάμψη τους να φτάνει,
μην οι μακρόμαλλοι Αχαιοί κινήσουν για να φύγουν
μες στη νύχτα στης θάλασσας την πλατιά ράχη πάνω.
Μην ανεβούν στα πλοία τους ήσυχοι δίχως μάχη·
ας έχει ο καθένας τους πληγή στο γυρισμό του
από βέλος ή αιχμηρό κοντάρι χτυπημένος
στο πλοίο του ανεβαίνοντας, για να φοβάται κι άλλος
πόλεμο πολυδάκρυτο στους Τρώες να σηκώνει.
Κήρυκες θεοφίλητοι στην πόλη ας μηνύσουν
παλικάρια και γέροντες με τους γκρίζους κροτάφους
στους θεόχτιστους πύργους μας να μαζευτούν στην πόλη·

απ' τις γυναίκες καθεμιά τρανή φωτιά ας ανάψει
στο σπίτι της· και σταθερή φρούρηση ας υπάρχει,
μην μπουν εχθροί στην πόλη μας, όσο ο στρατός μας λείπει.
Αντρείοι Τρώες, κάμετε έτσι όπως ορίζω.
Ας γίνει ο λόγος μου αυτός όπως ταιριάζει τώρα
κι άλλα θα πω με την αυγή στους Τρώες τους ιππότες.
Στο Δία κι όλους τους θεούς εύχομαι εγώ κι ελπίζω
τους σκύλους τους μοιρόφερτους να διώξουμε απ' τη χώρα,
που μαύρες μοίρες έφεραν πάνω σε μαύρα πλοία.
Τη νύχτα ας προσέξουμε να καλοφυλαχτούμε
κι αύριο τα ξημερώματα τα όπλα μας φορώντας
κοντά στα κοίλα πλοία τους ας πάμε γι' άγρια μάχη.
Και τότε πια θα μάθουμε αν ο τρανός Διομήδης
στο τείχος απ' τα πλοία του με διώξει ή εκείνον
σκοτώνοντας ματωμένα όπλα του θα σας φέρω.
Αύριο την αντρεία του θα δείξει, αν θ' αντέξει
το κοντάρι μου· ωστόσο ανάμεσα στους πρώτους
θα πέσει λαβωμένος λέω και σύντροφοί του πλήθος
αύριο με την ανατολή. Αθάνατος ας ήμουν
κι έτσι για πάντα αγέραστος και έτσι ας τιμιόμουν,
όπως τιμούν την Αθηνά οι άνθρωποι, το Φοίβο,
καθώς φέρνει η μέρα αυτή κακό για τους Αργείους.»
Έτσι μιλούσε ο Έκτορας· κι αλάλαξαν οι Τρώες.
Τα ιδρωμένα άλογα ξέζεψαν απ' τ' αμάξια
και με λουριά τα έδεσαν στ' αμάξια το καθένα.
Από την πόλη έφεραν παχιά πρόβατα, βόδια
γρήγορα και ολόγλυκο κρασί πήγαν να φέρουν,
ψωμιά από τα σπίτια τους· σωρό μάζεψαν ξύλα·
και στους θεούς τους πρόσφεραν τις άψογες θυσίες.
Οι άνεμοι ανέβαζαν στον ουρανό την κνίσα
τη νόστιμη απ' τον κάμπο· δεν τη γεύονταν όμως
οι θεοί, γιατί την Τροία αυτοί είχαν μισήσει,
τον πολέμαρχο Πρίαμο και όλο το λαό του.

Στης μάχης τα περάσματα με έπαρση, ωστόσο
παρέμεναν ολονυχτίς κι άναβαν τις φωτιές τους.

Όπως τ' άστρα στον ουρανό γύρω απ' το φεγγάρι
το φωτεινό ολόφωτα αστράφτουν και είναι
απανεμιά και φαίνονται ακρόκορφα, λαγκάδια,
λόφοι, και απ' τον ουρανό ανοίγει ο αιθέρας
απέραντος και φαίνονται τα άστρα κι η ψυχή του
χαίρεται μέσα του βοσκού, τόσες μπροστά στην Τροία
ήταν φωτιές ανάμεσα στον Ξάνθο και στα πλοία.
Στον κάμπο χίλιες οι φωτιές ήταν· πενήντα Τρώες
γύρω στη λάμψη καθεμιάς βρίσκονταν καθισμένοι.
Τα άλογα καλότρωγαν βίκο κι άσπρο κριθάρι
και τη χρυσόθρονη αυγή στ' αμάξια καρτερούσαν.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Θ

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Κόλος μάχη. Η ραψωδία αρχίζει με την απαγόρευση του Δία σ' όλους τους θεούς να πάρουν μέρος στη μάχη, που συνεχίζεται όλη την άλλη ημέρα. Το μεσημέρι ο Δίας, που επισκοπεί το πεδίο της μάχης από την Ίδη, βάζει τις τύχες των στρατευμάτων στη ζυγαριά, που κλίνει για όφελος των Τρώων. Στον αμφίρροπο αγώνα διακρίνονται για τη δράση τους ο Διομήδης και ο Έκτορας. Η Ήρα μάταια προσπαθεί να παρασύρει τον Ποσειδώνα να επέμβει, όμως εμπνέει θάρρος και μια σωτήρια προσευχή στον Αγαμέμνονα· αναχαιτίζεται πάντως από την Ίριδα, όταν κινείται να βοηθήσει τους Έλληνες, που πιέζονται πολύ. Ο Δίας επιστρέφει στον Όλυμπο και αποκαλύπτει ότι η επόμενη ημέρα θα είναι δυσκολότερη για τους Έλληνες και ότι ο Έκτορας δε θα σταματήσει τη δράση του, ωσότου σκοτωθεί ο Πάτροκλος και σταματήσει την αποχή του από τη μάχη ο Αχιλλέας. Στην πεδιάδα η νύχτα δίνει τέλος στην αμφίρροπη ακόμη μάχη. Ο Έκτορας και οι Τρώες στρατοπεδεύουν στο ύπαιθρο.

Στην όγδοη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται η εικοστή πέμπτη ημέρα της επικής αφήγησης.

στ. 13 — *στα Τάρταρα τα μαύρα*· απόδοση του πρωτότυπου ἐς Τάρταρον ἠερόεντα (=ομιχλώδη, σκοτεινό). Τα *Τάρταρα* θεωρούνταν ότι είναι μια σκοτεινή άβυσσος κάτω από την επιφάνεια της γης σε τόση απόσταση, όση είναι η απόσταση της γης από τον ουρανό· περιβάλλονταν από σιδερένιο τείχος με σιδερένιες πύλες τοποθετημένες από τον Ποσειδώνα και καλύπτονταν από βαθύ σκοτάδι· χρησιμοποιήθηκαν ως φυλακή του εκθρονισμένου Κρόνου και των νικημένων Τιτάνων, που φρουρούνταν από τους Εκατόγχειρες, γιους του Ουρανού.

στ. 22 — *τον κυβερνήτη*· απόδοση του πρωτότυπου ὕπατος μήστωρ.

στ. 28 — τυπικός στίχος· βλ. Η398 και Ι29.

στ. 39 — *Τριτογένεια*· επίθετο ή όνομα της Αθηνάς με αβέβαιη ετυμολογία.

στ. 47 — *πολύπηγη*· απόδοση του πρωτότυπου πολυπίδαξ.

στ. 48 — *Γάργαρο*· ακρωτήριο της Ίδης.

στ. 55-56 — Από τα δυο αντίπαλα στρατόπεδα ολιγαριθμότερο ήταν το τρωικό· βλ. Β121.

στ. 60-65 Επανάληψη των στίχων 446-451 της ραψωδίας Δ.

στ. 66 *η άγια μέρα*· απόδοση του πρωτότυπου ἱερὸν ἦμαρ.

στ. 73 *πολυθρόφα*· απόδοση του πρωτότυπου πολυβότειρα (από τον τύπο πουλύς του επιθέτου πολύς και από το θέμα του ρήματος βόσκω, δηλαδή αυτή που θρέφει πολλούς).

στ. 80 *σκέπη*· απόδοση του πρωτότυπου οὖρος (=επιστάτης, φύλακας).

στ. 108 *απ' τον Αινεία τ' άρπαξα*· βλ. Ε323-324.

στ. 120 Ο *Θηβαίος* εδώ είναι κύριο όνομα, όχι τοπωνυμικό.

στ. 152 *του πολεμόχαρου*· απόδοση του πρωτότυπου δαΐφρων (από το ουσιαστικό δαΐς = σφαγή, μάχη, και το ουσιαστικό φρήν = σκέψη).

στ. 164 *παλιόμουτρο*· απόδοση του πρωτότυπου κακὴ γλήνη (= κακή κόρη οφθαλμού, κακή κούκλα).

στ. 190 *άντρας της λεβέντης*· απόδοση του πρωτότυπου θαλερός πόσις.

στ. 203 *Ελίκη, Αιγές*· πόλεις της Αχαΐας.

στ. 228 τυπικός στίχος· βλ. Ε787.

στ. 266 Ο *Τεύκρος* ήταν ετεροθαλής αδερφός του Αίαντα· κατά την παράδοση, μετά την τρωική εκστρατεία γύρισε στην πατρίδα του Σαλαμίνα, αλλ' αναγκάστηκε να εκπατριστεί κατηγορημένος από τον πατέρα του Τελαμώνα, επειδή δεν εκδικήθηκε το θάνατο του αδερφού του· πήγε τότε στην Κύπρο και ίδρυσε νέα πόλη Σαλαμίνα εκεί.

στ. 280 Ο Τεύκρος δε θεωρούνταν γνήσιο παιδί του Τελαμώνα.

στ. 286 τυπικός στίχος· βλ. Θ401 (με παραλλαγή).

στ. 303 Ο *Γοργοθίωνας* ήταν νόθο παιδί του Πρίαμου.

στ. 306-308 ομηρική παρομοίωση.

στ. 338-342 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 349 *κι είχε τα μάτια της Γοργώς*· βλ. σχόλιο στο Ε739-741.

στ. 362 *το γιο του*· δηλαδή τον Ηρακλή.

στ. 368 Το *Έρεβος* θεωρούνταν ως το κατώτατο τμήμα του Άδη, γεμάτο από αδιαπέραστο σκοτάδι. *Σκύλος του άγριου Άδη* ήταν ο Κέρβερος, φύλακας του Άδη· τη μεταφορά του στη γη είχε επιβάλει ως άθλο στον Ηρακλή ο Ευρυσθέας.

στ. 369 — Η *Στύγα* (Στύξ στο πρωτότυπο) θεωρούνταν ένα από τα μεγάλα ποτάμια του Άδη· στο όνομά της ορκίζονταν οι θεοί.

στ. 370-372 — Βλ. Α495-530.

στ. 385-396 — Στίχοι που επαναλαμβάνουν τους στ. 733-737 και 745-752 της ραψωδίας Ε.

στ. 433 — Για τις *Ώρες* βλ. Ε449-451.

στ. 471 — *μεγαλόφθαλμη*· απόδοση του πρωτότυπου βοῶπις (από τα ουσιαστικά βοῦς = βόδι και ὤψ = μάτι, δηλαδή βοϊδόματη).

στ. 474 — *Πηλείδης*· ο γιος του Πηλέα, ο Αχιλλέας.

στ. 479 — Ο *Ιαπετός*, γιος του Ουρανού και της Γαίας, ήταν Τιτάνας και είχε ριχτεί στον Τάρταρο, επειδή είχε επαναστατήσει εναντίον του Δία· γιος του ήταν ο Άτλαντας, ο Μενοίτιος, ο Προμηθέας και ο Επιμηθέας.

στ. 485 — Ο *Ωκεανός*, κατά τη μυθολογική παράδοση, ήταν μεγάλος ποταμός που περιέβαλλε τη γη και τη θάλασσα· θεωρούνταν η αρχή όλων των πραγμάτων, ακόμη και των θεών· κατοικούσε στη μακρινή δύση, μακριά από τον κόσμο, και δεν έπαιρνε μέρος στις συνελεύσεις των θεών· θεωρούνταν, ο ίδιος και η γυναίκα του Τηθύς, παιδιά του Ουρανού και της Γαίας και ότι ήταν γονείς τριών χιλιάδων γιων και ισάριθμων θυγατέρων, των Ωκεανίδων.

στ. 502 — τυπικός στίχος· βλ. Ι65.

στ. 527 — *τους μοιρόφερτους*· απόδοση του πρωτότυπου κηρεσσιφόρητοι (από το ουσιαστικό κῆρες = μοίρες θανάτου, και το ρήμα φορέω = φέρνω).

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Θ

Η όγδοη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας κυριαρχείται από τη συνεχόμενη παρουσία του Δία στο πεδίο της μάχης που συνεχίζεται. Πριν από την αναχώρησή του για την Τροία συγκαλεί τους θεούς, όχι βέβαια για σύσκεψη (όπως άλλωστε σε κάθε αντίστοιχη θεϊκή συνέλευση), αλλά για ανακοίνωση αποφάσεών του, που συνοδεύονται από κατηγορηματικές απειλές για όποιον ή όποια τολμήσει να παρεκκλίνει από το πλαίσιο που εκείνος καθορίζει. Ο λόγος του (στ. 5-27) είναι γεμάτος έπαρση· βλέπει τους άλλους θεούς και τις θεές και ατομικά και αθροιστικά υποδεέστερούς του. Η αντίδραση των θεών φανερώνει απόλυτη υποτέλεια. Η μόνη που τολμά να σπάσει τη σιωπή των καταφοβισμένων θεών είναι η Αθηνά· ο λόγος της (στ. 31-37) είναι εκτονωτικός και παράλληλα διακριτικά δηλωτικός του ενδιαφέροντός της, που επιτήδεια το απλώνει σ' όλους τους θεούς και τις θεές, για τους Έλληνες που βρίσκονται σε δύσκολη θέση. Ο πριν λίγο βλοσυρός Δίας χαμογελά και για χάρη της σχεδόν ανακαλεί το προηγούμενο ύφος του.

Η παρουσία του Δία στην περιοχή της Τροίας ανανεώνει τη μάχη, που είναι βέβαια αμφίρροπη, αλλά κλίνει προς το μέρος των Τρωαδιτών, καθώς υπάρχει για χάρη τους και παρέμβαση πρακτική και συμβουλευτική του Δία, που επιτρέπει στον εαυτό του ό,τι απαγόρευσε στους ομόθεούς του. Φυσικό επακόλουθο είναι η φυγή των Ελλήνων, που δίνεται παραστατικά με αναφορά στα ονόματα των πολεμάρχων τους· κάποιος απ' αυτούς, ο Οδυσσέας, με την περίπτωσή του (στ. 97-98) δίνει την κορύφωση της φυγής. Ο μόνος που περισώζεται μέσα στην άτακτη αυτή υποχώρηση είναι ο Διομήδης. Ο απόηχος της «αριστείας» του δεν έχει σβήσει. Στέκεται υπερασπιστής και σωτήρας του γέροντα Νέστορα κι ύστερα μαζί του αναπτύσσει αξιόλογη μαχητική δραστηριότητα (στ. 78-129), που ανακόπτεται από παρέμβαση του Δία. Καθώς τότε οι δυο ήρωες αποχωρούν τελευταίοι από το πεδίο της μάχης, κάνουν ένα διάλογο μεταξύ τους. Σ' αυτόν (στ. 139-156) προβάλλει ο ρεαλισμός του Νέστορα και ο συναισθηματισμός του Διομήδη· την ευαισθησία του δεύτερου υποστυλώνει ο εγκωμιαστικός λόγος του πρώτου.

Στο σημείο αυτό ο ποιητής επινοεί μια πρόκληση. Ο Έκτορας (στ. 161-167) εκφράζεται υποτιμητικά για το Διομήδη κι εκείνος, με τη γνωστή ευαισθησία του, κυμαίνεται ανάμεσα στο συναισθηματισμό και στο ρεαλισμό· τελικά έχουμε υπέρβαση του διλήμματός του από την παρέμβαση του Δία (στ. 168-171). Κι αυτό οδηγεί στην έπαρση του Έκτορα (στ. 173-183) και στην παρακίνηση που κάνει στ' άλογά του και στους συμπολεμιστές του να τερματίσουν την ημέρα εκείνη τον πόλεμο με οριστική νίκη (στ. 185-197).

Η έπαρση του Έκτορα προκαλεί την αγανάκτηση της Ήρας. Η επίσημη ομόκλινη του Δία παρουσιάζεται στο ξεκίνημα της αντίδρασής της (στ. 198-200) εντονότατη, αλλά στη μάταιη προσπάθειά της προσεταιρισμού στις θέσεις της του Ποσειδώνα (στ. 201-207) έχει ήδη κατιούσα κλίμακα τόνου και βουβαίνεται με την αντίδραση του συνομιλητή της (στ. 209-211). Ο διάλογος Ήρας-Ποσειδώνα είναι

ένα εμβόλιμο επεισόδιο, που έμμεσα προβάλλει την παντοδυναμία του Δία από την αδυναμία των άλλων θεών να αντιταχθούν ατομικά ή συλλογικά στη βούλησή του, όπως άλλωστε το είχε τονίσει κατηγορηματικά λίγο πιο πριν (στ. 19-27) ο ίδιος.

Ο φακός της επικής αφήγησης ξαναγυρίζει στο πεδίο της μάχης σε σύνδεση πάντως με το προηγούμενο εμβόλιμο επεισόδιο: η Ήρα κινεί νοερά τα νήματα της δράσης του Αγαμέμνονα (στ. 217-219). Ο λόγος του Αγαμέμνονα (στ. 228-244) είναι παράλληλα προκλητικός για τους συμπολεμιστές του και παρακλητικός για το Δία· είναι λόγος ενός απαυδισμένου ανθρώπου που έχει χάσει την εμπιστοσύνη του σε ανθρώπους και θεούς· και είναι αποτελεσματικός: πρώτα κάμπτεται ο δυσμενής Δίας κι ύστερα, μετά τη «διοσημία» των στ. 247-250, οι Έλληνες. Η αντεπίθεση των Ελλήνων είναι αποτέλεσμα του λόγου του Αγαμέμνονα.

Στο πλαίσιο της ελληνικής αντεπίθεσης προβάλλεται ιδιαίτερα η δράση και ο τραυματισμός του Τεύκρου. Η αναγνώριση της δράσης του ήρωα αυτού από τον Αγαμέμνονα (στ. 281-291) οδηγεί σε έπαρση τον Τεύκρο (στ. 293-299) και, σαν αποτέλεσμα της αχαλίνωτης δράσης του, στον τραυματισμό του από τον Έκτορα. Ο δικός του τραυματισμός προκαλεί την υποχώρηση των Ελλήνων, μέσα στην οποία προβάλλει η μορφή του Έκτορα με την παραστατική παρομοίωση των στ. 338-342.

Τα πράγματα έχουν οδηγηθεί σε οριακό σημείο και ο ποιητής επιστρατεύει άλλη μια φορά θεούς. Η Ήρα και η Αθηνά συνομιλούν, ανήσυχες για την τροπή των πραγμάτων, και επιχειρούν παρέμβαση (στ. 350-396), που όμως ματαιώνεται - σ' αντίθετη περίπτωση το κύρος του Δία θα είχε υποστεί σοβαρή μείωση. Ο Δίας διαμηνύει με την Ίριδα την κυρίαρχη βούλησή του (στ. 399-408) και η θεότητα αυτή, αντλώντας κύρος από το ρόλο της, μιλά προλογικά και επιλογικά υπερβαίνοντας οπωσδήποτε τη δεοντολογία που επιβάλλει η κατώτερη σε σχέση με τις δυο θεές θέση της στο ολυμπιακό πάνθεο (στ. 413-424). Από το επεισόδιο αυτό ό,τι ενδιαφέρει περισσότερο ίσως είναι η αιτιολόγηση της παρεμβολής του Δία από την παραπονούμενη Αθηνά (στ. 370-372).

Ο Δίας έχει επιβάλει τη βούλησή του και μπορεί να επιστρέψει στον Όλυμπο. Εκεί η συμπεριφορά του είναι προκλητική (στ. 447-456). Η Αθηνά μένει βουβή, αν και αγανακτισμένη, με την πρόκληση. Αλλ' ο ποιητής θέλει να δώσει εδώ την εικόνα ενός συζυγικού διαπληκτισμού (στ. 461-484), μέσα από τον οποίο αποκαλύπτεται από το Δία, αν και έμμεσα, το σχέδιο της παρεμβολής του και προοικονομείται η συνέχεια του έπους με το θάνατο του Πάτροκλου και με τη λύση της «μήνιος» του Αχιλλέα - η Αθηνά πριν από λίγο έχει αποκαλύψει ότι η δράση του ύπατου θεού είναι μια εκδούλευση για τη Θέτιδα και ο αναγνώστης του έπους ξέρει τα καθέκαστα από πριν.

Καθώς η ημέρα τελειώνει μ' αυτές τις παλινδρομήσεις στο πεδίο της μάχης, η ραψωδία κλείνει με στροφή του ποιητικού ενδιαφέροντος στο τρωικό στρατόπεδο. Ο λόγος του Έκτορα εκεί (στ. 497-541) είναι ενισχυτικός του ηθικού των συμπολεμιστών του: κακίζει τη νύχτα, που του στέρησε την ολοκληρωτική νίκη, και δημιουργεί την εντύπωση ότι οι Έλληνες είναι αποφασισμένοι να λύσουν την πολιορκία της Τροίας και να φύγουν στις πατρίδες τους· γι' αυτό δίνει εντολές για φωτοχυσία, ώστε να είναι ορατές μέσα στη νύχτα οι κινήσεις των αντιπάλων. Ωστόσο μέσα σ' αυτό το κλίμα ευφορίας για τους Τρωαδίτες πλανάται το φάσμα της καταστροφής της πόλης τους (στ. 549-552). Οι Τρωαδίτες όμως δεν ξέρουν την ποιητική προοικονομία και δίνονται στη μέθη της πρόγευσης μιας ολοκληρωτικής νίκης. Και η ραψωδία κλείνει με την παραστατική παρομοίωση της φωτοχυσίας στους στ. 555-561 με τις χίλιες φωτιές και με τον τεράστιο για τα μέτρα της εποχής τρωικό στρατό, καθώς και με την αδημονία των αλόγων να μπουν στη μάχη με το ξημέρωμα.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Θ

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Θ της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 5 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-129, β) στ. 130-252, γ) στ. 253-380, δ) στ. 381-484 και ε) στ. 485-565. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Θ, στ. 1-129): Ο Δίας συγκαλεί τους θεούς και φεύγει για την Τροία, η μάχη ανανεώνεται και οι Έλληνες τρέπονται σε φυγή, ο Διομήδης βοηθά το Νέστορα και έχουν κοινή δράση.
1. Αξιολογήστε τη σύναξη των θεών στον Όλυμπο στην αρχή της ραψωδίας (στ. 1-40).
2. Αξιολογήστε την περιγραφή της αρχής της μάχης (στ. 53-77).
3. Σχολιάστε τη στάση του Οδυσσέα στη μάχη (στ. 93-98).
4. Σχολιάστε τη στάση του Διομήδη στη μάχη (στ. 90-123).

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Θ, στ. 130-252): Φυγή του Διομήδη και του Νέστορα, έπαρση του Έκτορα, συνομιλία Ήρας-Ποσειδώνα, ο Αγαμέμνονας επιτιμά τους Έλληνες και παρακαλεί το Δία.
1. Αξιολογήστε το διάλογο Νέστορα-Διομήδη (στ. 138-156).
2. Σχολιάστε την πρόκληση του Έκτορα στο Διομήδη (στ. 160-166).
3. Αξιολογήστε το διάλογο Ήρας-Ποσειδώνα (στ. 198-211).
4. Αξιολογήστε το λόγο του Αγαμέμνονα (στ. 227-244).

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Θ, στ. 253-380): Αντεπίθεση των Ελλήνων, δράση και τραυματισμός του Τεύκρου, υποχώρηση των Ελλήνων, παρέμβαση της Ήρας και της Αθηνάς.
1. Σχολιάστε τη στάση και τη δράση του Τεύκρου (στ. 266-334).
2. Αξιολογήστε την παρομοίωση των στ. 338-342.
3. Αξιολογήστε το λόγο της Ήρας (στ. 350-356).
4. Αξιολογήστε το λόγο της Αθηνάς (στ. 358-380).

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Θ, στ. 381-484): Ήρα και Αθηνά ετοιμάζονται να παν στην Τροία, ο Δίας στέλνει την Ίριδα και ματαιώνει την παρέμβασή τους, επιστρέφει από την Ίδη στον Όλυμπο και συζητά με την Ήρα.
1. Σχολιάστε την αντίδραση του Δία στην ενέργεια της Ήρας και της Αθηνάς (στ. 397-408).
2. Σχολιάστε τη δράση και το λόγο της Ίριδας στην Ήρα και στην Αθηνά (στ. 409-424).
3. Σχολιάστε την αντίδραση της Ήρας στους στ. 425-431.
4. Αξιολογήστε τη σκηνή της επιστροφής του Δία στον Όλυμπο και τα λόγια που απευθύνει στην Ήρα (στ. 438-484).

Πέμπτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Θ, στ. 485-565): Συγκέντρωση των Τρώων πολεμιστών, λόγος του Έκτορα, διανυκτέρευση στο πεδίο της μάχης.

1. Αξιολογήστε την αναφορά στον ερχομό της νύχτας (στ. 485-488).
2. Αξιολογήστε το λόγο του Έκτορα (στ. 497-541).
3. Σχολιάστε την αντίδραση των Τρώων στο λόγο του Έκτορα (στ. 542-554).
4. Αξιολογήστε την περιγραφή της νύχτας στο τρωικό στρατόπεδο (στ. 555-565).

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Γιατί ο Δίας στο λόγο του προς τους θεούς (στ. 5-27) προβάλλει τη δύναμή του;
2. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν από τα λόγια που ανταλλάσσουν μεταξύ τους η Αθηνά κι ο Δίας (στ. 30-40);
3. Ποιο συμπέρασμα βγαίνει απ' όσα λέγει ο Διομήδης στο Νέστορα στους στ. 149-150;
4. Ποιο συμπέρασμα βγαίνει από το λόγια που απευθύνει ο Έκτορας στα άλογά του στους στ. 185-197;
5. Ποιο είναι το αποτέλεσμα της «διοσημίας» των στ. 247-250;
6. Ποια συμπεράσματα για τις σχέσεις μεταξύ των θεών βγαίνουν απ' όσα λέγει η Αθηνά στους στ. 358-380;
7. Πώς δικαιολογείται η σιωπή της Αθηνάς στους στ. 459-460;
8. Πώς δικαιολογείται η αντιθετική κατάσταση που δίνεται στους στ. 487-488;
9. Πώς θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε τον Έκτορα απ' όσα λέγει στους στ. 497-541;
10. Ποια ατμόσφαιρα δημιουργείται με το τέλος της ραψωδίας αυτής;

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Θ της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Η παρουσία των θεών στη ραψωδία αυτή.
4. Σκιαγραφία του Διομήδη απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
5. Σκιαγραφία του Νέστορα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
6. Σκιαγραφία του Αγαμέμνονα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
7. Σκιαγραφία του Έκτορα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
8. Η σύναξη των θεών: η λειτουργία της στη ραψωδία αυτή και παραλληλισμός της με άλλες αντίστοιχες.
9. Τιμές σ' όσους διακρίνονται στις μάχες - στοιχεία από τη ραψωδία αυτή και συσχετισμός τους με στοιχεία από άλλες ραψωδίες.
10. Ο επίλογος μιας πολεμικής ημέρας: τα στοιχεία της ραψωδίας αυτής και συσχετισμός με άλλες ραψωδίες.

ΙΛΙΑΔΑΣ Ι

Σύναξη των Ελλήνων Λόγοι Αγαμέμνονα, Διομήδη, Νέστορα (στ. 1-88)

Οι Τρώες έτσι φύλαγαν· όμως μεγάλος φόβος,
σύντροφος της φριχτής φυγής, κρατούσε τους Αργείους
και είχαν λύπη αβάσταχτη οι αντρειωμένοι όλοι.
Όπως δυο άνεμοι, Βοριάς και Ζέφυρος, σηκώνουν
την ψαροτρόφα θάλασσα φυσώντας απ' τη Θράκη
έξαφνα, μαύρο γρήγορα το κύμα μεγαλώνει
και σε σωρό στοιβάζονται σ' ακρογιαλιά τα φύκια,
σπάραζε έτσι η καρδιά στων Αχαιών τα στήθη.

Μ' αβάσταχτο μες στην καρδιά τον πόνο ο Ατρείδης
έτρεχε τους βροντόφωνους κήρυκες να προστάξει
σε σύναξη με τ' όνομα καθένα να καλέσουν
χωρίς φωνές· μες στους πρώτους νοιαζόταν και ο ίδιος.
Περίλυποι στη σύναξη κάθονταν· κι ο Ατρείδης
έστεκε δάκρυα χύνοντας σαν μαύρη νερομάνα
που απ' ένα γκρεμό κυλά τα σκοτεινά νερά της·
όμοια βαριά στενάζοντας έλεγε στους Αργείους:

«Αγαπημένοι μου αρχηγοί κι άρχοντες των Αργείων,
ο γιος του Κρόνου μ' έμπλεξε σε συμφορά μεγάλη,
ο άσπλαχνος, που έταξε και δέχτηκε να φύγω,
την Τροία την καλόχτιστη σαν κυριεύσω πρώτα·
τώρα δόλο μου έστησε και με προστάζει στ' Άργος,
αφού έχασα πολύ στρατό, να πάω ντροπιασμένος.
Στον παντοδύναμο θεό αρέσει ίσως έτσι,
που αφάνισε από πολλές πόλεις τις κορυφές τους
κι άλλες πολλές θ' αφανίσει - τρανή η δύναμή του!
Μα τώρα μπρος ν' ακούσετε ό,τι θα πω ελάτε:
Με τα καράβια ας φύγουμε στην ποθητή πατρίδα.
Την Τροία την πλατύδρομη δεν κάνουμε δική μας!»

Έτσι είπε· κι όλοι σώπασαν, κανείς τους δε μιλούσε.

Βουβοί για ώρα στέκονταν με πίκρα οι Αργείοι·
ο βροντόφωνος Διομήδης αργά στο τέλος είπε:
«Ατρείδη, άμυαλα μιλάς, μαζί σου θα τα βάλω·
σε σύναξη ταιριάζει αυτό και με θυμώνεις, ρήγα.
Ντρόπιασες την αντρεία μου πιο πριν μπρος στους Αργείους
κι είπες πως είμαι απόλεμος, δειλός· τι είμαι ωστόσο
κι οι νέοι και οι γέροντες πολύ καλά το ξέρουν.
Του δολερού του Κρόνου ο γιος σου 'δωσε μόνο ένα:
ρήγα τιμή σου χάρισε να έχεις πάνω απ' όλους,
μα δύναμη δε σου 'δωσε, που είναι πάνω απ' όλα.
Άθλιε, το φαντάστηκες οι Αχαιοί πως είναι
απόλεμοι και άναντροι, όπως εσύ το λέγεις;
Αν η ψυχή σου το ποθεί να πας πια στην πατρίδα,
τράβα, ο δρόμος ανοιχτός! Στο ακρογιάλι πλοία,
που απ' τις Μυκήνες σ' έφεραν, πολλά έχουν αράξει.
Μα οι μακρόμαλλοι Αχαιοί θα μείνουν ως το τέλος,
ώσπου να κυριέψουμε την Τροία· ή ας φύγουν
κι εκείνοι με τα πλοία τους στην ποθητή πατρίδα.
Εμείς, εγώ κι ο Σθένελος, θα χτυπηθούμε ώσπου
άκρη της Τροίας πιάσουμε· θεός μας έχει φέρει.»
Έτσι είπε· και αλάλαξαν οι Αχαιοί τότε όλοι,
τα λόγια καθώς θαύμασαν του ιππότη Διομήδη.
Σηκώθηκε ο Νέστορας και μίλησε τότε έτσι:
«Τυδείδη, και στον πόλεμο πολύ αντρείος είσαι
κι όλους τους συνομήλικους τους ξεπερνάς στη σκέψη.
Το λόγο σου απ' τους Αχαιούς κανείς δε θ' αψηφήσει,
ούτε θα πει αντίθετο· μα δεν τα είπες όλα.
Αλήθεια, είσαι νεαρός, ώστε και θα περνούσες
δικός μου γιος ο πιο μικρός, αλλά μιλάς με σκέψη
στων Αχαιών τους άρχοντες, γιατί σωστά τα είπες.
Όμως ως γεροντότερος που λέγω ότι είμαι
τώρα το λόγο μου θα πω κι όλα θα τ' αναπτύξω·
ούτε κι ο Αγαμέμνονας, κανείς δε θ' αμελήσει.
Άγριος και παράνομος κι άσπιτος είναι εκείνος
που πόλεμο εμφύλιο άγριο λαχταράει.

Ωστόσο ας υπακούσουμε στη μαύρη νύχτα τώρα
και δείπνο ας ετοιμάσουμε· η καθεμιά απ' τις βάρδιες
έξω απ' το τείχος να σταθούν πλάι στ' ανοιχτό χαντάκι.
Προστάζω αυτά στους νέους μου· κι έπειτα συ, Ατρείδη,
κάμε την αρχή, γιατί είσαι πιο βασιλιάς απ' όλους.
Τραπέζωσε τους γέροντες· το έργο αυτό σου πρέπει·
κρασί γεμίζουν τις σκηνές των Αχαιών τα πλοία
από τη Θράκη ολημερίς το πέλαγος περνώντας·
συ είσαι άρχοντας πολλών, να μας ξενίσεις πρέπει.
Κι όταν συγκεντρωθούν πολλοί, θ' ακούσεις όποιον δώσει
την πιο καλή τη συμβουλή· καλή, φρόνιμη σκέψη
σε όλους μας χρειάζεται· πλήθος κοντά στα πλοία
φωτιές άναψαν οι εχθροί· να το χαρεί ποιος είναι;
Η νύχτα αυτή το στράτευμα ή σώζει ή αφανίζει.»

Έτσι είπε· και τον άκουσαν κι υπάκουσαν εκείνοι.
Με τ' άρματά τους έτρεχαν έξω απ' το τείχος βάρδιες,
άλλοι με το Θρασυμήδη, του Νέστορα το τέκνο,
άλλοι με τον Ασκάλαφο κι Ιάλμενο, γιους Άρη,
άλλοι με το Δηίπυρο, Μηριόνη κι Αφαρέα,
κι άλλοι με το Λυκομήδη, του Κρέοντα το τέκνο.
Οι αρχηγοί ήταν εφτά κι είχε εκατό καθένας
λεβέντες που στα χέρια τους κρατούσαν τα κοντάρια.
Ανάμεσα στο χαντάκι κάθονταν και στο τείχος·
καθένας έκαιε φωτιές, ετοίμαζε το δείπνο.

Συγκέντρωση των Ελλήνων ηγετών Λόγοι Νέστορα-Αγαμέμνονα Απόφαση για εξευμενισμό του Αχιλλέα (στ. 89-181)

Στη σκηνή του συγκέντρωνε τους γέρους ο Ατρείδης
και σ' όλους έστρωνε μπροστά ευχάριστο τραπέζι.
Στα φαγητά τα έτοιμα άπλωναν χέρια εκείνοι.
Σαν χόρτασαν του φαγητού και του ποτού τον πόθο,
πρώτος ο γέρος Νέστορας να συμβουλεύει πήρε·
η γνώμη αυτού και πιο μπροστά καλύτερη φαινόταν·
καλόγνωμος τότε γι' αυτούς μίλησε έτσι κι είπε:

«Ρηγάρχη Αγαμέμνονα, Ατρείδη τιμημένε,
θ' αρχίσω από λόγου σου, σε σένα θα τελειώσω·
γιατί είσαι βασιλιάς πολλών και σου 'δωσε ο Δίας
το σκήπτρο και τη δύναμη, το δίκαιο να κρίνεις.

Πρέπει να πεις τη γνώμη σου, ν' ακούσεις τη δική μας,
κι αν κάποιος μίλησε σωστά, να τον ακολουθήσεις·
θα έχεις να κερδίσεις συ, όποιος αρχή κι αν κάνει.
Θα πω λοιπόν τι σκέφτομαι το πιο σωστό πως είναι.
Δε θα σκεφτεί καλύτερα από εμένα άλλος,
ούτε παλιότερα πολύ ούτε και τώρα ακόμη,
αφότου, αρχοντογέννητε, την κόρη Βρισηίδα
στου Αχιλλέα το θυμό απ' τη σκηνή του πήρες,
χωρίς κι εμείς να θέλουμε· τη γνώμη σου ν' αλλάξω
πολύ μοχθούσα· όμως συ τη δυνατή ψυχή σου
άκουσες· τον πιο αντρείο, που και θεοί τιμούσαν,
πρόσβαλες το βραβείο του αρπάζοντάς του· όμως
πώς θα τον μαλακώσουμε και τώρα ας σκεφτούμε
με πλούσιων δώρων προσφορές, με τα γλυκά μας λόγια.»

Ο ρήγας Αγαμέμνονας γύρισε και του είπε:
«Τα σφάλματά μου, γέροντα, μ' αλήθεια αναφέρεις·
τυφλώθηκα, τ' ομολογώ! Πολύ στρατό αξίζει
άντρας που τον αγάπησε με την καρδιά του ο Δίας,
καθώς ετίμησε αυτόν χτυπώντας τους Αργείους.
Ωστόσο, αφού τυφλώθηκα με τ' άστοχο μυαλό μου,
να τα βολέψω επιθυμώ δίνοντας πλούσια δώρα.
Σ' όλους μπροστά περίλαμπρα δώρα θα αριθμήσω:
εφτά καινούριους τρίποδες, χρυσού τάλαντα δέκα,
είκοσι λαμπρούς λέβητες και άλογα θρεμμένα
στεφανοφόρα δώδεκα, που νίκησαν σ' αγώνες·
κτήματα δε θα έλειπαν σ' όποιον θα είχε τόσα
ούτε το αξετίμητο θα του 'λειπε χρυσάφι,
όσα πλούτη μου έφεραν τ' άλογα απ' τους αγώνες.
Εφτά γυναίκες λέσβισσες που άψογα έργα ξέρουν
θα δώσω, που τις διάλεξα, σαν κούρσεψε εκείνος
τη Λέσβο την καλόχτιστη, που όλες τις ξεπερνούσαν.
Αυτές του δίνω και μ' αυτές όποια του πήρα τότε,
τη Βρισηίδα· και όρκο μεγάλο θα του κάνω,
πως δεν πήγα στην κλίνη της, δεν έσμιξα μαζί της,
όπως το κάνουμε όλοι μας, και άντρες και γυναίκες.

Αυτά αμέσως θα δοθούν· και πάλι σαν μας δώσουν
οι θεοί να κουρσέψουμε του Πρίαμου την πόλη,
και με χρυσό και με χαλκό το πλοίο του ας γεμίσει,
όταν της λείας μοιρασιά κάνουμε οι Αργείοι,
κι είκοσι τρωαδίτισσες ο ίδιος ας διαλέξει,
που θα είναι οι πιο όμορφες ύστερα απ' την Ελένη.
Στο Άργος όταν φτάσουμε, το εύφορο, να γίνει
γαμπρός μου· και θα τον τιμώ όμοια με τον Ορέστη,
που μεγαλώνει αγαπητός μες σ' αρχοντιά μεγάλη.
Στο στερεό παλάτι μου τρεις θυγατέρες έχω,
Χρυσόθεμη, Ιφιάνασσα, Λαοδίκη· ας πάρει
όποιαν θέλει από τις τρεις, δώρα χωρίς να δώσει,
στου Πηλέα τ' ανάκτορο· και θα του δώσω προίκα,
όση ποτέ δεν έδωσε σε κόρη του πατέρας·
κι εφτά καλοκατοίκητες πόλεις σ' αυτόν θα δώσω
την Καρδαμύλη, τη χλωρή Ιρή και την Ενόπη,
την άγια Φηρά, την Άνθεια με τα παχιά λιβάδια,
την όμορφη την Αίπεια, την Πήδασο μ' αμπέλια.
Είναι όλες στο γιαλό, σιμά στην αμμουδάτη Πύλο·
έχοντας πρόβατα πολλά και βόδια μένουν άντρες,
που σαν θεό θα τον τιμούν προσφέροντάς του δώρα
και κάτω απ' το σκήπτρο του φόρους θα του πληρώνουν.
Αυτά θα του 'δινα εγώ, αν το θυμό του πάψει.
Ας μερώσει! Αμέρωτος κι αλύγιστος ο Άδης·
γι' αυτό απ' όλους τους θεούς πιο μισητός μας είναι.
Ας κάνει το χατίρι μου! Είμαι τρανότερός του
και, όσο για τα χρόνια μας, ακόμη πιο μεγάλος!»
Τότε ο ιππότης Νέστορας γύρισε και του είπε:
«Άρχοντα Αγαμέμνονα, τρισένδοξε Ατρείδη,
άξια δώρα πρόσφερες του ρήγα Αχιλλέα.
Ελάτε πια, να στείλουμε ξεδιαλεγμένους άντρες
το γρηγορότερο να παν να βρουν τον Αχιλλέα.
Εμπρός θα τους διαλέξω εγώ κι αυτοί ας υπακούσουν.
Ο Φοίνικας, αγαπητός του Δία είναι πρώτος,
μετά ο τρανός Αίαντας κι ο άξιος Οδυσσέας,

και πίσω τους οι κήρυκες Οδίος κι Ευρυβάτης.
Για χερονίψιμο νερό φέρτε και να σωπάσουν
πέστε, να του προσπέσουμε, να μας πονέσει ο Δίας.»
Έτσι είπε· και τα λόγια του σωστά φάνηκαν σ' όλους.
Αμέσως κήρυκες νερό τους έχυναν στα χέρια
και παλικάρια με κρασί γέμισαν τα κροντήρια
και στα ποτήρια έβαλαν, να κάνουν τις σπονδές τους.
Κι αφού πια έκαναν σπονδές κι ήπιαν όσο ποθούσαν,
πήραν το δρόμο, για να παν, απ' τη σκηνή του Ατρείδη.
Ο Νέστορας παραγγελιές έδινε σ' όλους τότε
προς τον καθένα γνέφοντας, στον Οδυσσέα πρώτα,
του Αχιλλέα του άψογου τη γνώμη να αλλάξουν.

Η συνάντηση της αποστολής με τον Αχιλλέα (στ. 182-655)

Του πολυτάραχου γιαλού αυτοί την άκρη πήραν·
τον κοσμοσείστη άρχοντα της γης παρακαλούσαν
τη σκέψη την περήφανη ν' αλλάξουν του Αχιλλέα.
Στων Μυρμιδόνων τις σκηνές έφτασαν και στα πλοία.
Τον βρήκαν να ευφραίνεται με όμορφη κιθάρα,
γλυκόφωνη, πολύπλουμη, μ' ολάργυρο τον πήχη,
που πήρε, του Ηετίωνα σαν κούρσεψε το κάστρο·
μ' αυτή χαιρόταν κι έψελνε παλικαριές μεγάλες.
Ο Πάτροκλος αντίκρυ του δίχως μιλιά καθόταν
μονάχος του και πρόσμενε του τραγουδιού το τέλος.
Αυτοί προχώρησαν μπροστά, πρώτος ο Οδυσσέας,
κι ολόμπροστά του στάθηκαν· πήδησε ξαφνιασμένος
αυτός με την κιθάρα του απ' όπου πριν καθόταν.
Σηκώθηκε κι ο Πάτροκλος επίσης, σαν τους είδε.
Ο Αχιλλέας ο γοργός τους είπε χαιρετώντας:
«Γεια σας! Φίλοι μου, φτάσατε -σας σφίγγει κάποια ανάγκη-,
πιο φίλοι απ' όλους είσαστε, κι ας είμαι θυμωμένος.»
Έτσι είπε και τους έμπασε πιο μέσα στη σκηνή του
και σε θρονιά τους κάθισε, σε χαλιά πορφυρένια.
Κι ευθύς είπε στον Πάτροκλο, που ήταν κει κοντά του:
«Στήσε, γιε του Μενοίτιου, κροντήρι πιο μεγάλο,
βάλε κρασί πιο δυνατό και κούπες μοίρασέ μας·
γιατί είναι φίλοι μου ακριβοί στη στέγη μου αποκάτω.»

Έτσι είπε· και ο Πάτροκλος υπάκουσε στο φίλο.
Κρεατοσάνιδο έβαλε μπρος στης φωτιάς τη λάμψη
και πάνω του απίθωσε πλάτη αρνιού και γίδας
και ράχη αγριογούρουνου, γεμάτη από πάχος.
Κρατούσε ο Αυτομέδοντας κι έκοβε ο Αχιλλέας.
Τα λιάνισε, τα πέρασε τριγύρω από τις σούβλες·
ο ισόθεος Πάτροκλος φωτιά άναβε μεγάλη.
Κι όταν κατάκατσε η φωτιά, μαράθηκε κι η φλόγα,
τη θράκα καλοστρώνοντας έβαλε πάνω σούβλες,
τα κρέατα σηκώνοντας πασπάλισε μ' αλάτι.
Ο Πάτροκλος σαν τα 'ψησε κι έβαλε σε σανίδες,
πήρε ψωμί και μοίρασε απ' όμορφα πανέρια
στο τραπέζι· τα κρέατα μοίρασε ο Αχιλλέας.
Στον Οδυσσέα απέναντι ο ίδιος του καθόταν
στον άλλο τοίχο· στους θεούς να κάνει είπε θυσία
στον Πάτροκλο, που έριχνε τις προσφορές στη φλόγα.
Στα φαγητά τα έτοιμα άπλωναν χέρια εκείνοι.
Σαν χόρτασαν του φαγητού και του πιοτού τον πόθο,
ο Αίαντας στο Φοίνικα έγνεψε· βλέποντάς τον
ο Οδυσσέας σήκωσε κούπα στον Αχιλλέα.

Ο λόγος του Οδυσσέα προς τον Αχιλλέα (στ. 225-306)

«Γεια σου, Αχιλλέα! Δε λείπει αρχοντικό τραπέζι
ούτε στου Αγαμέμνονα τη σκηνή για μας διόλου,
ούτε κοντά σου τώρα εδώ· καλά πολλά υπάρχουν
να φάμε· φαγητού καλού δεν έχουμε έγνοια ωστόσο·
με φόβο, αρχοντογέννητε, βλέπουμε να πλακώνει
μεγάλη συμφορά· τάχα τα καλόσκαρμα πλοία,
τη δύναμή σου αν δε ζωστείς, σώζονται ή ρημάζουν;
Στα πλοία μπρος, στο τείχος μας έστησαν το στρατό τους
οι ξακουστοί τους σύμμαχοι και οι αντρείοι Τρώες·
άναψαν κει πυρές πολλές και λεν πως δε βαστούμε
πια, πως θα μας ρίξουν τώρα στα μαύρα μας τα πλοία.
Αστράφτοντας του Κρόνου ο γιος καλότυχα σημάδια
τους δείχνει· μες στην τρανή του δύναμη ξεπαρμένος
μανιάζει ο Έκτορας· θάρρος από το Δία παίρνει,
θεούς, ανθρώπους δεν ψηφά, μεγάλη λύσσα έχει.

Τη θεία Αυγή πολύ γοργά παρακαλεί να φέξει·
τ' ακρόπρυμνα των πλοίων μας να κόψει φοβερίζει,
να βάλει άγρια φωτιά στα πλοία, τους Αργείους
πνιγμένους στον καπνό δίπλα εκεί να αφανίσει.
Αυτά φοβούμαι μέσα μου, μη οι θεοί συντρέξουν
στις απειλές του και για μας είναι γραμμένο πλέον
απ' τ' Άργος τ' αλογότροφο μακριά να χαθούμε.
Μα σήκω, έστω και αργά, τους Αχαιούς να σώσεις
που βασανίζονται πολύ απ' την ορμή των Τρώων.
Λύπη θα έχεις έπειτα κι ο ίδιος, και δε θα 'χεις
για το κακό που έγινε τρόπο να το διορθώσεις.
Το λυτρωμό μας σκέψου πριν απ' την κακή τη μέρα.
Καλέ μου, ο πατέρας σου τι σου 'λεγε τη μέρα,
όταν στον Αγαμέμνονα σε έστελνε απ' τη Φθία;
— Παιδί μου, νίκη θα δώσουν η Αθηνά κι η Ήρα,
αν θέλουν, όμως κράτα συ αντρεία την ψυχή σου
στα στήθη σου· καλύτερη είναι η φιλοφροσύνη.
Στο κακότροπο μάλωμα τέλος δίνε, να έχεις
τιμή απ' όλους πιο πολλή, και γέροντες και νέους.
Τέτοια ο γέρος έλεγε, μα συ τα 'χεις ξεχάσει·
τώρα καν πάψε το θυμό τον άγριο· σου χαρίζει
δώρα ο Αγαμέμνονας άξια, αν ξεθυμώσεις.
Τώρα από μένα άκουσε, εγώ να στ' αραδιάσω
όσα ο Αγαμέμνονας δώρα σου έχει τάξει:
Εφτά καινούργιους τρίποδες, χρυσού τάλαντα δέκα,
είκοσι λαμπρούς λέβητες και άλογα θρεμμένα
στεφανηφόρα δώδεκα, που νίκησαν σ' αγώνες·
κτήματα δε θα έλειπαν σ' όποιον θα είχε τόσα
ούτε το αξετίμητο θα του 'λειπε χρυσάφι,
όσα πλούτη τού έφεραν τ' άλογα απ' τους αγώνες.
Εφτά γυναίκες λέσβισσες που άψογα έργα ξέρουν
θα δώσει, που τις διάλεξε, σαν κούρσεψες ο ίδιος
τη Λέσβο την καλόχτιστη, τις πιο όμορφες γυναίκες.
Αυτές σου δίνει και μ' αυτές όποιαν σου πήρε τότε,
τη Βρισηίδα· και όρκο μεγάλο θα σου κάνει,

πως δεν πήγε στην κλίνη της, δεν έσμιξε μαζί της,
όπως το κάνουμε όλοι μας, και άντρες και γυναίκες.
Αυτά αμέσως θα δοθούν· και πάλι σαν μας δώσουν
οι θεοί να κουρσέψουμε του Πρίαμου την πόλη,
και με χρυσό και με χαλκό το πλοίο σου ας γεμίσεις,
όταν της λείας μοιρασιά κάνουμε οι Αργείοι,
κι είκοσι τρωαδίτισσες ο ίδιος ας διαλέξεις,
που θα 'ναι οι πιο όμορφες ύστερα απ' την Ελένη.
Στο Άργος όταν φτάσουμε, το εύφορο, να γίνεις
γαμπρός του· και θα σε τιμά όμοια με τον Ορέστη,
που μεγαλώνει αγαπητός μες σ' αρχοντιά μεγάλη.
Στο στερεό παλάτι του τρεις θυγατέρες έχει,
Χρυσόθεμη, Ιφιάνασσα, Λαοδίκη· ας πάρεις
όποιαν θέλεις απ' τις τρεις, δώρα χωρίς να δώσεις,
στου Πηλέα τ' ανάκτορο· και θα σου δώσει προίκα,
όση ποτέ δεν έδωσε σε κόρη του πατέρας·
κι εφτά καλοκατοίκητες πόλεις σε σένα δίνει,
την Καρδαμύλη, τη χλωρή Ιρή και την Ενόπη,
την άγια Φηρά, την Άνθεια με τα παχιά λιβάδια,
την όμορφη την Αίπεια, την Πήδασο μ' αμπέλια.
Είναι όλες στο γιαλό, σιμά στην αμμουδάτη Πύλο·
έχοντας πρόβατα πολλά και βόδια, μένουν άντρες,
που σαν θεό θα σε τιμούν προσφέροντάς σου δώρα
και κάτω απ' το σκήπτρο σου φόρους θα σου πληρώνουν.
Εκείνος θα σου δώσει αυτά, αν το θυμό σου πάψεις.
Μα αν στην καρδιά σου μίσησες τόσο το γιο του Ατρέα,
τον ίδιο και τα δώρα του, καν το στρατό σπλαχνίσου
που πάσχει στο στρατόπεδο· κι αυτοί θα σε τιμήσουν
σαν θεό· δόξα μεγάλη μπροστά τους θα κερδίσεις.
Θα σκοτώσεις τον Έκτορα, όταν κοντά σου φτάσει
έχοντας λύσσα φοβερή, γιατί δεν είναι, λέει,
απ' όσους ήρθαμε εδώ κανένας όμοιός του.»

Η απάντηση του Αχιλλέα στον Οδυσσέα (στ. 307-429)

Ο Αχιλλέας ο γοργός γύρισε και του είπε:
«Διόθρεφτε Λαέρτη γιε, πολύτεχνε Οδυσσέα,
πρέπει χωρίς περιστροφές να σου μιλήσω τώρα,

τι σκέφτομαι, τα πράγματα ποιο τέλος μπορεί να 'χουν,
να μην τσιρίζετε όλοι σας γύρω μου καθισμένοι.
Γιατί μου είναι μισητός όσο του Άδη οι πύλες
όποιος άλλα κρύβει στο νου κι άλλα στα χείλη έχει.
Ό,τι νομίζω πιο καλό, αυτό σας λέω τώρα:
Εμένα ο Αγαμέμνονας δε θα με πείσει, λέω,
ούτε οι άλλοι Δαναοί, γιατί δε μ' ωφελούσε
να πολεμώ με τους εχθρούς άπαυτα μέρα νύχτα.
Μένεις πίσω ή πολεμάς ίδια μερίδα παίρνεις·
και ο αντρείος κι ο δειλός την ίδια τιμή έχουν·
τεμπέλης και πολύπραγος, κι οι δυο πεθαίνουν ίδια.
Τι κέρδος τάχα μου 'μεινε με όσα έχω τραβήξει
τη ζωή μου σε κίνδυνο να βάζω πολεμώντας;
Όπως στ' αφτέρουγα πουλιά φέρνει η κλωσομάνα
τροφή, όταν κάπου τη βρει, κακοπερνάει η ίδια,
έτσι κι εγώ νύχτες πολλές άγρυπνος τις περνούσα,
μέρες αιματοστάλαχτες πέρασα πολεμώντας
ν' αρπάξω τις γυναίκες τους με άντρες πολεμώντας.
Με τα καράβια δώδεκα πόλεις έχω κουρσέψει
και με τα πόδια ένδεκα στην καρπερή Τρωάδα·
διάλεγα λάφυρα πολλά και πλούσια απ' εκείνες
κι όλα στον Αγαμέμνονα τα έδινα· κι εκείνος
τα 'παιρνε πίσω μένοντας στα γοργά πλοία πλάι,
λίγα απ' εκείνα μοίραζε και τα πολλά κρατούσε.
Σε βασιλιάδες κι άρχοντες έδινε το μερίδιο·
εκείνοι όλοι το κρατούν και μόνο από μένα
έχει αρπάξει και κρατά μια ποθητή γυναίκα·
ας τη χαίρεται, δίπλα της ας κοιμάται. Τι πρέπει
οι Αχαιοί να πολεμούν τους Τρώες; Ο Ατρείδης
τι έφερε τόσο στρατό; Όχι για την Ελένη;
Οι Ατρείδες τις γυναίκες τους μόνοι αγαπούν στον κόσμο;
Ο μυαλωμένος και καλός νοιάζεται κι αγαπάει
το ταίρι του· έτσι κι εγώ την κόρη αγαπούσα
με την ψυχή μου, κι ας ήταν λάφυρο του πολέμου.
Μα τώρα που απ' τα χέρια μου μού πήρε με απάτη

το ταίρι μου, μην προσπαθεί· δε με γελάει, τον ξέρω.
Μ' άλλους πια ας στοχαστεί, με σένα, Οδυσσέα,
από την άγρια φωτιά τα πλοία σας να σώσει.
Πολλά κατάφερε άλλωστε δίχως εμένα ως τώρα,
έχτισε τείχος κι άνοιξε φαρδύ, μακρύ χαντάκι
γύρω του, φύτεψε σειρά παλούκια στις πλαγιές του.
Τον αντροφόνο Έκτορα δε θα μπορέσει ωστόσο
να κρατήσει· ο Έκτορας, όταν συμπολεμούσα,
δεν ήθελε απ' το τείχος του να βγει να πολεμήσει,
μέχρι το δρυ μόνο έφτανε και τις Σκαιές τις πύλες·
κει μια φορά μ' αντίκρισε, γλίτωσε παραλίγο.
Πια με τον άξιο Έκτορα να πολεμώ δε θέλω·
στο Δία, στους αθάνατους αύριο θα προσφέρω
θυσία και φορτώνοντας τα πλοία θα τα ρίξω
στη θάλασσα, να δεις τότε, αν θέλεις και σε νοιάζει,
στον ψαροτρόφο Ελλήσποντο, σαν ξημερώσει η μέρα,
τους άντρες να κωπηλατούν, τα πλοία μου να φεύγουν·
και αν αέρα ευνοϊκό μας δώσει ο κοσμοσείστης,
την τρίτη μέρα φτάνουμε στην εύφορη τη Φθία.
Άφησα πλούτη εκεί πολλά, καθώς για εδώ ερχόμουν.
Θα κουβαλήσω κι απ' εδώ χρυσάφι και ασήμι
κόκκινο, ψαρί σίδερο κι ωριόζωνες γυναίκες,
όσες στον κλήρο μου 'τυχαν· ωστόσο το βραβείο
αυθαίρετα όποιος το 'δωσε το πήρε, ο Ατρείδης·
σ' αυτόν γυρνώντας πέστε τα, καθώς σας παραγγέλλω,
μπροστά σε όλους, όλοι τους μαζί του να θυμώσουν,
αν κάποιον απ' τους Δαναούς να ξεγελάσει ελπίζει
ο πάντοτε ξεδιάντροπος· δε θα τολμήσει πάντως
μ' όση σκυλίσια αδιαντροπιά έχει να μ' αντικρίσει·
μαζί του πια δε συζητώ, δουλειά μ' αυτόν δεν κάνω·
μ' απάτησε, μ' αδίκησε· μα πια δε με γελάει·
είναι αρκετά όσα έκαμε· αμέριμνος πια τώρα
ας χαθεί! Ο βαθύγνωμος Δίας το νου του πήρε.
Τα δώρα του εγώ μισώ, αξία δεν τους δίνω.
Δέκα και είκοσι φορές πιο πολλά κι αν μου δώσει

απ' όσα τώρα έχει αυτός κι αν απ' αλλού ζητούσε,
τα πλούτη του Ορχομενού και της αιγύπτιας Θήβας,
που όλοι μες στα σπίτια τους θησαυρούς πολλούς έχουν,
που έχουν πύλες εκατό και από κάθε πύλη
άντρες περνούν διακόσιοι με άλογα κι αμάξια
ούτ' αν μου δώσει όση είναι η σκόνη και η άμμος,
πάλι ο Αγαμέμνονας ποτέ δε θα με πείσει,
πριν τη βαριά του προσβολή ακέραιη μου πληρώσει.
Κόρη του Αγαμέμνονα δεν παίρνω για γυναίκα,
στα κάλλη κι αν παράβγαινε με τη χρυσή Αφροδίτη,
με τη γλαυκόματη Αθηνά στα έργα αν ήταν όμοια·
πάλι δε θα την έπαιρνα· και ας διαλέξει άλλον,
που του ταιριάζει πιο πολύ, τρανός που είναι ρήγας.
Αν με συντρέξουν οι θεοί και στην πατρίδα φτάσω,
τότε γυναίκα θα μου βρει βέβαια ο Πηλέας.
Πολλές κοπέλες βρίσκονται στη Φθία, στην Ελλάδα,
κόρες ανθρώπων δυνατών που κυβερνούν τις πόλεις·
όποια θελήσω απ' αυτές γυναίκα μου θα κάνω.
Κιόλας εκεί με κέντριζε η δυνατή ψυχή μου
να πάρω για γυναίκα μου μια που να μου ταιριάζει
και τ' αγαθά να χαίρομαι που απόχτησε ο Πηλέας·
δε λέω κανένα θησαυρό αντάξιο της ζωής μου,
ούτ' όσα η πόλη η πλούσια του Ίλιου κρατούσε
στα χρόνια τα ειρηνικά, πριν Αχαιοί της έρθουν,
ούτ' όσα κλείνει μέσα του το πέτρινο κατώφλι
του τοξευτή Απόλλωνα στην πετρωτή Πυθώνα.
Κουρσεύονται τα πρόβατα τα παχιά και τα βόδια,
κι αγοράζονται τ' άλογα τα ξανθιά, τα τριπόδια.
Μόνο του ανθρώπου η ζωή ξοπίσω δε γυρνάει
με κούρσεμα ή πιάσιμο, αν φύγει απ' τα δόντια.
Η χιοναστράγαλη θεά Θέτιδα, μάνα μου, είπε
πως διπλοί δρόμοι οδηγούν στο θάνατο εμένα.
Αν μείνω εδώ και πολεμώ τριγύρω απ' την Τροία,
δε γυρνώ πίσω, μα δόξα αθάνατη θα έχω·
αν γυρίσω στο σπίτι μου, στην πατρική τη γη μου,

θα μου χαθεί η δόξα μου, όμως θα ζήσω χρόνια
και δε θα μου 'ρθει γρήγορα το τέλος του θανάτου.
Και τους υπόλοιπους εσάς να συμβουλέψω θέλω
να φύγετε στους τόπους σας, γιατί πια δε θα βρείτε
τέλος της Τροίας της ψηλής· ο βροντολάλος Δίας
μπρος της το χέρι του ύψωσε και θάρρεψαν τα πλήθη.
Στους άρχοντες των Αχαιών πείτε το μήνυμά μου
-άλλωστε των πρωτόγερων αυτό το χρέος είναι-
να στοχαστούν απόφαση καλύτερη να πάρουν
να σώσει τα καράβια τους, των Αχαιών τα πλήθη
πλάι στα πλοία τα βαθουλά· αυτή που τώρα πήραν
δεν πιάνει, γιατί νόμισαν πως το θυμό θ' αφήσω.
Ο Φοίνικας ας μείνει εδώ να κοιμηθεί κοντά μου,
για να γυρίσει αύριο στη γη την πατρική του,
αν θέλει, με τα πλοία μας· με βία δεν τον παίρνω.»

Έτσι είπε· όλοι σώπασαν, δεν έβγαινε η φωνή τους·
τα 'χασαν απ' το λόγο του· σκληρά είχε μιλήσει.
Αργά ο γέρος Φοίνικας γύρισε και του είπε
με δάκρυα στα μάτια του· φοβόταν για τα πλοία.

Ο λόγος του Φοίνικα προς τον Αχιλλέα (στ. 434-605)

«Αν σκέφτηκες το γυρισμό, περίλαμπρε Αχιλλέα,
κι αν τα γοργά τα πλοία μας δε θέλεις να γλιτώσεις
από την άγρια φωτιά, γιατί είσαι θυμωμένος,
πώς τότε πια θα έμενα μακριά από σε, παιδί μου,
μόνος; Μαζί σου μ' έστελνε ο γέροντας Πηλέας,
όταν στον Αγαμέμνονα σ' έστελνε από τη Φθία
μικρό παιδί, αμάθητο στη μανιασμένη μάχη,
στις σύναξες αμάθητο, όπου τιμιούνται οι άντρες.
Γι' αυτό μαζί σου μ' έστειλε, για να σε δασκαλεύω
πώς να μιλάς στις σύναξες, να πολεμάς στη μάχη.
Ώστε από σε να χωριστώ δε θα 'θελα, παιδί μου,
κι αν μου υποσχόταν ο θεός να ξύσει απ' το κορμί μου
τα γερατιά, σαν άλλοτε τη νιότη να μου δώσει,
σαν τότε που παράτησα άλλοτε την Ελλάδα
που έχει γυναίκες όμορφες, ζητώντας ν' αποφύγω
του πατέρα μου Αμύντορα την οργή· οργιζόταν

για δούλα ομορφόμαλλη, που ο ίδιος αγαπούσε
κι αψηφούσε τη μάνα μου· παρακαλούσε εκείνη
να σμίξω με τη δούλα εγώ, να σιχαθεί το γέρο.
Την άκουσα και το 'κανα· μα το 'νιωσε ο πατέρας,
πολύ με καταράστηκε, τις άγριες Ερινύες
επικαλούνταν παιδί μου ποτέ στα γόνατά του
να μην καθίσει· κι οι θεοί άκουγαν τις κατάρες,
του κάτω κόσμου ο θεός κι η άγρια Περσεφόνη.
Να τον σκοτώσω σκέφτηκα με κοφτερό μαχαίρι·
μα την οργή μου έκοψε κάποιος θεός· στο νου μου
έβαλε την καταλαλιά και τις βρισιές του κόσμου,
πατροφονιάς να λέγομαι μες στους Αργείους όλους.
Και πια δεν ήθελε η ψυχή στο σπίτι του πατέρα
που γεμάτος ήταν θυμό τα πόδια μου να σέρνω.
Πολλοί δικοί και ξάδερφοι πάνω μου είχαν πέσει
και με τα παρακάλια τους στο σπίτι με κρατούσαν·
πρόβατα έσφαζαν παχιά και στριφτόποδα βόδια·
πολλά αγριογούρουνα που έπλεαν στο πάχος
ήταν και καψαλίζονταν στου Ήφαιστου τη φλόγα·
κι απ' τα σταμνιά του γέροντα πολύ κρασί πινόταν.
Νύχτες εφτά στο πλάι μου όλοι αυτοί κοιμόνταν·
φύλαγαν βάρδιες, τη φωτιά ακοίμητη κρατούσαν,
στης γυροτείχιστης αυλής τη στοά αναμμένη
τη μια, άλλη στον πρόδομο, μπροστά στον ανδρωνίτη.
Σαν έφτασε ολοσκότεινη η δέκατη η νύχτα,
συντρίβοντας της κάμαρας τις στεριωμένες πόρτες
πετάχτηκα και πήδησα το φράχτη της αυλής μας
ξεφεύγοντας τους φύλακες, τις δούλες μ' ευκολία.
Κι έφευγα την πλατύχωρη διαβαίνοντας Ελλάδα
και έφτασα στην εύφορη, προβατομάνα Φθία,
στου Πηλέα τ' αρχοντικό· καλόκαρδα εκείνος
με δέχτηκε, μ' αγάπησε όπως ένας πατέρας
που έχει κτήματα πολλά το γιο του αγαπάει,
και πλούσιο με έκανε, μου 'δωσε πολύ κόσμο·
σ' άκρη της Φθίας έμενα, άρχοντας των Δολόπων.

Κι έτσι εγώ σ' ανάθρεφα, θεόμορφε Αχιλλέα,
αγαπώντας σε· και ποτέ δεν ήθελες με άλλο
να φας έξω απ' το σπίτι σου ή και σ' εκείνο μέσα·
έπρεπε να σε παίρνω εγώ στα γόνατά μου πάντα,
να κόβω κρέατα να τρως, να δίνω το κρασί σου.
Πολλές φορές μου έβρεξες στα στήθη το χιτώνα,
καθώς ήσουν μικρό παιδί, ξερνώντας το κρασί σου.
Πολλά για σένα τράβηξα, μόχθησα πολύ τόσο,
γιατί μ' αρνιούνταν οι θεοί παιδί να αποχτήσω·
παιδί μου εγώ σε έκανα, θεόμορφε Αχιλλέα,
για να με γλίτωνες και συ απ' το κακό μια μέρα.
Λύγισε, Αχιλλέα μου, τη δυνατή ψυχή σου·
σκληρή να έχεις την καρδιά δεν πρέπει· μαλακώνουν
κι οι θεοί, που στη δύναμη και στην τιμή υπερέχουν.
Μ' ευπρόσδεκτα ταξίματα, με θυσίες, με κνίσα
και με σπονδές οι άνθρωποι τη γνώμη τους αλλάζουν
παρακαλώντας τους, κάποιος αν σφάλει και αν φταίξει.
Γιατί είναι κόρες οι Λιτές του Δία του μεγάλου·
είναι κουτσές κι αλλήθωρες, στην όψη ζαρωμένες,
και νοιάζονται να πορευτούν ξοπίσω από την Άτη.
Η Άτη είναι δυνατή, με γρήγορα ποδάρια·
τρέχει απ' όλες πιο μπροστά, όλη τη γη προφταίνει,
στον κόσμο φέρνει συμφορές· κι εκείνες τον γιατρεύουν.
Όποιος τις κόρες σέβεται του Δία που ζυγώνουν
έχει μεγάλη ωφέλεια και τις ευχές του ακούουν·
όμως όποιος τις αψηφά και πεισμωμένος μένει,
γι' αυτόν τότε παρακαλούν πηγαίνοντας στο Δία
να του σταλεί η Άτη ευθύς, να πάθει, να πληρώσει.
Κάνε να τιμηθούν κι εσύ οι κόρες, Αχιλλέα,
του Δία, καθώς λυγίζουν κι άλλοι αντρειωμένοι.
Αν δώρα δε σου έδινε και αν δεν έταζε άλλα
ο Ατρείδης, μα πάντοτε βαστούσε την οργή του
ποτέ μου δε θα έλεγα να πάψεις την οργή σου,
να συντρέξεις τους Αχαιούς κι ας σ' έχουν τώρα ανάγκη.
Μα αυτός σου έδωσε πολλά και άλλα τάζει ακόμη·

τους πιο αντρείους έστειλε να σε παρακαλέσουν
διαλέγοντας απ' το στρατό, που φίλοι σου να είναι.
Τα λόγια και τον κόπο τους μην τα περιφρονήσεις.
Δε σε κατάκρινε κανείς για το θυμό σου ως τώρα.
Ακούσαμε και για πολλούς πιο πριν αντρειωμένους
πως κάποτε τους έπιασε θυμός πεισματωμένος·
δώρα όμως τους γλύκαναν, τους λύγισαν τα λόγια.
Θυμήθηκα έργο παλιό, όχι καινούργιο, τώρα
πώς έγινε· θα σας το πω, που όλοι φίλοι είστε:

Με τους αντρείους Αιτωλούς μάχονταν οι Κουρήτες
κι ένας τον άλλο έσφαζαν γύρω στην Καλυδώνα,
οι Αιτωλοί την όμορφη να σώσουν Καλυδώνα
και οι Κουρήτες θέλοντας με μάχη να την πάρουν.
Η Άρτεμη η χρυσόθρονη κακό τους είχε ανάψει
γεμάτη οργή, που πρόσφερε θυσία ο Οινέας
πρώτους καρπούς των χωραφιών· χαίρονταν τις θυσίες
άλλοι θεοί· δεν πρόσφερε μόνο σ' αυτήν θυσία.
Ή ξέχασε ή αψήφησε· σκοτίστηκε ο νους του.
Η σαγιτεύτρα θύμωσε· ξαπόλυσε αμέσως
γένος κακό, λευκόδοντο, ευνουχισμένο κάπρο,
που έκαμνε πολλές ζημιές στ' αμπέλια του Οινέα·
σύγκορμα χάμω έριχνε δέντρα πολλά μεγάλα
μ' όλες τις ρίζες τους, μ' όλο τον καρποφόρο ανθό τους.
Τον σκότωσε ο Μελέαγρος, του Οινέα γιος, σε λίγο
τους κυνηγούς συνάζοντας απ' ένα πλήθος πόλεις
και σκύλους· τ' αγριογούρουνο λίγοι δε θα νικούσαν·
μεγάλο ήταν κι έφερε το θάνατο σε πλήθος.
Απ' αφορμή του η θεά θόρυβο και αγώνα
ξάναψε για την κεφαλή, το μαλλιαρό του δέρμα
σ' αντρειωμένους, Αιτωλούς και σε Κουρήτες μέσα.
Κι όσο ο τρανός Μελέαγρος τον πόλεμο κρατούσε,
οι Κουρήτες δεν πήγαιναν καλά· δεν το μπορούσαν
έξω απ' τα τείχη να σταθούν, όσο πολλοί κι αν ήταν.
Μα όταν στου Μελέαγρου την ψυχή μπήκε φθόνος,
που κι άλλων συνετών ανδρών συχνά τα σπλάχνα καίει,

θύμωσε με τη μάνα του Αλθαία και κοιμόταν
στης όμορφης γυναίκας του το σπίτι Κλεοπάτρας·
κόρη της λιναστράγαλης Μάρπησσας αυτή ήταν
και του Ίδα, που απ' τους παλιούς ήταν ο πιο αντρείος
και τόλμησε να χτυπηθεί με τόξο με το Φοίβο
γι' αυτή τη λιναστράγαλη, γυναίκα να την έχει.
Στο σπίτι ο πατέρας της κι η σεβαστή της μάνα
Αλκυόνη την έβγαλαν, γιατί θρηνούσε η μάνα
και είχε της βαριόμοιρης της αλκυόνας μοίρα,
αφότου άρπαξε αυτήν ο τοξευτής ο Φοίβος.
Κοιμόταν ο Μελέαγρος λοιπόν μ' αυτήν κλωσώντας
οργή πικρή για μάνας του κατάρα· για το φόνο
του αδερφού της στους θεούς με πίκρα καταριόταν,
χτυπούσε με τα χέρια της τη γη την πολυθρόφα,
την Περσεφόνη τη δεινή ικέτευε, τον Άδη,
στα γόνατά της καθιστή, στα δάκρυα πνιγμένη,
να της σκοτώσουν το παιδί· απ' το σκοτάδι κάτω
την άκουγε η ανήμερη, η μαύρη Ερινύα.
Ωστόσο πια ακούονταν χτύπος, βοή στις πύλες
μ' επίθεση στους πύργους τους· των Αιτωλών οι γέροι
παρακαλώντας του 'στελναν τους ιερείς τους πρώτους
να βγει στη μάχη κι έταζαν τρανό σ' εκείνον δώρο·
απ' τους αγρούς τους εύφορους της τερπνής Καλυδώνας
για να διαλέξει του 'διναν πολύ ωραίο κτήμα
από πενήντα στρέμματα, μισό να είναι αμπέλι,
τ' άλλο μισό το άδεντρο χωράφια να το κάνει.
Παρακαλούσε αυτόν θερμά κι ο γέροντας Οινέας
απέξω ορθός στου υψηλού θαλάμου το κατώφλι·
τις κλειστές πόρτες έσειε το γιο παρακαλώντας.
Πολύ κι οι αδερφάδες του κι η σεβαστή του μάνα
παρακαλούσαν· πείσμωνε όμως πιο πολύ· πάλι
τιμημένοι και γκαρδιακοί φίλοι παρακαλούσαν.
Μα κι έτσι δεν του γύριζαν τη σκέψη του, ωσότου
χτυπιόταν πια το σπίτι του κι ανέβαιναν στους πύργους
και την τρανή πόλη να καιν άρχιζαν οι Κουρήτες.

Τότε πια το Μελέαγρο το όμορφό του ταίρι
παρακαλούσε κλαίγοντας και του 'δειξε τα πάθη
που σε μια πόλη έρχονται, σαν την κουρσεύουν άλλοι:
οι άντρες της σκοτώνονται, η πόλη πυρπολείται
κι οι ξένοι σέρνουν στη σκλαβιά τα γυναικόπαιδα όλα.
Ακούοντας τα πάθη αυτά ο νους του ταραζόταν·
πετάχτηκε και φόρεσε τα λαμπερά του όπλα.
Τους Αιτωλούς τους γλίτωσε έτσι απ' το μαύρο χάρο
την καρδιά του ακούοντας· δεν του 'δωσαν τα δώρα
τα πλούσια κι αξετίμητα· τους γλίτωσε ωστόσο.
Παρόμοια συ μη σκέφτεσαι· κάποιος θεός, καλέ μου,
να μη σε σπρώξει κατά κει· χειρότερο θα είναι
να τρέξεις, σαν θα καίονται τα πλοία· δέξου δώρα
και σαν θεό οι Αχαιοί θα σε τιμήσουν όλοι.
Αν δίχως δώρα τώρα μπεις στην ανδροφθόρα μάχη,
δε θα 'χεις πια όμοια τιμή, κι αν το κακό το διώξεις.»

Ο Αχιλλέας ο γοργός γύρισε και του είπε:

Η απάντηση του Αχιλλέα στο Φοίνικα (στ. 607-619)

«Φοίνικα, αρχοντόθρεφτε, σεβάσμιε, δεν τη θέλω
τέτοια τιμή· η θέληση με τίμησε του Δία·
πλάι στα κυρτά καράβια μου εκείνη θα μου μείνει
όσο αναπνέω και γερά τα γόνατά μου έχω.
Μα κάτι άλλο θα σου πω και βάλε το στο νου σου·
μη μου ταράζεις την ψυχή με κλάματα και βόγγους
χάρη στον Αγαμέμνονα κάνοντας· συ δεν πρέπει
να τον αγαπάς· σ' αγαπώ, κι έτσι ίσως σε μισήσω.
Τον άνθρωπο που με λυπεί συ να λυπήσεις πρέπει·
όμοια μου συ βασίλευε και την τιμή μοιράσου.
Αυτοί θα πουν το μήνυμα· συ ξάπλωσε κοντά μου
σε μαλακό στρώμα εδώ· και η αυγή σαν φέξει,
σκεφτόμαστε αν θα φύγουμε ή θα σταθούμε ακόμη.»

Είπε κι ευθύς στον Πάτροκλο έγνεψε με τα φρύδια
να στρώσει για το Φοίνικα ένα παχύ κρεβάτι,
απ' τη σκηνή του γρήγορα οι άλλοι πια να φύγουν.
Σηκώθηκε ο Αίαντας και μίλησε τότε έτσι:

Διάλογος Αίαντα-Αχιλλέα (στ. 623-655)

«Διόθρεφτε Λαέρτη γιε, πολύτεχνε Οδυσσέα,

πάμε· μου φαίνεται άκρη ο λόγος μας δε βγάζει
στο δρόμο αυτό· το λόγο του γοργά να πούμε πρέπει,
κι ας μην είναι ευχάριστος, σε όλους τους Αργείους,
που καρτερούν ανήσυχοι. Ωστόσο ο Αχιλλέας
αγρίεψε στα στήθη του τη δυνατή ψυχή του,
ο ανήλεος, γι' αγάπη δε νοιάζεται των φίλων,
κι ας τον τιμούσαμε εμείς και πιο πολύ απ' όλους,
ο άσπλαχνος! Την πληρωμή από φονιά του γιου του
ή του αδερφού του δέχεται κάποιος· κι ο φονιάς μένει
έπειτα κει στον τόπο του, αφού πολλά πληρώσει,
και μαλακώνει η καρδιά και η ψυχή του άλλου,
αφού δεχτεί την πληρωμή. Μα στα δικά σου στήθη
βαρύ κι ατέλειωτο θυμό θεοί σου έχουν βάλει
για μια κόρη, μονάχα μια! Κι όμως εφτά ωραίες
σου δίνουμε κι άλλα πολλά! Γλύκανε την οργή σου,
σεβάσου και το σπίτι σου· στη στέγη σου μας έχεις,
μας έχει στείλει ο στρατός κι απ' όλους τους Αργείους
πιο ακριβοί, πιο φίλοι σου πως είμαστε θαρρούμε.»
Ο Αχιλλέας ο γοργός γύρισε και του είπε:
«Αίαντα θεογέννητε, πολέμαρχε μεγάλε,
μου φαίνεται πως μίλησες με τρόπο που ταιριάζει.
Όμως φουντώνει απ' οργή κάθε φορά η καρδιά μου,
πόσο με περιφρόνησε σαν θυμηθώ μπρος σ' όλους
ο Ατρείδης, ασήμαντος λες και του ήμουν ξένος.
Πάτε λοιπόν τώρα εσείς, πείτε το μήνυμά μου:
Για ματωμένο πόλεμο δε θα με νοιάξει διόλου,
όσο του Πρίαμου ο γιος, ο Έκτορας να φτάσει
στων Μυρμιδόνων τις σκηνές, στα πλοία, τους Αργείους
σκοτώνοντας, όσο φωτιά να βάλει, να τα κάψει.

Αποχώρηση της αποστολής

Όση κι αν είναι η λύσσα του, μπρος στη σκηνή μου πάντως,
θα σταθεί μπρος στο πλοίο μου ο Έκτορας, νομίζω.»

Έκθεση των αποτελεσμάτων της στον Αγαμέμνονα (στ. 656-713)

Έτσι είπε· κάνοντας σπονδές με δίκουπα ποτήρια
αυτοί στα πλοία γύριζαν, μπροστά ο Οδυσσέας.
Ο Πάτροκλος παράγγειλε στους φίλους και στις δούλες
γρήγορα για το Φοίνικα παχιά να στρώσουν κλίνη.

Υπάκουσαν και έστρωσαν κατά την προσταγή του
λινά σεντόνια και προβιές, κουβέρτες στο κρεβάτι.
Κει πλάγιασε ο γέροντας, ώσπου να φέξει η μέρα.
Στο βάθος της καλόχτιστης σκηνής ο Αχιλλέας
κοιμόταν· ήταν δίπλα του μια σκλάβα απ' τη Λέσβο
η Διομήδη η όμορφη, του Φόρβαντα η κόρη.
Αντίκρυ και ο Πάτροκλος πλάγιασε· δίπλα είχε
την Ίφη, του Αχιλλέα δώρο, σαν του Ενυέα
την πόλη εκυρίευσε, την πετρωτή τη Σκύρο.

Εκείνοι όταν έφτασαν στη σκηνή του Ατρείδη,
όλοι τους καλωσόριζαν από χρυσά ποτήρια
ορθοί τριγύρω πίνοντας κι ήθελαν να ρωτήσουν.
Πρώτος ο Αγαμέμνονας ο άρχοντας ρωτούσε:

«Πες μας, Οδυσσέα λαμπρέ, των Αχαιών η δόξα,
θέλει την άσπλαχνη φωτιά να διώξει απ' τα πλοία
ή αρνείται και ο θυμός κρατάει την ψυχή του;»

Του απάντησε ο πολύπαθος, έξοχος Οδυσσέας:
«Άρχοντα Αγαμέμνονα, Ατρείδη τιμημένε,
δε λέει να σβήσει την οργή, μα πιο πολύ γεμίζει·
αρνείται εσένα με οργή και όσα του χαρίζεις.
Και λέει ο ίδιος να σκεφτείς με τους Αργείους όλους
το ναυτικό στρατόπεδο και το στρατό να σώσεις.
Κι ακόμη μας απείλησε πως, η αυγή σαν φέξει,
τα κυρτά στέρια πλοία του στη θάλασσα να σύρει.
Κι είπε πως θα συμβούλευε σ' όλους εμάς τους άλλους:

— Γυρίστε στις πατρίδες σας, γιατί πια δε θα βρείτε
τέλος της Τροίας της ψηλής· ο βροντολάλος Δίας
μπρος της το χέρι του ύψωσε και θάρρεψαν τα πλήθη.

Έτσι είπε· να μαρτυρήσουν μπορούν οι σύντροφοί μου,
ο Αίαντας, δυο κήρυκες, κι οι δυο τους μυαλωμένοι.
Κοιμήθηκε ο Φοίνικας εκεί, καθώς του είπε,
να πάει στην πατρίδα του αύριο με τα πλοία,
αν και ο ίδιος ήθελε· με βια δε θα τον πάρει.»

Έτσι είπε· όλοι σώπασαν, δεν έβγαινε η φωνή τους·
τα 'χασαν απ' το λόγο του· σκληρά είχε μιλήσει.

Για πολύ έμεναν βουβοί και πικραμένοι όλοι.
Αργά πια ο βροντόφωνος ο Διομήδης είπε:
«Άρχοντα Αγαμέμνονα, τρισένδοξε Ατρείδη,
τον Αχιλλέα έπρεπε να μην παρακαλούσες
με τόσα δώρα· ξέρουμε πως φαντασμένος είναι.
Και πιο πολύ ξεσήκωσες τώρα την έπαρσή του.
Εκείνον ας αφήσουμε, είτ' έρθει είτε μείνει·
τότε θα πολεμήσει αυτός, όταν το συμβουλέψει
μέσα στα στήθη του η ψυχή κι ένας θεός τον σπρώξει.
Μα τώρα ελάτε ό,τι πω να το ακούσετε όλοι.
Πέσετε στα κρεβάτια σας, αφού χαρείτε πρώτα
το φαγητό και το πιοτό· δύναμη, αντρεία δίνουν.
Κι όταν η ροδοδάχτυλη ωραία Αυγή προβάλει,
μάζεψε στρατό κι άλογα γοργά μπρος στα καράβια
κι εμψύχωσέ τους κι ας είσαι ολόπρωτος στη μάχη.»
Έτσι είπε· κι οι βασιλιάδες το λόγο του Διομήδη
τον άκουσαν με θαυμασμό και τον δέχτηκαν όλοι.
Σπονδές κάνοντας τράβηξαν καθένας στη σκηνή του,
έπεσαν και κοιμήθηκαν και χάρηκαν τον ύπνο.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Ι

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Πρεσβεία πρὸς Ἀχιλλέα. Λιταί. Στην αρχή της ραψωδίας ο Αγαμέμνονας προτείνει στα σοβαρά ό,τι είχε προτείνει δοκιμαστικά στη ραψωδία Β: να σταματήσουν τον πόλεμο και να γυρίσουν στις πατρίδες τους. Αντιδρά έντονα ο Διομήδης. Στη συνέχεια στη συγκέντρωση των βασιλιάδων, ύστερα από πρόταση του Νέστορα να εξευμενίσουν τον Αχιλλέα και συγκατάθεση του Αγαμέμνονα, στέλνεται τριμελής «πρεσβεία», που βρίσκει φιλική υποδοχή από τον ήρωα. Ο Οδυσσέας με τη δεξιοτεχνία του, ο Φοίνικας με τη ζεστασιά του και ο Αίαντας με σύντομο «στρατιωτικό» λόγο εντυπωσιάζουν τον Αχιλλέα, που δεν μπορεί όμως να κατανικήσει την οργή του και δηλώνει ότι θα πολεμήσει, μόνο όταν ο Έκτορας φτάσει στα πλοία των Μυρμιδόνων. Η αποστολή γυρνά απογοητευμένη, αλλ' ο Διομήδης τους προτρέπει να έχουν θάρρος.

Στην ένατη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται η συνέχεια της εικοστής πέμπτης ημέρας της επικής αφήγησης.

στ. 4-8 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 9 *ο Ατρείδης*· εδώ ο Αγαμέμνονας.

στ. 14-15 ομηρική παρομοίωση.

στ. 14 *μαύρη νερομάνα*· απόδοση του πρωτότυπου μελάνυδρος κρήνη.

στ. 28 *την Τροία την πλατύδρομη*· απόδοση του πρωτότυπου εὐρυάγυια (από το επίθετο εὐρύς = πλατύς και το ουσιαστικό ἀγυιά = δρόμος).

στ. 37 *του δολερού*· απόδοση του πρωτότυπου ἀγκυλομήτης (από το επίθετο ἀγκύλος = καμπύλος και το ουσιαστικό μῆτις = σκέψη).

στ. 81 Ο γιος του Νέστορα *Θρασυμήδης* γύρισε στην πατρίδα του μετά την τρωική εκστρατεία, όπως φαίνεται από την Οδύσσεια (γ39, 442).

στ. 82 *Ο Ασκάλαφος* και ο *Ιάλμενος* ήταν αρχηγοί των Μινυών του βοιωτικού Ορχομενού, όπως αναφέρονται στο Β511-516, και σκοτώθηκαν προς το τέλος της τρωικής εκστρατείας.

στ. 83 Ο *Δηίπυρος* σκοτώθηκε από τον Έλενο· ο *Μηριόνης* ήταν φίλος του κρητικού βασιλιά Ιδομενέα· ο *Αφαρέας* σκοτώθηκε από τον Αινεία.

στ. 84	Ο *Λυκομήδης* ήταν βοιωτός.
στ. 91-92	τυπικοί στίχοι· βλ. Ι221-222.
στ. 145	Οι τρεις κόρες του Αγαμέμνονα *Χρυσόθεμη, Ιφιάνασσα, Λαοδίκη* μνημονεύονται αργότερα από τους τραγικούς ποιητές, αλλά η δεύτερη και η τρίτη με αλλαγμένα ονόματα, *Ιφιγένεια* και *Ηλέκτρα* αντίστοιχα.
στ. 146	*δώρα χωρίς να δώσει*· κατά τα ομηρικά έθιμα ο γαμπρός έδινε δώρα (τα ἔεδνα) στον πεθερό του.
στ. 150-152	Οι πόλεις που αναφέρονται είναι της Μεσσηνίας.
στ. 188	Ο *Ηετίωνας* ήταν πατέρας της Ανδρομάχης, γυναίκας του Έκτορα (βλ. Ζ396).
στ. 209	Ο *Αυτομέδοντας* ήταν ο ηνίοχος του Αχιλλέα (βλ. Π145).
στ. 252-253	Η μεταγενέστερη εκδοχή, ότι ο Αχιλλέας έμενε μεταμφιεσμένος σε κορίτσι στη Σκύρο και ότι εκεί τον ανακάλυψε ο Οδυσσέας και τον οδήγησε στην Τροία, είναι άγνωστη στον Όμηρο.
στ. 323-327	πλατιά ομηρική παρομοίωση.
στ. 328-329	Ανάμεσα στις πόλεις που κυρίευσε ο Αχιλλέας αναφέρονται η Θήβη (Β691), η Λυρνησσός (Β691), η Λέσβος (Ι129), η Σκύρος (Ι668), η Τένεδος (Λ625).
στ. 381	Ο *Ορχομενός* ήταν πόλη της Βοιωτίας· η αιγυπτιακή *Θήβα* ήταν ονομαστή, επειδή σε μια περίοδο υπήρξε πρωτεύουσα του αρχαίου αιγυπτιακού κράτους.
στ. 390	Η Αθηνά, με την προσωνυμία *Εργάνη*, θεωρούνταν εξαιρετική τεχνίτρια.
στ. 405	*του τοξευτή*· απόδοση του πρωτότυπου ἀφήτωρ (από το ρήμα ἀφίημι = ρίχνω, τοξεύω)· *πετρωτή Πυθώνα* είναι οι Δελφοί (πβ. Πυθικό μαντείο, Πυθία).
στ. 410	*χιοναστράγαλη*· απόδοση του πρωτότυπου ἀργυρόπεζα (από το επίθετο ἀργυροῦς = ασημένιος, άσπρος και τη ρίζα πεδ- του ουσιαστικού ποῦς = πόδι).
στ. 422	απόδοση της φράσης: τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ γερόντων.
στ. 430	τυπικός στίχος· βλ. Ι693.

στ. 454 Οι *Ερινύες* ήταν καταχθόνιες δυνάμεις, θεότητες της εκδίκησης, που τιμωρούσαν τους πατροκτόνους και τους μητροκτόνους· τα ονόματά τους ήταν: Αληκτώ, Τισιφόνη, Μέγαιρα.

στ. 502 Οι *Λιτές* ήταν ευεργετικές θεότητες.

στ. 504 Η *Άτη* ήταν προσωποποίηση της συμφοράς· σκότιζε το νου των ανθρώπων.

στ. 529 Οι *Κουρήτες* ήταν λαός αιτωλικός με πρωτεύουσα την Πλευρώνα (βλ. Β638).

στ. 538 *η σαγιτεύτρα·* η Άρτεμη· απόδοση του πρωτότυπου ἰοχέαιρα (από το ουσιαστικό ἰός = βέλος και το θέμα του ρήματος χέω = χύνω, σκορπίζω, ρίχνω).

στ. 543 Ο *Μελέαγρος*, του οποίου η δράση αναπτύσσεται ως το στ. 599, δίνεται από το Φοίνικα ως πρόσωπο σχεδόν παράλληλο με τον Αχιλλέα· κοινό στοιχείο τους είναι η μῆνις, ο θυμός.

στ. 557 *της λιναστράγαλης·* απόδοση του πρωτότυπου καλλίσφυρος (από το θέμα του επιθέτου καλός = ωραίος, και το ουσιαστικό σφυρά).

στ. 557-560 Η *Μάρπησσα* είχε αγαπηθεί από τον Απόλλωνα και τον Ίδα· όταν ο Δίας της έδωσε τη δυνατότητα εκλογής, εκείνη προτίμησε τον Ίδα.

στ. 566-567 Ο Μελέαγρος είχε σκοτώσει τον αδερφό της μητέρας του.

στ. 584 *οι αδερφάδες του·* ο Μελέαγρος είχε δυο αδερφές, τη Γόργη και τη Δηιάνειρα.

στ. 611 τυπικός στίχος· βλ. Δ39, Ε259.

στ. 685-687 Πβ. τους στ. 417-419.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Ι

Η ένατη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας καλύπτει τη μάταιη προσπάθεια εξευμενισμού του Αχιλλέα, που από την πρώτη ραψωδία έχει δηλώσει και πραγματοποιεί την αποχή του από τη συνέχεια του Τρωικού πολέμου· η επική αφήγηση περιορίζεται αποκλειστικά στην περιοχή του ελληνικού στρατοπέδου.

Στην αρχή της ραψωδίας με την παραστατική παρομοίωση των στ. 4-8 δίνεται η εικόνα της ταραχής που έχει δημιουργηθεί στο ελληνικό στρατόπεδο από την υπεροχή των Τρωαδιτών. Στη σύναξη που συγκαλεί (στ. 9-88) ο αντίστοιχα ταραγμένος Αγαμέμνονας η εικόνα του Έλληνα στρατηλάτη είναι απογοητευτική· και η γενική στάση του (στ. 13-16) και ο λόγος του (στ. 17-28) οδηγούν σε αποθάρρυνση, που έχει την έμπρακτη εκδήλωσή της στους στ. 29-30.

Ο Διομήδης, που στις προηγούμενες ραψωδίες έχει προβληθεί ιδιαίτερα από τον ποιητή, προσπαθεί να περισώσει την κατάσταση. Με ύφος συνειδητά υποτιμητικό για τον Αγαμέμνονα, σκόπιμα κολακευτικό για τους Έλληνες και αυτάρεσκο για τις προσωπικές δυνατότητές του ανατρέπει το ηττοπαθές κλίμα που δημιούργησε ο λόγος του Αγαμέμνονα και βάζει υποθήκη για την ηγεσία (στ. 32-49). Η αποτελεσματικότητα του λόγου του δίνεται στους στ. 50-51.

Με τον κλονισμό του Αγαμέμνονα και με τη δυνατή πνοή του Διομήδη ο Νέστορας αναλαμβάνει μια πρωτοβουλία, που ανεξάρτητα από την τύχη της έρχεται σε μια καίρια στιγμή να δώσει την αίσθηση μιας μεγάλης απουσίας (αυτής που στη ροή των γεγονότων πήγαινε να ξεχαστεί) και την υπόδειξη της ανάγκης για αναθεώρηση λανθασμένων επιλογών. Ο λόγος του (στ. 53-78) ξεκινά με απονομή ευσήμων στο Διομήδη, για να προβάλει τη σημασία της ηλικίας του εαυτού του και να τονίσει με έμφαση (στ. 63-64) τα δεινά που προκύπτουν από εμφύλια διαμάχη· κλείνει το λόγο του, χωρίς να αποκαλύψει τη στιγμή εκείνη ό,τι έχει στο νου του, και πετυχαίνει την αναντίρρητη αποδοχή της πρότασής του να γίνει ένα συμβούλιο γερόντων για προγραμματισμό περαιτέρω ενεργειών.

Στη συγκέντρωση των Ελλήνων ηγετών που ακολουθεί στη σκηνή του Αγαμέμνονα έχουμε ένα διάλογο Νέστορα-Αγαμέμνονα στο τέλος ενός συμποσίου. Μιλώντας πρώτος ο Νέστορας (στ. 96-113) κάνει μια επιτηδευμένη εισαγωγή, για να αποκαλύψει την πρότασή του να εξευμενίσουν τον Αχιλλέα· η κριτική που ασκεί στον Αγαμέμνονα είναι ήπια, οπωσδήποτε όμως είναι ειλικρινής και δημιουργεί τις προϋποθέσεις της αυτοκριτικής του Αγαμέμνονα. Ο λόγος του Αγαμέμνονα (στ. 115-161) είναι ανυπόκριτα ειλικρινής· η αυτοκριτική του έχει εξομολογητικό χαρακτήρα και η διάθεσή του για επανόρθωση του σφάλματός του είναι συγκινητική· οι άμεσες και οι έμμεσες υποσχέσεις του δημιουργούν την ελπίδα ότι θα καμφθεί η «μῆνις» του Αχιλλέα· στο τέλος μόνο του λόγου ο Αγαμέμνονας προβάλλει την ιδιότητα και την ηλικία του ως αντίβαρο στις γενναιόδωρες προσφορές του προς τον Αχιλλέα. Ο Νέστορας μετά τη θερμή

υποδοχή της πρότασής του αναλαμβάνει τη ρύθμιση της αποστολής καθορίζοντας τα πρόσωπα που θα την αποτελέσουν, χωρίς να αφήνει περιθώρια αντιρρήσεων ή άλλων επιλογών.

Το προοίμιο της συνάντησης της αποστολής με τον Αχιλλέα δεν προοιωνίζει τη μη πραγματοποίηση του σκοπού της· η υποδοχή γίνεται με φιλοφροσύνη και με γενναιόδωρο συμπόσιο (στ. 192-221). Έτσι ο λόγος του Οδυσσέα (στ. 225-306) γίνεται μέσα σε κλίμα ευοίωνο. Ο Οδυσσέας ξεκινά από το συμπόσιο, για να θέσει το θέμα της αποστολής, αφού πρωτύτερα τονίσει με έμφαση τη δύσκολη θέση στην οποία έχει περιέλθει το ελληνικό στρατόπεδο· η επίκληση για βοήθεια από τον Αχιλλέα γίνεται με προβολή συναισθηματικών στοιχείων, κυρίως των συμβουλών του πατέρα του Πηλέα στο ξεκίνημα της τρωικής εκστρατείας· και επιφέρεται συμπληρωματικά το σύνολο των υποσχέσεων του Αγαμέμνονα· ο λόγος του Οδυσσέα κλείνει με περίτεχνη προσπάθεια για φιλοτίμηση του Αχιλλέα.

Η απάντηση του Αχιλλέα (στ. 308-429) ξεκινά με ένα προοίμιο, όπου ο ήρωας προβάλλει την αξία της ειλικρίνειας, και συνεχίζει με μια απαίτηση αξιοκρατική: παραπονείται ότι δεν αξιολογείται στη διανομή της πολεμικής λείας ο βαθμός της συμμετοχής του καθενός στον πόλεμο και κατηγορεί τον Αγαμέμνονα για την ιδιαίτερα κακή απέναντί του συμπεριφορά. Επιστέγασμα των παραπόνων και των κατηγοριών είναι η απόλυτη άρνησή του να δεχτεί το αίτημα της αποστολής και τις γενναιόδωρες υποσχέσεις του Αγαμέμνονα· δηλώνει απερίφραστα ότι δε θα ξαναγυρίσει στις μάχες, αλλά θα γυρίσει στην πατρίδα του, για να απολαύσει όσα κέρδισε στον πόλεμο και όσα έχει εκεί· ιδιαίτερα αξιοσημείωτη είναι η προβολή της αξίας της ζωής και η υποτίμηση των υλικών αγαθών και της υστεροφημίας από τον Αχιλλέα· το φάσμα του θανάτου αιωρείται μέσα στη σκέψη του ήρωα -υπάρχει σαφής σχετική προειδοποίηση της θεάς μητέρας του- και η ζωή προβάλλει πρώτιστο αγαθό, που κάνει τον ήρωα να απεκδύεται την ηρωική φύση του. Ο επίλογος του λόγου του Αχιλλέα είναι μια πρόσκληση-πρόκληση στον «παιδαγωγό» του Φοίνικα.

Τη γενική αμηχανία της αποστολής διακόπτει ο λόγος του Φοίνικα (στ. 434-605). Ο λόγος του ξεκινά μ' ένα συναισθηματικό προοίμιο: τονίζεται η ιδιαίτερη σχέση τους, που τον υποχρεώνει να περιέρχεται σε αντίφαση, αφού είναι μέλος μιας αποστολής που θέλει να φέρει τον Αχιλλέα στο χώρο της πολεμικής δράσης και δείχνει έτοιμος να τον ακολουθήσει στην επιστροφή του στην Ελλάδα. Ακολουθεί ο εγκιβωτισμός της προσωπικής περιπέτειάς του, που τον οδήγησε κάποτε στο αρχοντικό του Πηλέα και στη σύνδεσή του με τον Αχιλλέα. Η αναφορά των προσφορών του στον Αχιλλέα από τα βρεφικά χρόνια του καλύπτει τη συμβατικά αναγκαία για την επική αφήγηση εξιστόρηση των προσωπικών στοιχείων του και δημιουργεί την προϋπόθεση για την παράκληση του διατυπώνει στο στ. 496. Η σκόπιμη αναφορά του γεγονότος ότι και οι θεοί ακόμη εξευμενίζονται με τις γενναιόδωρες προσφορές των ανθρώπων και η υπενθύμιση των συνεπειών που έχει η αλύγιστη στάση οδηγεί σε δεύτερη παράκληση στους στ. 513-514. Σε συσχετισμό με όσα προηγήθηκαν ο Φοίνικας τονίζει ότι ο δικαιολογημένος ως τώρα θυμός του Αχιλλέα δεν μπορεί να κερδίζει την ίδια αποδοχή μετά από τις υποσχέσεις του μετανοημένου Αγαμέμνονα. Το τέλος του λόγου του Φοίνικα είναι η παράθεση της αυτοτελούς ιστορίας του ήρωα Μελέαγρου (στ. 529-599), που επιστρατεύεται εδώ, για να αφήσει να διαφανεί ότι κάποια όψιμη μεταμέλεια του Αχιλλέα θα είναι ανώφελη - η περίπτωση του Μελέαγρου πρέπει να σταθεί για τον Αχιλλέα παράδειγμα για αποφυγή. Ο επίλογος του Φοίνικα είναι μια τελευταία, λογικά τεκμηριωμένη, παράκληση.

Ο μακρόσυρτος, συναισθηματικά φορτισμένος και λογικά τεκμηριωμένος λόγος του Φοίνικα δεν είναι αποτελεσματικός - ίσως ο ποιητής θέλει να δείξει με το λόγο του «παιδαγωγού» πόσο μεγάλη είναι η «μῆνις» του «παιδαγωγημένου». Η απάντηση του Αχιλλέα στο Φοίνικα (στ. 607-619) είναι απογοητευτική: βάζει τον «παιδαγωγό» μπροστά σε σκληρό δίλημμα χωρίς περιθώρια διεξόδου και του ζητά να συμμεριστεί τα συναισθήματά του.

Ο Φοίνικας εξουδετερώνεται. Μια ύστατη προσπάθεια κάνει ο Αίαντας, που μιλώντας (στ. 624-642) απευθύνεται αρχικά στον Οδυσσέα, ίσως για να ακουστεί πιο άνετα το κατηγορητήριο που αναπτύσσει για τον Αχιλλέα, και στη συνέχεια στον Αχιλλέα, για να συγκινήσει την ευαισθησία του. Η απάντηση του Αχιλλέα (στ. 644-655) είναι βέβαια ευγενική, αλλά κατηγορηματικά δηλωτική ότι δε σκοπεύει να αλλάξει τη στάση του· ό,τι μένει ως ισχνή ελπίδα είναι ότι δεν επαναλαμβάνει την πρόθεσή του να γυρίσει στην Ελλάδα και ότι θα κινηθεί την ύστατη στιγμή, όταν ο Έκτορας θα πλησιάσει τη σκηνή του.

Δεν έχουν μείνει πια περιθώρια επιμονής. Η αποστολή, μειωμένη κατά ένα, το Φοίνικα, επιστρέφει στη σκηνή του Αγαμέμνονα. Η υποδοχή τους (στ. 670-671) δηλώνει την προσδοκία που έχουν οι Έλληνες για την τύχη της αποστολής. Αλλ' από το στόμα του Οδυσσέα (στ. 677-692) ακούγεται απογοητευτικός λόγος· ο ιθακήσιος βασιλιάς, χωρίς να ψεύδεται, δίνει οπωσδήποτε έντονα αρνητική τη θέση του Αχιλλέα και προκαλεί με τα μηνύματα που μεταφέρει τη γενική κατήφεια. Μέσα σ' αυτό το κλίμα ο ποιητής υψώνει γι' άλλη μια φορά το Διομήδη, που μιλώντας (στ. 697-709) σταλάζει θάρρος στις ψυχές των αποθαρρυμένων και καταπτοημένων Ελλήνων τονίζοντας ότι η τύχη τους δε βρίσκεται αποκλειστικά στα χέρια του Αχιλλέα. Και η ένατη ραψωδία κλείνει με ανακουφιστικό ύπνο.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Ι

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Ι της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 6 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-88, β) στ. 89-181, γ) στ. 182-306, δ) στ. 307-429, ε) στ. 430-605 και στ) στ. 606-713. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ι, στ. 1-88): Σύναξη των Ελλήνων, λόγοι του Αγαμέμνονα, του Διομήδη και του Νέστορα.

1. Αξιολογήστε την παρομοίωση στην αρχή της ραψωδίας (στ. 4-8).
2. Σχολιάστε τις ενέργειες, τα συναισθήματα και το λόγο του Αγαμέμνονα (στ. 9-28).
3. Σχολιάστε την αντίδραση του Διομήδη στο λόγο του Αγαμέμνονα (στ. 32-49).
4. Αξιολογήστε το λόγο του Νέστορα (στ. 53-78).

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ι, στ. 89-181): Συγκέντρωση των Ελλήνων ηγετών, λόγοι του Νέστορα και του Αγαμέμνονα, απόφαση για αποστολή «πρεσβείας» και εξευμενισμό του Αχιλλέα.

1. Αξιολογήστε το λόγο του Νέστορα (στ. 96-113).
2. Αξιολογήστε το λόγο του Αγαμέμνονα (στ. 115-161).
3. Σχολιάστε τις πρωτοβουλίες του Νέστορα (στ. 165-172).
4. Δικαιολογήστε την ανταπόκριση των Ελλήνων (στ. 173-176) στην πρόταση του Νέστορα.

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ι, στ. 182-306): Η συνάντηση της «πρεσβείας» με τον Αχιλλέα, ο λόγος του Οδυσσέα προς τον Αχιλλέα.

1. Σχολιάστε την εικόνα που παρουσιάζουν Αχιλλέας και Πάτροκλος στους στ. 186-191.
2. Σχολιάστε την αντίδραση του Αχιλλέα, μόλις βλέπει την «πρεσβεία» (στ. 196-204).
3. Σχολιάστε τη φιλοξενία της «πρεσβείας» από τον Αχιλλέα (στ. 205-220).
4. Αξιολογήστε το λόγο του Οδυσσέα προς τον Αχιλλέα (στ. 225-306).

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ι, στ. 307-429): Η απάντηση του Αχιλλέα στο λόγο του Οδυσσέα.

1. Αναλύστε τη δομή του λόγου του Αχιλλέα.
2. Σκιαγραφήστε το ήθος του Αχιλλέα από το λόγο του.
3. Ποιες απόψεις του Αχιλλέα είναι παραδεκτές και ποιες απαράδεκτες;
4. Σχολιάστε τις συμβουλές του Αχιλλέα στα μέλη της «πρεσβείας».

Πέμπτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ι, στ. 430-605): Ο λόγος του Φοίνικα προς τον Αχιλλέα.

1. Δικαιολογήστε τα συναισθήματα των Ελλήνων μετά το λόγο του Αχιλλέα.
2. Αναλύστε τη δομή του λόγου του Φοίνικα.
3. Δικαιολογήστε τη μακρόσυρτη αναφορά του Φοίνικα στη ζωή του (στ. 444-495).
4. Δικαιολογήστε τη μακρόσυρτη «παρέκβαση» του Φοίνικα στην περίπτωση του Μελέαγρου (στ. 529-599).

Έκτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ι, στ. 606-713): Η απάντηση του Αχιλλέα στο Φοίνικα, διάλογος Αίαντα-Αχιλλέα, η αποχώρηση της «πρεσβείας» και η έκθεση των αποτελεσμάτων της στον Αγαμέμνονα.

1. Αξιολογήστε την απάντηση του Αχιλλέα στο Φοίνικα (στ. 607-619).
2. Σχολιάστε το διάλογο Αίαντα-Αχιλλέα.
3. Σχολιάστε τους λόγους του Αγαμέμνονα και του Οδυσσέα μετά την επιστροφή της «πρεσβείας».
4. Σχολιάστε το ρόλο του Διομήδη στο τέλος της ραψωδίας.

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Πώς δικαιολογούνται τα σκληρά λόγια που απευθύνει ο Διομήδης στον Αγαμέμνονα (στ. 32-49);
2. Γιατί παρεμβάλλεται ο Νέστορας μετά το λόγο του Διομήδη;
3. Όσα προτείνει να δώσει στον Αχιλλέα ο Αγαμέμνονας προοιωνίζουν αισιόδοξη την αποστολή της «πρεσβείας»;
4. Έχει κάποια σημασία η σύνθεση της «πρεσβείας» προς τον Αχιλλέα που προτείνει ο Νέστορας;
5. Γιατί ο Οδυσσέας θυμίζει στον Αχιλλέα τη συμβουλή του πατέρα του, όταν τον ξεπροβόδιζε για την Τροία;
6. Είναι και γιατί πετυχημένος ο επίλογος του λόγου του Οδυσσέα;
7. Είναι και γιατί πετυχημένος ο πρόλογος του λόγου του Φοίνικα;
8. Πώς συμπεριφέρεται ο Αχιλλέας προς το Φοίνικα;
9. Ποια επιχειρήματα αναπτύσσει ο Αίαντας στον Αχιλλέα;
10. Γιατί δεν είναι ανήσυχοι οι Έλληνες μετά την ανακοίνωση των αρνητικών αποτελεσμάτων της «πρεσβείας» προς τον Αχιλλέα;

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Ι της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.

3. Σκιαγραφία του Αγαμέμνονα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
4. Σκιαγραφία του Διομήδη απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
5. Σκιαγραφία του Νέστορα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
6. Σκιαγραφία του Οδυσσέα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
7. Σκιαγραφία του Αχιλλέα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
8. Σκιαγραφία του Φοίνικα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
9. Η ύφεση της πολεμικής δράσης - το υποκατάστατό της (δικαιολόγηση του χαρακτηρισμού που δόθηκε στο Ι ως ραψωδίας των «ρητορικών λόγων»).
10. Ο ομηρικός ρητορικός λόγος: η δομή του, τα στοιχεία που τον συνθέτουν.

ΙΛΙΑΔΑΣ Κ

Αγρυπνούν οι δυο Ατρείδες και συνομιλούν μεταξύ τους (στ. 1-71)

Των Αχαιών οι άρχοντες στα πλοία πλάι κοιμούνταν
ολονυχτίς σ' ολόγλυκο ύπνο παραδομένοι·
όμως τον Αγαμέμνονα, τον πρώτο το ρηγάρχη,
ύπνος γλυκός δεν έπιανε, καθώς πολλά σκεφτόταν.
Όπως της ομορφόμαλλης Ήρας αστράφτει ο άντρας
ή φέρνοντας νεροποντή ανείπωτη ή χαλάζι
ή χιονιά, σαν σκεπάζονται με χιόνι τα χωράφια,
ή και το στόμα ανοίγοντας αχόρταγου πολέμου,
όμοια ο Αγαμέμνονας συχνά πυκνά βογγούσε
από τα βάθη της καρδιάς κι έτρεμε η ψυχή του.
Όταν τα μάτια του έστρεφε στην Τροίας την πεδιάδα,
θαύμαζε τις πολλές φωτιές που άναβαν μπρος στην πόλη,
τα λαλήματα των αυλών, το θόρυβο του κόσμου.
Μα όταν γύριζε να δει τα πλοία, το στρατό του,
ξερίζωνε τρίχες πολλές από την κεφαλή του
για το Δία και στέναζε η ένδοξη καρδιά του.
Σαν πιο καλή του φάνηκε αυτή εδώ η σκέψη:
στο Νέστορα, Νηλέα γιο, να πάει πριν απ' όλους,
μήπως σκεφτεί κάτι καλό, που από τους Αργείους
θα έδιωχνε τη συμφορά που πάνω τους ερχόταν.
Σηκώθηκε και φόρεσε στα στήθη το χιτώνα,
καλά σαντάλια φόρεσε στ' αστραφτερά του πόδια,
γύρω του δέρμα λιονταριού τρανού λαμπρού, που φτάνει
ως τα πόδια του, έριξε και πήρε το κοντάρι.

Το ίδιο κι ο Μενέλαος είχε μεγάλο φόβο
-και σ' εκείνου τα βλέφαρα ο ύπνος δεν καθόταν-
μη ζημιωθούν οι Δαναοί, που πέρασαν πελάγη
ως την Τροία για χάρη του ποθώντας άγρια μάχη.
Με δέρμα λεοπάρδαλης πιτσιλωτό τις πλάτες

τις πλατιές σκέπασε, κράνος χαλκό στην κεφαλή του
έβαλε, με το χέρι του έπιασε το κοντάρι.
Να ξεσηκώσει κίνησε τον αδερφό, που σ' όλους
τους Αργείους αρχήγευε και σαν θεός τιμιόταν.
Τον βρήκε, καθώς έβαζε τα όπλα του στους ώμους
στην πρύμνη του πλοίου δίπλα· χάρηκε βλέποντάς τον.
Μίλησε ο βροντόφωνος Μενέλαος και είπε:
«Γιατί έτσι αρματώνεσαι, καλέ μου; Θες να στείλεις
κάποιον απ' τους συντρόφους σου κατάσκοπο στους Τρώες;
Φοβούμαι πως το έργο αυτό κανείς δε θ' αναλάβει,
μες στους εχθρούς κατάσκοπος μέσα στην άγια νύχτα
να πάει· θα έχει τόλμη όποιος αυτό θα κάνει.»
Ο ρήγας Αγαμέμνονας γύρισε και του είπε:
«Διόθρεφτε Μενέλαε, κι οι δυο μας να σκεφτούμε
χρειάζεται πως Αχαιούς θα σώσουμε και πλοία,
μια που ο Δίας άλλαξε τους λογισμούς του τώρα.
Οι προσφορές του Έκτορα πιο πολύ του αρέσουν.
Δεν είδα με τα μάτια μου, δεν άκουσα να λένε
να σκέφτηκε και να 'κανε μες σε μια μέρα άντρας
όσα έκανε στους Αχαιούς ο διαλεχτός του Δία
Έκτορας, που ούτε θεού ούτε θεάς γιος είναι.
Όσα κακά τους έκανε θα τα θυμούνται, λέω,
πολύ καιρό οι Δαναοί· πολλά τους έχει κάμει.
Μα έλα πια τον Αίαντα και τον Ιδομενέα,
τρέξε στα πλοία, κάλεσ' τους· στο Νέστορα θα πάω
κι εγώ, να τον ξεσηκώσω, μήπως να πάει θελήσει
προς τους αντρείους μας φρουρούς και προσταγές να δώσει.
Θα υπακούσουν όλοι τους σ' αυτόν κυρίως· δίνει
το πρόσταγμα εκείνου ο γιος και του Ιδομενέα
ο σύντροφος, ο Μηριόνης· τους το 'χουμε αναθέσει.»
Γύρισε ο βροντόφωνος Μενέλαος και είπε:
«Ποιος είναι ο λόγος σου για με και τι προστάζεις τώρα;
Μαζί τους να σταθώ εδώ προσμένοντας να έρθεις
ή, μόλις πω το λόγο σου, τρέχοντας να γυρίσω;»
Ο ρήγας Αγαμέμνονας του είπε απαντώντας:

«Μείνε εσύ, μη χάσουμε ο ένας μας τον άλλο,
καθώς πηγαίνουμε· πολλοί μες στο στρατό οι δρόμοι.
Όπως πηγαίνεις, φώναζε και ν' αγρυπνούν να λέγεις
όλους τους καλοπιάνοντας με τ' όνομα καθέναν
και της γενιάς του τ' όνομα· μην πάνω σου το παίρνεις,
αλλ' ας κοπιάζουμε κι εμείς· μας έχει δώσει ο Δίας
βαριές, νομίζω, συμφορές από τη γέννησή μας.»

Συνομιλία Αγαμέμνονα-Νέστορα (στ. 72-130)

Έτσι είπε και τον έστελνε σωστά διατάζοντάς τον·
κι ο ίδιος προς το Νέστορα ρηγάρχη ευθύς κινούσε.
Τον βρήκε στη σκηνή μπροστά, στο μαύρο του το πλοίο
σ' αφράτο στρώμα· δίπλα του πλουμιστά όπλα ήταν,
η ασπίδα, κοντάρια δυο, τ' αστραφτερό του κράνος,
το πλουμιστό ζωνάρι του, που ο γέροντας ζωνόταν,
όταν για μάχη φονική να πάει οπλιζόταν
με το στρατό· τα γερατιά εκείνον δε νικούσαν.
Στον αγκώνα ορθώθηκε, σήκωσε το κεφάλι
και στον Ατρείδη μίλησε και τον ρωτούσε έτσι:

«Ποιος είσαι συ που έρχεσαι μες στο στρατό μονάχος
μες στο σκοτάδι της νυχτιάς, όταν κοιμούνται οι άλλοι;
Κάποιον απ' τους συντρόφους σου ή για μουλάρι ψάχνεις;
Μίλα, μην έρχεσαι άλαλος· ανάγκη ποια σε φέρνει;»

Ο ρήγας Αγαμέμνονας γύρισε και του είπε:
«Νέστορα, του Νηλέα γιε, των Αχαιών η δόξα,
βλέπεις τον Αγαμέμνονα Ατρείδη, που ο Δίας
ακατάπαυστα πιο πολύ με πόνους βασανίζει,
όσο η ψυχή στα στήθη μου και δύναμη μου μένει.
Γυρνώ, γιατί δεν κάθεται ύπνος γλυκός στα μάτια,
αλλά με νοιάζει ο πόλεμος, των Αχαιών τα πάθη.
Γι' αυτούς φοβούμαι τρομερά, η ψυχή δε βαστάει,
τα έχω χάσει ολότελα, η καρδιά απ' τα στήθη
πηδάει να βγει και τα γερά τα γόνατά μου τρέμουν.
Όμως δουλειά αν γύρευες, αφού ούτε συ κοιμάσαι
έλα μαζί στις βάρδιες μας να πάμε και να δούμε
μήπως ύπνος και κούραση τους έχουν καταβάλει
και έτσι ολότελα αυτοί τη βάρδια έχουν ξεχάσει.

Οι εχθροί βρίσκονται κοντά· κανείς μας δεν το ξέρει
αν μες στη νύχτα δε σκεφτούν τη μάχη ν' αρχινίσουν.»
Ο ιππότης ο Νέστορας γύρισε και του είπε:
«Άρχοντα Αγαμέμνονα, Ατρείδη τιμημένε,
ο Δίας ο βαθύγνωμος για πολύ δε θα κάνει
χάρες στον Έκτορα, όσες αυτός ελπίζει τώρα·
όμως, νομίζω, συμφορές θα έχει πιο μεγάλες,
αν την κακή του την οργή αλλάξει ο Αχιλλέας.
Θα 'ρθω μαζί σου πρόθυμα, μα ας σηκώσουμε άλλους,
τον Οδυσσέα, τον άξιο στα άρματα Τυδείδη,
τον Αίαντα το γρήγορο, το δυνατό Φυλείδη.
Μακάρι κάποιος τρέχοντας και τούτους να καλούσε,
τον ισόθεο Αίαντα, το ρήγα Ιδομενέα·
τα πλοία τους είναι μακριά, δε βρίσκονται κοντά μας.
Σεβαστός ο Μενέλαος κι αγαπητός μου είναι,
όμως, μη μου πικραίνεσαι, τον ψέγω, δεν το κρύβω·
γιατί κοιμάται, σ' άφησε μόνος σου να κοπιάζεις·
παρακαλώντας έπρεπε να τρέχει στους αντρείους·
γιατί τώρα αβάσταχτη μας έχει σφίξει ανάγκη.»
Ο ρήγας Αγαμέμνονας γύρισε και τους είπε:
«Να τον μαλώσεις, γέροντα, άλλοτε εγώ ζητούσα·
γιατί συχνά αργοπορεί, δε θέλει να κοπιάζει·
δεν είναι από τεμπελιά ούτε του λείπει η γνώση,
όμως ν' αρχίσω προσδοκά και με κοιτάει στα μάτια.
Απόψε πάντως πιο μπροστά σηκώθηκε, με βρήκε·
κι όποιους συ θέλεις έστειλα αυτόν να τους καλέσει.
Πάμε, θα τους πετύχουμε στις βάρδιες, μπρος στις πύλες,
όπου παράγγειλα σ' αυτούς να γίνει η σύναξή μας.»
Ο ιππότης Νέστορας γύρισε και του είπε:
«Από τους Αχαιούς κανείς έτσι δε θα θυμώσει
ούτε στα λόγια που θα πει κανείς θα παρακούσει.»

Ο Νέστορας ξυπνά τον Οδυσσέα και το Διομήδη (στ. 131-179)

Μιλώντας έτσι φόρεσε στα στήθη το χιτώνα,
όμορφα πέδιλα έβαλε στ' αστραφτερά του πόδια,
στέριωσε πάνω του καλά την πορφυρή του χλαίνη·
ήταν διπλή, φαρδιά· χνούδι πυκνό πάνω της είχε.

Κοντάρι πήρε δυνατό, καλά ακονισμένο·
πήγε στων χαλκοθώρακων των Αχαιών τα πλοία.
Πρώτα απ' τον ύπνο σήκωσε ο Νέστορας ιππότης
τον Οδυσσέα με φωνή, στη σκέψη ίδιο Δία·
άκουσε εκείνος τη φωνή στον ύπνο του αμέσως,
πετάχτηκε απ' τη σκηνή και έτσι τους μιλούσε:

«Γιατί έτσι μέσα στο στρατό μόνοι σας τριγυρνάτε
μέσα στην άγια τη νυχτιά, ποια είναι η τόση ανάγκη;»

Ο Νέστορας ο ιππότης γύρισε και του είπε:
«Διόθρεφτε Λαέρτη γιε, πολύτεχνε Οδυσσέα,
μη θυμώνεις! Τους Αχαιούς κακό πολύ πλακώνει.
Έλα να ξεσηκώσουμε κι άλλον, όποιον ταιριάζει,
για πόλεμο ή για φυγή μαζί ν' αποφασίσει.»

Έτσι είπε· κι ο βαθύγνωμος ο Οδυσσέας πήγε
στη σκηνή, ασπίδα πήρε και κίνησε μαζί τους.
Για το Διομήδη τράβηξαν· τον βρήκαν να ξαπλώνει
με όπλα έξω απ' τη σκηνή· κι οι σύντροφοί του γύρω
μ' ασπίδες για προσκέφαλο κοιμούνταν· στη γη ήταν
μπηγμένα τα κοντάρια τους απ' την ουρά· η λάμψη
των αιχμών πέρα έφτανε σαν αστραπή του Δία·
σε δέρμα πλάγιαζε αυτός βοδιού καλοθρεμμένου
και είχε για προσκέφαλο ένα λαμπρό κιλίμι.
Τον σίμωσε, τον σήκωσε ο Νέστορας ιππότης
σπρώχνοντας με το πόδι του, μαλώνοντάς τον έτσι:

«Διομήδη, σήκω! Χαίρεσαι ολονυχτίς τον ύπνο;
Δεν ακούς πως στο στήθωμα του κάμπου είναι οι Τρώες
κοντά στα πλοία κι έμεινε λίγος στη μάχη τόπος;»

Έτσι είπε· απ' τον ύπνο του πετάχτηκε εκείνος
και λόγια ανεμάρπαστα μιλώντας είπε εκείνος:

«Σκληρός μου είσαι, γέροντα· ανάπαυση δεν έχεις.
Δεν είναι άλλοι Αχαιοί νεότεροι από σένα
για να σηκώσουν στη σειρά τους βασιλιάδες όλους
παντού γυρνώντας; Γέροντα, εσύ δεν ξεπερνιέσαι.»

Ο Νέστορας ο ιππότης γύρισε και του είπε:
«Ναι, αυτά όλα, φίλε μου, πολύ σωστά τα είπες.

Γιους έχω αψεγάδιαστους, πολλούς ανθρώπους έχω·
και θα μπορούσε απ' αυτούς να τους φωνάξει κάποιος·
ωστόσο ανάγκη φοβερή πλακώνει τους Αργείους·
η τύχη όλων βρίσκεται στου ξυραφιού την κόψη,
αν θα χαθούν οι Αχαιοί ή όλοι τους θα ζήσουν.
Έλα, το γοργό Αίαντα και το γιο του Φυλέα,
αν με πονάς ξεσήκωσε - νεότερός μου είσαι.»

Είπε και δέρμα λιονταριού τρανού λαμπρού, που φτάνει
ως τα πόδια του, έριξε και πήρε το κοντάρι.
Κίνησε, τους ξεσήκωσε, τους έφερνε μαζί του.

Συνέλευση Ελλήνων αρχηγών Εκλογή Διομήδη-Οδυσσέα για κατασκοπευτική δράση (στ. 180-253)

Όταν εκείνοι έφτασαν στις συναγμένες βάρδιες,
δεν πέτυχαν τους αρχηγούς στις βάρδιες να κοιμούνται,
μα με τα όπλα ξυπνητοί τις θέσεις τους κρατούσαν.
Όπως σ' ένα αρνιών μαντρί κακονυχτούν οι σκύλοι
θεριό τρανό ακούγοντας που βγαίνει από το δάσος
απ' τα βουνά και ταραχή σηκώνεται μεγάλη
από ανθρώπους και σκυλιά και χάνεται ο ύπνος,
έτσι έλειψε απ' τα μάτια τους ο ολόγλυκος ύπνος
κακονυχτιά φυλάγοντας και έστρεφαν τα μάτια
στον κάμπο, πότε θ' ακουστεί να εξορμούν οι Τρώες.
Σαν είδε ο γέρος, χάρηκε· τους έδινε κουράγιο,
με λόγια ανεμάρπαστα τους μίλησε και είπε:

«Παιδιά μου, έτσι φυλάγετε· κανένα σας ο ύπνος
ας μη δαμάσει, κι οι εχθροί χαρά για τούτο νιώσουν.»

Έτσι είπε και το χαντάκι πήδησε· των Αργείων
οι βασιλιάδες έρχονταν για το συμβούλιο πίσω.
Ο λαμπρός γιος του Νέστορα, μαζί κι ο Μηριόνης,
έρχονταν· τους προσκάλεσαν να συσκεφτούν μαζί τους.
Απ' το χαντάκι το σκαφτό σ' ανοιχτό τόπο πήγαν,
όπου δεν ήταν λείψανα ανθρώπων σκοτωμένων,
κει που ο τρανός Έκτορας είχε γυρίσει πίσω,
όταν η νύχτα έφτασε, σκοτώνοντας Αργείους.
Σ' αυτόν τον τόπο κάθισαν, πήραν να κουβεντιάζουν.
Ο ιππότης Νέστορας μίλησε έτσι πρώτος:

«Κουράγιο κάποιος, φίλοι μου, θα είχε να τολμήσει

να πάει τώρα να χωθεί μες στους αντρείους Τρώες,
να πιάσει εχθρό που απόμεινε ξοπίσω μοναχός του
ή στους Τρώες ανάμεσα ν' ακούσει κάποιο λόγο,
τι τάχα τώρα σκέφτονται: επιθυμούν να μείνουν
μακριά από την πόλη τους και στα καράβια δίπλα
ή να γυρίσουν πίσω πια, αφού έχουν νικήσει;
Όλα αυτά αν μάθαινε, κι άβλαβος μας γυρνούσε,
δόξα πολλή θα κέρδιζε μες στους ανθρώπους όλους
που ζουν κάτω απ' τον ουρανό, θα έπαιρνε και δώρο·
απ' όσους τώρα κυβερνούν των Αχαιών τα πλοία
μ' αρνάκι προβατίνα μια καθένας τους θα δώσει·
δεν είναι όμοιο μ' αυτό, δώρο κανένα άλλο·
και στα τραπέζια, στις χαρές θα κάθεται μαζί μας.»
Έτσι είπε· όλοι σώπασαν, κανένας δε μιλούσε.
Μίλησε ο βροντόφωνος ο Διομήδης κι είπε:
«Με σπρώχνει, Νέστορα, η καρδιά κι η δυνατή ψυχή μου,
μες στων εχθρών το στράτευμα να μπω που είναι κοντά μας,
των Τρώων· αλλ' αν ερχόταν μαζί μου κάποιος άλλος,
θα είχα θάρρος πιο πολύ και πιο πολύ κουράγιο.
Όταν πηγαίνουν δυο μαζί, σκέφτεται πάντα ένας
τι ωφελεί· κι αν στοχαστεί, όντας κανείς μονάχος,
η σκέψη του είναι ισχνή και πιο νωθρός ο νους του.»
Έτσι είπε· κι ήθελαν πολλοί να τον ακολουθήσουν·
ήθελαν οι δυο Αίαντες, οι μαχητές οι άξιοι,
ήθελε ο γιος του Νέστορα, ήθελε ο Μηριόνης,
ήθελε ο Μενέλαος, ο ξακουστός στα όπλα,
ο Οδυσσέας ήθελε να μπει, ο ψυχωμένος,
μέσα στων Τρώων το στρατό· πάντοτε είχε τόλμη.
Ο ρήγας Αγαμέμνονας γυρνώντας είπε τότε:
«Διομήδη, του Τυδέα γιε, αγάπη της ψυχής μου,
διάλεξε συ για σύντροφο τον πιο καλό που θέλεις
απ' όσους φανερώθηκαν, γιατί πολλοί το θέλουν.
Και μην ντραπείς, τον πιο καλό αφήνοντας, να πάρεις
κάποιον που είναι κατώτερος βλέποντας τη γενιά του
από ντροπή, κι αν βασιλιάς πιο άξιος να είναι μοιάζει.»

Έτσι είπε· το Μενέλαο φοβήθηκε μην πάρει.
Και τότε ο βροντόφωνος ο Διομήδης είπε:

«Αν σ' εμένα αφήνατε σύντροφο να διαλέξω,
να λησμονήσω πώς μπορώ τον άξιο Οδυσσέα,
που έχει πρόθυμη καρδιά κι αντρεία την ψυχή του
για κάθε κόπο κι αγάπη η Αθηνά του έχει;
Αν είχα τέτοιο σύντροφο, κι απ' της φωτιάς τις φλόγες
οι δυο μας θα γυρίζαμε, έτσι που κόβει ο νους του.»

Του μίλησε ο πολύπαθος ο άξιος Οδυσσέας:
«Τυδείδη, μη με επαινείς, μάλωμα μη σηκώνεις·
γιατί αυτά που τώρα λες τα ξέρουν οι Αργείοι.
Πάμε· η νύχτα σώνεται και η αυγή σιμώνει,
τ' αστέρια έγειραν πολύ και έφυγε της νύχτας
το πιο πολύ, τα δυο τρίτα, κι απόμεινε το τρίτο.»

Εξοπλισμός και αναχώρηση Διομήδη-Οδυσσέα (στ. 254-298)

Αυτά σαν είπαν, ντύθηκαν όπλα βαριά οι δυο τους.
Ο Θρασυμήδης ο τρανός έδωσε στον Τυδείδη
δίκοπο σπαθί -στο πλοίο άφησε το δικό του-
κι ασπίδα· ταυρίσιο κράνος του 'βαλε στο κεφάλι
δίχως φούντα και κέρατα -καταίτυγα το λέγουν-
που προφυλάγει κεφαλές αντρών αντρειωμένων.
Ο Μηριόνης έδωσε στον Οδυσσέα τόξο,
σπαθί, φαρέτρα, του 'βαλε στην κεφαλή του κράνος
δερμάτινο· πολλά λουριά το 'δεναν από μέσα
σφιχτά· αγριογούρουνου το σκέπαζαν απέξω
δόντια απ' όλες τις μεριές, καλά μαστορεμένα,
ολόασπρα, κι είχε μαλλί στο βάθος του το κράνος.
Το άρπαξε ο Αυτόλυκος από το γιο του Ορμένου
Αμύντορα πατώντας του το σπίτι στην Ελιώνα
και στον κυθήριο το 'δωσε Αμφιδάμαντα δώρο
στη Σκάντεια· το χάρισε στο Μόλο δώρο εκείνος
κι αυτός να το 'χει το 'δωσε στο γιο του Μηριόνη.
Και το κεφάλι σκέπασε τώρα του Οδυσσέα.

Κι έτσι λοιπόν σαν ντύθηκαν όπλα βαριά οι δυο τους,
ξεκίνησαν αφήνοντας τους βασιλιάδες πίσω.
Έστειλε νυχτοκόρακα η Αθηνά σιμά τους

από δεξιά· και το πουλί τα μάτια τους δεν είδαν
μες στης νυχτιάς τη σκοτεινιά, μα άκουσαν τη φωνή του.
Ο Οδυσσέας χάρηκε και στη θεά δεόταν:
«Του ασπιδοφόρου Δία κόρη, εισάκουσέ με,
που στέκεις πάντα πλάι μου σε όλους μου τους κόπους
κι όπου πηγαίνω με κοιτάς· δείξε και τώρα αγάπη·
και κάνε να γυρίσουμε στα ξακουστά μας πλοία
κάνοντας έργο σοβαρό να το θυμούνται οι Τρώες.»
Δεύτερος ο βροντόφωνος δεόταν Διομήδης:
«Του Δία κόρη αδάμαστη, εισάκουσε και μένα.
Όπως τον άξιο Τυδέα, πατέρα μου, στη Θήβα,
που πήγαινε μαντάτορας των Αχαιών, βοήθα.
Στον Ασωπό τους Αχαιούς είχε αφήσει πίσω
και μήνυμα ειρηνικό έφερε στους Καδμείους·
όμως σαν γύρισε από κει φριχτά στοχάστηκε έργα
με σε, θεά, που πρόθυμη στάθηκες στο πλευρό του.
Έτσι και τώρα πρόθυμη σύντρεξε, φύλαξέ με.
Δαμάλα φαρδιοκούτελη θα σφάξω εγώ για σένα,
μονόχρονη, αδάμαστη, που στο ζυγό δεν μπήκε·
τα κέρατα χρυσώνοντας μια τέτοια θα σου σφάξω.»
Με τέτοια προσευχήθηκαν· τους άκουσε η Παλλάδα.
Στην κόρη σαν δεήθηκαν του Δία του μεγάλου,
σαν δυο λιοντάρια έτρεχαν μέσα στη μαύρη νύχτα
μες από θάνατο, νεκρούς, όπλα και μαύρο αίμα.

Σύναξη των Τρωαδιτών Αποστολή του Δόλωνα για κατα-σκόπευση (στ. 299-331)

Κι ο Έκτορας δεν άφηνε τους Τρώες τους αντρείους
να κοιμηθούν, μα κάλεσε σε σύναξη τους πρώτους
όσοι ήταν τότε αρχηγοί και άρχοντες των Τρώων·
τους κάλεσε κι ανάπτυξε τη δυνατή του σκέψη:
«Ποιος σας το έργο που θα πω υπόσχεται να κάμει
μεγάλο δώρο παίρνοντας; Κι αμοιβή άξια θα 'χει.
Αμάξι, δυο ψηλόλαιμα άλογα θα του δώσω
που βρίσκονται στα γρήγορα των Αχαιών τα πλοία,
αν η καρδιά του το βαστά, τρανή αν θέλει δόξα,
να πάει κοντά στων Αχαιών τα γρήγορα καράβια,
να μάθει αν φυλάγονται, ως τώρα όπως γινόταν,

ή δαμασμένοι από μας να φύγουν κουβεντιάζουν
ανάμεσά τους τώρα πια και διάθεση δεν έχουν
σκοπιές τη νύχτα να κρατούν, τους τσάκισε ο κόπος.»
Έτσι είπε· όλοι σώπασαν, κανένας δε μιλούσε.
Ήταν κάποιος Δόλωνας, γιος του κήρυκα Ευμήδη·
είχε στο σπίτι του χαλκό κι αμέτρητο χρυσάφι·
δεν είχε διόλου ομορφιά, μα γρήγορα ποδάρια·
και μες σε πέντε αδερφές ήταν το μόνο αγόρι·
στους Τρώες και στον Έκτορα μίλησε έτσι τότε:
«Με σπρώχνει, Έκτορα, η καρδιά κι η δυνατή η ψυχή μου
να πάω στα πλοία τα γοργά κι από κοντά να μάθω.
Μα το ραβδί σου ύψωσε και δώσε όρκο τώρα
ότι το χαλκοστόλιστο αμάξι θα μου δώσεις
και τ' άλογα που κουβαλούν τον άξιο Αχιλλέα.
Καλός κατάσκοπος θα βγω, δε θα σε διαψεύσω·
θα διασχίσω το στρατό, ωσότου πια να φτάσω
στο πλοίο του Αγαμέμνονα, όπου θα κουβεντιάζουν
οι πρώτοι αν θα φύγουν πια ή αν θα πολεμήσουν.»
Είπε κι αυτός ορκίστηκε με το ραβδί στα χέρια:
«Μάρτυρας ο βαρύβροντος της Ήρας άντρας Δίας!
Δε θ' ανεβεί στα άλογα κανένας απ' τους Τρώες,
μα θα τα χαίρεσαι εσύ μονάχα και για πάντα.»

Η σύλληψη του Δόλωνα από τους Διομήδη-Οδυσσέα (στ. 332-381)

Έτσι είπε και ψευδόρκησε, μα του 'δωσε κουράγιο.
Έβαλε ευθύς στους ώμους του το γυριστό του τόξο,
απέξω ντύθηκε καλά λύκου σταχτιού τομάρι,
φόρεσε στο κεφάλι του κράνος από κουνάβι,
πήρε κοντάρι σουβλερό, κίνησε για τα πλοία·
μα να φέρει στον Έκτορα νέα γραφτό δεν ήταν.
Σαν άφησε τη σύναξη αλόγων και ανθρώπων,
πήρε να τρέχει με ορμή· τον είδε να σιμώνει
ο Οδυσσέας ο άξιος και είπε στο Διομήδη:
«Κάποιος εδώ μας έρχεται, Διομήδη, απ' το στρατό τους
δεν ξέρω αν κατάσκοπος προς τα δικά μας πλοία
ή για να γδύσει σώματα ανθρώπων σκοτωμένων.
Λίγο ας τον αφήσουμε να βγει από τον κάμπο·

τότε γοργά τον πιάνουμε, πάνω του σαν χυθούμε·
αν πάλι τρέχοντας αυτός μπορέσει να ξεφύγει,
απ' το στρατό του πάντοτε σπρώχνε τον προς τα πλοία,
με το κοντάρι βιάζε τον, στην πόλη μην ξεφύγει.»

Είπαν και παραμέρισαν και μες στους σκοτωμένους
ξάπλωσαν· γοργά κι άμυαλα προσπέρασε εκείνος.
Μα μόλις ήταν μακριά, σαν όσο δρόμο παίρνουν
μουλάρια -κουράγιο έχουν πιο πολύ απ' τα βόδια
στέριο αλέτρι να τραβούν σε κάποιο χερσοτόπι-
του χύθηκαν. Στάθηκε αυτός, σαν άκουσε τον κρότο.
Φαντάστηκε πως έρχονται να τον γυρίσουν πίσω
σύντροφοι, γιατί ο Έκτορας αλλιώς είχε διατάξει.
Μα όταν πια τους χώριζε μια κονταριά μονάχα,
εχθροί πως ήταν ένιωσε και το 'βαλε στα πόδια
να φύγει· μα στο κυνήγι τον έβαλαν εκείνοι.
Όπως δυο σουβλερόδοντα σκυλιά, που από κυνήγι
ξέρουν, σ' ένα λαγό ορμούν στο λόγγο ή σ' ελάφι
ζορίζοντάς το και τρέχει βελάζοντας εκείνο,
ο πορθητής Οδυσσέας παρόμοια κι ο Τυδείδης
τον κυνηγούσαν σταθερά το δρόμο κόβοντάς του.
Όμως σαν έφτανε κοντά στις βάρδιες προς τα πλοία,
τότε έβαλε η Αθηνά δύναμη στον Τυδείδη,
μη απ' τους χαλκοθώρακους τους Αχαιούς προφτάσει
κάποιος και τον βρει, δεύτερος έρθει εκείνος τότε.
Με το κοντάρι ορμώντας του του είπε ο Διομήδης:

«Μείνε! Με το κοντάρι μου αλλιώς θα σε πετύχω
και λέω απ' το χέρι μου πως χάρο δε γλιτώνεις.»

Είπε και πάνω του έριξε, μα αστόχησε εκούσια·
πέρασε το κοντάρι του απ' το δεξί του ώμο
και μπήκε η μύτη του στη γη· στάθηκε τρομαγμένος
ψελλίζοντας -τα δόντια του χτυπούσαν μες στο στόμα-
πράσινος απ' το φόβο του· κι αυτοί λαχανιασμένοι
τον έφτασαν, τον έπιασαν· και δακρυσμένος είπε:

«Πιάστε με μόνο ζωντανό και λύτρα θα σας δώσω·
έχω χρυσάφι και χαλκό, σίδερο δουλεμένο·

θα δώσει ο πατέρας μου πολλά να με λυτρώσει,
αν μάθει ότι είμαι ζωντανός στων Αχαιών τα πλοία.»
Μίλησε ο βαθύγνωμος ο Οδυσσέας κι είπε:
«Κάνε κουράγιο! Θάνατο μη σκέφτεσαι καθόλου.
Μα τώρα μίλησε γι' αυτό και την αλήθεια πες μου:
Πώς έτσι από το στρατό έρχεσαι προς τα πλοία
μόνος στο σκότος της νυχτιάς, που όλοι οι θεοί κοιμούνται;
Ήρθες να γδύσεις τάχατε ανθρώπους σκοτωμένους
ή σ' έστειλε ο Έκτορας στα βαθουλά μας πλοία
να δεις εδώ το καθετί ή σ' έσπρωξε η ψυχή σου;»
Με γόνατα τρεμάμενα ο Δόλωνας του είπε:
«Ο Έκτορας με πλάνεψε με τις αστοχασιές του,
που να μου δώσει έταξε τ' άλογα του Αχιλλέα
του ξακουστού, τ' αμάξι του το χαλκοστολισμένο·
μες στη γοργή μαύρη νυχτιά με έσπρωχνε να τρέξω,
να πλησιάσω τους εχθρούς, γυρεύοντας να μάθω
τα γοργά πλοία αν φυλάν, ως τώρα όπως γινόταν,
ή δαμασμένοι από μας να φύγουν κουβεντιάζουν
ανάμεσά τους τώρα πια και διάθεση δεν έχουν
σκοπιές τη νύχτα να κρατούν, τους τσάκισε ο κόπος.»
Γέλασε ο βαθύγνωμος ο Οδυσσέας κι είπε:
«Αλήθεια, μεγάλα δώρα πόθησε η ψυχή σου,
του Αιακίδη τ' άλογα· δύσκολο ωστόσο είναι
να τα μερώσουν οι θνητοί και να τα κυβερνήσουν
εκτός από τον Αχιλλέα, που έχει θεά μητέρα.
Μα τώρα μίλησε γι' αυτό και την αλήθεια πες μου.
Σαν έφευγες, πού άφησες τον Έκτορα το ρήγα;
Πού βρίσκονται τα όπλα του και πού τα άλογά του;
Των Τρώων πού είναι οι βάρδιες τους και πού αυτοί κοιμούνται;
Τι τάχα τώρα σκέφτονται; Επιθυμούν να μείνουν
μακριά από την πόλη τους και στα καράβια δίπλα
ή να γυρίσουν τώρα πια, αφού έχουν νικήσει;»
Ο γιος του Ευμήδη Δόλωνας γύρισε και του είπε·
«Λοιπόν με ειλικρίνεια σ' όλα θα απαντήσω.
Ο Έκτορας κι οι άρχοντες σε σύναξη είναι τώρα

μακριά από το θόρυβο στο μνήμα πλάι του Ίλου.
Και για τις βάρδιες που ρωτάς, πολέμαρχε, καμία
δεν προστατεύει το στρατό και ούτε τον φυλάγει.
Όσοι απ' τους Τρώες να σταθούν πάλι είναι ανάγκη
ξάγρυπνοι δίπλα στις φωτιές ένας τον άλλο σπρώχνει
να τις κρατούν· οι σύμμαχοι οι ξακουστοί κοιμούνται·
στους Τρώες εμπιστεύθηκαν της φύλαξης την έγνοια,
γιατί δε βρίσκονται κοντά γυναίκες και παιδιά τους.»

Γύρισε ο βαθύγνωμος ο Οδυσσέας κι είπε:
«Κοιμούνται χώρια τώρα αυτοί ή με ιππότες Τρώες;
Πες μου τα καθαρά αυτά, θέλω καλά να ξέρω.»

Ο γιος του Ευμήδη Δόλωνας γύρισε και του είπε:
«Λοιπόν με ειλικρίνεια σ' όλα θα απαντήσω.
Οι τοξοφόροι Παίονες προς το γιαλό κι οι Κάρες,
οι Λέλεγες, οι Καύκωνες κι οι Πελασγοί οι άξιοι,
προς τη Θύμβρη οι Λύκιοι, οι Φρύγες οι ιππότες,
οι Μυσοί οι αγέρωχοι κι οι Μαίονες οι άξιοι.
Αλλά γιατί για όλα αυτά φιλορωτάτε εμένα;
Αν να ριχτείτε θέλετε μες στο στρατό των Τρώων,
στην άκρη είναι χωριστά νεοφερμένοι Θράκες·
κι έχουν το Ρήσο βασιλιά, το γιο του Ηονέα.
Τ' άλογά του πιο όμορφα και πιο μεγάλα είναι,
στο τρέξιμο σαν άνεμοι, λευκότερα από χιόνι·
τ' αμάξι του δουλεύτηκε μ' ασήμι και χρυσάφι·
μ' όπλα χρυσά, πελώρια, να βλέπεις να θαυμάζεις,
ήρθε· θνητοί να τα φορούν άνθρωποι δεν ταιριάζει
τα όπλα αυτά, μα σε θεούς να τα φορούν ταιριάζει.
Όμως εμένα φέρτε με στα γρήγορα καράβια
ή δέστε με με τα σκοινιά κι αφήστε εδώ πέρα,
ωσότου να γυρίσετε κι απόδειξη σας δώσω
αν είπα την αλήθεια σε σας ή μήπως όχι.»

Ο Διομήδης ο τρανός λοξοκοιτώντας είπε:
«Πως θα γλιτώσεις, Δόλωνα, στο νου σου μην το βάζεις,
μια κι έπεσες στα χέρια μας, κι ας είπες καλά νέα.
Με λύτρα αν σ' αφήσουμε ή κι έτσι δίχως λύτρα,

Η επίθεση Διομήδη-Οδυσσέα στο στρατόπεδο των Θρακών (στ. 465-514)

θα ξαναρθείς στα γρήγορα των Αχαιών καράβια
ή πάλι σαν κατάσκοπος ή για να μας χτυπήσεις·
αν όμως απ' το χέρι μου συ χάσεις τη ζωή σου
κακό δε θα μπορέσεις πια να κάνεις στους Αργείους.»
Είπε· και καθώς θα 'πιανε αυτός τα γένια εκείνου
με ικεσίας πρόθεση, κατάσβερκα με ξίφος
όρμησε και τον χτύπησε, του έκοψε τα νεύρα·
κι όπως μιλούσε, έπεσε στο χώμα η κεφαλή του.
Πήραν απ' το κεφάλι του το κουναβίσιο κράνος,
το τόξο, το κοντάρι του και την προβιά του λύκου.
Και στην κουρσεύτρα Αθηνά ο άξιος Οδυσσέας
ψηλά τα χέρια του ύψωσε κι ευχήθηκε μιλώντας:
«Θεά, νιώσε χαρά μ' αυτά! Στον Όλυμπο απ' όλους
πιο πολύ τους αθάνατους εσένα θα τιμούμε.
Στων Θρακών τώρα στείλε μας τ' άλογα, τα λημέρια.»
Είπε και πάνω υψώνοντας τα όπλα απ' το κεφάλι
σ' αρμυρικιά τα έκρυψε μ' ένα καλό σημάδι,
χλωρά κλαριά αρμυρικιάς δένοντας με καλάμια,
να μην τα χάσουν, σαν γυρνούν μέσα στη μαύρη νύχτα.
Μέσα από όπλα βάδισαν και από μαύρο αίμα
κι έφτασαν γρήγορα αυτοί στων Θρακιωτών τις βάρδιες.
Κοιμούνταν απ' την κούραση κατάκοποι εκείνοι·
τα όμορφα τα όπλα τους στη γη είχαν αφήσει
με τάξη και σε τρεις σειρές· από δυο άλογα είχαν.
Στη μέση ο Ρήσος κοιμόταν· τ' άλογα τα γοργά του
δεμένα ήταν δίπλα του στου αμαξιού την άκρη.
Ο Οδυσσέας βλέποντας τα 'δειξε στο Διομήδη:
«Διομήδη, να ο άνθρωπος και να τα άλογά του·
είπε γι' αυτά ο Δόλωνας, που έχουμε σκοτώσει.
Μα έλα, δείξε δύναμη· να στέκεις δεν ταιριάζει
μ' όπλα εδώ ανώφελος, μα τ' άλογά του λύνε·
ή σκότωνε σύ κι άσε μου την έγνοια των αλόγων.»
Έτσι είπε· η γλαυκόματη του έδωσε κουράγιο
και έσφαζε ολόγυρα· γόγγυζαν χτυπημένοι
απ' το σπαθί· κοκκίνιζε το χώμα απ' το αίμα.

Όπως ένα λιοντάρι ορμά σ' αφύλαχτο κοπάδι
με γίδια ή με πρόβατα κι είναι γεμάτο λύσσα,
τότε ο Διομήδης έτσι ορμούσε στους Θρακιώτες,
ώσπου σκότωσε δώδεκα· ο Οδυσσέας πάλι
όποιον χτυπούσε με σπαθί ο Διομήδης τότε
απ' το ποδάρι άρπαζε και τον τραβούσε πέρα·
σκεφτόταν τα ωριότριχα άλογα να περάσουν
εύκολα μες απ' τους νεκρούς, τρομάρα να μη νιώσουν
μες στην ψυχή τους, έτσι που δεν είχαν συνηθίσει.
Στο βασιλιά σαν έφτασε πια ο γιος του Τυδέα,
του πήρε, δέκατη τρίτη, την ποθητή ψυχή του,
καθώς βογγούσε· όνειρο κακό στην κεφαλή του
του έστειλε η Αθηνά, το εγγόνι του Οινέα.
Τότε έλυσε τα άλογα ο άξιος Οδυσσέας,
τα έδεσε με τα λουριά, τα έβγαλε απ' το πλήθος
χτυπώντας με το τόξο του, γιατί από τ' αμάξι
το πλουμιστό λησμόνησε να πάρει το μαστίγιο·
στο Διομήδη σφυρίζοντας τότε έδωσε σημάδι.
Σκεφτόταν μένοντας αυτός την πιο μεγάλη τόλμη:
ή το γεμάτο από λαμπρά όπλα να σύρει αμάξι
απ' το τιμόνι σέρνοντας ή στα χέρια να το πάρει
ή να σκοτώσει πιο πολλούς Θρακιώτες τότε ακόμη.
Αυτός αυτά λογάριαζε, η Αθηνά ωστόσο
κοντά στον άξιο Διομήδη στάθηκε και του είπε:
«Του αντρείου Τυδέα γιε, το γυρισμό στοχάσου
στα βαθουλά πλοία, μήπως κυνηγημένος φτάσεις,
αν άλλος από τους θεούς τους Τρώες ξεσηκώσει.»
Είπε· της θεάς τη φωνή κατάλαβε εκείνος
κι ανέβηκε στα άλογα· τα χτύπησε με τόξο
ο Οδυσσέας· πέταξαν στα πλοία των Αργείων.

Παρεμβολή του Απόλλωνα Επιστροφή Διομήδη-Οδυσσέα στο στρατόπεδο των Ελλήνων (στ. 515-579)

Ο αργυρότοξος Φοίβος άσκοπα δεν καθόταν,
σαν είδε πως η Αθηνά ήταν με τον Τυδείδη·
μπήκε στων Τρώων το στρατό μ' εκείνην οργισμένος.
Ευθύς τον Ιπποκόωντα, των Θρακιωτών ηγέτη,
του Ρήσου τον εξάδερφο, σήκωσε απ' τον ύπνο.

Σαν είδε εκείνος αδειανό το χώρο των αλόγων,
τους δικούς του να σπαρταρούν αλύπητα σφαγμένους,
φώναξε μ' αναστεναγμούς τον καλό σύντροφό του.
Με ταραχή και θόρυβο ανείπωτο οι Τρώες
έτρεχαν μαζί· θαύμαζαν τα φοβερά τα έργα
που έκαναν εκείνοι οι δυο και πήγαν προς τα πλοία.

Όταν εκείνοι έφτασαν όπου είχαν σκοτώσει
το Δόλωνα, τα άλογα κράτησε ο Οδυσσέας·
ο Διομήδης πήδησε, τα ματωμένα όπλα
στον Οδυσσέα έδωσε, ανέβηκε και πάλι
μαστίγωσε τα άλογα, που πρόθυμα πετούσαν
προς τα βαθουλά καράβια, καθώς κι αυτά ποθούσαν.
Θόρυβο πρωτακούοντας ο Νέστορας τους είπε:

«Αγαπημένοι μου άρχοντες κι ηγέτες των Αργείων,
ψέμα, αλήθεια θα σας πω; Μα θέλω να μιλήσω.
Θόρυβος αλόγων γοργών στ' αυτιά μου τώρα φτάνει.
Μακάρι ο Οδυσσέας κι ο δυνατός Διομήδης
να έκλεβαν και να 'φερναν άλογα απ' τους Τρώες·
μου τρέμει ωστόσο η ψυχή μήπως οι πιο αντρείοι
των Αχαιών πάθουν κακό απ' την ορμή των Τρώων.»

Δεν είχε πει το λόγο του και πρόβαλαν οι δυο τους.
Εκείνοι πήδησαν στη γη κι όλο χαρά οι άλλοι
τα χέρια τους τους έσφιγγαν καλωσορίζοντάς τους.
Ο Νέστορας ο ιππότης πρώτος τους ερωτούσε:

«Οδυσσέα τρισένδοξε, των Αχαιών η δόξα,
πώς πήρατε πες τ' άλογα: μπήκατε μες στους Τρώες
ή σας συνάντησε θεός, δώρα να σας τα κάμει;
Φαίνονται απαράλλακτα σαν να είναι ακτίνες ήλιου.
Τους Τρώες πάντα πολεμώ και πίσω, λέω, δε μένω
κοντά στα πλοία, μαχητής κι ας είμαι γερασμένος·
δεν είδα, δεν αντίκρισα τέτοια άλογα ωστόσο.
Θα σας συνάντησε θεός, δώρα να σας τα κάμει·
σας αγαπούν πολύ τους δυο ο νεφελοστοιβάχτης
κι η κόρη η γλαυκόματη του ασπιδοφόρου Δία.»

Γύρισε ο βαθύγνωμος ο Οδυσσέας κι είπε:

«Νέστορα, του Νηλέα γιε, των Αχαιών η δόξα,
εύκολα, αν θέλουν οι θεοί, δώρο μπορούν να κάμουν
άλογα και καλύτερα, γιατί είναι ανώτεροί μας.
Μα τ' άλογα που μας ρωτάς νεοφερμένα είναι
από τη Θράκη, γέροντα· ο αντρείος Διομήδης
σκότωσε τον αφέντη τους και δώδεκα δικούς του.
Στα πλοία πλάι σκοτώσαμε ένα δέκατο τρίτο,
που ο Έκτορας κι οι λαμπροί Τρώες τον είχαν στείλει
να 'ρθει κοντά στο στράτευμα, να μας κατασκοπεύσει.»
Είπε αυτά και πέρασε τ' άλογα απ' το χαντάκι
γελώντας· μαζί πήγαιναν όλο χαρά κι οι άλλοι.
Σαν στην καλόχτιστη σκηνή έφτασαν του Τυδείδη,
με λουριά καλόφτιαχτα έδεσαν τ' άλογά τους
μπρος στο παχνί, όπου έστεκαν τ' άλογα του Διομήδη
τα γοργόποδα τρώγοντας ολόγλυκο σιτάρι·
και στην πρύμνη του Δόλωνα τα ματωμένα όπλα
ο Οδυσσέας έβαλε, στην Αθηνά θυσία.
Οι ίδιοι τον ιδρώτα τους στη θάλασσα να πλύνουν
χώθηκαν από τους μηρούς, τις κνήμες και το σβέρκο.
Κι όταν το σώμα έβγαλε από τα σώματά τους
τον ιδρώτα και δρόσισαν βαθιά τα σπλάχνα μέσα,
σε καλοσκάλιστα λουτρά μπήκαν για το λουτρό τους.
Λούστηκαν και αλείφτηκαν πολύ καλά με λάδι
και κάθισαν για φαγητό· σπονδή στη γλαυκομάτα
από κροντήρι έκαναν με το γλυκό κρασί τους.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Κ

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Δολώνεια. Ενώ όλοι κοιμούνται, οι δυο Ατρείδες ανήσυχοι και άγρυπνοι τριγυρίζουν στο στρατόπεδο. Με συμβουλή του Νέστορα γίνεται σύσκεψη κοντά στις φρουρές και αποφασίζεται να παν για κατασκόπευση ο Διομήδης και ο Οδυσσέας. Παράλληλα κι ο Έκτορας στέλνει για αντίστοιχο σκοπό το Δόλωνα. Αυτός όμως πέφτει στα χέρια των δυο Ελλήνων, που του αποσπούν ό,τι ξέρει κι ύστερα τον σκοτώνουν· έχοντας μάθει απ' αυτόν την άφιξη στο τρωικό στρατόπεδο του βασιλιά της Θράκης Ρήσου ορμούν ξαφνικά, τον σκοτώνουν μαζί με δώδεκα συντρόφους του, αρπάζουν τα λαμπρά άλογά του και γυρνούν καβαλάρηδες στο στρατόπεδο.

Στη δέκατη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται η νύχτα της εικοστής πέμπτης ημέρας της επικής αφήγησης.

στ. 3 *τον πρώτο το ρηγάρχη*· απόδοση του πρωτότυπου ποιμὴν λαῶν.

στ. 5-10 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 16 *η ένδοξη καρδιά του*· απόδοση του πρωτότυπου κυδάλιμον κῆρ.

στ. 36 *ο βροντόφωνος*· απόδοση του πρωτότυπου βοὴν ἀγαθός.

στ. 68-69 Στους ομηρικούς χρόνους, αλλά κι αργότερα, θεωρούνταν τιμητικό να προσφωνείται κάποιος με το πατρώνυμό του.

στ. 109 *τον άξιο στ' άρματα*· απόδοση του πρωτότυπου δουρικλυτός (από τύπο του ουσιαστικού δόρυ και από το επίθετο κλυτός = ξακουστός).

στ. 110 Ο *Αίαντας* (από τους δυο συνώνυμους του τρωικού πολέμου) εδώ είναι ο λοκρός γιος του Οϊλέα (βλ. Ε519), που ήταν εξαιρετικά γρήγορος στα πόδια. *Φυλείδης*, γιος του Φυλέα, είναι ο Μέγης, ηγεμόνας των Δουλιχιωτών (βλ. Β627-628).

στ. 112 Ο *Αίαντας* εδώ είναι ο σαλαμίνιος, ο γιος του Τελαμώνα· χαρακτηρίζεται ισόθεος (στο πρωτότυπο ἀντίθεος). Ο *Ιδομενέας* είναι ο ηγεμόνας των Κρητών.

στ. 126 *μπρος στις πύλες*· του τείχους που έκτισαν οι Έλληνες.

στ. 160 *στο στήθωμα του κάμπου* = εκεί όπου η πεδιάδα σχηματίζει έξαρση, ύψωμα.

στ. 183-189	πλατιά ομηρική παρομοίωση.
στ. 218	τυπικός στίχος· βλ. Κ313.
στ. 248	*ο πολύπαθος ο άξιος*· απόδοση του πρωτότυπου πολύτλας δῖος (το πρώτο επίθετο από το επίθετο πολύς και το θέμα του ρήματος τλάω = υπομένω, αντέχω). Αναφορά στη δράση του Οδυσσέα και στην Ιλιάδα, αλλά κυρίως στην Οδύσσεια.
στ. 255	*Θρασυμήδης*· ο γιος του Νέστορα (βλ. Ι81)· εδώ δανείζει όπλα στο Διομήδη (όπως κι ο Μηριόνης στον Οδυσσέα), καθώς ήταν σ' επιφυλακή κι επομένως εξοπλισμένοι, ενώ Διομήδης και Οδυσσέας είχαν έρθει άοπλοι στη συγκέντρωση.
στ. 260	*Μηριόνης*· συναρχηγός των Κρητών με τον Ιδομενέα (βλ. Β650-651).
στ. 266	*Αυτόλυκος*· γιος του Ερμή, πατέρας της μητέρας του Οδυσσέα Αντίκλειας, φημισμένος για τους δόλους και τις κλεψιές του.
στ. 267	*Ελιώνα*· πόλη της Βοιωτίας.
στ. 269	*Σκάντεια*· λιμάνι των Κυθήρων.
στ. 285-286	Για την αποστολή του Τυδέα στη Θήβα βλ. Ε.803-808.
στ. 287	*Ασωπός*· ποταμός στη νότια Βοιωτία.
στ. 289-290	Αναφορά στο φόνο των Θηβαίων που του είχαν στήσει ενέδρα (βλ. Δ387-398).
στ. 297	ομηρική παρομοίωση.
στ. 321	*μα το ραβδί του ύψωσε*· όταν ορκίζονταν στα ομηρικά χρόνια, σήκωναν το σκήπτρο· βλ. Α234, Η412.
στ. 332	*ψευδόρκησε* = δεν πραγματοποίησε τον όρκο του (όχι: πήρε ψεύτικο όρκο), επειδή θανατώθηκε ο Δόλωνας.
στ. 351-353	Η απόσταση που δημιουργούν τα μουλάρια από το βόδια, όταν τραβούν το αλέτρι, υπολογίζεται σε ένα πλέθρο, δηλαδή περίπου 30 μέτρα.
στ. 360-364	πλατιά ομηρική παρομοίωση.
στ. 382	*βαθύγνωμος*· απόδοση του πρωτότυπου πολύμητις (από το επίθετο πολύς και το ουσιαστικό μῆτις = σκέψη).
στ. 384	τυπικός στίχος· βλ. Ω380.

στ. 396-399 επανάληψη των στ. 309-312.

στ. 402 *Αιακίδης* είναι ο Αχιλλέας.

στ. 415 Ο *Ίλος* ήταν γιος του Τρώα, παππούς του Πριάμου· απ' αυτόν πήρε το όνομά του το Ίλιον· το μνήμα του βρισκόταν στην πεδιάδα ανάμεσα στην πόλη και στο Σκάμανδρο.

στ. 428 Για τους *Παίονες* βλ. Β848-850, για τους *Κάρες* βλ. Β867-875.

στ. 429 *Οι Λέλεγες* κατοικούσαν γύρω από την Πήδασο (βλ. Υ96). Οι *Καύκωνες* δεν είναι γνωστό πού κατοικούσαν. Για τους *Πελασγούς* βλ. Β840-843.

στ. 430 Η *Θύμβρη* ήταν πόλη κοντά στο Σκάμαντρο. Για τους *Λύκιους* βλ. Β876-877, για τους *Φρύγες* βλ. Β862-863.

στ. 431 Για τους *Μυσούς* βλ. Β858-861, για τους *Μαίονες* βλ. Β864-866.

στ. 434 Για τους *Θράκες* βλ. Β844-845· εδώ πάντως γίνεται λόγος για νεοφερμένους (νεήλυδες) με αρχηγό το Ρήσο.

στ. 460 *κουρσεύτρα*· απόδοση του πρωτότυπου ληίτις (δηλαδή θεά της λείας).

στ. 466 *αρμυρικιά*· θάμνος που φυτρώνει κοντά στη θάλασσα.

στ. 485-488 ομηρική παρομοίωση.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Κ

Η δέκατη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας είναι ουσιαστικά η αφήγηση ενός περιστατικού που γίνεται στο μεταίχμιο των δυο στρατοπέδων και αποτελεί την εξέλιξη μιας διπλής κατασκόπευσης· ο αφηγηματικός χρόνος, αν και άνισα, μοιράζεται στα δυο στρατόπεδα.

Στην αρχή της ραψωδίας (στ. 1-71) ο ποιητής προβάλλει τους δυο Ατρείδες, τον Αγαμέμνονα και το Μενέλαο, κυρίως βέβαια τον πρώτο· με την περιγραφή της άγρυπνης έγνοιας του μέσα στη νύχτα, καθώς όλοι κοιμούνται, και με την παραστατική παρομοίωση των στ. 5-10 ο Αγαμέμνονας προβάλλει στο σωστό μέτρο του ηγετικού ρόλου του, που τον υποχρεώνει να σκέφτεται πριν απ' όλους για όλους· ο προσανατολισμός της σκέψης του στο Νέστορα είναι δικαιολογημένος, καθώς η προσωπικότητα του γεροντότερου της τρωικής εκστρατείας αποτελεί εγγύηση για κάποια σωστή υπόδειξη. Δεν είναι οπωσδήποτε μικρότερη η προβολή του Μενέλαου· από το δικό του στόμα (στ. 37-41) βγαίνει η ιδέα της κατασκόπευσης του αντίπαλου στρατοπέδου μέσα στη νύχτα. Ο Αγαμέμνονας βλέπει ευπρόσδεκτα την έγνοια του αδερφού του· από το στόμα του βγαίνει ένα δοξαστικό για τον Έκτορα και μιλώντας για την πρόθεσή του ζητά από το Μενέλαο να οργανώσει μια νυχτερινή σύσκεψη των Ελλήνων ηγετών (στ. 43-59). Στον υπόλοιπο διάλογο των δυο αδερφών (στ. 60-71) αξιοσημείωτη είναι η υπόδειξη του Αγαμέμνονα να επιτευχθεί η φιλοτίμηση των ηγετών, αλλά και η παράλληλη απαισιοδοξία του με τον τονισμό μιας πορείας ζωής που στήθηκε άσχημα από την αρχή της.

Στη συνομιλία Αγαμέμνονα-Νέστορα που ακολουθεί (στ. 72-130) ο Αγαμέμνονας τιμά το συνομιλητή του και, καθώς τον βλέπει να λαγοκοιμάται, αδίσταχτα τον προσκαλεί για συνεπιθεώρηση των νυχτερινών φρουρών και ο Νέστορας, εμφυσώντας στο συνομιλητή του μια πνοή αισιοδοξίας, προβάλλει το όνομα του Αχιλλέα - προοικονομία για ό,τι θα πει ύστερα από λίγο· έχει την άνεση να ασκήσει κριτική για το Μενέλαο, που ωστόσο βρίσκει δικαιολογημένα θερμό συνήγορο τον αδερφό του.

Λίγο πριν από τη συνέλευση των Ελλήνων αρχηγών η επιθεώρηση των νυχτερινών φρουρών δημιουργεί αίσθημα ασφάλειας. Η παραστατική παρομοίωση των στ. 183-189 και ο έπαινος του Νέστορα (στ. 192-193) δείχνουν ότι η συνέλευση μπορεί να γίνει απρόσκοπτα - έχουν γνώση οι φύλακες.

Στη συνέλευση ο Νέστορας (στ. 204-217) προβάλλει την ανάγκη να αναληφθεί έργο ριψοκίνδυνο, μια νυχτερινή κατασκόπευση του εχθρικού στρατοπέδου· η σοβαρότητα του εγχειρήματος τονίζεται από τις ηθικές και υλικές αμοιβές που θα έχει όποιος θα αναλάμβανε και θα πραγματοποιούσε το έργο της κατασκόπευσης. Ο ποιητής και σ' αυτήν τη ραψωδία προβάλλει το Διομήδη, που πρώτος ανταποκρίνεται στην πρόταση του Νέστορα (στ. 220-226) και με συλ-

λογιστική επάρκεια ζητά ένα σύντροφο για τη διεκπεραίωση της ριψοκίνδυνης απόπειρας. Όταν πάλι με το δικαίωμα επιλογής που του δίνει ο Αγαμέμνονας εκλέγει από το σύνολο των προσφερομένων τον Οδυσσέα, η προτίμησή του (στ. 242-247) είναι πάλι δικαιολογημένη, καθώς επικαλείται μη επιδεχόμενα αμφισβήτηση φυσικά και μεταφυσικά στοιχεία. Ο τιμητικά επιλεγμένος Οδυσσέας δείχνει μετριοπάθεια και προωθεί με τα λόγια του τη δράση (στ. 249-253).

Η δράση των δυο κατασκόπων είναι ευοίωνη. Η «διοσημία» της Αθηνάς με την αποστολή του νυχτοκόρακα τους ενθαρρύνει, τους προτρέπει σε ευλαβική δέηση στη θεά και ταχύνει τα βήματά τους (στ. 296-298).

Στο σημείο αυτό ο φακός της επικής αφήγησης στρέφεται προς το τρωικό στρατόπεδο. Κι εκεί ίδιες είναι οι έγνοιες, ίδιες και οι πρακτικές. Ο Έκτορας (στ. 303-312) μιλώντας υπόσχεται μεγάλο δώρο σ' όποιον θα κατασκοπεύσει το αντίπαλο στρατόπεδο. Εδώ σημειώνεται αναντιστοιχία με ό,τι έγινε στο ελληνικό στρατόπεδο: μόνο ένας, ο Δόλωνας, δείχνει προθυμία και επιδιώκει να εξαργυρώσει την προσφορά του ακριβά ζητώντας το αμάξι και τα άλογα του Αχιλλέα· είναι σίγουρος για τον εαυτό του και σιγουρεύεται για την ανταμοιβή του με τον απατηλό όρκο του Έκτορα· φυσικά, είναι ανυποψίαστος για τη δεινή τύχη του. Η σύλληψή του σε λίγο από το Διομήδη και τον Οδυσσέα δίνεται με φυσικό τρόπο, που τον κάνει παραστατικότερο η παρομοίωση των στ. 360-364, και απ' εκεί και πέρα η αφήγηση γίνεται ωμά ρεαλιστική, για να φανεί η φρίκη του πολέμου. Ο Δόλωνας εκλιπαρεί για τη ζωή του και υπόσχεται πλούσια λύτρα (στ. 378-381) και ο Οδυσσέας τον καθησυχάζει, χωρίς να είναι στις προθέσεις του η σωτηρία της ζωής του ανακρινόμενου αιχμαλώτου (στ. 383-389). Η ανάκριση του Δόλωνα (στ. 383-445) δίνει πλούσιο πληροφοριακό υλικό· η συναγωγή του είναι μια επιτυχία που δε θα μπορούσε να προβλεφθεί και απαλλάσσει από κινδύνους. Το τέλος της ανάκρισης επισφραγίζεται από το σαρκασμό του Διομήδη (στ. 447-453), που καλύπτει το ψυχρό έγκλημά του με ευλογοφανή συλλογιστική. Η εκτέλεση του Δόλωνα (στ. 454-457) οδηγεί τον Οδυσσέα σε πρόσκληση της προστάτισσάς του θεάς να χαρεί από ένα έργο που βέβαια δεν μπορεί να είναι θεάρεστο.

Η δολοφονία του Δόλωνα (πράξη που πέρα από το ότι είναι εγκληματική είναι και περιττή) οδηγεί σε υπέρβαση της δοσμένης στους δυο ήρωες εντολής· η επίθεση που κάνουν στο στρατόπεδο των Θρακιωτών συμμάχων των Τρωαδιτών και η εξόντωση του βασιλιά Ρήσου μεταβάλλει τον κατασκοπευτικό χαρακτήρα της αποστολής. Ο ποιητής θέλει να γίνονται αυτά με την ανοχή ή με τη συγκατάθεση της θεάς Αθηνάς.

Ήδη με την παρέμβασή της έχει παραβιαστεί η εντολή που είχε δώσει ο Δίας και ως αντιστάθμισμα έχουμε την ενεργοποίηση του Απόλλωνα υπέρ των Τρωαδιτών, που εντυπωσιάζονται βλέποντας τα αποτελέσματα της δράσης του Διομήδη και του Οδυσσέα (στ. 515-525).

Με τη συγκίνηση που προκαλεί στους Τρωαδίτες (που οπωσδήποτε δεν ξέρουν τίποτε για την τύχη του Δόλωνα) η δράση των δυο Ελλήνων ηρώων ο φακός τους παρακολουθεί στην επιστροφή τους στο ελληνικό στρατόπεδο (στ. 526-579), όπου με ερωτήσεις του Νέστορα δίνονται τα καθέκαστα της νυχτερινής αποστολής.

Η ραψωδία κλείνει με ρυθμίσεις πρακτικού χαρακτήρα. Λουτρό, φαγητό, σπονδή στη θεά Αθηνά και με το διαβόητο «δίκαιο του πολέμου» οι δυο ήρωες, ευχαριστημένοι για την επιτυχία τους, μπορούν να ησυχάσουν χωρίς τύψεις για τη σκληρότητα που έδειξαν μέσα στη νύχτα.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Κ

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Κ της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 5 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-130, β) στ. 131-253, γ) στ. 254-348, δ) στ. 349-464 και ε) στ. 465-579. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Κ, στ. 1-130): Ο Αγαμέμνονας και ο Μενέλαος αγρυπνούν και συνομιλούν μεταξύ τους, ο Αγαμέμνονας συνομιλεί με το Νέστορα.

1. Πώς μπορούμε να δικαιολογήσουμε τη συναισθηματική κατάσταση των δυο Ατρειδών στην αρχή της ραψωδίας;
2. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν από τη συνομιλία μεταξύ των δυο Ατρειδών (στ. 36-71);
3. Αξιολογήστε τις θέσεις του Νέστορα στη συνομιλία του με τον Αγαμέμνονα (στ. 82-130).
4. Αξιολογήστε τις θέσεις του Αγαμέμνονα στη συνομιλία του με το Νέστορα (στ. 82-130).

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Κ, στ. 131-253): Ο Νέστορας ξυπνά διαδοχικά τον Οδυσσέα και το Διομήδη, συνέλευση των Ελλήνων, εκλογή Διομήδη-Οδυσσέα για κατασκοπευτική δράση.

1. Αξιολογήστε τη στάση του Οδυσσέα απέναντι στην πρόταση του Νέστορα (στ. 137-149).
2. Αξιολογήστε τη στάση του Διομήδη απέναντι στην πρόταση του Νέστορα (στ. 157-176).
3. Αξιολογήστε το ρόλο του Νέστορα στη συνέλευση των Ελλήνων (στ. 180-253).
4. Δικαιολογήστε την εκλογή από το Διομήδη του Οδυσσέα ως συντρόφου στην κατασκοπευτική δράση που αποφασίστηκε στη συνέλευση των Ελλήνων (στ. 242-247).

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Κ, στ. 254-348): Εξοπλισμός και αναχώρηση του Διομήδη και του Οδυσσέα για την κατασκοπευτική δράση, αναχώρηση για αντίστοιχη δράση του Δόλωνα.

1. Αξιολογήστε τις προσευχές του Οδυσσέα (στ. 278-282) και του Διομήδη (στ. 284-298) στην Αθηνά.
2. Ποια κίνητρα προβάλλει με όσα λέγει ο Έκτορας στους στ. 303-312;
3. Σχολιάστε την αντίδραση όλων των Τρωαδιτών και του Δόλωνα στην πρόταση του Έκτορα (στ. 303-331).
4. Σχολιάστε την υπόσχεση που δίνει και τον όρκο που παίρνει ο Έκτορας (στ. 303-312 και 329-331).

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Κ, στ. 349-464): Σύλληψη, ανάκριση και θανάτωση του Δόλωνα από το Διομήδη και τον Οδυσσέα.

1. Γιατί αστόχησε εκούσια ο Διομήδης ρίχνοντας κοντάρι στο Δόλωνα;
2. Πώς θα χαρακτηρίζατε το Δόλωνα απ' όσα λέγει κατά την ανάκριση που του κάνουν Διομήδης και Οδυσσέας;
3. Πώς θα χαρακτηρίζατε το Διομήδη και τον Οδυσσέα από την ανάκριση που κάνουν του Δόλωνα;
4. Γιατί ο Οδυσσέας εύχεται στην Αθηνά (στ. 462-464) μετά τη θανάτωση του Δόλωνα;

Πέμπτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Κ, στ. 465-579): Επίθεση του Διομήδη και του Οδυσσέα στο στρατόπεδο των Θρακών και επιστροφή τους στο στρατόπεδο των Ελλήνων.

1. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν από την περιγραφή που γίνεται για τους Θράκες στους στ. 471-475;
2. Σχολιάστε το Νέστορα απ' όσα λέγει στους στ. 533-539 και 544-553.
3. Αξιολογήστε όσα λέγει ο Οδυσσέας στο Νέστορα στους στ. 555-563.
4. Αξιολογήστε το τέλος της ραψωδίας.

\- \- \-

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Ποιο αποτέλεσμα δημιουργείται με την αντίθεση που υπάρχει στην αρχή της ραψωδίας;
2. Ποια στοιχεία είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτα απ' όσα λέγει ο Αγαμέμνονας στο Μενέλαο στους στ. 65-71;
3. Πώς παρουσιάζει τον εαυτό του ο Αγαμέμνονας μιλώντας στο Νέστορα (στ. 87-101);
4. Με ποιο ύφος κατηγορεί το Μενέλαο ο Νέστορας και πώς τον υπερασπίζεται ο Αγαμέμνονας στη συνομιλία που κάνουν μεταξύ τους;
5. Είναι εύλογες οι θέσεις που εκθέτει ο Διομήδης μιλώντας στο Νέστορα (στ. 220-226);
6. Ποια είναι η σημασία της «διοσημίας» των στ. 274-276;
7. Ποια είναι η σημασία της παράλληλης με τον Αγαμέμνονα εγρήγορσης του Έκτορα στους στ. 299-302;
8. Είναι δικαιολογημένος ο Δόλωνας λέγοντας όσα λέγει για τον Έκτορα στους στ. 391-399;
9. Γιατί ο Απόλλωνας ενεργεί έμμεσα στους στ. 515-519;
10. Ο Διομήδης και ο Οδυσσέας επιστρέφοντας εκθέτουν τη δράση τους, όχι όμως και τις πληροφορίες που απόσπασαν ανακρίνοντας το Δόλωνα. Πώς εξηγείτε την παράλειψη αυτή;

\- \- \-

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Κ της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Σκιαγραφία του Αγαμέμνονα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
4. Σκιαγραφία του Μενέλαου απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
5. Σκιαγραφία του Νέστορα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
6. Σκιαγραφία του Διομήδη απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
7. Σκιαγραφία του Οδυσσέα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
8. Το θέμα της παράλληλης κατασκοπείας: κοινά στοιχεία και διαφορές.
9. Η παρουσία των θεών στη ραψωδία αυτή.
10. Το θέμα της εξαγοράς της ζωής με λύτρα - συσχετισμός των στοιχείων της ραψωδίας αυτής με στοιχεία που έχουμε δει ως τώρα.

ΙΛΙΑΔΑΣ Λ

Αποστολή της Έριδας στους Έλληνες
Αμφίρροπη μάχη
(στ. 1-83)

Η Αυγή απ' του Τιθωνού του αρχοντικού την κλίνη
σηκώθηκε φως στους θεούς και στους θνητούς να φέρει·
ξαπόστειλε την Έριδα κι ο Δίας στα καράβια
των Αχαιών· κρατούσε αυτή φριχτό πολέμου σκιάχτρο.
Στάθηκε στο απλόχωρο πλοίο του Οδυσσέα
στη μέση της παράταξης, ν' ακούγεται από γύρω,
κι ως τη σκηνή του Αίαντα, του γιου του Τελαμώνα,
κι ως του Αχιλλέα τη σκηνή· στις άκρες είχαν σύρει
αυτοί τα πλοία σίγουροι για δύναμη κι αντρεία.
Στάθηκε κι έβγαλε η θεά φριχτή στριγγιά μεγάλη
και τις καρδιές των Αχαιών στήριξε με κουράγιο
να πολεμούν, να μάχονται χωρίς ανάσα διόλου.
Πιο ποθητός τους έγινε ο πόλεμος απ' ό,τι
να φύγουν με τα πλοία τους στην πατρική τους χώρα.

Τότε ο Ατρείδης φώναξε, πρόσταξε να φορέσουν
τα όπλα τους οι Αχαιοί· αρματωσιά κι ο ίδιος
χάλκινη φόρεσε. Πρώτα στις κνήμες του κνημίδες
έβαλε που προσάρμοζαν μ' ολάργυρες περόνες·
πέρασε θώρακα μετά γύρω από τα στήθη,
που ο Κινύρας κάποτε του έδωσε για δώρο.
Γιατί στην Κύπρο έφτασε η φήμη η μεγάλη,
ότι οι Αχαιοί θα παν στην Τροία με τα πλοία·
θώρακα χάρισε γι' αυτό στο βασιλιά για δώρο.
Δέκα σειρές ο θώρακας είχε βαθύ λαζούρι,
είκοσι από κασσίτερο, δώδεκα από χρυσάφι·
ανέβαιναν προς το λαιμό μαυρογαλάζια φίδια
τρία από κάθε μεριά, με ίριδες παρόμοια,
που στα νέφη στήνει ο Δίας, για τους θνητούς σημάδι.
Σπαθί στους ώμους πέρασε· χρυσά λαμποκοπούσαν

πάνω του καρφιά· αργυρή είχε εκείνο θήκη
και με χρυσόλουρα ψηλά στεκόταν κρεμασμένο.
Πήρε την πολυπλούμιστη πολεμική ασπίδα,
που όλον τον εσκέπαζε κι είχε χάλκινους κύκλους
δέκα κι από κασσίτερο αφαλούς είκοσι άσπρους
κι ακόμη ένα στη μέση τους από βαθύ λαζούρι.
Πάνω σ' αυτήν ήταν Γοργώ με τ' άγριο κοίταγμά της,
η αγριόματη, γύρω ο Δείμος και ο Φόβος.
Είχε ολάργυρο λουρί· πάνω του τυλιγόταν
φίδι γαλάζιο· κεφάλια τρία εκείνο είχε
που απ' το λαιμό ξεφύτρωναν και έβλεπαν ολούθε.
Φόρεσε κράνος έπειτα με φούντα αλογίσια
δικέρατο, τετράφαλο· δυο σουβλερά κοντάρια,
με αιχμή χάλκινη, γερά στα χέρια του τα πήρε,
που έφτανε η λάμψη τους ως τα ουράνια μέσα.
Και τότε έκαναν βροντή η Αθηνά κι η Ήρα
των πολύχρυσων Μυκηνών το βασιλιά τιμώντας.

Τότε καθένας πρόσταζε πια στον ηνίοχό του
μπρος στο χαντάκι να κρατά τα άλογα με τάξη.
Και με τα πόδια πήγαιναν αρματωμένοι οι ίδιοι.
Σηκώθηκε πρωί πρωί αλαλαγμός μεγάλος.
Έφθασαν στο χαντάκι μπρος πριν απ' τους ηνιόχους,
που έφτασαν αργότερα· σήκωσε τότε ο Δίας
μεγάλη αναταραχή και έριξε απ' τον αιθέρα
αιματοστάλαχτη βροχή, γιατί αντρειωμένες
πολλές να στείλει σκόπευε ψυχές στον Άδη κάτω.

Μα κι οι Τρώες συντάσσονταν στο στήθωμα του κάμπου
γύρω απ' τον τρανό Έκτορα, τον άξιο Πολυδάμα,
τον Αινεία, που σαν θεός απ' το λαό τιμιόταν,
το νεαρό Ακάμαντα, με τους θεούς παρόμοιο,
τον Πόλυβο κι Αγήνορα, τους τρεις Αντηνορίδες.
Έστεκε μπρος ο Έκτορας με στρογγυλή ασπίδα.
Όπως αστέρι ολέθριο προβάλλει μες στα νέφη,
ολόφωτο, και χάνεται ξανά μέσα στα νέφη,
πρόβαλλε έτσι ο Έκτορας άλλοτε μες στους πρώτους

και άλλοτε μες στους στερνούς προστάζοντας· και όλος
άστραφτε σαν την αστραπή του ασπιδοφόρου Δία.

Εκείνοι, όπως θεριστές αντίκρυ ένας του άλλου
χωράφι άντρα πλούσιου με στάρι ή κριθάρι
θερίζουν και χερόβολα στρώνουν πυκνά στο χώμα,
ορμούσαν, Τρώες και Αχαιοί, καθένας πάνω σ' άλλον
και σκότωναν· τη φευγάλα κανείς δεν τη σκεφτόταν.
Ήταν η μάχη αμφίρροπη, σαν λύκοι αυτοί ορμούσαν.
Φαρμακερή η Έριδα χαιρόταν να τους βλέπει·
μόνη αυτή απ' τους θεούς στη μάχη ήταν μαζί τους.
Άλλοι θεοί δε βρίσκονταν· κάθονταν χωρίς έγνοιες
καθένας στο παλάτι του το όμορφο που είχε
καλοχτισμένο πέρα κει στου Ολύμπου τα φαράγγια.
Όλοι το μαυροσύννεφο Δία κατηγορούσαν,
γιατί στους Τρώες ήθελε τη δόξα να χαρίσει.
Αυτός δεν τους λογάριαζε· μακριά τους είχε φύγει·
στη δόξα του ολόχαρος, ολόμονος καθόταν
κι έριχνε ματιές στην Τροία, στων Αχαιών τα πλοία,
σ' όσους έσφαζαν, σφάζονταν, και στου χαλκού τη λάμψη.

Αριστεία του Αγαμέμνονα
Αποστολή της Ίριδας στους Τρώες (στ. 84-217)

Όσο κρατούσε η αυγή κι αύξανε η άγια μέρα,
βέλη έριχναν κι οι δυο πλευρές, στρατός πολύς χανόταν·
όμως όταν για φαγητό κάθεται ο ξυλοκόπος
μες στα λαγκάδια του βουνού, σαν κουραστούν τα χέρια
να κόβουν δέντρα αψηλά και η ψυχή βαριέται
και για το νόστιμο ψωμί λαχτάρα τον θεριεύει,
τότε μ' αντρεία τσάκισαν οι Δαναοί τους Τρώες
δίνοντας στους συντρόφους τους κουράγιο ένας του άλλου.
Πρώτος ο Αγαμέμνονας το Βιήνορα, ρήγα,
μ' ορμή σκότωσε κι έπειτα το σύντροφό του Οιλέα.
Πηδώντας απ' τ' αμάξι του είχε σταθεί μπροστά του·
όπως όμως ορμούσε μπρος, με σουβλερό κοντάρι
τον χτύπησε στο μέτωπο· δεν άντεξε το κράνος
στο χτύπημα, μα έσπασε το κόκαλο και λιώμα
έγιναν τα μυαλά· τότε τον ξάπλωσε στο χώμα.
Ο ρήγας Αγαμέμνονας τους άφησε εκεί πέρα,

αφού τους απογύμνωσε, τα στήθη τους να δείχνουν·
τον Ίσο και τον Άντιφο τράβηξε να σκοτώσει,
δυο γιους του Πρίαμου, νόθο και γνήσιο, που κι οι δυο τους
στο ίδιο αμάξι βρίσκονταν, ηνίοχος ο νόθος,
πλάι ο ξακουστός Άντιφος· αυτούς ο Αχιλλέας,
καθώς βοσκούσαν πρόβατα στης Ίδης τα φαράγγια,
πιάνοντας κάποτε έδεσε και άφησε με λύτρα.
Τώρα ο Αγαμέμνονας ο άρχοντας τον ένα
στο στήθος κάτω απ' το βυζί χτύπησε με κοντάρι,
τον άλλο με σπαθιά στ' αυτί, κι έριξε από τ' αμάξι.
Καθώς βιαστικά έβγαζε τα όμορφά τους όπλα,
τους γνώρισε· πρωτύτερα τους είχε δει στα πλοία,
απ' το γοργό Αχιλλέα φερμένους απ' την Ίδη.
Όπως τσακίζει εύκολα λιοντάρι μιας λαφίνας
γρηγορόποδης τα μικρά με τα γερά του δόντια
στη φωλιά τους πηγαίνοντας και παίρνει τη ζωή τους,
κι εκείνη βρίσκεται κοντά και δεν μπορεί ωστόσο
να τα συντρέξει, επειδή την παραλύει ο φόβος,
και τρέχει στα δάση γοργά και στα πυκνά ρουμάνια
ιδρωμένη και βιαστική απ' του αγριμιού τη φόρα,
έτσι να σώσει απ' το χαμό τους Τρώες δεν μπορούσε
κανένας, αλλ' οι Αχαιοί τους κυνηγούσαν όλους.

Τον Πείσανδρο κι Ιππόλοχο, πολεμιστή αντρείο,
του αντρείου Αντίμαχου γιους, που παίρνοντας χρυσάφι
απ' τον Πάρη, δώρο λαμπρό, δεν άφηνε τους Τρώες
στον ξανθό Μενέλαο να δώσουν την Ελένη,
ο ρήγας Αγαμέμνονας τους γιους του είχε πιάσει
σ' ένα αμάξι και τους δυο· μαζί το κυβερνούσαν.
Ξέφυγαν απ' τα χέρια τους τα λαμπερά λουριά τους,
τρόμαξαν· μα σαν λιοντάρι ορμούσε ο Ατρείδης·
σκύβοντας απ' τ' αμάξι τους αυτοί παρακαλούσαν:

«Γιε του Ατρέα, πιάσε μας και δέξου άξια λύτρα·
το σπίτι του Αντίμαχου θησαυρούς πολλούς έχει,
χαλκό, χρυσάφι, σίδερο με κόπο δουλεμένο·
θα δώσει ο πατέρας μου πολλά να με λυτρώσει,

αν μάθει ότι είμαι ζωντανός στων Αχαιών τα πλοία.»
Έτσι οι δυο τους κλαίοντας στο βασιλιά μιλούσαν
με λόγια μαλακά, όμως σκληρό άκουσαν λόγο:
«Του αντρείου Αντίμαχου οι δυο σας γιοι αν είστε,
αυτού που το Μενέλαο φώναζε να σκοτώσουν,
όταν στην Τροία έφτασε κάποτε απεσταλμένος
μαζί με τον Οδυσσέα, να μη γυρίσει πίσω,
τώρα θα μου πληρώσετε την άπρεπη βουλή του!»
Είπε κι ευθύς τον Πείσανδρο έριξε απ' τ' αμάξι
με κονταριά στο στήθος του· κι έπεσε αυτός στο χώμα.
Πήδησε ο Ιππόλοχος· τον σκότωσε όμως κάτω·
με σπαθί χέρια του 'κοψε, του πήρε το κεφάλι,
σαν κούτσουρο τον έσπρωξε να κυλιστεί μπροστά τους.
Άφησε αυτούς και όρμησε όπου πολλοί χτυπιούνταν·
μαζί του κι άλλοι Αχαιοί αντρειωμένοι ορμούσαν·
οι πεζοί σκότωναν πεζούς, που έφευγαν βιασμένοι,
οι ιππείς σκότωναν ιππείς -και σηκωνόταν σκόνη
στον κάμπο απ' τα βροντερά τα πόδια των αλόγων-
με το χαλκό χτυπώντας τους· ο άρχοντας Ατρείδης
αδιάκοπα σκοτώνοντας ψύχωνε τους Αργείους.
Όπως φωτιά ολέθρια σε ένα δάσος πέφτει
και τη γυρίζει ο άνεμος παντού κι οι θάμνοι πέφτουν
σύριζα, καθώς χτυπιούνται απ' την ορμή της φλόγας,
έτσι απ' του Αγαμέμνονα τα χέρια στη φευγάλα
Τρώων κεφάλια έπεφταν· και μακρόλαιμα πλήθος
άλογα στη μάχη μέσα έσερναν άδεια αμάξια
ζητώντας τους ηνίοχους· όμως αυτοί στο χώμα
κείτονταν, χαρά των όρνιων παρά των γυναικών τους.
Κρατούσε ο Δίας μακριά τον Έκτορα απ' τα βέλη
απ' τη σφαγή, την ταραχή, το αίμα και τη σκόνη·
τους Δαναούς ψυχώνοντας ορμούσε ο Ατρείδης.
Στο μνήμα του παλιού Ίλου του Δαρδανίδη, οι Τρώες
κοντά στην άγρια συκιά μαζεύονταν, στον κάμπο,
λαχταρώντας την πόλη τους· φώναζε ο Ατρείδης
πάντα κι ο λύθρος λέρωνε τ' ανίκητά του χέρια.

Στις Σκαιές πύλες και στο δρυ σαν έφτασαν ωστόσο,
στάθηκαν και περίμεναν να έρθουν και οι άλλοι.
Όμως αυτοί μεσοκαμπίς έφευγαν σαν γελάδες
που μες στης νύχτας την καρδιά τις κυνηγάει λιοντάρι
όλες μαζί, μα συμφορά τη μια μονάχα βρίσκει,
με τα γερά τα δόντια του όποιας το σβέρκο σπάσει,
ρουφήξει όλο το αίμα της και φάει τα σωθικά της·
έτσι ο Αγαμέμνονας ο ρήγας κυνηγούσε
σκοτώνοντας τον πιο στερνό· και έτρεχαν εκείνοι.
Και μπρούμυτα κι ανάσκελα πολλοί από τ' αμάξια
έπεσαν απ' τα χέρια του· τους κυνηγούσε ολούθε.
Μα σαν στην πόλη ζύγωνε και στο ψηλό της τείχος,
τότε ο πατέρας των θνητών και των θεών, στης Ίδης
τις ράχες της πολύβρυσης, απ' τα ουράνια ήρθε
και κάθισε· στα χέρια του κρατούσε αστροπελέκι.
Τη χρυσόφτερη Ίριδα έστειλε να μηνύσει:
«Τρέξε, Ίριδα γρήγορη, στον Έκτορα και πες του:
Όσο τον Αγαμέμνονα να χύνεται τον βλέπει
στους πρόμαχους ανάμεσα, τους Τρώες να θερίζει,
ας υποχωρεί δίνοντας μόνο στους άλλους θάρρος
να πολεμούν με τους εχθρούς μέσα στην άγρια μάχη.
Μα αν τον δει να χτυπηθεί με κονταριά ή τόξο
και στο αμάξι του ανεβεί, δύναμη θα του δώσω
να σφάζει, στα καλόστρωτα ωσότου φτάσει πλοία,
ο ήλιος βασιλέψει πια και τ' άγιο σκότος έρθει.»
Είπε· κι η ανεμόποδη Ίριδα δεν αρνιόταν·
στην άγια Τροία έφτασε και στις κορφές της Ίδης.
Βρήκε το γιο του Πρίαμου, τον Έκτορα τον άξιο,
να στέκεται με τ' άλογα και το γερό του αμάξι·
η γρηγορόποδη Ίριδα στάθηκε πλάι κι είπε:
«Έκτορα, γιε του Πρίαμου, στη σκέψη όμοιε Δία,
για να σου πω τα λόγια αυτά με έχει στείλει ο Δίας.
Όσο τον Αγαμέμνονα να χύνεται τον βλέπεις,
στους πρόμαχους ανάμεσα, τους Τρώες να θερίζει,
να υποχωρείς δίνοντας μόνο στους άλλους θάρρος

να πολεμούν με τους εχθρούς μέσα στην άγρια μάχη.
Μα αν τον δεις να χτυπηθεί με κονταριά ή τόξο
και στο αμάξι του ανεβεί, δύναμη θα σου δώσει
να σφάζεις, στα καλόστρωτα ωσότου φτάσεις πλοία,
ο ήλιος βασιλέψει πια και τ' άγιο σκότος έρθει.»
Η γρηγορόποδη Ίριδα έφυγε, αυτά σαν είπε·
κι απ' τ' αμάξι ο Έκτορας πήδησε με τα όπλα·
χώθηκε μέσα στο στρατό σείοντας τα κοντάρια·
ξεσήκωνε για πόλεμο κι άναψε άγρια μάχη.
Στράφηκε τότε ο στρατός αντίκρυ στους Αργείους.
Δυνάμωσαν τις φάλαγγες ωστόσο κι οι Αργείοι.
Άνοιξε η μάχη, στάθηκαν αντικριστά και πρώτος
όρμησε ο Αγαμέμνονας να πολεμήσει απ' όλους.

Απώλειες Τρώων και Ελλήνων (στ. 218-309)

Και τώρα, Μούσες, πέστε μου, κάτοικοι του Ολύμπου
ποιος μπρος στον Αγαμέμνονα στάθηκε τότε πρώτος
από τους κοσμοξάκουστους σύμμαχους ή τους Τρώες.
Ο τρανός γιος του Αντήνορα, ο άξιος Ιφιδάμας,
που έζησε στην καρπερή, την αρνομάνα Θράκη·
μικρό παιδί στο σπίτι του τον είχε ο Κισσέας,
παππούς απ' τη μητέρα του, τη Θεανώ· ωστόσο
στης νιότης όταν έφτασε το φημισμένο άνθος,
τον κράτησε και του 'δωσε την κόρη του γυναίκα·
ακούοντας για Αχαιούς το νυφικό κοιτώνα
άφησε κι έχοντας πλοία δώδεκα ξεκινούσε.
Τα πλοία τα καλόστρωτα τ' άφησε στην Περκώτη
και με τα πόδια έφτασε ο ίδιος του στην Τροία.
Αυτός στον Αγαμέμνονα στάθηκε τότε αντίκρυ.
Κι όταν πια κοντοζύγωσαν ορμώντας αμοιβαία,
ο Ατρείδης αστόχησε, λόξεψε το κοντάρι·
κι αυτόν κάτω απ' το θώρακα χτύπησε ο Ιφιδάμας
βάζοντας δύναμη πολλή με το βαρύ του χέρι,
μα την πλουμιστή ζώνη του δεν την τρύπησε· βρήκε
πρώτα τ' ασήμι η αιχμή, στράβωσε σαν μολύβι.
Ο ρήγας Αγαμέμνονας τ' άρπαξε από το χέρι,
τον έσυρε ορμώντας του, λιοντάρι λες και ήταν·

τα γόνατά του τσάκισε με μια σπαθιά στον ώμο.
Πέφτοντας πλάγιασε έτσι αυτός σε μολυβένιο ύπνο
ο δόλιος προστατεύοντας τον τόπο απ' τη γυναίκα
μακριά, που δεν τη χάρηκε, πολλά κι ας είχε δώσει·
έδωσε βόδια εκατό κι έταξε κι άλλα χίλια,
γίδια κι αρνιά, που έβοσκαν σε άπειρα κοπάδια.
Τότε ο Αγαμέμνονας του έβγαλε τα όπλα
τα όμορφα και πήγαινε προς τους Αργείους πάλι.

Μόλις τον είδε ο Κόωνας, ο ξακουστός στον κόσμο,
ο πρώτος γιος του Αντήνορα, πόνος βαρύς στα μάτια
του 'πεσε, αντικρίζοντας νεκρό τον αδερφό του.
Κοντά στον Αγαμέμνονα στάθηκε με κοντάρι
κρυφά· χτυπώντας του χεριού απ' τον αγκώνα κάτω
πέρα για πέρα πέρασε το λαμπερό κοντάρι.
Ο ρήγας Αγαμέμνονας ένιωσε ρίγος τότε·
τον πόλεμο και τη σφαγή δεν άφησε ωστόσο,
αλλ' όρμησε στον Κόωνα κρατώντας το κοντάρι.
Αυτός τον Ιφιδάμαντα, ίδιου γονιού αδέρφι,
από το πόδι έσερνε και φώναζε σε όλους·
καθώς όμως τον έσερνε, με σουβλερό κοντάρι
την ορμή του 'κοψε μεμιάς κάτω απ' την ασπίδα·
πάνω στον Ιφιδάμαντα του πήρε το κεφάλι.
Έτσι οι γιοι του Αντήνορα από το ρήγα Ατρείδη
δαμάστηκαν και τράβηξαν στου Άδη το παλάτι.

Αυτός ορμούσε στις γραμμές των άλλων Τρώων όμως,
με κοντάρι και με σπαθί και με χοντρά λιθάρια,
όσο ζεστό ανάβρυζε το αίμα απ' την πληγή του.
Μα σαν ξεράθηκε η πληγή και στάθηκε το αίμα,
έπιασαν πόνοι αβάσταχτοι το δυνατό Ατρείδη.
Όπως μιας ετοιμόγεννης πόνους πικρούς της στέλνουν
οι Ειλείθυιες, της Ήρας οι σκληρές θυγατέρες,
που τους πόνους του τοκετού πολύ πικρούς τους κάνουν,
έτσι έπιασαν πόνοι πικροί το δυνατό Ατρείδη.
Ανέβηκε στ' αμάξι του προστάζοντας να τρέξει
στα πλοία ο ηνίοχος· πονούσε η καρδιά του.

Φεύγοντας όμως δυνατά φώναξε στους Αργείους:
«Καλοί μου φίλοι, άρχοντες κι ηγέτες των Αργείων,
τα ποντοπόρα πλοία μας εσείς γλιτώστε τώρα
από τον άγριο πόλεμο· δε μ' άφησε ο Δίας
ο βαθύγνωμος να χτυπώ ολημερίς τους Τρώες.»
Έτσι είπε· κι ο ηνίοχος μαστίγωσε να φύγουν
προς τα καράβια τ' άλογα· πρόθυμα αυτά πετούσαν·
τα στήθη έβγαζαν αφρούς, σκονίζονταν τα πόδια,
καθώς τότε απομάκρυναν το ρήγα που πονούσε.
Ο Έκτορας σαν ένιωσε πως φεύγει ο Ατρείδης,
φωνάζοντας εμψύχωσε και Λύκιους και Τρώες:
«Τρώες και Λύκιοι και σεις Δάρδανοι αντρειωμένοι,
άντρες σταθείτε, φίλοι μου, και δείξετε αντρεία.
Ο πιο αντρείος έφυγε και έδωσε σ' εμένα
μεγάλη δόξα ο Δίας· στους αντρείους Αργείους
τα άλογά σας σπρώξετε για πιο μεγάλη δόξα.»
Έτσι είπε και ξεσήκωσε τη δύναμη σε όλους.
Όπως τ' ασπρόδοντα σκυλιά ο κυνηγός αφήνει
πάνω σ' αγριογούρουνο ή πάνω σε λιοντάρι,
έτσι έσπρωχνε σε Αχαιούς τους Τρώες τους αντρείους
ο Πριαμίδης Έκτορας σαν αντροφόνος Άρης.
Κι ο ίδιος μες στους πρόμαχους περήφανος τραβούσε
και μες στη μάχη όρμησε σαν θύελλα μεγάλη
που το γαλάζιο πέλαγος ορμώντας ξεσηκώνει.
Εκεί ποιον πρώτο σκότωσε και τελευταίο πάλι
ο Πριαμίδης Έκτορας, που δόξαζε ο Δίας;
Το μαχητή Ιππόνοο, Οφέλτιο κι Οπίτη,
το Δόλοπα, Κλυτέου γιο, Αγέλαο και Ώρο,
ακόμη τον Αυτόνοο, τον Αίσυμνο κι Ασαίο.
Τους αρχηγούς των Δαναών αυτούς σκότωσε πρώτα,
μετά στο πλήθος έπεσε. Όπως φερμένα νέφη
από το Νότο ο Ζέφυρος με θύελλα τα σπρώχνει,
κυλούν πυκνά τα κύματα κι αφρός ψηλά πετιέται
από του πολυτάξιδου ανέμου την αντάρα,
έτσι θέριζε ο Έκτορας πολλά κεφάλια τότε.

Τραυματισμός Έκτορα από Διομήδη
Τραυματισμός Διομήδη από Πάρη
Δράση του Οδυσσέα (στ. 310-460)

Κακό, αγιάτρευτες πληγές θα είχαν γίνει τότε
και οι Αργείοι φεύγοντας θα έπεφταν στα πλοία,
τον Τυδείδη ο Οδυσσέας αν δεν παρακινούσε:
«Τι πάθαμε και χάσαμε, Τυδείδη, την αντρεία;
Έλα, καλέ μου, πλάι μου, γιατί ντροπή μας θα 'ναι,
ο λοφοσείστης Έκτορας τα πλοία μας αν πάρει.»
Ο Διομήδης ο τρανός γύρισε και του είπε:
«Θα κρατηθώ στη θέση μου, όμως μικρό θα είναι
το όφελος, γιατί ο Δίας ο νεφελοστοιβάχτης
τους Τρώες θέλει νικητές κι όχι εμάς να κάνει.»
Είπε και στο ζερβό βυζί χτυπώντας το Θυμβραίο
με κονταριά τον έριξε από τ' αμάξι κάτω·
το φίλο του Μολίονα έριξε ο Οδυσσέας.
Αφού τους πήραν την ορμή, τους άφησαν κει πέρα,
χάθηκαν μέσα στο στρατό και σκότωναν σαν κάπροι
που πάνω σε λαγωνικά με πολύ θράσος πέφτουν·
έτσι τους Τρώες σκότωναν ξαναχιμώντας· τότε
τον Έκτορα ξεφεύγοντας σώθηκαν οι Αργείοι.
Τότε αμάξι κούρσεψαν και δυο αντρειωμένους,
γιους του Περκώσιου Μέροπα, που όλους ξεπερνούσε
στη μαντική· δεν άφηνε τους γιους του να κινήσουν
στον ανδροφθόρο πόλεμο· δεν άκουγαν ωστόσο
αυτοί, καθώς τους έσερναν οι μοίρες του θανάτου.
Ο ξακουστός στον πόλεμο Διομήδης τη ζωή τους
πήρε κι έβγαλε ύστερα τα ξακουστά τους όπλα·
Ιππόδαμο κι Υπείροχο σκότωσε ο Οδυσσέας.
Τη μάχη ισοζύγιασε ανάμεσά τους τότε
από την Ίδη ο Δίας· σκοτώνονταν εκείνοι.
Πλήγωσε τον Αγάστροφο πρώτα ο Διομήδης,
Παίονα γιο, στο λαγγόνι με κονταριά· δεν είχε
κοντά τ' άλογα να φύγει· έκαμε βαρύ λάθος.
Τα είχε ο ηνίοχος μακριά· πεζός εκείνος
μαχόταν μες στους πρόμαχους, ώσπου τον βρήκε ο χάρος.
Τους είδε μέσα στις γραμμές ο Έκτορας κι ορμούσε
φωνάζοντας· κι ήταν πίσω οι φάλαγγες των Τρώων.

Τον είδε ο βροντόφωνος ο Διομήδης· με τρόμο
στον Οδυσσέα στράφηκε, που πλάι του βρισκόταν:
«Ο δυνατός ο Έκτορας, για μας κακό μεγάλο,
ορμά· μα ας σταθούμε, μ' αυτόν να χτυπηθούμε.»
Είπε· με φόρα έριξε πάνω του το κοντάρι·
πέτυχε, δεν ξαστόχησε, την κορυφή του κράνους,
καθώς εκεί σημάδευε· στο όμορφό του σώμα
απ' το χαλκό τινάχτηκε ο χαλκός· τριπλό κράνος
στενό τότε τον γλίτωσε, δοσμένο απ' το Φοίβο.
Γύρισε πίσω ο Έκτορας, χάθηκε μες στο πλήθος,
σωριάστηκε στα γόνατα, ακούμπησε στο χώμα
τ' αδρό του χέρι· σκέπασε τα μάτια του σκοτάδι.
Ώσπου μεσ' απ' τους πρόμαχους να τρέξει ο Τυδείδης
ξοπίσω απ' το κοντάρι του, να δει πού είχε πέσει,
ανάσανε ο Έκτορας, ανέβηκε στ' αμάξι,
όρμησε μέσα στο στρατό και γλίτωσε το χάρο.
Κι είπε ο τρανός Τυδείδης με το κοντάρι ορμώντας:
«Σκύλε, το χάρο ξέφυγες· όμως κοντά τον είδες·
τώρα πάλι σε γλίτωσε ο Φοίβος· θα του τάζεις
πολλά, καθώς θα ξεκινάς στων κονταριών τους χτύπους.
Θα σε ξεκάνω αργότερα, κάπου θα σε πετύχω,
αν βέβαια κάποιος θεός κι εμένα παραστέκει.
Τώρα στους άλλους θα χυθώ, σ' όποιον μπροστά μου τύχει.»
Είπε κι αμέσως έγδυσε τον άξιο Παιονίδη.
Ο άντρας της ωριόμαλλης Ελένης Πάρης τότε
τέντωνε πια το τόξο του στο ρήγα τον Τυδείδη,
στον κίονα του μνήματος γυρτός καθώς βρισκόταν
του άρχοντα του παλαιού, του Ίλου Δαρδανίδη.
Του αντρείου Αγάστροφου έβγαζε από τα στήθη
το θώρακα, την πλουμιστή ασπίδα απ' τους ώμους
και το βαρύ το κράνος του· το τόξο του ωστόσο
τραβούσε και τον χτύπησε -δεν ξέφυγε το βέλος
από τον Πάρη μάταια- στο δεξιό ποδάρι,
στον ταρσό· διαπερνώντας τον μπήχτηκε μες στο χώμα·
γέλασε αυτός χαρούμενα απ' το καρτέρι κι είπε:

«Σε πέτυχα, δεν ξέφυγε στα άδικα το βέλος·
στην κοιλιά να σε έβρισκε μακάρι, να χανόσουν.
Κι οι Τρώες θα ξανάσαιναν απ΄ τα κακά τους έτσι,
που σε φοβούνται τώρα πια σαν γίδια το λιοντάρι.»

Ατάραχος απάντησε ο δυνατός Διομήδης:
«Γυναικοπλάνε, υβριστή, στο τόξο δοξασμένε,
αν ήθελες να μετρηθείς αντίκρυ μου με όπλα,
τα τόξα και τα βέλη σου δε θα σε ωφελούσαν.
Το πόδι μου τσαγκρούνισες και το καυχιέσαι τώρα.
Δε νοιάζομαι· λες μου 'ριξε γυναίκα ή παιδάκι·
του άναντρου, του ασήμαντου, κούφιο είναι το βέλος.
Αλλιώς χτυπούν τα βέλη μου· και λίγο να αγγίξει,
το βέλος μου είναι πικρό κι αμέσως θανατώνει.
Ξεσκίζει τα δυο μάγουλα του σκοτωμένου η χήρα,
σ' ορφάνια πέφτουν τα παιδιά· γη βάφοντας με αίμα
σαπίζει αυτός μ' ολόγυρα πουλιά παρά γυναίκες.»

Έτσι είπε· κοντά του ήρθε ο άξιος Οδυσσέας,
στάθηκε μπρος του· πίσω του εκείνος καθισμένος
τραβούσε απ' το πόδι του το βέλος· πικρός πόνος
τον έζωσε και πήδησε στ' αμάξι· στα καράβια
πρόσταξε αυτός να πορευτούν· πονούσε η καρδιά του.

Ο ξακουστός στον πόλεμο απόμεινε Οδυσσέας
χωρίς κανένα δίπλα του· είχαν τρομάξει όλοι.
Και τότε βαρυγκόμησε και στην ψυχή του είπε:

«Τι θα πάθω, αλίμονο; Είναι κακό να φύγω
τρομάζοντας το πλήθος τους, μα πιο κακό ωστόσο
μόνος να χαθώ· τους άλλους τους τρόμαξε ο Δίας.
Γιατί η ψυχή μου σκέφτηκε ωστόσο έτσι τώρα;
Ξέρω πως μόνο οι δειλοί τον πόλεμο αφήνουν·
μα όποιος είναι δυνατός να στέκει πάντα πρέπει
σταθερός· ίσως σκοτωθεί, μπορεί και να σκοτώσει.»

Όσο αυτός ανάδευε αυτά στο νου και στην ψυχή του,
οι Τρώες οι πολεμιστές τριγύρω είχαν φτάσει
κι ολόγυρα τον έκλεισαν, μα για κακό δικό τους.
Όπως σκυλιά και κυνηγοί κυνηγούν έναν κάπρο

κι εκείνος έξω πετιέται από βαθύ ρουμάνι,
μες σε μασέλες γυριστές τα δόντια του ακονίζει,
κι αυτοί πετιούνται γύρω του κι ακούν το τρίξιμό τους,
μα μένουν κει ασάλευτοι, κι ας τον τρομάζουν όλοι,
έτσι ορμούσαν στον ακριβό του Δία Οδυσσέα
οι Τρώες· εκείνος πρώτα τον άψογο Δηοπίτη
με το κοντάρι όρμησε και πλήγωσε στον ώμο.
Τον Θόωνα, τον Έννομο θανάτωσε κατόπι.
Τον Χερσιδάμαντα έπειτα, καθώς αυτός πηδούσε
απ' τ' αμάξι, στα μαλακά κάτω απ' την ασπίδα
χτύπησε· κι οι παλάμες του φούχτωσαν τότε χώμα.
Άφησε αυτούς και πλήγωσε τότε το γιο του Ιππάσου,
το Χάρυπα, αυτάδερφο του άψογου του Σώκου.
Ο Σώκος ο ισόθεος πήγε να βοηθήσει,
κοντά του τότε στάθηκε κι αυτά τα λόγια είπε:
«Οδυσσέα περίλαμπρε, σε κίνδυνους και δόλους
αχόρταγε, θα καυχηθείς σήμερα πως σκοτώνεις
του Ίππασου τους δυο τους γιους, τα όπλα τους πως παίρνεις
ή συ απ' το κοντάρι μου θα χάσεις τη ζωή σου.»
Είπε αυτά και χτύπησε την κυκλική ασπίδα.
Το δυνατό κοντάρι του τρύπησε την ασπίδα
και χώθηκε στο θώρακα τον πολυστολισμένο·
απ' τα πλευρά του έσκισε ολόκληρο το δέρμα,
μα μες στα σπλάχνα του να μπει δεν άφησε η Παλλάδα.
Ο Οδυσσέας ένιωσε πως η πληγή δεν ήταν
για θάνατο· πήγε πίσω και προς το Σώκο είπε:
«Άμοιρε θάνατος γοργός εσένα βρίσκει τώρα.
Να σταματήσω μ' έκανες να πολεμώ τους Τρώες.
Μα σήμερα ο θάνατος θα σε 'βρει, μαύρη μοίρα
λέω απ' το κοντάρι μου και έτσι θα χαρίσεις
σ' εμένα δόξα, την ψυχή στον Άδη τον ιππότη.»
Είπε· κι εκείνος γύρισε και άρχισε να φεύγει·
καθώς γυρνούσε, τού μπηξε στη ράχη το κοντάρι
μεσόπλατα· του πέρασε το στήθος πέρα ως πέρα.
Με βρόντο κάτω έπεσε· κι είπε ο Οδυσσέας:

«Του ιππότη Ίππασου γιε, του πολεμιστή, Σώκε,
σε βρήκε, δεν την ξέφυγες τη μοίρα του θανάτου.
Δύστυχε, ο πατέρας σου κι η σεβαστή σου μάνα
δε θα κλείσουν τα μάτια σου, μα ωμοφάγα όρνια
θα σε τραβούν κοπαδιαστά τριγύρω σου πετώντας.
Μα αν με βρει ο θάνατος, Αργείοι θα με θάψουν.»

Είπε κι αμέσως τράβηξε το δυνατό κοντάρι
του Σώκου του πολεμιστή από κορμί κι ασπίδα.
Σαν το 'βγαλε, ανάβρυσε το αίμα, και πονούσε.
Μόλις είδαν το αίμα του οι ψυχωμένοι Τρώες
ένας τον άλλο σπρώχνοντας έπεσαν πάνω του όλοι.

Βοήθεια του Αίαντα στον Οδυσσέα
Τραυματισμός του Μαχάονα από Πάρη
Φυγή και άμυνα του Αίαντα (στ. 461-574)

Πισωγύριζε τότε αυτός, φώναζε τους συντρόφους.
Και τρεις φορές τους φώναξε μ' όση φωνή κι αν είχε
κι ο Μενέλαος τρεις φορές άκουσε να φωνάζει.
Κι ευθύς είπε στον Αίαντα, που δίπλα του βρισκόταν:

«Αίαντα αρχοντογέννητε, Τελαμώνιε, ρήγα,
στ' αυτιά μου έφτασε η φωνή του αντρείου Οδυσσέα·
μοιάζει σαν να απόμεινε ολόμονος πια τώρα
κι οι Τρώες τον εστρίμωξαν μέσα σε άγρια μάχη.
Ας πάμε μέσα στο στρατό· χρειάζεται βοήθεια.
Τρέμω, κι ας είναι δυνατός, μόνος κακό μην πάθει
απ' τους Τρώες· γιατί αν χαθεί, θα τον ποθήσουμε όλοι.»

Είπε και τράβηξε μπροστά κι ακολουθούσε ο άλλος.
Βρήκαν τον θεαγάπητο τον Οδυσσέα τότε.
Γύρω του οι Τρώες στέκονταν, καθώς ξανθιά τσακάλια
γύρω απ' ελάφι στα βουνά, που κυνηγός με βέλος
το χτύπησε· ξεφεύγει αυτόν με γρήγορα ποδάρια,
όσο το αίμα του ζεστό, γερά γόνατα έχει·
μα σαν το βέλος το γοργό δαμάσει το ελάφι,
το σπαράζουν μες στα βουνά τσακάλια σαρκοφάγα
μέσα σε δάσος σκιερό· αρπαχτικό λιοντάρι
φέρνει θεός· φεύγουν αυτά κι αυτό τα κατατρώει.
Έτσι τότε το μαχητή, πολύβουλο Οδυσσέα
Τρώες πολλοί και δυνατοί κύκλωσαν και εκείνος
με το κοντάρι πάσχιζε να σώσει τη ζωή του.

Κοντά του πήγε ο Αίαντας μ' ασπίδα σαν τον πύργο
και στάθηκε· εδώ κι εκεί σκορπίστηκαν οι Τρώες.
Ο μαχητής Μενέλαος κρατώντας του το χέρι
τον έβγαλε έξω· φίλος του πλησίασε τ' αμάξι.

Σκότωσε τότε ο Αίαντας ορμώντας προς τους Τρώες
το νόθο γιο του Πρίαμου Δόρυκλο και κατόπι
τον Πάνδοκο, το Λύσανδρο, Πύρασο και Πυλάρτη.
Όπως ποτάμι χείμαρρος απ' τα βουνά στον κάμπο
ξεχύνεται, απ' τη βροχή του Δία φουσκωμένο,
πολλές ξερές βαλανιδιές, πεύκα πολλά κυλάει
και λασπουριά αμέτρητη στη θάλασσα τη ρίχνει,
έτσι ο λαμπρός ο Αίαντας στον κάμπο κυνηγούσε
και σκότωνε και άλογα και άντρες· να τον νιώσει
δεν μπόρεσε ο Έκτορας· στ' αριστερά μαχόταν,
στις όχθες πλάι του Σκάμαντρου, όπου έπεφταν κεφάλια
πολλά αντρών κι αλαλητός ατέλειωτος υπήρχε
γύρω απ' τον τρανό Νέστορα και τον Ιδομενέα.
Μέσα σ' αυτούς ο Έκτορας, φριχτά κάνοντας έργα,
μ' άλογο και κοντάρι του σκότωνε αντρειωμένους.
Όμως οι άξιοι Αχαιοί δε θα υποχωρούσαν,
της ωριόμαλλης Ελένης αν ο άντρας ο Πάρης
το ρήγα το Μαχάονα δεν έκοβε απ' τη μάχη
χτυπώντας το δεξί ώμο με τρίκοχη σαγίτα.
Οι ψυχωμένοι Αχαιοί ένιωσαν τρόμο τότε
μήπως αλλάξει ο πόλεμος κι οι Τρώες τον σκοτώσουν.
Στο Νέστορα τότε ευθύς είπε ο Ιδομενέας:

«Γιε του Νηλέα Νέστορα, των Αχαιών η δόξα,
ανέβα μπρος στ' αμάξι σου, το Μαχάονα πάρε
και τα μονόνυχα άλογα οδήγησε στα πλοία·
γιατί αξίζει ένας γιατρός πολλούς ανθρώπους άλλους·
βγάζει τα βέλη απ' τα κορμιά, γλυκά βοτάνια βάζει.»

Έτσι είπε· δεν παράκουσε ο Νέστορας ιππότης.
Ανέβηκε στ' αμάξι του κι ο Μαχάονας δίπλα
του άψογου Ασκληπιού, του γιατρού, γιος που ήταν·
μαστίγωσε τα άλογα και πρόθυμα εκείνα

προς τα καράβια πέταξαν· το ήθελαν κι εκείνα.
Ο Κεβριόνης ένιωσε την ταραχή των Τρώων,
ανεβασμένος στ' αμάξι του Έκτορα, και είπε:
«Έκτορα, εμείς χτυπιόμαστε εδώ με τους Αργείους
στην άκρη του κακόηχου πολέμου· όμως άλλοι
Τρώες αναστατώνονται, και τ' άλογα κι οι ίδιοι.
Ο Τελαμώνιος Αίαντας τους κυνηγά· τον είδα·
έχει γύρω στους ώμους του πολύ πλατιά ασπίδα.
Όμως κι εμεΐς ας στρέψουμε τα άλογα, τ' αμάξι
όπου μάχη σκληρή πεζοί κι ιππότες κάνουν τώρα,
σκοτώνουν και σκοτώνονται, κι άσβηστη βοή είναι.»
Έτσι είπε και μαστίγωσε με βροντερό μαστίγιο
τα ωριότριχα άλογα· μαστιγωμένα εκείνα
μεσ' από Τρώες κι Αχαιούς έσερναν το αμάξι
το γοργό καταπατώντας και τους νεκρούς κι ασπίδες·
του αμαξιού οι άξονες κι οι γύροι από αίμα
βάφονταν, που νύχια αλόγων και ρόδες ξεπετούσαν.
Κι ο Έκτορας να χτυπηθεί με τους εχθρούς ποθούσε
πηδώντας κατεπάνω τους, τις φάλαγγες να σπάσει·
συντάραξε τους Δαναούς και όλο τους χτυπούσε·
κινούνταν μέσα στων εχθρών τις φάλαγγες χτυπώντας
με σπαθί, με το κοντάρι και με μεγάλες πέτρες·
τον Αίαντα απόφευγε, το γιο του Τελαμώνα,
γιατί ο Δίας εμπόδιζε να χτυπά πιο αντρείο.
Ο Δίας ο ψηλόθρονος έβαλε φόβο ωστόσο
στον Αίαντα· σαστισμένος έριξε αυτός στην πλάτη
την εφτάδιπλη ασπίδα και έφυγε με τρόμο
πισωγυρνώντας σαν θεριό και σιγοπερπατώντας.
Όπως σε μια βοϊδόμαντρα ένα ξανθό λιοντάρι
σκυλιά και άντρες του χωριού πασχίζουν να το διώξουν
και τα παχιά τα βόδια τους να φάει δεν αφήνουν
μένοντας νύχτα ξάγρυπνοι κι αυτό κρέας ζητώντας
ορμά, μα δίχως όφελος, γιατί πολλά κοντάρια
πέφτουν πάνω στο σώμα του από αντρεία χέρια,
πλήθος δαδιά που καίονται, τρομάζει, κι ας λυσσάει,

και μόνο κατά την αυγή γεμάτο πίκρα φεύγει,
έτσι άθελα ο Αίαντας έφευγε πικραμένος
από τους Τρώες· φοβόταν μην πάθουν τα καράβια.
Όπως τεμπέλης γάιδαρος παιδιά σ' αγρό πεισμώνει,
στην πλάτη του πολλά ραβδιά όσο αυτά κι αν σπάζουν,
και μπαίνοντας μέσα σ' αυτόν στάχυα ψηλά θερίζει,
κι αυτά με ρόπαλα χτυπούν -μικρή η δύναμή τους-
κι αργά πολύ το διώχνουν πια, αφού καλοχορτάσει,
έτσι τότε τον Αίαντα, το γιο του Τελαμώνα,
οι ξακουστοί τους σύμμαχοι κι οι Τρώες οι αντρείοι
κάρφωναν τα κοντάρια τους στο μέσο της ασπίδας.
Αυτός θυμόταν άλλοτε τη δύναμή του αντρεία
και τότε πισωγύριζε, των Τρώων συγκρατούσε
τις φάλαγγες· και άλλοτε έστρεφε, για να φύγει.
Εμπόδιζε όλους να παν προς τα γοργά καράβια·
μέσα σε Τρώες κι Αχαιούς μόνος του πολεμούσε·
άλλα από τ' ακόντια από αντρεία χέρια
χιμώντας μπρος καρφώνονταν στην τρανταχτή ασπίδα
κι άλλα στο χώμα στέκονταν, πριν γευτούν άσπρη σάρκα,
μεσοδρομίς, κι ας ήθελαν με σάρκα να χορτάσουν.

Παρέμβαση του Αχιλλέα Αποστολή του Πάτροκλου στο Νέστορα (στ. 575-654)

Του Ευαίμονα ο λαμπρός γιος Ευρύπυλος σαν είδε
να υποφέρει ο Αίαντας απ' τις πολλές ριξιές τους,
στάθηκε πλάι και ρίχνοντας μ' αστραφτερό κοντάρι
το ρήγα Απισάονα, το γιο του Φαύσιου, τότε
προς το συκώτι χτύπησε, τον λύγισε αμέσως·
όρμησε τότε πάνω του, του έπαιρνε τα όπλα.
Ο Πάρης ο θεόμορφος σαν ένιωσε πως παίρνει
όπλα του Απισάονα, τεντώνοντας το τόξο
χτύπησε τον Ευρύπυλο στο δεξιό μερί του·
το βέλος έσπασε εκεί, βάραινε το μερί του·
προς τους συντρόφους γύρισε, το χάρο να ξεφύγει,
κι έβγαλε δυνατή φωνή, οι Δαναοί ν' ακούσουν:

«Καλοί μου φίλοι, άρχοντες κι ηγέτες των Αργείων,
σταθείτε τώρα ασάλευτοι κι απ' το χαμό γλιτώστε
τον Αίαντα, που από ριξιές υποφέρει· και λέω

πως από τον κακόηχο πόλεμο δε γλιτώνει.
Σταθείτε πλάι στον Αίαντα, το γιο του Τελαμώνα!»
Έτσι είπε ο Ευρύπυλος, που ήταν λαβωμένος.
Οι άλλοι δίπλα στάθηκαν, έγειραν τις ασπίδες
και τα κοντάρια σήκωσαν· τότε έφτασε αντίκρυ
ο Αίαντας, που γύρισε φτάνοντας στους συντρόφους.
Έτσι εκείνοι μάχονταν σαν τη φωτιά που καίει·
το Νέστορα στο μεταξύ τ' άλογα ιδρωμένα
και το ρήγα Μαχάονα έφερναν απ' τη μάχη.
Ο Αχιλλέας ο γοργός τον ένιωσε, σαν είδε·
στεκόταν στην απλόχωρη του καραβιού του πρύμνη
τη βαριά μάχη βλέποντας και την πικρή φευγάλα.
Είπε τότε στον Πάτροκλο, το σύντροφό του, αμέσως
απ' το πλοίο φωνάζοντας· απ' τη σκηνή εκείνος
σαν Άρης βγήκε - κι άρχιζε τότε πια ο χαμός του.
Του Μενοίτιου ο τρανός γιος μίλησε κι είπε πρώτος:
«Αχιλλέα, τι με ζητάς, τι θέλεις από μένα;»
Ο Αχιλλέας ο γοργός γύρισε και του είπε:
«Γιε του Μενοίτιου αρχοντικέ, χαρά συ της ψυχής μου,
νομίζω πως οι Αχαιοί με παρακάλια τώρα
θα μου προσπέσουν· ανάγκη αβάσταχτη τους σφίγγει.
Μα τρέχα τώρα, Πάτροκλε, στο Νέστορα και ρώτα
ποιος είναι που λαβώθηκε και κουβαλά απ' τη μάχη·
μοιάζει με το Μαχάονα σε όλα από πίσω,
του Ασκληπιού το γιο, όμως την όψη του δεν είδα·
τ' άλογα με προσπέρασαν με την πολλή τους βιάση.»
Έτσι είπε· και ο Πάτροκλος υπάκουσε στο φίλο·
προς τις σκηνές των Αχαιών, στα πλοία προχωρούσε.
Πια στη σκηνή του Νέστορα σαν έφτασαν εκείνοι,
απ' τ' αμάξι κατέβηκαν στη γη την πολυθρόφα
κι έλυσε ο Ευρυμέδοντας τα άλογα του γέρου·
στέγνωσαν τον ιδρώτα τους αυτοί απ' τους χιτώνες
στέκοντας μπρος στον άνεμο στης θάλασσας την άκρη·
έπειτα μπήκαν στη σκηνή, κάθισαν στα σκαμνιά τους.
Πιοτό, η ωριοπλέξουδη ετοίμασε Εκαμήδη·

σαν κούρσεψε την Τένεδο ο Αχιλλέας, πήρε
την κόρη του Αρσίνοου του αντρειωμένου, ο γέρος,
δώρο του, καθώς στη σκέψη όλους τους ξεπερνούσε.
Τραπέζι γαλαζόποδο, ωραίο, τορνεμένο
μπροστά τους πρώτα έβαλε με χάλκινο κανίστρι·
είχε κρεμμύδι μέσα του για προσφάγι, να πίνουν,
μέλι ξανθό και κριθαριού άγιο αλεύρι ακόμη·
δίπλα μια κούπα όμορφη, που έφερε ο γέρος
απ' την πατρίδα, με χρυσά καρφιά βρισκόταν· είχε
τέσσερα αυτιά· καθένα δυο περιστέρια είχε
χρυσά που έβοσκαν· κι είχε διπλούς τους πάτους κάτω.
Αυτή γεμάτη δύσκολα άλλος να την κουνήσει
μπορούσε, μα ο Νέστορας σήκωνε δίχως κόπο.
Η θεόμορφη γυναίκα κρασί από την Πράμνο
συγκέρασε πρώτα εκεί, με τη χαλκένια ξύστρα
τυρί γιδίσιο έξυσε κι αλεύρι από κριθάρι
έβαλε κι ετοιμασμένα τους κάλεσε να πιούνε.
Κι αφού πίνοντας έδιωξαν τη φοβερή τους δίψα,
κουβέντιαζαν και χαίρονταν εκείνοι μεταξύ τους·
ο ισόθεος Πάτροκλος μπήκε απ' την πόρτα τότε.
Τον είδε και πετάχτηκε απ' το σκαμνί του ο γέρος,
απ' το χέρι τον έπιασε, του είπε να καθίσει·
ο Πάτροκλος αρνήθηκε και μίλησε έτσι ωστόσο:

«Γέροντα αρχοντόθρεφτε, για καθισιό δεν είμαι.
Σέβομαι, μα και φοβάμαι αυτόν που μ' έχει στείλει
να μάθει ποιος λαβώθηκε και συ τον έχεις φέρει·
πως είναι ο Μαχάονας ο ρήγας τώρα ξέρω.
Τώρα γυρνώ το μήνυμα να πάω στον Αχιλλέα·
γέροντα αρχοντόθρεφτε, το ξέρεις πόσο είναι
να τον φοβάσαι· κι άφταιγο, σε βγάζει εκείνος φταίχτη.»

Ο λόγος του Νέστορα προς τον Πάτροκλο (στ. 655-803)

Ο ιππότης ο Νέστορας γύρισε και του είπε:
«Γιατί θρηνεί τους Αχαιούς ο Αχιλλέας τώρα,
για όσους έχουν λαβωθεί; Ο νους του δεν το βάζει
τι κακό βρήκε το στρατό· πλαγιάζουν χτυπημένοι
από μακριά ή από κοντά στα πλοία οι αντρείοι.

Ο Διομήδης ο τρανός χτυπήθηκε από βέλος,
ο Ατρείδης από κοντά, καθώς κι ο Οδυσσέας·
χτυπήθηκε ο Ευρύπυλος με βέλος στο μερί του·
κι αυτόν εδώ τον έφερα πριν λίγο απ' τη μάχη
από βέλος χτυπημένο. Ωστόσο ο Αχιλλέας
δε μας πονάει, δε νοιάζεται, αντρείος αν και είναι.
Να περιμένει στην ακτή τα γοργά πλοία τάχα
να φάει η φλόγα της φωτιάς σε πείσμα των Αργείων
και να χαθούμε αραδιαστοί; Τη δύναμη δεν έχω
που είχα πάντως κάποτε στο λυγερό κορμί μου.
Ας ήμουν νιος κι η δύναμη ας ήταν στεριωμένη,
σαν τότε που πιαστήκαμε γερά με τους Ηλείους
για βόδια τους που αρπάξαμε, όταν είχα σκοτώσει
τον Ιτυμονέα, το γιο του Υπείροχου· ζούσε
στην Ήλιδα αυτός· λύτρα πηγαίνοντας να πάρω
με κοντάρι τον σκότωσα, γιατί ήθελε τα βόδια·
έπεσε κάτω· τρόμαξαν οι χωρικοί του γύρω.
Λεία πολλή μαζέψαμε από τον κάμπο τότε·
πενήντα κοπάδια βοδιών, γιδιών κοπάδια τόσα,
τόσα κοπάδια απ' αρνιά και τόσα χοιροστάσια
και άλογα ξανθότριχα ως εκατονπενήντα,
που όλα ήταν θηλυκά, πολλά με τα πουλάρια.
Όλα αυτά τα φέραμε στην Πύλο του Νηλέα
στο κάστρο νύχτα· η ψυχή χάρηκε του Νηλέα,
που πήγα νιος στον πόλεμο και τόση λεία πήρα.
Μόλις ξημέρωσε καλά, οι κράχτες διαλαλούσαν
να 'ρθουν όσοι απ' την Ήλιδα είχαν να παίρνουν κάτι·
των Πυλιωτών οι άρχοντες πήγαν να τα μοιράσουν.
Γιατί πολλά και σε πολλούς οι Επειοί χρωστούσαν,
καθώς στην Πύλο μέναμε λίγοι και ρημαγμένοι·
ο δυνατός ο Ηρακλής μας ρήμαξε, σαν ήρθε
πρωτύτερα, σκοτώνοντας τους πιο αντρειωμένους·
ήμασταν δώδεκα οι γιοι του άψογου Νηλέα·
απ' όλους μόνος σώθηκα και χάθηκαν οι άλλοι.
Έτσι το πήραν πάνω τους οι χαλκοθωρακάτοι

οι Επειοί, μας πρόσβαλλαν, σκέφτονταν το κακό μας.
Ο γέρος τότε διάλεξε να πάρει για δικά του
τριακόσια βόδια και αρνιά μαζί με τους τσομπάνους·
γιατί στην άγια Ήλιδα πολλά σ' αυτόν χρωστούσαν,
στεφανοφόρα άλογα τέσσερα και αμάξια,
που για αγώνες τα 'στειλε, τριπόδια για να πάρουν.
Μα ο βασιλιάς Αυγείας τα κράτησε δικά του·
θλιμμένο τον ηνίοχο μόνο άφησε να φύγει.
Θυμώνοντας ο γέροντας για τέτοια λόγια κι έργα
ξεδιάλεξε λεία πολλή· τα άλλα στο λαό του
έδωσε να τα μοιραστούν, να φύγουν μ' ό,τι πρέπει.
Εμείς νοιαζόμασταν γι' αυτά κι ολόγυρα στην πόλη
σφάζαμε βόδια στους θεούς· πάνω στην τρίτη μέρα
μονόνυχα άλογα έφτασαν και πλήθος στρατιώτες.
Ήταν και δυο Μολίονες καλά αρματωμένοι,
μικρά παιδιά, δεν ήξεραν την τέχνη του πολέμου.
Μια πόλη Θρύο βρίσκεται πάνω σ' ολόρθη ράχη
κοντά πολύ στον Αλφειό, πολύ μακριά απ' την Πύλο·
αυτήν να πάρουν ήθελαν, να την κατακουρσέψουν.
Όταν τον κάμπο πέρασαν, τρεχάτη η Παλλάδα
έφτασε απ' τον Όλυμπο νύχτα, ν' αρματωθούμε·
πρόθυμα όλο το λαό συγκέντρωσε στην Πύλο,
γιατί να πολεμήσουμε το θέλαμε κι οι ίδιοι.
Μου έκρυψε τα άλογα, δεν ήθελε ο Νηλέας
να βγω στη μάχη· νόμιζε ανίδεος πως ήμουν
από πόλεμο· μα κι έτσι ξεπέρασα σ' αντρεία,
πεζός κι αν ήμουν, τους ιππείς· βοηθούσε η Παλλάδα.
Χύνεται ένας ποταμός στη θάλασσα, Μινύος,
πλάι στην Αρήνη· μέναμε ως την αυγή την άγια
οι Πυλιώτες με τ' άλογα· πολλοί πεζοί ήταν πίσω.
Ξεκινήσαμε από κει με βιάση αρματωμένοι·
στ' άγια νερά του Αλφειού φτάσαμε μεσημέρι.
Στον παντοδύναμο Δία προσφέραμε θυσίες,
ένα ταύρο στον Αλφειό κι άλλον στον Ποσειδώνα
και στη γλαυκόματη Αθηνά γελάδα από κοπάδι.

Ύστερα πια δειπνήσαμε στο λόχο του ο καθένας
και έτσι με τα όπλα μας πλαγιάσαμε στην όχθη
του ποταμού· οι Επειοί έφτασαν οι αντρείοι
και να κουρσέψουν θέλοντας περίζωσαν την πόλη.
Μα πιο πριν μπρος τους βρέθηκε το έργο του πολέμου·
γιατί ο ήλιος ο λαμπρός σαν πρόβαλε στον κόσμο,
μ' ευχές σε Δία και Αθηνά ριχτήκαμε στη μάχη.
Όταν Πυλιώτες κι Επειοί πιαστήκαμε στα χέρια,
το Μούλιο πολεμιστή σκότωσα τότε πρώτος
και τ' άλογά του άρπαξα· η πιο μεγάλη κόρη
του Αυγεία τον είχε άντρα, η ξανθή Αγαμήδη,
που ήξερε από βότανα που η πλατιά γη βγάζει.
Τον χτύπησα, σαν έφτανε, με χάλκινο κοντάρι·
στη σκόνη αυτός σωριάστηκε· στ' αμάξι του πηδώντας
στους πρώτους μέσα στάθηκα· σκόρπισαν οι αντρείοι
Επειοί τριγύρω τότε, καθώς είδαν να πέφτει
τον αρχηγό των ιπποτών, τον πρώτο μες στη μάχη.
Πάνω τους τότε έπεσα σαν μελανό δρολάπι,
πενήντα αμάξια κούρσεψα και δυο απ' το καθένα
πέφτοντας δάγκασαν τη γη απ' το δικό μου χέρι.
Θα 'ριχνα τους Μολίονες, του γιους του Αχτόρου, τότε,
αν ο πατέρας τους αυτούς, ο μέγας κοσμοσείστης,
σκεπάζοντας με καταχνιά δε γλίτωνε απ' τη μάχη.
Τότε ο Δίας χάρισε τη νίκη στους Πυλιώτες·
τους κυνηγούσαμε λοιπόν μες στον πλατύ τον κάμπο
σκοτώνοντας, μαζεύοντας τα όμορφά τους όπλα,
ωσότου στο πολύσταρο Βουπράσιο τ' άλογά μας
πήγαν, στ' Αλήσιο βουνό και στον Ωλένιο βράχο·
να πάει πιο πέρα ο στρατός δεν άφηνε η Παλλάδα.
Τον τελευταίο σκότωσα κι έφυγα· οι Αργείοι
πήγαν απ' το Βουπράσιο τα άλογα στην Πύλο·
το Δία και το Νέστορα όλοι δοξολογούσαν.
Τέτοιος ήμουν, αν ήμουν δα, μες στους ανθρώπους· όμως
ο Αχιλλέας χαίρεται μόνος του την αντρεία·
μα σαν χαθούμε όλοι μας, πολύ θα κλάψει, λέω.

Φίλε μου, ο Μενοίτιος αυτά σου είχε προστάξει,
όταν στον Αγαμέμνονα σ' έστελνε απ' τη Φθία;
Στο σπίτι ήμασταν κι οι δυο, εγώ κι ο Οδυσσέας,
και τα ακούσαμε καλά όσα σου είχε προστάξει.
Από πόλεις πολύκοσμες των Αχαιών στρατιώτες
μαζεύοντας στο παλάτι φτάσαμε του Πηλέα.
Τον αντρείο Μενοίτιο βρήκαμε κει και σένα·
πλάι ο Αχιλλέας ήταν· ο γέροντας Πηλέας
στον κεραυνόχαρο Δία παχιά μεριά βοδίσια
έκαιγε στον αυλόγυρο· κρατώντας χρυσή κούπα
κρασί φλογάτο στάλαζε πάνω στις προσφορές σας.
Φροντίζατε το κρέας σεις· προβάλαμε εμείς τότε
στην εξώπορτα· πήδησε ευθύς ο Αχιλλέας,
όλων τα χέρια έπιασε, μας έβαλε κοντά σας,
μας πρόσφερε όλα τα καλά που δίνονται στους ξένους.
Όταν πιοτό και φαγητό τα εχαρήκαμε όλοι,
μιλούσα πρώτος· πρότρεπα κι οι δυο μαζί να 'ρθείτε.
Καθώς το θέλατε πολύ, συμβούλευα τους δυο σας·
στον Αχιλλέα συμβουλή έδινε ο Πηλέας
να είναι πρώτος πάντα του, να ξεπερνά τους άλλους·
και σένα σε συμβούλευε του Αχτόρου ο γιος Μενοίτιος:
— Ο Αχιλλέας σ' αρχοντιά σε ξεπερνάει, γιε μου,
μα είσαι μεγαλύτερος· σε ξεπερνά σ' αντρεία.
Συ μίλα του στοχαστικά, συμβούλευέ τον πάντα,
οδήγα τον· για καλό του αυτός θα σε ακούσει.
Ο γέρος έλεγε αυτά, όμως τα 'χεις ξεχάσει.
Στον Αχιλλέα μίλησε, μπορεί να σε ακούσει.
Ποιος ξέρει; Τη διάθεσή του μπορεί να ξεσηκώσεις
με τη βοήθεια ενός θεού· καλός του φίλου ο λόγος.
Μα αν κάποιο μήνυμα θεού πασχίζει να ξεφύγει,
αν κάτι του φανέρωσε η σεβαστή του μάνα
απ' το Δία, τουλάχιστον εσένα ας αφήσει,
τους Μυρμιδόνες του μαζί· φως θα μας ήταν τούτο.
Ας σου 'δινε τα όπλα του στη μάχη να φορέσεις·
ίσως φανείς πως είσαι αυτός κι αποσυρθούν οι Τρώες

Συνάντηση του Πάτροκλου με τον τραυματισμένο Ευρύπυλο (στ. 804-848)

και οι αντρείοι Αχαιοί, που έχουν αποστάσει,
ξανασάνουν· στον πόλεμο καλή κι η λίγη ανάσα.
Τότε εύκολα, ξεκούραστοι, σε κουρασμένους πάνω
πέφτοντας θα τους σπρώχνατε απ' τις σκηνές στην πόλη.»
Έτσι είπε κι ανατάραξε στα στήθη την ψυχή του·
δίπλα απ' τα πλοία τράβηξε να βρει τον Αχιλλέα.
Όταν τρεχάτος έφτασε στα πλοία του Οδυσσέα,
στο μέρος όπου γίνονταν η σύναξη κι οι δίκες
κι όπου βωμοί για τους θεούς ολόγυρα υπήρχαν,
εκεί ο γιος του Ευαίμονα Ευρύπυλος τον είδε,
που λαβωμένος στο μηρό ερχόταν απ' τη μάχη
κουτσαίνοντας· ο ίδρωτας από κεφάλι κι ώμους
στάλαζε· το μαύρο αίμα απ' τη βαριά πληγή του
έτρεχε πολύ· ωστόσο δούλευε ακόμη ο νους του.
Τον είδε τότε ο Πάτροκλος, πόνεσε στην ψυχή του
και λόγια ανεμάρπαστα πονετικά του είπε:
«Δύστυχοι σεις των Δαναών άρχοντες και ηγέτες,
στην Τροία να χορτάσετε με τ' άσπρο σας το ξίγκι
σκύλους γοργούς σας έμελλε μακριά απ' την πατρίδα;
Ευρύπυλε αρχοντικέ, αντρείε, όμως πες μου·
τον Έκτορα το θαυμαστό οι Αχαιοί θ' αντέξουν
ή από το κοντάρι του θα χάσουν τη ζωή τους;»
Γύρισε ο Ευρύπυλος κι αυτά τα λόγια είπε:
«Πάτροκλε αρχοντόθρεφτε, δεν μπορούν οι Αργείοι
πια να κρατηθούν· θα ριχτούν στα μαύρα τους τα πλοία.
Όλοι όσοι πρωτύτερα αντρειωμένοι ήταν
στα πλοία τώρα βρίσκονται· τους χτύπησαν οι Τρώες
από κοντά ή μακριά· οι Τρώες δυναμώνουν.
Όμως συ τώρα σώσε με, πάνε με στο καράβι,
το βέλος τράβα απ' το μηρό, το μαύρο μου το αίμα
πλύνε με χλιαρό νερό, γλυκά βοτάνια βάλε,
μαλακά, που σου τα 'μαθε, λένε, ο Αχιλλέας,
που έμαθε απ' το Χείρωνα, τον Κένταυρο το δίκιο.
Ποδαλείριος, Μαχάονας είναι οι δυο γιατροί μας·
ο ένας τους μες στις σκηνές, νομίζω, λαβωμένος

κείτεται κι από γιατρό άψογο έχει ανάγκη·
στον κάμπο λύσσα των Τρώων ο άλλος υπομένει.»
 Του Μενοίτιου ο τρανός γιος γύρισε και του είπε:
«Αντρειωμένε Ευρύπυλε, πώς όλα αυτά θα γίνουν;
Στον πολέμαρχο Αχιλλέα τρέχω να πω το λόγο
που ο Νέστορας παράγγειλε, των Αχαιών ο πύργος.
Μα κι έτσι δε σ' αφήνω εγώ να σε χαλούν οι πόνοι.»
 Είπε κι έπιασε απ' τα στήθη το ρήγα και τον πήγε
στη σκηνή· φίλος έστρωσε βοϊδοπροβιές να πέσει.
Με μαχαίρι ο Πάτροκλος το σουβλερό το βέλος
του έβγαλε απ' το μηρό· του έπλυνε το αίμα
με χλιαρό νερό· πάνω πικρή πονοκοιμήτρα
ρίζα του 'βαλε τρίβοντας με τα χέρια· οι πόνοι
έπαψαν, στέγνωσε η πληγή, σταμάτησε το αίμα.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Λ

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Ἀγαμέμνονος ἀριστεία. Η νέα σύγκρουση που αρχίζει και περιγράφεται ως τη ραψωδία Σ ξεκινά με αμφίρροπη μάχη και με την «αριστεία» του Αγαμέμνονα: περιγράφεται διεξοδικά ο οπλισμός του και η μανία του. Όσο μάχεται ο Αγαμέμνονας, ο Έκτορας με εντολή του Δία, που του διαβιβάζεται από την Ίριδα, αποτραβιέται από τη μάχη. Μετά τον τραυματισμό του Αγαμέμνονα μπαίνει στη μάχη ο Έκτορας. Για λίγο ο Διομήδης και ο Οδυσσέας κρατούν τη μάχη σε ισορροπία. Μετά τον τραυματισμό του Διομήδη ο Οδυσσέας περιέρχεται σε δύσκολη θέση. Και ο Αίαντας ακόμη υποχωρεί μπροστά στο εχθρικό πλήθος. Ο Νέστορας προστατεύει στο αμάξι του τον πληγωμένο Μαχάονα. Ο Αχιλλέας, που από την πρύμνη του πλοίου του παρακολουθεί τη μάχη, στέλνει τον Πάτροκλο στο Νέστορα θέλοντας να μάθει ποιον κουβαλά. Στη συνάντησή τους ο Νέστορας του συνιστά να παρακινήσει τον Αχιλλέα να βγει στη μάχη ή τουλάχιστο να αφήσει τον Πάτροκλο να πάει στη μάχη με τα όπλα του Αχιλλέα. Ο Πάτροκλος συγκινημένος φεύγει, αλλά συναντά στο δρόμο του τον Ευρύπυλο πληγωμένο, που χρειάζεται περιποίηση και που του δίνει δυσάρεστες πληροφορίες για τη μάχη.

Στην ενδέκατη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται η εικοστή έκτη ημέρα της επικής αφήγησης.

στ. 1 — Ο *Τιθωνός* ήταν γιος του Λαομέδοντα της Τροίας, αδερφός του Πρίαμου· εξαιτίας της ομορφιάς του τον ερωτεύτηκε η *Ηώς* (=η Αυγή). Η θεά ζήτησε και πέτυχε από το Δία να δοθεί στον Τιθωνό η αθανασία, αλλά ξέχασε να ζητήσει να του δοθεί και αιώνια νεότητα· έτσι με το πέρασμα των χρόνων ο Τιθωνός ζάρωσε τόσο, που μεταβλήθηκε σε τζιτζίκι.

στ. 20 — Ο *Κινύρας* ήταν βασιλιάς της Κύπρου και φημιζόταν για τα πλούτη του· αυτός χάρισε το θώρακα στον Αγαμέμνονα (βλ. και Β100).

στ. 36 — Η *Γοργώ* ήταν, κατά την αρχαία ελληνική μυθολογία, τέρας· το κεφάλι της στον Άδη ή στην αιγίδα του Δία προκαλούσε τρόμο και πέτρωνε τους ανθρώπους. Το κεφάλι της, το *«γοργόνειο»*, συνήθιζαν οι αρχαίοι Έλληνες να παριστάνουν στα όπλα τους, ιδίως στις ασπίδες τους, στα τείχη ή στις πύλες των τειχών, για να τρομάζουν τους εχθρούς. Κατά τον Ησίοδο ήταν τρεις αδερφές, κόρες του γέροντα θαλασσινού θεού Φόρκυ, και ονομάζονταν *Σθενώ* (= η δυνατή), *Ευρυάλη* (= αυτή που περιπλανιέται σε μεγάλη έκταση) και *Μέδουσα* (= βασίλισσα).

στ. 46	Η φήμη των πολύχρυσων Μυκηνών οδήγησε τον Schliemann στις γνωστές ανασκαφές του.
στ. 62-66	πλατιά ομηρική παρομοίωση.
στ. 67-71	πλατιά ομηρική παρομοίωση.
στ. 72	ομηρική παρομοίωση.
στ. 113-121	πλατιά ομηρική παρομοίωση.
στ. 155-159	πλατιά ομηρική παρομοίωση.
στ. 169	*λύθρος* (από την ίδια ρίζα με τη λέξη λύμα) είναι ό,τι μολύνει, το αίμα ή αίμα ανακατωμένο με χώμα.
στ. 172-176	πλατιά ομηρική παρομοίωση.
στ. 183	*πολύβρυσης*· απόδοση του πρωτότυπου πιδήεσσα (=γεμάτη πίδακες).
στ. 218-220	Αξιοσημείωτη η επίκληση των Μουσών, καθώς ξαναρχίζει η μάχη.
στ. 222	*αρνομάνα*· απόδοση του πρωτότυπου μήτηρ μήλων (μάνα προβάτων - μῆλα είναι τα μικρά ζώα, τα γιδοπρόβατα).
στ. 224	Η *Θεανώ* ήταν γυναίκα του Αντήνορα και ιέρεια της Αθηνάς στην Τροία (βλ. Ε70 και Ζ298).
στ. 229	*Περκώτη*· πόλη του Ελλησπόντου.
στ. 269-272	πλατιά ομηρική παρομοίωση.
στ. 270	Οι *Ειλείθυιες* ήταν θεότητες του τοκετού.
στ. 285	Οι *Λύκιοι* ήταν οι πιο ονομαστοί σύμμαχοι των Τρώων.
στ. 292-294	πλατιά ομηρική παρομοίωση.
στ. 296-297	πλατιά ομηρική παρομοίωση.
στ. 305-309	πλατιά ομηρική παρομοίωση.
στ. 324-325	ομηρική παρομοίωση.
στ. 329	πβ. Β830.
στ. 414-420	πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 474-476 ομηρική παρομοίωση.

στ. 492-497 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 514 Περιώνυμη διατύπωση για την αξία του κοινωνικού ρόλου του γιατρού, που στο πρωτότυπο είναι: ἰητρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων.

στ. 521 Για τον *Κεβριόνη* βλ. Θ317.

στ. 524 *κακόηχου*· απόδοση του πρωτότυπου δυσηχής (από το δυσ- και το ουσιαστικό ἦχος).

στ. 548-557 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 558-565 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 599 Από το στίχο αυτό γίνεται μια παρέμβαση του Αχιλλέα, που θα οδηγήσει σταδιακά στη λύση του μύθου της Ιλιάδας.

στ. 604 Προεξαγγελία του θανάτου του Πατρόκλου.

στ. 638 Η *Πράμνος* ήταν ονομασία οροσειράς του νησιού Ικαρία και φημιζόταν για τα κρασιά που έβγαζε.

στ. 688 *Επειοί* ήταν οι κάτοικοι της Ηλείας στην Πελοπόννησο.

στ. 701 Ο *Αυγείας* ήταν γιος του Ηλίου (βλ. και Β629)· μ' αυτόν συνδέεται η μυθολογική δράση του Ηρακλή.

στ. 751 *ο μέγας κοσμοσείστης*· ο Ποσειδώνας· απόδοση του πρωτότυπου κρείων ἐνοσίχθων.

στ. 756 Περιώνυμη διατύπωση, που στο πρωτότυπο είναι: αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

στ. 786 Ο Αχιλλέας είχε υψηλή καταγωγή: η μητέρα του Θέτιδα ήταν θεά και ο πατέρας του Πηλέας ήταν Αιακίδης, που καταγόταν από το Δία· βλ. και Φ187.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Λ

Η ενδέκατη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας είναι περιγραφή μιας νέας μάχης που θα καλύψει πολλές επόμενες ραψωδίες· στη ραψωδία αυτή παρακολουθούμε την «αριστεία» του Αγαμέμνονα και στο τέλος της κάποια κινητικότητα από την πλευρά του Αχιλλέα, που δημιουργεί ελπίδες για κάποιο τερματισμό της αποχής του από τον πόλεμο.

Η ραψωδία ξεκινά με υποκίνηση του Δία, που χρησιμοποιώντας ως όργανό του τη θεά Έριδα ξεσηκώνει πόθο πολέμου στους Έλληνες (στ. 1-14). Αποδέκτης του θεϊκού μηνύματος ο Αγαμέμνονας ετοιμάζεται να μπει στη μάχη. Ο ποιητής επιμένει στην περιγραφή της πανοπλίας του (στ. 15-44)· επιστέγασμα της προετοιμασίας αυτής είναι η «διοσημία» της Ήρας και της Αθηνάς (στ. 45-46). Μια δεύτερη «διοσημία» (στ. 53-55), δοσμένη με την ερμηνεία της, κάνει αισθητότερη τη θεϊκή παρέμβαση στη μάχη που αρχίζει.

Ο φακός της επικής αφήγησης στρέφεται και στην πλευρά των Τρωαδιτών με ιδιαίτερη προβολή του Έκτορα (στ. 56-66). Οι δυο στρατοί περιγράφονται στη συνέχεια (στ. 67-71) παραστατικά να ορμούν ο ένας εναντίον του άλλου με επόπτρια της σύγκρουσης την Έριδα. Η απουσία των άλλων θεών δίνεται από τον ποιητή με αντιφατικότητα: από τη μια παρουσιάζονται ανέγνοιαστοι (στ. 75-77) και από την άλλη κατηγορούν το Δία για τη μεροληψία του υπέρ των Τρωαδιτών· και, το πιο σημαντικό, έχουν παραμερίσει, θαρρείς, τις προσωπικές προτιμήσεις τους για τη μια ή την άλλη πλευρά των αντίμαχων. Φυσικά, ο Δίας είναι αδιάφορος για τις επικρίσεις των ομοθέων του (στ. 80-83).

Η «αριστεία» του Αγαμέμνονα δίνεται με λεπτομέρειες από τον ποιητή και πλαισιώνει την ευρύτερη δράση του ελληνικού στρατού, που προβάλλεται με την παραστατική παρομοίωση των στ. 113-121. Η πολεμική ορμή του Αγαμέμνονα φτάνει ως τα όρια της σκληρότητας και της ανώφελης εκδικητικότητας (στ. 122-147). Η «αριστεία» του εξελίσσεται σε γενική φυγή των Τρωαδιτών, που δε σταματούν παρά μόνο στις Σκαιές πύλες του τρωικού τείχους. Απανωτές παρομοιώσεις (στ. 155-159 και στ. 172-178) δίνουν τη δεινή θέση των Τρωαδιτών.

Όμως το σχέδιο του Δία δεν προβλέπει ολοκληρωτική ήττα των Τρωαδιτών. Τη στιγμή που με παλίνδρομη κίνηση οι Τρωαδίτες στριμώχνονται κάτω από τα τείχη τους, ο Δίας φτάνει στην Τροία και με όργανό του τη φορά αυτή τη θεά Ίριδα διαβιβάζει οδηγίες στον Έκτορα, που προοιωνίζουν αντιστροφή της μάχης (στ. 181-194).

Καθώς η μάχη με την κινητικότητα του Έκτορα πάει να ισορροπήσει, ο ποιητής επικαλείται, με τη γνωστή επική τακτική, τις Μούσες να του κάνουν απολογισμό της μάχης (στ. 218-220).

Ο ποιητής δε θέλει να δώσει μεγαλύτερη έκταση στην «αριστεία» του Αγαμέμνονα· επινοεί τον τραυματισμό του, για έξαρση της δύναμής του του δίνει

λίγο ακόμη περιθώριο δράσης και τελικά τον αποσύρει από το πεδίο της μάχης με πόνους δυνατούς, που τους παραλληλίζει με τους πόνους του τοκετού (στ. 248-283).

Η αποχώρηση του Αγαμέμνονα από τη μάχη ενεργοποιεί τον Έκτορα κατά την εντολή του Δία (στ. 186-294)· ο Τρωαδίτης αρχηγός εμψυχώνει τους συμπολεμιστές του και προβάλλει πολύ εντυπωσιακά ανάμεσά τους (στ. 292-298). Η δράση του δίνεται πολύ παραστατικά με την παρομοίωση των στ. 305-309.

Η ανάσχεση της δράσης του Έκτορα έρχεται με πρωτοβουλία του Οδυσσέα, που δείχνει να έχει διαμορφώσει, ίσως εξαιτίας της κοινής δράσης του στην προηγούμενη ραψωδία, ιδιαίτερη σχέση με το Διομήδη. Προηγείται ένας σύντομος διάλογος (στ. 313-319) και ακολουθεί η φονική δράση τους, που έχει ως επιστέγασμα τον τραυματισμό του Έκτορα από το Διομήδη· η κρισιμότητα της θέσης του Τρωαδίτη αρχηγού δίνεται συνοπτικά (στ. 354-360), αλλά με μεγάλη παραστατικότητα.

Ο τραυματισμός και η αποχώρηση από το πεδίο της μάχης του Διομήδη (στ. 369-400) δίνεται με τα μέτρα της επικής αφήγησης: έχουμε διάλογο ανάμεσα στους αντίμαχους. Ο Πάρης (στ. 380-383) επαίρεται για την ευθυβολία του, αν και μ' όσα στη συνέχεια λέγει αναγνωρίζει την αξία του αντιπάλου. Ο Διομήδης (στ. 385-395) υποβαθμίζει τη σοβαρότητα του τραυματισμού του και αυτοπροβάλλεται προπηλακίζοντας τον αντίπαλό του.

Η αποχώρηση του Διομήδη φέρνει σε δύσκολη θέση τον Οδυσσέα. Ο μονόλογός του (στ. 404-410) μέσα στη συντομία του είναι περιεκτικός: ξεκινά με συναισθήματα φόβου, συνεχίζει με δίλημμα και κλείνει με ηρωική απόφαση. Η κρισιμότητα της θέσης του δίνεται από τον ποιητή με την άμεση ακολουθία του περικλεισμού του από εχθρούς, που γίνεται πολύ παραστατική με την παρομοίωση των στ. 414-420. Αλλ' ο ποιητής έχει στο σχέδιό του να περισώσει τον Οδυσσέα· άλλωστε έχει κάνει στο στ. 413 προοικονομία του θέματος και η αφήγηση που ακολουθεί δίνει νίκη του Οδυσσέα· όμως η τελευταία νίκη του (στ. 428-455) είναι η αφετηρία μεγάλου κινδύνου για τη ζωή του· και τότε δε διστάζει να επικαλεσθεί βοήθεια από τους συμπολεμιστές του (στ. 459-463). Ο Αίαντας και ο Μενέλαος, που προστρέχουν, για να τον βοηθήσουν, τον βρίσκουν σε πολύ δύσκολη θέση, που τη δίνει πολύ παραστατικά η παρομοίωση των στ. 474-481.

Είναι σειρά του Αίαντα τώρα να δράσει. Η κίνησή του παρομοιάζεται με ορμητικό χείμαρρο (στ. 492-497) και συγχρονίζεται με τη φονική δράση του Έκτορα (στ. 497-503), που τραυματίζει και το γιατρό του ελληνικού στρατοπέδου Μαχάονα. Το περιστατικό αυτό έχει δυο αξιοσημείωτα στοιχεία: Το ένα είναι η αξιολόγηση του ιατρικού λειτουργήματος με τον περιώνυμο στ. 514 και το άλλο ότι ο τραυματισμός του Μαχάονα θα αποτελέσει κάποια κινητικότητα στον Αχιλλέα, που μέρες τώρα απέχει από τον πόλεμο με σκοτισμένη τη σκέψη του από το θυμό που έχει για τον Αγαμέμνονα.

Ο ποιητής στη συνέχεια (στ. 521-543) δημιουργεί τις προϋποθέσεις για μια σύγκρουση Έκτορα-Αίαντα, αλλά περιορίζεται στην ορμητική κίνηση του Έκτορα μέσα στο διάσπαρτο από νεκρούς και όπλα πεδίο της μάχης· το ποιητικό σχέδιο απαιτεί να αποσυρθεί ο Αίαντας με παρεμβολή του Δία φοβισμένος, αλλ' όχι και ταπεινωμένος (στ. 544-574) - οι απανωτές παρομοιώσεις και η περιγραφή δίνουν μεγαλείο στον Έλληνα ήρωα, που παρά τη θεϊκή παρεμβολή δεν προδίνει την ηρωική φύση του.

Το υπόλοιπο της ραψωδίας αυτής αναπτύσσεται με κέντρο την απροσδόκητη παρέμβαση του Αχιλλέα. Το τμήμα αυτό αρχίζει και τελειώνει με την ηρωική

εγκαρτέρηση του Ευρύπυλου, που τραυματισμένος ο ίδιος νοιάζεται για τη σωτηρία του Αίαντα (στ. 575-595).

Ο ποιητής μας δίνει εδώ έναν Αχιλλέα αδιάφορο, φιλοπερίεργο και αυτάρεσκο· η αδιαφορία του (στ. 600-601) ξεπερνά κάθε μέτρο, αφού τον μεταβάλλει σε αμέριμνο θεατή των δεινών των συμπολεμιστών του· η περιέργειά του θα μπορούσε να έχει επαρκή αιτιολόγηση με βάση το στ. 514, αλλ' οπωσδήποτε δεν είναι γνήσιο ενδιαφέρον· η αυταρέσκειά του προβάλλεται με άνεση (στ. 608-610) χωρίς ν' αφήνει περιθώρια να διαφανεί ότι θα μπορούσε να μετασχηματιστεί σε ενεργοποιημένη θετικά στάση. Τελικά το μόνο αξιολογήσιμο στοιχείο του Αχιλλέα απ' όσα λέει (στ. 608-615) είναι η αγάπη του για τον Πάτροκλο.

Λίγο πριν από τη συνάντηση Πάτροκλου-Νέστορα παρακολουθούμε (στ. 618-644) μια ειρηνική σκηνή -είναι σαν να έχει ξεχαστεί ο πόλεμος, που ωστόσο συνεχίζεται στο πεδίο της μάχης. Ο βιαστικός λόγος του Πάτροκλου (στ. 648-654) μας δίνει συμπληρωματικά στοιχεία για το χαρακτήρα του Αχιλλέα- χωρίς ίσως να εφαρμόζεται εδώ απόλυτα η λαϊκή ρήση «αν έχεις τέτοιους φίλους, τι τους θέλεις τους εχθρούς», ωστόσο από χείλη αυθεντικά ο Αχιλλέας εμφανίζεται δυναστευτικός απέναντι σε φίλους του και διαστροφέας της έννοιας της δικαιοσύνης.

Ο μακρόσυρτος λόγος του Νέστορα (στ. 655-803), που επιβραδύνει την αναχώρηση του δικαιολογημένα βιαστικού Πάτροκλου, έχει την ακόλουθη δομή. Στην αρχή (στ. 655-668) διατυπώνεται ένα ευθύ κατηγορητήριο εναντίον του Αχιλλέα· στη συνέχεια δίνεται παλιότερη πολεμική δράση του Νέστορα (στ. 668-761)· ακολουθεί η αναφορά στην αρχή της τρωικής εκστρατείας με τη συμμετοχή του Πάτροκλου και του Αχιλλέα (στ. 762-789)· και ο λόγος κλείνει με την παράκληση να πείσει τον Αχιλλέα να βγει στη μάχη ή τουλάχιστο να επιτρέψει στον Πάτροκλο να βγει εκείνος φορώντας τα όπλα του φίλου του.

Το κατηγορητήριο εναντίον του Αχιλλέα είναι απερίφραστο, μια ηθική καταδίκη του πεισμωμένου ήρωα· ο Νέστορας, εκφράζοντας ευχή ανεκπλήρωτη, φέρνει τη σκέψη του στα περασμένα, για να δηλώσει ότι θα αδιαφορούσε για τον αδιάφορο Αχιλλέα, αν δε βρισκόταν σε βιολογική κάμψη· η μακρόσυρτη παρελθοντολογία του κλείνει (στ. 762-763) με μια σημαντική παρατήρηση: η αντρεία δεν είναι για να υπάρχει, αλλά για να εξαργυρώνεται για χάρη του συνόλου, οι ατομικές ικανότητες πρέπει να ωφελούν τη συλλογική ζωή. Η αναδρομή στο παρελθόν συνδέει συνειρμικά με την αρχή της τρωικής εκστρατείας και δίνει αφορμή στο Νέστορα να ασκήσει κριτική και για τον Πάτροκλο, που τον κατηγορεί ότι έχει λησμονήσει τις συμβουλές του πατέρα του (στ. 786-789)· οπωσδήποτε αποτελεί η επίκριση αυτή την αφετηρία για τον επίλογο του λόγου του Νέστορα, που ίσως μη ελπίζοντας στη μεταστροφή του Αχιλλέα υπολογίζει στη συμμετοχή στη μάχη του Πάτροκλου, για τον οποίο ο ποιητής έχει ήδη προεξαγγείλει (στ. 604) θάνατο στη μάχη.

Ο λόγος του Νέστορα δεν αφήνει ασυγκίνητο τον Πάτροκλο, που αναδεύει στο νου του όσα άκουσε. Αλλ' η ραψωδία κλείνει με τις περιποιήσεις που κάνει στον τραυματισμένο Ευρύπυλο· το τι θα κάνει ή το τι θα πετύχει συναντώντας τον Αχιλλέα μένει για τη συνέχεια (στ. 804-848).

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Λ

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Λ της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 8 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-83, β) στ. 84-217, γ) στ. 218-309, δ) στ. 310-460, ε) στ. 461-574, στ) στ. 575-654, ζ) στ. 655-803 και η) στ. 804-848. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Λ, στ. 1-83): Ο Δίας στέλνει την Έριδα στους Έλληνες, αναπτύσσεται αμφίρροπη μάχη.

1. Αξιολογήστε την εμφάνιση και την αποτελεσματικότητα της Έριδας (στ. 3-14).
2. Γιατί δίνεται τόσο λεπτομερειακά (στ. 17-44) η αρματωσιά του Αγαμέμνονα;
3. Αξιολογήστε τις παρομοιώσεις της διδακτικής αυτής ενότητας.
4. Πώς παρουσιάζεται στη διδακτική αυτή ενότητα ο Δίας;

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Λ, στ. 84-217): Αριστεία του Αγαμέμνονα, ο Δίας στέλνει την Ίριδα στους Τρώες.

1. Ποιες είναι οι πιο αξιοσημείωτες λεπτομέρειες της αριστείας του Αγαμέμνονα;
2. Αξιολογήστε τις παρομοιώσεις της διδακτικής αυτής ενότητας.
3. Κρίνετε το μήνυμα που στέλνει ο Δίας με την Ίριδα στον Έκτορα (στ. 186-194).
4. Ποια τροπή παίρνουν τα πράγματα με το τέλος της διδακτικής αυτής ενότητας;

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Λ, στ. 218-309): Απώλειες Τρώων και Ελλήνων.

1. Αξιολογήστε την περιγραφή του φόνου των δυο γιων του Αντήνορα από τον Αγαμέμνονα (στ. 221-263).
2. Αξιολογήστε την αποχώρηση του Αγαμέμνονα από τη μάχη (στ. 264-283).
3. Πώς εξαίρεται η δράση του Αγαμέμνονα στη διδακτική αυτή ενότητα;
4. Αξιολογήστε την παρέμβαση του Έκτορα στη μάχη (στ. 284-309)

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Λ, στ. 310-460): Ο Έκτορας τραυματίζεται από το Διομήδη, ο Πάρης τραυματίζει το Διομήδη, ο Οδυσσέας μάχεται μόνος.

1. Αξιολογήστε το ρόλο του Διομήδη στη διδακτική αυτή ενότητα.
2. Αξιολογήστε το ρόλο του Οδυσσέα στη διδακτική αυτή ενότητα.
3. Αξιολογήστε το ρόλο του Έκτορα στη διδακτική αυτή ενότητα.
4. Αξιολογήστε το ρόλο του Πάρη στη διδακτική αυτή ενότητα.

Πέμπτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Λ, στ. 461-574): Ο Αίαντας βοηθά τον Οδυσσέα, ο Πάρης τραυματίζει το Μαχάονα, ο Αίαντας αναγκάζεται να υποχωρήσει προβάλλοντας άμυνα.

1. Αξιολογήστε την περιγραφή της δύσκολης θέσης του Οδυσσέα (στ. 474-484).

2. Πώς προβάλλεται η περίπτωση του Μαχάονα στη διδακτική αυτή ενότητα;
3. Αξιολογήστε το ρόλο του Δία στη διδακτική αυτή ενότητα.
4. Αξιολογήστε την περιγραφή της υποχώρησης του Αίαντα (στ. 544-574).

Έκτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Λ, στ. 575-654): Παρέμβαση του Αχιλλέα, αποστολή του Πάτροκλου στο Νέστορα.
1. Αξιολογήστε τη στάση του Ευρύπυλου (στ. 575-595).
2. Κρίνετε τα λόγια που λέγει ο Αχιλλέας στον Πάτροκλο (στ. 608-615).
3. Κρίνετε τη στάση του Νέστορα απέναντι στον Πάτροκλο (στ. 645-646).
4. Κρίνετε τα λόγια που λέγει ο Πάτροκλος στο Νέστορα (στ. 648-654).

Έβδομη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Λ, στ. 655-803): Ο λόγος του Νέστορα στον Πάτροκλο.
1. Αναλύστε τη δομή του λόγου του Νέστορα.
2. Αξιολογήστε την κριτική που ασκεί για τη στάση του Αχιλλέα ο Νέστορας (στ. 656-668).
3. Πώς δικαιολογείται η μεγάλη αφήγηση (στ. 670-761) που κάνει για προγενέστερη δράση του ο Νέστορας;
4. Πώς προετοιμάζει ο Νέστορας την πρόταση που κάνει τελικά στον Πάτροκλο;

Όγδοη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Λ, στ. 804-848): Συνάντηση του Πάτροκλου με τον τραυματισμένο Ευρύπυλο.
1. Ποια απήχηση είχε ο λόγος του Νέστορα στον Πάτροκλο;
2. Ποια είναι η συγκίνηση του Πάτροκλου, καθώς βλέπει τον Ευρύπυλο;
3. Ποια εικόνα της μάχης δίνει ο Ευρύπυλος;
4. Αξιολογήστε τη στάση του Πάτροκλου απέναντι στον Ευρύπυλο.

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:
1. Τι προεξοφλεί η παρέμβαση της Αθηνάς και της Ήρας στους στ. 45-46;
2. Πώς δικαιολογείται η στάση των θεών στους στ. 75-79;
3. Πώς παρουσιάζεται ο Δίας στους στ. 80-84;
4. Γιατί παρεμβαίνει στο στ. 181 ο Δίας;
5. Γιατί ο ποιητής επικαλείται τις Μούσες στους στ. 218-220;
6. Πώς δικαιολογεί στους στ. 276-279 ο Αγαμέμνονας την αποχώρησή του από τη μάχη;
7. Είναι δικαιολογημένη η άποψη που εκφράζεται στους στ. 514-515 για τους γιατρούς;
8. Πώς προοικονομείται στο στ. 604 ο θάνατος του Πάτροκλου;
9. Ποια ικανότητα αναγνωρίζετε στο Νέστορα απ' όσα λέγει στον Πάτροκλο (στ. 656-803);
10. Στους στ. 816-821 ο Πάτροκλος διερωτάται και ρωτά τον Ευρύπυλο. Ποια συναισθήματα δηλώνουν τα λόγια του;

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Λ της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Σκιαγραφία του Αγαμέμνονα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
4. Σκιαγραφία του Μενέλαου απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
5. Σκιαγραφία του Νέστορα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
6. Σκιαγραφία του Διομήδη απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
7. Σκιαγραφία του Οδυσσέα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
8. Σκιαγραφία του Πάτροκλου απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
9. Η παρουσία των θεών στη ραψωδία αυτή.
10. Οι «ειρηνικές σκηνές» μέσα στη μάχη - αξιολόγηση των στ. 596-848.

ΙΛΙΑΔΑΣ Μ

Η τύχη του τείχους των Ελλήνων
Συμβουλές του Πολυδάμα
Η παράταξη των Τρώων μπρος στο τείχος
(στ. 1-107)

Του Μενοίτιου ο τρανός γιος μες στη σκηνή τότε έτσι
γιάτρευε τον Ευρύπυλο· ωστόσο πολεμούσαν
Τρώες κι Αργείοι σε σωρούς· δεν ήταν πια ελπίδα
το χαντάκι των Δαναών να κρατηθεί και πάνω
το μέγα τείχος που έχτισαν για τα πλοία τους, γύρω
χαντάκι ανοίγοντας· τρανές δεν πρόσφεραν θυσίες
στους θεούς, για να φυλάξουν τα γρήγορα τα πλοία,
το πλήθος των λαφύρων τους· χωρίς θεοί να θέλουν
είχε χτιστεί· αγκρέμιστο χρόνο πολύ δε θα 'ταν.
Όσο ζούσε ο Έκτορας και ήταν θυμωμένος
ο Αχιλλέας κι η Τροία απόρθητη κρατιόταν,
τόσο κρατιόταν όρθιο των Αχαιών το τείχος.
Μα όταν πια σκοτώθηκαν οι πιο αντρείοι Τρώες,
όταν Αργείοι χάθηκαν πολλοί κι έμειναν άλλοι,
όταν η Τροία πάρθηκε το δέκατο το χρόνο
κι όταν στη γη τους γύρισαν με πλοία οι Αργείοι,
Ποσειδώνας κι Απόλλωνας σκέφτηκαν ν' αφανίσουν
το τείχος, πάνω ρίχνοντας τα άγρια ποτάμια,
όσα στη θάλασσα κυλούν απ' τα βουνά της Ίδης,
το Ρήσο και Επτάπορο, Κάρησο και Ροδίο,
το Γρανικό και Αίσηπο, το Σκάμαντρο το θείο
και το Σιμόη, που σωρός και κράνη και ασπίδες
στη σκόνη πλάι τους έπεσαν και ήρωες αντρείοι·
όλων αυτών τα στόματα τα έσμιξε ο Φοίβος·
στο τείχος χύνονταν αυτοί μέρες εννιά· κι ο Δίας
έβρεχε ασταμάτητα, να το θαλασσοπνίξει.
Ο κοσμοσείστης έχοντας την τρίαινα στα χέρια
κει πρώτος ξεθεμέλιωνε και γκρέμιζε στο κύμα
πέτρες, κούτσουρα που 'βαλαν με κόπο οι Αργείοι·

πλάι στο βαθύ Ελλήσποντο τον τόπο ίσιωσε όλο
και τον απλόχωρο γιαλό σκέπασε πάλι μ' άμμο
το τείχος αφανίζοντας· γύρισε τα ποτάμια
στην κοίτη απ' όπου ξέχυναν τα γάργαρα νερά τους.
Ποσειδώνας και Απόλλωνας αυτά ήταν να κάμουν·
μα τώρα μάχη και φωνές γύρω από το κάστρο
άναβαν το καλόχτιστο· των πύργων τα δοκάρια,
καθώς χτυπιούνταν, έτρεμαν· δάμαζε τους Αργείους
ο Δίας με μαστίγιο· στριμώχνονταν στα πλοία,
γιατί έτρεμαν τον Έκτορα, το δυνατό διώκτη·
ωστόσο, όπως πριν, αυτός σαν μπόρα πολεμούσε.
Όπως γυρίζει ανάμεσα σε κυνηγούς και σκύλους
λιοντάρι ή κάπρος έχοντας πίστη στη δύναμή του
κι εκείνοι γύρω στέκονται πυκνές σειρές αντίκρυ
κι ακόντια αδιάκοπα οι κυνηγοί του ρίχνουν,
μα η περήφανη καρδιά του ζώου δε φοβάται
και δεν υποχωρεί -κι αυτό στο τέλος το σκοτώνει-
κι όλο ορμάει πάνω τους, μα όπου και αν στρέψει,
πίσω γυρνούν οι κυνηγοί, πέρασμα δεν αφήνουν,
έτσι τότε ο Έκτορας μες στο στρατό γυρνούσε
και το χαντάκι να διαβούν πρότρεπε τους δικούς του.
Μα δεν τολμούσαν τ' άλογα· στου χαντακιού τα χείλη
στέκονταν και χρεμέτιζαν· το διάπλατο χαντάκι
τα φόβιζε· να πηδήσουν κι ούτε να το περάσουν
μπορούσαν· όχθες κρεμαστές υψώνονταν τριγύρω
κι από τις δυο μεριές· πάνω παλούκια είχαν στήσει
πυκνά, μεγάλα, σουβλερά τριγύρω οι Αργείοι,
να έχουν μια προφύλαξη απ' τους εχθρούς τους τότε·
άλογο κει δε θα 'μπαινε σέρνοντας ένα αμάξι
και οι πεζοί θα σκέφτονταν αν θα τα καταφέρουν.
Πήγε δίπλα στον Έκτορα ο Πολυδάμας κι είπε:
«Έκτορα κι άλλοι αρχηγοί των Τρώων και συμμάχων,
άμυαλα τώρα σπρώχνουμε τ' άλογα στο χαντάκι·
δύσκολο αυτό να περαστεί· γιατί είναι στημένα
σ' αυτό παλούκια σουβλερά και πάνω ένα τείχος.

Δε γίνεται να κατεβούν κι εδώ να πολεμήσουν
οι ιππείς· σ' αυτό το στενό θα σκοτωθούν, φοβούμαι.
Αν το κακό τους σκέφτεται, αν θέλει το χαμό τους
ο Δίας ο ψηλόβροντος κι αν βοηθά τους Τρώες,
πολύ εγώ θα το 'θελα να γίνει αυτό αμέσως
μακριά απ' τη γη τους να χαθούν, να σβήσει τ' όνομά τους·
μα αν γυρίσουν πίσω αυτοί, μας διώξουν απ' τα πλοία
κι υποχωρώντας μπλέξουμε μες στο σκαφτό χαντάκι,
τότε ούτε μηνύτορας, νομίζω, πια θα μείνει,
αυτοί σαν θα μας κυνηγούν, στην πόλη να γυρίσει.
Όμως εμπρός, όπως θα πω, να με ακούσετε όλοι:
Με τ' άλογα οι οδηγοί μπρος στο χαντάκι ας είναι·
όλοι οι άλλοι εμείς πεζοί τα όπλα μας ζωσμένοι
πίσω από τον Έκτορα ας πάμε· οι Αργείοι
δε θα σταθούν, αν έφτασε η ώρα του χαμού τους.»
  Έτσι είπε· και ο Έκτορας το γνωστικό του λόγο
άρεσε· πήδησε μεμιάς ένοπλος απ' τ' αμάξι.
Δεν έμειναν στα άλογα ούτε οι άλλοι Τρώες,
μα όλοι κάτω πήδησαν, τον Έκτορα σαν είδαν.
Στον οδηγό του έπειτα παράγγελνε ο καθένας
μπρος στο χαντάκι τ' άλογα με τάξη να κρατήσουν.
Οι ίδιοι τους ξεχώρισαν, καλά ετοιμασμένοι,
και πίσω απ' τους αρχηγούς ήταν σε πέντε μέρη.
  Τον Πολυδάμα κι Έκτορα άλλοι ακολουθούσαν,
οι πιο γενναίοι κι οι πολλοί, κι επιθυμούσαν όλοι
στα πλοία μπρος να χτυπηθούν, το τείχος αφού σπάσουν.
Τρίτος μαζί τους πήγαινε ο Κεβριόνης· άλλον
κατώτερό του ο Έκτορας στ' αμάξι είχε αφήσει.
Αλκάθοος, Αγήνορας και Πάρης άλλους είχαν,
Δήφοβος ο θεόμορφος κι Έλενος άλλους είχαν,
κι οι δυο τους γιοι του Πρίαμου· μαζί τους ήταν τρίτος
ο Άσιος, γιος του Ύρτακου, που από την Αρίσβη,
τον ποταμό Σελλήεντα, τ' άλογα είχαν φέρει.
Του Αγχίση ο γενναίος γιος τους τέταρτους κινούσε,
ο Αινείας· του Αντήνορα οι δυο γιοι δίπλα ήταν,

Ακάμας και Αρχέλοχος, γνώστες καλοί της μάχης.
Ο Σαρπηδόνας αρχηγός στους ξακουστούς συμμάχους
ήταν· τον Αστεροπαίο και Γλαύκο δίπλα είχε·
ξεχωριστά του φάνηκαν αυτοί σαν πιο αντρείοι
μετά απ' τον ίδιο, που ήταν μες στους δικούς του πρώτος.
Τις καλόφτιαστες ασπίδες σαν ταίριαξαν εκείνοι,
με λύσσα προς τους Δαναούς όρμησαν· δε θ' αντέξουν
πια οι Αργείοι, έλεγαν, μα θα ριχτούν στα πλοία.

Μάχη μπρος στο τείχος
Το επεισόδιο με τον Άσιο
Ο οιωνός του Δία
(στ. 108-209)

Οι Τρώες και οι ξακουστοί οι σύμμαχοι τότε έτσι
υπάκουσαν στη συμβουλή του άψογου Πολυδάμα·
ο Άσιος, γιος του Ύρτακου, δεν ήθελε μονάχα
ν' αφήσει κει τα άλογα και τον ηνίοχό του,
μα προς τα πλοία τα γοργά όρμησε με εκείνα,
ο άμυαλος. Δεν του 'μελλε, ξεφεύγοντας το χάρο,
γι' άλογα καμαρώνοντας κι αμάξι, απ' τα πλοία
στην ανεμόδαρτη Τροία πια να ξαναγυρίσει·
γιατί η μοίρα η κακή τον πήρε με το ξίφος
τότε του γιου του Ιδομενέα, του άξιου Δευκαλίδη.
Είχε τραβήξει αριστερά στα πλοία, εκεί όπου
με τ' αμάξια οι Αχαιοί γυρνούσαν απ' τον κάμπο·
τ' αμάξι και τα άλογα τα πέρασε· στις πύλες
δε βρήκε τις πόρτες κλειστές και το μεγάλο σύρτη·
γιατί οι Αργείοι ανοιχτές τις είχαν, να γλιτώσουν
κάποιο δικό τους που έφευγε στα πλοία απ' τη μάχη.
Εκεί τραβούσε τ' άλογα κι έρχονταν οι δικοί του
με τις στριγγές τους τις φωνές· έλεγαν, δε θ' αντέξουν
οι Αχαιοί, μα θα ριχτούν στα μαύρα τους τα πλοία,
οι άμυαλοι. Αντρείους δυο βρήκαν στις πύλες τότε,
των Λαπιθών πολεμιστών παιδιά αντρειωμένα·
ο ένας γιος Πειρίθοου, ο τρανός Πολυποίτης,
κι ο Λεοντέας, όμοιος του ανθρωποκτόνου Άρη.
Μπροστά στις πύλες τις ψηλές στέκονταν κει οι δυο τους,
όπως δέντρα ψηλόκορμα στέκουν στα όρη πάνω,
που ανέμους, μπόρες βροχής αντέχουν νύχτα μέρα,
γιατί ρίζες τετράβαθες, πολύ μεγάλες έχουν.

Έτσι κι αυτοί πιστεύοντας στη δύναμη που είχαν
περίμεναν τον Άσιο και δεν υποχωρούσαν.
Στο τείχος το καλόχτιστο, κρατώντας τις ασπίδες
ψηλά, μ' αλαλητό τρανό οι Τρώες προχωρούσαν
γύρω απ' το ρήγα Άσιο, Ιαμενό κι Ορέστη,
Θόωνα και Οινόμαο, το γιο του Άσιου Αδάμα.

Εκείνοι ως τότε έμεναν μέσα, να ξεσηκώσουν
τους Αχαιούς πολεμιστές τα πλοία να φυλάξουν·
μα όταν είδαν να ορμούν οι Τρώες προς το τείχος
κι οι Δαναοί με ταραχή στα πόδια να το βάζουν
έξω απ' τις πύλες όρμησαν και άρχισαν τη μάχη
όμοιοι μ' αγριογούρουνα που στα βουνά αντικρίζουν
την ταραχή που γίνεται από σκυλιά και άντρες,
λοξά κοιτούν και γύρω τους τους θάμνους ξεριζώνουν,
τσακίζοντάς τους και ακούς τα δόντια τους να τρίζουν,
ώσπου από κάποιον χτυπηθούν και χάσουν τη ζωή τους·
όμοια ηχούσε ο χαλκός στα στήθη τους επάνω
καθώς χτυπιούνταν από μπρος· γενναία πολεμούσαν
πιστεύοντας στη δύναμη πολύ και στους συντρόφους.
Κοτρόνια απ' τους καλόχτιστους πύργους πετούσαν κάτω
εκείνοι προστατεύοντας τα πλοία, τη ζωή τους
και τις σκηνές· σαν νιφάδες στη γη έπεφταν οι πέτρες,
όπως σύννεφα σκιερά τραντάζοντας αέρας
ολόπυκνες τις διασκορπά στη γη την πολυθρόφα·
χύνονταν έτσι οι ριξιές απ' Αχαιούς και Τρώες.
Τα κράνη στα κεφάλια τους κι οι αφαλωτές ασπίδες
ήχο ξερό ανάδιναν με πέτρες χτυπημένες.
Είχε χτυπήσει στους μηρούς ο Υρτακίδης Άσιος
και τότε αναστενάζοντας φωνή έβγαλε μεγάλη:

«Πατέρα Δία, ψέματα αρέσουν και σ' εσένα
πάρα πολύ· οι Αχαιοί, νόμιζα, δεν ξεφεύγουν
απ' τη δική μας την ορμή, τ' ανίκητά μας χέρια.
Όμως αυτοί, σαν μέλισσες, σαν λιγνομέσες σφήκες
που σ' ένα δρόμο απότομο χτίζοντας τη φωλιά τους
δεν την αφήνουν διόλου πια, μα μέσα μένουν πάντα

κι απ' τους μελισσοκυνηγούς φυλάγουν τα παιδιά τους,
δε θέλουν να αποσυρθούν, κι ας είναι μόνο δύο,
από τις πύλες, θάνατο πριν δώσουν ή πριν πάρουν.»

Έτσι είπε· του Δία όμως δεν άλλαξε τη γνώμη,
γιατί ήθελε στον Έκτορα τη δόξα να χαρίσει.

Σε άλλες πύλες κι άλλοι κει τη μάχη συντηρούσαν·
μα σαν θεός δεν το μπορώ να περιγράψω όλα·
γιατί άναψε τρανή φωτιά παντού γύρω απ' το τείχος
το πέτρινο· οι Αργείοι, σφιγμένοι απ' ανάγκη,
τα πλοία τους προστάτευαν· και η ψυχή θλιβόταν
των θεών που τους Αργείους στις μάχες βοηθούσαν.
Πόλεμο τότε και σφαγή άνοιξαν οι Λαπίθες.
Του Πέριθου τότε ο γιος, ο τρανός Πολυποίτης,
στο χαλκομάγουλο κράνος χτύπησε με κοντάρι
το Δάμασο· δεν άντεξε το χάλκινο το κράνος,
μα σύντριψε το κόκαλο η χάλκινη η μύτη
και τα μυαλά του χύθηκαν· χάθηκε η δύναμή του.
Τον Πύλωνα και Όρμενο σκότωσε τότε αμέσως.
Και του Αντίμαχου το γιο ο τρανός Λεοντέας,
τον Ιππόμαχο, πέτυχε στη ζώνη με κοντάρι.
Από τη θήκη τράβηξε το κοφτερό σπαθί του,
τον Αντιφάνη χτύπησε, ορμώντας μες στο πλήθος,
από κοντά· κι ανάσκελα έπεσε αυτός στο χώμα.
Στη σειρά του Ιαμενό, το Μένωνα κι Ορέστη
όλους τότε τους ξάπλωσε στη γη την πολυθρόφα.

Καθώς οι δυο τους έπαιρναν τ' αστραφτερά τους όπλα,
τον Πολυδάμα κι Έκτορα οι νέοι ακολουθούσαν,
οι πιο αντρείοι κι οι πολλοί, κι επιθυμούσαν όλοι
να γκρεμίσουν το τείχος τους, τα πλοία τους να κάψουν·
μπρος στο χαντάκι στέκονταν, σκέφτονταν τι να κάνουν.
Να το περάσουν ήθελαν· ξάφνου σημάδι είδαν,
αϊτό που πέταγε ψηλά, ζερβά απ' το στρατό τους·
ματωμένο φίδι τρανό στα νύχια του κρατούσε,
που ζούσε και σπαρτάριζε και πολεμούσε ακόμη·
στο στήθος του τον δάγκασε, έτσι που το κρατούσε,

πλάι στο λαιμό γυρίζοντας· το άφησε να πέσει,
έχοντας πόνους φοβερούς, μες στου στρατού το πλήθος
και πέταξε κλαγγάζοντας μες στις πνοές του ανέμου.
Οι Τρώες ανατρίχιασαν, πεσμένο όταν είδαν
το στικτό φίδι, σημάδι του ασπιδοφόρου Δία.

Διάλογος Πολυδάμα-Έκτορα
Διοσημία
Οι Αίαντες εμψυχώνουν τους Έλληνες
(στ. 210-289)

Ο Πολυδάμας ζύγωσε τον Έκτορα και είπε:
«Έκτορα, συ στη σύναξη με αποπαίρνεις πάντα,
ακόμη κι αν μιλώ σωστά, γιατί δεν πρέπει διόλου
άνθρωπος κάποιος του λαού να σου αντιμιλάει
σε σύναξη ή σε πόλεμο, μα σένα να δοξάζει.
Μα ό,τι βλέπω πιο καλό θα σας το πω και τώρα:
Μην πάμε να χτυπήσουμε τους Δαναούς στα πλοία.
Θα γίνει, νομίζω, έτσι: αν φάνηκε στ' αλήθεια,
καθώς να μπούμε λέγαμε, σημάδι για τους Τρώες,
αϊτός που πέταγε ψηλά, ζερβά απ' το στρατό μας,
ματωμένο φίδι τρανό στα νύχια του κρατώντας
που ζούσε και το άφησε πριν στη φωλιά του πάει,
στα μικρά του δεν μπόρεσε γυρνώντας να το φέρει,
έτσι κι εμείς αν σπάσουμε των Αχαιών τις πύλες
και το τείχος με δύναμη, και αυτοί κάνουν πίσω
με τάξη, δε θα κάνουμε το δρόμο απ' τα πλοία.
Τρώες πολλούς θ' αφήσουμε που για να προφυλάξουν
τα πλοία τους οι Αχαιοί εκεί θα τους σκοτώσουν.
Ένας μάντης που θα 'ξερε να εξηγεί σημάδια
κι ο κόσμος θα τον άκουε έτσι θα απαντούσε.»
Ο κρανοσείστης Έκτορας λοξοκοιτώντας είπε:
«Πολυδάμα, τα λόγια σου καθόλου δε μου αρέσουν·
λόγο καλύτερο απ' αυτό άλλο να πεις θα ξέρεις.
Αν λες στ' αλήθεια σοβαρά όσα μας λέγεις τώρα,
τα λογικά σου οι θεοί σίγουρα έχουν πάρει·
του Δία του βαρύγδουπου το θέλημα προτείνεις
ν' αψηφήσουμε, που ο ίδιος έδωσε κι υποσχέσεις.
Στ' ανοιχτοφτέρουγα πουλιά μου λες να δώσω πίστη·
μα διόλου εγώ δε νοιάζομαι και δεν τα λογαριάζω,
είτε πετούν προς τα δεξιά προς την αυγή, τον ήλιο,

είτε πετούν αριστερά προς το θολό σκοτάδι.
Το θέλημα ας ακούσουμε του Δία του μεγάλου,
που και θνητούς κι αθάνατους όλους τους κυβερνάει.
Για τη γη σου να μάχεσαι το πιο καλό σημάδι!
Τον πόλεμο και τη σφαγή γιατί εσύ φοβάσαι;
Αν όλοι πλάι στ' αργίτικα καράβια σκοτωθούμε,
μαζί μας να χαθείς κι εσύ φόβος κανείς δεν είναι·
είναι η καρδιά σου άναντρη, τις μάχες τις φοβάται.
Αν απ' τη μάχη τραβηχτείς ή κάποιον άλλο κάνεις
με όσα λες να τραβηχτεί εκείνος απ' τη μάχη,
ρίχνοντας το κοντάρι μου θα πάρω τη ζωή σου!»

Είπε και τράβηξε μπροστά· με θόρυβο μεγάλο
όλοι ξοπίσω πήγαιναν· κι απ' τα βουνά της Ίδης
ο Δίας κεραυνόχαρος ξεσήκωσε μια μπόρα,
σκόνη στα πλοία έστειλε, το νου απ' τους Αργείους
πήρε και δόξα έδωσε στον Έκτορα, στους Τρώες.
Στο σημάδι πιστεύοντας και στα δικά τους χέρια
των Δαναών το τείχος πια δοκίμαζαν να σπάσουν.
Στεφάνια πύργων γκρέμιζαν, χαλνούσαν τις επάλξεις,
λοστούς σε στήλες έβαζαν που πρόβαλλαν· στο τείχος
τις είχαν βάλει οι Αχαιοί, για να βαστούν τους πύργους.
Αυτά τραβούσαν κι έλπιζαν των Αχαιών το τείχος
να σπάσουν· μα τις θέσεις τους δεν άφηναν ακόμη
οι Αχαιοί, μα μ' ασπίδες φράζοντας τις επάλξεις
χτυπούσαν έτσι τους εχθρούς που σίμωναν στο τείχος.

Οι Αίαντες οι δυο μαζί τριγύριζαν στους πύργους
κι εμψύχωναν τους Αχαιούς προτρέποντάς τους όλους.
Σ' άλλον μιλούσαν μαλακά, με σκληρά λόγια σ' άλλον,
που έβλεπαν πως δείλιαζε πολύ να πολεμήσει:

«Σύντροφοι, όσοι έξοχοι και μεσιακοί και σκάρτοι
είσαστε -γιατί στη μάχη δεν είναι ίδιοι όλοι-
δουλειά υπάρχει σήμερα πολλή για τον καθένα.
Και μόνοι σας το βλέπετε· κανένας μη γυρίσει
στα καράβια, σαν άκουσε του ρήγα του τα λόγια·
μπροστά τραβάτε, κουράγιο δώστε ο ένας του άλλου,

αν δώσει ο κεραυνόχαρος ο Δίας ο ολύμπιος
τους εχθρούς μας να διώξουμε νικώντας την ορμή τους.»
Έτσι φωνάζοντας αυτοί εμψύχωναν στη μάχη.
Όπως στο μεσοχείμωνο πυκνές νιφάδες πέφτουν,
σαν ο βαθύγνωμος Δίας αρχίσει να χιονίζει,
γιατί θέλει τα βέλη του να δείξει στους ανθρώπους,
και ανέμους κοιμίζοντας αδιάκοπα χιονίζει,
ώσπου ορθόψηλων βουνών κορφές, ράχες σκεπάσει,
θνητών χωράφια καρπερά και κάμπους με τριφύλλι
και στην ψαριά τη θάλασσα ακτές, λιμάνια πνίγει,
κι είναι τα κύμα μοναχά που σπάζοντας το διώχνει,
ενώ τ' άλλα σκεπάζονται, κακοκαιριά σαν έρθει,
έτσι κι από τις δυο πλευρές πυκνές ρίχνονταν πέτρες
στους Τρώες απ' τους Αχαιούς, σ' Αχαιούς από Τρώες,
καθώς χτυπιούνταν· βρόνταε το τείχος ως επάνω.

Η επίθεση του Σαρπηδόνα (στ. 290-399)

Οι Τρώες και ο Έκτορας τις πύλες και το σύρτη
του τείχους δε θα έσπαζαν ακόμη, αν ο Δίας
ο βαθύγνωμος το γιο του Σαρπηδόνα, σε βόδια
σαν λιοντάρι, δεν έσπρωχνε να πέσει στους Αργείους.
Αμέσως έβαλε μπροστά ισόκυκλη ασπίδα
χάλκινη και σφυρήλατη, χαλκιάς που είχε κάμει
και τομάρια πολλών βοδιών σε πήχες είχε ράψει
ολόχρυσες που έφταναν το γύρο της ασπίδας.
Αυτή μπροστά του βάζοντας, σείοντας δυο κοντάρια,
σαν λιοντάρι βουνόθρεφτο ξεκίνησε να πάει,
που για πολύ του έλειψε το κρέας κι η ψυχή του
το σπρώχνει αρνιά να φάει, να μπει σε στέρια μάντρα·
κι αν βρει ακόμη τους βοσκούς εκεί να περιμένουν
και να προσέχουν τα αρνιά με σκύλους και κοντάρια,
δε θέλει αδοκίμαστα να φύγει απ' τη μάντρα,
αλλ' η πηδώντας αρπάζει ή κάποιο γοργό χέρι
μ' ένα κοντάρι το χτυπά κι εκεί νεκρό τ' αφήνει·
τότε έτσι ο ισόθεος ο Σαρπηδόνας πήγε
στο τείχος πάνω να χυθεί, να σπάσει τις επάλξεις.
Στο Γλαύκο, γιο Ιππόλοχου, αμέσως τότε είπε:

Λόγος του Σαρπηδόνα (στ. 310-328)

«Γλαύκε, γιατί τιμιόμαστε εμείς οι δυο προπάντων
με θέσεις και με κρέατα, με ξέχειλα ποτήρια
μες στη Λυκία κι ο κόσμος σαν τους θεούς μας έχει
κι ένα μετόχι έχουμε στις όχθες πλάι του Ξάνθου
όμορφο και δεντρόφυτο, μ' αγρό σιταροφόρο;
Γι' αυτό μέσα στους Λύκιους πρώτοι ταιριάζει τώρα
να στεκόμαστε, να μπούμε μες στη φωτιά της μάχης,
ώστε κάποιος χαλκόφραχτος Λυκιώτης να πει έτσι:
— Δεν κυβερνούν ανάξια οι βασιλιάδες, όχι,
μες στη Λυκία και δεν τρων και τα παχιά αρνιά μας
και δεν πίνουν γλυκό κρασί ανώφελα, μα έχουν
αντρεία κι αγωνίζονται μες στους Λυκιώτες πρώτοι.
Καλέ μου, αν ξεφεύγοντας τον πόλεμο εδώ πέρα
αθάνατοι κι αγέραστοι θα ζούσαμε αιώνια,
ούτε εγώ ανάμεσα στους πρώτους θα μαχόμουν
ούτε κι εσένα θα 'σπρωχνα στη μάχη που δοξάζει.
Μα τώρα στέκουν πάνω μας οι μοίρες του θανάτου
άπειρες και δε γίνεται θνητός να τις ξεφύγει.
Πάμε! Ή δοξαζόμαστε ή δοξάζουμε άλλον.»
Έτσι είπε· δεν αψήφησε το λόγο του ο Γλαύκος.
Τράβηξαν μπρος των Λυκιωτών το πλήθος οδηγώντας.
Τους είδε ο γιος του Πετεού, ο Μενεσθέας, τότε
και τρόμαξε· στον πύργο του για χαλασμό ορμούσαν.
Τριγύρισε τα μάτια του στων Αχαιών το τείχος,
κάποιον να δει, τη συμφορά να διώξει απ' τους δικούς του.
Τότε είδε τους δυο Αίαντες, ακόρεστους για μάχη,
να στέκουν κι από τη σκηνή να έρχεται ο Τεύκρος.
Όμως δε θα τον άκουγαν, κι ας βρίσκονταν κοντά του·
η ταραχή ήταν πολλή, στον ουρανό ο βρόντος
απ' τις ασπίδες έφτανε, τα φουντωτά τα κράνη,
οι πύλες, καθώς χτυπιούνταν· γιατί όλες κλειστές ήταν
κι οι εχθροί σπάζοντας να μπουν δοκίμαζαν μπροστά τους.
Έστειλε ευθύς στους Αίαντες τον κήρυκα Θοώτη:
«Πάνε, Θοώτη, τρέχοντας τον Αίαντα να φέρεις
ή και τους δυο μαζί· αυτό το πιο καλό θα ήταν,

γιατί σε λίγο συμφορά μεγάλη θα μας τύχει.
Μας στρίμωξαν τόσο πολύ των Λυκιωτών ηγέτες,
που είναι πάντα ορμητικοί μέσα στην άγρια μάχη.
Μα αν κι εκεί η ταραχή κι η μάχη έχει ανάψει,
μόνος ας έρθει ο δυνατός Αίαντας Τελαμώνιος
κι ας είναι ο Τεύκρος πίσω του, εξαίσιος τοξότης.»
Έτσι είπε· δεν παράκουσε ο κήρυκας και πήγε
στων χαλκόφραχτων Αχαιών το τείχος πλάι τρεχάτος·
στάθηκε πλάι στους Αίαντες και βιαστικά τους είπε:
«Αίαντες, των χαλκόφραχτων των Αχαιών ηγέτες,
του διόθρεφτου Πετεού ο γιος να πάτε θέλει
εκεί, για να βαστήξετε για λίγο τον αγώνα,
καλύτερα κι οι δυο· αυτό το πιο καλό θα ήταν,
γιατί σε λίγο συμφορά μεγάλη θα μας τύχει.
Μας στρίμωξαν τόσο πολύ των Λυκιωτών ηγέτες,
που είναι πάντα ορμητικοί μέσα στην άγρια μάχη.
Μα αν κι εδώ η ταραχή κι η μάχη έχει ανάψει,
μόνος ας έρθει ο δυνατός Αίαντας Τελαμώνιος
κι ας είναι ο Τεύκρος πίσω του, εξαίσιος τοξότης.»
Έτσι είπε· δεν παράκουσε ο Αίαντας το λόγο
και λόγια ανεμάρπαστα στο συνώνυμο είπε:
«Αίαντα, μείνετε εδώ, εσύ κι ο Λυκομήδης,
και σπρώχνετε τους Δαναούς να πολεμούν γενναία·
εγώ θα πάω προς τα κει, στη μάχη να μετάσχω
και θα γυρίσω γρήγορα, αφού τους βοηθήσω.»
Μίλησε έτσι κι έφυγε ο Αίαντας αμέσως,
μαζί κι ο Τεύκρος, αδερφός, παιδί ίδιου πατέρα·
τα τόξα ο Πανδίονας του Τεύκρου κουβαλούσε.
Στον πύργο όταν έφτασαν του αντρείου Μενεσθέα,
στο τείχος μέσα μπαίνοντας τους βρήκαν ζορισμένους.
Οι αντρείοι των Λυκιωτών άρχοντες και ηγέτες
στις επάλξεις σκαρφάλωναν σαν μελανό δρολάπι·
στα χέρια πιάστηκαν· βοή σηκώθηκε μεγάλη.

Δράση Αίαντα-Τεύκρου (στ. 378-392)

Ο Τελαμώνιος Αίαντας σκότωσε εχθρό πρώτος
τον Επίκλη τον αντρείο, φίλο του Σαρπηδόνα,

βαριά κοτρόνα ρίχνοντας, που στις επάλξεις μέσα
την είχαν χτίσει στην κορφή· και με τα δυο του χέρια
άνθρωπος δεν τη σήκωνε, όσο γερός κι αν ήταν,
απ' όσους τώρα βρίσκονται· μα αυτός σηκώνοντάς την
την πέταξε και του 'σπασε το τετράφαλο κράνος
τα κόκαλα του κεφαλιού· σαν βουτηχτής εκείνος
από τον πύργο έπεσε και βγήκε η ψυχή του.
Τον Γλαύκο ο Τεύκρος χτύπησε, του Ιππόλοχου τέκνο,
με βέλος, καθώς ορμούσε να ανεβεί στο τείχος,
στο γυμνωμένο μπράτσο του κι έκοψε την ορμή του.
Κρυφά πήδησε αυτός στη γη, μην καυχηθεί Αργείος,
καθώς θα δει πως κείτεται στο χώμα λαβωμένος.
Ο Σαρπηδόνας πόνεσε, όταν να φεύγει είδε
το Γλαύκο, μα δεν έπαψε την άγρια ορμή του·
τον Αλκμάνα, γιο Θέστορα, πέτυχε με κοντάρι·
το έμπηξε, το τράβηξε· μπρούμυτα τότε εκείνος
έπεσε· γύρω βρόντησαν τα πλουμιστά του όπλα.
Ο Σαρπηδόνας τράβηξε με τα γερά του χέρια
την έπαλξη· γκρεμίστηκε εκείνη, και το τείχος
γυμνώθηκε· κι έτσι άνοιξε για τους πολλούς ο δρόμος.

Ο Έκτορας σπάζει τις πύλες Οι Τρώες εισορμούν Οι Έλληνες υποχωρούν στα πλοία (στ. 400-471)

Ο Τεύκρος και ο Αίαντας όρμησαν και ο πρώτος
της ολόσωμης ασπίδας το λαμπερό ζωστήρα
με βέλος τότε χτύπησε· μα έδιωξε το χάρο,
στα πλοία πλάι μη σκοτωθεί, από το γιο του ο Δίας·
τότε όρμησε ο Αίαντας, πέτυχε την ασπίδα,
μα κι αν δεν τη διαπέρασε, έκοψε την ορμή του.
Σύρθηκε πίσω λίγο αυτός, να φύγει όμως δεν είπε,
γιατί η καρδιά του έλπιζε τη δόξα να κερδίσει.
Γύρισε στους ισόθεους Λυκιώτες τότε κι είπε:

«Την αντρειωμένη σας ορμή, Λυκιώτες, πώς ξεχνάτε;
Μου είναι δύσκολο πολύ, όση κι αν έχω αντρεία,
μόνος το τείχος σπάζοντας να σας ανοίξω δρόμο.
Μαζί μου ελάτε· οι πολλοί πιο πολλά πετυχαίνουν.»

Έτσι είπε· αυτοί τρόμαξαν τα λόγια του ηγέτη
και όλοι τους στριμώχτηκαν τριγύρω απ' το ρήγα.

Δυνάμωναν τις φάλαγγες εξάλλου οι Αργείοι
πίσω από το τείχος τους· έργο βαρύ φαινόταν·
ούτ' οι αντρείοι Λύκιοι των Δαναών μπορούσαν
το τείχος σπάζοντας δρόμο ν' ανοίξουν για τα πλοία
ούτ' οι Αργείοι μαχητές τους Λύκιους μπορούσαν
να διώξουν απ' το τείχος τους, μια κι ήταν πια κοντά του.
Όπως για σύνορα αγρού δυο άνθρωποι μαλώνουν
μέτρο στα χέρια έχοντας σε μεσιανό χωράφι,
στέκουν σε τόπο λιγοστό κι αναζητούν το δίκιο,
έτσι εκείνους χώριζαν επάλξεις· σ' αυτές πάνω
ο ένας του άλλου έσπαζαν επάνω στα κορμιά τους
ασπίδες ολοστρόγγυλες και ελαφρές ασπίδες.
Από τον άσπλαχνο χαλκό πληγώνονταν στο σώμα,
άλλοι, καθώς ακάλυπτη τους έμενε η πλάτη,
άλλοι, καθώς οι ασπίδες τρυπιούνταν πέρα ως πέρα.
Παντού μ' αίμα ραντίζονταν και πύργοι και επάλξεις
κι από τα δυο στρατόπεδα, τους Τρώες και Αργείους.
Μα να σπρώξουν τους Αχαιούς ούτε κι έτσι μπορούσαν.
Και άντεχαν σαν ζυγαριά που έχει άξια γνέστρα
κι ίσια κρατεί υψώνοντας όμοια μαλλί και ζύγι,
να πάρει κάποια πληρωμή, να θρέψει τα παιδιά της·
έτσι ισοζυγιάζονταν η μάχη κι η σφαγή τους,
ωσότου μεγαλύτερη χάρισε ο Δίας δόξα
στον Έκτορα που πήδησε πρώτος στο τείχος μέσα.
Και τότε μεγαλόφωνα φώναξε προς τους Τρώες:
«Ιππότες Τρώες, πάνω τους! Το τείχος των Αργείων
σπάστε και τα καράβια τους κάψτε με άγρια φλόγα!»
Έτσι τους εγκαρδίωσε· τον άκουσαν εκείνοι
κι όλοι στο τείχος όρμησαν· πατούσαν στ' αγκωνάρια
τα μυτερά κοντάρια τους στα χέρια τους κρατώντας.
Μια πέτρα πήρε ο Έκτορας, που ήταν μπρος στις πύλες
κι ήταν χοντρή στη ρίζα της και σουβλερή από πάνω·
αυτή δε θα τη σήκωναν από τη γη δυο άντρες,
οι πιο γεροί του τόπου τους, στ' αμάξι να φορτώσουν,
απ' τους σημερινούς θνητούς· όμως αυτός και μόνος

την έπαιζε, γιατί ο Δίας την είχε ξαλαφρώσει.
Όπως βοσκός κριού μαλλί εύκολα μεταφέρει
με ένα χέρι πιάνοντας, το έχει μικρό βάρος,
έτσι έφερνε ο Έκτορας την πέτρα στα σανίδια,
που έκλειναν τις στερεές, ψηλές, δίφυλλες πύλες·
δυο μάνταλοι απανωτοί, με σφήνα στεριωμένοι,
τις πύλες στύλωναν γερά από το μέσα μέρος.
Πλησίασε και άνοιξε τα πόδια, να 'χει φόρα,
και ρίχνοντας τις πέτυχε καταμεσίς τις πύλες·
έσπασε και τους δυο στροφούς κι έπεσε η πέτρα μέσα
απ' το βάρος· και βρόντησαν οι πύλες· πια οι σύρτες
δεν άντεξαν· σκορπίστηκαν τριγύρω τα σανίδια
από της πέτρας την ορμή· τότε σαν μαύρη νύχτα
μ' άγρια μάτια ο Έκτορας πήδησε· λαμπρός ήταν,
ζωσμένος μ' άγριο χαλκό στο σώμα του τριγύρω·
κρατούσε δυο κοντάρια του· κανείς δε θα μπορούσε,
μόνο θεός, ν' αντισταθεί, σαν πήδησε τις πύλες·
τα δυο του μάτια άστραφταν. Γύρισε και στους Τρώες
είπε το τείχος να διαβούν· τον άκουσαν εκείνοι.
Άλλοι το τείχος πέρασαν, χύθηκαν άλλοι μέσα
απ' τις στεριωμένες πύλες· σκόρπισαν οι Αργείοι
στα βαθουλά τα πλοία τους· κι ήταν βοή μεγάλη.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Μ

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Τειχομαχία. Η μάχη που έχει αρχίσει στη ραψωδία Λ (και που η περιγραφή της φτάνει ως τη ραψωδία Σ) συνεχίζεται. Εδώ μας δίνεται ένα τμήμα, που φτάνει ως το τέλος της ραψωδίας Ο, της μεγάλης μάχης. Μετά την υποχώρηση των Αχαιών στα πλοία, που δεν περιγράφεται άμεσα προηγουμένως, οι Τρώες περνούν στην επίθεση εναντίον του ελληνικού στρατοπέδου. Ο Έκτορας έχει την πρόθεση να επιτεθούν με τα άρματα, ενώ ο Πολυδάμας (που ως τη ραψωδία Σ διαφωνεί με τον Έκτορα και τον συμβουλεύει διαρκώς) αντιπροτείνει να αφήσουν τα άρματα έξω από την τάφρο. Ο Άσιος, που παρακούει τη συμβουλή του Πολυδάμα, κάνει αποτυχημένη επίθεση με το άρμα του. Οι Τρώες, χωρισμένοι σε πέντε ομάδες, εφορμούν. Ένας κακός οιωνός τους τρομάζει, ο Πολυδάμας συμβουλεύει να σταματήσει η επίθεση, αλλ' ο Έκτορας απορρίπτει τη συμβουλή του και η επίθεση ξαναρχίζει. Τότε ο Σαρπηδόνας γκρεμίζει ένα τμήμα της έπαλξης και ο Έκτορας με πελώρια πέτρα σπάζει μια πύλη του ελληνικού τείχους.

Στη δωδέκατη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται συνέχεια της εικοστής έκτης ημέρας της επικής αφήγησης.

στ. 1 — *του Μενοίτιου ο τρανός γιος*· ο Πάτροκλος.

στ. 15 — Η άλωση της Τροίας ήταν θέμα της επικής σύνθεσης *«Ιλίου πέρσις»*, που δε σώζεται.

στ. 16 — Ο γυρισμός των Ελλήνων στις πατρίδες τους μετά την άλωση της Τροίας τραγουδήθηκε από διάφορους ποιητές στους *«Νόστους»*, που δε σώζονται· από την άποψη αυτή η ομηρική Οδύσσεια είναι ο «νόστος» του Οδυσσέα.

στ. 17 — Ο Ποσειδώνας είχε εξασφαλίσει από πριν τη συγκατάθεση του Δία για την καταστροφή του τείχους των Ελλήνων· βλ. Η459.

στ. 40 — ομηρική παρομοίωση.

στ. 41-50 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 91 — *Κεβριόνης*· ηνίοχος του Έκτορα.

στ. 115 — *ανεμόδαρτη*· απόδοση του πρωτότυπου ἠνεμόεσσα.

στ. 128 — *Λαπίθες*· λαός της ορεσίβιας Θεσσαλίας.

στ. 129-130 Για τον *Πολυποίτη* και το *Λεοντέα* βλ. Β740 και Β745.

στ. 156-158 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 167-172 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 209 *το στικτό φίδι*· απόδοση του πρωτότυπου ὄφις αἰόλος.

στ. 230 *κρανοσείστης*· απόδοση του πρωτότυπου κορυθαίολος (από το ουσιαστικό κόρυς, κόρυθος = περικεφαλαία, και το επίθετο αἰόλος).

στ. 235 *του βαρύγδουπου*· απόδοση του πρωτότυπου ἐρίγδουπος (από το επιτατικό μόριο ερι- = πολύ, και το ουσιαστικό δοῦπος = κρότος, βρόντος, χτύπος).

στ. 243 Περιώνυμος στίχος, που στο πρωτότυπο είναι: εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

στ. 253 *κεραυνόχαρος*· απόδοση του πρωτότυπου τερπικέραυνος (από το ρήμα τέρπω και το ουσιαστικό κεραυνός).

στ. 278-289 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 292 *βαθύγνωμος*· απόδοση του πρωτότυπου μητίετα (από το ουσιαστικό μῆτις = σκέψη, στοχασμός).

στ. 313 *μετόχι* (=εξοχικό κτήμα)· απόδοση του πρωτότυπου τέμενος (από το ρήμα τέμνω = κόβω, χωρίζω).

στ. 325 *στη μάχη που δοξάζει*· απόδοση του πρωτότυπου κυδιάνειρα (από το ουσιαστικό κῦδος = δόξα, και ἀνήρ = άντρας).

στ. 385-386 ομηρική παρομοίωση.

στ. 421-426 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 433 *άξια γνέστρα*· απόδοση του πρωτότυπου γυνὴ χερνῆτις (το επίθετο από το ουσιαστικό χείρ = χέρι, δηλαδή η αποχειροβίωτη, αυτή που ζει με τον κόπο των χεριών της).

στ. 451-454 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 462 ομηρική παρομοίωση.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Μ

Η δωδέκατη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας επικεντρώνεται στην τύχη του τείχους που είχαν χτίσει οι Έλληνες, για να προφυλάξουν το ναυτικό στρατόπεδό τους από τις επιθέσεις των Τρωαδιτών.

Ο ποιητής αφήνει τον Πάτροκλο να συνεχίζει τις περιποιήσεις που είδαμε να προσφέρει στον τραυματισμένο Ευρύλοχο - επομένως αφήνει μετέωρη την όχι και πολύ βέβαιη ελπίδα που είχε εκφράσει στην προηγούμενη ραψωδία ο Νέστορας- και ασχολείται με το «αμαρτωλό» ελληνικό τείχος. Προεξαγγελτικά μάλιστα κάνει μνεία της μεταγενέστερης τύχης του ως αποτέλεσμα της οργής του Ποσειδώνα και του Απόλλωνα (στ. 10-33)· ο αφανισμός του δίνεται με έντονη περιγραφή.

Την πρωτοβουλία της επίθεσης εναντίον του ελληνικού τείχους την έχει ο Έκτορας, που ο ποιητής τον παρουσιάζει εμψυχωμένο από το Δία και με μια πολύ παραστατική παρομοίωση (στ. 41-50). Η αμυντική οχύρωση των Ελλήνων (στ. 51-59) εμφανίζεται περίτεχνη, ένα απόρθητο φρούριο. Οι επιφυλακτικές υποδείξεις του Πολυδάμα (στ. 61-79) γίνονται αποδεκτές από τον Έκτορα και από όλους τους Τρωαδίτες με εξαίρεση τον Άσιο, που επιχειρεί ανορθόδοξα - και γι' αυτό αποτυχημένα- να κερδίσει δόξα (στ. 108-172). Η σύγκρουση περιγράφεται με πολλή ζωντάνια και με απανωτές παρομοιώσεις (στ. 143-150 και 156-159). Ο Άσιος χάνοντας τελικά τη δόξα χάνει και τη θεοσέβειά του· κι έμμεσα εγκωμιάζει τους Έλληνες υπερασπιστές (στ. 164-172).

Το σχέδιο του ποιητή θέλει τον Έκτορα να κυριεύει το ελληνικό τείχος. Όμως δε βιάζεται να οδηγήσει στο αποτέλεσμα αυτό· προτιμά να δώσει αποτελέσματα της σύγκρουσης, αφού προειδοποιεί εμφαντικά (στ. 176) ότι είναι αδύνατη η λεπτομερής περιγραφή της σύγκρουσης αυτής.

Στο σημείο αυτό παρεμβάλλεται μια «διοσημία», που τρομάζει τους Τρωαδίτες (στ. 200-207). Στις περιπτώσεις αυτές οι αντιλήψεις της εποχής αυτής βλέπουν κάποιες ενδεικτικές προεξαγγελίες και απαιτούν ερμηνεία. Αυτό επιχειρεί ο Πολυδάμας (στ. 211-229). Ο λόγος του ξεκινά με προνοητικότητα και με συγκρατημένο τρόπο παίζει το ρόλο του ερμηνευτή. Αλλ' η ερμηνεία του, αν δεν είναι ηττοπαθής, οπωσδήποτε δεν είναι όσο θα ήθελε ο Έκτορας αισιόδοξη και προκαλεί την αντίδραση του Τρωαδίτη ηγέτη. Ο Έκτορας μιλώντας (στ. 231-250) δικαιώνει το μη τεκμηριωμένο τη στιγμή εκείνη προοίμιο του λόγου του Πολυδάμα· εκφράζεται προσβλητικά γι' αυτόν και, ίσως σκόπιμα, υποτονίζει τη σημασία των οιωνών, για να προβάλει ρεαλιστικά τη θέση, ότι δεν πρέπει να στηρίζουμε τις ενέργειές μας στις όποιες «διοσημίες», αλλ' ότι ο αγώνας για την πατρίδα δίνει την εγγύηση για την επιτυχία: «εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης» (στ. 243). Ο Πολυδάμας βουβαίνεται και όλοι ακολουθούν τον Έκτορα. Μια νέα «διοσημία» δε σταματά το σκληρό αγώνα που αρχίζει μπροστά στο ελληνικό τείχος.

Από την πλευρά των αμυνομένων ο ποιητής προβάλλει τους δυο Αίαντες, που εμψυχώνουν με το λόγο τους (στ. 269-276) τους Έλληνες. Η σύγκρουση δίνεται με μια πολύ πλατιά παρομοίωση (στ. 278-289). Ο ποιητής, πριν χαρίσει στον Έκτορα την τιμή της εκπόρθησης του ελληνικού τείχους, προετοιμάζει το σημαντικό γεγονός με την απόπειρα δυο συμμάχων των Τρωαδιτών, του Σαρπηδόνα και του Γλαύκου. Ο λόγος του πρώτου στο δεύτερο (στ. 310-328) είναι ένα κράμα φιλοτιμίας και ρεαλισμού, και βρίσκει ανταπόκριση στο Γλαύκο. Η δραστηριότητα των δυο Λύκιων ηγετών φέρνει την αντίδραση των δυο αδερφών Αίαντα και Τεύκρου· ο δεύτερος τραυματίζει το Γλαύκο, αλλ' ο Σαρπηδόνας έχει τη χαρά να προκαλέσει το πρώτο ρήγμα στο ελληνικό τείχος. Η σύγκρουση Ελλήνων υπερασπιστών και Λύκιων επιτιθέμενων δίνεται με απανωτές παρομοιώσεις (στ. 421-424 και στ. 433-435).

Αλλ' η τειχομαχία θα κλείσει με την επέμβαση του Έκτορα. Δυο εμψυχωτικά λόγια του Έκτορα (στ. 440-441) και η τελική επίθεση αρχίζει. Η δράση του Έκτορα δίνεται με διαστάσεις υπεράνθρωπες: κάνει ό,τι δε θα μπορούσαν να κάνουν δυο άνθρωποι μαζί, συντρίβει με τη δύναμή του το ισχυρό τείχος, είναι ακαταμάχητος· οι παρομοιώσεις των στ. 451-454 και των στ. 462-464 προβάλλουν πολύ παραστατικά την αντρειοσύνη του Τρωαδίτη ηγέτη.

Η αντίσταση των Ελλήνων κάμπτεται· σε λίγο σαν σίφουνας ορμούν οι Τρωαδίτες προς το ναυτικό στρατόπεδο των Ελλήνων, που τρέπονται σε άτακτη φυγή ζητώντας τη σωτηρία στα πλοία τους. Η θέση του ελληνικού στρατοπέδου είναι δεινή· και μπορεί να εικάσει κανείς δικαιολογημένα ότι ο Αχιλλέας εξακολουθεί να μένει θεατής των γεγονότων.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Μ

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Μ της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 5 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-107, β) στ. 108-209, γ) στ. 210-289, δ) στ. 290-399 και ε) στ. 400-471. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Μ, στ. 1-107): Το τείχος των Ελλήνων και η τύχη του, συμβουλή του Πολυδάμα στον Έκτορα, η παράταξη των Τρώων μπροστά στο τείχος.

1. Ποια σημασία έχει η αναφορά στην τελική τύχη του τείχους των Ελλήνων (στ. 3-34);
2. Αξιολογήστε την πλατιά ομηρική παρομοίωση των στ. 41-50.
3. Αξιολογήστε το λόγο του Πολυδάμα (στ. 61-79).
4. Ποια ήταν η απήχηση της συμβουλής του Πολυδάμα;

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Μ, στ. 108-209): Μάχη μπροστά στο τείχος των Ελλήνων, το επεισόδιο με τον Άσιο, ο οιωνός του Δία.

1. Ποιο νόημα έχει η παρεμβολή του επεισοδίου με τον Άσιο;
2. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν απ' όσα λέγει ο Άσιος στους στ. 164-172;
3. Στο στ. 176 ο ποιητής τονίζει την αδυναμία του να δώσει πλήρη περιγραφή της μάχης. Γιατί το κάνει;
4. Αξιολογήστε το επεισόδιο με τον οιωνό του Δία (στ. 200-209).

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Μ, στ. 210-289): Διάλογος Πολυδάμα-Έκτορα, οι δυο Αίαντες εμψυχώνουν τους αμυνόμενους Έλληνες, εμφάνιση «διοσημίας».

1. Αξιολογήστε το λόγο του Πολυδάμα (στ. 211-229).
2. Αξιολογήστε το λόγο του Έκτορα (στ. 231-250).
3. Αξιολογήστε το λόγο των δυο Αιάντων (στ. 269-276).
4. Αξιολογήστε την πλατιά ομηρική παρομοίωση των στ. 278-289.

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Μ, στ. 290-399): Η επίθεση του Σαρπηδόνα εναντίον του τείχους των Ελλήνων.

1. Αξιολογήστε την πλατιά ομηρική παρομοίωση των στ. 298-308.
2. Αξιολογήστε το λόγο του Σαρπηδόνα (στ. 310-328).
3. Αξιολογήστε την περιγραφή των στ. 337-341.
4. Αξιολογήστε τη δραματική ένταση των στ. 373-399.

Πέμπτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Μ, στ. 400-471): Ο Έκτορας σπάζει τις πύλες του τείχους των Ελλήνων, οι Τρώες εισορμούν, οι Έλληνες υποχωρούν προς τα πλοία.

1. Αξιολογήστε τις πλατιές ομηρικές παρομοιώσεις των στ. 421-424 και 433-435.

2. Αξιολογήστε τη δραματική ένταση των στ. 415-438.
3. Αξιολογήστε την πλατιά ομηρική παρομοίωση των στ. 451-454.
4. Αξιολογήστε το τέλος της ραψωδίας αυτής.

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Πώς προβάλλεται ο Έκτορας μετά το λόγο του Πολυδάμα και την παράταξη των Τρώων μπροστά στο τείχος των Ελλήνων (στ. 80-107);
2. Γιατί στο στ. 174 ο Δίας παρουσιάζεται να δείχνει εύνοια προς τον Έκτορα;
3. Γιατί τρόμαξαν οι Τρώες με τον οιωνό του Δία (στ. 200-209);
4. Ο Έκτορας στους στ. 80-81 επιδοκιμάζει και στους στ. 231-250 αποδοκιμάζει τις θέσεις του Πολυδάμα. Πώς μπορεί να εξηγηθεί αυτή η διαφοροποίηση;
5. Με βάση το στ. 243 ποια θέση παίρνει ο Έκτορας απέναντι στους οιωνούς;
6. Με βάση τους στ. 318-321 ποια δικαιώματα και ποιες υποχρεώσεις φαίνεται να προβάλουν για τους ηγέτες τους οι ομηρικοί άνθρωποι;
7. Ποια σχόλια θα μπορούσαμε να κάνουμε για τους στ. 390-393;
8. Πώς παρουσιάζεται ο Σαρπηδόνας στους στ. 406-412;
9. Πώς παρουσιάζεται ο Έκτορας στο τέλος της ραψωδίας αυτής;
10. Πού και σε ποιο βαθμό αναπτύσσεται η δραματική ένταση στη ραψωδία αυτή;

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Μ της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Ο ρόλος των θεών στη ραψωδία αυτή.
4. Η αντιπαράθεση των αντίθετων χαρακτήρων: Πολυδάμας-Έκτορας.
5. Μελέτη των παρομοιώσεων της ραψωδίας: ποια στοιχεία παραβάλλονται, ποιες ποιητικές προθέσεις εξυπηρετούν;
6. Το θέμα των οιωνών - συσχέτιση με τον οιωνό στο Β308: η λειτουργική θέση του μέσα στην επική αφήγηση.
7. Μελέτη της δραματικής έντασης μέσα στην επική αφήγηση της ραψωδίας.
8. Η προβολή του Έκτορα μέσα στη ραψωδία αυτή.
9. Η προβολή των δυο Αιάντων μέσα στη ραψωδία αυτή.
10. Οι ήρωες και ο θάνατος - σχολιασμός των στ. 322-328.

ΙΛΙΑΔΑΣ Ν

Παρέμβαση του Ποσειδώνα Εμψύχωση των δύο Αιάντων (στ. 1-124)

Τους Τρώες και τον Έκτορα σαν έφερε ο Δίας
στα πλοία, κει τους άφησε, να 'χουν καημούς και μόχθους
ασταμάτητα, κι έστρεψε τ' αστραφτερά του μάτια
στων αλογότροφων Θρακών πέρα μακριά τη χώρα,
στων αντρειωμένων Μυσών, στων Φοραδαρμεχτάδων,
γαλατοφάγων άψογων, στων δίκαιων Αβίων.
Στην Τροία πια δε γύριζε τ' αστραφτερά του μάτια·
γιατί απ' τους αθάνατους κανείς δε φανταζόταν
να πάει για βοήθεια στους Τρώες και Αργείους.
Δεν παραφύλαγε άσκοπα όμως ο κοσμοσείστης·
καθόταν και εθαύμαζε τον πόλεμο, τη μάχη,
στην πιο ψηλή την κορυφή της Σαμοθράκης, δάση
που τη στολίζουν· από κει φαινόταν όλη η Ίδη
και η πόλη του Πρίαμου, των Αχαιών τα πλοία.
Φτασμένος απ' τη θάλασσα καθόταν κει· πονούσε
τους Αχαιούς να χάνονται και θύμωνε του Δία.
Από τ' απόκρημνο βουνό κατέβηκε αμέσως
με γρήγορα τα βήματα· βουνά ψηλά και δάση
κάτω απ' τα πόδια έτρεμαν, καθώς αυτός κινιόταν.
Έκαμε τρία βήματα, στο τέταρτο είχε φτάσει
στις Αίγες, όπου παλάτι στου πέλαγου τα βάθη
χρυσό, λαμπρό κι αθάνατο γι' αυτόν ήταν χτισμένο.
Δυο χαλκοπόδαρα άλογα έζεψε στο αμάξι
γοργόποδα και με χρυσές χαίτες στο σβέρκο πάνω·
χρυσά κι ο ίδιος φόρεσε κι ένα μαστίγιο πήρε
καλοφτιαγμένο ολόχρυσο· ανέβηκε στ' αμάξι.
Πάνω στα κύματα έτρεχε· από παντού σκιρτούσαν
τα ψάρια μέσα στο βυθό νιώθοντας τον αφέντη·
χαρά γεμάτη η θάλασσα άνοιγε και πετούσαν

τ' άλογα· το χάλκινο αξόνι δε βρεχόταν·
τον πήγαν τα γοργά άλογα στων Αχαιών τα πλοία.
Υπάρχει σπήλαιο φαρδύ στης θάλασσας τα βάθη
ανάμεσα στην Τένεδο και στην απόκρημνη Ίμβρο·
σταμάτησε τα άλογα εκεί ο κοσμοσείστης
ξεζεύοντάς τα κι έβαλε μπροστά τους, για να φάγουν,
τροφή αθάνατη· χρυσά στα πόδια τους πεδούκλια
γερά, άλυτα φόρεσε, εκεί να περιμένουν
το γυρισμό του αφέντη τους, και πήγε στους Αργείους.
Με φλόγα ή μπόρα όμοιοι, συγκεντρωμένοι οι Τρώες
πήγαιναν με τον Έκτορα μ' αδάμαστη μανία,
με θόρυβο και με φωνές· έλπιζαν να κουρσέψουν,
τα πλοία τους, τους αντρείους κει να σκοτώσουν όλους.
Όμως ο κοσμοκράτορας, έφτασε ο κοσμοσείστης
από τα βάθη κι έδωσε στους Αχαιούς κουράγιο
του Κάλχα μοιάζοντας πολύ στο σώμα, στη φωνή του.
Κι είπε πρώτα στους Αίαντες, που ήταν μανιασμένοι:
«Αίαντες, σεις θα σώσετε τα όπλα των Αργείων,
αν αντρειοσύνη δείξετε κι όχι φευγάλα κρύα.
Των Τρώων τα ανίκητα τα χέρια δε φοβάμαι
αλλού, όπου το τείχος μας πλήθος έχουν πηδήσει·
γιατί οι αντρείοι Αχαιοί όλους θα τους κρατήσουν.
Όμως μην πάθουμε κακό παρα πολύ φοβάμαι
όπου μπρος πάει ο Έκτορας σαν φλόγα λυσσασμένος,
που καμαρώνει ότι είναι γιος του δυνατού του Δία.
Ας έβαζε κάποιος θεός τη σκέψη αυτή στο νου σας,
ν' αντισταθείτε δυνατά, να σπρώξετε τους άλλους·
τότε, όσο κι αν λύσσαε, απ' τα γοργά τα πλοία
θα τον διώχνατε, ο ίδιος ο Δίας κι αν τον σπρώχνει.»
Είπε ο κοσμοκράτορας· και έπειτα χτυπώντας
με το ραβδί του και τους δυο τους γέμισε αντρεία,
ελάφρυνε το σώμα τους, τα χέρια και τα πόδια.
Και να πετάει άρχισε σαν το γοργό γεράκι,
που από τρανό κι απόκρημνο ψηλά πετιέται βράχο
και χύνεται σ' άλλο πουλί μέσα σε πεδιάδα·

έτσι μακριά τους πέταξε τότε ο κοσμοσείστης.
Ο γιος Οϊλέα Αίαντας τον κατάλαβε πρώτος
κι ευθύς είπε στον Αίαντα, το γιο του Τελαμώνα:
«Απ' τους θεούς του Όλυμπου, Αίαντα, τώρα κάποιος
με μορφή μάντη πρόσταξε για μάχη πλάι στα πλοία·
ο Κάλχας δεν είναι αυτός, ο θείος χρησμολόγος·
γιατί εύκολα κατάλαβα τα ίχνη των ποδιών του
και των σκελών, σαν έφυγε· νιώθονται οι θεοί μας.
Κι εμένα μες στα στήθη μου το λαχταράει η ψυχή μου
να πολεμήσω πιο πολύ και να δοθώ στη μάχη,
τ' αποζητούν τα πόδια μου και πιο ψηλά τα χέρια.»
Ο Τελαμώνιος Αίαντας γύρισε και του είπε:
«Έτσι κι εμένα αποζητούν τ' ανίκητά μου χέρια
απ' το κοντάρι ολόγυρα, μου θέριεψε η αντρεία·
κάτω με τρων τα πόδια μου· κι ολόμονος το θέλω
ν' αντιταχτώ στον Έκτορα, κι ας είναι μανιασμένος.»
Τέτοια εκείνοι έλεγαν ένας του άλλου τότε
χαρούμενοι για την ορμή που απ' το θεό δινόταν.
Κι ο κοσμοσείστης έσπρωχνε πιο πέρα τους Αργείους
που μια ανάσα έπαιρναν πλάι στα γοργά καράβια.
Απ' τον τρανό τον κάματο τα πόδια τους κομμένα
τα 'νιωθαν κι είχαν καημό τους Τρώες να τους βλέπουν
που το μεγάλο τείχος τους πλήθος είχαν πηδήσει·
τα δάκρυα απ' τα μάτια τους έτρεχαν, όταν είδαν.
Πως δε γλιτώνουν έλεγαν· όμως ο κοσμοσείστης
πλησίασε κι εμψύχωσε τις τρανές φάλαγγές τους.
Τον Τεύκρο και το Λήιτο πήγε να εμψυχώσει,
τον ήρωα Πηνέλαο, το Θόα, το Μηριόνη,
τον Δήπυρο κι Αντίλοχο, πολεμιστές αντρείους·
και λόγια ανεπάρπαστα παρακινώντας είπε:
«Ντροπή, Αργείοι, νέοι σεις! Ελπίδα σε σας έχω,
αν πείτε να παλέψετε, να σώσετε τα πλοία·
αν όμως παρατήσετε τον πόλεμο τον άγριο,
η μέρα πλέον έφτασε οι Τρώες να μας κάψουν.
Ποπό, τι θαύμα είναι αυτό τα μάτια μου που βλέπουν,

τρομαχτικό, που έλεγα ποτέ πως δε θα γίνει,
οι Τρώες μπρος στα πλοία μας να φτάσουν, που ως τώρα
δειλά ελάφια έμοιαζαν, που μέσα στα ρουμάνια
τροφή γίνονται τσακαλιών, λεόπαρδων και λύκων
τρέχοντας έτσι αδύναμα, χωρίς αντρεία διόλου·
όμοια οι Τρώες πιο μπροστά στα χέρια, στην ορμή μας
δεν ήθελαν ν' αντιταχτούν ούτε και λίγο μόνο.
Τώρα μακριά απ' την πόλη τους μάχονται πλάι στα πλοία
μ' αστοχασιά του αρχηγού κι αναμελιά των άλλων,
που με αυτόν μαλώνοντας ν' αντιταχτούν δε θέλουν
μπρος στα γοργά καράβια μας, μα χάνονται μπροστά τους.
Αληθινά, ολότελα αν φταίγει ο Ατρείδης
ο τρανός Αγαμέμνονας, ο ρήγας ο μεγάλος,
που διόλου δε σεβάστηκε το γρήγορο Πηλείδη,
δεν έπρεπε τον πόλεμο ν' αφήσουμε στη μέση.
Όμως ας τα βολέψουμε· οι συνετοί βολεύουν.
Αντρειοσύνης λησμονιά διόλου δε σας ταιριάζει,
που είστε πρώτοι στο στρατό. Μ' έναν που παρατάει
τον πόλεμο, άντρα δειλό, ποτέ δε θα χτυπιόμουν·
όμως με σας οργίζομαι βαθιά μες στην καρδιά μου.
Δειλοί, θα προξενήσετε ζημία πιο μεγάλη
μ' αυτή σας την ανεμελιά. Μα βάλτε στην ψυχή σας
το φιλότιμο, την ντροπή! Τρανός αγώνας φτάνει!
Βροντόφωνος ο Έκτορας μάχεται μπρος στα πλοία,
τις πύλες μας τις έσπασε και το μεγάλο σύρτη!»

Συνέχεια της τειχομαχίας Νέα παρέμβαση του Ποσειδώνα (στ. 125-238)

Τους Αχαιούς ξεσήκωσε μ' αυτά ο κοσμοσείστης.
Γύρω από τους Αίαντες στάθηκαν οι Αργείοι
δυνατοί· δε θα θύμωνε ο Άρης, αν ερχόταν,
κι η πολεμική Παλλάδα· αντρείοι διαλεγμένοι
περίμεναν τον Έκτορα το θεϊκό, τους Τρώες
δόρυ με δόρυ αγγίζοντας, ασπίδα με ασπίδα·
κράνος μα κράνος έσμιγε, ασπίδα με ασπίδα,
άντρας μ' άντρα· τα κέρατα στ' αλογουρίσια κράνη
άγγιζαν, καθώς έσκυβαν· στάθηκαν πυκνά τόσο.
Μπλέκονταν τα κοντάρια τους στα θαρρετά τους χέρια,

καθώς σείονταν· μπρος αυτοί τη μάχη λαχταρούσαν.
Οι Τρώες όρμησαν μαζί· ο Έκτορας μπροστά τους
τραβούσε όλος δύναμη, όπως στρόγγυλος βράχος
που από την άκρη του γκρεμού νεροποντή τον σπρώχνει,
όταν απ' την πολλή βροχή η ρίζα του ξεδένει,
κι αυτός πετιέται στα ψηλά, κι αντιβροντάει το δάσος,
και όλο τρέχει σίγουρα, σε κάμπο ωσότου φτάσει,
και τότε πλέον σταματά, μ' όση κι αν έχει φόρα·
όμοια φόβιζε ο Έκτορας στη θάλασσα να φτάσει
ως των Αργείων τις σκηνές εύκολα και τα πλοία
σκοτώνοντας· σαν σκόνταψε στον πυκνό στρατό όμως,
μπροστά τους τότε στάθηκε· αντίκρυ του οι Αργείοι
χτυπώντας τον με τα σπαθιά, τα δίκοπα κοντάρια
τον έσπρωξαν· τρεκλίζοντας γύρισε πίσω εκείνος
και φώναξε με δύναμη, οι Τρώες να ακούσουν:
«Τρώες, Λυκίοι, Δάρδανοι αντρείοι, πλάι σταθείτε·
δε θα μ' αντέξουν για πολύ σίγουρα οι Αργείοι,
κι ας συγκεντρώθηκαν εδώ σαν πύργος τώρα όλοι.
Θα φύγουν μπρος στα όπλα μου, νομίζω, αν αλήθεια
ο άντρας ο βαρύβροντος της Ήρας μ' εμψυχώνει.»
Έτσι είπε και ξεσήκωσε δύναμη στον καθένα.
Ο Δήφοβος, γιος Πρίαμου, προχώρησε με θάρρος,
τη στρογγυλή ασπίδα του ολόμπροστα κρατώντας,
μ' ανάλαφρα τα πόδια του και πίσω απ' την ασπίδα.
Ο Μηριόνης του 'ριξε με το λαμπρό κοντάρι·
χτύπησε, δεν ξαστόχησε, τη στρογγυλή ασπίδα
την ταυροτόμαρη· όμως έσπασε, πριν περάσει,
στη δέση το κοντάρι του· κράτησε την ασπίδα
μακριά του τότε ο Δήφοβος· φοβήθηκε η ψυχή του
την αντρεία του Μηριόνη· ο ήρωας ωστόσο
γύρισε στους συντρόφους του· είχε πολύ θυμώσει,
γιατί τη νίκη έχασε και του 'σπασε το όπλο.
Πήρε δρόμο για τις σκηνές, στα πλοία των Αργείων,
άλλο κοντάρι κει να βρει, όπου το είχε αφήσει.
Οι άλλοι ωστόσο μάχονταν και βούιζε ο τόπος.

Πρώτος τον Ίμβριο σκότωσε ο Τελαμώνιος Τεύκρος,
αντρείο γιο του Μέντορα του πολυφοραδάτου·
έμενε αυτός στο Πήδαιο, πριν έρθουν οι Αργείοι·
νόθη κόρη του Πρίαμου, Μηδεσικάστη, είχε
γυναίκα του· σαν έφτασαν ωστόσο οι Αργείοι
στην Τροία πίσω γύρισε, πρόβαλε μες στους Τρώες
κι ήταν κοντά στον Πρίαμο, που σαν γιο τον τιμούσε.
Αυτόν ο Τεύκρος χτύπησε στ' αυτί με το κοντάρι
και ύστερα το τράβηξε. Γκρεμίστηκε σαν φράξος
που σε κορφή ενός βουνού, που από μακριά φαντάζει,
κομμένο ρίχνει στο χώμα τα τρυφερά του φύλλα·
έτσι έπεσε· και βρόντησαν τα πλουμιστά του όπλα.
Όρμησε ο Τεύκρος θέλοντας τα όπλα του να πάρει·
όπως ορμούσε, ο Έκτορας του έριξε κοντάρι,
όμως αυτός το ξέφυγε, μπροστά του βλέποντάς το,
παρά λίγο. Πέτυχε αυτός τον Αμφίμαχο τότε,
γιο του Κτέατου, στο στήθος, στη μάχη σαν γυρνούσε·
με βρόντο κάτω έπεσε, βρόντησαν τ' άρματά του.
Ξεχύθηκε ο Έκτορας το κράνος να αρπάξει
του αντρείου Αμφίμαχου που είχε στο κεφάλι.
Καθώς αυτός κινήθηκε, του έριξε κοντάρι
ο Αίαντας· στο σώμα του δεν μπήκε, καθώς όλο
είχε τριγύρω του χαλκό· πλήγωσε της ασπίδας
τον αφαλό και δυνατά τον έσπρωξε· ξοπίσω
γύρισε και στους Αργείους άφησε τους νεκρούς τους.
Έφεραν τον Αμφίμαχο στο στρατό των Αργείων
Μενεσθέας και Στίχιος, ηγέτες Αθηναίων·
τον Ίμβριο οι δυο Αίαντες, γεμάτοι από αντρεία,
όπως κατσίκι από σκυλιά αρπάζουν δυο λιοντάρια
και ύστερα το κουβαλούν μες στα πυκνά τα θάμνα
και το κρατούν ψηλά απ' τη γη στις μασέλες τους μέσα,
έτσι ψηλά κρατώντας τον εκείνοι οι δυο αντρείοι
του έπαιρναν τα όπλα του· του 'κοψε το κεφάλι
για το φόνο του Αντίμαχου ο γιος του Οϊλέα τότε·
στριφογυρνώντας το 'ριξε μες στο στρατό σαν σφαίρα·

στα πόδια μπρος του Έκτορα έπεσε μες στη σκόνη.
 Τότε θυμό μες στην ψυχή ένιωσε ο Ποσειδώνας
για το εγγόνι που έπεσε μέσα στην άγρια μάχη·
προχώρησε προς τις σκηνές, στα πλοία των Αργείων,
κουράγιο δίνοντας σ' αυτούς και βάσανα στους Τρώες.
Τον πέτυχε ο ξακουστός Ιδομενέας τότε
γυρνώντας από σύντροφο που πρόσφατα απ' τη μάχη,
χτυπημένος στο γόνατο από χαλκό, γυρνούσε·
τον είχαν φέρει οι σύντροφοι· σε γιατρούς δίνοντάς τον
προς τη σκηνή του πήγαινε· ν' αγωνιστεί ποθούσε
ακόμη· κει του μίλησε ο μέγας κοσμοσείστης
στη φωνή με το Θόαντα, γιο Αντραίμονα, όμοιος,
που κυβερνούσε Αιτωλούς σε όλη την Πλευρώνα
και στην τραχιά Καλυδώνα και σαν θεός τιμιόταν:
 «Πολέμαρχε των Κρητικών, οι απειλές πού πήγαν
που Αχαιοί ξεστόμιζαν ενάντια στους Τρώες;»
 Κι είπε ο Ιδομενέας, των Κρητικών ο ρήγας:
«Κανείς από μας, Θόαντα, δε φταίει, όσο ξέρω,
γιατί όλοι μας κατέχουμε την τέχνη του πολέμου,
άψυχος φόβος δεν κρατά κανένα και κανένας
ανέμελα δεν άφησε τον πόλεμο τον άγριο·
έτσι θα θέλει, φαίνεται, ο δυνατός ο Δίας,
ν' αφανιστούν οι Αχαιοί εδώ μακριά απ' τ' Άργος.
Ήσουν καλός πολεμιστής, Θόαντα, ως τα τώρα·
σπρώξε και άλλους, αν τους δεις στη μάχη να δειλιάζουν·
μη σταματάς, ξεσήκωνε τον κάθε στρατιώτη.»
 Ο Ποσειδώνας γύρισε, ο κοσμοσείστης, κι είπε:
«Ιδομενέα, στη γη του ας μη γυρίσει εκείνος
απ' την Τροία, μα των σκυλιών ας γίνει το προσφάγιο,
όποιος θέλοντας σήμερα δειλός φανεί στη μάχη.
Έλα, πάρε τα όπλα σου· είναι μεγάλη ανάγκη,
αν ίσως θα 'βγαινε καλό κι από τους δυο μας μόνο·
κι από δειλούς, αν ενωθούν κάποια γεννιέται αντρεία,
κι οι δυο μας να χτυπηθούμε ξέρουμε και μ' αντρείους.»

Δράση Ιδομενέα-Μηριόνη (στ. 239-344)

 Έτσι είπε κι έφυγε ο θεός στο χώρο του αγώνα·

στη σκηνή την καλόχτιστη ήρθε ο Ιδομενέας,
ζώστηκε γύρω τ' άρματα, άρπαξε δυο κοντάρια
και κίνησε σαν κεραυνός, που πιάνοντας στα χέρια
απ' το λαμπρό τον Όλυμπο στη γη τινάζει ο Δίας,
σημάδι αυτό για τους θνητούς, κι η λάμψη του αστράφτει:
έτσι ο χαλκός, σαν έτρεχε, του έλαμπε στα στήθη.
Ακόμη στη σκηνή κοντά τον βρήκε ο Μηριόνης,
ο δυνατός του σύντροφος· πήγαινε για κοντάρι.
Ο τρανός Ιδομενέας μίλησε και του είπε:
«Μηριόνη, Μόλου γιε, γοργέ κι αγαπημένε φίλε,
γιατί ήρθες δω αφήνοντας τον πόλεμο, τη μάχη;
Έχεις χτυπηθεί, σε πονά το μυτερό το βέλος;
Τάχα μου φέρνεις μήνυμα; Κι ο ίδιος δεν το θέλω
να κάθομαι μες στη σκηνή, θέλω να πολεμήσω.»
Γύρισε τότε ο συνετός ο Μηριόνης κι είπε:
«Των χαλκοθώρακων Κρητών Ιδομενέα ρήγα,
ήρθα να πάρω, αν βρίσκεται κοντάρι στη σκηνή μας·
αυτό που είχα στην αρχή το έσπασα χτυπώντας
την ασπίδα του Δήφοβου του τρανοκαυχησιάρη.»
Κι είπε ο Ιδομενέας, των Κρητικών ο ρήγας:
«Κοντάρια, αν θέλεις, κι ένα κι είκοσι στη σκηνή μου
θα βρεις να στέκουν αντικρύ στο λαμπερό τον τοίχο,
τρωικά, που από εχθρούς που σκότωσα κουρσεύω·
γιατί δε στέκω μακριά απ' τους εχθρούς, νομίζω,
στις μάχες· γι' αυτό κοντάρια κι αφαλωτές ασπίδες,
κράνη και θώρακες πολλούς έχω, που λαμπυρίζουν.»
Γύρισε τότε ο συνετός ο Μηριόνης κι είπε:
«Στη σκηνή και στο πλοίο μου λάφυρα κι εγώ έχω
από τους Τρώες· μα κοντά δεν είναι να τα πάρω.
Νομίζω, δεν την ξέχασα ούτ' εγώ την αντρεία,
αλλ' απ' τους πρώτους στη μάχη, που δόξα δίνει σ' άντρες,
βρίσκομαι, κάθε που ξεσπά η μπόρα του πολέμου.
Άλλοι χαλκάρματοι Αχαιοί πως πολεμώ δε βλέπουν
ίσως, όμως συ νομίζω ο ίδιος πως το ξέρεις.»
Κι είπε ο Ιδομενέας, των Κρητικών ο ρήγας:

«Την ξέρω την αντρεία σου· ποια να τη λες ανάγκη;
Στα πλοία αν ξεχωρίζαμε οι πιο αντρειωμένοι
σ' ενέδρα να φυλάξουμε -εκεί πια η αντρεία
φαίνεται, εκεί δείχνεται κι ο δειλός κι ο αντρείος·
τότε η όψη του δειλού όλο αλλάζει χρώμα
και να σταθεί ακίνητος δεν το μπορεί η ψυχή του,
αλλά κουνιέται διαρκώς πάνω στα δυο του πόδια
και μες στα στήθη του η καρδιά με δύναμη χτυπάει,
το χάρο σαν φαντάζεται, και του χτυπούν τα δόντια·
του αντρειωμένου, αντίθετα, η όψη δεν αλλάζει
κι ούτε φοβάται τόσο πια, αφού στηθεί σ' ενέδρα,
μα θέλει το γοργότερο να μπει σε άγρια μάχη-
ποιος τότε θα σου έψεγε τα χέρια, την αντρεία;
Από μακριά ή από κοντά στη μάχη αν σε χτυπούσαν,
δε θα σε έβρισκε η ριξιά στο σβέρκο ή στην πλάτη·
στα στήθη θα σε τύχαινε ή στην κοιλιά να τρέχεις,
να κάνεις με τους πρόμαχους παρέα στην κουβέντα.
Μα έλα, ας μη στεκόμαστε και σαν μικρά μιλούμε,
μη κάποιος υπερβολικά και με τους δυο θυμώσει·
πηγαίνοντας μες στη σκηνή πάρε γερό κοντάρι.»

Έτσι είπε αυτός· κι ο Μηριόνης σαν το γοργό τον Άρη
πήρε γοργά απ' τη σκηνή το χάλκινο κοντάρι·
πίσω απ' τον Ιδομενέα τραβούσε μ' έγνοια μάχης.
Όπως ο ανθρωποφονιάς Άρης στη μάχη τρέχει
και δυνατός και άφοβος, αγαπημένος γιος του,
ο Φόβος, τον ακολουθεί, που κι αντρείους φοβίζει,
κι απ' τη Θράκη στους Εφυρούς τραβούν αρματωμένοι
ή στους δυνατούς Φλέγυες και δεν ακούν τους δυο τους,
μα τη δόξα τη χαρίζουν από τους δυο στον ένα,
όμοια οι δυο, ο Μηριόνης και ο Ιδομενέας,
ζωσμένοι λαμπρά άρματα στον πόλεμο τραβούσαν.

Τότε ο Μηριόνης μίλησε πρώτος στο σύντροφό του:
«Γιε του Δευκαλίωνα, πού να προχωρήσω θέλεις;
Στα δεξιά απ' το στρατό ή και στη μέση μήπως
ή κι αριστερά· ανάγκη για πόλεμο, νομίζω,

οι μακρόμαλλοι Αχαιοί τόσο αλλού δεν έχουν.»
Ο αρχηγός των Κρητικών Ιδομενέας είπε:
«Να προστατέψουν βρίσκονται το κέντρο μας και άλλοι,
οι δυο Αίαντες κι ο Τεύκρος, πρώτος μες στους Αργείους
στο τόξο, μα και σε μάχη από κοντά παράξιος·
τον Έκτορα από πόλεμο αυτοί θα τον χορτάσουν,
κι ας λαχταρά τον πόλεμο και δυνατός ας είναι.
Σ' αυτόν θα είναι δύσκολο, κι ας λαχταρά τη μάχη,
τη δύναμη, τ' ανίκητα χέρια τους να νικήσει
και να κάψει τα πλοία μας, εκτός και αν ο Δίας
αναμμένο δαυλό ρίξει στα πλοία μας ο ίδιος.
Ο Τελαμώνιος Αίαντας δε φεύγει μπρος σε άλλον
που είναι θνητός, γεύεται της Δήμητρας το στάρι
κι απ' το χαλκό λαβώνεται κι από τρανά κοτρόνια.
Ούτε θα παραμέριζε στο διώκτη Αχιλλέα
σε συμπλοκή· μα στα πόδια τον ξεπερνά εκείνος.
Εμείς ας πάμε αριστερά και γρήγορα ας δούμε
αν κάποιον θα δοξάσουμε ή θα μας δώσει δόξα.»
Έτσι είπε αυτός· κι ο Μηριόνης σαν το γοργό τον Άρη
προχώρησε, ώσπου έφτασαν όπου είχε προστάξει.
Οι Τρώες σαν αντίκρισαν, στη δύναμη σαν φλόγα,
Ιδομενέα και φίλο με στολισμένα όπλα,
έπεσαν όλοι πάνω του προτρέποντας καθένα·
κι άρχισε μάχη δυνατή στις πρύμνες μπρος των πλοίων.
Όπως όταν μπόρες ξεσπούν από σφοδρούς ανέμους
τη μέρα που σκόνη πολλή τους δρόμους κατακλύζει
κι απ' όλων τους το φύσημα είναι πυκνή σαν νέφος,
έτσι η μάχη ξέσπασε και όλοι τους ποθούσαν
καθένας με οξύ χαλκό τον άλλο να σκοτώσει.
Η ανθρωποφθόρα μάχη απ' τα μακριά κοντάρια
που πλήθος θέριζαν ζωές αγρίεψε· τα μάτια
η χαλκή λάμψη θάμπωνε απ' αστραφτερά κράνη,
θώρακες φρεσκογυάλιστους, ολόλαμπρες ασπίδες,
καθώς αυτοί συγκρούονταν· πολύ αντρείος θα' ταν
που θα χαιρόταν βλέποντας και δε θα συμπονούσε.

Προθέσεις Δία-Ποσειδώνα
Δράση του Ιδομενέα
(στ. 345-454)

Του Κρόνου οι δυο αντρείοι γιοι, καθένας μ' άλλες σκέψεις,
πόνους σκληρούς ετοίμαζαν για τους αντρειωμένους.
Ήθελε για τον Έκτορα τη νίκη και τους Τρώες
ο Δίας, για να δοξαστεί ο γοργός Αχιλλέας,
μα να χαθούν οι Αχαιοί δεν ήθελε στην Τροία,
μόνο τη Θέτη δόξαζε και τον αντρείο γιο της.
Ο Ποσειδώνας ζύγωνε, έσπρωχνε τους Αργείους
απ' το ψαρί το πέλαγος κρυφοβγαίνοντας· είχε
λύπη, που χάνονταν αυτοί, και θύμωνε του Δία.
Ήταν κοινό το γένος τους, ίδιο είχαν πατέρα,
μα ο Δίας πρωτόγεννος και πιο σοφός ερχόταν.
Γι' αυτό δεν ήθελε ανοιχτά βοήθεια να δώσει,
αλλά τους έσπρωχνε κρυφά με τη μορφή ανθρώπου.
Έτσι της μάχης της σφοδρής και της σφαγής της άγριας
αυτοί τέντωσαν το σκοινί, κλείνοντας και τους δυο τους,
ασύντριφτο και άλυτο, κι αφανίστηκε πλήθος.

Ο Ιδομενέας τότε, κι ας ήταν ψαρομάλλης,
ενθάρρυνε τους Δαναούς και τσάκισε τους Τρώες.
Σκότωσε απ' την Κάβησο έναν Οθρυονέα·
πρόσφατα είχε έρθει αυτός τον πόλεμο γρικώντας·
την κόρη την πιο όμορφη του Πρίαμου ζητούσε,
την Κασσάντρα, χωρίς προικιά, και υποσχόταν έργο
τρανό, μεβιάς τους Αχαιούς να διώξει από την Τροία·
ο γέροντας ο Πρίαμος έταξε να τη δώσει·
παίρνοντας την υπόσχεση εκείνος πολεμούσε.
Αυτόν ο Ιδομενέας χτύπησε με κοντάρι·
τον πέτυχε καμαρωτό στη μάχη να βαδίζει·
ο θώρακας δεν άντεξε, μες στην κοιλιά του μπήκε·
με βρόντο κάτω έπεσε· καυχήθηκε ο άλλος:

«Οθρυονέα, απ' όλους θα επαινέσω σένα,
στο Δαρδανίδη Πρίαμο αν ξεπληρώσεις τώρα
όσα του υποσχέθηκες και σου 'ταξε την κόρη.
Αν και εμείς σου τάζαμε, θα το 'χαμε τελειώσει·
για γάμο θα σου φέρναμε την πιο ωραία κόρη
του γιου του Ατρέα απ' τ' Άργος, αν ήθελες μαζί μας

την πόλη την καλόχτιστη της Τροίας να κουρσέψεις.
Έλα, να συνταιριάξουμε στα ποντοπόρα πλοία
το γάμο σου, γιατί κακή δε δίνουμε εμείς προίκα.»
Κι απ' το πόδι τον έσυρε μέσα στην άγρια μάχη
ο τρανός Ιδομενέας· πεζός μπρος απ' τ' αμάξι
έτρεξε ο Άσιος βοηθός· τα άλογα ξωπίσω
ρουθούνιζαν κι ο αμαξάς πάντοτε τα κρατούσε·
να βρει τον Ιδομενέα ήθελε· με κοντάρι
τον χτύπησε αυτός στο λαιμό, τον κάρφωσε ως πέρα.
Σωριάστηκε σαν να ήταν βαλανιδιά ή λεύκα
ή και πεύκο ψηλόκορμο, που μάστορες στα όρη
κόβουν με φρεσκοτρόχιστα τσεκούρια για καρίνες·
έτσι μπροστά στα άλογα κειτόταν ξαπλωμένος
βογγώντας και αδράχνοντας τη ματωμένη σκόνη.
Ο αμαξάς τα έχασε, έφυγε το μυαλό του·
δεν τόλμησε ξεφεύγοντας απ' των εχθρών τα χέρια,
να στρέψει τ' άλογα· έτσι τον πέτυχε στη μέση
ο αντρείος Αντίλοχος με το κοντάρι τότε·
ο θώρακας δεν άντεξε, μες στην κοιλιά του μπήκε.
Αγκομαχώντας έπεσε απ' τ' όμορφο αμάξι·
του αντρείου Νέστορα ο γιος, ο Αντίλοχος, τότε
στους Αχαιούς τα άλογα από τους Τρώες πήγε.
Κοντά στον Ιδομενέα, τον Άσιο πονώντας,
πλησιάζοντας ο Δήφοβος του έριξε κοντάρι.
Μα βλέποντάς το απέναντι το ξέφυγε εκείνος·
κρύφτηκε από τη στρογγυλή ασπίδα του ξοπίσω,
που τορνευτή την έκαμναν στιλπνός χαλκός, τομάρια
βοδιών και τη συνταίριαζαν δυο πήχες από μέσα.
Μαζεύτηκε όλος μέσα της· το χάλκινο κοντάρι
περνώντας πάνω άγγιξε το γύρο της ασπίδας
και τη βρόντησε· στα άδικα δεν έφυγε ωστόσο·
τον Ιππασίδη χτύπησε Υψήνορα, ηγέτη,
στο συκώτι, μέσα στην κοιλιά, τον λύγισε αμέσως.
Καυχήθηκε ο Δήφοβος με μια φωνή μεγάλη:
«Δεν κείτεται ανεκδίκητος ο Άσιος, αλλά λέω,

αν πήγε στον κατάκλειστο και στον τρανό τον Άδη,
πως θα χαρεί μες στην ψυχή, που του 'στειλα παρέα.»
Έτσι είπε αυτός· και λύπησε τους Αχαιούς ο λόγος·
τον αντρείο Αντίλοχο ξεσήκωσε προπάντων·
μα το φίλο δεν άφησε, κι ας ήταν λυπημένος·
έτρεξε και τον σκέπασε τριγύρω με ασπίδα.
Έσκυψαν και τον σήκωσαν δυο σύντροφοί του τότε,
Μηκιστέας, Εχίου γιος, κι Αλάστορας ο άξιος,
στα πλοία τον κουβάλησαν, ενώ βαριά βογγούσε.
Όμως ο Ιδομενέας θυμό δε σταματούσε,
μα κάθε τόσο ήθελε να ρίξει στο σκοτάδι
κάποιους Τρώες ή να πέσει γλιτώνοντας Αργείους.
Το γιο του αρχοντογέννητου Αισήτη, τον Αλκάθο,
γαμβρό του Αγχίση, σκότωσε· την πιο μεγάλη κόρη
πήρε, την Ιπποδάμεια, εκείνος για γυναίκα,
που αγαπούσαν περισσά πατέρας και μητέρα,
γιατί πολύ ξεχώριζε στην ομορφιά, στη γνώση
και στις δουλειές ανάμεσα στις συνομήλικές της·
γι' αυτό την πήρε ο πιο τρανός άντρας μέσα στην Τροία.
Ο Ποσειδώνας δάμασε τότε αυτόν με το χέρι
του Ιδομενέα· μάτια μαγεύοντας και μέλη
λυγίζοντας τον έκανε να μην μπορεί να φύγει,
να γλιτώσει· σαν κολόνα ή δέντρο φουντωμένο
καθώς ήταν ασάλευτος, κατάστηθα τον βρήκε
το κοντάρι του ήρωα, τον χάλκινο χιτώνα
του έσπασε, που ως τότε τον γλίτωνε απ' το χάρο.
Μα τότε κούφια βούιξε σπάζοντας στο κοντάρι.
Με βρόντο κάτω έπεσε· μπήχτηκε το κοντάρι
στην καρδιά, που σπαρταρώντας του κονταριού την άκρη
σιγοκουνούσε· σε λίγο σταμάτησε το όπλο·
ο Ιδομενέας φωνή τρανή έβγαλε τότε:
«Λοιπόν αξίζει, Δήφοβε, να σκοτωθούν για έναν
από το στράτευμά σας τρεις; Μα συ καυχιόσουν τότε!
Μπροστά προχώρα, άμυαλε, ν' αντικριστείς μ' εμένα,
του Δία ποιος δισέγγονος να δεις εδώ πως ήρθε.

Ο Δίας πρωτογέννησε το Μίνωα στην Κρήτη·
το Δευκαλίωνα αυτός τον άψογο γιο είχε·
κι αυτός εμένα γέννησε μες στην πλατιά την Κρήτη
σ' ανθρώπων πλήθος βασιλιά· τώρα εδώ τα πλοία
με έφεραν για συμφορά στους Τρώες, στο γονιό σου.»

Σύγκρουση Ιδομενέα-Αινεία (στ. 455-559)

Έτσι είπε· και ο Δήφοβος σκέφτηκε και τα δύο,
ή να ζητήσει σύντροφο απ' τους αντρείους Τρώες
πισωγυρνώντας ή μεμιάς να δοκιμάσει μόνος.
Καθώς σκεφτόταν, νόμισε το πιο καλό πως ήταν
προς τον Αινεία να στραφεί· τον βρήκε τελευταίο
να στέκει· με τον Πρίαμο είχε θυμό μεγάλο,
γιατί την αντρειοσύνη του καθόλου δεν τιμούσε.
Κοντά του πήγε κι έλεγε ανεμάρπαστα λόγια:

«Αινεία, Τρώων αρχηγέ, είναι ανάγκη τώρα
να διαφεντέψεις γαμπρό σου, αν λύπη έχεις νιώσει.
Έλα να διαφεντέψουμε του Αλκάθου το κουφάρι·
στο σπίτι αυτός σ' ανάθρεψε, μικρούλης όταν ήσουν·
ο Ιδομενέας τώρα αυτόν έχει σκοτώσει.»

Έτσι είπε και συντάραξε στα στήθη την ψυχή του·
μάχη ποθώντας τράβηξε προς τον Ιδομενέα.
Όμως αυτός δεν έφυγε σαν το μικρό παιδάκι,
αλλ' όπως όταν σίγουρος στη δύναμή του κάπρος,
που στα βουνά πλήθος αντρών σ' έρημο τόπο αντέχει
κι ανατριχιάζει η ράχη του, φωτιές βγάζουν τα μάτια,
τρίζουν πολύ τα δόντια του κι έχει μεγάλο πόθο
να αποκρούσει δυνατά και κυνηγούς και σκύλους,
έτσι έμεινε ο ξακουστός Ιδομενέας τότε·
μπρος στου Αινεία την ορμή δεν έφευγε· τους φίλους
είδε, φώναξε, Δήπυρο, Ασκάλαφο, Αφαρέα,
Μηριόνη και Αντίλοχο, τεχνίτες του πολέμου·
και λόγια ανεμάρπαστα προτρέποντάς τους είπε:

«Συντρέξετε, φίλοι, έμεινα μόνος· πολύ φοβούμαι
το γοργόποδο Αινεία, που πάνω μου ορμάει·
γιατί έχει δύναμη πολλούς στη μάχη να σκοτώσει·
είναι στης νιότης τον ανθό με δύναμη μεγάλη.

Αν ίδια χρόνια είχαμε και ίδια την καρδιά μας,
θα κέρδιζε ή θα κέρδιζα νίκη πολύ μεγάλη.»
Έτσι είπε· τότε όλοι τους, μ' ίδια καρδιά στα στήθη,
στάθηκαν πλάι γέρνοντας στους ώμους τις ασπίδες.
Από την άλλη φώναξε τους φίλους του ο Αινείας
βλέποντας τον Αγήνορα, το Δήφοβο, τον Πάρη,
που ήταν Τρώων αρχηγοί· αυτούς ακολουθούσαν
πλήθος οι στρατιώτες τους, όπως τ' αρνιά κριάρι
που απ' τη βοσκή παν για νερό και χαίρεται ο βοσκός τους·
έτσι χαιρόταν κι η ψυχή στα στήθη του Αινεία
βλέποντας να ακολουθούν πλήθος οι στρατιώτες.
Γύρω απ' τον Άλκαθο ξεχύθηκαν εκείνοι
με τα μακριά κοντάρια τους· και άγρια ηχούσε
γύρω απ' τα στήθη ο χαλκός, καθώς αυτοί χτυπιόνταν.
Μα άντρες δυο πολέμαρχοι ξεχώριζαν απ' όλους,
Αινείας κι Ιδομενέας, παρόμοιοι με τον Άρη,
που ήθελαν να χτυπηθούν με τ' άσπλαχνα κοντάρια.
Στον Ιδομενέα πρώτος έριξε ο Αινείας·
μα αυτός είδε και ξέφυγε το χάλκινο κοντάρι,
κι εκείνο πήγε, χώθηκε με τράνταγμα στο χώμα,
αφού απ' το χέρι ξέφυγε μάταια του Αινεία.
Πέτυχε τον Οινόμαο τότε ο Ιδομενέας
στην κοιλιά· το θώρακά του έσπασε· στ' άντερά του
χώθηκε ο χαλκός· έπεσε και φούχτωσε το χώμα.
Τράβηξε αυτός απ' το νεκρό το μακρουλό κοντάρι,
μα τα ωραία όπλα του δεν μπόρεσε να βγάλει
από τους ώμους του νεκρού· τα βέλη τον χτυπούσαν.
Δεν ήταν πια τα πόδια του στέρια για την ορμή του
με τη ριξιά του να χυθεί ή άλλον να ξεφύγει.
Στη μάχη όλο ξέφευγε απ' την κακή τη μέρα,
μα πίσω δεν τον έφερναν γοργά πλέον τα πόδια.
Καθώς βημάτιζε αργά, μ' ένα λαμπρό κοντάρι
τον χτύπησε ο Δήφοβος, που πάντα τον μισούσε.
Σ' αυτόν τότε αστόχησε, όμως το γιο του Άρη,
τον Ασκάλαφο, πέτυχε· πέρασε το κοντάρι

απ' τον ώμο του· έπεσε και φούχτωσε το χώμα.
Ο δυνατός, βροντόλαλος δεν είχε μάθει ο Άρης
πως είχε ο γιος του σκοτωθεί μέσα στην άγρια μάχη·
κάτω απ' τα νέφη τα χρυσά στην κορυφή του Ολύμπου
καθόταν από τη βουλή του Δία εμποδισμένος,
όπου κι οι άλλοι αθάνατοι ήταν μακριά απ' τη μάχη.

Γύρω απ' τον Ασκάλαφο ξεχύθηκαν εκείνοι·
ο Δήφοβος τότε άρπαξε τ' αστραφτερό του κράνος·
μα ο Μηριόνης όρμησε σαν το γοργό τον Άρη
και στο μπράτσο με κοντάρι τον χτύπησε· το κράνος
το στενό κάτω του 'πεσε με βρόντο απ' το χέρι.
Σαν γύπας πάλι όρμησε πάνω του ο Μηριόνης·
τράβηξε απ' το μπράτσο του το δυνατό κοντάρι
και μες στους φίλους χώθηκε· και τότε ο Πολίτης
απλώνοντας τα χέρια του στου αδερφού τη μέση
τον πήρε από τη μάχη, ωσότου στ' άλογά του
τα γοργά έφτασαν· αυτά πίσω από τη μάχη
έστεκαν με τ' αμάξια τους και τους αμαξολάτες.
Στην πόλη τον κουβάλησαν, ενώ βαριά βογγούσε
απ' τον πόνο του· κι έσταζε το αίμα απ' την πληγή του.

Μ' αλαλητό ατέλειωτο οι άλλοι πολεμούσαν.
Τότε ο Αινείας όρμησε στο γιο του Καλητόρου,
τον Αφαρέα· στο λαιμό, καθώς αυτός ορμούσε,
με κοντάρι τον χτύπησε· έγειρε το κεφάλι,
κράνος κι ασπίδα έπεσαν κι ο θάνατος τον βρήκε.
Όρμησε ο Αντίλοχος και καιροφυλακτώντας
του Θόωνα, σαν γύρισε, του έκοψε τη φλέβα
που τρέχοντας στην πλάτη του ψηλά στο σβέρκο φτάνει·
την έκοψε ολόκληρη· κι ανάσκελα στη σκόνη
έπεσε στους συντρόφους του απλώνοντας τα χέρια.
Όρμησε ο Αντίλοχος, τα άρματά του πήρε
τριγύρω βλέποντας· γύρω τού έριχναν οι Τρώες
στην πλουμιστή ασπίδα του, μα διόλου δεν μπορούσαν
με το χαλκό τον άσπλαχνο την τρυφερή του σάρκα
να χαράξουν· του Νέστορα το γιο ο κοσμοσείστης

ο Ποσειδώνας φύλαγε μες στα πολλά τα βέλη.
Δεν του 'λειπαν εχθροί ποτέ, μα ανάμεσά τους πάντα
γυρνούσε· ούτ' ασάλευτο κρατούσε το κοντάρι,
μα πάντα το τρεμόπαιζε· το ήθελε η ψυχή του
ή να χτυπήσει από μακριά ή πάνω τους να πέσει.

Συνέχεια των συγκρούσεων Δράση του Μενέλαου (στ. 560-672)

Τον είδε ο Αδάμαντας, που έριχνε στο πλήθος,
του Άσιου γιος· τον χτύπησε στη μέση της ασπίδας
ορμώντας του από κοντά· ο Ποσειδώνας όμως
ο γαλαζόχαιτος ορμή έκοψε απ' το κοντάρι
γλιτώνοντάς του τη ζωή· σαν καμένο παλούκι
έμεινε πάνω το μισό, στη γη έπεσε τ' άλλο.
Μες στους συντρόφους χώθηκε, το χάρο να γλιτώσει.
Σαν έφευγε, ο Μηριόνης τον πήρε από πίσω·
τον χτύπησε στον αφαλό και στ' αχαμνά τριγύρω,
όπου ο Άρης πιο πολύ πονάει τους ανθρώπους.
Κει το κοντάρι έμπηξε· απ' το κοντάρι γύρω
σαν βόδι σπαρταρούσε αυτός, που με σχοινιά δεμένο
μεβιάς το σέρνουν οι βοσκοί, χωρίς αυτό να θέλει·
έτσι χτυπημένος αυτός για λίγο σπαρταρούσε,
ώσπου πήγε και τράβηξε ο ήρωας Μηριόνης
το κοντάρι απ' το κορμί· τον σκέπασε σκοτάδι.

Ο Έλενος το Δήπυρο με το μακρύ σπαθί του
χτύπησε, το θρακιώτικο, στο μελίγγι· το κράνος
τού 'ριξε, που 'πεσε στη γη· τότε ένας Αργείος
στη μάχη μπρος στα πόδια του το είδε και το πήρε.
Τα μάτια εκείνου σκέπασε η σκοτεινή η νύχτα.

Πικράθηκε ο βροντόφωνος Μενέλαος αμέσως·
προς τον αντρείο Έλενο χύθηκε με φοβέρα
κουνώντας το κοντάρι του· κι άρπαξε αυτός το τόξο.
Κι οι δυο ορμούσαν σύγχρονα, ο ένας με κοντάρι
να τον σκοτώσει μυτερό, ο άλλος με το βέλος.
Κατάστηθα στο θώρακα τον χτύπησε με βέλος
ο γιος του Πρίαμου· όμως τινάχτηκε εκείνο.
Όπως από φτυάρι πλατύ μες σε μεγάλο αλώνι
κουκιά μαυρόφλουδα πετούν ή ρεβίθια στη φόρα

του λιχνιστηριού, στην ορμή του δυνατού ανέμου,
έτσι από το θώρακα του δοξασμένου Ατρείδη
πολύ μακριά πετάχτηκε του Έλενου το βέλος.
Τον χτύπησε ο βροντόφωνος Μενέλαος αμέσως
στο χέρι, όπου έσφιγγε το τορνευτό του τόξο·
στο τόξο χώθηκε ο χαλκός περνώντας του το χέρι.
Γύρισε στους συντρόφους του το χάρο να ξεφύγει
κι απ' το κρεμασμένο χέρι σερνόταν το κοντάρι.
Ο αντρείος Αγήνορας του το 'βγαλε απ' το χέρι
και το 'δεσε με μάλλινη καλόστριφτη λουρίδα,
που είχε για τον αρχηγό ως σύντροφός του πάντα.

Στο δοξαστό Μενέλαο ο Πείσανδρος ορμούσε·
μοίρα κακή τον έσπρωχνε να βρει το θάνατό του,
Μενέλαε, απ' το χέρι σου μέσα στην άγρια μάχη.
Όταν ορμώντας εχθρικά στάθηκαν πια αντίκρυ,
ξαστόχησε ο Μενέλαος, ξεστράτισε η ριξιά του·
του δοξαστού Μενέλαου χτύπησε την ασπίδα
ο Πείσανδρος, μα το χαλκό δεν πέρασε ως πέρα·
γιατί η ασπίδα άντεξε κι έσπασε το κοντάρι
στη δέση του· χάρηκε αυτός και έλπισε τη νίκη.
Σπαθί ασημοκάρφωτο τράβηξε ο Ατρείδης
και όρμησε στον Πείσανδρο· μα κάτω απ' την ασπίδα
κι αυτός, αξίνα χάλκινη σ' ελιάς μακρύ στυλιάρι
τορνεμένο έβγαλε ευθύς· να χτυπηθούν ορμούσαν.
Ο Πείσανδρος τον πέτυχε στο κέρατο του κράνους
κάτω από τη φούντα του· καθώς αυτός ορμούσε,
τον χτύπησε ο Μενέλαος πάνω από τη μύτη·
του έσπασε τα κόκαλα, του χύθηκαν τα μάτια.
Λύγισε τότε κι έπεσε· πατώντας τον στο στήθος
του πήρε ο Μενέλαος τα όπλα και καυχιόταν:

«Έτσι πια θα αφήσετε των Δαναών τα πλοία,
Τρωαδίτες περήφανοι, αχόρταγοι για μάχη!
Ούτε σας έλειψε ντροπή άλλη και αδικία
που κάνατε, παλιόσκυλα, σε μένα· και του Δία
του ξένιου, του βαρύβροντου, οργή δεν τη φοβάστε,

που το ψηλό το κάστρο σας κάποτε θα χαλάσει·
μου πήρατε και φύγατε την ίδια μου γυναίκα,
αν και σας φιλοξένησε, και τόσους θησαυρούς μου.
Στα ποντοπόρα πλοία μας ποθείτε πάλι τώρα
φωτιά φριχτή να βάλετε σκοτώνοντας Αργείους.
Μα η ορμή σας θα κοπεί για μάχη που σας καίει.
Πατέρα Δία, όλοι λεν πως ξεπερνάς τους άλλους
θεούς κι ανθρώπους· γίνονται όμως αυτά από σένα!
Σε άντρες αλαζονικούς χαρίζεσαι, στους Τρώες,
που πόθους έχουν ασεβείς και δεν μπορούν ποτέ τους
να κορεστούν με ταραχή του άγριου πολέμου.
Σ' όλα υπάρχει χορτασιά, στον ύπνο, στην αγάπη,
και στο χορό τον όμορφο και στο γλυκό τραγούδι·
όμως εκείνα λαχταρά πιο πολύ ο καθένας
κι όχι πόλεμο· κι οι Τρώες αχόρταγοι για μάχη!»

Έτσι είπε ο Μενέλαος· τα ματωμένα όπλα
βγάζοντας από το νεκρό έδωσε στους συντρόφους
κι ο ίδιος ξαναέσμιξε αμέσως στους προμάχους.

Όρμησε τότε πάνω του ο γιος του Πυλαιμένη
Αρπαλίωνας· στην Τροία με τον πατέρα πήγε
για μάχες, μα δε γύρισε στη γη την πατρική του.
Χτύπησε αυτός από κοντά του Ατρείδη την ασπίδα
με κοντάρι· δεν μπόρεσε να την τρυπήσει ως πέρα·
γύρισε στους συντρόφους του το χάρο να γλιτώσει
κι όλο τριγύρω κοίταζε μη τον πληγώσει κάποιος.
Μα ο Μηριόνης του 'ριξε βέλος χαλκό ξοπίσω·
τον βρήκε στο δεξί γλουτό· την κύστη του τρυπώντας
κάτω από το κόκαλο ξεπρόβαλε το βέλος.
Σωριάστηκε τότε αυτός στα χέρια των συντρόφων
ξεψυχισμένος· στο χώμα κειτόταν σαν σκουλήκι
φαρδύς πλατύς· το αίμα του εμούσκευε το χώμα.
Οι αντρείοι Παφλαγόνες αυτόν περιποιούνταν·
στ' αμάξι τον ανέβασαν, τον πήγαν προς την Τροία
θλιμμένοι· ο πατέρας του μαζί τους δακρυσμένος
πήγαινε και εκδίκηση δεν πήρε για το γιο του.

Ο Πάρης θύμωσε πολύ, νεκρό καθώς τον είδε,
γιατί φιλοξενήθηκε συχνά στους Παφλαγόνες·
βέλος χαλκό ξαπόστειλε για κείνον θυμωμένος.
Ήταν κάποιος Ευχήνορας, γιος μάντη Πολυίδη,
αντρειωμένος, πλούσιος, στην Κόρινθο που ζούσε·
είχε ανεβεί στο πλοίο του ξέροντας το χαμό του·
του είχε πει πολλές φορές ο γέρος Πολυίδης:
από κακιά αρρώστια θα σβήσει μες στο σπίτι
ή στα πλοία των Αχαιών θα πέσει από τους Τρώες.
Έτσι απέφυγε αυτός εκδίκηση να πάρει
και τη βαριά αρρώστια, για να μην υποφέρει.
Κάτω απ' τ' αυτί τον χτύπησε και κάτω απ' το σαγόνι·
του 'φυγε γρήγορα η ψυχή, τον πήρε το σκοτάδι.

Συνέχεια των συγκρούσεων
Δράση του Έκτορα
Κορύφωση της μάχης
(στ. 673-837)

Έτσι εκείνοι μάχονταν σαν τη φωτιά που καίει.
Μα δεν ήξερε ο Έκτορας, δεν είχε μάθει ακόμη
πως οι δικοί του χάνονταν ζερβά από τα πλοία
απ' τους Αργείους, που γοργά θα κέρδιζαν τη νίκη,
γιατί ο κοσμοκράτορας, ο τρανός κοσμοσείστης
ενθάρρυνση τους έδινε κι ο ίδιος βοηθούσε.
Όπου είχε πηδήξει πριν, στο τείχος και στις πύλες,
βρισκόταν, αφού έσπασε τις τάξεις των Αργείων,
όπου του Πρωτεσίλαου, του Αίαντα τα πλοία
ήταν συρμένα στης ψαριάς της θάλασσας την άκρη
και όπου τείχος χαμηλό είχε χτιστεί· ορμούσαν
κει μ' αλογάριαστη ορμή οι Τρώες, τ' άλογά τους.

Ίωνες μακροχίτωνες κει, Βοιωτοί και Φθιώτες,
Λοκροί και λαμπροί Επειοί, καθώς αυτός ορμούσε
στα πλοία τους με δύναμη, να διώξουν δεν μπορούσαν
τον Έκτορα τον άξιο, τον όμοιο με φλόγα.
Κει Αθηναίοι διαλεχτοί αντρεία πολεμούσαν·
ο Μενεσθέας αρχηγός, γιος του Πετεού, ήταν,
μαζί Στιχίος και Φείδας και ο αντρείος Βίας·
στους Επειούς ήταν Μέγης, Αμφίονας, Δρακίος·
στους Φθιώτες ήταν Μέδοντας, Ποδάρκης ο αντρείος·
ο πρώτος ήταν νόθος γιος του άξιου Οϊλέα

και αδερφός του Αίαντα· ωστόσο στη Φυλάκη
ήταν απ' τη γη του μακριά, γιατί είχε σκοτώσει
της μητρυιάς του Εριώπιδας κάποιον πολύ δικό της·
ο άλλος του Ιφίκλου γιος κι εγγόνι του Φυλάκου.
Με τ' άρματά τους μπρος αυτοί στους Φθιώτες τους αντρείους
μαζί και με τους Βοιωτούς προστάτευαν τα πλοία.

Ο Αίαντας ο γρήγορος, ο γιος του Οϊλέα,
δεν έφευγε απ' τον Αίαντα, το γιο του Τελαμώνα.
Όπως βόδια κοκκινωπά σ' ένα χωράφι χέρσο
σέρνουν αλέτρι στερεό μ' ίδια ψυχή τα δυο τους
και αναβρύζει ο ίδρωτας στις ρίζες των κεράτων
και μόνο ο τορνευτός ζυγός στη μέση τα χωρίζει,
καθώς σ' αυλάκι προχωρούν, και σχίζεται το χώμα,
έτσι κι εκείνοι βρίσκονταν στον ένα πλάι ο άλλος.
Πολλοί κι αντρείοι σύντροφοι το γιο του Τελαμώνα
ακολουθούσαν κι έπιαναν εκείνου την ασπίδα,
όταν πια τον γονάτιζαν κούραση και ιδρώτας.
Δεν ακολουθούσαν Λοκροί το γιο του Οϊλέα·
καρδιά δεν είχαν να βαστά μέσα στην άγρια μάχη·
δεν είχαν κράνη χάλκινα με φούντες αλογίσιες,
ούτε κοντάρια φράξινα και στρογγυλές ασπίδες·
για τις χορδές των τόξων τους, μ' αρνόμαλλο στριμμένες,
σίγουροι τον συνόδεψαν στην Τροία και χτυπούσαν
πυκνά μ' αυτά και έσπαγαν τις φάλαγγες των Τρώων.
Έτσι με όπλα πλουμιστά μπροστά μάχονταν άλλοι
τους Τρώες και τον Έκτορα τον χαλκαρματωμένο,
άλλοι έριχναν αθώρητοι· οι Τρώες την αντρεία
ξεχνούσαν πια· τους ρήμαζαν από παντού τα βέλη.

Τότε οι Τρώες με ντροπή από σκηνές και πλοία
στην ανεμόδαρτη Τροία θα είχαν πλέον φύγει,
αλλά στον άγριο Έκτορα είπε ο Πολυδάμας:

«Έκτορα, είσαι δύσκολος ν' ακούσεις νουθεσίες.
Μια και σου έδωσε ο θεός τα έργα του πολέμου,
γι' αυτό ζητάς να ξεπερνάς τους άλλους και στη σκέψη.
Διόλου όμως δε γίνεται όλα εσύ να έχεις.

Σ' άλλον χαρίζει ο θεός τα έργα του πολέμου,
σ' άλλον κιθάρα και φωνή, χορό στον άλλο δίνει,
σε άλλον ο βροντόλαλος ο Δίας βάζει σκέψη
σωστή, και άνθρωποι πολλοί κερδίζουν απ' εκείνον,
πολλούς γλιτώνει, πιο πολύ τι κάνει αυτός το ξέρει.
Θα πω όμως τη γνώμη μου, τι πιο σωστό νομίζω·
γιατί τριγύρω σ' έζωσε η φλόγα του πολέμου·
αφού το τείχος πάτησαν οι Τρώες οι αντρείοι,
άλλοι έπαψαν να πολεμούν κι άλλοι χτυπιούνται ακόμη,
λίγοι με περισσότερους, στα πλοία σκορπισμένοι.
Μα έλα, πίσω γύρισε, κάλεσε τους ηγέτες,
μαζί να μελετήσουμε καλά την κάθε σκέψη,
στα πλοία τα πολύκουπα αν θα ριχτούμε τώρα,
νίκη αν μας δίνει ο θεός, ή μήπως πρέπει αμέσως
να φύγουμε δίχως ζημιές· γιατί πολύ φοβούμαι
μη οι Δαναοί το χρέος το χθεσινό ξοφλήσουν·
γιατί κάποιος αχόρταγος της μάχης μες στα πλοία
μένει και δε θα κρατηθεί μακριά από τη μάχη.»

Έτσι είπε· και ο Έκτορας βρήκε σωστά τα λόγια·
πετάχτηκε απ' τ' αμάξι του με τ' άρματα στο χώμα
και λόγια ανεμάρπαστα μιλώντας του του είπε:

«Πολυδάμα, όλους εδώ κράτησε τους ηγέτες
κι εγώ θα τρέξω προς τα κει, να μπω γοργά στη μάχη,
και θα γυρίσω πάλι εδώ, τις εντολές να δώσω.»

Είπε κι όρμησε σαν βουνό που χιόνια το πλακώνουν
φωνάζοντας· μέσ' από Τρώες και σύμμαχους περνούσε.
Γύρω απ' τον καλόγνωμο Πολυδάμα, γιο Πάνθου,
στην προσταγή του Έκτορα μαζεύτηκαν τότε όλοι.
Ο Έκτορας τριγύριζε κάπου να βρει ζητώντας
ανάμεσα στους πρόμαχους το γιο Υρτάκου Άσιο,
το Δήφοβο, τον Έλενο, το γιο του Άσιου Αδάμα.
Μα δεν τους βρήκε άβλαβους κι απλήγωτους καθόλου·
στα πλοία πλάι των Αχαιών κάποιοι τους χτυπημένοι
από τα χέρια των εχθρών ήταν ξεψυχισμένοι
και πληγωμένοι κάποιοι τους στην πόλη είχαν γυρίσει.

Όμως μες στην πολύδακρη τη μάχη ζερβά είδε
τον άντρα της ωριόμαλλης Ελένης άξιο Πάρη
να ενθαρρύνει σύντροφους, στη μάχη να τους σπρώχνει·
κοντά του τότε στάθηκε κι άσχημα λόγια είπε:
«Πάρη, κακόπαρη, όμορφε και γυναικά και πλάνε,
πού βρίσκεται ο Δήφοβος, ο γιος του Άσιου Αδάμας,
ο γιος του Υρτάκου Άσιος, πού ο Οθρυονέας
κι ο δυνατός ο Έλενος; Είναι χαμένη τώρα
η υψηλή Τροία· χαμός σίγουρος για εσένα!»
Ο Πάρης ο θεόμορφος γύρισε και του είπε:
«Έκτορα, θες τον άφταιγο τώρα να βγάλεις φταίχτη·
άλλοτε ίσως το ποθώ τη μάχη να ξεφύγω,
όμως ολότελα άναντρο δε μ' έβγαλε η μητέρα·
αφότου συ ξεσήκωσες τους σύντροφους για μάχη
κοντά στα πλοία, συνεχώς χτυπούμε τους Αργείους.
Σκοτώθηκαν οι σύντροφοι που τώρα συ γυρεύεις.
Ο Δήφοβος κι ο Έλενος μονάχα έχουν φύγει,
γιατί πληγώθηκαν κι οι δυο από μακριά κοντάρια
στο χέρι· απ' το θάνατο τους γλίτωσε ο Δίας.
Τώρα οδήγησέ μας συ όπου η ψυχή σου θέλει·
μαζί σου εμείς πρόθυμα θα 'ρθούμε· και σου λέω
πως μ' όση έχω δύναμη κουράγιο δε θα λείψει.
Μα δεν μπορείς να πολεμάς πάνω απ' τη δύναμή σου.»
Έτσι είπε και μετάστρεψε τη γνώμη του αδερφού του·
κίνησαν όπου γίνονταν ο σκοτωμός κι η μάχη
γύρω απ' τον Κεβριόνη, τον άξιο Πολυδάμα,
τον Πολυφοίτη το λαμπρό, το Φάλκη, τον Ορθαίο,
το Μόρη του Ιπποτίωνα, τον Πάλμη, τον Ασκάνιο·
απ' την παχιά Ασκανία βοηθοί αυτοί ήρθαν
μια μέρα πριν και στη μάχη τους έσπρωξε ο Δίας.
Μ' ανεμοζάλη άγρια όμοιοι αυτοί ορμούσαν,
που στον κάμπο ξεχύνεται με τις βροντές του Δία
και χώνεται στη θάλασσα με βουητό μεγάλο
και θεριεύουν τα κύματα στον ταραγμένο πόντο
κυρτωμένα, γεμάτα αφρούς το ένα πίσω απ' τ' άλλο·

έτσι με όπλα αστραφτερά ο ένας πίσω απ' άλλον
ακολουθούσαν σταθερά τους αρχηγούς οι Τρώες.
Πήγαινε μπρος ο Έκτορας σαν ανδροφόνος Άρης,
ο γιος του Πρίαμου· μπροστά τη στρογγυλή ασπίδα
τη σκεπασμένη με χαλκό και δέρματα κρατούσε·
και σειόταν κράνος λαμπρό γύρω στους κρόταφούς του.
Δοκίμαζε βαδίζοντας μες στις γραμμές τριγύρω
μην τραβηχτούν θωρώντας τον πίσω απ' την ασπίδα·
των Αχαιών δεν τάραξε ωστόσο το κουράγιο.
Ο Αίαντας τον φώναξε πρώτος γοργοπατώντας:
«Ανόητε, έλα κοντά! Τι φοβερίζεις έτσι
τους Δαναούς; Δεν είμαστε άμαθοι από μάχες,
μόνο που μας εδάμασε του Δία το μαστίγιο.
Αλήθεια, τα καράβια μας ελπίζεις να τα κάψεις;
Μα να φυλάξουμε αυτά έχουμε κι εμείς χέρια.
Αλήθεια, γρηγορότερα η πλούσιά σας πόλη
θα κουρσευτεί και θα χαθεί απ' τα δικά μας χέρια.
Και λέω πως είναι κοντά για σένα πια η μέρα,
που φεύγοντας θα εύχεσαι σ' άλλους θεούς, στο Δία
απ' τα γεράκια πιο γοργά να είναι τ' άλογά σου,
που θα σε παν στην πόλη σου σκονίζοντας τον κάμπο.»
Σαν είπε αυτά, ένας αϊτός που στα ψηλά πετάει
πρόβαλε από δεξιά· για το καλό σημάδι
αλάλαξαν οι Αχαιοί· κι ο Έκτορας του είπε:
«Αίαντα αλαζονικέ, αστόχαστε τι είπες;
Μακάρι να ήμουν παιδί του ασπιδοφόρου Δία
πάντα και να με γένναε η Ήρα η αφέντρα,
σαν Αθηνά κι Απόλλωνα κι εμένα να τιμούσαν,
όσο φέρνει τώρα κακό η σημερινή μέρα
σ' όλους τους Αργείους· κι εσύ θα βρεις το θάνατό σου,
αν στο μακρύ κοντάρι μου αντισταθείς· εκείνο
το τρυφερό σου το κορμί θα σκίσει· θα χορτάσεις
τα όρνια και τους σκύλους μας πεσμένος μπρος στα πλοία.»
Είπε και τράβηξε μπροστά· άλλοι ακολουθούσαν
με άγριο αλαλαγμό κι αλάλαξαν τα πλήθη.

Από την άλλη αλάλαξαν οι Δαναοί· κρατούσαν
την αντρεία τους, την ορμή περίμεναν των Τρώων·
και των δυο ο αλαλαγμός έφτασε στον αιθέρα.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Ν

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Μάχη ἐπὶ ταῖς ναυσίν. Η μάχη που έχει αρχίσει στη ραψωδία Λ συνεχίζεται πια κοντά στα πλοία των Ελλήνων. Παρά την απαγόρευση του Δία ο Ποσειδώνας, βλέποντας τη δύσκολη θέση των Ελλήνων, μεταμορφωμένος σε Κάλχαντα τους ενθαρρύνει· κι όταν ο Έκτορας σκοτώνει τον εγγονό του Αμφίμαχο, δυναμώνει την εμψυχωτική προσπάθειά του παίρνοντας τώρα τη μορφή του Θόαντα. Γίνονται μεγάλες μάχες, στις οποίες ξεχωρίζει ο βασιλιάς των Κρητών Ιδομενέας, και ενισχύεται η αντίσταση των Ελλήνων. Τέλος ο Πολυδάμας προτείνει συμβούλιο των Τρώων και προειδοποιεί ότι δεν μπορεί πια να μείνει μακριά από τη μάχη ο Αχιλλέας. Ο Έκτορας ακούει τη συμβουλή του Πολυδάμα, αλλά μπροστά στη συμφορά που τον τραβά παρακούει την προειδοποίησή του. Και η μάχη συνεχίζεται.

Στη δέκατη τρίτη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται συνέχεια της εικοστής έκτης ημέρας της επικής αφήγησης.

στ. 4 — *αλογότροφων*· απόδοση του πρωτότυπου ἱπποπόλος (από το ουσιαστικό ἵππος = άλογο και το θέμα του ρήματος πολέω = ασχολούμαι).

στ. 5 — *Φοραδαρμεχτάδων*· απόδοση του πρωτότυπου Ἱππημολγοί (από το ουσιαστικό ἵππος και το θέμα του ρήματος ἀμέλγω = αρμέγω). Οι Ἱππημολγοί ήταν Σκύθες νομάδες, που τρέφονταν με γάλα αλόγων.

στ. 10 — *ο κοσμοσείστης*· ο Ποσειδώνας (στο πρωτότυπο ἐνοσίχθων).

στ. 43 — *ο κοσμοκράτορας*· ο Ποσειδώνας (στο πρωτότυπο γαιήοχος).

στ. 62-65 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 136-142. — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 171 — *του πολυφοραδάτου*· απόδοση του πρωτότυπου πολύιππος (από το επίθετο πολύς και το ουσιαστικό ἵππος).

στ. 178-180 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 198-202 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 258 — *του τρανοκαυχησιάρη*· απόδοση του πρωτότυπου ὑπερηνορέων (από την πρόθεση ὑπέρ = πολύ και το ουσιαστικό ἀνήρ = άντρας).

στ. 270 — *που δόξα δίνει σ' άντρες*· απόδοση του πρωτότυπου κυδιάνειρα (από τα ουσιαστικά κῦδος = δόξα, και ἀνήρ = άντρας).

στ. 324 — *διώκτη*· απόδοση του πρωτότυπου ῥηξήνωρ (από το θέμα του ρήματος ῥήγνυμι = σπάζω, διασπώ, και το ουσιαστικό ἀνήρ = άντρας, δηλαδή αυτός που διασπά τις φάλαγγες των ανδρών).

στ. 334-338 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 363 — *Κάβησος*· πόλη θρακική ή μικρασιατική.

στ. 366 — *Κασσάντρα*· κόρη του Πρίαμου. Ο Απόλλωνας της είχε δώσει μαντική δύναμη, αλλ' επειδή αυτή δεν ανταποκρίθηκε στον έρωτα του θεού, την καταράστηκε· μετά από αυτό προφήτευε μόνο κακά και κανείς δεν την πίστευε. Μετά την άλωση της Τροίας την πήρε αιχμάλωτη μαζί του ο Αγαμέμνονας· και μαζί του η Κασσάντρα σκοτώθηκε από την Κλυταιμνήστρα (Οδύσσειας λ420 και κάτω).

στ. 471-476 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 476 — *ξακουστός*· απόδοση του πρωτότυπου δουρικλυτός (από το ουσιαστικό δόρυ και το επίθετο κλυτός = ξακουστός).

στ. 491-493 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 509 — *μακρουλό*· απόδοση του πρωτότυπου δολιχόσκιον (από το επίθετο δολιχός = μακρύς και το ουσιαστικό σκιά).

στ. 531 — ομηρική παρομοίωση.

στ. 564 — ομηρική παρομοίωση.

στ. 570-572 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 581 — *βροντόφωνος*· απόδοση του πρωτότυπου βοὴν ἀγαθός (= καλός, δυνατός στη φωνή).

στ. 588-592 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 601 — *δοξαστό*· απόδοση του πρωτότυπου κυδάλιμος (από το ουσιαστικό κῦδος = δόξα).

στ. 603 — Αξιοσημείωτη εδώ η σπάνια περίπτωση να αποκλίνει η επική αφήγηση από την τριτοπρόσωπη περιγραφή και να απευθύνεται ο ποιητής σε κάποιο πρόσωπο της επικής δράσης. Πβ. Π584, 692, 744, 754, 787, 812.

στ. 621 — *αχόρταγοι για μάχη*· απόδοση του πρωτότυπου ἀκόρητοι δεινῆς ἀϋτῆς.

στ. 623 — *παλιόσκυλα*· απόδοση του πρωτότυπου κακαὶ κύνες.

στ. 624 — *βαρύβροντου*· απόδοση του πρωτότυπου ἐριβρεμέτης (από το επιτατικό ερι- = πολύ, και το θέμα του ρήματος βρέμω = βροντώ).

στ. 654 — ομηρική παρομοίωση.

στ. 685 — *μακροχίτωνες*· απόδοση του πρωτότυπου ἑλκεχίτωνες (από το θέμα του ρήματος ἕλκω = σέρνω, και το ουσιαστικό χιτών, δηλαδή αυτοί που οι χιτώνες τους σέρνονται στη γη).

στ. 703-708 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 724 — *ανεμόδαρτη*· απόδοση του πρωτότυπου ἠνεμόεσσα.

στ. 754 — ομηρική παρομοίωση.

στ. 769 — τυπικός στίχος· βλ. Γ39.

στ. 821 — *που από ψηλά πετάει*· απόδοση του πρωτότυπου ὑψιπετής (από το επίρρημα ὕψι = ψηλά και το θέμα του ρήματος πέτομαι = πετώ).

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Ν

Η δέκατη τρίτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αποτελεί συνέχεια της μάχης που έχει αρχίσει στην ενδέκατη ραψωδία. Οι Τρωαδίτες μετά την τειχομαχία και την εκπόρθηση του ελληνικού τείχους βρίσκονται πια κοντά στα πλοία των Ελλήνων, που αντιμετωπίζουν μεγάλο κίνδυνο· και ο ποιητής επιστρατεύει θεϊκή παρέμβαση για κάποια εξισορρόπηση της δύσκολης κατάστασης.

Το ποιητικό σχέδιο εξοικονομεί κάποια απόσπαση της προσοχής του Δία από το πεδίο της μάχης με δικαιολογητικό ότι η αυτοπρόσωπη παρεμβολή του αποκλείει την παρεμβολή άλλων θεών (στ. 1-9). Από τη Σαμοθράκη καιροφυλακτεί ο Ποσειδώνας και, όσο έχει στραμμένη τη ματιά του αλλού ο Δίας, με κινήσεις δοσμένες λεπτομερειακά φτάνει στο ελληνικό στρατόπεδο (στ. 10-38)· συμβατικά ο Δίας δεν αντιλαμβάνεται ούτε τις κινήσεις ούτε την άφιξη και δράση του Ποσειδώνα στο πεδίο της μάχης.

Ο Ποσειδώνας λειτουργεί μεταμορφωμένος. Στην πρώτη μεταμόρφωσή του γίνεται μάντης Κάλχαντας. Ο λόγος του στους δυο Αίαντες (στ. 47-58) είναι το πρώτο σκέλος της παρεμβολής του και αποσκοπεί στη φιλοτίμησή τους στο ανθρώπινο επίπεδο. Το δεύτερο σκέλος είναι η μαγική επενέργεια και το τρίτο η θαυματουργική αναχώρησή του με τη μορφή γερακιού (στ. 59-65). Οι δυο Αίαντες αντιλαμβάνονται χωρίς δυσκολία ότι λειτουργεί δίπλα τους θεϊκή παρουσία (στ. 66-80). Ο Ποσειδώνας δεν περιορίζει την εμψυχωτική λειτουργία του στους δυο Αίαντες· προεκτείνει την ίδια λειτουργία και σ' άλλους. Ο δεύτερος λόγος του (στ. 95-124), που δεν απευθύνεται ονομαστικά σε κάποιον, είναι μια δεύτερη κριτική της όχι σθεναρής στάσης τους απέναντι στο διαγραφόμενο κίνδυνο να υποστούν τελειωτική ήττα από τους Τρωαδίτες· αξιοπαρατήρητο πάντως εδώ είναι ότι αφήνει ανυποψίαστους τους αποδέκτες του λόγου για θεϊκή παρουσία ανάμεσά τους.

Η αποτελεσματικότητα της παρέμβασης του Ποσειδώνα είναι άμεση (στ. 125-135) με την πλαισίωση της δράσης των δυο Αιάντων από πολλούς και με την περιγραφή του πολεμικού θάρρους τους - αξιοσημείωτη είναι εδώ η διατυπωμένη άποψη του ποιητή, ότι αυτό θα κέρδιζε την ικανοποίηση των συναρμόδιων για τα πολεμικά έργα θεών Άρη και Αθηνάς.

Έχει σχηματισθεί ένα συμπαγές ανθρώπινο τείχος γύρω από τους δυο Αίαντες. Ο Έκτορας, που η δύναμή του παρομοιάζεται με κυλιόμενο βράχο (στ. 136-145), σκοντάφτει μπροστά στην αντίσταση αυτή· υποχωρεί, αλλ' εμψυχώνει τους συμπολεμιστές του (στ. 150-154). Και η μάχη ανάβει. Καταγράφονται οι εκατέρωθεν απώλειες.

Στο πλαίσιο της σκληρής σύγκρουσης ο ποιητής επινοεί δεύτερη παρέμβαση του Ποσειδώνα, που μεταμορφωμένος τώρα σε αιτωλό Θόαντα προκαλεί τον Ιδομενέα με λόγια πειραχτικά (στ. 219-220), για να πάρει από το βασιλιά των

Κρητών απάντηση (στ. 222-230) συγκρατημένη, αλλά θετική, και τον βάζει σε κινητικότητα (στ. 232-238).

Η δράση του Ιδομενέα, με τη γνωστή επική άνεση, αρχίζει μετά από μια συνομιλία του με το σύντροφό του Μηριόνη (στ. 248-327). Από τη συνομιλία αυτή προβάλλει ο ηγετικός ρόλος του Ιδομενέα, που αναγνωρίζει τις ικανότητες του συντρόφου του και των δυο Αιάντων. Κι αμέσως ο φακός της επικής αφήγησης στρέφεται προς το αριστερό τμήμα της μάχης, όπου πολύ παραστατικά (στ. 334-338) δίνεται η ανθρωποφθόρα μάχη.

Στο σημείο αυτό παρεμβάλλεται ένα ποιητικό σχόλιο (στ. 345-360), όπου η σύγκρουση των αντίμαχων δίνεται ως αποτέλεσμα των αντιτιθέμενων βουλήσεων του Δία και του Ποσειδώνα: γίνεται υπενθύμιση της αιτίας που έχει φέρει σε δύσκολη θέση τους Έλληνες (στ. 347-350) και αναφορά της υπεροχής του Δία (στ. 354-357).

Ο Ιδομενέας νικά και σαρκάζει (στ. 374-382). Ο σαρκασμός έχει την αντιστοιχία του στην περίπτωση του Τρωαδίτη Δήφοβου (στ. 414-416), σαν να θέλει ο ποιητής να συνδέσει την καυχησιά με την πολεμική ικανότητα. Οπωσδήποτε είναι αισθητή η υπεροχή του Ιδομενέα, που αναγκάζει το Δήφοβο σε αναζήτηση βοηθών. Έτσι οδηγούμαστε σε σύγκρουση Ιδομενέα-Αινεία.

Στη σύγκρουση αυτή ο ποιητής δεν αδικεί κανέναν από τους δυο: και οι δυο είναι δυνατοί και οι δυο ζητούν τη βοήθεια συντρόφων τους. Ίσως με την παρομοίωση των στ. 470-476 εξαίρεται κάπως η περίπτωση του Ιδομενέα. Στο πλαίσιο της σύγκρουσης των δυο ο ποιητής δίνει ευρύτερη περιγραφή, όπου οι λεπτομέρειες συνθέτουν μια φρικαλέα πολεμική εικόνα.

Εδώ αναπτύσσει δράση και ο Μενέλαος (στ. 560-672). Ο ποιητής για άλλη μια φορά, σαν να συμπαθεί ιδιαίτερα το Μενέλαο, σπάνει την επική περιγραφή (στ. 602-603), για να απευθυνθεί στον Έλληνα ήρωα, που επιστεγάζει τη δράση του με επιτιμητικό για τους Τρωαδίτες, με παραπονετικό για το Δία και με καυχησιολόγο λόγο (στ. 620-639).

Στη συνέχεια της ραψωδίας η δράση κορυφώνεται, καθώς στο προσκήνιο έχουμε τον Έκτορα (στ. 673-837). Ο Τρωαδίτης αρχηγός παριστάνεται δοσμένος στο χώρο όπου βρίσκεται· είναι σαν να μην έχει εποπτεία του πεδίου της μάχης. Η στροφή του ενδιαφέροντός του έρχεται, όταν η ζυγαριά κλίνει προς την πλευρά των Ελλήνων. Αναγνωρίζει αυτή τη φορά τη σύνεση που αποπνέουν τα λόγια του Πολυδάμα (στ. 726-747), αλλ' αναβάλλει την υλοποίηση των υποδείξεων εκείνου, για να δώσει με την κίνησή του κάποια τροπή στην εξέλιξη της μάχης.

Η συνάντησή του με τον Πάρη (στ. 765-787) είναι αξιοσημείωτη. Ο Έκτορας είναι σαν να μη βλέπει τη δράση του αδερφού του και τον προπηλακίζει· και είναι απαισιόδοξος για την έκβαση της μάχης και του πολέμου (στ. 769-773). Ο τόνος του λόγου του Πάρη (στ. 775-787) είναι ψύχραιμα απολογητικός και σταθερά έντονος· και είναι βέβαια αποτελεσματικός.

Η δέκατη τρίτη ραψωδία δε δίνει την έκβαση της μάχης. Κλείνει μ' έναν αυτάρεσκο διάλογο ανάμεσα στον Αίαντα (στ. 810-820) και στον Έκτορα (στ. 824-832), που αμοιβαία κάνουν τα δυο στρατόπεδα να αλαλάζουν με τη μέθη της μάχης.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Ν

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Ν της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 7 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-124, β) στ. 125-238, γ) στ. 239-344, δ) στ. 345-454, ε) στ. 455-559, στ) στ. 560-672 και ζ) στ. 673-837. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ν, στ. 1-124): Παρέμβαση του Ποσειδώνα, εμψύχωση των δυο Αιάντων.

1. Γιατί ο Ποσειδώνας δρα στην αρχή της ραψωδίας καιροφυλακτώντας;
2. Αξιολογήστε τα λόγια του μεταμορφωμένου Ποσειδώνα στους δυο Αίαντες, τις ενέργειες και την αποχώρησή του.
3. Πώς οι δυο Αίαντες υποψιάζονται ότι τους μίλησε κάποιος θεός;
4. Αξιολογήστε το λόγο του Ποσειδώνα στους πολεμιστές (στ. 95-124).

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ν, στ. 125-238): Συνέχεια της τειχομαχίας, νέα παρέμβαση του Ποσειδώνα.

1. Αξιολογήστε την περιγραφή των στ. 124-135.
2. Αξιολογήστε την παρουσίαση του Έκτορα στους στ. 136-154.
3. Αξιολογήστε τις παρομοιώσεις της διδακτικής αυτής ενότητας.
4. Δικαιολογήστε και αξιολογήστε τη νέα παρέμβαση του Ποσειδώνα.

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ν, στ. 239-344): Δράση του Ιδομενέα και του Μηριόνη.

1. Αξιολογήστε την παρουσίαση του Ιδομενέα στους στ. 240-245.
2. Χαρακτηρίστε τον Ιδομενέα απ' όσα λέγει στο διάλογό του με το Μηριόνη (στ. 248-327).
3. Χαρακτηρίστε το Μηριόνη απ' όσα λέγει στο διάλογό του με τον Ιδομενέα (στ. 248-327).
4. Αξιολογήστε την περιγραφή των στ. 330-344.

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ν, στ. 345-454): Προθέσεις του Δία και του Ποσειδώνα, δράση του Ιδομενέα.

1. Τι προοιωνίζουν οι αντίθετες απόψεις του Δία και του Ποσειδώνα στους στ. 345-360;
2. Κρίνετε την καυχησιολογία του Ιδομενέα στους στ. 374-382.
3. Κρίνετε την καυχησιολογία του Δήφοβου στους στ. 414-416.
4. Κρίνετε τη δεύτερη καυχησιολογία του Ιδομενέα στους στ. 446-454.

Πέμπτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ν, στ. 455-559): Σύγκρουση Ιδομενέα και Αινεία.

1. Πώς προβάλλεται ο Αινείας στη διδακτική αυτή ενότητα;

2. Ποιο συμπέρασμα βγαίνει απ' όσα λέγονται στους στ. 521-525;
3. Αξιολογήστε την περιγραφή της πολεμικής σύγκρουσης γύρω από τον Αινεία και τον Ιδομενέα.
4. Πώς προβάλλεται ο γιος του Νέστορα Αντίλοχος στη διδακτική αυτή ενότητα;

Έκτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ν, στ. 560-672): Συνέχεια των συγκρούσεων, δράση του Μενέλαου.

1. Πώς προβάλλεται στη διδακτική αυτή ενότητα ο Μενέλαος;
2. Κρίνετε την καυχησιολογία του Μενέλαου (στ. 620-630).
3. Κρίνετε την προσλαλιά του Μενέλαου στο Δία (στ. 631-639).
4. Ποιο συμπέρασμα βγαίνει από την περίπτωση του Ευχήνορα (στ. 663-672);

Έβδομη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ν, στ. 673-837): Συνέχεια των συγκρούσεων, δράση του Έκτορα, κορύφωση της μάχης.

1. Αξιολογήστε τα λόγια του Πολυδάμα (στ. 726-747).
2. Κρίνετε το διάλογο Έκτορα-Πάρη (στ. 769-787).
3. Κρίνετε τα λόγια του Αίαντα στον Έκτορα (στ. 810-820).
4. Κρίνετε την απάντηση του Έκτορα στον Αίαντα (στ. 824-832).

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Πώς αισθητοποιείται στους στ. 17-39 η κίνηση του Ποσειδώνα;
2. Η αποχώρηση του Ποσειδώνα (στ. 62-64) σας θυμίζει ανάλογες αποχωρήσεις θεών στα ομηρικά έπη;
3. Σε ποιά κατάσταση βρίσκει το ελληνικό στρατόπεδο ο Ποσειδώνας;
4. Τι πετυχαίνει ο μεταμορφωμένος Ποσειδώνας με όσα λέγει στον Ιδομενέα;
5. Πώς σκιαγραφεί το δειλό και τον αντρείο ο Ιδομενέας στο λόγο του προς το Μηριόνη (στ. 275-294);
6. Ποιο συμπέρασμα βγαίνει από την αναφορά στο φόνο του Οθρυονέα (στ. 363-373);
7. Ποιο συμπέρασμα βγαίνει απ' όσα λέγει ο Δήφοβος στον Αινεία (στ. 463-467);
8. Πώς θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε τον Πολυδάμα απ' όσα λέγει στους στ. 726-747;
9. Είναι δικαιολογημένες οι προσφωνήσεις-χαρακτηρισμοί που κάνει στον Πάρη ο Έκτορας στο στ. 769;
10. Πώς κλείνει η ραψωδία αυτή;

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Ν της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.

2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος); ταξινόμησή τους.
3. Ο ρόλος των θεών στη ραψωδία αυτή.
4. Μελέτη των παρομοιώσεων της ραψωδίας: ποια στοιχεία παραβάλλονται, ποιες ποιητικές προθέσεις εξυπηρετούν;
5. Οι ήρωες που προβάλλονται στη ραψωδία αυτή, Έλληνες και Τρώες· τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν καθένα τους.
6. Η ομηρική καυχησιολογία - ανάλυση των στοιχείων της.
7. Μελέτη της δραματικής έντασης μέσα στην επική αφήγηση της ραψωδίας.
8. Σκιαγραφία του Ιδομενέα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
9. Σκιαγραφία του Αινεία απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
10. Σκιαγραφία του Μενέλαου απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.

ΙΛΙΑΔΑΣ Ξ

Συνάντηση του Νέστορα με Αγαμέμνονα, Οδυσσέα, Διομήδη. Επιστροφή τους στη μάχη (στ. 1-134)

Ο Νέστορας, αν κι έπινε, άκουσε τις φωνές τους
και λόγια ανεμάρπαστα στον Ασκληπιάδη είπε:
«Σκέψου, Μαχάονα άξιε, αυτά τι τέλος θα 'χουν.
Των αντρείων μας οι φωνές πλήθαιναν προς στα πλοία.
Κάθισε τώρα συ εδώ, κρασί φλογάτο πίνε,
ώσπου η ωριοπλέξουδη να λούσει Εκαμήδη
τα αίματα απ' το σώμα σου νερό ζεσταίνοντάς σου·
θα ανεβώ σε ξάγναντο, τι γίνεται να μάθω.»
Έτσι είπε· την καλόφτιαστη ασπίδα αμέσως πήρε
του Θρασυμήδη, του γιου του, που στη σκηνή βρισκόταν
κι ήταν λαμπρή· την πατρική ασπίδα είχε εκείνος.
Γερό κοντάρι άρπαξε, καλά ακονισμένο.
Στάθηκε έξω απ' τη σκηνή κι είδε ντροπές μπροστά του,
τους Αχαιούς σε ταραχή και τους αντρείους Τρώες
πίσω τους να τους κυνηγούν· το τείχος είχε πέσει.
Όπως το μέγα πέλαγος κύμα κουφό ταράζει
γοργούς τους δρόμους βλέποντας των δυνατών ανέμων
κι ούτε εδώ ούτε εκεί ακόμη δεν κινείται,
ωσότου αέρας σίγουρος έρθει από το Δία,
έτσι ο γέρος δίβουλος με σπαραγμένα σπλάχνα
μια στους ιππότες Δαναούς σκεφτόταν να προστρέξει
και μια στον Αγαμέμνονα, το ρήγα γιο του Ατρέα.
Καθώς σκεφτόταν, νόμισε το πιο καλό πως είναι
προς τον Ατρείδη να στραφεί. Οι άλλοι πολεμούσαν·
γύρω ο άσπλαχνος χαλκός βροντούσε στα κορμιά τους,
καθώς χτυπιούνταν με σπαθιά, με δίκοπα κοντάρια.
Το Νέστορα συνάντησαν αντρείοι βασιλιάδες
που απ' τα πλοία έρχονταν, όσοι ήταν πληγωμένοι,
Ατρείδης Αγαμέμνονας, Διομήδης, Οδυσσέας.

Τα πλοία είχαν τραβηχτεί πολύ μακριά απ' τη μάχη
σ' ακρογιαλιά της θάλασσας· στον κάμπο είχαν σύρει
τα πρώτα και στις πρύμνες τους το τείχος είχαν χτίσει.
Τα πλοία όλα ο γιαλός, όσο πλατύς κι αν ήταν,
να χωρέσει δεν μπόρεσε, στριμώχτηκε ο κόσμος·
σειρές σειρές κλιμακωτά τα έβαλαν στο στόμα
το φαρδύ της ακρογιαλιάς ανάμεσα στους κάβους.
Τώρα τη μάχη, τη σφαγή να δουν αυτοί ποθώντας
στα κοντάρια στηρίζονταν, μαζί πήγαιναν όλοι
και η καρδιά τους σπάραζε. Μπρος τους ο γέρος βγήκε,
ο Νέστορας, και τρόμαξε στα στήθη την ψυχή τους.
Ο τρανός Αγαμέμνονας του μίλησε και είπε:

Λόγος του Αγαμέμνονα (στ. 42-51)

«Γιε του Νηλέα, Νέστορα, των Αχαιών η δόξα,
γιατί ήρθες αφήνοντας την ανδροφόνα μάχη;
Φοβάμαι μη ο δυνατός ο Έκτορας τελειώσει
ό,τι είπε φοβερίζοντας κάποτε μες στους Τρώες,
πως πίσω δε θα ξαναπάει στην Τροία απ' τη μάχη,
πριν κάψει τα καράβια μας και όλους μας σκοτώσει.
Έτσι εκείνος έλεγε· κι όλα αληθεύουν τώρα!
Αλίμονο, κι οι υπόλοιποι αντρειωμένοι Αργείοι
θυμώνουν εναντίον μου, όπως ο Αχιλλέας,
δε θέλουν πια να πολεμούν στων καραβιών τις πρύμνες.»
Ο ιππότης Νέστορας γύρισε και του είπε:

Λόγος του Νέστορα (στ. 53-63)

«Αλήθεια, έγιναν αυτά κι ο ίδιος του ο Δίας
ο βροντερός δε γίνεται αυτά να τα αλλάξει.
Το τείχος μας γκρεμίστηκε, που το πιστεύαμε όλοι
πως ήταν πύργος δυνατός για μας και για τα πλοία.
Μπρος στα γοργά τα πλοία μας μάχη σφοδρή συνάπτουν.
Και δε θα καταλάβεις πια, και αν καλοκοιτάξεις,
πούθε χτυπιούνται οι Αχαιοί κι έχουν υποχωρήσει·
τόσο σμιχτά σκοτώνονται, φτάνει ο αχός σ' ουράνια.
Μα ας σκεφτούμε εμείς εδώ τι θ' απογίνει τώρα,
αν κάτι ο νους μας στοχαστεί· να μπούμε μες στη μάχη
δε θα 'λεγα· σαν πληγωθείς, δεν είσαι πια για μάχη.»
Ο ρήγας Αγαμέμνονας μίλησε και του είπε:

Λόγος του Αγαμέμνονα (στ. 65-81)

«Αφού πια τώρα πολεμούν, Νέστορα, πλάι στις πρύμνες
κι άχρηστο το καλό τείχος και το χαντάκι βγήκαν,
που κόπο στοίχισαν πολύ κι έλπιζαν οι Αργείοι
πως ήταν πύργος δυνατός για μας και για τα πλοία,
έτσι στο Δία τον τρανό φαίνεται πως αρέσει,
ν' αφανιστούν οι Αχαιοί μακριά από το Άργος.
Το 'ξερα, κι όταν πρόθυμα εμάς μας βοηθούσε,
ξέρω πως σαν αθάνατους τώρα δοξάζει εκείνους,
μα έδεσε τα χέρια μας, έκοψε την ορμή μας.
Ελάτε ωστόσο, θα σας πω, να με ακούσετε όλοι:
Όσα καράβια βρίσκονται συρμένα πλάι στο κύμα
τραβώντας ας τα ρίξουμε στη θάλασσα την άγια·
ας τα κρατούν οι άγκυρες, ώσπου να φτάσει η νύχτα
η αθάνατη· οι Τρώες μπορεί να σταματήσουν
τη μάχη· τότε ρίχνουμε και τ' άλλα τα καράβια.
Ντροπή δεν είναι απ' το κακό τη νύχτα να γλιτώσεις.
Χειρότερο ν' αφανιστείς, καλύτερο να φύγεις.»
Ο Οδυσσέας ο σοφός λοξοκοιτώντας είπε:

Λόγος του Οδυσσέα (στ. 83-102)

«Ποιος λόγος απ' τα χείλη σου έχει ξεφύγει, Ατρείδη;
Κακότυχε, άλλο στρατό δειλό ας κυβερνούσες,
σε μας να μην αφέντευες, που έχει δώσει ο Δίας
να κλώθουμε απ' τα νιάτα μας κι ως τα γεράματά μας
πόλεμους ανυπόφορους, ωσότου να χαθούμε.
Έτσι λοιπόν επιθυμείς ν' αφήσουμε την πόλη
των Τρώων την πλατύδρομη, όπου πάθαμε τόσα;
Σώπα, μη άλλος Αχαιός το λόγο αυτό ακούσει,
που κάποιος δε θα έπρεπε στο στόμα του να βάζει
που θα 'ξερε με φρόνηση να λέει ό,τι λέει,
που βασιλιά ραβδί κρατά και τόσοι τον ακούουν,
όσους συ τώρα κυβερνάς Αργείους στρατιώτες.
Θα κάκιζα τη σκέψη σου για όσα τώρα είπες·
ο πόλεμος κι ο θόρυβος ενώ κρατιέται ακόμη,
στη θάλασσα να σύρουμε εσύ μας λες τα πλοία,
να παν ακόμη πιο καλά, αν και νικούν, οι Τρώες,
και να μας βρει ο όλεθρος· τη μάχη δε θ' αντέξουν

οι Αχαιοί, όταν συρθούν στη θάλασσα τα πλοία,
με φόβο γύρω θα κοιτούν, θα παρατούν τη μάχη.
Η σκέψη σου, πολέμαρχε, έτσι θα μας ζημιώσει.»
Ο ρήγας Αγαμέμνονας γύρισε και του είπε:

Λόγος του Αγαμέμνονα (στ. 104-108)

«Οδυσσέα, ο λόγος σου πόνεσε την καρδιά μου·
όμως εγώ δεν πρότεινα να σύρουν οι Αργείοι
τα πλοία τους στη θάλασσα χωρίς αυτοί να θέλουν.
Μακάρι κάποιος να μας πει καλύτερη μια γνώμη,
νέος ή γέρος· πρόθυμα εγώ θα τον ακούσω.»
Ο βροντόφωνος Διομήδης γύρισε και τους είπε:

Λόγος του Διομήδη (στ. 110-132)

«Είναι κοντά, μην ψάξετε μακριά γι' αυτόν τον άντρα,
αν θέλετε ν' ακούσετε· μη μου θυμώσετε όμως
που απ' όλους σας μικρότερος είμαι εγώ στα χρόνια.
Κι εγώ καυχιέμαι ότι βαστώ από πατέρα αντρείο,
τον Τυδέα, που στη Θήβα το χώμα τον σκεπάζει.
Γιους και τους τρεις ασύγκριτους γέννησε ο Πορθέας·
στην Καλυδώνα την ψηλή και στην Πλευρώνα ζούσαν,
ο Άγριος κι ο Μέλανας και τρίτος ο Οινέας,
πατέρας του πατέρα μου, κι ήταν καλύτερός τους.
Αυτός εκεί παράμεινε, μα στ' Άργος ο γονιός μου
ρίζωσε, όπως ήθελαν άλλοι θεοί κι ο Δίας.
Μια κόρη πήρε του Άδραστου κι αρχοντικά σε σπίτι
ζούσε πλούσιο· χωράφια σταροσπαρμένα είχε
πολλά και δεντροφύτευτους κήπους πολλούς τριγύρω
και πλήθος από πρόβατα· νικούσε στο κοντάρι
τους Αχαιούς· θα ξέρετε αν λέω την αλήθεια.
Γι' αυτό δειλό κι ασήμαντο στο γένος λέγοντάς με
δε θ' αψηφήσετε ό,τι πω, σωστό αυτό αν είναι.
Εμπρός στη μάχη ας τρέξουμε μ' όλα τα τραύματά μας.
Εκεί τότε ας μείνουμε μακριά από τα βέλη,
μήπως κανείς ξαναδεχτεί κι άλλο ακόμη τραύμα·
τους άλλους ας κινήσουμε, που ως τώρα τη ζωή τους
γνοιάζονται, στέκονται μακριά και δεν μπαίνουν στη μάχη.»
Έτσι είπε· κι αυτοί άκουσαν και δέχτηκαν το λόγο·
κίνησαν και τραβούσε μπρος ο άρχοντας Ατρείδης.

Παρέμβαση του Ποσειδώνα
Το σχέδιο της Ήρας
Συνομιλία Ήρας-Αφροδίτης (στ. 135-223)

Ο ξακουστός κοσμοσείστης άδικα δεν καθόταν
στη σκοπιά του· πήγε σ' αυτούς μοιάζοντας μ' ένα γέρο·
έπιασε του Αγαμέμνονα το δεξί χέρι αμέσως
και λόγια ανεμάρπαστα μιλώντας του του είπε:
«Του Αχιλλέα η καρδιά θα χαίρεται η άγρια,
Ατρείδη, μες στα στήθη του βλέποντας τη φευγάλα,
το θάνατο των Αχαιών, γιατί μυαλό δεν έχει.
Αυτός μακάρι να χαθεί, απ' το θεό να το 'βρει!
Μα οι μακάριοι θεοί δε θύμωσαν με σένα.
Οι άρχοντες κι οι αρχηγοί των Τρώων, όπου να 'ναι,
στον κάμπο σκόνη θα σκορπούν και θα τους δεις ο ίδιος
από καράβια και σκηνές να φεύγουν προς το κάστρο.»
Έτσι είπε, έβγαλε φωνή και χύθηκε στο κάστρο.
Όση φωνή βγάζουν μαζί εννιά, δέκα χιλιάδες
άντρες μέσα στον πόλεμο στη μάχη προχωρώντας,
τόσην από τα στήθη του έβγαλε ο κοσμοσείστης·
κι έβαλε δύναμη τρανή στου καθενός τα στήθη
να μάχεται ασταμάτητα, να βρίσκεται στη μάχη.
Η Ήρα η χρυσόθρονη σε μια κορφή του Ολύμπου
στάθηκε κι έριξε ματιά· είδε αμέσως τότε
τον αδερφό κι αντράδερφο όλο να τριγυρνάει
στη μάχη που δόξα δίνει κι εχάρηκε η ψυχή της.
Στης Ίδης της πολύπηγης την κορυφή εξάλλου
το Δία είδε καθιστό κι οργίστηκε η ψυχή της.
Η σεβαστή βοϊδόματη σκέφτηκε η Ήρα τότε
πώς του ασπιδοφόρου Δία τη σκέψη να πλανέψει·
και πιο καλή της φάνηκε στο λογισμό της σκέψη
να πάει στην Ίδη μ' όλα της τα κάλλη στολισμένη,
μήπως θελήσει δίπλα της με πόθο να ξαπλώσει,
να τη χαρεί, και τότε αυτή στα βλέφαρα να χύσει
και στο γερό του το μυαλό γλυκό κι ανέγνοιαστο ύπνο.
Τράβηξε προς το θάλαμο, που είχε κάμει ο γιος της
ο Ήφαιστος, που στέριωσε πόρτες στους παραστάτες
γερές με κρυφό μάνταλο, που δεν τις άνοιγε άλλος.
Μπήκε εκεί και σφάλισε τις λαμπερές τις πόρτες.

Πρώτα μ' αθάνατο νερό το ποθητό κορμί της
από τις λέρες ξέπλυνε κι αλείφτηκε με λάδι
που θεϊκό, ευχάριστο κι ευωδιασμένο ήταν·
αν αναδεύεται αυτό στο σπίτι μπρος του Δία
στο χαλκοκάτωφλο, μεμιάς γη κι ουρανός μυρίζει.
Μ' αυτό το σώμα τ' όμορφο άλειψε, τα μαλλιά της
χτένισε και με τα χέρια έπλεξε στο κεφάλι
τ' αθάνατο ολόλαμπρες κι αθάνατες πλεξούδες.
Πάνω της ρούχο έβαλε αθάνατο που η Παλλάδα
της ύφανε δουλεύοντας και βάζοντας στολίδια·
με θηλυκωτήρια χρυσά στο στήθος στεριωνόταν.
Φόρεσε ζώνη μ' εκατό φουντίτσες στολισμένη,
στα τρυπημένα της αυτιά πέρασε σκουλαρίκια
μουρόχρωμα και τρίπετρα, πολύ χαριτωμένα.
Κεφαλοπάνι φόρεσε η θεά η αφέντρα
αφόρετο και όμορφο, ολόασπρο σαν ήλιος·
και έβαλε στ' αστραφτερά τα πόδια της σαντάλια.
Σαν έβαλε στο σώμα της εκείνα τα στολίδια,
βγήκε από το θάλαμο κι είπε στην Αφροδίτη
καλώντας την ξεχωριστά απ' τους θεούς τους άλλους:
«Θα με ακούσεις, κόρη μου, σ' ό,τι θα πω σε σένα
ή θ' αρνηθείς, καθώς είσαι μαζί μου θυμωμένη,
γιατί βοηθώ τους Δαναούς και συ βοηθάς τους Τρώες;»
Η Αφροδίτη απάντησε, του Δία η θυγατέρα:
«Ήρα, θεά σεβάσμια, του Κρόνου θυγατέρα,
πες ό,τι τώρα σκέφτεσαι· θα κάνω ό,τι θέλεις,
αν να το κάνω θα μπορώ και αν μπορεί να γίνει.»
Με δόλο της απάντησε η Ήρα η αφέντρα:
«Τον πόθο και τον έρωτα δώσε μου· μ' αυτούς όλους,
θνητούς κι αθάνατους θεούς, πάντα εσύ δαμάζεις.
Πάω να δω στα πέρατα της γης της πολυτρόφας
τον πρόγονο Ωκεανό και την Τηθύ τη μάνα·
στο σπίτι τους μ' ανάθρεψαν, μ' ανάστησαν εκείνοι
απ' τη Ρέα παίρνοντάς με, όταν τον Κρόνο ο Δίας
ο βροντόλαλος έριξε, κάτω από γη και πόντο.

Πάω να δω, τις άλυτες να λύσω διαφορές τους·
πάει καιρός που βρίσκονται χωρίς αγάπη οι δυο τους,
που δεν κοιμούνται πια μαζί, γιατί έχουν θυμώσει.
Αν πείσω με τα λόγια μου τη γνώμη τους ν' αλλάξουν,
να ξανακοιμηθούν μαζί κι αγάπη πάλι να 'χουν,
πάντα αυτοί θα μ' αγαπούν και σε τιμή θα μ' έχουν.»
Η Αφροδίτη η γελαστή γύρισε και της είπε:
«Τη χάρη να σου αρνηθώ δε γίνεται, δεν πρέπει·
γιατί στου πρώτου απ' τους θεούς την αγκαλιά κοιμάσαι.»
Είπε και το στηθόπανο έλυσε απ' τα στήθη
το πλουμιστό, τα μάγια της όπου κρατούσε όλα,
τα ερωτόλογα εκεί, τον πόθο, την αγάπη,
που σου πλανεύουν το μυαλό, κι ας είσαι μυαλωμένος.
Στα χέρια της τ' απίθωσε κι αυτά τα λόγια είπε:
«Να, βάλε μες στον κόρφο σου το στηθοπάνι τώρα
το πλουμιστό, που μέσα του τα έχει όλα· λέω
πως δε θα έρθεις άπρακτη σ' ό,τι στο νου σου έχεις.»
Έτσι είπε· η βοϊδομάτα γέλασε η αφέντρα
κι έβαλε ευθύς στον κόρφο της το στηθοπάνι εκείνο.

Συνομιλία Ήρας-Ύπνου
Η αποκοίμιση του Δία
(στ. 224-351)

Η Αφροδίτη τράβηξε στ' αρχοντικό της πίσω·
κι η Ήρα άφησε γοργά τις κορυφές του Ολύμπου,
την Πιερία πέρασε, την όμορφη Ημαθία·
στων αλογάρηδων Θρακών τα χιονισμένα όρη
έφτασε· καν δεν άγγιζε τη γη με τα ποδάρια.
Από τον Άθω πέρασε τον αφρισμένο πόντο
κι ήρθε στης Λήμνου το νησί, στου Θόαντα την πόλη.
Τον αδερφό του Θάνατου βρήκε εκεί, τον Ύπνο,
το χέρι του του έσφιξε κι αυτά τα λόγια είπε:
«Ύπνε, αφέντη των θεών και των ανθρώπων όλων,
αν άλλοτε με άκουσες, και τώρα άκουσέ με·
κι εγώ αιώνια θα χρωστώ τη χάρη που θα κάνεις.
Τα μάτια τα αστραφτερά του Δία κοίμισέ μου,
όταν πλαγιάσω ερωτικά δίπλα του στο κρεβάτι.
Για δώρο θα σου δώσω εγώ ένα σκαμνί ωραίο,
χρυσό κι άφθαρτο· ο γιος μου Ήφαιστος στραβοπόδης,

θα το κάνει περίτεχνα, στα πόδια θα στο βάλει,
όταν γλεντάς, τα λαμπερά τα πόδια του να βάζεις.»
Ο Ύπνος ο ολόγλυκος γύρισε και της είπε:
«Ήρα σεβάσμια θεά, του Κρόνου θυγατέρα,
άλλον απ' τους αθάνατους θα κοίμιζα αμέσως,
κι ας ήταν του Ωκεανού του ποταμού το ρέμα,
που σ' όλα όσα βρίσκονται έδωσε την αρχή τους·
το Δία δε θα ζύγωνα, το γιο του Κρόνου, ωστόσο
κι ούτε που θα τον κοίμιζα χωρίς την προσταγή του.
Κι άλλη δική σου προσταγή μου έχει βάλει γνώση,
τη μέρα που ο δυνατός εκείνος γιος του Δία
από την Τροία έφευγε, σαν κούρσεψε την πόλη.
Χύθηκα τότε ολόγλυκος στου ασπιδοφόρου Δία
το νου και τον εκοίμισα· σοφίστηκες συ τότε
κακό και του ξεσήκωσες σίφουνες μες στον πόντο
και τον επέταξες στην Κω, νησί κατοικημένο,
απ' τους δικούς του μακριά. Ξύπνησε τότε ο Δίας·
αγρίεψε και έσπρωχνε μες στο παλάτι του όλους,
όμως εμένα γύρευε· κι άφαντο μες στον πόντο
θα μ' έριχνε, αν η Νύχτα, που όλους μας δαμάζει,
δε μ' έσωζε. Πήγα σ' αυτήν. Είχε οργή ο Δίας,
μα έπαψε μη θέλοντας τη Νύχτα να πικράνει.
Τώρα άλλη αδύνατη δουλειά να ξανακάνω θέλεις.»
Η Ήρα η βοϊδόματη του ξαναείπε τότε:
«Ύπνε, τι τέτοια τριγυρνάς μες στο μυαλό σου τώρα;
Ο Δίας ο βροντόφωνος πως θα νοιαστεί τους Τρώες
λες έτσι, όπως θύμωσε για τον Ηρακλή τότε;
Έλα και θα σου δώσω εγώ τη νιότερη απ' τις Χάρες,
να παντρευτείς, να λέγεται γυναίκα σου για πάντα,
την Πασιθέα, που ποθείς σε όλη τη ζωή σου.»
Είπε· κι ο Ύπνος χάρηκε και απαντώντας είπε:
«Έλα, στης Στύγας τ' άσπλαχνο νερό ορκίσου τώρα·
το ένα χέρι βάλε το στη γη την πολυθρόφα,
τ' άλλο στη λαμπρή θάλασσα, για να 'ναι μάρτυρές μας
οι κάτω θεοί που είναι τριγύρω από τον Κρόνο,

πως θα μου δώσεις στ' αλήθεια τη νιότερη απ' τις Χάρες,
την Πασιθέα, που ποθώ σε όλη τη ζωή μου.»

Είπε· κι η κρουσταλλόχερη τον άκουσε η Ήρα
κι όπως ζητούσε ορκίστηκε με τ' όνομά τους σ' όλους
που ζουν στα Τάρταρα θεούς και που τους λεν Τιτάνες.
Η Ήρα σαν ορκίστηκε και τέλειωσε τον όρκο,
άφησαν φεύγοντας κι οι δυο τη Λήμνο και την Ίμβρο
χωμένοι μες σε καταχνιά, το δρόμο να τελειώσουν.
Στην Ίδη την πολύπηγη, των αγριμιών τη μάνα,
στο Λεκτό έφτασαν κι εκεί αφήνοντας τον πόντο
πάτησαν στεριά· σείονταν οι κορυφές των δέντρων.
Εκεί ο Ύπνος στάθηκε, να μην τον δει ο Δίας,
σ' έλατο σκαρφαλώνοντας πανύψηλο, που τότε
όρθιο στην Ίδη ρίζωνε κι έφτανε στον αιθέρα·
καθόταν μες στου έλατου κρυμμένος τα κλωνάρια
σαν το στριγγόφωνο πουλί που στα βουνά φωλιάζει·
οι θεοί το λεν κύμιντη και οι θνητοί χαλκίδα.

Η Ήρα πήγε γρήγορα στην κορυφή της Ίδης,
το Γάργαρο· την πρόσεξε ο νεφελοστοιβάχτης.
Μόλις την είδε, ο έρωτας του σκέπασε τη σκέψη,
όπως όταν πρώτη φορά έσμιξαν με αγάπη
σ' ένα κρεβάτι και οι δυο κρυφά απ' τους γονείς τους.
Μπροστά της τότε στάθηκε και έτσι της μιλούσε:

«Τι θέλεις κι απ' τον Όλυμπο σ' αυτά τα μέρη είσαι;
Δε βλέπω αμάξι κι άλογα, να ανεβείς να φύγεις.»

Με πονηριά του απάντησε η Ήρα η αφέντρα:
«Πάω να δω τα πέρατα της γης της πολυθρόφας,
τον πρόγονο Ωκεανό και την Τηθύ τη μάνα,
που μ' είχαν στο παλάτι τους, με είχαν αναθρέψει·
πάω σ' αυτούς, τις άλυτες να λύσω διαφορές τους·
πάει καιρός που στέκονται μακριά χωρίς να σμίγουν,
γιατί έχουν οργιστεί πολύ ο ένας με τον άλλο.
Στη ρίζα της πολύπηγης της Ίδης τ' άλογά μου
έχουν σταθεί, που σε στεριά και θάλασσα με πάνε.
Όμως από τον Όλυμπο φτάνω εδώ για σένα,

μη μου θυμώσεις έπειτα, αν δίχως να το ξέρεις
φτάσω στου βαθιορέματου Ωκεανού το σπίτι.»
Γυρνώντας τότε μίλησε ο νεφελοστοιβάχτης:
«Ήρα, μπορείς κι αργότερα προς τα εκεί να φύγεις·
μα έλα να πλαγιάσουμε, τον πόθο να χαρούμε.
Πόθος ποτέ καμιάς θεάς ούτε καμιάς γυναίκας
στα στήθη μου δε χύθηκε τόσο να με δαμάσει,
ούτε σαν του Ιξίονα πόθησα τη γυναίκα,
που 'δωσε τον Πειρίθοο, ισόθεο στη γνώση,
ούτε σαν την ωριόποδη του Ακρίσιου Δανάη,
που τον Περσέα γέννησε, τον φημισμένο σ' όλους,
ούτε σαν του πασίγνωστου του Φοίνικα την κόρη,
που Μίνωα, Ραδάμανθη γέννησε από μένα
ούτε σαν στη Θήβα πάλι Σεμέλη και Αλκμήνη,
που 'δωσαν το Διόνυσο, χαρά για τους ανθρώπους,
κι η δεύτερη τον Ηρακλή, το δυνατό το γιο μου,
ούτε σαν την ωριόμαλλη τη Δήμητρα αφέντρα
ούτε σαν τη λαμπρή Λητώ ούτε όταν κι εσένα,
όσο πια τώρα σε ποθώ κι ο πόθος με κυριεύει.»
Και πονηρά του έλεγε η Ήρα η αφέντρα:
«Κρονίδη τρομερότατε, τι είναι αυτό που είπες;
Αν θέλεις να πλαγιάσουμε στις κορυφές της Ίδης,
ξέρε πως όλα φαίνονται από μακριά τριγύρω·
αν να πλαγιάζουμε έβλεπε απ' τους αιώνιους κάποιος,
θα 'τρεχε να το έλεγε, για να το μάθουν όλοι.
Να σηκωθώ απ' την κλίνη σου, να πάω στο παλάτι
δε θα μπορούσα πια ποτέ, ντροπή θα 'ταν μεγάλη.
Όμως, αν τόσο το ποθείς, το θέλει η ψυχή σου,
έχεις, νομίζω, κάμαρη, που σου 'χτισε ο γιος σου
ο Ήφαιστος στεριώνοντας πόρτες στους παραστάτες·
κει πάμε να πλαγιάσουμε, μια και ζητάς κρεβάτι.»
Γύρισε κι αποκρίθηκε ο νεφελοστοιβάχτης:
«Ούτε θεός ούτ' άνθρωπος, Ήρα μου, μη φοβάσαι
πως θα μας δει· με σύννεφο χρυσό θα σε σκεπάσω·
αυτό ούτε ο Ήλιος μπορεί να διαπεράσει,

κι ας έχει δυνατό το φως να διαπερνάει όλα.»
Είπε και τη γυναίκα του αγκάλιασε ο Δίας·
χορτάρι νιόβλαστο η γη ξεφύτρωσε από κάτω
κρόκο, τριφύλλι δροσερό, πυκνό, γλυκό ζουμπούλι,
για να ξαπλώνουν μαλακά, τη γη να μην εγγίζουν.
Ξάπλωσαν τότε εκεί οι δυο σε σύννεφο κρυμμένοι
όμορφο και χρυσό· δροσιές λαμποκοπούσαν πάνω.

Ο Ποσειδώνας ξεσηκώνει τους Έλληνες. Τραυματισμός του Έκτορα (στ. 352-439)

Έτσι γλυκά στο Γάργαρο κοιμόταν ο πατέρας
σκλάβος απ' ύπνο κι έρωτα στο πλάγι της γυναίκας·
κι ο Ύπνος ο ολόγλυκος έτρεξε προς τα πλοία
των Αχαιών, το μήνυμα να πάει στον κοσμοσείστη·
και λόγια ανεπάρπαστα πήγε κοντά και είπε:
«Τους Δαναούς βοήθησε πια τώρα, Ποσειδώνα,
και λίγη δόξα δώσε τους, όσο κοιμάται ο Δίας,
αφού εγώ τον σκέπασα μ' ύπνο γλυκό το νου του
κι η Ήρα τον ξεγέλασε δίπλα της να πλαγιάσει.»
Έτσι είπε και ξεκίνησε γι' άλλων ανθρώπων χώρες
και πιο πολύ τον έσπρωξε βοήθεια να τους δώσει·
πήδησε μες στους πρόμαχους και στους Αργείους είπε:
«Αργείοι, θα αφήσουμε στον Έκτορα τη νίκη,
να πάρει τα καράβια μας και δόξα να κερδίσει;
Έτσι περηφανεύεται, μια που ο Αχιλλέας
στα βαθουλά καράβια του στέκεται θυμωμένος·
μα δε θα χρειαστούμε αυτόν, αν όλοι εμείς οι άλλοι
προτρέψουμε βοήθεια να δώσει ο ένας του άλλου.
Ελάτε, όπως θα σας πω, να με ακούσετε όλοι:
Τις πιο μεγάλες και καλές φορέσετε ασπίδες,
χώσετε τα κεφάλια σας σε κράνη που αστράφτουν
και πάρετε στα χέρια σας τα πιο μακριά κοντάρια.
Και μπρος! Δρόμο σας ανοίγω κι ο Έκτορας, σας λέω,
δε θα τολμήσει να σταθεί, όση ορμή κι αν έχει.
Αν κάποιος πολεμόχαρος έχει μικρή ασπίδα,
ας τη δώσει σε πιο μικρό, ας πάρει πιο μεγάλη.»
Έτσι είπε· κι αυτοί άκουσαν και δέχτηκαν το λόγο·
οι αρχηγοί τους σύντασσαν, κι ας ήταν λαβωμένοι,

Ατρείδης Αγαμέμνονας, Τυδείδης, Οδυσσέας·
τα όπλα τους αντάλλασσαν πηγαίνοντας· φορούσε
ο καλός καλά κι έδινε τα πιο μικρά σε άλλον.
Χαλκό λαμπρό σαν έβαλαν τριγύρω απ' τα κορμιά τους,
ξεκίνησαν· δρόμο άνοιγε σ' αυτούς ο κοσμοσείστης
στο χέρι του το δυνατό μακρύ σπαθί κρατώντας
μ' αστροπελέκι όμοιο· μέσα στην άγρια μάχη
κανείς εκείνο δεν τολμά άφοβα ν' αντικρίσει.

Από την άλλη ο Έκτορας παράτασσε τους Τρώες.
Άναψαν μάχη ανήμερη ο Ποσειδώνας τότε
με τη γαλάζια χαίτη του κι ο Έκτορας ο άξιος,
τους Τρώες και τους Δαναούς καθένας βοηθώντας.
Πλημμύρισε η θάλασσα των Δαναών τα πλοία
και τις σκηνές· χτυπήθηκαν μ' αλαλητό μεγάλο.
Δε βογγά τόσο στη στεριά της θάλασσας το κύμα
που απ' το πέλαγο βαθιά δριμύς βοριάς σηκώνει·
τόσος δεν είναι ο θόρυβος κάποιας φωτιάς που καίει
μέσα σε λόγγο ενός βουνού και δέντρα αφανίζει·
τόσο δε σκούζει ο άνεμος σε δρυς ψηλούς φυσώντας,
που μ' όλη του τη δύναμη κι όλος οργή μουγκρίζει,
όση τότε έβγαζαν φωνή οι Αχαιοί κι οι Τρώες,
καθώς ορμούσαν σκούζοντας στον ένα πάνω ο άλλος.

Τον Αίαντα ακόντισε τότε ο Έκτορας πρώτος,
καθώς αντίκρυ έστρεφε, και άσφαλτα τον βρήκε
εκεί που του τεντώνονταν τα δυο λουριά στα στήθη,
του ασημοκάρφωτου σπαθιού και τ' άλλο της ασπίδας·
αυτά τα δυο τον έσωσαν· θύμωσε ο Πριαμίδης,
που ξέφυγε το βέλος του του κάκου από τα χέρια,
και στους δικούς του χώθηκε, το χάρο να ξεφύγει.
Καθώς εκείνος έφευγε, ο Αίαντας μια πέτρα
απ' τις πολλές που στύλωναν τα γρήγορα καράβια
και στη μάχη στα πόδια μπρος κυλούσαν πήρε τότε,
πλάι στο λαιμό τον χτύπησε και πάνω απ' την ασπίδα
κι η πέτρα στριφογύριζε, καθώς ορμούσε εκείνος.
Όπως δρυς ξεπατώνεται σύριζα απ' του Δία

τ' αστροπελέκι και θειαφιού βαριά μυρουδιά βγαίνει
κι όποιος το δει κι είναι κοντά κουράγιο πια δεν έχει,
γιατί είναι δύσκολος πολύ ο κεραυνός του Δία,
έτσι έπεσε ο Έκτορας μεμιάς μέσα στη σκόνη·
του 'φυγε το κοντάρι του, του 'πεσε ασπίδα, κράνος
και βρόντησαν τριγύρω του τα χάλκινά του όπλα.
Φωνές σηκώνοντας τρανές όρμησαν οι Αργείοι
να τον σύρουν ελπίζοντας κι έριχναν τα κοντάρια
απανωτά· όμως κανείς δεν μπόρεσε το ρήγα
από κοντά κι από μακριά να χτυπήσει· τριγύρω
αντρειωμένοι στάθηκαν, Αγήνορας, Αινείας,
Πολυδάμας, Σαρπηδόνας, λυκιώτης ρήγας, Γλαύκος.
Κι άλλοι δεν αδιαφόρησαν, μα στρογγυλές ασπίδες
μπροστά του όλοι κράτησαν. Στα χέρια τους οι φίλοι
απ' τη μάχη τον σήκωσαν, ώσπου στα άλογά του
ήρθαν τα γοργά, που ήταν μακριά από τη μάχη
στ' αμάξι το ολόπλουμο με τον αμαξηλάτη·
στην πόλη αυτά τον έφεραν, καθώς αυτός βογγούσε.

Στου καλλίρρου ποταμού σαν έφτασαν τον πόρο,
του βαθιοστρόβιλου Ξάνθου, που γέννησε ο Δίας,
εκεί πια τον κατέβασαν, νερό του 'ριξαν πάνω·
τότε ανάσανε βαθιά, του άνοιξαν τα μάτια·
στα γόνατά του κάθισε, ξέρασε μαύρο αίμα,
στο χώμα πάλι έπεσε και μαύρη νύχτα τότε
τα μάτια του εσκέπασε, γιατί πονούσε ακόμη.

Συνέχεια των συγκρούσεων (στ. 440-522)

Σαν είδαν τότε οι Δαναοί τον Έκτορα να φεύγει,
στους Τρώες πάλι όρμησαν τον πόλεμο ποθώντας.
Πρώτος ο γοργός Αίαντας, ο γιος του Οϊλέα,
τον Ηνοπίδη Σάτνιο με μυτερό κοντάρι
πλήγωσε, που τον γέννησε μια άψογη νεράιδα
στον Ήνοπα, που 'ταν βοσκός στου Σατνιόη τις όχθες.
Ο ξακουστός πολεμιστής κοντοζυγώνοντάς τον
στα λαγόνια τον χτύπησε· ξάπλωσε εκείνος χάμω·
Τρώες κι Αργείοι γύρω του άναψαν άγρια μάχη.
Ήρθε γι' αυτόν εκδικητής ο αντρείος Πολυδάμας,

του Πάνθου ο γιος, και χτύπησε το γιο του Αρηλύκου
Προθήνορα στον ώμο του· πέρασε το κοντάρι
δεξιά κι έπεσε αυτός στη γη κι εφούχτωσε το χώμα.
Ο Πολυδάμας φώναξε τότε με περηφάνια:
«Νομίζω πως δεν πήδησε στ' άδικα το κοντάρι
απ' του γιου του αντρείου Πάνθου το σιδερένιο χέρι!
Κάποιος Αργείος δέχτηκε εκείνο στο κορμί του
και ακουμπώντας πια σ' αυτό νομίζω πάει στον Άδη.»
Έτσι είπε· και στην καυχησιά πόνεσαν οι Αργείοι·
πιο πολύ πόνεσε η ψυχή του γιου του Τελαμώνα,
του αντρειωμένου Αίαντα, γιατί ήταν πλάι πεσμένος·
και γρήγορα, κει που 'φευγε, του έριξε κοντάρι.
Ο Πολυδάμας ξέφυγε το μαύρο χάρο τότε
με ένα πήδημα λοξό· τρύπησε το κοντάρι
τον Αρχέλοχο· οι θεοί θέλησαν το χαμό του.
Τον χτύπησε όπου δένεται με το κεφάλι ο σβέρκος
στον πιο επάνω σπόνδυλο, του 'κοψε τα δυο νεύρα.
Στο χώμα πρώτα κύλησαν κεφάλι, στόμα, μύτη,
καθώς εκείνος έπεφτε, παρά γόνατα, κνήμες.
Φώναξε τότε ο Αίαντας στον άξιο Πολυδάμα:
«Πολυδάμα, στοχάσου το και πες μου την αλήθεια:
Δεν είναι του Ποθήνορα αυτός εδώ αντάξιος;
Δε φαίνεται ασήμαντος, από γενιά τυχαία·
του Αντήνορα του αλογατά γιος θα 'ναι ή αδέρφι·
γιατί μ' εκείνου τη γενιά λέω πολύ πως μοιάζει.»
Είπε καλά γνωρίζοντας· πικράθηκαν οι Τρώες.
Κει τον βοιώτιο Πρόμαχο χτύπησε ο Ακάμας,
να πάρει το νεκρό αδερφό που έσερνε απ' τα πόδια.
Και ο Ακάμας φώναξε τότε με περηφάνια:
«Αργείοι, πρώτοι στις φωνές, αντρείοι σε φοβέρες,
σε μας μονάχα βάσανα και πίκρες δε θα είναι,
μα κάπως έτσι και εσάς ο θάνατος θα βρίσκει.
Κοιτάξτε πώς ο Πρόμαχος κοιμάται δαμασμένος
απ' το κοντάρι μου, πολύ απλήρωτος μη μείνει
του αδερφού μου ο χαμός· γι' αυτό καθένας θέλει

ν' αφήσει κάποιο συγγενή εκδίκηση να πάρει.»
Έτσι είπε· και στην καυχησιά πόνεσαν οι Αργείοι·
πιο πολύ πόνεσε η ψυχή του αντρείου Πηνελάου·
όρμησε στον Ακάμαντα, μα ξέφυγε εκείνος
του Πηνελάου την ορμή· αυτός τον Ιλιονέα
χτύπησε, γιο του Φόρβαντα με τα πολλά κοπάδια,
που ο Ερμής αγάπησε προπάντων απ' τους Τρώες
και πλούτισε· μονάχο γιο είχε τον Ιλιονέα.
Τον πλήγωσε στο φρύδι του, στη ρίζα του ματιού του
και το βολβό του έβγαλε· διαπέρασε το μάτι,
στο κεφάλι πίσω βγήκε το κοντάρι· τα χέρια
έπεσε αυτός ανοίγοντας· σέρνοντας το σπαθί του
του 'κοψε ο Πηνέλαος το λαιμό· με το κράνος
το κεφάλι έριξε στη γη· κι ακόμη το κοντάρι
βρισκόταν μες στο μάτι του· σαν παπαρούνα τότε
στους Τρώες το 'δειξε αυτός κι είπε με περηφάνια:
«Μηνύστε, Τρώες, στους γονιούς του αντρείου Ιλιονέα
να στήσουν μες στο σπίτι τους πικρό το μοιρολόγι·
η γυναίκα του Πρόμαχου, γιου του Αλεγηνόρου,
δε θα χαρεί το γυρισμό του άντρα της, με πλοία
όταν εμείς οι Αχαιοί θα φύγουμε απ' την Τροία.»
Έτσι είπε· τα γόνατα όλων τσάκισαν απ' το φόβο
και ο καθένας κοίταζε το χάρο να ξεφύγει.
Μούσες, του Ολύμπου κάτοικοι, πέστε μου τώρα, πρώτος
ποιος πήρε απ' τους Αχαιούς λάφυρα από εχθρό του,
αφού τη μάχη έγειρε γι' αυτούς ο κοσμοσείστης.
Ο Τελαμώνιος Αίαντας πλήγωσε πρώτος τότε
τον Ύρτιο, τον αρχηγό των Μυσών των αντρείων·
σκότωσε ο Αντίλοχος το Μέρμερο, το Φάλκη·
ο Μηριόνης σκότωσε Ιπποτίωνα, Μόρη·
ο Τεύκρος πήρε τη ζωή Πρόθωνα, Περιφήτη·
το ρήγα Υπερήνορα έπειτα ο Ατρείδης
πλήγωσε στο λαγγόνι του· του χώθηκε στα σπλάχνα
ξεσκίζοντάς τον ο χαλκός· έφυγε η ψυχή του
απ' την πληγή που άνοιξε· τον σκέπασε σκοτάδι.

Σκότωσε ο Αίαντας πολλούς, ο γιος του Οϊλέα·
μ' αυτόν δεν έμοιαζε κανείς, κάθε που κυνηγούσε
άντρες που διασκορπίζονταν σκιαγμένοι απ' το Δία.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Ξ

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Διὸς ἀπάτη. Ενώ ακούονται οι αλαλαγμοί της μάχης, ο Νέστορας αφήνει το Μαχάονα, τον οποίο περιποιείται στη σκηνή του, για να δει πώς εξελίσσεται η μάχη. Συναντά το Διομήδη, τον Οδυσσέα και τον Αγαμέμνονα, που γυρίζουν πληγωμένοι από τη μάχη. Ο Αγαμέμνονας για τρίτη φορά κάμνει λόγο για επιστροφή στην πατρίδα τη νύχτα. Ο Οδυσσέας και ο Διομήδης προβάλλουν την αντίθεσή τους. Ο Ποσειδώνας εμψυχώνει το βασιλιά με λόγια ενθαρρυντικά και το στρατό με πελώρια ιαχή. Στο μεταξύ η Ήρα, ενεργώντας με πονηριά, δανείζεται από την Αφροδίτη τη μαγική ζώνη της και παρασύρει το Δία πάνω στην Ίδη σε ερωτική συνάντηση, μετά την οποία ο θεός πέφτει σε βαθύ ύπνο. Η Ήρα σπεύδει στο πεδίο της μάχης, για να αναγγείλει στον Ποσειδώνα πως μπορεί απερίσπαστος να παρασταθεί στους Έλληνες. Εκείνος με χαρά σπρώχνει τους Έλληνες σε νέα μάχη· σ' αυτήν χτυπιέται ο Έκτορας βαριά από πέτρα που του πέταξε ο Αίαντας και λιποθυμά· οι Τρώες παθαίνουν βαριές ζημιές και αλλού.

Στη δέκατη τέταρτη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται συνέχεια της εικοστής έκτης ημέρας της επικής αφήγησης.

στ. 2 — *Ασκληπιάδης*· ο γιος του Ασκληπιού, ο Μαχάονας.

στ. 5 — *κρασί φλογάτο*· απόδοση του πρωτότυπου αἶθοψ οἶνος (το επίθετο από τα αἰθός και ὤψ, δηλαδή αυτός που έχει την όψη φωτιάς που καίει, πυρώδης, φλογώδης).

στ. 6 — Για την *Εκαμήδη* βλ. Λ625-627.

στ. 16-22 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 54 — *βροντερός*· απόδοση του πρωτότυπου ὑψιβρεμέτης (από το επίρρημα ὕψι = ψηλά και το θέμα του ρήματος βρέμω = βροντώ).

στ. 82 — *σοφός*· απόδοση του πρωτότυπου πολύμητις (από το επίθετο πολύς και το ουσιαστικό μῆτις = σκέψη).

στ. 83 — τυπικός στίχος· βλ. Δ350.

στ. 89 — *πλατύδρομη*· απόδοση του πρωτότυπου εὐρυάγυια (από το επίθετο εὐρύς = πλατύς και το ουσιαστικό ἀγυιά = δρόμος).

στ. 116 Η *Καλυδώνα* και η *Πλευρώνα* ήταν πόλεις της Αιτωλίας στις όχθες του ποταμού Ευήνου· η πρώτη είναι περισσότερο γνωστή από τη μυθολογική θήρα του καλυδώνιου κάπρου.

στ. 135 *ξακουστός*· απόδοση του πρωτότυπου κλυτός (από το θέμα του ρήματος κλύω = ακούω)· *κοσμοσείστης*· ο Ποσειδώνας· απόδοση του πρωτότυπου ἐννοσίγαιος (από τα ουσιαστικά ἔνοσις = τρανταγμός και γαῖα = γη).

στ. 155 *τον αδερφό κι αντράδερφο*· δηλαδή τον Ποσειδώνα.

στ. 156 *που δόξα δίνει*· απόδοση του πρωτότυπου κυδιάνειρα (από το ουσιαστικό κῦδος = δόξα και ἀνήρ = άντρας).

στ. 157 *πολύπηγης*· απόδοση του πρωτότυπου πολυπίδαξ (από το επίθετο πολύς και το ουσιαστικό πίδαξ = πηγή).

στ. 159 *σεβαστή βοϊδόματη*· απόδοση του πρωτότυπου πότνια βοῶπις.

στ. 201 Στην αρχαία ελληνική μυθολογία ο *Ωκεανός* είναι το αρχαιότερο ποτάμι του κόσμου· περιβάλλει όλες τις στεριές και τις θάλασσες, δε δεσμεύεται από τίποτε και ξαναγυρνά στον εαυτό του· είναι η αρχή όλων των όντων, ακόμη και των θεών· μαζί με τη γυναίκα του *Τηθύ* ζουν στο βάθος της δύσης μακριά από την τριβή του κόσμου και δεν παίρνουν μέρος στις συνελεύσεις των θεών· από αυτούς γεννήθηκαν 3.000 γιοι και άλλες τόσες κόρες, οι *Ωκεανίδες*. Η Ήρα ήταν ιδιαίτερα συνδεμένη μαζί τους: ανατράφηκε κοντά τους και σ' αυτούς κατέφυγε στην αρχή της τιτανομαχίας.

στ. 227 *αλογάρηδων*· απόδοση του πρωτότυπου ἱππόπολος (από το ουσιαστικό ἵππος = άλογο και το θέμα του ρήματος πολέω = τριγυρίζω, ασχολούμαι).

στ. 250 ενν. ο Ηρακλής.

στ. 267 Οι *Χάρες* ή *Χάριτες* ήταν θεότητες της ομορφιάς· έδιναν ομορφιά στη φύση και στην ανθρώπινη ζωή.

στ. 271 Ο όρκος στο όνομα της *Στύγας*, ποταμού του Άδη, ήταν δεσμευτικός για τους θεούς.

στ. 277 *κρουσταλλόχερη*· απόδοση του πρωτότυπου λευκώλενος (από το επίθετο λευκός και το ουσιαστικό ὠλένη).

στ. 283 *των αγριμιών τη μάνα*· απόδοση του πρωτότυπου μήτηρ θηρῶν.

στ. 293 *νεφελοστοιβάχτης*· ο Δίας· απόδοση του πρωτότυπου νεφεληγερέτα (από το ουσιαστικό νεφέλη και το θέμα του ρήματος ἀγείρω).

στ. 317 Ο *Ιξίονας*, γιος του Φλεγύα, ήταν βασιλιάς των Λαπιθών.

στ. 319 Ο *Ακρίσιος* ήταν βασιλιάς του Άργους.

στ. 321 Ο *Φοίνικας* ήταν βασιλιάς της Κρήτης.

στ. 323 Η *Σεμέλη* ήταν κόρη του Κάδμου, βασιλιά των Θηβών· την ερωτεύθηκε ο Δίας· ζηλότυπη η Ήρα, παίρνοντας τη μορφή της τροφού της, έπεισε τη Σεμέλη να ζητήσει από το Δία να εμφανιστεί μπροστά της μ' όλη τη λάμψη του· όταν εκείνος εμφανίστηκε ανάμεσα σε αστραπές και βροντές, η Σεμέλη περιζώστηκε από φλόγες και πεθαίνοντας γέννησε εξαμηνίτικο το Διόνυσο, που ο Δίας τον έραψε στο μηρό του ως τη μέρα της κανονικής κύησής του. Η *Αλκμήνη* ήταν γυναίκα του βασιλιά της Θήβας Αμφιτρύωνα.

στ. 326 Η *Δήμητρα*, κόρη του Κρόνου και της Ρέας, αδερφή του Δία, ήταν θεά της γεωργίας· από την ένωσή της με το Δία γεννήθηκε η Περσεφόνη, που την απήγαγε αργότερα ο θεός του Άδη Πλούτωνας.

στ. 327 Η *Λητώ*, κόρη του τιτάνα Κοίου, καταδιώχτηκε από την Ήρα, όταν την ερωτεύθηκε ο Δίας· όταν ήταν να γεννήσει, καμιά περιοχή δεν τη δεχόταν· η Λητώ τελικά γέννησε τους δίδυμους θεούς Απόλλωνα και Άρτεμη στο περιπλανώμενο ως τότε νησί Ορτυγία (Δήλο), που από τότε σταθεροποιήθηκε στη θέση όπου είναι (έγινε από άδηλος νήσος, που ήταν, δήλος = φανερωμένη, φανερή).

στ. 352 *ο πατέρας*· ενν. ο Δίας.

στ. 380 *Τυδείδης*· ο γιος του Τυδέα, ο Διομήδης.

στ. 406 *Πριαμίδης*· ο γιος του Πρίαμου, ο Έκτορας.

στ. 414-418 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 458 τυπικός στίχος· βλ. Ξ486.

στ. 473 *αλογατά*· απόδοση του πρωτότυπου ἱππόδαμος (από το ουσιαστικό ἵππος = άλογο και το θέμα του ρήματος δαμάω = δαμάζω).

στ. 508 Αξιοσημείωτη εδώ η επίκληση του ποιητή στις Μούσες.

στ. 512 Οι *Μυσοί* ήταν κάτοικοι της μικρασιατικής Μυσίας και, κατά την παράδοση, είχαν έρθει από τη Θράκη.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Ξ

Η δέκατη τέταρτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας δίνει βέβαια τη συνέχεια των συγκρούσεων ανάμεσα στα δυο αντίπαλα στρατόπεδα, αλλά παρεμβάλλει και ένα επεισόδιο θεϊκών παρεμβάσεων με κέντρο την εξαπάτηση του Δία από την Ήρα.

Οι αλαλαγμοί και από τις δυο πλευρές των αντιμαχομένων βάζουν σε κινητικότητα το Νέστορα, που αφήνοντας στη σκηνή του τον τραυματισμένο Μαχάονα κινείται με ενδεικτική περιέργεια. Τα συναισθήματά του (στ. 13-15) και το δίλημμά του (στ. 16-22) δείχνουν τη σοβαρότητα της κατάστασης, που δίνεται άλλωστε με την παραστατική παρομοίωση των στ. 16-20 και με την περιεκτική περιγραφή των στ. 25-26. Η συνάντηση του Νέστορα με την τριανδρία έχει μια απροσδόκητη εξέλιξη: ο Έλληνας αρχιστράτηγος είναι απογοητευμένος και για τον ηγετικό ρόλο του και για την έκβαση του πολέμου (στ. 42-51). Ο Νέστορας στην απάντησή του (στ. 53-63) παρουσιάζεται ρεαλιστής, αλλά και ψύχραιμος παράλληλα. Στην ανταπάντησή του (65-81) ο Αγαμέμνονας δεν αφήνει περιθώρια συζήτησης της αρχικής θέσης του και κλείνει τη δευτερολογία του με απόψεις που βρίσκονται έξω από το κλίμα του «ηρωικού ήθους» της ομηρικής εποχής. Ο Νέστορας δεν επιμένει, αλλ' ο Οδυσσέας με την παρέμβασή του (στ. 83-102), ξεκινώντας με τον τυπικό στίχο ελέγχου άστοχων θέσεων, επιτιμά τον Αγαμέμνονα και υπογραμμίζει τις συνέπειες της ηττοπαθούς θέσης του. Ενθαρρυμένος από την παρέμβαση αυτή ο νεότερος της τριανδρίας Διομήδης, προλογίζοντας με αναφορά στο γενεαλογικό δέντρο του, καλεί τους συνομιλητές του να μείνουν στη γραμμή της αντρειοσύνης και κλείνει την πρότασή του με σαφή υπαινιγμό στην ανάγκη να εξασφαλισθεί η επανάκαμψη στο πεδίο της μάχης του Αχιλλέα, που με κάποια προοικονομία πρώτος τον αναφέρει επώνυμα ο Αγαμέμνονας (στ. 110-132). Η αρχική σκέψη του Αγαμέμνονα έχει παραμεριστεί.

Στο σημείο αυτό η επική αφήγηση περνά από το φυσικό στο μεταφυσικό επίπεδο με την παρέμβαση του θεού Ποσειδώνα, που δρα μεταμορφωμένος, αλλά διατηρώντας τη θεϊκή υπόστασή του και εμβάλλοντας στις ψυχές των καταπτοημένων Ελλήνων την εύλογη υποψία ότι ο γέροντας που μίλησε στον Αγαμέμνονα (στ. 139-146) ξεπερνάει τα ανθρώπινα μέτρα, είναι κάποιος θεός ή οπωσδήποτε θεοκίνητο πρόσωπο.

Η παρέμβαση του Ποσειδώνα είναι σύντομη, αλλά αποφασιστική. Μια δεύτερη παρέμβαση, αυτή της Ήρας, παίρνει ασύγκριτα μεγαλύτερη έκταση (στ. 153-351). Η θεά ξεκινά με ανάμεικτα συναισθήματα: χαίρεται για την παρέμβαση του Ποσειδώνα και οργίζεται για την ανέμελη παραμονή του Δία στο τρωικό βουνό Ίδη. Και καταστρώνει ένα αφεύγατο σχέδιο εξαπάτησης του Δία. Πρώτο στάδιο του σχεδίου είναι ο περίτεχνος στολισμός της (στ. 170-186). Δεύτερο στάδιο είναι η επικουρία της αρμόδιας θεάς Αφροδίτης, που εξαπατημένη από την Ήρα της δίνει ό,τι εκείνη ζήτησε (στ. 187-223). Τρίτο στάδιο είναι η άφιξη

της Ήρας στη Λήμνο και η συνάντησή της εκεί με τη θεότητα του Ύπνου, που παρά τις αρχικές αντιρρήσεις του, κυρίως από ανάμνηση παλαιότερων δυσκολιών του από επενέργειά του πάνω στο Δία, τελικά, με την υπόσχεση ποθητού αντισταθμίσματος, συντρέχει κι αυτός το σχέδιο της Ήρας (στ. 187-279). Τέταρτο και τελικό στάδιο είναι η ερωτική συνέντευξη της Ήρας με το Δία (στ. 280-351). Η εξαπάτηση του Δία ξεκινά από την Ήρα με το ίδιο υλικό που χρησιμοποίησε για την εξαπάτηση της Αφροδίτης (στ. 301-311, πβ. στ. 198-210) και με το σχήμα συζυγικής νομιμοφροσύνης. Ο ποθοπλάνταχτος Δίας ήδη έχει μπλεχτεί στα πλοκάμια των ερωτικών θελγήτρων και με άνετη αναφορά μιας σειράς εξωσυζυγικών περιπετειών του καλεί την Ήρα σε ερωτική συνέντευξη. Η Ήρα προσέρχεται με προσποιητή αιδημοσύνη. Ο ποιητής δίνει την ερωτική σκηνή (στ. 346-351) με μια θαυμαστή συμμετοχή της φύσης στο πλαίσιο μιας ιδεατής μείξης φυσικών και υπερφυσικών στοιχείων.

Ενώ ο Δίας δαμασμένος από τον Ύπνο είναι εξουδετερωμένος, ο Ποσειδώνας παρορμά τους Έλληνες σε αντεπίθεση ανοίγοντας αισιόδοξη προοπτική για τη συνέχεια της μάχης με την προσωπική συμμετοχή του. Η μάχη ανανεώνεται και ο ποιητής τονίζει την έντασή της με τρεις γνώριμες εικόνες για ανθρώπους που ζουν μέσα στη φύση, σε στεριά ή θάλασσα, και μπορούν έτσι αναλογικά να τη μετρήσουν παραλληλίζοντάς την με κύματα που σπαν ορμητικά στις ακτές, με πυρκαγιά που αφανίζει τα δάση, με άνεμο που τραντάζει πανύψηλα δέντρα (στ. 394-401).

Η αποτελεσματικότητα της παρέμβασης του Ποσειδώνα είναι άμεση. Ο Έκτορας τραυματίζεται από τον Αίαντα. Η πτώση του τρωαδίτη ηγέτη δίνεται με παραστατική παρομοίωση (στ. 414-420). Η επική οικονομία θέλει τον Έκτορα τραυματισμένο, όχι σκοτωμένο, και σωσμένο από τους συντρόφους του, που δεν τον αφήνουν στα χέρια των Ελλήνων· ο ποιητής οπωσδήποτε δημιουργεί κλίμα αγωνίας, καθώς ο Έκτορας μεταφερμένος από το πεδίο της μάχης κοντά στον ποταμό Ξάνθο ανακτά στιγμιαία δύναμη, για να υποτροπιάσει ανησυχητικά (στ. 436-439).

Η εξουδετέρωση του Έκτορα ενδυναμώνει τους Έλληνες, αλλά δεν εξουθενώνει τους Τρώες. Η μάχη συνεχίζεται με εναλλαγή δράσης και λόγου· η δράση έχει εναλλαγές, ενώ ο λόγος αμοιβαία διακρίνεται από επική καύχηση (στ. 454-457, 470-474, 479-485, 501-505). Πάντως η ζυγαριά κλίνει προς το μέρος των Ελλήνων. Ήδη έχουν ανατραπεί τα στοιχεία εκείνα που στην αρχή της ραψωδίας συνέθεταν μια απογοητευτική εικόνα για τους Έλληνες. Οι Τρώες τελικά υποχωρούν νικημένοι παρά τον ηρωισμό που δείχνουν.

Η δέκατη τέταρτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας έχει τον επικό επίλογό της, τη συνηθισμένη επίκληση της διαμεσολάβησης της θεότητας, για να οδηγήσει εκείνη το χέρι του ποιητή στην καταγραφή των αποτελεσμάτων της μάχης· δίνονται οι απώλειες των Τρώων με επώνυμους και ανώνυμους σκοτωμένους, κυρίως όμως δίνονται οι επώνυμοι Έλληνες ήρωες που συμπληρώνουν τον πίνακα του προσωπικού «κλέους» τους με τα κατορθώματά τους στη μαχητική αυτή αντεπίθεση (στ. 508-522). Το argumentum e silentio, αυτή η σιωπηρή -κι ωστόσο εύγλωτη- απόδειξη που αποκομίζει ο ακροατής ή ο αναγνώστης της επικής αφήγησης είναι ότι, αν πέρασε με θεϊκή παρέμβαση μια κρίσιμη φάση, ο πόλεμος συνεχίζεται· τίποτε δεν έχει κριθεί οριστικά.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Ξ

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Ξ της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 5 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-134, β) στ. 135-223, γ) στ. 224-351, δ) στ. 352-439 και ε) στ. 440-522. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ξ, στ. 1-134): Ο Νέστορας συναντά τους Αγαμέμνονα, Οδυσσέα, Διομήδη και επιστρέφουν στη μάχη.

1. Αξιολογήστε τη δραστηριότητα του Νέστορα στην αρχή της ραψωδίας αυτής.
2. Κρίνετε την πρόταση που κάνει στο Νέστορα ο Αγαμέμνονας (στ. 65-81).
3. Κρίνετε την αντίδραση του Οδυσσέα στην πρόταση του Αγαμέμνονα (στ. 83-102).
4. Αξιολογήστε το λόγο του Διομήδη (στ. 110-132).

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ξ, στ. 135-223): Παρέμβαση του Ποσειδώνα, το σχέδιο της Ήρας, συνομιλία Ήρας-Αφροδίτης.

1. Αξιολογήστε την παρέμβαση του Ποσειδώνα (στ. 135-152).
2. Αξιολογήστε την περιγραφή του στολισμού της Ήρας (στ. 170-186).
3. Χαρακτηρίστε την Ήρα από το διάλογό της με την Αφροδίτη (στ. 190-221).
4. Χαρακτηρίστε την Αφροδίτη από το διάλογό της με την Ήρα (στ. 190-221).

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ξ, στ. 224-351): Συνομιλία Ήρας-Ύπνου, η αποκοίμιση του Δία.

1. Αξιολογήστε τη συνομιλία Ήρας-Ύπνου (στ. 233-276).
2. Χαρακτηρίστε το Δία από τη συνομιλία του με την Ήρα (στ. 298-345).
3. Χαρακτηρίστε την Ήρα από τη συνομιλία της με το Δία (στ. 298-345).
4. Αξιολογήστε την περιγραφή των στ. 347-351.

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ξ, στ. 352-439): Ο Ποσειδώνας ξεσηκώνει τους Έλληνες, τραυματισμός του Έκτορα.

1. Ποια ιδιοτυπία έχει η νέα παρέμβαση του Ποσειδώνα (στ. 363-377) και πώς δικαιολογείται;
2. Αξιολογήστε την περιγραφή των στ. 392-401.
3. Αξιολογήστε την περιγραφή του τραυματισμού του Έκτορα (στ. 409-420).
4. Ποιες παρατηρήσεις μπορούν να γίνουν γύρω από τον τραυματισμό του Έκτορα;

Πέμπτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ξ, στ. 440-522): Συνέχεια των συγκρούσεων μετά τον τραυματισμό του Έκτορα.

1. Χαρακτηρίστε την καυχησιολογία του Πολυδάμα (στ. 454-457).

2. Χαρακτηρίστε την καυχησιολογία του Αίαντα (στ. 470-474).
3. Χαρακτηρίστε την καυχησιολογία του Ακάμα (στ. 479-485).
4. Χαρακτηρίστε την καυχησιολογία του Πηνέλαου (στ. 501-505).

— — —

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Ποια εικόνα του ελληνικού στρατοπέδου και των ηγετών παρουσιάζει η αρχή της ραψωδίας αυτής;
2. Ποια είναι η εικόνα που παρουσιάζει ο Αγαμέμνονας στη συνομιλία του με τους άλλους ηγέτες;
3. Γιατί χάρηκε η Ήρα βλέποντας τη δραστηριότητα του Ποσειδώνα και γιατί δεν περιορίστηκε σ' αυτήν;
4. Ποια συμπεράσματα βγάζετε για τις σχέσεις μεταξύ θεών από τους διαλόγους Ήρας-Αφροδίτης και Ήρας-Ύπνου;
5. Ποια αντίληψη πρέπει να είχαν οι ομηρικοί άνθρωποι για το Δία απ' όσα γίνονται με την αποκοίμισή του;
6. Γιατί αποχώρησε ο Έκτορας μετά από το ακόντιο που έριξε στον Αίαντα;
7. Γιατί οι Αργείοι έχουν τόση συναισθηματική έξαρση μετά τον τραυματισμό του Έκτορα;
8. Ποια δραματική ένταση δημιουργεί το περιστατικό του τραυματισμού του Έκτορα;
9. Γιατί ο ποιητής στο στ. 508 επικαλείται τις Μούσες;
10. Ποια συναισθήματα προκαλεί το τέλος της ραψωδίας αυτής;

— — —

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Ξ της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Ο ρόλος των θεών στη ραψωδία αυτή.
4. Μελέτη των παρομοιώσεων της ραψωδίας: ποια στοιχεία παραβάλλονται, ποιες ποιητικές προθέσεις εξυπηρετούν;
5. Η ομηρική καυχησιολογία - ανάλυση των στοιχείων της.
6. Μελέτη της δραματικής έντασης μέσα στην επική αφήγηση της ραψωδίας.
7. Μεταμορφώσεις του Ποσειδώνα - συσχετισμός με μεταμορφώσεις άλλων θεών.
8. Ο μυθικός φόρτος της ραψωδίας: υπαινιγμοί σε μυθολογικά στοιχεία.
9. Τα ζεύγη παράλληλων θεμάτων: σύγκριση των καυχησιολογιών Ελλήνων και Τρώων της ραψωδίας αυτής.
10. Η πρόταση του Αγαμέμνονα για φυγή: συσχετισμός με προηγούμενες ανάλογες προτάσεις.

ΙΛΙΑΔΑΣ Ο

Ξύπνημα του Δία Συνομιλία του με την Ήρα Επιστροφή των θεών στον Όλυμπο (στ. 1-99)

Όταν φεύγοντας πέρασαν παλούκια και χαντάκι,
-στέρησαν τη ζωή πολλών των Δαναών τα χέρια-
δίπλα στ' αμάξια στάθηκαν και πρόσμεναν με φόβο
χλωμοί απ' την τρομάρα τους. Και ξύπνησε ο Δίας
πλάι στη χρυσόθρονη Ήρα στην κορυφή της Ίδης.
Πήδησε ευθύς κι αντίκρισε τους Τρώες, τους Αργείους,
εκείνους να τσακίζονται, αυτούς να καταδιώκουν
κι ανάμεσά τους να γυρνά ο ρήγας Ποσειδώνας.
Τον Έκτορα να κείτεται είδε μέσα στον κάμπο·
γύρω του ήταν σύντροφοι· βαριανάσαινε, αίμα
ξερνούσε, πνοή δεν είχε· τρανός του είχε ρίξει.
Τον είδε και τον πόνεσε θεών, θνητών ο κύρης
κι είπε στην Ήρα με οργή στραβοκοιτάζοντάς την:
«Ο δόλος σου ο άθλιος έβγαλε, αδάμαστη Ήρα,
τον Έκτορα απ' τον πόλεμο, τσάκισε τους ανθρώπους.
Για το βαρύ το δόλο σου πρώτη θα μου πληρώσεις·
θα σε χτυπήσω αλύπητα, το ξέρω δίχως άλλο.
Ότι σε κρέμασα ψηλά δεν το θυμάσαι τάχα,
ότι έδεσα στα πόδια σου δυο αμόνια, τα χέρια
σου έδεσα μ' ένα σχοινί χρυσό και που δε σπάζει;
Κρεμόσουν απ' τα σύννεφα· στον Όλυμπο πονούσαν
οι θεοί, μα να σε λύσουν τη δύναμη δεν είχαν·
γιατί έριχνα όποιον έπιανα ψηλά απ' το κατώφλι,
ώσπου έφτανε πια ξέψυχος στη γη· μα ούτε κι έτσι
του Ηρακλή του άξιου με άφηνε ο πόνος,
που με βοηθό σου το Βοριά στο πέλαγος το άγριο
με θύελλες τον παίδευες, θέλοντας το κακό του,
κι ύστερα τον ξεστράτισες στης Κως τ' αρχοντονήσι.
Και από κει τον γλίτωσα, στ' αλογοθρόφο Άργος

τον ξανάφερα ύστερα απ' τα πολλά του πάθη.
Θα σου θυμίσω όλα αυτά, τους δόλους σου να πάψεις,
να δεις πως δε σε ωφελούν έρωτας και κρεβάτι,
που μακριά απ' τους θεούς βρήκες να με πλανέψεις.»
Έτσι είπε· κι η βοϊδόματη τρόμαξε αφέντρα Ήρα
και λόγια ανεμάρπαστα γύρισε και του είπε:
«Ας είναι μάρτυρες η Γη κι ο Ουρανός επάνω
και το νερό που κρέμεται της Στύγας κι είναι ο όρκος
ο πιο τρανός για τους θεούς τους τρισευτυχισμένους,
το ιερό κεφάλι σου, του γάμου μας την κλίνη,
που δε θα έβαζα ποτέ στο στόμα δίχως λόγο:
Με τη δική μου θέληση όχι ο κοσμοσείστης
τους Τρώες και τον Έκτορα βλάπτει και βοηθάει
τους άλλους, μα η ψυχή του το θέλει και τον σπρώχνει
να υποφέρουν βλέποντας εκείνους μπρος στα πλοία.
Ωστόσο εγώ θα πω σ' αυτόν τον ίδιο δρόμο τώρα
να πάρει, μαυροσύννεφε, όποιον εσύ προστάζεις.»
Έτσι είπε· χαμογέλασε θεών, θνητών ο κύρης
και λόγια ανεμάρπαστα γύρισε και της είπε:
«Αν στους θεούς ανάμεσα, βοϊδόματη Ήρα αφέντρα,
μ' εμένα σ' όλα συμφωνείς, τότε ο Ποσειδώνας,
ακόμη κι αν το ήθελε να πάρει άλλο δρόμο,
σε ό,τι εμείς ορίζουμε θα έστεργε αμέσως.
Ωστόσο, αν ειλικρινά μιλάς, μ' αλήθεια τώρα,
πήγαινε αμέσως στους θεούς και πες να 'ρθουν κοντά μου
Ίριδα και Απόλλωνας, ο ξακουστός στο τόξο·
να πάει στους χαλκοθώρακους τους Αχαιούς εκείνη
απ' τη μάχη να τραβηχτεί να πει στον Ποσειδώνα
και πίσω στο παλάτι του αμέσως να γυρίσει·
να σπρώξει κι ο Απόλλωνας τον Έκτορα στη μάχη,
να τον γεμίσει δύναμη, τους πόνους του να γιάνει,
που του ταράζουν την ψυχή, και τους Αργείους πίσω
να στρέψει, τη δειλή φυγή βάζοντας στην ψυχή τους,
να πέσουν φεύγοντας αυτοί στα πολύσκαρμα πλοία
του Αχιλλέα· το φίλο θα ξεσηκώσει εκείνος,

τον Πάτροκλο· ο Έκτορας όμως θα τον σκοτώσει
μπροστά από το Ίλιο, αφού πιο πριν εκείνος
σκοτώσει πολλούς αντρείους, το γιο μου Σαρπηδόνα.
Θα σκοτώσει τον Έκτορα μ' οργή ο Αχιλλέας.
Θα διώξω έπειτα εγώ τους Τρώες απ' τα πλοία,
ωσότου πια οι Αχαιοί με βουλή της Παλλάδας
την πόλη την απόγκρεμη της Τροίας κυριεύσουν.
Ως τότε ούτε σταματώ το θυμό κι ούτε αφήνω
κάποιο θεό στους Δαναούς βοήθεια να προσφέρει,
προτού γίνει το θέλημα του τέκνου του Πηλέα,
όπως του υποσχέθηκα την κεφαλή κουνώντας
τη μέρα που η Θέτιδα προσπέφτοντας σ' εμένα
τον πορθητή Αχιλλέα ζήτησε να τιμήσω.»
  Έτσι είπε· και υπάκουσε η λευκοχέρα Ήρα
κι έφυγε προς τον Όλυμπο απ' τα βουνά της Ίδης.
Όπως του ανθρώπου ο νους πετά, που έχοντας γυρίσει
χώρες πολλές στοχάζεται μες στη βαθιά του σκέψη
«να 'μουν εκεί, να 'μουν αλλού» και μύρια βάζει ο νους του,
έτσι πετούσε γρήγορα η Ήρα η αφέντρα.
Στον Όλυμπο κατέφθασε και βρήκε στο παλάτι
συγκεντρωμένους τους θεούς· όταν την είδαν, όλοι
πήδησαν χαιρετώντας την μ' ολόγεμα ποτήρια.
Τους άλλους τους παράτησε και πήρε το ποτήρι
της όμορφης της Θέμιδας, γιατί ήρθε εκείνη πρώτη,
και λόγια ανεμάρπαστα μίλησε και της είπε:
  «Γιατί ήρθες, Ήρα, τάχατε; Μοιάζεις για συγχυσμένη.
Του Κρόνου ο γιος, ο άντρας σου, πολύ σ' έχει φοβίσει.»
    Γύρισε κι είπε προς αυτήν η λευκοχέρα Ήρα:
«Θέμιδα, μη ρωτάς γι' αυτό· το ξέρεις και η ίδια
πόσο σκληρή κι αλύγιστη είναι η ψυχή εκείνου.
Μα κάμε αρχή για τους θεούς να τρων μες στο παλάτι
και μ' όλους τους αθάνατους και συ θα τα ακούσεις
όσα κακά στοχάστηκε να κάμει ο γιος του Κρόνου·
και λέω πως δε θα χαρεί θνητός, θεός κανένας,
αν έμεινε να χαίρεται κάποιος καλό τραπέζι!»

Συζήτηση των θεών στον Όλυμπο Αποστολή της Ίριδας στον Ποσειδώνα (στ. 100-219)

Μιλώντας έτσι κάθισε η Ήρα η αφέντρα
και οι θεοί λυπήθηκαν στου Δία το παλάτι·
τα χείλη εκείνης γέλασαν, στα φρύδια πάνω όμως
το μέτωπο δε μέρωσε· κι είπε οργή γεμάτη:
«Άμυαλοι, που αστόχαστα το Δία πολεμούμε!
Ακόμη αλήθεια θέλουμε μιλώντας του ή με βία
αυτόν να σταματήσουμε· κάθεται αυτός αλάργα,
δε νοιάζεται, δε μας ψηφά· λέει πως ξεχωρίζει
σ' αντρεία και σε δύναμη πολύ ανάμεσά μας.
Δείξτε γι' αυτό υπομονή σ' ό,τι κακό σας στείλει.
Νομίζω τώρα πως κακό στον Άρη έχει κάμει·
ο γιος του ο Ασκάλαφος σκοτώθηκε στη μάχη,
που τον αγάπησε πολύ ο άτρομος ο Άρης.»
Έτσι είπε· χτύπησε ο Άρης τα δυο γερά μεριά του
με τις παλάμες ανοιχτές και έλεγε θρηνώντας:
«Μη μου θυμώσετε, θεοί, κάτοικοι του Ολύμπου,
το γιο μου να εκδικηθώ στων Αχαιών τα πλοία,
κι αν είναι από κεραυνό να χτυπηθώ του Δία,
να κείτομαι μες στους νεκρούς, στο αίμα και στη σκόνη.»
Είπε, πρόσταξε τ' άλογα, το Φόβο και τον Τρόμο,
να του ζέψουν και ντύθηκε τα λαμπερά του όπλα.
Τότε ο θυμός και η οργή του Δία θα ξεσπούσε
προς τους θεούς πιο δυνατά, πιο άγρια ακόμη,
αν δε πηδούσε η Αθηνά, με φόβο μήπως πάθουν
όλοι τους κακό, στη θύρα απ' το δικό της θρόνο·
κράνος κι ασπίδα άρπαξε από κεφάλι κι ώμους,
τα χάλκινο κοντάρι του απ' το γερό του χέρι
το πήρε και το έστησε· και μάλωσε τον Άρη:
«Χάθηκες, ξέφρενε, τρελέ! Τ' αυτιά σου δεν ακούουν
και έχει ολότελα χαθεί ο νους και η ντροπή σου.
Μα τι είπε δεν άκουσες η λευκοχέρα Ήρα,
που λόγο πριν μας γύρισε απ' τον ολύμπιο Δία;
Να θέλεις τάχατε κακά πολλά εσύ να πάθεις,
πίσω να 'ρθεις στον Όλυμπο με όλο σου τον πόνο
και σ' όλους μας κακό πολύ μ' αυτό να προκαλέσεις;

Θ' αφήσει αυτός τους Αχαιούς και τους αντρείους Τρώες,
πίσω θα 'ρθει στον Όλυμπο, θα βάλει τις φωνές του
και θα αρπάξει στη σειρά και φταίχτη και αθώο.
Σε συμβουλεύω την οργή να πάψεις για το γιο σου·
κι άλλοι καλύτεροι απ' αυτόν στη δύναμη, στα χέρια
έχουν χαθεί ή θα χαθούν· δε γίνεται η φύτρα
και η γενιά κάθε θνητού το χάρο να γλιτώσει.»
Έτσι είπε και ξανάβαλε στη θέση του τον Άρη.
Κάλεσε τον Απόλλωνα έξω να βγει η Ήρα
και την Ίριδα, που θεών είναι μαντατοφόρα.
και λόγια ανεμάρπαστα σ' αυτούς μιλώντας είπε:
«Στην Ίδη το γοργότερο να πάτε θέλει ο Δίας·
και όταν φτάσετε εκεί και δείτε πια το Δία,
ό,τι προστάξει και ζητά κάμετε δίχως άλλο.»
Είπε και ξαναγύρισε η Ήρα η αφέντρα
και κάθισε στο θρόνο της· και πέταξαν εκείνοι.
Στην Ίδη την πολύπηγη, των αγριμιών τη μάνα,
στου Γάργαρου την κορυφή το Δία καθισμένο
βρήκαν· έστεκε γύρω του νέφος ευωδιασμένο.
Κι οι δυο σταμάτησαν μπροστά στο νεφελοστοιβάχτη·
διόλου αυτός δε θύμωσε, καθώς τους δυο τους είδε,
έτσι που στης γυναίκας του υπάκουσαν το λόγο,
και λόγια ανεμάρπαστα στην Ίριδα είπε πρώτα:
«Ίριδα, τρέχα γρήγορα στο ρήγα Ποσειδώνα
κι ανάγγειλέ του όλα αυτά, χωρίς κανένα ψέμα.
Πες του να φύγει γρήγορα απ' τη σφαγή, τη μάχη,
πίσω να πάει στη θάλασσα ή στους θεούς τους άλλους.
Αν δεν ακούσει ό,τι πω, αν πει να τ' αψηφήσει,
ας στοχαστεί τότε καλά στο νου του, στην καρδιά του,
μη στην ορμή μου αντισταθεί, μ' όλη τη δύναμή του,
γιατί είμαι πιο δυνατός και μεγαλύτερός του·
όμως εκείνου η καρδιά ν' αντιμιλά τολμάει
σαν να μου είναι όμοιος, που με τρομάζουν όλοι.»
Είπε· κι η ανεμόποδη Ίριδα δεν αρνιόταν
κι από την Ίδη τράβηξε στην ιερή την Τροία.

Όπως όταν απ' τα νέφη πέφτει χαλάζι ή χιόνι
απ' τον αιθερογέννητο βοριά κατεβασμένο,
έτσι μ' ορμή η γρήγορη η Ίριδα πετούσε·
πήγε κοντά και στάθηκε κι είπε στον κοσμοσείστη:
«Γαλαζοχαίτη, αφέντη γης, ήρθα και έχω φέρει
σε σένα κάποιο μήνυμα του ασπιδοφόρου Δία.
Είπε να φύγεις γρήγορα απ' τη σφαγή, τη μάχη,
να πας ή προς τη θάλασσα ή στους θεούς τους άλλους.
Αν δεν ακούσεις ό,τι πει, αν πας να τ' αψηφήσεις,
φοβέρισε να 'ρθει εδώ, για να σε πολεμήσει·
και να κρατήσεις μακριά τα χέρια σου μηνάει,
γιατί είναι πιο δυνατός και μεγαλύτερός σου·
μα η δική σου η καρδιά ν' αντιμιλά τολμάει
σαν να του είσαι όμοιος, που τον τρομάζουν όλοι.»
Ο κοσμοσείστης θύμωσε και προς εκείνην είπε:
«Ποπό, κι ας είναι δυνατός, με έπαρση μιλάει,
εμένα τον ισότιμο με βία θα κρατήσει.
Τρεις γεννηθήκαμε αδερφοί από Κρόνο και Ρέα,
ο Δίας, εγώ κι ο Άδης, ρήγας των πεθαμένων.
Στα τρία τα μοιράσαμε, πήρε ο καθένας κάτι·
στην κλήρωση μου έτυχε στη θάλασσα να μένω
πάντα, στον Άδη έτυχε το ζοφερό σκοτάδι
και στο Δία ο ουρανός με σύννεφα και αιθέρα·
μα ο ψηλός ο Όλυμπος κι η γη ανήκει σ' όλους.
Γι' αυτό δεν υποτάσσομαι στο θέλημα του Δία,
μα μ' όλη του τη δύναμη στο χώρο του ας μένει.
Σαν να 'μουν δα πολύ δειλός ας μη με φοβερίζει·
τους γιους, τις θυγατέρες του καλύτερο θα ήταν,
ο ίδιος που τους γέννησε, με λόγια να μαλώνει·
και άθελά τους τότε αυτοί εκείνον θα ακούσουν.»
Η ανεμόποδη Ίριδα γύρισε και του είπε:
«Γαλαζοχαίτη, αφέντη γης, λοιπόν αυτά τα λόγια
τα δυνατά και τα σκληρά τώρα να πάω στο Δία
ή τ' αλλάζεις; Οι φρόνιμοι τις γνώμες τους αλλάζουν.
Τους πρωτογέννητους βοηθούν, ξέρεις οι Ερινύες.»

Ο Ποσειδώνας γύρισε κι είπε ο κοσμοσείστης:
«Σωστός ο λόγος, Ίριδα, αυτός που είπες τώρα·
καλό καλά να σκέφτεται ένας μαντατοφόρος.
Όμως το νου μου, την ψυχή πόνος βαρύς πλακώνει,
να είμαστε ισότιμοι, να 'χουμε ίδιο κλήρο
και με λόγια πικρόχολα αυτός να με μαλώνει.
Όσο κι αν βράζω από οργή, θα υποκύψω τώρα.
Μα άλλο λόγο θα σου πω και λέγω απειλώντας:
Αν, χωρίς να το θέλω εγώ, η Αθηνά, η Ήρα,
ο Ερμής και ο Ήφαιστος, να σπλαχνιστεί θελήσει
την Τροία την απόγκρεμη, να πέσει δε θελήσει,
τρανή να δώσει δύναμη στους Δαναούς, ας ξέρει
πως μάλωμα αγιάτρευτο ανάμεσά μας θα 'ναι.»

Έτσι είπε και τους Αχαιούς άφησε ο κοσμοσείστης
και χώθηκε στη θάλασσα· το 'νιωσαν οι Αργείοι.

Εντολή του Δία στον Απόλλωνα
Εμψύχωση του Έκτορα
Νέα επίθεση των Τρώων (στ. 220-342)

Τότε είπε στον Απόλλωνα ο νεφελοστοιβάχτης:
«Στον χαλκόκρανο Έκτορα πήγαινε τώρα, Φοίβε·
ήδη της γης ο άρχοντας, ο κοσμοσείστης πάει
στη θάλασσα γλιτώνοντας το φοβερό θυμό μου·
το μάλωμά μας θα 'νιωσαν κι όλοι οι θεοί οι άλλοι
που βρίσκονται στα Τάρταρα τριγύρω από τον Κρόνο.
Μα είναι αυτό καλύτερο για μένα και για κείνον,
που πιο μπροστά φοβήθηκε και έχει υποχωρήσει,
γιατί αλλιώς θα χύναμε κι οι δυο πολύν ιδρώτα.
Την κροσσωτή ασπίδα μου στα χέρια κράτησέ την
και τους αντρείους Αχαιούς τρόμαζε αυτήν κουνώντας·
μακρότοξε, η έγνοια σου ο Έκτορας να είναι·
βάλε του μέσα δύναμη, οι Αχαιοί ωσότου
φεύγοντας στον Ελλήσποντο, στα πλοία τους να φτάσουν.
Και θα νοιαστώ αργότερα με λόγια και με έργα
απ' τα πάθη οι Δαναοί να ξανασάνουν πάλι.»

Έτσι είπε· δεν παράκουσε το λόγο του πατέρα
ο Φοίβος και κατέβηκε απ' τα βουνά της Ίδης
μ' ένα γεράκι μοιάζοντας που κυνηγάει φάσσες.
Βρήκε το γιο του Πρίαμου, τον Έκτορα τον άξιο

να κάθεται· δεν πλάγιαζε, είχε συνέλθει κάπως
και τους δικούς του γνώριζε· τον είχαν σταματήσει
βαριά ανάσα κι ίδρωτας· τον στύλωνε ο Δίας.
Κοντά του ο Φοίβος στάθηκε ο μακρορίχτης κι είπε:
«Έκτορα, γιε του Πρίαμου, γιατί μακριά απ' όλους
ξέπνοος τώρα κάθεσαι; Ποια συμφορά σε βρήκε;»
Ο κρανοσείστης Έκτορας με σβηστή φωνή είπε:
«Ποιος είσαι, δυνατέ θεέ, που με ρωτάς αντίκρυ;
Δεν ξέρεις πως με χτύπησε, καθώς εγώ χαλούσα
πλάι στα πλοία των Αχαιών τους δικούς του, στο στήθος
με κοτρόνι ο Αίαντας κι έκοψε την ορμή μου;
Κι έλεγα πως θα πορευτώ προς τους νεκρούς, στον Άδη
τη μέρα αυτή· την καρδιά μου άκουα, μου φαινόταν.»
Είπε σ' αυτόν ο άρχοντας, ο μακρορίχτης Φοίβος:
«Κουράγιο! Τέτοιο βοηθό σου έστειλε ο Κρονίδης
απ' την Ίδη να μείνω πλάι και να σε βοηθήσω,
το Φοίβο τον χρυσόξιφο, που από καιρό και σένα
και τ' απόγκρεμο κάστρο σου πάντοτε προστατεύω.
Μα έλα τώρα πρόσταξε πολλούς αμαξηλάτες
προς τα πλοία τα βαθουλά να σπρώξουν τ' άλογά τους·
κι εγώ πηγαίνοντας μπροστά δρόμο στρωτό θ' ανοίξω
για τ' άλογα και σε φυγή θα τρέψω τους Αργείους.»
Είπε και έβαλε ορμή μεγάλη στο ρηγάρχη.
Όπως ξεκούραστο άλογο που χόρτασε στη φάτνη
σπάει τα δεσμά, με θόρυβο τρέχει στην πεδιάδα,
να λούζεται στο καθαρό ποτάμι μαθημένο,
καμαρωτό, μ' υψωμένη την κεφαλή κι οι χαίτες
στους ώμους του ανεμίζονται κι αυτό γεμάτο αντρεία
τα γόνατά του τ' οδηγούν στις γνώριμες βοσκές του,
έτσι ο Έκτορας γοργά γόνατα, πόδια είχε
και με τη θεϊκή φωνή έσπρωχνε αμαξηλάτες.
Όπως όταν αγριόγιδο ή και κερατοφόρο
ελάφι σκύλοι κυνηγούν και άνθρωποι του κάμπου,
μα ένας βράχος κοφτερός και ισκιωμένο δάσος
το γλιτώνουν και να χαθεί η μοίρα του δεν είναι,

κι απ' τις φωνές στο δρόμο του ένα λιοντάρι βγαίνει
μακροχήτικο κι όλους τους να πάνε πίσω κάνει,
έτσι για λίγο οι Δαναοί μαζί τούς κυνηγούσαν
τρυπώντας τους με τα σπαθιά, με δίκοπα κοντάρια·
μα σαν είδαν τον Έκτορα πάνω τους να ορμάει,
ταράχτηκαν και κόπηκε η δύναμη απ' όλους.

Ο Θόας, του Ανδραίμονα ο γιος, σ' αυτούς μιλούσε,
των Αιτωλών ο πιο τρανός, τεχνίτης στο κοντάρι,
στη μάχη πάντα άξιος· απ' τους Αργείους λίγοι
τον νικούσαν σε σύναξη, σαν νιοι λογομαχούσαν·
καλόγνωμος τότε γι' αυτούς μίλησε και τους είπε:

«Ποπό, πράγμα παράξενο τα μάτια μου που βλέπουν!
Να, που ξανασηκώθηκε ξεφεύγοντας το χάρο
ο Έκτορας! Κι ελπίζαμε πως είναι σκοτωμένος
απ' τα χέρια του Αίαντα, του γιου του Τελαμώνα.
Κάποιος θεός τον γλίτωσε, τον Έκτορα έχει σώσει,
που γόνατα παρέλυσε πολλών ως τώρα Αργείων
και λέω πως ίδια θα 'χουμε· χωρίς να θέλει ο Δίας
δε θα 'ταν μπρος στους πρόμαχους έχοντας τέτοια λύσσα.
Ελάτε όμως σ' ό,τι πως να με ακούσετε όλοι.
Το πλήθος ας φωνάξουμε να πάει στα καράβια·
και όσοι καμαρώνουμε πως είμαστε αντρείοι
ας μείνουμε· ίσως μπροστά κόψουμε την ορμή του
βαστώντας τα κοντάρια μας· όσο κι αν είναι αντρείος,
να μπει μες στο στρατόπεδο θα φοβηθεί, νομίζω.»

Έτσι είπε· και υπάκουσαν στο λόγο του οι άλλοι.
Γύρω από τον Αίαντα και τον Ιδομενέα,
τον Τεύκρο, Μηριόνη, Μέγη, τον όμοιο του Άρη,
καλώντας τους πιο άξιους ετοίμαζαν τη μάχη
αντίκρυ σε Τρώες κι Έκτορα· οι πιο πολλοί ωστόσο
προς τα πλοία των Αχαιών πίσω γυρνούσαν τότε.

Σύσσωμοι οι Τρώες όρμησαν και δρασκελώντας πρώτος
ο Έκτορας· και μπροστά του ο Φοίβος προχωρούσε
με σύννεφο στους ώμους του· στα χέρια του κρατούσε
τη λαμπρή, κροσάτη, ώρια και ανίκητη ασπίδα,

έργο του Ήφαιστου, άντρες ο Δίας να φοβίζει·
αυτή στα χέρια έχοντας μπροστά τραβούσε τότε.
Κρατήθηκαν οι Δαναοί σύσσωμοι· φωνή άγρια
κι από τους δυο σηκώθηκε· τα βέλη αναπηδούσαν
απ' τις χορδές· τα κοντάρια απ' τα αντρεία χέρια
άλλα στις σάρκες χώνονταν νέων αντρειωμένων,
άλλα στη γη καρφώνονταν, πριν δοκιμάσουν σάρκα,
όσο κι αν το λαχτάριζαν με σάρκα να χορτάσουν.
Ο Φοίβος όσο άσειστα κρατούσε την ασπίδα,
κι οι δυο τους βέλη έριχναν κι έπεφταν αντρειωμένοι.
Όμως όταν την έσεισε τους Δαναούς κοιτώντας
και έβγαλε τρανή φωνή, στα στήθη την καρδιά τους
πάγωσε κι αυτοί ξέχασαν τη δυνατή ορμή τους.
Όπως όταν αγρίμια δυο απρόσμενα ορμώντας
σ' αρνιών κοπάδι ή βοδιών μες στην καρδιά της νύχτας,
ενώ τους λείπει ο βοσκός, όλα τα διασκορπίζουν,
έτσι δειλοί οι Αχαιοί σκόρπισαν, γιατί ο Φοίβος
τους σκόρπιζε και δόξαζε τον Έκτορα, τους Τρώες.
Καθένας κι έναν σκότωσε, σαν σκόρπισε η μάχη.
Εσκότωσε ο Έκτορας των χαλκοθωρακάτων
των Βοιωτών το βασιλιά Αρκεσίλαο κι άλλον,
του Μενεσθέα σύντροφο πολύ πιστό, Στιχίο.
Τον Μέδοντα και Ίασο σκότωσε ο Αινείας·
του Οϊλέα νόθος γιος, του Αίαντα αδέρφι,
ήταν ο Μέδοντας· ζούσε ωστόσο στη Φυλάκη
μακριά απ' την πατρίδα του, γιατί είχε σκοτώσει
της μητρυιάς του ένα δικό, γυναίκας του Οϊλέα·
των Αθηναίων αρχηγός ο Ίασος ήταν πάλι·

Ο Έκτορας παρακινεί τους Τρώες Ο Πάτροκλος πάει στον Αχιλλέα Συνέχεια της μάχης (στ. 343-457)

γιο του Σφήλου τον έλεγαν, εγγόνι του Βουκόλου.
Ο Πολυδάμας σκότωσε το Μηκιστή, τον Έχιο,
ο Πολίτης κι ο Αγήνορας στους πρόμαχους τον Κλόνιο.
Στον ώμο ο Πάρης χτύπησε το Δήοχο από πίσω,
καθώς εκείνος έφευγε, τον κάρφωσε ως πέρα.
Κι εκείνοι ενώ τους γύμνωναν, στο ανοιχτό χαντάκι
και στα παλούκια έφευγαν ορμώντας οι Αργείοι

και χώνονταν στο τείχος τους σπρωγμένοι απ' την ανάγκη.
Φώναξε τότε ο Έκτορας με δύναμη στους Τρώες:
«Ορμήστε στα καράβια τους, τα λάφυρα αφήστε!
Όποιον θα δω να στέκεται μακριά απ' τα καράβια,
θάνατο θα του δώσω ευθύς κι ούτε ποτέ δικοί του
γι' αυτόν θα στήσουν την πυρά, έτσι για να τον θάψουν,
μόνο σκυλιά στο κάστρο μας το πτώμα του θα σύρουν!»
Έτσι είπε και μαστίγωσε τα άλογα στους ώμους,
τους Τρώες εμψυχώνοντας· κι όλοι μαζί του τότε
των αμαξιών τα άλογα τα έκαναν να τρέχουν,
βγάζοντας δυνατές φωνές· μπροστά απ' αυτούς ο Φοίβος
γκρέμισε με τα πόδια του του χαντακιού τις όχθες,
το χώμα μέσα έριξε και γέφυρα μεγάλη,
πλάκα για κείνους έστρωσε, όσο κάποιος που ρίχνει
με το κοντάρι θέλοντας να δει τη δύναμή του.
Φάλαγγες χύνονταν αυτοί, μπροστά σ' αυτούς ο Φοίβος
κρατώντας την ατίμητη ασπίδα· των Αργείων
το τείχος γκρέμιζε εύκολα, όπως παιδί στον άμμο,
αφού μ' εκείνον παίζοντας στήσει εκεί σπιτάκια,
ύστερα πάλι τα χαλνά με χέρια και με πόδια.
Έτσι και συ, Απόλλωνα, των Αχαιών χαλνούσες
τον κόπο και το μόχθο τους, τους έκαμνες να φεύγουν.
Έτσι κλεισμένοι έμεναν αυτοί κοντά στα πλοία·
έδιναν θάρρος κι έπαιρναν κι ευχόταν ο καθένας
σε όλους τους αθάνατους σηκώνοντας τα χέρια·
και πιο πολύ ο Νέστορας, των Αχαιών η σκέπη,
προσευχόταν απλώνοντας τα χέρια του προς τ' άστρα:
«Πατέρα Δία, αν κανείς στο πολυσίταρο Άργος
προβάτου ή βοδιού μεριά καίγοντας σου ζητούσε
στη χώρα του να ξαναρθεί κι εσύ το είχες τάξει,
θυμήσου το, Ολύμπιε, διώξε τη μαύρη μέρα,
τους Δαναούς ν' αφανιστούν έτσι μην τους αφήνεις!»
Έτσι είπε· κι ο βαθύγνωμος βρόντησε τότε Δίας
τις προσευχές ακούοντας του γέρου Νηλήδη.
Οι Τρώες όταν άκουσαν του ασπιδοφόρου Δία

τη βροντή, πόθησαν μάχη, όρμησαν στους Αργείους.
Όπως μες στην πλατύδρομη θάλασσα τρανό κύμα,
πάει στου πλοίου την κουπαστή, καθώς εκείνο σπρώχνει
η δύναμη του άνεμου που κύματα σηκώνει,
έτσι πολύ φωνάζοντας στο τείχος προχωρούσαν·
με τ' άλογα προσπέρασαν, χτυπιόνταν πλάι στις πρύμνες
από κοντά με δίκοπα κοντάρια, απ' τ' αμάξια
αυτοί, στα πλοία εκείνοι ανεβασμένοι πάνω
κι είχαν μέσα στα πλοία τους χαλκόμυτα κοντάρια,
στέρια, μακριά, στις θάλασσες να κονταροχτυπιούνται.

Ο Πάτροκλος, όσον καιρό οι Αχαιοί κι οι Τρώες
γύρω απ' το τείχος μάχονταν μακριά από τα πλοία,
στη σκηνή του καλόκαρδου Ευρύπυλου καθόταν·
με λόγια έτερπε αυτόν και στην πικρή πληγή του
μαλαχτικά των πόνων του βοτάνια ακουμπούσε.
Μα μόλις αντιλήφτηκε να χύνονται στο τείχος
οι Τρώες και οι Δαναοί φωνάζοντας να φεύγουν,
στέναξε και τα μεριά του χτυπώντας με τα χέρια
ανοιχτά και τέτοια λόγια του 'λεγε θρηνωδώντας:

«Ευρύπυλε, πια δεν μπορώ, κι ας έχεις τόση ανάγκη,
να μείνω εδώ· γιατί βαρύς σηκώθηκε αγώνας.
Ο σύντροφός σου τώρα πια ας σε καλοκαρδίζει.
Τον Αχιλλέα στη μάχη να σπρώξω πάω τώρα.
Ποιος ξέρει; Μπορεί μιλώντας ν' άγγιζα την ψυχή του
με τη βοήθεια του θεού. Καλός του φίλου ο λόγος.»

Λέγοντας έτσι έτρεχε· οι Αχαιοί κρατούσαν
τους Τρώες τους ορμητικούς, ωστόσο δεν μπορούσαν
να διώξουν απ' τα πλοία τους, κι ας ήταν και πιο λίγοι·
των Δαναών τις φάλαγγες κι οι Τρώες δεν μπορούσαν
να σπάσουν και στα πλοία τους και στις σκηνές να φτάσουν.
Όπως μαδέρι καραβιού ισιάζει κάποια στάθμη
σε χέρια άξιου μάστορα, την τέχνη του που ξέρει
πολύ καλά με συμβουλές που παίρνει απ' την Παλλάδα,
έτσι ισοζυγιάζονταν τότε η σφαγή κι η μάχη.
Σε κάποιο πλοίο ολόγυρα καθένας πολεμούσε

κι ο Έκτορας στον Αίαντα τον ξακουστό αντίκρυ
στάθηκε· κι οι δυο πάλευαν γύρω από ένα πλοίο,
όμως ούτε αυτός μπορούσε το πλοίο του να κάψει
ούτ' εκείνος να διώξει αυτόν, γιατί θεός βοηθούσε.
Τον Καλήτορα, γιο Κλύτιου, που έφερνε στο πλοίο
φωτιά, ο λαμπρός Αίαντας κοντάρεψε στο στήθος·
έπεσε κάτω κι ο δαυλός του έφυγε απ' το χέρι.
Μόλις είδε ο Έκτορας τον ξάδερφο να πέφτει
μέσα στη σκόνη και μπροστά στο μαύρο πλοίο, τότε
είπε με δυνατή φωνή σε Τρώες και Λυκιώτες:

«Τρώες, Λυκιώτες, Δάρδανοι, γεροί κονταρομάχοι,
τη μάχη μην αφήνετε αυτή τη δύσκολη ώρα,
μα σώστε τον Καλήτορα, τα όπλα του μην πάρουν
οι Αχαιοί, μια κι έπεσε σ' αγώνα μπρος στα πλοία.»

Έτσι είπε και στον Αίαντα έριξε το κοντάρι.
Εκείνον τον ξαστόχησε, μα σύντροφό του βρήκε,
τον κυθήριο Λυκόφρονα, του Μάστορα το τέκνο,
που κάποτε στα Κύθηρα είχε σκοτώσει κάποιον·
ήταν κοντά στον Αίαντα· στην κεφαλή, στ' αυτί του
τον χτύπησε με το χαλκό· μπρούμυτα μες στη σκόνη
από την πρύμνη κύλησε, του λύθηκαν τα πόδια.
Ο Αίαντας επάγωσε κι είπε στον αδερφό του:

«Τεύκρε αγαπημένε μου, πάει ο πιστός μας φίλος,
ο γιος του Μάστορα, που εμείς στο σπίτι μας, σαν ήρθε
απ' τα Κύθηρα, τιμούμε σαν τους γονείς μας πάντα.
Ο Έκτορας τον σκότωσε. Μα πού είναι τα βέλη
τα φονικά, το τόξο σου, που σου 'δωσε ο Φοίβος;»

Έτσι είπε· αυτός άκουσε και τρέχοντας κοντά του
στάθηκε τόξο λυγερό κρατώντας και φαρέτρα·
κι άρχισε βέλη γρήγορα να ρίχνει προς τους Τρώες.
Το τέκνο του Πεισήνορα, τον Κλείτο, βρήκε τότε,
φίλο του Πολυδάμαντα, γιου του λαμπρού Πάνθου,
που κρατούσε τα χαλινά και τ' άλογα κοιτούσε·
αυτά εκείνος πήγαινε όπου πολλοί χτυπιόνταν
των Τρώων και του Έκτορα για χάρη· μα τον βρήκε

το κακό αβοήθητο, κι ας το ποθούσαν τόσο.
Το βέλος το φαρμακερό τον κάρφωσε στο σβέρκο·
από τ' αμάξι έπεσε· σέρνοντας άδειο αμάξι
πίσω γύρισαν τ' άλογα. Πρώτος τα είδε ο ρήγας
Πολυδάμας που έφευγαν και στάθηκε μπροστά τους·
τα 'δωσε στον Αστύνοο, το γιο του Προτιώνα·
πρόσταξε να τα νοιάζεται, δίπλα του να τα έχει,
κι ο ίδιος πάλι έτρεξε να μπει μες στους προμάχους.

Συνέχεια της μάχης Δράση Τεύκρου, Αίαντα, Έκτορα (στ. 458-559)

Ο Τεύκρος για τον Έκτορα ετοίμαζε άλλο βέλος
και τέλος έτσι θα 'δινε στη μάχη μπρος στα πλοία,
αν την ψυχή του έπαιρνε κει πάνω στην ορμή του.
Όμως τη σκέψη τη βαθιά δεν ξέφυγε του Δία,
που φύλαγε τον Έκτορα και στέρησε τη δόξα
απ' τον Τεύκρο· τη χορδή τού έσπασε του τόξου,
καθώς αυτός το τέντωνε· το χαλκόβαρο βέλος
ξεστράτισε και του 'πεσε το τόξο απ' τα χέρια.
Ο Τεύκρος τότε πάγωσε κι είπε στον αδερφό του:
«Ποπό, τις σκέψεις μας θεός χαλάει μες στη μάχη·
αυτός τώρα μου τίναξε το τόξο απ' το χέρι
τσακίζοντας τη νιόστριφτη χορδή που είχα δέσει
το πρωί, τα πυκνά βέλη που θα 'ριχνα ν' αντέξει.»
Ο Τελαμώνιος Αίαντας γύρισε και του είπε:
«Καλέ μου, τα πολλά βέλη άφησε και το τόξο,
αφού θεός τους Δαναούς φθόνησε και συντρίβει·
πιάσε κοντάρι μακρουλό, στον ώμο βάλε ασπίδα,
στους Τρώες πάνω όρμησε, ξεσήκωσε τους άλλους.
Ακόμη κι αν μας νίκησαν, μην πάρουν δίχως μάχη
τα πλοία τα καλόσκαρμα, μα ας δείξουμε αντρεία.»
Έτσι είπε· στη σκηνή αυτός απόθεσε το τόξο,
στους ώμους του έβαλε ευθύς τετράδιπλη ασπίδα,
στο δυνατό κεφάλι του καλοφτιαγμένο κράνος
μ' αλόγου χαίτη τρομερή που ανέμιζε από πάνω·
το δυνατό κοντάρι του τ' ακονισμένο πήρε
και τρέχοντας στου Αίαντα εστάθηκε το πλάι
Μόλις είδε ο Έκτορας πως χάλασε το τόξο

του Τεύκρου, έσυρε φωνή σε Τρώες και Λυκιώτες:
«Τρώες, Λυκιώτες, Δάρδανοι, τρανοί κονταρομάχοι,
φανείτε άντρες, φίλοι μου, κρατήστε την αντρεία
στα βαθουλά τα πλοία μπρος· τα μάτια μου το είδαν
ο Δίας πως το χάλασε το τόξο ενός αντρείου.
Εύκολα ξεχωρίζεται η δύναμη του Δία,
είτε δόξα υπέροχη σε μερικούς προσφέρει
είτε κάποιους παρατάει και δεν τους βοηθάει.
Αυτών τη φόρα έκοψε, σε μας βοήθεια δίνει.
Μπροστά στα πλοία σύσσωμοι ριχτείτε στον αγώνα·
όποιος με βέλος σκοτωθεί ή με κοντάρι τώρα
ας πέσει· διαφεντεύοντας τη γη την πατρική του
αξίζει αυτός να σκοτωθεί· γυναίκα και παιδιά του
γλιτώνουν· μένει απείραχτη κληρονομιά και σπίτι,
αν στη γη τους οι Δαναοί γυρίσουν απ' τα πλοία.»
Έτσι είπε και ξεσήκωσε δύναμη στον καθένα.
Εγκάρδιωνε κι ο Αίαντας τους φίλους απ' την άλλη:
«Ντροπή, Αργείοι· έφτασε η ώρα να χαθούμε
ή να σωθούμε το κακό διώχνοντας απ' τα πλοία.
Ελπίζετε, αν ο Έκτορας τα πλοία μας πατήσει,
στη γη του με τα πόδια του καθένας σας να φτάσει;
Δεν ακούτε τον Έκτορα πως όλους εμψυχώνει,
να κάψουν τα καράβια μας πως όλους ερεθίζει;
Δεν τους φωνάζει για χορό, τους λέει να πολεμήσουν.
Σκέψη καλύτερη για μας και γνώμη δεν υπάρχει
από κοντά να σμίξουμε τη δύναμη, τα χέρια.
Ας χαθούμε καλύτερα για πάντα ή να ζούμε
παρά να στραγγιζόμαστε χρόνια μέσα σε μάχες
έτσι μπροστά στα πλοία μας από κατώτερούς μας.»
Έτσι είπε και ξεσήκωσε αντρεία στον καθένα.
Σκότωσε τότε ο Έκτορας το γιο του Περιμήδη
Σχεδίο, ρήγα Φωκιωτών, ο Αίαντας το ρήγα
των πεζών Λαοδάμαντα, του Αντήνορα το τέκνο·
των Ώτο τον κυλλήνιο σκότωσε ο Πολυδάμας,
του Φυλείδη το σύντροφο, των Επειών το ρήγα.

Βλέποντας πάνω του όρμησε ο Μέγης· αυτός όμως
λοξοπηδώντας, γλίτωσε· δεν άφησε ο Φοίβος
ο γιος του Πάνθου να χαθεί μες στους προμάχους τότε·
κι έτσι τον Κροίσμο πλήγωσε με το κοντάρι τότε.
Με βρόντο κάτω έπεσε· του έπαιρνε τα όπλα.
Ο Δόλοπας τότε όρμησε, τρανός κονταρομάχος,
του Λαομέδοντα αυτός εγγόνι, γιος του Λάμπου,
που κάτοχο τον έκαμε της τέχνης του πολέμου.
Αυτός το Μέγη χτύπησε στη μέση της ασπίδας
από κοντά ορμώντας του· τον γλίτωσε ωστόσο
ο θώρακάς του ο κυρτός, που κάποτε ο Φιλέας
έφερε από την Έφυρα, τον ποταμό Σελλήη.
Φίλος του το εχάρισε, ο ρήγας ο Ευφήτης,
να τον φοράει στον πόλεμο, να τον φυλάει πάντα·
αυτός τώρα ξεμάκρυνε το χάρο απ' το γιο του.
Το χάλκινο και φουντωτό το κράνος του ο Μέγης
κατάκορφα του χτύπησε με το κοντάρι τότε
και πέταξε τη φούντα του· έπεσε αυτή στο χώμα
και με πορφύρα νιόβαφη φεγγοβολούσε τότε.
Αγωνιζόταν μένοντας κι έλπιζε ακόμη νίκη
κι ο δυνατός Μενέλαος έφτασε βοηθός του,
στάθηκε πλάι στο Δόλοπα, τον χτύπησε στον ώμο·
να πάει μπροστά το ήθελε εκείνου το κοντάρι,
μα τρύπησε το στήθος του· σωριάστηκε στο χώμα.
Όρμησαν απ' τους ώμους του τα όπλα του ν' αρπάξουν.
Φώναξε τότε ο Έκτορας σε όλα του τ' αδέρφια·
του Ικετάονα το γιο μάλωσε πρώτα πρώτα,
τον αντρείο Μελάνιππο. Τα στριφτόποδα βόδια
αυτός, πριν φτάσουν οι εχθροί, βοσκούσε στην Περκώτη·
σαν έφτασαν των Δαναών τα ισόπλευρα πλοία,
στην Τροία πάλι γύρισε, ξεχώριζε στους Τρώες,
ήταν κοντά στον Πρίαμο, που σαν γιο τον τιμούσε.
Σ' αυτόν μιλούσε ο Έκτορας μαλώνοντάς τον έτσι:
«Έτσι λοιπόν, Μελάνιππε, άπραγοι θα σταθούμε;
Τον ξάδερφό μας σκότωσαν· καθόλου δε σε νοιάζει;

Δε βλέπετε ότι τριγυρνούν του Δόλοπα τα όπλα;
Πάμε· δε μας ταιριάζει πια αυτούς να πολεμούμε
από μακριά· το θάνατο ας δώσουμε σ' εκείνους
ή την πόλη ας κουρσέψουν, ας σφάξουν τους πολίτες.»
Είπε και τράβηξε μπροστά, ξοπίσω του κι ο άντρας.

Συνέχεια της μάχης
Ενδυνάμωση του Έκτορα από το Δία (στ. 560-652)

Κι ο Τελαμώνιος Αίαντας πρότρεπε τους Αργείους:
«Φανείτε άντρες, φίλοι μου, ντροπή στα στήθη νιώστε,
ένας τον άλλο ας ντραπεί μέσα στις άγριες μάχες.
Απ' όσους έτσι ντρέπονται οι πιο πολλοί γλιτώνουν·
δεν έχουν δόξα οι δειλοί και γλιτωμό δεν έχουν!»
Έτσι είπε, μα κι οι ίδιοι τους ποθούσαν τον αγώνα,
το λόγο του ενστερνίστηκαν κι έφραξαν τα καράβια
με χαλκότοιχο· κι ο Δίας ξεσήκωνε τους Τρώες.
Ο βροντερός Μενέλαος στον Αντίλοχο είπε:
«Νεότερός σου, Αντίλοχε, κανείς απ' τους Αργείους
δεν είναι, πιο γοργόποδος, πιο δυνατός στη μάχη·
ας πηδούσες κι ας χτυπούσες από τους Τρώες κάποιον!»
Είπε και πίσω γύρισε, μα του 'δωσε κουράγιο.
Πήδησε απ' τους πρόμαχους και έριξε κοντάρι
ολόγυρά του βλέποντας· σκορπίστηκαν οι Τρώες,
καθώς αυτός ακόντιζε· χαμένο αυτό δεν πήγε·
τον τρανό Μελάνιππο, Ικετάονα τέκνο,
στη μάχη καθώς έμπαινε, τον χτύπησε στο στήθος.
Βρόντησε πέφτοντας, σκότος του σκέπασε τα μάτια.
Όρμησε τότε πάνω του, όπως σκυλί σ' ελάφι
χτυπημένο, που κυνηγός, καθώς απ' τη φωλιά του
έβγαινε, το σημάδεψε, τη δύναμη τού πήρε·
έτσι και ο Αντίλοχος, Μελάνιππε, σε σένα
όρμησε, ο πολεμικός, τα όπλα να σου πάρει,
όμως τον είδε ο Έκτορας, που ήρθε εκεί τρεχάτος.
Δε στάθηκε ο Αντίλοχος μ' όση κι αν είχε αντρεία,
αλλά στα πόδια το 'βαλε, όπως θεριό που κάνει
κακό, σκοτώνοντας σκύλο ή βοσκό, και πια φεύγει,
προτού τριγύρω μαζευτεί κόσμος να το χτυπήσει·
έτσι έφευγε του Νέστορα ο γιος· Έκτορας, Τρώες

μ' αλαλαγμό του έριχναν ριξιές φαρμακωμένες·
γύρισε πια και στάθηκε, σαν ήρθε στους δικούς του.

Οι Τρώες, σαν λιοντάρια πια που τρώγουν ωμές σάρκες
στα πλοία πάνω έπεφταν, τα σχέδια τελούσαν
του Δία, που τους κέντριζε δύναμη δίνοντάς τους
και κόβοντας τη δύναμη, τη δόξα των Αργείων.
Γιατί η ψυχή του ήθελε στον Έκτορα να δώσει
δόξα, στα δρεπανόγυρτα πλοία φωτιά να βάλει
ο γιος του Πρίαμου κι έτσι όλο τον άγριο πόθο
να τελειώσει της Θέτιδας· γιατί ο σοφός ο Δίας
φλόγα καμένου καραβιού πρόσμενε ν' αντικρίσει.
Τότε πια θα τους έδιωχνε τους Τρώες απ' τα πλοία
και τότε πια θα χάριζε τη νίκη στους Αργείους.
Με τέτοιες σκέψεις έσπρωχνε στα βαθουλά καράβια
τον Πριαμίδη Έκτορα, που το 'θελε κι ο ίδιος.
Σαν Άρης κονταροσείστης φρένιαζε ή σαν φλόγα
άγρια που μες σε σύλλογγο βαθύ βουνού θεριεύει·
το στόμα του έβγαζε αφρούς, κάτω απ' τ' άγρια φρύδια
τα δυο του μάτια έλαμπαν και φοβερό το κράνος,
καθώς ορμούσε ο Έκτορας, του σειόταν στα μελίγγια.
Ο Δίας του παράστεκε ψηλά απ' τον αιθέρα,
μες σ' όλους αυτόν δόξαζε και πιο πολύ τιμούσε·
γιατί δεν ήταν για πολύ καιρό αυτός να ζήσει,
αφού η Παλλάδα Αθηνά του σίμωνε τη μέρα
που ήταν να θανατωθεί από τον Αχιλλέα.
Των εχθρών του τις φάλαγγες δοκίμαζε να σπάσει,
όπου έβλεπε τους πιο πολλούς, τα πιο καλά απ' τα όπλα.
Μα κι έτσι δεν πετύχαινε με όλη του τη λύσσα,
γιατί βαστούσαν δυνατά κι όπως τρίψηλος βράχος
που πλάι είναι στη θάλασσα κι αντέχει στων ανέμων
των σβουριχτών τη δύναμη και στο γιγάντιο κύμα
που κατεπάνω του ξεσπά γεμάτο αφρούς και λύσσα,
έτσι άντεχαν οι Δαναοί και δεν αποχωρούσαν.
Αυτός αστράφτοντας φωτιά από παντού ορμούσε
με την ορμή που έρχεται και πέφτει σ' ένα πλοίο

απ' ανέμους και σύννεφα θρεμμένο κάποιο κύμα
και το σκεπάζει με αφρούς κι άνεμος αγριεμένος
σφυρίζει μες στα ξάρτια του κι οι ναύτες όλοι τρέμουν,
γιατί λίγο χρειάζεται ο θάνατος να έρθει·
όμοια σπαρτάριζε η ψυχή στων Αχαιών τα στήθη.
Σαν λιοντάρι ανήμερο που πέφτει σε γελάδια
που βόσκουν αναρίθμητα στη χλωρασιά του βάλτου
κι ανάμεσά τους ο βοσκός δεν ξέρει πώς να διώξει
το αγρίμι που προσπαθεί στριφτόκερη γελάδα
να του φάει κι άλλοτε μπροστά, άλλοτε πίσω πάλι
είναι, όμως ορμάει αυτό, του τρώει μια γελάδα
κι οι υπόλοιπες σκορπίζουν, έτσι οι Αργείοι τότε
τρόμαζαν μπρος στον Έκτορα και στον πατέρα Δία.
Τον Περιφήτη σκότωσε το Μυκηναίο μόνο,
το τέκνο του Κοπρέα, που του ρήγα Ευρυσθέα
στο δυνατό τον Ηρακλή τις εντολές μηνούσε.
Ήταν παιδί καλύτερο από κακό πατέρα
με αρετές κάθε λογής, γοργόποδος κι αντρείος
και απ' τους πρώτους στο μυαλό μες στις Μυκήνες τότε.
Μα έδωσε στον Έκτορα μεγάλη εκείνος δόξα·
καθώς γυρνούσε, σκόνταψε στο γύρο της ασπίδας
που έφτανε ως τα πόδια του, τον γλίτωνε απ' τους χτύπους·
σ' αυτήν μπλέχτηκε κι έπεσε· τότε άγρια το κράνος,
καθώς εκείνος έπεφτε, κρότησε στα μελίγγια.
Μόλις τον είδε ο Έκτορας, τρέχοντας πήγε δίπλα
έμπηξε το κοντάρι του στο στήθος, μπρος στους φίλους
τον σκότωσε· δεν μπόρεσαν, με όλο τους τον πόνο,
να τον βοηθήσουν· έτρεμαν τον Έκτορα κι οι ίδιοι.

Μάχη μπροστά στα πλοία
Απόπειρες πυρπόλησης των πλοίων
Δράση του Αίαντα (στ. 653-746)

Στα πλοία αντίκρυ στάθηκαν· τους έζωναν τ' ακραία
που είχαν τραβήξει πρώτα· και χύνονταν οι Τρώες.
Οι Αργείοι τραβήχτηκαν από τα πρώτα πλοία
κι έμειναν δίπλα στις σκηνές όλοι συγκεντρωμένοι,
δε σκόρπισαν εδώ κι εκεί· και η ντροπή κι ο φόβος
τους κρατούσε· κι εμψύχωναν πολύ ένας τον άλλο.
Και πιο πολύ ο Νέστορας, των Αχαιών η σκέπη,

στ' όνομα των γονέων τους όλους παρακαλούσε:
«Φανείτε άντρες, φίλοι μου, ντροπή στα στήθη νιώστε
που απ' τον κόσμο θα 'χετε και θυμηθείτε όλοι
τα κτήματά σας, τα παιδιά, τα ταίρια, τους γονείς σας,
όποιοι τους είναι στη ζωή κι όποιοι έχουν πεθάνει.
Κι ας λείπουν, σας ξορκίζω εγώ στο όνομά τους τώρα
ν' αντισταθείτε δυνατά, μη στρέφετε τα νώτα!»
Έτσι είπε και ξεσήκωσε δύναμη στον καθένα.
Σκόρπισε τότε η Αθηνά την καταχνιά απ' τα μάτια
τη φοβερή και άστραψαν στο φως γι' αυτούς τα πάντα
και στην πλευρά των καραβιών και στην πλευρά της μάχης.
Το βροντερόφωνο Έκτορα και τους δικούς του είδαν
κι όσους στέκονταν πίσω του χωρίς να δίνουν μάχη
κι όσους κοντά στα γρήγορα τα πλοία πολεμούσαν.
Του αντρειωμένου Αίαντα δεν άρεσε καθόλου
να στέκει όπου έστεκαν οι άλλοι οι Αργείοι·
απ' το ένα κατάστρωμα στο άλλο δρασκελούσε·
κοντάρι στις παλάμες του μακρύ θαλασσομάχο
κουνούσε, καρφοκόλλητο, εικοσιδύο πήχες.
Όπως άντρας που άλογα να καβαλάει ξέρει,
που παίρνει τέσσερα άλογα κι αφού τα ζέψει, τρέχει
μέσα στον κάμπο και τραβά να φτάσει σε μια πόλη
απ' έναν δρόμο ανοιχτό κι άντρες, γυναίκες πλήθος
με θαυμασμό παρατηρούν κι εκείνος ολοένα
πηδά απ' το ένα στ' άλλο κι άπαυτα αυτά τρέχουν,
έτσι πήγαινε ο Αίαντας με δρασκελιές μεγάλες
στων πλοίων το κατάστρωμα κι έφτανε η φωνή του
στον ουρανό κι εμψύχωνε άπαυτα τους Αργείους
μ' άγρια φωνή πλοία, σκηνές να προστατέψουν τότε.
Κι ο Έκτορας δεν έμενε στις φάλαγγες των Τρώων·
μα σαν αϊτός ορμητικός που ορμάει σε κοπάδι
πουλιών που σ' όχθες ποταμού συγκεντρωμένα βόσκουν,
σε πλήθος γερακιών, χηνών ή μακρολαίμων κύκνων,
έτσι όρμησε ο Έκτορας πηδώντας απαντίκρυ
σε πλοίο γαλαζόπλωρο· τον έσπρωχνε ο Δίας

με το μεγάλο χέρι του και κέντριζε τους Τρώες.
Μάχη τρανή ξανάρχισε κοντά στα πλοία πάλι·
θα 'λεγες πως ακούραστοι κι αδάμαστοι για μάχη
ξανάσμιξαν· με τόση ορμή χτυπιόνταν μεταξύ τους.
Κι αυτά είχαν στη σκέψη τους κι οι δυο, σαν πολεμούσαν:
Πως θα χαθούν, δε σώζονται, έλεγαν οι Αργείοι·
έλπιζε όμως η ψυχή στα στήθη κάθε Τρώα
να σκοτώσουν τους Αχαιούς, τα πλοία τους να κάψουν.
Αυτά σκέφτονταν κι έστεκαν ένας του άλλου αντίκρυ.
Καράβι τότε ο Έκτορας άρπαξε απ' την πρύμνη
γοργό και πελαγόδρομο, που έφερε στην Τροία
τον Πρωτεσίλαο, όμως στη γη του δεν το πήγε.
Τώρα για το καράβι του οι Αχαιοί κι οι Τρώες
σκοτώνονταν από κοντά· διόλου δεν καρτερούσαν
να χτυπηθούν από μακριά με βέλη, με κοντάρια,
μα πλάι στους άλλους έστεκαν με μια καρδιά στα στήθη
και με πελέκια μάχονταν και με τσεκούρια τότε
και με κοντάρια δίκοπα και με σπαθιά μεγάλα.
Πολλά μαχαίρια όμορφα, μαυρόδετα απ' τα χέρια
κι από τους ώμους έπεφταν, καθώς τότε χτυπιόνταν·
κι εγέμιζε η μαύρη γη απ' αίμα που κυλούσε.
Έπιασε και δεν άφησε ο Έκτορας την πρύμνη·
το ακροστόλι έπιανε και φώναζε στους Τρώες:
«Φέρτε φωτιά, φωνή τρανή σηκώστε στα ουράνια·
τη μέρα αυτή εκδίκησης μας έδωσε ο Δίας,
τα πλοία να κουρσέψουμε, που τόσα έχουν κάνει
χωρίς τη θέληση θεών, με φταίξιμο των γέρων·
να δώσω ήθελα εγώ τη μάχη μπρος στα πλοία,
όμως αυτοί μ' εμπόδιζαν και το στρατό κρατούσαν.
Μα αν τότε μας τύφλωνε ο βροντολάλος Δίας,
ο ίδιος μας ξεσήκωσε κι εγκαρδιώνει τώρα.»
Έτσι είπε· κι αυτοί όρμησαν με πιο μεγάλη λύσσα·
ο Αίαντας δε στάθηκε· τον έσφιγγαν τα βέλη·
για λίγο πισωδρόμησε θαρρώντας πως τελειώνει
στον πάγκο τον εφτάποδο και άφησε του πλοίου

το κατάστρωμα· έστεκε εκεί καραδοκώντας·
με το κοντάρι έδιωχνε όποιον φωτιά κρατούσε·
και όλο με τρανή φωνή έλεγε στους Αργείους:
«Φίλοι, αντρείοι Δαναοί και σύντροφοι του Άρη,
άντρες σταθείτε, φίλοι μου, δύναμη, αντρεία δείξτε!
Λέμε πως είναι βοηθοί ξοπίσω μας κάποιοι άλλοι
ή κάστρο πιο γερό, αυτό τη συμφορά να διώξει;
Πόλη κοντά δε βρίσκεται με πύργους στεριωμένη,
να 'χει εφεδρικό στρατό, σ' αυτόν να στηριχτούμε·
σε κάμπο Τρώων είμαστε των βαριαρματωμένων
στριμωγμένοι στη θάλασσα, μακριά απ' την πατρίδα.
Το φως είναι στα χέρια μας, όχι στην ατολμιά μας.»
Έτσι είπε και λυσσασμένος έριχνε το κοντάρι
σ' όποιον στα κοίλα πλοία τους με τη φωτιά ερχόταν
με προτροπή του Έκτορα, για να τα κατακάψει·
τον πλήγωνε ο Αίαντας με το μακρύ κοντάρι.
Δώδεκα τότε πλήγωσε μπροστά στα πλοία εκείνος.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Ο

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Παλίωξις παρὰ τῶν νεῶν. Ενώ οι Τρώες έχουν διωχτεί πέρα από την τάφρο του ελληνικού στρατοπέδου, ξυπνά ο Δίας και αντιλαμβάνεται την εξαπάτησή του από την Ήρα. Η Ήρα, αφού μαθαίνει από το Δία την προοπτική που ανοίγει για την έκβαση του τρωικού πολέμου, πηγαίνει στον Όλυμπο και εκτελεί την εντολή του Δία να του στείλει την Ίριδα και τον Απόλλωνα. Στον Όλυμπο η Αθηνά συγκρατεί τον Άρη από παρέμβασή του στη μάχη. Σε λίγο ο Ποσειδώνας αναγκάζεται να συμμορφωθεί με την εντολή που φέρνει η Ίριδα και ο Έκτορας ενδυναμωμένος σπρώχνει πάλι τους Έλληνες στο στρατόπεδό τους. Ο ίδιος ο Απόλλωνας με προσχώσεις κλείνει την τάφρο, γκρεμίζει το τείχος και κουνώντας την ασπίδα τρομάζει τους Έλληνες. Ο Πάτροκλος αφήνοντας τον πληγωμένο Ευρύπυλο τρέχει προς τον Αχιλλέα. Οι Τρώες πλησιάζουν πια με δαυλούς στα πρώτα πλοία· μόνος ο Αίαντας προβάλλει ακόμη αξιόλογη αντίσταση.

Στη δέκατη πέμπτη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται συνέχεια της εικοστής έκτης ημέρας της επικής αφήγησης.

στ. 11 *τρανός του είχε ρίξει*· ο Αίαντας· βλ. Ξ 409-413.

στ. 24-30 Για την εκστρατεία του Ηρακλή στην Τροία βλ. Ε640 και Ξ250.

στ. 29 *αλογοθρόφο*· απόδοση του πρωτότυπου ἱππόβοτον (από το ουσιαστικό ἵππος = άλογο και το θέμα του ρήματος βόσκω).

στ. 34 *βοϊδόματη*· απόδοση του πρωτότυπου βοῶπις (από τα θέματα του ουσιαστικού βοῦς = βόδι και οπ- βλέπω).

στ. 41 *ο κοσμοσείστης*· ο Ποσειδώνας· απόδοση του πρωτότυπου ἐνοσίχθων.

στ. 46 *μαυροσύννεφε*· απόδοση του πρωτοτύπου κελαινεφής (από το επίθετο κελαινός = μαύρος και το ουσιαστικό νέφος = σύννεφο).

στ. 55 *ο ξακουστός στο τόξο*· απόδοση του πρωτότυπου κλυτότοξος (από το επίθετο κλυτός = ξακουστός και το ουσιαστικό τόξον).

στ. 64-71 Στους στίχους αυτούς γίνεται προοικονομία και της συνέχειας της Ιλιάδας και της άλωσης της Τροίας.

στ. 74 *του τέκνου του Πηλέα*· δηλαδή του Αχιλλέα.

στ. 77 — *πορθητή*· απόδοση του πρωτότυπου πτολίπορθος (από το ουσιαστικό πτόλις = πόλη και το θέμα του ρήματος πέρθω = κυριεύω).

στ. 78 — *λευκοχέρα*· απόδοση του πρωτότυπου λευκώλενος (από το επίθετο λευκός και το ουσιαστικό ὠλένη).

στ. 80-83 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 111 — Ο Ασκάλαφος σκοτώνεται στο Ν518.

στ. 151 — τυπικός στίχος· βλ. Ξ283.

στ. 168 — *ανεμόποδη*· απόδοση του πρωτότυπου ποδήνεμος (από το ουσιαστικό ποῦς, ποδός = πόδι και ἄνεμος).

στ. 170-172 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 174 — *γαλαζοχαίτη, αφέντη γης*· απόδοση των πρωτότυπων κυανοχαίτης γαιήοχος (το πρώτο από το επίθετο κυανοῦς και το ουσιαστικό χαίτη· το δεύτερο από το ουσιαστικό γαῖα = γη και το θέμα του ρήματος ἔχω = κρατώ).

στ. 221 — *χαλκόκρανο*· απόδοση του πρωτότυπου χαλκοκορυστής (από το επίθετο χαλκοῦς = χάλκινος, και το ουσιαστικό κόρυς, κόρυθος = κράνος).

στ. 225 — Κατά την ελληνική μυθολογία τα *Τάρταρα* ήταν μια σκοτεινή άβυσσος κάτω από τη γη και απείχε από την επιφάνεια της γης όσο η γη απέχει από τον ουρανό· πάνω από τα Τάρταρα ήταν τα θεμέλια της γης και της θάλασσας· περιβαλλόταν από σιδερένιο τείχος με σιδερένιες πύλες· εκεί ήταν φυλακισμένοι ο εκθρονισμένος Κρόνος και οι νικημένοι Τιτάνες, που φυλάγονταν από τους Εκατόγχειρες. Ετυμολογικά η λέξη ίσως είναι ηχοποίητη από το ταρ- (απ' όπου ταρταρίζω, νεοελληνικά τουρτουρίζω), δηλωτικό της παγερής ατμόσφαιρας του ανήλιου αυτού χώρου.

στ. 229 — *χροσσωτή*· απόδοση του πρωτότυπου θυσανόεσσα.

στ. 231 — *μακρότοξε*· απόδοση του πρωτότυπου ἑκατηβόλος (από το επίρρημα ἑκάς = μακριά, και από το θέμα του ρήματος βάλλω = χτυπώ από μακριά).

στ. 243 — *μακρορίχτης*· απόδοση του πρωτότυπου ἑκάεργος (από το επίρρημα ἑκάς = μακριά, και το θέμα του ρήματος ἐργάζομαι = κάνω κάτι).

στ. 246 — *κρανοσείστης*· απόδοση του πρωτότυπου κορυθαίολος (από το ουσιαστικό κόρυς, κόρυθος = κράνος και το επίθετο αἰόλος = εύστροφος, ευκίνητος).

στ. 256 — *χρυσόξιφο*· απόδοση του πρωτότυπου χρυσάορος (από το επίθετο χρυσοῦς = χρυσός και το ουσιαστικό ἄορ = ξίφος).

στ. 263-270 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 271-278 — πλατιά ομηρική παρομοίωση - αξιοσημείωτο εδώ ότι παραθέτεται αμέσως μετά την προηγούμενη.

στ. 272 — *άνθρωποι του κάμπου*· απόδοση του πρωτότυπου ἀγροιῶται.

στ. 273 — *βράχος κοφτερός*· απόδοση του πρωτότυπου ἠλίβατος πέτρη - *ισκιωμένο δάσος*· απόδοση του πρωτότυπου δάσκιος ὕλη.

στ. 276 — *μακροχήτικο*· απόδοση του πρωτότυπου ἠυγένειος (από το επίθετο ἠὺς = όμορφος, καλός, μεγάλος, και το ουσιαστικό γένειον).

στ. 278 — *δίκοπα*· απόδοση του πρωτότυπου ἀμφίγυιον (από την πρόθεση ἀμφί = γύρω, κι απ' τις δυο πλευρές, και τη ρίζα γυ-, απ' όπου το ουσιαστικό γύαλον = κοίλωμα, κύρτωμα).

στ. 323-327 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 330 — Για τον *Αρκεσίλαο* βλ. Β495.

στ. 332 — Ο *Ίασος* ήταν υπαρχηγός του Μενεσθέα, του αρχηγού των Αθηναίων.

στ. 361-364 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 365 — Αξιοσημείωτη εδώ η αποστροφή που κάνει ο ποιητής στον Απόλλωνα μέσα στην επική αφήγηση.

στ. 381-384 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 381 — *πλατύδρομη*· απόδοση του πρωτότυπου εὐρύπορος (από το επίθετο εὐρύς = πλατύς και το ουσιαστικό πόρος = πέρασμα, δρόμος).

στ. 392 — Για τον *Ευρύπυλο* βλ. Λ842.

στ. 407 — *κι ας ήταν και πιο λίγοι*· οι Τρώες και οι σύμμαχοί τους είχαν συνολικά το μισό των δυνάμεων που είχαν οι Έλληνες (βλ. Θ562 και Β128).

στ. 410-413 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 519 — *Επειοί* ήταν οι κάτοικοι της βόρειας Ήλιδας.

στ. 531 — Η *Έφυρα* ήταν το αρχαιότερο όνομα της Κορίνθου.

στ. 547 Ο *Μελάνιππος* ήταν ξάδερφος του Έκτορα.

στ. 548 Η *Περκώτη* ήταν πόλη του Ελλησπόντου.

στ. 561 τυπικός στίχος· βλ. Ο661.

στ. 568 *βροντερός*· απόδοση του πρωτότυπου βοὴν ἀγαθός = δυνατός στη φωνή, βροντερόφωνος.

στ. 579-581 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 583 *πολεμικός*· απόδοση του πρωτότυπου μενεχάρμης (από το ρήμα μένω και το ουσιαστικό χάρμη = προθυμία για μάχη, μάχη, δηλαδή καρτερικός στη μάχη).

στ. 582-583 Αξιοσημείωτη εδώ η αποστροφή που κάνει ο ποιητής στο Μελάνιππο μέσα στην επική αφήγηση.

στ. 586-588 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 592 ομηρική παρομοίωση.

στ. 597 *δρεπανόγυρτα πλοία*· απόδοση του πρωτότυπου κορωνίδες νῆες.

στ. 599 *σοφός*· απόδοση του πρωτότυπου μητίετα (από το μῆτις = σκέψη, σοφία).

στ. 605 *κονταροσείστης*· απόδοση του πρωτότυπου ἐγχέσπαλος (από το ουσιαστικό ἔγχος = όπλο, ακόντιο και το θέμα του ρήματος πάλλω = σείω, κουνώ).

στ. 605-606 ομηρική παρομοίωση.

στ. 612-614 Προοικονομία του θανάτου του Έκτορα.

στ. 618-622 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 620 *σβουριστών*· απόδοση του πρωτότυπου λιγύς.

στ. 630-637 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 630 *ανήμερο*· απόδοση του πρωτότυπου ὀλοόφρων (από το επίθετο ὀλοός = καταστρεπτικός, και το ουσιαστικό φρήν = σκέψη).

στ. 677 *θαλασσομάχο*· απόδοση του πρωτότυπου ναύμαχον (από το ουσιαστικό ναῦς = πλοίο και από το θέμα του ρήματος μάχομαι).

στ. 679-688 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 690-694 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 694 *γαλαζόπλωρο*· απόδοση του πρωτότυπου κυανόπρῳρος (από το επίθετο κυανοῦς = γαλάζιος και το ουσιαστικό πρῷρα = πλώρη).

στ. 705 *γοργό και πελαγόδρομο*· απόδοση του πρωτότυπου ὠκύαλος και ποντοπόρος (το πρώτο από το επίθετο ὠκύς = γοργός και το ουσιαστικό ἅλς = θάλασσα· το δεύτερο από το ουσιαστικό πόντος = θάλασσα και το ουσιαστικό πόρος = πέρασμα, δρόμος).

στ. 706 Για τον *Πρωτεσίλαο* βλ. Β695.

στ. 713 *μαυρόδετα*· απόδοση του πρωτότυπου μελάνδετα (από το επίθετο μέλας = μαύρος και το θέμα του ρήματος δέω = δένω).

στ. 717 *ακροστόλι* = κόσμημα της πρύμνης σαν κιονόκρανο (απόδοση του πρωτότυπου ἄφλαστον).

στ. 724 *βροντολάλος*· απόδοση του πρωτότυπου εὐρύοπα (από το επίθετο εὐρύς = πλατύς, δυνατός, και τη ρίζα οπ-).

στ. 739 *βαριαρματωμένος*· απόδοση του πρωτότυπου θωρηκτής (από το θέμα του ρήματος θωρήσσω = εξοπλίζω).

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Ο

Η δέκατη πέμπτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας δίνει συνέχεια στο εκκρεμές της μάχης: οι Τρώες, που με τον τραυματισμό του Έκτορα είχαν υποχωρήσει, προχωρούν πάλι με το θεραπευμένο ηγέτη τους και απωθούν τους Έλληνες ξανά ως τα πλοία τους, που κινδυνεύουν από άμεση πυρπόληση.

Λίγο πριν από την έναρξη της παλίνδρομης αυτής κίνησης έχουμε το ξύπνημα του Δία μετά την ερωτική συνέντευξή του με την Ήρα και μετά από το βαθύ ύπνο στον οποίο είχε πέσει και κατά τη διάρκεια του οποίου οι Έλληνες με τη βοήθεια του Ποσειδώνα είχαν ανατρέψει την κατάσταση που είχε δημιουργηθεί σε βάρος τους. Ο Δίας, διαβλέποντας το δόλο της ερωτικής συντρόφου του, της μιλά απειλητικά θυμίζοντάς της προηγούμενο ξέσπασμά του πάνω της (στ. 14-93). Η Ήρα με ψευδορκία προσπαθεί να τον ηρεμήσει, αφήνει ακάλυπτο τον Ποσειδώνα και δείχνει πρόθυμη να υπηρετήσει τη βουλή του Δία (στ. 36-46). Στη δευτερολογία του (στ. 49-77) ο Δίας φαίνεται εξηρεμισμένος και δείχνει να υπολογίζει στη συναντίληψη της Ήρας· αξιοποιεί τη δηλωμένη νομιμοφροσύνη της και ζητά να ενεργήσει αμέσως να φτάσουν στην Ίδη η Ίριδα και ο Απόλλωνας, για να γίνουν μηνύτορές του αντίστοιχα στον Ποσειδώνα και στον Έκτορα· και αυτό που είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτο, προεξαγγέλλει την εξέλιξη της επικής αφήγησης ως το τέλος της: το φόνο του Πάτροκλου από τον Έκτορα και το φόνο του Έκτορα από τον Αχιλλέα.

Η Ήρα επιστρέφει πολύ γρήγορα (στ. 80-83) στον Όλυμπο, την έδρα των ανέμελων θεών, που ωστόσο τιμητικά γι' αυτήν ανασηκώνονται από τη θέση τους στο συμπόσιο. Οι θεοί περιορίζονται αρχικά στην τιμητική αυτή εκδήλωση, ενώ η Ήρα έχει μια πρώτη ιδιαίτερη συνομιλία με τη Θέτιδα, που οσφραίνεται τη σύγχυση που έχει η συνομιλήτριά της, αλλά δεν παίρνει συγκεκριμένη απάντηση στο ερώτημα που κάνει. Ύστερα γυρνά το λόγο της στους θεούς και ελεεινολογώντας τους υπογραμμίζει τη δύναμη του Δία (στ. 104-112).

Μια λεπτομέρεια από το λόγο της Ήρας ξεσηκώνει τον Άρη, που δείχνει να αψηφά τη δύναμη του Δία (στ. 115-118) και είναι έτοιμος να πάει στο πεδίο της μάχης, αλλά τον συγκρατεί με υποτιμητικούς χαρακτηρισμούς και με τη ρεαλιστική υπόδειξη, ότι ο θάνατος είναι αναπόφευκτη μοίρα των θνητών: «ἀργαλέον δὲ πάντων ἀνθρώπων ῥῦσθαι γενετήν τε τόκον τε» (στ. 128-141).

Η Ήρα εκτελεί την εντολή που πήρε και σε λίγο Ίριδα και Απόλλωνας έχουν παρουσιαστεί μπροστά στο Δία στην Ίδη. Πρώτη παίρνει εντολή και μεταφέρει, κατά τα συνηθισμένα στην επική αφήγηση, σχεδόν αυτολεξεί τον αυστηρό λόγο του Δία προς τον Ποσειδώνα (στ. 158-167 και 174-183 με αξιοσημείωτη συστοιχία ισόποσων στίχων). Η αντίδραση του Ποσειδώνα (στ. 185-199) σε πρώτο στάδιο, με την επίκληση των δικαιωμάτων του που απορρέουν από την τριχοτόμηση της παγκόσμιας εξουσίας ανάμεσα στους τρεις αδερφούς (κυριαρχίες του

Ποσειδώνα στη θάλασσα, του Άδη στον κάτω κόσμο και του Δία στον ουρανό), είναι σκληρή και ασυμβίβαστη. Αλλ' η Ίριδα σε υπέρβαση του αρχικού ρόλου της μεταβάλλεται από μαντατοφόρο σε συμβουλάτορα (στ. 201-204) τονίζοντας την αξία της φρόνιμης αναθεώρησης σκληρών στάσεων: «στρεπταὶ φρένες ἐσθλῶν». Και ο Ποσειδώνας βρίσκει τη γραμμή της υποχώρησης εκσφενδονίζοντας λόγια εναντίον του για λογαριασμό τέσσερων θεών (στ. 206-217) και χώνεται στη θάλασσα - ο ποιητής με λιτότητα σημειώνει την απουσία του (στ. 219).

Με την εντύπωση χρονικής ακολουθίας δεύτερος παίρνει εντολή ο Απόλλωνας να συναντήσει τον Έκτορα, να τον ενδυναμώσει και να τον βοηθήσει στη μάχη, για να ανατραπούν τα πλεονεκτήματα που έχουν τη στιγμή εκείνη οι Έλληνες, ωσότου τους ξαναδώσει άλλη ευκαιρία για παλίνδρομη κίνηση· ο Δίας είναι ευχαριστημένος από την υποχώρηση του Ποσειδώνα, που τη θεωρεί δεδομένη, καθώς μια ενδεχόμενη αδερφομαχία θα γινόταν αισθητή στην έκπτωτη από την εξουσία συντροφιά του Κρόνου στα Τάρταρα (στ. 221-235). Η συνάντηση και η συνομιλία του θεού με το θνητό είναι ενδιαφέρουσα: ο Απόλλωνας, τάχα απληροφόρητος, ρωτά τον αδρανοποιημένο Έκτορα (στ. 244-245) και, όταν εκείνος ανταποκρίνεται (στ. 247-252), του αποκαλύπτεται και του υπόσχεται συμπαράσταση στη μάχη (στ. 254-261).

Στο σημείο αυτό, όταν η μάχη ανανεώνεται, ο ποιητής παρεμβάλλει δυο επικές παρομοιώσεις (στ. 263-270 και 271-280), για να τονίσει την αποφασιστικότητα των αντιμαχόμενων στρατών να διεκδικήσουν τη νίκη. Η επανεμφάνιση του Έκτορα στο χώρο της μάχης εντυπωσιάζει τους Έλληνες, που με το στόμα του Θόαντα (στ. 286-299) βλέπουν παρέμβαση του Δία. Η μάχη φουντώνει και ακούγεται στεντόρειος ο λόγος του Έκτορα (στ. 347-351), προτρεπτικός και προειδοποιητικός συνάμα. Η συμμετοχή του Απόλλωνα είναι αποφασιστική: το τείχος των Αχαιών γίνεται άθυρμα μπροστά στην ορμή του θεού - ο ποιητής στο σημείο αυτό κάνει μια από τις σχετικά σπάνιες αποστροφές του στο θεό (στ. 365-366). Η θέση των Ελλήνων είναι δεινή και ο Νέστορας ικετεύει το Δία (στ. 372-376), για να εισπράξει μια «διοσημία» (στ. 377-378), που δεν την ερμηνεύουν σωστά οι Τρώες και ορμούν ακάθεκτοι. Τότε αναλαμβάνει ο Πάτροκλος μια πρωτοβουλία, που μένει ανολοκλήρωτη στο πλαίσιο της ραψωδίας αυτής: δηλώνει στον πληγωμένο φίλο του Ευρύπυλο ότι θα επιχειρήσει να βγάλει τον Αχιλλέα στη μάχη (στ. 399-404).

Στη μάχη που αναπτύσσεται κυριαρχούν οι μορφές από τη μια μεριά του Έκτορα, που πολεμά και προτρέπει (στ. 425-428) και των δυο αδερφών Αίαντα και Τεύκρου, που πρωτοστατούν στη δύσκολη αυτή για τους Έλληνες ώρα. Και ο Έκτορας και ο Αίαντας παρακινούν τους δικούς τους να δείξουν ηρωικό ήθος και τονίζουν ότι η ζωή δεν έχει αξία, αν δεν προσφέρεται αφειδώλευτα στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων του κοινωνικού χώρου μέσα στον οποίο αναπτύσσεται (στ. 486-499 και 502-513) και αν δε δίνει μεγαλύτερη βαρύτητα στον ηθικό θάνατο απ' όση στο βιολογικό θάνατο (στ. 553-558 και 561-564).

Στην εξέλιξη της μάχης, όπου σημειώνεται μια μικρή παρεμβολή του Μενέλαου (στ. 568-571) ο Έκτορας φτάνει στο απόγειο της ορμής του (στ. 592-652). Ωστόσο μέσα στο πλαίσιο της μαχητικότητάς του δηλώνεται ο επικείμενος θάνατός του· ο μεγάλος Τρωαδίτης δεν είναι τίποτε περισσότερο από ένα όργανο που λειτουργεί για την πραγματοποίηση του σχεδίου του Δία, για να ικανοποιηθεί η μητέρα του Αχιλλέα, η θεά Θέτιδα· κι όμως αυτό το φάσμα του θανάτου περνά από το πλαίσιο της αγωνιστικότητάς του σαν σχόλιο που θα αξιο-

ποιηθεί στη συνέχεια· για την ώρα ο Έκτορας με τις περιγραφές των κινήσεων και των εκφράσεών του, με απανωτές παρομοιώσεις (στ. 605-606, 623-629, 630-637), είναι γεμάτος ζωτική ορμή και ανυποψίαστος για ό,τι τεκταίνεται πίσω από τη δράση του· τα χέρια του αδράχνουν ένα πλοίο ελληνικό και η φωνή του (στ. 718-725) είναι μια προτροπή στους συμπολεμιστές του για τελική επίθεση και πυρπόληση των πλοίων.

Η δέκατη πέμπτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας κλείνει με τον Αίαντα πρόμαχο της ελληνικής αντίστασης, που με τα λόγια του (στ. 733-741) και με τη δράση του αποτελεί εδώ τον αντίποδα του Έκτορα.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Ο

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Ο της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 7 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-99, β) στ. 100-219, γ) στ. 220-342, δ) στ. 343-457, ε) στ. 458-559, στ) στ. 560-652 και ζ) στ. 653-746. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ο, στ. 1-99): Ξύπνημα του Δία, συνομιλία του με την Ήρα, επιστροφή της θεάς στον Όλυμπο.

1. Πώς μπορούμε να χαρακτηρίσουμε το Δία απ' όσα λέγει στην Ήρα (στ. 14-33);
2. Πώς μπορούμε να χαρακτηρίσουμε την Ήρα απ' όσα λέγει στο Δία (στ. 36-46);
3. Γιατί ο Δίας, στο δεύτερο λόγο του προς την Ήρα, (στ. 49-77) προοικονομεί τη συνέχεια της Ιλιάδας;
4. Ποια είναι τα συναισθήματα της Ήρας, όταν επιστρέφει στον Όλυμπο;

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ο, στ. 100-219): Συζήτηση των θεών στον Όλυμπο, αποστολή της Ίριδας στον Ποσειδώνα.

1. Αξιολογήστε το επεισόδιο με τον Άρη (στ. 113-142).
2. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν από το μήνυμα που στέλνει ο Δίας στον Ποσειδώνα (στ. 158-167 και 174-183);
3. Ποια είναι η αντίδραση στο μήνυμα του Δία (στ. 185-199);
4. Με ποιο τρόπο τελικά υποχωρεί ο Ποσειδώνας (στ. 206-217);

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ο, στ. 220-342): Εντολή του Δία στον Απόλλωνα, εμψύχωση του Έκτορα από τον Απόλλωνα, νέα επίθεση των Τρώων.

1. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν από τη συνομιλία Απόλλωνα-Έκτορα (στ. 243-261);
2. Αξιολογήστε τις απανωτές πλατιές ομηρικές παρομοιώσεις των στ. 263-278.
3. Αξιολογήστε το λόγο του Θόαντα (στ. 286-299).
4. Αξιολογήστε την περιγραφή της νέας επίθεσης των Τρώων (στ. 306-327).

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ο, στ. 343-457): Ο Έκτορας παρακινεί τους Τρώες, ο Πάτροκλος φεύγει από τον Ευρύπυλο και πηγαίνει στον Αχιλλέα, συνέχεια της μάχης.

1. Κρίνετε τα λόγια του Έκτορα στους Τρώες (στ. 347-351).
2. Κρίνετε τη στάση του Έκτορα στους στ. 422-428.
3. Κρίνετε την αντίστοιχη στάση του Αίαντα στους στ. 430-441.
4. Αναλύστε τη βραχυπρόθεσμη και τη μακροπρόθεσμη έκβαση της «διοσημίας» των στ. 377-378.

Πέμπτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ο, στ. 458-559): Συνέχεια της μάχης, δράση του Τεύκρου, του Αίαντα, του Έκτορα.

1. Πώς προβάλλεται ο Έκτορας στην αρχή αυτής της διδακτικής ενότητας;

2. Αξιολογήστε τα λόγια του Έκτορα προς τους συμπολεμιστές του (στ. 486-499).
3. Αξιολογήστε τα λόγια του Αίαντα προς τους συμπολεμιστές του (στ. 502-513).
4. Πώς προβάλλεται ο Μελάνιππος στο τέλος αυτής της διδακτικής ενότητας;

Έκτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ο, στ. 560-652): Συνέχεια της μάχης, ενδυνάμωση του Έκτορα από το Δία.
1. Αξιολογήστε την προτροπή του Αίαντα (στ. 561-564).
2. Αξιολογήστε την προτροπή του Μενέλαου (στ. 569-571).
3. Αξιολογήστε την περιγραφή της δράσης του Έκτορα (στ. 605-652).
4. Αξιολογήστε τις παρομοιώσεις της διδακτικής αυτής ενότητας.

Έβδομη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ο, στ. 653-746): Μάχη μπροστά στα πλοία, απόπειρες πυρπόλησης των πλοίων, δράση του Αίαντα.
1. Αξιολογήστε την προτροπή του Νέστορα (στ. 661-666).
2. Πώς προβάλλεται ο Αίαντας στο τέλος της ραψωδίας αυτής;
3. Αξιολογήστε την προτροπή του Έκτορα (στ. 718-725).
4. Αξιολογήστε τις παρομοιώσεις της διδακτικής αυτής ενότητας.

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:
1. Ποια συναισθήματα προκαλεί η αρχή της ραψωδίας αυτής;
2. Γιατί ο Δίας θυμίζει στην Ήρα την περίπτωση του Ηρακλή;
3. Στους στ. 75-78 ο Δίας αναφέρεται στην υπόσχεση που έδωσε στη Θέτιδα. Πού και πώς δόθηκε η υπόσχεση αυτή;
4. Ποια επιχειρήματα χρησιμοποιεί η Αθηνά μιλώντας στον Άρη (στ. 128-141);
5. Γιατί στους στ. 365 και 582-583 ο ποιητής παρεμβάλλει προσφωνήσεις (προς τον Απόλλωνα και προς το Μελάνιππο) μέσα στην επική αφήγηση;
6. Γιατί στο στ. 390 και κάτω ο ποιητής ξαναφέρνει στο προσκήνιο τον Πάτροκλο;
7. Πώς θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε τον Αίαντα από τη συνομιλία του με τον αδερφό του Τεύκρο (στ. 466-477);
8. Πώς θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε τον Έκτορα απ' όσα λέγει στο Μελάνιππο (στ. 553-558);
9. Γιατί παρεμβάλλεται η Αθηνά στους στ. 668-670;
10. Ποια συναισθήματα προκαλεί το τέλος της ραψωδίας αυτής;

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:
1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Ο της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.

2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Ο ρόλος των θεών στη ραψωδία αυτή.
4. Μελέτη των παρομοιώσεων της ραψωδίας: ποια στοιχεία παραβάλλονται, ποιες ποιητικές προθέσεις εξυπηρετούν;
5. Μελέτη της δραματικής έντασης μέσα στην επική αφήγηση της ραψωδίας.
6. Μελέτη της κορύφωσης της μάχης (στ. 326-345) - σύγκρισή της με αντίστοιχες κορυφώσεις.
7. Τα ζεύγη των παράλληλων θεμάτων: λόγοι Έκτορα και Αίαντα - αριθμητικοί, θεματικοί, μορφολογικοί συσχετισμοί.
8. Συσχετισμοί στοιχείων της ραψωδίας αυτής με στοιχεία άλλων ραψωδιών: Ο85-Α534, Ο308-Β446, Ο316-Λ572, Ο346-Ζ68.
9. Η επανάληψη των εντολών (στ. 158-167 και 174-183) - μελέτη του θέματος και συσχετισμός με αντίστοιχα άλλων ραψωδιών.
10. Μελέτη της προοικονομίας των εξελίξεων της μάχης και του πολέμου γενικότερα - ποια θετικά ή αρνητικά στοιχεία έχει;

ΙΛΙΑΔΑΣ Π

Συνομιλία Αχιλλέα-Πάτροκλου
Συγκατάθεση του Αχιλλέα σε αίτημα του Πάτροκλου (στ. 1-100)
Λόγος του Αχιλλέα (στ. 7-19)

Αυτοί για το καλόστρωτο πλοίο χτυπιόνταν έτσι:
κι ο Πάτροκλος πλησίασε το ρήγα Αχιλλέα
χύνοντας δάκρυα ζεστά σαν μαύρη νερομάνα
που χύνει από γκρεμό ψηλό τα σκοτεινά νερά της.
Ο Αχιλλέας ο γοργός πόνεσε βλέποντάς τον
και λόγια ανεμάρπαστα σ' αυτόν μιλώντας είπε:
«Γιατί δακρύζεις, Πάτροκλε, σαν το μικρό κορίτσι
που τρέχει πλάι στη μάνα του, ζητάει να το πάρει,
κρατιέται απ' τα ρούχα της, τη βλέπει δακρυσμένο
και την κρατά, κι ας βιάζεται, ωσότου να το πάρει;
Πάτροκλε, όμοιος μ' αυτό θερμά τα δάκρυα χύνεις.
Στους Μυρμιδόνες, σε μένα κάτι να πεις γυρεύεις;
Τάχα μόνος να άκουσες μήνυμα απ' τη Φθία;
Πως ζει λεν ο Μενοίτιος, το τέκνο του Ακτόρου
ακόμη κι ο Πηλέας ζει μέσα στους Μυρμιδόνες,
που και των δυο ο θάνατος πολύ θα μας λυπούσε.
Μήπως για τους Αργείους κλαις, που χάνουν τις ζωές τους
από δικό τους φταίξιμο στα κοίλα πλοία πλάι;
Πες το, μην το κρατάς κρυφό, να ξέρουμε κι οι δυο μας.»

Λόγος του Πάτροκλου (στ. 21-45)

Κι είπες βαριά στενάζοντας, Πάτροκλε αλογάρη:
«Αχιλλέα, Πηλέα γιε, πιο δυνατέ απ' όλους,
μην οργιστείς· κακό τρανό πλακώνει τους Αργείους.
Οι ως τα τώρα δυνατοί κείτονται, πληγωμένοι
από μακριά κι από κοντά, όλοι μέσα στα πλοία.
Χτυπήθηκε από μακριά ο δυνατός Διομήδης,
χτυπήθηκαν από κοντά Ατρείδης κι Οδυσσέας,
στο μηρό ο Ευρύπυλος από μακριά με βέλος.
Μ' άπειρα βότανα γιατροί γιατρεύουν τις πληγές τους·
εσύ μόνο αμάλαχτος στέκεσαι, Αχιλλέα.

Ας μη με βρει τέτοιος θυμός, όποιον συ τώρα τρέφεις,
χαιρέκακε! Αργότερα ποιον τάχα θα ωφελήσεις,
αν τώρα από χαμό δε σώσεις τους Αργείους;
Ανάλγητε, πατέρα σου δεν είχες τον Πηλέα
ούτε μάνα τη Θέτιδα· γλαυκή θάλασσα, βράχια
απόγκρεμα σε γέννησαν· σκληρή 'ναι η ψυχή σου!
Αν κάποιο μήνυμα θεών στη σκέψη σου αποφεύγεις,
αν η αφέντρα μάνα σου κάτι έφερε απ' το Δία,
στείλε εμένα γρήγορα και το στρατό μαζί μου
των Μυρμιδόνων, μήπως φως για τους Αργείους γίνω.
Και δώσε μου τα όπλα σου στους ώμους μου να βάλω,
πως είμαι συ νομίζοντας μήπως αποχωρήσουν
οι Τρώες κι έτσι οι δυνατοί Αργείοι αναπνεύσουν,
που τώρα βασανίζονται· καλή κι η λίγη ανάσα.
Πέφτοντας σε κατάκοπους εμείς ξεκουρασμένοι
εύκολα θα τους διώξουμε από σκηνές και πλοία.»

Έτσι τον παρακάλεσε ο άμυαλος. Ζητούσε
κακός χαμός για λόγου του και συμφορά να έρθει.
Ο Αχιλλέας ο γοργός του είπε οργισμένος:

Λόγος του Αχιλλέα (στ. 49-100)

«Ευγενικέ μου Πάτροκλε, ποπό τι λόγο είπες;
Δε νοιάζομαι για μήνυμα, που τάχα να το ξέρω,
ούτ' η αφέντρα μάνα μου κάτι έφερε απ' το Δία·
ωστόσο φοβερός θυμός καρδιά, ψυχή μου εγγίζει,
όταν από τον ίσο του ζητάει κανείς ν' αρπάξει,
να πάρει το μερίδιο του, γιατί είναι πιο μεγάλος·
επειδή τράβηξα πολλά, γι' αυτό έχω θυμώσει.
Την κόρη που οι Αχαιοί μου διάλεξαν να πάρω
και την απόχτησα πόλη κουρσεύοντας μεγάλη
την πήρε απ' τα χέρια μου ο ρήγας ο Ατρείδης,
λες κι ήμουν κάποιος άνθρωπος ασήμαντος και ξένος.
Όμως πια ό,τι έγινε θ' αφήσουμε· αιώνια
στη σκέψη μου δε γίνεται να μείνει ο θυμός μου·
πως δε θα πάψω το θυμό το είχα πει ωστόσο,
πριν φθάσουν μπρος στα πλοία μου φωνές, βροντή της μάχης.
Βάλε τώρα στους ώμους σου τα ένδοξά μου όπλα,

οδήγα τους ατρόμητους στη μάχη Μυρμιδόνες,
αφού το μαύρο σύννεφο των Τρώων έχει ζώσει
τα πλοία μας με δύναμη και στο ακροθαλάσσι
οι Αχαιοί στριμώχτηκαν μέσα σε λίγο τόπο
κι όλη των Τρώων έπεσε επάνω τους η πόλη
με θάρρος, γιατί δε βλέπουν κοντά τους πια να λάμπει
το μέτωπο του κράνους μου· φεύγοντας τα χαντάκια
με νεκρούς τους θα γέμιζαν, ο ρήγας ο Ατρείδης
αν μου φερόταν μαλακά· χτυπούν το στρατό τώρα.
Γιατί δεν έχει δύναμη στα χέρια του Τυδείδη
το κοντάρι πια το χαμό να διώξει απ' τους Αργείους·
κι ούτε ακούν πια τη φωνή του Ατρείδη να μιλάει
με τ' οργισμένο στόμα του· του Έκτορα βροντάει
του αντροφόνου η φωνή, καθώς τους Τρώες σπρώχνει,
κι αυτοί στον κάμπο κυριαρχούν, συντρίβουν τους Αργείους.
Μα κι έτσι τώρα, Πάτροκλε, διώχνοντας απ' τα πλοία
το χαλασμό μπες δυνατά, μη με φωτιά μας κάψουν
τα πλοία και το γυρισμό μας κόψουν στην πατρίδα.
Μα άκουσε ό,τι θα πω και βάλε το στο νου σου,
δόξα μεγάλη και τιμή απ' όλους να κερδίσω
τους Δαναούς, την όμορφη κόρη να μου γυρίσουν
κι άλλα πολλά περίλαμπρα δώρα να μου χαρίσουν.
Σαν τους διώξεις απ' τα πλοία, γύρισε πίσω πάλι·
κι αν δόξα ο βαρύβροντος ο Δίας σου χαρίζει,
μη λαχταράς να πολεμάς χωρίς εγώ να είμαι
τους Τρώες τους πολεμιστές· θα μου στερήσεις δόξα·
μήτε απ' τη μάχη, τη σφαγή σκοτώνοντας τους Τρώες
μεθύσεις και προς την Τροία με θάρρος προχωρήσεις,
μην μπει στη μέση ένας θεός αθάνατος του Ολύμπου·
πολύ, βλέπεις, τους αγαπά ο μακρορίχτης Φοίβος.
Μα πίσω πάλι γύρισε, όταν τα πλοία σώσεις,
και άφησε να πολεμούν οι άλλοι μες στον κάμπο.
Μακάρι, Δία πατέρα και Αθηνά και Φοίβε,
το χάρο να μη γλίτωνε κανένας απ' τους Τρώες
μήτ' απ' τους Αργείους κι οι δυο να μέναμε μονάχα

μόνοι εμείς να ρίχναμε τ' άγια της Τροίας τείχη.»

Δυσκολίες του Αίαντα
Προετοιμασίες του Πάτροκλου
Προτροπή του Αχιλλέα
(στ. 101-209)

Αυτά τα λόγια έλεγαν εκείνοι μεταξύ τους.
Δεν κρατιόταν ο Αίαντας· τον έσφιγγαν τα βέλη·
ο Δίας τον εδάμαζε και οι αντρείοι Τρώες
που έριχναν· στα μελίγγια, καθώς συχνά χτυπιόταν,
το κράνος κροτούσε το λαμπρό και διαρκώς χτυπιόνταν
τα καλόφτιαστα φάλαρα· την πλουμιστή ασπίδα
ο ώμος του ο αριστερός κουράστηκε να έχει·
μα όσο κι αν τον πίεζαν, βαστούσε πάντα εκείνος.
Αγκομαχούσε φοβερά κι από τα μέλη του όλα
ιδρώτας κάτω έτρεχε, δεν έπαιρνε ανάσα·
κακό επάνω σε κακό τον πλάκωνε τριγύρω.
Πέστε μου τώρα, Μούσες μου, κάτοικοι του Ολύμπου,
πώς πρώτα έπεσε φωτιά στων Αχαιών τα πλοία.
Ο Έκτορας του Αίαντα χτύπησε το κοντάρι
το φράξινο ζυγώνοντας με το μακρύ σπαθί του
στη δέση του και το 'σπασε· ο Αίαντας στα χέρια
το κολοβό κοντάρι του απόμεινε να έχει·
βροντώντας πέρα έπεσε η χάλκινη αιχμή του.
Το ένιωσε ο Αίαντας στην άψογη ψυχή του
και τους θεούς φοβήθηκε, πως του 'κοβε τη σκέψη
ο Δίας ο ψηλόβροντος, πως σύντρεχε τους Τρώες.
Απ' τις ριξιές ξεμάκρυνε· αυτοί έριξαν στο πλοίο
φωτιά ακαταδάμαστη· άσβηστη βγήκε φλόγα.
Φωτιά την πρύμνη έτρωγε· χτυπώντας τα μεριά του
γύρισε προς τον Πάτροκλο ο Αχιλλέας κι είπε:
«Μπρος, Πάτροκλε ευγενικέ, αλογοδρόμε, τώρα·
την πνοή της άγριας φωτιάς βλέπω κοντά στα πλοία·
μην πάρουν τα καράβια μας και πια χαθούμε τότε·
φόρα τα όπλα γρήγορα, τα πλήθη θα μαζέψω.»
Έτσι είπε· και ο Πάτροκλος τα όπλα του ντυνόταν.
Κνημίδες πρώτα έβαλε όμορφες στ' αντικνήμια,
που τις σφιχτόδεναν καλά πανώσφυρα ασημένια·
στα στήθη θώρακα έβαλε με άστρα πλουμισμένο
έπειτα του γοργόποδου του Αιακίδη πάλι·

ξίφος ασημοκάρφωτο ολόχαλκο στους ώμους
έβαλε κι ύστερα τρανή και στιβαρή ασπίδα·
στο δυνατό κεφάλι του καλοφτιαγμένο κράνος
έβαλε, όπου ανέμιζε η περικεφαλαία.
Κοντάρια καλοφούχτωτα γερά στο χέρι πήρε.
Του άψογου Αιακίδη δεν πήρε το κοντάρι
το βαρύ, τρανό, στιβαρό· απ' τους Αργείους άλλος
να το παίζει δεν ήξερε, μόνο ο Αχιλλέας·
φράξινο απ' το Πήλιο, για να σκοτώνει αντρείους,
το είχε δώσει ο Χείρωνας δώρο του στον πατέρα.
Είπε στον Αυτομέδοντα τ' άλογα να του ζέψει·
αυτόν τιμούσε πιο πολύ μετά τον Αχιλλέα
και πίστευε πως θα 'μενε πιστός μέσα στη μάχη.
Έζεψε ο Αυτομέδοντας τα γρήγορα άλογά του,
τον Ξάνθο και το Βάλιο· σαν άνεμος πετούσαν·
τους γέννησε στο Ζέφυρο η Άρπυια Φτεροπόδα
σ' ένα λιβάδι βόσκοντας στου Ωκεανού τους όχθους.
Τον άψογο τον Πήδασο έζεψε δίπλα στ' άλλα·
πόλη του Ηετίωνα κουρσεύοντας τον πήρε
ο Πηλείδης· μ' αθάνατα άλογα ήταν ίσος.

Τους Μυρμιδόνες τρέχοντας μάζεψε ο Αχιλλέας
με όπλα από τις σκηνές· σαν σαρκοφάγοι λύκοι,
που δύναμη ανείπωτη μέσα στο νου τους έχουν
κι ελάφι τρανό στα βουνά σπαράζοντας το τρώνε
και είναι οι μουσούδες τους γεμάτες από αίμα
και ξεκινούν κοπαδιαστά σε μαύρη νερομάνα
και ρουφούν βαθύ νερό με τις λιγνές τους γλώσσες
κι αίμα ξερνούν κι ατρόμητη ψυχή στα στήθη έχουν,
όσο κι αν μέσα η κοιλιά έχει πολύ βαρύνει,
τέτοιοι ηγέτες κι αρχηγοί των Μυρμιδόνων τότε
γύρω απ' το φίλο έτρεχαν του γοργού Αιακίδη·
κι ανάμεσά τους έστεκε ο φοβερός Πηλείδης
σπρώχνοντας και άλογα κι ασπιδοφόρους άντρες.

Πενήντα καράβια γοργά είχε ο Αχιλλέας,
του Δία ο αγαπητός, κι ήρθε μ' αυτά στην Τροία·

κάθονταν άντρες στα κουπιά πενήντα στο καθένα·
πέντε αρχηγούς τους έβαλε τις εντολές να δίνουν
κι αυτός σ' όλους αρχήγευε με δύναμη μεγάλη.
Στον ένα λόχο αρχήγευε ο λαμπροθωρακάτος
Μενέσθιος, γιος Σπερχειού, του ποταμού του θείου.
Μ' ένα θεό τη γέννησε η κόρη του Πηλέα,
η Πολυδώρα η όμορφη, μ' ένα θεό εκείνη,
μα του Βώρου λεγόταν γιος, εγγόνι του Περήρη,
που δίνοντας δώρα πλούσια γυναίκα του την πήρε.
Ο δυνατός Εύδωρος αρχήγευε στον άλλο,
της Πολυμήλης νόθος γιος, που στο χορό ήταν πρώτη,
θυγατέρας του Φύλαντα· αγάπησε εκείνη
ο δυνατός Αργοφονιάς σε χορό βλέποντάς την
της Άρτεμης της βοερής, της χρυσοδοξαρούσας.
Στ' ανώγι ανέβηκε ευθύς και έσμιξε μαζί της
ο άκακος Ερμής και γιο της χάρισε ωραίο,
τον Εύδωρο, στο τρέξιμο γοργό και παλικάρι.
Η βαρύπονη Ειλείθυια όταν στο φως του κόσμου
τον έβγαλε, κι αντίκρισε του ήλιου πια τη λάμψη,
γυναίκα του Ακτόρου ο γιος, ο Εχεκλής, την πήρε
δώρα πολλά προσφέροντας, στο σπίτι του την πήγε·
τ' ανάτρεφε, το φρόντιζε ο Φύλαντας ο γέρος,
του 'δειχνε την αγάπη του σαν γιος του αυτό να ήταν.
Ο δυνατός ο Πείσανδρος αρχήγευε στον άλλο,
γιος του Μαίμαλου, που σ' όλους τους Μυρμιδόνες ήταν
πρώτος μετά τον Πάτροκλο να ρίχνει το κοντάρι.
Ο αλογάρης Φοίνικας αρχήγευε στον άλλο,
στον πέμπτο ο Αλκιμέδοντας, άψογος γιος Λαέρκη.
Όταν όλους τους έστησε δίπλα στους αρχηγούς τους,
παλικαρίσια μίλησε σ' αυτούς ο Αχιλλέας:

«Μυρμιδόνες, ας μην ξεχνά κανένας τις φοβέρες
που για τους Τρώες λέγατε πλάι στα γοργά καράβια,
όσο κρατούσα το θυμό, κι έλεγε ο καθένας:

— Άσπλαχνε του Πηλέα γιε, σε βύζαξε η μητέρα
χολή, σκληρέ, κι αθέλητα μας έχεις πλάι στα πλοία·

στα ποντοπόρα πλοία μας ας μπούμε και ας πάμε
στον τόπο μας, αφού θυμός κακός σε κυριεύει.
Αυτά μου λέγατε συχνά όλοι σας μαζεμένοι,
μα να η μάχη φάνηκε που θέλατε πριν τόσο.
Όποιος έχει καρδιά γερή ας πολεμά τους Τρώες!»

Προσευχή του Αχιλλέα στο Δία
Απόκρουση των Τρώων από τον Πάτροκλο (στ. 210-305)

Έτσι είπε και τους έδινε δύναμη και κουράγιο.
Πιο πολύ συνασπίστηκαν, σαν άκουσαν το ρήγα.
Όπως με πέτρες δυνατές μάστορας δένει τοίχο
σπιτιού ψηλού ν' αντέχει αυτό στη βία των ανέμων,
έτσι και κράνη έδεναν κι αφαλωτές ασπίδες.
Κράνος με κράνος έσμιγε, ασπίδα με ασπίδα,
άντρας μ' άντρα· τα κέρατα πλησίαζαν τα κράνη,
καθώς έσκυβαν· έδεναν τόσο σφιχτά οι λόχοι.
Μπροστά σ' αυτούς οπλίζονταν οι δυο εκείνοι άντρες,
Πάτροκλος κι Αυτομέδοντας, με μια καρδιά οι δυο τους,
μπροστά απ' τους Μυρμιδόνες να πολεμούν. Και μπήκε
ο Αχιλλέας στη σκηνή κι άνοιξε μια κασέλα
πλουμισμένη κι όμορφη, που η ασημοπόδα
Θέτιδα του είχε δώσει στο πλοίο να την έχει
χιτώνες, σγουρά κιλίμια, κάπες ζεστές γεμάτη.
Μαστορεμένο κύπελο είχε εκεί· κανένας
μ' αυτό δεν έπινε κρασί εκτός από εκείνον,
σ' άλλον δεν έκανε σπονδές εκτός από το Δία.
Το πήρε απ' την κασέλα του, το πάστρεψε με θειάφι
και με τρεχούμενο νερό το ξέπλυνε κατόπι·
κι αφού νίφτηκε, έβγαλε κρασί φλογάτο τότε.
Μες στην αυλή του στάθηκε, στον ουρανό θωρώντας
έκανε σπονδή· κι άκουε ο χαιρεβρόντης Δίας:

Η προσευχή του Αχιλλέα (στ. 233-248)

«Δία ρήγα, πελασγικέ, που μακριά μας μένεις,
που κυβερνάς την παγερή Δωδώνη και τριγύρω
χαμόκοιτοι κι άνιφτοι ζουν προφήτες οι Σελλοί σου.
Την προσευχή μου κι άλλοτε εσύ έχεις ακούσει,
με τίμησες και παίδεψες άσπλαχνα τους Αργείους.
Ξετέλειωσε τον πόθο μου για μια φορά ακόμη:
Στη σύναξη των καραβιών πίσω εγώ θα μείνω,

μα με Μυρμιδόνες πολλούς στέλνω το σύντροφό μου
στη μάχη. Δόξα δώσε του, βροντόφωνέ μου Δία,
και την καρδιά του στύλωσε κι ο Έκτορας να μάθει
αν μόνος του ο φίλος μου μπορεί να πολεμήσει
ή μόνο αν λυσσομανούν τ' ανίκητά του χέρια,
όταν στον πόλεμο τραβώ εγώ μαζί μ' εκείνον.
Μα όταν διώξει το κακό, τη μάχη από τα πλοία,
ας μου γυρίσει άβλαβος στα γρήγορα καράβια
με όλους τους συντρόφους του και με τα όπλα όλα.»

Είπε· κι ο βαθυστόχαστος τον άκουσε ο Δίας·
το ένα του το έδωσε, αρνήθηκε το άλλο·
τη μάχη απ' τα καράβια τους του έδωσε να διώξει,
μα γυρισμό του φίλου του αρνήθηκε να δώσει.

Έκαμε σπονδή, προσευχή στο Δία τον πατέρα,
προς τη σκηνή του γύρισε, έβαλε στην κασέλα
το κύπελο και στη σκηνή μπρος στάθηκε· ποθούσε
να δει τον άγριο πόλεμο των Αχαιών και Τρώων.

Με τον αντρείο Πάτροκλο εκείνοι οπλισμένοι
βάδιζαν, ώσπου αγέρωχοι όρμησαν προς τους Τρώες.
Σαν σφήκες χώθηκαν ευθύς που έχουν φωλιά στο δρόμο
κι από συνήθιο τα παιδιά εκείνες ερεθίζουν
κεντρίζοντάς τες διαρκώς, καθώς στο δρόμο μένουν,
τα άμυαλα, γιατί κακό σε πολλούς άλλους κάνουν·
κι αν κάποτε περαστικός άθελα τις πειράξει,
αυτές χιμούν επάνω του πετώντας με κουράγιο
να βοηθήσει τα μικρά ή καθεμιά ποθώντας·
με τέτοια δύναμη, ψυχή τότε οι Μυρμιδόνες
χιμούσαν απ' τα πλοία τους· βοή άσβηστη είχαν.
Ο Πάτροκλος με δυνατή φωνή στους φίλους είπε:

«Του Πηλείδη Αχιλλέα σύντροφοι, Μυρμιδόνες,
σταθείτε άντρες φίλοι μου, κρατήστε την αντρεία,
το ρήγα να τιμήσουμε που μέσα στους Αργείους
είναι απ' όλους πιο καλός κι οι σύντροφοι στη μάχη
κι ο ρήγας Αγαμέμνονας την τύφλα του να νιώσει,
πως διόλου δεν ετίμησε τον πρώτο απ' τους Αργείους.»

Έτσι είπε και ξεσήκωσε ψυχή, κουράγιο σ' όλους
κι όλοι στους Τρώες όρμησαν· αντιλαλούσαν άγρια
με τις φωνές των Αχαιών όλα τα πλοία τότε.

Το δυνατό τον Πάτροκλο μόλις οι Τρώες είδαν,
τον ίδιο και το σύντροφο, στα όπλα τους να λάμπουν,
τρομάρα όλοι ένιωσαν, σαλεύτηκαν οι τάξεις·
φαντάστηκαν πως ο γοργός Πηλείδης μπρος στα πλοία
παράτησε πια το θυμό κι έκαμε πάλι αγάπη·
καθένας γύρω κοίταζε το χάρο να ξεφύγει.

Ο Πάτροκλος σφεντόνισε τ' αστραφτερό κοντάρι
πρώτος στη μέση απέναντι, όπου πολλοί φοβούνταν,
δίπλα στου Πρωτεσίλαου του αντρείου το καράβι,
και τον Πυραίχμη χτύπησε· Παίονες είχε φέρει
απ' τον πλατύ τον Αξιό, από την Αμυδώνα·
στο δεξιό ώμο τον βρήκε· ανάσκελα βογγώντας
στη γη κυλίστηκε αυτός, σκόρπισαν οι δικοί του,
οι Παίονες· ο Πάτροκλος σκόρπισε φόβο σ' όλους
τον αρχηγό σκοτώνοντας, που πρώτευε στις μάχες.
Απ' τα πλοία τους έδιωξε και έσβησε τη φλόγα·
μισοκαμένο έμεινε το πλοίο· και οι Τρώες
σκόρπισαν μ' άγρια ταραχή· χύθηκαν οι Αργείοι
στα πλοία· και σηκώθηκε αλαλαγμός μεγάλος.
Όπως όταν από ψηλή κορφή βουνού μεγάλου
ο αστραπορίχτης Δίας πυκνό σύννεφο σπρώξει
και φαίνονται όλες οι σκοπιές, ακρόκορφα, λαγκάδες,
κι ανοίγει απ' τον ουρανό απέραντος αιθέρας,
έτσι τη φλόγα διώχνοντας την άγρια οι Αργείοι
λίγο ανάσαναν, τέλος δεν είχε η μάχη ωστόσο·
μπρος στους πολεμόχαρους τους Αχαιούς ακόμη
οι Τρώες δεν πισώγερναν να φύγουν απ' τα πλοία,
μα ακόμη αντιστέκονταν κι υποχωρούσαν λίγο.

Δράση του Πάτροκλου και άλλων Ελλήνων ηγετών (στ. 306-418)

Μόλις σκόρπισαν οι γραμμές, σκότωσε έναν άντρα
κάθε αρχηγός· ο Πάτροκλος ο αντρειωμένος πρώτος
το μηρό του Αρήλυκου, καθώς αυτός γυρνούσε,
με το κοντάρι χτύπησε· του βγήκε από την άλλη·

του έσπασε το κόκαλο και μπρούμυτα στο χώμα
έπεσε αυτός. Ο αντρείος Μενέλαος το Θόα
βρήκε στο στήθος το γυμνό κι έκοψε την ορμή του.
Καθώς ορμούσε ο Άμφικλος, τον πρόφτασε ο Φυλείδης
και στο μηρό τον πέτυχε, όπου είναι σαρκωμένος
πιο πολύ κάθε άνθρωπος· του κονταριού η μύτη
τα νεύρα κει του έσχισε· τον βρήκε το σκοτάδι.
Πρώτος ο γιος του Νέστορα πλήγωσε τον Ατύμνιο,
ο Αντίλοχος· πέρασε τα λαγγόνια ως πέρα·
μπρος του αυτός σωριάστηκε. Ο Μάρης με κοντάρι
όρμησε στον Αντίλοχο· μπρος στο νεκρό αδερφό του
θυμό γεμάτος στάθηκε· όμως ο Θρασυμήδης,
πριν προφτάσει, τον πέτυχε στο δεξιό του ώμο·
την άκρη του βραχίονα έσκισε το κοντάρι
και από κει το κόκαλο του έσπασε ως πέρα·
με βρόντο κάτω έπεσε, τον σκέπασε σκοτάδι.
Έτσι σκοτωμένοι κι οι δυο από τα δυο αδέρφια
στον Άδη τράβηξαν μαζί, φίλοι του Σαρπηδόνα,
του Αμισώδαρου οι γιοι, που είχε αναθρέψει
την αδάμαστη Χίμαιρα, ζημιά σε πλήθος κόσμου.
Του Οϊλέα Αίαντας στην ταραχή της μάχης
ορμώντας τον Κλεόβουλο έπιασε και χτυπώντας
με το σπαθί το σβέρκο του του έκοψε τη φόρα·
άναψε όλο το σπαθί απ' το αίμα· τα μάτια
αυτού κόκκινος θάνατος σφάλισε, τρανή μοίρα.
Πηνέλαος και Λύκωνας μαζί έτρεξαν· είχαν
αστοχήσει και μάταια έριξαν τα κοντάρια.
Με ξίφη πάλι έτρεξαν· ο Λύκωνας του κράνους
την ψηλή κορφή χτύπησε, μα του σπαθιού το χέρι
έσπασε· ο Πηνέλαος κάτω απ' τ' αυτί στο σβέρκο
τον χτύπησε· το σπαθί όλο χώθηκε και κρατούσε
το δέρμα μόνο· έγειρε, κόπηκε η δύναμή του.
Πρόλαβε τον Ακάμαντα γοργά ο Μηριόνης·
καθώς πηδούσε στ' άλογα, τον χτύπησε στον ώμο·
από τ' αμάξι έπεσε, του έκλεισαν τα μάτια.

Στο στόμα τον Ερύμαντα και ο Ιδομενέας
με το κοντάρι χτύπησε· κάτω απ' το μυαλό του
πέρασε εκείνο κι έσπασε τα άσπρα κόκαλά του·
πετάχτηκαν τα δόντια του και γέμισαν με αίμα
τα μάτια του· απ' τ' ανοιχτό το στόμα, τα ρουθούνια
ξερνούσε αίμα· σύννεφο τον σκέπασε θανάτου.
Οι αρχηγοί των Δαναών σκότωσαν από έναν.
Όπως σ' ερίφια κι αρνιά αγριεμένοι λύκοι
ορμούν απ' τα κοπάδια τους αρπάζοντας εκείνα
που απ' αναμελιά βοσκού μες στα βουνά σκορπίζουν
και δειλιασμένα βλέποντας αμέσως τα αρπάζουν,
έτσι στους Τρώες χίμηξαν οι Δαναοί· κι εκείνοι
ρίχτηκαν σ' άτακτη φυγή, ξέχασαν την αντρεία.
Ποθούσε πάντα ο Αίαντας να ρίξει το κοντάρι
στον χαλκόκρανο Έκτορα· μα γνώστης του πολέμου
αυτός τους ώμους σκέπαζε με ταύρινη ασπίδα,
τα σκληρά βέλη ξέφευγε, των κονταριών το βρόντο.
Ένιωθε βέβαια καλά πως κλίνει αλλού η νίκη·
έμενε όμως κι έσωζε τους ποθητούς συντρόφους.
Όπως από τον Όλυμπο σύννεφο μέσα μπαίνει
στον ουρανό τον ξάστερο, όταν ξεσπάει μπόρα,
έτσι εκείνοι φώναζαν κι έφευγαν απ' τα πλοία
κι άτακτα πισωστράτιζαν· τα γρήγορα άλογά του
ξεμάκραιναν τον Έκτορα, τα όπλα του· τους Τρώες
παρατούσε, που άθελα σ' ανοιχτό λάκκο ήταν.
Πολλά άλογα σέρνοντας αμάξια των αρχόντων
έσπαναν τα τιμόνια τους, τους άφηναν στο λάκκο.
Ακολουθούσε ο Πάτροκλος προτρέποντας τους φίλους
κακό για Τρώες θέλοντας· εκείνοι σκορπισμένοι
φωνάζοντας και φεύγοντας γέμισαν πια τους δρόμους·
ψηλά κάτω απ' τα σύννεφα η σκόνη απλωνόταν·
από τα πλοία τ' άλογα τραβούσαν για την πόλη.
Ο Πάτροκλος όπου έβλεπε εχθρούς ανταριασμένους,
ορμούσε με φωνές εκεί· μπρούμυτα απ' τ' αμάξια
έπεφταν απ' τους άξονες κι έπεφταν και τ' αμάξια.

Πήδηξαν το χαντάκι πια τα γρήγορα άλογά του
τ' αθάνατα, που οι θεοί χάρισαν στον Πηλέα,
μπροστά τραβώντας· ήθελε στον Έκτορα να ρίξει·
όμως αυτόν ξεμάκραιναν τα γρήγορα άλογά του.
Όπως με μπόρα γεμίζει όλη η γη η μαύρη
μια μέρα του φθινόπωρου, νεροποντή της στέλνει
ο Δίας, όταν θυμώσει πολύ με τους ανθρώπους,
που άδικες στην αγορά τις αποφάσεις παίρνουν,
ποδοπατούν το δίκαιο, θεούς δε λογαριάζουν·
τότε πια όλοι οι ποταμοί ξεχειλισμένοι είναι,
πολλές πλαγιές τα ρέματα τις κόβουν πλημμυρώντας,
στη θάλασσα τη σκοτεινή κυλούν μ' ορμή βογγώντας
απ' τις κορφές και χάνεται ο μόχθος των ανθρώπων·
έτσι τρέχοντας στέναζαν οι τρωικές φοράδες.

Ο Πάτροκλος σαν σκόρπισε τις φάλαγγες τις πρώτες,
στα πλοία τις ξανάσπρωξε· να μπουν αυτές στην πόλη,
κι ας το 'θελαν, δεν άφηνε, μα ανάμεσα στα πλοία,
στον ποταμό, στο τείχος τους το ψηλό κυνηγώντας
θανάτωνε και έπαιρνε εκδίκηση για τόσους.
Πρώτο τότε τον Πρόνοο χτύπησε με κοντάρι,
που ήταν χωρίς ασπίδα, κι έκοψε την ορμή του·
βρόντησε κάτω πέφτοντας. Στου Ήνωπου το τέκνο
Θέστορα όρμησε μετά· στο τορνευτό αμάξι
κουβαριασμένος έμενε, γιατί τα είχε χάσει
κι είχε αφήσει τα λουριά· στη δεξιά μασέλα
από κοντά τον χτύπησε, τον πέρασε ως τα δόντια·
και έτσι τον ανάσυρε απ' του αμαξιού το γύρο·
όπως σε κάβο κάθεται κάποιος και σέρνει ψάρι
τρανό από τη θάλασσα μ' αγκίστρι και μ' αρμίδι,
έτσι με στόμα ανοιχτό τον έσυρε απ' τ' αμάξι
και μπρούμυτα τον έσπρωξε· ξεψύχησε πεσμένος.
Του Ερύλαου την κεφαλή, καθώς αυτός ορμούσε,
με μια κοτρόνα χτύπησε, την έσχισε στη μέση
στο κράνος μέσα το βαρύ· μπρούμυτα αυτός στο χώμα
έπεσε· κι ήρθε ο θάνατος ο ψυχοκαταλύτης.

Έπειτα στους Ερύμαντα, Αμφοτερό, Επάλτη,
Τληπόλεμο, Πολύμηλο, Δαμαστορίδη Έχιο,
Ιφέα, Πύρη, Εύιππο απανωτά ορμώντας
όλους αυτούς τους σώριασε στη γη των πολυθρόφα.

Συνομιλία Δία-Ήρας
Θάνατος του Σαρπηδόνα (στ. 419-507)

Ο Σαρπηδόνας βλέποντας τους άζωστους συντρόφους
απ' τα χέρια του Πάτροκλου να χάνουν τη ζωή τους,
φώναξε στους ισόθεους Λυκιώτες οργισμένος:
«Ντροπή Λυκιώτες! Πού πάτε; Γοργοί να είστε τώρα!
Μ' αυτόν εγώ θ' αντικριστώ, να μάθω ποιος να είναι
αυτός που έχει δύναμη και έχει τόσα κάμει
στους Τρώες· πολλών αντρείων τα γόνατα έχει λύσει.»
Είπε και απ' τ' αμάξι του πήδηξε αρματωμένος.
Μόλις τον είδε ο Πάτροκλος, πήδηξε απ' τ' αμάξι.
Όπως δυο γαντζομύτηδες, νυχοπόδαροι γύπες
πάνω σε βράχο ορθόστητο στριγγιάζοντας παλεύουν,
έτσι φωνάζοντας αυτοί όρμησαν αμοιβαία.
Τους είδε κι ευσπλαχνίστηκε τους δυο τους τότε ο Δίας
και είπε στη γυναίκα του και αδερφή του Ήρα:
«Ο πιο αγαπημένος μου, αλί, ο Σαρπηδόνας
να δαμαστεί είναι γραφτό απ' τον Πάτροκλο τώρα.
Στα δυο μου κόβεται η καρδιά, καθώς το συλλογιέμαι:
να τον αρπάξω όσο ζει απ' τη φριχτή τη μάχη
και να τον πάω στων Λυκιωτών τα πλούσια τα μέρη
ή ν' αφήσω ο Πάτροκλος να πάρει τη ζωή του;»
Η Ήρα η βοϊδόματη του είπε η αφέντρα:
«Του Κρόνου γιε τρομαχτικέ, τι είναι αυτό που είπες;
Άντρα θνητό που από παλιά χαμό του δίνει η μοίρα
απ' άσχημο θέλεις θάνατο τώρα να τον γλιτώσεις;
Κάμε το· μα δε στέργουμε όλοι οι θεοί οι άλλοι.
Και κάτι άλλο θα σου πω και βάλε το στο νου σου:
Στη γη του αν στείλεις ζωντανό το Σαρπηδόνα τώρα,
σκέψου μήπως αργότερα κι άλλος θεός θελήσει
γιο του ακριβό απ' τη φριχτή τη μάχη να γλιτώσει·
γιατί παιδιά αθάνατων μπρος στη μεγάλη πόλη
του Πρίαμου συγκρούονται· αυτούς θα τους οργίσεις.

Μα αν σου είναι αγαπητός και σκίζεται η καρδιά σου,
στην άγρια μάχη να χαθεί εκείνον άφησέ τον
απ' τα χέρια του Πάτροκλου, του τέκνου του Μενοίτιου·
κι όταν τον βρει ο θάνατος και τη ζωή του χάσει,
στείλε τότε το Θάνατο και το γλυκό τον Ύπνο
να τον παν στην απλόχωρη των Λυκιωτών τη χώρα·
μνήμα θα κάνουν κει γι' αυτόν φίλοι του και δικοί του
και θα του στήσουν στήλη μια, τιμή για σκοτωμένους.»

Είπε· και δεν παράκουσε θεών-θνητών ο κύρης·
κι αμέσως έριξε στη γη ψιχάλες ματωμένες
το γιο τιμώντας που ήταν στην καρπερή την Τροία
να χαθεί απ' τον Πάτροκλο, μακριά απ' την πατρίδα.

Όταν πλησίασαν λοιπόν ορμώντας αμοιβαία,
ο Πάτροκλος τον ξακουστό Θρασύμηλο, που ήταν
λαμπρός σύντροφος του ρήγα Σαρπηδόνα, στο κάτω
μέρος της κοιλιάς χτύπησε, έκοψε την ορμή του.
Ο Σαρπηδόνας όρμησε, με το λαμπρό κοντάρι
ξαστόχησε και πλήγωσε μόνο στο δεξιό ώμο
τον Πήδασο, το άλογο· μούγκρισε ξεψυχώντας
εκείνο κι έπεσε στη γη και πέταξε η ψυχή του.
Χώρισαν τ' άλλα άλογα, έτριξε ο ζυγός τους,
τα χαλινάρια έμπλεξαν, σαν έπεσε το τρίτο.
Μα βρήκε ο Αυτομέδοντας ο αντρειωμένος λύση:
Τράβηξε το μακρύ σπαθί απ' το παχύ μηρό του·
του τρίτου αλόγου τα λουριά απέκοψε πηδώντας·
τα άλλα δυο ευθειάστηκαν, στρώθηκαν στα λουριά τους.
Κι οι δυο τους ξαναζύγωσαν για λυσσασμένη μάχη.

Με το κοντάρι απέτυχε πάλι ο Σαρπηδόνας·
πέρασε απ' τον αριστερό του Πάτροκλου τον ώμο
η αιχμή, μα δεν τον βρήκε· ο Πάτροκλος κατόπι
με τον κοντάρι όρμησε· δεν έριξε του κάκου·
τον βρήκε όπου είναι η καρδιά ζωσμένη απ' τ' άλλα σπλάχνα.
Σωριάστηκε όπως πέφτει βαλανιδιά ή λεύκα
ή ένα μεγάλο πεύκο που μες στα όρη κόβουν
μάστορες με τσεκούρια τους, καρίνα να το κάνουν·

έτσι αυτός ξαπλώθηκε μπρος στ' άλογα, στ' αμάξι
με βογγητό φουχτώνοντας τη ματωμένη σκόνη.
Όπως ταύρο λαμπρό, τρανό ορμώντας σε κοπάδι
μες σε βόδια στριφτόποδα τρώγει ένα λιοντάρι
κι αυτός κλείνει τα μάτια του μες στου θεριού το στόμα,
έτσι από τον Πάτροκλο των Λυκιωτών ο ρήγας
τη δύναμή του κράτησε κι είπε στο σύντροφό του:

«Γλαύκε, μαχητή τρανέ, πρέπει να δείξεις τώρα
πως κονταρομάχος είσαι κι αγωνιστής αντρείος·
τώρα τη μάχη να ποθείς, γοργόποδος αν είσαι.
Των Λυκιωτών τους αρχηγούς να ξεσηκώσεις πρώτα
παντού γύρω μου τρέχοντας να 'ρθουν να πολεμήσουν·
να έρθεις έπειτα και συ να χτυπηθείς για μένα·
ντροπή και καταφρόνεση για πάντα θα σου είμαι
άπαυτα, αν οι Αχαιοί τα όπλα μου αρπάξουν,
έτσι που έπεσα εγώ στη μάχη μπρος στα πλοία.
Γερά κρατήσου τώρα πια, ξεσήκωνε τους άλλους.»

Έτσι είπε και ο θάνατος και μάτια και ρουθούνια
του σκέπασε· ο Πάτροκλος πατώντας το κορμί του
τράβηξε το κοντάρι του· ξεχύθηκαν τα σπλάχνα·
με την αιχμή του κονταριού βγήκε και η ψυχή του.
Τ' άλογα που λαχάνιαζαν και γύρευαν να φύγουν
οι Μυρμιδόνες κράτησαν, σαν άδειασε τ' αμάξι.

Θεραπεία του Γλαύκου
Μάχη γύρω από το νεκρό Σαρπηδόνα (στ. 508-665)

Ακούοντας τα λόγια του πικράθηκε ο Γλαύκος
και θύμωσε, που βοηθός να γίνει δεν μπορούσε·
στο χέρι του το μπράτσο του σφίγγοντας το κρατούσε,
γιατί πονούσε απ' την πληγή από βέλος του Τεύκρου,
καθώς ορμούσε στο τείχος να σώσει τους δικούς του.
Μιλώντας προσευχήθηκε στο μακρορίχτη Φοίβο:

«Άκουσε, αφέντη, αν είσαι στην πλούσια Λυκία
ή στην Τροία· γιατί μπορείς εσύ παντού ν' ακούσεις
άντρες που έχουν βάσανα, όπως κι εμένα βρήκαν.
Έχω μια φοβερή πληγή· το χέρι μου σουβλίζουν
πόνοι φριχτοί και δεν μπορεί να ξεραθεί το αίμα·
νιώθω βαρύ τον ώμο μου απ' την πληγή που έχω

και το κοντάρι σταθερά στο χέρι μου κρατώντας
να πολεμώ πια δεν μπορώ· και πάει ο Σαρπηδόνας,
ο πιο τρανός, του Δία γιος, που δεν τον βοηθάει.
Όμως εσύ, αφέντη μου, γιάτρεψε την πληγή μου,
τους πόνους μου ελάφρυνε, ξανά δύναμη δώσ' μου,
να κάνω να αγωνιστούν οι σύντροφοι Λυκιώτες
κι ο ίδιος να αγωνιστώ στο σκοτωμένο γύρω.»

Έτσι είπε με την προσευχή. Τον άκουσε ο Φοίβος·
τους πόνους του σταμάτησε, απ' τη φριχτή πληγή του
το μαύρο αίμα ξέρανε, του έδωσε κουράγιο.
Στη σκέψη του το ένιωσε και χάρηκε ο Γλαύκος,
που άκουσε ο τρανός θεός γοργά την προσευχή του.
Τους αρχηγούς των Λυκιωτών ξεσήκωσε γυρνώντας
παντού πρώτα ν' αγωνιστούν στο Σαρπηδόνα γύρω·
μετά στους Τρώες τράβηξε με βήματα μεγάλα
όπου ο Πολυδάμαντας κι ο Αγήνορας ήταν,
ο χαλκόκρανος Έκτορας κι ακόμη ο Αινείας,
και λόγια ανεπάρπαστα από κοντά τους είπε:

Λόγος του Γλαύκου στον Έκτορα (στ. 538-547)

«Τους σύμμαχούς σου, Έκτορα, έχεις πολύ ξεχάσει
που για σένα σκοτώνονται μακριά απ' την πατρίδα
και τους δικούς τους, όμως συ βοήθεια δεν τους δίνεις.
Ο αρχηγός των Λυκιωτών κείτεται, ο Σαρπηδόνας,
που με κρίση και δύναμη κρατούσε τη Λυκία·
με τα χέρια του Πάτροκλου τον σκότωσε ο Άρης.
Πλάι του σταθείτε, φίλοι μου, μην το δεχτεί η ψυχή σας
να του πάρουν τα όπλα του, νεκρό να τον ντροπιάσουν
οι Μυρμιδόνες με οργή για το χαμό δικών τους,
όσους μ' όπλα σκοτώσαμε στα γοργά πλοία δίπλα.»

Έτσι είπε· κατακέφαλα καημός βαρύς τους Τρώες,
αγιάτρευτος περίζωσε, γιατί, ξένος κι ας ήταν,
πύργος ήταν της πόλης τους, είχε πολλούς μαζί του
κι ο ίδιος μες στον πόλεμο ξεχώριζε απ' όλους.
Με λύσσα τράβηξαν ευθύς στους Δαναούς· γεμάτος
θυμό για το Σαρπηδόνα ο Έκτορας μπρος ήταν.
Τους άλλους τους ξεσήκωνε του Πάτροκλου η αντρεία.

Μίλησε στους δυο Αίαντες, που το 'θελαν κι οι ίδιοι:
«Αίαντες, τώρα πρόθυμα βοήθεια δώσετέ μου
σαν πριν αντρεία δείχνοντας κι ακόμη πιο μεγάλη.
Νεκρός ο πρώτος κείτεται που όρμησε στο τείχος,
ο Σαρπηδόνας· τα όπλα να του παίρναμε κι εκείνον
να ντροπιάζαμε και όποιον έτρεχε απ' τους δικούς του
όλους να τους σκοτώναμε με τ' άσπλαχνά μας όπλα.»
Έτσι είπε· και το ήθελαν αντρεία κει να δείξουν.
Όταν κι από τις δυο μεριές δυνάμωσαν τους λόχους,
Μυρμιδόνες και Αχαιοί, οι Τρώες κι οι Λυκιώτες,
άρχισαν ν' αγωνίζονται γύρω απ' το σκοτωμένο
μ' αλαλαγμό· τα όπλα τους πάρα πολύ βροντούσαν.
Τότε ο Δίας άπλωσε νύχτα κακή στη μάχη,
να γίνει πόλεμος κακός γύρω από το γιο του.
Τους λαμπρόματους Αχαιούς πρώτοι έσπρωξαν οι Τρώες·
γιατί έπεσε όχι ασήμαντος στους Μυρμιδόνες κάποιος,
ο Επειγέας, του Αγακλή του αντρειωμένου τέκνο,
που το ωραίο Βούδειο το κυβερνούσε πρώτα,
μα αφού σκότωσε τρανό ξάδερφο, πήγε ικέτης
τότε στην ασημόποδη Θέτιδα, στον Πηλέα·
κι αυτοί τότε τον έστειλαν με τον αντρείο γιο τους
στην καλοφόραδη Τροία, τους Τρώες να χτυπήσει.
Καθώς ζύγωνε στο νεκρό, με πέτρα στο κεφάλι
τον χτύπησε ο Έκτορας· σχίστηκε αυτό στα δύο
μες στο βαρύ το κράνος του· μπρούμυτα τότε εκείνος
έπεσε κι ήρθε ο θάνατος ο ψυχοκαταλύτης.
Πικράθηκε ο Πάτροκλος για το χαμό του φίλου
και βγήκε μπρος στους πρόμαχους μοιάζοντας με γεράκι
γοργό που τρέπει σε φυγή ψαρόνια, καλιακούδες.
Αλογοδρόμε Πάτροκλε, ορμούσες τότε ο ίδιος,
με πίκρα για το φίλο σου, σε Τρώες και Λυκιώτες.
Χτύπησε το Σθενέλαο, το γιο του Ιθαιμένη,
με κοτρόνα στο σβέρκο του, του έκοψε τα νεύρα.
Ο Έκτορας κι οι πρόμαχοι έκαναν πίσω λίγο.
Σε όση φτάνει έκταση ψηλόλιγνο κοντάρι

που ρίχνει δοκιμάζοντας σ' αγώνες ή σε μάχη,
όταν πλακώσουν οι εχθροί οι ψυχοκαταλύτες,
τόσο σπρωγμένοι απ' Αχαιούς γύρισαν πίσω οι Τρώες.
Των Λυκιωτών ο αρχηγός, ο Γλαύκος, πίσω πρώτος
γύρισε και το Βαθυκλή σκότωσε τον αντρείο,
γιο του Χάλκωνα, που ζούσε στην Ελλάδα και ήταν
σε πλούτη, βιος ξεχωριστός μέσα στους Μυρμιδόνες.
Χτύπησε αυτόν κατάστηθα ο Γλαύκος με κοντάρι
πίσω γυρνώντας ξαφνικά, καθώς τον κυνηγούσε·
με βρόντο κάτω έπεσε· πόνεσαν οι Αργείοι,
καθώς αντρείος έπεσε, και χάρηκαν οι Τρώες·
στάθηκαν γύρω του πολλοί· ωστόσο κι οι Αργείοι
τη δύναμη δεν ξέχασαν, μα χύθηκαν μπροστά τους.
Τότε ο Μηριόνης σκότωσε τον Τρώα Λαογόνο,
τρανό γιο του Ονήτορα, που ήταν ιερέας
του Δία πάνω στην Ίδη κι ο κόσμος τον σεβόταν.
Κάτω από σαγόνι κι αυτί τον βρήκε· η ψυχή του
απ' το κορμί του έφυγε, τον πήρε το σκοτάδι.
Στο Μηριόνη έριξε κοντάρι ο Αινείας·
να τον πετύχει έλπιζε πίσω απ' την ασπίδα·
μα ξέφυγε αυτός βλέποντας αντίκρυ το κοντάρι·
έσκυψε μπρος και χώθηκε στο χώμα το κοντάρι
πέρα μακριά κι απόμεινε να τρέμει η ουρά του
κι η δύναμή του η τρανή σε λίγο ατονούσε.
Το κοντάρι του Αινεία με κραδασμό στο χώμα
μπήχτηκε, αφού άδικα του ξέφυγε απ' το χέρι.
Γέμισε τότε από θυμό και είπε ο Αινείας:
«Μηριόνη, είσαι χορευτής, μα αν τώρα το κοντάρι
σ' έβρισκε, τη δύναμή σου θα έκοβε για πάντα!»
Κι είπε σ' αυτόν ο ξακουστός στον πόλεμο Μηριόνης:
«Αινεία, είσαι δυνατός, μα δύσκολο να κόψεις
τη δύναμη του καθενός που θα 'ρθει απέναντί σου
να συγκρουστεί· θνητός και συ απ' τη φύση είσαι.
Αν στο κορμί σου σ' έβρισκε το κοφτερό κοντάρι,
όσο κι αν είσαι δυνατός, δόξα θα είχες δώσει

σε μένα, στον καλοφόραδο τον Άδη τη ζωή σου.»
Έτσι είπε· και ο Πάτροκλος τον μάλωσε ο αντρείος:
«Μηριόνη, γιατί έτσι μιλάς, αν και αντρείος είσαι;
Καλέ μου, από το νεκρό οι Τρώες δε θα φύγουν
με τις βρισιές· πρωτύτερα κι άλλον θα φάει το χώμα.
Μάχες κρίνουν τα χέρια μας, τη σύναξη τα λόγια·
να πολυλογούμε όχι, να πολεμούμε πρέπει!»
Είπε, μπήκε μπρος κι ο άξιος τον ακολούθησε άντρας.
Όπως θόρυβος δυνατός βγαίνει από ξυλοκόπους
μες σε φαράγγι ενός βουνού και από μακριά φτάνει,
έτσι από την πλατιά γη ο γδούπος σηκωνόταν
απ' το χαλκό και τις γερές βοϊδόπετσες ασπίδες,
καθώς χτυπιόνταν με σπαθιά, με δίστομα κοντάρια.
Κι ούτε θα αναγνώριζε κανείς το Σαρπηδόνα,
ακόμη κι αν τον ήξερε· κοντάρια, αίμα, σκόνη
απ' την κορφή τον σκέπαζαν ως τ' ακροπόδαρά του.
Και όλο γύρω απ' το νεκρό μαζεύονταν σαν μύγες
σε μάντρα ζουζουνιών γύρω σε γαλατοκαρδάρες
την άνοιξη, όταν στ' αγγειά το γάλα ξεχειλίζει·
έτσι γύρω απ' το νεκρό μαζεύονταν· κι ο Δίας
τα μάτια του τ' αστραφτερά δε σήκωνε απ' τη μάχη,
μα όλο κοίταζε αυτούς και μέσα του σκεφτόταν
για το χαμό του Πάτροκλου πολλά κι αναρωτιόταν
να τον σκοτώσει ο Έκτορας μέσα στην άγρια μάχη
εκεί επάνω στο κορμί του άξιου Σαρπηδόνα
με κοντάρι, τα όπλα του να πάρει από τους ώμους
ή ακόμη σε πιο πολλούς τον παιδεμό να δώσει.
Καθώς σκεφτόταν, νόμισε καλύτερο πως είναι
μια φορά ακόμη ο σύντροφος ο άξιος του Αχιλλέα
τον χαλκόκρανο Έκτορα να διώξει και τους Τρώες
προς την πόλη και θάνατο σε πιο πολλούς να δώσει.
Έβαλε πρώτα στην ψυχή του Έκτορα δειλία·
ανέβηκε στ' αμάξι του και φεύγοντας στους Τρώες
να φύγουν φώναξε· είδε τη ζυγαριά του Δία.
Δεν έμεναν κι οι δυνατοί Λυκιώτες, αλλά όλοι

σκόρπισαν, όταν άψυχο το βασιλιά τους είδαν
να κείτεται μες στους νεκρούς· πολλοί πάνω σ' εκείνον
έπεσαν, όταν άνοιξε την άγρια μάχη ο Δίας.
Από τους ώμους άρπαξαν τότε του Σαρπηδόνα
τα όπλα του τ' αστραφτερά κι αυτά στα γοργά πλοία
ο τρανός Πάτροκλος να παν έδωσε στους συντρόφους.

Παρέμβαση Δία-Απόλλωνα
Θάνατος του Κεβριόνη (στ. 666-776)

Τότε στο Φοίβο μίλησε ο νεφελοστοιβάχτης:
«Από τα βέλη, Απόλλωνα, το Σαρπηδόνα βγάλε,
το μαυρισμένο αίμα του καλά καθάρισέ του,
κουβάλησέ τον μακριά, μες σε ποτάμι λουσ' τον,
με αμβροσία άλειψ' τον, ντύσε τον ρούχα θεία·
στους γοργούς ξεπροβοδιστές, στο Θάνατο, στον Ύπνο,
τους δίδυμους, δώσ' τους γοργά αυτόν να κουβαλήσουν
στην εύφορη περιοχή της απλωτής Λυκίας·
μνήμα θα κάνουν κει γι' αυτόν φίλοι του και δικοί του
και θα του στήσουν στήλη μια, τιμή για σκοτωμένους.»
Έτσι είπε· δεν παράκουσε ο Φοίβος τον πατέρα.
Απ' την Ίδη κατέβηκε μέσα στην άγρια μάχη·
από τα βέλη πήρε ευθύς τον άξιο Σαρπηδόνα
τον έλουσε σε ποταμό μακριά πηγαίνοντάς τον
μ' αμβροσία τον άλειψε, του 'βαλε θεία ρούχα,
στους γοργούς ξεπροβοδιστές, στο Θάνατο, στον Ύπνο,
τους δίδυμους, τον έδωσε, που γρήγορα τον πήγαν
στην εύφορη περιοχή της απλωτής Λυκίας.
Είπε στον Αυτομέδοντα και στ' άλογα να τρέξουν
ο Πάτροκλος και Λυκιώτες και Τρώες κυνηγούσε.
Τυφλώθηκε ο ανόητος! Το λόγο του Αχιλλέα
αν άκουε, θα ξέφευγε το μαύρο χάρο τότε.
Μα απ' των θεών ανώτερη του Δία είναι η σκέψη·
αυτός αντρείο σε φυγή σπρώχνει, τη νίκη αρπάζει
εύκολα, κι άλλοτε αυτός ν' αγωνιστεί τον σπρώχνει.
Αυτός τότε του γέμισε τα στήθη του κουράγιο.
Ποιον πρώτο τότε σκότωσες, ποιον πάλι τελευταίο,
Πάτροκλε, όταν οι θεοί είπαν για το χαμό σου;
Τους Άδραστο, Αυτόνοο, Πέριμο, γιο του Μέγα,

Επίστορα, Μελάνιππο κι Έχεκλο πρώτα πρώτα
και έπειτα τον Έλασο, το Μούλιο, τον Πυλάρτη·
αυτούς σκότωσε· οι άλλοι το 'ριξαν στη φευγάλα.

Τότε την αψηλόπορτη θα είχαν πάρει Τροία,
γιατί χιμούσε ο Πάτροκλος γύρω μπροστά χτυπώντας,
αν πάνω στον καλόχτιστο τον πύργο δε στεκόταν
ο Φοίβος με κακό γι' αυτόν, τους Τρώες βοηθώντας.
Στου ψηλού τείχους τη γωνιά για τρεις φορές ορμούσε
ο Πάτροκλος, μα και στις τρεις τον έσπρωξε ο Φοίβος
χτυπώντας με τ' αθάνατα χέρια του την ασπίδα.
Όταν για τέταρτη όρμησε, ο ίδιος θεός, ο Φοίβος,
του έβγαλε άγρια φωνή μ' ανεμάρπαστα λόγια:

«Πάτροκλε, αρχοντογέννητε, πίσω! Γραφτό δεν είναι
την πόλη των αγέρωχων των Τρώων να κουρσέψεις,
κι ούτε ο Αχιλλέας καν, που πιο αντρείος είναι.»

Έτσι είπε· και ο Πάτροκλος γύρισε πολύ πίσω,
για ν' αποφύγει το θυμό του μακρορίχτη Φοίβου.

Με τ' άλογα ο Έκτορας στις Σκαιές πύλες ήταν
κι αναρωτιόταν μέσα του στη μάχη να τα σπρώξει
ή ο στρατός ν' ασφαλιστεί στη μάχη να προστάξει.
Καθώς είχε στο νου του αυτά, ήταν κοντά του ο Φοίβος
μ' αντρειωμένο μοιάζοντας και δυνατό, τον Άσιο,
γιο του Δύμαντα και θείο του Έκτορα απ' τη μάνα,
της Εκάβης τον αδερφό, που ζούσε στη Φρυγία,
εκεί που ο Σαγγάριος κυλάει τα νερά του.
Μ' αυτόν μοιάζοντας μίλησε ο γιος του Δία Φοίβος:

«Έκτορα, γιατί σταματάς τη μάχη; Δε σου πρέπει!
Όσο είμαι κατώτερος, ας ήμουν πιο αντρείος,
και απ' τη μάχη θα 'φευγες όχι χωρίς ζημία!
Μπρος, τ' άλογα τ' ατσάλινα στον Πάτροκλο πια στρέψε.
Δόξα ο Φοίβος θα 'δινε· μπορεί να τον σκοτώσεις.»

Είπε αυτά και γύρισε πάλι ο θεός στη μάχη·
πρόσταξε τότε ο Έκτορας στον άξιο Κεβριόνη
να κεντρίσει τα άλογα στη μάχη· και ο Φοίβος
χώθηκε μέσα στο στρατό, σκόρπισε στους Αργείους

ταραχή· κι έδινε δόξα στον Έκτορα, στους Τρώες.
Άφηνε και δε σκότωνε ο Έκτορας τους άλλους·
με τ' άλογά του γύρευε τον Πάτροκλο μονάχα.
Από την άλλη ο Πάτροκλος κατέβηκε απ' τ' αμάξι·
στ' αριστερό χέρι είχε το κοντάρι· με τ' άλλο
πήρε πέτρα γυαλιστερή, τραχιά, όσο μια φούχτα·
χωρίς να απομακρυνθεί έριξε αντιπατώντας·
δε λάθεψε· του Έκτορα τον ηνίοχο βρήκε,
του άξιου Πρίαμου το γιο το νόθο Κεβριόνη,
καθώς κρατούσε τα λουριά, στο μέτωπο με πέτρα·
τα δυο του φρύδια έσπασε· κι ούτε τα κόκαλά του
άντεξαν, αλλά κύλησαν τα μάτια του στη σκόνη
μπρος στα πόδια του· κύλησε σαν βουτηχτής στο χώμα
απ' το καλό τ' αμάξι του και χάθηκε η ψυχή του.
Κι είπες περιγελώντας τον, Πάτροκλε αλογάρη:
«Ποπό, πώς είναι ελαφρός, εύκολα που βουτάει!
Στην ψαροθρόφα θάλασσα αν κάποτε βρισκόταν,
πολύν κόσμο θα χόρταινε ψαρεύοντας για στρείδια,
απ' το καράβι αν έπεφτε, κι ας είχε τρικυμία,
έτσι που εύκολα βουτάει στον κάμπο απ' τ' αμάξι.
Αλήθεια, οι Τρώες έχουν παράξιους βουτηχτάδες!»
Λέγοντας έτσι χύθηκε στον άξιο Κεβριόνη
ορμή έχοντας λιονταριού, που μαντριά χαλνώντας
χτυπήθηκε στο στήθος του κι η δύναμη τον τρώει·
στον Κεβριόνη, Πάτροκλε, με τέτοια λύσσα ορμούσες.
Από την άλλη ο Έκτορας κατέβηκε απ' τ' αμάξι.
Σαν τα λιοντάρια μάχονταν γύρω απ' τον Κεβριόνη,
που πάνω σε βουνοκορφή τα δυο τους πεινασμένα
παλεύουν υπερήφανα για σκοτωμένο ελάφι·
έτσι οι δυο πολέμαρχοι γύρω απ' τον Κεβριόνη,
ο έξοχος ο Έκτορας κι ο Πάτροκλος επίσης,
ορμούσαν μ' άσπλαχνο χαλκό τις σάρκες να σπαράξουν.
Ο Έκτορας δεν άφηνε πιάνοντας το κεφάλι
κι ο Πάτροκλος το πόδι του· οι Δαναοί κι οι Τρώες
άνοιξαν μάχη δυνατή γύρω απ' αυτούς τους δύο.

Όπως Σιρόκος και Νοτιάς μάχονται μεταξύ τους
μες σε φαράγγι ενός βουνού ν' αναταράξουν δάσος
βαλανιδιές, μελιές, κρανιές λιγνόφλουδες γεμάτο
και μεταξύ τους δέρνονται τα μακριά κλωνάρια
μ' άγριο ήχο κι όπως σπαν, ακούγεται ο κρότος,
έτσι χιμώντας έσφαζαν οι Αχαιοί κι οι Τρώες
και την πικρή στη σκέψη τους δεν έβαζαν φευγάλα.
Γερά κοντάρια μπήγονταν γύρω απ' τον Κεβριόνη
και πολλά βέλη φτερωτά απ' τις χορδές πηδώντας·
πολλά κοτρόνια χτύπαγαν με βρόντο τις ασπίδες,
καθώς τριγύρω μάχονταν· μέσα στη σκόνη εκείνος
ξεχνώντας πια τον πόλεμο φαρδύς-πλατύς κειτόταν.

Ο θάνατος του Πάτροκλου (στ. 777-867)

Όσο στη μέση του ουρανού το ηλιοφώς βρισκόταν,
κι οι δυο τους βέλη έριχναν και σκοτωνόταν κόσμος·
μα όταν έφτασε η στιγμή που λύνονται τα βόδια,
νικούσαν τότε οι Αχαιοί ενάντια στη μοίρα.
Έξω απ' τη μάχη έσυραν τον άξιο Κεβριόνη
κι από των Τρώων τις κραυγές, τα όπλα του τα πήραν,
κι όρμησε τότε ο Πάτροκλος με λύσσα προς τους Τρώες.
Τρεις φορές όρμησε σ' αυτούς, σαν το γοργό τον Άρη
φωνάζοντας, και σκότωσε εικοσιεφτά αντρείους.
Την τέταρτη σαν όρμησε, κάποιος θεός λες κι ήταν,
Πάτροκλε, τότε φάνηκε το τέλος της ζωής σου·
γιατί σου ήρθε τρομερός μέσα στην άγρια μάχη
ο Φοίβος. Δεν τον ένιωσε στην ταραχή την τόση,
γιατί ήρθε κατεπάνω του μες σε πυκνή αντάρα.
Στάθηκε πίσω· χτύπησε τους ώμους του, τις πλάτες
με το χέρι· τα μάτια του σβούριξαν απ' τη ζάλη.
Του έριξε απ' την κεφαλή το κράνος του ο Φοίβος·
θόρυβο έκανε κυλώντας στα πόδια των αλόγων
και λέρωναν οι φούντες του στο αίμα και στη σκόνη·
κι όμως δεν έστεργαν θεοί πρωτύτερα στη σκόνη
να λερώνεται εκείνο το φουντωμένο κράνος,
μα τ' όμορφο το μέτωπο, την κεφαλή κρατούσε
του θεϊκού Αχιλλέα· στον Έκτορα ο Δίας

να το φορέσει έδωσε — πλησίαζε ο χαμός του.
Τ' ασήκωτο, τρανό, βαρύ και μακρουλό κοντάρι
τσακίστηκε στα χέρια του· έπειτα απ' τον ώμο
έπεσε η ασπίδα του με τα λουριά της κάτω·
και του 'λυσε το θώρακα ο γιος του Δία Φοίβος.
Ζαλίστηκε η σκέψη του, κόπηκε η δύναμή του
και σαστισμένος έμεινε· πίσω του με κοντάρι
του έριξε ένας Δάρδανος ανάμεσα στους ώμους,
ο γιος του Πάνθου Εύφορβος, που ξεπερνούσε όλους
τους νέους στα γοργά πόδια, στ' άλογα, στο κοντάρι·
είχε γκρεμίσει είκοσι απ' τ' άλογα ως τότε,
όταν στ' αμάξι ανέβηκε, πώς πολεμούν να μάθει.
Πρώτος αυτός σε χτύπησε, Πάτροκλε αλογάρη,
μα δε σ' έριξε· έφυγε γοργά, στο πλήθος μπήκε
τραβώντας το κοντάρι του απ' το κορμί· δεν είπε
ν' αντισταθεί στον Πάτροκλο, γυμνός αυτός κι ας ήταν.
Χτυπημένος απ' το θεό και από το κοντάρι
ο Πάτροκλος πισώγειρε, το χάρο να ξεφύγει.

Τον αντρειωμένο Πάτροκλο ο Έκτορας σαν είδε
να βγαίνει από τον πόλεμο κονταροπληγωμένος,
πολύ κοντά του έφτασε, τον βρήκε με κοντάρι
στο κατωκοίλι· πέρασε αυτό μέσα στα σπλάχνα.
Με βρόντο κάτω έπεσε· πόνεσαν οι Αργείοι.
Όπως κάπρο ακούραστο λιοντάρι βάζει κάτω,
που πάνω σε βουνοκορφή περήφανα παλεύουν
για λιγοστό νερό, καθώς να πιουν θέλουν κι οι δυο τους,
ωσότου ο κάπρος σωριαστεί στη γη αγκομαχώντας,
έτσι τον τρανό Πάτροκλο, που 'χε πολλούς σκοτώσει,
ο Έκτορας χτυπώντας τον του πήρε τη ζωή του
και λόγια ανεμάρπαστα του 'λεγε με καμάρι:

«Πάτροκλε, μας καμάρωνες την πόλη να ρημάξεις
κι από τις Τρωαδίτισσες τη λευτεριά στερώντας,
αυτές στα πλοία βάζοντας στη γη σου να γυρίσεις.
Ανόητε! Του Έκτορα τ' άλογα στέκουν μπρος τους
και λαχταρούν τον πόλεμο· κι ο ίδιος στο κοντάρι

μέσα στους πολεμόχαρους τους Τρώες ξεχωρίζω
και τους γλιτώνω απ' τη σκλαβιά. Σένα θα φαν οι γύπες.
Δύστυχε, δε σ' ωφέλησε, κι ας είναι αντρειωμένος,
ο Αχιλλέας, που πολλά, σαν έφευγες, θα είπε:
— Πάτροκλε αλογόδρομε, να μη γυρίσεις πίσω
στα βαθουλά καράβια μας, του Έκτορα πριν σκίσεις
το χιτώνα ματώνοντας τα στήθη του τριγύρω.
Έτσι θα είπε κι έπεισε το άστοχο μυαλό σου.»
Του απάντησες ξέπνοος, Πάτροκλε αλογάρη:

Ο στερνός λόγος του Πάτροκλου (στ. 844-854)

«Τώρα πια, Έκτορα, μπορείς πολύ να καμαρώνεις·
τη νίκη σού την έδωσαν ο Δίας και ο Φοίβος,
που εύκολα με δάμασαν, τα όπλα μου τα πήραν.
Μπρος μου τέτοιοι αν πρόβαλλαν είκοσι σαν εσένα,
όλοι απ' το κοντάρι μου θα 'πεφταν σκοτωμένοι.
Γιος της Λητώς με σκότωσε και η κακή μου μοίρα
κι απ' τους θνητούς ο Εύφορβος· εσύ με γδύνεις τρίτος.
Μα κάτι άλλο θα σου πω και βάλε το στο νου σου:
Δε σου 'μεινε πολύς καιρός, αλλά κοντά σου είναι
ο θάνατος και η τρανή η μοίρα, αφού πέσεις
απ' τα χέρια του άψογου φίλου μου Αχιλλέα.»
Έτσι είπε και ο θάνατος του σκέπασε τα μάτια·
απ' το κορμί του η ψυχή πέταξε για τον Άδη,
θρηνώντας για τη μοίρα της κι άφησε αντρεία, νιότη.
Κι είπε ο λαμπρός Έκτορας σ' αυτόν, νεκρός κι ας ήταν:
«Τι μου μαντεύεις, Πάτροκλε, κακό θάνατο τώρα;
Της αγριοπλέξουδης ο γιος της Θέτιδας ποιος ξέρει
αν πιο μπροστά δε χτυπηθεί απ' το δικό μου δόρυ;»
Έτσι είπε κι από την πληγή τράβηξε το κοντάρι
πατώντας πάνω στο κορμί κι ανάσκελα τον πήγε.
Στον Αυτομέδοντα ευθύς χίμηξε με κοντάρι,
στον άξιο το σύντροφο του γρήγορου Αιακίδη,
να τον χτυπήσει· τ' άλογα, που θεοί στον Πηλέα
είχαν χαρίσει κάποτε, τον έσωσαν ωστόσο.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Π

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Πατρόκλεια. Η ραψωδία αυτή είναι γεμάτη από τη δράση του Πάτροκλου. Στην αρχή της ο Πάτροκλος παρακαλεί τον Αχιλλέα, που δεν έχει ξεχάσει την προσβολή που του έγινε, αλλά δίνει την πανοπλία του στο φίλο του και μαζί με τους Μυρμιδόνες τον στέλνει στη μάχη με τη συμβουλή να περιοριστεί στην απομάκρυνση των Τρώων από τα πλοία και να μην προχωρήσει μακρύτερα. Επειδή ο Αίαντας έχει κακοπαθήσει, ο Αχιλλέας πιέζει το φίλο του να σπεύσει, κάνει σπονδή και παρακαλεί το Δωδωναίο Δία να τον αξιώσει να γυρίσει στην πατρίδα. Ο Πάτροκλος απωθεί τους Τρώες και σκοτώνει το Σαρπηδόνα, γιο του Δία. Γίνεται μάχη γύρω από το νεκρό Σαρπηδόνα, που τελικά προστατεύεται από τον Απόλλωνα και μεταφέρεται από τον Ύπνο και το Θάνατο στη Λυκία. Ο Πάτροκλος προχωρεί ως το τείχος της Τροίας ξεχνώντας τη συμβουλή του φίλου του. Ο Απόλλωνας μεταμορφωμένος προτρέπει τον Έκτορα να χτυπηθεί με τον Πάτροκλο και, καθώς βασιλεύει ο ήλιος, τον χτυπά από πίσω· πέφτουν έτσι τα όπλα του Πάτροκλου, ο Εύφορβος τον πληγώνει με δόρυ κι ο Έκτορας τον τρυπά με το δικό του.

Στη δέκατη έκτη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται συνέχεια της εικοστής έκτης ημέρας της επικής αφήγησης.

στ. 1 — *για το καλόστρωτο πλοίο*· ενν. το καράβι του Πρωτεσίλαου· βλ. Ο705 - *καλόστρωτο*· απόδοση του πρωτότυπου ἐΰσελμος (από το επίθετο ἐΰς = ωραίος, καλός και το ουσιαστικό σέλμα = κατάστρωμα πλοίου).

στ. 2 — Είχε ξεκινήσει ο Πάτροκλος στο Ο405 να βρει τον Αχιλλέα αφήνοντας τον πληγωμένο Ευρύπυλο.

στ. 3 — *μαύρη νερομάνα*· απόδοση του πρωτότυπου κρήνη μελάνυδρος (το επίθετο από το επίθετο μέλας = μαύρος και από το ουσιαστικό ὕδωρ = νερό).

στ. 4 — Τα νερά χαρακτηρίζονται σκοτεινά, επειδή σκουραίνει το χρώμα τους, καθώς πέφτουν βαθιά στο βράχο.

στ. 3-4 — πλατιά ομηρική παρομοίωση· πβ. Ι14-15.

στ. 7-10 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 13 — *Φθία*· η πατρίδα του Αχιλλέα.

στ. 14 *Μενοίτιος*· ο πατέρας του Πάτροκλου.

στ. 15 *Πηλέας*· ο πατέρας του Αχιλλέα.

στ. 18 Για τον Αχιλλέα οι Έλληνες είναι συνυπεύθυνοι για το αδίκημα που έκανε σε βάρος του ο Αγαμέμνονας· πβ. Α300 και κάτω.

στ. 20 Αξιοσημείωτο εδώ ότι ο ποιητής απευθύνεται στον Πάτροκλο παρεκκλίνοντας από την τριτοπρόσωπη επική αφήγηση.

στ. 25-27 Ο Διομήδης πληγώθηκε από τον Πάρη στο Λ375, ο Αγαμέμνονας από τον Κόωνα στο Λ251, ο Οδυσσέας από το Σώκο στο Λ434 και ο Ευρύπυλος από τον Πάρη στο Λ580.

στ. 28 *μ' άπειρα βότανα γιατροί*· απόδοση του πρωτότυπου ἰητροί πολυφάρμακοι - φαίνεται ότι, εκτός από τους αναφερόμενους Μαχάονα και Ποδαλείριο, υπήρχαν και άλλοι γιατροί.

στ. 31 *χαιρέκακε*· απόδοση του πρωτότυπου αἰναρέτης.

στ. 33 *ανάλγητε*· απόδοση του πρωτότυπου νηλεής (από το στερητικό νη και το ουσιαστικό ἔλεος = ευσπλαχνία).

στ. 36 *μήνυμα θεών*· απόδοση του πρωτότυπου θεοπροπίη.

στ. 46-47 Προοικονομία του θανάτου του Πατρόκλου.

στ. 49 *ευγενικέ*· απόδοση του πρωτότυπου διογενής (από το επίθετο δῖος = θεϊκός, εξαιρετικός και το θέμα του ρήματος γίγνομαι = δημιουργούμαι, προέρχομαι).

στ. 88 *βαρύβροντος*· απόδοση του πρωτότυπου ἐρίγδουπος (από το επιτατικό μόριο ερι- = πολύ, δυνατά, και από το ηχοποίητο ουσιαστικό δοῦπος = χτύπος, βρόντος).

στ. 95 *μακροριχτης*· απόδοση του πρωτότυπου ἑκάεργος (από το επίρρημα ἑκάς = μακριά και το θέμα του ρήματος ἐργάζομαι = κάνω, ενεργώ).

στ. 106 *καλόφτιαστα φάλαρα*· απόδοση του πρωτότυπου εὐποίητα φάλαρα (το επίθετο από το επίρρημα εὖ = καλά και το θέμα του ρήματος ποιῶ = κάμνω)· φάλαρα είναι μετάλλινοι ομφαλοί ή μικρές ασπίδες που ήταν διακοσμητικά τοποθετημένες στη μέση της περικεφαλαίας.

στ. 112-113 Αξιοσημείωτη εδώ η επίκληση του ποιητή στις Μούσες.

στ. 115 *φράξινο*· από ξύλο φράξου, μελιάς.

στ. 116 *δέση*· το σημείο όπου η μετάλλινη μύτη του κονταριού ενώνεται με τον ξύλινο κοντό.

στ. 121 *ψηλόβροντος*· απόδοση του πρωτότυπου ὑψιβρεμέτης (από το επίρρημα ὕψι = ψηλά και το θέμα του ρήματος βρέμω = βροντώ).

στ. 122-123 ενν. το πλοίο του Πρωτεσίλαου· βλ. Ο704 και Π284.

στ. 126 *αλογοδρόμε*· απόδοση του πρωτότυπου ἱπποκέλευθος (από τα ουσιαστικά ἵππος = άλογο και κέλευθος = δρόμος).

στ. 131 Οι κνημίδες (=περικνημίδες) ήταν από μέταλλο ή δέρμα για προστασία των κνημών· αντικνήμια είναι οι κνήμες.

στ. 132 Πανώσφυρα ήταν πόρπες που συγκρατούσαν τις περικνημίδες στα σφυρά του πολεμιστή.

στ. 134 *Αιακίδης*· ο Αχιλλέας (ως απόγονος του Αιακού).

στ. 135 *ασημοκάρφωτο*· απόδοση του πρωτότυπου ἀργυρόηλον (από το επίθετο ἀργυροῦς = ασημένιος, και το ουσιαστικό ἧλος = καρφί).

στ. 137 *καλοφτιαγμένο*· απόδοση του πρωτότυπου ἐΰτυκτος (από το επίρρημα εὖ = καλά και το θέμα του ρήματος τεύχω = κάμνω).

στ. 143-144 Το δώρο είχε γίνει στο γάμο του Πηλέα με τη Θέτιδα· ο Πηλέας (το όνομά του σχετίζεται ετυμολογικά με το Πήλιο) πήγαινε συχνά στη σπηλιά του Χείρωνα, για να τον συμβουλευθεί.

στ. 145 Ο *Αυτομέδοντας* ήταν από τους πιο σημαντικούς συντρόφους του Αχιλλέα· τώρα γίνεται ηνίοχος του Πάτροκλου, που ήταν κανονικά ηνίοχος του Αχιλλέα.

στ. 149 ομηρική παρομοίωση.

στ. 150 *Φτεροπόδα*· απόδοση του πρωτότυπου Ποδάργη (από το ουσιαστικό ποῦς, ποδός = πόδι και το επίθετο ἀργός = γοργός, φτερωτός).

στ. 153 *πόλη του Ηετίωνα*· τη μικρασιατική Θήβα· βλ. Α366.

στ. 156-165 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 156 *σαρκοφάγοι*· απόδοση του πρωτότυπου ὠμοφάγοι.

στ. 160 *σε μαύρη νερομάνα*· βλ. σχόλιο στο Ι14.

στ. 168 Βλ. και Β686.

στ. 173 *λαμπροθωρακάτος*· απόδοση του πρωτότυπου αἰολοθώρηξ (από το επίθετο αἰόλος = ευκίνητος, λαμπρός και το ουσιαστικό θώρηξ = θώρακας).

στ. 174 Ο *Σπερχειός* είναι το ποτάμι της Στερεάς Ελλάδας που εκβάλλει στο Μαλιακό κόλπο - *θείος*· απόδοση του πρωτότυπου διιπετής = ουρανογέννητος (από το επίθετο δῖος = θεϊκός, ουράνιος και το θέμα του ρήματος πέτομαι = στέλνομαι, πέφτω).

στ. 182 *Αργοφονιάς*· ο Ερμής· το επίθετο του θεού Ερμή (που εδώ χρησιμοποιείται σαν ουσιαστικό) είναι απόδοση του πρωτότυπου Ἀργειφόντης και κατά μία ετυμολογική ερμηνεία προέρχεται από το φόνο του πολυόμματου Άργου που φύλαγε την Ιώ.

στ. 183 *της βοερής, της χρυσοδοξαρούσας*· απόδοση των πρωτότυπων κελαδεινή χρυσηλάκατος (το πρώτο από το ουσιαστικό κέλαδος = βοή, το δεύτερο από το επίθετο χρυσοῦς = χρυσός και το ουσιαστικό ἠλακάτη = ρόκα).

στ. 187 Η *Ειλείθυια* ήταν θεά του τοκετού - *βαρύπονη*· απόδοση του πρωτότυπου μογοστόκος (από τα θέματα των ρημάτων μογέω = μοχθώ, κοπιάζω, πονώ και τίκτω = γεννώ).

στ. 191 Ο *Φύλαντας* ήταν παππούς του Εύδωρου, πατέρας της Πολυμήλας.

στ. 196 *αλογάρης*· απόδοση του πρωτότυπου ἱππηλάτα (από το ουσιαστικό ἵππος = άλογο και το θέμα του ρήματος ἐλαύνω = σπρώχνω, οδηγώ) - για το Φοίνικα βλ. Ι432.

στ. 212-214 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 222 *ασημοπόδα*· απόδοση του πρωτότυπου ἀργυρόπεζα (από το επίθετο ἀργυροῦς = ασημένιος και το θέμα πεδ-, απ' όπου η λέξη πόδι).

στ. 228 *το πάστρεψε με θειάφι*· στα ομηρικά χρόνια χρησιμοποιούσαν το θειάφι για καθάρισμα ή απολύμανση - πβ. Οδύσσεια χ481, όπου ο Οδυσσέας μετά τη μνηστηροφονία θειαφίζει το παλάτι του, για να το απολυμάνει.

στ. 230 *κρασί φλογάτο*· απόδοση του πρωτότυπου αἶθοψ οἶνος.

στ. 232 *χαιρεβρόντης*· απόδοση του πρωτότυπου τερπικέραυνος (από το θέμα του ρήματος τέρπομαι = χαίρομαι, ευχαριστιέμαι, και το ουσιαστικό κεραυνός).

στ. 233 Ο Δίας χαρακτηρίζεται πελασγικός από τους Πελασγούς, που ήταν λαός ντόπιος στις ελλαδικές περιοχές, πριν κατεβούν οι Έλληνες γύρω στο 2.000 π.Χ.

στ. 234 Η *Δωδώνη*, στην Ήπειρο, στο πρωτότυπο χαρακτηρίζεται δυσχείμερος, δηλαδή με βαρύ χειμώνα.

στ. 235 Οι *Σελλοί* (απ' όπου μερικοί ετυμολογούν το εθνικό όνομά μας: Σελλήνες > Ελλήνες > Πανέλληνες > Έλληνες) ήταν ιερείς του Δία στη Δωδώνη, όπου υπήρχε ονομαστό μαντείο· ζούσαν, όπως φαίνεται, ασκητικά: κοιμούνταν στο χώμα και δεν έπλεναν τα πόδια τους· στο πρωτότυπο χαρακτηρίζονται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι (το πρώτο από το στερητικό α-, το ρήμα νίπτω και το ουσιαστικό ποῦς· το δεύτερο από το επίρρημα χαμαί = κάτω, χάμω, και από το ουσιαστικό εὐνή = κρεβάτι) - *προφήτες*· απόδοση του πρωτότυπου ὑποφῆται (από την πρόθεση ὑπό και το ρήμα φημί = λέγω).

στ. 241 *βροντόφωνε*· απόδοση του πρωτότυπου εὐρύοπα (από το επίθετο εὐρύς = πλατύς, δυνατός και τη ρίζα οπ-).

στ. 249 *βαθυστόχαστος*· απόδοση του πρωτότυπου μητίετα (από το ουσιαστικό μῆτις = νους, σκέψη).

στ. 259-267 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 286 Βλ. σχόλιο στους στ. 122-123.

στ. 287 Οι *Παίονες*, σύμμαχοι των Τρώων στον τρωικό πόλεμο, κατοικούσαν στην περιοχή του Αξιού ποταμού της Μακεδονίας.

στ. 298 *αστραπορίχτης*· απόδοση του πρωτότυπου στεροπηγερέτα (από το ουσιαστικό στεροπή = αστραπή και το θέμα του ρήματος ἐγείρω = σηκώνω, ρίχνω).

στ. 297-302 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 303 *πολεμόχαρους*· απόδοση του πρωτότυπου ἀρηίφιλος (από τα ουσιαστικά ἄρης = πόλεμος και φίλος).

στ. 321 Ο *Θρασυμήδης* ήταν (όπως και ο Αντίλοχος) γιος του Νέστορα· βλ. Ι81.

στ. 327 *στον Άδη*· απόδοση του πρωτότυπου εἰς Ἔρεβος· το Έρεβος ήταν, κατά την αρχαία ελληνική μυθολογία, το κάτω από τη γη σκοτάδι, η κατοικία των νεκρών.

στ. 328-329 Δεν υπάρχουν περισσότερες πληροφορίες για την ανατροφή της Χίμαιρας από τον Αμισόδωρο· βλ. και Ζ179.

στ. 352-356 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 359 *χαλκόκρανο*· απόδοση του πρωτότυπου χαλκοκυρυστής (από τα ουσιαστικά χαλκός και κόρυς, κόρυθος = περικεφαλαία, κράνος).

στ. 364-367 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 381 Βλ. Π149-154.

στ. 389-393 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 402 *στο τορνευτό αμάξι*· απόδοση του πρωτότυπου ἐΰξεστος δίφρος (το πρώτο από το επίρρημα εὖ = καλά και το θέμα του ρήματος ξέω = ξύνω, σκαλίζω, τορνεύω· το δεύτερο από το θέμα του αριθμητικού δύο και το θέμα του ρήματος φέρω, δηλαδή αμάξι με δυο τροχούς).

στ. 407-410 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 408 *αρμίδι* είναι το νήμα της πετονιάς.

στ. 414 *ψυχοκαταλύτης*· απόδοση του πρωτότυπου θυμοραϊστής (από το ουσιαστικό θυμός = ψυχή και το θέμα του ρήματος ῥαίω ή ῥαΐζω = σπάζω).

στ. 418 *πολυθρόφα*· απόδοση του πρωτότυπου πουλυβότειρα (από τον τύπο πουλύς του επιθέτου πολύς, και το θέμα του ρήματος βόσκω = τρέφω).

στ. 419 *άζωστους* (=που δε φορούσαν ζώνη)· απόδοση του πρωτότυπου ἀμιτροχίτων (από το στερητικό α- και τα ουσιαστικά μίτρα και χιτών, δηλαδή αυτός που δεν έχει πάνω στο χιτώνα του ή εξαρτημένη από το θώρακά του καμιά μίτρα· μίτρα είναι μάλλινο περίζωμα που σκέπαζε την κοιλιά. Για το Σαρπηδόνα βλ. Ε471.

στ. 428-430 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 428 *γαντζομύτηδες, νυχοπόδαροι*· απόδοση των πρωτότυπων γαμψώνυχες, ἀγκυλοχεῖλαι (το πρώτο από το επίθετο γαμψός και το ουσιαστικό ὄνυξ = νύχι· το δεύτερο από το επίθετο ἀγκύλος και του ουσιαστικό χεῖλος).

στ. 429 *στριγγιάζω* = βγάζω διαπεραστική φωνή (λέγεται ειδικά για τη φωνή των αρπαχτικών πουλιών).

στ. 439 *βοϊδόματη*· απόδοση του πρωτότυπου βοῶπις (από το ουσιαστικό βοῦς = βόδι και τη ρίζα οπ- = βλέπω) - *αφέντρα*· απόδοση του πρωτότυπου πότνια (δυνατή).

στ. 444 τυπικός στίχος· βλ. Π851.

στ. 476 *λυσσασμένη*· απόδοση του πρωτότυπου θυμοβόρος (από το ουσιαστικό θυμός = ψυχή και το θέμα του ρήματος βιβρώσκω = τρώω).

στ. 482-484 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 487-491 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 505 Κατά την αντίληψη των ομηρικών ανθρώπων η ψυχή έφευγε από το άνοιγμα του τραύματος· πβ. και Ξ518.

στ. 507 *σαν άδειασε τ' αμάξι·* επειδή σκοτώθηκαν ο Σαρπηδόνας και ο ηνίοχός του Θρασύμηλος - βλ. Π463.

στ. 513 *μακρορίχτης·* απόδοση του πρωτότυπου ἑκηβόλος (από το επίρρημα ἑκάς = μακριά και το θέμα του ρήματος βάλλω = ρίχνω).

στ. 558 Ο Σαρπηδόνας δεν πήδησε πρώτος μέσα στο τείχος των Ελλήνων -αυτό το έκανε ο Έκτορας-, αλλ' οπωσδήποτε ο ρόλος του στην τειχομαχία (βλ. Μ397 και κάτω) ήταν σημαντικός.

στ. 569 *λαμπρόματους·* απόδοση του πρωτότυπου ἑλίκωπες (από το θέμα του ρήματος ἑλίσσω και τη ρίζα οπ-, δηλαδή αυτοί που έχουν εύστροφη όραση).

στ. 571-574 Η περίπτωση του Επειγέα ήταν παρόμοια με την περίπτωση του Πάτροκλου (βλ. Ψ84-88).

στ. 572 Το *Βούδειο* ήταν ίσως πόλη της Βοιωτίας.

στ. 576 *καλοφόραδη·* απόδοση του πρωτότυπου εὔπωλος (από το επίρρημα εὖ = καλά και το ουσιαστικό πῶλος = πουλάρι).

στ. 584 Αξιοσημείωτη εδώ η αποστροφή του ποιητή προς τον Πάτροκλο με παρέκκλιση από την επική αφήγηση σε τρίτο πρόσωπο (πβ. και στ. 692 και στ. 744).

στ. 617 *χορευτής·* δηλαδή ευκίνητος σαν χορευτής· λέγεται με ειρωνεία.

στ. 625 *καλοφόραδο·* απόδοση του πρωτότυπου κλυτόπωλος (από το επίθετο κλυτός = ξακουστός και το ουσιαστικό πῶλος = πουλάρι).

στ. 633-637 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 641-644 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 658 *τη ζυγαριά του Δία·* παραστατική έκφραση (στο πρωτότυπο Διὸς ἱρὰ τάλαντα) της τροπής που παίρνει η μάχη.

στ. 671 *ξεπροβοδιστές·* απόδοση του πρωτότυπου πομποί (από το ρήμα πέμπω = στέλνω).

στ. 674-675 Επανάληψη των στ. 455-456.

στ. 686 — Αξιοσημείωτο το σχόλιο αυτό μέσα στην επική αφήγηση. Για το λόγο του Αχιλλέα βλ. στ. 87.

στ. 692-693 — Αξιοσημείωτη η αποστροφή του ποιητή στον Πάτροκλο με παρέκκλιση από την επική αφήγηση σε τρίτο πρόσωπο (βλ. και στ. 584 και στ. 744).

στ. 698 — *αψηλόπορτη*· απόδοση του πρωτότυπου ὑψίπυλος (από το επίρρημα ὕψι = ψηλά και το ουσιαστικό πύλη = πόρτα).

στ. 744 — Αξιοσημείωτη εδώ η αποστροφή του ποιητή στον Πάτροκλο με παρέκκλιση από την επική αφήγηση σε τρίτο πρόσωπο (πβ. και στ. 584 και στ. 692).

στ. 752-755 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 754 — Αξιοσημείωτη εδώ η αποστροφή του ποιητή στον Πάτροκλο με παρέκκλιση από την επική αφήγηση σε τρίτο πρόσωπο (πβ. και στ. 584, 692 και 744).

στ. 756-761 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 765-771 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 765 — Ο *Σιρόκος* είναι νοτιοανατολικός άνεμος.

στ. 776 — *φαρδύς-πλατύς κειτόταν*· απόδοση του πρωτότυπου κεῖτο μέγας μεγαλωστί. Η ίδια φράση βρίσκεται στην Οδύσσεια (ω39), όπου γίνεται λόγος για το νεκρό Αχιλλέα.

στ. 779 — Η χρονική αυτή στιγμή λέγεται στο πρωτότυπο βουλυτός (από το βοῦς = βόδι και από το θέμα του ρήματος λύω = λύνω, ξεζεύω).

στ. 787 — Αξιοσημείωτη εδώ η αποστροφή του ποιητή στον Πάτροκλο με παρέκκλιση από την επική αφήγηση σε τρίτο πρόσωπο (πβ. και στ. 584, 692, 744 και 754).

στ. 808 — Ο *Εύφορβος* ήταν αδερφός του Πολυδάμα.

στ. 812 — Αξιοσημείωτη κι εδώ η αποστροφή του ποιητή στον Πάτροκλο με παρέκκλιση από την επική αφήγηση σε τρίτο πρόσωπο (πβ. και στ. 584, 692, 744, 754 και 787).

στ. 823-829 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 835 — *πολεμόχαρους*· απόδοση του πρωτότυπου φιλοπτόλεμος (από το θέμα του ρήματος φιλῶ = αγαπώ, θέλω, χαίρομαι, και το ουσιαστικό πτόλεμος = πόλεμος).

στ. 839 *αλογόδρομε*· απόδοση του πρωτότυπου ἱπποκέλευθος (από τα ουσιαστικά ἵππος = άλογο και κέλευθος = δρόμος).

στ. 843 Αξιοσημείωτη κι εδώ (για τελευταία φορά) η αποστροφή του ποιητή στον Πάτροκλο με παρέκκλιση από την επική αφήγηση σε τρίτο πρόσωπο (πβ. και στ. 584, 692, 744, 754, 787 και 812).

στ. 849 *γιος της Λητώς*· ο Απόλλωνας.

στ. 851 τυπικός στίχος· βλ. Π444.

στ. 852-854 Ο Πάτροκλος προεξαγγέλλει το θάνατο του Έκτορα, που θα γίνει στη ραψωδία Χ. Για το θάνατο του αξιολογότερου τρωαδίτη ήρωα έχει κάνει λόγο προηγουμένως ο Δίας (βλ. Ο68).

στ. 860 *ωριοπλέξουδης*· απόδοση του πρωτότυπου ἠΰκομος (από το επίθετο ἠύς = όμορφος, και το ουσιαστικό κόμη = μαλλιά).

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Π

Η δέκατη έκτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αποτελεί συνέχεια της μάχης, αλλά επικεντρώνεται στη δράση και στο θάνατο του Πάτροκλου (γι' αυτό άλλωστε με πετυχημένο υπότιτλο χαρακτηρίζεται «πατρόκλεια»).

Ο ποιητής είχε βάλει σε ψυχική και σωματική κινητικότητα τον Πάτροκλο στην προηγούμενη ραψωδία (στ. 390-405). Αποσιωποποιημένη από τα παρεμπίπτοντα στοιχεία της επικής αφήγησης η κίνηση του Πάτροκλου εδώ είναι εμφανής και κυρίαρχη. Η εικόνα του μπροστά στον Αχιλλέα (στ. 2-4) κάνει τον Αχιλλέα (στ. 7-19) να τον παρομοιάζει με μικρό κορίτσι και να του υποβάλλει μια σειρά από εύλογα ερωτήματα με τελευταίο εκείνο που αντιστοιχεί στα πραγματικά δεδομένα, αλλά που υποδηλώνει ταυτόχρονα και απαράδεκτη χαιρεκακία. Στην απάντησή του (στ. 21-45) ο Πάτροκλος επιβεβαιώνει την τελευταία από τις υποψίες του Αχιλλέα, στηλιτεύει την αναλγησία του μπροστά στα δεινά των Ελλήνων και του ζητεί να παίξει το σωστικό ρόλο εκείνου φορώντας την πανοπλία του. Ο ποιητής σε μια από τις σπάνιες σχολιαστικές παρεμβολές του στην επική αφήγηση ελεεινολογεί τον Πάτροκλο για την πρωτοβουλία του αυτή, που θα τον οδηγήσει στο θάνατο (στ. 46-47). Η αντίδραση του Αχιλλέα (στ. 49-100) προεξαγγέλλεται από τον ποιητή οργισμένη, αλλ' είναι μάλλον ήπια· έχει απολογητικό χαρακτήρα και αναγνωρίζει ότι ο θυμός του δεν πρέπει να είναι αιώνιος· διακρίνεται από έπαρση και από διάθεση υποτίμησης του Αγαμέμνονα· επιμένει στην αποκατάσταση της αδικίας που του έγινε· συνιστά στον Πάτροκλο να περιοριστεί στην απόκρουση των προωθημένων εχθρών και να μην επιδιώξει μονιμότερα αποτελέσματα, για να αφήσει αυτή τη δόξα σ' εκείνον και για να προστατευθεί από το φίλο των Τρώων Απόλλωνα· στην τελική φράση κάνει μια αποκρουστική ευχή.

Λίγο πριν μπει στη μάχη ο Πάτροκλος, ο ποιητής προετοιμάζει τη διαδοχή: ο σθεναρός Αίαντας έχει πια αποκάμει και το πλοίο του πυρπολείται, τσακίζονται τα όπλα του και ξεμακραίνει - το «κενό ηγεσίας» θα καλύψει τώρα ο Πάτροκλος. Με επική επιβράδυνση δίνεται η περιγραφή της προετοιμασίας του (στ. 130-154). Η περιγραφή αυτή ενισχύεται από τη συμμετοχή του Αχιλλέα και από παραστατική παρομοίωση (στ. 155-167), καθώς και από την παράθεση των αρχηγών των διάφορων τμημάτων του στρατιωτικού σώματος του Αχιλλέα (στ. 168-197). Και πριν αρχίσει η δράση του Πάτροκλου, ο σιωπηλός μετά την πρώτη ραψωδία (αλλ' όχι αποσιωποιημένος) Αχιλλέας μιλά: κάνει μια προσλαλιά στους στρατιώτες του (στ. 200-209) και μια προσευχή στο Δία (στ. 233-248), που έχει ετεροβαρή αποδοχή από το Δία και προεξαγγέλλει το θάνατο του Πάτροκλου (στ. 249-252). Ο Αχιλλέας, γεμάτος έγνοια αλλά μη ξέροντας την προεξαγγελία αυτή, μεταβάλλεται σε θεατή της ευκταίας δόξας του φίλου.

Η δράση του Πάτροκλου και των αναζωογονημένων από τη συμμετοχή του Ελλήνων αρχηγών καλύπτει αρχικά ένα μεγάλο τμήμα της ραψωδίας αυτής (στ. 268-418) και η επική περιγραφή, που δίνεται με λεπτομέρειες, είναι κατάσπαρτη από παραστατικές παρομοιώσεις (στ. 297-302, 352-356, 364-367, 384-393).

Στο πλαίσιο της δράσης του Πάτροκλου ένα περιστατικό παίρνει ιδιαίτερα αξιοσημείωτη έκταση μέσα στην επική αφήγηση: ο θάνατος του Σαρπηδόνα (στ. 419-507) κυρίως, αλλά και στ. 508-683, όπου δίνεται η μεταθανάτια τύχη του νεκρού συμμάχου των Τρώων. Η σημασία του περιστατικού αυτού υπογραμμίζεται και από τη συνομιλία, που παρεμβάλλεται, του Δία με την Ήρα (στ. 431-461) και από την πάλη που γίνεται γύρω από το νεκρό Σαρπηδόνα, ώσπου τελικά με εντολή του Δία τον αρπάζει από το πεδίο της μάχης και τον μεταφέρει στην πατρίδα του ο Απόλλωνας.

Ο θάνατος του Σαρπηδόνα είναι ηρωικός, έρχεται ως επιστέγασμα μιας σθεναρής πάλης και περιγράφεται παραστατικά και με παρομοιώσεις (στ. 482-486 και 487-491) και με την επιθανάτια προσλαλιά του στο σύντροφό του Γλαύκο (στ. 492-501).

Ο αποδέκτης της «διαθήκης» του Σαρπηδόνα Γλαύκος γίνεται ανανεωτής της μάχης, αφού η ικεσία του στον Απόλλωνα έχει αντίκρισμα τη θεραπεία της οδυνηρής πληγής του (στ. 513-531) και αφού ο ερεθιστικός λόγος του στον Έκτορα (στ. 538-547) έχει αντίκρισμα το ξεσήκωμα των Τρώων για τη διεκδίκηση του σώματος του νεκρού Σαρπηδόνα (στ. 553-554). Η μάχη γύρω από το νεκρό Σαρπηδόνα, κατά τα συνηθισμένα στις επικές περιγραφές, δίνεται με παράθεση διαλόγων (στ. 616-631) και με την επικουρία παραστατικών παρομοιώσεων (στ. 633-637, 641-644). Το τέλος της σκληρής αυτής αναμέτρησης δίνεται με υπερφυσικό τρόπο (στ. 666-683).

Ο θάνατος του Σαρπηδόνα είναι το προοίμιο του θανάτου του Πάτροκλου. Η επιτυχία του αυτή, χωρίς βέβαια ό,τι ακολουθεί να υποδηλώνεται, τον οδηγεί στα όρια της «ύβρης», που κατά την αντίληψη της εποχής οδηγεί στην καταστροφή με την «άτη», την τύφλωση του νου, που προκαλεί. Ο ποιητής, εγκαταλείποντας για μια στιγμή το ρόλο του αφηγητή, σχολιάζει τη συμπεριφορά του Πάτροκλου, αν και την εντάσσει στο γενικό σχέδιο του Δία (στ. 686-690). Κι ύστερα παρεμβάλλει τη θεότητα στην αναμέτρηση που γίνεται ανάμεσα σε ανθρώπους: ο Απόλλωνας προεξαγγέλλει, έμμεσα έστω, το θάνατο του Πάτροκλου και του Αχιλλέα (ο πρώτος πραγματοποιείται σε λίγο, ο δεύτερος είναι έξω από το πλαίσιο της ομηρικής Ιλιάδας) φοβερίζοντάς τον (στ. 707-709) και μεταμορφωμένος δίνει κουράγιο στον Έκτορα (στ. 721-725).

Κι αρχίζει η αναμέτρηση Πάτροκλου-Έκτορα (στ. 726-867), με την οποία κλείνει η ραψωδία αυτή. Ο Πάτροκλος σαρκάζει (στ. 745-750) το θάνατο του Κεβριόνη, ηνίοχου του Έκτορα, με απροκάλυπτη οίηση. Και δίνεται μια νέα πάλη για τη διεκδίκηση του νεκρού αυτού και πάλι με μεγάλη παραστατικότητα (στ. 756-776). Ο θάνατος τώρα αιωρείται πάνω από τον Πάτροκλο και ο ποιητής, διατηρώντας το νήμα της αφήγησης, εκφράζεται συναισθηματικά (στ. 786-790 και 812-813) και πάντως δίνει το θάνατο του ήρωα σαν αποτέλεσμα της συνέργειας του θεού στο πλευρό του Έκτορα, που απλώς αποτελειώνει το βαριά πληγωμένο από τον Απόλλωνα Πάτροκλο (στ. 818-822). Κι ενώ η τελική πτώση του Πάτροκλου δίνεται με παραστατική παρομοίωση (στ. 823-828), με τη σειρά του σαρκάζει ο Έκτορας (στ. 830-842) βάζοντας κι αυτός, καθώς εγγίζει τα όρια της «ύβρης», υποθήκη για το δικό του θάνατο, που πραγματοποιείται στην τελευταία ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας.

Η δέκατη έκτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας κλείνει με μια τελευταία «συνομιλία» ανάμεσα στον Πάτροκλο και στον Έκτορα. Ο πρώτος, ετοιμοθάνατος, προσπαθεί να περισώσει το ηρωικό ήθος του: δεν είναι νικημένος από θνητό αλλ' από θεό. Και προμαντεύει το θάνατο του μεγάλου αντιπάλου του προεξαγγέλλοντας την προσεχή δράση του Αχιλλέα (στ. 844-854). Ο δεύτερος προσπαθεί να διώξει τη ζοφερή προοπτική που του άνοιξε ο «συνομιλητής» του με εύλογο οπωσδήποτε συλλογισμό· και συνεχίζει τη δράση του με την εξουδετέρωση ενός μεγάλου αντιπάλου.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Π

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Π της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 8 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-100, β) στ. 101-209, γ) στ. 210-305, δ) στ. 306-418, ε) στ. 419-507, στ) στ. 508-665, ζ) στ. 666-776 και η) στ. 777-867. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Π, στ. 1-100): Συνομιλία Αχιλλέα-Πάτροκλου, συγκατάθεση του Αχιλλέα σε αίτημα του Πάτροκλου.

1. Πώς παρουσιάζεται στην αρχή της ραψωδίας αυτής ο Πάτροκλος;
2. Πώς αντιμετωπίζει ο Αχιλλέας τον Πάτροκλο μιλώντας του στους στ. 7-19;
3. Χαρακτηρίστε τον Πάτροκλο απ' όσα λέγει στον Αχιλλέα στους στ. 21-45.
4. Χαρακτηρίστε τον Αχιλλέα απ' όσα λέγει στον Πάτροκλο στους στ. 49-100.

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Π, στ. 101-209): Δυσκολίες του Αίαντα, προετοιμασίες του Πάτροκλου για έξοδό του στη μάχη, προτροπή του Αχιλλέα στους Μυρμιδόνες.

1. Γιατί ο ποιητής επικαλείται τις Μούσες στους στ. 112-113;
2. Αξιολογήστε την περιγραφή του εξοπλισμού του Πάτροκλου (στ. 130-154).
3. Αξιολογήστε τη συγκέντρωση των Μυρμιδόνων (στ. 155-167).
4. Αξιολογήστε το λόγο του Αχιλλέα στους Μυρμιδόνες (στ. 200-209).

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Π, στ. 210-305): Προσευχή του Αχιλλέα στο Δία, απόκρουση των Τρώων από τον Πάτροκλο μπροστά στα πλοία.

1. Αξιολογήστε τις παρομοιώσεις της διδακτικής αυτής ενότητας.
2. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν από την προσευχή του Αχιλλέα (στ. 233-248);
3. Κερδίζει ή χάνει η επική αφήγηση με την προοικονομία που γίνεται στους στ. 249-252 για την εξέλιξη των γεγονότων;
4. Αξιολογήστε την προτροπή του Πάτροκλου στους συμπολεμιστές του (στ. 269-274).

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Π, στ. 306-418): Δράση του Πάτροκλου και άλλων Ελλήνων ηγετών.

1. Αξιολογήστε τις παρομοιώσεις της διδακτικής αυτής ενότητας.
2. Πού και πώς προβάλλεται στη διδακτική αυτή ενότητα ο Έκτορας;
3. Αξιολογήστε την περιγραφή των στ. 364-393.
4. Αξιολογήστε το πολεμικό σχέδιο του Πάτροκλου (στ. 394-398).

Πέμπτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Π, στ. 419-507): Συνομιλία Δία-Ήρας, θάνατος του Σαρπηδόνα.

1. Αξιολογήστε τις παρομοιώσεις της διδακτικής αυτής ενότητας.

2. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν από τη συνομιλία Δία-Ήρας (στ. 431-457);
3. Σχολιάστε τους στ. 458-461.
4. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν από τα επιθανάτια λόγια του Σαρπηδόνα (στ. 492-501);

Έκτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Π, στ. 508-665): Θεραπεία του Γλαύκου από τον Απόλλωνα, μάχη γύρω από το νεκρό Σαρπηδόνα.
1. Αξιολογήστε όσα λέγει και κάνει ο Γλαύκος (στ. 508-547).
2. Αξιολογήστε τις παρομοιώσεις της διδακτικής αυτής ενότητας.
3. Αξιολογήστε όσα λέγει και κάνει ο Πάτροκλος στη διδακτική αυτή ενότητα.
4. Κρίνετε τους διαλογισμούς και την απόφαση του Δία (στ. 644-656).

Έβδομη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Π, στ. 666-776): Παρέμβαση του Δία και του Απόλλωνα, θάνατος του Κεβριόνη.
1. Αξιολογήστε τις παρομοιώσεις της διδακτικής αυτής ενότητας.
2. Δικαιολογήστε τις παρεκκλίσεις που γίνονται από την τριτοπρόσωπη επική αφήγηση (στ. 692-693, 744, 754).
3. Αξιολογήστε τα λόγια του Πάτροκλου στους στ. 745-750.
4. Αξιολογήστε την περιγραφή που γίνεται γύρω από το θάνατο του Κεβριόνη (στ. 751-776).

Όγδοη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Π, στ. 777-867): Ο θάνατος του Πάτροκλου.
1. Πώς εξαίρεται η μορφή του Πάτροκλου στη διδακτική αυτή ενότητα;
2. Αξιολογήστε τα λόγια του Έκτορα στους στ. 830-842.
3. Αξιολογήστε τα τελευταία λόγια του Πάτροκλου (στ. 844-854).
4. Ποια συναισθήματα προκαλούνται στο τέλος της ραψωδίας αυτής;

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Πού και πώς προοικονομείται ο θάνατος του Πάτροκλου και η εγκατάλειψη του θυμού του Αχιλλέα;
2. Πότε και πώς ο Αχιλλέας αρχίζει να ενδιαφέρεται πάλι για την εξέλιξη του πολέμου;
3. Γιατί στους στ. 168-197 γίνεται αναφορά στη στρατιωτική οργάνωση των Μυρμιδόνων;
4. Ποιος και πώς εξαίρεται στους στ. 278-283;
5. Ποιος και πώς εξαίρεται στους στ. 358-363;
6. Πώς ο Γλαύκος στους στ. 530-531 αντιλαμβάνεται ότι τον βοηθά κάποιος θεός;
7. Γιατί ο Έκτορας δεν απαντά σ' όσα του λέγει στους στ. 538-547 ο Γλαύκος;
8. Γιατί ο Δίας επιβραδύνει τη μάχη γύρω από το νεκρό Σαρπηδόνα;
9. Πώς δικαιολογείται η αντίφαση που υπάρχει στους στ. 686-690;
10. Πώς δίνεται ο θάνατος του Πάτροκλου στη ραψωδία αυτή;

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Π της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Ο ρόλος των θεών στη ραψωδία αυτή.
4. Μελέτη των παρομοιώσεων της ραψωδίας: ποια στοιχεία παραβάλλονται, ποιες ποιητικές προθέσεις εξυπηρετούν;
5. Μελέτη της δραματικής έντασης μέσα στην επική αφήγηση της ραψωδίας.
6. Μελέτη της προοικονομίας των εξελίξεων της μάχης και του πολέμου γενικότερα· ποια θετικά ή αρνητικά στοιχεία έχει;
7. Μελέτη των παρεκκλίσεων από την τριτοπρόσωπη επική αφήγηση - συγκέντρωση και αξιολόγηση των περιπτώσεων της ραψωδίας αυτής, σύγκριση με αντίστοιχες παρεκκλίσεις σ' άλλες ραψωδίες.
8. Μελέτη της επίκλησης του ποιητή σε θεότητες - αξιολόγηση των περιπτώσεων της ραψωδίας αυτής και σύγκριση με αντίστοιχες επικλήσεις σ' άλλες ραψωδίες (Α, Β, Λ και Ξ).
9. Σκιαγραφία του Πάτροκλου απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
10. Σκιαγραφία του Σαρπηδόνα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.

ΙΛΙΑΔΑΣ Ρ

Ο Μενέλαος προστατεύει το νεκρό Πάτροκλο Παρεμβολή του Απόλλωνα Υποχώρηση του Μενέλαου (στ. 1-124)

Ένιωσε ο Μενέλαος, αντρείος γιος του Ατρέα,
πως έπεσε ο Πάτροκλος στη μάχη χτυπημένος.
Μπήκε μέσ' απ' τους πρόμαχους μ' αστραποβόλο κράνος
και στάθηκε στο πλάι του όπως σε μόσχο μάνα
πρωτόγεννη μουγκρίζοντας, πριν άμαθη από γέννα·
έτσι ο ξανθός Μενέλαος στάθηκε γύρω τότε.
Κρατούσε το κοντάρι του και μπρος του την ασπίδα
όποιον μπροστά του θα 'βγαινε θέλοντας να σκοτώσει.

Κι ο ακοντιστής Εύφορβος δεν είπε να αφήσει
τον άψογο τον Πάτροκλο που έπεσε· κοντά του
στάθηκε κι έτσι μίλησε στον αντρείο Ατρείδη:

«Ατρείδη αρχοντογέννητε, Μενέλαε ηγέτη,
πίσω! Άφησε το νεκρό, τα ματωμένα όπλα·
από Τρώες και σύμμαχους κανείς πρωτύτερά μου
δε χτύπησε τον Πάτροκλο μέσα στην άγρια μάχη·
γι' αυτό άφησε τη δόξα να πάρω μες στους Τρώες,
μη σε χτυπήσω, τη γλυκιά ζωή σου πάρω τώρα.»

Και ο ξανθός Μενέλαος του είπε θυμωμένος:
«Η άλογη η καυχησιά δεν είναι ωραία, Δία!
Το λιοντάρι, η πάρδαλη τόση ορμή δεν έχουν
ούτε το αγριογούρουνο, που έχει ορμή μεγάλη
στα στήθη του απ' την πολλή τη δύναμη επαρμένο,
όσο το παίρνουν πάνω τους οι γιοι του Πάνθου τώρα.
Μα και ο Υπερήνορας, ο τρανός αλογάρης,
δε χάρηκε τα νιάτα του, όταν στάθηκε μπρος μου
αψηφώντας με κι έλεγε πως είμαι στους Αργείους
ο πιο κακός πολεμιστής· δε γύρισε ωστόσο
στους γονιούς, στη γυναίκα του, χαρά για να τους δώσει.
Και τη δική σου την ορμή θα κόψω, αν μπροστά μου

σταθείς· άκου τη γνώμη μου και μπες στο πλοίο πάλι,
μη στέκεσαι αντίκρυ μου, κάποιο κακό μην πάθεις·
όταν το πάθει το κακό, κι ο άμυαλος το νιώθει.»

Είπε, μα δεν τον έπεισε· και απαντώντας είπε:
«Αρχοντικέ Μενέλαε, θα μου πληρώσεις τώρα
τον αδερφό που σκότωσες και μ' έπαρση το λέγεις
και χήρεψες το ταίρι του στο νέο του το σπίτι
και στους γονείς του έδωσες το θρήνο και το πένθος.
Τον έρημο το θρήνο τους θα σταματούσα ίσως,
αν έπαιρνα τα όπλα σου, την κεφαλή σου τώρα,
στον Πάνθο αν τα έδινα, στη Φρόντιδα την άξια.
Δε θα 'ναι αδοκίμαστος για πολύ ο αγώνας,
μα ούτε και ατέλειωτος: ή νίκη ή φευγάλα.»

Έτσι είπε και τον χτύπησε στη στρογγυλή ασπίδα·
δεν την τρύπησε· στράβωσε του κονταριού του η μύτη
στη γερή ασπίδα πάνω· δεύτερος ο Ατρείδης
με το κοντάρι όρμησε με προσευχή στο Δία.
Καθώς υποχωρούσε αυτός, στη ρίζα του λαιμού του
τον βρήκε κι έσπρωξε μ' ορμή το δυνατό του χέρι·
αντίκρυ πρόβαλε η αιχμή στον απαλό λαιμό του.
Με βρόντο κάτω έπεσε, βρόντησαν τ' άρματά του
και τα σγουρά του τα μαλλιά μούσκεψαν με το αίμα,
που σαν τις Χάρες πλέκονταν μ' ασήμι και χρυσάφι.
Όπως μεγαλώνει ελιάς ολόδροσο φιντάνι
κάποιος σε χώρο απόμερο, όπου νερά υπάρχουν,
και όμορφο και τρυφερό κι απ' τις πνοές λυγίζει
αγέρηδων κάθε λογής και έχει πλήθος άνθη,
όμως φυσάει άνεμος και δυνατό δρολάπι,
το βγάζει απ' τη ρίζα του, στο χώμα το ξαπλώνει,
έτσι τον Εύφορβο, το γιο του Πάνθου, ο Ατρείδης
Μενέλαος τον σκότωσε, τα όπλα του τα πήρε.
Όπως λιοντάρι του βουνού με πίστη στην ορμή του
απ' ένα κοπάδι αρπάζει την πιο καλή γελάδα
και με τα δόντια τα γερά το σβέρκο της τσακίζει,
αναρουφάει το αίμα της και τρώει τα σωθικά της

σπαράζοντάς την, και βοσκοί, σκυλιά φωνάζουν γύρω
από μακριά, γιατί κοντά κανείς τους δεν τολμάει
να βγει, καθώς ολόχλωμος τους περιχύνει φόβος,
έτσι κανείς στα στήθη του γερή καρδιά δεν είχε
να βγει τον πολυδόξαστο Ατρείδη ν' αντικρίσει.
Τότε εύκολα θα έπαιρνε του Εύφορβου τα όπλα
ο Ατρείδης, μα φθονερός τον έκοψε ο Φοίβος
και έσπρωξε τον Έκτορα που ορμούσε σαν τον Άρη
με τον ηγέτη μοιάζοντας το Μέντη των Κικόνων·
και λόγια ανεμάρπαστα σ' αυτόν μιλώντας είπε:
«Έκτορα, τρέχεις άδικα τα άπιαστα να πιάσεις,
του Αιακίδη τ' άλογα· αυτά να τα δαμάσει
να τ' ανεβεί άλλος θνητός έξω απ' τον Αχιλλέα
δεν μπορεί, γιατί θεά τον γέννησε μητέρα.
Μα να 'τος ο Μενέλαος, τρανός γιος του Ατρέα,
που 'μεινε πλάι στον Πάτροκλο και σκότωσε αντρείο,
το γιο του Πάνθου Εύφορβο, του έκοψε τη φόρα.»
Είπε αυτά και γύρισε πάλι ο θεός στη μάχη.
Στα σωθικά του Έκτορα πλάκωσε βαριά πίκρα·
κοίταξε γύρω στις γραμμές κι ευθύς τον ένα είδε
τα λαμπρά όπλα να παίρνει, να κείτεται τον άλλο
στο χώμα· και το αίμα του έτρεχε απ' την πληγή του.
Μπήκε μεσ' απ' τους πρόμαχους μ' αστραποβόλο κράνος
φωνάζοντας και μ' άσβεστη Ηφαίστου φλόγα όμοιος.
Τις δυνατές του τις φωνές τις άκουσε ο Ατρείδης·
και στην περήφανη ψυχή βαρυγκομώντας είπε:
«Αλίμονο, αν αφήσω τα όμορφα τα όπλα
και τον Πάτροκλο, που είναι για χάρη μου πεσμένος,
φοβούμαι κάποιος Δαναός μη δει και μου θυμώσει.
Μα αν πάλι με τον Έκτορα τα βάλω και τους Τρώες
από ντροπή, μην κυκλωθώ από πολλούς φοβούμαι·
ο κρανοσείστης Έκτορας όλους τους Τρώες φέρνει.
Μα γιατί σκέφτεται αυτά η δόλια η ψυχή μου;
Αν κάποιος μ' άντρα πολεμά που ο θεός τιμάει,
σ' αντίθεση με το θεό, τρανό κακό τον βρίσκει.

Αν κάποιος Δαναός με δει, λοιπόν δε θα θυμώσει,
που φεύγω μπρος στον Έκτορα, που οι θεοί στηρίζουν.
Τον βροντόφωνο Αίαντα κάπου αν συναντούσα,
ορμώντας θα θυμόμασταν κι οι δυο την αντρειοσύνη
κι ενάντια ακόμη σε θεό· ας φέρναμε το πτώμα
στον Αχιλλέα· στα κακά το πιο καλό θα ήταν.»

Όσο στο νου και στην ψυχή αυτός αυτά σκεφτόταν,
οι Τρώες έφτασαν· μπροστά ο Έκτορας τραβούσε.
Πίσω λοιπόν τραβήχτηκε και άφησε το πτώμα
σαν λιοντάρι πυκνόμαλλο, κοιτώντας όλο πίσω,
που απ' τη στάνη κυνηγούν βοσκοί μαζί και σκύλοι
με κονταριές και με φωνές και του θεριού παγώνει
η τρανή καρδιά κι άθελα φεύγει απ' το μαντρί τους·
έτσι άφησε τον Πάτροκλο πίσω ο ξανθός Ατρείδης·
κοίταξε μόνο πίσω του φτάνοντας στους συντρόφους
ψάχνοντας για τον Αίαντα, το γιο του Τελαμώνα.
Τον είδε ευθύς να στέκεται στ' αριστερά της μάχης,
να εμψυχώνει φίλους του, στη μάχη να τους σπρώχνει·
γιατί μεγάλη ταραχή τους είχε βάλει ο Φοίβος.
Πήρε να τρέχει, έφτασε γοργά κοντά του κι είπε:

«Εμπρός, καλέ μου Αίαντα, ας τρέξουμε το πτώμα
του Πάτροκλου που χάθηκε, έστω γυμνό, να πάμε
στον Πηλείδη· ο Έκτορας τα όπλα του τα πήρε.»

Έτσι είπε· και του Αίαντα ταράχτηκε η ψυχή του·
με το Μενέλαο μαζί μες στους προμάχους μπήκε.

Ο Αίαντας προστατεύει το νεκρό Πάτροκλο
Διάλογος Γλαύκου-Έκτορα
Γενίκευση της συμπλοκής (στ. 125-261)

Ο Έκτορας τον Πάτροκλο έσερνε, αφού πήρε
τα όπλα του, την κεφαλή να κόψει απ' τον ώμο,
να ρίξει το κουφάρι του στου τόπου του τους σκύλους.
Πλησίασε ο Αίαντας μ' ασπίδα σαν τον πύργο·
κι ο Έκτορας τραβήχτηκε στο πλήθος των συντρόφων
κι ανέβηκε στ' αμάξι του· τα όμορφα τα όπλα
έδωσε στην πόλη να παν οι Τρώες, να 'χει δόξα.
Τον Πάτροκλο ο Αίαντας σκέπασε με ασπίδα
και μπρος σ' εκείνον στάθηκε όπως μια λιονταρίνα
που τα μικρά της οδηγεί σε δάσος και τη βρίσκουν

κυνηγοί κι απ' τη δύναμη αυτή συνεπαρμένη
σκεπάζοντας τα μάτια της τα φρύδια κατεβάζει·
όμοια μπροστά στον Πάτροκλο ο Αίαντας στεκόταν
κι ο αντρείος Μενέλαος στεκόταν απ' την άλλη
στα στήθη μεγαλώνοντας το δυνατό του πόνο.

Ο Γλαύκος, γιος Ιππόλοχου, των Λυκιωτών ο ρήγας,
τον Έκτορα αγριοκοίταξε, λόγια βαριά του είπε:

Ο λόγος του Γλαύκου (στ. 142-168)

«Έκτορα ωραιότατε, μα αδύναμε στη μάχη,
έχεις μια φήμη ένδοξη, ενώ δειλία δείχνεις.
Σκέψου πια πώς την πόλη σου, το κάστρο σου θα σώσεις
μόνους μ' όσους γεννήθηκαν ανθρώπους μες στο Ίλιο.
Γιατί απ' τους Λυκιώτες πια κανείς με τους Αργείους
για την πόλη δε θα ριχτεί σ' αγώνα· ποια η χάρη
να πολεμούμε με εχθρούς άπαυτα εδώ πέρα;
Πώς συ κάποιον κατώτερο μες στο στρατό θα σώσεις,
αφού φίλο και σύντροφο, σκληρέ, το Σαρπηδόνα
λεία να γίνει, λάφυρο άφησες στους Αργείους,
που τόσο σας βοήθησε, την πόλη σου κι εσένα,
όσο ζούσε; Και δεν τολμάς καν τα σκυλιά να διώξεις.
Αν μ' ακούσουν και στη γη τους παν οι Λυκιώτες τώρα,
καταστροφή ανείπωτη τότε θα βρει την Τροία.
Αν θάρρος είχαν δυνατό οι Τρώες στην ψυχή τους
όπως αυτοί που πολεμούν να σώσουν την πατρίδα
απ' τους εχθρούς κι ακούραστο βάζουν μπροστά αγώνα,
γρήγορα θα τραβούσαμε τον Πάτροκλο στην Τροία.
Αν στην πόλη τον φέρναμε του Πρίαμου του ρήγα
νεκρό και τον αρπάζαμε μεσ' απ' τη μάχη τότε,
οι Δαναοί θα έδιναν τα όπλα τα ωραία
του Σαρπηδόνα και αυτόν θα φέρναμε στην Τροία·
γιατί έχει φίλος σκοτωθεί άντρα που είναι πρώτος
μες στων Αργείων το στρατό και οι δικοί του πρώτοι.
Μα τον αντρείο Αίαντα μες στων εχθρών τη ζάλη
ν' αντικρίσεις δεν τόλμησες, να τον ιδείς στα μάτια,
να χτυπηθείς κατάστηθα, γιατί είναι ανώτερός σου.»

Ο κρανοσείστης Έκτορας λοξοκοιτώντας είπε:

Ο λόγος του Έκτορα (στ. 170-182)

«Γλαύκε, πως συ, τόσο τρανός, μίλησες φαντασμένα;
Αλίμονο, λογάριαζα πως ξεπερνάς τους άλλους
όσοι μένουν στη χώρα σας, στην εύφορη Λυκία·
μα νου δεν έχεις, θα 'λεγα, μ' αυτά που τώρα είπες,
που τον πελώριο Αίαντα ζητάς να αντικρίσω.
Δε με τρομάζει ο πόλεμος, ο κρότος των αλόγων·
μα είναι πιο τρανός ο νους του ασπιδοφόρου Δία,
που και αντρείο κυνηγά, τη νίκη του αρπάζει
εύκολα, κι ο ίδιος πάλι να χτυπηθεί τον σπρώχνει.
Έλα, καλέ μου, δίπλα μου στάσου και δες τι κάνω,
αν θα δειλιάζω ολημερίς, καθώς εσύ τονίζεις,
ή αν θα κόψω την ορμή από Αργείο κάποιο
που γύρω απ' τον Πάτροκλο με λύσσα πολεμάει.»
Είπε και με τρανή φωνή εμψύχωνε τους Τρώες:
«Κονταρομάχοι Δάρδανοι και Τρώες και Λυκιώτες,
σταθείτε άντρες, φίλοι μου, κρατήστε την αντρεία,
ώσπου τα όπλα τα καλά να βάλω του Αχιλλέα
που κούρσεψα σκοτώνοντας τον Πάτροκλο τον άξιο.»
Ο κρανοσείστης Έκτορας είπε αυτά και βγήκε
από την άγρια σφαγή· πρόφτασε τους συντρόφους
με γοργά πόδια τρέχοντας -και μακριά δεν ήταν-
που προς την πόλη πήγαιναν τα όπλα του Πηλείδη.
Μακριά απ' την πολύδακρη τη μάχη άλλαξε όπλα·
τα όπλα του τα έδωσε στην Τροία να τα πάνε
στους Τρώες τους πολεμιστές κι ο ίδιος του φορούσε
του Πηλείδη τ' αθάνατα, που οι θεοί ως δώρο
έδωσαν στον πατέρα του· τα 'δωσε αυτός στο γιο του
γερνώντας· μα δε γέρασε κι ο γιος μ' αυτά τα όπλα.
Μόλις τον είδε από μακριά ο νεφελοστοιβάχτης
με τα όπλα να ντύνεται του άξιου Αχιλλέα,
κούνησε το κεφάλι του και στην ψυχή του είπε:

Διαλογισμοί του Δία (στ. 201-208)

«Βαριόμοιρε, το θάνατο δε βάζει ο νους σου διόλου,
που είναι πια πολύ κοντά· μα συ φοράς τα όπλα
τ' αθάνατα άντρα άξιου που κι άλλους τους τρομάζει.
Φίλο εκείνου σκότωσες καλό κι αντρειωμένο

και άπρεπα του άρπαξες απ' ώμους και κεφάλι
τα όπλα· μα θα σου δώσω δόξα μεγάλη τώρα
γι' ανταμοιβή, γιατί ποτέ δε μέλλει η Ανδρομάχη
να σε ξαναδεί, τα όπλα να βγάλει του Πηλείδη.»

Είπε· έγνεψε τα μαύρα φρύδια του ο Κρονίδης
και ταίριαξε τα όπλα του· φριχτός, λυσσάρης Άρης
τον γέμισε· πλημμύρισε δύναμη το κορμί του
και δυνατά φωνάζοντας προς τους συντρόφους πήγε·
με του αντρείου Πηλείδη αστράφτοντας τα όπλα
σαν Αχιλλέας φάνταζε μπροστά σε όλους τότε.
Και στον καθένα χωριστά έδινε το κουράγιο,
στους Μέδοντα, Θερσίλοχο, Αστεροπαίο, Μέσθλη,
Δεισήνορα, Ιππόθοο, Φόρκη, Χρομίο, Γλαύκο
κι ακόμη και στον Έννομο, τον ορνιομαντολόγο·
και λόγια ανεμάρπαστα ψυχώνοντάς τους είπε:

Λόγος του Έκτορα (στ. 220-232)

«Ακούστε με, λογής φυλές, γείτονες σύμμαχοί μας.
Πολλούς εγώ δε γύρεψα, ανάγκη τους δεν είχα,
όταν από τις πόλεις σας σας κάλεσα έναν έναν,
για να μου προστατέψετε πρόθυμα απ' τους Αργείους
τους πολεμικούς τα παιδιά των Τρώων, τις γυναίκες.
Γι' αυτό πιέζω τους δικούς τραπέζια να σας κάνω
και δώρα, και τη δύναμη του καθενός αυξάνω.
Μπροστά καθένας ας τραβά· σκοτώνεται ή γλιτώνει,
αυτά έχει ο πόλεμος σαν επακόλουθό του!
Όποιος εδώ τον Πάτροκλο, ας είναι σκοτωμένος,
τραβήξει και τον Αίαντα μπορέσει να τον διώξει
τη μισή θα πάρει λεία· τ' άλλα μισά δικά μου·
και θα 'χει δόξα πάντοτε όσην εγώ θα έχω.»

Έτσι είπε· και προχώρησαν με λύσσα στους Αργείους
κρατώντας τα κοντάρια τους· και έλπιζε η ψυχή τους
απ' του Τελαμώνα το γιο ν' αρπάξουν το κουφάρι,
οι άμυαλοι! Γιατί πολλών τη ζωή πήρε τότε.
Στον βροντερό Μενέλαο ο Αίαντας τότε είπε:

«Αρχοντικέ Μενέλαε, φίλε μου, δεν ελπίζω
πια να γυρίσουμε γεροί ξανά από τη μάχη.

Για το νεκρό τον Πάτροκλο δεν τρέμω τόσο τώρα,
που θα χορτάσει τα σκυλιά και τα πουλιά της Τροίας,
όσο για το κεφάλι μου τρέμω μην κάτι πάθει
και το δικό σου· σύννεφο πολέμου μας σκεπάζει,
ο Έκτορας, και μεγάλος χαμός μας περιμένει.
Μα κάλεσε τους πιο καλούς, μήπως κανείς ακούσει.»

Έτσι είπε· κι ο Μενέλαος του άκουσε το λόγο
και φώναξε με δύναμη, ν' ακούσουν οι Αργείοι:
«Φίλοι εσείς ηγήτορες κι άρχοντες των Αργείων,
όσοι στον Αγαμέμνονα κι εμένα πλάι πίνουν
ανέξοδα και στρατό του καθένας κυβερνάει
και τον ακολουθεί τιμή και δόξα απ' το Δία!
Να ξεχωρίσω δύσκολο καθένα απ' τους ηγέτες,
έτσι που τόσο άναψε της μάχης η αντάρα.
Καθένας μόνος του ας 'ρθει, μην το δεχτεί η ψυχή του
να γίνει ο Πάτροκλος τροφή για τα σκυλιά της Τροίας.»

Του Οϊλέα ο Αίαντας, γοργός, άκουσε πρώτος
κι απέναντί του έφτασε τρέχοντας μες στη μάχη,
μετά ο Ιδομενέας κι ο σύντροφος εκείνου
ο Μηριόνης, ισάξιος του αντροφόνου Άρη.
Των άλλων τα ονόματα να πει ποιος θα μπορούσε,
των Αχαιών που άναψαν ξοπίσω τους τη μάχη;

Μάχη γύρω απ' το νεκρό Πάτροκλο
Παρεμβολή του Απόλλωνα (στ. 262-365)

Σύσσωμοι οι Τρώες χίμηξαν κι ο Έκτορας μπροστά τους.
Όπως εκεί που χύνεται διογέννητο ποτάμι
βρυχιέται κύμα δυνατό και γύρω κει βουίζουν
τα βράχια, καθώς με ορμή πετιέται έξω το κύμα,
με φωνή τέτοια ορμούσαν οι Τρώες· κι οι Αργείοι
στέκονταν πλάι στον Πάτροκλο με μια ψυχή τότε όλοι
πίσω απ' τις ασπίδες τους· και στα λαμπρά τους κράνη
πολλήν αντάρα σκόρπιζε ο γιος του Κρόνου τότε,
γιατί πριν για τον Πάτροκλο έχθρα ποτέ δεν είχε,
όσο βρισκόταν στη ζωή ο φίλος του Αχιλλέα·
τροφή να πάει δεν ήθελε για τα σκυλιά της Τροίας·
γι' αυτό για προστασία του εμψύχωνε τους φίλους.

Τους στραφτομάτες Αχαιούς πρώτοι έσπρωξαν οι Τρώες·

άφησαν το νεκρό αυτοί και το 'βαλαν στα πόδια,
μα οι Τρώες δε σκότωσαν κανένα, κι ας λυσσούσαν,
αλλά τραβούσαν το νεκρό· και οι Αργείοι όμως
για λίγο έμειναν μακριά· γοργά γύρισε εκείνους
ο Αίαντας, που στη μορφή και στην αντρεία ήταν
απ' όλους ο καλύτερος μετά τον Αχιλλέα.
Μπήκε μέσα στους πρόμαχους, στη δύναμη σαν κάπρος,
που άκοπα μες στα βουνά νιους κυνηγούς και σκύλους
σκορπίζει, καθώς γυρίζει, ξάφνου μες στα φαράγγια·
έτσι ο λαμπρός ο Αίαντας, ο γιος του Τελαμώνα,
χιμώντας σκόρπισε άκοπα τις φάλαγγες των Τρώων
που κύκλωναν τον Πάτροκλο και σκέφτονταν εκείνον
να σύρουν προς την πόλη τους και δόξα να κερδίσουν.

Τότε ο λαμπρός Ιππόθοος, γιος του πελασγού Λήθου,
τον έσερνε απ' το πόδι του μέσα στην άγρια μάχη
δένοντας νεύρα με λουρί γύρω στους αστραγάλους
στους Τρώες και στον Έκτορα χαρά να τους χαρίσει·
όμως τον βρήκε το κακό, που αν και το ποθούσαν,
κανείς δεν τ' απομάκρυνε· ο Αίαντας ορμώντας
τον χτύπησε από κοντά στο χάλκινό του κράνος·
τ' αλογοφούντωτο κράνος έσπασε με το χτύπο
που το κοντάρι έκανε και το βαρύ το χέρι·
τα μυαλά του πετάχτηκαν στου κονταριού τη δέση
ματωμένα απ' την πληγή· λύθηκε η δύναμή του
και το πόδι του Πάτροκλου του έφυγε απ' τα χέρια·
κι έπεσε μπρούμυτα αυτός στο σκοτωμένο πάνω
μακριά από τη Λάρισα, την εύφορη· δεν ήταν
να γηροκομήσει γονιούς, μα λίγη η ζωή του,
με κονταριά του Αίαντα τελειώνοντας εκείνη.

Στον Αίαντα ο Έκτορας έριξε ένα κοντάρι,
μα βλέποντάς το ξέφυγε εκείνος παραλίγο·
του αντρείου Ίφιτου το γιο χτύπησε, το Σχεδίο,
τον πιο τρανό απ' τους Φωκείς, στο κλειδοκόκαλό του·
στον ξακουστό Πανοπέα εκείνος κατοικούσε
και στην πατρίδα του πολλούς ανθρώπους κυβερνούσε·

πέρασε απ' την πλάτη του του κονταριού η μύτη·
με βρόντο κάτω έπεσε, βρόντησαν τ' άρματά του.
Ο Αίαντας του Φαίνοπα του αντρείου γιο, το Φόρκη,
που πήγε στον Ιππόθοο μπροστά, στην κοιλιά βρήκε·
του έσπασε το θώρακα· χώθηκε στ' άντερά του
ο χαλκός· έπεσε στη γη και φούχτωσε το χώμα.
Οι πρόμαχοι κι ο Έκτορας έκαναν πίσω τότε·
οι Αργείοι φωνάζοντας έσυραν τα κουφάρια,
το Φόρκη, τον Ιππόθοο, τους έπαιρναν τα όπλα.
Οι πολεμικοί Δαναοί θα κυνηγούσαν τότε
τους Τρώες μες στο κάστρο τους, χωρίς ψυχή να έχουν,
δόξα πολλή θα κέρδιζαν, κι ας μην το 'θελε ο Δίας,
με τη δική τους δύναμη· ο Απόλλωνας όμως
τον Αινεία ξεσήκωσε μοιάζοντας τον Περίφα,
του Ηπύτη γιο, κήρυκα· στον πατέρα του πλάι
το γέρο γέραζε κι αυτός κι ήταν καλή η καρδιά του·
όμοιος μ' αυτόν του μίλησε ο γιος του Δία Φοίβος:

Ο Απόλλωνας μιλά στον Αινεία (στ. 327-332)

«Αινεία, πώς θα σώζατε, δίχως θεοί να θέλουν,
την ψηλή Τροία; Έχω δει άντρες πολλούς ως τώρα
που πίστευαν στην τόλμη τους, στη δύναμη κι αντρεία
και στο δικό τους το στρατό, κι ας ήταν λίγοι ωστόσο.
Σε μας, κι όχι στους Δαναούς, θέλει να δώσει ο Δίας
τη νίκη· μα σεις τρέμετε κι ούτε που πολεμάτε.»
Έτσι είπε· τον μακρορίχτη ένιωσε ο Αινείας
βλέποντάς τον· φωνάζοντας στον Έκτορα τότε είπε:

Ο Αινείας μιλά στον Έκτορα (στ. 335-341)

«Έκτορα κι άλλοι αρχηγοί των σύμμαχων και Τρώων,
κυνηγημένοι απ' Αχαιούς στο Ίλιο να μπούμε,
χωρίς ψυχή να δείξουμε, είναι ντροπή μεγάλη.
Πριν από λίγο πλάι μου ήρθε θεός και είπε
πως, του κόσμου επόπτης, τώρα μας παραστέκει ο Δίας.
Ας πέσουμε στους Δαναούς, τον Πάτροκλο ας μη πάνε
νεκρό χωρίς εμπόδισμα αυτοί στα πλοία τώρα.»
Είπε και στάθηκε μπροστά στους πρόμαχους πηδώντας·
με στροφή κι άλλοι στάθηκαν αντίκρυ στους Αργείους.
Ο Αινείας το Λειώκριτο χτύπησε με κοντάρι,

γιο του Αρίσβαντα, καλό του Λυκομήδη φίλο.
Ο Λυκομήδης πόνεσε να πέφτει βλέποντάς τον·
κοντά του πήγε, στάθηκε και έριξε κοντάρι·
βρήκε τον Απισάονα, του Ίππασου γιο, ρήγα,
προς το συκώτι χαμηλά, έκοψε την ορμή του·
εκείνος απ' την εύφορη την Παιονία ήρθε·
ο Αστεροπαίος μόνο στη μάχη τον περνούσε.
Ο τρανός Αστεροπαίος πόνεσε βλέποντάς τον
κι ορμητικά ξεχύθηκε Αργείους να χτυπήσει·
μα δεν μπόρεσε· εκείνοι από παντού μ' ασπίδες
ήταν γύρω απ' τον Πάτροκλο και πρόβαλλαν κοντάρια.
Παντού πήγαινε ο Αίαντας παρακινώντας όλους·
συμβούλευε πίσω κανείς απ' το νεκρό μη φύγει
μήτε να αγωνίζεται μπροστά από τους άλλους,
μα να σταθούν τριγύρω του κι από κοντά να ρίχνουν.
Ο πελώριος Αίαντας αυτά τους συνιστούσε·
γέμιζε αίματα η γη κι έπεφταν σωριασμένοι
κι απ' τους αντρείους σύμμαχους νεκροί κι από τους Τρώες,
κι απ' τους Δαναούς· άβλαβα δε μάχονταν κι εκείνοι,
μα έπεφταν λιγότεροι, γιατί θυμούνταν πάντα
ένας τον άλλο να βοηθούν μες στη σφαγή την άγρια.

Συνέχεια της μάχης γύρω απ' το νεκρό Πάτροκλο

Φεύγουν τ' άλογα του Αχιλλέα (στ. 366-480)

Έτσι σαν φλόγα μάχονταν· να πεις δε θα μπορούσες
αν έμεναν αχάλαστοι ο ήλιος κι η σελήνη·
γιατί αντάρα σκέπαζε όλους τους αντρειωμένους
που γύρω απ' τον Πάτροκλο το σκοτωμένο ήταν.
Οι Τρώες οι υπόλοιποι και οι αντρείοι Αργείοι
χωρίς εμπόδιο μάχονταν μες στο φως, κι απλωνόταν
το φως του ήλιου καυτερό, σύννεφο δε φαινόταν
σε πεδιάδες, σε βουνά· ξανάσαιναν κι ορμούσαν
και αμοιβαία ξέφευγαν φαρμακωμένα βέλη
πολεμώντας από μακριά· μα όσοι ήταν στη μέση
απ' τη μάχη παιδεύονταν και από την αντάρα
και κόβονταν απ' το χαλκό οι πιο αντρειωμένοι.
Θρασύμαχος κι Αντίλοχος, δυο άντρες δοξασμένοι,
το θάνατο του Πάτροκλου δεν είχαν μάθει ακόμη,

μα νόμιζαν πως ζωντανός μπρος πολεμά τους Τρώες.
Για τους δικούς τους νοιάζονταν μη σκοτωθούν ή φύγουν
και πολεμούσαν χωριστά, όπως είχε προστάξει
ο Νέστορας απ' τα πλοία στη μάχη σπρώχνοντάς τους.

Είχαν σηκώσει ταραχή φριχτού πολέμου οι άλλοι
ολημερίς· απ' τον κόπο κι απ' τον πολύν ιδρώτα
λερώνονταν κνήμες, πόδια, γόνατα του καθένα,
τα χέρια και τα μάτια τους, καθώς χτυπιούνταν τότε
απ' τον αντρείο σύντροφο του Αχιλλέα γύρω.
Όπως δίνει ο μάστορας τρανού βοδιού τομάρι
να το τεντώσουν βοηθοί, με λίπος ποτισμένο,
κι αυτοί το παίρνουν και παντού τραβώντας το τεντώνουν
κι αμέσως φεύγει το νερό και χώνεται το λίπος
με το τράβηγμα κι εντελώς τεντώνει το τομάρι,
έτσι τραβούσαν το νεκρό μέσα σε λίγο χώρο
κι από τις δυο μεριές· κι οι δυο έλπιζαν στην καρδιά τους,
οι Τρώες το νεκρό να παν στο Ίλιο κι οι Αργείοι
στα βαθουλά καράβια τους· ήταν αγώνας άγριος.
Ο πολεμόχαρος Άρης κι η Αθηνά θωρώντας
μ' εκείνους δε θα θύμωναν, όσο κι αν είχαν μίσος·
ο Δίας για τον Πάτροκλο έστησε τέτοιο αγώνα
γι' ανθρώπους και για άλογα εκείνη την ημέρα.
Το σκοτωμό του Πάτροκλου δεν ήξερε ακόμη
ο Πηλείδης· πολεμούσαν μακριά από τα πλοία
κάτω απ' της Τροίας το κάστρο· και δεν το φανταζόταν
πως πέθανε, μα ζωντανός φτάνοντας ως τις πύλες
θα γύριζε· δε νόμιζε διόλου πως θα κουρσέψει
δίχως αυτόν την πόλη τους, μα ούτε και μαζί του·
έτσι συχνά απ' τη μάνα του κρυφά είχε ακούσει,
τη σκέψη που του έλεγε του Δία του μεγάλου.
Μα δεν του είχε πει ποτέ για ό,τι είχε γίνει
η μάνα του, που χάθηκε ο γκαρδιακός του φίλος.

Εκείνοι γύρω απ' το νεκρό με σουβλερά κοντάρια
χτυπιόνταν άπαυτα· φόνοι γίνονταν κι απ' τους δύο·
από τους χαλκοθώρακους Αργείους κάποιος είπε:

«Φίλοι, είναι ντροπή για μας στα βαθουλά καράβια
να γυρίσουμε· μακάρι η μαύρη γη ν' ανοίξει
για όλους μας· καλύτερο αυτό για μας θα ήταν
παρά στους αλογάρηδες ν' αφήσουμε τους Τρώες
να τον σύρουν στην πόλη τους και δόξα να κερδίσουν.»
Και έτσι κάποιος έλεγε απ' τους αντρείους Τρώες:
«Φίλοι, κι η μοίρα αν το πει δίπλα στον άντρα όλοι
να πέσουμε, κανένας μας μη φύγει απ' τη μάχη!»
Έτσι έλεγαν και κέντριζαν τη λύσσα αμοιβαία.
Κι έτσι χτυπιόνταν τότε αυτοί· σάλαγος σιδερένιος
ανέβαινε στον ουρανό μέσ' απ' τον άδειο αιθέρα.
Του Αχιλλέα τ' άλογα όντας μακριά απ' τη μάχη
θρηνούσαν, μόλις ένιωσαν ο Πάτροκλος να πέφτει
στη σκόνη απ' τον Έκτορα του αντροφονιά το χέρι.
Ο Αυτομέδοντας, ο γιος ο δυνατός του Διώρη,
με το γοργό μαστίγι του τα έσπρωχνε να φύγουν
κι άλλοτε με γλυκόλογα κι άλλοτε με φοβέρες·
μα ούτε στον Ελλήσποντο να παν αυτά ποθούσαν
στα πλοία ούτε στη μάχη πάλι με τους Αργείους·
αλλ' όπως στέκει ασάλευτη μια στήλη σ' έναν τάφο
ενός άντρα που πέθανε ή και γυναίκας κάποιας,
έτσι έμεναν ασάλευτα στ' αμάξι τους ζεμένα
σκύβοντας τα κεφάλια τους· τα δάκρυα τους στο χώμα
απ' τα βλέφαρά τους θερμά κυλούσαν απ' το κλάμα·
ποθούσαν τον ηνίοχο· οι πλούσιές τους χαίτες
πλάι στο ζυγό σκονίζονταν ξεφεύγοντας τη ζεύγλα.
Όταν τα είδε να θρηνούν, τα πόνεσε ο Δίας,
κούνησε το κεφάλι του και στην καρδιά του είπε:
«Δύστυχα, τι σας δώσαμε στο βασιλιά Πηλέα,
θνητό, ενώ αγέραστα κι αθάνατα σεις είστε;
Τάχα πόνους για να 'χετε με δύστυχους ανθρώπους;
Πιο δύστυχο απ' τον άνθρωπο πλάσμα δεν είναι άλλο
απ' όλα όσα σέρνονται στη γη και αναπνέουν.
Στο πλουμιστό αμάξι σας δε θ' ανεβεί ωστόσο
ο Πριαμίδης Έκτορας· δε θα του το αφήσω.

Δεν του φτάνει που έχοντας τα όπλα καμαρώνει;
Στα γόνατά σας, στην καρδιά δύναμη θα σας δώσω,
τον Αυτομέδοντα μεμιάς να βγάλετε απ' τη μάχη,
στα πλοία να τον φέρετε· σ' αυτούς θα δώσω δόξα,
να σφάζουν, στα καλόσκαρμα πλοία ώσπου να φτάσουν
και δύσει ο ήλιος κι απλωθεί το ιερό σκοτάδι.»
Έτσι είπε και στα άλογα χάρισε ορμή μεγάλη.
Τίναξαν απ' τις χαίτες τους στο έδαφος τη σκόνη
και μες σε Τρώες κι Αχαιούς έσερναν το αμάξι.
Μ' αυτούς ο Αυτομέδοντας, το φίλο κι ας πονούσε,
χτυπιόνταν με τ' αμάξι του καθώς αϊτός σε χήνες·
εύκολα εκείνος ξέφευγε το σάλαγο των Τρώων
κι εύκολα τον πολύ στρατό ορμώντας κυνηγούσε·
άντρες όμως δε σκότωνε, σαν πάνω τους ορμούσε·
γιατί δεν ήταν δυνατό όντας μέσα στ' αμάξι
με το κοντάρι να ορμά κι άλογα να κρατάει.
Τέλος τον είδε σύντροφος, το τέκνο του Λαέρκη,
Αλκιμέδοντας, Αίμονα εγγόνι· απ' τ' αμάξι
πίσω απ' τον Αυτομέδοντα στάθηκε και του είπε:
«Αυτομέδοντα, ποιος θεός έβαλε στραβή σκέψη
στα στήθη σου και έβγαλε το συνετό μυαλό σου;
Πώς με τους Τρώες πολεμάς μόνος μες στους προμάχους;
Ο σύντροφός σου χάθηκε· κι ο Έκτορας στους ώμους
του Αχιλλέα έχοντας τα όπλα καμαρώνει.»
Ο Αυτομέδοντας, ο γιος του Διώρη, τότε είπε:
«Αλκιμέδοντα, μπορεί απ' τους Αργείους άλλος
τ' αθάνατα τα άλογα να πιάσει, να κρατήσει
εκτός από τον Πάτροκλο, όμοιο θεό στη σκέψη,
όσο ζούσε; Μα θάνατος κι η μοίρα αυτόν έχουν.
Δέξου τ' αστραφτερά λουριά και το μαστίγιο τώρα·
απ' τ' αμάξι θα κατεβώ, πεζός να πολεμήσω.»

Απόπειρα των Τρώων να πάρουν τ' άλογα του Αχιλλέα Παρέμβαση Αθηνάς-Απόλλωνα (στ. 481-625)

Είπε· κι ο Αλκιμέδοντας πήδησε στο αμάξι·
πήρε γοργά στα χέρια του και λουριά και μαστίγιο.
Πήδησε ο Αυτομέδοντας· ο Έκτορας τον είδε
κι είπε στον Αινεία ευθύς που δίπλα του βρισκόταν:

«Των χαλκοθώρακων Τρώων Αινεία βουληφόρε,
του Αιακίδη του γοργού τα δυο άλογα είδα
μ' αδύναμους ηνίοχους στη μάχη να προβάλουν·
θαρρώ πως θα τα παίρναμε, αν το 'θελε η ψυχή σου,
γιατί, αν τους ορμούσαμε εμείς οι δύο τώρα,
μπρος στέκοντας να χτυπηθούν με μας δε θα τολμούσαν.»
Έτσι είπε· δεν παράκουσε ο καλός γιος του Αγχίση.
Στους ώμους βοϊδοτόμαρα έχοντας προχωρούσαν
στεγνά και στερεά· χαλκό πολύ επάνω είχαν.
Μαζί τους κι ο θεόμορφος Άρητος κι ο Χρομίος
πήγαιναν· γιατί έλπιζαν εκείνους να σκοτώσουν
και τα ορθόλαιμα άλογα δικά τους να τα κάνουν,
οι άμυαλοι! Δεν έμελλε να φύγουν, πριν ματώσουν
από τον Αυτομέδοντα· ευχήθηκε εκείνος
στο Δία και τα σπλάχνα του ένιωσε ν' αντρειεύουν·
κι ευθύς στον Αλκιμέδοντα, πιστό του φίλο, είπε:
«Μην κρατάς, Αλκιμέδοντα, τ' άλογα μακριά μου·
ας ανασαίνουν πίσω μου· γιατί δεν το πιστεύω
πως την ορμή του ο Έκτορας θα σταματήσει διόλου,
πριν ανεβεί στα ωριότριχα άλογα του Αχιλλέα,
σκοτώσει εμάς και το στρατό σκορπίσει των Αργείων
ή πριν ο ίδιος σκοτωθεί πέφτοντας μες στους πρώτους.»
Αίαντες και Μενέλαο καλώντας αυτά είπε:
«Αίαντες και Μενέλαε, ηγέτες των Αργείων,
αφήστε τώρα το νεκρό σ' άλλους αντρειωμένους
να στέκουν γύρω απ' αυτόν και τους εχθρούς να διώχνουν
και σώστε εμάς τους ζωντανούς από τη μαύρη μέρα·
γιατί μες στην πολύδακρη τη μάχη ο Αινείας
και ο Έκτορας πάνω μας ορμούν, οι πιο αντρείοι.
Μα όλα κρέμονται αυτά απ' των θεών τα χέρια·
λοιπόν θα ρίξω τώρα εγώ· και θα νοιαστεί ο Δίας.»
Είπε και μακροΐσκιωτο με δύναμη κοντάρι
έριξε και του Άρητου πέτυχε την ασπίδα·
εκείνη δεν το άντεξε· χώθηκε το κοντάρι
τη ζώνη εκείνου σκίζοντας βαθιά στο κατωκοίλι.

Όπως άνθρωπος δυνατός με κοφτερό τσεκούρι
ταύρο πίσω απ' τα κέρατα χτυπάει, να του κόψει
το νεύρο, κι αυτός πηδώντας σωριάζεται στο χώμα,
έτσι πηδώντας μπρούμυτα έπεσε· το κοντάρι
τινάζοντας τα σπλάχνα του έκοψε την ορμή του.
Στον Αυτομέδοντα έριξε ο Έκτορας κοντάρι,
μα εκείνος το ξέφυγε αντίκρυ βλέποντάς το·
έσκυψε μπρος και χώθηκε στο χώμα το κοντάρι
πέρα μακριά κι απόμεινε να τρέμει η ουρά του
κι η δυνατή του η ορμή σε λίγο σταματούσε.
Από κοντά με τα σπαθιά σίγουρα θα χτυπιόνταν
με ορμή, αν οι Αίαντες δεν έβλεπαν εκείνους·
γιατί έτρεξαν μες στο στρατό με τη φωνή του φίλου·
αυτούς τότε φοβήθηκαν κι έκαναν πάλι πίσω
ο θεόμορφος Χρόμιος, Έκτορας και Αινείας
κι άφησαν κει τον Άρητο με σπαραγμένα σπλάχνα
στη γη· ο Αυτομέδοντας σαν το γοργό τον Άρη
του έβγαλε τα όπλα του και μ' έπαρση μιλούσε:

«Για το χαμό του Πάτροκλου ξαλάφρωσε έστω λίγο
ο πόνος μου, κι ας σκότωσα πολύ κατώτερό του!»

Έτσι είπε και στ' αμάξι του ανέβασε τη λεία,
ανέβηκε έπειτα κι αυτός με ματωμένα χέρια
και πόδια όπως λιοντάρι που ταύρο έχει σπαράξει.

Πάλι γύρω απ' τον Πάτροκλο είχε ανάψει μάχη
άγρια, βαριά, πολύδακρη· το πείσμα η Παλλάδα
άναβε κατεβασμένη απ' τον ουρανό· γνώμη
άλλαξε κι έστειλε ο Δίας τους Δαναούς να σπρώξει.
Όπως απλώνει στους θνητούς λαμπρό ουράνιο τόξο
ο Δίας απ' τον ουρανό για πόλεμο σημάδι
ή για χειμώνα δύσκολο, που των ανθρώπων κόβει
τις δουλειές στη γη και χαλνά τα γιδοπρόβατά τους,
έτσι αυτή τυλίχτηκε σε σύννεφο φλογάτο
και μπαίνοντας στους Αχαιούς ξεσήκωνε καθένα.
Και πρώτον ξεσηκώνοντας μιλούσε στον Ατρείδη,
στον αντρείο Μενέλαο -καθώς κοντά της ήταν-

στο σώμα, στην τρανή φωνή του Φοίνικα παρόμοια.
«Ντροπή και περιφρόνηση, Μενέλαε, θα έχεις,
αν τον πιστό το σύντροφο του αρχοντικού Αχιλλέα
σύρουν των Τρώων τα σκυλιά τα γρήγορα στο τείχος.
Κρατήσου συ λοιπόν γερά, ξεσήκωσέ τους όλους!»
Ο βροντερός Μενέλαος γύρισε και του είπε:
«Καλέ μου γέρο, Φοίνικα, πολύχρονε, μακάρι
να με βοηθούσε η Αθηνά, να μου 'διωχνε τα βέλη·
τότε εγώ θα παράστεκα, καλά θα βοηθούσα
τον Πάτροκλο· με πόνεσε πολύ ο θάνατός του.
Μα σαν φωτιά ο Έκτορας ορμά· δε σταματάει
να μας σκοτώνει· ο Δίας δόξα σ' εκείνον δίνει.»
Έτσι είπε· κι η γλαυκομάτα χάρηκε η Παλλάδα,
που προσευχήθηκε σ' αυτήν πριν απ' τους θεούς όλους·
και δύναμη του έβαλε στα πόδια και στους ώμους
κι έχωσε μες στα στήθη του επιμονή μιας μύγας,
που το σώμα τ' ανθρώπινο, όσο και να τη διώχνεις,
καθώς της είναι νόστιμο, να το δαγκάσει θέλει·
έβαλε τέτοια επιμονή στα σωθικά του μέσα·
στάθηκε μπρος στον Πάτροκλο κι έριξε το κοντάρι.
Ποδής, γιος Ηετίωνα, κάποιος στους Τρώες ήταν
πλούσιος κι ωραίος· αυτόν ο Έκτορας τιμούσε
ξεχωριστά· συντράπεζο και φίλο του τον είχε·
τον χτύπησε ο Μενέλαος στη ζώνη του επάνω
καθώς έφευγε· ο χαλκός του χώθηκε στα σπλάχνα·
με βρόντο κάτω έπεσε· και τότε ο Ατρείδης
τράβηξε το κουφάρι του στο μέρος των δικών του.
Τον Έκτορα από κοντά ξεσήκωσε ο Φοίβος
του Φαίνοπα, γιου Άσιου, μοιάζοντας, που του ήταν
απ' όλους πιο αγαπητός και στην Άβυδο ζούσε.
Μ' αυτόν μοιάζοντας μίλησε ο μακρορίχτης Φοίβος:
«Έκτορα, απ' τους Αχαιούς ποιος πια θα σε φοβόταν,
αφού μπρος στο Μενέλαο, που δεν ήταν ποτέ του
αντρειωμένος μαχητής, έφυγες; Κι έχει φύγει
φίλο πιστό σκοτώνοντας, το πτώμα παίρνοντάς του,

Πόδη, γιο Ηετίωνα, στους πρόμαχους αντρείο.»
Έτσι είπε· έζωσε εκείνον σύννεφο μαύρο πόνου·
πήγε μέσα στους πρόμαχους μ' αστραποβόλο κράνος.
Την κροσσωτή ασπίδα του ο Δίας πήρε τότε
τη φεγγόβολη, σκέπασε με σύννεφα την Ίδη,
άστραψε, βρόντησε πολύ και την ετράνταξε όλη·
νίκη στους Τρώες έδινε, τρόμαξε τους Αργείους.
Ο βοιωτός Πηνέλαος πήρε να φύγει πρώτος·
καθώς στραμμένος ήταν μπρος, χτυπήθηκε στον ώμο
από κοντάρι ξώπετσα· αιχμή του Πολυδάμα
το κόκαλό του χάραξε, γιατί έριξε από δίπλα.
Από κοντά κι ο Έκτορας στη δέση του χεριού του
το Λήτο, του Αλεκτρύονα γιο, χτύπησε· θωρώντας
έφυγε αυτός αδύναμος, γιατί δεν είχε ελπίδα
κρατώντας το κοντάρι του τους Τρώες να χτυπήσει.
Τον Έκτορα, που όρμησε ενάντια στο Λήτο,
τον χτύπησε κατάστηθα τότε ο Ιδομενέας·
μα το κοντάρι έσπασε στη δέση του· οι Τρώες
αλάλαξαν· ο Έκτορας προς τον Ιδομενέα,
που ήταν στο αμάξι του, τότε έριξε κοντάρι,
μα παραλίγο ξέφυγε κι έπεσε στου Μηριόνη
το σύντροφο κι ηνίοχο Κοίρανο απ' τη Λύκτο.
Ο Ιδομενέας πεζός είχε έρθει από τα πλοία
και στους Τρώες θα έδινε μεγάλη δόξα τότε,
αν τ' άλογα ο Κοίρανος δεν έσπρωχνε με βιάση·
εκείνον έτσι γλίτωσε από τη μαύρη μέρα,
όμως από τον Έκτορα έχασε τη ζωή του·
τον χτύπησε κάτω απ' τ' αυτί και από το σαγόνι·
του έσπασε τα δόντια του, του έκοψε τη γλώσσα·
από τ' αμάξι έπεσε, στη γη τα χαλινάρια
κύλησαν· κάτω σκύβοντας τα πήρε απ' το χώμα
ο Μηριόνης και έλεγε προς τον Ιδομενέα:
«Τα άλογα μαστίγωνε, να φτάσουμε στα πλοία·
το ξέρεις πια πως δύναμη δεν έχουμε οι Αργείοι.»
Είπε· κι ο Ιδομενέας προς τα βαθουλά πλοία

τα άλογα μαστίγωσε· είχε κι αυτός τρομάξει.

Οι Έλληνες μεταφέρουν στα πλοία το πτώμα του Πάτροκλου (στ. 626-761)

Μενέλαος και Αίαντας ένιωσαν πως ο Δίας
τη νίκη πια θα χάριζε ολόκληρη στους Τρώες.
Κι είπε πρώτος ο Αίαντας, ο γιος του Τελαμώνα:
«Ποπό, πια θα το ένιωθε κι ένα μικρό παιδάκι
πως κι ο Δίας ο πατέρας τους Τρώες βοηθάει·
τους στόχους βρίσκουν οι ριξιές, όποιος και να τις ρίξει,
αντρείος ή δειλός· αυτός όλες τις κατευθύνει·
μα οι δικές μας οι ριξιές πέφτουν στη γη χαμένες.
Όμως την πιο καλή σκέψη ας κάνουμε εμείς τώρα
πώς το νεκρό θα σύρουμε κι εμείς πίσω γυρνώντας
θα δώσουμε στους σύντροφους χαρά πολύ μεγάλη,
που μ' αγωνία μας κοιτούν και λεν πως δεν κρατιέται
του αντροφονιά του Έκτορα η δύναμη, τα χέρια
τ' ανίκητα, μα στα πλοία μας τα μαύρα θα ριχτούμε.
Ας ήταν κάποιος σύντροφος να πάει στον Πηλείδη
να του τα πει· φαντάζομαι πως δεν το έχει μάθει,
το θλιβερό το μήνυμα, πως χάθηκε ο φίλος.
Ωστόσο δεν μπορώ να δω κάπου κάποιον Αργείο·
τόσο πλακώνει η καταχνιά και άλογα κι ανθρώπους.
Γλίτωσε απ' την καταχνιά εμάς, πατέρα Δία,
κάνε να γίνει ξαστεριά, δώσε να δουν τα μάτια
και χάλασέ μας μες στο φως, αφού έτσι σου αρέσει!»
Έτσι είπε· κι ευσπλαχνίστηκε ο Δίας βλέποντάς τον
να δακρύζει· την καταχνιά σκόρπισε, την ομίχλη·
έλαμψε ο ήλιος· της μάχης φωτίστηκε ο τόπος.
Στο βροντερό Μενέλαο ο Αίαντας τότε είπε:
«Αρχοντικέ Μενέλαε, μήπως δεις τώρα νοιάσου
ζωντανό τον Αντίλοχο, του Νέστορα του αντρείου
το γιο, και στείλε τον γοργά να πάει στον Αχιλλέα
και να του πει πως χάθηκε ο ακριβός του φίλος.»
Έτσι είπε· δεν παράκουσε ο βροντερός Ατρείδης·
σαν λιοντάρι ξεκίνησε, που απ' την αυλή της μάντρας,
αφού κουράστηκε σκύλους κι άντρες να ερεθίζει,
που ξάγρυπνοι οληνυχτίς διόλου δεν το αφήνουν

ν' αρπάξει βόδι ολόπαχο, όμως αυτό ζητώντας
κρέας ορμά ανώφελα, γιατί πολλά κοντάρια
ρίχνονται εναντίον του από αντρεία χέρια,
πολλά δαδιά που καίονται, κι όσο κι αν θέλει, τρέμει
και φεύγει πια προς την αυγή με πικραμένα σπλάχνα·
έτσι έφευγε απ' τον Πάτροκλο ο βροντερός Ατρείδης
άθελα, γιατί φοβόταν μη στους εχθρούς αφήσουν
μέσα στη φοβερή φυγή τον Πάτροκλο για λεία.
Κι έλεγε στους δυο Αίαντες πολλά και στο Μηριόνη:
«Των Αχαιών ηγήτορες Αίαντες και Μηριόνη,
του δύστυχου του Πάτροκλου την καλοσύνη τώρα
ας μην ξεχνά κανένας μας· ήξερε, όσο ζούσε,
να είναι γλυκομίλητος· μα σκοτωμένος είναι.»
Έτσι ο ξανθός Μενέλαος είπε κι αποχωρούσε
παντού τριγύρω ψάχνοντας σαν τον αϊτό, που λένε
απ' όλα τα πετούμενα πως πιο καλή όραση έχει
και πως, όταν πετά ψηλά, λαγός δεν του ξεφεύγει
γρήγορος σε πυκνόφυλλους θάμνους βαθιά χωμένος,
αλλ' ευθύς ορμά, τον πιάνει και παίρνει τη ζωή του.
Αρχοντικέ Μενέλαε, τα μάτια σου έτσι τότε
τ' αστραφτερά τριγύριζαν παντού μες στους συντρόφους,
μήπως του Νέστορα το γιο ζωντανό αντικρίσεις.
Γοργά τον αντιλήφτηκε στ' αριστερά της μάχης
να εμψυχώνει σύντροφους, στη μάχη να τους σπρώχνει.
Κοντά του πήγε, στάθηκε κι είπε ο ξανθός Ατρείδης:
«Αντίλοχε αρχοντικέ, έλα ν' ακούσεις τώρα
το θλιβερό το μήνυμα, που ας ήταν να μη γίνει.
Φαντάζομαι κι ο ίδιος σου πως βλέποντας το νιώθεις
πως ο θεός τη συμφορά κυλά προς τους Αργείους
κι η νίκη είναι των Τρώων πια. Σκοτώθηκε ο πρώτος
των Αχαιών, ο Πάτροκλος, καημός μεγάλος σ' όλους.
Στα πλοία τρέχοντας συ πες αυτό στον Αχιλλέα,
μήπως και φέρει το νεκρό, έστω γυμνό, στο πλοίο·
ο κρανοσείστης Έκτορας τα όπλα του έχει πάρει.»
Είπε· και ο Αντίλοχος πάγωσε απ' το λόγο·

για ώρα έμεινε άλαλος, τα μάτια του με δάκρυα
πλημμύρισαν και κόπηκε η δυνατή φωνή του.
Μα κι έτσι δεν αμέλησε την προσταγή του Ατρείδη·
κι έτρεχε, αφού έδωσε τα όπλα του στο φίλο
Λαόδοκο, που γύριζε τα άλογα κοντά του.

Τα πόδια του τον έβγαζαν με δάκρυα απ' τη μάχη,
στον Αχιλλέα το κακό μαντάτο για να φέρει.
Αρχοντικέ Μενέλαε, δε θέλησε η ψυχή σου
στους σύντροφούς του βοηθός, σαν έφυγε, να γίνεις,
αν κι ο στρατός των Πυλιωτών πολύ τον χρειαζόταν.
Μονάχα εγκαρδίωσε τον άξιο Θρασυμήδη
και στον αντρείο Πάτροκλο κίνησε να γυρίσει·
στάθηκε μπρος στους Αίαντες και βιαστικά τους είπε:

«Εκείνον ήδη έστειλα στα γρήγορά μας πλοία
στον Αχιλλέα το γοργό να πάει· μα νομίζω,
δε θα 'ρθει, με τον Έκτορα κι ας είναι οργισμένος·
να πολεμήσει άοπλος δε θα μπορεί τους Τρώες.
Όμως την πιο καλή σκέψη ας κάνουμε εμείς τώρα
πώς το νεκρό θα σύρουμε κι απ' τη ζάλη των Τρώων
φεύγοντας θα γλιτώσουμε το χάρο και τη μοίρα.»

Ο Τελαμώνιος Αίαντας ο τρανός είπε τότε:
«Δοξασμένε Μενέλαε, σωστά τα είπες όλα·
συ κι ο Μηριόνης χωθείτε κάτω από το πτώμα
και κουβαλήστε το ψηλά γοργά έξω απ' τη μάχη·
κι εμείς θα πολεμούμε οι δυο τον Έκτορα, τους Τρώες
με μια καρδιά, μ' ένα όνομα, που πάντοτε από δίπλα
μένοντας υπομέναμε τα βάρη του πολέμου.»

Έτσι είπε· αυτοί σήκωσαν το πτώμα απ' το χώμα
πολύ ψηλά· ξοπίσω τους αλάλαζε των Τρώων
ο στρατός, μόλις ένιωσε πως το νεκρό σηκώνουν.
Χίμηξαν σκύλους μοιάζοντας που ρίχνονται πηδώντας
σε κάποιον που οι κυνηγοί έχουν ήδη πληγώσει·
τρέχουν εκείνοι θέλοντας να τον κατασπαράξουν·
αλλ' όταν γυρνά νιώθοντας τρανή τη δύναμή του,
πισωδρομούν, σκορπίζονται εδώ κι εκεί με τρόμο.

Έτσι οι Τρώες διαρκώς σωρός τους κυνηγούσαν
κεντρίζοντάς τους με σπαθιά, με δίκοπα κοντάρια·
όταν όμως οι Αίαντες γυρνούσαν προς εκείνους
και στέκονταν, το χρώμα τους άλλαζε, δεν τολμούσε
κανείς να πεταχτεί, μάχη για το νεκρό ν' ανοίξει.
Με κόπο έτσι έφερναν στα βαθουλά τα πλοία
από τη μάχη το νεκρό· κι ο πόλεμος ξεσπούσε
πάνω τους άγριος σαν φωτιά που ξαφνικά φουντώνει
σε πόλη, ψηλά πετιέται, σωριάζονται τα σπίτια
με μεγάλη αναλαμπή κι ο άνεμος σφυρίζει·
έτσι αυτοί καθώς έφευγαν, αλόγων και ανθρώπων
ταραχή ασταμάτητη τους έπαιρνε από πίσω·
μα σαν μουλάρια που τρανό πολύ κουράγιο παίρνουν
κι από βουνό ή δοκάρι ή ξύλο για μαδέρι
σε δρόμο κακοτράχαλο φέρνουν και η ψυχή τους
από ιδρώτα και κόπο κόβεται στη βιασύνη,
έτσι με μόχθο σήκωναν το πτώμα αυτοί στους ώμους·
κρατούσαν πίσω οι Αίαντες, όπως νερό κρατάει
δασοπλαγιά που απλώνεται στον κάμπο πέρα ως πέρα,
που και μεγάλων ποταμών τρανή ροή κρατάει
και απωθώντας την ευθύς τη στρέφει προς τον κάμπο
και δεν μπορούν με δύναμη νερά αυτή να σπάσουν·
έτσι έκοβαν οι Αίαντες τη δύναμη των Τρώων.
Μα αυτοί πίσω πήγαιναν και πιο πολύ οι δύο,
ο δοξασμένος Έκτορας κι ο γιος του Αγχίση Αινείας.
Όπως ψαρόνια σύννεφο πετούν ή καλιακούδες
κι όταν κάποιο γεράκι δουν, όλα μαζί στριγγλίζουν,
γιατί σκορπάει αφανισμό αυτό στα μικροπούλια,
έτσι σ' Αινεία κι Έκτορα μπρος τότε οι Αργείοι
στριγγλίζοντας σκορπούσαν πια, τη μάχη είχαν ξεχάσει.
Γύρω απ' την τάφρο έπεσαν στη φυγή των Αργείων
όπλα πολλά· ο πόλεμος δε σταματούσε ωστόσο.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Ρ

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Μενελάου ἀριστεία. Ο Πάτροκλος είναι νεκρός· γύρω από το πτώμα του ανάβει άγρια μάχη. Ο Μενέλαος σκοτώνει τον Εύφορβο, αλλ' υποχωρεί μπροστά στον Έκτορα, που αφαιρεί και φορεί τα όπλα του Αχιλλέα, που φορούσε ο Πάτροκλος. Ο Αίαντας ενισχύει τους Έλληνες στην προάσπιση του πτώματος του Πατρόκλου. Πυκνή ομίχλη σκεπάζει το χώρο της συμπλοκής. Τα θεϊκά άλογα του Αχιλλέα κλαιν για το νεκρό Πάτροκλο. Παρεμβαίνουν ενισχύοντας αντίστοιχα Έλληνες και Τρώες η Αθηνά και ο Απόλλωνας. Με παράκληση του Αίαντα ο Δίας σηκώνει την ομίχλη. Ο Μενέλαος βρίσκει το γιο του Νέστορα Αντίλοχο και τον στέλνει στον Αχιλλέα, για να του αναγγείλει το θάνατο του φίλου του. Η νίκη κλίνει προς το μέρος των Τρώων, αλλ' ο Μενέλαος με το Μηριόνη, με κάλυψή τους από τους δυο Αίαντες, κατορθώνουν να σύρουν το νεκρό από το χώρο της μάχης, που συνεχίζεται με ορμητική επίθεση των εχθρών.

Στη δέκατη έβδομη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται συνέχεια της εικοστής έκτης ημέρας της επικής αφήγησης.

στ. 1 — *αντρείος*· απόδοση του πρωτότυπου ἀρηΐφιλος (από τα ἄρης = πόλεμος και το φίλος).

στ. 3 — τυπικός στίχος· βλ. Ρ87.

στ. 4-5 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 23 — *οι γιοι του Πάνθου*· δηλαδή ο Εύφορβος, ο Πολυδάμας και ο Υπερήνορας.

στ. 24 — *τρανός αλογάρης*· απόδοση του πρωτότυπου ἱππόδαμος (από το ουσιαστικό ἵππος = άλογο και το θέμα του ρήματος δαμάω = δαμάζω).

στ. 40 — *Φρόντιδα* ήταν η γυναίκα του Πάνθου και μητέρα του Εύφορβου, του Πολυδάμα και του Υπερήνορα.

στ. 50 — τυπικός στίχος· βλ. Ε42, Ε504, Ε540 και αλλού.

στ. 53-60 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 61-69 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 73 Οι *Κίκονες* ήταν λαός θρακικός· στο Β846 ο αρχηγός των Κικόνων λέγεται Εύφημος· το όνομα Μέντης θυμίζει το α105 της Οδύσσειας, όπου η Αθηνά επισκέπτεται το γιο του Οδυσσέα Τηλέμαχο με τη μορφή του Μέντη, ηγέτη των Ταφίων.

στ. 76 *Αιακίδης*· ο Αχιλλέας ως απόγονος του Αιακού.

στ. 96 *κρανοσείστης*· απόδοση του πρωτότυπου κορυθαίολος (από το ουσιαστικό κόρυς, κόρυθος = περικεφαλαία, κράνος, και το επίθετο αἰόλος = ευκίνητος).

στ. 106 τυπικός στίχος· βλ. Α193.

στ. 109 *πυκνόμαλλο*· απόδοση του πρωτότυπου ἠυγένειος (από το επίθετο ἠΰς = καλός, ωραίος, και το ουσιαστικό γένειον).

στ. 109-113 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 133-136 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 142 *ωραιότατε*· απόδοση του πρωτότυπου εἶδος ἄριστε, δηλαδή εξαίρετε στη μορφή.

στ. 163 Ο Γλαύκος δε γνωρίζει ότι ο Απόλλωνας μ' εντολή του Δία (βλ. Π666 και κάτω) έχει ήδη μεταφέρει το νεκρό Σαρπηδόνα στη Λυκία.

στ. 165 *οι δικοί του*· απόδοση του πρωτότυπου ἀγχέμαχοι (από το επίρρημα ἄγχι = κοντά, και το θέμα του ρήματος μάχομαι, δηλαδή συμπολεμιστές του).

στ. 166 *αντρείο*· απόδοση του πρωτότυπου μεγαλήτωρ (από το επίθετο μεγάλος και το ουσιαστικό ἦτορ = καρδιά, ψυχή).

στ. 184 *κονταρομάχοι*· απόδοση του πρωτότυπου ἀγχιμαχηταί (από το επίρρημα ἄγχι = κοντά και το θέμα του ρήματος μάχομαι, δηλαδή αυτοί που πολεμούν από κοντά ρίχνοντας ακόντιο).

στ. 191 *του Πηλείδη*· του Αχιλλέα, γιου του Πηλέα.

στ. 194 *πολεμικούς*· απόδοση του πρωτότυπου φιλοπτόλεμος (από το θέμα του ρήματος φιλῶ = αγαπώ, αρέσω, και το ουσιαστικό πτόλεμος = πόλεμος).

στ. 195 *αθάνατα*· απόδοση του πρωτότυπου ἄμβροτα (από το στερητικό αν- και το βροτός = θνητός).

στ. 198 *νεφελοστοιβάχτης*· ο Δίας· απόδοση του πρωτότυπου νεφεληγερέτα (από το ουσιαστικό νεφέλη = σύννεφο και το ρήμα ἀγείρω = συγκεντρώνω, μαζεύω).

στ. 205 *και άπρεπα του άρπαξες*· επειδή τα όπλα του Αχιλλέα ως δώρα θεών δεν έπρεπε να συληθούν.

στ. 207 *Ανδρομάχη*· η γυναίκα του Έκτορα.

στ. 209 *Κρονίδης*· ο Δίας, γιος του Κρόνου.

στ. 236 *οι άμυαλοι*· απόδοση του πρωτότυπου νήπιος (από το στερητικό νη- και το ουσιαστικό ἔπος = λόγος).

στ. 237 *βροντερό*· απόδοση του πρωτότυπου βοὴν ἀγαθός = στη φωνή δυνατός, βροντερόφωνος.

στ. 263-265 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 263 *διογέννητο*· απόδοση του πρωτότυπου διιπετής (από το δῖος = θεϊκός και το θέμα του ρήματος πέτομαι = πετώ, ξεκινώ - στην ομηρική εποχή σε πολλά ποτάμια αποδιδόταν θεϊκή προέλευση).

στ. 274 *στραφτομάτες*· απόδοση του πρωτότυπου ἑλίκωπες (από το θέμα του ρήματος ἑλίσσω = στρέφω και τη ρίζα οπ-).

στ. 281-283 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 284 *λαμπρός*· απόδοση του πρωτότυπου φαίδιμος.

στ. 295 *τ' αλογοφούντωτο κράνος*· απόδοση του πρωτότυπου ἱπποδάσεια κόρυς (το επίθετο από το ουσιαστικό ἵππος = άλογο και το επίθετο δασύς = φουντωμένος, πυκνός).

στ. 301 Η αναφερόμενη εδώ *Λάρισα* ήταν μικρασιατική πόλη.

στ. 308 Ο *Πανοπέας* ήταν πόλη της Φωκίδας.

στ. 311 τυπικός στίχος· βλ. Ρ50.

στ. 321 *κι ας μην το 'θελε ο Δίας*· βλ. την υπόσχεση που είχε δώσει ο Δίας στη Θέτιδα στο Α524 και κάτω.

στ. 333 *τον μακρορίχτη*· τον Απόλλωνα· απόδοση του πρωτότυπου ἑκατηβόλος (από το επίρρημα ἑκάς = μακριά και το θέμα του ρήματος βάλλω = ρίχνω, χτυπώ).

στ. 350 *Παιονία*· περιοχή της Μακεδονίας, σύμμαχος των Τρώων στον Τρωικό πόλεμο).

στ. 352 *τρανός*· απόδοση του πρωτότυπου ἀρήιος (από το ἄρης = πόλεμος, δηλαδή πολεμικός).

στ. 374 *φαρμακωμένα*· απόδοση του πρωτότυπου στονόεντα (από το στόνος = πόνος, στεναγμός).

στ. 378 *Θρασύμαχος κι Αντίλοχος*· παιδιά του Νέστορα.

στ. 389-395 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 398 *πολεμόχαρος*· απόδοση του πρωτότυπου λαοσσόος (από το ουσιαστικό λαός = σύνολο στρατιωτών, και το θέμα του ρήματος σεύω = διώχνω, κυνηγώ).

στ. 411 *ο γκαρδιακός του φίλος*· απόδοση του πρωτότυπου φίλτατος ἑταῖρος.

στ. 414 *χαλκοθώρακους*· απόδοση του πρωτότυπου χαλκοχίτωνες.

στ. 418 *αλογάρηδες*· απόδοση του πρωτότυπου ἱππόδαμοι (από το ουσιαστικό ἵππος = άλογο και το θέμα του ρήματος δαμάω = δαμάζω).

στ. 434-437 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 439 *ποθούσαν τον ηνίοχο*· δηλαδή τον Πάτροκλο, που ήταν ηνίοχος του Αχιλλέα, ενώ τη στιγμή εκείνη ηνίοχος ήταν ο Αυτομέδοντας.

στ. 454 *καλόσκαρμα*· απόδοση του πρωτότυπου ἐΰσσελμος (από το επίθετο ἐΰς = ωραίος, καλός, και το ουσιαστικό σέλμα = κατάστρωμα).

στ. 494 *θεόμορφος*· απόδοση του πρωτότυπου θεοειδής (από το ουσιαστικό θεός και εἶδος = μορφή).

στ. 496 *ορθόλαιμα*· απόδοση του πρωτότυπου ἐριαύχενες (από το επιτατικό ερι-= πολύ, και το ουσιαστικό αὐχήν = σβέρχος).

στ. 504 *ωριότριχα*· απόδοση του πρωτότυπου καλλίτριχα.

στ. 516 *μακροΐσκιωτο*· απόδοση του πρωτότυπου δολιχόσκιον (από το επίθετο δολιχός = μακρύς και το ουσιαστικό σκιά).

στ. 520-523 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 548-552 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 555 Ο *Φοίνικας* ήταν παιδαγωγός του Αχιλλέα, τον οποίο ακολούθησε στην τρωική εκστρατεία· βλ. Ι168, 427, 432, Π196, Τ331.

στ. 557 *αρχοντικού*· απόδοση του πρωτότυπου ἀγαυός (από το θέμα του ρήματος ἄγαμαι = θαυμάζω, δηλαδή θαυμαστός, έξοχος, εξαιρετικός).

στ. 567 — *γλαυκομάτα*· απόδοση του πρωτότυπου γλαυκῶπις (από το επίθετο γλαυκός = λαμπρός ή γαλανός και τη ρίζα οπ- = βλέπω).

στ. 577 — *συντράπεζο*· απόδοση του πρωτότυπου εἰλαπιναστής (από το ουσιαστικό εἰλαπίνη = ευωχία, συνεστίαση, γεύμα, τραπέζι).

στ. 584 — Η *Άβυδος* ήταν πόλη της περιοχής της Τροίας κοντά στον Ελλήσποντο και απέναντι από τη Σηστό.

στ. 611 — Η *Λύκτος* ήταν πόλη της Κρήτης, στα ανατολικά της Κνωσού.

στ. 634 — τυπικός στίχος· βλ. Ρ712.

στ. 657-667 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 679-681 — Αξιοσημείωτη εδώ η αποστροφή του ποιητή προς το Μενέλαο με παρέκκλιση από την επική αφήγηση σε τρίτο πρόσωπο.

στ. 702-704 — Αξιοσημείωτη κι εδώ η αποστροφή του ποιητή προς το Μενέλαο με παρέκκλιση από την επική αφήγηση σε τρίτο πρόσωπο.

στ. 716 — *δοξασμένε*· απόδοση του πρωτότυπου ἀγακλεής (από το επίρρημα ἄγαν = πολύ και το ουσιαστικό κλέος = δόξα).

στ. 725-731 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 736-741 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 742-746 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 747-752 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 754 — *δοξασμένος*· απόδοση του πρωτότυπου φαίδιμος.

στ. 755-759 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Ρ

Η δέκατη έβδομη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αποτελεί το πλαίσιο των αγώνων που γίνονται γύρω από το νεκρό Πάτροκλο με πρωταγωνιστή το Μενέλαο (γι' αυτό και ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι «Μενελάου ἀριστεία»).

Η άμεση παρουσία του Μενέλαου δίπλα στο νεκρό Πάτροκλο δίνεται με τον τύπο «μητρικής στοργής» (στ. 4-5). Ο σπαρτιάτης βασιλιάς αντιμετωπίζει την πρόκληση του Τρωαδίτη Εύφορβου (στ. 12-17) με άφοβη απάντηση (στ. 19-32), που δε συνετίζει τον αντίπαλό του (στ. 34-42). Το αποτέλεσμα αυτής της λογομαχίας είναι να σκοτωθεί ο Εύφορβος από το Μενέλαο και να τρομάξουν οι Τρώες· ο θάνατος του πρώτου και ο φόβος των δεύτερων δίνονται με μεγάλη παραστατικότητα (στ. 47-60 και 61-69).

Ο νικητής της σύγκρουσης αυτής Μενέλαος αναγκάζεται να υποχωρήσει από τον τόπο όπου είναι πεσμένος ο Πάτροκλος, όταν υποκινημένος από τον Απόλλωνα καταφθάνει ο Έκτορας, και αντιμετωπίζοντας μεγάλο δίλημμα (στ. 91-105) προστρέχει στον Αίαντα και εξασφαλίζει τη συμμετοχή του στην προστασία του νεκρού, που δίνεται με παραστατικό τρόπο (στ. 132-137).

Από την άλλη πλευρά ο Έκτορας αντιμετωπίζει την οξύτατη επίκριση του συμμάχου του Γλαύκου (στ. 142-168) για την εγκατάλειψη του Σαρπηδόνα, όπως νομίζει ο Λυκιώτης ηγέτης, στα χέρια των Ελλήνων. Ο Έκτορας απαντά στον ερεθιστικό λόγο του Γλαύκου με διεκδίκηση της αγωνιστικής στάσης του (στ. 170-182), με εμψύχωση των συντρόφων του (στ. 184-187), με εξοπλισμό του με τα όπλα του Αχιλλέα και με γοργή κίνηση για μάχη. Στο σημείο αυτό ο ποιητής παρεμβάλλει διαλογισμούς του Δία, που προεξαγγέλλει ότι ο στολισμένος με τα όπλα του Αχιλλέα Έκτορας δεν είναι να ανανεώσει τη συνάντηση που είχε με τη γυναίκα του Ανδρομάχη στη ραψωδία Ζ, κι ωστόσο του συνταιριάζει την πανοπλία και του εμφυσά παθιασμένη ορμή για μάχη. Ο Τρωαδίτης ηγέτης παρακινεί τους συμμάχους του και υπόσχεται ανταμοιβή για την αποτελεσματική διεκδίκηση του νεκρού Πάτροκλου (στ. 220-232).

Ο Αίαντας, που έχει ανταποκριθεί στο κάλεσμα του Μενέλαου, βλέπει μεγάλο κίνδυνο από την ανανεωμένη εμφάνιση του Έκτορα και ζητά από το Σπαρτιάτη βασιλιά ευρύτερη συμμετοχή στον αγώνα (στ. 238-245). Ο Μενέλαος υποκινεί τη φιλοτιμία των Ελλήνων ηγετών (στ. 248-255) και σε λίγο αρχίζει η αναμέτρηση γύρω από το νεκρό Πάτροκλο. Ο ποιητής δίνει πολύ παραστατικά (στ. 263-266) την έναρξη της επίθεσης των Τρώων και εμφαντικά τη σθεναρή στάση των Ελλήνων (στ. 266-267). Η εξέλιξη της σύγκρουσης κλίνει προς την πλευρά των Ελλήνων, για να αποκατασταθεί όμως σε λίγο η ισορροπία με την παρέμβαση του Απόλλωνα, που ενθαρρύνει τον Αινεία (στ. 327-332) κι αυτός, αναγνωρίζοντας τη θεότητα παρά τη μεταμόρφωσή της, μεταβιβάζει την αισιο-

δοξία του στον Έκτορα (στ. 335-341). Η ανανέωση της μάχης δίνεται με περιγραφική δεινότητα, ιδίως μ' εκείνη την εικόνα της «διελκυνστίδας» γύρω στο νεκρό Πάτροκλο (στ. 389-397).

Στο πλαίσιο του δεινού αυτού αγώνα εξέχουν δυο μνείες ιδιαίτερα αξιοσημείωτες. Η μια είναι η έμμεση αναφορά στον Αχιλλέα (στ. 402-411): ο ηγέτης των Μυρμιδόνων δεν έχει πληροφορηθεί το σκοτωμό του φίλου του, δεν έχει καν προϊδεασθεί για ένα τέτοιο ενδεχόμενο, δεν ξέρει τον αγώνα που γίνεται γύρω από το νεκρό Πάτροκλο, μόλο που είναι πληροφορημένος από τη μητέρα του Θέτιδα ότι η βούληση του Δία επιβάλλει να μην κουρσέψει με ή χωρίς τον Πάτροκλο την Τροία. Η άλλη μνεία είναι η άμεση αναφορά στα άλογα του Αχιλλέα (στ. 426-458). Είναι μια πολύ συγκινητική εικόνα: τα άλογα, βλέποντας τον Πάτροκλο να πέφτει, μένουν ασάλευτα και κλαιν και μόνο με την παρέμβαση του συγκινημένου από τη στάση τους Δία φεύγουν καλπάζοντας μέσα από παρατάξεις εχθρών και φίλων, για να παν στο ναυτικό στρατόπεδο των Ελλήνων. Μια απόπειρα του Έκτορα και των συντρόφων του να πιάσουν τα άλογα δεν πετυχαίνει (στ. 483-542).

Η μάχη γύρω από το νεκρό Πάτροκλο συνεχίζεται, τώρα με την παρέμβαση δυο θεών, της Αθηνάς και του Απόλλωνα, που μεταμορφωμένοι παρακινούν αντίστοιχα (στ. 556-559 και 586-590) Έλληνες και Τρώες. Η μάχη, που ήδη από το στ. 368 γίνεται μέσα σε καταχνιά, κλίνει προς την πλευρά των Τρώων. Ο Αίαντας μονολογώντας δακρυσμένος (στ. 629-647) είναι βέβαιος ότι ο Δίας είναι που δίνει υπεροχή στους Τρώες, διερωτάται αν θα μπορούσε κάποιος να πάει στον Αχιλλέα το μήνυμα για την τύχη του φίλου του και παρακαλεί το Δία να σκορπίσει την καταχνιά, για ν' αντικρίσουν το θάνατο τουλάχιστον με ξεκάθαρη ματιά. Και ο Δίας τον ευσπλαχνίζεται και ο τόπος φωτίζεται από το φως του ήλιου. Με προτροπή του Αίαντα (στ. 652-655) ο Μενέλαος με ζωηρή κίνηση (στ. 657-665), αν και με σοβαρές επιφυλάξεις (στ. 666-672), φεύγει από τον τόπο της σύγκρουσης, για να βρει και να στείλει μηνύτορα στον Αχιλλέα το γιο του Νέστορα Αντίλοχο, αφού κάνει ένα ευαίσθητο επιθανάτιο σχόλιο για τον Πάτροκλο. Με οξυδέρκεια σαν αετού (στ. 674-681) ο Μενέλαος ψάχνει και βρίσκει τον Αντίλοχο και του αναθέτει (στ. 685-693) το ρόλο του μαντατοφόρου. Ο ποιητής με την ευαίσθητη περίπτωση του Αντίλοχου (στ. 694-696) δίνει τον αντίχτυπο που έχει στους απληροφόρητους ως τότε ο θάνατος του Πάτροκλου. Ο Μενέλαος (που επανειλημμένα, στ. 679 και 702, τον προσφωνεί ο ποιητής) γυρίζει στον τόπο της μάχης για το νεκρό Πάτροκλο και διατυπώνει στους δυο Αίαντες την άποψη, ότι ο Αχιλλέας δε θα βγει στη μάχη, μια που δεν έχει τα όπλα του (στ. 708-714) - προοικονομώντας έτσι την επόμενη ραψωδία, στην οποία θα κατασκευαστεί νέα πανοπλία για τον Αχιλλέα.

Η δέκατη έβδομη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας κλείνει με τη μεταφορά του νεκρού Πάτροκλου στο ναυτικό στρατόπεδο των Ελλήνων με υπόδειξη του Τελαμώνιου Αίαντα (στ. 716-721). Η τελική αυτή φάση της μάχης γύρω από το νεκρό Πάτροκλο είναι δοσμένη με μεγάλη παραστατικότητα (στ. 725-731, 736-741, 742-746, 747-752, 755-759). Η μάχη για τον Πάτροκλο έχει τελειώσει, όχι όμως ο πόλεμος: «πολέμου δ' οὐ γίγνετ' ἐρωή.»

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Ρ

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Ρ της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 6 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-124, β) στ. 125-261, γ) στ. 262-365, δ) στ. 366-480, ε) στ. 481-625 και στ) στ. 626-761. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ρ, στ. 1-124): Ο Μενέλαος προστατεύει το νεκρό Πάτροκλο, παρεμβολή του Απόλλωνα, υποχώρηση του Μενέλαου.

1. Αξιολογήστε τις πλατιές ομηρικές παρομοιώσεις της διδακτικής αυτής ενότητας.
2. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν από το διάλογο Μενέλαου-Εύφορβου (στ. 12-42);
3. Αξιολογήστε τα λόγια του Μενέλαου στους στ. 91-105.
4. Πώς παρουσιάζεται από τον ποιητή η υποχώρηση του Μενέλαου (στ. 108-122);

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ρ, στ. 125-261): Ο Αίαντας προστατεύει το νεκρό Πάτροκλο, διάλογος Γλαύκου-Έκτορα, γενίκευση της συμπλοκής.

1. Πώς παρουσιάζεται από τον ποιητή ο Αίαντας να προστατεύει το νεκρό Πάτροκλο (στ. 128-137);
2. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν από το διάλογο Γλαύκου-Έκτορα (στ. 140-182);
3. Πού και πώς προοικονομείται ο θάνατος του Έκτορα στη διδακτική αυτή ενότητα;
4. Αξιολογήστε τον Αίαντα και το Μενέλαο απ' όσα λέγουν στους στ. 237-255.

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ρ, στ. 262-365): Μάχη γύρω από το νεκρό Πάτροκλο, παρεμβολή του Απόλλωνα.

1. Αξιολογήστε τις πλατιές ομηρικές παρομοιώσεις της διδακτικής αυτής ενότητας.
2. Αξιολογήστε την περιγραφή της μάχης γύρω από το νεκρό Πάτροκλο.
3. Πώς ο Αινείας αντιλαμβάνεται την παρουσία του μεταμορφωμένου Απόλλωνα (στ. 338-339);
4. Αξιολογήστε το ρόλο του Αίαντα στη διδακτική αυτή ενότητα.

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ρ, στ. 366-480): Συνέχεια της μάχης γύρω από το νεκρό Πάτροκλο, φεύγουν τα άλογα του Αχιλλέα.

1. Αξιολογήστε τη συνέχεια της περιγραφής της μάχης γύρω από το νεκρό Πάτροκλο.
2. Πώς παρουσιάζει ο ποιητής τον Αχιλλέα τη στιγμή που γίνεται μάχη γύρω από το νεκρό Πάτροκλο (στ. 402-411);
3. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν από τα λόγια των ανώνυμων αντιπάλων στους στ. 415-422;
4. Αξιολογήστε τα λόγια του Δία στους στ. 443-455.

Πέμπτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ρ, στ. 481-625): Απόπειρα των Τρώων να πάρουν τα άλογα του Αχιλλέα, παρέμβαση της Αθηνάς και του Απόλλωνα.

1. Αξιολογήστε τις πλατιές ομηρικές παρομοιώσεις της διδακτικής αυτής ενότητας.
2. Χαρακτηρίστε τον Αυτομέδοντα απ' όσα λέγει και κάνει στη διδακτική αυτή ενότητα.
3. Αξιολογήστε την παρέμβαση της Αθηνάς στους στ. 544-573.
4. Αξιολογήστε την παρέμβαση του Απόλλωνα στους στ. 582-590.

Έκτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ρ, στ. 626-761): Οι Έλληνες μεταφέρουν στα πλοία το πτώμα του Πάτροκλου.

1. Αξιολογήστε τις πλατιές ομηρικές παρομοιώσεις της διδακτικής αυτής ενότητας.
2. Αξιολογήστε όσα λέγει ο Αίαντας στους στ. 629-655.
3. Κρίνετε την αντίδραση του Αντίλοχου (στ. 694-699), όταν μαθαίνει το θάνατο του Πάτροκλου.
4. Αξιολογήστε τη δραματική ένταση της περιγραφής που γίνεται στους στ. 722-761.

— — —

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραφωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Ποια επιχειρήματα χρησιμοποιεί ο Γλαύκος στους στ. 142-168, για να πείσει τον Έκτορα;
2. Πού και πώς προοικονομείται ο θάνατος του Αχιλλέα;
3. Ποια επιχειρήματα χρησιμοποιεί ο Έκτορας στους στ. 220-232;
4. Γιατί ο ποιητής στους στ. 260-261 τονίζει τη δυσκολία του να αναφέρει τα ονόματα των Ελλήνων ηγετών που έτρεξαν στο κάλεσμα του Μενέλαου;
5. Γιατί στους στ. 398-399 γίνεται το σχόλιο εκείνο για τους δυο θεούς;
6. Γιατί ο ποιητής επιβραδύνει την αγγελία του θανάτου του Πάτροκλου στον Αχιλλέα;
7. Ποιο συμπέρασμα βγαίνει από την αναφορά των συναισθημάτων της Αθηνάς στους στ. 567-568 και των συναισθημάτων του Δία στους στ. 648-649;
8. Ποια στοιχεία συνθέτουν τους σύντομους επιθανάτιους λόγους του Μενέλαου για τον Πάτροκλο στους στ. 669-672 και στους στ. 685-693;
9. Γιατί ο ποιητής, παρεκκλίνοντας από την τριτοπρόσωπη επική αφήγηση, κάνει άμεση αναφορά στο πρόσωπο του Μενέλαου στους στ. 685-699;
10. Γιατί υπάρχουν απανωτές πλατιές ομηρικές παρομοιώσεις στο τέλος της ραψωδίας (στ. 725-759);

— — —

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Ρ της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.

2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Ο ρόλος των θεών στη ραψωδία αυτή.
4. Μελέτη των παρομοιώσεων της ραψωδίας: ποια στοιχεία προβάλλονται, ποιες ποιητικές προθέσεις εξυπηρετούν;
5. Μελέτη της δραματικής έντασης μέσα στην επική αφήγηση της ραψωδίας.
6. Μελέτη της προοικονομίας των εξελίξεων της μάχης και του πολέμου γενικότερα - ποια θετικά ή αρνητικά στοιχεία έχει;
7. Μελέτη των παρεκκλίσεων από την τριτοπρόσωπη επική αφήγηση - συγκέντρωση με αντίστοιχες παρεκκλίσεις σ' άλλες ραψωδίες.
8. Μελέτη των σημείων της ραψωδίας όπου υπάρχει «επική ειρωνεία».
9. Σκιαγραφία του Μενέλαου απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
10. Σκιαγραφία του Αίαντα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.

ΙΛΙΑΔΑΣ Σ

Ο Αχιλλέας θρηνεί τον Πάτροκλο Θέτιδα και Νηρηίδες πηγαίνουν στον Αχιλλέα (στ. 1-147)

Έτσι εκείνοι μάχονταν σαν μια φωτιά με φλόγες
και πήγε ο Αντίλοχος γοργός μαντατοφόρος
στον Αχιλλέα· τον βρήκε στο ορθόπρυμνα πλοία
μπροστά να σκέφτεται όσα ήταν πια τελειωμένα·
στην αντρειωμένη του ψυχή βαριόθυμος μιλούσε:
«Αλί μου, οι μακρόμαλλοι οι Αχαιοί πώς πάλι
από τον κάμπο έντρομοι τρέχουν προς τα καράβια;
Μη ξετελειώνουν οι θεοί τους πόνους της ψυχής μου,
που μου 'λεγε η μάνα μου; Μου έλεγε εκείνη
πως, όσο ακόμη εγώ ζω, από τους Μυρμιδόνες
ο άριστος το ηλιοφώς θα χάσει από τους Τρώες.
Του Μενοίτιου ο τρανός γιος έχει λοιπόν πεθάνει
ο δύστυχος! Και είχα πει στα πλοία να γυρίσει,
σαν διώξει την άγρια φλόγα, στον Έκτορα μη ρίξει.»
Καθώς αυτά ανάδευε στο νου και στην ψυχή του,
του λαμπρού Νέστορα ο γιος ήρθε πολύ κοντά του
και δακρυσμένος έλεγε το θλιβερό μαντάτο:
«Αλί μου, του Πηλέα γε του αντρείου, θα ακούσεις
μαντάτο πολύ θλιβερό, που ας ήταν να μη γίνει.
Σκοτώθηκε ο Πάτροκλος και γύρω του χτυπιούνται·
ο κρανοσείστης Έκτορας τα όπλα έχει πάρει.»
Έτσι είπε· κι αυτόν σκέπασε σύννεφο μαύρο πόνου·
φούχτωσε αθαλόσκονη και με τα δυο του χέρια
κι έριξε στο κεφάλι του· τ' ωραίο πρόσωπό του
τ' ασχήμισε· στο χιτώνα στάθηκε η μαύρη στάχτη·
φαρδύς μακρύς ξαπλώθηκε, κειτόταν μες στη σκόνη
και με τα χέρια ασχήμιζε χαλώντας τα μαλλιά του.
Κι οι δούλες που ο Πάτροκλος κι ο Αχιλλέας πήραν
κι αυτές πονώντας φώναξαν κι έτρεξαν απ' τις πόρτες

γύρω απ' τον τρανό Πηλείδη και όλες με τα χέρια
στηθοδέρνονταν· κόπηκε η δύναμη απ' όλες.
Θρηνούσε κι ο Αντίλοχος με δάκρυα και κρατώντας
τα χέρια του Αχιλλέα, που στέναζε η καρδιά του,
γιατί μην κόψει το λαιμό με σίδερο φοβόταν.
Βόγγηξε φρικτά· η μάνα τον άκουσε η αφέντρα,
που πλάι στο γέρο πατέρα στη θάλασσα καθόταν,
και θρήνησε· γύρω απ' αυτήν μαζεύτηκαν τότε όλες
οι Νηρηίδες που ήταν στου πελάγου τα βάθη.
Ήταν κει Γλαύκη, Θάλεια, Νίσαια, Κυμοδόκη,
η βοϊδομάτα Αλία, Σπειώ, Θόη, Ακταία,
Λιμνώρεια, Αμφιθόη, Μελίτη, Κυμοθόη,
Δεξαμενή, Δωτώ, Πρωτώ, Φέρουσα, Δυναμένη,
Δωρίδα, Καλλιάνειρα, Ίαιρα, Αμφινόμη,
η ξακουστή Γαλάτεια, Ιάνασσα, Πανόπη,
Καλλιάνασσα, Νημερτή, Ωρείθυια, Κλυμένη,
η ωριόμαλλη Αμάθεια, Ιάνειρα, Αγαίη,
Άψευδη, Μαίρα και άλλες από τις Νηρηίδες,
όσες κατοικούσαν εκεί στου πέλαγου τα βάθη.
Η ασημένια η σπηλιά είχε απ' αυτές γεμίσει·
στηθοκοπιούνταν όλες τους μαζί συγκεντρωμένες·
και τότε πρώτη η Θέτιδα άρχισε μοιρολόγι:

Λόγος της Θέτιδας στις Νηρηίδες (στ. 52-64)

«Νηρηίδες μου αδερφές, ακούσετέ με όλες,
να ξέρετε πόσους καημούς μες στην ψυχή μου κρύβω.
Αλί μου, η δόλια, αντρείου κακότυχη γεννήτρα,
που γέννησα γιο άψογο, απ' τους αντρείους πρώτο,
δυνατό· μου μεγάλωσε σαν τρυφερό βλαστάρι·
τον ανάθρεψα σαν φυτό στου χωραφιού την άκρη
και με τα δρεπανόγυρτα πλοία τον έχω στείλει
στο Ίλιο να χτυπηθεί με Τρώες· και στο σπίτι
του Πηλέα δε θα τον δω πίσω να μου γυρνάει!
Μα κι όσο ζει και χαίρεται το φως του ήλιου ακόμη,
έχει καημούς και δεν μπορώ να πάω να τον συνδράμω.
Πηγαίνω ωστόσο, για να δω τ' αγαπητό παιδί μου,
ν' ακούσω τι μου έπαθε, στη μάχη κι αν δεν είναι.»

Είπε κι άφησε τη σπηλιά· εκείνες δακρυσμένες
τη συνόδευαν· τριγύρω της θάλασσας το κύμα
έσπανε· κι όταν έφτασαν στην εύφορη την Τροία,
αραδιαστές ξεπρόβαλαν στο γιαλό, όπου πλοία
πολλά γύρω απ' τον Πηλείδη βρίσκονταν τραβηγμένα.
Βογγούσε αυτός· πλησίασε η σεβαστή του μάνα·
έπιασε ξεφωνίζοντας του γιου της το κεφάλι
και λόγια ανεμάρπαστα με κλάματα του είπε:

Λόγος της Θέτιδας στον Αχιλλέα (στ. 73-77)

«Τι κλαις, παιδί μου; Ποιος καημός τα σπλάχνα σου ταράζει;
Μη μου το κρύβεις, πες μου το· σου έχει κάνει ο Δίας
όσα τον παρακάλεσες υψώνοντας τα χέρια,
να στριμωχτούν στα πλοία μπρος όλοι τους οι Αργείοι
έχοντας την ανάγκη σου, φριχτά κακά να πάθουν.»
Κι είπε βαριά στενάζοντας ο γρήγορος Πηλείδης:

Λόγος του Αχιλλέα στη Θέτιδα (στ. 79-93)

«Μάνα μου, ο Ολύμπιος αυτά τα έχει κάμει·
μα ποια μου είναι η χαρά; Μου χάθηκε ο φίλος,
ο Πάτροκλος, που πιο πολύ απ' όλους τον τιμούσα
σαν εμένα· τον έχασα· ο Έκτορας τα όπλα
τα γιγαντένια κι όμορφα, θαύμα να τ' αντικρίζεις,
τα πήρε· δώρα των θεών προς τον Πηλέα ήταν
τη μέρα που σε έβαλαν σ' ενός θνητού κρεβάτι.
Ας ήταν συ με τις θεές του πέλαγου να μείνεις
και μια θνητή να έπαιρνε γυναίκα του ο Πηλέας!
Μα τώρα τον τρανό καημό θα έχεις στην ψυχή σου,
που ο γιος σου θα σκοτωθεί και πίσω γυρισμένο
αυτόν δε θα υποδεχτείς· να ζήσω πια δε θέλω,
σ' ανθρώπους μέσα να σταθώ, αν δε χτυπήσω πρώτο
με κοντάρι τον Έκτορα και πάρω τη ζωή του,
αν δεν πληρώσει κούρσεμα του σκοτωμένου φίλου.»
Δακρύζοντας η Θέτιδα γύρισε και του είπε:

Λόγος της Θέτιδας (στ. 95-96)

«Θα μου πεθάνεις γρήγορα, παιδί μου, μ' όσα λέγεις·
μετά τον Έκτορα και συ το χάρο αντικρίζεις.»
Ο Αχιλλέας ο γοργός βαρυγκομώντας είπε:

Λόγος του Αχιλλέα (στ. 98-126)

«Ευθύς ας με 'βρει ο θάνατος, αφού να βοηθήσω
το φίλο μου δεν μπόρεσα, σαν χανόταν· εκείνος

μακριά απ' τη γη μας χάθηκε χωρίς να τον συντρέξω.
Τώρα, που στην πατρίδα μου δεν επιστρέφω πίσω,
που φίλο μου δε γλίτωσα, τους άλλους μου συντρόφους,
όσοι απ' τον άξιο Έκτορα έχασαν τη ζωή τους,
μα φόρτωμα ανώφελο της γης, στα πλοία είμαι,
αν και τους χαλκοθώρακους τους Αχαιούς στη μάχη
ξεπερνώ -στις συνελεύσεις είναι καλύτεροί μου-
το μάλωμα από θεούς κι ανθρώπους ας χανόταν
κι η οργή, που και γνωστικούς ακόμη εξαγριώνει,
που συχνά μέσα μας κυλά γλυκύτερη απ' το μέλι
και που φουντώνει σαν καπνός στα στήθη των ανθρώπων!
Έτσι κι εμένα εξόργισε ο βασιλιάς Ατρείδης.
Μα ας μείνει ό,τι έγινε, κι ας με βαραίνει ο πόνος,
ας τη δαμάσω την καρδιά σφιγμένος απ' ανάγκη.
Τώρα αυτόν που σκότωσε τον πιο αγαπημένο
πάω να βρω, τον Έκτορα· κι ο θάνατος ας έρθει,
όταν πια οι αθάνατοι κι ο Δίας το θελήσει.
Και ο τρανός ο Ηρακλής δεν ξέφυγε το χάρο,
κι ας ήταν πολυαγάπητος στο γιο του Κρόνου Δία·
μοίρα και άγρια οργή τον δάμασε της Ήρας.
Έτσι κι εγώ, αν στρώθηκε η μοίρα μου παρόμοια,
σαν πεθάνω, θα κείτομαι· τώρα θα πάρω δόξα·
και μερικές βαθύζωνες γυναίκες της Τρωάδας
και Δαρδανίας θα κάνω σφουγγίζοντας το κλάμα
απ' τ' απαλά τους μάγουλα πικρό να στήσουν θρήνο,
να νιώσουν πως τον πόλεμο είχα καιρό αφήσει.
Απ' τη μάχη μη με κρατάς, κι ας μ' αγαπάς· το είπα!»
Η ασημόποδη θεά, η Θέτιδα, του είπε:

***Λόγος της Θέτιδας στον Αχιλλέα** (στ. 128-137)*

«Σωστά, παιδί μου, μίλησες· είναι καλό τους φίλους
να σώζεις από το κακό, όταν ταλαιπωρούνται.
Μα τα ωραία όπλα σου έχουν οι Τρώες τώρα,
τα χάλκινα, τ' αστραφτερά· στους ώμους έχοντάς τα
ο κρανοσείστης Έκτορας μ' εκείνα καμαρώνει·
μα δε θα τα χαρεί πολύ, ζυγώνει ο χαμός του.
Όμως εσύ μη χώνεσαι ακόμη μες στη μάχη,

προτού με δουν τα μάτια σου να έρχομαι και πάλι·
αύριο τα χαράματα, όταν θα βγαίνει ο ήλιος,
φέρνοντας απ' τον Ήφαιστο όπλα καλά θα έρθω.»
Έτσι είπε και τραβήχτηκε από το γιο της τότε·
στις πελαγίσιες αδερφές γυρνώντας πάλι είπε:

Λόγος της Θέτιδας στις Νηρηίδες (στ. 140-144)

«Στο διάπλατο του πέλαγου κόρφο βουτήξτε τώρα,
δείτε το θαλάσσιο γέρο, το πατρικό παλάτι,
και πέστε ό,τι έγινε· στον Όλυμπο ανεβαίνω,
να βρω τον Ήφαιστο εκεί, τον ξακουστό τεχνίτη,
όπλα λαμπρά, αστραφτερά να δώσει για το γιο μου.»
Έτσι είπε· βούτηξαν αυτές με βιάση μες στο κύμα
κι η ασημόποδη θεά, η Θέτιδα, τραβούσε
στον Όλυμπο, όπλα λαμπρά να φέρει για το γιο της.

***Παρεμβολή Ήρας-Αθηνάς Οι φωνές του Αχιλλέα σώζουν το νεκρό Πάτροκλο** (στ. 148-242)*

Πήγαινε αυτή στον Όλυμπο· κι ωστόσο οι Αργείοι
στον αντροφόνο Έκτορα μπροστά με άγριο ήχο
στα πλοία, στον Ελλήσποντο έτρεχαν να προφτάσουν.
Του Πάτροκλου, του σύντροφου του Αχιλλέα, τότε
δε θα 'βγαζαν απ' τις ριξιές το πτώμα οι Αργείοι·
γιατί πάλι του ρίχτηκαν και άλογα και άντρες
κι ο γιος του Πρίαμου Έκτορας, στη δύναμη σαν φλόγα.
Από τα πόδια τρεις φορές θέλοντας να τον σύρει
τον άρπαξε ο Έκτορας και φώναζε στους Τρώες·
και τρεις οι δυο οι Αίαντες, τρανή ζωσμένοι αντρεία,
τον έσπρωξαν απ' το νεκρό· πιστός στη δύναμή του
στον αγώνα χιμούσε αυτός και άλλοτε στεκόταν
φωνάζοντας με δύναμη· μα πίσω δε γυρνούσε.
Όπως λιοντάρι σαν φωτιά που το 'σφιξε η πείνα
βοσκοί να διώξουν δεν μπορούν από πεσμένο σώμα,
έτσι τότε οι άτρομοι Αίαντες δεν μπορούσαν
τον Πριαμίδη Έκτορα απ' το νεκρό να διώξουν.
Θα τον έσερνε, θα 'παιρνε αθάνατη τη δόξα,
αν η γοργόποδη Ίριδα τρέχοντας δεν ερχόταν
απ' τον Όλυμπο να σπρώξει στη μάχη τον Πηλείδη
κρυφά απ' το Δία, τους θεούς· την έστειλε η Ήρα.
Και λόγια ανεμάρπαστα από κοντά του είπε:

Συνομιλία Ίριδας-Αχιλλέα (στ. 170-201)

«Ορθώσου, του Πηλέα γιε, πιο τρομερέ απ' όλους!
Τον Πάτροκλο προστάτεψε, που τόση έχει ανάψει
μάχη γι' αυτόν στα πλοία μπρος και σφάζονται αμοιβαία,
καθώς ποθούν οι Δαναοί το πτώμα να κρατήσουν
και προς το ανεμόδαρτο το Ίλιο να το σύρουν
οι Τρώες· και ο Έκτορας πιο πολύ απ' τους άλλους
να τον τραβήξει λαχταρά· την κεφαλή του θέλει,
κόβοντας το λαιμό αυτού, να μπήξει σε παλούκι.
Σήκω και πια μην κείτεσαι, μην το δεχτεί η ψυχή σου
τροφή να γίνει ο Πάτροκλος για τα σκυλιά της Τροίας!
Ντροπή σου, αν κατέβαινε στον Άδη ατιμασμένος!»
Γύρισε κι είπε προς αυτήν ο γρήγορος Πηλείδης:
«Ποιος θεός, Ίριδα θεά, σ' έστειλε προς εμένα;»
Η φτεροπόδα Ίριδα του είπε απαντώντας:
«Μ' έστειλε η Ήρα, σεβαστή ομόκλινη του Δία·
ο Δίας ο ψηλόθρονος δεν ξέρει ούτε κι άλλοι
απ' τους θεούς τους κάτοικους του χιονισμένου Ολύμπου.»
Και είπε απαντώντας της ο γρήγορος Πηλείδης:
«Και πώς στη μάχη να χωθώ; Τα όπλα μου τα έχουν·
κι η μάνα μου δε μ' άφησε όπλα να βάλω άλλα
πριν να τη δουν τα μάτια μου να έρχεται κοντά μου·
μου έταξε απ' τον Ήφαιστο όπλα καλά να φέρει.
Δεν ξέρω ποιου να έβαζα τα ξακουσμένα όπλα,
εκτός από του Αίαντα την ένδοξη ασπίδα·
μα και εκείνος βρίσκεται, θαρρώ, μες στους προμάχους
γύρω απ' το νεκρό Πάτροκλο χτυπώντας με κοντάρι.»
Η φτεροπόδα Ίριδα του είπε απαντώντας:
«Καλά το ξέρουμε κι εμείς τα όπλα σου πως έχουν·
μα απ' το χαντάκι πρόβαλε και έτσι μπρος στους Τρώες·
ίσως αυτοί σε φοβηθούν, τη μάχη σταματήσουν
και οι αντρείοι Αχαιοί λίγο να ανασάνουν
που τώρα βασανίζονται· καλή κι η λίγη ανάσα.»
Η φτεροπόδα Ίριδα είπε κι έφυγε πάλι·
ο Πηλείδης πετάχτηκε· γύρω του η Παλλάδα
στους τρανούς ώμους έριξε μια κροσσωτή ασπίδα,

στεφάνωσε με σύννεφο χρυσό την κεφαλή του
κι έλαμπε από πάνω της ολόλαμπρη μια φλόγα.
Όπως καπνός υψώνεται στον ουρανό από πόλη
σ' ένα νησί από μακριά από εχθρούς ζωσμένο
κι αγώνα στήνουν φοβερό ολημερίς εκείνοι
μέσα από την πόλη τους, κι όταν ο ήλιος δύσει,
φωτιές ανάβουν άπαυτα και ξεπετιέται η λάμψη
ανηφορίζοντας, να δουν οι γείτονες τους γύρω,
μήπως φτάσουν με πλοία τους που σωτηρία φέρουν,
έτσι έβγαινε λάμψη ψηλά από την κεφαλή του·
προς το χαντάκι στάθηκε βγαίνοντας απ' το τείχος·
δεν πήγε με τους Αχαιούς· το λόγο της μητέρας
κρατούσε· εκεί φώναζε· φώναξε κι η Παλλάδα
χωριστά· τρόμο ανείπωτο προκάλεσε στους Τρώες.
Όπως ο ήχος βροντερός από σάλπιγγα βγαίνει
από ψυχοκαταλύτες εχθρούς που πόλη ζώνουν,
έτσι ήταν τότε βροντερή η φωνή του Πηλείδη.
Σαν άκουσαν τη χάλκινη φωνή του Αιακίδη,
τρόμαξε όλων η ψυχή· τ' αμάξια τους γυρνούσαν
τ' άλογα τα ωριότριχα· μάντευαν το κακό τους.
Τρόμαξαν οι ηνίοχοι, ν' ανάβει μόλις είδαν
στου Πηλείδη την κεφαλή την άγρια εκείνη φλόγα·
η γλαυκομάτα Αθηνά αυτήν είχε ανάψει.
Απ' το χαντάκι τρεις φορές φώναξε ο Πηλείδης
και τρεις φορές τα έχασαν και σύμμαχοι και Τρώες.
Δώδεκα τότε χάθηκαν αντρειωμένοι άντρες
από δικά τους άλογα και κοντάρια. Εξάλλου
τον Πάτροκλο οι Αχαιοί απ' τις ριξιές τραβώντας
σ' ένα κρεβάτι απόθεσαν· οι σύντροφοι τριγύρω
στάθηκαν κλαίγοντας· πίσω κι ο γοργός Αχιλλέας
τραβούσε δάκρυα χύνοντας, το φίλο του σαν είδε
να κείτεται σε φέρετρο κονταροσπαραγμένος.
Στη μάχη είχε στείλει αυτόν με άλογα κι αμάξι,
μα πίσω δεν τον δέχτηκε ξανά από τη μάχη.

Τον Ήλιο τον ακούραστο η βοϊδομάτα Ήρα

στου Ωκεανού τον έστειλε το ρέμα άθελά του·
εκείνος εβασίλεψε και τότε οι Αργείοι
ησύχασαν απ' τη σφαγή, από την άγρια μάχη.

Νυχτερινή σύναξη των Τρώων
Νεκρικές φροντίδες για τον Πάτροκλο (στ. 243-355)

Απ' τ' άλλο μέρος έφυγαν κι οι Τρώες απ' τη μάχη
και τα γοργά τους άλογα ξέζεψαν απ' τ' αμάξια·
σε σύναξη μαζεύτηκαν, προτού νοιαστούν για δείπνο.
Ήταν ορθοί στη σύναξη, κανείς τους δεν τολμούσε
να στρωθεί κάτω· έτρεμαν όλοι, που ο Πηλείδης
είχε φανεί, ενώ καιρό ήταν μακριά από μάχες.

Τότε ο Πολυδάμαντας ο γνωστικός μιλούσε,
του Πάνθου γιος, που έβλεπε ό,τι ήρθε κι ό,τι θα 'ρθει
μόνο αυτός, του Έκτορα φίλος, της ίδιας νύχτας
γέννημα· μα ξεχώριζαν στη σκέψη, στο κοντάρι.
Καλοδιάθετος γι' αυτούς τους μίλησε και είπε:

Λόγος του Πολυδάμαντα (στ. 254-283)

«Φίλοι, σκεφτείτε το καλά. Να πάμε προς την πόλη
σας λέω· μην προσμένουμε στον κάμπο πλάι στα πλοία
να 'ρθει η θεϊκή αυγή· κι απέχουμε απ' τα τείχη.
Όσο του Αγαμέμνονα αυτός θυμό κρατούσε,
πιο ευκολοπολέμητοι μας ήταν οι Αργείοι·
χαιρόμουν δίπλα στα γοργά τα πλοία να ξαπλώνω,
ότι θα τα κουρσέψουμε με ζέστανε η ελπίδα.
Μα τώρα τρέμω φοβερά το γρήγορο Πηλείδη·
είναι η ψυχή του αμέρωτη· αυτός δε θα θελήσει
στον κάμπο μέσα να σταθεί, όπου Αχαιοί και Τρώες
με λύσσα μάχης όμοια χτυπούν, μα και χτυπιούνται·
για την πόλη, τα ταίρια μας θα πολεμήσει τώρα!
Πάμε στην πόλη, ακούστε με· κι ό,τι θα πω θα γίνει.
Η νύχτα η αθάνατη το γρήγορο Πηλείδη
σταμάτησε· αν αύριο εδώ μας αντικρίσει
ορμώντας με τα όπλα του, καλά θα τον γνωρίσει
καθένας μας· χαρούμενος θα μπει μέσα στην Τροία
όποιος ξεφύγει· μα πολλούς θα φαν σκυλιά και γύπες·
τέτοια μεγάλη συμφορά στ' αυτιά μου ας μη φτάσει!
Τα λόγια μου αν ακούσουμε, κι ας πονεί η ψυχή μας,
τη νύχτα μες στη σύναξη θα είμαστε με θάρρος.

Θα προστατέψουν την πόλη οι πύργοι και οι πύλες
οι ψηλές κι οι αρμόδετες σ' αυτές μακριές σανίδες.
Πρωί, τα ξημερώματα, θα πάμε οπλισμένοι
να σταθούμε στους πύργους μας· βαριά θα το πληρώσει,
απ' τα πλοία αν στοχαστεί να χτυπηθεί στο κάστρο.
Θα γυρίσει στα πλοία του, αφού πολύ κουράσει
τα ορθόλαιμα άλογα τρέχοντας πλάι στο κάστρο·
δε θα αντέξει η ψυχή αυτού να μπει στο κάστρο,
δε θα το κουρσέψει· τροφή γοργών σκυλιών θα γίνει.»

Ο κρανοσείστης Έκτορας λοξοκοιτώντας είπε:

Λόγος του Έκτορα (στ. 285-309)

«Ό,τι είπες, Πολυδάμαντα, καθόλου δε μ' αρέσει,
που μες στο κάστρο μας μας λες γυρνώντας να χωθούμε.
Μα ακόμη δε χορτάσατε κλεισμένοι μες στους πύργους;
Παλιότερα οι άνθρωποι του Πρίαμου την πόλη
την έλεγαν πολύχρυση, πολύχαλκη πως είναι·
στα σπίτια δεν υπάρχουν πια οι πλούσιοι θησαυροί μας·
πολλά καλά πουλήθηκαν στην τερπνή Μαιονία
και στη Φρυγία, αφότου οργίστηκε ο Δίας.
Μα τώρα που του πονηρού του Κρόνου ο γιος μου δίνει
να δοξαστώ, στη θάλασσα τους Αχαιούς να σπρώξω,
μπρος στο λαό, ανόητε, τέτοια μην ξεστομίζεις·
Τρώας κανείς δε θα πειστεί, δε θα το επιτρέψω.
Μα ελάτε σ' ό,τι θα πω να με ακούσετε όλοι:
Δειπνήστε όλοι στο στρατό, στο λόχο του ο καθένας·
κρατήστε τις βάρδιες σας, ξύπνιοι να είναι όλοι·
και αν κανείς σας νοιάζεται πολύ για τα καλά του,
ας μας τα δώσει χάρισμα, ο κόσμος να τα φάει·
έτσι είναι πιο καλά παρά να του τα βρουν Αργείοι.
Πρωί, τα ξημερώματα, ας πάμε οπλισμένοι
μάχη σφοδρή να κάνουμε κοντά στα κοίλα πλοία.
Αν αλήθεια σηκώθηκε στα πλοία ο Πηλείδης,
τόσο χειρότερο γι' αυτόν, να 'ρθει αν το θελήσει·
τον κακόηχο πόλεμο εγώ δε θ' αποφύγω,
μα θα σταθώ απέναντι· νικά ή θα νικήσω·
ο Άρης είναι ουδέτερος: όποιος χτυπά χτυπιέται.»

Έτσι έλεγε ο Έκτορας· αλάλαζαν οι Τρώες,
οι ανόητοι! Το νου τους τον σάλεψε η Παλλάδα.
Επαίνεσαν τον Έκτορα, κακή κι ας είχε σκέψη,
όχι τον Πολυδάμαντα, που γνωστικά μιλούσε.
Δείπνησαν μέσα στο στρατό. Εξάλλου οι Αργείοι
ολονυχτίς τον Πάτροκλο στενάζοντας θρηνούσαν.
Ο Αχιλλέας άρχισε τον πικραμένο θρήνο
τα αντροφόνα χέρια του στο στήθος του συντρόφου
βάζοντας και στενάζοντας όπως ένα λιοντάρι
μακροχαίτικο, που όταν αρπάζει από ρουμάνι
τα νεογνά του κυνηγός, αυτό πολύ θυμώνει
και ψάχνοντας τα ίχνη του τρέχει μες στα λαγκάδια,
μήπως τον βρει, και φοβερή οργή τον κυριεύει·
έτσι βαριά στενάζοντας στους Μυρμιδόνες είπε:

Ο θρήνος του Αχιλλέα για τον Πάτροκλο *(στ. 324-342)*

«Ποπό, τι λόγο μάταιο είπα τη μέρα εκείνη,
τότε που το Μενοίτιο εμψύχωνα στο σπίτι·
έλεγα πως θα κούρσευε ο δοξασμένος γιος του
την Τροία και θα γύριζε με λεία στην Οπούντα.
Όμως τις σκέψεις των θεών δεν ξετελειώνει ο Δίας·
γιατί κι οι δυο είναι γραφτό να βάψουμε με αίμα
την ίδια γη στην Τροία εδώ κι ούτε το γυρισμό μου
θα τον χαρεί στο σπίτι μας ο γέροντας Πηλέας
κι η μάνα μου η Θέτιδα· τον τάφο εδώ θα έχω.
Μα τώρα, αφού, Πάτροκλε, θα μπω μετά στο χώμα,
δε θα σε θάψω, του τρανού του Έκτορα αν δε φέρω
τα όπλα και την κεφαλή, που σένα έχει σκοτώσει·
μπρος στην πυρά σου δώδεκα, για χάρη σου θα σφάξω
της Τροίας αρχοντόπουλα πονώντας το χαμό σου.
Ως τότε θα μου κείτεσαι μπρος στα καμπύλα πλοία
και γύρω σου βαθύζωνες της Δάρδανου γυναίκες
και της Τροίας θα σε θρηνούν με δάκρυα νύχτα μέρα,
όσες εμείς κερδίσαμε μ' αντρεία και κοντάρι
κουρσεύοντας τις πλούσιες πόλεις πολλών ανθρώπων.»

Έτσι είπε και στους φίλους του πρόσταξε ο Πηλείδης
να στήσουν πάνω σε φωτιά ένα λουτρού λεβέτι,

να πλύνουν απ' τον Πάτροκλο το ματωμένο λύθρο.
Λεβέτι τρίποδο αυτοί έστησαν σε μια φλόγα
έχυσαν μέσα του νερό κι έκαιγαν κάτω ξύλα.
Η φλόγα πια περίζωσε του λεβετιού τη μέση
και ζεσταινόταν το νερό· σαν έβρασε εκείνο,
τον έλουσαν, τον άλειψαν με μυρωμένο λάδι
και με εννιάχρονη αλοιφή γέμισαν τις πληγές του·
σε στρώμα αφού τον ξάπλωσαν μ' ένα ψιλό σεντόνι
τον σκέπασαν ολόκληρο και μ' ένα σάβανο άσπρο·
κι ολονυχτίς τον Πάτροκλο έπειτα οι Μυρμιδόνες
γύρω απ' τον φτερόποδο θρηνούσαν Αχιλλέα.

Συνομιλία Δία-Ήρας
Η Θέτιδα πηγαίνει στον Ήφαιστο (στ. 356-367)

Στην αδερφή και ταίρι του, την Ήρα, είπε ο Δίας:
«Κατάφερες, βοϊδόματη αφέντρα Ήρα, τώρα
και το γοργό ξεσήκωσες Πηλείδη· τους Αργείους
τους μακρομάλληδες εσύ λες και έχεις γεννήσει.»
Κι απάντησε η βοϊδόματη αφέντρα Ήρα τότε:
«Γιε Κρόνου τρομερότατε, τι είναι αυτό που είπες;
Κι άνθρωπος σ' άλλον άνθρωπο κάτι μπορεί να κάνει,
που θνητός είναι, δεν έχει τις σκέψεις τις δικές μας·
και πώς εγώ, που απ' τις θεές η πιο τρανή τους είμαι
και για τα δυο, κι από γενιά και απ' τ' ότι ομόκλινή σου
με λεν και στους αθάνατους σε όλους βασιλεύεις,
στους Τρώες κακό να φέρω μ' οργή να μην μπορούσα;»
Τέτοια εκείνοι έλεγαν ο ένας προς τον άλλο·
ωστόσο η ασημόποδη Θέτιδα στου Ηφαίστου
έφτανε το αρχοντικό, αιώνιο κι αστεράτο,
ξεχωριστό και χάλκινο, του στραβοπόδη έργο.
Βρήκε με βιάση να γυρνά στα φυσερά μ' ιδρώτα·
τότε είκοσι μαστόρευε μαζί τριπόδια εκείνος,
στου στερεού αρχοντικού να στέκονται τον τοίχο·
ρόδες χρυσές προσάρμοζε στου καθενός τον πάτο,
μόνα να μπαίνουν στων θεών τις συναθροίσεις πάντα
και να γυρνούν στο σπίτι του - θαυμάσιο να βλέπεις!
Και έφταναν στο τέλειωμα· απόμεναν τ' αυτιά τους
τα πλουμιστά· έκανε αυτά και τα καρφιά χτυπούσε.

Όσο αυτός μαστόρευε με τη σοφή του τέχνη,
η ασημόποδη θεά Θέτιδα μέσα μπήκε.

Η Χάρη καλωσορίζει τη Θέτιδα (στ. 382-392)

Πρώτη η λαμπρομάντιλη η Χάρη εκείνην είδε,
του στραβοπόδη του ακουστού η όμορφη γυναίκα·
την έπιασε απ' το χέρι της, της μίλησε και είπε:
«Πώς, Θέτιδα μακρόπεπλη, στ' αρχοντικό μας ήρθες,
θεά σεβάσμια κι ακριβή; Από καιρό δεν ήρθες.
Μα μέσα ακολούθα με, κάτι να σε φιλέψω.»
Είπε η αφέντρα η θεά και την επήγε μέσα·
σ' ασημοκάρφωτο θρονί της είπε να καθίσει,
πλουμιστό, όμορφο· κι είχε προσκάμνι για τα πόδια·
και κάλεσε τον Ήφαιστο, τον ξακουστό τεχνίτη:
«Πρόβαλε, Ήφαιστε, εδώ· η Θέτιδα σε θέλει.»
Ο ξακουστός στραβοπόδης της είπε απαντώντας:

Λόγος του Ήφαιστου (στ. 394-409)

«Θεά μεγάλη, σεβαστή στο σπίτι ήρθε, αλήθεια.
Σαν έπεφτα από ψηλά, με γλίτωσε εκείνη·
η μάνα μου η ξεδιάντροπη ζητούσε να με κρύψει,
γιατί ήμουν κουτσός· κακά θα πάθαινα μεγάλα,
στον κόρφο αν δε μ' έπαιρναν Θέτιδα κι Ευρυνόμη,
αυτή του κυκλορέματου του Ωκεανού η κόρη.
Μαστόρεψα κοντά σ' αυτές χρόνους εννιά στολίδια,
καρφοβελόνες, βραχιόλια, γιορντάνια, σκουλαρίκια
μέσα σε μια βαθιά σπηλιά· του Ωκεανού το ρέμα
γύρω κυλούσε απέραντο μ' αφρούς αχολογώντας·
κανείς θεός ή άνθρωπος δεν ήξερε πού ήμουν,
μόνο αυτές που μ' έσωσαν, Θέτιδα κι Ευρυνόμη.
Τώρα ήρθε στο σπίτι μου· να ξεπληρώσω πρέπει
στην ωριοπλέξουδη θεά γι' αυτό το γλιτωμό μου.
Φίλεψέ την τώρα εσύ μ' ό,τι πρέπει, ωσότου
τα φυσερά, τα σύνεργα στην άκρη να τα βάλω.»
Είπε και απ' το κούτσουρο σηκώθηκε ο γίγας
κουτσαίνοντας, τις κνήμες του αδύναμα κουνώντας.
Από τη φλόγα τράβηξε τα φυσερά και όλα
τα σύνεργά του έβαλε σε αργυρή κασέλα·
σκούπισε χέρια, πρόσωπο, τα μαλλιαρά του στήθη

και το γερό το σβέρκο του μ' ένα καλό σφουγγάρι·
ντύθηκε το χιτώνα του, ραβδί στο χέρι πήρε
και βγήκε έξω κουτσαίνοντας· το ρήγα αναβαστούσαν
δυο βάγιες χρυσές, παρόμοιες με ζωντανές κοπέλες·
έχουν μυαλό και δύναμη και γλώσσα κι έχουν μάθει
απ' τους αθάνατους θεούς κάθε γυναίκεια τέχνη.
Στο πλάι του ανάσαιναν· σύρθηκε τότε εκείνος
όπου ήταν η Θέτιδα, κάθισε σ' ένα θρόνο,
την έπιασε απ' το χέρι της, της μίλησε και είπε:

Ο Ήφαιστος καλωσορίζει τη Θέτιδα (στ. 424-427)

«Πώς, Θέτιδα μακρόπεπλη, στ' αρχοντικό μας ήρθες,
θεά σεβάσμια κι ακριβή; Από καιρό δεν ήρθες.
Πες ό,τι έχεις μες στο νου· το θέλει η ψυχή μου
να το κάνω, αν το μπορώ και αν μπορεί να γίνει.»
Δακρύζοντας η Θέτιδα γύρισε και του είπε:

Λόγος της Θέτιδας στον Ήφαιστο (στ. 429-461)

«Ήφαιστε, απ' του Όλυμπου θεά να είναι κάποια
που τόσες πίκρες ένιωσε στα σωθικά της μέσα,
όσες σ' εμένα έδωσε ο γιος του Κρόνου Δίας;
Απ' τις θαλασσινές θεές πάντρεψε μόνο εμένα
μ' ένα θνητό, τον Πηλέα, κι άντεξα να ξαπλώνω
μαζί του, κι ας μη το 'θελα. Κείτεται αυτός στο σπίτι
από κακά γεράματα· κι άλλα εγώ τραβάω.
Να γεννήσω μ' αξίωσε γιο, να τον αναθρέψω
δυνατό· μου μεγάλωσε σαν τρυφερό βλαστάρι·
τον ανάθρεψα σαν φυτό στου χωραφιού την άκρη
και με τα δρεπανόγυρτα πλοία τον έχω στείλει
στο Ίλιο να χτυπηθεί με Τρώες· και στο σπίτι
του Πηλέα δε θα τον δω πίσω να μου γυρνάει!
Μα κι όσο ζει και χαίρεται το φως του ήλιου ακόμη,
έχει καημούς και δεν μπορώ να πάω να τον συνδράμω.
Την κόρη που οι Αχαιοί του διάλεξαν για δώρο
την πήρε απ' τα χέρια του ο ρήγας ο Ατρείδης.
Πονώντας την έλιωνε αυτός· ωστόσο τους Αργείους
στα πλοία μέσα στρίμωξαν οι Τρώες· να βγουν έξω
δεν τους άφηναν· οι γέροι απ' τους Αργείους τότε
παρακαλούσαν κι έταζαν πλούσια να δώσουν δώρα.

Να τους γλιτώσει απ' το κακό ο ίδιος του αρνιόταν,
μα έντυσε τον Πάτροκλο με τα δικά του όπλα
και στη μάχη τον έστειλε κι άλλους πολλούς μαζί του.
Ολημερίς χτυπήθηκαν μπρος στις Σκαιές τις πύλες.
Την ίδια μέρα θα 'παιρναν την πόλη, αν ο Φοίβος
δε σκότωνε τον Πάτροκλο, πολλά που είχε κάμει,
μες στους προμάχους δίνοντας στον Έκτορα τη νίκη.
Γι' αυτό μπρος σου γονάτισα, να στέρξεις να του δώσεις
του γιου μου του λιγόχρονου ασπίδα κι ένα κράνος,
κνημίδες στους αστράγαλους σφιγμένες με θηλύκια
και θώρακα· τα δικά του χάθηκαν με το φίλο
που χάθηκε· και κείτεται σε λύπη βυθισμένος.»

Ο ξακουστός στραβοπόδης γύρισε και της είπε:
«Κουράγιο· και μη νοιάζεσαι γι' αυτά μες στην ψυχή σου.
Από το μαύρο θάνατο εκείνον να γλιτώσω
ας το μπορούσα, τότε που θα έφτανε κοντά του,
όσο θα του κάνω όπλα ωραία να τα βλέπουν
και να μιλούν με θαυμασμό πολλοί μέσα στον κόσμο.»

Κατασκευή ασπίδας και άλλων όπλων για τον Αχιλλέα (στ. 468-617)

Έτσι είπε, κει την άφησε, στα φυσερά του πήγε·
τα έστρεψε προς τη φωτιά, πρόσταξε να δουλεύουν.
Όλα αυτά ήταν είκοσι· φυσούσαν στα καμίνια
ξεχύνοντας με δύναμη κάθε λογής αέρα·
άλλοτε του παράστεκαν γοργά, καθώς βιαζόταν,
και άλλοτε όπως ήθελε ο θεός κι η δουλειά του.
Έριξε τότε στη φωτιά σκληρό χαλκό, καλάι,
χρυσάφι αξετίμητο, ασήμι· το αμόνι
στο κούτσουρο το έβαλε, στο ένα του το χέρι
πήρε τη δυνατή βαριά και τη μασιά στο άλλο.

Έκαμε πρώτα δυνατή, θεόρατη ασπίδα
δουλεύοντάς την γύρωθε· τριπλό λαμπρό στεφάνι
στέριωσε γύρω ολόλαμπρο με λουρί ασημένιο.
Πέντε δίπλες τής έστρωσε· πολλών λογιών πλουμίδια
πάνω σ' εκείνην χάραξε με τη σοφή του τέχνη.

Τον ουρανό, τη θάλασσα, τη γη έβαλε πάνω,
τον ήλιο τον ακούραστο, τ' ολόγεμο φεγγάρι,

τα άστρα που τον ουρανό τριγύρω στεφανώνουν,
τις Πλειάδες και Υάδες, Ωρίωνα και Άρκτο,
που και τ' όνομα Άμαξα της έχει δώσει ο κόσμος
και γυρνά τον Ωρίωνα ασάλευτα τηρώντας
και λουτρό στον Ωκεανό αυτή μόνο δεν έχει.

Έβαλε και δυο όμορφες θνητών ανθρώπων πόλεις.
Στη μια απ' αυτές γίνονταν γάμοι και χαροκόπια·
νύφες από τα σπίτια τους με φωτιά, με λαμπάδες
μες στους δρόμους συνόδευαν, τραγούδια αντιλαλούσαν·
χορευτές στριφογύριζαν· στη μέση αντηχούσαν
κιθάρες, αυλοί· στις πόρτες στέκονταν οι γυναίκες
και καθεμιά τους έβλεπε με θαυμασμό τους γάμους.
Στην αγορά μαζεύονταν οι άντρες· είχε ανάψει
καβγάς, καθώς δυο μάλωναν για κάποιου σκοτωμένου
εξαγορά· ορκιζόταν πως τα είχε πληρώσει
ο πρώτος και ο δεύτερος πως τίποτε δεν πήρε·
ν' αποφασίσει ένας κριτής το ήθελαν κι οι δυο τους.
Ο κόσμος είχε μοιραστεί μπροστά σ' αυτούς τους δύο·
συγκρατούσαν οι κήρυκες τον κόσμο· και οι γέροι
πάνω σε πέτρες κάθονταν μέσα στο άγιο αλώνι·
των βροντόλαλων κηρύκων ραβδιά στα χέρια είχαν·
κρατώντας τα σηκώνονταν να κρίνουν ένας ένας.
Στη μέση βρίσκονταν εκεί δυο τάλαντα χρυσάφι
για όποιον τους θα έκανε καλύτερη την κρίση.

Στην άλλη πόλη δυο στρατοί με τα λαμπρά τους όπλα
είχαν στήσει στρατόπεδα και είχαν δύο γνώμες,
ή την πόλη να κουρσέψουν ή τα μισά να πάρουν
απ' όσα είχε αγαθά η όμορφη η πόλη.
Εκείνοι όμως δε δέχτηκαν, ετοίμαζαν καρτέρι·
στο τείχος πάνω στέκονταν γυναίκες και παιδιά τους
κι άντρες που ήταν γέροντες, εκεί να το φυλάγουν.
Αυτοί κινούσαν· ήταν μπρος ο Άρης κι η Παλλάδα,
χρυσοί κι οι δυο και με χρυσά φορέματα ντυμένοι,
με όπλα τρανά και όμορφα και σαν θεοί που ήταν
ξεχώριζαν· μικρότερο σώμα οι άλλοι είχαν.

Σαν έφτασαν όπου έπρεπε να στήσουν το καρτέρι,
στον ποταμό, όπου να πιουν πάνε τα ζώα όλα,
με λαμπρά όπλα χάλκινα κει κάθισαν ζωσμένοι.
Ξέμακρα κάπως δυο σκοποί κάθονταν καρτερώντας
πότε τα βράδια και τ' αρνιά να δουν εκεί να φτάνουν.
Σε λίγο πρόβαλαν αυτά και δυο βοσκοί ξοπίσω,
μη βάζοντας κακό στο νου, λαλώντας τις φλογέρες.
Μόλις τα είδαν, όρμησαν και ξέκοψαν τα βόδια
κι όλα τ' ασπρόμαλλα αρνιά, καθώς μαζί τραβούσαν
κοπαδιαστά, και σκότωσαν και τους βοσκούς τους δύο.
Οι άλλοι μόλις ένιωσαν την ταραχή στα βόδια,
καθώς ήταν στην αγορά, πήδησαν στ' άλογά τους
τ' ανεμόποδα κι αμέσως τους έφτασαν αντίκρυ.
Στήθηκαν κει και μάχονταν στου ποταμού την όχθη
και με κοντάρια χάλκινα χτυπιούνταν μεταξύ τους.
Η Έριδα κι ο Κυδοιμός κει γύριζαν κι η Μοίρα
κρατώντας άλλον άτρωτο και άλλον λαβωμένο
που ζούσε ή και σέρνοντας νεκρό από το πόδι·
κι από το αίμα των αντρών κοκκίνιζαν τα ρούχα.
Γυρνούσαν κει σαν ζωντανοί θνητοί και πολεμούσαν
και αμοιβαία των νεκρών τα πτώματα τραβούσαν.

Έβαλε ακόμη νιόσκαφτο, παχύ, πλατύ, χωράφι
αφράτο και τρισόργωτο· πολλοί ζευγάδες μέσα
έσπρωχναν τα ζευγάρια τους κι όργωναν δώθε κείθε·
όταν γυρνώντας έφτασαν στου χωραφιού την άκρη,
γλυκό κρασί τους έδινε μια κούπα ένας άντρας·
γύριζαν πάλι στ' όργωμα κι ήθελαν κάθε τόσο
να έρχονται ως του βαθιού του χωραφιού την άκρη.
Μαύριζε πίσω τους η γη κι έμοιαζε οργωμένη,
αν κι ήταν χρυσή· η τέχνη είχε πετύχει θαύμα!

Έβαλε ακόμη μετόχι βασιλικό· εργάτες
σ' αυτό θέριζαν κρατώντας δρέπανα ακονισμένα·
άλλα χερόβολα έπεφταν αραδιαστά στο χώμα
κι έδεναν με σταχόσκοινα δεματιαστάδες άλλα·
δεματιαστάδες ήταν τρεις και πίσω τους αγόρια

μάζευαν τα χερόβολα, τα 'παιρναν στην αγκάλη
και όλο πίσω τα 'διναν· ο βασιλιάς στεκόταν
αμίλητος με το ραβδί, χαιρόταν η ψυχή του.
Δίπλα γεύμα ετοίμαζαν κήρυκες σ' ένα δέντρο·
βόδι σφαγμένο έψηναν· και ζύμωναν γυναίκες
λευκό αλεύρι με σωρό, να φαν οι θεριστάδες.

Έβαλε ακόμη αμπέλι σταφύλια φορτωμένο
μεγάλο, όμορφο, χρυσό· μαύρα τσαμπιά υπήρχαν
και ως πέρα είχαν στηθεί διχάλες ασημένιες.
Γύρω χαντάκι σμάλτινο κι ολόγυρα το φράχτη
από καλάι έκανε· κι είχε ένα μονοπάτι,
που οι εργάτες έπαιρναν, τ' αμπέλι σαν τρυγούσαν.
Έφερναν το γλυκό καρπό μες σε πλεχτά κοφίνια
με τη χαρά της νιότης τους κοπέλες, παλικάρια.
Κιθάρα με ψιλή φωνή μέσα σ' αυτούς βαρούσε
γλυκόηχα ένα αγόρι· του Λίνου το τραγούδι
έψελνε με λεπτή φωνή· τα πόδια τους οι άλλοι
στη γη χτυπούσαν, πηδούσαν, φώναζαν, τραγουδούσαν.

Κι έκαμε ορθοκέρατων βοδιών ένα κοπάδι·
από καλάι και χρυσό είχαν φτιαχτεί τα βόδια
κι απ' το μαντρί τους στη βοσκή με μούγκρισμα τραβούσαν
στο βροντερό τον ποταμό, στα λυγερά καλάμια.
Και τέσσερις χρυσοί βοσκοί τραβούσαν με τα βόδια
κι εννιά σκυλιά γοργόποδα αυτούς ακολουθούσαν.
Δυο λιοντάρια ανήμερα από τα πρώτα βόδια
είχαν ταύρο που μούγκριζε· εκείνα τον τραβούσαν·
και έτρεχαν ξοπίσω του σκύλοι και παλικάρια·
όμως εκείνα ξέσχισαν του ταύρου το τομάρι,
τα σπλάχνα και το αίμα του ρουφούσαν· στα χαμένα
έσπρωχναν τα γοργά σκυλιά να πέσουν στα λιοντάρια·
να τα δαγκάσουν δίσταζαν εκείνα τα λιοντάρια,
μα γάβγιζαν από κοντά κι έφευγαν πάλι πίσω.

Ο ξακουστός στραβοπόδης και ένα βοσκοτόπι
μεγάλο έκαμε γι' αρνιά σε όμορφο λαγκάδι
και στάνες και ξερόμαντρες και σκεπαστές καλύβες.

Ο ξακουστός στραβοπόδης έκαμε χοροστάσι
παρόμοιο μ' ό,τι στην Κνωσό την πλατιά είχε φτιάξει
για την ομορφοπλέξουδη ο Δαίδαλος Αριάδνη.
Κόρες ακριβαγόραστες κι αγόρια είχαν στήσει
χορό και όλοι χόρευαν πιασμένοι απ' τα χέρια.
Αυτές είχαν φορέματα λινά, αυτοί χιτώνες
καλόγνεστους που γυάλιζαν με λάδι ποτισμένοι.
Φορούσαν όμορφα αυτές στεφάνια, χρυσά είχαν
μαχαίρια αυτοί που κρέμονταν από λουριά ασημένια.
Και χόρευαν πότε μαζί με πόδια μαθημένα
τόσο ελαφρά, σαν κανατάς που βάζει τον τροχό του
και καθισμένος τον κοιτά, αν εύκολα γυρίζει,
και πότε πάλι έτρεχαν αντίκρυ αράδα αράδα.
Γύρω στεκόταν, το χορό ο κόσμος τον χαιρόταν·
ένας άξιος τραγουδιστής πλάι έπαιζε κιθάρα·
σαν άρχιζε να τραγουδά δυο σχοινοβάτες τούμπες
μέσα στον κόσμο τον πολύ αρχίνησαν να κάμνουν.

Κι έβαλε ακόμη το τρανό του Ωκεανού ποτάμι
στης στερεής ασπίδας του το ακρινό στεφάνι.

Αφού μαστόρεψε καλά τη δυνατή ασπίδα
έκαμε κι έναν θώρακα πιο λαμπερό από φλόγα·
για τα μελίγγια ταιριαστό μαστόρεψε ένα κράνος
ωραίο, πλουμιστό, πάνω μ' ολόχρυση μια φούντα·
και από καλάι φτηνό μαστόρεψε κνημίδες.

Αφού όλα τα τέλειωσε ο άξιος στραβοπόδης,
τα 'φερε και τ' απίθωσε στη Θέτιδα, μπροστά της.
Πήδησε απ' τον Όλυμπο το χιονισμένο εκείνη
σαν γεράκι με τα όπλα του Ήφαιστου στα χέρια.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Σ

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Όπλοποιία. Ο Αχιλλέας μαθαίνει από τον Αντίλοχο το σκοτωμό του Πάτροκλου και νιώθει σφοδρό πόνο. Από τα βάθη της θάλασσας έρχεται η μητέρα του Θέτιδα με τις Νηρηίδες και του υπόσχεται να του φέρει καινούρια όπλα, αλλά τον προειδοποιεί ότι, αν σκοτώσει τον Έκτορα, και ο δικός του θάνατος πλησιάζει. Ο Αχιλλέας, επειδή το πτώμα του Πάτροκλου ακόμη κινδυνεύει να πέσει στα χέρια των εχθρών, με προτροπή της Ίριδας και με ενθάρρυνση της Αθηνάς πηγαίνει προς την τάφρο και τρομάζει τους Τρώες με τις κραυγές του. Η Ήρα κάνει τον ήλιο να βασιλέψει γρηγορότερα· έτσι δίνεται τέλος στη μάχη. Ο Πολυδάμας για άλλη μια φορά προειδοποιεί, αλλ' ο Έκτορας κρατά τους Τρώες στρατοπεδευμένους στην πεδιάδα, για να συνεχίσουν τον αγώνα. Ο Αχιλλέας θρηνεί το νεκρό φίλο του, ενώ ο Ήφαιστος με παράκληση της Θέτιδας ετοιμάζει για τον Αχιλλέα καινούργια όπλα, προπάντων μια υπέροχη ασπίδα, που με διάφορα επένθετα μέταλλα δίνει μια εικόνα της ζωής με πληρότητα σε ωραιότατες σκηνές.

Στη δέκατη όγδοη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται η συνέχεια και το τέλος της εικοστής έκτης ημέρας της επικής αφήγησης, που έχει αρχίσει στην ενδέκατη ραψωδία (Λ).

στ. 2-3 Για την αποστολή του Αντίλοχου βλ. Ρ684 και κάτω.

στ. 6 *μακρόμαλλοι·* απόδοση του πρωτότυπου κάρη κομόωντες.

στ. 13 *είχα πει·* βλ. Π87-96.

στ. 21 *κρανοσείστης·* απόδοση του πρωτότυπου κορυθαίολος (από το ουσιαστικό κόρυς, κόρυθος = περικεφαλαία, κράνος, και το επίθετο αἰόλος = ευκίνητος).

στ. 26 *φαρδύς μακρύς·* απόδοση του πρωτότυπου μέγας μεγαλωστί.

στ. 36 *στο γέρο πατέρα·* το Νηρέα (βλ. σχόλιο στο Α358).

στ. 56-60 στίχοι που επαναλαμβάνονται στους στ. 437-443.

στ. 84-85 Κατά τη μυθολογία η Θέτιδα, από σεβασμό προς την Ήρα, που την είχε αναθρέψει, αρνήθηκε τον έρωτα του Δία· εκείνος ορκίστηκε τότε να της δώσει για άντρα ένα θνητό· η Ήρα τότε μπόρεσε να της διαλέξει τον Πηλέα, που ξεχώριζε στην παλικαριά και στην

αρετή (βλ. Ω59 και κάτω)· το γάμο Πηλέα-Θέτιδας τίμησαν με την παρουσία τους όλοι οι θεοί και χάρισαν στο ζευγάρι πολύτιμα δώρα (στ. Π866 και κάτω).

στ. 104 *φόρτωμα ανώφελο της γης*· απόδοση του πρωτότυπου ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης.

στ. 112-113 τυπικοί στίχοι· βλ. Τ65-66.

στ. 119 Το μίσος της Ήρας για τον Ηρακλή προερχόταν από το ότι ο ήρωας ήταν γιος του Δία από άλλη γυναίκα, την Αλκμήνη· βλ. Ξ323 και κάτω.

στ. 123 Η *Δαρδανία* ήταν μικρή περιοχή πάνω από την Τρωάδα, κοντά στον Ελλήσποντο· από εκεί ήταν ο σύμμαχος των Τρώων Αινείας.

στ. 127 *ασημόποδη*· απόδοση του πρωτότυπου ἀργυρόπεζα (από το επίθετο ἀργυροῦς = ασημένιος και το θέμα πεδ- του ουσιαστικού ποῦς, ποδός = πόδι).

στ. 143 *τον ξακουστό τεχνίτη*· απόδοση του πρωτότυπου κλυτοτέχνης (από το επίθετο κλυτός = ξακουστός και το ουσιαστικό τέχνη).

στ. 161-164 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 166 *γοργόποδη*· απόδοση του πρωτότυπου ποδήνεμος ὠκέα (το πρώτο επίθετο από τα ουσιαστικά ποῦς, ποδός = πόδι και ἄνεμος).

στ. 174 *ανεμόδαρτο*· απόδοση του πρωτότυπου ἠνεμόεσσα (από το ουσιαστικό ἄνεμος).

στ. 183 *φτεροπόδα*· απόδοση του πρωτότυπου ποδήνεμος.

στ. 184 *σεβαστή ομόκλινη*· απόδοση του πρωτότυπου κυδρὴ παράκοιτις (το επίθετο από το ουσιαστικό κῦδος = δόξα, το ουσιαστικό από την πρόθεση παρά = κοντά, δίπλα, και το ουσιαστικό κοίτη).

στ. 185 *ψηλόθρονος*· απόδοση του πρωτότυπου ὑψίζυγος (από το επίρρημα ὕψι = ψηλά και το ουσιαστικό ζυγός).

στ. 186 *του χιονισμένου*· απόδοση του πρωτότυπου ἀγάννιφος (από το επίρρημα ἄγαν = πολύ και το θέμα του ρήματος νίφω = χιονίζω).

στ. 207-214 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 219-221 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 220 *ψυχοκαταλύτες*· απόδοση του πρωτότυπου θυμοραϊσταί (από το ουσιαστικό θυμός = ψυχή και το θέμα του ρήματος ῥαίω = ῥαΐζω = σπάνω, τσακίζω).

στ. 239 *τον ακούραστο*· απόδοση του πρωτότυπου ἀκάμας (από το στερητικό α- και το θέμα του ρήματος κάμνω = κουράζομαι) - *βοϊδομάτα*· απόδοση του πρωτότυπου βοῶπις (από το βοῦς = βόδι και το θέμα οπ- = βλέπω).

στ. 239-242 Μ' αυτόν τον εντυπωσιακό τρόπο, αμέσως μετά τη σωτηρία του νεκρού Πάτροκλου κλείνει η γεμάτη από γεγονότα μέρα που άρχισε στη ραψωδία Λ.

στ. 250-251 Ο *Πολυδάμαντας* δεν ήταν μάντης, αλλ' είχε διορατικότητα εξαιτίας της εμπειρίας του.

στ. 267 *αθάνατη*· απόδοση του πρωτότυπου ἀμβροσίη (από το στερητικό αν- και το ουσιαστικό βροτός = θνητός).

στ. 284 τυπικός στίχος· βλ. Μ230.

στ. 290 Η μακρόχρονη πολιορκία της Τροίας ανάγκαζε τους Τρώες να πουλούν τα αποθησαυρισμένα πλούτη τους, για να συντηρούν και τον πληθυσμό της πόλης και τους συμμάχους τους.

στ. 291 *τερπνή*· απόδοση του πρωτότυπου ἐρατεινή (από το θέμα του ρήματος ἐράω = επιθυμώ) - η *Μαιονία* ήταν μικρασιατική περιοχή, περίπου η περιοχή της αρχαίας Λυδίας).

στ. 292 Η *Φρυγία* ήταν μικρασιατική περιοχή.

στ. 293 *πονηρού*· απόδοση του πρωτότυπου ἀγκυλομῆτις (από το επίθετο ἀγκύλος = πλάγιος, πονηρός, και το ουσιαστικό μῆτις = σκέψη) - χαρακτηρίζεται έτσι ο *Κρόνος*, επειδή επιβουλεύτηκε τον πατέρα του *Ουρανό* και του πήρε το θρόνο.

στ. 295 *ανόητε*· απόδοση του πρωτότυπου νήπιος (από το στερητικό νη και το ουσιαστικό ἔπος = λόγος).

στ. 305 *κακόηχος*· απόδοση του πρωτότυπου δυσηχής (από το μόριο δυσ- και το ουσιαστικό ἦχος).

στ. 309 *ο Άρης είναι ουδέτερος*· απόδοση του πρωτότυπου ξυνὸς Ἐνυάλιος (το επίθετο είναι συνώνυμο του επιθέτου κοινὸς· το ουσιαστικό από την Ἐνυώ, θεά του πολέμου, σύμμαχο του Άρη, ίσως από θέμα του ρήματος ἐνύω = σκοτώνω).

στ. 316-322 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 327 Η *Οπούντα* ήταν πόλη της Λοκρίδας.

στ. 336-337 Εδώ υπάρχει η μοναδική ρητή μνεία ανθρωποθυσίας στην Ιλιάδα.

στ. 371 *του στραβοπόδη*· του Ήφαιστου· απόδοση του πρωτότυπου κυλλοποδίων (από το επίθετο κυλλός = στραβός και το ουσιαστικό ποῦς, ποδός = πόδι).

στ. 377 *θαυμάσιο να το βλέπεις*· απόδοση του πρωτότυπου θαῦμα ἰδέσθαι.

στ. 382 Η *Χάρη*, προσωποποίηση της καλλιτεχνίας, είναι εδώ γυναίκα του τεχνίτη θεού Ήφαιστου (στην Οδύσσεια, θ266 και κάτω, γυναίκα του λέγεται η Αφροδίτη) - *λαμπρομάντιλη*· απόδοση του πρωτοτύπου λιπαροκρήδεμνος (από το επίθετο λιπαρός = λαμπρός και το ουσιαστικό κρήδεμνον = κεφαλόδεσμος, μαντίλα της κεφαλής).

στ. 383 *του στραβοπόδη του ακουστού*· του Ήφαιστου· απόδοση του πρωτότυπου περικλυτὸς ἀμφιγυήεις (το πρώτο από την πρόθεση περί = πολύ και το επίθετο κλυτός = ξακουστός· το δεύτερο από την πρόθεση ἀμφί = γύρω, μαζί, και το ουσιαστικό γυῖον = μέλος του σώματος, πόδι ή χέρι).

στ. 385 *μακρόπεπλη*· απόδοση του πρωτότυπου τανύπεπλος (από το θέμα του ρήματος τανύω = τεντώνω, μακρύνω, και το ουσιαστικό πέπλος).

στ. 396 *ξεδιάντροπη*· απόδοση του πρωτότυπου κυνῶπις (από το ουσιαστικό κύων, κυνός = σκυλί και τη ρίζα ὢψ = βλέπω, δηλαδή σκυλοπρόσωπη).

στ. 399 *του κυκλορέματου*· απόδοση του πρωτότυπου ἀψόρροος (από το επίρρημα ἀψ = πίσω και το θέμα του ρήματος ὄρνυμαι = κινούμαι).

στ. 395-405 Η Ήρα εκσφενδόνισε από τον Όλυμπο τον Ήφαιστο. Εκείνος για να εκδικηθεί τη μητέρα του, έφτιαξε ένα χρυσό θρόνο με αόρατα δεσμά και τον έστειλε σαν δώρο στη θεά· εκείνη κάθισε και βρέθηκε δεμένη. Αναγκάστηκε τότε να κατεβεί στη θαλάσσια σπηλιά ο Διόνυσος, να μεθύσει τον Ήφαιστο και να τον ανεβάσει στον Όλυμπο· εκεί ο Ήφαιστος ελευθέρωσε την Ήρα και αναγνωρίστηκε ως Ολύμπιος. Πβ. και Α590 και κάτω.

στ. 407 *ωριοπλέξουδη*· απόδοση του πρωτότυπου καλλιπλόκαμος (από το θέμα του επιθέτου καλός = ωραίος και το ουσιαστικό πλόκαμος = πλεξούδα).

στ. 410 *κούτσουρο*· απόδοση του πρωτότυπου ἀκμόθετον (από το ουσιαστικό ἄκμων = αμόνι και το θέμα του ρήματος τίθημι = τοποθετώ, δηλαδή το μέρος ή το ξύλο όπου μπήγεται το αμόνι) - *γίγας*· απόδοση του πρωτότυπου πέλωρ αἴητον.

στ. 423-425 τυπικοί στίχοι· βλ. Σ384-386.

στ. 437-443 τυπικοί στίχοι· βλ. Σ56-62.

στ. 444 *ενν. τη Βρισηίδα·* βλ. Α345 και κάτω.

στ. 448 Η Θέτιδα δίνει κάπως παραλλαγμένα τα στοιχεία που αναφέρονται στο Ι70, καθώς συνδέει την αποστολή του Πάτροκλου στη μάχη με την «πρεσβεία» προς τον Αχιλλέα - *οι γέροι απ' τους Αργείους* είναι η «πρεσβεία» από τους Φοίνικα, Οδυσσέα και Τελαμώνιο Αίαντα· βλ. Ι225 και κάτω.

στ. 453 Ο Πάτροκλος μπήκε στη μάχη το μεσημέρι· πολέμησε αρχικά κοντά στα πλοία, στη συνέχεια στην πεδιάδα και τελικά, λίγο πριν από το θάνατό του, κοντά στα τείχη της Τροίας.

στ. 458 *του λιγόχρονου·* απόδοση του πρωτότυπου ὠκύμορος (από το επίθετο ὠκύς = γρήγορος και το ουσιαστικό μόρος = θάνατος).

στ. 497-499 Στους στίχους αυτούς επισημαίνεται η δυνατότητα της εποχής να πληρώνει ο φονιάς στους συγγενείς του σκοτωμένου κάποιο ποσό, για να απαλλαγεί από κάθε δίωξη. Παλιότερα ο φονιάς ήταν ανάγκη να εκπατριστεί, γιατί αλλιώς κινδύνευε από αντεκδίκηση των συγγενών του σκοτωμένου.

στ. 505 *των βροντόλαλων·* απόδοση του πρωτότυπου ἠερόφωνοι (από τα ουσιαστικά ἀὴρ και φωνή).

στ. 509 *δυο στρατοί·* εννοεί ένας των πολιορκητών κι ένας των πολιορκημένων.

στ. 513 *εκείνοι·* δηλαδή οι πολιορκημένοι.

στ. 516 *αυτοί·* δηλαδή οι πολιορκητές.

στ. 532 *ανεμόποδα·* απόδοση του πρωτότυπου ἀερσίποδες (από το θέμα του ρήματος ἀείρω = σηκώνω, υψώνω, και το ουσιαστικό ποῦς, ποδός = πόδι).

στ. 535 Η *Έριδα* ήταν θεά της φιλονικίας, ο *Κυδοιμός* θεός της πολεμικής ιαχής και η *Μοίρα* θεά της μοίρας, του θανάτου.

στ. 550 *μετόχι βασιλικό·* απόδοση του πρωτότυπου τέμενος βασιλήιον.

στ. 552 *χερόβολα* είναι όση ποσότητα από στάχυα χωρά στο χέρι ενός θεριστή.

στ. 553 *σταχόσκοινα·* είναι σκοινιά πρόχειρα από στάχυα - *δεματιαστάδες* είναι αυτοί που δένουν τα θερισμένα στάχυα σε δέματα.

στ. 565	*καλάι* είναι ο κασσίτερος.
στ. 569	*κιθάρα με ψιλή φωνή*· απόδοση του πρωτότυπου φόρμιγξ λίγεια.
στ. 570	*του Λίνου το τραγούδι*· ήταν λατρευτικό τραγούδι για το Λίνο, μυθική μορφή που (όπως ο Διόνυσος) συνδεόταν με τη βλάστηση της φύσης την άνοιξη και με το θάνατό της το χειμώνα· για την περίπτωσή του τίποτε δεν είναι απόλυτα βέβαιο.
στ. 576	*στο βροντερό*· απόδοση του πρωτότυπου κελάδων = γεμάτος θόρυβο.
στ. 589	*ξερόμαντρες* είναι μάντρες από ξερολιθιά.
στ. 590	*χοροστάσι* είναι τόπος για χορό.
στ. 592	Ο *Δαίδαλος* ήταν περίφημος μυθικός τεχνίτης από την Αθήνα, πατέρας του Ίκαρου, και είχε κατασκευάσει στην Κνωσό ανάμεσα σ' άλλα και το λαβύρινθο. Η *Αριάδνη* ήταν κόρη του βασιλιά της Κνωσού Μίνωα και είναι συνδεμένη με το γνωστό μύθο του φόνου του Μινώταυρου από το Θησέα.
στ. 593	*κόρες ακριβαγόραστες*· απόδοση του πρωτότυπου παρθένοι ἀλφεσίβοιαι (το επίθετο από το θέμα του ρήματος ἀλφάνω = αποφέρω και το ουσιαστικό βοῦς = βόδι, δηλαδή αυτές που φέρνουν ως κέρδος βόδια - αναφορά στα βόδια που έδιναν ως ἕδνα (= προίκα) οι γαμπροί στους πεθερούς τους, κατά τους ομηρικούς χρόνους, για να πάρουν τις κόρες τους για γυναίκες τους.
στ. 604	*άξιος τραγουδιστής*· απόδοση του πρωτότυπου θεῖος ἀοιδός.
στ. 605	*σχοινοβάτες*· απόδοση του πρωτότυπου κυβιστῆρες.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Σ

Η δέκατη όγδοη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας αποτελεί το προοίμιο της εξόδου του Αχιλλέα στη μάχη, την αναστολή της «μήνιος» που κρατούσε τον ήρωα μακριά από τη μάχη. Το συναισθηματικό κίνητρο, η εκδίκηση του φόνου αγαπημένου φίλου, θα ήταν επαρκές για άμεση έξοδο, αλλ' ο ήρωας στερείται τα όπλα του, που έχουν περάσει στα χέρια των αντιπάλων, και υπάρχει ανάγκη νέου εξοπλισμού του με όπλα που θα κατασκευάσει ο Ήφαιστος (γι' αυτό και ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι «Ὁπλοποιία»).

Ο Αχιλλέας έχει το προαίσθημα του θανάτου του Πάτροκλου, είναι προσανατολισμένος για το μήνυμα που του φέρνουν (στ. 1-21). Ωστόσο το μήνυμα τον συνταράσσει - ο ποιητής δίνει μια πολύ έντονη εικόνα πόνου, που συνοδεύεται από την, τυπική έστω, συμμετοχή γυναικών (στ. 22-34). Ο θρήνος του Αχιλλέα ξεσηκώνει από τη θάλασσα τη μητέρα του Θέτιδα, που στήνει με τις αδερφές της Νηρηίδες (η πλειονότητά τους κατονομάζεται στους στ. 39-47) ένα θρήνο με προεξάρχουσα την ίδια (στ. 52-64) και στη συνέχεια τις παίρνει μαζί της, για να συναντήσουν τον πονεμένο Αχιλλέα.

Η Θέτιδα (λειτουργώντας στο πλαίσιο του ανθρωπομορφισμού των θεών) ακούει το θρήνο του γιου της, αλλά δεν ξέρει την αιτία, ρωτά και διερωτάται (στ. 73-77). Στην απάντησή του (στ. 79-93) ο Αχιλλέας ελεεινολογεί και τον εαυτό του και τη μητέρα του. Κι εκείνη (στ. 95-96) βλέπει το φάσμα του θανάτου του παιδιού της, που η τύχη του είναι συνδεμένη με την τύχη του Έκτορα, και προειδοποιεί διακριτικά τον Αχιλλέα. Εκείνος δείχνει να μην ενδιαφέρεται για τη συνάρτηση αυτή, αφού έχει χαθεί ο φίλος του· μιλά με έπαρση, αλλά και με αυτογνωσία, για τον εαυτό του και φαίνεται μετανιωμένος για το θυμό που κράτησε ως εκείνη τη στιγμή· ο θάνατος δεν τον φοβίζει, αφού είναι μοίρα ακόμη και των ημιθέων, και της ζητά να μην τον εμποδίσει να μπει στη μάχη (στ. 98-126). Η Θέτιδα κλείνει το διάλογο με το γιο της θαυμάζοντας το ήθος του και περιορίζεται να του ζητήσει μικρή αναβολή εξόδου του στη μάχη, ώσπου να ετοιμάσει πανοπλία ο Ήφαιστος - η μάνα μπροστά στον αποφασισμένο γιο της έχει αποφασίσει κι εκείνη να δεχτεί τη φορά των πραγμάτων (στ. 128-137). Δίνει τις παραγγελίες της στις αδερφές της και τραβά για τον Όλυμπο.

Ωστόσο ο Αχιλλέας βγαίνει από την αδράνειά του με παρέμβαση της Ήρας και της Αθηνάς. Ο Έκτορας επιμένει να πάρει το νεκρό Έκτορα· η ορμή του δίνεται παραστατικά (στ. 161-164). Στην εκτελέστρια της εντολής της Ήρας Ίριδα ο Αχιλλέας προβάλλει εύλογες επιφυλάξεις (στ. 188-195), αλλ' η θεότητα προτείνει απλή εμφάνιση του Αχιλλέα, που πραγματοποιείται με την επικουρία της Αθηνάς (στ. 203-206). Η εμφάνιση του Αχιλλέα μπροστά στους εχθρούς δίνεται με παραστατικές παρομοιώσεις (στ. 207-214 και 219-221) και είναι αποτελεσματική, καθώς η Ήρα επισπεύδει με εντολή της στον ήλιο το τέλος της ημέρας (στ. 239-242).

Η τροπή που παίρνει η μάχη αναγκάζει τους Τρώες σε νυχτερινή σύναξη. Η πρόταση του Πολυδάμαντα (στ. 254-283) ανατρέπεται από τον Έκτορα (στ. 285-309). Ο στρατός συντάσσεται με τον Έκτορα· και ο ποιητής κάνει το σχόλιό του αποδίδοντας την απόρριψη της συνετής πρότασης του Πολυδάμαντα σε «άτη», σε σκοτείνιασμα του νου του από την Αθηνά.

Ενώ οι Τρώες αποφασίζουν να κάνουν επίθεση τα ξημερώματα, οι Έλληνες και ιδιαίτερα ο Αχιλλέας έχουν στήσει θρήνο για τον Πάτροκλο. Ο Αχιλλέας μιλώντας στους στρατιώτες του (στ. 324-342) γυρνά στα περασμένα και προεξαγγέλλει τα μελλοντικά: τις διαβεβαιώσεις που έδινε στον πατέρα του Πάτροκλου, τη δράση που ο ίδιος θα αναπτύξει και το θάνατο που θα έχει κι ο ίδιος.

Ο φακός της επικής αφήγησης στο σημείο αυτό μεταφέρεται στον Όλυμπο. Προηγείται μια σύντομη, αλλ' έντονη, συνομιλία ανάμεσα στο Δία και στην Ήρα, αντανάκλαση όσων γίνονται στο πεδίο της μάχης (στ. 356-367) και ακολουθεί η δραστηριότητα της Θέτιδας. Την καλωσορίζει η γυναίκα του Ήφαιστου Χάρη και της μιλά (στ. 394-409) με ευγνωμοσύνη για προγενέστερη ευεργεσία της Θέτιδας ο Ήφαιστος· δηλώνει την ηθική υποχρέωση που έχει απέναντί της, τεκμήριο ότι ο σκοπός της άφιξης της Θέτιδας θα πραγματοποιηθεί, και τη ρωτά (στ. 424-427). Στην απάντησή της (στ. 429-461) η Θέτιδα ελεεινολογεί την τύχη της να παντρευτεί θνητό και να γεννήσει θνητό, αναφέρεται στο περιστατικό της «μήνιος» του Αχιλλέα, μιλά για το θάνατο του Πάτροκλου και του ζητά τελικά να κατασκευάσει πανοπλία για το γιο της. Ο Ήφαιστος αναλαμβάνει πρόθυμα να κάνει ό,τι του ζήτησε και εκφράζει τη λύπη του, που δεν μπορεί να γλιτώσει τον Αχιλλέα από το θάνατο (στ. 463-467).

Η δέκατη όγδοη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας κλείνει με την κατασκευή από τον Ήφαιστο της ασπίδας και άλλων όπλων για τον Αχιλλέα (στ. 468-617). Η περιγραφή της ασπίδας του Αχιλλέα από τον ποιητή είναι ένα θαυμαστό επίτευγμα: είναι μια ασπίδα στέρεη και θεόρατη, έχει διακοσμήσεις από στοιχεία του ουρανού, της γης και της θάλασσας· πολλές εικόνες της είναι κινητικές, έτσι που η περιγραφή δίνει συχνά τη θέση της στην αφήγηση· ένας ολόκληρος κόσμος φαίνεται να κινείται πάνω στην ασπίδα· υπάρχουν εικόνες πολεμικές, υπάρχουν όμως και εικόνες λαχταριστής ειρηνικής ζωής. Η περιγραφή της ασπίδας του Αχιλλέα παρασύρει τον ακροατή ή τον αναγνώστη, που δε διανοείται να διατυπώσει επιφύλαξη πώς μπορούν να χωρέσουν τόσο πολλές απεικονίσεις σε μια ασπίδα. Κέντρο της περιγραφής της κατασκευασμένης από τον Ήφαιστο πανοπλίας του Αχιλλέα είναι η ασπίδα· ο υπόλοιπος εξοπλισμός του αναφέρεται απλώς συμπληρωματικά. Ο Ήφαιστος ξεπληρώνει την ηθική υποχρέωση που είχε προς τη Θέτιδα και εκείνη παίρνοντας την πανοπλία γυρνά στην Τροία, για να δώσει ικανοποίηση στο λιγόζωο παιδί της.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Σ

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Σ της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 5 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-147, β) στ. 148-242, γ) στ. 243-355, δ) στ. 356-467 και ε) στ. 468-617. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Σ, στ. 1-147): Ο Αχιλλέας θρηνεί τον Πάτροκλο, η Θέτιδα και οι Νηρηίδες πηγαίνουν στον Αχιλλέα.

1. Αξιολογήστε τη σκηνή όπου ο Αχιλλέας μαθαίνει το θάνατο του Πάτροκλου (στ. 1-34).
2. Αξιολογήστε τα λόγια της Θέτιδας στις Νηρηίδες (στ. 52-64).
3. Πώς παρουσιάζεται η Θέτιδα στη συνομιλία της με τον Αχιλλέα (στ. 70-137);
4. Πώς παρουσιάζεται ο Αχιλλέας στη συνομιλία του με τη Θέτιδα (στ. 70-137);

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Σ, στ. 148-242): Παρεμβολή της Ήρας και της Αθηνάς, οι φωνές του Αχιλλέα σώζουν το νεκρό Πάτροκλο.

1. Αξιολογήστε τις πλατιές ομηρικές παρομοιώσεις της διδακτικής αυτής ενότητας.
2. Αξιολογήστε το διάλογο Ίριδας-Αχιλλέα (στ. 170-201).
3. Πώς προβάλλεται στη διδακτική αυτή ενότητα ο Αχιλλέας;
4. Αξιολογήστε το κλείσιμο της γεμάτης γεγονότα μέρας που άρχισε στη ραψωδία Λ (στ. 239-242).

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Σ, στ. 243-355): Νυχτερινή σύναξη των Τρώων, λόγοι Πολυδάμαντα-Έκτορα, νεκρικές φροντίδες για τον Πάτροκλο.

1. Αξιολογήστε το λόγο του Πολυδάμαντα (στ. 254-283).
2. Αξιολογήστε το λόγο του Έκτορα (στ. 285-309).
3. Πώς παρουσιάζεται ο Αχιλλέας μ' όσα κάνει και λέει στους στ. 316-342;
4. Ποιες παρατηρήσεις μπορούμε να κάνουμε για τους θρήνους που γίνονται γύρω από το νεκρό Πάτροκλο;

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Σ, στ. 356-467): Συνομιλία Δία-Ήρας, η Θέτιδα πηγαίνει στον Ήφαιστο.

1. Αξιολογήστε τη σύντομη συνομιλία Δία-Ήρας (στ. 356-367).
2. Αξιολογήστε την παρουσία της Χάρης στους στ. 382-392.
3. Χαρακτηρίστε τον Ήφαιστο από τη συνομιλία του με τη Θέτιδα (στ. 393-467).
4. Χαρακτηρίστε τη Θέτιδα από τη συνομιλία της με τον Ήφαιστο (στ. 393-467).

Πέμπτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Σ, στ. 468-617): Η κατασκευή από τον Ήφαιστο νέας ασπίδας και άλλων όπλων για τον Αχιλλέα, επιστροφή της Θέτιδας από τον Όλυμπο.

1. Ποια θέματα παριστάνονται στην ασπίδα του Αχιλλέα που κατασκεύασε ο Ήφαιστος;
2. Αξιολογήστε την κινητικότητα που υπάρχει στα εικονιζόμενα στην ασπίδα του Αχιλλέα θέματα.
3. Αξιολογήστε το αφηγηματικό στοιχείο μέσα στις περιγραφές των θεμάτων της ασπίδας του Αχιλλέα.
4. Αξιολογήστε τον τρόπο της αναχώρησης της Θέτιδας από τον Όλυμπο.

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Πώς αναγγέλλει ο Αντίλοχος στον Αχιλλέα το θάνατο του Πάτροκλου (στ. 18-21);
2. Ποιο συμπέρασμα μπορούμε να βγάλουμε από την άμεση αντίδραση της Θέτιδας στο θρήνο του Αχιλλέα (στ. 35-37); Μπορούμε να την παραλληλίσουμε με το στίχο του Δ. Σολωμού «στου τέκνου σύριζα το νου θεού της μάνας μάτι»;
3. Είναι γνωστό από τη μυθολογία ότι οι Νηρηίδες ήταν πενήντα. Ποια εξήγηση μπορούμε να δώσουμε στο γεγονός ότι στους στ. 39-47 αναφέρονται ονομαστικά 33 από αυτές;
4. Ποιο ρόλο παίζει η συνοδεία της Θέτιδας από τις Νηρηίδες;
5. Πώς προετοιμάζεται η επανεμφάνιση του Αχιλλέα στην πολεμική δράση;
6. Ποια εικόνα του Ήφαιστου έχουμε από την παρουσία του στη ραψωδία αυτή;
7. Ποιες οπτικές εικόνες έχουμε στην περιγραφή της ασπίδας του Αχιλλέα;
8. Ποιες ακουστικές εικόνες έχουμε στην περιγραφή της ασπίδας του Αχιλλέα;
9. Ποιες ειρηνικές και ποιες πολεμικές σκηνές περιέχει η ασπίδα του Αχιλλέα;
10. Γιατί ο ποιητής περιγράφει με πολλές λεπτομέρειες την ασπίδα του Αχιλλέα και περιορίζεται σε λίγα στοιχεία για τα υπόλοιπα όπλα που κατασκεύασε γι' αυτόν ο Ήφαιστος (στ. 610-613);

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Σ της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Ο ρόλος των θεών στη ραψωδία αυτή.

4. Μελέτη των παρομοιώσεων της ραψωδίας: ποια στοιχεία προβάλλονται, ποιες ποιητικές προθέσεις εξυπηρετούν;
5. Μελέτη των σκηνών θρήνου - παραλληλισμός των στ. 28-31 και 37-50.
6. Μελέτη του πόνου της μάνας - παραλληλισμός των στ. 70 και κάτω της ραψωδίας αυτής με τους στ. 356 και κάτω της ραψωδίας Α.
7. Ανάλυση της μεγάλης μάχης της 25ης ημέρας της επικής αφήγησης (Λ1-Σ242): σκηνές, πρόσωπα που παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο, κορυφώσεις.
8. Μελέτη του παραμυθικού στοιχείου στη ραψωδία αυτή - συσχετισμός με άλλα στοιχεία ανάλογα από άλλες ραψωδίες της Ιλιάδας.
9. Συγκριτική μελέτη της ασπίδας του Αχιλλέα με την ασπίδα του Αίαντα στο Η219-223 και με την ασπίδα του Αγαμέμνονα στο Λ19-28.
10. Μελέτη της περιγραφής μέσα στην επική αφήγηση - παραλληλισμός της περίπτωσης της ραψωδίας αυτής με περιπτώσεις ραψωδιών που προηγούνται.

ΙΛΙΑΔΑΣ Τ

Η Θέτιδα φέρνει στον Αχιλλέα τα νέα όπλα του Ο Αχιλλέας συγκαλεί συνέλευση (στ. 1-444)

Συνομιλία Θέτιδας-Αχιλλέα (στ. 8-36)

Η Αυγή η κροκόπεπλη απ' του Ωκεανού το ρέμα
πρόβαινε, φως σ' αθάνατους και σε θνητούς να φέρει.
Κι έφτανε στα καράβια αυτή με του θεού τα δώρα.
Βρήκε πάνω στον Πάτροκλο να έχει πέσει ο γιος της
και να θρηνεί πικρά· πλήθος φίλων αυτόν θρηνούσε·
στάθηκε η άξια θεά ανάμεσα σ' εκείνους,
τον έπιασε απ' το χέρι του, του μίλησε και είπε:

«Γιε μου, ας τον αφήσουμε, παρ' όλο μας τον πόνο,
να κείτεται, μια κι οι θεοί το θέλησαν να πέσει.
Συ δέξου τώρα τα λαμπρά του Ήφαιστου τα όπλα,
τα όμορφα, που ως τώρα θνητός δεν έχει βάλει.»

Έτσι είπε και απόθεσε μπροστά στον Αχιλλέα
τα όπλα η θεά· κι αυτά, πλουμιστά, αντηχούσαν.
Οι Μυρμιδόνες τρόμαξαν, κανείς τους δεν τολμούσε
κατάματα αυτήν να δει, αλλ' άρχισαν να τρέμουν.
Ο Αχιλλέας βλέποντας θύμωσε κι άλλο τότε,
τα δυο του μάτια άστραψαν σαν μια μεγάλη φλόγα·
τα λαμπρά δώρα του θεού χαιρόταν να τα έχει.
Πρώτα να βλέπει χάρηκε τα πλουμισμένα όπλα
και λόγια ανεμάρπαστα ευθύς στη μάνα είπε:

«Μάνα, μου έδωσε ο θεός όπλα καθώς ταιριάζει
να κάνουν οι αθάνατοι, θνητός να μην τα κάμνει.
Θ' αρματωθώ τώρα μ' αυτά· όμως πολύ φοβούμαι
μη στον τρανό τον Πάτροκλο χωθούν μέσα οι μύγες
απ' τις βαριές λαβωματιές, σκουλήκια του γεννήσουν
και ασχημίσουν το νεκρό, τώρα που η ζωή του
έχει πια εντελώς χαθεί, και του σαπίσει η σάρκα.»

Κι είπε η ασημόποδη η Θέτιδα σ' εκείνον:
«Γιε μου γι' αυτά μη νοιάζεται μες στην ψυχή σου διόλου·

προσωπικά θα το νοιαστώ τ' ανήμερα κοπάδια
να διώξω, τις μύγες, άντρες που τρώνε σκοτωμένους·
κι αν μείνει ακόμη άθαφτος ολόκληρο ένα χρόνο,
άβλαβη και πιο καλή η σάρκα του θα μείνει.
Μα κάλεσε σε σύναξη τους αντρείους Αργείους,
διώξε όποιον είχες θυμό για το ρηγάρχη Ατρείδη
κι αμέσως μπες στον πόλεμο και ζώσου την αντρεία.»

Έτσι είπε και τον γέμισε μ' ατρόμητο κουράγιο·
στα ρουθούνια του Πάτροκλου στάλαξε αμβροσία,
κρασί κόκκινο, άβλαφτο να μείνει το κορμί του.

Προς τ' ακρογιάλι τράβηξε ο άξιος Αχιλλέας
φωνάζοντας με δύναμη· σήκωσε τους Αργείους.
Όσοι πρωτύτερα έμεναν όπου τα πλοία ήταν
κι όσοι πηδάλια καραβιών στα χέρια τους κρατούσαν
κι οι τροφοδότες που ψωμί μοίραζαν μες στα πλοία,
όλοι πήγαν στη σύναξη, γιατί είχε προβάλει
ο Αχιλλέας, που καιρό έλειπε απ' τη μάχη.
Πήγαν κι οι δυο κουτσαίνοντας, πολέμαρχοι αντρείοι,
ο ατρόμητος Τυδείδης κι ο άξιος Οδυσσέας,
ακουμπισμένοι σε ραβδιά, γιατί πολύ πονούσαν·
και κάθισαν στη σύναξη πολύ μπροστά κι οι δυο τους.
Ο ρήγας Αγαμέμνονας έφτασε τελευταίος
με πληγή· μέσα στη μάχη του Αντήνορου το τέκνο,
ο Κόωνας, τον πλήγωσε με χάλκινο κοντάρι.
Μόλις πια συγκεντρώθηκαν όλοι τους οι Αργείοι
σηκώθηκε και μίλησε ο γρήγορος Πηλείδης:

Λόγος του Αχιλλέα (στ. 56-73)

«Ατρείδη, ήταν πιο καλό αυτό και για τους δυο μας,
για λόγου σου, για λόγου μου, όταν θυμό γεμάτοι
σε ψυχοφθόρο μάλωμα μπήκαμε για την κόρη;
Στα πλοία να τη σκότωνε η Άρτεμη μακάρι
τη μέρα του την έπαιρνα τη Λυρνησσό πορθώντας!
Το χώμα δε θα δάγκωναν έτσι τόσοι Αργείοι
από τα χέρια των εχθρών, όσο θυμό κρατούσα.
Αυτό ωφέλεια έδινε στον Έκτορα, στους Τρώες·
το μάλωμά μας για πολύ όλοι θα το θυμούνται.

Μα ας μείνει ό,τι έγινε, κι ας μας βαραίνει ο πόνος,
ας δαμάσουμε την καρδιά σφιγμένοι απ' ανάγκη.
Σταματώ τώρα το θυμό· δε μου ταιριάζει διόλου
θυμό να έχω άπαυτα. Μα συ στη μάχη σπρώξε
τους μακρόμαλλους Αχαιούς χωρίς καιρό να χάνεις·
κι εγώ θα βγω απέναντι στους Τρώες να κοιτάξω
αν να περνούν τις νύχτες τους στα πλοία πλάι θέλουν·
πως θα ξαπλώσει με χαρά στη γη νομίζω ωστόσο
αν μου ξεφύγει κάποιος τους μέσα στην άγρια μάχη.»
Έτσι είπε· καταχάρηκαν οι αντρείοι Αργείοι,
που το θυμό παράτησε ο δυνατός Πηλείδης.
Ο ρήγας Αγαμέμνονας μίλησε προς εκείνους
εκεί από τη θέση του, δε στάθηκε στη μέση:

Λόγος του Αγαμέμνονα (στ. 78-144)

«Φίλοι, αντρείοι Δαναοί, πολέμαρχοι αντρείοι,
ν' ακούμε όποιον σηκώνεται είναι σωστό· δεν πρέπει
να τον κόβουμε· γιατί αλλιώς κι ο έμπειρος τα χάνει.
Μέσα σε θόρυβο πολύ πώς ν' ακουστείς, ν' ακούσεις;
Κι ας έχεις δυνατή φωνή, χάνεται η φωνή σου.
Θα πω τώρα τη γνώμη μου κι εγώ στον Αχιλλέα·
κι οι άλλοι όμως ακούστε με, τα λόγια μου προσέξτε.
Οι Αχαιοί μού θύμωσαν, πολύ συχνά πετούσαν
το λόγο αυτό· όμως γι' αυτό δεν έφταιξα αλήθεια,
μα η μαύρη Ερινύα, ο Δίας και η Μοίρα,
που άγριο θόλωμα μυαλού στη σύναξή μας τότε
μου έβαλαν και άρπαξα το δώρο του Πηλείδη.
Μα τι να έκαμνα; Θεός τα κυβερνάει όλα!
Του Δία κόρη σεβαστή είναι η Άτη· όλους
τυφλώνει η κατάρατη! Ανάλαφρα έχει πόδια·
στο χώμα δεν πατά αυτή, στις κεφαλές οδεύει
ανθρώπους ζημιώνοντας· και κάποιον πάντα μπλέκει.
Ως και το Δία κάποτε, που σε θεούς κι ανθρώπους
υπέρτατος πως είναι λεν, τύφλωσε· αν και είναι
γυναίκα, τον ξεγέλασε με δόλο της η Ήρα,
τη μέρα που τον Ηρακλή τον άτρομο στον κόσμο
η Αλκμήνη θα έφερνε στην πυργωμένη Θήβα.

Στη σύναξη όλων των θεών έλεγε με καμάρι:
— Όλοι οι θεοί και οι θεές, ακούσετέ με τώρα,
να πω τι σπρώχνει η καρδιά να σας ανακοινώσω:
Σήμερα η Ειλείθυια η πονοδότρα φέρνει
στον κόσμο κάποιον δυνατό που όλους θα κυβερνάει
τους γείτονες· κι είναι απ' αυτούς που το αίμα μου έχουν.
Με πονηριά απάντησε η Ήρα η αφέντρα:
— Ψεύτης θα βγεις, τα λόγια σου πράξη δε θα τα κάνεις.
Μα έλα, κάνε, Ολύμπιε, ένα μεγάλο όρκο,
πως όλους του τους γείτονες θα κυβερνάει αλήθεια
όποιος θα πέσει σήμερα στης μάνας του τα πόδια
από θνητούς που απ' αίμα κι από γενιά σου είναι.
Έτσι είπε· την πονηριά της δεν ένιωσε ο Δίας·
μεγάλο όρκο έκανε, που πλήρωσε κατόπι.
Απ' του Ολύμπου τις κορφές πήδησε τότε η Ήρα
και στ' Άργος έφτασε ευθύς· κει η τρανή γυναίκα
του Σθένελου, Περσέα γιου, το ήξερε πως μένει·
είχε αυτή στα σπλάχνα της εφτά μηνών αγόρι.
Στο φως εκείνο έβγαλε, κι ας του 'λειπαν δυο μήνες·
μα της Αλκμήνης έπαψε τους πόνους και τη γέννα.
Και έφερε το μήνυμα η ίδια προς το Δία:
— Δία αστραποκέραυνε, θα σου πω κάποιο λόγο.
Γεννήθηκε ο δυνατός Αργείους να ορίζει:
ο Ευρυσθέας, Σθένελου γιος κι εγγόνι Περσέα,
από γενιά σου, Αργείους να κυβερνάει πρέπει.
Έτσι είπε· και τον χτύπησε μέσα πικρός ο πόνος·
την Άτη άρπαξε ευθύς απ' τις λαμπρές πλεξούδες,
μες στην ψυχή του θύμωσε κι έκανε τρανό όρκο,
στον αστεράτο ουρανό, στον Όλυμπο η Άτη
να μη γυρίσει πια ποτέ, που μας τυφλώνει όλους.
Είπε, τη στριφογύρισε και από τα ουράνια
την έριξε στη γη· κι έτσι βρέθηκε αυτή στη γη μας.
Και πάντα βαρυγκόμιζε βλέποντας πως ο γιος του
στου Ευρυσθέα τις δουλειές πολύ βασανιζόταν.
Έτσι, όταν στα πλοία μας σκότωνε τους Αργείους

ο κρανοσείστης Έκτορας, την Άτη να ξεφύγω,
που στην αρχή με τύφλωσε, καθόλου δεν μπορούσα.
Όμως αφού τυφλώθηκα, το νου μου πήρε ο Δίας,
ν' αρέσω θέλω, να δοθεί κι εξαγορά μεγάλη.
Στη μάχη τώρα βγες εσύ, ξεσήκωσε τους άλλους.
Όλα τα δώρα θα δοθούν, όσα ο Οδυσσέας
έταξε, όταν έφτασε, χτες στη σκηνή σου μέσα.
Αν πάλι, αν και βιάζεσαι, να περιμένεις θέλεις,
σύντροφοι απ' το πλοίο μου τα δώρα θα σου φέρουν,
να δεις πόσο ευχάριστα για σένα αυτά θα είναι.»

Η συνέχεια και το τέλος της συνέλευσης (στ. 145-275)

Ο Αχιλλέας ο γοργός γύρισε και του είπε:
«Ρηγάρχη Αγαμέμνονα, ένδοξε γιε του Ατρέα,
τα δώρα δώσ' μου τα, αν θες, όπως ταιριάζει κιόλα,
ή κράτα τα· μα ας έχουμε στη μάχη πια το νου μας·
δεν πρέπει μένοντας εδώ να χάνουμε το χρόνο
χασομερώντας· είναι μπρος ατέλειωτο το έργο.
Τον Αχιλλέα πια θα δει κανείς μέσα στους πρώτους
με το κοντάρι να χαλνά τις φάλαγγες των Τρώων.
Έτσι και ο καθένας σας εχθρό ας πολεμάει!»
Σ' εκείνον ο πολύβουλος ο Οδυσσέας είπε:

Λόγος του Οδυσσέα (στ. 155-183)

«Αντρειωμένος είσαι συ, θεόμορφε Αχιλλέα,
μα νηστικούς στο Ίλιο μη σπρώχνεις του Αργείους
με Τρώες ν' αναμετρηθούν· η μάχη θα κρατήσει
πολύ, όταν οι φάλαγγες θα πρωτοσμίξουν πάλι
και βάλει δύναμη θεός κάποιος και στα δυο μέρη.
Μα πρόσταξε τους Αχαιούς μπροστά στα πλοία τώρα
να φαν, να πιουν· δίνουν αυτά δύναμη και κουράγιο.
Ολημερίς να πολεμάς, ωσότου δύσει ο ήλιος,
στήθος με στήθος δεν μπορείς χωρίς να φας καθόλου·
ακόμη κι αν να πολεμάς το θέλεις με μανία,
σιγά-σιγά τα μέλη σου βαραίνουν και σε πιάνουν
δίψα και πείνα, λύνονται τα γόνατα στο δρόμο.
Όποιος χορτάσει τρώγοντας και πιει κρασί χτυπιέται
ολημερίς με τους εχθρούς, μες στην ψυχή του
θάρρος υπάρχει, κούραση τα πόδια του δε νιώθουν,

ωσότου απ' τον πόλεμο γυρίσουν όλοι πίσω.
Τον κόσμο τώρα σχόλασε και πες να ετοιμάσουν
δείπνο· κι ο Αγαμέμνονας ας φέρει ο ρηγάρχης
τα δώρα εδώ στη σύναξη, να τα δουν οι Αργείοι
όλοι τους και να ευφρανθείς βαθιά μες στην ψυχή σου.
Κι ας σηκωθεί να ορκιστεί μπρος σ' όλους τους Αργείους
πως δεν πήγε στην κλίνη της, δεν έσμιξε μαζί της,
όπως άντρες και γυναίκες το συνηθίζουν, ρήγα·
κι έτσι ας μαλακώσει πια η πίκρα της ψυχής σου.
Μες στη σκηνή του έπειτα τραπέζι ας σου στρώσει
πλούσιο, να μη σου λείψει τίποτε που ταιριάζει.
Ατρείδη, πια πιο δίκαιος θα είσαι στον καθένα.
Ρήγας να συμφιλιώνεται διόλου κακό δεν είναι,
αν την αρχή για το κακό την έχει κάμει πρώτος.»
Ο ρήγας Αγαμέμνονας γύρισε και του είπε:

Λόγος του Αγαμέμνονα (στ. 185-197)

«Γιε του Λαέρτη, χαίρομαι με όσα τώρα είπες·
όλα σε τάξη τα 'βαλες και όλα μας τα είπες.
Όπως το λες θα ορκιστώ, το θέλει κι η ψυχή μου,
και ψεύτικα μπρος σε θεό όρκο εγώ δε δίνω·
όμως, όσο κι αν βιάζεται, ας μείνει ο Αχιλλέας·
μείνετε κι όλοι εσείς μαζί, ώσπου να 'ρθουν τα δώρα
απ' τη σκηνή και κάνουμε όρκους πιστούς αγάπης.
Σε σένα αναθέτω αυτό και παραγγέλλω τώρα:
Διάλεξε απ' τους Αχαιούς τους πιο γερούς λεβέντες,
τα δώρα απ' το πλοίο μου να φέρουν στου Πηλείδη
που χτες υποσχεθήκαμε, να φέρουν τις γυναίκες.
Και ο Ταλθύβιος ας βρει μες στο στρατό μας κάπρο,
θυσία να προσφέρουμε στο Δία και στον Ήλιο.»
Ο Αχιλλέας ο γοργός του είπε απαντώντας:

Λόγος του Αχιλλέα (στ. 199-214)

«Ρηγάρχη Αγαμέμνονα, ένδοξε γιε του Ατρέα,
άλλοτε πιο καλά γι' αυτά μπορείτε να νοιαστείτε,
όταν κάποιο ξανάσασμα θα έχουμε απ' τη μάχη
και δε θα είναι τόση ορμή μες στα δικά μου στήθη.
Σπαραγμένοι οι δικοί μας στη γη κείτονται τώρα,
που δάμασε ο Έκτορας με δόξα απ' το Δία,

και σεις τραπέζι στρώνετε. Θα πρότεινα αλήθεια
να μπουν στη μάχη οι Αχαιοί χωρίς να γευματίσουν·
κι ετοιμάστε δείπνο τρανό, όταν θα δύσει ο ήλιος
κι όταν πια όλη την ντροπή θα έχουμε ξεπλύνει.
Πρωτύτερα κρασί, φαγί, δεν μπορεί ο λαιμός μου
να κατεβάσει, τώρα που σκοτώθηκε ο φίλος,
που σπαραγμένος κείτεται μες στη σκηνή μου τώρα
στραμμένος στην εξώπορτα και γύρω του οι δικοί μου
θρηνούν· γι' αυτά που λέτε σεις δε νοιάζομαι καθόλου,
μα για σφαγή, για αίματα, για πικρούς αντρών πόνους!»

Απάντησε ο πολύβουλος ο Οδυσσέας κι είπε:

Λόγος του Οδυσσέα (στ. 216-327)

«Αχιλλέα, Πηλέα γιε, τρανότερε απ' όλους,
είσαι από μένα πιο τρανός, πολύ και στο κοντάρι
με ξεπερνάς, μα στις σκέψεις είμαι καλύτερός σου,
γιατί είμαι μεγαλύτερος και πιο πολλά γνωρίζω.
Η καρδιά σου τα λόγια μου λοιπόν ας τα αντέξει.
Χορταίνουν απ' τον πόλεμο πολύ γοργά οι άντρες·
πέφτουν απ' το δρεπάνι του στάχυα πολλά στο χώμα
και είναι λίγη η σοδειά, όταν ο Δίας γείρει
τη ζυγαριά· αυτός στη γη τον πόλεμο ρυθμίζει.
Να κλάψουμε με την κοιλιά το νεκρό δεν μπορούμε·
γιατί πολλοί αραδιαστά την κάθε μέρα πέφτουν·
από την κούραση κανείς πότε να ανασάνει;
Όμως όποιον σκοτώνεται να θάβουμε ταιριάζει
σκληρή κάνοντας την καρδιά, θρηνώντας τον μια μέρα.
Όσοι από την άγρια γλιτώνουμε τη μάχη
μην ξεχνούμε φαγί, πιοτό, να πολεμούμε πάντα
με πιο μεγάλη δύναμη ακόμη τους εχθρούς μας
χαλκό φορώντας άφθαρτο. Ας μην αργήσει όμως
κανείς μας περιμένοντας εντολή κάποιαν άλλη·
όποιος προσμένει εντολή άλλη μπροστά στα πλοία
θα το πληρώσει σοβαρά. Μαζί λοιπόν ορμώντας
σε Τρώες αλογάρηδες σε μάχη ας ανοιχτούμε.»

Είπε κι έφυγε με τους γιους του Νέστορα του αντρείου,
το γιο Φυλέα Μέγητα, Θόαντα και Μηριόνη,

το Μελάνιππο και το γιο Κρέοντα Λυκομήδη·
του Ατρείδη Αγαμέμνονα προς τη σκηνή τραβούσαν.
Είχε ένας λόγος ειπωθεί κι ευθύς έγινε πράξη·
εφτά τριπόδια απ' τη σκηνή πήραν, που είχε τάξει,
είκοσι λαμπρούς λέβητες, δώδεκα άλογά του·
κι εφτά γυναίκες έβαλαν, εξαίρετες στις τέχνες,
και την ομορφομάγουλη, τέλος, τη Βρισηίδα.
Ζύγισε δέκα τάλαντα χρυσάφι ο Οδυσσέας
κι έφυγε· πίσω πολλοί νιοι τα δώρα κουβαλούσαν.
Τα έφεραν στη σύναξη. Σηκώθηκε ο Ατρείδης·
δίπλα του ο Ταλθύβιος, όμοιος θεού στο λόγο,
στεκόταν κι αγριογούρουνο στα χέρια του κρατούσε.
Τράβηξε με τα χέρια του μαχαίρι ο Ατρείδης,
που από τη θήκη του σπαθιού πάντοτε του κρεμόταν,
τρίχες του κάπρου έκοψε κι ευχήθηκε στο Δία
τα χέρια του σηκώνοντας· αμίλητοι τριγύρω
σωστά Αργείοι κάθονταν και άκουαν το ρήγα.
Είδε τον πλατύ ουρανό κι είπε στην προσευχή του:

Ο όρκος του Αγαμέμνονα (στ. 259-265)

«Τώρα ας είναι μάρτυρες απ' τους θεούς ο πρώτος
και καλύτερος, ο Δίας, Γη, Ήλιος κι Ερινύες,
που τιμωρούν κάτω στη γη όσους πατήσουν όρκους,
πως χέρι εγώ δεν άπλωσα ποτέ στη Βρισηίδα,
μήτε πήγα στην κλίνη της μήτε για κάτι άλλο,
αλλ' έμεινε ανέγγιχτη πάντα μες στις σκηνές μου.
Αν ψεύτικα ορκίστηκα, πολλά κακά ας δώσουν
σε μένα οι θεοί, όσα στους ορκοπάτες δίνουν.»

Είπε κι έκοψε το λαιμό του κάπρου με μαχαίρι.
Και το 'ριξε ο Ταλθύβιος στο αφρισμένο κύμα
στριφογυρνώντας το, τροφή να γίνει για τα ψάρια.
Κι ο Πηλείδης σηκώθηκε κι είπε μες στους Αργείους:

«Πατέρα Δία, τύφλωση μεγάλη σ' άντρες δίνεις·
αλλιώς δε θ' άναβε οργή στα στήθη μου ο Ατρείδης
τόσο πολύ, δε θα 'παιρνε με πείσμα κι άθελά μου
την κόρη· ίσως ο Δίας ήθελε να θερίσει
πολλούς αντρείους Αχαιούς ο θάνατος ακόμη.

Πάρτε τώρα το γεύμα σας, να μπούμε πια στη μάχη.»

Η Βρισηίδα θρηνεί τον Πάτροκλο
Παρέμβαση της Αθηνάς
Ο Ξάνθος προμαντεύει στον Αχιλλέα το θάνατο
(στ. 276-424)

Έτσι είπε κι ευθύς σκόλασε τη σύναξη με βιάση.
Σκόρπισαν ο καθένας τους γρήγορα στα καράβια·
κι οι αντρείοι Μυρμιδόνες νοιάζονταν για τα δώρα
και στο καράβι τα 'φερναν του άξιου Αχιλλέα.
Έβαλαν τ' άλλα στις σκηνές, κάθισαν τις γυναίκες
και έσμιξαν οι σύντροφοι τ' άλογα στο κοπάδι.

Η Βρισηίδα έπειτα, της Αφροδίτης όμοια,
σπαραγμένο τον Πάτροκλο απ' το χαλκό σαν είδε,
πάνω σ' εκείνον έπεσε, ξεφώνιζε, τα στήθη,
το πρόσωπο, το λαιμό της ξέσκιζε με τα χέρια.
Η θεόμορφη γυναίκα έλεγε αυτά θρηνώντας:

Θρήνος της Βρισηίδας (στ. 287-300)

«Πάτροκλε, αγαπητέ της δύστυχης ζωής μου,
απ' τη σκηνή σας φεύγοντας γερό σε είχα αφήσει,
τώρα γυρνώντας, ρήγα μου, σε βρίσκω σκοτωμένο!
Κι έτσι με βρίσκει ένα κακό πάνω σε κάποιο άλλο!
Τον άντρα που μου έδωσαν πατέρας και μητέρα
μπροστά στην πόλη με χαλκό τον είδα σπαραγμένο·
τα τρία τα αδέρφια μου, όλα μιας μάνας γέννα,
τ' αγαπημένα, τράβηξαν κι αυτά μαζί στον Άδη.
Να κλαίω συ δε μ' άφηνες, που ο γοργός Πηλείδης
μου σκότωσε τον άντρα μου και κούρσεψε την πόλη
του Μύνη, αλλά μου 'λεγες γυναίκα να με κάνεις
του Αχιλλέα, να με πας στη Φθία με τα πλοία
και γάμο να γιορτάσουμε μέσα στους Μυρμιδόνες.
Γι' αυτό σε κλαίω άπαυτα· πάντα γλυκός μου ήσουν!»

Αυτά θρηνώντας έλεγε· κι έκλαιγαν οι γυναίκες
τάχατε για τον Πάτροκλο, μα για δικά τους πάθη.
Των Αχαιών οι γέροντες πλάι στον Πηλείδη ήταν·
να φάει τον συμβούλευαν· στενάζοντας αρνιόταν:

«Αν κάποιος απ' τους φίλους μου να με ακούσει θέλει,
μη με σπρώχνετε, σας ζητώ, τα σπλάχνα να ευφράνω
με φαγητό και με ποτό, γιατί έχω βαρύ πόνο·
ως τη δύση θα καρτερώ και μ' όλα αυτά θ' αντέξω.»

Είπε και ξεπροβόδισε τους άλλους βασιλιάδες·

οι δυο Ατρείδες έμεναν κι ο άξιος Οδυσσέας,
Ιδομενέας, Νέστορας κι ο Φοίνικας ο γέρος,
παρηγοριά της πίκρας του· μα δε παρηγοριόταν,
προτού στου πόλεμου να μπει το ματωμένο στόμα.
Και μόλις τον θυμήθηκε, βαθιά στέναξε κι είπε:

Θρήνος του Αχιλλέα (στ. 315-337)

«Κάποτε, δύστυχε εσύ, πολυαγαπημένε,
νόστιμο δείπνο μου ’στρωνες ο ίδιος στη σκηνή μας
και πρόθυμα και βιαστικά, όταν στους Τρώες μάχη
να φέρουν πολυδάκρυτη βιάζονταν οι Αργείοι.
Τώρα μπροστά μου κείτεσαι νεκρός· και η ψυχή μου
φαγί, πιοτό δε γεύεται, κι ας έχω μέσα απ’ όλα,
απ’ τον πόνο σου· πιο κακό δε γίνεται να πάθω,
ακόμη κι αν μου έλεγαν πως πέθανε ο γονιός μου,
που δάκρυα τώρα τρυφερά μέσα στη Φθία χύνει,
γιατί του λείπει γιος τρανός· κι εγώ σε ξένους τόπους
τους Τρώες τώρα πολεμώ για τη φριχτή Ελένη·
και για το γιο μου αν μάθαινα, που αντρώνεται στη Σκύρο,
αν ζει ο Νεοπτόλεμος, ίδιος θεός στην όψη.
Πρωτύτερα λογάριαζα βαθιά μες στην ψυχή μου
πως μόνο εγώ θα σκοτωθώ μακριά από το Άργος
στην Τροία εδώ και πως συ στη Φθία θα γυρίσεις,
πως το παιδί μου με γοργό μαύρο πλοίο θα φέρεις
από τη Σκύρο και σ’ αυτό το καθετί θα δείξεις,
τα κτήματα, τους δούλους μου και το ψηλό παλάτι.
Γιατί ήδη φαντάζομαι πως πέθανε ο Πηλέας
ή, κι αν του μένει από ζωή ακόμη κάτι λίγο,
τον τρων τα έρμα γερατιά και όλο περιμένει
το θλιβερό το μήνυμα, να μάθει το χαμό μου.»

Έτσι μιλούσε κλαίοντας και έκλαιγαν οι γέροι·
θυμήθηκαν καθένας τους τι άφησαν στο σπίτι.

Ο Δίας μιλά στην Αθηνά (στ. 340-348)

Βλέποντάς τους που έκλαιγαν τους πόνεσε ο Δίας
και λόγια ανεμάρπαστα έλεγε στην Παλλάδα:

«Παιδί μου, απαρνήθηκες τελείως τέτοιον άντρα.
Καθόλου δε σε νοιάζει πια στη σκέψη ο Αχιλλέας;
Μπροστά στα ορθοκέρατα πλοία κάθεται εκείνος

θρηνολογεί το φίλο του· οι άλλοι έχουν πάει
για φαγί· αυτός νηστικός, χωρίς φαγί απομένει.
Πάνε, αθάνατο κρασί στα στήθη εκείνου στάξε
και δώσ' του θεϊκή τροφή, να μην τον κόψει η πείνα.»
Έτσι είπε και ξεσήκωσε αμέσως την Παλλάδα,
που και η ίδια το 'θελε· σαν πλατύφτερος γύπας
στριγγόφωνος έκανε άλμα απ' τον ουρανό· τότε
οπλίζονταν οι Αχαιοί· αυτή στου Αχιλλέα
τα στήθη θεϊκό κρασί, τη θεϊκή τροφή της
στάλαξε, η ανήμερη να μην τον κόψει πείνα·
και στου τρανού πατέρα της γύρισε το παλάτι.
Κι αυτοί ήδη ξεχύνονταν απ' τα γοργά καράβια.

Εξοπλισμός των Ελλήνων και του Αχιλλέα (στ. 357-391)

Όπως όταν χιόνι πυκνό, κρύο ρίχνει ο Δίας,
που ο αιθερογέννητος βοριάς το κάνει κρύο,
έτσι πυκνά κι αστραφτερά μέσα στον ήλιο κράνη
απ' τα καράβια πρόβαλλαν κι αφαλωτές ασπίδες,
θώρακες καλοκύρτωτοι και φράξινα δοκάρια.
Και έφτασε στον ουρανό η λάμψη· απ' το φέγγος
του χαλκού γέλασε η γη· και των αντρών τα πόδια
βροντούσαν. Κι ο Αχιλλέας στη μέση εξοπλιζόταν.
Τα δόντια εκείνου έτριζαν, του έλαμπαν τα μάτια
σαν μια φλόγα που άναβε κι αβάσταχτο ένα πόνο
είχε στην καρδιά· ποθώντας στους Τρώες να ορμήσει
τα θεία δώρα φορούσε της τέχνης του Ηφαίστου.
Και πρώτα πρώτα έβαλε στις κνήμες του κνημίδες
που προσαρμόζονταν καλά με ασημένιες πόρπες·
πέρασε θώρακα μετά τριγύρω από το στήθος·
στους ώμους πέρασε σπαθί ασημοκαρφωμένο
χάλκινο· τρανή, στιβαρή ασπίδα ακόμη πήρε
που ήταν σαν του φεγγαριού το αντιφέγγισμά της.
Όπως όταν ναύτες βλέπουν απ' το πέλαγο φλόγα,
που στα βουνά υψώνεται σ' απόμερη μια στάνη
κι εκείνους σπρώχνουν στα βαθιά οι μπόρες άθελά τους,
στην ψαροθρόφα θάλασσα, μακριά απ' τους δικούς τους,
έτσι απ' την ασπίδα του ψηλά έφθανε η λάμψη,

την όμορφη και πλουμιστή· σηκώνοντας το κράνος
το στερεό το έβαλε στην κεφαλή· σαν άστρο
το φουντωμένο κράνος του άστραφτε και οι τρίχες
σειούνταν οι χρυσές που πυκνές ο θεός είχε βάλει.
Δοκίμασε τα όπλα του ο άξιος Αχιλλέας,
αν του ταιριάζουν κι άνετα τα μέλη του κινούνται·
κι ήταν αυτά σαν τα φτερά και σήκωναν το ρήγα.
Από τη θήκη έβγαλε το πατρικό κοντάρι,
το άφθαρτο, βαρύ, τρανό, που άλλος δεν μπορούσε
να το παίξει στα χέρια του, μόνο αυτός μπορούσε,
το φράξινο απ' το Πήλιο· για να σκοτώνει αντρείους
παλιότερα ο Χείρωνας το 'δωσε στο γονιό του.
Άλκιμος κι Αυτομέδοντας έζεψαν τ' άλογά του·
έβαλαν καλοκάμωτα λουριά κι απ' τις μασέλες
τα χαλινάρια πέρασαν και τράβηξαν τα γκέμια
το στερεό αμάξι του· το λαμπερό μαστίγιο
το συνταιριαγμένο πήρε και πήδησε στ' αμάξι
ο Αυτομέδοντας· πίσω ανέβηκε ο Πηλείδης
πάνοπλος με τα όπλα του σαν φωτοβόλος ήλιος
και πρόσταξε με δύναμη στ' άλογα του πατέρα:

Συνομιλία του Αχιλλέα με το άλογό του (στ. 400-424)

«Βαλίε, Ξάνθε, ξακουστά παιδιά της Φτεροπόδας,
σκεφτείτε τον ηνίοχο σώο προς τους Αργείους
να ξαναφέρετε, όταν χορτάσουμε τη μάχη
κι όχι, όπως τον Πάτροκλο, νεκρό να τον αφήστε.»

Κι απάντησε απ' το ζυγό ο φτεροπόδης Ξάνθος·
έσκυψε το κεφάλι του· η χαίτη του σερνόταν
στο χώμα δίπλα στο ζυγό ξεφεύγοντας τη ζεύγλα·
τότε λαλιά του χάρισε η λευκοχέρα Ήρα:

«Για τώρα θα σε σώσουμε, αντρείε Αχιλλέα·
όμως ζυγώνει η μέρα σου η μαύρη· και δε φταίμε,
αλλά η Μοίρα η τρανή κι ένας θεός μεγάλος.
Δεν πήραν απ' τον Πάτροκλο τα όπλα του οι Τρώες
από δική μας άργητα κι από αμέλειά μας·
όποιον η ομορφόμαλλη Λητώ έχει γεννήσει,
αυτός τον σκότωσε, δόξα στον Έκτορα να δώσει.

Νικάμε και το Ζέφυρο στο τρέξιμο, που λένε
ο άνεμος ο πιο γοργός πως είναι· μα εσένα
από θνητό κι αθάνατο να πέσεις μοίρα γράφει.»
  Είπε αυτά· τη φωνή του οι Ερινύες πήραν.
Ο Αχιλλέας ο γοργός βαρυγκομώντας είπε:
  «Τι μου μαντεύεις θάνατο, Ξάνθε; Δε σου ταιριάζει.
Το ξέρω πως η μοίρα μου είναι εδώ να πέσω,
απ' τους γονείς μου μακριά· ωστόσο δε θα πάψω
προτού οι Τρώες χορεστούν με μάχες από μένα.»
  Είπε κι έσπρωξε με φωνές τ' άλογα μες στους πρώτους.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Τ

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Μήνιδος ἀπόρρησις. Με την αυγή της νέας ημέρας η Θέτιδα φέρνει στον Αχιλλέα τα όπλα που για χάρη του κατασκεύασε ο Ήφαιστος και με αμβροσία εξασφαλίζει από την αποσύνθεση το νεκρό του Πάτροκλου. Στη συνέχεια ο Αχιλλέας συγκαλεί σε συνέλευση το στρατό. Σ' αυτήν με σύντομα λόγια αποκηρύσσει την οργή του, ενώ ο Αγαμέμνονας ελεεινολογεί την τύφλωση που του έστειλε ο Δίας, υπόσχεται δώρα εξιλασμού στον Αχιλλέα και ορκίζεται ότι δεν άγγιξε τη Βρισηίδα. Ο Αχιλλέας είναι πια ανυπόμονος να μπει στη μάχη και με δυσκολία αφήνει τους πολεμιστές να φαν. Σε λίγο οπλισμένοι όλοι ετοιμάζονται για μάχη, εξοπλίζεται κι ο Αχιλλέας. Όμως το άλογό του Ξάνθος του προαναγγέλλει σύντομο θάνατο.

Στη δέκατη ένατη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται η εικοστή έβδομη ημέρα της επικής αφήγησης.

στ. 3 — *αυτή*· η Θέτιδα (βλ. Σ616-617).

στ. 7 — τυπικός στίχος· βλ. Σ384.

στ. 24 — *τον τρανό*· απόδοση του πρωτότυπου ἄλκιμος (από το ἀλκή = δύναμη, δηλαδή δυνατός).

στ. 28 — τυπικός στίχος· βλ. Σ127.

στ. 30 — *ανήμερα κοπάδια*· απόδοση του πρωτότυπου ἄγρια φύλα.

στ. 31 — *άντρες σκοτωμένους*· απόδοση του πρωτότυπου φῶτες ἀρηίφατοι (η ετυμολογία του ουσιαστικού φῶς, φωτός είναι αμφίβολη: ίσως να είναι από τη ρίζα φυ- του ρήματος φύω = γεννώ ή φύομαι = γεννιέμαι, δηλαδή γεννήτορας ή γέννημα, ίσως από τη ρίζα φα- του ρήματος φημί = λέγω, δηλαδή αυτός που μιλά - το επίθετο από το ουσιαστικό Ἄρης και το θέμα φεν- σκοτώνω, δηλαδή σκοτωμένος από τον Άρη, σε μάχη).

στ. 40 — *άξιος*· απόδοση του πρωτότυπου δῖος (αντί: δίιος, δηλαδή αυτός που κατάγεται από το Δία, που έχει θεϊκή προέλευση).

στ. 47 — *πολέμαρχοι αντρείοι*· απόδοση του πρωτότυπου θεράποντες Ἄρεως - Για τον τραυματισμό του Οδυσσέα, του Διομήδη και του Αγαμέμνονα βλ. Π25, και κάτω.

στ. 48 — *ατρόμητος*· απόδοση του πρωτότυπου μενεπτόλεμος (από το ρήμα μένω = περιμένω, αντέχω, και το ουσιαστικό πτόλεμος = πόλεμος).

στ. 58 — *ψυχοφθόρο*· απόδοση του πρωτότυπου θυμοβόρος (από το ουσιαστικό θυμός = ψυχή και το θέμα του ρήματος βιβρώσκω = τρώγω, φθείρω) - *για την κόρη*· δηλαδή τη Βρισηίδα.

στ. 59 — Στην Άρτεμη αποδιδόταν κάθε ξαφνικός θάνατος γυναίκας.

στ. 60 — Για το κούρσεμα της Λυρνησσού, πατρίδας της Βρισηίδας, βλ. Α184.

στ. 65-66 — τυπικοί στίχοι· βλ. Σ112-113.

στ. 69 — *τους μακρόμαλλους*· απόδοση του πρωτότυπου κάρη κομόωντας.

στ. 74 — *οι αντρείοι*· απόδοση του πρωτότυπου ἐϋκνήμιδες (από το επίρρημα ἐΰ = ωραία και το ουσιαστικό κνημίς = περικνημίδα, δηλαδή αυτοί που έχουν ωραίες περικνημίδες).

στ. 75 — *ο δυνατός*· απόδοση του πρωτότυπου μεγάθυμος (από το επίθετο μέγας και το ουσιαστικό θυμός = ψυχή, ψυχική δύναμη).

στ. 87 — *μαύρη*· απόδοση του πρωτότυπου ἠεροφοῖτις (από το ουσιαστικό ἀήρ = αέρας και το θέμα του ρήματος φοιτάω = συχνάζω, δηλαδή αυτή που συχνάζει στα σκοτάδια του Άδη). Η Ερινύα θεωρούνταν κακοποιό πνεύμα του κάτω κόσμου.

στ. 88 — *θόλωμα μυαλού*· απόδοση του πρωτότυπου ἄτη (από το θέμα του ρήματος ἀάω = βλάπτω)· ἄτη είναι η βλάβη, η ζημιά, η παραφροσύνη και ως κύριο όνομα, κόρη του Δία που προκαλεί σύγχυση στα μυαλά θνητών και αθανάτων, ακόμη και του Δία.

στ. 99 — *πυργωμένη*· απόδοση του πρωτότυπου ἐϋστέφανος (από το επίρρημα ἐΰ = καλά και στέφανος = το στεφάνι, οι επάλξεις των πύργων) - Η *Αλκμήνη* ήταν γυναίκα του βασιλιά της Θήβας Αμφιτρύωνα· γέννησε τον Ηρακλή από ένωσή της με το Δία.

στ. 103 — *πονοδότρα*· απόδοση του πρωτότυπου μογοστόκος (από το θέμα του ρήματος μογέω = κοπιάζω, πονώ και το ουσιαστικό τόκος = γέννα) - *Η Ειλείθυια* ήταν θεά του τοκετού (βλ. και Λ270).

στ. 110 — Δηλαδή όποιος θα γεννηθεί - εννοεί τον Ευρυσθέα (βλ. παρακάτω, στ. 121-124).

στ. 115 — *τρανή*· απόδοση του πρωτότυπου ἰφθίμη = δυνατή (με αβέβαιη ετυμολογία, ίσως από το επίρρημα ἶφι = δυνατά).

στ. 116 Στο Άργος, δηλαδή στην περιοχή των Μυκηνών, πριν από τη δυναστεία του Ατρέα βασίλευε η δυναστεία του Περσέα· γιος του Περσέα ήταν ο Σθένελος (που απλώς συνωνυμεί με το σύντροφο του Διομήδη στην Ιλιάδα).

στ. 121 *αστραποκέραυνε*· απόδοση του πρωτότυπου ἀργικέραυνος (από το επίθετο ἀργός = λαμπρός, αστραφτερός και από το ουσιαστικό κεραυνός).

στ. 124 *από γενιά σου*· ο Περσέας ήταν γιος του Δία.

στ. 128 *τον αστεράτο*· απόδοση του πρωτότυπου ἀστερόεις = γεμάτος άστρα.

στ. 135 *κρανοσείστης*· απόδοση του πρωτότυπου κορυθαίολος (από το ουσιαστικό κόρυς, κόρυθος = περικεφαλαία, κράνος, και το επίθετο αἰόλος = ευκίνητος).

στ. 138 *εξαγορά μεγάλη*, δηλαδή ανταπόδοση μεγάλη για το κακό που έκανε· απόδοση του πρωτότυπου ἀπειρέσια ἄποινα.

στ. 140 Για τα δώρα βλ. Ι264 και κάτω.

στ. 146 *ένδοξε*· απόδοση του πρωτότυπου κύδιστος (από το ουσιαστικό κῦδος = δόξα).

στ. 154 *πολύβουλος*· απόδοση του πρωτότυπου πολύμητις (από το επίθετο πολύς και το ουσιαστικό μῆτις = σκέψη, βουλή).

στ. 155 *θεόμορφε*· απόδοση του πρωτότυπου θεοείκελος (από το ουσιαστικό θεὸς και το επίθετο εἴκελος = όμοιος).

στ. 193 *τους πιο γερούς λεβέντες*· απόδοση του πρωτότυπου κούρητες ἀριστεῖς.

στ. 196 Ο *Ταλθύβιος* ήταν κήρυκας του Αγαμέμνονα· βλ. Α321 και Η274.

στ. 197 Ο Δίας και ο Ήλιος θεωρούνταν επόπτες των όρκων.

στ. 199 τυπικός στίχος· βλ. Τ146.

στ. 207 *δείπνο τρανό*· απόδοση του πρωτότυπου μέγας δόρπος.

στ. 209 *κρασί, φαγί*· απόδοση του πρωτότυπου οὐ πόσις οὐδὲ βρῶσις.

στ. 215 τυπικός στίχος· βλ. Τ154.

στ. 223-224 *όταν ο Δίας γείρει τη ζυγαριά*· βλ. σχόλιο στο Π658.

στ. 231 *φαγί, πιοτό*· απόδοση του πρωτότυπου ἐδητὺς καὶ πόσις.

στ. 233 *άφθαρτο*· απόδοση του πρωτότυπου ἀτειρής (από το στερητικό α- και το θέμα του ρήματος τείρομαι = ταλαιπωρούμαι, καταστρέφομαι).

στ. 237 *αλογάρηδες*· απόδοση του πρωτότυπου ἱππόδαμοι (από το ουσιαστικό ἵππος = άλογο και το θέμα του ρήματος δαμάω = δαμάζω).

στ. 238 *τους γιους του Νέστορα*· τον Αντίλοχο και το Θρασυμήδη.

στ. 243-248 Πβ. Ι122-132.

στ. 250 *όμοιος θεού στο λόγο*· απόδοση του πρωτότυπου θεῷ ἐναλίγκιος αὐδήν.

στ. 254 *τρίχες του κάπρου έκοψε*· η κοπή των τριχών του ζώου και το ρίξιμό τους στη φωτιά ήταν αρχή της θυσίας.

στ. 267-268 Ήταν συνήθεια της ομηρικής εποχής να μην τρώγουν το ζώο που θυσίαζαν πάνω σε όρκο, αλλά να το θάβουν ή να το ρίχνουν στη θάλασσα, επειδή ήταν αφιερωμένο στους χθόνιους θεούς.

στ. 297 Ο *Μύνης* ήταν βασιλιάς της Λυρνησσού, της πατρίδας της Βρισηίδας.

στ. 325 *φριχτή*· απόδοση του πρωτότυπου ριγεδανή (από το ουσιαστικό ρῖγος = κρύο, φόβος, φρίκη).

στ. 326-327 Κατά την παράδοση, η Θέτιδα, που ως θεά ήξερε πως ο γιος της θα σκοτωνόταν στον τρωικό πόλεμο, προσπάθησε να ματαιώσει τη συμμετοχή του κρύβοντάς τον στη Σκύρο ανάμεσα στις θυγατέρες του εκεί βασιλιά Λυκομήδη, αλλ' οι Έλληνες ανακάλυψαν το κρησφύγετό του και τον πήραν μαζί τους στην Τροία· στη Σκύρο με μια από τις κόρες του Λυκομήδη, τη Δηιδάμεια, ο Αχιλλέας απόχτησε το Νεοπτόλεμο.

στ. 350 *πλατύφτερος*· απόδοση του πρωτότυπου τανυπτέρυξ (από το θέμα του ρήματος τανύω = απλώνω και το ουσιαστικό πτέρυξ = φτερό).

στ. 351 *στριγγόφωνος*· απόδοση του πρωτότυπου λιγύφωνος (από το επίθετο λιγύς = οξύς, διαπεραστικός, δυνατός και το ουσιαστικό φωνή).

στ. 354 *ανήμερη*· απόδοση του πρωτότυπου ἀτερπής (από το στερητικό α- και το θέμα του ρήματος τέρπω = ευχαριστώ, δηλαδή δυσάρεστος, οχληρός).

στ. 355 *στου τρανού*· απόδοση του πρωτότυπου ἐρισθενής (από το επιτατικό ερι- = πολύ και το ουσιαστικό σθένος = δύναμη).

στ. 357-361 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 372 — *ασημοκαρφωμένο*· απόδοση του πρωτότυπου ἀργυρόηλον (από το επίθετο ἀργυροῦς = ασήμενιος και του ουσιαστικό ἧλον = καρφί).

στ. 375-380 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 378 — *ψαροθρόφα*· απόδοση του πρωτότυπου ἰχθυόεις (από το ουσιαστικό ἰχθύς = ψάρι).

στ. 382 — *το φουντωμένο κράνος*· απόδοση του πρωτότυπου ἵππουρις τρυφάλεια (το επίθετο από τα ουσιαστικά ἵππος = άλογο και οὐρά, δηλαδή αυτός που έχει, που είναι στολισμένος με ουρά αλόγου).

στ. 387 — *το πατρικό κοντάρι*· βλ. Π140.

στ. 395 — *λαμπερό*· απόδοση του πρωτότυπου φαεινός (από το ουσιαστικό φάος = φως, λάμψη).

στ. 398 — *φωτοβόλος ήλιος*· απόδοση του πρωτότυπου ἠλέκτωρ Ὑπερίων (το επίθετο έχει την ίδια ρίζα με το ουσιαστικό ἤλεκτρον = κεχριμπάρι ή κράμα χρυσαφιού και ασημιού· το ουσιαστικό προέρχεται ίσως από κάποιο αχρηστευμένο όνομα ὕπερος κι αυτό από την πρόθεση ὑπέρ = πάνω).

στ. 400 — Για τα άλογα *Βαλίο* και *Ξάνθο* βλ. Π148 και κάτω - *Φτεροπόδα*· απόδοση του πρωτότυπου Ποδάργη· ήταν μια από τις Άρπυιες και γέννησε μαζί με το Ζέφυρο τα δυο άλογα του Αχιλλέα (από το ουσιαστικό ποῦς, ποδός = πόδι και το επίθετο ἀργός = γοργός).

στ. 404 — *φτεροπόδης*· απόδοση του πρωτότυπου πόδας αἰόλος = ευκίνητος στα πόδια. Αξιοσημείωτο είναι εδώ, για μόνη φορά στην Ιλιάδα, να μιλά ένα άλογο.

στ. 406 — *ζεύγλα* είναι το μέρος του ζυγού κάτω από το οποίο μπαίνει ο τράχηλος του ζώου.

στ. 407 — *λευκοχέρα*· απόδοση του πρωτότυπου λευκώλενος (από το επίθετο λευκός και το ουσιαστικό ὠλένη).

στ. 413 — *ομορφόμαλλη*· απόδοση του πρωτότυπου ἠΰκομος (από το επίθετο ἠΰς = ωραίος και το ουσιαστικό κόμη = μαλλιά) - Γιος της Λητώς είναι ο Απόλλωνας.

στ. 417 — Δηλαδή τον Πάρη και τον Απόλλωνα· βλ. και Χ358 και κάτω.

στ. 418 — Οι *Ερινύες* ως θεότητες εκδικήτριες για ό,τι γίνεται αντίθετο με τους νόμους της φύσης κόβουν τη συνέχεια της ομιλίας του αλόγου.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Τ

Η δέκατη ένατη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας καλύπτει τη συμφιλίωση ανάμεσα στον Αχιλλέα και στον Αγαμέμνονα (γι' αυτό η ραψωδία έχει πάρει τον υπότιτλο «μήνιος ἀπόρρησις»).

Στην αρχή παρακολουθούμε την τελευταία συνάντηση ανάμεσα στη Θέτιδα και στον Αχιλλέα. Η Νηρηίδα θεότητα, γνωρίζοντας ότι το παιδί της είναι λιγόζωο, θέλει να του δώσει όση γίνεται χαρά και να του απομακρύνει όσο γίνεται τη λύπη. Η παρουσία της προκαλεί δέος στους Μυρμιδόνες (στ. 14-15). Ο ήρωας, που έχει αποφασίσει να θάψει το φίλο του, αφού πρώτα σκοτώσει τον Έκτορα, νοιάζεται για το νεκρό Πάτροκλο, όσο διάστημα ο ίδιος θα πολεμά. Η Θέτιδα έμπρακτα με τη θεϊκή δυνατότητά της αποδεσμεύει τον Αχιλλέα από την έγνοια αυτή (στ. 21-27 και 28-39).

Στη συνέχεια μεγάλο τμήμα της ραψωδίας (στ. 40-275) καλύπτει τη συνέλευση των Ελλήνων, που με υπόδειξη της Θέτιδας συγκαλεί ο Αχιλλέας - είναι το «τελετουργικό» της συμφιλίωσης ανάμεσα στον Αχιλλέα και στον Αγαμέμνονα, καθώς οι συνθήκες έχουν ωριμάσει. Ο ποιητής προσδίδει ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε κάποια καθέκαστα της συνέλευσης: όλοι προσέρχονται σ' αυτήν αφήνοντας τις ιδιαίτερες απασχολήσεις τους και ο Αχιλλέας προβάλλει μόνος αλώβητος ανάμεσα στους πληγωμένους ηγέτες που κατονομάζονται· η δυνατή φωνή του συνεπαίρνει τους Έλληνες (στ. 40-53).

Στη συνέλευση εκφωνούνται εφτά «λόγοι» από τρία πρόσωπα (τρεις από τον Αχιλλέα, δυο από τον Αγαμέμνονα και δυο από τον Οδυσσέα). Στον πρώτο λόγο του (στ. 56-73) ο Αχιλλέας μιλά με ύφος και περιεχόμενο συμφιλιωτικό· ασκεί κριτική για την κοινή ευθύνη που έχουν για το χαμό πολλών Ελλήνων και δηλώνει ότι από την πλευρά του βάζει τέλος στη διένεξή τους. Στον πρώτο λόγο του (στ. 78-144) ο Αγαμέμνονας ασκεί την αυτοκριτική του, για να αναγάγει πάντως την αιτία της κακής συμπεριφοράς του απέναντι στον Αχιλλέα σε θεϊκή παρέμβαση· επιμένει ιδιαίτερα στη λειτουργία της «άτης» (στ. 86-95) και, για να πείσει για τη δύναμη της θεότητας που τυφλώνει το μυαλό, αναφέρεται εκτεταμένα (στ. 95-133) σε αντίστοιχη κατάσταση στην οποία κάποτε βρέθηκε και ο ίδιος ο Δίας (μόνο που εκείνος δεν άφησε στη συνέχεια περιθώρια στη θεότητα αυτή να λειτουργεί στο θεϊκό χώρο και την πέταξε απ' τα ουράνια στη γη)· κλείνοντας το λόγο του υπόσχεται μεγάλα δώρα στον Αχιλλέα. Είναι αξιοπρόσεχτη η αρχή του λόγου του Αγαμέμνονα (στ. 78-82), επειδή έμμεσα δηλώνεται το κλίμα που δημιούργησε ο λόγος του Αχιλλέα και που άμεσα διατυπώνεται στους στ. 74-75. Στη «δευτερολογία» του (στ. 146-153) ο Αχιλλέας, περισσότερο διαχυτικός τώρα, δείχνει να αδιαφορεί για τα δώρα και ζητά άμεση έξοδο για μάχη. Παρεμβαίνοντας ο Οδυσσέας στον πρώτο λόγο του (στ. 155-183) ζητά να γευματίσουν πρώτα οι στρατιώτες (και δικαιολογεί την υπόδειξή του) κι ύστε-

ρα ο Αγαμέμνονας να φέρει τα δώρα του, να ορκιστεί ότι δεν άγγιξε τη Βρισηίδα και να παραθέσει τραπέζι στον Αχιλλέα. Στη «δευτερολογία» του (στ. 185-197) ο Αγαμέμνονας δέχεται την πρόταση του Οδυσσέα και του αναθέτει την προσκομιδή των δώρων. Στην «τριτολογία» του (στ. 199-214) ο Αχιλλέας ζητά να μη γευματίσουν οι στρατιώτες και προβάλλοντας τα ατομικά του συναισθήματα απορρίπτει την πρόταση του Οδυσσέα. Αλλ' εκείνος με τη «δευτερολογία» του (στ. 216-237) επιχειρηματολογεί για την αξία της πρότασής του προβάλλοντας με έπαρση την υπεροχή του στις σκέψεις. Ο Οδυσσέας, σίγουρος για την αποτελεσματικότητα της επιχειρηματολογίας του, πηγαίνει με άλλους στη σκηνή του Αχιλλέα και μεταφέρει πλούσια δώρα και τη Βρισηίδα. Όλα γίνονται κατά τις υποδείξεις του: ο Αγαμέμνονας ορκίζεται (στ. 258-265) και προσφέρει θυσία, ο Αχιλλέας συγκατατίθεται να γευματίσουν οι στρατιώτες (στ. 270-274).

Η συμφιλίωση είναι πια μια πραγματικότητα. Και ο ποιητής μας φέρνει στη σκηνή του Αχιλλέα, όπου αναπτύσσεται ένας θρήνος για τον Πάτροκλο. Πρώτη τον θρηνεί η Βρισηίδα (στ. 287-300). Ο θρήνος της, που είναι παράλληλα και ένα μοιρολόγι για τους δικούς της σκοτωμένους, αποτελεί ένα εγκώμιο για τον Πάτροκλο. Δεύτερος τον θρηνεί ο Αχιλλέας (στ. 315-337). Στο θρήνο του, που είναι κι αυτός ένα μοιρολόγι, δείχνει τη μεγάλη φιλία του για το νεκρό, καθώς το θάνατό του τον θεωρεί βαρύτερο από ό,τι θα ήταν ένα αντίστοιχο θλιβερό μήνυμα για τον πατέρα του ή για το γιο του.

Στη σκηνή του Αχιλλέα είναι διάχυτη η λύπη. Κι ο ποιητής παριστάνει το Δία να συγκινείται από την κατάσταση του Αχιλλέα. Ο θεός επιτιμά την Αθηνά για εγκατάλειψη από την πλευρά της του Αχιλλέα (στ. 340-348) και εκείνη πρόθυμη σπεύδει στη σκηνή του ήρωα, για να καλύψει με τη θεϊκή παρέμβασή της τις υλικές ανάγκες του, που εκείνος μέσα στη λύπη του έχει αρνηθεί να ικανοποιήσει.

Στο προτελευταίο τμήμα της ραψωδίας (στ. 357-391) γίνεται ο εξοπλισμός του στρατού και του Αχιλλέα. Η παραστατική περιγραφή της πολεμικής προετοιμασίας ενισχύεται με επικές παρομοιώσεις (στ. 357-361 και 375-380).

Η δέκατη ένατη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας κλείνει με μια «συνομιλία» του Αχιλλέα με τα άλογα του άρματός του (στ. 400-424). Ο ποιητής, που μας έχει δώσει στη ραψωδία Ρ (στ. 426-440) τα άλογα να κλαιν βλέποντας το σκοτωμένο Πάτροκλο, τώρα τους δίνει και μιλιά (φυσικά, με θεϊκή παρέμβαση). Το αφύσικο αυτό δεδομένο, που ωστόσο δίνεται τόσο φυσικά, είναι ένα ακόμη προμήνυμα για τον επικείμενο θάνατο του Αχιλλέα, που βέβαια είναι πληροφορημένος για την προδιαγραμμένη μοίρα του· απλώς δεν του αρέσει η υπόμνηση του αναπόφευκτου τέλους του και οπωσδήποτε εννοεί να πάρει πρώτα την εκδίκησή του. Και κινείται για τη μάχη.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Τ

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Τ της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 3 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-144, β) στ. 145-275 και γ) στ. 276-424. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Τ, στ. 1-144): Η Θέτιδα φέρνει στον Αχιλλέα τα νέα όπλα του, ο Αχιλλέας συγκαλεί συνέλευση, λόγοι του Αχιλλέα και του Αγαμέμνονα.

1. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν από τη συνομιλία Θέτιδας-Αχιλλέα (στ. 8-36);
2. Ποια είναι η εικόνα της συνέλευσης που συγκαλεί ο Αχιλλέας (στ. 40-55);
3. Αξιολογήστε το λόγο του Αχιλλέα (στ. 56-73).
4. Αξιολογήστε το λόγο του Αγαμέμνονα (στ. 78-144).

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Τ, στ. 145-275): Η συνέχεια και το τέλος της συνέλευσης, λόγοι του Αχιλλέα, του Οδυσσέα και του Αγαμέμνονα.

1. Αξιολογήστε όσα λέγει σ' αυτή τη διδακτική ενότητα ο Αχιλλέας.
2. Αξιολογήστε όσα λέγει σ' αυτή τη διδακτική ενότητα ο Οδυσσέας.
3. Αξιολογήστε όσα λέγει σ' αυτή τη διδακτική ενότητα ο Αγαμέμνονας.
4. Αξιολογήστε το τέλος της συνέλευσης που συγκάλεσε ο Αχιλλέας.

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Τ, στ. 276-424): Η Βρισηίδα θρηνεί τον Πάτροκλο, παρέμβαση της Αθηνάς, ο Ξάνθος προμαντεύει στον Αχιλλέα το θάνατο.

1. Αξιολογήστε το θρήνο που κάνει για τον Πάτροκλο η Βρισηίδα (στ. 287-300).
2. Αξιολογήστε το θρήνο που κάνει για τον Πάτροκλο ο Αχιλλέας (στ. 315-337).
3. Αξιολογήστε το λόγο του Δία στην Αθηνά (στ. 340-348).
4. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν από τη συνομιλία του Αχιλλέα με το άλογό του (στ. 400-424);

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Με ποια εικόνα αρχίζει η ραψωδία αυτή;
2. Ποια είναι τα συναισθήματα των Ελλήνων στη συνέλευση που συγκαλεί ο Αχιλλέας;
3. Γιατί ο Αγαμέμνονας στο λόγο του (στ. 78-144) παρεμβάλλει το περιστατικό Δία-Ήρας;

4. Ποιο ρόλο παίζει ο Οδυσσέας στη συνέλευση των Ελλήνων που συγκαλεί ο Αχιλλέας;
5. Ποια εικόνα του Πάτροκλου βγαίνει από το θρήνο της Βρισηίδας (στ. 287-300);
6. Ποια εικόνα του Πάτροκλου βγαίνει από το θρήνο του Αχιλλέα (στ. 315-337);
7. Γιατί ο ποιητής βάζει τους γέρους να συνοδεύουν στους στ. 338-339 το θρήνο του Αχιλλέα;
8. Γιατί είναι σύντομη (στ. 349-355) η παρεμβολή της Αθηνάς;
9. Γιατί ο ποιητής δίνει έκταση (στ. 357-391) στον εξοπλισμό των Ελλήνων και του Αχιλλέα;
10. Ποια σημασία μπορεί να έχει το γεγονός, ότι εδώ για μόνη φορά ο ποιητής βάζει στο τέλος της ραψωδίας να μιλά ένα άλογο;

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Τ της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Ο ρόλος των θεών στη ραψωδία αυτή.
4. Μελέτη των παρομοιώσεων της ραψωδίας: ποια στοιχεία προβάλλονται, ποιες ποιητικές προθέσεις εξυπηρετούν.
5. Σκιαγραφία του Αχιλλέα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
6. Σκιαγραφία του Αγαμέμνονα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
7. Σκιαγραφία του Οδυσσέα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
8. Μελέτη του εμβόλιμου μυθικού στοιχείου στην επική αφήγηση - ανάλυση του δείγματος της ραψωδίας αυτής και συσχετισμός με άλλα δείγματα που προηγήθηκαν.
9. Μελέτη του μοτίβου της ομιλίας των ζώων - συσχετισμός του με άλλα δείγματα από την αρχαία ελληνική μυθολογία και ποίηση, από το δημοτικό τραγούδι, από ξένη λογοτεχνία.
10. Μελέτη του θρήνου για το νεκρό Πάτροκλο - συσχετισμός του με άλλα δείγματα ιδίως από τη νεοελληνική λαογραφία.

ΙΛΙΑΔΑΣ Υ

Συνέλευση των θεών στον Όλυμπο
Αντιπαράταξη των θεών στην Τροία
Ο Απόλλωνας ξεσηκώνει τον Αινεία
(στ. 1-111)

Έτσι τότε εξοπλίζονταν πλάι στα κυρτά τα πλοία
γύρω σου, του Πηλέα γιε, αχόρταγε για μάχη
οι Αχαιοί κι αντίκρυ τους οι Τρώες μες στον κάμπο.
Κι ο Δίας τότε πρόσταξε απ' την κορφή του Ολύμπου
του πολυφάραγγου θεούς σε σύναξη να κράξει
η Θέμιστα· κι αυτή παντού είπε να παν στο Δία.
Ούτε ποτάμι έλειψε -ο Ωκεανός μόνο-
ούτε απ' τις νεράιδες καμιά, που χαίρονται πανώρια
δάση και ποταμών πηγές και χλοερά λιβάδια.
Σαν έφτασαν στ' αρχοντικό του νεφελοστοιβάχτη,
σ' αίθουσες καλοσκάλιστες κάθονταν, που στο Δία
ο Ήφαιστος μαστόρεψε με τη σοφή του τέχνη.
Έτσι αυτοί μαζεύτηκαν· ούτε κι ο κοσμοσείστης
αψήφησε το λόγο της· απ' το πέλαγο βγήκε,
ανάμεσά τους κάθισε και ρώτησε το Δία:
«Γιατί, αστραποκέραυνε, μας κάλεσες να 'ρθούμε;
Κάτι στο νου σου έβαλες για Αχαιούς και Τρώες;
Τώρα σφαγή και πόλεμος ανάβει μεταξύ τους.»
Γύρισε κι αποκρίθηκε ο νεφελοστοιβάχτης:
«Κατάλαβες στα στήθη μου τι έχω, κοσμοσείστη,
με σκέψη ποια σας κάλεσα· που χάνονται, με νοιάζει.
Σ' ένα φαράγγι του Όλυμπου θα μείνω καθισμένος,
θα βλέπω και θα χαίρομαι· πηγαίνετε οι άλλοι
να φτάσετε στον πόλεμο των Αχαιών και Τρώων
και βοηθάτε και τους δυο, καθένας όπου κλίνει.
Αν ο Πηλείδης μόνος του τους Τρώες πολεμήσει,
του Πηλέα το γοργό γιο λίγο αυτοί θ' αντέξουν.
Κι από παλιά τον έτρεμαν και μόνο βλέποντάς τον·
μα τώρα, που η ψυχή του λυσσάει για το φίλο,

φοβάμαι μήπως πρόωρα το κάστρο τους κουρσέψει.»
Έτσι είπε και ξεσήκωσε σφαγή πεισματωμένη.
Τότε αντίγνωμοι οι θεοί, στον πόλεμο τραβούσαν·
η Ήρα με την Αθηνά στα πλοία των Αργείων,
ο κοσμοφόρος κι ο Ερμής ο σώστης που στις τέχνες
όλες του μυαλού πιο πολύ απ' όλους ξεχωρίζει·
μαζί τους και ο Ήφαιστος με έπαρση μεγάλη
κουτσαίνοντας· κι αδύναμα του σάλευαν τα σκέλη.
Στους Τρώες πάλι τράβηξαν ο κρανοσείστης Άρης,
η σαγιτεύτρα Άρτεμη, ο μακρομάλλης Φοίβος,
η Αφροδίτη η γελαστή, η Λητώ και ο Ξάνθος.
Όσο βρίσκονταν οι θεοί μακριά από ανθρώπους,
οι Αχαιοί καμάρωναν, γιατί είχε προβάλει
ο Αχιλλέας, που καιρό ήταν μακριά από μάχες·
των Τρώων πάλι έτρεμαν τα γόνατά τους κάτω·
φοβόνταν, καθώς έβλεπαν το γρήγορο Πηλείδη
να λάμπει μες στα όπλα του σαν αντροφόνος Άρης.
Μα όταν οι Ολύμπιοι πια έφτασαν κοντά τους,
σηκώθηκε η πολεμική Έριδα· κι η Παλλάδα
φώναζε άλλοτε ορθή πλάι στ' ανοιχτό χαντάκι
έξω απ' το τείχος, άλλοτε όπου βροντά το κύμα.
Ο Άρης πάλι φώναζε σαν μαύρη ανεμοζάλη
άγρια από την κορφή του κάστρου προς τους Τρώες,
πότε στην Καλλικόλωνη τρέχοντας, στο Σιμόη.
Έτσι οι μακάριοι θεοί ξεσήκωναν τους δύο
μάχη βαριά ανοίγοντας ανάμεσα σ' εκείνους.
Βρόντησε φοβερά θεών κι ανθρώπων ο πατέρας
από ψηλά κι από κάτω τράνταξε ο κοσμοσείστης
τη γη όλη την απέραντη, τα ψηλά κορφοβούνια.
Της Ίδης της πολύπηγης σειούνταν όλες οι ρίζες
και οι κορυφές, η Τροία, των Αχαιών τα πλοία.
Ο Άδης, ρήγας των νεκρών, φοβήθηκε κει κάτω,
πετάχτηκε απ' το θρόνο του φωνάζοντας, μη σκίσει
ο Ποσειδώνας πάνω του τη γη, ο κοσμοσείστης,
και σε θνητούς κι αθάνατους φανεί τ' αρχοντικό του

τ' αραχνιασμένο και φριχτό, που κι οι θεοί δε θέλουν·
τόσος ο βρόντος έγινε, καθώς θεοί ορμούσαν.
Στον Ποσειδώνα απέναντι το ρήγα τότε ο Φοίβος
κρατώντας βέλη φτερωτά αντίπαλος στεκόταν,
η γλαυκομάτα Αθηνά απέναντι στον Άρη,
στην Ήρα η χρυσότοξη Άρτεμη η τοξεύτρα,
η κυνηγάρισσα αδερφή του μακροσαγιτάρη,
στη Λητώ ο περίλαμπρος Ερμής πρωτοσωτήρας
κι απέναντι στον Ήφαιστο το τρίσβαθο ποτάμι,
που Σκάμαντρο όλοι οι θνητοί το λεν κι οι θεοί Ξάνθο.
Έτσι θεών αντίμαχοι θεοί στέκονταν τότε·
ο Αχιλλέας ωστόσο τον Έκτορα να σμίξει
λαχτάριζε· τον έσπρωχνε η ψυχή του με αίμα
τον άφθαρτο πολέμαρχο, τον Άρη, να χορτάσει.

Διάλογος Απόλλωνα-Αινεία (στ. 79-111)

Τον Αινεία ξεσήκωσε ο πολεμικός Φοίβος
στον Αχιλλέα να ριχτεί· του έδωσε αντρεία·
του Λυκάονα τη φωνή του Πριαμίδη πήρε
και μοιάζοντάς του μίλησε ο γιος του Δία Φοίβος:
«Αινεία, Τρώων άρχοντα, πού πήγαν οι φοβέρες
που είπες κρασοπίνοντας στους άρχοντες των Τρώων,
πως θα 'βγαινες να χτυπηθείς τάχα με τον Πηλείδη;»
Γύρισε κι αποκρίθηκε σ' εκείνον ο Αινείας:
«Δε θέλω, γιε του Πρίαμου· τι μ' αναγκάζεις τώρα
με τον αντρείο Πηλείδη να πολεμήσω αντίκρυ;
Δε θα σταθώ πρώτη φορά αντίκρυ στον Πηλείδη·
κι άλλοτε μ' έβαλε μπροστά αυτός με το κοντάρι
στην Ίδη, όταν όρμησε τα βόδια μας να πάρει
και κούρσεψε τη Λυρνησσό, την Πήδασο· ο Δίας
μ' έσωσε γοργά γόνατα κι ορμή χαρίζοντάς μου.
Θα με σκότωναν, Πηλείδης και Αθηνά Παλλάδα,
που να σκοτώνει πρόσταζε, δρόμο ανοίγοντάς του,
τους Τρώες και τους Λέλεγες με χάλκινο κοντάρι.
Γι' αυτό δε γίνεται κανείς μ' αυτόν να πολεμήσει·
πλάι του στέκει ένας θεός και πάντα τον γλιτώνει.
Ό,τι αυτός ρίξει πάει μπρος και ούτε σταματάει

πριν τρυπήσει θνητού κορμί. Αν την κρίση της μάχης
θεός δίκαια ζύγιαζε, εμένα δε νικούσε
εύκολα, κι ας καμαρώνει ολόχαλκος πως είναι.»
Σ' αυτόν τότε απάντησε ο γιος του Δία Φοίβος:
«Αντρείε, στους αιώνιους θεούς κι εσύ ευχήσου·
λεν πως και σένα γέννησε του Δία θυγατέρα,
η Αφροδίτη, και θεά κατώτερη εκείνον·
του θαλασσόγερου η μια, του Δία κόρη η άλλη.
Ρίξε τον άφθαρτο χαλκό λοιπόν· μη σε δειλιάζουν
καθόλου οι κατάρες του και τα σκληρά τα λόγια.»
Έτσι είπε κι έβαλε ορμή στα στήθη του ρηγάρχη
και στους προμάχους τράβηξε μ' αστραποβόλο κράνος.

Παρέμβαση της Ήρας υπέρ του Αχιλλέα
Διάλογος Αχιλλέα-Αινεία (στ. 112-258)

Μα η λευκοχέρα Ήρα είδε το γιο του Αγχίση,
προς τον Πηλείδη να ορμά απ' το στρατό περνώντας·
μάζεψε γύρω τους θεούς κι αυτά τα λόγια είπε:
«Ποσειδώνα και Αθηνά, καλά σκεφτείτε οι δυο σας
αυτά που βλέπετε εδώ σαν ποιο τέλος θα έχουν.
Να ο Αινείας πρόβαλε μ' αστραποβόλο κράνος
αντίκρυ στον Αχιλλέα· σπρώχνει αυτόν ο Φοίβος.
Μα μπρος, ας τον γυρίσουμε τώρα πια προς τα πίσω
ή στον Πηλείδη έπειτα κάποιος κοντά να πάει,
να του δώσει νίκη τρανή, τίποτε μην του λείψει,
πως οι πιο δυνατοί θεοί τον αγαπούν να ξέρει
και πως είναι ασήμαντοι όσοι παλιά πασχίζουν
να σώσουν απ' τον πόλεμο και τη σφαγή τους Τρώες.
Όλοι από τον Όλυμπο στη μάχη για να μπούμε
κατεβήκαμε, μην πάθει τίποτε μες στους Τρώες
για σήμερα· αργότερα όσα έγραψε η Μοίρα
στη ζωή να δει θα πάθει, όταν αυτός γεννιόταν.
Μα αν γι' αυτά φωνή θεού δεν τον πληροφορήσει,
θα φοβηθεί, αν ξάφνου δει θεό απέναντί του
στη μάχη· είναι δύσκολο θεούς να δεις μπροστά σου.»
Σ' εκείνην αποκρίθηκε ο κοσμοσείστης τότε:
«Ήρα, μη δυσανασχετείς άστοχα· δεν ταιριάζει!
Δε θα 'θελα με τους θεούς να χτυπηθούμε αλήθεια,

γιατί πολύ ανώτεροι είμαστε απ' εκείνους.
Ας πάμε να καθίσουμε σε κάποια σκοπιά πάνω
κι ο πόλεμος έγνοια θνητών θα γίνει δίχως άλλο.
Αν Άρης και Απόλλωνας τη μάχη αρχίσουν πρώτοι
ή τον Πηλείδη να κρατούν, να ρίχνει δεν αφήνουν,
τότε πια θα σηκώσουμε φριχτή εκεί τη μάχη·
νομίζω, πως γοργά πολύ εκείνοι θα γυρίσουν
στον Όλυμπο στη σύναξη των άλλων αθανάτων
δαμασμένοι αθέλητα απ' τα δικά μας χέρια.»

Ο γαλαζόχαιτος θεός, σαν είπε αυτά, μπρος μπήκε
προς το ψηλό ανάχωμα του Ηρακλή του άξιου,
που είχαν κάνει κάποτε οι Τρώες κι η Παλλάδα,
για να γλιτώνει πάνω του απ' το θαλάσσιο τέρας,
όταν απ' την ακρογιαλιά στον κάμπο τού ορμούσε.
Ο Ποσειδώνας κάθισε κει κι οι θεοί οι άλλοι
και μ' ένα σύννεφο πυκνό σκεπάστηκαν στους ώμους.
Πάνω στην Καλλικόλωνη κάθισαν και οι άλλοι
τριγύρω σου, Απόλλωνα, κι απ' τον πολέμαρχο Άρη.

Κάθονταν κι απ' τις δυο πλευρές και σκέφτονταν εκείνοι·
μα και οι δυο τους δίσταζαν τον πόλεμο ν' ανοίξουν
τον πικρό, κι ας τους πρόσταζε από ψηλά ο Δίας.

Ωστόσο άντρες κι άλογα γέμισε ο κάμπος όλος
και άστραφτε απ' το χαλκό· η γη όλη τρανταζόταν
απ' τα πόδια τους, έτσι που όλοι τους προχωρούσαν.
Κι οι δυο πιο αντρειωμένοι τη μάχη λαχταρώντας
ήταν μπροστά, ο Αινείας κι ο άξιος Αχιλλέας.
Πρώτος και φοβερίζοντας προχώρησε ο Αινείας
κουνώντας το στέριο κράνος· μια δυνατή ασπίδα
είχε στο στήθος του μπροστά, κουνούσε το κοντάρι.
Κι ο Πηλείδης πετάχτηκε αντίκρυ σαν λιοντάρι
αρπαχτικό, που λαχταρούν άντρες να το σκοτώσουν
και όλοι εκεί μαζεύονται· αδιάφορο εκείνο
φεύγει στην αρχή, αλλ' όταν κάποιος αντρειωμένος
νιος του ρίξει, μαζεύονται ανοίγοντας το στόμα,
βγάζουν αφρούς τα δόντια του, αντρειώνεται η καρδιά του,

χτυπά λαγγόνια και πλευρά παντού με την ουρά του,
τον εαυτό του μόνο του για μάχη εμψυχώνει,
τα μάτια του πετούν φωτιές κι ορμά ή να σκοτώσει
ή και αυτό να σκοτωθεί ανάμεσα στους πρώτους·
έτσι μανία έσπρωξε κι η δυνατή ψυχή του
του Αχιλλέα να ριχτεί στο δυνατό Αινεία.
Και όταν πια πλησίασαν ορμώντας αμοιβαία,
ο Αχιλλέας ο γοργός μίλησε έτσι πρώτος:

Λόγος του Αχιλλέα στον Αίαντα (στ. 178-198)

«Αινεία, τι ξεμάκρυνες απ' το στρατό σας τόσο;
Μήπως σε σπρώχνει η ψυχή να χτυπηθείς μαζί μου
πως θα γίνεις ελπίζοντας των Τρώων κυβερνήτης
από χάρη του Πρίαμου; Όμως κι αν με σκοτώσεις,
στο χέρι σου ο Πρίαμος βραβείο δε θα δώσει·
έχει παιδιά, έχει μυαλό, αστόχαστος δεν είναι.
Μετόχι μη σου χώρισαν πιο πλούσιο οι Τρώες,
καλό μ' αμπελοχώραφα, να έχεις για χαρά σου,
αν με σκοτώσεις; Δύσκολα, θαρρώ, θα το πετύχεις.
Λέω πως σε κυνήγησα κι άλλοτε με κοντάρι·
ξεχνάς πως, σαν σε πέτυχα μακριά από τα βόδια,
από της Ίδης τα βουνά σε έκανα να τρέχεις;
Τότε ούτε που γύριζες πίσω σου να κοιτάξεις.
Στη Λυρνησσό μου ξέφυγες· κι αυτήν κούρσεψα όμως
με συνδρομή της Αθηνάς, του Δία του πατέρα,
γυναίκες αιχμαλώτισα και για σκλαβιά τις πήρα·
εσένα σ' έσωσαν θεοί, ο Δίας και οι άλλοι.
Δε θα σε σώσουν τώρα πια, καθώς το λογαριάζεις.
Σου συνιστώ να τραβηχτείς, να μπεις μέσα στο πλήθος,
μη στέκεσαι αντίκρυ μου, κάποιο κακό μην πάθεις·
γιατί, σαν πάθει το κακό, κι ο άμυαλος το νιώθει.»
Γύρισε κι αποκρίθηκε σ' εκείνον ο Αινείας:

Λόγος του Αινεία στον Αχιλλέα (στ. 200-258)

«Πηλείδη, με τα λόγια σου, μικρό παιδί λες κι είμαι,
πως θα τρομάξω μη θαρρείς, γιατί κι εγώ γνωρίζω
να βγάζω απ' το στόμα μου λόγια πικρά, φοβέρες.
Ένας του άλλου ξέρουμε τη γενιά, τους γονείς του,
καθώς ακούμε από παλιά τα λόγια των ανθρώπων·

δεν είδες τους δικούς μου συ ούτε εγώ τους δικούς σου.
Λένε πως γιος του άψογου ρήγα Πηλέα είσαι,
ότι την ωριοπλέξουδη Θέτιδα μάνα έχεις·
του αντρείου Αγχίση γιος ωστόσο καμαρώνω
πως είμαι και πως μάνα μου η Αφροδίτη είναι·
το γιο θα κλάψει σήμερα ένα απ' τα δυο ζευγάρια·
με λόγια έτσι παιδιάστικα πια δε θα χωριστούμε,
καθόλου δε θα φύγουμε μ' αυτά από τη μάχη.
Όμως, αν θες, μάθε κι αυτά, να ξέρεις τη γενιά μου,
αυτήν που πολλοί άνθρωποι μέσα στον κόσμο ξέρουν.
Το Δάρδανο πρωτόκαμε ο νεφελοστοιβάχτης·
τη Δαρδανία έχτισε αυτός· η άγια Τροία
στον κάμπο δεν είχε χτιστεί, πόλη θνητών ανθρώπων·
στης Ίδης της πολύπηγης τα πλάγια ζούσαν τότε.
Γέννησε πάλι ο Δάρδανος το ρήγα Εριχθόνιο,
που στάθηκε ο πιο τρανός στα πλούτη απ' τους ανθρώπους·
μες στο λιβάδι έβοσκαν δικές του τρεις χιλιάδες
φοράδες, που καμάρωναν νιογέννητα πουλάρια.
Πόθησε ο Βοριάς αυτές, καθώς εκεί βοσκούσαν·
σαν άτι γαλαζόχαιτο έσμιξε με εκείνες·
γκαστρώθηκαν, του γέννησαν πουλάρια δωδεκάδα·
αυτά πάνω στην πλούσια γη όταν χοροπηδούσαν
στα στάχυα πάνω έτρεχαν χωρίς να τα λυγίζουν·
σαν σκιρτούσαν στης θάλασσας την απλωμένη ράχη,
έτρεχαν στο πέλαγο κει όπου το κύμα σπάει.
Γέννησε ο Εριχθόνιος ρηγάρχη για τους Τρώες
τον Τρώα· τρεις γιους άψογους γέννησε πάλι εκείνος,
τον Ίλο, τον Ασάρακο, τον άξιο Γανυμήδη,
που ήταν ο πιο όμορφος μες στους ανθρώπους όλους·
θεοί εκείνον άρπαξαν για κεραστή του Δία,
έτσι που ήταν όμορφος, να βρίσκεται μαζί τους.
Τον άξιο Λαομέδοντα γέννησε γιο ο Ίλος·
κι εκείνος πάλι γέννησε τον Τιθωνό, το Λάμπο,
τον τρανό Ικετάονα, Πρίαμο και Κλυτίο·
τον Κάπη ο Ασσάρακος, κι εκείνος τον Αγχίση·

τον Έκτορα ο Πρίαμος κι εμένα ο Αγχίσης.
Αυτή πως είναι η γενιά κι η φύτρα μου καυχιέμαι.
Μα την αντρεία των θνητών μικραίνει, μεγαλώνει
ο Δίας όπως θελήσει· γιατί πιο τρανός είναι.
Μα έλα σαν μικρά παιδιά μη λέμε τέτοια λόγια,
στη μέση καθώς είμαστε αγριεμένης μάχης.
Βρισιές να ξεστομίσουμε κι εγώ κι εσύ μπορούμε
πολλές· δε θα τις σήκωνε μ' εκατό κουπιά πλοίο.
Είναι η γλώσσα των θνητών εύστροφη κι οι κουβέντες
λογής λογής και των λόγων πλατύς παντού ο τόπος·
στον άλλο όποιο λόγο πεις τέτοιο κι εσύ θ' ακούσεις.
Μα ποια ανάγκη έχουμε να στήνουμε καβγάδες,
αντίλογους αντικριστά, λες κι είμαστε γυναίκες,
που ψυχοφθόρο μάλωμα όταν τις κυριέψει,
το στρώνουν σε μαλώματα καταμεσίς του δρόμου
λέγοντας ψεύτικα, σωστά, καθώς θυμός τις σπρώχνει;
Την ορμή μου τα λόγια σου δε θα τη σταματήσουν,
πριν χτυπηθούμε αντικριστά με χάλκινα κοντάρια·
μ' αυτά ας δοκιμάσουμε ένας τον άλλο τώρα!»

Μονομαχία Αχιλλέα-Αινεία Παρέμβαση του Ποσειδώνα υπέρ του Αινεία (στ. 259-363)

Είπε και κοντάρι γερό έριξε στην ασπίδα
τη φοβερή· βρόντησε αυτή στου κονταριού τη μύτη.
Ο Αχιλλέας κράτησε με το βαρύ του χέρι
την ασπίδα του μακριά· φοβόταν του Αινεία
το μακρόσκιο κοντάρι μη την περάσει ως πέρα,
ο άμυαλος! Δε σκέφτηκε, δεν πέρασε απ' το νου του
πως των θεών δε γίνεται τα ξακουσμένα δώρα
από θνητούς να δαμαστούν, εκείνοι να τα σπάσουν.
Του αντρείου Αινεία τότε το δυνατό κοντάρι
την ασπίδα δεν έσπασε· το χρυσάφι, το δώρο
του θεού, το εμπόδισε· πέρασε τις δυο στρώσεις,
μα τρεις ακόμη έμεναν, γιατί ο στραβοπόδης
πέντε στρώσεις της έκαμε, δύο χάλκινες, δύο
από καλάι, μια χρυσή· το κράτησε εκείνη.

Ο Αχιλλέας δεύτερος μακρόσκιο κοντάρι
έριξε και τη στρογγυλή ασπίδα του Αινεία,

χτύπησε κει στ' ακρόχειλο, όπου ο χαλκός ήταν
λεπτός, το βοϊδοτόμαρο λεπτό· και το κοντάρι
το φράξινο το πέρασε· βρόντησε η ασπίδα.
Τότε ο Αινείας ζάρωσε, σήκωσε την ασπίδα
φοβισμένος· απ' τους ώμους πέρασε το κοντάρι
και στο χώμα καρφώθηκε τρυπώντας της ασπίδας
τους δυο γύρους· ξέφυγε αυτός το μακρουλό κοντάρι
και στάθηκε· πίκρα πολλή του χύθηκε στα μάτια·
φοβήθηκε, που δίπλα του μπήχτηκε το κοντάρι.
Κι ο Αχιλλέας όρμησε το ξίφος του τραβώντας
με λύσσα κι άγριες φωνές· φούχτωσε κι ο Αινείας
μια κοτρόνα, έργο τρανό· αυτή δε θα μπορούσαν
να τη σηκώσουν δυο θνητοί, μα εύκολα αυτός μόνος.
Στο κράνος θα τον έβρισκε, καθώς ορμούσε τότε,
ή στην ασπίδα, που χαμό του έδιωξε μεγάλο,
κι εκείνον θα τον σκότωνε με σπαθί ο Πηλείδης,
αν δεν τους έπιανε η ματιά τότε του κοσμοσείστη·
γύρισε αυτός προς τους θεούς κι αυτά τα λόγια είπε:
«Ποπό, λυπάμαι αληθινά τον άτρομο Αινεία,
που με σπαθί του Πηλείδη γοργά θα πάει στον Άδη,
γιατί στα λόγια πείστηκε του μακρορίχτη Φοίβου
ο άμυαλος! Κακό χαμό αυτός δε θα του διώξει.
Γιατί να βασανίζεται χωρίς αυτός να φταίει
για ξένες έγνοιες άστοχα κι έχει χαρίσει δώρα
στους θεούς όσοι κατοικούν στου ουρανού τα πλάτη;
Ελάτε ας τον γλιτώσουμε εμείς από το χάρο.
Αν τον σκοτώσει ο Πηλείδης, μη μας θυμώσει ο Δίας
φοβάμαι· γι' αυτόν η μοίρα να μη σκοτωθεί είναι,
ώστε άφαντο και άκληρο το γένος του Δαρδάνου
να μείνει, που αγάπησε απ' όλα τα παιδιά του
πιο πολύ όσα γέννησε με θνητές ο Κρονίδης.
Το γένος πια του Πρίαμου το μίσησε εκείνος·
τους Τρώες πια θα κυβερνά ο δυνατός Αινείας
και των παιδιών του τα παιδιά, όσα θα 'ρθουν στον κόσμο.»
Η Ήρα η βοϊδόματη γύρισε και του είπε:

«Για τον Αινεία σκέψου συ ο ίδιος, κοσμοσείστη,
αν θα γλιτώσει τώρα αυτός ή απ' τον Αχιλλέα
θα τον αφήσεις να χαθεί, ενώ αντρείος είναι.
Γιατί ορκιστήκαμε οι δυο, εγώ και η Παλλάδα,
μπρος σ' όλους τους αθάνατους πολλές φορές ως τώρα
πως δε θα διώξουμε ποτέ το θάνατο απ' τους Τρώες
ούτε κι όταν θα καίγεται απ' άκρη σ' άκρη η Τροία
με μια φωτιά αδάμαστη απ' τους τρανούς Αργείους.»

Μόλις τα άκουσε αυτά τότε ο κοσμοσείστης,
μέσα στη μάχη όρμησε, στων κονταριών τους χτύπους,
κι έφτασε κει που βρίσκονταν Πηλείδης και Αινείας.
Ομίχλη αμέσως έριξε στα μάτια του Πηλείδη·
το χάλκινο κοντάρι του έβγαλε απ' την ασπίδα
του αντρειωμένου Αινεία κι απόθεσε στα πόδια
του γιου του Πηλέα μπροστά· κι ύστερα τον Αινεία
σηκώνοντάς τον απ' τη γη ψηλά τον πήγε πίσω.
Σπρωγμένος πια απ' το θεό πολλές σειρές αντρείων
και αλόγων πολλές σειρές πήδησε ο Αινείας
και βρέθηκε στης άγριας σφαγής την άκρη άκρη,
κει όπου ετοιμάζονταν οι Καύκωνες για μάχη.
Πολύ κοντά του έφτασε τότε ο κοσμοσείστης
και λόγια ανεμάρπαστα μιλώντας του του είπε:

«Αινεία, ποιος σε τύφλωσε απ' τους θεούς και σπρώχνει
αντικριστά να χτυπηθείς με τον τρανό Πηλείδη;
Είναι από σένα πιο γερός και στους θεούς πιο φίλος.
Όταν προβάλει αντίκρυ σου, συ κάνε προς τα πίσω,
ενώ δεν είναι η μοίρα σου, να μη βρεθείς στον Άδη.
Κι όταν εκείνος σκοτωθεί και λείψει απ' τον κόσμο,
έχοντας θάρρος τότε πια πολέμα μες στους πρώτους·
κανένας άλλος Αχαιός δε θα σκοτώσει εσένα.»

Αφού του τα εξήγησε, τον άφησε κει πέρα.
Και την ομίχλη σκόρπισε ευθύς από τα μάτια
στου Πηλείδη τη φοβερή· ανοίγοντας τα μάτια
βαρυγκομώντας μίλησε στη δυνατή ψυχή του:

«Ποπό, πόσο παράξενο αυτό που βλέπω τώρα!

Κείτεται το κοντάρι μου στη γη κι ούτε βλέπω
τον άντρα που του έριξα, για να τον θανατώσω.
Ήταν λοιπόν αγαπητός στους θεούς ο Αινείας·
και έλεγα πως άστοχα εκείνος καμαρώνει.
Μα ας πάει αυτός στο διάβολο! Δύναμη δε θα έχει
να μ' ανταμώσει· ξέφυγε χαρούμενος το χάρο.
Μα μπρος τους φιλοπόλεμους Αργείους να σηκώσω
και να ανοίξω πόλεμο αντίκρυ μ' άλλους Τρώες.»

Είπε και σ' όλους φώναζε μες στις γραμμές πηδώντας:
«Μακριά πια μη στεκόσαστε, Αργείοι, απ' τους Τρώες!
Μπρος, άντρας σ' άντρα απέναντι να πολεμά ας θέλει·
μου είναι δύσκολο πολύ, όσο κι αν είμαι αντρείος,
να κυνηγώ τόσο πολλούς, με όλους να παλεύω·
κι ο Άρης, αν κι αθάνατος, κι η Αθηνά Παλλάδα
να βγάλουν πέρα πόλεμο τόσο δε θα μπορούσαν.
Ωστόσο, όσο το μπορώ με χέρια, καρδιά, πόδια,
σας λέω πως τον πόλεμο διόλου δε θα αφήσω·
θα τρέξω σ' όλες τις γραμμές κι όποιον Τρώα προφτάσω
τώρα με το κοντάρι μου δε θα χαρεί καθόλου!»

Ο Απόλλωνας ξεσηκώνει τον Έκτορα
Μονομαχία Αχιλλέα-Έκτορα
Δράση του Αχιλλέα (στ. 364-503)

Έτσι αυτούς εμψύχωνε· κι ο Έκτορας τους Τρώες
έσπρωχνε κι έλεγε να παν ενάντια στον Πηλείδη:

«Τον Πηλείδη μη φοβάστε, αντρειωμένοι Τρώες.
Κι εγώ με τους αθάνατους θα τα 'βαζα με λόγια·
με όπλα είναι δύσκολο, γιατί είναι ανώτεροί μας.
Ο Πηλείδης τα λόγια του πράξη δε θα τα κάνει·
άλλο θα κάνει, στη μέση θ' αφήσει κάποιο άλλο.
Κι αν έχει χέρια σαν φωτιά, θα βγω εγώ μπροστά του,
κι αν έχει χέρια σαν φωτιά, σαν σίδερο τη λύσσα.»

Έτσι είπε εμψυχώνοντας· σήκωσαν τα κοντάρια
οι Τρώες, ύψωσαν φωνή κι έσμιξαν την ορμή τους.
Είπε τότε στον Έκτορα ζυγώνοντας ο Φοίβος:

«Τον Αχιλλέα, Έκτορα, μη βγεις να πολεμήσεις·
στο πλήθος και στην ταραχή εκεί περίμενέ τον,
να μη σου ρίξει από μακριά ή με σπαθί σε κόψει.»
Έτσι είπε· και ο Έκτορας χώθηκε όλος φόβο

μες στο στρατό, σαν άκουσε το θεϊκό το λόγο.
Ο Αχιλλέας όρμησε ζωσμένος με αντρεία
στους Τρώες και μουγκρίζοντας· σκότωσε πρώτα πρώτα
τον Ιφιτίωνα, τρανό Οτρυντέα γιο, ρήγα,
που μια νεράιδα γέννησε σ' εκείνον τον αντρείο
στην πλούσια Ύδα, στα ριζά του χιονισμένου Τμώλου.
Τότε, καθώς ορμούσε αυτός, τον χτύπησε ο Πηλείδης
κατάμεσα στην κεφαλή, που σχίστηκε στα δύο.
Με βρόντο κάτω έπεσε· καμάρωσε ο Πηλείδης:
«Κείτεσαι, Οτρυντέα γιε, που τρόμαζες τον κόσμο!
Έχεις εδώ το θάνατο κι απ' τη Γυγαία λίμνη
τη γενιά, όπου βρίσκεται και πατρικό σου κτήμα,
στον Ύλλο τον πολύψαρο, στον αφρισμένο Έρμο.»
Έτσι είπε καμαρώνοντας· τα μάτια αυτού σκοτάδι
σκέπασε και τον ξέσχιζαν των Αχαιών τ' αμάξια
στη μάχη με τις ρόδες τους. Μετά ο Αχιλλέας
τον τρανό Δημολέοντα, του Αντήνορα το τέκνο,
χτύπησε στα μελίγγια του, μέσα από το κράνος·
το χαλκομάγουλο κράνος δεν άντεξε· η μύτη
του κονταριού το κόκαλο τού έσπασε και όλο
το μυαλό του σκορπίστηκε· δάμασε την ορμή του.
Μετά τον Ιπποδάμαντα, που πήδησε απ' τ' αμάξι
κι ολόμπροστά του έφευγε, τον χτύπησε στην πλάτη.
Μούγκρισε και ξεψύχησε, όπως μουγκρίζει ταύρος,
αγόρια όταν τον σέρνουν στον Ελικώνιο ρήγα
και χαίρεται βαθιά πολύ μ' αυτούς ο κοσμοσείστης·
έτσι τα κόκαλα άφησε η αντρεία ψυχή του.
Έπειτα στον Πολύδωρο όρμησε ο Πηλείδης,
το γιο του Πρίαμου· αυτόν δεν άφηνε ο πατέρας
να βγει σε μάχη, γιατί ήταν το πιο μικρό παιδί του,
το πιο αγαπημένο του· στο τρέξιμο νικούσε
όλους· κι άμυαλα, να δείξει το πόσο σβέλτος ήταν,
έτρεχε μες στους πρόμαχους, ώσπου τον βρήκε ο χάρος·
ο Αχιλλέας ο γοργός τον πέτυχε στη μέση,
καθώς περνούσε δίπλα του, κει που χρυσά θηλύκια

τη ζώνη σφίγγουν στερεά κι ο θώρακας διπλώνει·
στον αφαλό του πέρασε του κονταριού η μύτη·
γονάτισε στενάζοντας· τον βρήκε το σκοτάδι·
κάτω στη γη σωριάστηκε κρατώντας τ' άντερά του.
Τον αδερφό Πολύδωρο ο Έκτορας σαν είδε
τα άντερά του να κρατά στο χώμα σωριασμένος,
σκοτείνιασαν τα μάτια του· δεν άντεξε να μένει
μακριά πια, αλλ' αντίκρυ πήγε στον Αχιλλέα
το μυτερό κοντάρι του κραδαίνοντας, σαν φλόγα·
τον είδε αυτός και πήδησε και με καμάρι είπε:
«Είναι κοντά ο άνθρωπος που πίκρανε προπάντων
την καρδιά μου σκοτώνοντας αγαπημένο φίλο·
μα πια δε θα κρυβόμαστε στους δρόμους του πολέμου.»
Και φώναξε στον Έκτορα λοξοκοιτάζοντάς τον:
«Ζύγωσε, γρηγορότερα το χάρο ν' ανταμώσεις!»
Ο κρανοσείστης Έκτορας του είπε χωρίς φόβο:
«Πηλείδη, με τα λόγια σου, μικρό παιδί λες κι είμαι,
πως θα τρομάξω μη θαρρείς, γιατί κι εγώ γνωρίζω
να βγάζω απ' το στόμα μου λόγια πικρά, φοβέρες.
Ξέρω πως είσαι συ τρανός κι εγώ κατώτερός σου·
όμως στα χέρια των θεών είναι όλα κρεμασμένα·
μπορεί, αν και κατώτερος, να πάρω την ψυχή σου·
είναι και το κοντάρι μου μ' ακονισμένη μύτη!»
Είπε και έριξε μ' ορμή το κοντάρι· φυσώντας
η Αθηνά το έδιωξε απ' τον τρανό Πηλείδη
μ' ελαφρή πνοή· γύρισε στον Έκτορα εκείνο
κι έπεσε μπρος στα πόδια του· ο Αχιλλέας τότε
όρμησε πάνω θέλοντας να πάρει τη ζωή του
μ' άγριες φωνές· ωστόσο τον άρπαξε ο Φοίβος
πολύ εύκολα ως θεός, τον σκέπασε μ' αντάρα.
Τρεις φορές πάνω όρμησε ο Πηλείδης
με το χάλκινο κοντάρι, τρεις βρήκε την αντάρα.
Όταν την τέταρτη φορά, όμοιος θεός, ορμούσε,
φοβέρες μ' ανεμάρπαστα λόγια βροντοφωνούσε:
«Σκύλε, το χάρο ξέφυγες! Γλίτωσες παραλίγο!

Τώρα πάλι ο Απόλλωνας σε γλίτωσε ο Φοίβος,
που θα του τάζεις βγαίνοντας στων κονταριών τους χτύπους.
Θα σε ξεκάνω αργότερα, κάπου θα σε πετύχω,
αν κάποιος από τους θεούς κι εμένα παραστέκει.
Τώρα σε άλλους θα χυθώ, όποιον πετύχω μπρος μου.»
Έτσι είπε και τον Δρύοπα ακόντισε στο σβέρκο·
έπεσε μπρος στα πόδια του· τον άφησε εκείνος
κι ακόντισε στο γόνατο τον αντρείο Δημούχο,
το τέκνο του Φιλήτορα· μετά με το σπαθί του
χτυπώντας τον από κοντά του πήρε την ψυχή του.
Τους Λαογόνο, Δάρδανο, του Βία γιους, ορμώντας
μαζί στο χώμα έριξε τους δυο από τ' αμάξι,
τον ένα ακοντίζοντας, με το σπαθί τον άλλο.
Τον Τρώα, γιο του Αλάστορα - πρόσπεσε αυτός μπρος του,
μήπως λύπη του έδειχνε, τον άφηνε να ζήσει
και δεν τον σκότωνε, γιατί τα ίδια χρόνια είχαν,
ο άμυαλος! Δεν ήξερε πως δε θα τον αλλάξει·
γλυκός δεν ήταν άνθρωπος ούτε ψυχοπονιάρης,
αλλά πολύ ορμητικός· αυτός παρακαλώντας
τα γόνατά του άγγιζε κι έμπηγε ο Πηλείδης
το σπαθί στο συκώτι του, που χύθηκε, και αίμα
πλημμύρισε τον κόρφο του· τον σκέπασε σκοτάδι,
καθώς του έφευγε η ψυχή. Ακόντισε το Μούλιο
προς το αυτί του από κοντά· απ' τ' άλλο αυτί του βγήκε
η χάλκινη αιχμή εκείνου· μετά με το σπαθί του
του Αγηνορίδη Έχεκλου έσχισε το κεφάλι·
από το αίμα πύρωσε το σπαθί· τρανή μοίρα
και πορφυρός ο θάνατος του σκέπασαν τα μάτια.
Μετά το Δευκαλίωνα, όπου τα νεύρα σμίγουν
με τον αγκώνα, τρύπησε στο χέρι με κοντάρι·
το χέρι εκείνου βάρυνε κι απόμεινε να βλέπει
μπροστά του πια το θάνατο· το σβέρκο ο Πηλείδης
χτυπώντας με σπαθί πέρα πέταξε με το κράνος
την κεφαλή του· το μυαλό έφυγε απ' τα σφοντύλια,
στη γη τεντώθηκε νεκρός. Μετά στο γιο του Πείρη

Ρίγμο όρμησε, που ήρθε απ' την εύφορη Θράκη·
κατάκορμα τον χτύπησε, μπήχτηκε στην κοιλιά του
το κοντάρι κι απ' τ' αμάξι έπεσε· και στην πλάτη
χτυπώντας τον Αρήθοο πέταξε απ' τ' αμάξι,
καθώς γυρνούσε τ' άλογα· και τρόμαξαν εκείνα.

Όπως λυσσάει τρανή φωτιά μες σε βαθιά φαράγγια
κι όλα τα δέντρα καίγονται πάνω σε ξεροβούνι
κι ο άνεμος εδώ κι εκεί στριφογυρνάει τη φλόγα,
έτσι με το κοντάρι του ορμούσε ο Πηλείδης
σαν θεός νεκρούς πατώντας· κι η γη πλημμύριζε αίμα.
Κι όπως τα πλατυμέτωπα βόδια που κάποιος ζεύει
να τρίψουν λευκό κριθάρι σε όμορφο αλώνι
και κάτω απ' τα πόδια τους γοργά εκείνο λιώνει,
έτσι και τα μονόνυχα άλογα του Πηλείδη
πατούσαν νεκρούς κι ασπίδες· του αμαξιού τ' αξόνι
βαφόταν κάτω μ' αίματα και του αμαξιού οι γύροι
απ' τις στάλες που ράντιζαν τα νύχια των αλόγων
κι οι ρόδες· μα ο Πηλείδης δόξα τρανή ζητούσε
κι απ' το λύθρο μολύνονταν τ' ανίκητά του χέρια.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Υ

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Θεομαχία. Ενώ Έλληνες και Τρώες εξοπλίζονται, ο Δίας συγκαλεί συνέλευση των θεών στον Όλυμπο και τους επιτρέπει να συμμετάσχουν στην αποφασιστική μάχη, την τελευταία και πιο άγρια της Ιλιάδας. Βροντή, που κάνει ο Δίας, και σεισμός, που προκαλεί ο Ποσειδώνας, συνοδεύουν την έναρξη της μάχης. Μόνο για λίγο οι θεοί μένουν θεατές. Η μάχη αρχίζει. Στην αρχή συγκρούεται ο Αχιλλέας με τον Αινεία, αλλά τον γλιτώνει ο Ποσειδώνας· στη συνέχεια ο Απόλλωνας γλιτώνει τον Έκτορα άλλη μια φορά από τη μοίρα του. Ο Αχιλλέας, σαν πυρκαγιά σε κατάξερο δάσος, λυσσομανά.

Στην εικοστή αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται η εικοστή έβδομη ημέρα της επικής αφήγησης.

στ. 2 Αξιοσημείωτη εδώ η αποστροφή του ποιητή στον Αχιλλέα κατά παρέκκλιση από την τριτοπρόσωπη επική αφήγηση - *αχόρταγε*· απόδοση του πρωτότυπου ἀκόρητος (από το στερητικό α- και το θέμα του ρήματος κορέννυμαι = χορταίνω - με άλλη γραφή το επίθετο αποδίδεται όχι στον Αχιλλέα, αλλά στους αντιμαχόμενους, δηλαδή *αχόρταγοι*).

στ. 5 *του πολυφάραγγου*· απόδοση του πρωτότυπου πολύπτυχος (από το επίθετο πολύς και το ουσιαστικό πτυχή).

στ. 7 Ο *Ωκεανός* δεν παίρνει μέρος στις συνελεύσεις των θεών, επειδή ανήκει σε παλιότερη γενιά θεών.

στ. 8 *νεράιδες*· απόδοση του πρωτότυπου νύμφαι. Ήταν θεότητες που κατοικούσαν σε νησιά, βουνά, δάση, πηγές, ποτάμια και αλλού, θεωρούνταν κόρες του Δία και προσδιορίζονταν, ανάλογα με το χώρο της δράσης τους, νηίδες (=θαλασσινές), ὀρεστιάδες (=βουνίσιες), ἀγρονόμοι (=αγροτικές) κ.τ.λ.

στ. 10 *του νεφελοστοιβάχτη*· απόδοση του πρωτότυπου νεφεληγερέτης (από το ουσιαστικό νεφέλη = σύννεφο και το θέμα του ρήματος ἀγείρω = συγκεντρώνω).

στ. 13 *ο κοσμοσείστης*· ο Ποσειδώνας· απόδοση του πρωτότυπου ἐνοσίχθων (από τα ουσιαστικά ἔνοσις = σεισμός, τράνταγμα, και χθών = γη).

στ. 16 *αστραποκέραυνε*· απόδοση του πρωτότυπου ἀργικέραυνος (από το επίθετο ἀργός = λαμπρός, αστραφτερός, και το ουσιαστικό κεραυνός).

στ. 25 Ο Δίας εδώ αφήνει στους θεούς ελευθερία στη δράση τους. Πβ. Θ11, όπου σε αντίστοιχη συνέλευση των θεών ο Δίας είχε απαγορεύσει την ανάμειξή τους - βλ. και Α505 και κάτω.

στ. 30 *πρόωρα*· απόδοση του πρωτότυπου ὑπέρμορον, δηλαδή πέρα ή αντίθετα με τη μοίρα, με τον προσδιορισμένο χρόνο ή τρόπο.

στ. 32 *αντίγνωμοι*· απόδοση του πρωτότυπου δίχα θυμὸν ἔχοντες, δηλαδή με διχασμένες τις ψυχικές διαθέσεις τους.

στ. 34 *ο κοσμοφόρος*· ο Ποσειδώνας· απόδοση του πρωτότυπου γαιήοχος (από το ουσιαστικό γαῖα = γη και το θέμα του ρήματος ἔχω = κρατώ, εξουσιάζω) - *ο σώστης*· απόδοση του πρωτότυπου ἐριούνης (από το επιτατικό ερι- = πολύ και το θέμα του ρήματος ὀνίνημι = ωφελώ).

στ. 38 *ο κρανοσείστης*· απόδοση του πρωτότυπου κορυθαίολος (από το ουσιαστικό κόρυς, κόρυθος = περικεφαλαία, κράνος, και το επίθετο αἰόλος = ευκίνητος).

στ. 39 *η σαγιτεύτρα*· απόδοση του πρωτότυπου ἰοχέαιρα (από το ουσιαστικό ἰός = σαγίτα, βέλος, και το θέμα του ρήματος χέω = χύνω, σκορπώ, ρίχνω) - *ο μακρομάλλης*· απόδοση του πρωτότυπου ἀκερσεκόμης (από το στερητικό α-, το θέμα του ρήματος κείρω = κουρεύω και το ουσιαστικό κόμη = μαλλιά, δηλαδή ακούρευτος, αυτός που δεν κουρεύει ποτέ τα μαλλιά του).

στ. 40 *η γελαστή*· απόδοση του πρωτότυπου φιλομειδής (από τα θέματα των ρημάτων φιλῶ = αγαπώ, αρέσω, και μειδιῶ = γελώ) - Η *Λητώ* είναι μητέρα του Απόλλωνα και της Άρτεμης - Ο *Ξάνθος* είναι ποτάμιος θεός της Τροίας (οι θεοί τον ονομάζουν έτσι, ενώ οι άνθρωποι Σκάμανδρο - βλ. Υ74).

στ. 45 *γρήγορο*· απόδοση του πρωτότυπου ποδώκης (από το ουσιαστικό ποῦς, ποδός = πόδι και το επίθετο ὠκύς = γρήγορος).

στ. 46 *αντροφόνος*· απόδοση του πρωτότυπου βροτολοιγός (σύνθετα από τα βροτός = θνητός και λοιγός = καταστροφή, θάνατος).

στ. 48 *η πολεμική*· απόδοση του πρωτότυπου λαοσσόος (από το ουσιαστικό λαός και το θέμα του ρήματος σεύω = ξεσηκώνω, ερεθίζω, δηλαδή αυτή που ξεσηκώνει τους ανθρώπους σε μάχη).

στ. 51 *μαύρη ανεμοζάλη*· απόδοση του πρωτότυπου ἐρεμνὴ λαῖλαψ.

στ. 53 *Η Καλλικόλωνη* ήταν τοπωνύμιο ανάμεσα στην Τροία και στον ποταμό Σιμόη (το τοπωνύμιο από το επίθετο καλός = ωραίος και το ουσιαστικό κολωνός = λόφος, δηλαδή Ωριοβούνι).

στ. 58 απόδοση του πρωτότυπου γαῖαν ἀπειρεσίην ὀρέων τ' αἰπεινὰ κάρηνα.

στ. 59 *της πολύπηγης*· απόδοση του πρωτότυπου πολυπίδαξ (από το επίθετο πολύς και το ουσιαστικό πίδαξ = πηγή).

στ. 61 *Ο Άδης, ρήγας των νεκρών*· απόδοση του πρωτότυπου ἄναξ ἐνέρων Ἀϊδωνεύς.

στ. 65 *τ' αραχνιασμένο και φριχτό*· απόδοση του πρωτότυπου εὐρώεις σμερδαλέος (το πρώτο επίθετο από το ουσιαστικό εὐρώς = μούχλα).

στ. 69 *γλαυκομάτα*· απόδοση του πρωτότυπου γλαυκῶπις (από το επίθετο γλαυκός και το ὤψ).

στ. 70 *η χρυσότοξη*· απόδοση του πρωτότυπου χρυσηλάκατος (από τα χρυσοῦς και ἠλακάτη = εδώ, βέλος) - *η τοξεύτρα*· βλ. σχόλιο στο στ. 39 (*η σαγιτεύτρα*).

στ. 71 *η κυνηγάρισσα*· απόδοση του πρωτότυπου κελαδεινή (από το ουσιαστικό κέλαδος = θόρυβος, δηλαδή αυτή που κυνηγώντας κάνει θόρυβο με τις φωνές της) - *του μακροσαγιτάρη*· απόδοση του πρωτότυπου ἕκατος (από το επίρρημα ἑκάς = μακριά, δηλαδή αυτός που πετυχαίνει το στόχο του από μακριά).

στ. 72 *ο περίλαμπρος πρωτοσωτήρας*· απόδοση του πρωτότυπου σῶκος ἐριούνιος (το πρώτο επίθετο από το θέμα του ρήματος σαόω = σώζω, για το δεύτερο βλ. σχόλιο στο στ. 34).

στ. 73 *τρίσβαθο*· απόδοση του πρωτότυπου βαθυδίνης (από το επίθετο βαθύς και το ουσιαστικό δίνη).

στ. 78 *τον άφθαρτο πολέμαρχο*· απόδοση του πρωτότυπου ταλαύρινος πολεμιστής (το επίθετο από το θέμα ταλ- = υπομένω και το ουσιαστικό ῥινός = ασπίδα, δηλαδή αυτός που αντέχει στην ορμή των ασπίδων, καρτερικός, ακαταμάχητος).

στ. 79 *ο πολεμικός*· απόδοση του πρωτότυπου λαοσσόος (βλ. σχόλιο στο στ. 48).

στ. 92 Η *Λυρνησσός*, πατρίδα της Βρισηίδας και η *Πήδασος*, πρωτεύουσα των Λελέγων, ήταν μικρασιατικές πόλεις, συμμαχικές των Τρώων.

στ. 102 *ολόχαλκος*· απόδοση του πρωτότυπου παγχάλκεος (από τα πᾶς = όλος και χάλκεος = χάλκινος).

στ. 106 *θεά κατώτερη*· η Θέτιδα, θαλασσινή θεότητα, δε συμπεριλαμβανόταν στους θεούς του Ολύμπου.

στ. 107 *του θαλασσόγερου*· του θαλασσινού θεού Νηρέα.

στ. 108 *τον άφθαρτο*· απόδοση του πρωτότυπου ἀτειρής (από το στερητικό α- και το θέμα του ρήματος τείρομαι = καταστρέφομαι).

στ. 110 *του ρηγάρχη*· απόδοση του πρωτότυπου ποιμὴν λαῶν.

στ. 112 *η λευκοχέρα*· απόδοση του πρωτότυπου λευκώλενος (από το επίθετο λευκός και το ουσιαστικό ὠλένη) - *το γιο του Αγχίση*· τον Αινεία.

στ. 144 *ο γαλαζόχαιτος*· απόδοση του πρωτότυπου κυανοχαίτης.

στ. 145-148 Κατά την παράδοση κάποτε οι θεοί Απόλλωνας και Ποσειδώνας υπηρέτησαν με εντολή του Δία το Λαομέδοντα, γιο του Ίλου· επειδή ο άρχοντας αυτός της Τροίας δεν τους έδινε τη συμφωνημένη αμοιβή, οργισμένος ο Ποσειδώνας έστειλε ένα τεράστιο κήτος, που κατέτρωγε τον πληθυσμό της χώρας· ο Λαομέδοντας υποσχέθηκε ως έπαθλο αθάνατα άλογα σ' όποιον σκοτώσει το κήτος· κι ο Ηρακλής προστατευόμενος από ψηλό ανάχωμα (ἀμφίχυτον τεῖχος στο πρωτότυπο), μπήκε στο στόμα του κήτους και το σκότωσε· ο Λαομέδοντας όμως δεν τήρησε την υπόσχεσή του και ο Ηρακλής τότε κυρίευσε το Ίλιο· αυτή ήταν η πρώτη άλωση της Τροίας. Βλ. και Ε638 και κάτω, Φ435 και κάτω.

στ. 151 Για την Καλλικόλωνη βλ. σχόλιο στο στ. 53.

στ. 152 Αξιοσημείωτη εδώ η αποστροφή του ποιητή στο θεό Απόλλωνα κατά παρέκκλιση από την τριτοπρόσωπη επική αφήγηση.

στ. 162 *δυνατή*· απόδοση του πρωτότυπου θοῦρις (από το θέμα του ρήματος θρώσκω = πηδώ, ορμώ, δηλαδή ορμητική, ακάθεκτη).

στ. 164-175 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 175 *δυνατό*· απόδοση του πρωτότυπου μεγαλήτωρ (από το επίθετο μεγάλος και το ουσιαστικό ἦτορ = καρδιά, δύναμη ψυχής).

στ. 184 *μετόχι*· απόδοση του πρωτότυπου τέμενος (από το θέμα του ρήματος τέμνω = κόβω, χωρίζω).

στ. 198 απόδοση του πρωτότυπου: ῥεχθὲν δέ τε νήπιος ἔγνω.

στ. 200-202 τυπικοί στίχοι· βλ. Υ431-433.

στ. 207 *ωριοπλέξουδη*· απόδοση του πρωτότυπου καλλιπόκαμος (από το θέμα του επιθέτου καλός = ωραίος και το ουσιαστικό πλόκαμος = πλεξούδα) - Δεν αποδόθηκε το επίθετο ἁλοσύδνη = θαλασσογέννητη, που συνοδεύει το όνομα της Θέτιδας.

στ. 211 *με λόγια πια παιδιάστικα*· απόδοση του πρωτότυπου ἔπεα νηπύτια.

στ. 232 *τον άξιο*· απόδοση του πρωτότυπου ἀντίθεος (από την πρόθεση ἀντί και το ουσιαστικό θεός, δηλαδή ισάξιος με θεό, ισόθεος).

στ. 234 *για κεραστή*· απόδοση του απαρεμφάτου οἰνοχοεύειν (από το οἶνος = κρασί και το θέμα του ρήματος χέω = χύνω).

στ. 248 *εύστροφη*· απόδοση του πρωτότυπου στρεπτή (από το ρήμα στρέφω).

στ. 263 *μακρόσκιο*· απόδοση του πρωτότυπου δολιχόσκιον (από το επίθετο δολιχός = μακρύς και το ουσιαστικό σκιά).

στ. 267 *του αντρείου*· απόδοση του πρωτότυπου δαΐφρων (από το θέμα του ρήματος δαίω = κόβω, σφάζω, και από το ουσιαστικό φρήν = νους, δηλαδή εμπειροπόλεμος) - *το δυνατό*· απόδοση του πρωτότυπου ὄβριμον (από το θέμα του ρήματος βρίθω = είμαι γεμάτος, βαρύς).

στ. 270 *στραβοπόδης*· ο Ήφαιστος· απόδοση του πρωτότυπου κυλλοποδίων (από το επίθετο κυλλός = στραβός, κουλός, και το οὐσιαστικό ποῦς, ποδός = πόδι).

στ. 272 *καλάι* είναι ο κασσίτερος.

στ. 277 *φράξινος*· από ξύλο φράξου, μελιάς.

στ. 288 *θα τον έβρισκε*· ο Αινείας τον Αχιλλέα - *καθώς ορμούσε*· ο Αχιλλέας.

στ. 291 *του κοσμοσείστη*· του Ποσειδώνα - βλ. σχόλιο στο στ. 13).

στ. 293 *τον άτρομο*· απόδοση του πρωτότυπου μεγαλήτωρ· βλ. σχόλιο στο στ. 175.

στ. 295 *του μακρορίχτη*· απόδοση του πρωτότυπου ἕκατος· βλ. σχόλιο στο στ. 71.

στ. 307-308 Αξιοσημείωτη εδώ η προεξαγγελία του αφανισμού του γένους του Πρίαμου και το πέρασμα της τρωικής ηγεσίας στα χέρια του Αινεία - το μυθολογικό αυτό δεδομένο θα χρησιμοποιήσει αργότερα ο λατίνος ποιητής *Βιργίλιος* για την επική σύνθεσή του «Αινειάδα».

στ. 309 *η βοϊδομάτα*· απόδοση του πρωτότυπου βοῶπις (από το ουσιαστικό βοῦς = βόδι και το ὦψ = μάτι).

στ. 317 — *με μια φωτιά αδάμαστη*· απόδοση του πρωτότυπου μαλερὸν πῦρ - *απ' τους τρανούς Αργείους*· απόδοση του πρωτότυπου ἀρήιοι υἷες Ἀχαιῶν.

στ. 323 — *του αντρειωμένου*· απόδοση του πρωτότυπου μεγαλήτωρ· βλ. σχόλιο στο στ. 175.

στ. 328 — *της άγριας σφαγής*· απόδοση του πρωτότυπου πολυάϊξ πόλεμος (από το επίθετο πολύς και το θέμα του ρήματος ἀΐσσω = ορμώ, δηλαδή σφοδρός, πολυτάραχος).

στ. 329 — Για τους *Καύκωνες* βλ. Κ429.

στ. 333 — *με τον τρανό*· απόδοση του πρωτότυπου ὑπέρθυμος (από την πρόθεση ὑπέρ = πολύ και το ουσιαστικό θυμός = ψυχή).

στ. 337-339 — Αξιοσημείωτη εδώ η αναφορά στο θάνατο του Αχιλλέα πριν από την άλωση της Τροίας και στην επιβίωση του Αινεία.

στ. 342 — *τη φοβερή*· απόδοση του πρωτότυπου θεσπέσιος (από τα θέματα του ουσιαστικού θεός και του απαρεμφάτου εἰπεῖν, δηλαδή θεόπνευστος, εκπληκτικός).

στ. 349 — *μα ας πάει αυτός στο διάβολο!* - απόδοση του πρωτότυπου ἐρρέτω (προστακτική του ρήματος ἔρρω = χάνομαι, δηλαδή ας χαθεί).

στ. 366 — *αντρειωμένοι*· απόδοση του πρωτότυπου ὑπέρθυμοι·βλ. σχόλιο στο στ. 333.

στ. 371-372 — Το ημιστίχιο εἰ πυρὶ χεῖρας ἔοικε επαναλαμβάνεται στους δυο στίχους.

στ. 380 — *μες στο στρατό*· απόδοση του πρωτότυπου οὐλαμὸς ἀνδρῶν.

στ. 382 — *μουγκρίζοντας*· απόδοση του πρωτότυπου σμερδαλέα ἰάχων.

στ. 383 — Ο *Ιφιτίωνας* ήταν ηγέτης των Μαιόνων· βλ. Β886.

στ. 384 — *νεράιδα*· απόδοση του πρωτότυπου νύμφη νηίς.

στ. 385 — Η *Ύδη* ήταν προπόλισμα της κατοπινής πόλης των Σάρδεων. - Ο *Τμώλος* είναι βουνό της Λυδίας, απ' όπου πηγάζει ο Πακτωλός ποταμός.

στ. 390 — Η *Γυγαία λίμνη* είναι στη Λυδία.

στ. 392 — Ο *Ύλλος* ήταν ποτάμι της Λυδίας που χυνόταν στον Έρμο - *πολύψαρος*· απόδοση του πρωτότυπου ἰχθυόεις - *αφρισμένος*· απόδοση του πρωτότυπου δινήεις.

στ. 396 *τον τρανό*· απόδοση του πρωτότυπου ἐσθλὸν ἀλεξητῆρα μάχης.

στ. 398 *το χαλκομάγουλο κράνος*· απόδοση του πρωτότυπου χαλκοπάρειος κυνέη (το επίθετο από το επίθετο χαλκοῦς = χάλκινος και το ουσιαστικό παρειά = μάγουλο).

στ. 403-405 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 404 *στον Ελικώνιο ρήγα*· τον Ποσειδώνα (από την πόλη της Αχαΐας Ελίκη, όπου λατρευόταν ιδιαίτερα ο θεός).

στ. 413 *ο γοργός*· απόδοση του πρωτότυπου ποδάρκης (από το ουσιαστικό ποῦς, ποδός = πόδι και το θέμα του ρήματος ἀρκέω).

στ. 430 *ο κρανοσείστης*· βλ. σχόλιο στο στ. 38.

στ. 431-433 τυπικοί στίχοι· βλ. Υ200-202 (όπου τα ίδια λόγια λέγει ο Αινείας).

στ. 467 *γλυκός*· απόδοση του πρωτότυπου γλυκύθυμος (από το επίθετο γλυκύς και το ουσιαστικό θυμός = ψυχή) - *ψυχοπονιάρης*· απόδοση του πρωτότυπου ἀγανόφρων (από το επίθετο ἀγανός = μαλακός, ήπιος, και το ουσιαστικό φρήν = νους).

στ. 485 *εύφορη*· απόδοση του πρωτότυπου ἐριβῶλαξ (από το επιτατικό ερι- = πολύ και το ουσιαστικό βῶλος).

στ. 490-494 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 495-499 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Υ

Η εικοστή ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας καλύπτεται κυρίως από τη δράση των θεών, που ύστερα από την άνεση που τους δίνει ο Δίας συμπαρατάσσονται με την μια ή με την άλλη παράταξη, χωρίς ωστόσο να χτυπιούνται μεταξύ τους (ο υπότιτλος, επομένως, της ραψωδίας αυτής «Θεομαχία» δεν αποτελεί απόλυτη κυριολεξία).

Οι πρώτοι τρεις στίχοι της ραψωδίας αποτελούν μια αποστροφή του ποιητή στον Αχιλλέα, με την οποία προοιμιάζεται η δράση του. Αμέσως όμως ο ποιητής μεταφέρει την αφήγησή του στον Όλυμπο, όπου με πρόσκληση του Δία συγκεντρώνονται όλοι και όλες, πρωτεύουσες και δευτερεύουσες θεότητες, και τους διανοίγεται η δυνατότητα παρεμβολής στον Τρωικό πόλεμο (στ. 20-30). Όσο να μπει σε κίνηση η παρεμβολή των θεών, ο ποιητής μας δίνει το κλίμα που επικρατεί στα δυο στρατόπεδα με την εμφάνιση του Αχιλλέα (στ. 41-46).

Η εμφάνιση των θεών στο πεδίο της μάχης συνοδεύεται από «διοσημία»: Δίας και Ποσειδώνας τραντάζουν την οικουμένη, ο Άδης τρομάζει μη σχιστεί η γη και αποκαλυφθεί το αποκρουστικό και για τους θεούς βασίλειό του (στ. 56-66). Πρώτος από τους θεούς παρεμβάλλεται μεταμορφωμένος ο Απόλλωνας, που ξεσηκώνει προκλητικά του Αινεία (στ. 79-85). Ο ήρωας δικαιολογείται για την αποφυγή μιας σύγκρουσης με τον Αχιλλέα κάνοντας μνεία προγενέστερης περιπέτειάς του (στ. 87-102), αλλ' ο θεός τονίζοντάς του ότι η δική του μάνα είναι θεά ανώτερη από τη θεά μάνα του Αχιλλέα (στ. 104-109) τον ωθεί στη μάχη.

Από την άλλη πλευρά η Ήρα ξεσηκώνει τη δική της ομάδα θεών βλέποντας την παρορμημένη από τον Απόλλωνα κινητικότητα του Αινεία· την ενδιαφέρει να μη χάσει τη ζωή του σ' αυτή τη φάση ο Αχιλλέας (στ. 115-131). Ο Ποσειδώνας δείχνει να αποστέργει τη σύγκρουσή τους με άλλους θεούς, δηλώνει πάντως κατηγορηματικά ότι θα δράσει αποτελεσματικά, αν με την παρεμβολή τους ο Άρης και ο Απόλλωνας εμποδίσουν την πολεμική δραστηριότητα του Αχιλλέα (στ. 133-143).

Ως προοίμιο της μονομαχίας Αχιλλέα-Αινεία δίνεται μια παραστατική εικόνα (στ. 156-158) της κίνησης των δυο στρατών. Κι αμέσως δίνεται η ορμητικότητα των δυο μονομάχων, με πιο έντονα απεικονισμένη εκείνη του Αχιλλέα (στ. 159-175). Κατά τον επικό τρόπο, προηγούνται οι λόγοι των υποψήφιων μονομάχων και ακολουθεί η μονομαχία. Πρώτος ο Αχιλλέας (στ. 178-198) κάνει ερεθιστικά ερωτήματα στον αντίπαλό του, του θυμίζει προγενέστερη σύγκρουσή τους και του συνιστά να αποτραβηχτεί. Δεύτερος ο Αινείας (στ. 200-258) απαντά άφοβος και αντιπαραθέτει στην καταγωγή του αντιπάλου του τη δική του γενεαλογία· δηλώνει περιφρόνηση στον άσκοπο διάλογο σε ώρα μάχης και αρχίζει τη μονομαχία. Η περιγραφή της μονομαχίας (στ. 259-291) είναι πολύ παραστατική. Η παρέμβαση του Ποσειδώνα σώζει τον Αινεία (στ. 292-339) και ο Αχιλλέας, όταν ο Πqσειδώνας αποσύρει την ομίχλη που είχε ρίξει στα μάτια του, μένει έκθαμβος

για τη φανερή προστασία του Αινεία από τους θεούς (στ. 344-352) και στρέφεται στους συμπολεμιστές του παρορμώντας τους στη μάχη (στ. 354-363).

Ακολουθεί η δεύτερη μονομαχία ανάμεσα στον Αχιλλέα και στον Έκτορα. Ο Τρωαδίτης ηγέτης εμψυχώνει τους συμπολεμιστές του και δηλώνει την πρόθεσή του να μονομαχήσει με τον Αχιλλέα (στ. 366-372). Την ορμητικότητα του Έκτορα, σαν προοικονομία του θανάτου του, ανακόπτει ο Απόλλωνας (στ. 376-378). Κι έτσι ανοίγεται η δυνατότητα στον Αχιλλέα, καθώς ο Έκτορας λουφάζει μέσα στο στρατό του (στ. 379-380), να αναπτύξει φονική δραστηριότητα (στ. 381-418). Ο φόνος του μικρότερου γιου του Πρίαμου, του Πολύδωρου, βγάζει τον Έκτορα από την προστατευμένη θέση του και τον φέρνει αντιμέτωπο με τον Αχιλλέα - η σύσταση του Απόλλωνα έχει λησμονηθεί. Ο Αχιλλέας χαίρεται με την προοπτική της μονομαχίας (στ. 425-427) και προκαλεί τον Έκτορα (στ. 429). Εκείνος δείχνει αφοβία, αν και αναγνωρίζει την ανωτερότητα του αντιπάλου του (στ. 431-437). Στη μονομαχία που ακολουθεί η Αθηνά προστατεύει τον Αχιλλέα και ο Απόλλωνας τον Έκτορα, που τρεις φορές γλιτώνει από την ορμή του αντιπάλου του και χάνεται από το οπτικό πεδίο εκείνου· ο Αχιλλέας υποπτεύεται την παρέμβαση του Απόλλωνα (στ. 438-454).

Η εικοστή ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας κλείνει με τη συνέχεια της δράσης του Αχιλλέα (στ. 455-503), που δίνεται με πολύ παραστατικές παρομοιώσεις. Στην πρώτη από αυτές (στ. 490-494) ο Αχιλλέας παρομοιάζεται με ανεμόσυρτη φλόγα που λυσσομανά μέσα σε φαράγγια· στη δεύτερη (στ. 495-502) το πέρασμα του άρματος του Αχιλλέα πάνω από νεκρούς και εγκαταλειμμένα όπλα παρομοιάζεται με αλωνόπετρα που μεταβάλλει στο αλώνι τα δεμάτια σε άχυρο. Η δράση αυτή του αιματοβαμένου Αχιλλέα παρουσιάζεται σαν αξεδίψαστη μανία.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Υ

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Υ της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 4 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-111, β) στ. 112-258, γ) στ. 259-363 και δ) στ. 364-503. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Υ, στ. 1-111): Συνέλευση των θεών στον Όλυμπο, αντιπαράταξη των θεών στην Τροία, ο Απόλλωνας ξεσηκώνει τον Αινεία.

1. Αξιολογήστε τη συνομιλία Ποσειδώνα-Δία στη συνέλευση των θεών (στ. 16-30).
2. Πώς προβάλλεται στη διδακτική αυτή ενότητα ο Αχιλλέας;
3. Πώς προβάλλεται η παρουσία των θεών στη διδακτική αυτή ενότητα;
4. Αξιολογήστε τη συνομιλία του μεταμορφωμένου Απόλλωνα με τον Αινεία (στ. 79-109).

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Υ, στ. 112-258): Παρέμβαση της Ήρας υπέρ του Αχιλλέα, διάλογος Αχιλλέα-Αινεία πριν από τη μονομαχία τους.

1. Αξιολογήστε το διάλογο Ήρας-Ποσειδώνα (στ. 115-143).
2. Αξιολογήστε την περιγραφή που προηγείται από το διάλογο Αχιλλέα-Αινεία (στ. 156-175).
3. Αξιολογήστε το λόγο του Αχιλλέα προς τον Αινεία (στ. 178-198).
4. Αξιολογήστε το λόγο του Αινεία προς τον Αχιλλέα (στ. 200-258).

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Υ, στ. 259-363): Μονομαχία Αχιλλέα-Αινεία, παρέμβαση του Ποσειδώνα υπέρ του Αινεία.

1. Αξιολογήστε την περιγραφή της μονομαχίας Αχιλλέα-Αινεία (στ. 259-287).
2. Αξιολογήστε το διάλογο Ποσειδώνα-Ήρας (στ. 293-317).
3. Αξιολογήστε το λόγο του Ποσειδώνα στον Αινεία (στ. 332-339).
4. Αξιολογήστε το μονόλογο (στ. 344-352) και το λόγο του Αχιλλέα (στ. 354-363).

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Υ, στ. 364-503): Ο Απόλλωνας συμβουλεύει τον Έκτορα, μονομαχία Αχιλλέα-Έκτορα, δράση του Αχιλλέα.

1. Αξιολογήστε το λόγο του Έκτορα προς τους συμμαχητές του (στ. 366-372).
2. Γιατί ο Απόλλωνας συμβουλεύει τον Έκτορα (στ. 332-334);
3. Αξιολογήστε το διάλογο Αχιλλέα-Έκτορα (στ. 428-437).
4. Αξιολογήστε το τέλος της ραψωδίας αυτής (στ. 490-503).

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Γιατί στην αρχή της ραψωδίας ο ποιητής απευθύνεται στον Αχιλλέα;
2. Γιατί Δίας και Ποσειδώνας αναταράζουν τη γη λίγο πριν από την αντιπαράθεση των θεών στην Τροία;
3. Γιατί οι θεοί στους στ. 153-155 παρουσιάζονται διστακτικοί;
4. Τι εξυπηρετείται με τη γενεαλογία που αναπτύσσει ο Αινείας στους στ. 215-241;
5. Τι εξυπηρετείται μ' όσα λέγει στους στ. 306-308 ο Ποσειδώνας;
6. Ποια προεξαγγελία του Ποσειδώνα επαναλαμβάνει ο Απόλλωνας στον Αινεία;
7. Γιατί ο ποιητής βάζει τον Έκτορα να επαναλαμβάνει στο λόγο του (στ. 366-372) την ίδια φράση;
8. Γιατί ο ποιητής απομακρύνει την αναμέτρηση Αχιλλέα-Έκτορα;
9. Γιατί ο ποιητής βάζει τον Αχιλλέα να αναπτύσσει μεγάλη πολεμική δράση στη ραψωδία αυτή;
10. Γιατί υπάρχουν απανωτές πλατιές παρομοιώσεις στο τέλος της ραψωδίας;

* * *

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Υ της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Ο ρόλος των θεών στη ραψωδία αυτή.
4. Μελέτη των παρομοιώσεων της ραψωδίας: ποια στοιχεία προβάλλονται, ποιες ποιητικές προθέσεις εξυπηρετούν.
5. Μελέτη των συνελεύσεων των θεών-συσχετισμός με προηγούμενες συνελεύσεις (Δ1-72 και Θ1-52).
6. Μελέτη της θεομαχίας (Υ54-74).
7. Μελέτη των μονομαχιών της ραψωδίας αυτής - συσχετισμός με αντίστοιχες άλλων ραψωδιών.
8. Σκιαγραφία του Αχιλλέα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
9. Σκιαγραφία του Αινεία απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
10. Σκιαγραφία του Έκτορα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.

ΙΛΙΑΔΑΣ Φ

Η φονική δράση του Αχιλλέα
Ο φόνος του Πριαμίδη Λυκάονα
(στ. 1-135)

Σαν έφτασαν στο πέρασμα του καλλίροου Ξάνθου,
πολυστρόβιλου ποταμού, που γέννησε ο Δίας,
τους χώρισε και τους μισούς τους έριχνε στον κάμπο
προς την πόλη, που μόλις χτες έτρεμαν οι Αργείοι
και έφευγαν κι ο Έκτορας ο δυνατός λυσσούσε·
εκεί τρεχάτοι έφευγαν· πυκνή αντάρα μπρος τους
άπλωνε, να τους κρατήσει η Ήρα· στο ποτάμι
το ασημοστρόβιλο και βαθύροο οι άλλοι
μισοί με βρόντο έπεφταν· βούιζε τ' άγριο ρέμα,
οι όχθες αντιβούιζαν· κι εκείνοι κολυμπούσαν
μ' αλαλητό εδώ κι εκεί στου ποταμού τις δίνες.
Όπως σε τρανή πυρκαγιά χύνονται οι ακρίδες
σε ποταμό, για να σωθούν, και η φωτιά φουντώνει
ξαφνικά και σωριάζονται μες στο νερό εκείνες,
έτσι στου βαθυστρόβιλου του Ξάνθου τ' άγριο ρέμα
πια ο Πηλείδης στοίβαζε και άλογα και άντρες.

Άφησε ο θεογέννητος στην όχθη εκεί γερμένο
το κοντάρι σ' αρμυρικιές και σαν θεός ορμούσε
κρατώντας μόνο το σπαθί, κακό στο νου του είχε·
χτυπούσε αυτός δεξιά ζερβά· έβγαζαν φριχτό βόγγο,
μ' αίμα βαφόταν το νερό απ' του σπαθιού τη δράση.
Όπως δελφίνι δυνατό ξεφεύγοντας τα ψάρια
γεμίζουν κόρφους λιμανιού ακύμαντου από φόβο,
γιατί αυτό αχόρταγα ό,τι προλάβει τρώει,
έτσι Τρώες στριμώχνονταν στο ρέμα του άγριου Ξάνθου,
στις όχθες του. Σκοτώνοντας απόκαμε εκείνος
κι απ' το ποτάμι διάλεξε δώδεκα παλικάρια
να σφάξει γι' ανταπόδοση του σκοτωμένου φίλου.
Σαν να 'ταν ελαφόπουλα τα 'βγαλε φοβισμένα,

με λουριά καλοκομμένα τους έδεσε τα χέρια,
που γύρω στους καλόπλεχτους φορούσαν θώρακές τους,
και στα καράβια να τους παν είπε στους σύντροφούς του·
κι ο ίδιος πάλι χίμηξε θέλοντας να σκοτώσει.

Του Δαρδανίδη Πρίαμου το γιο να φεύγει είδε
Λυκάονα απ' τις όχθες, που κάποτε ο ίδιος
στ' αμπέλι του πατέρα του τον έπιασε με βία
σ' επίθεση νυχτερινή· αγριοσυκιάς κλωνάρια
νιόβγαλτα έκοβε, γύρους στ' αμάξι του να κάνει
και, συμφορά απρόσμενη, πετάχτηκε ο Πηλείδης.
Στη Λήμνο την καλόχτιστη τότε τον είχε πάει
με πλοία· του Ιάσονα ο γιος τον είχε πάρει·
από αυτήν τον λύτρωσε μ' εξαγορά μεγάλη
ο Ίμβριος Ηετίωνας, τον πήγε στην Αρίσβη·
έφυγε εκείθε κι έφτασε στο πατρικό του σπίτι.
Γλεντούσε μέρες έντεκα, που ήρθε από τη Λήμνο,
με φίλους· τη δωδέκατη στα χέρια του Πηλείδη
πάλι θεός τον έριξε, κι αυτός στον Άδη κάτω
ήταν που θα τον έστελνε, κι ας μη το 'θελε διόλου.
Όταν γυμνό τον ένιωσε ο γρήγορος Πηλείδης
να μην έχει το κράνος του, ασπίδα και κοντάρι,
γιατί τα πέταξε, καθώς έφευγε απ' το ποτάμι,
τον έπνιγε ο ιδρώτας του κι ο κόπος τον λυγούσε,
θύμωσε και στην αντρεία ψυχή του είπε τότε:

«Ποπό, πόσο παράξενο ό,τι τα μάτια βλέπουν!
Λοιπόν οι αντρείοι Τρώες που έχω εγώ σκοτώσει
από το μαύρο σκοτάδι θ' αναστηθούν και πάλι,
μια που το χάρο ξέφυγε κι αυτός που πουλημένος
στη Λήμνο ήταν κι ο πόντος με τ' αφρισμένο κύμα
δεν τον κράτησε, που πολλών το δρόμο εμποδίζει.
Αλλ' εμπρός τώρα ας γευτεί του κονταριού τη μύτη
να δουν τα μάτια μου καλά, καλά κι εγώ να μάθω
αν κι από κάτω κει θα 'ρθει ή αν θα τον κρατήσει
πια η γη η ζωοδότρα, που κρατά και αντρείο.»

Έτσι σκεφτόταν κι έμενε· εκείνος σαστισμένος

πήγε κοντά του θέλοντας στα πόδια του να πέσει,
να ξεφύγει το θάνατο και την κακή του μοίρα.
Σήκωνε το κοντάρι του ο άξιος Αχιλλέας
να τον χτυπήσει θέλοντας· έτρεξε αυτός σκυμμένος
και έπεσε στα πόδια του· πέρασε το κοντάρι
απ' τη ράχη του και στη γη μπήχτηκε, κι ας ποθούσε
σάρκα· τα γόνατά του αυτός έπιασε μ' ένα χέρι
και με τ' άλλο δεν άφηνε πιάνοντας το κοντάρι
και λόγια ανεμάρπαστα του έλεγε μιλώντας:

Η ικεσία του Λυκάονα (στ. 74-96)

«Προσπέφτω σου στα γόνατα, Αχιλλέα· σεβάσου
και σπλαχνίσου με· ικέτης, αρχοντικέ, σου είμαι·
εσύ να φάγω μου 'δωσες πρώτος τη μέρα εκείνη
που ήρθες και με άρπαξες απ' τ' όμορφο αμπέλι
κι από πατέρα μακριά με πούλησες και φίλους
στην άγια Λήμνο κι εκατό κέρδισες γι' αυτό βόδια.
Τρίδιπλα τόσο πλήρωσα, για να γλιτώσω· είναι
δώδεκα μέρες που 'φτασα στην Τροία πίσω πάλι
πολλά παθαίνοντας· τώρα στα χέρια σου με ρίχνει
μοίρα κακή· μ' εχθρεύεται ο Δίας δίχως άλλο,
που μ' έβαλε στα χέρια σου· λιγόχρονο η μάνα
με γέννησε Λαοθόη, του γέρου Άλτη η κόρη,
που κει τους φιλοπόλεμους Λέλεγες κυβερνάει
πλάι στον Σατνιόεντα την Πήδασο κρατώντας.
Την κόρη του είχε ο Πρίαμος, καθώς και πολλές άλλες.
Δυο γιοι τής γεννηθήκαμε, θα σφάξεις και τους δύο.
Σκότωσες μέσα στους πεζούς πρώτη γραμμή τον ένα,
τον άξιο τον Πολύδωρο, χτυπώντας με κοντάρι.
Κι εμένα θα με βρει κακό τώρα· δεν το ελπίζω
τα χέρια σου, όπου η μοίρα μ' έριξε, να ξεφύγω.
Μα κάτι άλλο θα σου πω και βάλε το στο νου σου.
Μη με σκοτώσεις! Δεν είμαι από την ίδια μάνα
με τον Έκτορα, που φίλο καλό σου 'χει σκοτώσει.»

Ο λόγος του Αχιλλέα (στ. 99-113)

Ο λαμπρός γιος του Πρίαμου σ' αυτόν έτσι μιλούσε
παρακλητικά· άκουσε λόγια σκληρά ωστόσο:
«Άμυαλε, για εξαγορά μη μου μιλάς, μη λέγεις!

Παλιά, πριν βρει τον Πάτροκλο αυτή η μαύρη μέρα,
σκεφτόμουν σαν καλύτερο Τρώες να μη σκοτώνω·
ζωντανούς έπιασα πολλούς και πούλησα στα ξένα.
Μα τώρα πια το θάνατο κανείς δε θα ξεφύγει,
που μπρος στο Ίλιο θεός στα χέρια μου θα ρίξει,
από τους Τρώες, μα πιο πολύ γιος Πρίαμου κανένας!
Πέθανε τώρα, φίλε μου! Τι κάθεσαι και κλαίεις;
Πέθανε και ο Πάτροκλος κι ήταν καλύτερός σου.
Δε βλέπεις πόσο όμορφος κι αντρειωμένος είμαι;
Αντρειωμένο έχω γονιό, θεά μ' έχει γεννήσει·
μα θα με βρει ο θάνατος, η δυνατή η μοίρα·
θα 'ρθει αυγή ή δειλινό ή κάποιο μεσημέρι,
που και τη δική μου ζωή σε μάχη θα μου πάρουν
με κοντάρι χτυπώντας με ή από χορδή με βέλος.»

Ο Αχιλλέας σκοτώνει τον Λυκάονα (στ. 114-135)

Έτσι είπε· ευθύς λύθηκαν τα γόνατα, η καρδιά του·
το κοντάρι παράτησε κι απλώνοντας τα χέρια
κάθισε· ο Αχιλλέας έβγαλε το σπαθί του,
πάνω στο κλειδοκόκαλο τον χτύπησε του σβέρκου·
χώθηκε μέσα το σπαθί το δίκοπο· στο χώμα
ξαπλώθηκε αυτός μπρούμυτα· το αίμα του κυλούσε.
Απ' τα πόδια τον έπιασε κι έριξε στο ποτάμι
και λόγια ανεμάρπαστα ο Αχιλλέας είπε:

«Κει με τα ψάρια πλάγιασε, που άσπλαχνα θα γλείψουν
της πληγής σου τα αίματα· σε στρώμα ξαπλωμένο
δε θα σε κλάψει η μάνα σου· του Σκάμαντρου το ρέμα
πολύ βαθιά στης θάλασσας τον κόρφο θα σε σύρει.
Κει που σγουραίνει η θάλασσα πηδώντας κάποιο ψάρι
θα τρώει του Λυκάονα το πάχος να χορτάσει.
Να χαθείτε όλοι, ώσπου να πάρουμε την Τροία,
φεύγοντας σεις και πίσω εγώ φέρνοντας το χαμό σας!
Το ασημοστρόβιλο και καλλίροο ποτάμι
δε θα σας σώσει, κι ας εσείς του προσφέρετε ταύρους
κι ας ρίχνετε μονόνυχα άλογα στα πλευρά του.
Μα κι έτσι θα σας βρει κακό, ωσότου πια το φόνο
του Πάτροκλου πληρώσετε, των Αχαιών το θρήνο,

που πλάι στα πλοία πέθαναν χωρίς εγώ να είμαι.»

Ο φόνος του Αστεροπαίου
Διάλογος Αχιλλέα-Σκάμανδρου
(στ. 136-226)

Έτσι είπε· και ο ποταμός θύμωσε στην ψυχή του
κι όλο σκεφτόταν μέσα του τη φόρα πώς να κόψει
του Αχιλλέα, το κακό να διώξει από τους Τρώες.
Τότε του Πηλέα ο γιος με το μακρύ κοντάρι
στον Αστεροπαίο, το γιο του Πηλεγόνα, ορμούσε,
να τον σκοτώσει θέλοντας· αυτόν είχαν γεννήσει
Αξιός και Περίβοια, η πιο μεγάλη κόρη
του Ακεσσαμενού· μ' αυτήν ο φαρδιορεματάρης
είχε πλαγιάσει ποταμός. Του όρμησε ο Πηλείδης·
βγήκε απ' τον ποταμό αυτός κρατώντας δυο κοντάρια·
ο Ξάνθος τον εμψύχωνε, γιατί είχε θυμώσει
για τους νέους που χάνονταν κι έσφαζε ο Πηλείδης
άσπλαχνα μες στο ρέμα του. Όταν βρέθηκαν δίπλα,
πρώτος ο φτερόποδος ο Αχιλλέας είπε:

Διάλογος Αχιλλέα-Αστεροπαίου
(στ. 150-160)

«Ποιος είσαι συ που τόλμησες αντίκρυ μου να έρθεις;
Μόνο των άμοιρων παιδιά τη λύσσα μου αντικρίζουν!»
Του Πηλεγόνα ο τρανός ο γιος του απαντούσε:
«Για τη γενιά μου τι ρωτάς, αντρείε Αχιλλέα;
Κρατιέμαι απ' τη μακρινή, την πλούσια Παιονία·
φέρνω μακροκονταράτους Παίονες· έχω μέρες
έντεκα που έχω φτάσει τώρα εδώ στην Τροία.
Από τον πλατυρέματο τον Αξιό κρατιέμαι,
που τα πιο όμορφα νερά πάνω στη γη σκορπίζει·
τον Πηλεγόνα γέννησε, ξακουστό στο κοντάρι·
αυτός λεν πως με γέννησε. Πηλείδη, ας χτυπηθούμε!»
Έτσι απειλώντας μίλησε· σήκωσε ο Αχιλλέας
το φράξινο κοντάρι του· μα δυο μαζί κοντάρια
είχε ο Αστεροπαίος, που ζερβόδεξος ήταν·
χτύπησε την ασπίδα του, χωρίς να την τρυπήσει,
με το ένα· δώρο θεού, άντεξε το χρυσάφι·
χάραξε τ' άλλο ξώπετσα το χέρι το δεξί του·
μαύρο το αίμα χύθηκε· περνώντας από πάνω
μπήκε στη γη, αν κι ήθελε με σάρκα να χορτάσει.
Τ' αλάθευτο κοντάρι του δεύτερος ο Πηλείδης

έριξε σ' αυτόν θέλοντας να πάρει τη ζωή του·
ωστόσο δεν τον πέτυχε, μα έπεσε στην όχθη
και ως τη μέση χώθηκε το φράξινο κοντάρι.
Το κοφτερό του το σπαθί έβγαλε απ' το μηρό του
κι όρμησε με λύσσα· αυτός να σύρει δεν μπορούσε
το κοντάρι του Πηλείδη με χέρια από την όχθη·
και τρεις φορές το τράνταξε θέλοντας να το σύρει·
η δύναμή του κόπηκε και τις τρεις· και ζητούσε
την τέταρτη λυγώντας το να σπάσει το κοντάρι,
μα με σπαθί τον σκότωσε από κοντά εκείνος.
Τον χτύπησε στον αφαλό, του χύθηκαν τα σπλάχνα·
ξεψύχησε· τα μάτια του τα σκέπασε σκοτάδι.
Ο Αχιλλέας όρμησε στο στήθος του πηδώντας
τα όπλα του τα άρπαξε και είπε με καμάρι:
«Ξάπλωσε τώρα! Δύσκολο με τα παιδιά του Δία
να χτυπηθείς του δυνατού, ποταμού γιος κι αν είσαι.
Ποταμό πλατυρέματο πρόγονο, είπες, έχεις,
μα του Δία καυχιέμαι εγώ απόγονος πως είμαι.
Με γέννησε άντρας που πολλούς ορίζει Μυρμιδόνες,
ο Πηλέας, γιος Αιακού, που ήταν απ' το Δία·
κι όσο από τους ποταμούς πιο πάνω είναι ο Δίας,
τόσο ανώτερη η γενιά εκείνου πάντα είναι.
Ποταμό έχεις πλάι σου μεγάλο, αν μπορέσει
να σε συντρέξει· το Δία μπορεί να πολεμήσει;
Ούτ' ο τρανός Αχελώος να παραβγεί μαζί του
μπορεί ούτ' ο Ωκεανός ο βαθιορεματάρης,
απ' όπου κάθε θάλασσα, ποτάμι αναβρύζει,
και κάθε κεφαλόβρυσο, κάθε βαθύ πηγάδι·
αλλά κι αυτός τον κεραυνό τρομάζει του Κρονίδη,
τη δυνατή του τη βροντή, που φτάνει απ' τα ουράνια.»
Είπε και το κοντάρι του τράβηξε απ' την όχθη
και τον παράτησε εκεί, σαν πήρε τη ζωή του,
να βρέχεται απ' το νερό στον άμμο ξαπλωμένος.
Αυτόν τον τριγυρνούσαν πια τα ψάρια και τα χέλια·
έκοβαν κι άρπαζαν αυτά της νεφρεμιάς το πάχος.

Προς τους αντρείους Παίονες κινήθηκε ο Πηλείδης,
που τρομαγμένοι έφευγαν δίπλα απ' το ποτάμι,
καθώς τον πιο αντρείο τους να πέφτει είδαν στη μάχη
απ' τα χέρια και το σπαθί του Αχιλλέα τότε.
Ο Αχιλλέας σκότωσε Θερσίλοχο, Θρασίο,
Αίνιο, Μνήσο, Αστύπυλο, Μύδωνα κι Οφελέστη·
θα σκότωνε και πιο πολλούς Παίονες ο Πηλείδης,
αν πια ο βαθυστρόβιλος ποταμός θυμωμένος
σαν άντρας δεν του έλεγε απ' τις βαθιές του δίνες:

Διάλογος Σκάμαντρου-Αχιλλέα (στ. 214-232)

«Αχιλλέα, όλους περνάς σε ρώμη κι αγριοσύνη,
καθώς κάποιοι αθάνατοι σου παραστέκουν πάντα.
Αν σου 'δωσε του Κρόνου ο γιος να τους σκοτώσεις όλους
τους Τρώες, κάμε ό,τι θες μακριά μου μες στον κάμπο·
είναι γεμάτο από νεκρούς το όμορφό μου ρέμα
και δεν μπορώ στη θάλασσα να χύσω τα νερά μου
φραγμένος από τους νεκρούς· και συ όλο σκοτώνεις.
Σταμάτα πια, πολέμαρχε, κι έχω αγανακτήσει!»
Γύρισε κι αποκρίθηκε ο γρήγορος Πηλείδης:
«Σκάμαντρε θεογέννητε, θα γίνει όπως θέλεις·
μα Τρώες υπερήφανους δεν παύω να σκοτώνω
πριν στην πόλη τους στριμώξω και πριν να χτυπηθούμε
με τον Έκτορα· ή εγώ ή αυτός με το χάρο!»

Πάλη του Αχιλλέα με το Σκάμαντρο Παρέμβαση Ποσειδώνα-Αθηνάς, Ήρας-Ήφαιστου (στ. 227-382)

Είπε αυτά και όρμησε όμοιος θεός στους Τρώες·
κι είπε ο βαθυστρόβιλος ο ποταμός στο Φοίβο:
«Ποπό, γιε ασημότοξε του Δία του Κρονίδη,
δεν κράτησες την εντολή, που τόσες φορές είπε
τους Τρώες να παρασταθείς, ωσότου πια να έρθει
το δειλινό, την εύφορη τη γη για να ισκιώσει!»
Έτσι είπε· και ο ξακουστός Πηλείδης απ' την όχθη
πήδησε μες στον ποταμό· όρμησε αυτός με λύσσα
τα νερά του ταράζοντας κι έβγαζε προς τα έξω
πολλούς απ' τον Αχιλλέα σκοτωμένους, στο ρέμα
στοιβαγμένους· τους έβγαζε μουγκρίζοντας σαν ταύρος
στις όχθες του· τους ζωντανούς έσωζε στα νερά του
μες στους βαθιούς, τρανούς στρόβιλους κρύβοντάς τους.

Ταραγμένο κύμα, φριχτό, κύκλωνε τον Πηλείδη,
έσπρωχνε την ασπίδα του· δεν είχε να στηρίξει
τα πόδια του. Τρανή φτελιά έπιασε μα τα χέρια,
μα ξεριζώθηκε αυτή, πήρε μαζί την όχθη·
και τα νερά σταμάτησαν απ' τα πυκνά κλαριά της·
μα όπως μέσα έπεσε, του έγινε γεφύρι·
τινάχτηκε απ' το στρόβιλο κι άρχισε ο Πηλείδης
να τρέχει με πόδια γοργά στον κάμπο φοβισμένος·
δε σταματούσε ο τρανός θεός, μα του ορμούσε
μαυρίλα όλος γεμάτος, τη φόρα του να κόψει
του Πηλείδη, το θάνατο να διώξει από τους Τρώες.
Κι έφυγε τρέχοντας αυτός όσο κοντάρι φτάνει
έχοντας μάτια αετού μαύρου και κυνηγάρη,
που πιο τρανό, πιο γρήγορο απ' τα πουλιά κρατιέται·
μ' εκείνον όμοιος έφευγε· στα στήθη του βροντούσε
πάνω ο χαλκός τρομαχτικά· κι έτρεχε να ξεφύγει·
μα με μεγάλο θόρυβο πίσω κυλούσε ο Ξάνθος.
Όπως άνθρωπος ποτιστής πηγής μαυρονερούσας
αφήνει να τρέξουν νερά σε περιβόλια, δέντρα
μ' ένα τσαπί στα χέρια του, βγάζοντας απ' τ' αυλάκι
τα χώματα, και τρέχει αυτό σέρνοντας τα χαλίκια
κι όλο κατηφορίζοντας τον κάμπο κελαρύζει
και προφταίνει τον ποτιστή, που δρόμο του ανοίγει,
έτσι το κύμα πρόφταινε όλο τον Αχιλλέα,
αν και ήταν γοργός· πάντα θεός θνητό νικάει.
Κάθε που ο φτερόποδος κινούνταν Αχιλλέας
απέναντί του να σταθεί, αν τον κυνηγούν όλοι
οι θεοί να δει, στον πλατύ τον ουρανό που μένουν,
κύμα του θεογέννητου του ποταμού στους ώμους
ψηλά ανέβαινε· αυτός πηδούσε τρομαγμένος·
ο ποταμός του λύγιζε τα γόνατα κυλώντας
κάτω μ' ορμή κι απ' τα πόδια το χώμα αποτραβούσε.
Κοίταξε προς τον ουρανό και έλεγε βογγώντας:

Διαλογισμοί του Αχιλλέα (στ. 273-283)

«Δία πατέρα, δεν είπε κάποιος θεός να σώσει
εμένα τον τρισάθλιο· κάτι μετά ας πάθω!

Απ' τους ουράνιους θεούς κανείς δε φταίει τόσο,
όσο η μάνα μου· αυτή με ξεγελούσε τότε
λέγοντας πως θα σκοτωθώ στων Τρώων μπρος τα τείχη
από του Φοίβου τα γοργά τα βέλη χτυπημένος.
Ας με σκότωνε ο Έκτορας, που είναι ο πιο αντρείος·
έτσι αντρείος θα σκότωνε, θα σκότωνε κι αντρείο·
μα φριχτό θάνατο να βρω η μοίρα μου το γράφει
ζωσμένος απ' το ποταμό σαν χοιροβοσκού δούλος,
που μες στο ρέμα χείμαρρος τον πνίγει το χειμώνα.»
Έτσι είπε· Ποσειδώνας και Αθηνά Παλλάδα
γοργά κοντά του στάθηκαν μοιάζοντας με ανθρώπους,
τον εμψύχωσαν σφίγγοντας στα χέρια του το χέρι.
Ο Ποσειδώνας μίλησε πρώτος, ο κοσμοσείστης:

Λόγια του Ποσειδώνα στον Αχιλλέα (στ. 288-297)

«Πηλείδη, μην ταράζεσαι, ο φόβος μη σε παίρνει·
τώρα σου παραστέκουμε τρανοί θεοί οι δυο μας
με του Δία την έγκριση, εγώ και η Παλλάδα.
Από ποτάμι να χαθείς η μοίρα σου δεν είναι·
θα γαληνέψει γρήγορα· θα νιώσεις και ο ίδιος.
Μα θα σε συμβουλέψουμε, αν ίσως μας ακούσεις:
Τα χέρια σου μη σταματούν μέσα στην άγρια μάχη,
προτού τον τρωικό στρατό μέσα στα τείχη κλείσεις,
όσος γλιτώσει· μα νεκρό τον Έκτορα σαν ρίξεις,
γύρισε προς τα πλοία σας· τρανή δίνουμε δόξα.»
Μιλώντας έτσι έφυγαν προς τους θεούς τους άλλους·
αυτός στον κάμπο τράβηξε πολύ εμψυχωμένος
από τα λόγια των θεών. Νερά παντού υπήρχαν.
Σκοτωμένων παλικαριών όπλα πολλά, κουφάρια
έπλεαν· μα ψηλά αυτού τα γόνατα πηδούσαν,
στο ρέμα καθώς ορμούσε, και πια δεν τον κρατούσε
ο ποταμός· του έδινε δύναμη η Παλλάδα.
Μα το θυμό κι ο Σκάμαντρος δεν έπαυε· ακόμη
πιο πολύ θύμωνε, κύμα ύψωνε πιο μεγάλο·
και τότε στο Σιμόεντα φωνάζοντάς του είπε:

Λόγια του Σκάμαντρου στο Σιμόεντα (στ. 308-323)

«Αγαπημένε αδερφέ, τη δύναμη του άντρα
έλα μαζί να κόψουμε! Γρήγορα θα κουρσέψει

την πόλη αυτός του Πρίαμου· οι Τρώες δεν αντέχουν.
Βοήθησέ με γρήγορα, τα ξεροπόταμά σου
ξεσήκωσέ τα, γέμισε απ' τις πηγές το ρέμα,
μεγάλο κύμα στύλωσε, τρανό σήκωσε ήχο
από λιθάρια και ξύλα, να κόψουμε το δρόμο
του άγριου άντρα που λυσσά και σαν θεός ορμάει.
Να τον γλιτώσουν δεν μπορούν η δύναμη, τα κάλλη,
τα όμορφα τα όπλα του, που κάτω απ' τα νερά μου
σκεπασμένα θα κείτονται στη λάσπη· και τον ίδιο
θα τυλίξω στον άμμο μου στοιβάζοντας χαλίκια
πάρα πολλά επάνω του· τα κόκαλα εκείνου
δε θα τα βρουν οι Αχαιοί· τόση θα ρίξω λάσπη.
Ο τάφος του θα είναι εδώ· ανάγκη δε θα έχει
από χώμα, οι Αργείοι τον τάφο του αν κάνουν!»

Είπε, φούσκωσε, με λύσσα όρμησε στον Πηλείδη·
ταρασσόταν, ξεχείλιζε αφρούς, νεκρούς και αίμα.
Μαύρο του θεογέννητου του ποταμού το κύμα
στυλωνόταν και πήγαινε να πνίξει τον Πηλείδη·
κι η Ήρα έβγαλε φωνή τρανή γεμάτη φόβο,
μήπως ο βαθυστρόβιλος ποταμός τον σκοτώσει,
και στο γιο της τον Ήφαιστο έλεγε τέτοια λόγια:

Λόγος της Ήρας στον Ήφαιστο (στ. 331-341)

«Σήκω, γιε μου στραβοπόδη! Λέγαμε πως εχθρός σου
ο γοργοστρόβιλος Ξάνθος είναι. Βοήθησέ μας
γρήγορα· μεγάλη φλόγα χύσε τώρα σ' εκείνον.
Στο Νότο και στο Ζέφυρο κι εγώ θα πάω τώρα
να φέρω από τη θάλασσα φριχτή ανεμοζάλη,
που των Τρώων τις κεφαλές, τα όπλα τους θα κάψει
σηκώνοντας φλόγα κακή. Στου Ξάνθου συ τις όχθες
καίγε τα δέντρα, τύλιξε κι εκείνον με τις φλόγες·
φοβέρες ή γλυκόλογα να μη σε σταματήσουν·
μην κόβεις τη δύναμή σου· μόνο όταν ακούσεις
να σου φωνάζω, σβήσε πια την ακούραστη φλόγα.»

Η δράση του Ήφαιστου (στ. 342-382)

Έτσι είπε· κι αυτός έκαμε φωτιά θεριακωμένη.
Στον κάμπο φούντωσε η φωτιά και καίγονταν οι Τρώες
που ο Πηλείδης σκότωσε κι ήταν σωρός κει πέρα.

Ο κάμπος όλος στέγνωσε, σταμάτησε η πλημμύρα.
Όπως φθινοπωριάτικα Βοριάς ξεραίνει αμέσως
περιβόλι νιοπότιστο και χαίρεται ο αφέντης,
έτσι ο κάμπος στέγνωσε, καίονταν τα κουφάρια.
Και έστρεψε στον ποταμό τη φλόγα τη μεγάλη.
Πήραν να καίονται φτελιές, ιτιές και αρμυρίκια,
πήραν να καίονται βούρλα, κύπερη και τριφύλλι,
που φύτρωναν στου ποταμού τις όμορφες τις όχθες·
παιδεύονταν στους στρόβιλους τα χέλια και τα ψάρια,
πηδούσαν δω, πηδούσαν κει μες στ' όμορφο το ρέμα
απ' του σοφού του Ήφαιστου τραβώντας την ανάσα.
Καιόταν πια ο ποταμός και έλεγε μιλώντας:
«Ήφαιστε, δεν μπορεί θεός μαζί σου να τα βάλει·
ούτε κι εγώ τη φλόγα σου μπορώ να πολεμήσω.
Το θυμό σου σταμάτησε! Ας διώξει ο Αχιλλέας
τους Τρώες! Με βοήθεια ή με οργή τι βγάζω;»
Καθώς καιγόταν είπε αυτά, κόχλαζαν τα νερά του.
Όπως σε φλόγα που άναψαν βράζει σ' ένα λεβέτι
ένας χοίρος καλόθρεφτος κι απ' το πάχος φουσκάλες
παντού πετάγονται, κάτω τα κούτσουρα ανάβουν,
το ρέμα καιόταν έτσι κι έβραζαν τα νερά του.
Και να κυλά δεν ήθελε, σταμάτησε· η άχνα
του σοφού Ήφαιστου φριχτά τον παίδευε· την Ήρα
με λόγια ανεμάρπαστα πολύ παρακαλούσε:
«Ήρα, γιατί το ρέμα μου ο γιος σου βασανίζει
κι όχι άλλους; Δεν έφταιξα τόσο πολύ, όσο άλλοι
που στον πόλεμο βοήθεια τρανή δίνουν στους Τρώες.
Όμως θα σταματήσω εγώ, αν έτσι συ το θέλεις,
μα ας σταματήσει κι αυτός· και δίνω αυτό τον όρκο,
απ' το θάνατο πια ποτέ Τρώες να μη γλιτώσω,
κι όταν αδάμαστη φωτιά θα κατακαίει την Τροία,
όταν θα κατακαίν αυτήν οι αντρείοι Αργείοι.»
Όταν άκουσε αυτό η λευκοχέρα Ήρα,
μίλησε πια στον Ήφαιστο, αγαπημένο γιο της:
«Ήφαιστε, ξακουστέ μου γιε, σταμάτα! Δεν ταιριάζει

να βασανίζεις το θεό για χάρη των ανθρώπων.»
Έτσι είπε· και ο Ήφαιστος έσβησε τη φωτιά του·
το κύμα ξαναγύρισε μες στ' όμορφο το ρέμα.

Η Αθηνά χτυπά Άρη κι Αφροδίτη
Ο Ποσειδώνας απομακρύνει τον Απόλλωνα
Η Ήρα χτυπά την Άρτεμη
Οι θεοί αποσύρονται απ' τη μάχη
(στ. 383-525)
Πάλη Αθηνάς-Άρη
(στ. 391-414)

Μόλις του Ξάνθου κόπηκε η φόρα, και οι δυο τους
σταμάτησαν· τους κράτησε, αν κι είχε οργή, η Ήρα.
Καβγά μεγάλο και βαρύ οι άλλοι θεοί όμως
άνοιξαν και διχόγνωμα έπνεε η ψυχή τους·
στα χέρια ήρθαν με φωνές, όλη η γη βογγούσε
και βρόντηξε ο ουρανός. Τους άκουε ο Δίας
καθισμένος στον Όλυμπο· γέλασε η καρδιά του
από χαρά, που έβλεπε εκείνους να μαλώνουν.
Και δεν περίμεναν πολύ· εκεί ο Άρης τότε
ο ασπιδοσπάστης πρώτος όρμησε στην Παλλάδα
με το χάλκινο κοντάρι κι άσχημα λόγια είπε:
«Γιατί πάλι, σκυλόμυγα, θεούς σε καβγά βάζεις
έχοντας τόση αποκοτιά, τόσο τρανή μανία;
Ξεχνάς ότι ξεσήκωσες τότε το Διομήδη
να με πληγώσει κι η ίδια αρπάζοντας κοντάρι
αστραφτερό μου το 'σπρωξες, μου ξέσκισες τη σάρκα;
Θαρρώ πως όσα έκαμες θα μου πληρώσεις τώρα.»
Είπε κι έριξε στη φριχτή θυσανωτή ασπίδα,
που να περάσει δεν μπορεί κι ο κεραυνός του Δία·
κει ο αιματοστάλαχτος Άρης τη βρήκε τότε.
Γυρνώντας πίσω άρπαξε με το βαρύ της χέρι
μαύρη πέτρα από τη γη, αγκαθωτή, μεγάλη,
που οι παλιοί την έστησαν σύνορο των αγρών τους.
Αυτή στο σβέρκο του έριξε, του κόπηκαν τα μέλη.
Πλέθρα εφτά σωριάστηκε, του σκονίστηκε η κόμη
και βρόντησαν τα όπλα του. Γέλασε η Παλλάδα
και λόγια ανεμάρπαστα του είπε με καμάρι:
«Άμυαλε, δεν κατάλαβες πως είμαι πιο αντρεία,
αλλά να αντιμετρηθείς το θέλησες μαζί μου;
Τις Ερινύες της μάνας σου τώρα θα πληρώσεις,
που οργισμένη σε μισεί, γιατί έτσι αφήνεις
τους Αχαιούς και βοηθάς τους φαντασμένους Τρώες.»

Έτσι είπε κι αλλού γύρισε τ' αστραφτερά της μάτια·
τον πήρε απ' το χέρι του η Αφροδίτη εκείνον,
ενώ βογγούσε τρομερά κι ανάσαινε με βία.
Μόλις την είδε η θεά, η λευκοχέρα Ήρα,
με λόγια ανεμάρπαστα μιλούσε στην Παλλάδα:
«Ποπό, κόρη αδάμαστη του ασπιδοφόρου Δία,
να πάλι η σκυλόμυγα βγάζει το φονιά Άρη
έξω από τον πόλεμο· λοιπόν πίσω της τρέξε!»
Έτσι είπε· και η Παλλάδα ορμούσε πια· χαιρόταν
και φτάνοντας τη χτύπησε στο στήθος με το χέρι·
και λύθηκαν τα γόνατα και η καρδιά εκείνης.
Οι δυο τους τώρα κείτονταν στη γη την πολυθρόφα
και λόγια ανεμάρπαστα τότε είπε η Παλλάδα:
«Τέτοιοι ας ήταν όλοι τους που βοηθούν τους Τρώες,
κάθε φορά που πολεμούν τους αντρείους Αργείους,
ακλόνητοι και τολμηροί, όπως η Αφροδίτη·
ήρθε στον Άρη βοηθός αντίκρυ στην ορμή μου!
Έτσι θα σταματούσαμε από καιρό τη μάχη
την καλοτείχιστη πόλη κουρσεύοντας της Τροίας.»
Έτσι είπε· γέλασε η θεά, η λευκοχέρα Ήρα.

Ο Ποσειδώνας απομακρύνει τον Απόλλωνα (στ. 435-467)

Στο Φοίβο τότε γύρισε ο κοσμοσείστης κι είπε:
«Φοίβε, τι μένουμε εμείς; Αλήθεια, δεν ταιριάζει
τώρα που όλοι άρχισαν. Θα ήταν για ντροπή μας
στο Δία προς τον Όλυμπο να πάμε χωρίς μάχη.
Κάμε αρχή· είσαι πιο νιος· σ' εμένα δεν ταιριάζει,
γιατί είμαι μεγαλύτερος και πιο πολλά γνωρίζω.
Άμυαλε, είσαι άσκεφτος! Μα ούτε καν θυμάσαι
όσα στην Τροία πάθαμε μόνοι θεοί οι δυο μας,
όταν στο Λαομέδοντα σταλμένοι από το Δία
ένα χρόνο δουλέψαμε με μισθό ορισμένο·
κι αυτός έγινε αφέντης μας και πρόσταζε στους δυο μας.
Τότε ήταν που έκτισα στην πόλη γύρω τείχος
πλατύ, γερό, το κάστρο τους απόρθητο να μένει·
βόδια στριφτόποδα και συ, Φοίβε, τότε βοσκούσες
στις πλαγιές της δασωμένης πολυφάραγγης Ίδης.

Μα όταν οι ολόχαρες εποχές οδηγούσαν
στην ώρα πια της πληρωμής, κράτησε το μισθό μας
ο Λαομέδοντας και μας έδιωξε με φοβέρες.
Είπε πως χεροπόδαρα εκείνος θα μας δέσει
και πως σ' απόμακρα νησιά θα πάει να μας πουλήσει
και πως των δυο μας τα αυτιά θα κόψει με μαχαίρι.
Κι εμείς πίσω γυρίσαμε με ψυχή θυμωμένη
για τον απλήρωτο μισθό, που όμως είχε τάξει.
Τώρα βοηθάς το γένος του, δεν έρχεσαι μαζί μας
να δούμε πώς θ' αφανιστούν οι φαντασμένοι Τρώες
ολότελα με τα παιδιά και τ' ακριβά τους ταίρια.»

Σ' αυτόν τότε απάντησε ο μακρορίχτης Φοίβος:
«Κοσμοσείστη, δε θα 'λεγες πως έχω φρονιμάδα,
αν μαζί σου θα χτυπηθώ για των θνητών τη χάρη
των άμοιρων, που μοιάζοντας τα φύλλα μια τρανεύουν
γεμάτοι φλόγα τρώγοντας απ' τον καρπό της γης τους,
μια πεθαίνουν και χάνονται. Ας φύγουμε απ' τη μάχη
το γρηγορότερο· αυτοί μόνοι τους ας χτυπιούνται.»

Αυτά είπε και έφυγε· να χτυπηθεί ντρεπόταν
μ' αδερφό του πατέρα του. Θύμωσε η αδερφή του
η αφέντρα των αγριμιών, η Άρτεμη του δάσους,
και κατηγόριες λέγοντας αυτά τα λόγια είπε:

«Μακρορίχτη, φεύγεις λοιπόν κι όλη τη νίκη αφήνεις
στον Ποσειδώνα και άδικα τον κάνεις να καυχιέται.
Άμυαλε, έτσι άχρηστο τι μου κρατάς το τόξο;
Στου πατέρα τ' αρχοντικό να μη σε ξανακούσω
να μου καυχιέσαι, όπως πριν, μέσα στους αθανάτους
πως βαστάς να χτυπηθείς και με τον Ποσειδώνα.

Έτσι είπε· δεν απάντησε ο μακρορίχτης Φοίβος.

Πάλη Ήρας-Άρτεμης (στ. 479-496)

Θυμό γεμάτη η σεβαστή ομόκλινη του Δία
μάλωσε την τοξεύτρια με τέτοιες κατηγόριες:

«Σκύλα ξεδιάντροπη, τώρα πώς θέλησες να έρθεις
αντίκρυ μου; Σαν δύσκολο μαζί μου να τα βάλεις,
κι ας είσαι και τοξεύτρια· για τις θνητές λιοντάρι
ο Δίας σ' έκαμε κι όποιαν συ θέλεις να σκοτώνεις

σ' άφησε. Είναι πιο καλό αγρίμια να σκοτώνεις
ή ελάφια μες στα βουνά παρά με άξιους μάχη.
Πόλεμο να γευτείς αν θες, για να καλογνωρίσεις
πόσο είμαι ανώτερη, να μετρηθείς μαζί μου...»
Είπε και με το ζερβί της τής έπιασε τα χέρια·
της έβγαλε με το δεξί τα τόξα απ' τους ώμους
και με αυτά τη χτύπησε στ' αφτιά χαμογελώντας·
εκείνη στριφογύριζε, της έπεφταν τα βέλη.
Θρηνώντας έφυγε η θεά σαν άγριο περιστέρι
που εξαιτίας γερακιού χώνεται σ' ένα βράχο,
σε μια σχισμάδα, δεν είναι στα νύχια του να πέσει·
έτσι θρηνώντας έφυγε κι άφησε κει τα τόξα.

Ο Ερμής υποχωρεί μπροστά στη Λητώ (στ. 497-501)

Κι ο οδηγός Αργοφονιάς προς τη Λητώ μιλούσε:
«Λητώ, δε θα σε χτυπήσω· δύσκολο με τα ταίρια
να χτυπηθεί κάποιος θεός του νεφελοστοιβάχτη.
Μα τράβα στους αθάνατους να καυχηθείς μπροστά τους
πως μ' όσην έχεις δύναμη μ' ενίκησες εμένα.»
Είπε· κι η Λητώ μάζεψε τα κυρτωμένα τόξα
που είχαν πέσει εδώ κι εκεί στο στρόβιλο της σκόνης.
Κι έφυγε εκείνη παίρνοντας της κόρης της τα τόξα.
Στον Όλυμπο πήγε η κόρη, στ' αρχοντικό του Δία·
στου πατέρα τα γόνατα κάθισε δακρυσμένη·
τ' αθάνατα τα ρούχα της έτρεμαν· ο Κρονίδης
την αγκάλιασε, ρώτησε γλυκοχαμογελώντας:
«Παιδί μου, ποιος απ' τους θεούς αυτά σου έχει κάμει
άδικα, σαν να έκανες κακό μπροστά σε όλους;»
Και είπε η ωριοστέφανη σ' αυτόν η κυνηγήτρα:
«Με χτύπησε η γυναίκα σου, η λευκοχέρα Ήρα,
που σπέρνει στους αθάνατους το μάλωμα, το μίσος.»
Τέτοια εκείνοι έλεγαν ο ένας προς τον άλλο·
κι ο Φοίβος ο Απόλλωνας χώθηκε μες στην Τροία·
για της καλόχτιστης πόλης το τείχος είχε έγνοια,
μην το κουρσέψουν πρόωρα οι Δαναοί για τότε.
Γύρισαν προς τον Όλυμπο και οι θεοί οι άλλοι,
κάποιοι τους καμαρώνοντας, κάποιοι θυμό γεμάτοι·

Πρωτοβουλία του Πριάμου
Παρέμβαση του Απόλλωνα
Μονομαχία Αχιλλέα-Αγήνορα (στ. 520-611)

και πλάι στο μαυροσύννεφο κάθισαν. Ο Πηλείδης
Τρώες, μονόνυχα άλογα μαζί σκότωνε ωστόσο.
Όπως καπνός στον ουρανό φτάνει από μια πόλη
που καίγεται, γιατί οι θεοί έχουν μ' αυτή θυμώσει
και σ' όλους βάζουν βάσανα, πίκρες πολλές σε όλους,
έτσι ο Πηλείδης έβαλε σ' αυτούς βάσανα, πίκρες.

Σ' ένα πύργο θεόχτιστο ο Πρίαμος στεκόταν
και τον πελώριο Πηλείδη είδε· μπρος του οι Τρώες
έφευγαν γοργά· δεν ήταν κανείς να τους γλιτώσει.
Στέναξε και κατέβηκε τότε από τον πύργο
και στους αντρείους θυρωρούς πλάι στο τείχος είπε:

«Τις πύλες έχετε ανοιχτές, να μπουν στο κάστρο όλοι,
καθώς φεύγουν· ο Πηλείδης τους φτάνει κυνηγώντας·
νομίζω πως πλησίασε πια η στερνή μας ώρα.
Μα μόλις μπουν στο κάστρο μας και πάρουν λίγη ανάσα,
σφαλίστε τα θυρόφυλλα τα σφιχτοαρμοσμένα·
φοβούμαι μη ο άθλιος στο τείχος μας πηδήσει.»

Είπε· τις πύλες άνοιξαν και τράβηξαν τους σύρτες·
έδωσαν φως με τ' άνοιγμα. Αντίκρυ και ο Φοίβος
όρμησε, απ' το θάνατο τους Τρώες να γλιτώσει.
Αυτοί στην πόλη έτρεχαν και στο ψηλό τους τείχος
απ' τον κάμπο σκονισμένοι, στη δίψα πεθαμένοι·
με το κοντάρι του αυτός τους κυνηγούσε· λύσσα
τρανή είχε μες στην ψυχή και λαχταρούσε δόξα.

Οι Αχαιοί θα κούρσευαν την ψηλή Τροία τότε,
αν τον άξιο Αγήνορα δεν έσπρωχνε ο Φοίβος,
το τέκνο του Αντήνορα το άψογο κι αντρείο.
Του 'βαλε θάρρος στην ψυχή και στάθηκε κοντά του,
για να του διώξει τη βαριά τη μοίρα του θανάτου,
γυρμένος σε βαλανιδιά, μ' αντάρα σκεπασμένος.
Σαν είδε ο Αγήνορας τον πορθητή Πηλείδη,
στάθηκε κι όπως έμενε, έγνοιες είχε ο νους του.
Βόγγηξε και στην ψυχή του τη δυνατή μιλούσε:

Διαλογισμοί του Αγήνορα (στ. 553-570)

«Αλίμονό μου, αν μπροστά στον Αχιλλέα φύγω
όπου και οι υπόλοιποι σκορπίζουν τρομαγμένοι,

θα με προφτάσει έτσι και αδύναμο με σφάζει.
Αν πάλι αυτούς τους άφηνα να φεύγουν πέρα δώθε
μπρος στον Πηλείδη κι έφευγα μακριά από το κάστρο
προς τον κάμπο τον τρωικό, να φτάσω στα φαράγγια
της Ίδης, σε χαμόκλαδα να κρύψω το κορμί μου
και, σαν βραδιάσει, να λουστώ μέσα σ' ένα ποτάμι,
να βγάλω τον ιδρώτα μου, να πάω μετά στην Τροία...
Όμως τι διαλογίζεται έτσι η ψυχή μου τώρα;
Στον κάμπο αν δει πως τρέχω εγώ αφήνοντας την πόλη
και κυνηγώντας με γοργά πόδια με καταφθάσει,
το θάνατο και το χαμό διόλου δεν τον γλιτώνω·
γιατί πολύ στη δύναμη όλους τους ξεπερνάει.
Αν πάλι μπρος στο κάστρο μας σταθώ απέναντί του...
- γιατί κι εκείνου το κορμί λαβώνει το κοντάρι,
έχει κι εκείνος μια ψυχή, λένε θνητός πως είναι·
αλλ' ο Δίας, του Κρόνου γιος, τη δόξα του χαρίζει.»

Έτσι είπε και ζαρώνοντας πρόσμενε τον Πηλείδη
κι η δυνατή του η καρδιά μάχη, σφαγή ποθούσε.
Όπως μια λεοπάρδαλη βγαίνει απ' ένα λόγγο
βαθύ σε κυνηγό μπροστά, δεν τρέμει και δε φεύγει,
των σκύλων τ' αλυχτίσματα όταν αυτή ακούσει,
κι αν από κοντά ή μακριά εκείνος την πληγώσει,
με κοντάρι τρυπώντας την, τη δύναμη δε χάνει,
είτε πριν πέσει πάνω του είτε πριν ξεψυχήσει,
έτσι και ο Αγήνορας, του Αντήνορα το τέκνο,
να φύγει δεν το ήθελε, πριν ρίξει στον Πηλείδη,
μα σήκωσε την κυκλική ασπίδα τότε μπρος του,
με το κοντάρι σκόπευε και δυνατά μιλούσε:

«Βέβαια έλπισες πολύ σήμερα, Αχιλλέα,
των Τρώων των περήφανων την πόλη να κουρσέψεις.
Άμυαλε! Θα σηκώσει αυτή θρήνο πολύ ακόμη.
Πολλά κι αντρεία είμαστε σ' αυτήν τα παλικάρια,
που για γονείς, για τα παιδιά, για τις γυναίκες όλοι
στην Τροία μπρος στεκόμαστε· εδώ θα βρεις το χάρο,
κι ας είσαι συ ανήμερος, πολεμιστής αντρείος.»

Είπε κι έριξε δυνατά το σουβλερό κοντάρι·
τον πέτυχε στην κνήμη του, κάτω απ' το γόνατό του.
Φριχτά η κνημίδα βρόντησε, καθώς ήταν φτιαγμένη
από καλάι νεόκοπο· πήδησε αυτό χτυπώντας,
δεν την πέρασε· του θεού εμπόδισε το δώρο.
Όρμησε στον Αγήνορα δεύτερος ο Πηλείδης·
ωστόσο δεν τον άφηνε δόξα να πάρει ο Φοίβος·
του τον πήρε, τον σκέπασε με μια πυκνή αντάρα
και σιγανά τον έβγαλε έξω απ' τη μάχη τότε.
Κι απ' το στρατό ξεμάκρυνε με δόλο τον Πηλείδη·
γιατί με τον Αγήνορα όμοιος ο μακρορίχτης
στάθηκε μπρος στα πόδια του· τον κυνηγούσε εκείνος·
να τρέχει πίσω του άρχισε μες στον σπαρμένο κάμπο
δίπλα στο βαθυστρόβιλο Σκάμαντρο πιο μπρος λίγο·
με δόλο τον παράσερνε ο Απόλλωνας ο Φοίβος,
για να ελπίζει πάντοτε ότι θα τον προφτάσει.
Κι απ' τη φευγάλα σε σωρό τότε οι άλλοι Τρώες
χαρούμενοι στο κάστρο τους έφταναν· γέμισε όλο.
Και δεν τολμούσε πια κανείς να περιμένει έξω,
να μάθει ποιος να γλίτωσε, ποιος σκοτωμένος είναι,
μα με βιασύνη χύνονταν μέσα στην πόλη όλοι,
όσους πόδια και γόνατα μπορούσαν να γλιτώσουν.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Φ

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Μάχη παραποτάμιος. Γίνεται άγρια μάχη κοντά στον ποταμό Σκάμανδρο, που ο Αχιλλέας τον γεμίζει με πτώματα. Αιχμαλωτίζει δώδεκα νέους, για να τους προσφέρει θυσία στον Πάτροκλο. Ο γιος του Πρίαμου, ο Λυκάονας, μάταια τον ικετεύει να μην τον σκοτώσει· ο Αχιλλέας πετά κι εκείνου το πτώμα στον ποταμό. Ο ποταμός παρακαλεί τον Αχιλλέα να σταματήσει τη δράση του και, όταν εκείνος εξακολουθεί να λυσσομανά, φουσκώνει τα κύματά του και φέρνει τον ήρωα σε δύσκολη θέση. Γίνεται παρέμβαση των θεών· φλόγες του Ήφαιστου καιν την πεδιάδα και δαμάζουν τον ποταμό. Κι αμέσως παίρνουν μέρος και οι θεοί στη μάχη: η Αθηνά πετυχαίνει με μια πέτρα τον Άρη, ο Απόλλωνας αρνείται να χτυπηθεί με τον Ποσειδώνα για χάρη των θνητών, η Ήρα χτυπά την επιθετική Άρτεμη. Ύστερα οι θεοί ξαναγυρίζουν όλοι στον Όλυμπο. Στη συνέχεια ο Αγήνορας αντιστέκεται μπροστά στην πύλη στην ορμή του Αχιλλέα· ο Απόλλωνας παίρνει τη μορφή εκείνου και αποκρούει τον Αχιλλέα, για να μπορέσουν έτσι να σωθούν οι Τρώες, που είχαν τραπεί σε φυγή, μέσα στο κάστρο τους.

Στην εικοστή πρώτη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται η συνέχεια της εικοστής έβδομης ημέρας της επικής αφήγησης.

στ. 1	*του καλλίροου*· απόδοση του πρωτότυπου ἐΰρροος (από το επίρρημα ἐΰ = καλά και το ουσιαστικό ῥοή) - Για το διπλό όνομα του ποταμού βλ. Υ74.
στ. 2	*πολυστρόβιλου*· απόδοση του πρωτότυπου δινήεις = γεμάτος δίνες.
στ. 5	*ο δυνατός*· απόδοση του πρωτότυπου φαίδιμος (από ρίζα φα, απ' όπου του ουσιαστικό φάος = φως, δηλαδή λαμπρός, έξοχος).
στ. 8	*ασημοστρόβιλο*· απόδοση του πρωτότυπου ἀργυροδίνης (από το επίθετο ἀργυροῦς = ασημένιος και το ουσιαστικό δίνη).
στ. 12-16	πλατιά ομηρική παρομοίωση.
στ. 15	*στου βαθυστρόβιλου*· απόδοση του πρωτότυπου βαθυδινήεις.
στ. 17	*ο θεογέννητος*· ο Αχιλλέας· απόδοση του πρωτότυπου διογενής (από το δῖος = θεϊκός και το θέμα του ρήματος γίγνομαι = γεννιέμαι, δημιουργούμαι).

στ. 18 Η *αρμυρικιά* είναι θάμνος που φυτρώνει κυρίως σ' ακρογιαλιές.

στ. 22-26 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 22 *δυνατό*· απόδοση του πρωτότυπου μεγακήτης (από το επίθετο μέγας και το ουσιαστικό κῆτος).

στ. 23 *ακύμαντου*· απόδοση του πρωτότυπου εὔορμος (από το επίθετο εὖ = καλά και το ουσιαστικό ὅρμος = λιμάνι).

στ. 25 *του άγριου*· απόδοση του πρωτότυπου δεινός (από το δέος = φόβος, δηλαδή φοβερός).

στ. 27-28 Βλ. Σ337.

στ. 39 *συμφορά απρόσμενη*· απόδοση του πρωτότυπου ἀνώιστον κακόν (το επίθετο από το στερητικό α- και το θέμα του ρήματος οἴομαι = νομίζω, φαντάζομαι).

στ. 40 *καλόχτιστη*· απόδοση του πρωτότυπου ἐϋκτιμένη (από το επίρρημα εὖ = καλά και το θέμα του ρήματος κτίζω).

στ. 41 *του Ιάσονα ο γιος*· ο Εύνηος· βλ. Η468.

στ. 63 *ζωοδότρα*· απόδοση του πρωτότυπου φυσίζοος (από το θέμα του ρήματος φύω = δημιουργώ και το ουσιαστικό ζωή, δηλαδή ζωοποιός, ζωογόνος).

στ. 75 *αρχοντικέ*· απόδοση του πρωτότυπου διοτρεφής (από το επίθετο δῖος = θεϊκός και το θέμα του ρήματος τρέφομαι, δηλαδή θεόθρεφτος, θεογέννητος).

στ. 84 *λιγόχρονο*· απόδοση του πρωτότυπου μινυνθάδιος (από το επίρρημα μίνυνθα = λίγο).

στ. 85 *Λαοθόη*· βλ. Χ46 και κάτω.

στ. 87 Ο *Σατνιόεις* ήταν μεγάλος χείμαρρος της Μυσίας. Η *Πήδασος* ήταν πόλη των Λελέγων στην περιοχή της Τροίας· καταστράφηκε από τον Αχιλλέα.

στ. 91 Για τον *Πολύδωρο* βλ. Υ407 και κάτω.

στ. 94 τυπικός στίχος· βλ. Δ39, Ε259.

στ. 118 *το δίκοπο*· απόδοση του πρωτότυπου ἀμφήκης (από το επίρρημα ἀμφί = γύρω, κι από τις δυο πλευρές, και το ουσιαστικό ἀκή = κόψη, δηλαδή ακονισμένος κι από τις δυο μεριές, δίστομος).

στ. 140 Για τον *Αστεροπαίο* βλ. Ρ217.

στ. 143 *ο φαρδιορεματάρης*· απόδοση του πρωτότυπου βαθυδίνης (από το επίθετο βαθύς και το ουσιαστικό δίνη).

στ. 149 *ο φτεροπόδης*· απόδοση του πρωτότυπου ποδάρκης (από το ουσιαστικό ποῦς, ποδός = πόδι και το θέμα του ρήματος ἀρκέω, δηλαδή ο αρκετός, ο ικανός στα πόδια).

στ. 154 *την πλούσια*· απόδοση του πρωτότυπου ἐρίβωλος (από το επιτατικό ερι- και το ουσιαστικό βῶλος, δηλαδή αυτή που έχει παχύ, εύφορο χώμα) - Οι *Παίονες*, κάτοικοι της περιοχής του Αξιού ποταμού, ήταν κατά τον τρωικό πόλεμο σύμμαχοι των Τρώων.

στ. 155 *μακροκονταράτους*· απόδοση του πρωτότυπου δολιχεγχής (από το επίθετο δολιχός = μακρύς και το ουσιαστικό ἔγχος = όπλο).

στ. 185 *του δυνατού*· απόδοση του πρωτότυπου ἐρισθενής (από το επιτατικό ερι- = πολύ και το ουσιαστικό σθένος = δύναμη).

στ. 195 *ο βαθιορεματάρης*· απόδοση του πρωτότυπου βαθυρρείτης (από το επίθετο βαθύς και το θέμα του ρήματος ῥέω).

στ. 221 *πολέμαρχε*· απόδοση του πρωτότυπου ὄρχαμος λαῶν.

στ. 224 *υπερήφανους*· απόδοση του πρωτότυπου ὑπερφίαλος.

στ. 252 *κυνηγάρη*· απόδοση του πρωτότυπου θηρητήρ (από το ουσιαστικό θήρα = κυνήγι ή από το θέμα του ρήματος θηρῶ = κυνηγώ).

στ. 257-264 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 257 *ποτιστής*· απόδοση του πρωτότυπου ὀχετηγός (από το ουσιαστικό ὀχετός = αυλάκι και το θέμα του ρήματος ἄγω = ανοίγω ή διοχετεύω, δηλαδή υδρονόμος) - *πηγής μαυρονερούσας*· απόδοση του πρωτότυπου κρήνη μελάνυδρος (το επίθετο από το επίθετο μέλας = μαύρος και το ουσιαστικό ὕδωρ = νερό).

στ. 278 *τα γοργά*· απόδοση του πρωτότυπου λαιψηρά (με αβέβαιη ετυμολογία).

στ. 307 Ο *Σιμόεις* ήταν ποταμός της Τροίας.

στ. 308 *αδερφέ*· απόδοση του πρωτότυπου κασίγνητος (από το ουσιαστικό κάσις = κοιλιά και το θέμα του ρήματος γίγνομαι = δημιουργούμαι, γεννιέμαι).

στ. 331 *στραβοπόδη*· απόδοση του πρωτότυπου κυλλοπόδιος (από το επίθετο κυλλός = κουλός, στραβός και το ουσιαστικό ποῦς, ποδός = πόδι).

στ. 332 γοργοστρόβιλος· απόδοση του πρωτότυπου δινήεις (από το ουσιαστικό δίνη = στρόβιλος).

στ. 339 *γλυκόλογα*· απόδοση του πρωτότυπου μειλίχια ἔπη.

στ. 341 *την ακούραστη φλόγα*· απόδοση του πρωτότυπου ἀκάματον πῦρ (το επίθετο από στερητικό α- και το θέμα του ρήματος κάμνω = κουράζομαι).

στ. 342 *φωτιά θεριακωμένη*· απόδοση του πρωτότυπου θεσπιδαές πῦρ (το επίθετο από επίθετο θέσπις = θεσπέσιος, λαμπρός, και το θέμα του ρήματος δαίω = καίω).

στ. 346-348 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 347 *περιβόλι νιοπότιστο*· απόδοση του πρωτότυπου νεοαρδὴς ἀλωή (το επίθετο από το επίθετο νέος και το θέμα του ρήματος ἀρδεύω = ποτίζω).

στ. 355 *του σοφού*· απόδοση του πρωτότυπου πολύμητις (από το επίθετο πολύς και το ουσιαστικό μῆτις = σκέψη).

στ. 362-365 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 375 *αδάμαστη φωτιά*· απόδοση του πρωτότυπου μαλερὸν πῦρ.

στ. 377 *λευκοχέρα*· απόδοση του πρωτότυπου λευκώλενος (από το επίθετο λευκός και το ουσιαστικό ὠλένη).

στ. 379 *ξακουστέ*· απόδοση του πρωτότυπου ἀγακλεής (από το επίρρημα ἄγαν = πολύ και το ουσιαστικό κλέος = δόξα, δηλαδή πολυδόξαστος).

στ. 383 *και οι δυο τους*· δηλαδή ο Ήφαιστος κι ο Σκάμαντρος.

στ. 392 *ο ασπιδοσπάστης*· απόδοση του πρωτότυπου ῥινιτόρος (από το ουσιαστικό ρινός = ασπίδα και το θέμα του ρήματος τορέω = διατρυπώ).

στ. 393 *άσχημα λόγια*· απόδοση του πρωτότυπου ὀνείδειος μῦθος (το επίθετο από το ουσιαστικό ὄνειδος = ντροπή).

στ. 394 *σκυλόμυγα*· απόδοση του πρωτότυπου κυνάμυια (από τα ουσιαστικά κύων, κυνός = σκυλί και μυῖα = μύγα).

396-397 Για το περιστατικό αυτό βλ. Ε825 και κάτω.

στ. 398 *αστραφτερό*· απόδοση του πρωτότυπου πανόψιος (από το πᾶς και το ὄψις, δηλαδή αυτός που φαίνεται σ' όλους).

στ. 400 *στη φριχτή θυσανωτή ασπίδα*· απόδοση του πρωτότυπου κατ' αἰγίδα θυσσανόεσσαν σμερδαλέην.

στ. 402 *αιματοστάλαχτος*· απόδοση του πρωτότυπου μιαιφόνος (από το θέμα του ρήματος μιαίνω = μολύνω και το φόνος).

στ. 410 *άμυαλε*· απόδοση του πρωτότυπου νηπύτιος.

στ. 414 *τους φαντασμένους*· απόδοση του πρωτότυπου ὑπερφίαλοι.

στ. 415 *αστραφτερά*· απόδοση του πρωτότυπου φαεινός (από το ουσιαστικό φάος = φως, λάμψη).

στ. 421 *το φονιά*· απόδοση του πρωτότυπου βροτολοιγός (από το βροτός = άνθρωπος και λοιγός = φθορά, δηλαδή ανθρωποφθόρος).

στ. 426 *στη γη την πολυθρόφα*· απόδοση του πρωτότυπου χθὼν πουλυβότειρα (το επίθετο από το επίθετο πουλύς = πολύς και το θέμα του ρήματος βόσκω).

στ. 431 Η Αφροδίτη ανταποδίδει τη βοήθεια που της έδωσε ο Άρης στο Ε355 και κάτω.

στ. 433 *την καλοτείχιστη πόλη*· απόδοση του πρωτότυπου ἐϋκτίμενον πτολίεθρον (το επίθετο από το επίρρημα εὖ = καλά και το θέμα του ρήματος κτίζω).

στ. 441-457 Κατά τη μυθολογία η υποχρεωτική αυτή «δουλειά» των δυο θεών οφειλόταν στο ότι προσπάθησαν χωρίς επιτυχία να δέσουν το Δία.

στ. 443 Για το γενεαλογικό δέντρο των Δαρδανιδών βλ. Υ215 και κάτω. Στο πρωτότυπο ο Λαομέδοντας χαρακτηρίζεται ἀγήνωρ (από το ἄγαν = πολύ και ἀνήρ = άντρας, δηλαδή αντρείος).

στ. 448 *στριφτόποδα*· απόδοση του πρωτότυπου είλίποδες ἕλικες (το πρώτο επίθετο από το θέμα του ρήματος εἴλω = πιέζω, στρέφω, και το ουσιαστικό ποῦς, ποδός = πόδι· το δεύτερο από το θέμα του ρήματος ἑλίσσω).

στ. 449 *της δασωμένης πολυφάραγγης*· απόδοση του πρωτότυπου πολύπτυχος ὑλήεσσα (το πρώτο επίθετο από το επίθετο πολύς και το ουσιαστικό πτυχή, το δεύτερο από το ουσιαστικό ὕλη = δάσος).

στ. 450 *οι ολόχαρες εποχές*· απόδοση του πρωτότυπου πολυγηθέες ὧραι (το επίθετο από το επίθετο πολύς και το θέμα του ρήματος γηθέω = χαίρομαι).

στ. 452 Στο πρωτότυπο ο Λαομέδοντας χαρακτηρίζεται ἔκπαγλος (από το θέμα του ρήματος ἐκπλήσσω - με μετάθεση, αντί ἔκπλαγος).

στ. 454 *σ' απόμακρα νησιά*· απόδοση του πρωτότυπου τηλεδαποί νῆσοι (για το επίθετο πβ. ἀλλοδαπός = αυτός που είναι από ξένο τόπο - ἡμεδαπός = αυτός που είναι από το δικό μας τόπο).

στ. 461 *μακρορίχτης*· απόδοση του πρωτότυπου ἑκάεργος (από το επίρρημα ἑκάς = μακριά και το ουσιαστικό ἔργον).

στ. 465 *γεμάτοι φλόγα*· απόδοση του πρωτότυπου ζαφλεγέες (από το επιτατικό ζα- = πολύ και το θέμα του ρήματος φλέγομαι).

στ. 470 απόδοση του πρωτότυπου πότνια θηρῶν, Ἄρτεμις ἀγροτέρη.

στ. 472 *άχρηστο*· απόδοση του πρωτότυπου ἀνεμώλιον (από το ἄνεμος).

στ. 479 *η σεβαστή ομόκλινη*· απόδοση του πρωτότυπου αἰδοίη παράκοιτις (το επίθετο από το ουσιαστικό αἰδώς = ντροπή, σεβασμός· το ουσιαστικό από την πρόθεση παρά = κοντά, δίπλα, και το θέμα του ρήματος κεῖμαι = κείτομαι, πλαγιάζω).

στ. 480 *τοξεύτρια*· απόδοση του πρωτοτύπου ἰοχέαιρα (από το ουσιαστικό ἰός = βέλος και το θέμα του ρήματος χέω = χύνω, σκορπίζω, ρίχνω) - *κατηγόριες*· απόδοση του πρωτότυπου ὀνείδεια ἔπη (βλ. σχόλιο στο στ. 393).

στ. 481 *σκύλα ξεδιάντροπη*· απόδοση του πρωτότυπου κύων ἀδεής (το επίθετο από το στερητικό α- και το ουσιαστικό δέος = φόβος, ντροπή).

στ. 483 *τοξεύτρια*· απόδοση του πρωτότυπου τοξοφόρος (από το ουσιαστικό τόξον και το θέμα του ρήματος φέρω = κουβαλώ, έχω).

στ. 493-496 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 497 *ο οδηγός Αργοφονιάς*· απόδοση του πρωτότυπου διάκτορος Ἀργειφόντης (το πρώτο από το θέμα του ρήματος διάγω = οδηγώ· το δεύτερο ίσως από το ουσιαστικό Ἄργος και το ρήμα φονέω = σκοτώνω - ο πολυόμματος Άργος ήταν φύλακας της Ιώς).

στ. 499 *του νεφελοστοιβάχτη*· του Δία· απόδοση του πρωτότυπου νεφεληγερέτης (από το ουσιαστικό *νεφέλη* και το θέμα του ρήματος ἀγείρω = συναθροίζω).

στ. 511 *η ωριοστέφανη κυνηγήτρα*· απόδοση του πρωτότυπου ἐϋστέφανος κελαδεινή (το πρώτο από το επίρρημα εὖ = καλά και το ουσιαστικό στέφανος· το δεύτερο από το ουσιαστικό κέλαδος = ταραχή, θόρυβος, βοή).

στ. 520 — *στο μαυροσύννεφο*· στο Δία· απόδοση του πρωτότυπου κελαινεφής (από το επίθετο κελαινός = μαύρος και το ουσιαστικό νέφος = σύννεφο).

στ. 522-525 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 530 — *στους αντρείους θυρωρούς*· απόδοση του πρωτότυπου ἀγακλειτοί πυλαωροί (το επίθετο από το επίρρημα ἄγαν = πολύ και το επίθετο κλειτός = ένδοξος, φημισμένος· το ουσιαστικό από τα ουσιαστικά πύλη και ὤρα = φροντίδα, έγνοια, φρούρηση).

στ. 536 — *ο άθλιος*· απόδοση του πρωτοτύπου οὖλος ἀνὴρ (το επίθετο, αντί ὀλοός, από το θέμα του ρήματος ὄλλυμι = καταστρέφω, δηλαδή ολέθριος).

στ. 550 — *τον πορθητή*· απόδοση του πρωτοτύπου πτολίπορθος (από το ουσιαστικό πτόλις = πόλη και το θέμα του ρήματος πέρθω = κυριεύω).

στ. 562 — τυπικός στίχος· βλ. Χ122.

στ. 573-582 — πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 584 — *των περήφανων*· απόδοση του πρωτότυπου ἀγέρωχοι.

στ. 589 — *ανήμερος*· απόδοση του πρωτότυπου ἔκπαγλος· βλ. σχόλιο στο στ. 452.

στ. 593 — *νεόκοπο*· απόδοση του πρωτότυπου νεότευκτος (από το επίθετο νέος και το θέμα του ρήματος τεύχω = κάνω).

στ. 594 — *του θεού*· του Ήφαιστου.

στ. 602 — *μες στον σπαρμένο κάμπο*· απόδοση του πρωτότυπου πυροφόρον πεδίον (το επίθετο από το ουσιαστικό πυρός = σιτάρι και το θέμα του ρήματος φέρω).

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Φ

Η εικοστή πρώτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας καλύπτει τη φονική δράση του Αχιλλέα στις όχθες του ποταμού Σκάμαντρου (γι' αυτό έχει δοθεί υπότιτλος στη ραψωδία αυτή «μάχη παραποτάμιος»), τη σύγκρουσή του με τον ποταμόθεότητα και θεομαχίες.

Στην αρχή της ραψωδίας περιγράφεται η μέχρι καμάτου και κορεσμού δράση του Αχιλλέα· ό,τι κάνει ο Αχιλλέας και ό,τι παθαίνουν οι Τρώες δίνεται με παραστατικές παρομοιώσεις (στ. 12-16 και 22-26). Στο πλαίσιο της φονικής δράσης του Αχιλλέα ο ποιητής καταχωρίζει ιδιαίτερα δυο περιπτώσεις: το φόνο του Λυκάονα (στ. 34-135) και το φόνο του Αστεροπαίου (στ. 136-208).

Ο γιος του Πρίαμου Λυκάονας έχει προγενέστερη σχέση με τον Αχιλλέα: τον έχει ξαναπιάσει και τον έχει πουλήσει δούλο. Εξαγορασμένος έχει γυρίσει στην Τροία πριν από δώδεκα ημέρες. Έχοντας κερδίσει τη λευτεριά του θα βρει τώρα το θάνατο. Η παρουσία του στο πεδίο της μάχης ξαφνιάζει τον Αχιλλέα (στ. 54-63). Ο νεαρός Τρωαδίτης προσπέφτει στα πόδια του Αχιλλέα και, ενώ ξέρει ότι δε θα βρει έλεος, δεν μπορεί να αντιμετωπίσει με εγκαρτέρηση το θάνατό του και πιάνεται από το αβέβαιης αποτελεσματικότητας επιχείρημα, ότι είναι ετεροθαλής αδερφός του Έκτορα και γι' αυτό δεν πρέπει να τον σκοτώσει ο Αχιλλέας (στ. 74-96). Η απάντηση του Αχιλλέα στην ικεσία του (στ. 99-113) είναι σκληρή: αυτοδικαιολογείται ότι αυτή η στάση του οφείλεται στο θάνατο του Πάτροκλου και απαιτεί από τον ικέτη να αποδεχτεί το θάνατό του, αφού πέθανε ο Πάτροκλος και θα πεθάνει κι ο ίδιος παρά τα υπέρτερα στοιχεία που διαθέτει και που τα προβάλλει με περισσήν αυταρέσκεια. Και όταν σκοτώνοντάς τον τον ρίχνει μέσα στον ποταμό, που είναι ήδη γεμάτος με ανθρώπινα κουφάρια, σαρκάζει και απειλεί (στ. 122-135).

Ο Αστεροπαίος, σύμμαχος των Τρώων από την περιοχή του ποταμού Αξιού, αυτοσυστήνεται απαντώντας σ' ερώτηση του Αχιλλέα (στ. 148-160) και εμψυχωμένος από το δυσανασχετημένο ποταμό Σκάμαντρο προκαλεί τον Αχιλλέα. Ο ποιητής δίνει με ένταση την περιγραφή της μονομαχίας των δυο αντρών και, όταν αυτή τελειώνει με το σκοτωμό του Αστεροπαίου, βάζει τον Αχιλλέα να σαρκάζει πάλι και να επαίρεται για τη δύναμή του και για την προέλευσή του από τον παντοδύναμο Δία (στ. 184-199).

Η συνέχεια καλύπτει ένα μεγάλο τμήμα της ραψωδίας αυτής (στ. 209-382), που είναι η άνιση για τον Αχιλλέα πάλη με τον ποταμό-θεό Σκάμαντρο. Στο προοίμιο της πάλης αυτής εντάσσεται ένας διάλογος ανάμεσα στον ποταμό και στον Αχιλλέα. Ο ποταμός με κολακευτική για τον ήρωα εισαγωγή του ζητά να σταματήσει να ρίχνει κουφάρια στα νερά του, επειδή αυτό εμποδίζει τη ροή του (στ. 214-221). Η απάντηση του Αχιλλέα είναι βέβαια ευγενική, αλλά αγέρωχη (στ. 223-226). Ο ποταμός απευθύνεται στον Απόλλωνα και τον κατηγορεί ότι αθέτησε υπόσχεσή του (στ. 229-232). Ο Αχιλλέας δίνει το έναυσμα της σύγκρουσης πηδώντας μέσα

στον ποταμό. Καταδιώκει βέβαια εχθρούς που βρίσκονται μέσα σ' αυτόν, παραβιάζει όμως το χώρο του ποταμού-θεού, που εμφανώς προστατεύει και τη ροή του και τους Τρώες που προσπαθούν να γλιτώσουν από την ορμή του Αχιλλέα. Σε λίγο η αμυντική τακτική του ποταμού μεταβάλλεται σε επιθετική και με κάποιο είδος πλήρους αντιστροφής ρόλων ο Αχιλλέας μεταβάλλεται από επιτιθέμενο όχι απλώς σε αμυνόμενο αλλά σε τρεπόμενο σε άτακτη φυγή, καθώς είναι μάταιη κάθε προσπάθειά του να αμυνθεί στα κύματα που εκβράζει ο Σκάμανδρος. Με μεγάλη παραστατικότητα δίνει την άτακτη φυγή του η παρομοίωση των στ. 257-264, που κλείνει με το επιμύθιο «θεοὶ δέ τε φέρτεροι ἀνδρῶν». Ο Αχιλλέας στην απόγνωσή του επικαλείται το Δία, κατηγορεί τη μητέρα του, καθώς νομίζει ότι η πρόρρησή της, ότι θα σκοτωνόταν μπροστά στα τείχη της Τροίας από τον Απόλλωνα, έχει διαψευστεί και θεωρεί πολύ υποτιμητικό να πνιγεί από τα νερά ενός ποταμού (στ. 273-283). Η παρέμβαση της θεότητας, του Ποσειδώνα και της Αθηνάς, είναι άμεση και ενθαρρυντική για τον Αχιλλέα (στ. 288-297), που δρασκελά πια με άνεση τα κύματα του ποταμού που έχουν κατακλύσει την τρωική πεδιάδα. Από την άλλη πλευρά ο Σκάμαντρος επικαλείται τη βοήθεια του γειτονικού ποταμού Σιμόεντα (στ. 308-323) και επέρχεται δριμύτερος κατά του Αχιλλέα - ο ποιητής ξαναφέρνει τον Αχιλλέα σε δυσχερή κατάσταση. Θα χρειαστεί νέα, αποτελεσματικότερη παρέμβαση της θεότητας, της Ήρας τη φορά αυτή. Η θεά απευθύνεται στον Ήφαιστο (στ. 331-341), εκμεταλλεύεται παλιά εχθρότητά του προς το Σκάμαντρο και του ζητά να τον περιζώσει με φλόγες, ώσπου να του πει να σταματήσει. Ο Ήφαιστος μπαίνει σε δράση. Το στέγνωμα του κάμπου από τα νερά του Σκάμαντρου και το κόχλασμα των νερών του ποταμού δίνεται με πολύ έντονη περιγραφή και με παραστατικές παρομοιώσεις (στ. 346-348 και 362-365). Ο Σκάμαντρος υποχωρεί, επικαλείται την παρέμβαση της Ήρας για απαλλαγή του από τη δράση του Ήφαιστου (στ. 369-376) και η θεά σταματά το κακό.

Φυσική συνέχεια της αντιδικίας των δυο θεοτήτων είναι η πάλη ανάμεσα σε άλλους θεούς στο πεδίο της μάχης (ο ποιητής «ξεκουράζει» για λίγο τους θνητούς), που καλύπτει τους στ. 383-525. Οι θεοί χτυπιούνται και με λόγια και με έργα: ο Άρης βρίζει και απειλεί την Αθηνά (στ. 394-399), η Αθηνά του ανταποδίδει βρισιά και απειλή (στ. 410-414) - η Ήρα βρίζει την Αφροδίτη (στ. 420-422), η Αθηνά πληγώνει την Αφροδίτη και εκφράζεται υποτιμητικά γι' αυτήν (στ. 428-433) - ο Ποσειδώνας κακολογεί τον Απόλλωνα (στ. 436-460), εκείνος υποχωρεί μπροστά του (στ. 462-467) - η Άρτεμη κακίζει τον αδερφό της για την υποχωρητικότητά του (στ. 472-477), η Ήρα τη βρίζει, την απειλεί και τη χτυπά (στ. 481-496) - ο Ερμής υποχωρεί μπροστά στη Λητώ (στ. 497-501).

Οι θεοί αποσύρονται στον Όλυμπο και η εικοστή πρώτη ραφωδία της ομηρικής Ιλιάδας κλείνει με επαναφορά της επικής αφήγησης στους ανθρώπους. Ο Αχιλλέας παριστάνεται με ζωηρή δράση και πολύ παραστατικά (στ. 520-525). Στο σημείο αυτό σημειώνεται παρεμβολή του Πρίαμου, που συνιστά στους Τρώες να κλειστούν στα τείχη τους. Η με εντολή φυγή των Τρώων κάτω από την απηνή καταδίωξη του Αχιλλέα φέρνει σε κρίσιμη κατάσταση την Τροία, που ωστόσο περισώζεται από την παρεμβολή του Απόλλωνα, που με το πρόσωπο του Αγήνορα αναλαμβάνει το ρόλο του προστάτη της πόλης. Ο τρωαδίτης ήρωας κάνει τους διαλογισμούς του (στ. 553-570) και αντιμετωπίζει έναν ορμητικό Αχιλλέα (στ. 573-582) και μιλά θαρρετά (στ. 583-589). Υπερτερεί στη σύγκρουσή τους ο Αχιλλέας, αλλ' ο Απόλλωνας σώζει τον Αγήνορα, ενώ ήδη με μεγάλη βιασύνη οι Τρώες κλείνονται στα τείχη τους.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Φ

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Φ της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 5 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-135, β) στ. 136-226, γ) στ. 227-382, δ) στ. 383-520 και ε) στ. 521-611. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Φ, στ. 1-135): Η φονική δράση του Αχιλλέα, ο φόνος του Πριαμίδη Λυκάονα.

1. Αξιολογήστε τις πλατιές ομηρικές παρομοιώσεις της διδακτικής αυτής ενότητας.
2. Αξιολογήστε όσα λέγει ο Αχιλλέας στο διάλογό του με το Λυκάονα (στ. 74-113).
3. Αξιολογήστε όσα λέγει ο Λυκάονας στο διάλογό του με τον Αχιλλέα (στ. 74-113).
4. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν από το επεισόδιο με το Λυκάονα;

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Φ, στ. 136-226): Ο φόνος του Αστεροπαίου από τον Αχιλλέα, διάλογος του Αχιλλέα με τον ποταμό Σκάμαντρο.

1. Γιατί ο θυμωμένος ποταμός Ξάνθος-Σκάμαντρος προωθεί τον Αστεροπαίο να χτυπηθεί με τον Αχιλλέα;
2. Αξιολογήστε τη συνομιλία Αχιλλέα-Αστεροπαίου (στ. 150-160).
3. Αξιολογήστε τον επιθανάτιο λόγο του Αχιλλέα προς τον Αστεροπαίο (στ. 184-199).
4. Αξιολογήστε τη συνομιλία του Ξάνθου-Σκάμαντρου με τον Αχιλλέα (στ. 214-226).

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Φ, στ. 227-382): Πάλη του Αχιλλέα με τον ποταμό Σκάμαντρο, παρέμβαση του Ποσειδώνα και της Αθηνάς, της Ήρας και του Ήφαιστου υπέρ του Αχιλλέα.

1. Αξιολογήστε τις πλατιές ομηρικές παρομοιώσεις της διδακτικής αυτής ενότητας.
2. Αξιολογήστε όσα λέγει ο Αχιλλέας στους στ. 273-283.
3. Γιατί γίνεται η παρέμβαση του Ποσειδώνα και της Αθηνάς υπέρ του Αχιλλέα και ποιο αποτέλεσμα έχει;
4. Γιατί γίνεται η παρέμβαση της Ήρας και του Ήφαιστου υπέρ του Αχιλλέα και ποιο αποτέλεσμα έχει;

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Φ, στ. 383-520): Η Αθηνά χτυπά τον Άρη και την Αφροδίτη, ο Ποσειδώνας απομακρύνει τον Απόλλωνα, η Ήρα χτυπά την Άρτεμη, οι θεοί αποσύρονται από τη μάχη.

1. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν από τις αντιδικίες και τις συγκρούσεις των θεών στη διδακτική αυτή ενότητα;

2. Αξιολογήστε τα λόγια της Αθηνάς στους στ. 428-433.
3. Αξιολογήστε όσα λέγει ο Ποσειδώνας στον Απόλλωνα στους στ. 436-460.
4. Αξιολογήστε το διάλογο Δία-Άρτεμης (στ. 509-513).

Πέμπτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Φ, στ. 521-611): Πρωτοβουλία του Πρίαμου για άνοιγμα των πυλών του τείχους, παρέμβαση του Απόλλωνα, μονομαχία Αχιλλέα-Αγήνορα.

1. Πώς προβάλλεται ο Αχιλλέας σ' αυτή τη διδακτική ενότητα;
2. Αξιολογήστε όσα λέγει ο Αγήνορας στους στ. 553-570.
3. Αξιολογήστε όσα λέγει ο Αγήνορας στον Αχιλλέα (στ. 583-589).
4. Αξιολογήστε το τέλος της ραψωδίας αυτής (στ. 606-611).

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Είναι δικαιολογημένο το παραξένεμα που νιώθει ο Αχιλλέας βλέποντας τον Πριαμίδη Λυκάονα (στ. 54-59);
2. Ποια σημασία έχει η ακροτελεύτια φράση (στ. 95-96) της ικεσίας του Λυκάονα στον Αχιλλέα;
3. Γιατί ο Αχιλλέας μιλώντας στο Λυκάονα αναφέρεται και στη δική του μοίρα στους στ. 108-113;
4. Τι προοικονομείται μ' όσα λέγει στους στ. 130-132 ο Αχιλλέας για το θεϊκό ποτάμι Ξάνθο-Σκάμαντρο;
5. Απ' όσα λέγει ο Ξάνθος-Σκάμαντρος στην επίκλησή του στο Σιμόεντα και αφορούν τον Αχιλλέα ποια έχουν και ποια δεν έχουν ενδεχόμενη πραγματοποίηση κατά τα γνωστά μυθολογικά δεδομένα;
6. Γιατί ο Ξάνθος-Σκάμαντρος κάνει δεύτερη επίκληση (στ. 369-376) στην Ήρα;
7. Πώς προεξαγγέλλεται η σύγκρουση μεταξύ των θεών;
8. Γιατί ο Ποσειδώνας μιλώντας στον Απόλλωνα αναφέρεται διεξοδικά (στ. 441-457) σε παλιότερη κοινή εμπειρία τους;
9. Πώς γίνεται το πέρασμα από τη σύγκρουση μεταξύ των θεών στη σύγκρουση μεταξύ των ανθρώπων;
10. Γιατί στο τέλος της ραψωδίας παρεμβαίνει ο Απόλλωνας και ποια σημασία έχει η παρέμβασή του;

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Φ της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.

3. Ο ρόλος των θεών στη ραψωδία αυτή.
4. Μελέτη των παρομοιώσεων της ραψωδίας: ποια στοιχεία προβάλλονται, ποιες ποιητικές προθέσεις εξυπηρετούν;
5. Η τιμωρία της «ύβρης» - μελέτη της τιμωρίας του Αχιλλέα από τον Ξάνθο-Σκάμαντρο.
6. Το θέμα της πολεμικής σκληρότητας - μελέτη του Φ34-135 και συσχετισμός με παρόμοια περιστατικά.
7. Το θέμα της πάλης φωτιάς-νερού σε συσχετισμό με αντίστοιχες λαϊκές διηγήσεις.
8. Σκιαγραφία του Αχιλλέα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
9. Σκιαγραφία του Πρίαμου απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
10. Σκιαγραφία του Λυκάονα, του Αστεροπαίου και του Αγήνορα απ' όσα λέγουν και κάνουν στη ραψωδία αυτή.

ΙΛΙΑΔΑΣ Χ

Πρίαμος και Εκάβη παρακαλούν τον Έκτορα να μπει στην πόλη (στ. 1-130)

Έτσι σαν ελαφόπουλα στην πόλη αυτοί φευγάτοι
στέγνωναν τον ιδρώτα τους, έπιναν, ξεδιψούσαν
στις επάλξεις τις όμορφες γέρνοντας. Κι οι Αργείοι
στην πόλη πια πλησίαζαν κρατώντας τις ασπίδες.
Μα κράτησε τον Έκτορα να μείνει η μαύρη μοίρα
μπροστά από το Ίλιο, στις Σκαιές πύλες δίπλα.
Και στον Πηλείδη έλεγε ο Απόλλωνας Φοίβος:

«Πηλείδη, γιατί με γοργά με κυνηγάς ποδάρια,
εσύ θνητός ένα θεό; Δεν ένιωσες ακόμη
θεός πως είμαι κι άπαυτα ξοπίσω μου μανιάζεις;
Οι Τρώες που τους σκόρπισες τι κάνουν δε σε νοιάζει·
μπήκαν αυτοί στην πόλη τους κι εδώ συ ξεστρατίζεις.
Να με σκοτώσεις δεν μπορείς, γιατί θνητός δεν είμαι!»

Ο Αχιλλέας ο γοργός του είπε μανιασμένος:
«Με πλάνεψες, μακρορίχτη, πρώτε στην κακοσύνη
απ' τους θεούς, απ' το τείχος απομακρύνοντάς με·
αλλιώς πολλοί θα δάγκωναν τη γη, πριν μπουν στην Τροία.
Δόξα τρανή μου άρπαξες πια γλίτωσες εκείνους
εύκολα, γιατί εκδίκηση να φοβηθείς δεν είχες.
Μα θα σε είχα εκδικηθεί, τη δύναμη αν είχα!»

Έτσι είπε και με έπαρση τραβούσε προς το κάστρο
ορμή γεμάτος κι όμοιος με άλογο σ' αγώνες
που τρέχει με τα τέσσερα τον κάμπο δρασκελώντας·
έτσι γοργά τα γόνατα, τα πόδια αυτός κινούσε.

Ο γέροντας ο Πρίαμος τον είδε πριν απ' όλους,
καθώς στον κάμπο ορμούσε αυτός, να λάμπει σαν αστέρι
που το θέρος βγαίνει αργά και στην καρδιά της νύχτας,
στ' άλλα άστρα ανάμεσα το φως του ξεχωρίζει·
σκυλί του Ωρίωνα το λεν και πιο λαμπρό απ' όλα

είναι, γίνεται ωστόσο πολύ κακό σημάδι·
και στους κακόμοιρους θνητούς πυρετό πολύ φέρνει·
έτσι ο χαλκός του έλαμπε, σαν έτρεχε, στα στήθη.
Ο γέρος αναστέναξε, την κεφαλή χτυπούσε
τα χέρια του σηκώνοντας, το γιο παρακαλώντας
ξεφώνιζε με δύναμη· όμως μπροστά στις πύλες
αυτός στεκόταν θέλοντας να ρίξει στον Πηλείδη·
σπαραχτικά του φώναζε απλώνοντας τα χέρια.

Λόγος του Πρίαμου (στ. 38-76)

«Μη στέκεις, γιε μου Έκτορα, σ' αυτόν τον άντρα αντίκρυ,
μακριά απ' τους άλλους μόνος σου, μη βρεις το θάνατό σου
απ' τον Πηλείδη, γιατί αυτός είναι ανώτερός σου,
ο άθλιος! Απ' τους θεούς τόσην ας είχε αγάπη,
όση από μένα· σκυλιά θα τον ξέσκιζαν, γύπες
νεκρό, ν' αλάφρωνε τόση πίκρα που μέσα έχω·
μ' έχει στερήσει από παιδιά πολλά κι αγαπημένα
σκοτώνοντας, σε μακρινά νησιά πουλώντας άλλα.
Λυκάονα, Πολύδωρο, κι αυτά τα δυο παιδιά μου,
δε βρίσκω, αν κι οι Τρώες κλείστηκαν μες στην πόλη,
αυτά που η Λαοθόη μού γέννησε η αφέντρα.
Αν ζουν μες στο στρατόπεδο των Αχαιών, μπορούμε
να τα λυτρώσουμε· χαλκός μάς βρίσκεται, χρυσάφι·
πολλά στην κόρη του έδωσε ο ξακουσμένος Άλτης.
Αν πέθαναν και βρίσκονται τώρα μέσα στον Άδη,
καημός για τους γεννήτορες, για μένα και τη μάνα·
του κόσμου όμως ο καημός μικρότερος θα είναι,
αν και εσύ δε σκοτωθείς από τον Αχιλλέα.
Παιδί μου, μπες στο κάστρο μας, τους Τρώες να τους σώσεις
και τις γυναίκες τους, δόξα μη δώσεις στον Πηλείδη
και την αγαπημένη σου ζωή ο ίδιος χάσεις.
Κι εμένα τον κακόμοιρο που ακόμη ζω σπλαχνίσου,
που σε βαθιά γεράματα ο Δίας θα μου δώσει
κακά στερνά, κακά πολλά αφού πριν δοκιμάσω,
τους γιους μου να σκοτώνονται, τις κόρες μου να σέρνουν
στη σκλαβιά, το παλάτι μου να κουρσεύεται, κάτω
να σφεντονίζουν τα παιδιά μες στη σφαγή την άγρια,

να σέρνονται οι νύφες μου από Αργείων χέρια.
Στερνό κι εμένα τα σκυλιά θα με τραβολογήσουν
να με φαν μπρος στην ξώπορτα, όταν με το σπαθί του
ή κάποιος με κοντάρι του μου πάρει την ψυχή μου,
που έτρεφα στο σπίτι μου, να μου φυλάν τις πόρτες,
και που σαν πιουν το αίμα μου με μανιασμένα σπλάχνα
στην ξώποτρα θα ξαπλωθούν. Στο νιο ταιριάζουν όλα,
σκοτωμένος να κείτεται, με χαλκό σπαραγμένος·
όλα καλά, σαν σκοτωθεί, ό,τι αυτός κι αν δείξει.
Μα σκοτωμένου γέροντα οι σκύλοι σαν ντροπιάζουν
τ' άσπρα μαλλιά, τα γένια του και τα γεννητικά του,
για τους θνητούς τους άμοιρους χειρότερο δεν είναι.»

Είπε και τ' άσπρα του μαλλιά της κεφαλής τραβούσε
με τα χέρια· τον Έκτορα δεν έπειθε ωστόσο.
Κι αντίκρυ η μητέρα του δακρύζοντας θρηνούσε
και άνοιγε τον κόρφο της, σήκωνε το μαστό της
και λόγια ανεμάρπαστα μέσα σε δάκρυα είπε:

Λόγος της Εκάβης (στ. 82-89)

«Έκτορά μου, σεβάσου αυτά, τη λύπησή σου δείξε,
αν βύζαξες στα στήθη μου τους πόνους σου ξεχνώντας·
θυμήσου αυτά, παιδάκι μου, πολέμα τον εχθρό μας
μέσα από το κάστρο μας, μη στέκεσαι αντίκρυ.
Σκληρέ! Αν σε σκοτώσει αυτός, κι εγώ δε θα σε κλάψω,
βλαστάρι μου, στην κλίνη σου, που σε έχω γεννήσει,
κι η ακριβή γυναίκα σου· μακριά από μας, στα πλοία
των Αργείων, τα γρήγορα σκυλιά θα σε σπαράξουν.»

Έτσι οι δυο τους κλαίοντας μιλούσαν στο παιδί τους
παρακαλώντας· ωστόσο δεν έπειθαν εκείνον·
τον Πηλείδη περίμενε τον τρανό που ερχόταν.
Όπως φίδι στην τρύπα του κάποιον παραμονεύει
πικρά βοτάνια τρώγοντας κι όλο χολή μανιάζει
και ρίχνει άγριες ματιές κουλουριαστό στην τρύπα,
έτσι μ' ορμή ο Έκτορας άσβηστη δεν κινούσε
την ασπίδα στυλώνοντας σε μια γωνιά του πύργου.

Διαλογισμοί του Έκτορα (στ. 99-130)

Βογγώντας τότε έλεγε στη δυνατή ψυχή του:
«Αλίμονό μου, αν χωθώ στις πύλες και στο κάστρο,

πρώτος ο Πολυδάμαντας θα με ντροπιάσει εμένα.
που πρότεινε στο κάστρο μας μες στη φριχτή τη νύχτα
τους Τρώες μέσα να φέρω, σαν όρμησε ο Πηλείδης.
Δεν τον άκουσα· θα ήταν καλύτερο για όλους.
Τώρα που αφάνισα στρατό με φταίξιμο δικό μου,
ντρέπομαι τις μακρόπεπλες γυναίκες και τους Τρώες,
κανένας κάποτε μην πει πολύ κατώτερός μου:
— Ο Έκτορας αφάνισε στρατό μ' αποκοτιά του.
Έτσι θα πουν· για μένα καλύτερο θα ήταν
μπροστά του βγαίνοντας να ζω, αφού τον θανατώσω,
ή απ' αυτόν να σκοτωθώ ένδοξα μπρος στην πόλη.
Την αφαλωτή ασπίδα ν' απίθωνα στο χώμα,
το βαρύ κράνος, κι έγερνα στο τείχος το κοντάρι,
να πήγαινα, να έβλεπα μόνος τον Αχιλλέα,
την Ελένη να του 'ταζα μ' όλα τα αγαθά της,
όσα στα βαθουλά πλοία φόρτωσε ο Πάρης τότε
και στην Τροία τα έφερε -αρχή αυτής της έχθρας-
στους Ατρείδες να τα 'δινα κι ακόμα με Αργείους
εμείς να μοιραζόμασταν όσα η Τροία έχει,
να 'βαζα τους πρωτόγερους και όρκο να τους κάνουν
να μην τους κρύψουν τίποτε, μα στα δυο να μοιράσουν
όσα ακόμη βρίσκονται στη ζηλεμένη πόλη...
Όμως τι διαλογίζεται έτσι η ψυχή μου τώρα;
Εγώ θα πάω προς αυτόν· μα δε θα με πονέσει
ούτε και θα με σεβαστεί· γυμνό θα με σκοτώσει
σαν μια γυναίκα, τα όπλα αφού θα έχω βγάλει.

Ο Αχιλλέας κυνηγά τον Έκτορα
Σύσκεψη των θεών
Κρίνεται η μάχη του Έκτορα
Παρέμβαση της Αθηνάς
(στ. 131-247)

Να φλυαρεί δε γίνεται από δέντρο ή πέτρα
κανείς μ' αυτόν σαν κοπέλα με ένα παλικάρι,
σαν ένας νιος και μία νια που γλυκοκουβεντιάζουν.
Καλύτερα πιο γρήγορα να πιάσουμε τη μάχη
κι ας δούμε ο Ολύμπιος σε ποιον τη νίκη δίνει.»

Έτσι σκεφτόταν κι έμενε· ζύγωνε ο Πηλείδης,
του κρανοσείστη όμοιος του πολεμιστή Άρη,
κουνώντας το κοντάρι του στο δεξιό του ώμο
τον τρομερό· ο χαλκός του σαν πρώτο φως του ήλιου

που ξεπροβάλλει έλαμπε ή σαν φωτιά που καίει.
Μόλις τον είδε ο Έκτορας, τρόμαξε· δεν τολμούσε
να σταθεί· πήρε να φεύγει αφήνοντας τις πύλες.
Κι ο Αχιλλέας όρμησε σίγουρος πόσο τρέχει.
Όπως γεράκι στα βουνά, το πιο γοργό απ' όλα,
ορμά μ' ορμή και εύκολα σε δειλό περιστέρι
και, καθώς φεύγει μπροστά του, πίσω απ' αυτό ορμάει
από κοντά στριγγίζοντας και θέλει να το πιάσει,
έτσι στον Έκτορα αυτός χυνόταν με μανία,
που το τείχος γυρόφερνε με γρήγορα ποδάρια.
Την ανεμόδαρτη συκιά πέρασαν και τη βίγλα
και έτρεχαν στη δημοσιά έξω από το τείχος·
προς τις καλλίροες πηγές, απ' όπου ξεπροβάλλουν
οι δυο πηγές του Σκάμαντρου του στροβιλώδη, πήγαν·
ζεστό νερό βγάζει η μια κι αχνούς πετά τριγύρω
σαν να είναι τρανή φωτιά όλη καπνό γεμάτη·
και η άλλη κυλά νερά μέσα στο καλοκαίρι
σαν χαλάζι ή σαν πάγο ή σαν το κρύο χιόνι.
Είναι και πλυσταριά εκεί κοντά καλά, μεγάλα,
πέτρινα, όπου έπλυναν τα λαμπερά τους ρούχα
οι γυναίκες και οι όμορφες των Τρώων θυγατέρες
στα χρόνια τα ειρηνικά, πριν έρθουν οι Αργείοι.
Εκεί ο ένας έφευγε και κυνηγούσε ο άλλος
(τρανός αυτός που έφευγε, τρανότερος ο διώκτης)
γοργά· δεν ήταν για σφαχτό ή για βοδιού τομάρι
που πάλευαν στο τρέξιμο σ' αγώνες να κερδίσουν·
για τη ζωή του Έκτορα έτρεχαν του ιππότη!
Όπως από σημάδια γύρω γοργά τρέχουν σ' αγώνες
να τιμηθεί κάποιος νεκρός τα άλογα με βιάση
με ένα έπαθλο τρανό, τρίποδα ή γυναίκα,
έτσι εκείνοι τρεις φορές γυρόφερναν την πόλη
του Πρίαμου με τρέξιμο· κι όλοι οι θεοί κοιτούσαν.

Η σύσκεψη των θεών (στ. 167-185)

Ο πατέρας θεών, θνητών μιλούσε προς εκείνους:
«Ποπό, άντρα αγαπητό βλέπω στο τείχος γύρω
να κυνηγούν κι η καρδιά μου πολύ πικρά τον κλαίει,

τον Έκτορα, που έκαψε μεριά βοδιών για μένα
στης πολυφάραγγης Ίδης τις κορυφές ως τώρα
πολλά ή και στο κάστρο του. Τώρα ο Αχιλλέας
τον κυνηγά πολύ γοργά γύρω από το τείχος.
Εμπρός, θεοί, σκεφτείτε το, καλά ζυγίσετέ το,
αυτόν αν θα γλιτώσουμε ή από τον Πηλείδη
θ' αφήσουμε να σκοτωθεί, αν και αντρείος είναι.»

Η γλαυκομάτα Αθηνά γύρισε και του είπε:
«Πατέρα αστραποκέραυνε, μαυροσύννεφε, τι είπες;
Έναν θνητό που από καιρό χάρο του γράφει η μοίρα
από το μαύρο θάνατο να τον γλιτώσεις θέλεις;
Κάμε ό,τι θες· οι άλλοι δε συμφωνούμε όλοι.»

Σ' εκείνην αποκρίθηκε ο νεφελοστοιβάχτης:
«Παιδί μου, Τριτογένεια, θάρρεψε· δε μιλούσα
από καρδιάς· θέλω καλός πάντα μαζί σου να 'μαι·
μη χασομεράς, μα κάνε ό,τι ο νους σου θέλει.»

Έτσι είπε· την ενθάρρυνε· κι αυτή, που το ζητούσε,
απ' του Ολύμπου τις κορφές ξεκίνησε πηδώντας.

Ο Πηλείδης τον Έκτορα άπαυτα κυνηγούσε.
Όπως σε ελαφόπουλο στα όρη ένας σκύλος
που το ξετρύπωσε ορμά, μες σε πλαγιές και λόγγους,
κι αν του ξεφύγει και κρυφτεί για λίγο μες σε θάμνα,
αυτός το ψάχνει τρέχοντας, ωσότου το πετύχει,
έτσι τότε ο Έκτορας δεν ξέφυγε εκείνον.
Όσες φορές τραβούσε αυτός στου Δάρδανου τις πύλες,
κάτω απ' τους καλόχτιστους για να βρεθεί τους πύργους,
μήπως πάρει βοήθεια ψηλά απ' τους δικούς του,
τόσες φορές τον πρόφταινε, τον γύριζε στον κάμπο
και προς του κάστρου τη μεριά ο ίδιος του βρισκόταν.
Όπως στ' όνειρο δεν μπορείς να πιάσεις τον τρεχάτο,
να τον πιάσεις δεν το μπορείς, ούτε κι αυτός να φύγει,
έτσι αυτός δεν τον έφτανε, δεν ξέφευγε ο άλλος.
Και πώς τώρα ο Έκτορας θα γλίτωνε το χάρο,
αν για ολόστερνη φορά κοντά του δεν ερχόταν
ο Φοίβος, ορμή, γόνατα γοργά να του χαρίσει;

Στους άλλους νεύμα έκανε κουνώντας το κεφάλι
ο Πηλείδης· δεν άφηνε στον Έκτορα να ρίχνουν,
μη δοξαστούν χτυπώντας τον και δεν προφτάσει εκείνος.
Μα σαν για τέταρτη φορά στα πλυσταριά κινούνταν,
τη χρυσαφένια ζυγαριά τέντωνε πια ο Δίας
και έβαλε ζερβόδεξα τις μοίρες του θανάτου,
τη μία του Αχιλλέα, του Έκτορα την άλλη·
απ' τη μέση την κράτησε· έγειρε προς τον Άδη
το ριζικό του Έκτορα. Τον άφησε ο Φοίβος.

Η παρέμβαση της Αθηνάς (στ. 214-247)

Η γλαυκομάτα Αθηνά έφτασε στον Πηλείδη
και λόγια ανεμάρπαστα από κοντά του είπε:
«Αχιλλέα αρχοντικέ, νομίζω πως πια τώρα
θα πάρουμε δόξα τρανή στα πλοία των Αργείων
τον Έκτορα σκοτώνοντας, κι ας μη χορταίνει μάχη.
Γιατί δεν είναι δυνατό τώρα να μας ξεφύγει,
κι αν πασχίσει πολύ γι' αυτό ο μακρορίχτης Φοίβος,
κι αν στα πόδια πέσει μπροστά του ασπιδοφόρου Δία.
Μα στάσου συ κι ανάσανε και πάω να τον πείσω
να βγει αυτός αντίκρυ σου, να χτυπηθεί μαζί σου.»
Έτσι είπε· και την άκουσε και χάρηκε η καρδιά του·
στάθηκε στο κοντάρι του το χάλκινο ακουμπώντας.
Τον Έκτορα συνάντησε αφήνοντας εκείνον,
μοιάζοντας με το Δήφοβο στο σώμα, στη φωνή του·
και λόγια ανεμάρπαστα από κοντά του είπε:
«Καλέ μου, σ' έσφιξε πολύ ο γρήγορος Πηλείδης
κυνηγώντας σε γρήγορα γύρω από το κάστρο·
μα ας σταθούμε μένοντας κι ας του αντιταχτούμε.»
Ο κρανοσείστης Έκτορας γύρισε και της είπε:
«Δήφοβε, και παλιότερα εσένα αγαπούσα
πιο πολύ από τα παιδιά Πρίαμου και Εκάβης·
στη σκέψη μου θα σ' εκτιμώ και πιο πολύ πια τώρα,
που τόλμησες για χάρη μου, αμέσως μόλις μ' είδες,
από το κάστρο μας να βγεις, ενώ άλλοι μέσα μένουν.»
Η γλαυκομάτα Αθηνά γύρισε και του είπε:
«Καλέ μου ο πατέρας μας κι η σεβαστή μας μάνα

στο γόνατά μου πέφτοντας να μείνω μου ζητούσαν,
το ίδιο και οι σύντροφοι· όλοι έχουν τρομάξει.
Μα η καρδιά μου σπάραζε από καημό μεγάλο.
Στη μάχη ας μπούμε πια μ' ορμή, όπλα μη λυπηθούμε,
να δούμε αν σκοτώνοντας εμάς ο Αχιλλέας
τα ματωμένα λάφυρα στα πλοία του θα φέρει
ή από το κοντάρι σου πρώτα θα πέσει εκείνος.»

Έτσι είπε και μπρος τράβηξε πανούργα η Παλλάδα.
Κι όταν εκείνοι τρέχοντας ζύγωσαν μεταξύ τους,
ο κρανοσείστης Έκτορας μιλώντας πρώτος είπε:

«Γιε του Πηλέα, τώρα πια σαν πριν δε σε φοβάμαι,
που τρεις φορές σου ξέφυγα γύρω από το κάστρο
και να σταθώ δεν τόλμησα αντίκρυ στην ορμή σου·
τώρα με σπρώχνει η καρδιά· σκοτώνω ή σκοτώνεις.
Ας δεηθούμε στους θεούς· αυτοί για μας θα είναι
οι μάρτυρες οι πιο καλοί, της σύμβασης επόπτες.
Δε θα χαλάσω άπρεπα εσένα, αν ο Δίας
μου χαρίσει υπεροχή και πάρω την ψυχή σου·
αφού πάρω τα όπλα σου τα ξακουστά, Πηλείδη,
το σώμα σου στους Αχαιούς θα δώσω· πράξε όμοια.»

Κι είπε λοξοκοιτώντας τον ο γρήγορος Πηλείδης:
«Για σύμβαση μη μου μιλάς, Έκτορα μισημένε.
Μ' όρκους δε δένονται ποτέ άνθρωποι και λιοντάρια
ούτε οι λύκοι με τ' αρνιά μονοιάζουν στη ζωή τους,
μα μίσος ασταμάτητα ανάμεσά τους έχουν·
έτσι ποτέ δε γίνεται εμείς ν' αγαπηθούμε
και όρκους δε θα κάνουμε, πριν ο ένας μας πέσει
μ' αίμα Άρη χορταίνοντας, το μαχητή τον άγριο.
Θυμήσου κάθε τέχνη σου· τώρα πρέπει να δείξεις
πως θαρραλέος μαχητής, κονταρομάχος είσαι.
Μα πια δεν έχεις γλιτωμό! Σε λίγο η Παλλάδα
σε σκοτώνει με τ' όπλο μου και θα πληρώσεις όλες
τις πίκρες για τους σύντροφους που σκότωσες λυσσώντας.»

Είπε και μακροΐσκιωτο του έριξε κοντάρι·
το ξέφυγε ο Έκτορας αντίκρυ βλέποντάς το·

έσκυψε· κι από πάνω του πετώντας το κοντάρι
μέσα στο χώμα μπήχτηκε· το άρπαξε η Παλλάδα
και απ' τον Έκτορα κρυφά το 'δωσε στον Πηλείδη.
Είπε τότε ο Έκτορας στον άψογο Πηλείδη:
«Αχιλλέα θεόμορφε, ξαστόχησες· αν κι είπες,
απ' το Δία δεν ήξερες διόλου το θάνατό μου·
μα φάνηκες πολυλογάς, στα λόγια καυχησιάρης,
να φοβηθώ, τη δύναμη κι αντρεία να ξεχάσω.
Δεν μπήγεις το κοντάρι σου στην πλάτη, καθώς φεύγω·
μα καθώς θα σου χύνομαι, χτύπα με μπρος στο στήθος,
αν σου το δώσει ο θεός· μα γλίτωσε πιο πρώτα
τώρα απ' το κοντάρι μου, που μέσα σου ας χωνόταν!
Πιο ελαφρός ο πόλεμος θα ήταν για τους Τρώες,
αν συ χανόσουν, που 'γινες μεγάλη συμφορά μας.»
Είπε και μακροΐσκιωτο του έριξε κοντάρι·
δεν ξαστόχησε· χτύπησε το κέντρο της ασπίδας,
μα πέρα πήδηξε αυτό· θυμός τον συνεπήρε,
που η ριξιά τού ξέφυγε άσκοπα από τα χέρια,
σκυθρώπιασε και στάθηκε· δεν είχε άλλο κοντάρι.
Ξεφώνιζε στο Δήφοβο με τη λευκή ασπίδα,
ζητούσε το κοντάρι του· μα αυτός κοντά δεν ήταν.
Κατάλαβε ο Έκτορας μες στην ψυχή του κι είπε:
«Ποπό, θεοί για θάνατο μ' έχουν καλέσει τώρα!
Έλεγα πως ο Δήφοβος στο πλάι μου βρισκόταν
μα αυτός στο κάστρο βρίσκεται· με γέλασε η Παλλάδα.
Κοντά μου ο μαύρος θάνατος, δε στέκει μακριά μου·
και δεν υπάρχει γλιτωμός· έχουν αποφασίσει
ο Δίας κι ο μακρορίχτης γιος του, που μ' αγαπούσαν,
έτσι λοιπόν από παλιά· τώρα με βρίσκει η μοίρα.
Μα άδοξα ας μη χαθώ, χωρίς να πολεμήσω,
μα έργο κάνοντας τρανό, γενιές να το θυμούνται!»
Είπε αυτά και έβγαλε το κοφτερό σπαθί του,
που του κρεμόταν στο πλευρό, το γερό και μεγάλο·
σκυφτός χύθηκε σαν αϊτός που στα ψηλά πετάει
κι από τα μαύρα σύννεφα ορμάει στον κάμπο κάτω

ν' αρπάξει αρνί αδύναμο ή λαγό δειλιασμένο·
έτσι όρμησε ο Έκτορας σείοντας το σπαθί του.
Κι ο Αχιλλέας όρμησε· οργή τον πλημμυρούσε
άγρια· μπρος στο στήθος του έβαλε την ασπίδα
την όμορφη και πλουμιστή· τ' αστραφτερό του κράνος
το τετρακέρατο πάνω σάλευε· χρυσές τρίχες
κυμάτιζαν, που στέριωσε ο Ήφαιστος για φούντα.
Όπως στα άστρα ανάμεσα μες στην καρδιά της νύχτας
προβάλλει ο αποσπερίτης, το πιο λαμπρό αστέρι,
έτσι έλαμπε και ο χαλκός που στο δεξί του χέρι
ο Αχιλλέας έπαιζε με το κακό στο νου του,
κοιτάζοντάς του το κορμί, πού να χτυπήσει εκείνον.
Του Έκτορα όλο το κορμί το σκέπαζαν τα όπλα
τα όμορφα του Πάτροκλου, που πήρε απ' το κορμί του·
μα άνοιγε στην κλείδωση, που δένει λαιμό κι ώμους,
πλάι στο λαρύγγι, θάνατος κακός όπου σε βρίσκει.
Όπως ορμούσε πάνω του, του έριξε ο Πηλείδης
κι αντίκρυ πέρασε η αιχμή στον τρυφερό λαιμό του·
το κοντάρι δεν έκοψε ωστόσο το λαρύγγι,
για να μπορεί ν' αποκριθεί στα λόγια του Πηλείδη.
Σωριάστηκε πάνω στη γη: καυχήθηκε ο Πηλείδης:
«Γυμνώνοντας τον Πάτροκλο, Έκτορα θα σκεφτόσουν
πως θα γλίτωνες· έλειπα, δε μ' έβαλες στο νου σου,
άμυαλε! Εκδικητής του έμεινα πιο αντρείος
στα βαθουλά καράβια μας πίσω· και έχω λύσει
τα γόνατά σου· άσπλαχνα τώρα σκυλιά και γύπες
θα σε σύρουν: κι οι Αχαιοί εκείνον θα τον θάψουν.»
Ο κρανοσείστης Έκτορας ξέπνοος του μιλούσε:
«Τη ζωή σου να χαίρεσαι, γονείς, σε εξορκίζω
να με σπαράξουν τα σκυλιά στα πλοία μην αφήσεις
των Αχαιών· μα δέξου συ χαλκό πολύ, χρυσάφι,
που θα δώσει ο πατέρας μου κι η σεβαστή μου μάνα,
και γύρισε το σώμα μου στην πατρίδα, να βάλουν
οι Τρώες κι οι γυναίκες τους στη φωτιά, να με κάψουν.»
Κι είπε λοξοκοιτώντας τον ο γρήγορος Πηλείδης:

«Για μένα ή για τους γονιούς μη με ξορκίζεις, σκύλε!
Όσο η λύσσα κι ο θυμός το ίδιο εμένα σπρώχνουν
να κόψω και να φάω ωμές τις σάρκες σου για όσα
μου έκανες, τόσο κανείς τους σκύλους δε θα διώξει,
απ' το κεφάλι σου, λύτρα κι αν πιο πολλά μου φέρνουν
δέκα και είκοσι φορές κι άλλα πολλά αν τάξουν,
ακόμη κι αν μου πρότεινε στο βάρος του κορμιού σου
χρυσάφι και ο Πρίαμος· η σεβαστή σου μάνα
δε θα σε μοιρολογήσει σε κλίνη βάζοντάς σε,
μα θα σε φαν ολόκληρο πετούμενα και σκύλοι!»

Ο κρανοσείστης Έκτορας πεθαίνοντας του είπε:
«Το βλέπω ξέροντας καλά, δεν ήταν να σε πείσω·
γιατί ψυχή σαν σίδερο μες στην ψυχή σου έχεις.
Μα σκέψου τώρα μη σταθώ αιτία να θυμώσουν
θεοί μαζί σου τη μέρα που ο Φοίβος και ο Πάρης,
αν κι αντρείο, μπρος στις Σκαιές τις πύλες σε σκοτώσουν.»

Έτσι είπε· και ο θάνατος του σκέπασε τα μάτια
κι απ' το κορμί του η ψυχή πέταξε για τον Άδη
θρηνώντας για τη μοίρα της, κι άφησε αντρεία, νιότη.
Είχε πεθάνει πια κι όμως του είπε ο Αχιλλέας:

«Πέθανε συ· το θάνατο θα δεχθώ εγώ τότε,
σαν μου τον στείλει ο Δίας και οι θεοί οι άλλοι.»

Είπε, τράβηξε απ' το νεκρό το χάλκινο κοντάρι,
το άφησε παράμερα, του έβγαλε απ' τους ώμους
τα ματωμένα όπλα του· οι άλλοι οι Αργείοι,
τον τριγύρισαν κι έβλεπαν κορμοστασιά και όψη
του Έκτορα· τον ζύγωσαν όλοι πληγώνοντάς τον.
Κι έτσι βλέποντας έλεγε στο διπλανό του κάποιος:

«Ποπό, πόσο πιο μαλακός είναι να τον εγγίζεις
ο Έκτορας παρά όταν μας έκαιε τα πλοία.»

Έτσι έλεγε κι από κοντά καθένας τον χτυπούσε.
Καλά πια τον ξεγύμνωσε ο γρήγορος Πηλείδης
και λόγια ανεμάρπαστα μπρος στους Αργείους είπε:

«Φίλοι μου σεις οι άρχοντες κι ηγέτες των Αργείων,
αφού μ' αξίωσαν θεοί αυτόν να τον σκοτώσω,

που έκανε τόσα κακά, όσα ούτ' όλοι οι άλλοι,
εμπρός πια ας ορμήσουμε στην πόλη με τα όπλα,
να δούμε ποια σκέψη έχουν μέσα στο νου οι Τρώες:
μια που σκοτώθηκε αυτός, την πόλη τους θ' αφήσουν
ή, μόλο που τους λείπει αυτός, επιθυμούν να μείνουν;
Όμως τι τώρα σκέφτεται όλα αυτά η ψυχή μου;
Άκλαφτος, άταφος, νεκρός κείτεται πλάι στα πλοία
ο Πάτροκλος· δε γίνεται αυτόν να τον ξεχάσω,
όσο θα ζω και θα βαστούν καλά τα γόνατά μου.
Μα κι αν στον Άδη λησμονούν όσους έχουν πεθάνει,
το σύντροφο τον γκαρδιακό κι εκεί θα τον θυμάμαι.
Όμως τραγουδώντας τώρα της νίκης το τραγούδι
ας πάμε στα καράβια μας κι ας σύρουμε και τούτον.
Μεγάλη δόξα πήραμε· έχουμε πια σκοτώσει
τον Έκτορα, που σαν θεό οι Τρώες τον τιμούσαν.»

Είπε και για τον Έκτορα κακά σκέφτηκε έργα:
των δυο ποδιών του τρύπησε τα νεύρα από πίσω
από φτέρνα σ' αστράγαλο, βοϊδόλουρα περνούσε,
τα έδεσε στ' αμάξι του· σερνόταν το κεφάλι.
Ανέβηκε στ' αμάξι του και φόρτωσε τα όπλα·
μαστίγωσε τα άλογα, που πρόθυμα πετούσαν.
Στο σύρσιμο του Έκτορα ανέβαινε η σκόνη·
τα μαύρα μαλλιά σκόρπιζαν· βρισκόταν μες στη σκόνη
το χαριτωμένο πιο πριν κεφάλι του· ο Δίας
να το ντροπιάζουν οι εχθροί άφηνε μες στη γη του.

Έτσι όλο το κεφάλι του σερνόταν μες στη σκόνη·

Πρώτος θρήνος για τον Έκτορα (στ. 406-515)

Τα μαλλιά της η μάνα του τραβούσε· την καλύπτρα
πέταξε και ξεφώνιζε βλέποντας το παιδί της.
Κι ο πατέρας σπαραχτικά θρηνούσε. Και ο κόσμος
θρηνούσε και ξεφώνιζε τριγύρω μες στην πόλη.
Κι έμοιαζε να 'πιασε φωτιά και να καιγόταν όλη
η Τροία η ψηλόχτιστη απ' άκρη σ' άκρη τότε.
Δύσκολα συγκρατούσαν πια το μανιασμένο γέρο·
να βγει από του Δάρδανου την πύλη έξω ποθούσε.
Κυλιόταν μες στο βόρβορο κι όλους παρακαλούσε

με τ' όνομα φωνάζοντας τους άντρες έναν έναν:
«Μη με κρατάτε, φίλοι μου, αφήσετέ με μόνο,
κι ας με πονάτε, να πάω στα πλοία των Αργείων,
στον άντρα τον ανήμερο, τον άγριο να προσπέσω,
μήπως ντραπεί τα χρόνια μου, τα γερατιά πονέσει·
γιατί και ο πατέρας του τα γερατιά μου έχει,
ο Πηλέας, που γέννησε κι ανάθρεψε να γίνει
για μας τους Τρώες συμφορά, μα πιο πολύ για μένα·
γιατί μου σκότωσε πολλούς γιους κει στην άνθησή τους.
Για όλους τόσο δε θρηνώ, αν και πολύ λυπάμαι,
όσο για έναν -ο πόνος στον Άδη θα με πάει-
τον Έκτορα! Ας πέθαινε μες στα δικά μου χέρια!
Οι δυο μας θα χορταίναμε με κλάματα και θρήνους,
η μάνα που τον γέννησε η δύστυχη κι ο ίδιος.»
Κλαίοντας έτσι έλεγε· και έκλαιγε ο κόσμος.
Στις γυναίκες η Εκάβη άρχισε πικρό θρήνο:
«Παιδί μου, εγώ η δόλια με το κακό που μ' ήβρε
με το χαμό σου γιατί ζω; Τις νύχτες και τις μέρες
στην πόλη το καμάρι μου ήσουν, για όλους σκέπη
τους Τρώες, τις γυναίκες τους, που σαν θεό σε είχαν.
Ήσουν γι' αυτούς η δόξα τους αλήθεια, όσο ζούσες·
μα τώρα πια ο θάνατος, η μοίρα σου σε βρήκε.»
Έτσι έλεγε και έκλαιγε· δε το 'χε μάθει ακόμη
η γυναίκα του Έκτορα· κανείς μαντατοφόρος
δεν είχε πει ο άντρας της πως είχε μείνει έξω·
στον αργαλειό της ύφαινε μες στο ψηλό της σπίτι
διπλόφαρδο και κόκκινο ρούχο στολίζοντάς το·
στις δούλες τις ωριόμαλλες στο σπίτι είχε προστάξει
τρανό λεβέτι σε φωτιά να στήσουν, για να κάνει
ζεστό λουτρό ο Έκτορας γυρνώντας απ' τη μάχη·
η άμοιρη δεν ήξερε πως τη ζωή του πήρε
η γλαυκομάτα Αθηνά με χέρι του Πηλείδη.
Κλάματα ξάφνου άκουσε, το θρήνο απ' τον πύργο·
της λύθηκαν τα γόνατα, της ξέφυγε η σαγίτα
και προς τις ωριοπλέξουδες δούλες μιλώντας είπε:

«Ελάτε δυο ξοπίσω μου, να δω τι έχει γίνει·
της πεθεράς μου τη φωνή άκουσα κι η ψυχή μου
σκιρτά στο στόμα φτάνοντας και μου έχουν παγώσει
τα γόνατα· στου Πρίαμου τους γιους κακό πλακώνει.
Ας μην ακούσω μήνυμα τέτοιο· πολύ φοβάμαι
όμως μήπως τον Έκτορα τον άτρομο ο Πηλείδης
απ' το κάστρο ξεκόβοντας τον ρίξει μες στον κάμπο
μόνο κι έτσι την άσπλαχνη παλικαριά του κόψει,
που είχε· μες στο στρατό του, δεν έμενε· τραβούσε
μπρος και δεν άφηνε ποτέ κανείς να τον περάσει.»

Έτσι είπε και σαν μαινάδα χύθηκε απ' το σπίτι
καρδιοχτυπώντας· έτρεχαν ξοπίσω της οι δούλες.
Σαν έφτασε στη σύναξη των αντρών και στον πύργο,
πάνω στο τείχος στάθηκε και κοίταζε· τον είδε
που μπρος στην πόλη σερνόταν· τα άλογα με βιάση
και άσπλαχνα τον έσερναν στα πλοία των Αργείων.
Μια νύχτα θεοσκότεινη της σκέπασε τα μάτια
και προς τα πίσω έπεσε, λιγώθηκε η ψυχή της.
Της έφυγε η κεφαλόδεση, η σκέπη, το στεφάνι,
τα πλεχτά αναδέματα και η μπόλια, το δώρο
που η χρυσή Αφροδίτη είχε σ' αυτήν χαρίσει,
ο κρανοσείστης Έκτορας τη μέρα που την πήρε
από τον Ηετίωνα δίνοντας μύρια δώρα.
Συνυφάδες, αντράδερφες την τριγύρισαν όλες
κρατώντας την, καθώς μπρος τους πήγε να ξεψυχήσει.
Κι αυτή μόλις συνήρθε πια κι ήρθε στα σύγκαλά της,
θρηνώντας πάλι γοερά έλεγε στις γυναίκες:

«Έκτορα, η δόλια εγώ! Μας γέννησε μια μοίρα,
στ' αρχοντικό του Πρίαμου εσένα μες στην Τροία,
κι εμέ στη Θήβα, στα ριζά της δασωμένης Πλάκου
στο σπίτι του πατέρα μου, που μ' έτρεφε μικρούλα
ο άμοιρος την άμοιρη· ποτέ ας μη γεννιόμουν!
Τώρα στα τρίσβαθα της γης, στον Άδη κατεβαίνεις
κι εμένα μες στο σπίτι μας με τον πικρό καημό σου
αφήνεις χηρευάμενη· κι είναι μικρός ο γιος μας,

που οι δυο μας γεννήσαμε οι κακόμοιροι· ούτε
συ θα τον χαρείς ούτ' αυτός θα έχει τη χαρά σου·
απ' το σκληρό τον πόλεμο ακόμα κι αν γλιτώσει,
πάντα καημούς και βάσανα, όσο θα ζει, θα έχει·
γιατί και τα χωράφια του άλλοι θα του τ' αρπάξουν.
Τους φίλους χάνει το παιδί τη μέρα που ορφανεύει,
μπρος σ' όλους ταπεινώνεται, στο κλάμα πλημμυρίζει
και πάει ανάγκη έχοντας στους φίλους του πατέρα,
κι από τη χλαίνη άλλον τραβά, άλλον απ' το χιτώνα·
κι αν το ευσπλαχνιστούν, σ' αυτό την κούπα κάποιος δώσει,
βρέχει μόνο τα χείλη του κι όχι τον ουρανίσκο.
Απ' το τραπέζι το διώχνουν όσα έχουν τους γονείς τους,
το χτυπούν με τα χέρια τους, το βρίζουν με τα λόγια:
— Τσακίσου, κι ο πατέρας σου μαζί μας πια δεν τρώει!
Κλαμένο πάει το παιδί στη μάνα του τη χήρα,
ο Αστυάνακτας, που πριν στα πόδια του πατέρα
μόνο μεδούλι έτρωγε κι αρνίσιο παχύ ξίγκι·
κι όταν ο ύπνος το 'πιανε κι έπαυε το παιχνίδι,
κοιμόταν στο κρεβάτι του, στην αγκαλιά της νένας,
σε στρώμα μαλακό, καλά σαν χόρταινε η καρδιά του.
Τώρα ο πατέρας χάθηκε κι έχει πολλά να πάθει
ο Αστυάνακτας, όπως οι Τρώες τον φωνάζουν,
γιατί μόνος προστάτευες τις πύλες τους, τα τείχη.
Τώρα μακριά από γονείς πλάι στα κοίλα πλοία
πια τα σκουλήκια θα σε φαν, τους σκύλους σαν χορτάσεις,
γυμνό, κι ωστόσο βρίσκονται ρούχα πολλά στο σπίτι
χαριτωμένα και λεπτά, φτιαγμένα από γυναίκες.
Θ' ανάψω μια τρανή φωτιά, θα βάλω να τα κάψω,
αφού διόλου δε σ' ωφελούν, σάβανο δε θα γίνουν,
μα Τρώες, Τρωαδίτισσες εσένα να δοξάζουν.»
Έτσι έλεγε και έκλαιγε, θρηνούσαν κι οι γυναίκες.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Χ

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Ἕκτορος ἀναίρεσις. Ενώ το σύνολο του τρωικού στρατού έχει μπει στην πόλη υποχωρώντας, ο Έκτορας μένει έξω παρά τις παρακλήσεις που του κάνουν Πρίαμος και Εκάβη. Αναλογίζεται τότε την τριπλή προειδοποίηση του Πολυδάμα και τη ζημιά που προκάλεσε στους δικούς του. Σε λίγο ο Αχιλλέας ορμά εναντίον του. Ο Έκτορας τρέπεται σε φυγή και κάνει φεύγοντας τρεις φορές το γύρο της πόλης. Ο Δίας τότε βάζει στη ζυγαριά τις μοίρες του θανάτου· βαραίνει η μοίρα του Έκτορα. Ο Απόλλωνας σταματά να προστατεύει τον τρωικό ήρωα, ενώ η Αθηνά, παίρνοντας τη μορφή του Δηίφοβου, του υπόσχεται συμπαράσταση και τον αναγκάζει να σταματήσει. Ο Έκτορας σκοτώνεται. Ο νικητής Αχιλλέας, όπως ήταν άμετρος στην οργή του, έτσι είναι και στην εκδίκησή του: δένει το νεκρό Έκτορα, που ετοιμοθάνατος μάταια παρακάλεσε να παραδοθεί το πτώμα του στους δικούς του, πίσω στο άρμα του και το σέρνει στα πλοία. Πρίαμος, Εκάβη και Ανδρομάχη θρηνούν σπαραχτικά.

Στην εικοστή δεύτερη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται η συνέχεια της εικοστής έβδομης ημέρα της επικής αφήγησης.

στ. 1 — *Έτσι*· όπως περιγράφεται στη ραψωδία Φ (στ. 537-543 και 606-611).

στ. 7 — Ο Απόλλωνας στο Φ599 και κάτω, παίρνοντας τη μορφή του Αγήνορα, είχε παρασύρει τον Αχιλλέα προς τον ποταμό.

στ. 15 — *μακρορίχτη*· απόδοση του πρωτότυπου ἑκάεργος (από το επίρρημα ἑκάς = μακριά και το ουσιαστικό ἔργον).

στ. 26-28 — Το αστέρι αυτό λέγεται Σείριος· βλ. Ε5.

στ. 29-31 — Με την εμφάνιση του αστεριού αυτού αρχίζουν τα λεγόμενα «κυνικά καύματα».

στ. 46 — Ο Αχιλλέας έχει σκοτώσει τον Πολύδωρο στο Υ407 και κάτω και το Λυκάονα στο Φ34 και κάτω.

στ. 51 — Ο *Άλτης* ήταν βασιλιάς των Λελέγων και πατέρας της Λαοθόης (βλ. Κ429) - *ξακουσμένος*· απόδοση του πρωτότυπου ὀνομάκλυτος (από το ουσιαστικό ὄνομα και το επίθετο κλυτός).

στ. 88 — *η ακριβή γυναίκα σου*· απόδοση του πρωτότυπου πολύδωρος ἄλοχος (το επίθετο από το επίθετο πολύς και το ουσιαστικό δῶρον·

το ουσιαστικό από το αθροιστικό α- και το ουσιαστικό λέχος = κλίνη, δηλαδή αυτή που έχει κοινή κλίνη με κάποιον, σύζυγος).

στ. 93-97 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 100 Για τον *Πολυδάμαντα* και τη συμβουλή του βλ. Σ249 και κάτω.

στ. 105 *μακρόπεπλες*· απόδοση του πρωτότυπου ἑλκεσίπεπλοι (από το θέμα του ρήματος ἕλκω = σέρνω εξαιτίας του μακρού μήκους, και το ουσιαστικό πέπλον).

στ. 111 *αφαλωτή*· απόδοση του πρωτότυπου ὀμφαλόεσσα (από το ουσιαστικό ὀμφαλός = αφαλός).

στ. 112 *το βαρύ κράνος*· απόδοση του πρωτότυπου κόρυς βριαρή.

στ. 121 *ζηλεμένη πόλη*· απόδοση του πρωτότυπου ἐπήρατον πτολίεθρον (το επίθετο από την πρόθεση ἐπί και το θέμα του ρήματος ἐράω = ποθώ).

στ. 122 τυπικός στίχος· βλ. Φ562.

στ. 126 Η έννοια αυτού του στίχου είναι βέβαια το μάταιο της προσπάθειας να βρεθεί η αιτία του πολέμου και επομένως η άσκοπη γι' αυτό το θέμα φλυαρία. Ίσως γίνεται αναφορά σε συνήθεια της εποχής που οι άνθρωποι ζούσαν νομαδική ζωή, όταν εξέθεταν τα νεογέννητα κάτω από δέντρα ή κοντά σε πέτρες· η συζήτηση, λοιπόν για την καταγωγή είχε χαρακτήρα μυθολογικό (πβ. και Ομήρου Οδύσσεια τ163 και κάτω).

στ. 130 *ο Ολύμπιος*· ο Δίας.

στ. 132 *του κρανοσείστη*· απόδοση του πρωτότυπου κορυθάϊξ (από το ουσιαστικό κόρυς, κόρυθος = περικεφαλαία, κράνος, και το θέμα του ρήματος αΐσσω = τρέχω, ορμώ).

στ. 139-144 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 148 *του στροβιλώδη*· απόδοση του πρωτότυπου δινήεις (από το ουσιαστικό δίνη = στρόβιλος).

στ. 161 *του ιππότη*· απόδοση του πρωτότυπου ἱππόδαμος (από το ουσιαστικό ἵππος = άλογο και το θέμα του ρήματος δαμάω = δαμάζω, δηλαδή αλογοδαμαστής).

στ. 162-166 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 171 *πολυφάραγγης*· απόδοση του πρωτότυπου πολύπτυχος (από το επίθετο πολύς και το ουσιαστικό πτυχή).

στ. 177 *γλαυκομάτα*· απόδοση του πρωτότυπου γλαυκῶπις (από το επίθετο γλαυκός = λαμπρός, ή γαλανός, και το ὤψ = μάτι, όψη, πρόσωπο).

στ. 178 *αστραποκέραυνε, μαυροσύννεφε*· απόδοση των πρωτότυπων ἀργικέραυνος, κελαινεφής (το πρώτο επίθετο από το επίθετο ἀργός = λαμπρός, αστραφτερός, και το ουσιαστικό κεραυνός· το δεύτερο από το επίθετο κελαινός = μαύρος και το ουσιαστικό νέφος = σύννεφο).

στ. 182 *νεφελοστοιβάχτης*· απόδοση του πρωτότυπου νεφεληγερέτα (από το ουσιαστικό νεφέλη και το θέμα του ρήματος ἀγείρω = συγκεντρώνω).

στ. 183 *Τριτογένεια* είναι επωνύμιο ή και κύριο όνομα της Αθηνάς. Η ετυμολογία της λέξης είναι αβέβαιη· πήρε το όνομα αυτό, επειδή γεννήθηκε κοντά στον ποταμό Τρίτωνα ή στη λιβυκή λίμνη Τριτωνίδα ή επειδή γεννήθηκε τρίτη (δηλαδή μετά την Άρτεμη και τον Απόλλωνα) ή επειδή γεννήθηκε από το κεφάλι του Δία (το κεφάλι διαλεκτικά λεγόταν τριτώ).

στ. 189-193 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 195 *καλόχτιστους*· απόδοση του πρωτότυπου ἐΰδμητος (από το επίρρημα ἐΰ = καλά και το θέμα του ρήματος δέμω = χτίζω).

στ. 199-201 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 216 *αρχοντικέ*· απόδοση του πρωτότυπου φαίδιμος = λαμπρός, εξαιρετικός, ένδοξος.

στ. 221 *του ασπιδοφόρου*· απόδοση του πρωτότυπου αἰγίοχος (από το ουσιαστικό αἰγίς = ασπίδα και το θέμα του ρήματος ἔχω = κρατώ).

στ. 227 Ο *Δήφοβος* ήταν αδερφός του Έκτορα.

στ. 232 *κρανοσείστης*· απόδοση του πρωτότυπου κορυθαίολος (από το ουσιαστικό κόρυς, κόρυθος = περικεφαλαία, κράνος, και το επίθετο αἰόλος = ευκίνητος).

στ. 239 *καλέ μου*· απόδοση του πρωτότυπου ἠθεῖος = αγαπητός, ακριβός (από το ἦθος = συνήθεια, δηλαδή οικείος).

στ. 255 *της σύμβασης επόπτες*· απόδοση του πρωτότυπου ἐπίσκοποι ἁρμονιάων.

στ. 257 *υπεροχή*· απόδοση του πρωτότυπου καμμονίη (αντί: καταμονίη = επιμονή, καρτερία).

στ. 261 *μισημένε*· απόδοση του πρωτότυπου ἄλαστος (από το στερητικό α- και από το θέμα του ρήματος λήθω = ξεχνώ, δηλαδή αλησμόνητος, μισητός).

στ. 267 *το μαχητή τον άγριο*· απόδοση του πρωτότυπου πολεμιστής ταλαύρινος (το επίθετο από τη ρίζα ταλ- = υπομένω και το ουσιαστικό ῥινός = ασπίδα, δηλαδή αυτός που αντέχει την ορμή των ασπίδων, καρτερικός, ανένδοτος, ατρόμητος).

στ. 269 *κονταρομάχος*· απόδοση του πρωτότυπου αἰχμητής (από το ουσιαστικό αἰχμή του ακοντίου).

στ. 273 *μακροΐσκιωτο*· απόδοση του πρωτότυπου δολιχόσκιον (από το επίθετο δολιχός = μακρύς και το ουσιαστικό σκιά).

στ. 279 *θεόμορφε*· απόδοση του πρωτότυπου ἐπιείκελος θεοῖς.

στ. 281 *πολυλογάς*· απόδοση του πρωτότυπου ἀρτιεπής (από το επίθετο ἄρτιος και το ουσιαστικό ἔπος = λόγος, δηλαδή αυτός που λέγει στρογγυλά λόγια, ο ικανός στο λόγο) - *καυχησιάρης*· απόδοση του πρωτότυπου ἐπίκλοπος (από την πρόθεση ἐπί και το θέμα του ρήματος κλέπτω = κρύβω, δηλαδή δόλιος, ύπουλος).

στ. 308-311 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 317-321 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 333 *εκδικητής*· απόδοση του πρωτότυπου ἀοσσητήρ (από το ρήμα ἀοσσέω = βοηθώ, δηλαδή βοηθός, σύμμαχος, υπερασπιστής).

στ. 337 *ξέπνοος*· απόδοση του πρωτότυπου ὀλιγοδρανέων (από το ὀλίγος και το ρήμα δραίνω = δρω, δηλαδή αδύναμος, άτονος).

στ. 361-363 τυπικοί στίχοι· βλ. Π855-857.

στ. 411 *η ψηλόχτιστη*· απόδοση του πρωτότυπου ὀφρυόεσσα (από το ουσιαστικό ὀφρύς = φρύδι, ύψωμα, δηλαδή λοφώδης).

στ. 418 *τον ανήμερο, τον άγριο*· απόδοση του πρωτότυπου ἀτάσθαλος, ὀβριμοεργός (το πρώτο επίθετο από το θέμα του ρήματος ἀτάω = προκαλώ συμφορά ή από το ουσιαστικό ἄτη = συμφορά· το δεύτερο από το επίθετο ὄβριμος = βαρύς, δυνατός, ορμητικός και το ουσιαστικό ἔργον).

στ. 442 *ωριόμαλλες*· απόδοση απόδοση του πρωτότυπου ἐϋπλόκαμοι (από το επίρρημα ἐΰ = καλά, ωραία, και το ουσιαστικό πλόκαμος = πλεξούδα, δηλαδή ωριοπλέξουδες).

στ. 455 *τον άτρομο·* απόδοση του πρωτότυπου θρασύς.

στ. 457 *την άσπλαχνη παλικαριά·* απόδοση του πρωτότυπου ἀλεγεινή ἀγηνορίη (το επίθετο από το ουσιαστικό ἄλγος - αντί: ἀλγεινός· το ουσιαστικό από το επίρρημα ἄγαν = πολύ και το ουσιαστικό ἀνήρ = άνδρας).

στ. 466 *μια νύχτα θεοσκότεινη·* απόδοση του πρωτότυπου νύξ ἐρεβεννή (το επίθετο από το ουσιαστικό ἔρεβος = σκοτάδι).

στ. 472 Ο *Ηετίωνας* ήταν πατέρας της Ανδρομάχης.

στ. 479 Η *Πλάκος* βρισκόταν στη Μυσία της Μ. Ασίας (βλ. Ζ396).

στ. 481 *ο άμοιρος την άμοιρη·* απόδοση του πρωτότυπου δύσμορος αἰνόμορον (τα επίθετα με β΄ συνθετικό το ουσιαστικό μόρος = μοίρα, θάνατος· το πρώτο με α΄ συνθετικό το μόριο δυσ-, το δεύτερο το επίθετο αἰνός = φοβερός, κακός).

στ. 487 *το σκληρό·* απόδοση του πρωτότυπου πολύδακρυς (από το επίθετο πολύς και το ουσιαστικό δάκρυ).

στ. 495 Δηλαδή είναι πολύ μικρή η ποσότητα του προσφερόμενου ποτού.

στ. 503 *νένα* είναι η τροφός, η παραμάνα.

στ. 506 Ο γιος του Έκτορα Αστυάνακτας πήρε αυτό το όνομα από τον πατέρα του, που φύλαγε τις Σκαιές πύλες (στ. Ζ402).

στ. 512-514 Ήταν παλιά συνήθεια να καιν μαζί με το νεκρό τα ρούχα του και όσα άλλα πράγματα του ανήκαν.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Χ

Η εικοστή δεύτερη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας καλύπτει το φόνο του Έκτορα από τον Αχιλλέα (γι' αυτό ο υπότιτλος της ραψωδίας είναι «Ἕκτορος ἀναίρεσις»).

Ο πολλαπλά προεξαγγελμένος θάνατος του Έκτορα βρίσκει πια το «πλήρωμα του χρόνου». Ύστερα από μια ηρωική δράση, έχοντας κερδίσει μέσα στην επική αφήγηση το πορτρέτο του πιο ολοκληρωμένου ανθρώπου στην ομηρική Ιλιάδα, ο Έκτορας, σαν υπακούοντας στη γραμμή του πεπρωμένου του, ετοιμάζεται να αποδεχτεί το τέλος της βιολογικής πορείας του. Μένει μόνος έξω από τα τείχη, όταν όλος ο τρωικός στρατός έχει λουφάξει μέσα στην πόλη και όταν ο Αχιλλέας στη διαδρομή για την εκδίκησή του αντιμετριέται λεκτικά σαν ίσος και με τον ίδιο τον Απόλλωνα (στ. 7-20) και με έπαρση κινείται προς τα τείχη των Τρώων. Οι γονείς του προαισθάνονται τον κίνδυνο και κάνουν μάταιες εκκλήσεις (στ. 38-76 και 82-89). Ο Έκτορας δεν μπαίνει μέσα στην Τροία και παραμονεύει με μένος (στ. 93-97) τον Αχιλλέα. Λίγο πριν από το αναπόφευκτο τέλος του κάνει στους διαλογισμούς του (στ. 99-130) την αυτοκριτική του: αναγνωρίζει ότι έγινε με σοβαρές απώλειες ό,τι θα μπορούσε να γίνει έγκαιρα χωρίς απώλειες κατά την υπόδειξη του Πολυδάμαντα. Για μια στιγμή περνά από τη σκέψη του το ενδεχόμενο κάποιου συμβιβασμού ανάμεσα σε Έλληνες και σε Τρώες· ωστόσο αποδιώχνει την ενδοτική αυτή σκέψη και προτιμά τον αγώνα ως την τελική έκβασή του. Σε λίγο πάντως, όταν ο αγώνας αρχίζει, το ένστικτο της αυτοσυντήρησης παραμερίζει το ηρωικό ήθος του και ο Έκτορας φεύγει χωρίς σταματημό κάνοντας τρεις φορές το γύρο της πόλης του. Η δύναμη του Αχιλλέα παρουσιάζεται ακατανίκητη με ζωηρή περιγραφή και με παραστατικές παρομοιώσεις (στ. 134-135, 139-144, 162-166).

Η επική οικονομία περιορίζεται σε τρεις γύρους γύρω από την πόλη. Ο ποιητής εκεί εντάσσει την τελική σύγκρουση και είναι αξιοσημείωτο ότι θέλει να σκοτώνεται ο Έκτορας εξαπατημένος από θεϊκή παρέμβαση. Μια πρόχειρη σύσκεψη των θεών, όπου ένας ανασφαλής περί του πρακτέου Δίας (στ. 168-176) δίνει στην Αθηνά τη δυνατότητα δυναμικής παρέμβασης (στ. 176-187) στον αγώνα που κάνουν ο «ἐσθλός» Έκτορας και ο «μέγ' ἀμείνων» Αχιλλέας (στ. 158) και στον προστάτη του Τρωαδίτη ήρωα θεό Απόλλωνα να τον εγκαταλείψει (στ. 213). Η Αθηνά μιλά ευθέως και κατηγορηματικά στον Αχιλλέα (στ. 216-223) και με άνετη μεταμόρφωση εξαπατά τον Έκτορα, που στην οδυνηρή μοναξιά του έξω από τα τείχη της πόλης του νομίζει πως βρήκε ένα σύντροφο (στ. 226-247).

Ο τελικός αγώνας αρχίζει με το συνηθισμένο επικό τρόπο να προηγείται διάλογος ανάμεσα στους αντιμαχομένους και ν' ακολουθεί η μονομαχία τους. Ο Έκτορας μιλώντας πρώτος (στ. 250-259), έχοντας ενδυναμωθεί και καλώντας τον αντίπαλό του σ' έναν αγώνα για ζωή ή θάνατο (στ. 253 «ἕλοιμί κεν ἤ κεν ἁλοίην»),

του δίνει μια διαβεβαίωση και ζητά ανταπόδοση (στ. 256-259). Απαντώντας ο Αχιλλέας (στ. 261-272) αρνείται αμοιβαιότητα υποχρεώσεων προεξαγγέλλοντας τις ταλαιπωρίες που θα υποστεί ο νεκρός σε λίγο Έκτορας. Ο ποιητής δίνει στον Τρωαδίτη ήρωα μια πρόσκαιρη χαρά και μια εύλογη έπαρση (στ. 279-288) και σε λίγο την απογοήτευση, ότι εξαπατημένος από τη θεά έχει φτάσει πια στο τέλος της ζωής του· ό,τι απομένει και ενδιαφέρει πια τον Έκτορα είναι η διατήρηση της μνήμης του (στ. 305 «μέγα ῥέξας τι καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι»).

Η περιγραφή της τελικής πάλης συναρπάζει· και οι δυο ήρωες παριστάνονται γεμάτοι ορμή· η κίνησή τους περιγράφεται έντονα και με δυνατές παρομοιώσεις (στ. 308-311 και 317-321). Αλλ' ήδη η ζυγαριά που είχε πιάσει στα χέρια του ο Δίας (στ. 209-213) είχε κλίνει σε βάρος του Έκτορα («ῥέπε δ' Ἕκτορος αἴσιμον ἦμαρ») και ο θάνατος του Τρωαδίτη ήρωα ήταν αναπόφευκτος. Ο Έκτορας πληγώνεται καίρια από τον Αχιλλέα, που μιλάει σκληρά στον ετοιμοθάνατο αντίπαλό του (στ. 331-336). Ο Έκτορας εκλιπαρεί για την τύχη του νεκρού σώματός του προσπαθώντας μάταια να εκμαιεύσει μεγαθυμία από τον Αχιλλέα (στ. 338-343). Ο Έλληνας ήρωας μιλάει με πιο σκληρή γλώσσα ανίδεος για ό,τι θα επακολουθήσει, δηλαδή για την αυτοαναίρεσή του στην τελευταία ραψωδία (στ. 345-354). Τα προθανάτια τελευταία λόγια του Έκτορα (στ. 356-360) προοικονομούν και του Αχιλλέα το θάνατο, εκείνος όμως αδιαφορεί για ένα τέτοιο ενδεχόμενο (στ. 365-366) και τραβά το κοντάρι του από το σώμα του Έκτορα. Ο σκοτωμένος ήρωας προκαλεί το θαυμασμό των Ελλήνων, που βλέπουν ξεψυχισμένο τον άνθρωπο που ήταν πηγή φόβου γι' αυτούς (στ. 369-374). Ο θάνατος του Έκτορα κλείνει με λόγο και έργα του Αχιλλέα: μιλώντας στους Έλληνες (στ. 378-394) αναθεωρεί την πρώτη σκέψη του για άμεση επίθεση κατά της Τροίας και επιφυλάσσει ταλαιπωρίες στο νεκρό Έκτορα (στ. 395-404) με τη συγκατάθεση του Δία.

Η εικοστή δεύτερη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας κλείνει με τον πρώτο θρήνο στην Τροία για το θάνατο του Έκτορα (στ. 406-515). Χωρίς να υποδηλώνεται, αφού αυτό εξυπακούεται, από τα τείχη οι Τρώες βλέπουν και το σκοτωμό και τις μεταθανάτιες ταλαιπωρίες του Έκτορα. Ο λαός της Τροίας μεταβάλλεται σ' ένα σώμα «χορού τραγωδίας», ενώ σε πρώτη φάση δρώντα πρόσωπα είναι ο Πρίαμος και η Εκάβη και σε δεύτερη φάση η Ανδρομάχη. Ο πονεμένος πατέρας θέλει να πάει αμέσως στον Αχιλλέα, για να ζητήσει το νεκρό παιδί του (στ. 416-428). Η πονεμένη μητέρα μοιρολογεί το παιδί της (στ. 431-436). Αν και σε τέτοιες περιπτώσεις δεν μπορούν να γίνουν διαβαθμίσεις του πόνου, ο ποιητής δίνει εξέχουσα θέση στον πόνο της γυναίκας του ήρωα: Παριστάνεται σαν η μόνη που δεν ξέρει τον μοναχικό αγώνα του άντρα της και σαν η τελευταία που μαθαίνει το θάνατό του, τη στιγμή μάλιστα που με την προσδοκία της επιστροφής του από τη μάχη έχει κάνει τις προετοιμασίες, για να χαρεί ο άντρας της τη θαλπωρή του οικογενειακού του χώρου. Η Ανδρομάχη διαισθάνεται το κακό από το διάχυτο θρήνο (στ. 450-459)· τρέχει «μαινάδι ἴση» και αντικρίζει το οικτρό θέαμα της μεταθανάτιας τύχης του Έκτορα - ο ποιητής δίνει πολύ παραστατικά τη λιποθυμία της (στ. 466-474). Κι όταν συνέρχεται, κάνει το δικό της μοιρολόγι (στ. 477-514), που έχει ως κέντρο του την τύχη του μοναδικού παιδιού τους, του μικρού Αστυάνακτα. Και ο χορός των γυναικών συνοδεύει το θρήνο της.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Χ

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Χ της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 4 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-130, β) στ. 131-247, γ) στ. 248-374 και δ) στ. 375-515. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Χ, στ. 1-130): Ο Πρίαμος και η Εκάβη παρακαλούν μάταια τον Έκτορα να μπει στην πόλη.

1. Αξιολογήστε το διάλογο Απόλλωνα-Αχιλλέα (στ. 8-20).
2. Αξιολογήστε το λόγο του Πρίαμου (στ. 38-76).
3. Αξιολογήστε όσα κάνει και λέγει η Εκάβη (στ. 79-89).
4. Κρίνετε τους διαλογισμούς του Έκτορα (στ. 99-130).

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Χ, στ. 131-247): Ο Αχιλλέας κυνηγά τον Έκτορα γύρω από το τείχος της Τροίας, σύσκεψη των θεών, κρίση για την τύχη του Έκτορα, παρέμβαση της Αθηνάς για εξαπάτηση του Έκτορα.

1. Αξιολογήστε τις πλατιές παρομοιώσεις της διδακτικής αυτής ενότητας.
2. Κρίνετε τη σύσκεψη των θεών (στ. 167-185).
3. Γιατί στο στ. 213 ο Απόλλωνας εγκαταλείπει τον Έκτορα;
4. Κρίνετε το ρόλο της Αθηνάς στους στ. 214-247.

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Χ, στ. 248-374): Ο θάνατος του Έκτορα, προθανάτιος και επιθανάτιος διάλογός του με τον Αχιλλέα.

1. Αξιολογήστε τον προθανάτιο διάλογο του Έκτορα με τον Αχιλλέα (στ. 250-272).
2. Αξιολογήστε τον επιθανάτιο διάλογο του Έκτορα με τον Αχιλλέα (στ. 331-360).
3. Κρίνετε το επιθανάτιο σχόλιο του Αχιλλέα (στ. 365-366).
4. Κρίνετε το ανώνυμο σχόλιο των στ. 373-374.

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Χ, στ. 375-515): Οι ταλαιπωρίες του νεκρού Έκτορα από τον Αχιλλέα, οι θρήνοι για τον Έκτορα του Πρίαμου, της Εκάβης και της Ανδρομάχης.

1. Αξιολογήστε το μεταθανάτιο λόγο του Αχιλλέα (στ. 378-394).
2. Κρίνετε όσα κάνει και λέγει ο Πρίαμος (στ. 412-428).
3. Κρίνετε το θρήνο της Εκάβης (στ. 431-436).
4. Κρίνετε όσα κάνει και λέγει η Ανδρομάχη με το θάνατο του Έκτορα (στ. 437-515).

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Ποια εικόνα μας δίνεται στην αρχή της ραψωδίας αυτής (στ. 1-4);
2. Ποια εικόνα του Αχιλλέα μας δίνεται στην αρχή της ραψωδίας αυτής (στ. 14-32);
3. Πώς μπορούμε να εξηγήσουμε την ποσοτική διαφοροποίηση των λόγων του Πρίαμου και της Εκάβης (στ. αντίστοιχα στ. 38-76 και στ. 82-89).
4. Ποια εικόνα του Έκτορα μας δίνεται στους στ. 90-130;
5. Πώς προβάλλεται και πώς προβάλλει τον Αχιλλέα ο Έκτορας στους στ. 279-288;
6. Ποια εικόνα του Έκτορα μας δίνεται στους στ. 289-311;
7. Πώς γίνεται το πέρασμα από τις ταλαιπωρίες του νεκρού Πάτροκλου στο θρήνο για το χαμό του στην Τροία (στ. 395-415);
8. Ποιο σκοπό εξυπηρετούν όσα λέγονται στους στ. 437-449 για την άγνοια του φόνου του Έκτορα από την Ανδρομάχη;
9. Πώς, μιλώντας στους στ. 450-459, η Ανδρομάχη προετοιμάζεται να αντιμετωπίσει το οδυνηρό γι' αυτήν μήνυμα;
10. Πώς μπορούμε να εξηγήσουμε την ποσοτική διαφοροποίηση των θρήνων του Πρίαμου, της Εκάβης και της Ανδρομάχης; (αντίστοιχα στ. 416-428, στ. 431-436 και στ. 477-514).

— — —

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Χ της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Ο ρόλος των θεών στη ραψωδία αυτή.
4. Μελέτη των παρομοιώσεων της ραψωδίας: ποια στοιχεία προβάλλονται, ποιες ποιητικές προθέσεις εξυπηρετούν;
5. Μελέτη του θέματος των επικλήσεων και των θρήνων: η διαφοροποίηση των καταστάσεων του πατέρα, της μητέρας, της γυναίκας.
6. Μελέτη των σκηνών σκληρότητας: η σκύλευση και η κακοποίηση του νεκρού Έκτορα (στ. 367-375) και συσχετισμός με άλλα ήδη γνωστά δείγματα.
7. Μελέτη του θέματος της ψυχοστασίας - παραλληλισμός των στ. 209-213 της ραψωδίας Χ με τους στ. 69-74 της ραψωδίας Θ και συσχετισμός του θέματος με δείγματα από άλλους χώρους.
8. Μελέτη του θρήνου της Ανδρομάχης (στ. 477-514) και συσχετισμός της με το Ζ497-502.
9. Σκιαγραφία του Αχιλλέα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
10. Σκιαγραφία του Έκτορα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.

ΙΛΙΑΔΑΣ Ψ

Μακαριά για τον Πάτροκλο
Το είδωλο του Πατρόκλου συνομιλεί με τον Αχιλλέα (στ. 1-107)

Στην πόλη έτσι έκλαιγαν· εξάλλου οι Αργείοι
σαν πήγαν στον Ελλήσποντο και στα καράβια γύρω,
σκορπίστηκαν στις θέσεις τους· τους Μυρμιδόνες μόνο
να σκορπιστούν δεν άφηνε τότε ο Αχιλλέας·
αυτός στους πολεμόχαρους συντρόφους του μιλούσε:
«Ιππότες Μυρμιδόνες μου, έμπιστοι σύντροφοί μου,
τ' άλογα τα μονόνυχα στ' αμάξια τους ζεμένα
ας τ' αφήσουμε και μ' αυτά πηγαίνοντας κοντά του
τον Πάτροκλο ας κλάψουμε· έτσι νεκρούς τιμούμε.
Και όταν πια χορτάσουμε τον πικραμένο θρήνο,
ας τα ξεζέψουμε και πια για δείπνο ας νοιαστούμε.»
Έτσι είπε· όλοι θρήνησαν, πρώτος ο Αχιλλέας.
Τ' άλογα τα ωριότριχα μπρος στο νεκρό θρηνώντας
τρεις τα κυκλόφεραν φορές· η Θέτιδα λαχτάρα
θρήνου σήκωσε· βρέχονταν τα όπλα τους, η άμμος
απ' τα δάκρυα· μεγάλο ηγέτη είχαν χάσει.
Ο Αχιλλέας άρχισε πικρό το μοιρολόγι
τα φονικά απλώνοντας χέρια στο σύντροφό του:
«Πάτροκλε, πια να χαίρεσαι και μες στον Άδη ακόμη·
όσα πιο πριν σου έταξα σου τα τελειώνω όλα,
να σύρω εδώ τον Έκτορα, στους σκύλους να τον δώσω,
για να τον σπαράξουν ωμό, να σφάξω στην πυρά σου
δώδεκα αρχοντόπουλα μ' οργή για το χαμό σου.»
Είπε και για τον Έκτορα κακά σκέφτηκε έργα·
τον ξάπλωσε στου Πάτροκλου την κλίνη πλάι, στη σκόνη,
μπρούμυτα. Τα χάλκινα όπλα, τ' αστραφτερά καθένας
έβγαζε, τα χλιμιντράτα έλυναν άλογά τους
και πλάι στο πλοίο κάθονταν του γρήγορου Πηλείδη
αναρίθμητοι· μακαριά τους έστρωσε εκείνος.

Κείτονταν βόδια αστραφτερά πολλά φρεσκοσφαγμένα,
πολλά αρνιά, γίδες πολλές που πάντοτε βελάζουν·
χοίροι πολλοί ασπρόδοντοι, ολόγεμοι με πάχος,
κει τεντωμένοι ψήνονταν στου Ήφαιστου τη φλόγα·
σαν βρύση γύρω απ' το νεκρό κυλούσε κει το αίμα.

Ωστόσο τον φτερόποδο το ρήγα Αχιλλέα
των Αχαιών οι άρχοντες πήγαιναν στον Ατρείδη
δύσκολα, γιατί η ψυχή του το σύντροφο πονούσε.
Όταν στου Αγαμέμνονα πια τη σκηνή τον πήγαν,
κήρυκες βροντερόφωνους πρόσταξαν κει να στήσουν
στη φωτιά τρίποδα τρανό, μήπως και καταφέρουν
να ξεπλύνει ο Πηλείδης το ματωμένο λύθρο.
Με πείσμα αρνήθηκε αυτός κι έκανε τρανό όρκο:

«Μα το Δία, τον πιο τρανό από τους θεούς όλους,
δεν πρέπει στο κεφάλι μου νερό να πλησιάσει,
πριν στην πυρά τον Πάτροκλο βάλω, σηκώσω μνήμα,
κόψω γι' αυτόν την κόμη μου· δεύτερος καημός τέτοιος
δε θα μου φτάσει στην καρδιά, όσο ζωή θα έχω.
Στο δείπνο όμως το πικρό εδώ πια ας στρωθούμε·
και την αυγή παράγγειλε, Αγαμέμνονα ρήγα,
τα ξύλα να κουβαληθούν και στο νεκρό να δώσουν
όσα ταιριάζει έχοντας να πάει στα σκοτάδια,
για να τον κάψει η φωτιά, να μας χαθεί απ' τα μάτια
γοργά κι όλο το στράτευμα να πάει στη δουλειά του.»

Έτσι είπε αυτός· και όλοι τους του άκουσαν το λόγο.
Το δείπνο τους ετοίμασαν με βιάση ο καθένας·
και πήρε το μερίδιο του καθένας απ' το δείπνο.
Του φαγητού και του ποτού σαν χόρτασαν τον πόθο,
καθένας πήγε στη σκηνή, να στρώσει, να πλαγιάσει.
Στου πολυτάραχου πόντου την άκρη ο Πηλείδης
μες σε Μυρμιδόνες πολλούς στενάζοντας κειτόταν
σ' ανοιχτό μέρος της ακτής, όπου το κύμα σπάζει·
κι ο ύπνος ήρθε λύνοντας τις έγνοιες της ψυχής του,
γλυκός χύθηκε γύρω του· γιατί ήταν κουρασμένος
κυνηγώντας τον Έκτορα γύρω από την Τροία.

Κι ήρθε κοντά του η ψυχή του Πάτροκλου του δόλιου
όμοια μ' αυτόν στο μέγεθος, στα λόγια και στα μάτια·
κι ήταν ντυμένη πάνω της με τα δικά του ρούχα·
στάθηκε στο κεφάλι του κι αυτά τα λόγια είπε:

Ο λόγος του ειδώλου του Πάτροκλου (στ. 69-92)

«Κοιμάσαι, Αχιλλέα μου, και μ' έχεις λησμονήσει!
Συ ζωντανό με φρόντιζες, τώρα νεκρό μ' αφήνεις.
Μην αργείς, θάψε με γοργά, να μπω στον Άδη μέσα.
Μακριά με διώχνουν οι ψυχές, ίσκιοι των πεθαμένων,
μ' αυτές να σμίξω δεν μπορώ περνώντας το ποτάμι,
μα έξω απ' τον πλατύπορτο τον Άδη τριγυρίζω.
Δώσ' μου το χέρι σου, θρηνώ· γιατί δε θα γυρίσω,
αν σε πυρά με κάψετε, ξανά από τον Άδη.
Πια ζωντανοί και μακριά απ' τους καλούς μας φίλους
δε θα τα πούμε καθιστοί· εμένα με κατάπιε
η μαύρη μοίρα που 'λαχε τη μέρα που γεννιόμουν.
Όμως είναι και μοίρα σου, θεόμορφε Αχιλλέα,
στων Τρώων των αρχοντικών το τείχος μπρος να πέσεις.
Και κάτι άλλο θα σου πω, το θέλω, αν μ' ακούσεις:
Αχιλλέα, τα κόκαλα μη μας τα βάλουν χώρια·
ας μπουν μαζί, καθώς μαζί ζήσαμε στο παλάτι,
σαν μ' έφερε ο Μενοίτιος μικρόν απ' την Οπούντα
στ' αρχοντικό σας έπειτα από τον άγριο φόνο,
όταν του Αμφιδάμαντα γιο σκότωσα, ο δόλιος,
άθελά μου θυμώνοντας, σαν παίζαμε αστραγάλους.
Με δέχτηκε στ' ανάκτορο ο ιππότης Πηλέας,
με έγνοια του μ' ανάθρεψε, μ' έκανε σύντροφό σου.
Έτσι ο ίδιος τα κόκαλά μας τάφος ας τα σκεπάσει,
το χρυσό σταμνί, που 'δωσε η σεβαστή σου μάνα.»

Γύρισε και απάντησε ο γρήγορος Πηλείδης:
«Καλέ μου φίλε, πώς εδώ ήρθες σ' εμένα τώρα
και παραγγέλνεις όλα αυτά; Εγώ όλα θα τα κάνω,
θ' ακούσω όλα όσα λες, όπως τα παραγγέλνεις.
Μα έλα λίγο πιο κοντά· ας σφιχταγκαλιαστούμε
και τον πικρό το θρήνο μας μαζί ας τον χαρούμε.»

Έτσι μιλώντας άπλωσε σ' αυτόν τα δυο του χέρια,

μα δεν τον έπιασε· στη γη βαθιά η ψυχή πήγε
σαν καπνός θρηνώντας· ορθός στάθηκε ο Πηλείδης
έκπληκτος· κι έκανε θρήνο τα χέρια του χτυπώντας:
«Ποπό, στ' αλήθεια βρίσκονται και μες στον Άδη ακόμη
ψυχή του ανθρώπου και σκιά, κι όμως ζωή καθόλου!
Ολονυχτίς του Πάτροκλου του δόλιου εδώ στεκόταν
η ψυχή, έκλαιγε πικρά και μου θρηνολογούσε,
το καθετί παράγγελνε κι ήταν παρόμοιά του.»

Η προετοιμασία της πυράς του Πάτροκλου Παρέμβαση των ανέμων (στ. 108-232)

Έτσι είπε και ξεσήκωσε σ' όλους λαχτάρα θρήνου.
Η ροδοδάχτυλη Αυγή βγήκε, καθώς θρηνούσαν
γύρω απ' το δόλιο το νεκρό. Κι ο ρήγας ο Ατρείδης
ξύλα να φέρουν πρόσταξε οι άντρες με μουλάρια
από παντού απ' τις σκηνές· άντρας τρανός μαζί τους
πήγε, του Ιδομενέα σύντροφος, ο Μηριόνης.
Αυτοί πήγαιναν με σχοινιά καλόπλεχτα στα χέρια
και με τσεκούρια· μπροστά τους πήγαιναν τα μουλάρια.
Κατήφορους κι ανήφορους, ανάπλαγα και πλεύρες
πέρασαν· κι όταν έφτασαν στης Ίδης τα φαράγγια,
με βιάση ψηλοφούντωτους δρυς άρχισαν να κόβουν
με καλοτρόχιστο χαλκό· γκρεμίζονταν τα δέντρα
με πάταγο· τα έσχιζαν, τα 'δεναν σε μουλάρια
οι Αχαιοί· διαβαίνοντας λόγγους πυκνούς εκείνα
βαριά πατούσαν θέλοντας να κατεβούν στον κάμπο
Οι ξυλοκόποι κούτσουρα όλοι στους ώμους είχαν·
έτσι του Ιδομενέα ο σύντροφος τους είπε.
Και στην ακτή τ' αράδιασαν, όπου ο Αχιλλέας
σκεφτόταν μνήμα να στηθεί του φίλου και δικό του.
Αφού πια αναρίθμητα αράδιασαν τα ξύλα,
κάθισαν και περίμεναν. Τότε ο Αχιλλέας
στους Μυρμιδόνες πρόσταξε τα χάλκινά τους όπλα
να ζωστούν και στα όπλα τους τα άλογα να δέσουν.
Πετάχτηκαν κι οπλίστηκαν, ανέβηκαν στ' αμάξια
ηνίοχοι και μαχητές στο πλάι τους με βιάση·
μπροστά τραβούσαν οι ιππείς, πίσω ακολουθούσαν
οι πεζοί σύννεφο· κι είχαν τον Πάτροκλο στη μέση

οι σύντροφοι· με μαλλιά τους τον σκέπαζαν κομμένα·
βαστούσε το κεφάλι αυτού πίσω ο Αχιλλέας
θλιμμένος, γιατί έστελνε το φίλο του στον Άδη.
Όταν στον τόπο έφτασαν που είπε ο Αχιλλέας,
αμέσως τον απόθεσαν και στοίβαζαν τα ξύλα.

Ο Αχιλλέας προσφέρει στον Πάτροκλο την κόμη του **(στ. 140-153)**

Άλλο τότε στοχάστηκε ο γρήγορος Πηλείδης·
πήγε μακριά απ' την πυρά και τα ξανθά μαλλιά του
έκοψε· για του Σπερχειού τα έτρεφε τη χάρη·
με καημό είπε βλέποντας τον πόντο τον κρασάτο:
«Σπερχειέ, ο πατέρας μου σου έταξε του κάκου
γυρνώντας στην πατρίδα μου να κόψω τα μαλλιά μου
στη χάρη σου, να σου κάνω και μια τρανή θυσία·
εκεί πενήντα κριάρια βαρβάτα να σου σφάξω
στις πηγές, στον ευωδιαστό βωμό, στο τέμενός σου.
Ευχόταν έτσι ο γέρος μου, μα συ το ναι δες είπες.
Τώρα που πίσω δεν γυρνώ στη γη την πατρική μου,
ο Πάτροκλος την κόμη μου ας πάρει πια μαζί του.»
Είπε κι ευθύς απόθεσε στου φίλου του τα χέρια
τα μαλλιά του και σήκωσε σ' όλους λαχτάρα θρήνου.
Θρηνώντας κει θα έμεναν, ώσπου να δύσει ο ήλιος,
αν στον Ατρείδη από κοντά, δεν έλεγε ο Πηλείδης:
«Ατρείδη, πιο πολύ ακούν εσένα οι Αργείοι·
να σταματήσει είναι καιρός ο θρήνος· πια να φύγουν
πρόσταξε από την πυρά, δείπνο να ετοιμάσουν·
αυτά θα τα φροντίσουμε εμείς που αγαπάμε
πιο πολύ το νεκρό· μ' εμάς ας μείνουν οι ρηγάδες.

Προσφορές στην πυρά του Πάτροκλου **(στ. 161-183)**

Όταν τα λόγια άκουσε ο ρήγας ο Ατρείδης,
σκόρπισε όλο το στρατό στα πλοία· να σωριάζουν
ξύλα έμειναν κει όσοι είχαν αυτή την έγνοια.
Έκαναν εκατό ποδιών πυρά μάκρος και φάρδος
κι έβαλαν πάνω το νεκρό με την καρδιά θλιμμένη.
Πολλά παχιά πρόβατα και στριφτόποδα βόδια
μπρος στην πυρά του έγδερναν· πάχος απ' όλα πήρε
και σκέπασε όλο το νεκρό ο αντρείος Πηλείδης
ως τα πόδια και στοίβαξε τριγύρω τα κορμιά τους.

Με μέλι και λάδι σταμνιά στη νεκρική του κλίνη
έβαλε· τέσσερα άλογα ψηλόλαιμα με βιάση
έριξε ακόμη στην πυρά πολύ βαριά θρηνώντας.
Συντηρούνταν εννιά σκυλιά στου ρήγα το τραπέζι·
δυο απ' εκείνα έσφαξε κι έριξε στην πυρά του
και δώδεκα αρχοντόπουλα των αντρειωμένων Τρώων
σφάζοντάς τα· στη σκέψη του κακές δουλειές σκεφτόταν.
Έβαλε αδάμαστη φωτιά, για να τα κάψει όλα·
έπειτα αναστέναξε και προς το φίλο είπε:

«Πάτροκλε, πια να χαίρεσαι και μες στον Άδη ακόμη·
όσα πιο πριν σου έταξα σου τα τελειώνω όλα·
δώδεκα αρχοντόπουλα των αντρειωμένων Τρώων
τα τρώει μαζί σου η φωτιά· στη φωτιά δε θα δώσω
τον Έκτορα· τον άφησα, για να τον φαν οι σκύλοι.»

Έτσι είπε φοβερίζοντας· μα δε ζύγωναν σκύλοι
στον Έκτορα· τους έδιωχνε όλους η Αφροδίτη
μέρα και νύχτα· άλειφε με ροδόλαδο θείο
το σώμα του, μην ξεγδαρθεί, καθώς θα το τραβούσαν.
Κι έφερε μαύρο σύννεφο στη γη απ' τα ουράνια
ο Φοίβος κι έτσι σκέπασε όλον τον τόπο γύρω,
όσο κρατούσε ο νεκρός, ο ήλιος μην προφτάξει
να ξεράνει το δέρμα του γύρω από νεύρα, σάρκες.

Η πρόσκληση των ανέμων (στ. 192-211)

Μα στην πυρά του Πάτροκλου δε φούντωνε η φλόγα.
Τότε άλλο πάλι σκέφτηκε ο γρήγορος Πηλείδης·
μακριά απ' την πυρά στους δυο ανέμους προσευχόταν,
το Ζέφυρο και το Βοριά, θυσίες υποσχόταν·
και κάνοντας πολλές σπονδές απ' τη χρυσή την κούπα
να 'ρθουν τους παρακάλεσε και τους νεκρούς να κάψουν,
αφού τα ξύλα κορώσουν· στ' άκουσμα της ευχής του
η Ίριδα πήγε γοργά μήνυμα στους ανέμους.
Στου ανταριασμένου Ζέφυρου κάθονταν το τραπέζι
όλοι τους και ξεφάντωναν· αυτή τρέχοντας πήγε
στο πέτρινο κατώφλι του· αυτοί μόλις την είδαν,
όλοι πάνω πετάχτηκαν και την καλούσαν όλοι.
Αρνήθηκε να θρονιαστεί κι αυτά τα λόγια είπε:

«Δεν κάθομαι· στου Ωκεανού το ρέμα θα γυρίσω,
στη χώρα των Αιθίοπων, όπου τρανές θυσίες
προσφέρουν στους θεούς, κι εγώ το μερτικό να πάρω.
Μα το Βοριά, το Ζέφυρο το βουερό να ρθείτε
ο Πηλείδης παρακαλεί, τάζει τρανές θυσίες,
να φυσήξετε στην πυρά, όπου νεκρός ξαπλώνει
ο Πάτροκλος, που τον θρηνούν όλοι οι Αργείοι τώρα.»

Η δράση των ανέμων (στ. 212-230)

Έτσι είπε αυτή και έφυγε· τινάχτηκαν εκείνοι
με τρανό ήχο κι έδιωχναν τα σύννεφα μπροστά τους.
Φυσώντας πήγαν στον πόντο· σηκώθηκε το κύμα
με τη σφυριχτή πνοή τους· σαν έφτασαν στην Τροία,
έπεσαν πάνω στην πυρά· φωτιά άγρια βγήκε.
Ολονυχτίς κει της πυράς λαμπάδιαζαν τη φλόγα
φυσομανώντας· ο γοργός Αχιλλέας με κούπα
διπλόγουβη ολονυχτίς από χρυσό κροντήρι
έβγαζε κρασί, το 'χυνε και μούσκευε το χώμα
κι όλο του δόλιου την ψυχή του Πάτροκλου καλούσε.
Όπως πατέρας καίγοντας τα κόκαλα παιδιού του
θρηνεί, που ήταν νιόγαμπρος κι άφησε στους γονείς του
πόνο πεθαίνοντας, έτσι θρηνούσε ο Πηλείδης
κόκαλα φίλου καίγοντας, στέναζε και σερνόταν.

Όταν το άστρο της αυγής το φως στη γη μηνούσε
και η κροκόπεπλη αυγή στη θάλασσα απλωνόταν,
τότε μαράθηκε η φωτιά, σταμάτησε η φλόγα·
κίνησαν και οι άνεμοι να παν στ' αρχοντικό τους
απ' το θρακιώτικο πόντο, που στέναζε από κύμα.
Απ' την πυρά ξεμάκρυνε τότε ο Αχιλλέας
κι αποσταμένος έγειρε· γλυκός τον πήρε ύπνος.

Περισυλλογή των οστών του Πάτροκλου Αγώνες για τον Πάτροκλο Ο Νέστορας δίνει οδηγίες στο γιο του (στ. 233-350)

Μα οι ρηγάδες έφτασαν όλοι με τον Ατρείδη·
ποδοβολητό, θόρυβος τον ξύπνησε απ' τον ύπνο·
πετάχτηκε και κάθισε κι αυτά τα λόγια είπε:

«Ατρείδη κι οι υπόλοιποι των Αχαιών ηγέτες,
με το φλογόμαυρο κρασί την πυρά σβήστε πρώτα
όλη, ως όπου έφτασε η δύναμη της φλόγας·
τα κόκαλα ας μαζέψουμε καλά διαλέγοντάς τα

έπειτα πια του Πάτροκλου· εύκολα ξεχωρίζουν·
ήταν στη μέση της πυράς και καίγονταν στις άκρες
χώρια απ' αυτόν κι ανάκατα τα άλογα κι οι άντρες.
Ας τα βάλουμε σε σταμνί χρυσό με διπλό πάχος,
ωσότου με τη σειρά μου πάω κι εγώ στον Άδη.
Το μνήμα του πολύ τρανό θα 'λεγα να μη γίνει,
αλλ' όσο σ' αυτόν ταιριάζει· έπειτα οι Αργείοι
φαρδύνετε, ψηλώστε το, όταν χωρίς εμένα
στα πολύκουπα πλοία σας θα μείνετε τριγύρω.»
Έτσι είπε· κι όλοι άκουσαν το γρήγορο Πηλείδη.
Έσβησαν με φλογόμαυρο κρασί τη θράκα πρώτα.
ως όπου φλόγα έφτασε κι έμεινε βαθιά στάχτη·
μάζευαν τ' άσπρα κόκαλα του πρόσχαρου συντρόφου
κλαίγοντας σε χρυσό σταμνί κι έβαζαν διπλό πάχος·
μες στη σκηνή τα σκέπασαν μ' ένα λεπτό σεντόνι·
το μνήμα κυκλογύρισαν κι έστησαν τα θεμέλια
γύρω απ' την πυρά· σώριασαν το χώμα με βιασύνη·
το σώριασαν και έφυγαν. Τότε ο Αχιλλέας
το στρατό κράτησε, τόπο γι' αγώνες να ανοίξει,
πήρε απ' τα πλοία έπαθλα, λεβέτια και τριπόδια,
και μουλάρια και άλογα, δυναμωμένα βόδια,
και σταχτόμαυρο σίδερο κι ωριόζωστες γυναίκες.

Ο Αχιλλέας αθλοθετεί έπαθλα ιππικών αγώνων (στ. 262-286)

Τρανά βραβεία έβαλε για γοργούς ιππείς πρώτα,
γυναίκα μια που δούλευε μ' αψεγάδιαστη τέχνη
κι ένα εικοσιδυόλιτρο και με αυτιά λεβέτι
για τον πρώτο· εξάχρονη στο δεύτερο να πάρει
όρισε άζευτη φοράδα, μουλάρι γκαστρωμένη·
λεβέτι τεσσερόλιτρο όρισε για τον τρίτο
και όμορφο και άκαυτο κι ολόλευκο ακόμη·
όρισε για τον τέταρτο δυο τάλαντα χρυσάφι·
και για τον πέμπτο όρισε μια διπλόγουβη κούπα.
Ορθός στη μέση στάθηκε και είπε στους Αργείους:
«Ατρείδη κι οι υπόλοιποι αντρειωμένοι Αργείοι,
να τα έπαθλα, τους ιππείς να τρέξουν περιμένουν.
Αν τώρα αγωνιζόμασταν για άλλον οι Αργείοι,

δίχως άλλο θα έφερνα το πρώτο στη σκηνή μου.
Ξέρετε πόσο πιο καλά είναι τα άλογά μου·
γιατί είναι αθάνατα· τα 'δωσε ο Ποσειδώνας
στον πατέρα μου κι εκείνος τα χάρισε σ' εμένα.
Μα τα μονόνυχα άλογα μ' εμένα δε θα τρέξουν·
γιατί έχασαν ηνίοχο στον κόσμο ξακουσμένο,
καλοσυνάτο, που συχνά με νερό λούζοντάς τα
καθάριο τα περίχυνε στις χαίτες τους με λάδι.
Τώρα στέκονται και πενθούν, οι χαίτες τους στο χώμα
ακουμπούν και δε σαλεύουν με την καρδιά θλιμμένη.
Μα μπρος ετοιμαστείτε πια όσοι στα άλογά σας,
στα στέρεα αμάξια σας έχετε εμπιστοσύνη.»
Έτσι είπε· και μαζεύτηκαν ιππείς γρήγορα τότε.
Απ' όλους πρώτος όρμησε ο Εύμηλος ο ρήγας,
Αδμήτου γιος, που στ' άλογα όλους τους ξεπερνούσε·
ξοπίσω του πετάχτηκε ο δυνατός Διομήδης
κι έζευε ευθύς τ' άλογα του Τρώα· αυτά πήρε
απ' τον Αινεία κάποτε, που γλίτωσε ο Φοίβος.
Πετάχτηκε ο Μενέλαος ο αρχοντικός πίσω·
έβαλε στο ζυγό γοργά άλογα, το δικό του
Πόδαργο και του αδερφού του, την Αίθη, που σ' εκείνον
ο γιος του Αγχίση Εχέπωλος για δώρο είχε δώσει,
στην ανεμόδαρτη Τροία για να μην πάει μαζί του,
μα μένοντας να χαίρεται· του είχε δώσει ο Δίας
πλούτο και στην απλόχωρη τη Σικυώνα ζούσε·
στο ζυγό έβαλε αυτήν τη φόρα της κρατώντας.
Τέταρτος ο Αντίλοχος έζεψε τ' άλογά του,
ο λαμπρός γιος του Νέστορα, του αντρειωμένου ρήγα·
της Πύλου τα γοργά άλογα έσερναν το αμάξι·
και τότε ο πατέρας του ζυγώνοντας μιλούσε
για το καλό του, κι ας ήταν ο γιος του μυαλωμένος:

Οι οδηγίες του Νέστορα στο γιο του Αντίλοχο (στ. 306-348)

«Αντίλοχε, αν κι είσαι νιος, Δίας και Ποσειδώνας
σ' αγάπησαν, σου δίδαξαν την τέχνη να ιππεύεις·
γι' αυτό και δε χρειάζεται εγώ να σε διδάξω.
Ξέρεις καλά τ' αμάξι σου να στρίβεις στα σημάδια·

μα τ' άλογά σου είναι αργά· λέω, θα υστερήσεις.
Άλογα έχουν πιο γοργά, μα δεν μπορούν εκείνοι
να σοφιστούν καλύτερα απ' ό,τι συ στο νου τους.
Μα μπρος, καλέ μου, στοχάσου πια τώρα κάθε τέχνη,
μη φύγουν απ' τα χέρια σου τα έπαθλα εκείνα.
Η τέχνη κι όχι η δύναμη κάνουν τον ξυλοκόπο·
μες στο κρασάτο πέλαγος με τέχνη ο καπετάνιος,
καθώς ανεμοδέρνεται, το πλοίο κυβερνάει·
με τέχνη και ηνίοχος ηνίοχο νικάει.
Όποιος στ' αμάξι, στ' άλογα έχει εμπιστοσύνη
και γυρίζει αστόχαστα στο δρόμο δώθε κείθε,
χάνουν το δρόμο τ' άλογα και πια δε συγκρατούνται·
μα μ' άλογα κατώτερα όποιος την τέχνη ξέρει
το σημάδι πάντα κοιτά κι από κοντά περνάει
και τα λουριά δε λησμονεί καλά να τα κρατάει
κι όλο τραβά κοιτάζοντας τον μπροστινό του πάντα.
Και το σημάδι θα σου πω, που δε θα σου ξεφύγει:
Ξερός κορμός ως μιαν οργιά πάνω στο χώμα είναι
ή πεύκου ή βαλανιδιάς· βροχή δεν το σαπίζει·
ζερβόδεξα στηρίζεται σε κάτασπρες δυο πέτρες
σε γωνιά· ο ιππόδρομος είναι στρωτός τριγύρω·
θα είναι τάφος ή θνητού πριν χρόνια πεθαμένου
ή σημάδι που έστησαν σε περασμένα χρόνια·
αυτό σημάδι έβαλε ο γρήγορος Πηλείδης.
Πέρνα ξυστά τα άλογα, τ' αμάξι από δίπλα,
στ' αμάξι το καλόπλεχτο και το κορμί σου γέρνε
λίγο προς τα αριστερά· το δεξί άλογό σου
κέντριζέ το φωνάζοντας και λάσκαρε τα γκέμια·
τ' αριστερό σου άλογο ας στρίψει στο σημάδι
ξυστά, της στέριας ρόδας σου η άκρη να αγγίξει·
όμως την πέτρα πρόσεχε μη χτυπήσεις, τ' αμάξι
μη σπάσεις και τα άλογα μη έτσι τα πληγώσεις·
για κάτι τέτοιο θα ντραπείς και θα χαρούν οι άλλοι.
Έχε τα μάτια σου ανοιχτά, καλέ μου, και φυλάξου·
γιατί, αν στρίψεις τρέχοντας εκείνο το σημάδι,

δε θα σε φτάσει τρέχοντας κι ούτε θα σε περάσει
κανείς, με τον Αρίονα κι αν έτρεχε ξοπίσω,
του Άδραστου το άλογο, που από θεούς κρατούσε,
ή και του Λαομέδοντα, που τράφηκαν στην Τροία.»

Μίλησε έτσι ο Νέστορας· γύρισε πάλι πίσω
στη θέση του, σαν μίλησε για κάθετι στο γιο του.

Το αγώνισμα της αρματοδρομίας Αντιδικία θεατών: Ιδομενέας-Αίαντας (στ. 351-498)

Τα άλογα ετοίμασε και ο Μηριόνης πέμπτος.
Στ' αμάξια τους ανέβηκαν και έριξαν τους κλήρους·
τους κουνούσε ο Πηλείδης· πετάχτηκε ο κλήρος
του Αντίλοχου, γιου Νέστορα, του Εύμηλου κατόπι·
ο ξακουστός Μενέλαος βγήκε στον κλήρο τρίτος,
ο Μηριόνης μετά απ' αυτόν κι έπειτα τελευταίος
ο Διομήδης έλαχε να τρέξει, ο πιο αντρείος.
Πήραν θέσεις κι ο Πηλείδης έδειξε το σημάδι
πέρα στον κάμπο μακριά· κει έβαλε να στέκει
ο ισόθεος Φοίνικας, ο φίλος του πατέρα,
να νοιάζεται το τρέξιμο, να λέγει την αλήθεια.

Πάνω στα άλογα αυτοί σήκωσαν τα μαστίγια,
τα χτυπούσαν με τα λουριά, τα άναβαν με λόγια
γεμάτοι ορμή· αυτά γοργά έτρεχαν μες στον κάμπο
από τα πλοία μακριά· η σκόνη σηκωνόταν
σαν σύννεφο, σαν θύελλα κάτω από τα στήθη
κι οι χαίτες τους κυμάτιζαν με τις πνοές του ανέμου.
Τ' αμάξια σέρνονταν τη μια στη γη την πολυθρόφα,
πηδούσαν άλλοτε ψηλά· στέκονταν μες στ' αμάξια
οι οδηγοί τους όρθιοι· σπαρτάριζε η καρδιά τους,
καθώς τη νίκη ήθελαν· φώναζε ο καθένας
στ' άλογα· κι αυτά πετούσαν στον κάμπο μες στη σκόνη.

Αλλ' όταν τα γοργά άλογα τελείωναν το δρόμο
τον στερνό για γυρισμό τους στη θάλασσα, πια τότε
φαινόταν η αξία τους· τεντώθηκε η ορμή τους.
Τα άλογα του Εύμηλου ξέφυγαν πρώτα απ' όλα·
έρχονταν πίσω τ' άλογα του Τρώα, που τα είχε
ο Διομήδης· μακριά δεν ήταν, μα κοντά του·
έμοιαζαν πως θα ανεβούν κάθε στιγμή στ' αμάξι,

τη ζεστασιά τους ένιωθε στην πλάτη και στους ώμους
ο Εύμηλος, τα κεφάλια πάνω του ακουμπούσαν.
Θα τον περνούσε, θα 'παιρνε τη σιγουριά της νίκης,
αν με το Διομήδη τότε δε θύμωνε ο Φοίβος,
που έριξε απ' τα χέρια αυτού τ' αστραφτερό μαστίγιο.
Τα μάτια του εδάκρυσαν, καθώς είχε πεισμώσει,
γιατί έβλεπε τα άλογα αυτού να ξεμακραίνουν·
εκείνου πίσω έμεναν, ήταν χωρίς μαστίγιο.
Δεν ξέφυγε της Αθηνάς η πονηριά του Φοίβου·
προς το Διομήδη έτρεξε, του 'δωσε το μαστίγιο
στα χέρια του και χάρισε φόρα στα άλογά του.
Πήγε στου Άδμητου το γιο ύστερα θυμωμένη
και του αμαξιού του το ζυγό έσπασε· τ' άλογά του
δεξιά ζερβά σκορπίστηκαν κι έπεσε το τιμόνι·
γκρεμίστηκε απ' τ' αμάξι του κυλώντας πλάι στη ρόδα·
ξεγδάρθηκαν το στόμα του, η μύτη, οι αγκώνες,
τσακίστηκε το μέτωπο πλάι στα φρύδια· τα μάτια
γέμισαν από δάκρυα, πιάστηκε η φωνή του.
Ο Διομήδης πήγε λοξά κρατώντας τ' άλογά του,
πίσω τους άλλους άφησε· του έβαλε η Παλλάδα
στα άλογά του δύναμη, του χάρισε τη δόξα.
Πίσω του ο Μενέλαος ερχόταν ο Ατρείδης·
και φώναξε ο Αντίλοχος, στ' άλογα του πατέρα:
«Βιαστείτε μπρος! Πάτε γοργά όσο μπορείτε τώρα!
Δε λέω βέβαια μ' αυτά να παραβγείτε τώρα,
του Διομήδη τ' άλογα, που τώρα γρηγοράδα
τους έδωσε η Αθηνά, σ' αυτόν χάρισε δόξα·
μα τ' άλογα προφτάσετε του Μενέλαου· πίσω
μη μένετε και η Αίθη, αν κι είναι μια φοράδα,
σας ντροπιάσει· πώς σέρνεστε, άλογα αντρειωμένα;
Αυτά τα λόγια θα σας πω κι ό,τι θα πω θα γίνει:
Φροντίδα δε θα έχετε απ' το Νέστορα ρήγα,
που με μαχαίρι κοφτερό αμέσως θα σας σφάξει,
αν πάρουμε με τεμπελιά κατώτερο βραβείο.
Τρέξτε και όσο γίνεται λοιπόν βιαστείτε τώρα!

Τ' άλλα εγώ θα τα σκεφτώ, θα τα βολέψω μόνος
στο στένεμα του δρόμου κει και δε θα μου ξεφύγει.»
Έτσι είπε· αυτά τρόμαξαν του ρήγα τις φοβέρες
και έτρεχαν πιο γρήγορα· και γρήγορα μπροστά του
διάκρινε ο Αντίλοχος του βουλιαγμένου δρόμου
το στένεμα· ήταν ρήγμα από τα βροχονέρια
που λίμναζαν και κοίλαιναν όλο το γύρω χώρο.
Κει έτρεχε ο Μενέλαος, τ' αμάξια μη χτυπήσουν·
ωστόσο ο Αντίλοχος λόξεψε τ' άλογά του,
λίγο βγήκε απ' το δρόμο και άρχισε να τρέχει.
Φώναξε στον Αντίλοχο με φόβο ο Ατρείδης:
«Αντίλοχε, αστόχαστα τρέχεις! Τ' άλογά σου
βάστα· ο δρόμος στενεύει· γοργά πλαταίνει πάλι·
χτυπώντας με τ' αμάξι σου θα βλάψεις και τους δυο μας.»
Έτσι είπε· κι ο Αντίλοχος πιο πολύ τ' άλογά του
μπροστά να τρέχουν κέντριζε, κουφός θαρρείς και ήταν.
Όσο που φτάνει με ορμή ένας δίσκος ριγμένος
από νιο που τη νιότη του ζητά να δοκιμάσει,
τόσο αυτά προσπέρασαν και έμειναν πια πίσω
τ' άλογα του Μενέλαου· τους έκοψε τη φόρα
κι ο ίδιος, μήπως χτυπηθούν τα άλογα στο δρόμο,
τα στέρια αμάξια ανατραπούν, στη σκόνη οι ίδιοι πέσουν
απ' τη βιασύνη την πολλή τη νίκη να κερδίσουν.
Μαλώνοντάς τον ο ξανθός Μενέλαος του είπε:
«Αντίλοχε, χειρότερος κανένας δε σου είναι!
Να χαθείς! Σε νομίζαμε γνωστικό οι Αργείοι!
Μα κι έτσι το βραβείο σου δεν παίρνεις δίχως όρκο!»
Έτσι είπε και φωνάζοντας κέντριζε τ' άλογά του:
«Μη μένετε, μη στέκεστε, κι ας είστε πικραμένα·
τα γόνατα, τα πόδια τους θα κουραστούν πιο πρώτα
απ' ό,τι εσάς· τα άφησε η νιότη και τα δυο τους.»
Έτσι είπε· αυτά τρόμαξαν του ρήγα τις φοβέρες
και έτρεχαν πιο γρήγορα· και τα 'φθασαν σε λίγο.
Καθισμένοι τα άλογα κοιτούσαν οι Αργείοι·
κι αυτοί πετώντας έτρεχαν στον κάμπο, μες στη σκόνη.

Πρώτος ο Ιδομενέας, των Κρητικών ο ρήγας,
τα είδε, καθώς καθόταν έξω από το πλήθος
σε ξέφωτο πολύ ψηλά· τον οδηγό ποιος ήταν
ακούοντας τη φωνή του ένιωσε κι απ' το χρώμα
τ' άλογο που μπρος έτρεχε· κόκκινο ήταν όλο
με βούλα στρογγυλή, λευκή μετώπου σαν φεγγάρι.
Πάνω τότε πετάχτηκε και στους Αργείους είπε:

«Φίλοι μου σεις, οι αρχηγοί κι ηγέτες των Αργείων,
βλέπετε τ' άλογα κι εσείς ή μόνος μου τα βλέπω;
Μου φαίνονται τα άλογα που είναι πρώτα άλλα
και άλλος είναι ο οδηγός· στον κάμπο οι φοράδες
κάποια ζημιά θα έπαθαν, που ήταν μπρος απ' όλα·
τις είδα πρώτες τρέχοντας να στρίβουν το σημάδι,
μα τώρα δεν τις βλέπω πια· στον τρωικό τον κάμπο
γυρεύω να τις βρω παντού τα μάτια μου γυρνώντας·
ξέφυγαν απ' τον οδηγό τα χαλινάρια, ίσως
δεν κυβερνούσε τ' άλογα και λάθεψε γυρνώντας·
θαρρώ πως έπεσε εκεί και έσπασε τ' αμάξι
κι οι φοράδες ξεστράτισαν, καθώς τις πήρε η φόρα.
Σηκωθείτε, δείτε και σεις, γιατί καλά δε βλέπουν
τα μάτια μου· μου φαίνεται πως Αιτωλίας φύτρα
είναι ο άντρας, βασιλιάς μες στους Αργείους τώρα,
του ιππότη Τυδέα γιος, ο δυνατός Διομήδης.»

Ο Αίαντας, Οϊλέα γιος, άσχημα του μιλούσε:
«Πριν δεις καλά, γιατί μιλάς πολλά, Ιδομενέα;
Τ' άλογα τα φτερόποδα μακριά στον κάμπο τρέχουν.
Ούτ' είσαι ο νεότερος τόσο μες στους Αργείους
ούτε βλέπουν τα μάτια σου καλύτερα απ' όλους,
μα πάντα είσαι φλύαρος· μα δεν πρέπει να είσαι
φλύαρος, γιατί εδώ είναι άλλοι καλύτεροί σου.
Οι ίδιες φοράδες τρέχουν μπρος που και πιο πρώτα ήταν,
του Εύμηλου, που προχωρεί κρατώντας τα λουριά του.»

Των Κρητικών ο αρχηγός θύμωσε και του είπε:
«Αίαντα κακόγνωμε και στους καβγάδες πρώτε,
όμως στ' άλλα χειρότερε, σκληρή είναι η ψυχή σου!

Μπρος στοίχημα ας βάλουμε, τρίποδο ή λεβέτι,
κριτή τον Αγαμέμνονα ας βάλουμε να δούμε
ποια άλογα είναι μπροστά, πληρώνοντας να μάθεις!»
Έτσι είπε· και σηκώθηκε ο Αίαντας αμέσως
εξοργισμένος να του πει λόγια βαριά και τότε·
θ' άναβε τότε ο καβγάς χειρότερος ακόμη,
αν δε μιλούσε και στους δυο όρθιος ο Πηλείδης:
«Ιδομενέα, Αίαντα, αφήστε τους καβγάδες
και τα πικρόλογα! Σε σας διόλου αυτά δεν πρέπουν.
Και μ' άλλον θα θυμώνατε που έτσι θα φερνόταν.
Βλέπετε τ' άλογα εδώ μαζί μας καθισμένοι·
βιάζονται για τη νίκη αυτοί και γρήγορα θα έλθουν·
θα ξέρετε καθένας σας απ' τους Αργείους τότε
ποια από τ' άλογα μπροστά και ποια πηγαίνουν πίσω.»

Ο τερματισμός της ιπποδρομίας Αντιδικία Αντίλοχου-Μενέλαου (στ. 499-652)

Έτσι είπε· κι έφτασε κοντά τρέχοντας ο Διομήδης·
μαστίγωνε τις πλάτες τους· και τ' άλογα πηδώντας
ψηλά το δρόμο βιάζονταν γοργά να τον τελειώσουν.
Τον οδηγό ο κουρνιαχτός σκέπαζε ολοένα·
πίσω απ' τα γοργά άλογα ερχόταν το αμάξι,
που με καλάι και χρυσό είχε πολλά στολίδια·
μέσα στη σκόνη τη βαθιά της ρόδας τα στεφάνια
λίγα αχνάρια χάραζαν· τα άλογα πετούσαν.
Στάθηκε μπρος στους θεατές· στη γη πολύς ιδρώτας
απ' των αλόγων έπεφτε το σβέρκο και τα στήθη.
Πήδηξε απ' τ' ολόφωτο αμάξι και ο ίδιος
και το μαστίγιο έβαλε στο ζυγό· ο αντρείος
Σθένελος τότε βιάστηκε να πάρει το βραβείο
και στους συντρόφους το 'δωσε, τριπόδι και γυναίκα,
για να το παν, και τ' άλογα τα ξέζεψε ο ίδιος.
Ξοπίσω ο Αντίλοχος έφερε τ' άλογά του·
πέρασε το Μενέλαο με δόλο κι όχι αξία·
κι ωστόσο εκείνος ζύγωνε με τα γοργά άλογά του.
Όσο απ' τη ρόδα τ' άλογο απέχει, όποιο σέρνει
αμάξι ρήγα και ορμά τον κάμπο δρασκελώντας,
και αγγίζουν τις ρόδες του οι τρίχες της ουράς του

και τρέχει αυτό πολύ κοντά, πολύς δεν είναι ο τόπος
ανάμεσά τους, σαν τρέχει τ' άλογο μες στον κάμπο,
πίσω απ' τον Αντίλοχο τόσο έμεινε ο Ατρείδης,
κι όμως ώσπου δίσκος φτάνει πριν πίσω του ερχόταν.
Γοργά τον έφτασε, γιατί τον βοηθούσε η φόρα
της φοράδας του αδερφού, της ωριότριχης Αίθης.
Κι αν δρόμος κι άλλος έμενε να τρέξουν και οι δυο τους,
θα τον περνούσε, θα 'παιρνε στα σίγουρα τη νίκη.
Ο Μηριόνης, ο σύντροφος του αντρείου Ιδομενέα,
έμεινε απ' το Μενέλαο μια κονταριά πιο πίσω·
τα ωριότριχά του άλογα τα πιο αργά τότε ήταν
κι ο ίδιος πιο ανάξιος να κυβερνά αγώνες.
Του Αδμήτου ο γιος ολόστερνος κατέφθασε απ' όλους
σέρνοντας το αμάξι του, σπρώχνοντας τ' άλογά του.
Τον είδε, τον λυπήθηκε ο γρήγορος Πηλείδης
και λόγια ανεμάρπαστα προς τους Αργείους είπε:
«Ο πιο τρανός άντρας στερνός φέρνει τα άλογά του!
Μπρος, έπαθλο ας δώσουμε, καθώς σ' αυτόν ταιριάζει,
το δεύτερο· μα ας πάρει το πρώτο ο Διομήδης.»
Έτσι είπε· με τη γνώμη του όλοι τους συμφωνούσαν.
Φοράδα θα του έδινε, το 'θελαν κι οι Αργείοι,
αν του αντρείου Νέστορα ο γιος δε σηκωνόταν
Αντίλοχος το δίκιο του να πει στον Αχιλλέα:

Διάλογος Αντίλοχου-Αχιλλέα (στ. 543-562).

«Πηλείδη, θα σου θυμώσω, αν κάνεις ό,τι είπες·
σκοπεύεις το βραβείο μου να πάρεις, γιατί τάχα
έσπασε το αμάξι του, σκόρπισαν τ' άλογά του·
αν κι είναι αντρείος, έπεσε· μα αν στους θεούς ευχόταν,
ολόστερνος δε θα 'φτανε, πίσω από τους άλλους.
Αν τον λυπάσαι, στην ψυχή αγάπη αν του έχεις,
πολύ χρυσάφι και χαλκό έχεις μες στη σκηνή σου,
έχεις μονόνυχα άλογα και πρόβατα και δούλες·
πάρε απ' αυτά και δώσε του και πιο μεγάλο δώρο
ή τώρα ευθύς κι οι Αχαιοί να το δεχτούν κι εκείνοι.
Δε δίνω τη φοράδα μου· γι' αυτήν ας δοκιμάσει
όποιος τώρα επιθυμεί μαζί μου να παλέψει!»

Έτσι είπε· χαμογέλασε ο γρήγορος Πηλείδης,
επειδή ήταν φίλος του, χαρούμενος μαζί του·
και λόγια ανεμάρπαστα γύρισε και του είπε:
«Αντίλοχε, αν μου ζητάς στον Εύμηλο να δώσω
άλλο δώρο απ' τη σκηνή, θα σου το κάνω τώρα.
Θα του χαρίσω θώρακα· απ' τον Αστεροπαίο
τον πήρα· είναι χάλκινος· χυτό καλάι γύρω
έχει, στον ήλιο αστράφτει κι έχει πολλή αξία.»
Είπε· στον Αυτομέδοντα να φέρει απ' τη σκηνή του
το θώρακα παράγγειλε· τον έφερε εκείνος,
τον έδωσε στον Εύμηλο, που με χαρά τον πήρε.

Αντιδικία και συμφιλίωση Αντίλοχου-Μενέλαου (στ. 566-613)

Σηκώθηκε ο Μενέλαος βράζοντας στο θυμό του
και οργισμένος άπαυτα κατά του Αντιλόχου·
κήρυκας σκήπτρο του 'δωσε, πρόσταξε να σωπάσουν
οι Αργείοι· και ο άντρας ο ισόθεος είπε:
«Αντίλοχε, πριν γνωστικέ, τι είναι αυτό που κάνεις;
Ντρόπιασες την αξία μου, έκοψες τ' άλογά μου
μπρος τα δικά σου βάζοντας, κατώτερα που ήταν.
Μα ελάτε τώρα, άρχοντες κι ηγέτες των Αργείων,
δικάσετέ μας δίκαια εδώ, μήπως πει κάποιος
κάποτε απ' τους Αχαιούς τους χαλκοθωρακάτους:
— Με δόλο απ' τον Αντίλοχο ο Μενέλαος πήρε
τη φοράδα· κατώτερα ήταν τα άλογά του,
μα πιο μεγάλη δύναμη αυτός κι αντρεία είχε.
Όμως θα κρίνω μόνος μου και λέω πως κανένας
δε θα μου παραπονεθεί· δίκαιη θα είναι η κρίση.
Αντίλοχε αρχοντικέ, έλα, καθώς ταιριάζει,
μπροστά στ' αμάξι, στ' άλογα, το λυγερό μαστίγιο,
μ' αυτό που οδηγούσες πριν, στο χέρι κράτησέ το,
πιάσε τ' άλογα κι ορκίσου στον κοσμοσείστη τώρα
πως θέλοντας δεν έκοψες τ' αμάξι μου με δόλο.»
Ο συνετός Αντίλοχος σ' αυτόν μιλούσε τότε:
«Συγκρατήσου τώρα· πολύ νεότερός σου είμαι,
Μενέλαε· συ με περνάς στη δύναμη, στα χρόνια.
Ξέρεις ποια τα καμώματα του νέου άντρα είναι·

τρέχει ο νους του γρήγορα κι έχει ισχνή τη σκέψη.
Ας σου τ' αντέξει η καρδιά· ο ίδιος θα σου δώσω
τη φοράδα που κέρδισα. Κι αν άλλο μου ζητήσεις
απ' τα δικά μου, θα 'θελα αμέσως να στο δώσω,
αρχοντικέ, παρά τώρα για πάντα απ' την ψυχή σου
να πέσω κι οι αθάνατοι να με μισήσουν όλοι.»

Έτσι είπε ο Αντίλοχος, έφερε τη φοράδα
και την παράδωσε σ' αυτόν· μαλάκωσε η ψυχή του,
όπως όταν πέφτει δροσιά σε στάχυα που ψωμώνουν
σε χωράφι κατάσπαρτο κι ο κάμπος τρικυμίζει.
Έτσι τότε, Μενέλαε, μαλάκωσε η ψυχή σου.
Και λόγια ανεμάρπαστα μίλησε και του είπε:

«Αντίλοχε, τώρα εγώ θ' αφήσω το θυμό μου,
γιατί άστοχος και άμυαλος πρωτύτερα δεν ήσουν·
τώρα το νου σου νίκησε η νιότη σου για λίγο.
Μα απόφευγε άλλη φορά με πιο τρανούς να παίζεις.
Δε θ' άλλαζε τη γνώμη μου Αργείος άλλος τώρα·
μα συ για μένα μόχθησες και πολλά έχεις πάθει
κι ο αντρείος πατέρας σου κι ο αδερφός σου ακόμη.
Μου πρόσπεσες· θα σου κάνω τη χάρη· τη φοράδα
σου δίνω, αν και δική μου είναι, κι αυτοί να μάθουν
πως άσπλαχνη κι αμέρωτη δεν ήταν η ψυχή μου.»

Είπε και στο Νοήμονα, του Αντίλοχου το φίλο,
έδωσε τ' άλογο ευθύς· κράτησε το λεβέτι.
Πήρε ο Μηριόνης έπειτα δυο τάλαντα χρυσάφι,
έτσι που ήρθε τέταρτος· το πέμπτο το βραβείο
έμενε, κούπα δίγουβη· στο Νέστορα ο Πηλείδης
σ' όλους μπροστά την έδωσε και είπε αυτά τα λόγια:

Η απονομή βραβείου τιμητικά στο Νέστορα (στ. 615-650)

«Κι αυτό για σένα, γέροντα, ας είναι θυμητάρι
απ' την ταφή του Πάτροκλου· δε θα τον δεις ποτέ σου
μες στους Αργείους· σου δίνω χάρισμα να το έχεις·
συ στην πυγμή, στο πάλεμα πια δε θα πάρεις μέρος,
δε θα κονταροχτυπηθείς, κι ούτε θα βγεις να τρέξεις·
τα δύσκολα τα γερατιά τώρα σε εμποδίζουν.»

Είπε και του την έδωσε· τη δέχτηκε εκείνος

και λόγια ανεμάρπαστα χαρούμενος του είπε:
«Γιε μου, τα είπες όλα αυτά σωστά κι όπως ταιριάζει·
τα μέλη μου, τα πόδια μου, καλέ, γερά δεν είναι
και δε σαλεύουν ελαφρά τα χέρια μου απ' τους ώμους.
Ας ήμουν νιος και σταθερή τη δύναμη ας είχα,
όπως όταν οι Επειοί έθαβαν στο Βουπράσιο
τον τρανό Αμαρυγκέα και έστησαν αγώνες
τα παιδιά του· κανένας τους παρόμοιος μου δεν ήταν
ή Επειός ή Πυλιώτης ή Αιτωλός αντρείος.
Το γιο Ήνοπου νίκησα σε πυγμή Κλυτομήδη
και τον Αγκαίο νίκησα σε πάλη απ' την Πλευρώνα·
τον Ίφικλο, αν κι άξιο, ξεπέρασα στο δρόμο,
Φυλέα και Πολύδωρο πέρασα στο κοντάρι.
Μόνο του Άκτορου οι γιοι με πέρασαν στ' αμάξι·
οι δυο τους πίσω μ' άφησαν τη νίκη λαχταρώντας,
γιατί εδώ θα δίνονταν βραβεία πιο μεγάλα.
Ήταν αδέρφια δίδυμα· κρατούσε ένας τα γκέμια
και τα κρατούσε συνεχώς, μαστίγωνε ο άλλος.
Τέτοιος κάποτε ήμουν εγώ· νεότεροί μου τώρα
ας νοιάζονται τέτοιες δουλειές· πρέπει ν' αντέξω τώρα
στα θλιβερά γεράματα· ξεχώριζα τότε όμως.
Μα πάνε τώρα, τίμησε το φίλο σου μ' αγώνες.
Πρόθυμα δέχομαι αυτό και χαίρεται η καρδιά μου·
ποτέ εσύ δε με ξεχνάς, τιμή μου κάνεις πάντα,
όπως μέσα στους Αχαιούς να έχω μου ταιριάζει.
Και ας σου δώσουν οι θεοί ό,τι ποθεί η ψυχή σου!»
Είπε· γύρισε στου στρατού το πλήθος ο Πηλείδης,
αφού άκουσε του Νέστορα τον καλό λόγο όλο.

Το αγώνισμα της πυγμαχίας *(στ. 653-699)*

Τότε έβαλε της άσπλαχνης πυγμαχίας βραβεία·
έφερε κι έδεσε μπροστά γομάρικο μουλάρι
εξάχρονο, αδάμαστο, δύσκολο να το στρώσεις.
Κι έβαλε κούπα δίγουβη να πάρει ο νικημένος.
Ορθός στη μέση στάθηκε και είπε στους Αργείους:
«Ατρείδη κι οι υπόλοιποι αντρειωμένοι Αργείοι,
δυο άντρες ας φωνάξουμε, τους πιο τρανούς, ολόρθοι

να χτυπηθούν με τις γροθιές· και σ' όποιον απ' τους δυο τους
χαρίσει ο Φοίβος νίκη και τη γνωρίσουν όλοι
ας πάει το γομάρικο μουλάρι στη σκηνή του·
ο νικημένος δίγουβη κούπα θα έχει κέρδος.»
Έτσι είπε· και σηκώθηκε αρχοντικός, μεγάλος
άντρας, του Πανοπέα γιος, τεχνίτης πυγμαχίας,
ο Επειός· το μουλάρι έπιασε και τους είπε:
«Ας έρθει εδώ όποιος ποθεί την κούπα να κερδίσει·
άλλος Αργείος δεν μπορεί να πάρει το μουλάρι
σε πυγμαχία νικώντας, γιατί πιο καλός είμαι.
Δε φτάνει που στον πόλεμο υστερώ; Μαζί όλα
να τα κατέχει δεν μπορεί μόνος του ένας άντρας.
Αυτά τα λόγια θα σας πω κι ό,τι θα πω θα γίνει:
Θα του τσακίσω κόκαλα, θα σκίσω το κορμί του·
ας μείνουν τώρα δίπλα του μονάχα οι δικοί του,
σαν τον σκίσουν τα χέρια μου, για να τον κουβαλήσουν!»
Έτσι είπε· κι όλοι σώπασαν, δε μίλησε κανένας.
Σηκώθηκε ο Ευρύαλος, ο ισόθεος, μόνο,
του ρήγα Μηκιστέα γιος, του Ταλαού εγγόνι,
που πήγε στου Οιδίποδα κάποτε την κηδεία
στη Θήβα κι εκεί νίκησε κάθε Καδμείο τότε.
Με λόγια εμψυχώνοντας ο ξακουστός Διομήδης
να τον φροντίσει έτρεξε· ήθελε να νικήσει.
Γερό ζωνάρι του 'βαλε πρώτα κι ύστερα πάλι
καλοκομμένα του 'δωσε λουριά γερά ταυρίσια.
Ζώστηκαν και προχώρησαν στου αλωνιού τη μέση·
αντίκρυ σήκωσαν κι οι δυο τα στιβαρά τους χέρια,
προχώρησαν κι οι δυο μαζί και πιάστηκαν στα χέρια.
Έτριζαν τα σαγόνια τους κι έτρεχε ο ιδρώτας
ολούθε απ' το σώμα τους· καθώς κοίταζε ο άλλος,
τον χτύπησε ο Επειός στο μάγουλο· δεν ήταν
να σταθεί πολύ· στο χώμα σωριάστηκε αμέσως.
Όπως ψηλά τινάζονται σε θάλασσα τα ψάρια
με του βοριά το φύσημα, σ' ένα γιαλό με φύκια,
έτσι αυτός τινάχτηκε, σαν δέχτηκε το πλήγμα.

Ο Επειός τον σήκωσε· οι φίλοι του ήταν γύρω·
τον πήραν απ' τη σύναξη· του σέρνονταν τα πόδια·
ξερνούσε αίματα πηχτά κι έγερνε το κεφάλι.
Σαν πλάι τους τον κάθισαν πια λιγωμένο τότε,
πήγαν και κουβάλησαν τη δίγουβη την κούπα.

Το αγώνισμα της πάλης (στ. 700-739)

Τρίτο βραβείο έβαλε αμέσως ο Πηλείδης
για τ' άσπλαχνο το πάλεμα δείχνοντας στους Αργείους:
τρίποδα για το νικητή για τη φωτιά φτιαγμένο,
που είπαν την αξία του δώδεκα βόδια όλοι·
και για όποιον θα νικηθεί έβαλε μια γυναίκα,
πολυτεχνίτρα, που άξιζε όσο τέσσερα βόδια.
Στάθηκε ορθός και έλεγε προς τους Αργείους τότε:
«Όσοι μέρος θα πάρετε σ' αγώνα σηκωθείτε!»
Έτσι είπε· ο Τελαμώνιος Αίαντας σηκωνόταν
κι ο Οδυσσέας ο σοφός, που ήξερε από δόλους.
Ζώστηκαν και προχώρησαν στου αλωνιού τη μέση
και πιάστηκαν αγκαλιαστά με τα γερά τους χέρια
σαν τις ψαλίδες σε σκεπή ψηλού σπιτιού που βάζει
άξιος μαραγκός, τη βία να διώξει των ανέμων.
Και έτριζαν οι ράχες τους στα θρασεμένα χέρια,
καθώς τραβούσαν στερεά· χυνόταν ο ιδρώτας·
γέμισαν μελανιές παντού οι ώμοι, οι πλευρές τους
μ' αίματα μαυροκόκκινες· όμως τη νίκη πάντα
ήθελαν και τον τρίποδα τον καλοδουλεμένο.
Ούτ' ο Οδυσσέας στη γη μπορούσε να τον ρίξει
ούτ' ο Αίαντας· δυνατός ο Οδυσσέας ήταν.
Μα οι αντρείοι Αχαιοί άρχισαν να βαριούνται
κι ο Τελαμώνιος Αίαντας του μίλησε τότε έτσι:
«Λαέρτη γιε αρχοντικέ, πολύτεχνε Οδυσσέα,
σήκωσε ή σε σηκώνω· κι ας τα νοιαστεί ο Δίας.»
Έτσι είπε και τον σήκωσε· δεν ξέχασε το δόλο
ο Οδυσσέας· κλώτσησε το γόνατό του πίσω·
ανάσκελα τον ξάπλωσε, έκοψε την ορμή του
πάνω του έπεσε κι ο στρωτός τα έχασε θωρώντας.
Με τη σειρά τον σήκωσε ο άξιος Οδυσσέας·

λίγο απ' τη γη τον σάλεψε, ψηλά δεν το μπορούσε·
του έβαλε τρικλοποδιά. Κι οι δυο έπεσαν κάτω
και μες στη σκόνη χώθηκαν ο ένας πλάι στον άλλο.
Θα πιάνονταν στο πάλεμα για τρίτη φορά τώρα,
αν ο Πηλείδης όρθιος δε σταματούσε εκείνους:
«Σταματάτε, μη χάνετε καιρό στην πάλη τώρα·
είστε κι οι δυο σας νικητές· ίδιο βραβείο πάρτε
κι ας έρθουν άλλοι Αχαιοί ν' αγωνιστούν κι εκείνοι.»
Έτσι είπε· κι αυτοί άκουσαν τα λόγια που τους είπε·
καλά τη σκόνη σφούγγιξαν κι έβαλαν τους χιτώνες.

Το αγώνισμα του δρόμου (στ. 740-797)

Βραβεία για το τρέξιμο τότε έβαλε ο Πηλείδης,
ασημένιο, καλόφτιαστο κροντήρι, που χωρούσε
έξι λίτρα· παρόμοιο του δεν έβρισκες στον κόσμο,
γιατί τεχνίτες ξακουστοί το 'καναν στη Σιδώνα
και Φοίνικες το έφεραν διασχίζοντας τον πόντο,
το χάρισαν στο Θόαντα φτάνοντας στο λιμάνι.
Στον Πάτροκλο ο Εύνηος εξαγορά εκείνο
έδωσε του Λυκάονα, γιου του Πρίαμου, τότε.
Έπαθλο για το φίλο του το έβαλε ο Πηλείδης,
στα πόδια ο πιο γρήγορος εκείνο να το πάρει.
Έβαλε για το δεύτερο βόδι καλοθρεμμένο
και για τον τρίτο τάλαντο μισό από χρυσάφι.
Στάθηκε ορθός και έλεγε προς τους Αργείους τότε:
«Όσοι μέρος θα πάρετε σ' αγώνα σηκωθείτε!»
Είπε· κι ο γιος του Οϊλέα Αίαντας γοργοπόδης,
ο Οδυσσέας ο σοφός κι ο Αντίλοχος πήγαν·
ο γιος του Νέστορα τους νιους στο τρέξιμο νικούσε.
Πήραν θέσεις κι ο Πηλείδης έδειξε το σημάδι.
Ο δρόμος άνοιγε απ' εκεί· ο Αίαντας σε λίγο
μπροστά τραβούσε· πίσω του ο Οδυσσέας ήταν
πολύ κοντά, όπως χτένι στο στήθος ανυφάντρας
καλόζωνης πάει κι έρχεται, καθώς με βιάση υφαίνει
απ' το στημόνι ανάμεσα περνώντας το υφάδι
κι ως το στήθος της το φέρνει· ο Οδυσσέας έτσι
έτρεχε πλάι στ' αχνάρια του, πριν κατακάτσει η σκόνη·

έβγαζε την ανάσα του στην κεφαλή εκείνου
κι έτρεχε πάντα γρήγορα. Φώναζαν οι Αργείοι
όλοι τους τον εμψύχωναν, καθώς ποθούσε νίκη.
Μα όταν τέλος έφτασαν στο τέρμα του αγώνα,
στην Αθηνά ευχήθηκε μέσα απ' την ψυχή του:
«Άκου, θεά, και πρόστρεξε, τα πόδια στήριξέ μου!»
Έτσι αυτός προσευχήθηκε· τον άκουσε η Παλλάδα·
ελάφρυνε τα μέλη του, τα πόδια και τα χέρια·
κι όταν πια έφταναν σχεδόν να πιάσουν το βραβείο,
κει γλίστρησε ο Αίαντας -τον μπέρδεψε η Παλλάδα-
όπου βρισκόταν η σβουνιά βοδιών που μουγκανίζουν
και είχε για τον Πάτροκλο ο Αχιλλέας σφάξει·
απ' τις σβουνιές τού γέμισαν το στόμα και η μύτη.
Και το κροντήρι σήκωσε ο Οδυσσέας τότε,
καθώς κει πρώτος έφτασε· ο Αίαντας το βόδι
πήρε έπειτα· στάθηκε τα κέρατα κρατώντας
και φτύνοντας πια τις σβουνιές προς τους Αργείους είπε:
«Ποπό, μου μπέρδεψε η θεά τα πόδια μου, που πάντα
τον Οδυσσέα βοηθά, σαν μάνα τον συντρέχει!»
Είπε· και όλοι γέλασαν καλόκαρδα μαζί του.
Ο Αντίλοχος το στερνό βραβείο πήρε τότε
χαμογελώντας, μίλησε και είπε στους Αργείους:
«Το ξέρετε, μα θα το πω, φίλοι μου, πως και τώρα
τους γεροντότερους τιμούν οι αθάνατοι πάντα.
Ο Αίαντας είναι λίγο πιο παλιός από μένα·
στην προηγούμενη γενιά ανήκει και σ' ανθρώπους
που πέρασαν· είναι γερός, λεν· κι εύκολο δεν είναι
στο τρέξιμο να παραβγείς, Πηλείδης αν δεν είσαι.»
Έτσι είπε και τον τίμησε τον γρήγορο Πηλείδη.
Ο Αχιλλέας γύρισε και προς εκείνον είπε:
«Αντίλοχε, ο έπαινος χαμένος δε θα πάει,
μα ακόμη μισό τάλαντο χρυσάφι θα σου δώσω.»
Έτσι είπε και του το 'δωσε· χαρούμενος το πήρε.

Το αγώνισμα της οπλομαχίας (στ. 798-825)

Κοντάρι μακροΐσκιωτο έφερε ο Πηλείδης
τότε μπροστά στη σύναξη και κράνος και ασπίδα,

τα όπλα που ο Πάτροκλος πήρε απ' το Σαρπηδόνα.
Στάθηκε ορθός και έλεγε προς τους Αργείους τότε:
«Δυο άντρες ας καλέσουμε γι' αυτά, τους πιο αντρείους,
ν' αρματωθούν, σαρκοκόφτη χαλκό να πιάσουν τώρα
και βγαίνοντας να χτυπηθούν οι δυο τους μπροστά σ' όλους.
Πρώτος όποιος τους αγγίξει τον άλλο στο κορμί του
περνώντας την αρματωσιά πιο μέσα και το δέρμα,
σ' αυτόν τ' ασημοκάρφωτο θρακιώτικο θα δώσω
κι όμορφο σπαθί που πήρα απ' τον Αστεροπαίο.
Τα όπλα ας τα μοιραστούν εξίσου ο καθένας·
και δείπνο θα τους στρώσουμε πλούσιο στις σκηνές μας.»
Έτσι είπε· και πετάχτηκε ο γιος του Τελαμώνα
Αίαντας και ο Διομήδης, τρανός γιος του Τυδέα.
Και μόλις αρματώθηκαν σ' άλλη μεριά καθένας,
στη μέση ήρθαν και οι δυο θέλοντας να παλέψουν
και αγριοκοιτάζονταν· σάστιζαν οι Αργείοι.
Μα όταν κοντοζύγωναν ο ένας πια τον άλλο,
τρεις φορές όρμησαν και τρεις φορές έσμιξαν πάλι.
Τον χτύπησε ο Αίαντας στην κυκλική ασπίδα,
μα στο κορμί δεν έφτασε· ο θώρακας κρατούσε.
Και ο Διομήδης έπειτα πάνω απ' την ασπίδα
στο σβέρκο τον σημάδευε με το λαμπρό κοντάρι.
Τρόμαξαν για τον Αίαντα οι Αχαιοί και είπαν
να σταματήσουν, και οι δυο να πάρουν το βραβείο.
Μα με τη θήκη το σπαθί, λουρί καλοκομμένο,
ο Αχιλλέας έδωσε στο Διομήδη τότε.

Το αγώνισμα του δίσκου *(στ. 826-849)*

Τότε ο Πηλείδης έφερε αδούλευτο ένα δίσκο,
που πριν ο Ηετίωνας συνήθιζε να ρίχνει·
όμως αυτόν τον σκότωσε ο γρήγορος Πηλείδης
και μ' όλα τ' άλλα έφερε το δίσκο στο καράβι.
Στάθηκε ορθός και έλεγε προς τους Αργείους τότε:
«Όσοι μέρος θα πάρετε σ' αγώνα σηκωθείτε!
Κι αν σου απλώνονται πολύ τα καρπερά χωράφια,
αυτόν θα χρησιμοποιείς και πέντε χρόνια ακόμη·
βοσκός ή ζευγολάτης σου στην πόλη δε θα πάει,

γιατί του λείπει σίδερο, μα απ' αυτόν θα έχει.»
Έτσι είπε· και σηκώθηκε ο τρανός Πολυποίτης·
στη δύναμη ισόθεος ο Λεοντέας βγήκε,
ο Επειός κι ο Αίαντας, ο γιος του Τελαμώνα.
Στάθηκαν όλοι σε σειρά κι ο Επειός το δίσκο
πήρε και έριξε μ' ορμή· γέλασαν οι Αργείοι.
Δεύτερος ο πολεμικός έριξε Λεοντέας,
τρίτος μετά ο Αίαντας, ο γιος του Τελαμώνα,
με χέρι τρανό· πέρασε των άλλων τα σημάδια.
Μα όταν το δίσκο πήρε ο τρανός ο Πολυποίτης,
όσο ρίχνει ένας βοσκός στα βόδια την αγκλίτσα
κι αυτή πετάει σβουρίζοντας, καθώς βόσκουν, στη μέση,
τόσο το χώρο πέρασε του αγώνα· και όλοι
φώναξαν· και οι σύντροφοι του τρανού Πολυποίτη
το βραβείο του ρήγα τους στα πλοία τους το πήγαν.

Το αγώνισμα του τόξου (στ. 850-883)

Σίδερο βαθυγάλαζο έβαλε για τοξότες
κει, δέκα μονοπέλεκα, δέκα διπλά πελέκια,
και πλοίου γαλαζόπλωρου έστησε το κατάρτι
μακριά στον άμμο· έδεσε μια δειλή περιστέρα
εκεί από το πόδι της, την έβαλε σημάδι.
«Όποιος σας τώρα τη δειλή χτυπήσει περιστέρα
ας πάρει για το σπίτι του τα δίκοπα πελέκια·
όποιος βρει μόνο το σκοινί, δε βρει την περιστέρα
θα πάρει μονοπέλεκα, άστοχος καθώς είναι.»
Έτσι είπε· και σηκώθηκε ο τρανός ρήγας Τεύκρος
κι ο αρχοντικός Μηριόνης, φίλος Ιδομενέα.
Τους κλήρους ταρακούνησαν σ' ένα χάλκινο κράνος
κι ο Τεύκρος πρώτος έλαχε· έριξε αμέσως βέλος
με δύναμη· δεν έταξε στο Φοίβο τον αφέντη
μονοχρονίτικα αρνιά πολλά να του προσφέρει.
Το πουλί δεν το πέτυχε, γιατί ο θεός αρνιόταν·
πέτυχε μόνο το σκοινί που του 'δενε το πόδι·
το πικρό βέλος έκοψε το σχοινί· στα ουράνια
η περιστέρα πέταξε και το σχοινί στο χώμα
κρέμασε χαλαρό· τότε φώναξαν οι Αργείοι.

Το τόξο πήρε βιαστικά τότε ο Μηριόνης
απ' τα χέρια του, γιατί είχε το βέλος πριν στα χέρια.
Στο Φοίβο έκανε ευθύς τον μακρορίχτη τάμα
μονοχρονίτικα αρνιά πολλά να του προσφέρει.
Είδε στα σύννεφα ψηλά τη δειλή περιστέρα·
καθώς αυτή γυρόφερνε, χτύπησε το φτερό της·
το βέλος πέρα διάβηκε και χώθηκε στο χώμα
στου Μηριόνη τα πόδια μπρος· κάθισε η περιστέρα
στου γαλαζόπλωρου πλοίου αμέσως το κατάρτι
και το λαιμό της έγειρε κι έπαιξε τα φτερά της·
γοργά της κόπηκε η ζωή και έπεσε πιο πέρα·
όλος ο κόσμος έβλεπε και ήταν σαστισμένος.
Τα δέκα διπλοπέλεκα πήρε ο Μηριόνης τότε
κι ο Τεύκρος πήρε τα μονά, για να τα παν στα πλοία.

Το αγώνισμα του ακοντισμού (στ. 884-897)

Κοντάρι μακροΐσκιωτο τότε έφερε ο Πηλείδης
κι ένα λεβέτι πλουμιστό, που άξιζε ένα βόδι,
άκαυτο ως τότε, σ' όλους μπρος· ήρθαν κονταρομάχοι,
ο τρανός Αγαμέμνονας, γιος του Ατρέα, ρήγας
κι ο αρχοντικός Μηριόνης, φίλος Ιδομενέα.
Ο Αχιλλέας ο γοργός σ' αυτούς μιλώντας είπε:
«Γιε του Ατρέα, ξέρουμε ο πιο τρανός πως είσαι,
πως στ' άρματα, στη δύναμη απ' όλους ξεχωρίζεις.
Γι' αυτό και το βραβείο μου παίρνοντας στα καράβια
πήγαινε· και θα δώσουμε το χάλκινο κοντάρι
στο Μηριόνη, αν δέχεται· σου το ζητώ σαν χάρη.»
Είπε· κι ο Αγαμέμνονας του άκουσε το λόγο·
ο Μηριόνης το χάλκινο πήρε· και ο ρηγάρχης
έδωσε το βραβείο του στον κράχτη του Ταλθύβιο.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Ψ

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Ἆθλα ἐπὶ Πατρόκλῳ. Ο Αχιλλέας και οι Έλληνες μετά το φόνο του Έκτορα επιστρέφουν στο ναυτικό στρατόπεδό τους. Εκεί οι Μυρμιδόνες περιτριγυρίζουν τρεις φορές γύρω από το νεκρό Πάτροκλο και ύστερα τρων το νεκρόδειπνο. Τη νύχτα εμφανίζεται στον Αχιλλέα το φάσμα του Πάτροκλου και ζητά την ταφή του. Το πρωί της επόμενης ημέρας ετοιμάζεται η πυρά· τη φωτιά την τροφοδοτούν επιβλητικά θύματα και ανάμεσά τους οι δώδεκα τρωαδίτες νέοι που τους είχε πιάσει ο Αχιλλέας στο Σκάμαντρο. Την άλλη μέρα συλλέγουν τα κόκαλα του Πάτροκλου και ο Αχιλλέας προκηρύσσει διάφορα αγωνίσματα (άθλα), για να τιμηθεί ο νεκρός, με ακριβά έπαθλα. Μέσα στα ποικίλα αυτά αγωνίσματα έρχονται αντιμέτωποι ανάμεσα σ' άλλους ο δυνατός Αίαντας και ο πανούργος Οδυσσέας. Ο Αχιλλέας εμφανίζεται φρόνιμος χορηγός σε ειρηνικούς αγώνες.

Στην εικοστή τρίτη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνεται η εικοστή όγδοη ημέρα της επικής αφήγησης.

στ. 5 — *στους πολεμόχαρους*· απόδοση του πρωτότυπου φιλοπτόλεμος (από το θέμα του ρήματος φιλῶ = αγαπώ, αρέσω, και το ουσιαστικό πτόλεμος = πόλεμος).

στ. 6 — *ιππότες*· απόδοση του πρωτότυπου ταχύπωλοι (από το επίθετο ταχύς και το ουσιαστικό πῶλος = πουλάρι, δηλαδή αυτοί που έχουν γρήγορο άλογο) - *έμπιστοι σύντροφοί μου*· απόδοση του πρωτότυπου ἐρίηρες ἑταῖροι (το επίθετο από το επιτατικό ερι- = πολύ και τον τύπο ἦρα = χάρη, ευχαρίστηση).

στ. 13 — *τα ωριότριχα*· απόδοση του πρωτότυπου ἐΰτριχες.

στ. 19 — τυπικός στίχος· βλ. Ψ179.

στ. 27 — *τα χλιμιντράτα*· απόδοση του πρωτότυπου ὑψηχεῖς (από το επίρρημα ὕψι = ψηλά, δυνατά και το ουσιαστικό ἦχος).

στ. 29 — *μακαριά* είναι το φαγητό που προσφέρεται μετά την ταφή ενός νεκρού· απόδοση του πρωτότυπου μενοεικής τάφος (το επίθετο από το ουσιαστικό μένος = ορμή, επιθυμία, και το θέμα του ρήματος εἴκω = ταιριάζω, δηλαδή αρκετός· το ουσιαστικό τάφος σημαίνει και την ταφή και το περίδειπνο, το νεκρικό δείπνο, τη μακαριά).

στ. 32 *ασπρόδοντοι*· απόδοση του πρωτότυπου ἀργιόδοντες (από το επίθετο ἀργός = στιλπνός, άσπρος, και το ουσιαστικό ὀδούς, ὀδόντος = δόντι).

στ. 34 *σαν βρύση*· απόδοση του πρωτότυπου κοτυλήρυτον (από το ουσιαστικό κοτύλη = κούπα, ποτήρι και το θέμα του ρήματος ἀρύω = αντλώ, δηλαδή αυτός που μπορείς να τον αντλήσεις με κούπες, πολύς, άφθονος).

στ. 35 *τον φτερόποδο*· απόδοση του πρωτότυπου ποδώκης (από το ουσιαστικό ποῦς, ποδός = πόδι και το επίθετο ὠκύς = γρήγορος).

στ. 39 *βροντερόφωνους*· απόδοση του πρωτότυπου λιγύφθογγοι (από το επίθετο λιγύς = δυνατός, βροντερός, και το ουσιαστικό φθόγγος = λόγος, φωνή).

στ. 44 Η αποφυγή περιποίησης του σώματος ήταν νεκρική συνήθεια της ομηρικής εποχής, για να τιμηθεί αγαπημένος νεκρός.

στ. 46 Ήταν ομηρική συνήθεια να κόβουν τα μαλλιά τους και να τα προσφέρουν στο νεκρό.

στ. 57 τυπικός *στίχος*· βλ. Β432.

στ. 59 *πολυτάραχου*· απόδοση του πρωτότυπου πολύφλοισβος.

στ. 71-74 Κατά τις ομηρικές αντιλήψεις ο νεκρός δεν μπορεί να μπει στον Άδη περνώντας τον Αχέροντα ποταμό, αν δεν προηγηθεί η ταφή του. Ό,τι ζητά εδώ ο Πάτροκλος από τον Αχιλλέα το ζητά και ο Ελπήνορας από τον Οδυσσέα στην Οδύσσεια (στο λ52 και κάτω).

στ. 74 *τον πλατύπορτο*· απόδοση του πρωτότυπου εὐρυπυλής (από το επίθετο εὐρύς και το ουσιαστικό πύλη).

στ. 80 *θεόμορφε*· απόδοση του πρωτότυπου θεοῖς ἐπιείκελε.

στ. 81 *των αρχοντικών*· απόδοση του πρωτότυπου εὐηφενεῖς (από το επίρρημα εὖ = καλά, πολύ, και το ουσιαστικό ἄφενος = πλούτος, δηλαδή πολύπλουτος).

στ. 92 *το χρυσό σταμνί* (βλ. Οδύσσεια ω73-74)· απόδοση του πρωτότυπου χρύσεος ἀμφιφορεύς.

στ. 94 *καλέ μου φίλε*· απόδοση του πρωτότυπου ἠθείη κεφαλή (το επίθετο από το ἦθος = συνήθεια, δηλαδή οικείος, αγαπητός, ακριβός).

στ. 113 Στο πρωτότυπο ο Ιδομενέας χαρακτηρίζεται ἀγαπήνωρ (από το θέμα του ρήματος ἀγαπάω και το ουσιαστικό ἀνήρ = άντρας ή το

ουσιαστικό ἠνορείη = αντρεία, δηλαδή αυτός που αγαπά τους αντρείους ή την αντρεία, αντρείος).

στ. 117 Στο πρωτότυπο η Ίδη χαρακτηρίζεται πολυπίδαξ = πολύπηγη (από το επίθετο πολύς και το ουσιαστικό πίδαξ = πηγή).

στ. 118 *ψηλοφούντωτους·* απόδοση του πρωτότυπου ὑψίκομος (από το επίρρημα ὕψι = ψηλά και το ουσιαστικό κόμη = μαλλιά).

στ. 119 *καλοτρόχιστο·* απόδοση του πρωτότυπου ταναήκης (από το επίθετο ταναός = μακρός και το ουσιαστικό ἀκή = αιχμή, δηλαδή οξύς, σουβλερός).

στ. 143 *κρασάτο·* απόδοση του πρωτότυπου οἶνοψ.

στ. 148 *ευωδιαστό·* απόδοση του πρωτότυπου θυήεις (από το ουσιαστικό θῦον = θυμίαμα).

στ. 171 *ψηλόλαιμα·* απόδοση του πρωτότυπου ἐριαύχενες (από το επιτατικό ερι- = πολύ και το ουσιαστικό αὐχήν = σβέρκος).

στ. 200 *ανταριασμένου·* απόδοση του πρωτότυπου δυσηχής (από το μόριο δυσ- = άσχημα, κακά, δύσκολα, και το θέμα του ρήματος ἠχῶ).

στ. 208 *το βουερό·* απόδοση του πρωτότυπου κελαδεινός (από το ουσιαστικό κέλαδος = βοή, ταραχή).

στ. 216 *άγρια·* απόδοση του πρωτότυπου θεσπιδαής (από το ουσιαστικό θέσπις = θεϊκός, λαμπρός, σφοδρός, και το θέμα του ρήματος δαίω = καίω).

στ. 218-219 *κούπα διπλόγουβη·* απόδοση του πρωτότυπου δέπας ἀμφικύπελλον (βλ. σχόλιο στο Α585).

στ. 222-225 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 226 *το άστρο της αυγής·* απόδοση του πρωτότυπου ἑωσφόρος (από το ουσιαστικό ἕως = αυγή και το θέμα του ρήματος φέρω).

στ. 237 *φλογόμαυρο κρασί·* απόδοση του πρωτότυπου αἶθοψ οἶνος.

στ. 261 *ωριόζωστες·* απόδοση του πρωτότυπου ἐΰζωνος (από το επίρρημα ἐΰ = καλά, ωραία, και το ουσιαστικό ζώνη).

στ. 276 Για τα αθάνατα άλογα του Αχιλλέα βλ. Π148 και κάτω.

στ. 281 *καλοσυνάτο·* απόδοση του πρωτότυπου ἤπιος.

στ. 288 Ο *Εύμηλος* ήταν από τη Θεσσαλία.

στ. 291 Για τα άλογα που αναφέρνται εδώ βλ. Ε263 και κάτω.

στ. 295 Ο *Εχέπωλος*, από τη Σικυώνα της Κορινθίας, είχε δώσει στον Αγαμέμνονα τη φοράδα, για να μην πάρει μέρος στην εκστρατεία· ο πατέρας του ήταν απλώς συνώνυμος του πατέρα του Αινεία.

στ. 297 *ανεμόδαρτη*· απόδοση του πρωτότυπου ἠνεμόεσσα.

στ. 302 *του αντρειωμένου*· απόδοση του πρωτότυπου ὑπέρθυμος (από την πρόθεση ὑπέρ = πάνω, ψηλά, πολύ, και το ουσιαστικό θυμός = ψυχή, αντρεία).

στ. 306 Ο Ποσειδώνας (ως ἵππιος) είχε σχέση με τ' άλογα· ήταν και πρόπαππος του Αντίλοχου (βλ. Α248 και κάτω).

στ. 335 *καλόπλεχτο*· απόδοση του πρωτότυπου ἐΰπλεκτος. Τα τοιχώματα του αμαξιού ήταν από πλεγμένες λυγαριές ή άλλα εύκαμπτα ξύλα.

στ. 346 Ο *Αρίονας* ήταν μυθικό φτερωτό άλογο γεννημένο από τον Ποσειδώνα και την Ερινύα.

στ. 348 Για τα άλογα του Λαομέδοντα βλ. Ε265 και κάτω.

στ. 355 *ξακουστός*· απόδοση του πρωτότυπου δουρικλειτός (από το θέμα της λέξης δόρυ και το επίθετο κλειτός = ξακουστός).

στ. 358 τυπικός στίχος· βλ. Ψ757.

στ. 360 Για το *Φοίνικα* βλ. Ι168 και αλλού, Ξ136 και αλλού, Π196, Ρ555 και αλλού, Τ311.

στ. 368 *πολυθρόφα*· απόδοση του πρωτότυπου πολυβότειρα (από το επίθετο πολύς = πολύς, και το θέμα του ρήματος βόσκω).

στ. 383 Τα άλογα που οδηγούσε ο Εύμηλος ήταν δώρο του Απόλλωνα στον Άδμητο.

στ. 384 *τ' αστραφτερό*· απόδοση του πρωτότυπου φαεινός (από το φάος = φως, δηλαδή φωτεινός, λαμπρός).

στ. 388 Η Αθηνά ήταν προστάτισσα του Διομήδη (βλ. ραψωδίες Ε και Κ).

στ. 408 Για την *Αίθη* βλ. Ψ295 και κάτω.

στ. 410 τυπικός στίχος· βλ. Ψ672.

στ. 417 τυπικός στίχος· βλ. Ψ446.

στ. 419 Στο πρωτότυπο ο Αντίλοχος χαρακτηρίζεται μενεχάρμης (από το ουσιαστικό μένος = ορμή, δύναμη, και το θέμα του ρήματος χαίρομαι).

στ. 441 Για τον όρκο βλ. Ψ584-585.

στ. 452 *ξέφαντο* είναι ψήλωμα, απ' όπου κάποιος μπορεί να δει μακριά.

στ. 472 *του ιππότη*· απόδοση του πρωτότυπου ἱππόδαμος (από το ουσιαστικό ἵππος και το θέμα του ρήματος δαμάω = δαμάζω) - Ο *Τυδέας* ήταν γιος του Οινέα, του βασιλιά της αιτωλικής Καλυδώνας· ένας φόνος τον ανάγκασε να καταφύγει στο Άργος, όπου παντρεύτηκε την κόρη του βασιλιά Άδραστου - *ο δυνατός*· απόδοση του πρωτότυπου κρατερός (από το ουσιαστικό κράτος = δύναμη).

στ. 475 *τα φτερόποδα*· απόδοση του πρωτότυπου ἀερσίποδες (από το θέμα του ρήματος ἀείρω = σηκώνω και το ουσιαστικό ποῦς, ποδός = πόδι).

στ. 483 *κακόγνωμε*· απόδοση του πρωτότυπου κακοφραδής (από το επίθετο κακός και το θέμα του ρήματος φράζομαι = σκέφτομαι).

στ. 493 *πικρόχολα*· απόδοση του πρωτότυπου χαλεπά ἔπη.

στ. 511 Ο *Σθένελος* ήταν ηνίοχος και φίλος του Διομήδη.

στ. 560-562 Για το περιστατικό αυτό βλ. Φ173 και κάτω.

στ. 568 Για να μιλήσει κάποιος σε ομηρική σύναξη, έπρεπε να κρατά στα χέρια του σκήπτρο - πβ. Α234 και κάτω.

στ. 575 *τους χαλκοθωρακάτους*· απόδοση του πρωτότυπου χαλκοχίτωνες.

στ. 584 *στον κοσμοσείστη*· στον Ποσειδώνα· απόδοση του πρωτότυπου γαιήοχος ἐννοσίγαιος (το πρώτο επίθετο από το ουσιαστικό γαῖα = γη και το θέμα του ρήματος ἔχω = κρατώ, εξουσιάζω· το δεύτερο από το με αμφίβολη ετυμολογία ἔνοσις και το ουσιαστικό γαῖα).

στ. 589 *καμώματα*· απόδοση του πρωτότυπου ὑπερβασίαι (από την πρόθεση ὑπέρ = πάνω, πολύ, και το θέμα του ρήματος βαίνω = προχωρώ).

στ. 594 *αρχοντικέ*· απόδοση του πρωτότυπου διοτρεφής (από το επίθετο δῖος = θεϊκός και το θέμα του ρήματος τρέφω).

στ. 597-599 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 600 Αξιοσημείωτη εδώ η αποστροφή του ποιητή στο Μενέλαο κατά παρέκκλιση από την τριτοπρόσωπη επική αφήγηση.

στ. 608 *κι ο αδερφός σου*· ο Θρασυμήδης.

στ. 618 *θυμητάρι*· απόδοση του πρωτότυπου κειμήλιον.

στ. 630 *Επειοί* ήταν οι κάτοικοι της Ήλιδας και το *Βουπράσιο* ήταν περιοχή της Ήλιδας.

στ. 631 Ο *Αμαρυγκέας* ήταν βασιλιάς των Επειών· ο γιος του πήρε μέρος στην τρωική εκστρατεία (βλ. Β623).

στ. 638 *του Άκτορου οι γιοι*· ο Κτέατος και ο Εύρυτος, τοπικοί ήρωες της Ήλιδας, που ήταν, κατά την παράδοση, σιαμαίοι: τα σώματά τους ήταν ενωμένα από τη μέση και κάτω· λέγονταν και *Μολίονες* (βλ. Λ750).

στ. 645 *στα θλιβερά γεράματα*· απόδοση του πρωτότυπου γῆρας λυγρόν.

στ. 653 *της άσπλαχνης*· απόδοση του πρωτότυπου ἀλεγεινός (αντί: ἀλγεινός, από το ἄλγος = πόνος).

στ. 654 *γομάρικο*· απόδοση του πρωτότυπου ταλαεργός (από τη ρίζα ταλ- = υπομένω και το ουσιαστικό ἔργον, δηλαδή καρτερικός).

στ. 655 *αδάμαστο*· απόδοση του πρωτότυπου ἀδμής (από το στερητικό α- και από το θέμα του ρήματος δαμάω = δαμάζω).

στ. 657 τυπικός στίχος· βλ. Ψ271.

στ. 658 τυπικός στίχος· βλ. Ψ272.

στ. 661 Ο Απόλλωνας θεωρούνταν προστάτης των πυγμάχων (όπως ο Ποσειδώνας των αρματομάχων).

στ. 666 Ο *Επειός* είναι εκείνος που αργότερα θα κατασκευάσει το «δούρειο ίππο».

στ. 672 τυπικός στίχος· βλ. Ψ410.

στ. 679-680 Κατά την επική παράδοση ο Οιδίποδας, γιος και αθέλητος φονιάς του βασιλιά Λάιου της Θήβας, πέθανε στην πόλη του· κατά τη μεταγενέστερη παράδοση, όπως αυτή παρουσιάζεται στην τραγωδία του Σοφοκλή «Οἰδίπους ἐπί Κολωνῷ», ο Οιδίποδας πέθανε στην Αθήνα.

στ. 677 Ο *Ευρύαλος* ήταν από το Άργος, σύντροφος του Διομήδη.

στ. 680 *Καδμείοι* λέγονται οι Θηβαίοι από το όνομα του ιδρυτή της Θήβας Κάδμου (βλ. Ε802 και κάτω).

στ. 681 *ο ξακουστός*· απόδοση του πρωτότυπου δουρικλειτός (από το θέμα του ουσιαστικού δόρυ και το επίθετο κλειτός = ξακουστός).

στ. 684 Οι πυγμάχοι τύλιγαν τα χέρια τους με λουριά και άφηναν ελεύθερα μόνο τα δάχτυλα.

στ. 685 τυπικός στίχος· βλ. Ψ710.

στ. 692-694 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 706 τυπικός στίχος· βλ. Ψ752, Ψ801, Ψ830.

στ. 707 τυπικός στίχος· βλ. Ψ753, Ψ831.

στ. 710 τυπικός στίχος· βλ. Ψ685.

στ. 710-713 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 712 *ψαλίδες* λέγονται τα λοξά δοκάρια της σκεπής.

στ. 729 Στο πρωτότυπο ο Οδυσσέας χαρακτηρίζεται πολύτλας δῖος (το πρώτο επίθετο από το επίθετο πολύς και το θέμα τλα- = υπομένω, υποφέρω, δηλαδή ο πολύπαθος).

στ. 744 Ο πόντος στο πρωτότυπο χαρακτηρίζεται ἠεροειδής (από το θέμα του ουσιαστικού ἀήρ και το ουσιαστικό εἶδος).

στ. 745 Ο *Θόαντας* ήταν βασιλιάς της Λήμνου· βλ. Ξ320.

στ. 746 Ο *Εύνηος* ήταν εγγονός του Θόαντα· βλ. και Η467 και κάτω.

στ. 747 Ο *Λυκάονας* ήταν γιος του Πρίαμου· βλ. Φ34 και κάτω.

στ. 757 τυπικός στίχος· βλ. Ψ358.

στ. 759-763 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 800 Για το περιστατικό αυτό βλ. Π663 και κάτω.

στ. 803 *σαρκοκόφτη*· απόδοση του πρωτότυπου ταμεσίχροος (από το θέμα του ρήματος τάμνω = τέμνω, κόβω, και το ουσιαστικό χρώς = σώμα).

στ. 807 *τ' ασημοκάρφωτο σπαθί*· απόδοση του πρωτότυπου ἀργυρόηλον φάσγανον (το επίθετο από το επίθετο ἀργυροῦς = ασημένιος και το ουσιαστικό ἧλος = καρφί· το ουσιαστικό από το θέμα του ρήματος σφάζω με μετάθεση γραμμάτων, αντί σφάγανον).

στ. 808 Για το περιστατικό αυτό βλ. Ψ560 και κάτω, Φ183.

στ. 827 Για τον *Ηετίωνα*, βασιλιά της Θήβας της μικρασιατικής Κιλικίας, πατέρα της γυναίκας του Έκτορα Ανδρομάχης βλ. Α366, Ζ396, Ζ415 και κάτω και Σ413 και κάτω.

στ. 832-833 Από το σιδερένιο δίσκο μπορούσαν να κόβουν και να φτιάχνουν γεωργικά εργαλεία.

στ. 836-837 Ο *Πολυποίτης* και ο *Λεοντέας* ήταν Λαπίθες από τη Θεσσαλία· βλ. Β740, Μ127 και κάτω.

στ. 859 Ο *Τεύκρος*, γιος του βασιλιά της Σαλαμίνας Τελαμώνα, αδερφός του Αίαντα, ήταν ο καλύτερος τοξότης της τρωικής εκστρατείας. Κατά τη μεταγενέστερη παράδοση, επειδή γύρισε μετά την τρωική εκστρατεία στη Σαλαμίνα χωρίς τον αδερφό του (που είχε αυτοκτονήσει εκεί), δεν έγινε δεκτός από τον πατέρα του, αναγκάστηκε να εκπατριστεί και πηγαίνοντας στην Κύπρο έχτισε νέα Σαλαμίνα.

στ. 863 Ο Απόλλωνας ήταν προστάτης της τοξοβολίας.

στ. 872 *το μακρορίχτη*· απόδοση του πρωτότυπου ἑκηβόλος (από το επίρρημα ἑκάς = μακριά και το θέμα του ρήματος βάλλω = ρίχνω).

στ. 884 *μακροΐσκιωτο*· απόδοση του πρωτότυπου δολιχόσκιον (από το επίθετο δολιχός = μακρύς και το ουσιαστικό σκιά).

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Ψ

Η εικοστή τρίτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας καλύπτει την ταφή και της επιτάφιες τιμές για τον Πάτροκλο· η πρώτη καλύπτει το αρχικό μικρότερο τμήμα της (στ. 1-257) και οι δεύτερες στη συνέχεια της ραψωδίας (στ. 257-897) - γι' αυτό και ο υπότιτλος της ραψωδίας είναι «ἆθλα ἐπὶ Πατρόκλῳ».

Η επιστροφή του Αχιλλέα και των Ελλήνων στο ναυτικό στρατόπεδό τους γίνεται η αρχή τιμητικού θρήνου για τον Πάτροκλο - ο ποιητής βάζει τη Θέτιδα να δίνει το έναυσμα του θρήνου και δε διστάζει να δώσει μια υπερβολική εικόνα συγκίνησης (στ. 14-16). Ο Αχιλλέας, εξηρεμισμένος τώρα, απευθύνεται στο νεκρό φίλο του (στ. 19-23) ικανοποιημένος, που υλοποίησε τις υποσχέσεις που του είχε δώσει, και εξαγγέλλοντας υποσχέσεις που δε θα μπορέσει να κρατήσει στο σύνολό τους.

Ο τιμητικός αυτός θρήνος, που γίνεται σε «στενό κύκλο», δηλαδή ανάμεσα στους στρατιώτες του Αχιλλέα, ακολουθείται από τιμητική συνοδεία του Αχιλλέα προς τη σκηνή του Αγαμέμνονα, όπου μάταια συνιστούν στον ήρωα να λουστεί: εκείνος κάνει όρκο ότι δε θα κάνει λουτρό, πριν ενταφιάσει τον Πάτροκλο, και ζητά από τον Αγαμέμνονα την αυγή της επόμενης ημέρας να συγκεντρωθούν από όλο το στρατό ξύλα για την πυρά του νεκρού φίλου του (στ. 43-53).

Η ενδιάμεση νύχτα δίνει ήσυχο ύπνο στους Έλληνες, αλλ' ο ύπνος του Αχιλλέα είναι ανήσυχος: το φάσμα του Πάτροκλου παραπονείται, αδικαιολόγητα οπωσδήποτε, προεξαγγέλλει το θάνατο του Αχιλλέα και ζητά να ενταφιασθούν τα κόκαλά τους σε κοινό αγγείο (στ. 69-92). Ο Αχιλλέας δείχνει πρόθυμος να πραγματοποιήσει τις επιθυμίες του νεκρού φίλου, επιχειρεί μάταια να μεταβάλει το όνειρο σε πραγματικότητα και μονολογεί (στ. 103-107) για τη μεταθανάτια τύχη των ανθρώπων.

Ακολουθεί η προετοιμασία της πυράς για τον Πάτροκλο. Ο ποιητής δίνει ζωηρή την περιγραφή της μεταφοράς των ξύλων από την Ίδη - οι στρατιώτες μεταβάλλονται σε ξυλοκόπους και σε ξυλομεταφορείς (στ. 110-139). Ο Αχιλλέας προσφέρει την κόμη του, που την είχε τάξει στον ποταμό Σπερχειό, όταν θα γυρνούσε από την Τροία (ο ήρωας ξέρει πια με τις πολλαπλές αναφορές που έχουν γίνει ότι δε θα γυρίσει στην πατρίδα του), στο νεκρό φίλο (στ. 140-153)· και με κερδισμένη πια ψυχραιμία ζητά να γίνει νεκρόδειπνος για τον Πάτροκλο (στ. 154-160).

Η πύρα για τον Πάτροκλο παρουσιάζεται τεράστια και οι θυσιαστικές προσφορές, ζώων και ανθρώπων, πολλές (στ. 164-176). Η επική οικονομία απαιτεί να μη ριχτεί στην πυρά ο Έκτορας, αλλά να διατηρηθεί ο νεκρός, για να γίνει λεία σκυλιών κατά τον Αχιλλέα (στ. 179-183), που θα πέσει έξω κι αυτή τη φορά στην πρόβλεψή του, αφού η Αφροδίτη και ο Απόλλωνας παρέχουν αποτελεσματική προστασία στο νεκρό Έκτορα (στ. 184-191). Με την επέμβαση των ανέμων - θεοτήτων Ζέφυρου και Βοριά και με την επιστασία του Αχιλλέα γίνεται η αποτέφρωση της σορού του Πάτροκλου και ο Αχιλλέας, έχοντας επιτελέσει το ύστατο καθήκον προς το φίλο, παραδίνεται στον ύπνο. Απ' αυτόν θα τον σηκώσει το

σύνολο της ελληνικής στρατιωτικής ηγεσίας. Ο Αχιλλέας δίνει εντολές για περισυλλογή των οστών του Πάτροκλου και για την κατασκευή τάφου (στ. 236-248) - είναι αξιοπαρατήρητος κι εδώ ο σταθερός προσανατολισμός του Αχιλλέα στον επικείμενο θάνατό του.

Από το στ. 257 αρχίζει η διαδικασία των επιτάφιων τιμών για τον Πάτροκλο. Ο Αχιλλέας αθλοθετεί έπαθλα για μια σειρά αγωνισμάτων: αρματοδρομίας, πυγμαχίας, πάλης, δρόμου, οπλομαχίας, δίσκου, τόξου, ακοντισμού. Η διεξαγωγή των αγωνισμάτων αυτών είναι ένα πανόραμα αθλητικών εκδηλώσεων του ομηρικού κόσμου, πρόδρομος των Ολυμπιακών και των άλλων πανελλήνιων αγώνων της αρχαιότητας. Η περιγραφή των αγωνισμάτων είναι διεξοδική με ισομερή σχεδόν κατανομή με εξαίρεση την περιγραφή του πρώτου αγωνίσματος, που καταλαμβάνει δυσανάλογη προς τα άλλα έκταση. Τα έπαθλα πάντως είναι υλικά και πλούσια για κάθε αγώνισμα. Ο αθλοθέτης δίνει έπαθλα «εκτός συναγωνισμού» στο Νέστορα και στον Αγαμέμνονα, στο γεροντότερο της εκστρατείας και στον αρχηγέτη της.

Πέρα από τη γλαφυρή περιγραφή των αγωνισμάτων ιδιαίτερα αξιοσημείωτα είναι τα ακόλουθα. Στο πρώτο αγώνισμα: η έπαρση του Αχιλλέα (στ. 272-286), που ως αθλοθέτης μένει έξω από το συναγωνισμό, οι οδηγίες του Νέστορα στο γιο του Αντίλοχο (στ. 306-348), η συμμετοχή πέντε αγωνιστών που βγαίνουν με κλήρωση, οι παρεμβάσεις του Απόλλωνα και της Αθηνάς στο αγώνισμα, η προσλαλιά του Αντίλοχου στα άλογά του (στ. 403-416), η λογομαχία των θεατών Ιδομενέα και Αίαντα (στ. 456-489), που σταματά ο λόγος του Αχιλλέα (στ. 492-498), η απονομή των επάθλων από τον Αχιλλέα ως μόνο κριτή (στ. 536-538), ο επακόλουθος των αγωνισμάτων διάλογος ανάμεσα στον Αντίλοχο και στον Αχιλλέα (στ. 543-562), η επακόλουθη του αγωνίσματος αντιδικία, αλλά και συμφιλίωση ανάμεσα στον Αντίλοχο και στο Μενέλαο (στ. 566-611), η τιμητική προσφορά του πέμπτου βραβείου στο Νέστορα (στ. 615-623) και η γεμάτη περηφάνια αναφορά του τελευταίου στους αγώνες που είχε κάνει στα νιάτα του (στ. 626-650). Στο δεύτερο αγώνισμα: η απονομή επάθλων και στο νικητή και στον ηττημένο του αγωνίσματος, η έπαρση του νικητή (στ. 667-675), που στη συνέχεια δείχνεται να μην είναι μόνο φραστική. Στο τρίτο αγώνισμα: η ισοδυναμία των δυο παλαιστών, του Οδυσσέα και του Αίαντα, που κάνει τον Αχιλλέα (στ. 735-737) να σταματά τον αγώνα μετά από δυο γύρους και να ανακηρύσσει νικητές και τους δυο. Στο τέταρτο αγώνισμα: η συμμετοχή τριών δρομέων, του Αίαντα, του Οδυσσέα και του Αντίλοχου, η παρέμβαση της Αθηνάς για χάρη του προστατευόμενού της βασιλιά της Ιθάκης (στ. 768-777), ο ρεαλιστικός και κολακευτικός για τον Αχιλλέα λόγος του Αντίλοχου (στ. 787-792). Στο πέμπτο αγώνισμα: η απονομή του επάθλου από τον Αχιλλέα στο Διομήδη παρά τη διαφορετική άποψη των θεατών (στ. 822-825). Στο έκτο αγώνισμα: η συμμετοχή τεσσάρων αγωνιστών με έπαθλο για το νικητή Πολυποίτη το ίδιο όργανο του αγωνίσματος. Στο έβδομο αγώνισμα: η συμμετοχή δυο αγωνιστών με νικητή το Μηριόνη, αλλά με απονομή επάθλου και στο δεύτερο Τεύκρο (στ. 882-883). Στο όγδοο αγώνισμα: η απονομή επάθλων χωρίς διεξαγωγή αγώνα, του πρώτου στον Αγαμέμνονα με τιμητικό λόγο του Αχιλλέα (στ. 890-894) και του δεύτερου στο Μηριόνη.

Η προτελευταία ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας κλείνει με τον κύκλο των οκτώ αυτών αγωνισμάτων, στα οποία ίσως μπορούμε να δούμε το σπόρο του μεταγενέστερου πεντάθλου ή δεκάθλου, καθώς στα αγωνίσματα που αθλοθετεί ο Αχιλλέας, για να τιμήσει το φίλο του Πάτροκλο, κάποιοι παίρνουν μέρος σε περισσότερο από ένα.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Ψ

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Ψ της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 7 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-107, β) στ. 108-232, γ) στ. 233-350, δ) στ. 351-498, ε) στ. 499-652, στ) στ. 653-797 και ζ) στ. 798-897. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ψ, στ. 1-107): Μακαριά για τον Πάτροκλο, συνομιλία του ειδώλου του Πάτροκλου με τον Αχιλλέα.

1. Πώς και γιατί διαφοροποιούνται οι στάσεις των Ελλήνων μετά το φόνο του Έκτορα;
2. Πού και πώς προβάλλεται η μεγάλη λύπη του Αχιλλέα;
3. Αξιολογήστε όσα λέγει το είδωλο του Πάτροκλου (στ. 69-92).
4. Αξιολογήστε όσα λέγει ο Αχιλλέας μετά την εμφάνιση του ειδώλου του Πάτροκλου (στ. 94-107).

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ψ, στ. 108-232): Η ετοιμασία της πυράς του Πάτροκλου, πρόσκληση και δράση των ανέμων.

1. Αξιολογήστε την αφήγηση για την ετοιμασία της πυράς του Πάτροκλου (στ. 110-124).
2. Αξιολογήστε όσα λέγει και κάνει ο Αχιλλέας στους στ. 140-160.
3. Ποιο συμβολισμό μπορεί να κρύβουν οι προσφορές προς το νεκρό Πάτροκλο (στ. 166-177);
4. Αξιολογήστε το επεισόδιο με την πρόσκληση και τη δράση των ανέμων (στ. 192-230).

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ψ, στ. 233-350): Περισυλλογή των οστών του Πάτροκλου, αθλοθέτηση από τον Αχιλλέα αγώνων για τον Πάτροκλο, ο Νέστορας δίνει οδηγίες στο γιο του Αντίλοχο.

1. Αξιολογήστε το λόγο του Αχιλλέα στους στ. 236-248.
2. Αξιολογήστε το λόγο του Αχιλλέα στους στ. 272-286.
3. Κρίνετε τη συμμετοχή στην ιπποδρομία (στ. 287-302) σε σχέση με την αντίστοιχη προκήρυξη των επάθλων (στ. 262-270).
4. Αξιολογήστε το λόγο του Νέστορα στο γιο του (στ. 306-348).

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ψ, στ. 351-498): Το αγώνισμα της αρματοδρομίας, αντιδικία και θεατών Ιδομενέα και Αίαντα, γιου του Οιλέα.

1. Αξιολογήστε την περιγραφή της έναρξης της ιπποδρομίας (στ. 362-372).
2. Κρίνετε την παρεμβολή των θεών Απόλλωνα και Αθηνάς στην εξέλιξη της ιπποδρομίας (στ. 382-400).
3. Κρίνετε όσα λέγει και κάνει ο Αντίλοχος στους στ. 403-437.
4. Κρίνετε την αντιδικία ανάμεσα στον Ιδομενέα και στον Αίαντα, το γιο του Οιλέα (στ. 450-498).

Πέμπτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ψ, στ. 499-652): Ο τερματισμός της ιπποδρομίας, αντιδικία Αντίλοχου-Μενέλαου, η απονομή των βραβείων της ιπποδρομίας.
1. Κρίνετε την απόφαση του αθλοθέτη Αχιλλέα στους στ. 536-538.
2. Κρίνετε την απόφαση του αθλοθέτη Αχιλλέα στους στ. 558-562.
3. Κρίνετε την αντιδικία και τη συμφιλίωση Αντίλοχου-Μενέλαου (στ. 566-611).
4. Κρίνετε την απονομή και αποδοχή του πέμπτου επάθλου της ιπποδρομίας (στ. 615-650).

Έκτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ψ, στ. 653-797): Το αγωνίσματα της πυγμαχίας, της πάλης και του δρόμου.
1. Αξιολογήστε την περιγραφή του αγωνίσματος της πυγμαχίας (στ. 685-699).
2. Αξιολογήστε την περιγραφή του αγωνίσματος της πάλης (στ. 710-739).
3. Αξιολογήστε την περιγραφή του αγωνίσματος του δρόμου (στ. 754-777).
4. Κρίνετε το διάλογο Αντίλοχου-Αχιλλέα στους στ. 787-797.

Έβδομη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ψ, στ. 798-897): Τα αγωνίσματα της οπλομαχίας, του δίσκου, του τόξου και του ακοντίου.
1. Αξιολογήστε την περιγραφή του αγωνίσματος της οπλομαχίας (στ. 813-823).
2. Αξιολογήστε την περιγραφή του αγωνίσματος του δίσκου (στ. 839-849).
3. Αξιολογήστε την περιγραφή του αγωνίσματος του τόξου (στ. 861-883).
4. Κρίνετε το τέλος των αγώνων για το νεκρό Πάτροκλο.

--- --- ---

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:
1. Ποια αξία έχει το εύρημα του ποιητή να εμφανίσει το είδωλο του Πάτροκλου στα πλαίσια της επικής αφήγησης.
2. Ποια μεταθανάτια φροντίδα για τον εαυτό του αφήνει στους Έλληνες ο Αχιλλέας μιλώντας στους στ. 236-248;
3. Ποια είναι τα κοινά χαρακτηριστικά των επάθλων που αθλοθετεί ο Αχιλλέας για τους αγώνες που προκηρύσσει, για να τιμήσει τον Πάτροκλο;
4. Ποιες ιδιαίτερες παρατηρήσεις θα μπορούσαμε να κάνουμε για τα αγωνίσματα που προκήρυξε ο Αχιλλέας;
5. Γιατί ο Νέστορας δίνει οδηγίες στο γιο του Αντίλοχο, που δήλωσε συμμετοχή στο αγώνισμα της αρματοδρομίας;
6. Ποια αγωνίσματα αθλοθέτησε ο Αχιλλέας για τιμή του Πάτροκλου και ποια από αυτά είχαν μεταγενέστερη ζωή;
7. Ποια ήταν η διαδικασία του αγωνίσματος της αρματοδρομίας;
8. Σε ποια αγωνίσματα και γιατί γίνονται «αριστίνδην» βραβεύσεις;
9. Τι επιδιώκεται και τι επιτυγχάνεται με τα «ἆθλα ἐπὶ Πατρόκλῳ»;
10. Ποιο θέμα μένει μετέωρο μετά την τέλεση των αγωνισμάτων;

--- --- ---

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Ψ της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Ο ρόλος των θεών στη ραψωδία αυτή.
4. Η προαγγελία του θανάτου του Αχιλλέα στο Ψ80 - συσχετισμός του με τα Σ96 (από τη Θέτιδα), Τ415 (από το θεϊκό του άλογο Ξάνθο) και Χ359 (από τον Έκτορα).
5. Μελέτη των αντιλήψεων για την ψυχή - συσχετισμός του υλικού της ραψωδίας αυτής με υλικό από αλλού.
6. Μελέτη της ψυχολογίας των θεατών των αγωνισμάτων - συσχετισμός με σύγχρονές μας αντιδράσεις.
7. Σκιαγραφία του Αχιλλέα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
8. Σκιαγραφία των ηρώων που πήραν μέρος στα αγωνίσματα.
9. Μελέτη του ενδιαφέροντος των αγωνισμάτων: σειρά, έπαθλα, συμμετοχές.
10. Μελέτη της γενικότερης αξίας των αγωνισμάτων - διαχρονική εξέταση του θέματος.

ΙΛΙΑΔΑΣ Ω

Ο Αχιλλέας ταλαιπωρεί το νεκρό Έκτορα
Παρέμβαση των θεών
Πρόσκληση της Θέτιδας στον Όλυμπο
(στ. 1-119)

Διαλύθηκε η σύναξη· στα γοργά πλοία όλοι
σκόρπισαν να παν· και όλοι νοιάζονταν για το δείπνο
και να χαρούν ύπνο γλυκό. Μόνο ο Αχιλλέας
το φίλο έφερνε στο νου, έκλαιγε και καθόλου
ο ύπνος δεν τον έπιανε, που όλους τους δαμάζει·
τριγύριζε εδώ κι εκεί, του Πάτροκλου θυμόταν
τη νιότη, την αντρεία του, τα πάθη, τους αγώνες
που έκαναν με κύματα, μ' ανθρώπους σε πολέμους.
Αυτά θυμόταν κι έχυνε καυτά τα δάκρυά του·
τη μια κειτόταν στο πλευρό, τ' ανάσκελα την άλλη,
την άλλη πάλι μπρούμυτα· και κάποτε ολόρθος
ξεφρενιασμένος στο γιαλό γυρνούσε· σαν ερχόταν
σε κύμα, γιαλό, η αυγή τον έβρισκε στο πόδι·
Εκείνος αφού έζευε τα άλογα στ' αμάξι,
σφιχτόδενε τον Έκτορα, να σέρνεται από πίσω·
τρεις τον γυρόφερνε φορές στου Πάτροκλου το μνήμα
και στη σκηνή τον γύριζε· κι αυτόν τον παρατούσε
στη σκόνη μπρούμυτα, άπλυτο· κάθε ζημιά ωστόσο
έδιωχνε από το νεκρό ο Φοίβος· τον πονούσε
και νεκρό· και τον σκέπαζε με τη χρυσή ασπίδα,
μη ξεγδαρθεί το σώμα του τότε, καθώς σερνόταν.

Έτσι με λύσσα ντρόπιαζε τον Έκτορα ο Πηλείδης,
μα οι αθάνατοι θεοί βλέποντας τον πονούσαν
κι έσπρωχναν τον Αργοφονιά να πάει να τον κλέψει.
Άρεζε σ' όλους τους θεούς, όχι στην Ήρα όμως,
στην κόρη τη γλαυκόματη κι ούτε στον Ποσειδώνα,
μα αυτοί μισούσαν όπως πριν τον Πρίαμο, την Τροία
την άγια και το λαό της απ' αφορμή τον Πάρη,
που τις θεές δεν τίμησε, σαν πήγαν στο μαντρί του·

τίμησε αυτήν που του 'δωσε ολόπικρη λαχτάρα.
Αλλ' όταν η δωδέκατη αυγή ερχόταν πάλι,
μιλούσε στους αθάνατους θεούς ο Φοίβος τότε:

Λόγος του Απόλλωνα (στ. 33-54)

«Είστε κακοί και άσπλαχνοι, θεοί· μεριά από βόδια,
γίδια ποτέ ο Έκτορας για σας δεν έχει κάψει;
Να τον γλιτώσετε νεκρό δεν έχετε τολμήσει,
να τον δει η γυναίκα του, η μάνα, το παιδί του,
ο Πρίαμος κι ο λαός του· εκείνοι μες στις φλόγες
γρήγορα θα τον έκαιγαν, θα 'καναν την ταφή του.
Να βοηθάτε θέλετε τον άσπλαχνο Πηλείδη,
που έχει σκέψη άδικη, κακή καρδιά στα στήθη
κι έχει μανία άγρια, καθώς ένα λιοντάρι,
που η περήφανη ψυχή κι η τρανή δύναμή του
προς τα κοπάδια το κινούν, να φάει και να χορτάσει·
έτσι ο Πηλείδης δεν έχει συμπόνεση και διόλου
ντροπή, που βλάπτει κι ωφελεί κάποτε τους ανθρώπους.
Να χάσει κι άλλος θα 'τυχε άλλον πιο ακριβό του,
απ' ίδια κοιλιά αδερφό ή και γιο του ακόμη·
μα αφού κλάψει και χτυπηθεί, κάποτε σταματάει·
γιατί οι Μοίρες την καρδιά έκαναν να αντέχει.
Όμως αυτός τον Έκτορα, σαν πήρε τη ζωή του,
δένοντάς τον στ' αμάξι του στου φίλου του το μνήμα
γύρω τον σέρνει· δεν είναι καλό αυτό για εκείνον.
Μην του θυμώσουμε εμείς, αν και αντρείος είναι·
γιατί αυτός χώμα άψυχο στη λύσσα του ντροπιάζει.»
Θύμωσε και του μίλησε η λευκοχέρα Ήρα:

Λόγος της Ήρας (στ. 56-63)

«Θα ήταν, αργυρότοξε, σωστός αυτός ο λόγος,
αν ίσα θα τιμήσετε Έκτορα κι Αχιλλέα;
Ο Έκτορας ήταν θνητός, θνητής γυναίκας γάλα
βύζαξε· γέννημα θεάς είναι ο Αχιλλέας·
με έγνοια την ανάθρεψα, την πάντρεψα με άντρα,
τον Πηλέα, που οι θεοί τον έχουν αγαπήσει.
Όλοι στο γάμο πήγατε και συ με την κιθάρα
γλεντούσες, πάντα άπιστε, των κακών πάντα φίλε!»
Σ' αυτήν γυρνώντας μίλησε ο νεφελοστοιβάχτης:

Λόγος του Δία (στ. 65-76)

«Ήρα, συ τους αθάνατους μην αποπαίρνεις διόλου.
Ίσα δεν τιμούμε τους δυο· τον Έκτορα ωστόσο
πιο πολύ αγαπούσαμε από τους Τρώες όλους,
κι εγώ μαζί· μου πρόσφερε αγαπημένα δώρα·
χαρίσματα δεν έλειπαν ποτέ απ' το βωμό μου,
και η κνίσα και οι σπονδές· δεν έχουμε άλλη χάρη.
Ας αφήσουμε την κλεψιά -εύκολο αυτό δεν είναι-,
ν' αρπάξουμε τον Έκτορα κρυφά απ' τον Πηλείδη·
τον παραστέκει η μάνα του τη νύχτα και τη μέρα.
Αλλ' ένας σας τη Θέτιδα ας μου καλέσει να 'ρθει,
φρόνιμο λόγο να της πω, να πάρει ο Αχιλλέας
δώρα από τον Πρίαμο, τον Έκτορα να δώσει.»
Είπε· η ανεμόποδη Ίριδα το μαντάτο
πήγαινε ευθύς ανάμεσα Ίμβρο και Σαμοθράκη·
στο μαύρο πόντο πήδησε, τραντάχτηκε το κύμα.
Βούτηξε μέσα στο βυθό σαν αγκιστριού βαρίδι
που σε καλόθρεφτου βοδιού κέρατο περασμένο
φέρνει το θάνατο συχνά στα ωμοφάγα ψάρια.
Συνάντησε τη Θέτιδα μες στο βαθύ το σπήλιο·
άλλες θεές της θάλασσας γύρω της καθισμένες
ήταν, κι αυτή στη μέση τους θρηνούσε για το γιο της,
που στην Τροία θα πέθαινε, μακριά απ' την πατρίδα.
Η γοργοπόδα Ίριδα δίπλα της πήγε κι είπε:
«Σήκω· ο Δίας σε ζητά, που έχει αιώνιες σκέψεις.»
Η λευκοπόδα Θέτιδα γύρισε και της είπε:
«Τι θέλει ο τρανός θεός; Προσωπικά διστάζω
τώρα να σμίγω με θεούς, γιατί έχω τόση πίκρα.
Θα πάω πάντως κι ό,τι πει θα γίνει από μένα.»
Είπε η έξοχη θεά, πήρε μια μαύρη σκέπη
-ρούχο πιο μαύρο απ' αυτήν δεν έγινε στον κόσμο-
και κίνησε· η Ίριδα μπροστά της προχωρούσε·
ολόγυρά τους άνοιγε της θάλασσας το κύμα.
Σαν στο γιαλό ανέβηκαν, τράβηξαν στα ουράνια
και βρήκαν το βροντόφωνο Δία και τους αιώνιους
μακάριους θεούς γύρω του να είναι καθισμένοι.

Στο Δία δίπλα κάθισε, τραβήχτηκε η Παλλάδα.
Ποτήρι όμορφο, χρυσό της έδωσε η Ήρα,
της είπε λόγια πρόσχαρα· το γύρισε, σαν ήπιε.
Κι ο πατέρας θεών, θνητών άρχισε να της λέει:

Ο Δίας μιλά στη Θέτιδα ***(στ. 104-119)***

«Ήρθες στον Όλυμπο θεά, αν και σε πνίγει ο πόνος,
αν κι έχεις πίκρα αβάσταχτη· καλά κι εγώ το ξέρω.
Ωστόσο τώρα θα σου πω γιατί σ' έχω καλέσει.
Μέρες εννιά τώρα κρατά μες στους θεούς διαμάχη
για το κορμί του Έκτορα και τον τρανό το γιο σου·
και σπρώχνουν τον Αργοφονιά να πάει να τον κλέψει.
Όμως κρατώ τη δόξα αυτή να μείνει του Αχιλλέα,
για να μου έχεις σεβασμό κι αγάπη στους αιώνες.
Λοιπόν πήγαινε στο στρατό και μήνυσε του γιου σου·
πες οι θεοί πως θύμωσαν και πιο πολύ απ' όλους
έχω αγανακτήσει εγώ, γιατί έχει λυσσάξει,
κρατάει στα πλοία το νεκρό και δεν τον δίνει πίσω·
ίσως ντραπεί, τον Έκτορα ίσως τον λευτερώσει.
Και στον αντρείο Πρίαμο την Ίριδα θα στείλω
να λυτρώσει πηγαίνοντας στων Αχαιών τα πλοία
το γιο του, τον Αχιλλέα μερώνοντας με δώρα.»

Η Θέτιδα πείθει τον Αχιλλέα να παραδώσει το νεκρό Έκτορα. Η Ίριδα ενθαρρύνει τον Πρίαμο να πάει στον Αχιλλέα ***(στ. 120-280)***

Έτσι είπε· δεν παράκουσε η Θέτιδα το λόγο·
απ' τις κορφές του Όλυμπου πήδησε ευθύς και πήγε
προς του παιδιού της τη σκηνή· το βρήκε να στενάζει
βαριά· με βιάση γύρω του όλοι οι σύντροφοί του
στραμμένοι ήταν στη δουλειά, το πρωινό να πάρουν·
πυκνόμαλλο παχύ αρνί στη σκηνή είχαν σφάξει.
Πολύ κοντά του κάθισε η σεβαστή του μάνα,
με το χέρι τον χάιδεψε κι αυτά τα λόγια είπε:
«Γιε μου, ως πότε θα θρηνείς, θα χτυπιέσαι, ως πότε
η καρδιά σου θα σπαράζεται, χωρίς στο νου να φέρνεις
την κλίνη και το φαγητό; Είναι καλό να σμίγεις
με γυναίκα· δεν έμεινε πολύς καιρός να ζήσεις,
γιατί κοντά σου στέκουν πια θάνατος, τρανή μοίρα.
Άκουσέ με γοργά, ήρθα με μήνυμα του Δία·
θύμωσαν, λέει, οι θεοί και πιο πολύ απ' όλους

έχει αγανακτήσει αυτός, γιατί έχεις λυσσάξει,
κρατάς στα πλοία το νεκρό και δεν τον δίνεις πίσω.
Δώσ' τον λοιπόν κι εξαγορά για το νεκρό τους δέξου.»
Γύρισε ο γρηγορόποδος ο Αχιλλέας κι είπε:
«Ας γίνει έτσι! Ας φέρουν εξαγορά κι ας πάρουν
το νεκρό, αφού μ' αγάπη αυτό ορίζει ο Δίας.»
Έτσι μιλούσαν μάνα, γιος στα συναγμένα πλοία
και λόγια ανεμάρπαστα έλεγαν μεταξύ τους.
Τότε ο Δίας στην Ίριδα είπε να πάει στην Τροία.

Ο Δίας μιλάει στην Ίριδα ***(στ. 144-158)***

«Ίριδα, απ' τον Όλυμπο φεύγοντας τώρα τρέξε
και στον αντρείο Πρίαμο μήνυσε μες στην Τροία
να πάει στα πλοία των εχθρών, το γιο του να λυτρώσει
με δώρα για τον Πηλείδη, για να τον μαλακώσει·
να είναι μόνος και κανείς από τους άλλους Τρώες.
Κράχτη ας έχει γέροντα, για να του κυβερνάει
τ' αμάξι το καλότροχο, τα μουλάρια, να φέρει
πίσω στην πόλη το νεκρό, που σκότωσε ο Πηλείδης.
Μη βάλει ο νους του θάνατο, φόβος μη τον κρατήσει·
τον Ερμή θα του στείλουμε, σύντροφο να τον έχει,
που οδηγώντας θα τον πάει, στη σκηνή του Πηλείδη.
Όταν τον φέρει στη σκηνή του Αχιλλέα μέσα,
ούτε θα τον σκοτώσει αυτός ούτε θ' αφήσει άλλον·
γιατί άμυαλος, αστόχαστος και άνομος δεν είναι·
μα δίκαια θα σεβαστεί πολύ έναν ικέτη.»
Έτσι είπε· και η Ίριδα για το μαντάτο πήγε.
Σαν έφτασε στου Πρίαμου, φωνές και θρήνους βρήκε·
γύρω απ' τον πατέρα τους οι γιοι του καθισμένοι
μες στην αυλή τα ρούχα τους μούσκευαν απ' τα δάκρυα·
στη μέση ήταν ο γέροντας με χλαίνη σκεπασμένος·
λάσπη πολλή στην κεφαλή του γέροντα, στο σβέρκο
ήταν, που είχε σωριαστεί, καθώς στη γη κυλιόταν.
Οι κόρες και οι νύφες του στις κάμαρες θρηνούσαν,
καθώς στη μνήμη έφερναν πολλούς κι αντρειωμένους
που τη ζωή τους έχασαν από Αργείων χέρια.
Στάθηκε πλάι στον Πρίαμο τότε η μαντατοφόρα

και του μιλούσε σιγανά· άρχισε αυτός να τρέμει.

Η Ίριδα μιλάει στον Πρίαμο (στ. 171-187)

«Κουράγιο κάνε, Πρίαμε, και μη φοβάσαι διόλου·
Φτάνω εδώ χωρίς κακό να σκέφτομαι για σένα,
μα για καλό σου· έφερα μαντάτο απ' το Δία,
που σε πονά και νοιάζεται, κι ας είναι μακριά σου.
Να λυτρώσεις τον Έκτορα ο Δίας σε προστάζει
με δώρα για τον Πηλείδη, για να τον μαλακώσεις·
να είσαι μόνος και κανείς από τους άλλους Τρώες.
Κράχτη να έχεις γέροντα, για να σου κυβερνάει
το καλότροχο αμάξι σου, τα μουλάρια, να φέρει
πίσω στην πόλη το νεκρό, που σκότωσε ο Πηλείδης.
Μη βάλει ο νους σου θάνατο, φόβος μη σε κρατήσει·
ο Ερμής θα σ' ακολουθεί, σύντροφο να τον έχεις,
που οδηγώντας θα σε πάει στη σκηνή του Πηλείδη.
Όταν σε φέρει στη σκηνή του Αχιλλέα μέσα,
ούτε θα σε σκοτώσει αυτός ούτε θ' αφήσει άλλον·
γιατί άμυαλος, αστόχαστος και άνομος δεν είναι·
μα δίκαια θα σεβαστεί πολύ έναν ικέτη.»

Η γοργοπόδα Ίριδα έφυγε έτσι μιλώντας.
Κι αυτός στους γιους του πρόσταξε καλότροχο αμάξι
να ετοιμάσουν, κασόνι επάνω του να βάλουν.
Προς το κελάρι τράβηξε το μοσχομυρισμένο,
κέδρινο, ψηλοτάβανο, που είχε πολλά πλούτη.

Συνομιλία Πριάμου-Εκάβης (στ. 193-227)

Φώναξε τη γυναίκα του Εκάβη και της είπε:
«Καλή μου, μαντατοφόρος μου ήρθε απ' το Δία
να πάω στα πλοία των εχθρών, το γιο μας να λυτρώσω,
με δώρα για τον Πηλείδη, για να τον μαλακώσω.
Μα έλα, πες τη γνώμη σου, πως φαίνεται στο νου σου;
Γιατί εμένα ακράτητα καρδιά και νους με σπρώχνουν
να πάω κει στων Αχαιών το στρατό και τα πλοία.»

Έτσι είπε· κι η γυναίκα του θρήνησε και του είπε:
«Πού πήγε ο νους σου αλίμονο, που παλιότερα ξένοι
και όσοι συ τους κυβερνάς τόσο πολύ τιμούσαν;
Πώς μόνος σου θέλεις να πας στων Αχαιών τα πλοία,
να αντικρίσεις άνθρωπο που σου έχει σκοτώσει

πολλά αντρεία σου παιδιά; Σίδερο η καρδιά σου!
Αν πέσεις συ στα χέρια του, αν σ' αντικρίσει μπρος του
ο άσπλαχνος και άπιστος, δε θα σε συμπονέσει
και διόλου δε θα σε ντραπεί. Στο σπίτι καθισμένοι
ας κλαίμε από μακριά. Σ' αυτόν η σκληρή μοίρα,
τη μέρα που τον γέννησα, τέτοια είχε ορίσει,
γρήγορα να τον φαν σκυλιά μακριά απ' τους γονείς του
δίπλα σε άντρα άσπλαχνο. Συκώτι του ας είχα,
να το 'τρωγα δαγκάνοντας· και τότε του παιδιού μου
το αίμα πίσω θα 'παιρνα, που δε δείλιασε διόλου,
όταν πέθαινε, μα Τρώες και λυγερές γυναίκες
προστάτευε· να φοβηθεί, να φύγει δε σκεφτόταν.»

Ο θεόμορφος γέροντας, ο Πρίαμος, της είπε:
«Να πάω μη μ' εμποδίζεις· το θέλω· και μην είσαι
στο σπίτι κακοσήμαδο πουλί· δε θα με πείσεις.
Αν μου 'φερνε το μήνυμα θνητός που να μαντεύει
σαν μάντης με θυμιάματα ή με σφαγμένα ζώα,
πως είναι ψέμα θα 'λεγα και θ' απομακρυνόμουν·
μα τώρα άκουσα θεό, τον είδα απέναντί μου.
Θα πάω λοιπόν κι ο λόγος μου άσκοπος δε θα πάει·
αν μοίρα μου είναι να χαθώ πλάι στων εχθρών τα πλοία,
το θέλω· ας με σκοτώσει ευθύς ο Αχιλλέας,
το γιο μου αν αγκάλιαζα, αφού χορτάσω θρήνο.»

Είπε κι απ' τις κασέλες τους έβγαλε τα καπάκια·
έβγαλε πρώτα δώδεκα πεντάμορφους χιτώνες
και χλαίνες δώδεκα μονές, κιλίμια άλλα τόσα,
τόσα λευκά σκεπάσματα κι άλλες τόσες φλοκάτες·
ζύγιασε δέκα τάλαντα μετά από χρυσάφι·
και δυο τριπόδια έβγαλε και τέσσερα λεβέτια
και κούπα μια ολόμορφη, που του είχαν χαρίσει
Θράκες, όταν πήγε εκεί, κι ήταν μεγάλο δώρο·
ούτε κι αυτό λυπήθηκε ο γέροντας· το γιο του
να λευτερώσει ήθελε. Έδιωξε απ' την αυλή του
όλους τους Τρώες· μ' άσχημα τους αποπήρε λόγια:

«Χαθείτε, αδιάντροποι, κορμιά χαμένα· σπίτι

δεν έχετε να κλαίτε σεις κι εδώ με τυραννείτε;
Δε φτάνει που μου έδωσε βάσανα ο Κρονίδης,
τον πιο καλό να χάσω γιο; Θα το νιώσετε όμως·
θα είναι πια πιο εύκολο εσάς να σας σκοτώνουν
οι Αχαιοί, αφού αυτός σκοτώθηκε· ωστόσο
πριν δω την πόλη να χαλνά, το κάστρο να πατιέται
απ' άκρη σ' άκρη, να χωθώ βαθιά μέσα στον Άδη!»

Είπε κι ευθύς τους σκόρπισε με ραβδί· βγήκαν έξω,
γιατί ο γέροντας βιαζόταν. Φώναξε αυτός τους γιους του
με θυμό, Έλενο, Πάρη, Αγάθωνα τον άξιο,
Ιππόθοο, Αντίφονο, βροντόφωνο Πολίτη,
Παίμμονα, Δήφοβο και τον αντρειωμένο Δίο·
μαλώνοντας και τους εννιά ο γέροντας τους είπε:

«Παιδιά κακά κι ελεεινά, βοηθήστε με τώρα!
Μακάρι, αντί τον Έκτορα, εσάς μπροστά στα πλοία
να σκότωναν! Αλίμονο ο δύστυχος, στην Τροία
τους πιο αντρείους γέννησα· κανείς δε μου απομένει!
Ο ισόθεος Μήστορας, ο αντρείος Τρωίλος
κι ο Έκτορας, που σαν θεός ήταν μέσα στους άντρες,
δεν έμοιαζε θνητού παιδί, αλλά θεού πως είναι,
τους έφαγε ο πόλεμος κι έμειναν οι χαμένοι,
ψεύτες όλοι και χορευτές, στους χοροπήδους πρώτοι,
κατσικιών κι αρνιών άρπαγες του άλλου κόσμου μόνο.
Γρήγορα ετοιμάστε μου τ' αμάξι μου και βάλτε
όλα αυτά επάνω του, ν' αρχίσει το ταξίδι.»

Έτσι είπε· αυτοί τρόμαξαν τη φωνή του πατέρα
κι έξω τράβηξαν τ' όμορφο, καλότροχο, καινούριο
αμάξι του και έδεσαν επάνω του κασόνι·
κατέβασαν των μουλαριών το ζυγό που κρεμόταν
από καρφί κι είχε αφαλό και όμορφα κρικέλια·
έβγαλαν τα ζυγόλουρα, πήχες εννιά το μάκρος,
κι έβαλαν το ζυγό πάνω στο όμορφο τιμόνι
στην άκρη μπρος και πέρασαν στη σφήνα του τον κρίκο·
τρεις φορές πάνω στο κλειδί έδεσαν τα λουριά του·
και αφού τα σφιχτόδεσαν, τα 'σφιξαν στο γλωσσίδι.

Απ' το κελάρι έπειτα στο τορνευτό αμάξι,
εξαγορά του Έκτορα, στοίβαζαν πολλά λύτρα
κι έζεψαν τ' ατσαλόνυχα και δυνατά μουλάρια.,
που είχαν δώσει οι Μυσοί στον Πρίαμο για δώρο.
Κι έδεσαν και τα άλογα, που ο γέροντας είχε
κι ο ίδιος τάγιζε συχνά στο τορνευτό παχνί τους.

Αναχώρηση του Πριάμου από την Τροία Συνάντησή του με τον Ερμή (στ. 281-439)

Έτσι οι δυο τους έζευαν τ' άλογα στο παλάτι,
ο κράχτης και ο Πρίαμος, κι οι δυο τους μυαλωμένοι.
Και η Εκάβη ζύγωσε με την ψυχή θλιμμένη
στο δεξί χέρι έχοντας μαλαματένια κούπα,
σπονδή να κάνουν με κρασί και έπειτα να φύγουν.
Στάθηκε μπρος στα άλογα, του μίλησε και είπε:
«Στο Δία πρόσφερε σπονδή κι ευχήσου να γυρίσεις
απ' τους εχθρούς, στα πλοία τους αφού τώρα σε σπρώχνει
η ψυχή σου να πορευτείς, χωρίς εγώ να θέλω.
Μετά στο μαυροσύννεφο το Δία προσευχήσου,
που την Τροία ολόκληρη από την Ίδη βλέπει,
και για σημάδι ζήτα του, γοργό μαντάτορά του,
το πιο αγαπητό σ' αυτόν, το πιο τρανό πουλί του,
απ' τα δεξιά, κι όταν το δουν τα μάτια σου, να φύγεις
στα καράβια των Δαναών μ' αυτό ξεθαρρεμένος.
Αν ο βροντόφωνος Δίας σημάδι δε σου δώσει,
εγώ θα σε συμβούλευα στα πλοία των Αργείων
να μην πας γνώμη αλλάζοντας, και ας το θέλεις τόσο.»
Ο θεόμορφος Πρίαμος γύρισε και της είπε:
«Γυναίκα, τη συμβουλή σου θα ακούσω· στο Δία
να υψώσω χέρια πρέπει· ίσως μας συμπονέσει.»
Είπε και στην κελάρισσα πρόσταξε να του χύσει
στα χέρια καθαρό νερό· πήγε αυτή κοντά του
ένα σταμνί, λαγήνα μια στα χέρια της κρατώντας.
Κι όταν πλύθηκε, την κούπα απ' την Εκάβη πήρε·
έπειτα προσευχήθηκε στη μέση της αυλής του·
ψηλά θωρώντας στάλαξε κρασί κι έτσι μιλούσε:
«Πατέρα Δία, ένδοξε, τρανέ, που απ' την Ίδη
κυβερνάς, στον Αχιλλέα να βρω αγάπη κάνε

κι έλεος· σημάδι στείλε, γοργό μαντάτορά σου,
σ' εσένα το πιο αγαπητό, το πιο τρανό πουλί σου,
απ' τα δεξιά, κι όταν το δουν τα μάτια μου να φύγω
στα καράβια των Δαναών μ' αυτό ξεθαρρεμένος.»
Είπε· κι ο βαθυστόχαστος τον άκουσε ο Δίας
κι έστειλε αμέσως αετό αρπαχτικό και μαύρο,
το πιο τέλειο απ' τα πουλιά -το λένε και μαυρόρνιο-
που όσο φαρδιές οι πόρτες οι στέριες και δεμένες
είναι σπιτιού ψηλόστεγου μεγάλου νοικοκύρη,
φτερά είχε τόσο απλωτά· δεξιά από την πόλη
να πετάει τους φάνηκε· χάρηκαν σαν τον είδαν
και η ψυχή μαλάκωσε στα στήθη όλων τότε.
Και βιαστικά ο γέροντας ανέβηκε στ' αμάξι·
βγήκε απ' την αυλόπορτα, το βουερό χαγιάτι.
Μπρος τα μουλάρια έσερναν τετράτροχο αμάξι·
τα κέντριζε ο συνετός Ιδαίος και ξοπίσω
τ' άλογα μες απ' την πόλη έτρεχαν· με μαστίγιο
τα έσπρωχνε ο γέροντας· και όλοι οι δικοί του
θρηνώντας τον συνόδευαν, πήγαινε, λες, στο χάρο.
Σαν απ' την πόλη έφυγαν και έφτασαν στον κάμπο,
οι άλλοι πίσω γύρισαν να ξαναμπούν στο κάστρο,

Ο Δίας στέλνει τον Ερμή να συναντήσει τον Πρίαμο (στ. 331-348)

γιοι και γαμπροί. Δεν ξέφυγαν την προσοχή του Δία,
όταν στον κάμπο φάνηκαν· πόνεσε, όταν είδε
το γέροντα, και στον Ερμή, αγαπητό γιο, είπε:
«Ερμή, σου είναι ευχάριστο θνητούς να συντροφεύεις
κι όποιον σ' αρέσει τον ακούς. Έλα και τρέξε τώρα
κι οδήγησε τον Πρίαμο στων Αχαιών τα πλοία,
να μην τον δει άλλος κανείς, να μην τον καταλάβει
στο δρόμο του, προτού αυτός στον Αχιλλέα φτάσει.»
Έτσι είπε· κι ο Αργοφονιάς του άκουσε το λόγο
κι ευθύς στα πόδια έδεσε αθάνατα σαντάλια,
χρυσά κι ωραία· σε στεριές και θάλασσες εκείνα
συχνά παντού τον πήγαιναν, σαν την πνοή του ανέμου·
στο χέρι πήρε το ραβδί, που των θνητών τα μάτια
μαγεύει, όσων θέλει αυτός, κι άλλους ξυπνά απ' τον ύπνο·

τότε ο τρανός Αργοφονιάς κρατώντας το πετούσε.
Έφτασε στον Ελλήσποντο γρήγορα και στην Τροία·
μοιάζοντας με γιο άρχοντα ξεκίνησε να πάει
με χνουδισμένα μάγουλα, σ' ώρα γλυκιά της νιότης.

Συνάντηση και συνομιλία Ερμή-Πριάμου (στ. 349-439)

Όταν εκείνοι πέρασαν απ' το μνήμα του Ίλου,
να ποτίσουν σταμάτησαν άλογα και μουλάρια
στον ποταμό· είχε απλωθεί στους κάμπους το σκοτάδι.
Τον είδε τότε από κοντά, τον ένιωσε ο κράχτης
τον Ερμή και στον Πρίαμο μιλώντας τότε είπε:
«Στοχάσου, γιε του Δάρδανου· ανάγκη σκέψης είναι.
Άνθρωπο βλέπω και θαρρώ πως θα μας κομματιάσει.
Έλα λοιπόν να φύγουμε πάνω στα άλογά μας
ή και να του προσπέσουμε, μήπως μας συμπονέσει.»
Είπε· κι ο νους του γέροντα ζαλίστηκε· φοβόταν
πολύ· στο σκεβρό κορμί του ορθώθηκαν οι τρίχες
και σαν χαμένος στάθηκε. Ζύγωσε ο πρωτοκλέφτης
τότε, το χέρι έπιασε του γέροντα, ρωτούσε:
«Για πού τραβάς, πατέρα μου, μ' άλογα και μουλάρια
μες στην αθάνατη νυχτιά, όταν κοιμούνται όλοι;
Διόλου συ δε φοβήθηκες τους άγριους Αργείους
που εχθροί σου κι αντίμαχοι εδώ τριγύρω είναι;
Αν κάποιος τους σε έβλεπε μέσα στη μαύρη νύχτα
πλούτη τόσα να κουβαλάς, τι θα σκεφτόσουν τότε;
Δεν είσαι νιος· και γέροντας ο σύντροφός σου είναι
κάποιον να αποκρούσετε, αν μανιασμένος έρθει.
Δε θα σου κάνω εγώ κακό, μα θα σε προστατέψω,
κι αν κάποιος άλλος σου ριχτεί· τον πατέρα μου μοιάζεις.»
Ο θεόμορφος Πρίαμος γύρισε και του είπε:
«Παιδί μου, έτσι είναι αυτά, καθώς συ μου τα λέγεις.
Μα σίγουρα κάποιος θεός μου άπλωσε το χέρι,
που μου 'στειλε για συνοδός τέτοιος να βγει μπροστά μου
καλόσημος· συ θαυμαστός σε σώμα, μορφή είσαι,
έχεις μυαλό κι από γονείς καλότυχους κρατιέσαι.»
Και ο ψυχοπομπός Ερμής του είπε απαντώντας:
«Όλα τα είπες, γέροντα, σωστά κι όπως ταιριάζει.

Μα τώρα μίλησε γι' αυτό και την αλήθεια πες μου:
Τα πολλά κι άξια πλούτη σου στα ξένα φευγατίζεις
σε ανθρώπους μακρινούς, κει για να τα γλιτώσεις;
Ή όλοι παρατήσατε την άγια Τροία τώρα
φοβισμένοι, που χάσατε τον πιο αντρειωμένο,
το γιο σου; Δεν υστερούσε στη μάχη από κανένα.»
Ο θεόμορφος Πρίαμος γύρισε και του είπε:
«Ποιος είσαι, αρχοντόπουλο, ποιοι είναι οι γονείς σου;
Τόσο καλά του άμοιρου γιου μου τη μοίρα είπες!»
Και ο ψυχοπομπός Ερμής του είπε απαντώντας:
«Με δοκιμάζεις, γέροντα· με ρωτάς για το γιο σου.
Τα μάτια μου πολλές φορές τον είδαν μες στη μάχη,
που δόξα δίνει στους θνητούς, και όταν με κοντάρι
πλάι στα πλοία σκότωνε στριμώχνοντας Αργείους.
Στεκόμασταν με θαυμασμό· δεν άφηνε ο Πηλείδης
να πολεμούμε από θυμό κατά του γιου του Ατρέα·
Είμαι δικός του σύντροφος, μας έφερε ένα πλοίο,
Μυρμιδόνας· πατέρας μου ο Πολύκτορας είναι,
πλούσιος, μα σαν κι εσένα έχει γεράσει τώρα·
έξι γιους γέννησε αυτός κι έβδομος εγώ είμαι·
ρίξαμε κλήρο κι έλαχα εγώ εδώ να έρθω.
Τώρα από τα καράβια μας κίνησα προς τον κάμπο,
γιατί με την αυγή θα βγουν για μάχη οι Αργείοι
γύρω απ' την πόλη σας· αυτοί βαρέθηκαν να μένουν,
να πολεμήσουν λαχταρούν και πια δε συγκρατούνται.»
Ο θεόμορφος Πρίαμος γύρισε και του είπε:
«Αν του Πηλείδη σύντροφος του Αχιλλέα είσαι,
έλα, τη χάρη κάνε μου, πες την αλήθεια όλη,
ο γιος μου ακόμη βρίσκεται μπρος στα πλοία ή κιόλας
σε σκύλους κομματιάζοντας τον έριξε ο Πηλείδης.»
Και ο ψυχοπομπός Ερμής του είπε απαντώντας:
«Γέροντα, δεν τον έφαγαν τα όρνια και οι σκύλοι,
μα πλάι στο πλοίο κείτεται εκείνος του Πηλείδη
μες στη σκηνή· δε σάπισε, αν και δώδεκα μέρες
πέρασαν, καν το κορμί του, ούτε τον έχουν φάγει

τα σκουλήκια, που κατατρών όλους τους σκοτωμένους.
Αλήθεια, γύρω απ' το μνήμα του φίλου του τον σέρνει
άσπλαχνα τα χαράματα, σαν η αυγή προβάλει,
όμως κακό δεν του 'γινε· κι ο ίδιος θα θαυμάσεις
πόσο δροσάτος κείτεται και έχει φύγει γύρω
το αίμα, δε λερώθηκε κι έκλεισαν οι πληγές του
όσες άνοιξαν· ο χαλκός πολλές του είχε κάμει.
Έτσι οι μακάριοι θεοί νοιάζονται για το γιο σου,
αν και νεκρό, γιατί πολύ τον έχουν αγαπήσει.»

Έτσι είπε· και ο γέροντας χάρηκε και του είπε:
«Παιδί μου, δώρα στους θεούς άξια να χαρίζεις
είναι καλό· και ο γιος μου, αν γιο ποτέ μου είχα,
δεν ξεχνούσε στο σπίτι του τους θεούς του Ολύμπου·
γι' αυτό του το θυμήθηκαν στου θάνατου την ώρα.
Έλα από μένα δέξου πια την όμορφη αυτή κούπα,
προστάτεψε κι οδήγα με με των θεών τη χάρη,
για να φτάσω απείραχτος στη σκηνή του Πηλείδη.»

Και ο ψυχοπομπός Ερμής του είπε απαντώντας:
«Με δοκιμάζεις, γέροντα, που είμαι νιος· ωστόσο
δε θα με πείσεις να δεχτώ κρυφά απ' τον Πηλείδη
δώρα· φοβούμαι, ντρέπομαι να πάρω τα δικά του,
μη κάτι τέτοιο γρήγορα εμένα ζημιώσει.
Όμως θα σε συντρόφευα στο ξακουσμένο Άργος
με την καρδιά μου ή πεζός ή με πλοίο ακόμη·
κανένας δε θα κέρδιζε, αν σου ριχνόταν τότε.»

Αποκάλυψη του Ερμή και αναχώρησή του στον Όλυμπο
Συνάντηση Πρίαμου-Αχιλλέα (στ. 440-570)

Έτσι είπε ο πρωτοκλέφτης και πήδησε στ' αμάξι·
γοργά πήρε στα χέρια του τα λουριά, το μαστίγιο
κι εμψύχωσε με δύναμη άλογα και μουλάρια.
Μα σαν έφτασαν στους πύργους των πλοίων, στο χαντάκι,
την ώρα που οι φύλακες ετοίμαζαν το δείπνο,
ο ψυχοπομπός Ερμής τους έριξε σε ύπνο,
άνοιξε τις καστρόπορτες τα μάνταλα τραβώντας
και έμπασε τον Πρίαμο, τ' αμάξι με τα δώρα.
Και στην ορθόψηλη σκηνή έφτασαν του Πηλείδη,
που Μυρμιδόνες έκαναν από κορμούς κομμένους

έλατου για το ρήγα τους· έριξαν πάνω στέγη
με φουντωμένα τριφύλλια κομμένα από λιβάδι·
μεγάλη έκαναν αυλή με σταυρωτά παλούκια
για το ρήγα τους· έκλεινε μ' ένα μονάχα σύρτη
η πόρτα της· Αργείοι τρεις πάσχιζαν να τη σπρώξουν
και τρεις ν' ανοίξουν το τρανό το μάνταλο της πόρτας·
όμως αυτήν την έσπρωχνε ο Αχιλλέας μόνος.
Ο πρωτοκλέφτης ο Ερμής του την άνοιξε τότε
και στου Πηλείδη έμπασε τα ξακουσμένα δώρα·
από τ' αμάξι πήδησε στη γη κι αυτά του είπε:
«Γέροντα, είμαι αθάνατος κι έχω μαζί σου έρθει,
ο Ερμής· ο πατέρας μου μ' έστειλε συνοδό σου.
Όμως θα φύγω τώρα εγώ· τα μάτια του Πηλείδη
δε θ' αντικρίσω· δεν πρέπει πια φανερά να δείχνει
ένας θεός αθάνατος σ' ένα θνητό αγάπη.
Σαν μπεις εσύ, τα γόνατα πιάσε του Αχιλλέα,
στ' όνομα του πατέρα του, της ομορφομαλλούσας
μητέρας του, του παιδιού του δεήσου, να τον πείσεις.»
Έτσι είπε και στον Όλυμπο ξεκίνησε να φύγει
ο Ερμής· και ο Πρίαμος πήδησε από τ' αμάξι,
μα ο Ιδαίος έμεινε· τ' άλογα, τα μουλάρια
να μην του φύγουν πρόσεχε. Ο γέροντας στο σπίτι
τράβηξε όπου έμενε ο Πηλείδης· τον ήβρε.
Οι σύντροφοί του κάθονταν απόμακρα· δυο μόνο,
Άλκιμος και Αυτομέδοντας, πολεμιστές αντρείοι,
από κοντά τον φρόντιζαν· μόλις είχε τελειώσει
το φαγητό και το πιοτό· πλάι το τραπέζι ήταν.
Μπήκε μέσα ο Πρίαμος χωρίς κανείς να νιώσει
και έπιασε τα γόνατα του Πηλείδη, τα χέρια
τα φονικά του φίλησε, που γιους πολλούς του πήραν.
Όπως όταν κάποιος βρεθεί σε συμφορά μεγάλη,
που σκότωσε στη χώρα του και σ' άλλου χώρα φτάνει,
σε σπίτι άντρα πλούσιου, και βλέποντας τα χάνουν,
έτσι και με τον Πρίαμο τα έχασε ο Πηλείδης.
Τα έχασαν κι οι σύντροφοι κι έριχναν τις ματιές τους.

Λόγος
του Πριάμου
(στ. 486-506)

Παρακαλώντας άρχισε ο Πρίαμος να λέγει:
«Θυμήσου τον πατέρα σου, θεόμορφε Αχιλλέα.
Έχει κι αυτός τα χρόνια μου, στο άχαρο κατώφλι
των γερατιών· ίσως κι αυτόν γείτονες βασανίζουν
κι απ' τ' άδικο και το κακό κανείς δεν τον γλιτώνει.
Ωστόσο αυτός ακούγοντας πως ζωντανός του είσαι
χαίρεται μέσα στην ψυχή κι ελπίζει κάθε μέρα
το γιο του να τον ξαναδεί να φτάνει από την Τροία.
Όμως εγώ είμαι άμοιρος, που γέννησα αντρείους
γιους μες στην απλωτή Τροία και δε μου μένει ούτ' ένας!
Πενήντα γιοι μου βρίσκονταν, οι Αχαιοί σαν ήρθαν·
δεκαεννιά μου είχαν βγει απ' την κοιλιά την ίδια,
κι άλλες γυναίκες γέννησαν τους άλλους στο παλάτι.
Των πιο πολλών τα γόνατα τα τσάκισε ο Άρης·
κι αυτόν που τον ξεχώριζα, που έσωζε το κάστρο,
καθώς τη γη προστάτευε, σκότωσες συ πριν λίγο,
τον Έκτορα. Για χάρη του φτάνω στα πλοία τώρα,
να μου δώσεις το σώμα του· πολλά σου φέρνω λύτρα.
Σεβάσου τους αθάνατους, συμπόνεσε κι εμένα,
θυμήσου τον πατέρα σου· πιο δύστυχός του είμαι·
άντεξα αυτά που θνητός κανείς δεν έχει αντέξει,
άντρα που γιους μου σκότωσε τα χέρια να φιλήσω!»
Είπε· για τον πατέρα του τον έσπρωξε σε θρήνο·
κι απώθησε τον γέροντα το χέρι πιάνοντάς του.
Τότε κι οι δυο θυμήθηκαν, τον Έκτορα ο ένας
κι έκλαιγε, καθώς σερνόταν στα πόδια του Πηλείδη,
κι ο Αχιλλέας έκλαιγε τον πατέρα του, πότε
τον Πάτροκλο· και γέμιζαν οι θρήνοι τη σκηνή του.
Όταν το κλάμα χόρτασε ο άξιος Αχιλλέας
και έφυγε ο πόθος του από σπλάχνα και μέλη,
σηκώθηκε απ' το κάθισμα και σήκωσε απ' το χέρι
τον γέροντα, τ' άσπρα γένια, την κεφαλή πονώντας.
Και λόγια ανεμάρπαστα σ' αυτόν μιλώντας είπε:

Λόγος
του Αχιλλέα
(στ. 518-551)

«Άμοιρε, βάσταξες πολλά κακά μες στην ψυχή σου!
Πώς τόλμησες μόνος να ρθεις στων Αχαιών τα πλοία

μπρος σ' άντρα που σου σκότωσα πολλούς αντρειωμένους
γιους; Από σίδερο καρδιά μέσα στα στήθη κλείνεις!
Μα έλα τώρα κάθισε και όλους τους καημούς μας
να μείνουν ας αφήσουμε, αν κι είμαστε θλιμμένοι·
σε τίποτε δεν ωφελεί το όλο πίκρες κλάμα·
γιατί οι θεοί έτσι έκλωσαν τη μοίρα των ανθρώπων,
με καημούς να ζουν· αλλ' αυτοί έγνοια καμιά δεν έχουν.
Στην πόρτα του Δία μπροστά στέκονται δυο πιθάρια,
το ένα απ' αυτά με κακά και με καλά το άλλο.
Αν δώσει ο Δίας κι απ' τα δυο απ' τους θνητούς σε κάποιο,
τη μια τον βρίσκει το κακό και το καλό την άλλη.
Μα αν του δώσει απ' τα κακά μόνο, ζημιές τον βρίσκουν
και μια πείνα αβάσταχτη στη γη τον κυνηγάει
και τριγυρνάει κι από θνητούς κι από θεούς διωγμένος.
Έτσι οι θεοί στον Πηλέα τρανά έδωσαν δώρα
απ' την αρχή· ξεχώριζε μες στους ανθρώπους όλους
σε πλούτη κι αγαθά, ρήγας ήταν στους Μυρμιδόνες,
ήταν θνητός και του 'δωσαν θεοί θεά γυναίκα.
Μα κακό του 'δωσε θεός, ότι μες στο παλάτι
δεν του γεννήθηκαν παιδιά, του θρόνου κληρονόμοι,
μα ένα γιο λιγόχρονο, που τώρα που γερνάει
δεν τον φροντίζω, μα εδώ μακριά απ' την πατρίδα
στην Τροία τώρα τυραννώ σένα και τα παιδιά σου.
Για σένα πάλι ακούγαμε πως είχες ευτυχία·
όσο απλώνεται η Λέσβος, του Μάκαρα η χώρα,
ο μεγάλος Ελλήσποντος και η Φρυγία πάνω,
τους ξεπερνούσες, γέροντα, σε γιους, σε πλούτο, λένε.
Όμως αφού τη συμφορά αυτή σου έχουν δώσει
οι θεοί, γύρω απ' την πόλη μάχες, θανάτους έχεις.
Άντεξε κι άπαυτα μην κλαις στα βάθη της ψυχής σου·
δε σ' ωφελεί η λύπη σου· το γιο σου δε γυρίζεις
στη ζωή· μα περίμενε κι άλλο κακό να πάθεις.»

Λόγος του Πριάμου (στ. 553-558)

Ο θεόμορφος Πρίαμος, γύρισε και του είπε:
«Μη μου ζητάς, αρχοντικέ, να καθίσω· ο γιος μου
κάπου ριγμένος κείτεται στη σκηνή· λύτρωσέ τον,

για να τον δουν τα μάτια μου· και δέξου πλούσια λύτρα
που έχουμε φέρει τώρα. Να τα χαρείς, στη γη σου
να γυρίσεις με το καλό, γιατί κι εμένα τώρα
μ' άφησες να ζω, να βλέπω το φως του ήλιου ακόμη.»

Λόγος του Αχιλλέα (στ. 560-570)

Κι είπε λοξοκοιτώντας τον ο γρήγορος Πηλείδης:
«Μη μ' ερεθίζεις, γέροντα! Σκέφτομαι και ο ίδιος
να λυτρώσω τον Έκτορα· μου ήρθε απ' το Δία
μαντατοφόρα η μάνα μου, θαλασσογέρου κόρη.
Καταλαβαίνω, Πρίαμε, το νου δε μου ξεφεύγει
πως σ' έφερε κάποιος θεός στων Αχαιών τα πλοία.
Δε θα τολμούσε ένας θνητός, και νιος ακόμη, να ρθει
εδώ· δε θα ξέφευγε αυτός τους φρουρούς μας, το σύρτη
της πόρτας δε θα μπορούσε εύκολα να κουνήσει.
Γι' αυτό το νου στον πόνο μου μην τον ταράζεις τώρα,
μη σε πετάξω, γέροντα, τον ίδιο απ' τη σκηνή μου
και παρακούσω το Δία, ικέτης μου κι ας είσαι.»

Ο Αχιλλέας δίνει στον Πρίαμο το νεκρό Έκτορα
Ο Ερμής διευκολύνει την αναχώρηση του Πρίαμου (στ. 571-691)

Έτσι είπε· και ο γέροντας υπάκουσε στο λόγο.
Τότε ο Πηλείδης πήδησε και βγήκε σαν λιοντάρι
απ' την πόρτα, όχι μόνος, δυο τον ακολουθούσαν,
Άλκιμος κι Αυτομέδοντας, που πιο πολύ αγαπούσε,
σαν πέθανε ο Πάτροκλος, απ' τους συντρόφους όλους.
Οι τρεις τους τότε ξέζεψαν άλογα και μουλάρια
και έμπασαν του γέροντα το βροντόφωνο κράχτη
και σε σκαμνί τον κάθισαν· κι από το στέριο αμάξι
ξεφόρτωναν του Έκτορα τα πλούσια τα λύτρα.
Μα καλοΰφαντο πανί άφησαν, δυο κιλίμια,
για να σκεπάσει το νεκρό, στο σπίτι να τον πάει.
Μετά στις σκλάβες πρόσταξε να λούσουν, να μυρώσουν
τον Έκτορα κάπου μακριά, ο Πρίαμος το γιο του
μη δει και μες στον καημό του τότε δε συγκρατήσει
την οργή κι έτσι στην ψυχή θυμώσει ο Πηλείδης,
μη σκοτώσει τον Πρίαμο, το Δία παρακούσει.
Σαν έλουσαν και μύρωσαν τον Έκτορα οι σκλάβες
και το χιτώνα του 'βαλαν και τ' όμορφο κιλίμι,
στο στρώμα του απίθωσε ο ίδιος ο Πηλείδης

κι οι σύντροφοι τον σήκωσαν στο τορνευτό αμάξι.
Έπειτα θρήνησε, το φίλο θυμήθηκε και είπε:
«Μη μου θυμώσεις, Πάτροκλε, αν μάθεις μες στον Άδη
ότι έδωσα τον Έκτορα στον πατέρα του τώρα·
τα λύτρα που μου έδωσε αταίριαστα δεν είναι.
Θα σου χωρίσω απ' αυτά μερίδιο που σου πρέπει.»
Είπε και πήγε στη σκηνή ο άξιος Πηλείδης,
σε πλουμισμένο κάθισμα, όπου και πριν καθόταν,
στον τοίχο αντίκρυ, κάθισε και στον Πρίαμο είπε:

Λόγος του Αχιλλέα (στ. 599-620)

«Όπως ζητούσες, γέροντα, λυτρώθηκε ο γιος σου,
σε στρώμα πάνω κείτεται· η αυγή μόλις έρθει,
θα τον δεις κουβαλώντας τον· ας δειπνήσουμε τώρα.
Κι η ωριοπλέξουδη Νιόβη θυμήθηκε να φάει·
έχασε δώδεκα παιδιά στ' αρχοντικό της μέσα,
έξι κορίτσια κι έξι γιους στη νιότη τους επάνω·
τους γιους ο Φοίβος σκότωσε με τ' αργυρό του τόξο,
τα κορίτσια η Άρτεμη θυμώνοντας της Νιόβης,
γιατί την ωριομάγουλη Λητώ συνεριζόταν,
πως γέννησε πολλά παιδιά, ενώ εκείνη δύο·
κι αυτοί, κι ας ήταν μόνο δυο, της τα σκότωσαν όλα.
Για μέρες εννιά κείτονταν εκείνα σκοτωμένα
και δεν τα έθαβε κανείς, γιατί είχε πετρώσει
τον κόσμο ο Δίας· θεοί τη δέκατη πια μέρα
τα έθαψαν. Μα έφαγε τα δάκρυα σταματώντας.
Τώρα σ' απάτητα βουνά, κάπου μέσα στα βράχια,
στο Σίπυλο, οι νεράιδες πως έχουν τις φωλιές τους
λεν και τους χορούς τους στήνουν γύρω στον Αχελώο
κι εκεί, αν κι είναι πέτρα πια, τους πόνους της κλωσάει.
Έλα, σεβάσμιε γέροντα, κι εμείς ας φάμε τώρα
κι έπειτα πια μπορείς και συ να κλάψεις μες στην Τροία
το παιδί σου πηγαίνοντας· για κλάματα αξίζει!»
Είπε και πηδώντας αρνί έσφαξε τότε άσπρο·
το έγδαραν οι σύντροφοι, φρόντισαν όπως πρέπει,
το λιάνισαν και πέρασαν στις σούβλες τα κομμάτια,
κι αφού με τέχνη τα 'ψησαν, τ' αποτράβηξαν όλα.

Τότε ο Αυτομέδοντας μοίρασε στο τραπέζι
σ' όμορφα πανέρια ψωμί, το κρέας ο Πηλείδης.
Στα έτοιμα τα φαγητά άπλωσαν χέρια εκείνοι.
Του φαγητού και του ποτού σαν χόρτασαν τον πόθο,
ο Δαρδανίδης Πρίαμος θαύμαζε τον Πηλείδη,
που ήταν τρανός κι όμορφος, με τους θεούς παρόμοιος.
Το Δαρδανίδη Πρίαμο θαύμαζε κι ο Πηλείδης
βλέποντας την καλή μορφή, ακούγοντας το λόγο.

Τελευταία συνομιλία Πριάμου-Αχιλλέα (στ. 633-670)

Αφού ευχαριστήθηκαν να βλέπονται αμοιβαία,
ο θεόμορφος Πρίαμος μιλώντας πρώτος είπε:
«Βάλε με τώρα, αρχοντικέ, να γείρω σε μια κλίνη
γρήγορα, το γλυκό ύπνο κι οι δυο να τον χαρούμε·
τα μάτια μου δεν έκλεισαν κάτω απ' τα βλέφαρά μου,
αφότου ο γιος μου πέθανε απ' τα δικά σου χέρια,
μα στενάζω αδιάκοπα, χωνεύω μύριους πόνους
μες στη φραγμένη μου αυλή στη λάσπη κυλισμένος.
Τώρα και γεύτηκα τροφή κι απ' το λαιμό φλογάτο
κρασί κατέβασα· πιο πριν τροφή δεν είχα αγγίξει.»
Έτσι είπε· κι ο Αχιλλέας πρόσταξε ευθύς τις δούλες
και στους σύντροφους να στρώσουν στην αίθουσα, να βάλουν
στρωσίδια κόκκινα, πάνω ν' απλώσουν αντρομίδες
κι ακόμη σγουρές φλοκάτες, σκέπασμα να τις έχει.
Αυτές βγήκαν γρήγορα με τα δαδιά στα χέρια
και βιαστικά δουλεύοντας έστρωσαν δυο κρεβάτια.
Πειράζοντάς τον ο γοργός ο Αχιλλέας είπε:
«Έξω κοιμήσου, γέροντα, μη κάποιος εδώ έλθει
απ' τους Αργείους άρχοντες, που φτάνουν κάθε τόσο
και μαζί μου συσκέπτονται, όπως αυτό ταιριάζει·
αν κάποιος τους σε έβλεπε μέσα στη μαύρη νύχτα,
ευθύς στον Αγαμέμνονα θα το 'λεγε, το ρήγα,
για του νεκρού τη λύτρωση αναβολή θα ήταν.
Μα έλα πες μου το κι αυτό και με αλήθεια πες το:
Πόσες μέρες θα ήθελες τον Έκτορα να θάψεις,
κι εγώ για μάχη να μη βγω και να κρατώ τους άλλους;»
Ο θεόμορφας Πρίαμος γύρισε και του είπε:

«Αν την ταφή του Έκτορα θελήσεις να αφήσεις,
Πηλείδη, έτσι κάνοντας χάρη θα είχες κάμει:
Ξέρεις πως έχουμε κλειστεί στην πόλη, πως τα ξύλα
θα φέρουμε από μακριά κι οι Τρώες πως φοβούνται.
Μέρες εννιά θα κλάψουμε αυτόν μες στο παλάτι,
στις δέκα θα τον θάψουμε, θα γίνει η μακαριά του,
στις ένδεκα θα στήσουμε πάνω του ένα μνήμα
και θα μπούμε στις δώδεκα σε μάχη, αν είναι ανάγκη.»
Ο Αχιλλέας ο γοργός του είπε απαντώντας:
«Αυτά θα γίνουν, γέροντα Πρίαμε, όπως θέλεις·
όσον καιρό τον πόλεμο γυρεύεις θ' αναβάλω.»
Είπε κι έπιασε το δεξί του γέροντα το χέρι
πάνω στον καρπό, μη τυχόν τρομάξει η ψυχή του.
Και έτσι στον αυλόγυρο κοιμήθηκαν εκείνοι,
ο κράχτης και ο Πρίαμος, κι οι δυο τους μυαλωμένοι.
Στο βάθος της στέριας σκηνής κοιμόταν ο Πηλείδης·
κι η όμορφη Βρισηίδα ξάπλωσε σ' αυτόν δίπλα.
Οι άλλοι, οι αθάνατοι κι οι πολεμιστές άντρες,
δαμασμένοι απ' τον ύπνο ολονυχτίς κοιμόνταν·
μόνο τον πρωτοκλέφτη Ερμή δεν έπιανε ο ύπνος·
το βασιλιά τον Πρίαμο πώς θα απομακρύνει
σκεφτόταν από τα πλοία κρυφά απ' τους θυροκράτες.
Πάνω απ' το κεφάλι του στάθηκε τότε κι είπε:
«Γέροντα, δε σε νοιάζει πια κακό κι έτσι κοιμάσαι
ανάμεσα σ' εχθρούς, γιατί σ' άφησε ο Αχιλλέας.
Το γιο σου τώρα λύτρωσες δίνοντας πολλά δώρα·
όμως λύτρα τριπλάσια θ' αναγκαστούν να δώσουν
οι γιοι σου που απόμειναν, πως είσαι εδώ αν μάθει
ο Ατρείδης κι αν το μάθουν κι οι άλλοι οι Αργείοι.»
Έτσι είπε· φοβήθηκε αυτός και σήκωσε τον κράχτη.
Τότε ο Ερμής τους έζεψε τ' άλογα, τα μουλάρια,
τους πέρασε απ' το στρατό, κανένας δεν τους είδε.

Ο Πρίαμος γυρίζει στην Τροία Θρήνοι Ανδρομάχης, Εκάβης, Ελένης Η πυρά και η ταφή του Έκτορα (στ. 692-804)

Στου καλλίροου ποταμού σαν έφτασαν το διάβα,
του πολυστρόβιλου Ξάνθου, που είχε γεννήσει ο Δίας,
για τον ψηλό τον Όλυμπο πια ο Ερμής κινούσε,

η αυγή η κροκόπεπλη σ' όλη τη γη σκορπιόταν
κι αυτοί τ' άλογα στην πόλη με στεναγμούς και θρήνους
έσπρωχναν· και το νεκρό έσερναν τα μουλάρια.
Άντρας ή ομορφόζωνη γυναίκα δεν τους είδε·
μα η Κασσάντρα, της χρυσής της Αφροδίτης όμοια,
ανέβηκε στα Πέργαμα και τον πατέρα είδε
να είναι ορθός στ' αμάξι του, μαζί του και ο κράχτης·
να κείτεται κι ο αδερφός μέσα στ' αμάξι είδε·
θρήνησε τότε κι έσυρε τρανή φωνή στην πόλη:
«Τρώες και Τρωαδίτισσες, τον Έκτορα ελάτε
να δείτε, αν χαιρόσασταν κάποτε βλέποντάς τον
από τη μάχη να γυρνά, γιατί ήταν χαρά σ' όλους!»
Έτσι είπε· και δεν έμεινε άντρας μέσα στην πόλη
ούτε γυναίκα· ο πόνος αβάσταχτος τους ήταν.
Το γέροντα με το νεκρό αντάμωσαν στις πύλες.
Και πρώτες η γυναίκα του κι η σεβαστή του μάνα
στ' αμάξι πάνω χίμηξαν, τραβούσαν τα μαλλιά τους,
την κεφαλή τους έπιαναν κι όλοι θρηνούσαν γύρω.
Θα έκλαιγαν ολημερίς, ώσπου να δύσει ο ήλιος,
χύνοντας για τον Έκτορα δάκρυα μπρος στις πύλες,
αν δε μιλούσε ο γέροντας στον κόσμο απ' τ' αμάξι:
«Τόπο στα ζώα κάνετε! Κι όταν τον κουβαλήσω
στο σπίτι μου, έπειτα πια χορταίνετε το θρήνο.»
Έτσι είπε· παραμέρισαν, τ' αμάξι να περάσει.
Σαν έφεραν στο σπίτι του το νεκρό, σε μια κλίνη
τορνευτή τον απόθεσαν και πλάι τραγουδιστάδες
αράδιασαν, που θλιμμένο τραγούδι τραγουδούσαν·
στου τραγουδιού τους το σκοπό στέναζαν οι γυναίκες.
Πρώτη το θρήνο άρχισε τότε η Ανδρομάχη
την κεφαλή του Έκτορα στα χέρια της κρατώντας:

Ο θρήνος της Ανδρομάχης (στ. 725-745)

«Έχεις χαθεί στα νιάτα σου, άντρα μου, και στο σπίτι
χήρα μ' αφήνεις· και είναι πολύ μικρό ακόμη
το παιδί που γεννήσαμε οι δυο δυστυχισμένοι·
δε θα μας γίνει έφηβος· θα πάει πιο πριν το κάστρο·
χάθηκες ο προστάτης του, που υπερασπιζόσουν

τις σεμνές γυναίκες εδώ, τ' ανήλικα παιδιά τους·
θα τραβήξουν αυτές γοργά στα βαθουλά καράβια
κι εγώ μαζί· γιε μου, και συ θα 'ρθεις μαζί μ' εμένα
κι εκεί δουλειές αταίριαστες θα κάνεις σε αφέντη
ανήμερο δουλεύοντας ή κάποιος τους Αργείος
αρπάζοντας απ' τους πύργους θα σε γκρεμίσει κάτω
-χαμός κακός!- όλοι θυμό, που αδερφό, πατέρα
ή γιο του έχει σκοτώσει ο Έκτορας· ως τώρα
πολλοί το χώμα δάγκασαν απ' τα δικά του χέρια·
γιατί δεν ήταν μαλακός μέσα στην άγρια μάχη.
Γι' αυτό και τώρα τον θρηνούν όλοι μέσα στην πόλη.
Θρήνο και πένθος χάρισες, Έκτορα, στους γονείς σου,
όμως ο πόνος πιο πικρός σ' εμένα έχει πέσει·
πεθαίνοντας δεν άπλωσες τα χέρια σου απ' την κλίνη,
δεν άκουσα απ' το στόμα σου στοχαστικά σου λόγια
δακρύζοντας μερόνυχτα εκείνα να θυμάμαι.»
Έτσι έλεγε και έκλαιγε· στέναζαν οι γυναίκες.
Και η Εκάβη άρχισε πικρό το μοιρολόγι:

Ο θρήνος της Εκάβης (στ. 748-759)

«Έκτορα, πιο αγαπητέ απ' όλα τα παιδιά μου,
σε αγαπούσαν οι θεοί πριν, όσο συ μου ζούσες,
μα πάλι αυτοί σε φρόντισαν στην ώρα του θανάτου.
Πουλούσε τ' άλλα μου παιδιά ο γρήγορος Πηλείδης,
κάθε φορά που τα 'πιανε, πέρα από τον πόντο
στη Σαμοθράκη, στην Ίμβρο, στη σκοτεινή τη Λήμνο.
Μα σαν σου πήρε την ψυχή με το μακρύ κοντάρι,
τριγύρω απ' του φίλου του σε έσερνε το μνήμα,
που σκότωσες· δεν του 'δωσε ζωή ξανά ωστόσο!
Στο σπίτι σου μου κείτεσαι ολόδροσος, πριν λίγο
σκοτωμένος, όμοιος μ' όποιον έχει σκοτώσει ο Φοίβος
ο αργυρότοξος κάπου με μαλακά του βέλη.»
Έτσι μιλούσε κλαίγοντας, τρανό σήκωσε θρήνο.
Τρίτη ο θρήνο άρχισε έπειτα η Ελένη:

Ο θρήνος της Ελένης (στ. 762-775)

«Έκτορα, πιο αγαπητέ απ' τ' αντραδέρφια μου όλα,
ο Πάρης ο θεόμορφος είναι δικός μου άντρας,
που μ' έχει στην Τροία φέρει. Πριν γίνει ας χανόμουν!

Είκοσι χρόνια πέρασαν από τη μέρα εκείνη
που βγήκα κάποτε από κει, παράτησα τη γη μου·
κι όμως ποτέ δεν άκουσα κακό, πικρό σου λόγο·
ακόμη κι αν με πείραζε άλλος στ' αρχοντικό μας,
αντράδερφη, αντράδερφος, όμορφη συννυφάδα
ή πεθερά (σαν πατέρα γλυκό πεθερό είχα),
μιλώντας τους εμπόδιζες, τους άλλαζες τη γνώμη
και με την καλοσύνη σου και τα γλυκά σου λόγια.
Θλιμμένη έτσι στην καρδιά γι' αυτό σε κλαίω τώρα
κι εμένα την κακότυχη· γιατί πια μες στην Τροία
κανένας δε με συμπονεί, με σιχάθηκαν όλοι.»
   Έτσι μιλούσε κλαίγοντας κι έκλαιγε ο κόσμος όλος.

Η πυρά και η ταφή του Έκτορα (στ. 777-804)

Κι ο γέροντας ο Πρίαμος μίλησε στο λαό του:
   «Τώρα να κουβαλήσετε, Τρώες, στην πόλη ξύλα·
κρυφή ενέδρα των εχθρών μη φοβηθείτε· είπε,
καθώς με ξεπροβόδιζε εδώ, ο Αχιλλέας
πριν τη δωδέκατη αυγή πως δε θα μας χτυπήσουν.»
   Έτσι είπε· κι έζεψαν αυτοί τα βόδια, τα μουλάρια
στ' αμάξια τους· μαζεύτηκαν μπροστά από το κάστρο.
Μέρες εννιά φορτώματα άπειρα κουβαλούσαν·
σαν φάνηκε η δέκατη αυγή που φως μας φέρνει,
πια τον αντρείο Έκτορα έβγαλαν δακρυσμένοι,
στην πυρά τα 'βαλαν ψηλά και άναψαν τα ξύλα.
   Όταν η ροδοδάχτυλη πρωινή αυγή ήρθε,
πλάι στην πυρά του Έκτορα μαζεύτηκε ο κόσμος.
Και όταν πια μαζεύτηκαν κι ήταν συγκεντρωμένοι,
τη θράκα πρώτα έσβησαν πια με κρασί φλογάτο,
ως όπου είχε απλωθεί η δύναμη της φλόγας·
έπειτα τ' άσπρα κόκαλα τ' αδέρφια και οι φίλοι
θρηνώντας τα συγκέντρωναν, έχυναν πολλά δάκρυα.
Τα πήραν και τα έβαλαν μες σ' ολόχρυση θήκη
και σκέπασαν με απαλά κόκκινα πέπλα τότε·
γοργά κατόπι τα 'βαλαν σε ανοιγμένο λάκκο,
που με πέτρες τον έστρωσαν σφιχτόδετες, μεγάλες·
σώριασαν χώμα βιαστικά κι έστησαν βάρδιες γύρω,

μη τους ορμήσουν ξαφνικά οι αντρείοι Αργείοι.
Κι όταν το χώμα σώριασαν, γύρισαν πάλι πίσω·
έπειτα φαγητό λαμπρό έτρωγαν συναγμένοι
στο παλάτι του Πρίαμου, του αρχοντικού του ρήγα.
Έτσι την ταφή έκαναν του Έκτορα ιππότη.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Ω

Ο υπότιτλος της ραψωδίας αυτής είναι: Ἕκτορος λύτρα. Οι αγώνες για το νεκρό Πάτροκλο έχουν τελειώσει. Όμως αμείωτα συνεχίζονται ο πόνος και η μανία του Αχιλλέα, που κάθε μέρα σέρνει το νεκρό Έκτορα γύρω από τον τάφο του Πάτροκλου. Τη δωδέκατη μέρα σημειώνεται επέμβαση των θεών. Παρά τη θέληση των θεών που είναι εχθρικοί προς την Τροία η Θέτιδα στέλνεται στον Αχιλλέα, για να τον παρακινήσει να δώσει στους Τρώες το νεκρό Έκτορα. Εξάλλου η Ίριδα παρακινεί τον Πρίαμο να τολμήσει να πάει στο εχθρικό στρατόπεδο. Παίρνοντας πλούσια λύτρα μέσα στη νύχτα ο Πρίαμος φτάνει στη σκηνή του Αχιλλέα. Στη συνάντησή τους ο Αχιλλέας θυμάται τον πατέρα του και η σκληρότητά του μαλακώνει με τη συγκίνηση που η θύμηση αυτή προκαλεί. Και μέσα σ' αυτές τις συνθήκες ο Πρίαμος με το νεκρό Έκτορα γυρνά στην Τροία έχοντας εξασφαλίσει και την υπόσχεση του Αχιλλέα για δωδεκαήμερη ανακωχή ως την ταφή του νεκρού παιδιού του. Με εναλλαγή η Ανδρομάχη, η Εκάβη και η Ελένη μοιρολογούν τον Έκτορα. Εννιά μέρες οι Τρώες κουβαλούν ξύλα, ύστερα, ανάβουν την πυρά του Έκτορα και υψώνουν τον τύμβο του.

Στην εικοστή τέταρτη αυτή ραψωδία της Ιλιάδας μας δίνονται οι υπόλοιπες εικοσιτρείς ημέρες της επικής αφήγησης: περνούν δώδεκα μέρες, ωσότου πάει ο Πρίαμος στον Αχιλλέα και φέρει το νεκρό Έκτορα στην Τροία, εννιά μέρες μαζεύουν οι Τρώες ξύλα, τη δέκατη καιν το νεκρό και την ενδέκατη θάβουν τα κόκαλά του και υψώνουν τύμβο.

στ. 1 — Εννοεί τη συγκέντρωση του στρατού (που έγινε στο Ψ257 και κάτω) για την παρακολούθηση των αγωνισμάτων για τον Πάτροκλο.

στ. 5 — Ο ύπνος στο πρωτότυπο χαρακτηρίζεται πανδαμάτωρ (από το πᾶς και το θέμα του ρήματος δαμάω = δαμάζω).

στ. 14-17 — Πβ. Ψ13 και κάτω και Ψ24 και κάτω.

στ. 18-19 — Πβ. Τ38 και κάτω και Ψ184 και κάτω.

στ. 24 — *τον Αργοφονιά*· τον Ερμή· επίθετο του Ερμή, που χρησιμοποιείται εδώ ως ουσιαστικό· προέρχεται από το μύθο, ότι ο Ερμής σκότωσε τον Άργο τον πολυόμματο που φύλαγε την Ιώ. Ο Ερμής ήταν θεός της κλεψιάς.

στ. 25-30 — Ήρα και Αθηνά μισούν την Τροία, επειδή από τα γνωστά του μύθου της κρίσης του Πάρη έχουν προσβληθεί με την απονομή των

πρωτείων της ομορφιάς από τον Πάρη στην Αφροδίτη· εξάλλου ο Ποσειδώνας εξηγεί την εχθρότητά του κατά της Τροίας στο Φ441 και κάτω· βλ. και Ε638 και κάτω.

στ. 31 Στις δώδεκα μέρες περιλαμβάνονται οι τρεις για την κηδεία του Πάτροκλου (βλ. Ψ110 και κάτω και Ψ226 και κάτω) και οι εννιά που πέρασαν με τις συζητήσεις των θεών (βλ. Ω107).

στ. 39 *τον άσπλαχνο*· απόδοση του πρωτότυπου ὀλοός (από το θέμα ολ-του ρήματος ὄλλυμι = καταστρέφω, δηλαδή φθοροποιός, καταστρεπτικός).

στ. 40-43 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 54 *χώμα άψυχο*· απόδοση του πρωτότυπου γαῖα κωφή.

στ. 55 *λευκοχέρα*· απόδοση του πρωτότυπου λευκώλενος (από το επίθετο *λευκός* και το ουσιαστικό ὠλένη).

στ. 59 Βλ. Σ85.

στ. 64 *ο νεφελστοιβάχτης*· ο Δίας· απόδοση του πρωτότυπου νεφεληγερέτα (από το ουσιαστικό νεφέλη και το θέμα του ρήματος ἀγείρω = συναθροίζω, μαζεύω).

στ. 77 *ανεμόποδη*· απόδοση του πρωτότυπου ἀελλόπος (από τα ουσιαστικά ἄελλα = σφοδρός άνεμος, θύελλα, και ποῦς, ποδός = πόδι).

στ. 78 Η *Ίμβρος* (που σήμερα ανήκει στην τουρκική επιράτεια) στο κείμενο χαρακτηρίζεται παιπαλόεσσα , δηλαδή βραχώδης.

στ. 80-82 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 81 *καλόθρεφτου*· απόδοση του πρωτότυπου ἄγραυλος (από το ουσιαστικά ἀγρός, και αυλή, δηλαδή αυτός που αυλίζεται, που μένει στους αγρούς).

στ. 82 *ωμοφάγα*· απόδοση του πρωτότυπου ὠμηστής (από το επίθετο ὠμός και το θέμα του ρήματος ἔδω = τρώγω).

στ. 80-82 Αρχαίος σχολιαστής σημειώνει ότι από κέρατο βοδιού κατασκεύαζαν σύριγγα, που περιέβαλλε την πετονιά πάνω από το αγκίστρι, για να μην τρων τα ψάρια το λινάρι.

στ. 84 *θεές της θάλασσας*· απόδοση του πρωτότυπου ἅλιαι θεαί (το επίθετο από το ουσιαστικό ἅλς, ἁλός = θάλασσα, πβ. παραλία), δηλαδή οι Νηρηίδες.

στ. 86 Στο πρωτότυπο η Τροία χαρακτηρίζεται ἐριβῶλαξ = εύφορη (από το επιτατικό ερι- πολύ και το ουσιαστικό βῶλος).

στ. 89 *λευκοπόδα*· απόδοση του πρωτότυπου ἀργυρόπεζα (από το επίθετο ἀργυροῦς = ασημένιος, λευκός, και το θέμα του ουσιαστικού ποῦς, ποδός = πόδι).

στ. 93 *σκέπη* είναι το κεφαλοπάνι, καλύπτρα της κεφαλής.

στ. 98 *το βροντόφωνο*· απόδοση του πρωτότυπου εὐρύοπα (από το επίθετο εὐρύς = πλατύς, μεγάλος, δυνατός, και το ὄψ = φωνή).

στ. 108 *τον τρανό*· απόδοση του πρωτότυπου πτολίπορθος (από το ουσιαστικό πτόλις = πόλη και το θέμα του ρήματος πέρθω = πορθώ, κυριεύεω).

στ. 117 *αντρείο*· απόδοση του πρωτότυπου μεγαλήτωρ (από το επίθετο μεγάλος και το ουσιαστικό ἦτορ = καρδιά, ψυχή, δύναμη).

στ. 157 *άμυαλος, αστόχαστος και άνομος*· απόδοση του πρωτότυπου ἄφρων, ἄσκοπος, ἀλιτήμων (το πρώτο από το στερητικό α- και το θέμα του ουσιαστικού φρήν, φρενός = μυαλό· το δεύτερο από το στερητικό α- και το ουσιαστικό σκοπός· το τρίτο από το θέμα του ρήματος ἀλιταίνω = σφάλλω, αμαρτάνω).

στ. 175-187 Επανάληψη (με κάποιες απαραίτητες αλλαγές) των στ. 146-158. Η επανάληψη είναι στοιχείο της λαϊκής γλώσσας (τη συναντούμε συχνά στα δημοτικά τραγούδια μας).

στ. 217 *θεόμορφος*· απόδοση του πρωτότυπου θεοειδής (από τα ουσιαστικά θεός και εἶδος = μορφή).

στ. 219 *κακοσήμαδο πουλί*· απόδοση του πρωτότυπου κακὸς ὄρνις· βλ. και Μ239 και κάτω.

στ. 221 *μάντης με θυμιάματα*· απόδοση του πρωτότυπου θυοσκόος (από το ουσιαστικό θύος = θυμίαμα, θυσία, και το θέμα του ρήματος κοέω = καταλαβαίνω, δηλαδή αυτός που μαντεύει από τον καπνό του θυμιάματος).

στ. 229 *πεντάμορφους*· απόδοση του πρωτότυπου περικαλλής (από την πρόθεση περί = πολύ και το ουσιαστικό κάλλος = ομορφιά) - στο στ. 234 αποδίδεται *ολόμορφη*.

στ. 248-251 Από τα εννιά παιδιά του Πρίαμου που αναφέρονται εδώ (πβ. ότι στο Ω495 ο Πρίαμος λέγει στον Αχιλλέα ότι είχε πενήντα παιδιά, όταν άρχισε ο πόλεμος) τα πέντε (Πάμμονας, Αντίφονος, Ιππόθεος, Αγάθωνας, Δίος) δε μνημονεύονται αλλού στην Ιλιάδα,

ενώ τα τέσσερα (Έλενος, Πάρης, Πολίτης, Δήφοβος) έχουν ενεργό ρόλο κι αλλού μέσα στην Ιλιάδα.

στ. 253 *ελεεινά*· απόδοση του πρωτότυπου κατηφόνες = ντροπές (που σχετίζεται ετυμολογικά με το επίθετο κατηφής = κατσουφιασμένος, ταπεινωμένος, με το ουσιαστικό κατήφεια = ταπείνωση, ντροπή, και με το ρήμα κατηφέω = κατσουφιάζω.

στ. 255 *ο δύστυχος*· απόδοση του πρωτότυπου πανάποτμος (από τα πᾶς = όλος, το στερητικό α- και το ουσιαστικό πότμος = τύχη, δηλαδή εντελώς άτυχος).

στ. 257 *ισόθεος*· απόδοση του πρωτότυπου ἀντίθεος (από την πρόθεση ἀντί και το ουσιαστικό θεός) - *αντρείος*· απόδοση του πρωτότυπου ἱππιοχάρμης (από το ουσιαστικό ἵππος και το θέμα του ρήματος χαίρομαι, δηλαδή αυτός που χαίρεται με τ' άλογα, ο καλός ιππέας).

στ. 269 Ο ζυγός είχε στη μέση ένα στρογγυλό καρφί, απ' όπου έδεναν τα ζυγόλουρα. Τα κρικέλια ήταν κρίκος απ' όπου περνούσαν τα χαλινάρια και κυβερνούσαν τα άλογα ή τα μουλάρια.

στ. 270 Με τα ζυγόλουρα έδεναν το ζυγό στο τιμόνι.

στ. 272 Η σφήνα ήταν ένας μικρός πάσσαλος στερεωμένος στην άκρη του τιμονιού από το πάνω μέρος· πάνω του εφάρμοζαν τον κρίκο του ζυγού και πρόσδεναν τα ζυγόλουρα, για να στερεώσουν το ζυγό στο τιμόνι.

στ. 275 *τορνευτό*· απόδοση του πρωτότυπου ἐΰξεστος (από το επίρρημα ἐΰ = καλά, όμορφα, και το θέμα του ρήματος ξέω = ξύνω, τορνεύω).

στ. 277 *ατσαλόνυχα και δυνατά*· απόδοση του πρωτότυπου κρατερώνυχες ἐντεσιουργοί (το πρώτο από το επίθετο κρατερός = δυνατός και το ουσιαστικό ὄνυξ, ὄνυχος = νύχι· το δεύτερο από το ουσιαστικό ἔντεα = όπλα, σκεύη, και το θέμα του ρήματος ἐργάζομαι).

στ. 290 *μαυροσύννεφο*· απόδοση του πρωτότυπου κελαινεφής (από το επίθετο κελαινός = μαύρος και το ουσιαστικό νέφος).

στ. 291 Πβ. Η202.

στ. 314 *ο βαθυστόχαστος*· απόδοση του πρωτότυπου μητίετα (από το ουσιαστικό μῆτις = σκέψη).

στ. 315 *αρπαχτικό και μαύρο*· απόδοση του πρωτότυπου θηρητήρ μόρφνος (το πρώτο από το θέμα του ρήματος θηράω = κυνηγώ, το δεύτερο είναι με αβέβαιη ετυμολογία.

στ. 316 *μαυρόρνιο*· απόδοση του πρωτότυπου περκνός (με αβέβαιη ετυμολογία).

στ. 317-319 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 323 *το βουερό χαγιάτι*· απόδοση του πρωτότυπου ἐρίδουπος αἴθουσα (το επίθετο από το επιτατικό ερι- = πολύ και το ουσιαστικό δοῦπος = χτύπος, βροντή, βουή· το ουσιαστικό από το θέμα του ρήματος αἴθω = καίω, καπνίζω, πβ. αιθάλη = στάχτη).

στ. 325 Για τον Ιδαίο βλ. Η275.

στ. 349 Το μνήμα του Ίλου βρισκόταν στη μέση της τρωικής πεδιάδας· βλ. Κ415 και κάτω.

στ. 360 *ο πρωτοκλέφτης*· ο Ερμής· απόδοση του πρωτότυπου ἐριούνιος (από το επιτατικό ερι- πολύ και το θέμα του ρήματος ὀνίνημι = ωφελώ, δηλαδή πολύ ωφέλιμος, αγαθοποιός).

στ. 363 *αθάνατη νυχτιά*· απόδοση του πρωτότυπου ἀμβροσίη νύξ (το επίθετο από το στερητικό αν- και το θέμα του ουσιαστικού βροτός = θνητός).

στ. 376 *καλόσημος*· απόδοση του πρωτότυπου αἴσιος - *θαυμαστός*· απόδοση του πρωτότυπου ἀγητός (από το θέμα του ρήματος ἄγαμαι = θαυμάζω).

στ. 378 *ψυχοπομπός*· απόδοση του πρωτότυπου διάκτορος (από το θέμα του ρήματος διάγω = οδηγώ - ενν. τις ψυχές των πεθαμένων στον Άδη).

στ. 379 τυπικός στίχος· βλ. Α286.

στ. 380 τυπικός στίχος· βλ. Κ384.

στ. 387 *αρχοντόπουλο*· απόδοση του πρωτότυπου φέριστος (από το θέμα του ρήματος φέρω (διαφέρω, ξεχωρίζω).

στ. 388 *του άμοιρου*· απόδοση του πρωτότυπου ἄποτμος (από το στερητικό α- και το ουσιαστικό πότμος= τύχη).

στ. 392 *που δόξα δίνει στους θνητούς*· απόδοση του πρωτότυπου κυδιάνειρα (από τα ουσιαστικά κῦδος = δόξα και ἀνήρ = άντρας).

στ. 400 Στην πλαστή διήγησή του ο Ερμής αναφέρεται σε παλιό έθιμο, σύμφωνα με το οποίο σε περίπτωση εκστρατείας κάθε οικογένεια έδινε στο βασιλιά ένα γιο· στην περίπτωση που υπήρχαν περισσότεροι από έναν γιοι γινόταν κλήρωση.

στ. 437 *στο ξακουσμένο Άργος*· στην Ελλάδα· απόδοση του πρωτότυπου κλυτὸν Ἄργος (το επίθετο από το θέμα του ρήματος κλύω = ακούω).

στ. 443 Βλ. Η436 και κάτω.

στ. 466 *της ομορφομαλλούσας*· απόδοση του πρωτότυπου ἠύκομος (από το επίθετο ἠύς = όμορφος και το ουσιαστικό κόμη = μαλλιά).

στ. 480-483 πλατιά ομηρική παρομοίωση.

στ. 487-488 *στο άχαρο κατώφλι των γερατιών*· απόδοση του πρωτότυπου ὀλοῷ ἐπὶ γήραος οὐδῷ.

στ. 498 Στο πρωτότυπο ο Άρης χαρακτηρίζεται θοῦρος (από το θέμα του ρήματος θρώσκω = πηδώ, πετώ, ορμώ, δηλαδή ορμητικός).

στ. 544 Ο *Μάκαρας*, γιος του Αιόλου, ήταν οικιστής της Λέσβου.

στ. 545 *ο μεγάλος*· απόδοση του πρωτότυπου ἀπείρων (από το στερητικό α- και το ουσιαστικό πεῖρας = πέρας, δηλαδή απέραντος). Ο Ελλήσποντος χαρακτηρίζεται χωρίς πέρατα, επειδή και από τις δυο μεριές βγαίνει σε θάλασσα.

στ. 553 *αρχτοντικέ*· απόδοση του πρωτότυπου διοτρεφής (από το δῖος = θεϊκός και το θέμα του ρήματος τρέφω).

στ. 562 *θαλασσογέρου*· του Νηλέα· απόδοση του πρωτότυπου ἅλιος γέρων (το επίθετο από το ουσιαστικό ἅλς, ἁλός = θάλασσα).

στ. 577 *το βροντόφωνο κράχτη*· τον Ιδαίο· απόδοση του πρωτότυπου καλήτωρ κήρυξ (το επίθετο από το θέμα του ρήματος καλέω = φωνάζω).

στ. 602 *η ωριοπλέξουδη*· απόδοση του πρωτότυπου ἠύκομος (από το επίθετο ἠύς = όμορφος και το ουσιαστικό κόμη = μαλλιά, δηλαδή ωριόμαλλη).

στ. 606 Στο πρωτότυπο η Άρτεμη χαρακτηρίζεται ἰοχέαιρα = τοξεύτρα (από το ουσιαστικό ἰός = βέλος και το θέμα του ρήματος χέω = χύνω, σκορπώ, πετώ).

στ. 607 *την ωριομάγουλη*· απόδοση του πρωτότυπου καλλιπάρῃος (από το θέμα του επιθέτου καλός και το ουσιαστικό παρῃά ή παρειά = μάγουλο).

στ. 614 *απάτητα*· απόδοση του πρωτότυπου οἰοπόλος (από το επίθετο οἶος = μόνος και το θέμα του ρήματος πέλομαι = είμαι, υπάρχω, δηλαδή έρημος).

στ. 615 Ο *Σίπυλος* είναι βουνό της Μαιονίας (Λυδίας) στη Μ. Ασία.

στ. 616 Ο *Αχελώος* είναι άγνωστος ποταμός της Μαιονίας, που πήγαζε από το Σίπυλο και χυνόταν στον κόλπο της Σμύρνης.

στ. 627 τυπικός στίχος· βλ. Ι91.

στ. 628 τυπικός στίχος· βλ. Ι92.

στ. 645 *αντρομίδες* είναι κλινοσκεπάσματα από χοντρό μαλλί.

στ. 656 τυπικός στίχος· βλ. Ω380.

στ. 665 *μακαριά* είναι το τραπέζι της παρηγοριάς στο σπίτι του νεκρού.

στ. 681 *θυροκράτες*· απόδοση του πρωτότυπου πυλαωροί (από το ουσιαστικό πύλη και από τη ρίζα ορ- επιβλέπω, φυλάγω - απ' όπου και η λέξη *φρουρός* = προ-ορός).

στ. 692 *καλλίροου*· απόδοση του πρωτότυπου ἐϋρρεής (από το επίρρημα ἐΰ = καλά, ωραία, και το θέμα του ρήματος ρέω).

στ. 693 *πολυστρόβιλου*· απόδοση του πρωτότυπου δινήεις (από το ουσιαστικό δίνη = στρόβιλος).

στ. 698 *ομορφόζωνη*· απόδοση του πρωτότυπου καλλίζωνος (από το θέμα του επιθέτου καλός = ωραίος και το ουσιαστικό ζώνη).

στ. 699 Η *Κασσάντρα*, κόρη του Πρίαμου και της Εκάβης, κατά τη μυθολογική παράδοση είχε μαντική ικανότητα, αλλ' ο Απόλλωνας, επειδή δεν ανταποκρίθηκε στην αγάπη του, την τιμώρησε να μη την πιστεύει κανείς.

στ. 700 *Τα Πέργαμα* ήταν η ακρόπολη της Τροίας.

στ. 724 Ήταν ομηρική συνήθεια, όπως φαίνεται και από παραστάσεις σε αγγεία, όπου εικονίζεται πρόθεση νεκρού, τα συγγενικά πρόσωπα που μοιρολογούσαν το νεκρό να κάθονται πίσω από το φέρετρο και να κρατούν το κεφάλι του νεκρού.

στ. 728 *θα πάει πιο πριν το κάστρο*· δηλαδή θα καταστραφεί η Τροία. Έχουμε δηλαδή μια ακόμη προεξαγγελία για την άλωση της Τροίας· πβ. Δ164 και κάτω, Ζ448 και κάτω.

στ. 734 *ανήμερο*· απόδοση του πρωτότυπου ἀμείλιχος (από το στερητικό α- και το θέμα του ρήματος μειλίσσω = γλυκαίνω, καταπραΰνω, δηλαδή αμείλικτος).

στ. 735 Κατά τη μυθολογική παράδοση αυτό ήταν το οικτρό τέλος, ο κακός χαμός του στ. 736 (στο πρωτότυπο λυγρὸς ὄλεθρος), του μικρού Αστυάνακτα.

στ. 751-753 Μια τέτοια περίπτωση με το Λυκάονα (που ο Αχιλλέας τον πούλησε στη Λήμνο) αναφέρεται στο Φ40 και κάτω.

στ. 757-759 Κατά την ομηρική αντίληψη τον ξαφνικό ανώδυνο θάνατο των αντρών τον προκαλούσε ο Απόλλωνας (των αντίστοιχο των γυναικών η Άρτεμη, βλ. Τ59).

στ. 765 Κατά την παράδοση, δέκα χρόνια προετοιμάστηκαν οι Έλληνες για την τρωική εκστρατεία και δέκα χρόνια κρατούσε ο πόλεμος.

στ. 788 τυπικός στίχος· βλ. Α477.

στ. 800 *αντρείοι*· απόδοση του πρωτότυπου ἐϋκνήμιδες (από το επίρρημα ἐΰ = καλά, ωραία, και το ουσιαστικό κνημίς, δηλαδή αυτοί που έχουν ωραίες περικνημίδες).

στ. 802 *λαμπρό φαγητό*· απόδοση του πρωτότυπου ἐρικυδὴς δαίς (το επίθετο από το επιτατικό ερι- = πολύ και το ουσιαστικό κῦδος· το ουσιαστικό δαίς, δαιτός από το θέμα του ρήματος δαίω = κόβω, μοιράζω, δηλαδή μερίδα φαγητού).

στ. 804 *ιππότη*· απόδοση του πρωτότυπου ἱππόδαμος (από το ουσιαστικό ἵππος και το θέμα του ρήματος δαμάω = δαμάζω, δηλαδή αλογοδαμαστής).

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Ω

Η εικοστή τέταρτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας καλύπτει την απόδοση με καταβολή λύτρων του νεκρού Έκτορα (γι' αυτό και ο υπότιτλος της τελευταίας ραψωδίας είναι «Έκτορος λύτρα») και την ταφή του στην Τροία.

Τα αγωνίσματα που έγιναν στην προτελευταία ραψωδία έτερψαν τους θεατές, που στη συνέχεια παίρνουν το δείπνο τους και κοιμούνται. Μόνη εξαίρεση αποτελεί ο Αχιλλέας. Ο ποιητής μας δίνει την ανήσυχη κατάστασή του πολύ παραστατικά (στ. 3-13) και το άγριο ξέσπασμά του πάνω στο νεκρό Έκτορα (στ. 14-18). Η στάση του απέναντι στο νεκρό αντίπαλό του προκαλεί τη συγκίνηση των θεών και δίνει στον Απόλλωνα τη δυνατότητα να διατυπώσει δριμύ κατηγορητήριο εναντίον και των αχάριστων θεών και του άσπλαχνου Αχιλλέα (στ. 33-54). Η αποτρεπτική του στόχου του Απόλλωνα παρέμβαση της Ήρας (στ. 56-63) δεν είναι αποτελεσματική. Ο Δίας δίνει τη λύση με την εντολή να κληθεί για μεσολάβηση στον Αχιλλέα η μητέρα του Θέτιδα (στ. 65-76). Η Ίριδα αναλαμβάνει την εκτέλεση της εντολής. Η κίνηση και η κατάδυση στη θάλασσα της μαντατοφόρας θεότητας δίνεται πολύ παραστατικά (στ. 77-82). Εκεί συναντά μια Θέτιδα, που ως μάνα μελλοθάνατου παιδιού θρηνεί (στ. 83-92). Υποτάσσεται στην εντολή του Δία και φτάνει αμέσως στον Όλυμπο. Χαρακτηριστική είναι η αντίδραση των γυναικών θεών: η Αθηνά αποτραβιέται (στ. 100), η Ήρα κάνει φιλοφρονήσεις (στ. 101-102). Ο Δίας καθορίζει την πορεία των πραγμάτων (στ. 104-119): ο Αχιλλέας θα καμφθεί και ο Πρίαμος θα κατευνάσει το θυμό του Αχιλλέα με δώρα. Και η επόμενη σκηνή με τη συνάντηση μάνας-γιου (στ. 120-142) επισπεύδει τις εξελίξεις του θέματος που απασχόλησε τη συζήτηση ανάμεσα στους θεούς.

Η αποστολή της Ίριδας στον Απόλλωνα μεταφέρει τη δράση από το μεταφυσικό στο φυσικό χώρο. Ο ποιητής μας δίνει παραστατικά την εικόνα της θλίψης μέσα στην Τροία, ειδικότερα μέσα στο παλάτι του Πρίαμου (στ. 160-168). Ο Πρίαμος παίρνει πολύ ενθαρρυντικές διαβεβαιώσεις και έχει πάρει την απόφασή του (στ. 189-192). Ωστόσο ανοίγει διάλογο με την Εκάβη, που ανησυχεί πολύ για την επικίνδυνη πρωτοβουλία που σκέφτεται ο Πρίαμος (στ. 193-227). Είναι αποφασιστικός και αδιαφορεί για τους ενδεχόμενους κινδύνους. Όμως είναι αδικαιολόγητα σκληρός και προφητικός για την τύχη της Τροίας (στ. 237-247), σκληρός και απέναντι στα παιδιά του (στ. 253-264).

Η αναχώρηση του Πρίαμου για τη συνάντησή του με τον Αχιλλέα έχει την τελετουργία της· είναι το μόνο που μπορεί να πετύχει η ανήσυχη Εκάβη (στ. 283-313) και που προοιωνίζεται ευοίωνη με τη «διοσημία» που επιστεγάζει τη σπονδή (στ. 314-321). Στη διαδρομή του προς το ναυτικό στρατόπεδο των Ελλήνων η παρεμβολή της θεότητας προλειαίνει το έδαφος για την πιθανότητα επιτυχίας της απίθανης αποστολής. Ο Ερμής, σταλμένος από το Δία, μιλώντας

στον Πρίαμο (στ. 362-371), αφού με τα ερωτήματά του δημιουργεί κλίμα ανασφάλειας, στη συνέχεια προσφέρει την προστασία του. Η απάντηση του Πρίαμου (στ. 373-377) δείχνει άνθρωπο που βασίζεται σε θεϊκό λόγο. Στη συνέχεια του μεταξύ τους διαλόγου ο Ερμής σε ανταπόκριση σε σχετικό ερώτημα δίνει μια πλαστή ταυτότητα για τον εαυτό του και για τους σκοπούς του (στ. 390-404). Ο Πρίαμος έχει ήδη δείξει την ψυχική δύναμή του και ο Ερμής θαυματοποιώντας αποκαλύπτει την πραγματική ταυτότητά του στον Τρωαδίτη βασιλιά και του δίνει τις τελευταίες συμβουλές του.

Η συνάντηση του Πρίαμου με τον Αχιλλέα καλύπτει τους στ. 477-676 και είναι μια πολύ καλά στημένη σκηνή. Ο Πρίαμος πέφτει στα γόνατα του Αχιλλέα και του φιλεί τα χέρια, «τὰς δεινὰς ἀνδροφόνους χεῖρας» (στ. 478-479)· κάνει όλους να τα χάνουν και ανοίγει διάλογο με τον Αχιλλέα. Στην πρώτη προσλαλιά του (στ. 486-506) συγκινεί τον Αχιλλέα με την επίκληση του πατέρα του και με αναφορά στα δικά του δεινά. Ο πρώτος λόγος του Αχιλλέα (στ. 518-551) είναι ανάμεικτος από ευσπλαχνία και θαυμασμό για τον Πρίαμο· αποτελεί λόγο ανθρώπου με έντονες βιωματικές εμπειρίες, που τον έχουν οδηγήσει σε μια φιλοσοφημένη αντίληψη για τη ζωή των ανθρώπων· και δεν παραλείπει την αναφορά στην προσωπική λιγόχρονη ζωή του. Ο Πρίαμος εκμεταλλεύεται την ευκαιρία που του δίνει η συμπονετική και οπωσδήποτε απροσδόκητα μαλακή θέση του Αχιλλέα και θέτει το αίτημα για λύτρωση του Έκτορα (στ. 553-558). Η αντίδραση του Αχιλλέα (στ. 560-570) είναι, απροσδόκητα πάλι, σκληρή: δε θέλει ν' ακούσει για κάτι που σκέφτεται και ξέρει ότι αναπόφευκτα θα κάνει. Η ήπια στάση του Πρίαμου ακολουθείται από απότομη διακοπή του διαλόγου από τον Αχιλλέα, που θα τον ανανεώσει, αφού πρώτα ξεφορτωθούν από το αμάξι του Πρίαμου τα λύτρα για τον Έκτορα, αφού γίνει περιποίηση του νεκρού και αφού θρηνώντας δικαιολογηθεί στον Πάτροκλο για την υπαναχώρησή του (στ. 592-595). Επιστρέφοντας τον καλεί για δείπνο κάνοντας αναφορά στη Νιόβη, που έχασε όλα τα παιδιά της κι ωστόσο έφαγε (στ. 599-620). Στο δείπνο γίνεται μια τελευταία συνομιλία, στην οποία ο Πρίαμος εξασφαλίζει πολυήμερη εκεχειρία από τον Αχιλλέα (που παρουσιάζεται έτσι σαν να έχει το γενικό πρόσταγμα του πολέμου) για την ταφή του Έκτορα (στ. 668-670). Έρχεται η ώρα του ύπνου και μια τελευταία παρέμβαση αυτόκλητη του Ερμή βγάζει τον Πρίαμο, χωρίς κανείς να τον αντιληφθεί, από το ελληνικό στρατόπεδο.

Η επιστροφή του Πρίαμου και του νεκρού Έκτορα, που αναγγέλλεται από την Κασσάντρα (στ. 704-706), δημιουργεί κοσμοσυρροή στις πύλες της πόλης και παλλαϊκό θρήνο με προεξάρχουσες τη γυναίκα και τη μάνα του νεκρού. Το μοιρολόγημα πάντως του Έκτορα γίνεται στο σπίτι. Εναλλάσσονται η Ανδρομάχη, η Εκάβη και η Ελένη. Ο θρήνος της Ανδρομάχης (στ. 725-745) είναι ήρεμος, αλλά γεμάτος αναφορές για τα δεινά του θα ακολουθήσουν. Ο θρήνος της Εκάβης (στ. 748-759) είναι, επίσης, ήρεμος, οπωσδήποτε δείχνει μια παραλογισμένη μάνα που θέλει να βλέπει σαν κοιμισμένο, θαρρείς, το παιδί της. Ο θρήνος της Ελένης (στ. 762-775) αποτελεί ένα εγκώμιο των αρετών του μεγάλου νεκρού, που τον θεωρούσε προστάτη της.

Η εικοστή τέταρτη ραψωδία της ομηρικής Ιλιάδας κλείνει με την πυρά και με την ταφή του Έκτορα (στ. 777-804). Mutatis mutandis, δηλαδή με κάποιες αναλογίες, επαναλαμβάνεται η διαδικασία που παρακολουθήσαμε στην προτελευταία ραφωδία (στ. 110-257) για την ταφή του Πάτροκλου, αλλ' εδώ το αντίστοιχο θέμα δίνεται συνοπτικά.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Ω

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας Ω της ομηρικής Ιλιάδας μπορεί να γίνει με χωρισμό της σε 6 διδακτικές ενότητες: α) στ. 1-119, β) στ. 120-280, γ) στ. 281-439, δ) στ. 440-570, ε) στ. 571-691 και στ) στ. 692-804. Ενδεικτικά για κάθε ενότητα σημειώνονται τετράδες ερωτημάτων ή ασκήσεων.

Πρώτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ω, στ. 1-119): Ο Αχιλλέας ταλαιπωρεί το νεκρό Έκτορα, παρέμβαση των θεών, πρόσκληση της Θέτιδας στον Όλυμπο.

1. Πώς παρουσιάζεται στην αρχή της ραψωδίας (στ. 1-21) ο Αχιλλέας;
2. Κρίνετε τη συζήτηση των θεών στους στ. 31-76.
3. Πώς και γιατί παρουσιάζεται έτσι η Θέτιδα στη διδακτική αυτή ενότητα;
4. Αξιολογήστε το λόγο του Δία προς τη Θέτιδα (στ. 104-119).

Δεύτερη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ω, στ. 120-280): Η Θέτιδα πείθει τον Αχιλλέα να παραδώσει το νεκρό Έκτορα, η Ίριδα ενθαρρύνει τον Πρίαμο να πάει στον Αχιλλέα.

1. Αξιολογήστε τη συνομιλία Θέτιδας-Αχιλλέα (στ. 128-140).
2. Αξιολογήστε τη συνομιλία Πρίαμου-Εκάβης (στ. 193-227).
3. Κρίνετε τη συμπεριφορά του Πρίαμου προς τους Τρώες στους στ. 239-246.
4. Κρίνετε τη συμπεριφορά του Πρίαμου προς τα παιδιά του στους στ. 253-264.

Τρίτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ω, στ. 281-439): Αναχώρηση του Πρίαμου από την Τροία, συνάντησή του με τον Ερμή.

1. Αξιολογήστε τη συνομιλία Πρίαμου-Εκάβης (στ. 287-301).
2. Αξιολογήστε τη «διοσημία» των στ. 314-321.
3. Κρίνετε τον Ερμή από τη συνομιλία με τον Πρίαμο (στ. 362-439).
4. Κρίνετε τον Πρίαμο από τη συνομιλία του με τον Ερμή (στ. 362-439).

Τέταρτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ω, στ. 440-570): Αποκάλυψη του Ερμή και αναχώρησή του στον Όλυμπο, συνάντηση Πρίαμου-Αχιλλέα.

1. Αξιολογήστε την αρχή της συνάντησης Πρίαμου-Αχιλλέα (στ. 477-484).
2. Αξιολογήστε τον πρώτο λόγο του Πρίαμου στον Αχιλλέα (στ. 486-506).
3. Αξιολογήστε τον πρώτο λόγο του Αχιλλέα στον Πρίαμο (στ. 518-551).
4. Αξιολογήστε τις δευτερολογίες στη συνομιλία Πρίαμου-Αχιλλέα (στ. 553-558 και 560-570).

Πέμπτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ω, στ. 571-691): Ο Αχιλλέας δίνει στον Πρίαμο το νεκρό Πάτροκλο, ο Ερμής διευκολύνει την αναχώρηση του Πρίαμου.

1. Κρίνετε όσα λέγει ο Αχιλλέας στο νεκρό Πάτροκλο στους στ. 592-595.
2. Αξιολογήστε το λόγο του Αχιλλέα στον Πρίαμο στους στ. 599-620.

3. Κρίνετε τον Πρίαμο από την τελευταία συνομιλία του με τον Αχιλλέα (στ. 635-670).
4. Κρίνετε τον Αχιλλέα από την τελευταία συνομιλία με τον Πρίαμο (στ. 635-670).

Έκτη διδακτική ενότητα (Ιλιάδας Ω, στ. 692-804): Ο Πρίαμος γυρίζει στην Τροία με το νεκρό Πάτροκλο, οι θρήνοι της Ανδρομάχης, της Εκάβης και της Ελένης, η πυρά και η ταφή του Έκτορα.

1. Αξιολογήστε την περιγραφή της επιστροφής του Πρίαμου με το νεκρό Έκτορα στην Τροία (στ. 692-717).
2. Κρίνετε το θρήνο της Ανδρομάχης (στ. 725-745).
3. Κρίνετε το θρήνο της Εκάβης (στ. 748-759).
4. Κρίνετε το θρήνο της Ελένης (στ. 762-775).

Οι τετράδες των ερωτημάτων και των ασκήσεων μπορούν να συμπληρωθούν ή να αντικατασταθούν από άλλες· ιδίως, αν ο προγραμματισμός εργασίας αφήνει διαθέσιμα περιθώρια, μπορεί να γίνει ανακεφαλαιωτική επεξεργασία όλης της ραψωδίας. Για τη δημιουργική εκμετάλλευση ενός τέτοιου ενδεχομένου καταχωρίζονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

1. Γιατί ο Δίας αποκρούει τη σκέψη να αρπάξουν οι θεοί κρυφά το νεκρό Έκτορα;
2. Γιατί η Θέτιδα πρόθυμα κάνει ό,τι της ζήτησε ο Δίας;
3. Γιατί ο Πρίαμος, παρά τη θεϊκή ενθάρρυνση, ζητά τη γνώμη της Εκάβης αν πρέπει να πάει στο στρατόπεδο των Ελλήνων;
4. Γιατί συμπεριφέρεται άσχημα ο Πρίαμος προς τους Τρώες στους στ. 239-246;
5. Γιατί ο Πρίαμος ζητά από το Δία στους στ. 308-312 κάποιο σημάδι, μολονότι έχει προηγηθεί η ενθάρρυνσή του από την Ίριδα;
6. Γιατί ο Ερμής αργεί να αποκαλύψει την ταυτότητά του στη συνάντησή του με τον Πρίαμο;
7. Γιατί οι σύντροφοι του Οδυσσέα είναι αμήχανοι στο στ. 484;
8. Γιατί ο Αχιλλέας μιλώντας στον Πρίαμο θυμίζει στους στ. 602-617 την περίπτωση της Νιόβης;
9. Γιατί ο Ερμής μιλώντας στον Πρίαμο στους στ. 683-688 τον φοβίζει;
10. Γιατί η Ιλιάδα τελειώνει με την ταφή του Έκτορα;

Η διδακτική επεξεργασία της ραψωδίας θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με συνθετικές εργασίες που θα γίνουν ατομικά ή ομαδικά. Ενδεικτικά σημειώνονται μερικά θέματα:

1. Θεματικές ενότητες της ραψωδίας Ν της Ιλιάδας, τίτλοι και κύρια σημεία των ενοτήτων.
2. Πολιτιστικά στοιχεία που βγαίνουν από τη ραψωδία αυτή (ιδιωτικός και δημόσιος βίος), ταξινόμησή τους.
3. Ο ρόλος των θεών στη ραψωδία αυτή.
4. Σκιαγραφία του Αχιλλέα απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.

5. Σκιαγραφία του Πρίαμου απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
6. Σκιαγραφία της Εκάβης απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
7. Σκιαγραφία της Ανδρομάχης απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
8. Σκιαγραφία του Ελένης απ' όσα λέγει και κάνει στη ραψωδία αυτή.
9. Μελέτη του θέματος της ικεσίας του Πρίαμου-συσχετισμός του με την ικεσία του Χρύση στο Α της Ιλιάδας.
10. Μελέτη του τέλους και της αρχής της Ιλιάδας - η θεματική ενότητα του ομηρικού έπους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
(Συνοπτική Επιλογή)

Α΄ Μελέτες
1. G.M. Bowra, *Homer and his forerunners*, Edinbourg, 1955.
2. Ι.Θ. Κακριδής, *Ομηρικές έρευνες*, Αθήνα, 1944.
3. J.Th. Kakridis, *Homeric researches*, Lund, 1949.
4. Β. Κραντς, *Ιστορία της Αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας* (μετάφρ. Θρασ. Σταύρου), τόμος Α΄, σ. 19-39, Αθήνα, 1953.
5. Albin Lesky, *Geschichte der Griechischen Literatur*, Bern und München, 1963^2 (μετάφρ. Αγαπ. Τσοπανάκη, Θεσσαλονίκη, 1964, σ. 39-132).
6. Αγαπ. Τσοπανάκης, *Εισαγωγή στον Όμηρο*, Θεσσαλονίκη, 1983^4.
7. ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ, τεύχος 104, σ. 325-330.
8. A.J. Wace and F.H. Stubbings, *A companion to Homer*, London, 1962.

Β΄ Λεξικά
1. Ι. Πανταζίδου, *Λεξικόν ομηρικόν*, Αθήνα, 1888.
2. Π. Λορεντζάτου, *Ομηρικό λεξικό*, Θεσσαλονίκη, 1925.
3. H. Ebeming, *Lexicon Homericum*, Leipzig 1891-Hildesheim 1970.

Γ΄ Ειδικά μελετήματα για την Ιλιάδα
1. W. Allen, *Iliad*, Oxford classical texts, 1931.
2. P. Chantraine, *Introduction à l'Iliade*, Paris, 1948.
3. H. Erbse, *Scholia graeca in Homeri Iliadem*, Berolini, 1969-1977.
4. W. Leaf, *Iliad*, London, 1900.
5. P. Mazon, *Introduction à l'Iliade*, Paris, 1942.
6. K. Reinhardt, *Die Ilias und ihr Dichtee*, Göttingen, 1961.
7. G.L. Prendergast and B. Marzullo, *A complete concordance to the Iliad*, London, 1875-Hildesheim, 1971.
8. T. Wadegery, *The poet of the Iliad*, Cambridge, 1952.
9. U.V. Wilamowitz, *Die Ilias und Homer*, Berlin, 1916.

Δ΄ Μεταφράσεις της Ιλιάδας
1. Α. Πάλλη, Παρίσι, 1904.
2. Ν. Καζαντζάκη - Ι. Κακριδή, Αθήνα, 1955.
3. P. Mazon, *Collection des Universités de France*, Paris, 1947-1949.
4. R. Flacelière, Paris, 1975.
5. A. Mayer (στα γερμανικά), Bern, 1960.
6. R.A. Schoeder (στα γερμανικά), Francfurt, 1952.